

కా తు మ రా జు క థ లు

మొదటి సంపుటము

[పుల వలారా కథ, మంహస్వి కథ, పెద్దెర్రాజు కథ, చోలురా. కథ, అల్లసాని కథ, రాజమహేంద్రవరం కథ, కవిహామయరా. కథ, హామయక కథ]

సంపాదకాడు :

డా. తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు, M.A., Ph.D.

సహాయకాడు :

డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావు, M.A., Ph.D.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవన్ - హైదరాబాద్

హైదరాబాద్-1.

ప్రథమ ముద్రణ

నల-1978

ప్రతులు-1,100

మూల్యము రు. 30

ముప్పది చూపాయలు

ముద్రణ :

నాగార్జున ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్.

బషీర్‌బాగ్, హైదరాబాద్-500 029.

తొలి పలుకు

ప్రపంచపు ప్రముఖ సాహిత్యము లన్నింటియందు వలెనే, తెలుగు సాహిత్యమునను, 'వీరగాథలు' ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియగ, జనానీకపు ఆచరణను, అందును ముఖ్యముగ జానపదుల మన్ననను, విరివిగ ఆర్జించినవి. ఈ విషయమున తెలుగు సాహిత్యమునకు సంబంధించినంతవరకు, ఒక ప్రత్యేక విశిష్టత కన్పట్టుచున్నది. తక్కిన ప్రపంచ సాహిత్యములలో ఎచటను ఈ సాహిత్య ప్రక్రియ అగ్రశ్రేణికి చెందిన కవులను ఆకర్షించినట్లు కన్పట్టదు. కావి తెలుగు దేశపు మేటి కవులలో ఒకడుగ చారిత్రక ఖ్యాతిని ఆర్జించి, కవి సార్వభౌముడుగ ప్రశంసితుడైన శ్రీనాథులంతటి వానిని ఈ 'వీరగాథా' ప్రక్రియ ఆకర్షించినది. ఆయన రచించిన 'పల్నాటి యుద్ధము' నాడును నేడును పండిత పామర రంజకమై తెలుగు సాహిత్యమున వన్నె కెక్కినది. అంతేకాదు; ప్రపంచమున ఇప్పటికి వివిధ సాహిత్యములలో లభ్యములగుచున్న వీరగాథలను పరిశీలించి చూడగ, కాలరీత్యా, ప్రాచీనతయందు దీనిని అధిగమించిన వీరగాథ కనరాదని పండితుల అభిప్రాయము.

శ్రీనాథుని తరువాత ఎందరో కవులు వివిధ ప్రాంతీయ చారిత్రక సంఘటనలను ఆధారములుగ గ్రహించి అనేక వీరగాథలను రచించిరి. ఇవి యన్నియు జానపదులందు మౌఖిక ప్రచారమున మాత్రమే నిలిచి ఉన్నవి. పాడుటకు అనుకూలముగ ఉండు జానపదీయ గీతకై లిలో రచితములగు ఈ గాథలు కొన్ని ప్రత్యేక ఉత్సవ సందర్భాదులందు, సాంప్రదాయిక గాథాగాయకులచేత పాడబడుచు జనులను రంజింపజేయుచున్నవి. కాని ఆధునిక నాగరికత సంఘమున తెచ్చిన మార్పులవలన అట్టి గాథాగాయకుల సంఖ్య నానాటికి క్షీణించుచున్నది. కావున, క్రమముగ అవి లుప్తములగు పరిస్థితి ఏర్పడు అవకాశము కలదు. అట్టి దురవస్థ సంఘటిల్లక మునుపే వానికి ముద్రితరూపములను కల్పించవలసిన అవశ్యకత ఏర్పడినది.

ఇదివరలో వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారివంటి పండితులు ఈ గాథలను ఒకటి రెండింటిని, తగు పీఠికలతో ముద్రింపజేసినను అవి సమగ్రములు కావ నుట సుస్పష్టము. వీరగాథలను అన్నింటిని, వాని వివిధ పాఠాంతరములను, కాటమరాజు కథలవంటి కథావక్రములలోని గాథలన్నింటిని సేకరించి, సంస్కరించి ప్రకటించుటకు వారికి అసాధిక అవకాశము లేకుండెను. అందువలన దొరికిన ఏ ఒకటి రెండింటినో వారు ప్రచురించిరి. ఈ లోపమును పూరించుటకై ఈ వీరగాథలను అన్నింటిని సేకరింపజేసి, సుసంస్కృతరూపములలో, విమర్శనాత్మక పీఠికలతో ప్రచురించుటకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ సిద్ధమైనది. ఆ నిర్ణయానుసారము జరిగిన క్లిష్టిలో తొలుతటిది ఈ కాటమరాజు కథలు; ఇది రెండు సంపుటముల గ్రంథము, అదిపుడు పలుకరించినది ప్రథమ సంపుటము.

ఈ గ్రంథ సంకలన కర్తలు డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు జానపద వాఙ్మయ రంగమున పరిశోధకులుగ సుప్రసిద్ధులు. ఈ వీరగాథలను, వాని వివిధ పాఠాంతరములను సేకరించుటకు ఆంధ్రప్రదేశ్ మంతట వీరు, వ్యయ ప్రయాసలకు ఓర్చి పర్యటించి, లభ్యములగు లాభపత్ర గ్రంథములను, సాంప్రదాయిక గాథాగాయకులనుండి లభ్యములగు గాథారూపములను సవిమర్శముగ పరిశీలించి ఈ సంపుటములను సమరూపుటచేయగ, దావాపై పోయి పుటల పైబడిన పీఠికలను రచించి, వీరగాథల పుట్టు పూర్వోత్తరములను, ఆంధ్ర సాహిత్యమున వానికి గల ప్రాముఖ్యమును సాకల్యముగ దర్శించిరి. ఇటుల ఐహళశ్రమకోర్చి 'కాటమరాజు కథలు'ను డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ పక్షాన సిద్ధము చేసిరి. ఇందులకై వారికి అకాడమీ సదా కృతజ్ఞతాబద్ధము.

ఈ గ్రంథముద్రణకు చక్కగ సకాలమున నిర్వహించిన నాగండ్ల, అర్థప్రింటర్స్, హైదరాబాదు వారికి మా కృతజ్ఞతలు.

హైదరాబాదు

7-8-78

దేవులపల్లి రామానుజరావు
కార్యదర్శి

అంకితము

అన్నెమూ పున్నెమూ ఎరుగని అచ్చం దేవుడిలాంటి అమాయకుడు
 సంసారంపట్టని తామరాకుమీది నీటిబొట్టు సర్వసంగ పరిత్యాగి తండ్రి సుబ్బన్న -
 అత్తమామల ఆరళ్ళ అడక తైరలో చిక్కుకున్న పలుచని పోకచెక్క-
 నరకయాతనలను తాల్మితో సహిస్తున్న సాధ్వీమతల్లి కన్నతల్లి సీతమ్మ -
 అత్తింటికి వెళ్ళవలసిన అక్కలు ఇంతలు అంతలు తమ్ములు -
 ధృతరాష్ట్రాడు జగన్నతాత దుర్యోధనాదులు మేనత్తలు -
 చుట్టూ క్రోరలు చాచిన హూరసమాజం చుట్టాలు నక్కలూ తోడేళ్ళూ -
 గోతులూ గొప్పలూ గుచ్చుకునే సూదిరాళ్లు చిమ్మచీకట్ల తుమ్మముళ్లు -
 కీచరాళ్ళ ఈతరుప్పలు బెకబెకల బోదురు కప్పలు -
 పామరత్వం ప్రవహించే పంటకాలువ పొంత బ్రహ్మజెముడు దొంకల పుంత -
 సుడిగుండాల నడిగోదాట్లో చిక్కిన చుక్కాని విరిగిన కుటుంబం తొట్టిపడవ -
 ఈ దారుణ పరిస్థితులన్నింటినీ ధైర్యంగా ఎదిరించి నాయకత్వాన్ని వహించి
 తన లేతనెత్తురు కాగడాకొనని ప్రతిభను వెలిగించి పౌరుషాన్ని మండించి
 చీకట్లో తడుముకుంటున్న తమ్ముళ్ళకు వెలుగుబాటలు చూపించి ముందడుగు
 వేయించి

తన నియమబద్ధ గాంధేయ జీవితాన్ని చుక్కానిచేసి నిత్యం ల్యాగంతో తెడ్లువేసి
 నావ దరిజేర్చిన మొనగాడు ! కష్టాల మత్స్యయంత్రాన్ని కూల్చిన విలుకాడు !
 అనుజన్ముల అభ్యుదయాన్ని చూసి అనుక్షణం పొంగిపోయే అభినవ ధర్మరాజు

మా అన్నయ్య

మా పాలిటి కన్నయ్య

శ్రీ తంగిరాల వెంకట కృష్ణ సోమయాజుల

పాద పద్మములకు

భక్తి ప్రపత్తులతో.....

—పెద్ద తమ్ముడు

(తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు)

పీఠికలు - విషయసూచిక

పీఠిక I

జానపద విజ్ఞానము - వీరగాథలు

విషయము

పుట

1. జానపద విజ్ఞానము (Folklore)	i
2. జానపద సాహిత్యము (Folk-literature)	vi
3. వీరగాథలు (Ballads)	viii
4. వీరగాథా నిర్వచనము	x
5. వీరగాథల ప్రాచీనత	xii
6. వీరగాథల ఉత్పత్తి కర్తృత్వములు	xiii
7. విదేశభాషలు-వీరగాథలు	xiv
8. భారతభాషలు-వీరగాథలు	xv
9. తెలుగులో వీరగాథలు	xv
10. వీరగాథా లక్షణములు	xvii
11. వీరగాథల వర్గీకరణము	xix
12. శక్తి కథాచక్రము	xxi
13. పల్నాటి వీరగాథాచక్రము	xxiii
14. కాటమరాజు కథాచక్రము	xxxii
15. బొబ్బిలివరుస కథలు	xxxix
16. పదములు-జంగం కథలు	xxxixii
17. వీరగాథానికలు లేక అము వీరగాథలు	xxxxiii
18. వీరగాథానుకరణములు-బుట్టకథలు	xxxxv

19. పీఠగాథలు-చిసవోషణ	xxxxvii
20. పీఠగాథా వీరిత్వము-వారానుపద్రుతులు	xliv
21. పీఠగాథల భాష	li
22. పీఠగాథల చందస్సు	lii
23. గాథాగానము-సంగీతము	lvi
24. పీఠగాథల వైశిష్ట్యము	lvii
25. గాథాకారులు	lviii
26. క్షీణతా కారణములు	lix
27. సేకరణ-పరిరక్షణ	lx

పీఠిక II

కాటమరాజు కథాచక్రము

1. కథల సంఖ్య	lxiv
2. చారిత్రకాంశములు	lxxi
3. చారిత్రక సంశయములు	lxxiv
4. కథా ప్రసక్తి-శాసన ప్రమాణము	lxxvi
5. ఓరుగంటి ప్రతాపుని కాలమే కాటమరాజు కాలము	lxxxix
6. మరుమసిద్ధి-నల్ల సిద్ధి-ఖడ్గతిక్కన	lxxxiii
7. యుద్ధ కాల నిర్ణయము	ci
8. యుద్ధకారణములు	cviii
9. న్యాయాన్యాయములు	cxiv
10. జయపజయములు	cxvii
11. కాటమరాజు వంశవృక్షము	cxvii
12. కాటమరాజు రాజధానులు	cxix
13. కాటమరాజు జననము	cxix
14. కాటమరాజు కులగోత్రములు	cxxix
15. కాటమరాజు ఇంటి పేరు	cxxix

16. కాటమరాజు పేర్లు	CXXXX
17. కాటమరాజు బిరుదులు	CXXXX
18. కాటమరాజు ఆలమంద	CXXXX
19. కాటమరాజు వివాహము	CXXXXii
20. వల్లవులు- స్త్రీరమందులు	CXXXXiii
21. యాదవులు శైవులే :	CXXXXiv
22. శ్రీనాథుని కర్తృత్వము	CXXXXv
23. వెలుగునకు వచ్చిన క్రొత్త కవులు	cl
24. కాటమరాజు కథాచక్రము-వివిధ వీరగాథలు :	clx
1. ఆవుల వలురాజుకథ	clx
2. పంపాద్రికథ	clxiii
3. పెద్దిరాజుకథ	clxiv
4. సింహాద్రిరాజు కథ	clxvi
5. ఎఱనూకరాజు కథ	clxx
6. నలనూకరాజు కథ	clxxi
7. పోలురాజు కథ	clxxii
8. బల్లికురువ పోట్లాట	clxxv
9. కాటమరాజుకు పట్నంకట్టిన కథ	clxxvi
10. కఱియావుల రాజు కథ	clxxvii
11. పాపనూక కథ	CXXXii
12. కాటమరాజు ఉత్తరాది ఆవుల మేపు	clxxxiv
13. గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము (గంగతర్కము లేక పాలేటి కథ)	clxxxv
14. ఎఱ్ఱయ్య తరకవాదము	clxxxvi
15. కాటమరాజు దక్షిణాది ఆవులమేపు (పుల్లరికథ లేక జన్నివాడ కథ)	clxxxvii
16. భట్టు రాయబారము లేక కల్లి రాయబారము	clxxxviii
17. కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చేకథ	CXC

18. వేచుక బొంగరాలకథ	
(అలుగుల పోలు)	cxcxi
19. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట	cxciii
(i) చల్లవారి జగడము (ఖడ్గతిక్కన కథ)	cxciii
(ii) తొల్లాపు జగడము	cxcviii
(iii) వీరినీడు యుద్ధము	cc
(iv) బాలరాజుల యుద్ధము	cciii
(v) ఆవుల యెద్దుల జగడము	ccvi
(vi) ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము	ccvii
(vii) కాటమరాజు యుద్ధము	ccxi
20. అగుమంచికథ	ccvi
21. భక్తిరన్న కథ	ccxx
22. పాపనూక వలపోత	ccxxiv
23. అగుమంచి వలపోత	ccxxiv
24. పల్లికొండ పుట్టుక	ccxxv
25. గంగ పుట్టుక	ccxxv
26. తై రవ కురువయుద్ధము	ccxxvi
27. కంసుడుకథ లేక విష్ణు భాగవతము	ccxxviii
28. కాటమరాజు కథలు-వారానువర్తనములు	ccxxix
29. కాటమరాజు కథలు-కొన్ని భాషావిశేషములు	ccxxxiii
30. కాటమరాజు కథలు-చందస్సు	ccxli
31. కాటమరాజు కథలు-గాథాకారులు	ccliii
(i) కొమ్మల వారు	ccliii
(ii) గొల్లసుద్దుల వారు	cclvii
(iii) పొడవోతుల వారు	cclviii
32. గాథాకారుల ప్రార్థనలు	cclix

80. గంగజాతర లేక గంగ తిరునాళ్లు cclxiv
     (i) దొనకొండ గంగ తిరునాళ్లు cclxiv
     (ii) పాలేటి గంగ తిరునాళ్లు cclxv
81. ఆవుల పరువు-తానకములు cclxvii
82. వీర చోనము cclxx
83. వీరులు-వీర భూములు cclxxi
1. గంగ దొనకొండ cclxxi
2. పంచలింగాల కొండ-ఎఱ్ఱగడ్డపాడు cclxxiii
3. కాటమరాజు విగ్రహములు cclxxv
4. వీనూతల కాటమరాజు ccxxv
5. గూబగుండం బావి ccxxv
6. కాటమరాజు సమాధి cclxxvi
7. జన్నివాడ చదరంగము గుండు cclxxvi
8. సర్వేపల్లి మిట్టలు cclxxvi
84. గొల్ల-యాదవ శబ్దములు cclxxvi
85. నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథముల వివరములు cclxxviii
86. నేను పరిశీలించిన ఇతర అమృదిత వీరగాథలు cclxxxviii
87. నేను పరిశీలించిన ముద్రిత వీరగాథలు cclxxxviii
88. కృతజ్ఞతలు cclxxxix
89. ఛాయా చిత్రములు
1. గంగమ్మ (తిరుపతి)
2. గంగ జాతర చివరిరోజు బంకమట్టితో
         చేయబడు పెద్ద గంగమ్మ (తిరుపతి)
3. గంగ జాతర (తిరుపతి)

4. యాదవరాజులు పూజించిన
దొనకొండ గంగగుడి
(గంగ దొనకొండ-ప్రకాశం జిల్లా)
5. దొనకొండ గంగ గుడిలో నున్న శక్తులు, యాదవ వీరులు
6. యాదవ వీరుడు (గంగ దొనకొండ)
7. యాదవ వీరులు (గంగ దొనకొండ)
8. పంచలింగాల కొండపై భైరవుని చూపములో
వెలసిన పోలురాజు
9. ఓరుగంటి భేతాశుడు (గంగ దొనకొండ)
10. పెయ్యల తిప్ప లేక దనముకొండ
(గంగ దొనకొండ)
11. పాపనూక ఒంటి స్తంభం మేడ శిథిలములు
(గంగ దొనకొండ)
12. పాపనూక విగ్రహము (గంగ దొనకొండ)
13. గంగతర్కము జరిగిన పాలేటి ఒడ్డు
(ఎఱ్ఱగడ్డపాడు)
14. పాలేటి మధ్యనున్న 'గుంటి గంగ'
(ఎఱ్ఱగడ్డ పాడు)
15. పంచలింగాల కొండ (కనిగిరి సీమ)
16. కాటమరాజు కోట
(పంచలింగాల కొండపై నుండి దృశ్యము)
17. పంచలింగాల కొండ దిగువనున్న
'తమకము చింత'
(కాటమరాజు సీమోసనముండిన ప్రదేశము)

18. 'గుఢారుగుట్ట'
(తమకము చింత ప్రక్కన కాటమరాజు
గుఢారము వేసికొనిన ప్రదేశము)
19. దొనకొండ గంగగుడికి ఎదురుగానున్న
'కల్లి అరుగులు' లేక 'దాయబారపు అరుగులు'
20. పాలేటి మధ్యనున్న బీరిసిడు విగ్రహము—
చేతిలో కొంగ వాలుకత్తి
(ఎఱగడ్డపాడు)
21. దొనకొండ గంగగుడిలోని
ఒంటికొమ్ము బొల్లావు (కంచుతో చేసినది)
22. దొనకొండ గంగగుడిలోని ఒంటికొమ్ము
బొల్లావు [కొయ్యతో చేసినది]
23. అగుమంచి బావి [గంగ దొనకొండ]
24. అగుమంచిబావి [గంగదొనకొండ]
25. అగుమంచిబావి యొడ్డున గల
'అగుమంచి బొడ్డు'
[అగుమంచి పూజించిన శివలింగము]
26. పెయ్యల తిప్పలోనున్న 'బత్తిరన్న గవి'
27. చంపుడు కట్టపైనున్న "అగుమంచి పాదాలు"
[దొనకొండ గంగగుడి]
28. అగుమంచి సాగుమానము చేసిన గుండము
[దొనకొండ గంగగుడి]

29. కొమ్మలవారు [ప్రకాశం జిల్లా]
 30. సుద్దుల గొడ్డలు [గంగ దొనకొండ]
 31. సుద్దులవారు ప్రదర్శించెడి “తెర పీఠ”
     [గంగ దొనకొండ]
 32. సుద్దులవారు ప్రదర్శించెడి “తెర పీఠ”
     [పంచలింగాలకొండ- వెంగళాపురము]

జానపద విజ్ఞానము - వీరగాథలు

నేడు ప్రపంచమున అనేక విశ్వవిద్యాలయములందు 'జానపద విజ్ఞానము' (Folklore) అను విషయమును గూర్చిన పరిశోధనలు విరివిగా కొనసాగుచున్నవి. ఇది యొక ప్రత్యేక శాస్త్రముగా అభివృద్ధి చెందుచు, పండితుల మన్ననలను పొందుచున్నది. అంతే కాదు, ఇది అత్యంతావశ్యకమైన ఒక అధ్యయన విషయముగా కూడ గౌరవమును సముపార్జించుకొనుచున్నది.

ఒక దేశముయొక్క నాగరకతలో జానపద విజ్ఞానము, కీలకస్థానమును ఆక్రమించుకొని యుండును. అది కోటాను కోట్ల ప్రజల నమ్మకములను, అభిప్రాయములను, దృక్పథములను, నైతిక విలువలను ప్రతిబింబించుచుండును. ఒక దేశమును, దాని ప్రజలను, వారి సంస్కృతిని సంపూర్ణముగా అర్థము చేసికొనుటకు జానపద విజ్ఞానాధ్యయనమే మనకు శరణ్యము.

1. జానపద విజ్ఞానము (Folklore) :

'Folklore' అనునది ఒకే శబ్దము కాదు. అది 'Folk' మరియు 'Lore' అను రెండు శబ్దముల కలయికచే నేర్పడిన సమాసము¹. ఈ సమాసమును మొట్టమొదట 'W.J. Thoms' అను పరిశోధకుడు క్రీ. శ. 1846లో సూచించినాడు. అతని దృష్టిలో 'Folk' అనగా నిరక్షర కుటులైన రైతులు (unlettered peasantry) ; 'Lore' అనగా పాండిత్యము లేక విజ్ఞానము

-
1. అందు వలననే దీనిని మొదటి రోజులలో 'Folk-lore' అని విడదీసి వ్రాయుచుండెడి వారు. కాని యిప్పుడు 'Folklore', అని ఒకే పదముగా వ్రాయుట పరిపాటియైనది.

(Learning or knowledge). కావున Folklore అనగా 'అక్షరజ్ఞానము' అని పల్లెప్రజల సాంప్రదాయక విజ్ఞానము'. అదియే జానపద విజ్ఞానము².

ఈ జానపద విజ్ఞానమును పల్లెపట్టులంటే రాదు పట్టణములలో సహితము ఒక గుంపుగా కూడి పనిచేయు ప్రజల మధ్య చూడ పరిశీలింప వచ్చునని ఆధునిక జానపద విజ్ఞాన వేత్తల(Folklorists) అభిప్రాయము. మనము పరిశీలింపవలసినది జానపదుని కాదు; జానపద మనస్తత్వమును. అది విద్యావంతులలో కూడ సుందరమైనది అధునికవేత్తల నమ్మకము. జానపద జీవితము (Folk-life) నకు సంబంధించిన సమస్త విషయములను జానపద విజ్ఞాన పరిధిలోనికి వచ్చి చేరును. "Folklore means Folklarning; it comprehends all knowledge that is transmitted by word of mouth and all crafts and techniques that are learned by imitation or example, as well as the products of these crafts³. దీనినే మేరొక రీతిగా చెప్పి చెప్పెనున్నచో; సంస్కృతికి సంబంధించిన ఏ యే విషయములు, భిక్షుభిక్షు రూపములలో, మౌఖిక ప్రసరణమునచేసి లేదా ఆచార పూర్వకమైన ఉదాహరణముగా చేసి ఏ గుంపునకు చెందిన వ్యక్తులమధ్యయేరకు సాంప్రదాయముగా ప్రచార

2. కన్నడములో ప్రముఖ జానపద శాస్త్రవేత్తయైన ప్రొ. H. M. నాగెర్ గారు 'Folklore'ను 'జానపదము' అని భాషాంతరీకరణము చేసిరి. జానపదమునకు సంబంధించిన సమస్త విషయములును ఇందు గూర్చియు లగునని వారి అభిప్రాయము. కన్నడిగులు 'జానపద' అనునది విశేషముగా వాడుకున్నారు. (ఉదా॥ జానపద గీతము, జానపద కథ, జానపద చిత్ర, ఇత్యాది).

3. William Bascom, International Encyclopaedia of Social Sciences, Vol. 5, P. 496.

మగుచుండునో, ఆ విషయములన్నియు జానపద విజ్ఞానము⁴, అని నిర్వచింప వచ్చును. దీనినిబట్టి ఈ జానపద విజ్ఞానమునకు ఆయిదు ముఖ్యలక్షణము లుండు నని తేలుచున్నది. 1. సాంప్రదాయిక ప్రచారమును పొందుట; 2. భిన్నభిన్న పాఠాంతరములను కలిగియుండుట; 3. శాబ్దిక కళలగుచో (Verbal arts) మౌఖిక ప్రసారమున వ్యాపించుట. 4. శాబ్దికేతర కళలగుచో (Non-verbal arts) ఆచారపూర్వకమగు ఉదాహరణముగా వ్యాపించుట; 5. సమాజములో ఏ వర్గమునకు చెందిన వ్యక్తులమధ్య యైనను కనబడుట. ఇటీవల Richard M. Dorson వంటి కొందరు వేత్తలు జానపద విజ్ఞానమునే “జానపద జీవితము” (Folklife) అని పిలుచుచున్నారు.

‘Folklore’ శబ్దము ఇటీవలి వరకును ఒక్క జానపదుల ఆచార వ్యవహారములకు మాత్రమే పరిమితమై యుండెడిది. కాని నేడు దాని అర్థము అతివిస్తృతమై జానపదులకు సంబంధించిన ప్రతి విషయమును సమీకరింపుకొని జానపద సాహిత్యమును కూడ కలుపుకొని ఒక మహాసాగర మైనది.

-
4. (By Folklore it is meant) “those materials in culture that circulate traditionally among members of any group, in different versions, whether in the oral form or by means of customary example”.

—Jan Harold Brunvand, The Study of American Folklore.

5. Folklore includes folk art, folk crafts, folk tools, folk costume, folk custom, folk belief, folk medicine, folk recipes, folk music, folk dance, folk games, folk gestures, and folk speech as well as those verbal forms of expression which have been called folk literature but which are better described as verbal art. Verbal art which includes such forms as folk tales, legends, myths, proverbs, riddles and poetry, has been primary concern of folklorists from both the humanities and social sciences since the beginnings of folklore as a field of study”.

—William Bascom. International Encyclopaedia of Social Sciences, Vol. 5. PP 496-97.

జానపదుల కళలు, చేతిపనులు, పనిముట్లు, దుస్తులు, ఆచార వ్యవహారములు, మూఢవిశ్వాసములు, మంత్రతంత్రములు, చిలుకజోస్యము, నాటు వైద్యము, వంటవార్పులు, సంగీతము, నృత్యము, ఆట పాటలు, విద్యోచనములు, పండుగలు—పంపుములు, వేషభాషలు, హాసభాషములు, యాసహూటలు—పీని అన్నింటితోపాటు 'జానపద సాహిత్యము' (Folk-literature) అని పిలువబడుచున్న నిరక్షరాస్యులైన పల్లెప్రజల శాబ్దిక వ్యక్తికరణము భూత జానపద విజ్ఞానముకే చేరును. ఈ జానపద సాహిత్యమును 'శాబ్దిక కళ' (verbal art) అని పిలుచుట ఎక్కువ సమంజసము కాగలదు. ఇందు జానపద కథలు లేక కట్టుకథలు (Folktales), ఐతిహ్యములు (legends), పుక్కిది పురాణములు (myths), జానపద గేయములు (Folk-songs), జానపద గేయకథలు లేదా వీరగాథలు (ballads), పొడుపు కథలు (riddles), సామెతలు (proverbs) అను వివిధ శాఖలు కలవు. జానపద విజ్ఞానములో ఈ సాహిత్య విభాగము అత్యంత ప్రధానమైనదిగా భావింపబడుచు, మొదటి స్థానియు జానపద విజ్ఞానవేత్తల వృద్ధిని ఇది మిక్కిలి ఆకట్టుకొన్నది. ఆ వేత్తలు సాహిత్యమునకు సంబంధించిన వారైనను, సామాజిక శాస్త్రములకు సంబంధించిన వారైనను ఈ విభాగమునే ఎక్కువగా విశ్లేషించుచు పచ్చిరి.

ఇటీవలి కాలమున కొందరు విమర్శకులు జానపదులు తమ నిత్యజీవితములో ఉపయోగించెడి వస్తుపరికరముల (Folk accessories) ను కూడ జానపద విజ్ఞానములో చేర్చవలసిన ఒక ముఖ్యభాగముగా పరిగణించుచున్నారు. దీనినే వారు జానపదుల భౌతిక సంస్కృతి లేదా పస్తుసంస్కృతి (Material culture) అనుచున్నారు. దీనిని పూర్వ విమర్శకులు విస్మరించియున్నారు.

6. "Folklore (is the) generic name used to denote those traditional beliefs, superstitions, manners, customs and observances of ordinary people which have persisted from earlier into later periods ...., in some cases down to the modern times. Folk tales, traditional ballads, folk songs and proverbs also come under this heading and, by a recent extension of meaning, certain aspects of material culture originally excluded by definition".

—Encyclopaedia Britannica Vol. 9, P-518.

చదువుసంధ్యలు లేని వెనుకబడిన సమాజములలోను, లిపి లేని భాషా సమాజములలోను జానపదవిజ్ఞానము ఆ సమాజముల సంస్కృతితో అభిన్నమైనదిగా నుండును. కాని అక్షరాస్య పారిశ్రామిక సమాజములో జానపద విజ్ఞానము ఆ సమాజ సంస్కృతిలో ఒక భాగము మాత్రమే. సామూహికముగా సృష్టింపబడిన వస్తువులు, పుస్తకముల మూలమునగాని లేదా నియమిత విద్యాభ్యాసము వలన గాని పొందిన విజ్ఞానము సమాజసంస్కృతిలో ఒక భాగమనుట సత్యమే. కాని అవి జానపద విజ్ఞానము మాత్రము కానేరవు⁷. మానవ శాస్త్రజ్ఞులు (Anthropologists) ను, వాఙ్మయ పరిశోధకులు (Humanists) ను జానపద విజ్ఞానమును వేరువేరుగా నిర్వచించియుండిరి. (మానవ శాస్త్రజ్ఞుల దృష్టిలో జానపద విజ్ఞానము జానపద సంస్కృతిలో ఒక భాగము మాత్రమే. గ్రంథస్థము కాకుండ మౌఖిక సంప్రదాయమున వ్యాపించు జానపద సాహిత్యము మాత్రమే జానపద విజ్ఞానము. జానపదుల నమ్మకములు, ఆచార వ్యవహారములు, వేడుకలు, ఛినోదములు మొదలగునవి జానపద సంస్కృతికి వేరును కాని జానపద విజ్ఞానమునకు చేరవు. వాఙ్మయ పరిశోధకుల మతమున జానపద విజ్ఞాన మనునది జానపద సంస్కృతితో అభిన్నమైనది.) అయినను వ్రాతమూలకమున సంపాదించిన విజ్ఞానము మాత్రము జానపద విజ్ఞానము కానేరదని ఈ రెండు మతములవారును అంగీకరించి యుండిరి.

-
7. "Objects which are mass produced and knowledge which is acquired through books or formal education are a part of culture, which includes total body of learning, but they are not folklore. In non-literature societies folklore is virtually identical with culture, but in literature-industrialized societies it is only a fragment of culture. Anthropologists and humanists have defined folklore differently, but their definitions are in fundamental agreement in excluding all learning that is transmitted by writing".

—William Bascom

International Encyclopaedia of Social Sciences
Vol.5. PP 496-497.

పైన చెప్పిన విషయముల నన్నిటిని పరిశీలించగా జానపద విజ్ఞానములో ఐదు పదాన భాగము లున్నవని తేలుచున్నది.

1. జానపద సాహిత్యము లేక “శాబ్దికకళలు” (Folk literature or verbal artse)
2. జానపద భాష (Folk language)
3. జానపద కళలు లేక శాబ్దికేతర కళలు (Folk arts or non-verbal arts)
4. జానపద శాస్త్రములు (Folk sciences)
5. వస్తు సంస్కృతి లేదా జానపద పరికరములు (Material culture or Folk accessories)

కథలు (tales). గేయములు (songs), గేయకథలు (ballads)
అనునవి జానపద సాహిత్యమునకు చేరును. అవి శాబ్దిక కళలు.

వ్యక్తుల పేర్లు, గ్రామముల పేర్లు, మాండలిక భాషలు, జానపద రూప నిష్పత్తి (Folk etymology), నుడికారము, సామెతలు, పొడుపు కథలు, తెట్లు, ఒట్లు మొదలగునవి జానపద భాషకు సంబంధించినవి.

జానపదుల సంగీతము, నృత్యము, నాటకము, చిత్రకళ, శిల్పకళ, వాస్తు కళ, వరికుప్పలు గడ్డిమేటులు వేయుట, చేతిపనులు, పచ్చబొట్లు పొడుచుట, సింగారించుకొనుట మొదలగునవి శాబ్దికేతర కళలు.

జానపదుల మూఢ విశ్వాసములు, ఆచార వ్యవహారములు, మంత్ర తంత్రములు, చిలుకజోన్యము, సోదె, పూజాపునస్కారములు, నాటు వైద్యము, వంట కములు మొదలగునవి శాస్త్ర విభాగమునకు చెందును.

జానపదుల నిత్యజీవితము సహజయోగించెడి పరికరములు, చెంబులు, గిన్నెలు, మంచములు. కంచములు, నగలు, నల్లట, దుస్తులు, సింగారము చేసికొనుటకు ఉపయోగించెడి వస్తువులు పదార్థములు, మొదలగునవి వస్తు సంస్కృతి అగును.

2. జానపద సాహిత్యము (Folk-literature):

జానపద సాహిత్యమును లేదా శాబ్దిక కళలను మొదట రెండుగా విభజింప వచ్చును. గద్యాభ్యాసము (Prose narrative), కవిత్వము (Poetry). ఈ కవిత్వమునకు శుద్ధ గీతము (Pure songs) కథన గీతములు (Narrative—

songs) అని మరల రెండుగా విడదీయవచ్చును. ఇందలి శుద్ధ గీతములనే మనము పల్లెపాటలు లేదా జానపద గేయములు (Folk songs) అని పిలుచుచున్నాము. కథన గీతములను 'వీర గాథలు' (Ballads) అనవచ్చును. పొడుపు కథలు సామెతలు అనునవి నిజమునకు జానపద భాషకు సంబంధించినవేయెనను, వానిలో హృదయోత్పత్తకమగు రమ్యత పధానముగా నున్నది. కావున వానినికూడ సాహిత్యభాగమున చేర్చికొని అభ్యసించుట పరిపాటియైనది. ఇట్లు చేసినచో జానపద సాహిత్యమున అయిదు ముఖ్య వర్గములు బయటపడును. గద్యాభ్యాసము, జానపద గేయములు, వీర గాథలు, పొడుపు కథలు, సామెతలు. ఈ వర్గములందు కూడ మరల అంతర్భాగములను చూపవచ్చును. ఉదాహరణమునకు గద్యాభ్యాసములో మూడు అంతర్భాగాలున్నవి : పుక్కిటి పురాణములు (Myths), ఐతిహ్యములు (Legends), 'జానపద కథలు' (Folk tales). ఈ జానపద కథలనే 'జనప్రియ కథలు' (Popular tales), అనియు, 'కిన్నెర కథలు' (Fairy tales) అనియు, 'కట్టు కథలు' (Marchen) అనియు పిలుచుట కలదు. జానపద గేయములలో వలపు పాటలు (Love songs), కన్నీటి పాటలు (Planctus), పిల్లల పాటలు, వేడుక పాటలు, స్త్రీల పాటలు, శ్రామికుల పాటలు, హాస్యపు పాటలు, తత్త్వములు మొదలగు అంతర్భాగములను గురింపవచ్చును. వీరగాథలను లఘు వీరగాథలు (Balladlings), వీర గాథలు (Ballads), వీరగాథా చక్రములు (Ballad-cycles) అని మూడుగా విడదీసి చూపవచ్చును. ఈ వీరగాథలలోను, జానపద కథాదులలోను ఉండెడి రచనా శిల్పమును ఆఖ్యానాంశములను నేడు Tale-type. Index, Motif-Index అను అంతర్జాతీయ ప్రసిద్ధిని పొందిన గ్రంథముల నాధారముగా చేసికొని విశ్లేషించి చూపుచున్నారు. (ఇట్టి విశ్లేషణాత్మక విమర్శ తెలుగులోకూడ ప్రారంభము కావలసిన అవసర మెంతైన కలదు)

పొడుపు కథలలో పోలికలు చెప్పబడును కావున ఆ పోలికలను ఆధారముగా చేసికొని వానిని అయిదు రకములుగా వర్గీకరింపవచ్చును. మనుష్యుడో లేక జంతువో స్పష్టముగా తెలియని ప్రాణితో పోలిక చెప్పబడిన పొడుపుకథలు; 2. జంతువుతో పోలిక చెప్పబడిన పొడుపు కథలు; 3. మనుష్యునితో పోలిక చెప్పబడిన పొడుపు కథలు; 4. చెట్టుతో పోలిక చెప్పబడిన పొడుపు కథలు. 5. వస్తువుతో పోలిక చెప్పబడిన పొడుపు కథలు.

సామెతల పర్మిరరణమున మూడు రీతులు అనుసరింపబడుచున్నవి :
 1. సామెతలోని మొట్టమొదటి మాటను ఆధారముగా చేసికొని అకారాదిగా
 సమకూర్చుట; 2. సామెతలోని అతిముఖ్యమైన పదమును రీసికొని అకారాదిగా
 కూర్చుట; 3. సామెతలోని విషయమును ఆధారముగా చేసికొని పర్మిరరణము. ఈ
 మూడు రకముల పర్మిరరణములలోను మూడవది ప్రశస్త మైనది. పీలర, దానిలో
 భావ సాదృశ్యముగల సామెతలన్నియు ఒక బోట చేరుటకు అవకాశమున్నది. ఈ
 పద్ధతిలో మొదటి విశాల విభాగమును సూచించి పిమ్మట దానిలో ఉపవిభాగము
 లను, అందు వివిధ సామెతల స్థానములను చక్కగా నిరూపింప వచ్చును.

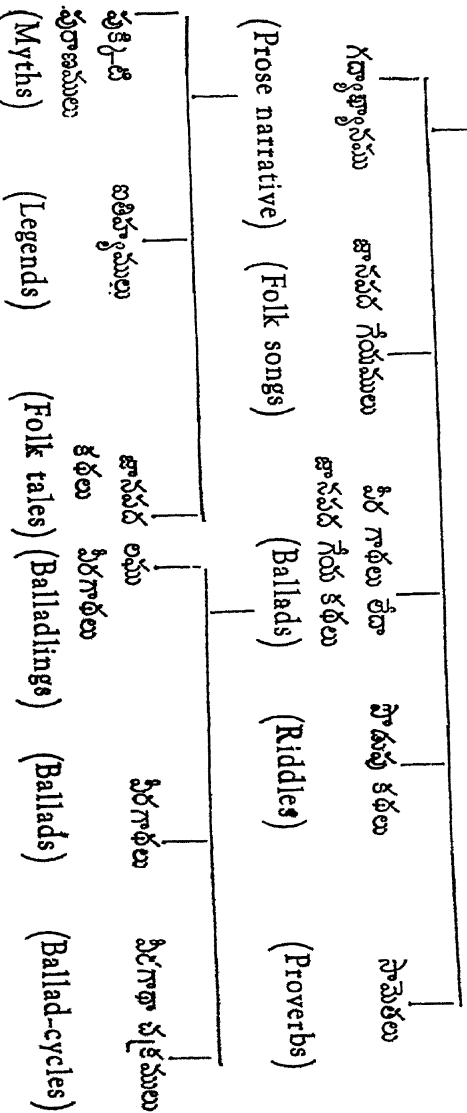
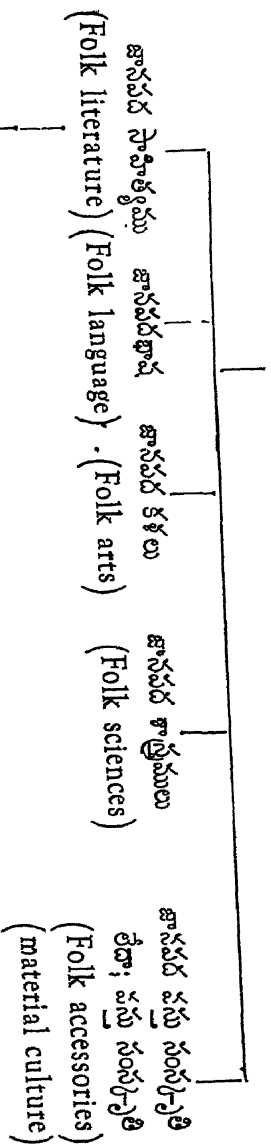
ఇట్లు జానపద విజ్ఞానమున జానపద సాహిత్యము ఒక ప్రధాన విభాగమ
 నియు, అందుగల ఐదు శాఖలలో వీరగాథలు ఒకటి అనియు నిరూపింప వచ్చును.
 (చూడుడు పట్టి-1; ఎదుటి పుట) ఇప్పుడు తెలుగులోని వీరగాథలను గూర్చి
 దిట్టాత్రముగా తెలిసికొందము : -

3. వీరగాథలు (Ballads) :

ప్రపంచమున వీరులు లేని దేశములేదు; వీరగాథలు (Ballads) లేని
 సాహిత్యమును లేదు. డెస్కార్క్ దేశమందును, 'ఫేరో' ద్వీపము లందును కవిత్వ
 మంతయు వీరగాథలతోనే నిండిపోయినది. పోర్చుగీసు సాహిత్యమున వీరగాథలు
 తప్ప వేరొక ప్రక్రియ కానరాదు. 'సిసిలీ' ద్వీపమున ఏడువేల వీరగాథ లున్న
 వని పరిశోధకుల నిర్ణయము. స్పెయిన్, స్కాట్లండు దేశముల వీరగాథా సంపద
 ప్రత్యేకముగా నెన్నదగినది. మన భారతదేశమున భారతుల నిలయుమగు రాజ
 స్థానము వీరగాథల పురిటిగడ్డ; హిందీ సాహిత్య చరిత్ర వీరగాథాచురుగముతోనే
 శ్రీకారము చుట్టుకొన్నది. మహారాష్ట్రము, పంజాబు, ఆంధ్రప్రదేశములు వీర
 గాథల కాటవట్టులు.

ఆంధ్ర సాహిత్యమున మనము గర్వింపదగినన్ని వీరగాథలున్నవి. ఇవి
 మన సాహిత్యమునగల 'మార్గ-దేశ' విభాగములలో దేశీ చెందినవి. దేశీ సాహిత్య
 మందలి కవిత్వము నిబద్ధమనియు అనిబద్ధమనియు మరల రెండు విధములు.
 ఇందు వీరగాథలు 'అనిబద్ధ దేశీ'కి చెందును. దీనినే 'కుద్దదేశీ' అనియు పిలువ
 వచ్చును. (ద్విపద కావ్యములు, శతకములు, యక్షగానములు, హరికథలు, వీధి
 నాటకములు మొదలగునవి 'నిబద్ధ దేశీ'కి చెందును). ఇంకను సూక్ష్మ పరిశీలన
 ముచే అనిబద్ధదేశీలో 'పామరదేశీ' (జానపదదేశీ), 'జాతిదేశీ' అని మరి రెండు

జానపద విజ్ఞానము (Folklore)

కావలను గుర్తింపవచ్చును. ఇందు వీరగాథలు పామరదేశికి చేరును. పల్లెపాటలు లేక జానపద గేయములు (Folk-songs) పిని సోదరకావ. (స్త్రీల పాటలు, రామదాసు భజన కీర్తనలు, బ్రహ్మంగారి తత్త్వములు మొదలగువి జారిదేశికి చేరును). (వివరములకై చూ : పట్టి-2; ఎదుటి పుట).

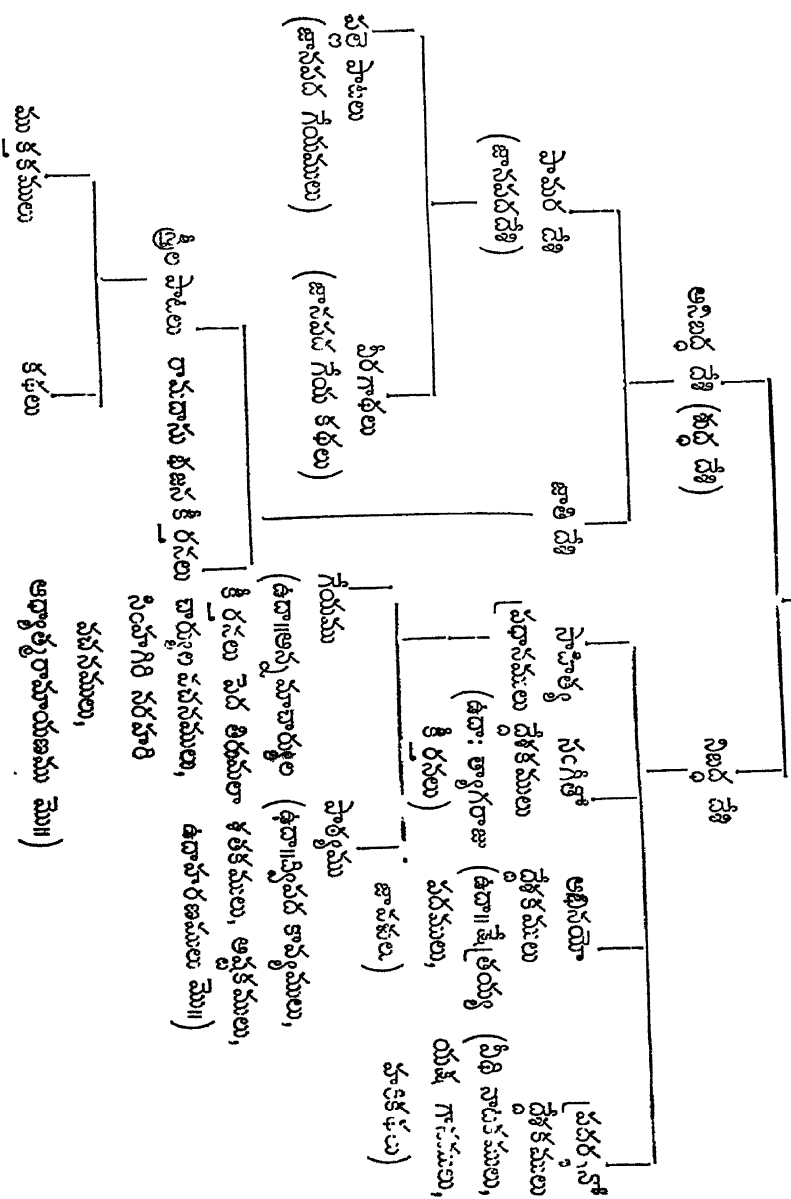
ఈ వీరగాథలు మార్గ కవిత్వములోని ఇతిహాస ప్రక్రియకు మూలకందముగా భావింపబడుచున్నవి. (మహాభారతము 'జయము' అనేది వీరగాథనుండి పరిణమించినదని విమర్శకుల అభిప్రాయము). జానపద విజ్ఞానము (Folklore) నుండి జానపద భాషను, జానపద శాస్త్రములను, జానపద కళలను, వస్తు సంస్కృతి (Material Culture)ని తప్పించినచో జానపద సాహిత్యము (Folk-literature) మిగులును. ఈ జానపద సాహిత్యమున కథలు (Tales), గేయములు (Songs), గేయకథలు (Ballads) అను మూడు ప్రధాన ప్రక్రియలున్నవి. ఇందలి గేయ కథా ప్రక్రియయే ఈ నా వ్యాసములోని వీరగాథలు.

4. వీరగాథా నిర్వచనము :

'Ballad' శబ్దము 'Ballare' అను రాటిను శబ్దమునుండి పుట్టినది. దీనికి మొదట 'నృత్య గీతము' (dance song) అను అర్థమున్నను, నేడు ఆ అర్థము నశించి 'గేయ రూపమున నున్న కథ' అను అర్థము వ్యాపించియున్నది. Ballad అనునది భావ్యరూపమున lyric ను అంతర స్వరూపమున epic ను పోలియుండునని పాశ్చాత్య విమర్శకులు నిర్ణయించిరి. ఇది గేయరూపముననున్న దిన్న ఇతిహాసము, లేదా కథాత్మకమగు పెద్ద గేయము. Ballad శబ్దమునకు సరియైన తెలుగు శబ్దము 'వీరగాథ'. 'జానపద గేయ రూపముననుండి, వీరరస ప్రధానమగు కథను చెప్పుచు, సంచార గాయక విశువుల (minstrels) దే పాదబిందు సరళ కథాగేయమే వీరగాథ' అని తెలుగున నిర్వచింప వచ్చును. కొన్ని కథ, దేసింగురాజు కథ, ముగ్గురు మరాఠీల కథ, సర్వాయి పాపడుకథ మొదలగునవి దీనికి చక్కని ఉదాహరణలు.

ఈ వీరగాథలు గాయక విశువులదే రెండు మూడు రాత్రులు పాదదగిన వరిచూపుములో నుండును. ఇట్టి వీరగాథలు కొన్ని ఒక ప్రముఖ వీరుని చుట్టును జన్మించి, అతని గూర్చియు, అతని యందువులను గూర్చియు పెక్కుకథలను వర్ణించుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక కుందై నమునకు ప్రాధాన్యమిచ్చి, ఆ

తెలుగు దేశి కవిత్వము

దైవమును గొలిచిన రాజుల వృత్తాంతములను అనేక వీరగాథలలో ఒక వరుస క్రమమున పెద్ద ఇతిహాసమువలె చెప్పబడుచుండును. ఇట్టి వీరగాథల సమూహమును 'వీరగాథా చక్రము' (Ballad-cycle) అందురు. తెలుగులో పల్నాటి వీరకథలును, కాటమరాజు కథలును వీరగాథా చక్రములకు సరియైన ఉదాహరణములు. ఈ వీరగాథా చక్రములను గాథాకారులు (minstrels) నెలల రరబడి పాడుచుండురు. ఇవియే నిజమగు ఇతిహాసము (epics) లనియు, రామాయణ, మహాభారతాదులు కృత్రిమేతిహాసములనియు కొందరు అమెరికను విమర్శకుల మతము.

మరికొన్ని వీరగాథలు మిక్కిలి ప్రాస్తవముగ నుండి, జానపదులచే పని పాటలయందుగాని, గాయక బితువులచే పగటిపూట బిచ్చమెత్తుకొనునప్పుడుగాని పాఠబడుచుండును. ఇవి ఒక గంటలోపుననే పూర్తియగును. వీనిలో కొన్ని కథాత్మకములుగను, మరికొన్ని కేవల కథా సూచకములుగను ఉండును. ఇట్టి వానిని 'వీరగాథానికలు' లేక 'లఘు వీరగాథలు' (Balladings) అందురు. తెలుగులో గుజ్జాల గోపిరెడ్డి పాట, మానందిరెడ్డి పాట, బుద్ధా వెంగళరెడ్డి పాట, బండోళ్ళ కురుమలన్న పాట మున్నగునవి లఘు వీరగాథలకు చక్కని ఉదాహరణములా.

5. వీరగాథల ప్రాచీనత :

గిరిగహ్వర వాసియగు ప్రాక్షన మానవుని లయాత్మక భాషణమునుండి కాని, సృష్టగీతమునుండికాని కవిత్వము వుట్టియుండును. దీని ప్రాథమికరూపము శుద్ధగేయము. దీనితో కథాకథనము కలిసి వీరగాథ యేర్పడియుండును. ఈ గేయములు, కథాగేయములు పద్య కవిత్వముకన్న ప్రాచీనములనుటలో సందేహము లేదు. గేయముల చందస్సులో పద్యముల చందస్సు కన్న నియమములు తక్కువగ నుండుట కూడ గేయముల ప్రాచీనతకు పోషకమగుచున్నది. క్రీ.పూ. 8000 సంవత్సరములనాడు అర్యులు మనదేశమునకు వచ్చుట ప్రారంభించిరి. అప్పటికి మనదేశముననున్న నల్లజాతులతో-ముఖ్యముగా ద్రావిడులతో-అర్యులు యోధ్యములు చేసిరి. ఈ అర్య ద్రావిడ సంఘర్షణలో అనేక వీరగాథలు వుట్టి యోగబడినవి. అట్టివానిలో రామాయణ మొకటి. అర్యుల అంతఃకలహములలో (రాజభగ్గములోని అంతఃకలహములలో) మహాభారతము, వర్ణ కలహములలో

(పురోహిత వర్గము-రాజవర్గముల కలహము) హరిశ్చంద్రుని కథ పుట్టినవని చెప్పవచ్చును. క్రీ.పూ. 5000-4000 సంవత్సరములకు చెందిన మన వేదములలో వీరగాథా బీజములున్నవి. ఈ వేదములు ప్రాచీనార్థ్యుల జానపద విజ్ఞాన (Folklore) మని విమర్శకుల తలంపు. ఇందలి ఉపాఖ్యానములు వీరగాథలే. వేదములలో వీరగాథలు 'గాథా', 'నారాళంశీ' అను పేర్లతో వ్యవహరింపబడినవి. త్రేతాయుగమున రచింపబడిన రామాయణము, క్రీ.పూ. 3100 ప్రాంతమున రచింపబడిన మహాభారతము— ఈ రెండును ప్రాచీన వీరగాథలనుండి 'ఐతిహాసిక క్రమము' (epic-process)న ఏర్పడియుండును. నలునికథ, హరిశ్చంద్రునికథ ఈ రామాయణ మహాభారతముల కన్న ప్రాచీనములైనవి. ఇవి భారతదేశమందంతటను వ్యాప్తమైన ఐతిహ్యములు (legends). వీర శబ్ద ప్రాచీనతను బట్టి కూడ వీరగాథలు ప్రాచీనములని తలంపవచ్చును. వివిధ ప్రాకృతములలో వీరగాథ లుండియుండును. అపభ్రంశములోని 'రాసములు' వీరగాథలు కావచ్చును. క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దమునాటి గుణాధ్యుని 'బృహత్కథ' పితృచములనబడు జానపదుల ముఖ్య సాహిత్యమునుండి నిర్మింపబడియుండును. ఈ పితృచములు ఆదిమ దావిడులని అనుమానింప వీలున్నది. కాళిదాసు కాలమున వత్సరాజగు ఉదయనుని సాహసగాథలు పల్లెలలో ప్రచారమందున్నవి. క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దము నుండియు రాజస్థానులో వీరగాథలున్నవని తలంపవచ్చును. గ్రీకు, లాటిను, ఆంగ్లోశాక్షను, జర్మను, హిందూ, చైనీస్ మున్నగు ప్రాచీన విదేశ సాహిత్యములందుగూడ వీరగాథ లున్నవనుటకు సాక్ష్యములున్నవి. భారతదేశమున తమిళము, కన్నడము, పంజాబీ, అస్సామీ భాషలలో ప్రాచీన వీరగాథలున్నవని తెలియుచున్నది. సంగీత నాట్యశాస్త్ర గ్రంథములలోని దేశిరాగములయు, గేయములయు ప్రసక్తినిబట్టికూడ వీరగాథల ప్రాచీనత తెలియనగును. తెలుగులో ప్రాజ్ఞున్నయ యుగమున గేయములు, వీరగాథలు గలవనుటకు తార్కాణములున్నవి.

6. వీరగాథల ఉత్పత్తి కర్తృత్వములు :

వీరగాథల ఉత్పత్తి కర్తృత్వములు వివాదగ్రస్తమైనవి. పాశ్చాత్య విమర్శకులలో కొందరు, వీరగాథలు అతిప్రాచీన కాలమున జానపద సంఘములచే నృత్యమునందు ఆశువుగా సృజింపబడినవని సిద్ధాంతము చేసినారు. మరి

కొందరు ఈ సిద్ధాంతమును ఖండించి, వీరగాథలు మధ్యయుగములలో గాథా
కారులచేతను, ప్రత్యేక కవుల చేతను రచింపబడినవియు, సాహిత్యములము
ప్రాచీన కవి సాహిత్యమునియు వాదించుచున్నారు.

ప్రాకృత మనవుని నృతగీతమున బాహ్యమునను దిగ్గజాతి పుట్టును
గాని, కథాకథనముతో గూడిన పెద్దపాట పుట్టుట స్వభావవిరుద్ధము. కావున
వీరగాథ జానపద గేయముకన్న ప్రాచీనమైనది కావలయు. ఇదిహానములను
మూలము వీరగాథలు కావచ్చును. అయినను, ప్రీ. భ. పం. డెంచిన శిలాభిము
కన్న ప్రాచీనమైన వీరగాథలు ప్రపంచమున ఏ దేశమునుండి వచ్చింపుట లేదు.

అన్ని వీరగాథలును ఒకే విధముగా పుట్టివు. తెలుగులో కొన్ని వీరగాథలు
శ్రీనాథాది ప్రత్యేక కవులచే రచింపబడినవి; మరొకొన్ని వీరగాథలు జానముల
ఆకు రచనలుగా పుట్టినవి. వీరగాథ యీ రెండు విధములలో ఏ విధముగా పుట్టి
నను, సినలైన వీరగాథా స్వరూప మేర్పడుటకు అది కొంతకాలము ప్రజలలో
మౌఖిక సంప్రదాయము (oral tradition)న నడిగి వీరమలెను.

నాగరకత వీరగాథోత్పత్తికి పరమ శత్రువు. అంధ దేశమున నాగర
కములైన మాగాజి ప్రాంతములకన్న, అనాగరకములైన మట్టప్రాంతములలో
వీరగాథ లధికముగా పుట్టుచున్నవి. దేశ నైసర్గిక స్వరూపము, జాతి
మనస్తత్వము, కుల స్వభావము మున్నగువి వీరగాథోత్పత్తులలో కీలకస్థాన
మును వహించును.

7. విదేశ భాషలు—వీరగాథలు :

ప్రపంచమున డెన్మార్కు, ఫేరోదీవులు (Faeroe islands),
స్కాట్లాండు, పోర్చుగల్, సిసిలీ దీవులము, స్పెయిన్ దేశములలో వీరగాథ
లత్యధికముగా నున్నవి. డెన్మార్కు దేశమందును, తర్వాతంధమున ఫేరోదీవులము
ందును కవిత్వమంతయు వీరగాథలతోనే నిండిపోయినది. ఒక్క డెన్మార్కునకే
కాక తక్కిన స్కాండినేవియా దేశము (నార్వే, స్వీడన్, ఐస్లాండ్ దేశముల)
కన్నింటికిని వీరగాథలు గర్వకారణమును సాహిత్యముగా పరిణమించి భాసిల్లు
చున్నవి. స్పెయిన్ సాంప్రదాయక వీరగాథలు (traditional ballads)
వీనిని తలదన్నినవిగా నునువి. పోర్చుగీసు సాహిత్యమున వీరగాథలు తప్ప
వేరొక ప్ర.కియ భాసరాదు. ఇటలీదేశ విభాగమున సిసిలీ (Sicily) దీవులమున

ఎడువెల వీరగాథలున్నవని 'పిట్రె' (Pitre) వంటి పరిశోధకులు నిర్ణయించినారు. ప్రపంచమున కొద్దియో గొప్పయో వీరగాథలు లేని దేశము లేదని చెప్పవచ్చును.

8. భారత భాషలు — వీరగాథలు :

భారత దేశమున రాజస్థాన్, ఆంధ్రప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర, పంజాబు రాష్ట్రములలో వీరగాథలు కొల్లలుగా నున్నవి. వీరగాథా సంపదలో డెన్నార్కు, స్పెయిన్ దేశములతో పోల్చదగినది రాజస్థాన్. హిందీ సాహిత్య చరిత్రమున వీరగాథలకొక ప్రత్యేక యుగమును సంతరింప జేసినది రాజస్థానీ మాండలికమే. వీరగాథను రాజస్థాన్ లో 'రాసో' అనియు 'చారణ గీత్' అనియు పిలుతురు. 'పృథ్వీరాజ రాసో' ప్రాచీనమును ప్రశస్తమును అగు వీరగాథ. మహారాష్ట్రమున శివాజీనిగురించి ఎన్నియో వీరగాథలున్నవి. మహారాష్ట్రీలు వీరగాథను 'పొవాడే' అందురు. పంజాబీయులు వీరగాథను 'బార్' అందురు. 'నాదిర్ షాదీ వార్' పంజాబీలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కిన వీరగాథ. కన్నడమున వీరగాథను 'లావణి' అనుచున్నారు. ఇందు కుమార రాముని కథ, కిత్తూరు చెన్నవ్వరాజు కథ, కరి బంటన కథ, కెరెగె హార్, గోవిందహాడు మొదలగునవి ప్రసిద్ధ లావణులు. భారత దేశమున ఇతర భాషలందును వీరగాథలు పుష్కలముగా గలవు.

8. తెలుగులో వీరగాథలు :

భారత ఖండమున వీరగాథా సంపదలో రాజస్థాన్ తో తులనాగగల రాష్ట్రము మన ఆంధ్రదేశము. పౌరాణికములు, చారిత్రకములు, సాంఘికములు మున్నగు విభాగముల క్రిందికి వచ్చు వీరగాథలు తెలుగులో కోకొల్లలుగా నున్నవి. సంఖ్యా బలముననే కాక ప్రాశస్త్య ప్రాచీనతలలో గూడ నివి వన్నెకెక్కినవి. పల్నాటి వీరకథలు, కాటమరాజు కథలు క్రీ.శ. 12, 13 శతాబ్దముల నాటికే తెనుగు గడ్డపై మారుమోగుచుండినవి. మన బొబ్బిలి కథ ప్రపంచమున వేళ్ళపై లెక్కింపదగిన అత్యుత్తమ వీరగాథలలో నొకటి. ప్రాకృతీబీ విమర్శకులు చెప్పిన వీరగాథా లక్షణములన్నింటిని పుణికి పుచ్చుకొనిన పరమ ప్రశస్త వీరగాథ మన బొబ్బిలి యుద్ధకథ. తెలుగు సాహిత్యమున వీరగాథ లెక్కువగా నుండుటయే కాక, వీరగాథా చక్రములు (Ballad-cycles) ను ఎక్కువగా నుండుట మరియొక విశేషము:

(తక్కిన భారత భాషలలో నిట్టి సుదీర్ఘ చారిత్రక వీర గాథా చక్రములు వానరావు) పౌరాణికములలో పరశురాముని కథాచక్రము, అస్తవ్యస్త చారిత్రకములలో అంకమ్మ కథా చక్రము, చారిత్రకములలో పల్నాటి వీరకథా చక్రము, వాటనురాజు కథా చక్రము మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినవి. బొమ్మిలి కథ, నేసింగురాజు కథ, బాలనాగమ్మ కథ, కాంభోజరాజు కథ, ముగ్గురు మరాటిల కథ, లక్ష్మమ్మమ్మ కథ, కామమ్మ కథ, సన్యాసమ్మ కథ, చిన్నమ్మ కథ, చిరుపరమ్మ కథ, ఎరుకల నాంచారి కథ, పసల బాలుడు కథ, సర్వాలు పాపడు కథ, చిన్నపరెడ్డి కథ, సదాశివరెడ్డి కథ, కర్నూలు నవాబు కథ, రావులమ్మ కథ, బట్లూరి కొండల్రాయని కథ, బంగారు లిమ్మరాజు కథ, కొమారరాముడి కథ, గాంచారి కథ - మున్నగునవి తెలుగు నేలపై తరతరములనుండి పాచుకొనిపోయిన వీరగాథలు, తెలుగు గాలిలో చిరకాలముగా మారుమోగుచున్న వీరగాథలు! తెలుగు రక్తములో జీర్ణించిపోయిన వీరగాథలు!!

ప్రాచీనకవులలో నన్నెచోడుడు, పాల్కురికి సోమనాథుడు, శ్రీరాధిరామ కర్త, పాంవేకరి కదిశిపతి (శుకనప్తతి), అయ్యురాజు నారాయణామాత్యుడు (హంస వింశతి) మున్నగువారు జానపద సాహిత్య ప్రసక్తి నెక్కువగా దెచ్చి నారు. ఆంధ్ర వాగ్గేయకారుల రచనలు కొన్ని జానపద కవితానుకరణములు. తెలుగు దేశి రాగముల ప్రసక్తియు, గేయముల ప్రసక్తియు కొన్ని సంగీత లక్షణ గ్రంథములలో నహితము గలదు. ఊహనుబట్టి పరిశీలించినచో తెలుగు భాష గుఱ్ఱ రూపమును దాల్చినప్పటినుండియు, అనగా క్రీ.శ. 8, 7 శతాబ్దములనుండియు వీర గాథ లుండియుండవలెను. ప్రాచీన కవుల ప్రసక్తినిబట్టి పరిశీలించినచో నన్నయకు పూర్వము నుండియు వీరగాథలు కలవని తెలియుచున్నది. ఉపలబ్ధములను బట్టియు, చారిత్రక సంఘటనలను బట్టియు పరిశీలించినచో తెలుగులో 'పల్నాటి వీరచరిత్ర'యను వీరగాథా చక్రము ప్రాచీనమైనదిగా కన్పట్టుచున్నది. ఇందలి యితివృత్తము క్రీ.శ. పండ్రెండవ శతాబ్ది చతుర్థ పాదమున (క్రీ.శ. 1178-1182 మధ్యకాలమున) జరిగిన చారిత్రక సంఘటనము. శ్రీరథ హిందూదేశమున క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దమునాటి 'ప్రద్యోరాజ రాసో' అను రాజస్థానీ వీరగాథను, క్రీ.శ. 18వ శతాబ్దమునాటి 'తుగ్లక్ షా ఖుష్రోన్ బాన్ వార్' అను పంజాబీ వీరగాథను తప్పించినచో, మిగిలినవన్నియును పదునేనవ శతాబ్దమునకు తరువాతివే. తెలుగులో

క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దమున 'సిరియాకుని' కథ, 13వశతాబ్ది ఉత్తరార్ధమున పల్నాటి వీరకథలు, పరశురాముని కథలు విరివిగా పాడబడుచుండినట్లు ప్రబల సాక్ష్యములున్నవి.

10. వీరగాథా లక్షణములు :-

డా॥బి. రామరాజుగారు జానపద గేయ (folk-song) వరముగాచెప్పిన పదిలక్షణములలోను 'మౌఖిక ప్రచారము, సహజ శైలి, పాడుటకు పీలుగా నుండుట, పునరావృత్తి, జవసామాన్య పరిచిత వస్తువును కలిగియుండుట; ఆశు రచనలు' - అను ఆరు లక్షణములు వీరగాథలకు గూడ వర్తించుచున్నవి: బ్లిస్ పెర్రీ (Bliss Perry) అను పాశ్చాత్య విమర్శకుడు వీరగాథల నిస్సందేహ లక్షణములను విడమర్చి చెప్పినాడు. మొత్తముపై వీరగాథలకు అతిప్రధానము లైన పదిలక్షణము లుండునని విశ్వయింప వచ్చును: వీరగాథ గేయస్వరూప మున నుండును - ఇది ప్రథమ లక్షణము. సరళచచ్చందము, పునరావృత్తి (refrain), గానయోగ్యత - అనునవి ఇందలి ఉపలక్షణములు. వీరగాథ కథాఖ్యానాత్మకముగా నుండును - ఇది ద్వితీయ లక్షణము. నియమిత పరిమాణము, యథార్థ సంఘటనా జన్యత్వము, దేశీయేతివృత్తము, నాయకాభేదత, వీరరస ప్రాధాన్యము, కథా సారశక్యము, హఠాత్పారంభత్వము, సంభాషణా సహితత్వము, వచన రాహిత్యము, విషాదాంతత, అభివర్ధిత పునరుక్తి (incremental repetition) అను పదునొకండును ద్వితీయ లక్షణములోని ఉపలక్షణములు, గాయక భిక్షువుల ఆశుకవరమున జనించుట వీరగాథ మొక్క తృతీయ లక్షణము. కవినామము తెలిసినను వీరగాథ అప్రధాన కర్తృకముగా నుండుట తృతీయ లక్షణములోని అవాంతర లక్షణము. మౌఖిక ప్రసరణము (oral transmission) న దేశమంతయు వ్యాపిండుట, మౌఖిక సంప్రదాయము (oral tradition) న తరతరములు జీవిండుట వీరగాథల నాల్గవ లక్షణము. ఖహుజనాదర పాత్రత లేక జనప్రియత్వము (popularity) ఇందలి అవాంతర లక్షణము. వీరగాథ నాటకమువంటి శుద్ధ పరాశ్రయ కవిత్వము (objective poetry) - ఇది దీని ఐదవ లక్షణము.

వీరగాథలలో భాషయేకాక భావములును సరళముగా నుండును. వీరగాథలలో కొన్ని వధికట్టు పద్యములు వర్ణనలు పదేపదే ప్రయోగింప బడుచుండును.

పీనిని 'వీరగాథల వారానువర్తనములు' (ballad common places) అందురు. ఇట్టి శైలి సారస్వతమును, వారానువర్తనములను కలిగియుండుట వీరగాథల ఆరంభ లక్షణము. ఎంతటి ప్రతిభా పుష్పములు గల కవియైనను సాంప్రదాయిక వీరగాథను తనంత తాను సృజింప లేడు. వీరగాథ ప్రజలలో నహజముగా పుట్టును: తరువాత దీనిపై కవిచేయి పదవచ్చును. ఇట్లు అనితర సాధ్యములుగా నుండుట వీరగాథల ఏదవ లక్షణము. పవనమున వెచ్చిద నేలముల వీరగాథలతో ఒక ఏకసూత్రము కాన్పించును. అందుచే వీరగాథలు ప్రాకృత మానవ సంఘమును, పనుదె క కుటుంబమును నిరూపింప నమర్థములని తెప్ప వచ్చును. ఇట్టి అద్వితీయ గుణము (unique character) ను గలిగియుండుట వీరగాథల ఎనిమిదవ లక్షణము. వీరగాథలు నీలని వాచ్యముగా బోధింపకున్నను, ధ్వనింపజేయును. 'విధి బలయుము, మానివుడు నిమిర మాత్రుడు' అనునదియే వీనియందు ధ్వనితమగు నీతి. ఇట్టి నీలని ధ్వనింపజేయుట వీరగాథల తొమ్మిదవ లక్షణము. వీరగాథలు జీవన సంగ్రామమును సామాన్య సైనికునివలె యథాతథముగా నిమిర నిరూపించుట, దీనిలోనుండి వీర ప్రభావము ఉద్భవించుటయు, యుద్ధమున విజయ విషయమును ప్రతిధ్వనింపజేయుటయు, ఇది వీరగాథల పదియవ లక్షణము. ఈ పది లక్షణములతోను కొన్ని వీరగాథలను ఎక్కువగా వర్తించును; మరికొన్ని వీరగాథానికంటె ఎక్కువగా వర్తించును. వీరగాథలలో ఇతిహాస లక్షణములును, వీరగాథానికంటె జానపద గేయ లక్షణములును పొచ్చుగా కాననగును.

వీరగాథల ప్రాశస్త్యమును తెల్పు లక్షణములే కాక, వాని లోపములను తెలుపు లక్షణములును కొన్ని కలవు: సామాన్య రసానందమునేకాని వ్యక్తిగత రసానందమును ఈయలేక పోవుట; పదములు చర్జనలు పదేపదే పునరుక్తము లగుట; కేవల పతనమువలన ఇందలి కవిత్వము రసత్వవై నీయకుండుట సంఘటనలు ఘోరాతిఘోరముగా వర్ణింపబడుట; ఒకే పక్షము వారిని అలిమానించుచు రచన సాగుట; పర్యవసానమున ఏవిధమగు పరమార్థమును సాధింపకుండుట; చందోవైవిధ్యము లేకుండుట; మిక్కిలి పరిమితమగు పదజాలమును కలిగియుండుట— మున్నగునవి వీరగాథల ప్రధాన లోపములు.

పర్తమాన కాలమున తెలుగు దేశసాహిత్యమున విజృంభించిన బుద్ధురథులు వీరగాథానుకరణములేకాని సాంప్రదాయిక వీరగాథలు కానేరవు. ఈ బుద్ధురథ

లకు ప్రేసచెప్పిన ముఖ్య లక్షణము లేవియు వర్తించవు. కన్నడ దేశసాహిత్య మందలి లావణీలను, మరాఠీ సాహిత్యమందలి 'పొవాడే' లను మన బుట్టుకథలతో పోల్చవచ్చును.

11. వీరగాథల వర్గీకరణము :-

ఏ సాహిత్యమందై నను వీరగాథలు ప్రధానముగా రెండు వర్గములుగా నుండును: తరతరములనుండి మౌఖిక సంప్రదాయమున వచ్చుచున్న వీరగాథలు మొదటి వర్గము. వీనిని 'సాంప్రదాయిక వీరగాథలు' (Traditional Ballads) అనియు, 'జనప్రియ వీరగాథలు' (Popular Ballads) అనియు పిలుతురు. ఈ సాంప్రదాయిక లేదా జనప్రియ వీరగాథలకు అనుకరణములుగా ప్రత్యేక కవులచే రచింపబడిన వీరగాథలు రెండవ వర్గము. వీనిని 'సాహిత్య వీరగాథలు' (Literary Ballads) అందురు. (తెలుగులో ద్వీపదకావ్యము లిట్టివి): ఇందు మొదటి వర్గము మాత్రమే ప్రధానముగా పరిశీలించబడుచున్నది. వీరగాథలనగా సాంప్రదాయిక వీరగాథలనియే భావము. ఇట్టి వీరగాథలను చందస్సునుబట్టి వర్గీకరించుటకన్న ఇతివృత్తములనుబట్టి వర్గీకరించుట సమంజసము. Prof. Louise Pound, Francis B. Gummese మున్నగు పాశ్చాత్య విమర్శకులు వీరగాథల ఇతివృత్తములనే ప్రధానముగా గైకొని వర్గీకరించిరి.

తెలుగు విమర్శకులలో శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు, హరి ఆది శేషువుగారు, ప్రొ॥ బి. రామరాజుగారు, నేదునూరి గంగాధరంగారు, పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు- వీరగాథల వర్గీకరణ విధానమును కొంతలో కొంత సూచించి వారు. ఇందు శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారి వర్గీకరణము ప్రశస్త మైనది. వీరు 1953లో సూచించిన వర్గీకణముకన్న 1961లో చేసిన వర్గీకరణము మరింత హేతు భర్థముగానున్నది. వీరు జానపద గేయవాఙ్మయము నంతటిని విడిగేయములు, కథా గేయములు అను రెండు ప్రధాన భాగములుగా విడదీసిరి. (ఇవి పాశ్చాత్యులు చేసిన 'Folk-songs: Ballads' అను విభాగములకు సరిగా అన్వయించును). ఇందు కథా గేయములలో 'జంగంకథలు, బొబ్బిలిపాటవంటివి, పదములు, స్త్రీల కథాగేయములు' - అను నాలుగు విభాగములను సూచించిరి.

తెలుగు వీరగాథలను పల్లీకరించుటలో హృదయ సంప్రదాయము కొం
ప్రమాణము, భాషా మాండలిక విభాగములు, ఇతివృత్తములు, చందస్సు, గాథా
కారులు, పునరావృత్తి, జానపద వాద్యములు, ప్రధాన వీరులు, కురీ దైవములు,
దర్శనములు—మున్నగువానిని ఆధారముగా చేసికొనవలెనని నా అభిప్రాయము.
అయినను ఈ పల్లీకరణములో అతిముఖ్యమైన జానపద వ్యవహారమును విస్మ
రింపరాదు. నాయభిప్రాయమున జానపద కవిత్వము (Folk poetry)ను పల్లె
పాటలు లేక జానపద గేయములు (Folk-songs)— జానపద గేయ కథలు
లేక వీరగాథలు (Ballads) అని రెండు ప్రధాన భాగములుగా విభజింపవచ్చును.
ఇందు వీరగాథలలో మరల రెండు రకములున్నవి: సాంప్రదాయిక వీరగాథలు
(Traditional Ballads), లేక 'జనప్రియ వీరగాథలు' (Popular
Ballads)—'వీరగాథానుకరణములు' (Ballads of imitation). ఇందు
సాంప్రదాయిక వీరగాథలను మూడు ప్రధాన విభాగములుగా విడదీయవచ్చును:
వీరగాథా చక్రములు (Ballad-cycles), వీరగాథలు (Ballads), వీరగాథా
నికలు లేక లఘు వీరగాథలు (Balladizing). వీనిలో మొదటి విభాగమైన
వీరగాథా చక్రములలో ఇతివృత్తములను బట్టి 'శక్తికథాచక్రము, పల్నాటి వీర
కథా చక్రము, కాటమరాజు కథాచక్రము, వెంకంట వీరుని కథాచక్రము,' అను
కాఖలను గుర్తింపవచ్చును. 'పల్లెమ్మ కథాచక్రము, అంకమ్మ కథాచక్రము,
చాడమ్మ పాటలు, ఇతర శక్తికథలు' శక్తికథాచక్రములోని అంతర్భాగాలు.

రెండవ ప్రధాన విభాగమైన వీరగాథలు చందస్సును బట్టి 'బొబ్బిలి
వరుస' కథలు, పదములు, అంగంకథలు' అను మూడు వర్గములుగా విడిపోవును.
ఇందు పదములలో 'హరిహరీ పదములు, శారద పదములు' అను అంతర్భేద
ములు కానవచ్చును. బొబ్బిలికథ, దేనింగురాజుకథ, బాణనాగమ్మకథ, శాంభోజ
కాళికాకథ, ముగ్గురు మరాటిం కథ, సానూలు దిన్నమ్మ కథ, కామమ్మ కథ,
లక్ష్మమ్మకథ, శర్వాంగి పాపదుకథ, దిన్నపరెడ్డికథ, సదాశివరెడ్డి కథ, కొమార
కాళుడి కథ— మొదలగునవి 'బొబ్బిలి వరుస కథ' లకు ఉదాహరణములు.
'అమ్మమ్మకథ, గంగా విలాసిని, శతకంఠ రామాయణము, కుశలాయణము,
శర్వాంగి చరిత్ర (పాముపాట)— మున్నగునవి హరిహరీ పదములు. శారద
పదములు— శారదా కళ్యాణంధర, శారద సారంగధర— మున్నగునవి శారద
పదములు. కవిత్వము కుటరాణ చరిత్ర, భక్తాణ రాయ చరిత్ర, నిజ

శ్రీంగ చిక్కయ్య కథ, విరాటపర్వము, వామన విజయము, దేవయాని చరిత్ర మొదలగునవి జంగం కథలకు ఉదాహరణములు.

పైన తెల్పిన మూడవ ప్రధాన విభాగమైన వీరగాథానికలకు (లఘు వీర గాథలకు) 'గుఱ్ఱా గోపిరెడ్డి పాట, మానందిరెడ్డి పాట, ఉయ్యాలవాడ నారసింహ రెడ్డి పాట, బుడ్డా వెంగళరెడ్డి పాట, ఓబులరెడ్డి పాట, గోరుమన్న పాట, విరూపాక్ష రెడ్డి పాట, ఈడిగ రామన్న పాట, బండోళ్ళ కురుమలన్న పాట, రావోటి రామయ్య పాట, గడేకల్లు నాగిరెడ్డిపాట, మల్లన్న పాట, ధర్మాపురం నరసింహుని పాట' మొదలగునవి ఉదాహరణములు. ఇవన్నియును కొలది నిముషములలో పాడబడు కథాత్మక లేదా కథాసూచక వీరగేయములు. వీరగాథా చక్రములు నెలలకొలది పాడబడు, సుదీర్ఘకథనమును కలిగియుండును. వీరగాథలు రెండు మూడు రాత్రు లలో పూర్తయగును. కాబట్టి వీరగా చక్రములు, వీరగాథలు, లఘువీరగాథలు అను త్రివిధ వర్గీకరణము కొంతవరకును కాలప్రమాణమునుబట్టి చేయబడినదని చెప్పవచ్చును. ఇవన్నియును సాంప్రదాయిక వీరగాథలు.

ఈ సాంప్రదాయిక వీరగాథలను అనుకరించుచు నేడు బయలుదేరిన బుజ్జికథలు, జముకుల కథలు, సుద్దుల కథలు, తందనాన కథలు, బ్రతుకమ్మ పాటలు' అనునవి 'వీరగాథానుకరణము' లనబడును. వీనిలో బుజ్జికథలు- బొబ్బిలివరుస కథలకును జంగం కథలకును అనుకరణములు. జముకుల కథలు హరిహరీ పదములకు అనుకరణములు. సుద్దుల కథలు- కాటమరాజు కథలకును తందనాన కథలు- బొబ్బిలి వరుస కథలకును; బ్రతుకమ్మపాటలు- ప్రాచీనము లైన బ్రతుకమ్మ పాటలకును అనుకరణములని చెప్పవచ్చును. (చూడుడు: పట్టి-8 ప్రక్క పుట)

ఇప్పుడు 'శక్తికథలు, పల్నాటి వీరకథలు, కాటమరాజు కథలు, అను తెలుగు వీరగాథా చక్రములను గూర్చియు, బొబ్బిలివరుస కథలు, పదములు, జంగం కథలు; అను వీరగాథలను గూర్చియు; వీరగాథానికలు లేక లఘువీర గాథలను గూర్చియు, బుజ్జికథాది వీరగాథానుకరణ ప్రక్రియలను గూర్చియు కొంత వివరముగా తెలిసికొందము.

12. శక్తి కథా చక్రము:-

శక్తిారాధనము భారతదేశమున అతిప్రాచీన కాలమునుండియు గలదు; శక్తులు అనంత విధములు. ఇవి యన్నియును ఆశీశక్తియొక్క వివిధావతారములే.

జానపదులు ఎల్లమ్మ, అంకమ్మ, గంగమ్మ, పోలేరమ్మ, ముత్యాలమ్మ మున్నగు శ్మశ్రుకల నారాధింతురు. ఈ యారాధనా రూపములే మన పల్లెలలో జరుపబడు గ్రామదేవతల జాతరలు. ఈ జాతరలతో ఆ యా శక్తుల కథలను మాలమాదిగలు గానము చేయుచుందురు. ఎల్లమ్మకథలు, అంకమ్మకథలు, చౌడమ్మపాటలు, పోలేరమ్మ కథ, మాతపురాణము, ఆదిపురాణము లేక ఆరంజోతి కథ మున్నగునవి తెలుగులో వ్యాప్తియందున్న శక్తివీరగాథలు. వివిధ శక్తులన్నియు ఆదిశక్తియొక్క అపరరూపములే కావున ఈ వీరగాథ లన్నింటిని ఒకే ఒక వీరగాథా చక్రముగా భావించుట యుక్తము. ఈ గాథా చక్రమునకు ‘శక్తికథా చక్రము’ అని పేరిడవచ్చును; ఇది ‘శక్తి’ అనగా ఆదిశక్తి అనియర్థము. ఈ శక్తి కథాచక్రములో ఎల్లమ్మకథలు, అంకమ్మకథలు తమతమ ప్రత్యేకతను చూపుచున్నవి. ఇవి కూడ ప్రత్యేక కథాచక్రములుగా వీర్పడియున్నవి.

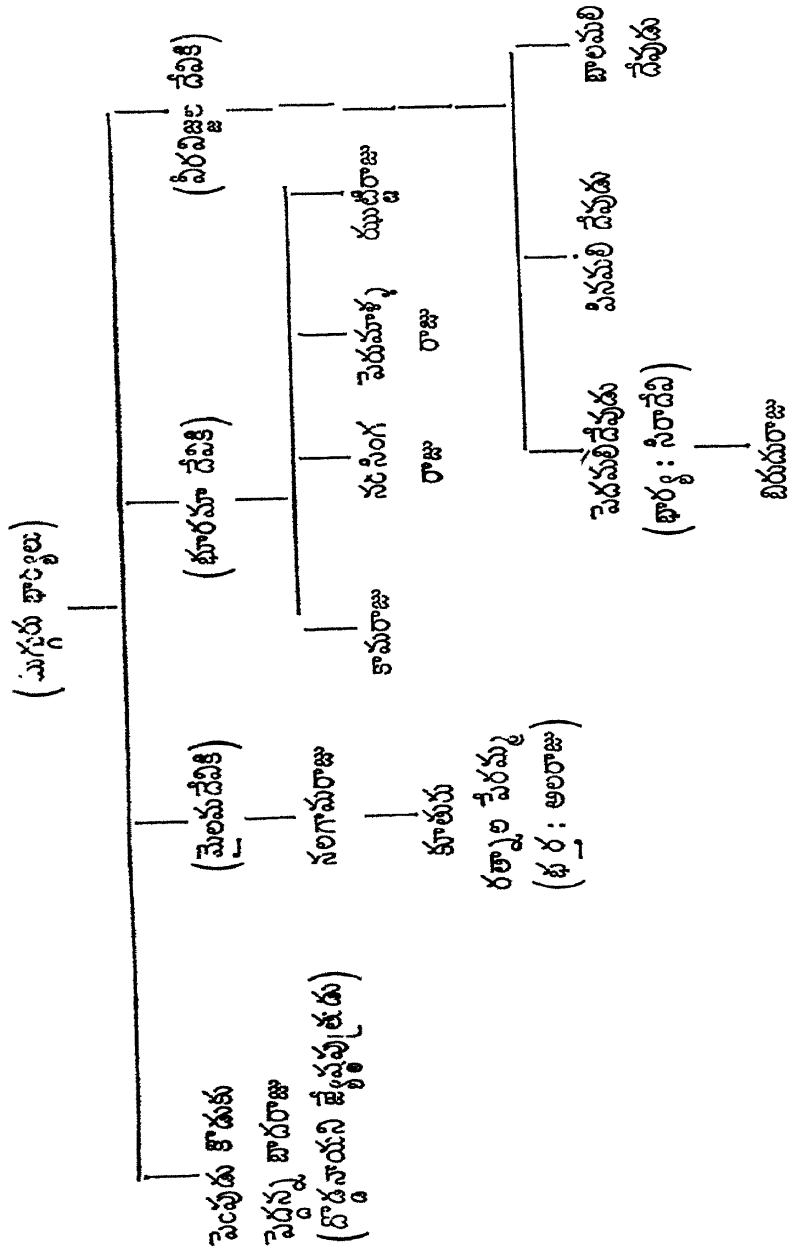
నేను పరిశోధించినంతవరకును ఎల్లమ్మ కథాచక్రమున తొమ్మిది గాథలును, అంకమ్మ కథాచక్రమున మూడుగాథలును, కలవని తెలియుచున్నది. ‘మణ్ణిచెట్టు కథ, జలగన్న పార్వతీకథ, రేణుక పుట్టుక, రేణుక కల్యాణము లేక రేణుక రాయబారము, గిరిరాజు యుద్ధము లేక రేణుక యుద్ధము, పరశురాముని జననము, పరశురాముని యుద్ధము, గవరమ్మ గాజులు లేక గొంతెమ్మకథ, (గొంతాలమ్మ కథ), జంపన్న వెలుగొండ వెళ్ళుట’- అనునవి ఎల్లమ్మ కథాచక్రములోని వివిధ వీరగాథలు. వీనిని ‘పరశురాముని కథలు’ అనియు, ‘గొతు పురాణము’ అనియు పిలుచుచుందురు. ‘అంకమ్మ కథ, రషడేవిరాజు కథ, గంగురాజు కథ, అనునవి అంకమ్మ కథాచక్ర సంబంధులైన వీరగాథలు. వీనికి ‘అంకమ్మ పాంగెము,’ అని జానపదులలో వ్యవహారము కలదు. ఈ రెండు కథాచక్రములను ఆదిశక్తి కథాచక్రములోని అంతశ్శాఖలుగా తలంపవలెను. చౌడమ్మ పాటలు లఘువీర గాథలనవచ్చును. ఈ లఘుకథ లన్నింటిని వరుసక్రమమున కూర్చి ఒకే పెద్ద ద్వీపద పురాణముగా వ్రాయబడిన తాళపత్ర గ్రంథమును నేను చూచితిని. దానికి “చౌడు పురాణము” అనిపేరు. అదియును వీరగాథా చక్రమే. పోలేరమ్మ కథ వంటివి విడిగానున్న శక్తి కథలు.

18. పల్నాటి వీరకథా చక్రము:

వీరగాథా చక్రముల సర్వలక్షణములను పుణికి పుచ్చుకొన్నది పల్నాటి వీరకథా చక్రము. ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములలో ఈ కథా చక్రమునకు

అనుగురాజు

పలనాటి వీర భాగవతము అను పేరు కానవచ్చుచున్నది. 'పల్నాటి వీర చరిత్ర' అను పేరు ఆధునికులు పెట్టినట్టిది. జానపదులు ఈ కథాచక్రమును 'చెన్నుడు కథ' అని పిలుచుచున్నారు. ఇది ఆంధ్రుల చారిత్రక వీరగాథా చక్రము.

క్రి.శ. 12 వ శతాబ్దమున జరిగిన సంఘటనమిది. తెలుగున లభ్యమగుచున్న వీరగాథలలో ఇది ప్రాచీనతమమైనది. ఇంతకన్న ప్రాచీనములైన వీరగాథలు ఇతర భారత సాహిత్యములందును కానరావు. పండెండవ శతాబ్దముకంటె ప్రాచీనమైన వీరగాథలు ప్రపంచమందెచ్చటను లేవని పాశ్చాత్య విమర్శకులు నిర్ణయించినారు. దీనినిబట్టి మన పల్నాటి వీరగాథల ప్రాశస్త్యము మరింత ప్రస్ఫుటమగుచున్నది.

పల్నాడు నేటి గుంటూరుమండలములో నొక ప్రాంతము. దీనిని క్రి.శ. 12 వ శతాబ్దమున హైహయవంశపు రాజులు పాలించిరి. వీరు కార్తవీర్యార్జునుని సంతతివారు. పల్నాటి సీమను పాలించుటచే వీరిని పల్నాటి హైహయు లందురు. వీరు ఆ తేమ గోత్రజు లనియు, ఇంటిపేరు 'చాగి' (సాగి) వారినియు తెలియుచున ది. ఈ పల్నాటి హైహయ వంశము క్రి.శ. 1108 ప్రాంతమున 'మందడి రేవినాయకుడు' అను సామంతునిచే స్థాపింపబడెను. ఈ వంశమున తెలియవచ్చు మొదటి పాలకుడు సాగి బేతరాజు (క్రి.శ. 1108-1110).

ఈ పల్నాటిసీమను క్రి.శ. 1184 నుండి 1147 వరకును 'అనుగు రాజు' (అలుగు రాజు) అను హైహయుడు పాలించెను. ఇతని పుత్రులే నలగామ రాజు, మలిదేవరాజు. వీరు సవతితల్లుల బిడ్డలు. అనుగురాజు మరణానంతరము పల్నాటిరాజ్యము విభక్తమయ్యెను నలగాముడు గురజాలను, మలిదేవుడు మాలెర్లను పాలింపదొడగిరి. శాసనములను బట్టి నలగాముని పాలనాకాలము క్రి.శ. 1147-1162. వీరగాథలనుబట్టి యితడు 1182 తరువాత గూడ నుండెనని చెప్పవచ్చును. 'నాయకురాలు' 'నామాంతరముగల నాగమ్మ నలగాముని మంత్రిణి. బ్రహ్మనాయకు మలిదేవుని మంత్రి. నాగమ్మయు బ్రహ్మనాయకును పరస్పరము స్వర్ణాశువు లగుటచే అంతర్యుద్ధము (Civil war) జరిగెను. ఈ అంతర్యుద్ధము క్రి.శ. 1178-1182 మధ్యకాలమున జరిగెనని చారిత్రకులు నిర్ణయించిరి. ఇంతను కొందరు క్రి.శ. 1181-82 వ సంవత్సరములో జరిగెనని నిర్ణయించిరి. (చూడుడు : పట్టిలు-4,5,6)

ప్రహేళికా నామధారి వేదకర్త స్తవము

(ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త.

వేదకర్త.

వేదకర్త (ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త

వేదకర్త

(ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త (ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త (ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త (ప్రహేళికా వేదకర్త)

వేదకర్త

వేదకర్త

అశ్వగురాజునకు తన కూతురు మైంమదేవినిచ్చి పెండ్లిచేసి, పల్నాటి సీమను ఆరణ్యముగా నిచ్చిన 'చందవోలు రాజు' - వెలనాటి రెండవ గొంకరాజు (రెండవ కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు)గా చారిత్రకులు నిర్ణయించిరి. ఇతని కాలము క్రీ.శ. 1132-1161. ఇతని పుత్రుడు వెలనాటి చోడుడని నామాంతరము గల రెండవ చోడరాజు (రెండవ కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడయ). ఇతని కాలము క్రీ.శ. 1161-1181. ఇతడు నలగాముని మేనమామ. పిల్లనిచ్చిన మామకూడ కావచ్చును. యుద్ధమున నితడు నలగామునకు సహాయము చేసినట్లు తెలియుచున్నది.

మలిదేవునకు పిల్లనిచ్చిన 'వీరసోముడు' కల్యాణము నేలిన కలచూరి బిజ్జలుని పుత్రుడగు సోమేశ్వరుడని చారిత్రకుల మతము. 'సోవిదేవ'. 'రాయ మురారి' అనునవి యీతని బిరుదములు. ఈ కలచూరి సోమేశ్వరుని కాలము క్రీ.శ. 1165-1177. మలిదేవుని మామయగు ఈ వీరసోమునకు కొమ్మరాజు అను పుత్రుడును, 'అలరాజు' అను పుత్రుడును గలరని వీరగాథలను బట్టి తెలియుచున్నది. కాని చరిత్రలో కలచూరి సోమేశ్వరుని సోదరుల ప్రసక్తి యున్నది కాని పుత్రపౌత్రులను గూర్చిన వివరము లేవియును లేవు. కనీసము నామములైనను లేవు. నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథములలో వీరసోముడు "చోడవంశమునందు శోభిల్లు రాజు, కాశ్మీర గోత్రమునకు మనమైన రాజు" అని వర్ణింపబడినాడు.

పల్నాటి వీరకథలలో ఎక్కువభాగము బ్రహ్మనాయనియందు పక్ష పాతమును జూపుచు వ్రాయబడినట్టివే. ఇవి బ్రహ్మనాయని అవతార పురుషునిగా చిత్రించినవి. ఈ చిత్రణము నమ్మదగినది కాదు. బ్రహ్మనాయనియందును కొన్ని లోపములున్నవి. అతని శీలమునందును కొన్ని నీలినీడలు కానవచ్చుచున్నవి, ఇట్టి నీలినీడలను ప్రదర్శించు వీరగాథలు నాకు లభించినవి. బ్రహ్మనాయడు. అశ్వగురాజును, తనతండ్రియగు దొడ్డనాయని సంహరించి, నలగాముని సింహాసనముపైకించెనని Sewell అను చరిత్రకారుడు వ్రాసినాడు. దీనిని సమర్థించు వీరగాథ నాకు లభించినది. ఇట్లే అలరాజు మరణమునకు బ్రహ్మనాయడే ముఖ్య కారకుడని నిరూపించు వీరగాథ కూడ నాకు పల్నాటిలో లభించినది. బ్రహ్మనాయడు తన కంటెను తన అన్నయగు పెద్దన్న బాదరాజు

కంపెను మహాబంకాలియగు అలవాజును ఏ విధముగా నైపును దంపింపవలెనను
కు ఒత్తో అతనిని గుర్రశాల రాయబారమునకు పంపివాడని యీ పీఠగాథలో
నున్నది.

నాగమ్మ, పీఠగాథలలో చిత్రలింపబడినట్లు ముష్టిచాలున, పీఠచాలున
గాదు. ఆమె అర్చనకు రాజకీయ పట్టి కలిగిన ముష్టికారిని. 'నాయకురాలు'
ఆమెకు అన్వయ నామదేవుడు. ఈ నాయకురారికిని బ్రహ్మనాయకిని మధ్యగల
రాజకీయ స్వర్ణలే పల్నాటి యుద్ధమునకు మూలకారణములు వాని. అట్టి పట్టివ
మీర లేదము లేంత మాత్రమును కాణాంపు. అరలు అట్టి వేరమును ఆ కాలములో
లేవు. బ్రహ్మనాయకు శివుని బంగారు పువ్వులతో పూజించు ఆ గ శేటికి చెందిన
శివభక్తుడు :

పీఠగాథలను బట్టి బ్రహ్మనాయకు జయించినట్లుగా కనబడుచున్నను
స్థానికోచరిత్రలను గట్టి నరిగాముడే జయించినట్లు తెలియుచున్నది. యుద్ధాన
సానమున బ్రహ్మనాయకు నరిగామునకు మరల పట్టము కట్టికట్టున కొన్ని పీఠ
గాథలలో గలను. మరికొన్ని పీఠగాథలలో నరిగామును కొమ్మరాజుడే దంపనదే
ననియు, యుద్ధానంతరము బ్రహ్మనాయకు, కన్నమదాసు పీఠిడపులే మిగిలిన
నియు బ్రహ్మనాయకు యుద్ధమున మరణించిన పీఠులందరిని బడికించి వారిలో
గుత్తికొండ బిరిమును ప్రవేశించెననియు గలదు. ఈ యుద్ధముతో పల్నాటి
ప్రహర వంశము అంతరించెనని చెప్పవచ్చును. తరువాత ఈ పల్నాటి ప్రాంత
మును కాకతీయులు ఆక్రమించిరి.

ఈ యుద్ధమున మలిదేవుని పక్షమున పోరిన పెద్దన్న, కొమ్మరాజు,
బ్రహ్మనాయకు, కన్నమదాసు, బాలచంద్రుడు మున్నగు పీఠులకు మాత్రమే
'పల్నాటి పీఠులు' అని పేరు. నరిగాముని పక్షమున పోరిన పీఠులకు ఈ పదము
వర్తింపదు. ఈ పల్నాటి పీఠుల సంఖ్య అరుదదియారు అనుటకు ఎక్కువ ప్రమా
ణము దున్నవి.

పల్నాటి పీఠకథాచక్రములో ఒక్క బాలచంద్రుని కథ మాత్రమే పండి
తలోకమునకు పరిమితమైనది. దీనిని మొట్టమొదట ప్రకటించిన వారు అక్కిరాజు
శివరాజులవారిగారు బాలగ్రంథాల విరచితము. పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు పరిష్క
రించిన తుమ్మలపిరవల్లితోడ పదునొకంపు పీఠగాథలున్నవి. కాని నా తతితోడ

నమీవలన ఈ కథాచక్రమున సుమారు ఇరువదియైదు వీరగాథలున్నవని తేలి నది. వీనిలో పెక్కు కథలు తాళపత్ర గ్రంథములందు చివికిపోవుచు, గాథా కారుల జిహ్వోగ్రములందు కొనయూపిరితో నున్నవి. శ్రీ నాథుడు, మల్లయ్య, కొండయ్య అను కవులు రచించిన వీరగాథలు కొన్ని నేడు లభించుచున్నవి. ఈ కవులలో ఒక్కొక్కరు ప్రత్యేకముగా ఈ గాథాచక్రమంతటిని వ్రాసియుందురు. కాని యిట్లు ప్రత్యేకముగా ఒకే కవి విరచితముగా నున్న సంపూర్ణ గాథాచక్ర మేదియు నేడు లభించుటలేదు. కొన్ని వీరగాథలు ఒక కవివి, మరికొన్ని వీర గాథలు వేరొక కవివి లభించుచున్నవి. నాకు శ్రీనాథ విరచితములై పరుస క్రమ మున నున్న పదికథలు లభించినవి. అక్కిరాజువారికి పై ముగ్గురు కవులు రచిం చిన మూడు రకముల బాలచంద్రుని కథలు లభించినవి.

1862 ప్రాంతమున పల్నాటిలోనున్న మువిగొండ వీర భద్రకవి అను సతడు, పల్నాటి వీరగాథల నన్నింటిని ఆచురించి 'వీరభాగవతము' అను పద్య కావ్యమును రచించెను. పల్నాటి వీరకథా చక్రముయొక్క సంపూర్ణైకవృత్తమును తెలిసికొనుటకు ఈ పద్యకావ్యము మిక్కిలిగ లోడ్బడుచున్నది. మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగారమునను, తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనా సంస్థ లిఖితపుస్తక భాండాగారమునను, కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ ప్రచురించుచున్న, గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలోనున్న 'వీరవిద్యావంతు' అనేది గాథాకారులకిడను పల్నాటి వీరగాథలకు సంబంధించిన తాళపత్ర గ్రంథములు పెక్కు గలవు.

గుంటూరు నెల్లూరు మండలములలో పర్యటింపగా నాకు ఇరువది వీర గాథలున్న మూడు పెద్దపెద్ద తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. వీనిలో పెక్కు గాథలు సాహిత్యలోకమునకు పరిచయములేని వినూత్న వీరగాథలు. పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు పరిష్కరించిన- విజయవాడ విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయము వారు 1961లో ప్రకటించిన. పల్నాటి వీరచరిత్రలో 'కల్లుప్రతిష్ఠ' 'బాలచంద్రుని యుద్ధము' అను రెండు వీరగాథలుతప్ప తక్కిన వన్నియును మిక్కిలి సంక్షిప్త రూపములు. ఇవి విశ్వసంపదగినవి కావు. వీనికిని, జానపదు లలో వ్యాప్తియందున్న పల్నాటి వీరగాథలకును ఏ విధమగు సంబంధమాను లేదు. నేను పరిశీలించినంత వరకును, పల్నాటి వీరకథా చక్రమున ఈ క్రింది వీరగాథ లున్నవని తెలియచున్నది :-

1. పెద్దత్తు పెద్దరాజువాడకు లేక పెద్దత్తు రావగా పెద్దకథ
2. పెద్దరాజు పెద్దకథ
3. పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజువాడకు లేక
4. పెద్దరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
5. పెద్దరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
6. అరణ్యరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
7. అరణ్యరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
8. అరణ్యరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
9. రావగావు కథ లేక కథరాజు కథ లేక కథరాజు
10. రావగావు కథ లేక కథరాజు కథ లేక కథరాజు
11. రావగావు కథ లేక కథరాజు కథ లేక కథరాజు
12. కోడి పోరు- గోవు పోరు; ఇది పెద్ద పోరాటం. దీనిలో మరల
 ఐదు వందలు గోవు: (1) పెద్దరాజు, (2) పెద్దరాజు, (3) పెద్దరాజు, (4) పెద్దరాజు, (5) పెద్దరాజు.
 (iv) పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు.
 (v) పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు.
13. మందాది వందల కథ
14. మందాది వందల కథ- పెద్దరాజు పెద్దరాజు
15. మందాది వందల కథ- పెద్దరాజు పెద్దరాజు
16. అరణ్యరాజు పెద్దరాజు లేక పెద్దరాజు వందలు పెద్దరాజు
17. కథరాజు పెద్దరాజు
18. రావగావు కథ : ఇది పెద్దరాజు పెద్దరాజు. దీనిలో మరల
 ఐదు వందలు గోవు: (1) పెద్దరాజు, (2) పెద్దరాజు, (3) పెద్దరాజు, (4) పెద్దరాజు, (5) పెద్దరాజు.
 (6) పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు.
 (7) పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు.
 (8) పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు పెద్దరాజు.

19. బాలునీ యుద్ధము- ఉత్తరకాండము- మరణము

20. గుఱ్ఱాల సవరణ లేక గుఱ్ఱాల చాటుప

21. అమ్మవారి పుటక

22. కొమ్మరాజు యుద్ధము

23. పేర్నిడు సన్నిగళ్ళ యుద్ధము

24. కన్నమనీడు చింతపల్లి యుద్ధము

25. కల్లిపాడు కథ లేక కల్లి ఒరుగు (బ్రహ్మన్న విరుగు)

ఈ పల్నాటికథలను పిచ్చుకుంట్ల పాడుదురనుట తప్పు. పిచ్చుకుంట్లకు ఈ కథలను పాడెడి హక్కులేదు. వీరిని పాడువారు 'వీర విద్యావంతులు' అనబడెడి మాలలు. వీరిని 'పల్నాటి వారు' అనియు పిలుచుట కలదు. వీరు గుంటూరు, నెల్లూరు మండలములలో వ్యాపించి యున్నారు. ఈ వీరగాథా గానమున వీరకోడు (పంచకోడు), తిత్తి, కత్తి, డాలు ఉపయోగింతురు. ప్రధానగా పురుషుల పల్నాటివీరునిపతే పండ్లెండు బిరుదములతో వేషమును ధరించును. ఈ వీర విద్యావంతులను యుద్ధక్షేత్రమగు కారెంపూడిలో గురుపీఠము కలదు. పిడుగువారను నియోగి బ్రాహ్మణులు దీనికి అధిపతులు. వీరిని "పల్నాటి వీరాచార పీఠాధిపతులు" అందురు. పల్నాటి వీరాచారము ఒక ప్రత్యేకమతముగా ఆచరింపబడుచున్నది : ఈ వీరాచారములు అన్ని కులములలోను గలదు. వీరిని "ఆచారవంతులు" అందురు. వీరందరికిని పీఠాధిపతియే గురువు. యుద్ధక్షేత్రమగు కారెంపూడిలో పల్నాటివీరుల గుడి యున్నది. దీనిదగ్గర ప్రతి సంవత్సరమును కార్తికమాసములో వీరోత్సవము జరుగును.

14. కాటమరాజు కథాచక్రములు :

ప్రాచీనమును ప్రశస్తమును అగు చారిత్రక వీరగాథలలో పల్నాటి వీరకథల తరువాత ఎన్నదగినవి కాటమరాజుకథలు. ఇవి యొక సుదీర్ఘ కథాచక్రముగా నేర్పడి యున్నవి. కాని, పల్నాటి వీరకథలను గూర్చి జరిగినంత పరిశోధనము వీనినిగూర్చి జరగలేదు. అందుచే ఈ వీరగాథా వృత్తములోని పెక్కుగాథలు సాహిత్యలోకమునకు అపరిచితములుగ నుండిపోయినవి. తెలుగు వీరగాథలలో ఇంత పెద్ద 'గాథావృత్తము' (Ballad-cycle) మరియొకటి లేదు.

మొదట ముక్తము ముప్పదిరెండు వీరిగాఁదలు కలవని నా పరిశీలనమువలన తెలిసినది. ఇతాక్రమమున వాని నామములు :-

1. వల్లరాజుకథ (వలురాజు కథ లేక ఆవుల వలురాజు కథ)
2. పంపాద్రి కథ
3. పెద్దిరాజు కథ
4. సింహాద్రిరాజు కథ
5. ఎరనూకరాజు కథ
6. నలనూకరాజు కథ
7. పోలురాజు కథ : దీనిలో మరల అను అంశస్యాలున్నవి :

- (1) చందగువుని చాటువ
- (2) మల్లికాదేవి చాటువ
- (3) ముక్కండి చాటువ లేక బ్రాహ్మణ చాటువ
- (4) జంగాం చాటువ
- (5) కపోత చాటువ
- (6) గయ్యుడు చాటువ

8. బల్లికురువ పోట్లాట
9. కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ లేక కాటమరాజు పట్టాభిషేకము.
10. కణియోవులరాజు కథ
11. పాపనూక కథ
12. ఆవుల మేపు : (దీనికి మూడు నామాంతరములు కలవు: 'ఉత్తరాది ఆవులమేపు' - 'కాటమరాజు ఉత్త-ది ఆవులమేపు' 'ఆవుల మేపులు : ఉత్తరకాండము')
13. పాతేటి కథ లేక గంగతర్కము లేక గంగ - కాటమరాజు తరక వాదము
14. ఎల్లియ్య తరకవాదము

51 జన్మివాడ : థ: దీనికి నామాంతరము లున్నవి

‘దక్షిణాది ఆవుల మేపు’ - ‘ఆవుల మేపులు;
దక్షిణ కాండము’ - ‘చదరంగం కథ’ - ‘పుల్లరి కథ’)

16. శ్రుతి రాయబారము లేక కల్పి రాయబారము

17. కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ

18. బొంగరాల కథ : (దీనికి మూడు నామాంతరములు గలవు :

‘ముమ్మయ్య పోచయ్య బొంగరాలు’, ‘వేడుక
బొంగరాల కథ’, ‘అలుగుల పోలు’)

19. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట : దీనిలో ఏడు కాండలున్నవి :

(1) చల్లవారి జగడము, లేక ‘ఈర్షమాని కథ’, లేక తిక్కనా
మాత్యుని కథ’

(2) బొల్లాపు జగడము

(3) బీర్నీడు యుద్ధము

(4) కరియావులరాజు యుద్ధము

(5) బాలరాజుల యుద్ధము

(6) ఆవుల యెద్దుల జగడము - ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము

(7) కాటమరాజు యుద్ధము

20. అగుమంచి కథ

21. భక్తిరన్న కథ

ఈ కథలన్నియు తాళపత్ర రూపమున యాదవ గాథాకారుల యింద్లలో నున్నవి. ఇవికాక “పాపనూక వలపోత”, “అగుమంచి వలపోత” ‘పల్లికొండ పుటక’, ‘గంగ పుటక’, ‘భైరవకురువ యుద్ధము’— అను కథలుకూడ పచారమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

కాటమరాజు చంద్రవంశ క్షత్రియుడు. ఇతడు విష్ణుమూర్తికి దెబ్బది నాల్గవ తరము వాడనియు, శ్రీకృష్ణునికి ఇరువదిమూడవ తరము వాడనియు కొన్ని వీరగాథలలో నున్న వంశవృక్షమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ సుదీర్ఘ వీరగాథా చక్రమున కాటమరాజు పితామహుడగు ఆవుల వలురాజునుండి కాటమ రాజు వరకును— మూడు తరములకు సంబంధించిన ముప్పదిరెండు వీరగాథ

టున్నవి. ఈ వీరగాథలన్నియు పరస్పర సంబంధము కలిగి పునరుక్తములు. ఒక పెద్ద యితిహాసము (epic) వలె నున్నవి.

'ఎలమంచి'ని పాలించెడి 'కవులావుల గంగురాజు'నకు 'గంగమ్మ' యను భార్యయందు 'వలురాజు' హరిపాలుడు, నందగోపాలుడు 'గోవర్ధనుడు' అను నల్వరు పుత్రులు కలిగిరి. వీరందరును 'ఖండేమొండేముల కోట' నేలు 'కలభూత గంగురాజు' తో యుద్ధము చేసి మరణించిరి. ఆవుల వలురాజుభార్య 'వల్లమ్మ' ఈ దంపతులకు సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, ఎరనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజు అను ఐదుగురు పుత్రులును కొమరమ్మ లేక కొమరక్క లేక కొమరగిరి అను కుమార్తెయు పుట్టిరి. వల్లరాజు తరువాత జ్యోతిష్కుల ఆదేశమునుబట్టి ద్వితీయ పుత్రుడగు పెద్దిరాజు సింహాసనమెక్కెను. ఇతడు ఎలమంచిని వదేండ్లు పాలించెను. తరువాత ఇతడు సోదరులతో కలిసి పంపాద్రికి తరలి వచ్చెను. పంపాద్రిలో ఏడేండ్లు పాలించెను.

పెద్దిరాజునకు తప్ప తక్కిన అన్నదమ్ములందఱును సంతానము కలిగెను. పెద్దిరాజుకు అతని భార్య పెద్దమ్మయు సంతానార్థమై కల్యాణ వృత్తిదాసులతో నున్న సోమేశ్వరుని సేవింపజేయిరి. అది పెద్దిరాజునకు 'రాక్షసురాజు' అను పుత్రుడును. 'పాపనూక' అను పుత్రికయు కలిగిరి. పాపనూక దుష్ట స్వభావమున జన్మించినది. అందుచే పెద్దిరాజు వారితేకువ రాజుతో యుద్ధముచేసి 'అర్ధపెంట' రణరంగమున నిహతుడయ్యెను. ఏడేండ్ల, బాలుడైన రాక్షసురాజు వారితేకువ రాజుపై దండెత్తి, అతనిని చంపి, తండ్రిపగ తీర్చుకొనెను. పెద్దమ్మ సహగమనము చేసెను.

సరిగా ఎద్దిరాజు మరణించు సమయమునకే అతని సోదరులు నలుగురును. వివిధ స్థలములలో, పరోపకారార్థము యుద్ధములుచేసి తమతమ శరీరములను త్యజించిరి. సింహాద్రిరాజు శ్రీకూర్మముపై దండెత్తి సింధుభక్ష్మాని రాజుతో పోరి చనిపోయెను, ఎరనూకరాజు ఏనుగువాడుని కొండకుపోయి ఎల్లుభూపతితో యుద్ధముచేసి చనిపోయెను. నలనూకరాజు నున్నతెజవాడకు పోయి దానిని పాలించు నందికేకువ రాజుతో పోరి మరణించెను. పోలురాజు దెలుకూరి దగ్గర, శ్రీరంగవల్లభ మేలు చోడానిచే పంపబడిన ముక్కంటితో యుద్ధముచేసి మిడిసెను.

సీంహాద్రిరాజు భార్య సీంహాద్రి సీత. ఈ దర్శనపులకు 'కరియాపుల రాజు' అను కొడుకును 'చిట్టి నూక' అను కూతురును పుట్టిరి. కరియాపుల రాజు ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని సేనానియగు బేతాకునితో ఏకాంగి కయ్యము చేసి జయించెను. ఇతని భార్యపేరు 'నాగమాంబిక లేక కరియాపుల నాగ' చిట్టినూక భర్తపేరు 'కల్లందుల పోలినేడు'. ఇతడు ఖైరవ కురువ యుద్ధముచో చనిపోయి నాడు. చిట్టినూక భర్తతో సాగుమానము చేసినది. ఈ దంపతులకు 'పోచయ్య' అను పుత్రుడు గలడు.

ఎరనూకరాజుభార్య 'ఎరనూక సీత'. పుత్రుడు 'భట్టాపుల రాజు'. ఇతడు ఓరుగల్లులో బేతాకుని తమ్మునితో ఎక్కటి కయ్యముచేసి అతనిని పరిమార్చి నాడు. ఇతని భార్యపేరు 'సూరమ్మ' లేక 'సూరమాంబిక'.

నలనూక రాజుభార్య 'నలనూక సీత'. వీరి కొడుకు 'పెయ్యల ఎఱ్ఱయ్య'. ఇతడు పాఠేటికడ గంగతో వాదించెను. ఇతని భార్య 'భయ్యమాంబిక'.

పోలురాజు భార్య 'సిరిదేవి' వీరికి 'భక్తిరన్న, అయితమరాజు, ముమ్మయ్య' అను ముగ్గురు కొడుకులును, 'అగుమంచి' లేక 'అక్కన్న' అనుకూతురునుగలరు. 'పల్లికొండ' పోలురాజునకు మంత్రి. పోలురాజు చెరుకూరికడ మరణింపగా పల్లి కొండ బాలరాజులను తీసికొని పంపాదికి పోవుచుండెను. మార్గమధ్యమున బల్లి కురువ దగ్గర ముక్కంటి మనుమలు బాలరాజుల నెదిరించిరి. పల్లికొండ బొల్లా వును ప్రార్థింపగా అది వచ్చి శత్రువులను తరమివేసినది.

పోలురాజుపుత్రులలో అయితమరాజు దొనకొండకు పాలకుడయ్యెను. పెద్దవాడగు భక్తిరన్న ('బత్తినన్న' అని జానపదుల ఉచ్చారణ) కాళికి పోవుచు. కల్యాణ పట్టణములో నున్న కాటమరాజును పాపనూకను తెచ్చి దొనకొండలో నుంచెను. విష్ణు స్వరూపుడగు కాటమరాజునకు గోగణము నంతటిని ఇచ్చి పట్టము కట్టిరి. అతడు శ్రీకైల ప్రాంతమున పశువులను మేపుకొనుచుండెను. పెయ్యల యెఱ్ఱయ్య, పద్మరాఘవుడు అతనితో నుండిరి. పాపనూక దుష్ట నక్షత్రమున జన్మించుటచే ఆమెను దొనకొండ నగరమునుట నొక మేడలో నుంచిరి.

భక్తిరన్నభార్య 'నల్లమేడ' లేక 'నల్లమాంబ'. ఈ భక్తిరన్న కాళికిబోయి వట్లరాజునకును, పెద్దిరాజాదులకును, వారివారి భార్యలకును, మంత్రులకును, మంత్రుల భార్యలకును గయలో విండప్రదానము చేసెను. ఇతడు కాళిలో నుండగా

తొటమరాజుదులు ఎట్టగడ్డపాటి పోట్లాటలో కూలిరని తెలిసి, పెంటనే ముఠా
ములో దొనకొండకు వచ్చి, పాపనూకను మేడనుండి తప్పించి, యాదవరాజు
లందరికిని సహగమనము చేయ నాజ్ఞాపించి, రాసు ఎట్టగడ్డపాటికి బోయి,
సోదరులకును ఇతర బంధువులకును పాతేటిలో పిండప్రదానము చేసెను.

అయితమరాజు దొనకొండకు పొంతుడు. ఇతని భార్య “నేతివారి పోతు”.
ఈ దంపతులకు “అల్లు దాడెన్న” అను కొడుకును, “సిరిగిరమ్మ” అను
కూతురును గలరు. యుద్ధసమయమున తమ పంజాంకురమును నిలుపుకొనుటకై
యాదవులు ఈ అల్లు దాడెన్నకు కొంత సైన్యమును సహాయముగా నిచ్చి కటక
మునకు పంపివేసిరి. అయితమరాజు తన పుత్రికయగు సిరిగిరమ్మను చిట్టిపూర
కుమారుడగు పోచయ్యకిచ్చి పెండ్లి చేసెను. పోలురాజు తృతీయ పుత్రుడగు
ముమ్మయ భార్యపేరు “చిన్నమల్లు”. ఈ ముమ్మయ్యయు పోచయ్యయు యుద్ధ
సమయమున దొనకొండలో బొంగరము లాడుచుండురు.

పోలురాజుపుత్రిక యగు అగుమంచి లోకోత్తర సాంచర్యుని. ఈమె
భర్తపేరు పుత్రమరాజు. ఇతడు ఈమెను మేనత్తకొడుకు. (పోలుమ్మ
పుత్రుడు). ఈ పుత్రమరాజు ఓరుగల్లులో ప్రభావమును పెంచెట్లుగాను
స్వారీచేసిన వీరుడు. అగుమంచి-పుత్రమరాజుల పెంపుడుకొడుకు పోచయ్య.
పోచయ్య పసిబాలుడుగా నున్నప్పుడు అతని చల్లియగు చిట్టిమూర భర్తతో
సహగమనము చేసినది. అందుచే ఆ బాలుని అగుమంచి పెంచి పెద్దచేసింది.

పెద్దిరాజుదుల సోదరియగు కొమరక్క లేక కొమరమ్మ భర్తపేరు
“పండుముల పాపినాయుడు”. ఇతడు పోలురాజుకడ మంత్రి. పల్లికొండ ఈ
కొమరక్కకు పెంపుడుకొడుకు. “పుత్రమరాజు”, “నాచకూళ్ళనాయుడు”,
కొమరక్కకు నిజపుత్రులు. “చట్టువారి ఎఱ్ఱయ్య”, “పుల్లూవుల కేశవయ్య”
అను మరి యిరువురు కూడ ఈమె పుత్రులుగా వీరగాఢులను బట్టి తెలియు
చున్నారు. కొమరమ్మ సంతతిలో పల్లికొండ వరపుపుత్రుడు. ఇతడు మొదట
వల్లరాజునకును. తరువాత పోలురాజునకును, పిమ్మట అయితమరాజునకును
మంత్రిగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది. చట్టువారి ఎఱ్ఱయ్య కోటపాడునుండి తాటి
వృక్షమును పైకెత్తించి తెచ్చిన మహావీరుడు. నాచకూళ్ళనాయుడు పాపనూకను
పండ్లాడివలసిన వాడు. కాని ఆమె దుష్టనక్షత్రమున జన్మించుటచే ఆ పెండ్లి
తప్పిపోయినది.

శ్రీశైలముకడ ఆవులను మేపుచున్న కాటమరాజు, అక్కడ షామము వచ్చుటచే దక్షిణభూములకు తరలి వచ్చుచుండెను. కనిగిరిసీమలో పాలేటి యొడ్డున గంగతో కాటమరాజు తర్కవాదమును జరపినాడు. మొదట వ్యతిరేకించినను చివరకు ఆమెకు చేయైతి మొక్కినాడు. ఆలమందతో నెల్లూరిసీమను ప్రవేశించి, నల్లసిద్దిరాజుతో పుల్లరి ఒప్పందము చేసికొనెను. తన ఆలమందకు బోయలచే నష్టము వాటిల్లుటచే, నల్లసిద్దికి పుల్లరిసీయక, తిరిగి ఎట్టగడ్డపాటికి వచ్చెను. నల్లసిద్దిరాజు పంపిన భట్టారాయభారము ఫలింపలేదు. ఎట్టగడ్డపాడులో జరిగిన ఘోరయుద్ధములో కరియూవులరాజు- ఎట్టసిద్దిరాజుతోను, భట్టావులన్న- పాపసిద్దిరాజుతోను, అయితమరాజు- గండగోపాలరాజు కస్తూరిరాజులతోను, ముమ్మయ్య-ఉండవెల్లి విరిగోపుతోను, నాచకూళ్ళనాయడు- గుత్తిభీమునితోను, పోచయ్య-తిర్తమల తిప్పయ్యతోను, కాటమరాజు- నల్లసిద్దిరాజుతోను పోరాడిరి. కడకు యుద్ధమున యోదవులు జయించిరి. కాటమరాజు తన పగ తీర్చుకొనెను.

ఈ కథాచక్రమున నల్లసిద్దిరాజు, ఖడ్గశిక్కున చారిత్రకవ్యక్తులు. ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని ప్రసక్తికల వీరగాథలను నాకు లభించినవి. పల్నాటి యుద్ధము క్రీ.శ. 12వ శతాబ్ది చతుర్థపాదమున జరుగగా, కాటమరాజు ఎట్టగడ్డ పాటి పోట్లాట క్రీ.శ. 18వ శతాబ్ది చతుర్థపాదమున జరిగినది. ఇది కాకతీయ మహారాజు రుద్రమదేవి పాలనాకాలము చివరిభాగమున, అనగా ప్రతాపరుద్రుడు యువరాజుగా నున్నప్పుడు జరిగినదని శాసనాధారములనుబట్టియు వీరగాథలను బట్టియు తెలియుచున్నది. అనగా కాటమరాజు- నల్లసిద్దిరాజుల యుద్ధము క్రీ.శ. 1280-1297 మధ్యకాలములో జరిగినది. మనుమసిద్దియే నల్లసిద్దియనుట సరి కాదు. మనుమసిద్ది పుత్రుడు నల్లసిద్ది. ఇతడు నెల్లూరును పాలించిన తెలుగు చోళుడు. ప్రతాపరుద్రుని యౌవరాజ్యకాలమే (క్రీ.శ. 1280-1296) నల్లసిద్ది కాలము. ఈ నల్లసిద్దియే కాటమరాజునకు ప్రత్యర్థి.

నెల్లూరు రాజ్యములోని పచ్చికభీళ్ళలో తన గోగణమును మేపుకొనుటకు కాటమరాజు నల్లసిద్దితో పుల్లరి ఒడంబడికను చేసికొనెను. నెల్లూరిసీమలో నున్నంతకాలము తన మందలో పుట్టిన కోడెదూడలను నల్లసిద్దికి ఇత్తునని ఒప్పుకొనెను. కాని అతడు ఒడంబడికను మీరి పచ్చికభీళ్ళనేకాక, వరిపొలములను సహితము మేపివైచెను. నల్లసిద్దివార్య కుంచమాదేవి, బోయలచే కాటమరాజు

గారి ఆలమందను పొదిపించెను. నల్లసిద్ధికి ఈ విషయము తెలియదు. ఈ గోహత్య నల్లసిద్ధియే చేయించెనని కాటమరాజు భావించి, దానికి ప్రత్యక్షముగా పుల్లరి నెగవేసెను. అందుచే ఇరువురకును యుద్ధము సంభవించెను.

ఈ కాటమరాజుకథాచక్రమును శ్రీనాథుడు రచించినట్లుగా జనశ్రుతియే కాక, కొందరు గాథాకవుల వాక్యములను సాన్న్యమిచ్చుచున్నవి. దాని శ్రీనాథుని పేరుతోనున్న వీరగాథ ఒక్కటి కూడ నేను చింతించలేదు. గంగుల పిన యెల్లయ్య రచించిన ఎఱ్ఱగద్దపాటి పోట్లాటను వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిష్కరించిరి. ఇందు మూడు వీరగాథలున్నవి. మద్రాసు, తిరుపతి ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారములలో ఐదు కథలు మాత్రమే కలవు. తక్కిన కథలన్నియును ప్రజలలోనే యున్నవి. నేను సుమారుగ ఇరువది కథలకు సంబంధించిన తాళపత్ర గ్రంథములను సంపాదించితిని. ఈ ప్రతులవలన పైన తెల్పిన గంగుల పినయెల్లయ్యతోపాటు మరి ఆరుగురు ప్రాచీన జానపద కవులు వెలుగునకు వచ్చిరి. వారి పేర్లు : “మద్దులేటి కవి, మల్లయ, కనకబండి మట్టియ్య, కద్దెటోయిన మారయ్యకవి, కదిరిమంగళము (మంగళపురి) వెంకటాద్రి, జరుగుపల్లె చెన్నయ్య”.

ఈ కాటమరాజుకథలను ‘కొమ్మలవారు’ అను మాదిగలు పాడుచుందురు. వీరు యాదవులను యాచించి జీవింతురు. యాదవులలో కొన్ని కథల వారు కూడ ఈ కథలను పాడుచున్నారు. వీరిని ‘సుద్దుల గొల్లలు’, ‘తెరవీర భక్తులు’ అను నామములతో వ్యవహరింతురు.

యాదవుల కులదైవము గంగ. ఈమె ఆంధ్రదేశమున గల ప్రధాన గ్రామదేవతలలో నొకతె. కొన్ని గ్రామములలో ఈ గంగకు జాతరలు అతి వైభవముగా జరుపుదురు. ఇట్టి గంగజాతరలలో కాటమరాజు కథలను పాడుట ఆచారము.

ఎల్లమ్మకథలు, అంకమ్మకథలు, పల్నాటి వీరకథలు, కాటమరాజుకథలు- అను ఈ నాలుగు వీరగాథా చక్రములలోను సంవాది సంఘటనలు పొమ్మగా వున్నవి. తమిళులలో ఈ నాలుగు గాథాచక్రములతో పాటు రాయలసీమలో జంగములు పాడుచున్న ‘వెలకంటి వీరుని కథాచక్ర’ మొకటి వ్యాప్తియందున్నదని తెలియుచున్నది.

15. బొబ్బిలివరుస కథలు :-

నెలల తరబడి పాడబడు పీఠగాథా చక్రముల తరువాత, రెండు మూడు రాత్రులలో పాడబడు పీఠగాథలను పరిశీలింపవలసి యున్నది ఈ పీఠగాథలలో “బొబ్బిలివరుస కథలు, పదములు, జంగంకథలు” అను మూడు ప్రధాన విభాగములను గుర్తింపవచ్చును. బొబ్బిలికథవరుసలోను (8 + 8 + 9 లేదా 10 మాత్ర లొక పాదము), తద్బేదములోను (8 + 8 గాను లేదా 8 + 9 (10) గాను) ఉండు పీఠగాథ లన్నియును ‘బొబ్బిలివరుస కథలు’ అనబడును. ఇవి యెక్కువగా చారిత్రక సాంఘిక సంఘటనా జనితములు. “హరిహరీ నారాయణాదినారాయణాః కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడా!” అను జంపెవరుసలో నుండు కథలును శారద వరుసలో (3 + 5 + 5 + 3 మాత్ర లొక పాదముగా) నుండు కథలును ‘పదములు’ అనబడును. రగడలు, పద్యములు, దరువులు, కీర్తనలు కలిగి, యక్షగానములను, హరికథలను పోలిన రచనలు జంగంకథలు. పదములు, జంగంకథలు ప్రధానముగా పౌరాణికేతివృత్తములను కలిగియుండును.

బొబ్బిలివరుస కథలను నాలుగు వర్గములుగా విభజింపవచ్చును: ‘చారిత్రక కములు, సాంఘికములు, జానపదములు, పౌరాణికములు.’ ఇందు చారిత్రకము లలో ‘స్పష్ట చారిత్రకములు, అస్పష్ట చారిత్రకములు’ అను రెండు అంతర్భాగాలు గలవు. అట్లే యితివృత్తములనుబట్టి సాంఘిక వర్గములో ‘పేరంటాండు, సాహసీకులు, బందిపోట్లు, గజదొంగలు, గ్రామకక్షలు-హత్యలు, కుటుంబ కలహములు, లేచిపోవుటలు’ అను ఏడు అంతర్భాగాలను గుర్తింపవచ్చును.

బొబ్బిలి కథ, దేసింగురాజు కథ, జగపతిరాజు కథ లేక పెద్దపురం కోడి పుంజుల కథ, ‘కొమర రాముడి కథ, రాణి శంకరమ్మ కథ, సదాశివరెడ్డి కథ, నల్ల సోమనాద్రి కథ లేక గద్వాల సోమనాద్రి కథ, రాజా రామేశ్వరరావు కథ, కర్నూలు నవాబు కథ, ఉయ్యాలవాడ నరసింహారెడ్డి కథ - మొదలగునవి స్పష్ట చారిత్రక పీఠగాథలు. బంగారు తిమ్మరాజు కథ లేక దేవరాయలు కథ, ముగ్గురు మరాఠీల కథ లేక ఆరె మరాఠీల కథ, బాలనాగమ్మ కథ, కుంటి మల్లారెడ్డి కథ, వేమన కథ, జిల్లూరి కొండల్రాయుడి కథ మొదలగునవి అస్పష్ట చారిత్రక పీఠగాథలు.

కన్యకామ్మవారి కథ, కామమ్మ కథ, సర్యాసమ్మకథ, మండపేట పాపమ్మ కథ, శృంగవరపుకోట ఎరుకమ్మ కథ, లక్ష్మమ్మ కథ, సాసూలు

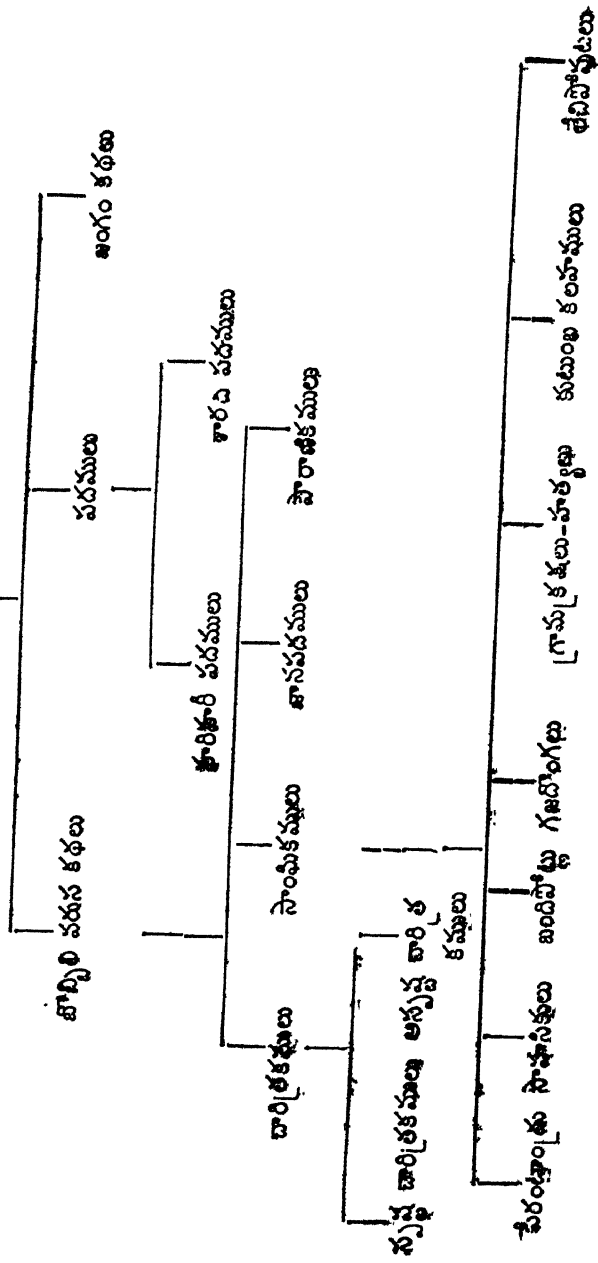
చిన్నమ్మ కథ, వీరరాజమ్మ కథ, నల్లరంగా కథ, తిరువతమ్మ కథ, ఎదుకల
నాందారి కథ, రావులమ్మ కథ, సరోజినీ కథ, చికిగ కథలు. కథ, అంజమ్మ
కథ, ఉయ్యూరు వీరమ్మ కథ లేక గొల్లల వీరమ్మ కథ, గూడూరు
నారాయణమ్మ కథ మున్నగునవి సాంఘిక వీరగాథలలో పేరంటాంబల శాఖకు
చెందినవి. సర్వాయి పాపడు కథ, చిన్నపరెడ్డి కథ సాహసీపరుల శాఖకు చెందును,
బందిపోట్ల శాఖలో మలగర దాలేపాలు కథ పేర్కొనదగినది. మున్నాసాని కథ,
పండుగ శాయన్న కథ, నక్కపల్లి రామడు కథ, మచ్చన్నచోర పాట - ఇల్లా
దులు గజదొంగల శాఖకు చెందును. 'గ్రామకక్షలు-హత్యలు' అను శాఖలో
కుంటి పుల్లారెడ్డి కథ, యల్లమందనాయుడు కథ, చెన్నకృష్ణారెడ్డి కథ, బొర్లి
పాడు వెంకటరెడ్డి కథ, పకిగ రామకృష్ణారెడ్డి కథ, సుబ్బిరెడ్డి
కథ, ఒడ్డుకింద భయ్యారెడ్డి కథ, పేర్కొనదగినవి. కందెపు
సుబ్బయ్యగారి కథ 'కటుంబ కలహములు' అను శాఖకును, మందలోడు కథ
'లేచిపోవుట' (Elopement) అను శాఖకును చెందును.

గాంధారి కథ, కాంభోజరాజు కథ, కమ్మవారి పణి-పసలబాలుడు కథ,
ఎలనాగిరెడ్డి కథ, రక్తకొమారుడు కథ, రత్నాంగి కథ, కాశీమణిలీ కథలు
మొదలగునవి జానపద వీరగాథలు. రామకథా సుధావ్రవము, అండా చరిత్రము
లేక శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము, వరాహావతార చరిత్రము లేక పండికథ, పెద్ద
కాపుగారికథ, వేంకటేశ్వరుని కథ, మల్లిక దేవమ్మ కథ, జూసందుని కథ,
కొళాంబిరాజు కథ, పర్యతాం మల్లారెడ్డి కథ, కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ-ఇల్లా
దులు పౌరాణిక వర్ణమునకు చెందిన బొబ్బిలివరుస కథలు,

(చూడుడు పట్టి-7; ఎదుటి పుట)

మొత్తముపై బొబ్బిలివరుస కథలలో అర్ధభాగము కవిత్వము, అర్ధ
భాగము సంగీతము ఉండును. అందుచే వీనికి పాకుసప్పుడు ఉన్నంత రసపుష్టి
చదువునప్పుడు ఉండదు. పల్నాటి వీరకథలలోను, కాటకరాజు కథలలోను
సంగీతముకన్న సాహిత్యమునకు ఎక్కువ ప్రాధాన్య ముండుటచే, అవి పాడు
నప్పుడే కాక చదువునప్పుడును రసవంతములుగనే ఉండును, బొబ్బిలివరుస
కథలిట్లుగాక, తంబురశ్రుతితో గుమ్మెట్ల లయతో పాకుసప్పుడు మాత్రమే
హృదయావర్ణకములుగ నుండును. కథాప్రధానము లగుటచే వీనిలో రసవర్ణన
ములుకూడ అక్కడక్కడ మాత్రమే గోచరించును.

వీరగాథలు

16. పదములు-జంగంకథలు :-

వీరగాథలలో బొబ్బిలివరుస కథల తరువాత ఎన్నుచుగినవి 'పదములు-జంగంకథలు.' ఇందు పదములు రెండు విధములు: 'హరిహరీ పదములు', 'శారద పదములు' 'హరిహరీనారాయణాదినారాయణా.కరుణించిమమ్మేలులములోచనుచు' అను పదసతోను, పునరావృత్తితోను ఉండునవి హరిహరీపదములు. ఇవి ఖండగతి ద్విపదచ్చందముల సమ్మేళనమున ఏర్పడినవి చెప్పవచ్చును. ఈ పదసలో పాదమునకు రెండు దశము లుండును. మొదటి దశమున మాత్రం ప్రథమము 5+5+5+5 గాను, రెండవ దశమున 5+5+5+3 గాను ఉండును, హరిహరీ పదములన్నియును పౌరాణికేతివృత్తములను గలిగియుండును. ముఖ్యముగా రామాక్షణ సంబంధములు ఎక్కువ. ఈ పదములు పాదుకప్పుడేవార చదువునప్పుడు సహితము రసత్వప్రి సీమగం కవితాపుష్టిగల రచనలు. ఇవి దేశిసాహిత్యమునకు శిరోభూషణములని విమర్శకుల మెచ్చుకోలు. పసగాడ సన్యాసివంటివారు ఉత్తమ పదకవులు: ఈ హరిహరీ పదములు క్రీ.శ. 1450 నుండి విశాఖమండలమున విజృంభించినవి.

శారద పదములు, హరిహరీ పదములంత యున్నవైనవి కావు. ఇవి వృత్తప్రధానముగు దరువులు. అంత్యప్రాస నియమముతో పాదమునకు 3+5+5+5+3 మాత్రంతో సాగు రచనలు(కొన్ని పాదములు 5+5+3 గా సాగుట కూడ గలదు). ఇవి ఎక్కువగా అక్షతాశమున పదు నడకను గలిగి యుండును. ఈ శారద పదములను తెలంగాణమున శారదకాండ్రు పాడుచుండురు.

జంగంకథలో ప్రధానకథాభాగము 'రగడ' అను చందమున సాగును. బొబ్బిలి కథలోని పరుసకు యతిప్రాసలు బిగించుటచే ఈ జంగంకథ ఏర్పడినదని నా నమ్మకము. ఈ రగడలో పాదమునకు 3+3+3 మాత్ర లుండును. మన జంగంకథలు మహారాష్ట్రీల కాలక్షేపములకు ప్రతిబింబములని కొందరు విమర్శకుల తలంపు. ఈ జంగంకథలు హరిహరీ పదములంత ప్రాచీనమైనవి కావు. ఈ శతాబ్ది ప్రారంభమున గుంటూరు మండలమున తలయెత్తినవి. జంగంకథకు హరికథతోను, యక్షగాథముతోను, తెలంగాణయందలి చిరుకలకథతోను సన్నిహిత సంబంధ మున్నదని చెప్పవచ్చును. ముద్రితములైన జంగంకథలు కొద్దిలు.

కవిత్వవిషయమున మాత్రము ఇవి గుర్తలు: రసవద్రవన నూటికిని కోటికిని ఒకటి ప్రత్యక్ష మగుచుండును. తంజుర గుమ్మటల ఆర్పాటముతో పాడునప్పుడు మాత్రమే యివి రసవంతములు. వీనిని చదివి ఆనందించుట కష్టము.

17. వీర గాథానికలు లేక లఘు వీరగాథలు:

ఒక గంట లోపులోగాని, లేదా కొలది నిమిషములలోగాని పాడబడు గేయకథలు 'వీర గాథానికలు, లేక లఘు వీరగాథలు (balladlings). వీనిని జానపదులు 'పదములు' 'పాటలు' అనుపేర్లతో వ్యవహరింతురు కాని, వీరగాథలకు వలె వీనికి 'కథలు' అను నామమును ఉపయోగింపరు. నేను మౌఖిక ప్రచార ముననున్న లఘు వీరగాథలను సుమారు ఎనుబదివరకును సేకరించితిని. కథా భ్యాసముయొక్క నిడివిని బట్టి. వీనిని ప్రధానముగా రెండు వర్గములుగా విడదీయవచ్చును: (1) కథాత్మకములు, (2) కథాసూచకములు. బుడ్డా వెంగళరెడ్డి పాట, అప్పలాపురం చెన్నురెడ్డి పాట, చిన్న మొన్నెమ్మ పాట, చాకలి దుడుమన్న పదము, వానదేవుని పాట మున్నగునవి కథాత్మకములగు వీరగాథానికలు. ఇవి ఒక గంటలోపులో పాడబడును. గుజ్జాల గోపిరెడ్డి పాట, మానందరెడ్డి పాట, నారసింహరెడ్డి పాట మున్నగునవి కథాసూచకములగు వీర గాథానికలు. ఇవి కొలది నిమిషములలో పూర్తియగును.

ఇతివృత్తమును బట్టి పరిశీలించినచో లఘు వీరగాథలలో ఆరు వర్గములు గోచరింతును: చారిత్రకములు, విప్లవ జ్యోతులు, సాంఘికములు, దానవీర ప్రశంసలు, జానపదములు, పౌరాణికములు. చారిత్రకములలో 'వీర మరణములు, వీర ప్రశంసలు' అను రెండు అంతర్భాగాలు గలవు. అట్లే సాంఘికములను వర్గములో 'గ్రామకక్షలు-హత్యలు, స్వైరిజులు - భర్తృహంతలు, పందెములు - స్పర్ధలు, ఆత్మత్యాగములు-కట్టపదములు, విధి వై పరీత్యములు-ప్రమాదములు-' అను ఐదు అంతర్భాగాలను గుర్తింపవచ్చును.

దొరపారి నరసింహరెడ్డి పాట, ధర్మాపురం నరసింహాని పాట, చిన్నప రెడ్డి పాట, అల్లూరి సీతారామరాజు పాట- మున్నగునవి వీరమరణములకు చెందిన చారిత్రక గాథానికలు. విచ్చుకుంటు పాడు నారసింహరెడ్డి పాట, మరుట్ట చిన్న మల్లేశుని పాట, కుటుంబరెడ్డి కోలాటపు కోపు, పెనుగొండ కోట మున్నగునవి వీర ప్రశంస చేయు చారిత్రక గాథానికలు.

నల్లగొండ మండలమునను, దాని పరిసరములందును వ్యాపించియున్న పాటలు-ముఖ్యముగా రేణికుంట రామిరెడ్డి పాట, చిలకమ్మ పాట, వసుమతి వెంకటరెడ్డి పాట, యలకపల్లి యాదగిరి పాట, గొముక్కల గోరైపాలరెడ్డి పాట, కొంత కొండలరెడ్డి పాట, దొడ్డి కొమరయ్య పాట మొదలగునవి విప్లవ బిన్నములగు వీర గాథానికలు, (తెలంగాణా విప్లవము : 1945-49).

సాంఘికములలో గుఱ్ఱాల గోపిరెడ్డి, మానంది రెడ్డి, గజేకల్లు నాగిరెడ్డి, బండోళ్ళ కురుమలన్న, గుడిపాటి చలమయ్య, మల్లారెడ్డి, సలపల అమ్మనాయుడు మున్నగువారిపై గల పాటలు గ్రామకక్షలకు హత్యలకు సంబంధించినవి. అద్దాల సుబ్బులు పాట, చిన్న మునెమ్మ పాట, వీరసోమి పాట, గుంటూరు అచెమ్మ పాట మున్నగునవి 'స్వేరిణులు-భర్తృహంసలు' అను విభాగమునకు చెందును. అప్పలాపురం చెన్నారెడ్డి పాట, గొణ్ణెపోతుల పందెము మొదలగునవి 'పందెములు - స్పర్థలు' అను అంతశ్శాఖలోనివి. చలికట్ట పదము, ఒడ్డిరాజుల పాట, బోన కాటపరెడ్డి పాట, ముసలమ్మ గండి. వరదరాజమ్మ పాట ఇర్లాదులు ఆత్మత్యాగముతో కూడిన కట్టపదములు. ఎల్లలచెరువు పొంగిన పాట, మూసి పొంగిన పాట, సత్పాటి ప్రళయము, పెన్నేటి పొంగు, అల్లురి పాట, జనగామ రైలు ప్రమాదము జడ్ చెర్ల రైలు ప్రమాదము మొదలగునవి 'విధి వై పరీత్యములు - ప్రమాదములు' అను అంతశ్శాఖకు చెందిన లఘు వీరగాథలు.

బుడ్డా వెంకటరెడ్డి, సుద్దపల్లి లక్ష్మమ్మ, యాదాళ్ళ నాగమ్మ, చిన్న ఆండ్లూరు శివమ్మ, డొక్కా నీలమ్మ మున్నగు వారినిగూర్చి అల్లబడిన పాటలు దానవీర ప్రశంసలు. ఎజ్జపాప పాట, చాకలి దుడుమన్న పదము లేక వీర నాగమ్మ పదము, వానదేవుని పాట, భూపతిరాజు పదము, బొత్తుడు పాట, ఒలియ పాచ్చాపు పాట మున్నగునవి జానపదములు. రామాల పాట, మాయలేడి పాట, సీతమ్మ చెర, గరుట పచ్చి పాట, అళోక వనము, ముద్దుటుంగరము లక్ష్మణ మూర్ఖ, కుశలవుల పుట్టుక, మంగమ్మ పాట, తురక బూబమ్మ పాట, జాబోడి గంగ, చెంపిక పాట మున్నగునవి పౌరాణికములు.

ఈ వీర గాథానికలలో చారిత్రక విర మరణములు, విప్లవ వీర మరణములు, గ్రామకక్షల మూలమున సంభవించిన హత్యలు. ఆత్మత్యాగములతో కూడిన కట్టపదములు, ప్రకృతి తెచ్చిన ప్రమాదములు-ఇవి కరుణ రసప్రదాన

ములు. ఇట్టిపాటలను పాశ్చాత్యులు 'Planetus' లేక 'lamenting ballads' అందురు, మన విమర్శకులు వీనికి 'శాలి పాటలు', 'కన్నీటి పాటలు' అని పేర్లు పెట్టిరి. వీర ప్రశంసలగు గాథానికలలో వీరము, పంపెములకు సంబంధించిన గాథానికలలో పట్టుదల, భర్తృహంతలగు స్వైరిబల పాటలలో వారి కార్యగర్వమును ద్యోతకముగను, దాన వీర ప్రశంసలలో ప్రజలకు వారియెడ గల కృతజ్ఞత వెల్లడి యగును. జానపదములలో అద్భుతరసము, పౌరాణికములలో భక్తిరసము హెచ్చు.

(చూడుడు పట్టి-8; ప్రక్క- పుట)

వీర గాథానుకరణములు-బుట్ట కథలు :-

మీద చర్చింపబడిన వీరగాథా చక్రములు, వీరగాథలు, వీర గాథానికలు- అను మూడు వర్గములును తెలుగు సాంప్రదాయిక వీరగాథా కవిత్వమునకు చెందినవి. ఈ సాంప్రదాయిక వీరగాథా కవిత్వములోని కొన్ని ప్రక్రియలను అనుకరించు ఆధునిక కాలమున 'బుట్టకథలు, జముకుల కథలు, నీర్దుల కథలు, తందనాన కథలు, బ్రతుకమ్మ పాటలు' - అనునవి బయటచేరినవి. ఈ అనుకరణ ప్రక్రియలలో నేడు బుర్ర కథలు విశేష ప్రచారమున నున్నవి. ఇవి బొబ్బలివరుస కథలనుండియు జంగం కథలనుండియు రాజకీయ ప్రబోధము కారకు 1942 ప్రాంతమున ప్రభవించినవి. గుంటూరుమండలము వీని పుట్టిల్లు.

తంత్రి + బుట్ట = తంబుట్ట' ఈ తంబుట్టతో చెప్పుకథలు 'తంబుట్ట కథలు.' ఈ సమాసములో 'తం' లోపించి, శకటరేపకు పూర్వపు ద్విత్వము వచ్చి, 'బుట్టకథలు' అను నామము ఏర్పడియుండును, లేదా గుమ్మెటలకు 'బుట్టలు' అను వ్యవహారము గుంటూరుమండలమున గలదు. బుట్టలు కొట్టుచు చెప్పు కథలు కావున 'బుట్టకథలు' అయియుండవచ్చును.

ఈ బుట్టకథలలో సాధారణముగా జంగం రగడ, ముగ్గుర మరాటిల కథలోని నైసైవరుస, కాంభోజరాజు కథలోని తందనాన వరుసలు ప్రయోగింపబడుచుండును. సర్వాయి పాపని కథవరుస (ఏల వరుస), జముకుల వరుస (వారి హరి పదముల వరుస), శారద వరుసలు కూడ బుట్టకథలలో అచ్చటచ్చట ప్రవేశపెట్టబడుచుండును. శ్రీయుతులు సుంకర సత్యనారాయణ, వారణాసి సత్యనారాయణ శాస్త్రి, మున్నగువారు చేయితిరిగిన బుట్టకథా రచయితలు. బుట్టకథా గానమున గుంటూరులోని శ్రీ షేక్ నాజర్ అమోఘ ప్రజ్ఞాశాలి.

1948-49 మద్యకాలమున భారత జాతీయ నాయకులపై బుట్టకథలు అసంఖ్యాకముగా బయలుదేరినవి. రాజమహేంద్రవరములోని కొండపల్లి వీర వెంకయ్య అండ్ సన్స్, కాళహస్తి తమ్మారావు అండ్ సన్స్ మున్నగు గ్రంథ ప్రకాశకులు బుట్టకథలను కోకొల్లలుగా ముద్రించుచున్నారు.

ఈ బుట్టకథలలో ప్రబోధాత్మకములు పొచ్చు. చారిత్రకములు, పౌరాణికములు. వీరగాథా జన్యములు-అను వర్గములకు చెందు బుట్టకథలును గలవు. ప్రబోధాత్మకములగు బుట్టకథలలో రాజకీయ, సాంఘిక, జాతీయ ప్రబోధములకు ఉద్దేశించినవియును, ప్రభుత్వ ప్రచారమునకు ఉద్దేశించినవియును గలవు.

హరిహరీ పదములను అనుకరించుచు పుట్టిన ఆధునిక ప్రక్రియ 'జము కుల కథలు'. 'సుద్దుల కథలు' కాటనురాజుకథలకు అనుకరణములు. తెలంగాణ మున బొబ్బిలివరుస కథలను అనుకరించుచు 'తందనాన కథలు'ను, సాంప్రదాయికములగు బ్రతుకమ్మ పాటలను అనుకరించుచు ఆధునికములగు శ్రీశ్రీకమ్మ పాటలను బయలుదేరినవి. (చూడుడు: పట్టి-9 ; ప్రక్క- పుట)

ఇక మీదట వీరగాథల రసపోషణ, వీరగాథా కవిత్వములోని వారాను వర్తనములు, వీరగాథల భావ, వీరగాథల చందోరీతులు వీరగాథా గానమునందలి సంగీతము-అను విషయములు చర్చింపబడును.

19. వీరగాథలు - రసపోషణ :-

వీరగాథలలో వీరము ప్రధాన రసముగా నుండును. లాక్షణికులును, విమర్శకులును వీరరసములో ఇరువదినాలుగు ప్రభేదములను గుర్తించిరి. ఈ ప్రభేదము లన్నింటికిని వీరగాథలలో ఉదాహరణములు లభించుచున్నవి. అయినను వీరగాథలలో యుద్ధవీరమే ప్రచురముగా కాననగును. 'వీరము' అనగా 'యుద్ధవీరము' అనియే పలువురు లాక్షణికుల ఆభిప్రాయము. బాలచంద్రుని కారెంపూడియుద్ధము యుద్ధవీరమునకు మహోత్కృష్టమగు ఉదాహరణము. రౌద్ర బీభత్స, కరుణ, భయానక, హాస్య, శృంగార. అద్భుత రసములు వీరగాథలలో ఆయా స్థలములలో నాయకుని వీరమునకు పోషకముగా వర్ణింపబడుచుండును. శాంతరస మెల్లప్పుడును వీరమునకు విరోధిరసమే. శాంతరస ప్రధానమగు గేయ కథలు వీరగాథా నామమునకు అన్యర్థములు. లాక్షణికులు తెల్పిన నాలుగు విధముల వీరరసాభాసములకు కూడ వీరగాథలలో దృష్టాంతములున్నవి.

వీరగాథలలో వీరరసమే ప్రధానమైనను, కరుణరస ప్రధానములగు కథలు కూడ కాలక్రమమున నేర్పడినవి. పేరంటాండ్ర కథలన్నియును ఇట్టివే. బాలనాగమ్మ కథ, గాంధారి కథ, ధర్మాంగద చరిత్ర- పాముపాట మన్నగు వీరగాథలలో వీరరసముకన్న అద్భుతరసమే ప్రాధాన్యమును వహించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. శిఖత్స హాస్యరసములు రెండును నాయకవీరమునకు పోషకములుగా మాత్రమేకాక, ప్రత్యేకముగా కూడా వీరగాథలలో వర్ణింపబడుచుండుట గమనింపవచ్చుదు.

20. వీరగాథా కవిత్వము - వారానువర్తనములు :-

మార్గసాహిత్యమున ప్రబంధములవలె, దేశిసాహిత్యమున వీరగాథలన్నియును ఒకే మూసతో తయారునట్లుండును. వీరగాథలన్నింటిని ఒకే రకమగు కథాప్రణాళిక, ఒకే రకమగు వర్ణనలు, అలంకారములు, పదబంధములు ఉండును. ఇట్లు వీరగాథలలో రచయితగా కాననగు సమానాంశములను 'వీరగాథల వారానువర్తనములు' (Ballad commonplaces) అందురు.

తెలుగు వీరగాథల కథాప్రణాళికలో ఏరుడు తన తల్లిదండ్రులకు లేక లేక కలుగుట, బొంగరము లాడుట, ఆ యాటలో అతని శౌర్యము ప్రకౌపింపబడుట, శత్రువులపై దండెత్తి వెడలుట- మన్నగునవి సాధారణముగా నుండును. ఈ కథాప్రణాళికకు, ముఖ్యముగా బొంగరాలాటకు, పల్నాటి వీరకథాచక్రములోని బాంబంద్రుని కథ మూలమై యుండును.

ఇట్లు కథాకథనములో అతిప్రధానమైన ఒక కనిష్టాంశమును ఆంగ్లమున 'Motif' అందురు. (దీనిని కన్నడములో 'అశయ', 'ప్రేరక', 'కథనఘటక' అని భాషాంతరీకరణము చేసినారు). ఈ 'మోటిఫ్' నకు కథాగమనమును మార్చగలిగిన శక్తి యుండును. కథను చెప్పువాడు దీనిని మరచుటకు వీలులేదు. ఈ మోటిఫ్ పైన చెప్పినట్లు బొంగరాలాటవంటి ఒక సంఘటన కావచ్చును. లేదా సవతితల్లి, పేదరాసి పెద్దమ్మ, కడగొట్టు కొడుకు, లేక కూతురు (వీరు సాధారణముగా మూడవ వారుగాకాని, ఏడవ వారుగాకాని ఉందురు), విశేషమైన శక్తులు కలిగిన చిలుక, కుక్క (బాలనాగమ్మ కథ), పాము (ధర్మాంగద చరిత్ర), గుఱ్ఱము (పల్నాటి వీరకథలలో అలరాజు గుఱ్ఱము 'సవరాల జిమ్మడు', పెద్దన్న బాదరాజు గుఱ్ఱము 'కారుబొడ్లడు'), కోకిలు (పల్నాటి వీరకథలు) మొదలగు

పాత్రలు కొవచ్చును. లేదా మంత్రదండము, చంద్రాయుధము, ఏగిరెడి రత్న కంఠి, చెప్పులు, బావురానీయని తులసి వనమాల (బ్రహ్మరాయుడు అలాహా మెదలో వేసినట్టిది) మొదలగు వస్తురూపమున నుండవచ్చును. ఉదాహరణకు 'రాముడు క్రొత్త దుస్తులు ధరించి డిరికి వెళ్ళెను' అను వాక్యము సాధారణ వాక్యము. దీనిలో మోటిఫ్స్ లేవు. అట్లుకాక "బాలనాగమ్మ కొడుకు ఏడు నముద్రములు దాటివెళ్ళి మట్టిచెట్టుతోట్టలో నున్న చిలుకను పట్టితెచ్చెను." అను వాక్యములో విశేషాంశములు కలవు. ఏడు నముద్రములు దాటుట, మట్టిచెట్టు, చిలుక అనునవి యిందలి 'కథన ఘటకములు' (motifs). ఇవి ఎరగాథల కన్న జానపద కథలతో ఎక్కువగా నుండును. ప్రపంచములోని వివిధ కథలలో 'మోటిఫ్స్' ను అన్నిటిని సేకరించే 'Motif Index of Folk-literature' అను పేరుతో Stith Thompson అను అమెరికీయు జానపద విజ్ఞానవేత్త ఆరు సంపుటములను ప్రకటించిరాడు.

ఈ కథన ఘటకములు ఒక్కొక్కప్పుడు పద్యప్రయోగమునకు సంబంధించియు నుండవచ్చును. ఏ వీరగాథలలోనైనను కోవమును వర్ణించునప్పుడు సాధారణముగా 'తెల్లని గుడ్డకు తెచ్చె రకతంబు' అను వారానువర్తనము ప్రయోగింపబడుచుండును. శోకములు వివరించునప్పుడు "కుడికంటి వుదకాలు కుంభవర్షము లాయె, ఎడమకంటి వుదకాలు ఏరులై పారె" అని వర్ణింపబడుచుండును. ఇట్లే 'గళ్ళున నవ్వు' 'అగ్రుడై మండి', 'కండ్ల జూచు', 'వినవయ్య చెప్పెద విశదంబుగాను' 'అప్పుడు-అడె నొకమాట' వంటి పదములు వాక్యములు ప్రతి వీరగాథలోను కానవచ్చును. 'కలికి కలికి గాంధారివేళ, రాయి రాలు కరిగే వేళ' ఇత్యాదిగా రాత్రి వర్షన కొనసాగును. ఇట్టివానిని 'శబ్దకథన ఘటకములు' (word motifs) అందురు.

విశేషణములు, విశేష్యములు త్రిప్పిత్రిప్పి చెప్పబడుచుండును. (ఉదా॥ "ఎండిదే బొంగరము పైడిదేజాలె, పైడిదే బొంగరము ఎండిదే జాలె") ఎరుకంసాని వేషము, జంగము వేషము, చాల తరుచుగా వర్ణింపబడుచుండును. ప్రాచీనమైన నైన్యవర్ణనములో కూడ 'పరాసువారు, తుపాకులు, ఫిరంగులు' చెప్పబడును. యుద్ధవర్ణన, రణరంగ బీభత్సవర్ణన ఏ వీరగాథలోనైనను ఒకే విధముగా నుండును. నరుకుత వుంటే నల్ల శిరసులు రాలుట, పొడుస్త వుంటే పొట్టపేగులు

పడుట, అప్పుడు తీన్నా పప్పు అన్నమూ కుప్పలు తెప్పలగుట' ఇత్యాది వర్ణనలు ప్రతి వీరగాథలోను నుండును. (ఈ వర్ణన లన్నింటికిని బొబ్బిలికథ మూలముగా కన్పట్టును) వీరపత్నులకు, వీరమాతలకు దుస్స్వప్నములు వచ్చినట్లు చెప్పబడును- (ఇదియును 'కథన ఘటక'మే). వీరులు 'ఎండలకు ఎండిపట్టు డేరాలు, నీడలకు నీలిపట్టు డేరాలు' ఎత్తినట్లు పదేపదే చెప్పబడుచుండును. (word motifs).

వీరుడు ఒక ప్రయాణము చేయసప్పుడు మార్గమధ్యమున నున్న ఊళ్ళ పేర్లన్నియును ఏకరువు పెట్టబడును. వీరుని సేవకుల పేర్లు, సంగాతకాండ పేర్లు, జంతువుల పేర్లు వరుసగా పెద్ద పట్టికగా చెప్పబడును. సంఖ్యా వాచకములలో 'ఏడు' శబ్దమునకు ప్రాచుర్యము కాననగును (number motif). కొన్ని వస్తువుల పేర్లు (చంద్రాయుధము, వెండికట్ట కిన్నెర మొ॥) కొన్ని పట్టణముల పేర్లు (వాల్మీకిగిరి, దేవగిరి, ఓరుగల్లు మొ॥) పదేపదే వచ్చుచుండును. శ్రీల సొన వర్ణన, అలంకరణవర్ణన మున్నగునవి కూడా వారానువర్తనములే.

అలంకారములలో ఉపమాలంకారము హెచ్చు. తెలుగు భాషలోని సింహలైన సామెతలు, జాతీయములు, పలుకుబడులు, వీరగాథా కవిత్వమున కొల్లలుగా నుండును. ఇట్లు అన్ని వీరగాథలకును సమానముగ వారానువర్తనములేకాక, ఒక్కొక్క వర్గమునకు ప్రత్యేకమైన వారానువర్తనములును గలవు. వీరగాథల వారానువర్తనములవలన నిరక్షర కుఱులైన గాథాకారులు అనేక గాథలను జ్ఞప్తి యందుంచుకొన గలుగుచున్నారు.

21. వీరగాథల భాష :-

'వీరగాథల భాష జానపదుల వ్యావహారిక భాష. ఇది సహజమై, సూటియై, సుందరమై, మధురాతి మధురమై దేశీయతను పుక్కిలింప జీవద్భాష. "అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన కావించుటయే కాదే కవి వివేకంబు" అను పాల్కురికి సోమనాథుని సూక్తికి వీరగాథల భాష చక్కని యుదాహరణము. ఇది వ్యాకరణాలంకార నియమములకు కట్టుపడక, అంతి యంతి పదములలో అప్రయత్నముగా వెడలెడు వ్యావహారిక భాష.

వీరగాథలలో అర్థాలంకారములే కాని శబ్దాలంకారము లుండవని చెప్పవచ్చును. అర్థాలంకారములలోకూడ ఉపమాలంకారమే హెచ్చుగా వాడబడు

చుండును. ఈ ఉపమాలంకారములు జానపదుల నిర్మలజీవితములో తారినవిన్నవి. దృష్టాంతము, రూపకము, నృభావోక్తి. అప్రస్తుతప్రసంగమునకు సంబంధించిన లంకారములు చెదురుమదురుగా నుండును.

వీరగాథలలో ఇంపైన సామర తెన్నియో కలవు. ఈ సామరలను రెండింతలు జాతీయము లున్నవి. పలుకుబడులు, పుడివారములు, కామములు వీరగాథలలో అడుగడుగునను ప్రర్యక్షమగుచుండును. పలుకాలములో నెనుండువుల కెక్కని అపూర్వ దేశీయము తెన్నియో కలవు. వైదికమాతలను, అపూర్వములును కాననగును. వ్యావహారిక రూపముల ననుసరించుచు నుండువంటి వ్యవహారజాంశములు కన్పట్టుచుండును. ఇంత వైవిధ్యము గల వీరగాథల వాగ్దానమున భాషాశాస్త్రజ్ఞులు ప్రత్యేకముగా పరిశోధింపవలసి యున్నది.

22. వీరగాథల ఛందస్సు :-

వీరగాథల ఛందస్సు లక్షణగ్రంథములను అందునది కాదు. తెలుగులో ద్వీపదవికారములును రగడవికారములును అగు వీరగాథాఛందము లున్నవి. శాసన ప్రమాణమునుబట్టి తెలుగు ఛందస్సులలో తరువోజు ప్రాచీనమైనదిగా కన్పట్టును. కాని, ఛందఃపరిణామమునుబట్టి పరిశీలించినచో “కిటతకిట, కిటరకిట, కిటతకిట, కిటతకిట” అని సాగు ఛందగతి అన్నిటికంటెను ప్రాచీనమైనదిగా తోచును. పూర్వకాలమున వీరగాథలన్నియు ఈ ఛందస్సులోనే ఉండెడివి. ఈ ఛందగతినుండి మంజరీ ద్వీపద, ఈ మంజరీ ద్వీపదనుండి ద్వీపద, ఈ ద్వీపదనుండి తరువోజు, తరువోజునుండి సీసము పరిణమించియుండును.

శక్తికథలలో ఛందగతి, పల్నాటివీరకథలలో మంజరీ ద్వీపద, కాటమరాజు కథలలో ద్వీపద బహుళముగా గానవచ్చుచున్నది. వీరగాథలలోని ద్వీపద కాని, మంజరీ ద్వీపదకాని లాక్షణికులు చెప్పినట్లుగా ఇంద్ర సూర్యగణముల ప్రకారముండవు. ఒక్కొక్క పాదమునకు ఐదుమాత్రల గణములు మూడు, మూడు మాత్రల గణము ఒకటి (5 + 5 + 5 + 3) చొప్పున వీని రచన సాగును. యతి పాసలు ఐచ్ఛికములేగాని నియతములు కావు; కాని, యతి సర్వత్ర పాటించబడనడని చెప్పవచ్చును. ఇంద్రగణములలో ‘భ’గణము, ‘నల’గణము నాలుగు మాత్రలవే కావున, వీనికొక మాత్రను చేర్చి, ‘భల’, ‘నలల’ అను

రీతిలో పీరగాథలలో ప్రయోగింపబడుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ ద్వీపద మంజరీ ద్వీపదలు శిథిలములై ఖండగతిగా మారిపోవుచుండును. ఈ ఖండగతి కూడ శిథిలమై మరింత సాగిపోవుటయు గలదు.

బొబ్బిలివరుసలో ఒక్కొక్క పాదమున $8 + 8 + 9$ (10) మాత్ర లుండును. యతిప్రాసలు కాకతాళీయములేకాని నిబద్ధములు కావు. ఈ బొబ్బిలి వరుసనుండి $8 + 8$ మాత్రలొక పాదముగా ఒక వరుస, $8 + 9$ (10) మాత్ర లొక పాదముగా వేరొక వరుస పరిణమించినవి కాంభోజరాజు కథ, వరాహావతార చరిత్ర (పందికథ), చిన్నపరెడ్డి కథ మున్నగునవి $8 + 8$ మాత్రలొక పాద ముగా సాగు పీరగాథలు. బాలనాగమ్మ కథ, లక్ష్మమ్మ కథ, కమ్మవారి పణతి- పసల బాలరాజుకథ మున్నగునవి $8 + 9$ (10) మాత్రలొక పాదముగా సాగు పీరగాథలు.

ముగ్గురు మరాటీల కథలోని వరుస, సర్వాయి పాపని కథలోని వరుస ప్రత్యేకములు. ముగ్గురు మరాటీల కథవరుసను “సైసై వరుస” అందురు. ఇందు పాదమునకు 12 మొదలుకొని 15 మాత్రల వరకును ఉండునట్లుగా కొన్ని పాదములు చెప్పి, చివర 14 మొదలుకొని 16 వరకును మాత్రలుండునట్లుగా ఒక్క పాదములో ముక్తాయంపు చేయబడును. ఈ వరుసలోని పూర్వపాదములు ఇట్లు విరుగుచుండును: $8 + 4 = 12$; $8 + 5 = 13$; $9 + 5 = 14$. $10 + 5 = 15$; ఈ వరుసలోని ముక్తాయంపు పాదము ఇట్లు విరుగును: $8 + 6 = 14$; $9 + 6 = 15$; $10 + 6 = 16$. వీనిలో 8 మాత్రల గణము $3 + 5$ గా కాని, $4 + 4$ గా కాని, విరుగును. 9 మాత్రల గణము $3 + 3 + 3$ గా విరుగును. 10 మాత్రల గణము $5 + 5$ గా విరుగును.

ఇక సర్వాయిపాపని కథవరుసను “ఏల వరుస” యని చెప్పవచ్చును; ఇందు $7 + 7 = 14$ మాత్రలొక పాదముగా రెండు పాదములును, $7 + 9 = 16$ మాత్రలొక పాదముగా మరి రెండు పాదములును చెప్పబడును. మూడవ పాదము చివర 9 మాత్రల సంబోధన మొకటి అధికముగా నుండును. యక్ష గానములలో నుంకరి కొండడు - గొల్లభామం ఏలలు ఇట్లే ఉండును.

ఒక ఖండగతి పాదము, ఒక ద్వీపదమంజరిపాదము కలిసి హరిహరీ పదముల వరుస యేర్పడినవి. వీనిని “జంపె వరుస” అనియు, “జముకుల వరుస” అనియు పిలుతురు. దీని గణముల నిట్లు నిరూపింపవచ్చును :

$$5 + 5 + 5 + 5$$

$$5 + 5 + 5 + 8 \text{ (లేదా 4)}$$

యతి ప్రాసలును, ప్రాస యతులును ఇందు గాననగును.

8 + 5 + 5 + 8 మాత్రతొక పాదముగా అంత్యప్రాసలతో అపరాశమున సాగెడి రచనలు “శారద పదము” అనబడును. ఈ శారదపదములో ఒక్కొక్కప్పుడు మొదటి మూడు మాత్రల గణము లోపించి $5 + 5 + 8$ గా రచన సాగుటయు గలదు.

8 + 8 + 8 (లేదా 10) అను బొబ్బిలి వరుసకు యతి ప్రాసలు, అంత్య ప్రాసలు ఏర్పరచుటచే “జంగం రగడ” ఏర్పడియుండును. లేదా మహారాష్ట్రుల గజల్, డోరా, డోరాగజల్ మట్టు” అను చందస్సుల ప్రభావముచే ఈ జంగం రగడ పుట్టి యుండవచ్చును. యక్షగానములలో ప్రయుక్తమైన పై చందస్సులు అచ్చముగా జంగం రగడవలెనే యున్నవి.

వీర గాథానుకరణములగు బుట్టకథలలో బొబ్బిలివరుస - తద్వేదములు, సైసై వరుస, సవాయి పాపనివరుస, జముకుల వరుస, శారదవరుస మున్నగునవి అన్నియును గానవచ్చుచున్నవి.

తెలంగాణమున ప్రసిద్ధికెక్కిన పియాసాబు కథ, కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ మున్నగువానిలో త్రిశ్రగతి ($8 + 8 + 8 + 8$) కాననగును. నల్లతంగాల్ కథ కూడ త్రిశ్రగతిలోనే సాగినది. సుబ్బిరెడ్డికథ రూపకగతి ($6 + 6 + 6 + 6$) లో నున్నది.

వీరగాథానికలలో త్రిశ్ర, చతురశ్ర, ఖండ, రూపక, మిశ్ర ఆది గతులన్నింటికిని ఉదాహరణములు లభించుచున్నవి. గుంటూరు ఆదెమ్మ పాట, మరుట్ట చిన్నమల్లేశ పాట, గడేకల్లు నాగిరెడ్డిపాట మున్నగునవి త్రిశ్రగతిలో నున్నవి. సిద్ధాపురం కట్టపదము చతురశ్రగతి ($4 + 4 + 4 + 4$), ఖండగతి ($5 + 5 + 5 + 5$)లో నున్న, అము వీరగాథలు పెక్కు గలవు. లలికట్ట పదము, వానదేవునిపాట, సీతమ్మచెర. నల్లగొండపాట మున్నగునవి అన్నియును ఖండగతిలోనే సాగినవి. త్రిశ్రగతికి రెట్టింపు రూపకగతి. అద్దాల సుబ్బులుపాట, ఆల్లుడు పాట, మల్లన్నపాట మొదలగునవి రూపకగతికి ఉదాహరణములు. మిశ్రగతి ($7 + 7 + 7 + 7$)లో నడచిన పాటలు ‘అప్పలాపురం చెన్నారెడ్డిపాట, గుట్టాంగోపిరెడ్డిపాట మొదలగునవి. బుడ్డా వెంగళరెడ్డిపాట పోట్ల బూదయ్యపాట ఇత్యాదులు అదిగతి ($8 + 8 + 8 + 8$)కి చెందినవి. చతురశ్రగతికి రెట్టింపు ఆది గతి.

లాక్షణికులు చెప్పిన నవవిధ రగడలకును వీరగాథల వరుసలకును మిక్కిలి సన్నిహిత సంబంధమున్నది. హయప్రచార, తురగవల్లన రగడలు—త్రిశ్రగతికిని; మధురగతి, హరిగతి రగడలు—చతురశ్రగతికిని; ద్వీరదగతి, జయభద్ర రగడలు—ఖండగతికిని; హరిజగతి, వృషభగతిరగడలు—మిశ్రగతికిని సరిగా సరిపోవును. ఈ రగడలకు కన్నడిగుల షట్పదులతోగూడ పోలికలున్నవి.

-
8. i. శర షట్పది : $4 + 4$
 $4 + 4$
 $4 + 4 + 4 + 2$
 ఇట్లే ఉత్తరార్థము
- ii. కుసుమ షట్పది : $5 + 5$
 $5 + 5$
 $5 + 5 + 5 + 2$
 .....
- iii. భోగ షట్పది : $3 + 3 + 3 + 3$
 $3 + 3 + 3 + 3$
 $3 + 3 + 3 + 3 + 3 + 2$
 .....
- iv. భామినీ షట్పది : $3 + 4 + 3 + 4$
 $3 + 4 + 3 + 4$
 $3 + 4 + 3 + 4 + 3 + 4 + 2$
 .....
- v. పరివర్తిత షట్పది : $4 + 4 + 4 + 4$
 $4 + 4 + 4 + 4$
 $4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 2$
 .....
- vi. వార్తక షట్పది : $5 + 5 + 5 + 5$
 $5 + 5 + 5 + 5$
 $5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 2$
 .....

పల్నాటి పీఠాధిపతిగారు, రాజమహేంద్రవరం లోని వేదాధిపతులు వక్రంగా పాటించబడినవి. కొన్ని కథలలో మాత్రాగణములు కథలకంటె నడుమనుతి ప్రాసలకు భంగము వాటిల్లలేదు. యతిభంగముగా లోప పదములలో దానవముల ఉచ్చారణను పరిగణింపవలసి యున్నది. యతిభంగములను వారించుటకై దానవపద కవులు అపశబ్దములను సహితము ప్రయోగించినట్లును స్పష్టమవుచున్నది. అఖండయతి, ఛంద్రప్రాస, త్రిప్రాస, మున్నగునవి పీఠాధిపతుల అచ్చటప్పుడు కానవచ్చును.

23. గాథా గానము - సంగీతము :-

పాడబడుట పీఠాధిపతి ప్రధాన లక్షణము. కాని గాథా గానమున గొంచు మంద్రస్థాయినుండి తారస్థాయి కెత్తినను ఎక్కువ రాగభేదములను చూపక, చందస్సును సూచించు వైవిధ్యముతో మాత్రమే పాదవలెను. స్వరముతో అక్షరములను మ్రింగివేయక స్పష్టముగా నుచ్చరింపవలెను. పీఠాధిపతులు గేయ రూపమున నున్నను, వీనిలో 'దాతువు' (సంగీతాంశము) కన్న 'మాతువు' (సాహిత్యాంశము) ప్రధానమైతి. పీఠాధిపతి చందస్వంతయు సంగీతకాత్రియై లోని 'గతి' లేక 'జాతి' భేదములలో ఇమిడిపోవును. కావున పీఠాధిపతులు తాళ ప్రధానములని చెప్పవచ్చును. స్వరములతో సత్స్వరములుండవునని, ఒకటి రెండు స్వరములుండును.

పీఠాధిపతి ఎక్కువగా అట (ఆట) తాళములోను ఆదితాళములోను సాగుచుండును. యద్ధ ఘట్టములందు ఏకతాళము పడును. జంపె, త్రిపుట, రూపకము, జుల్వి కురుజుపె మొదలగు తాళములును సందర్భమునుబట్టి ప్రయోగింపబడుచుండును. ఇట్లు పీఠాధిపతి తాళప్రధానము లగుటచే వీనిని పాడుటకు తట్టువాద్యములను విశేషముగా నుపయోగించును. పంబజీడు, గుమ్మెటలు మొదలగునవి పీఠాధిపతులలోని తాళమును, తిత్తి, తంబురమంటి వాద్యములు పీఠాధిపతి శ్రుతిని నిలుపుచుండును.

సాంప్రదాయక వీరగాథలలో ఆయా పేర్లతో రాగములు లేకపోయినను, రసానుగుణముగా వరుసలను మార్చుట కలదు. జంగంకథలలోను బుజ్జకథలలోను రాగచ్చాయలు స్పష్టముగా నున్నవి. విషయప్రధానమగు ఘట్టములలో దేవగాంధారి రాగమును, ఏడ్చుటకు ముందుండెడి విచారమును సూచించుటలో తోడిరాగమును, దుర్భరశోకమును వ్యక్త మొనర్చునప్పుడు ఫీలురాగమును; రౌద్రరస పోషణములో శ్రీరాగమును; బీభత్స భయానక రసములలో మోహనరాగమును; సంతోషమును సూచించునప్పుడు శంకరాభరణ, ఆనందభైరవి రాగములను ఉపయోగించుట పరిపాటి. జంగంకథలలో అటతాళము, బుజ్జకథలలో ఆదితాళము పొచ్చుగా కానవచ్చుచున్నది.

సంగీతాంశమునుబట్టి వీరగాథలను మూడు విధములుగా వర్గీకరింప వచ్చును : (1) ఒకే వక్త్ర పాడు వీరగాథలు, (2) ఒక వ్యక్తి పాడుచుండగా ఇద్దరు మగ్గురు వంతపాడు వీరగాథలు, (3) అందరును కలిసి పాడు వీరగాథలు. తెలుగు వీరగాథలలో ఎక్కువభాగమురెండవ వర్గమునకు చెందునని చెప్పవచ్చును. కిన్నెర కథలు, జాగటకథలు మొదటి వర్గమునకును; కోలాటపు కోపులుగా పాడు ధము వీరగాథలు మూడవ వర్గమునకును ఉదాహరణములు. తక్కినవన్నియును రెండవవర్గమునకే చెందును. వీరగాథలలోని సంగీతమున గూర్చి సంగీతవిద్వాంసు లింకను శోధింపవలసి యున్నది. పాశ్చత్య దేశములలోవలె వీరగాథల సంగీత మును చిత్రించి చూపుటకూడ అత్యావశ్యకము.

ఇక వీరగాథల వైశిష్ట్యమును గూర్చియు, ఆంధ్రదేశములోని వివిధ గాథాకారులను గూర్చియు, వీరగాథల క్షీణతా కారణములను గూర్చియు వీర గాథల సేకరణము-పరిరక్షణములను గూర్చియు స్థూలముగా చర్చింతము.

24. వీరగాథల వైశిష్ట్యము :-

వీరగాథల వైశిష్ట్యమును అనేకవిధములుగా నెన్నవచ్చును. వీరగాథా ప్రక్రియ ప్రపంచమున ప్రతి సాహిత్యమందును స్వతంత్రముగా వుట్టిన ప్రక్రియ. ఇది యితిహాస కవిత్యము (Epic poetry)నకు మూలకందము. వీరగాథలు నిసర్గమనోహరములు. సహజత్వమే వీనికి ప్రాణము. ఒక దేశములోని వీరగాథ లన్నియును ఆ దేశసంస్కృతిని పట్టియున్న జాతీయతా చిహ్నములుగా నుండును. దేశస్థాంత్రత్యమును కాపాడుకొనుటకు ప్రజలలో వీరగాథాగానము అత్యవస

రము వీరగాథలు దేశమునకు గర్వకారణములు. ఇవి ప్రజాజీవితమును మణి దర్పణముల వలె ప్రతిబింబింపజేయును.

సవరసములలో కెల్ల విశిష్టమైన వీరరసముచే వీరగాథలు నిండియుండును. 'ఎన్నడో చనిపోయిన వీరులు గాథాగానముచే మరలపునరుజ్జీవితులగుదురు; శ్రోతల మనోనేత్రములకు ప్రత్యక్షమగుదురు. తెలుగు సాహిత్యమంతయు సంస్కృత పరివర్తనమే అను నిదాన బాపగల ఒకే సాధనము వీరగాథా కవిత్వము.

వీరగాథలకు మూడు మహత్తర శక్తులున్నవి: (1) సర్వజనాకర్షణ శక్తి—ఇవి సరళముగా నుండి సర్వజనులను ఆకర్షించును. (2) సంఘ సంచాలక శక్తి—వీరగాథలు సంఘమును సంచలింపజేసి మహావిప్లవములను సృజింప గలవు. (3) విచిత్రానుభూతి దాయక శక్తి—ఇవి శ్రోతలకు విచిత్రమగు ఆత్మీయానుభూతి నొసంగ గలవు.

దేశ దేశములలో వీరగాథలచే శిష్టకవులు ప్రభావితులైనారు. వీరగాథల 'వలన భాషకు సహజత్వము జీవము కలుగును. కొన్ని సాంఘిక ప్రయోజనములును నెరవేరగలవు. వీరగాథలు 'బుద్ధి బలీయము, మానవుడు నిమిత్త మాత్రుడు' అను నీతిని నిశ్శబ్దముగా ధ్వనింపజేయును.

25. గాథాకారులు :-

వీరగాథలను పాడు దేశద్రిమ్మరులైన గాయక వివిధ భాషలలో లిఖింపబడిన 'గాథాకారు'లనియు 'గాథకు'లనియు పిలువవచ్చును. ఈ గాథాకారులకు వివిధ నామములున్నవి: Minstrels(English), Jongleurs(French), Scops (Old English), Bards(Irish), Skald(Scandinavian), Minne-singers (German), Troubadours (Spanish). రాపీ (ఆరేబియన్), చారణులు (హిందీ), బోపాలు, మిరోగీలు (రాజస్థానీ), రావల్ (మధ్యప్రదేశ్), వృత్తిగాయకరు (కన్నడము), జంగములు (తెలుగు).

నెడు బిచ్చగాండ్రుగా మారిన ఈ గాథకుల చరిత్రలో నాలుగు ఘట్టములున్నవి. మొదట వీరశిఖామణులగు రాజులు తమ సాహస కృత్యములను తామే గానమొనర్చుకొనెడివారు. తరువాత తమ సాహసములను కీర్తింపటకు ప్రత్యేకముగా ధట్టలను నియమించుకొనిరి. కాలక్రమమున రాజ్యము లంతరింపగా,

ఈ భట్టులును వందిమాగధులును రాజ్యములను కోల్పోయిన ఆయా కులముల వారిని యాచించుచు 'యాచకు' లను పేరుతో వ్యవహరింప బడుచుండెడివారు. పాశ్చాత్య నాగరికతా ప్రభావమున ఈ యాచకులకు మన సంఘములో నీచస్థాన మేర్పడి అనాదరణము పొచ్చినది. ఫలితముగా వీరు అన్ని కులముల వారిని యాచించుచు, సంచార గాయక భిక్షువులుగా మారిపోయిరి. కొందరు తమ కుల వృత్తిని విడనాడి అన్యవృత్తులను స్వీకరించిరి.

ఆంధ్రదేశమున ఈ సంచార గాయక భిక్షువులు పలురకముల వారున్నారు : బవనీలు, పంబలవారు, వీరవిద్యావంతులు, కొమ్ములవారు, పిచ్చుకుంట్లు, పూసల బలిజలు, శారదకాండ్రు వీరముష్టులు, జంగమలు, దాసరులు, గరుడ స్తంభం దాసరులు, భాగవతులు, బీరన్నలవారు, సుద్ధుల గొల్లలు, గంగిరెద్దులవారు, బాలసంతువారు, బుడబుక్కలవారు, చిందు మాదిగలు, జోగులవారు, జక్కులవారు హట్కరులు, డక్కలవారు. మాష్టీలు, బొమ్మలాటగాండ్రు మొదలగువారు కలరు. ఈ గాథాకారులు అతి ప్రాచీనకాలము నుండియు తెనుగునాట వ్యాపించి యుండిరనుటకు శ్రీనాథుని క్రిడాభిరామము, పాలవేకరి కదిరీపతి (1650) 'శుకన పతి', ఆయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుని (1750) 'హంస వింశతి' మున్నగు కావ్యములు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఈ గాథకులయందు ముఖ్యరూపమున ఎన్నియో వీర గాథ లున్నవి. నాగరికతా ప్రభావముచే అవి నశింపకముందే రక్షించుకొనవలసిన బాధ్యత ప్రతి ఆంధ్రసాహిత్య తపస్వికిని గలదు.

26. శ్రీణతా కారణములు :-

ఆధునిక కాలమున వీరగాథలు నశించిపోవుచున్నవి. ఈ నశింపునకు అనేక కారణము లున్నవి. ప్రౌఢకావ్యములను మరగిన పండితుల అలక్ష్యము దీనికి ప్రథమ కారణము. పండితులు దేశికవితలచు నిరసించుట ప్రాచీనకాలమునుండియు గలదు. ఇట్టి నిరసనము వలననే మన ప్రాజ్ఞన్నయయుగములోని దేశికవితలు రూపుమాసినవి వీరగాథలయెడ పండిత పరిహాసము పాశ్చాత్య దేశములందును గానవచ్చుచున్నది. ప్రాచీనలలో కొందరు మాత్రము వీని ప్రాశస్త్యమును గుర్తించినారు. మొత్తముపై వీరగాథలకు పొగడిన వారికన్న తెగడినవారి సంఖ్యయే యెక్కువ. వీరగాథలకూడ సాహిత్యమున నొక ప్రధానభాగమని

మరచుటచేతను, నిరక్షరాస్యుల నుద్దేశించి చెప్పబడిన జానపద కవిత్వమును ప్రాథకవిత్వముతో పోల్చిచూచుట వలనను వీరగాథలయెడ విద్వాంసుల కిట్టి నిరసన భావము కలిగియుండును.

మహాకవులు వీరగాథారచనము కావించుకుంటుట వీరగాథల నీజాతా కారణములలో చెప్పవచ్చును. తెలుగులో ఒక్క శ్రీరాధుడు అంగమున ఒక గోల్ల స్మైత్ మాత్రమే వీరగాథారచన చేసిన మహాకవులు. తక్కిన కవులెవ్వరును ఇట్టి ప్రయత్నము చేసిరట్లు కానరాదు. వీరగాథలను ప్రకటించుటలో పండితులు అనేకము లగు మార్పులను చేయుటవలన కూడ అవి నశించుచున్నవని చెప్పవచ్చును. ముద్రించుటవలన వీరగాథలు నశించిపోవునని తలంచు విమర్శకులు పాశ్చాత్య దేశములలోను ప్రాచ్య దేశములలోను గూడ గలరు. కాని నాటిని సమంజసముగా తోచదు. వీరగాథలోని సాహిత్యాంశమును మాత్రమే ముద్రించినచో వారు చెప్పిన నష్టము కలుగునుగాని, సంగీతాంశమును సహితము పరిపరచినచో అట్టి నష్టము కలుగజాలదు.

నాగరకత వీరగాథలకు పరమశత్రువు. సంఘము నాగరకమైరకొంటి అందలి జానపద కవిత్వము నశించును. నేటి చలనచిత్రమును, నిష్కృజాతులలో క్రైస్తవమత ప్రబోధము, జాతరలను కోడిపందెములను ప్రభుత్వము నిషేధించుట, మౌఖిక వీరగాథలను ప్రకటించుటకు ఇష్టపడని గాథాకారుల మూర్ఖత్వము, విశ్వ విద్యాలయముల మానము ఇత్యాదులు వీరగాథల కీజాతా కారణములలో మరి కొన్నియని నా విశ్వాసము.

27. సేకరణ-పరిరక్షణ :-

జానపద సాహిత్య పరిశోధన మనగా చూచుట కాదు. వీరగాథా సంపద్యము అష్టకష్టములతో కూడిన పని. నిరక్షర కుటుంబము మూఢులును, కేశ ద్రొమ్మరులును, విపరీతమగు త్రాగుబోతులును అగు గాథాకారులలో వేసటకు ఓర్పు కావలెను. భారతదేశములోని వివిధ ప్రాంతముల జానపద సాహిత్యమును ఉద్ధరించుటలో శ్రీరామ నరేష్ త్రిపాఠీగారును, తెలుగు జానపద గేయములను సేకరింపుటలో ఆచార్య డి. రామరాజుగారును ఎన్నికష్టములకు లోనయిరో నేను

అనుభవ పూర్వకముగా తెలిసికొంటిని. ఎన్ని కష్టములున్నను వీరగాథా సంచయ నము కొనసాగింప వలసివచ్చె. లేనిచో ఈ సాహిత్యమంతయు నశించిపోగల ప్రమాదమున్నది.

జానపద సాహిత్య సంచయనమున మిక్కిలి మెలకువను ప్రదర్శింపవలెను. H.M. Belden అను అమెరికను విమర్శకుడు జానపద సాహిత్యమును సేకరించుచు ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన ఆరు విషయములను తెల్పినాడు:-

1. గాథకుని నోటనుండి పాట లేదా వీరగాథ ఎట్లు వచ్చినదో సరిగా అట్లే వ్రాయవలెను.

(తప్పులు, అర్థము లేని మాటలు మొదలగునవి యథాతథముగా వ్రాయవలెను)

2. పాటను లేదా వీరగాథను ఎప్పుడు ఎక్కడ ఎవరినుండి సంపాదించితిమో గుర్తింపవలెను.

3. వీరగాథను గాథాకారుడు, పాడుచుండగా వ్రాసితిమో, లేక చదువు చుండగా వ్రాసితిమో, లేక ఏదైన వ్రాతప్రతినుండి వ్రాసితిమో తెలుపవలెను

4. ఆ గాథాకారుడు ఈ వీరగాథను ఎక్కడ ఎవరినుండి నేర్చెనో తెలిసికొనవలెను.

5. గాథకుని కులమును, పూర్వకులను, స్వస్థలమును గుర్తింపవలెను.

6. గాథకుడు ముదిత వీరగాథనుగూర్చి తెలిసికొనెనో లేదో పరిశీలింపవలెను.

ఈ ఆరు విషయములను దృష్టియందుంచుకొనినపుడే వీరగాథలను నిర్దుష్టముగా సేకరింపగలము.

రామనరేళ్ త్రిపాఠీగారు, ఆచార్య దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు భారతదేశమున వివిధ ప్రాంతముల జానపద సాహిత్యమును సేకరించినారు. తెలుగులో మొట్ట మొదట వీరగాథలను సేకరించిన మహానుభావుడు సి.పి. బొను దొర. ఇతడు క్రీ.శ. 1842లో ఒక జంగమును నెలరోజుల పాటు తన యింట నుంచుకొని, అతనిచే బొబ్బిలి కథను. కొమరరాముడి కథను, కామమ్మకథను పాడించి వ్రాయించినాడు. 1874లో J.A. Boyle దొరగారు సర్వాయి పాపడు కథను సేకరించినారు. 19వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునుండి వీరగాథలు ముద్రింపబడుట

ప్రారంభమైనది. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు, నేదునూరి గంగాధరంగారు, శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు, దేవముక్కామేశ్వరరావుగారు, హరి ఆచార్యులుగారు, ఆచార్య బి. రామరాజుగారు, ఆచార్య తిమ్మావజ్జల కోదండరామయ్యగారు, ఆచార్య చూమాటి దొణప్పగారు, డా. నాయని కృష్ణకుమారిగారు తెలుగు వీరగాథలను గూర్చి ప్రళయమగు రృషిని సన్నియున్నారు. ప్రస్తుతము అమెరికాలోని విస్కాన్సన్ విశ్వవిద్యాలయమునకు చెందిన శ్రీ జీన్. హెచ్. రోగ్‌హైర్ (Gene. H. Roghair) అను నాతడు పల్నాటి వీరకథలను గూర్చి కూలంకషముగా పరిశోధన చేయుచున్నాడు. దీనియే శాఖవారు కూడ తెలుగు జానపద సాహిత్యమును ప్రత్యేక శ్రద్ధతో ప్రోత్సహించుచున్నారు.

ఈ మహాత్మర జానపద సాహిత్యమును సంరక్షించుకొనుటకై పెద్దలు కొన్ని సూచనలు చేసియున్నారు. వీరగాథలను సేకరించుటలో కేవలము సాహిత్యమునేకాక సంగీతాంశమును కూడ పదిలపరుచుకొనవలెను. సంప్రదాయములు నశించిపోకుండ నుండుటకై తద్దాయక విశుపులను ప్రోత్సహించవలెను. ముద్రించుటచే వీరగాథలు నశించిపోవునని కొందరి భయము. దాని కేవలము సాహిత్యమునేకాక సంగీతాంశమునుగూడ ముద్రించినచో ఈ భయమునకు తావుండదు. ప్రభుత్వము, సాహిత్యసంస్థలు వీరగాథల సేకరణమునకు నడుము కట్టవలెను.

‘జ్ఞాన భారతి’

జెంగుళూరు,

9-9-1975

—తంగిరాల వెంకట ముఖారావు

కాటమరాజు కథాచక్రము

తెలుగు వీరగాథా సంపదలో పల్నాటి వీరకథల తరువాత పేర్కొనదగినవి 'కాటమరాజు కథలు'. వీనికి 'యాదవరాజుల కథలు', 'యాదవ భారతము', 'యదు శాస్త్రము' అను నామాంతరములు కలవు. ఇవి ఆంధ్రదేశము నందంతటను పాడబడుచున్నను, నెల్లూరు ప్రకాశము మండలములలో ముఖ్యముగా దర్శి, కనిగిరి, కందుకూరు, ఉదయగిరి ప్రాంతములందు ఈ కథలకు విశేషప్రచారమున్నది. గుంటూరు, కడప, కర్నూలు మండలములందును కాటమరాజు కథలకు ఆదరము మెండు. పల్నాటి వీరకథలవలెనే, ఇవియును చారిత్రక వీరగాథలు. పల్నాటి వీరకథలు క్రీ.శ. పండ్రెండవ శతాబ్దమున జరిగిన సంఘటనలు కాగా, ఈ కాటమరాజు కథలు పదమూడవ శతాబ్దమునాటివి. ఇవి మొత్తము ముప్పదిరెండు కథలున్నవని యాదవ గాథాకారుల వలన తెలియుచున్నది. ఈ కథలన్నియు కాటమరాజునకును, ఆతని సోదర సోదరీమణులకును, పితృ పితామహులకును సంబంధించిన ప్రశస్త సాంప్రదాయిక వీరగాథలు. ఈ ముప్పదిరెండు వీరగాథలును, చక్కని వరుసక్రమమున ఒక పెద్ద కథాచక్రముగా నేర్పడియున్నవి. దీనిని 'కాటమరాజు కథాచక్రము' (The Ballad-cycle of Katamaraju) అని పిలువవచ్చును. ఈ కథాచక్రము ఐతిహాసిక దశకు మిక్కిలి దగ్గరలో నున్నది.

'కాటమరాజు కథ', 'కాటమరాజు కథ' అనుటయే కాని దీనిని గూర్చిన సంపూర్ణవిషయము లేవియు తెలుగు సాహిత్యలోకమునకు నేటివరకును తెలియవు. మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున ఆరు కథలున్నవి. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధనవలన ఇందలి కథలు నాలుగు ముద్రింప

బడినది. శ్రీ ఆరాధ్యుల పీఠ్యముగాను 1937 లో 'పల్నాటి చరిత్ర', 'పల్నాటి కరుణ యుద్ధము' అను కథలను 1970 లో 'కాటమరాజు చరిత్ర'ను ప్రచురించు యున్నారు. ఇవి తప్ప తక్కిన వేటియును లంధ్ర సాహిత్య సంగ్రహములకు తెలియవు.

1. కథల సంఖ్య :-

'కాటమరాజు కథ' అను ఏకపదన ప్రయోగము తప్ప. సులపన, ఇది ఒక్క కథ కాదు; ముప్పదిరెండు కథల సుమితాల చరిత్రము. ఈ చరిత్రములోని ప్రధానవ్యక్తి కాటమరాజైనను, ఈ ముప్పదిరెండు కథలలోను ఎ కథయిది 'కాటమరాజు కథ' అని పేరు లేకపోవుట ఆశ్చర్యకరము. ఇది పల్నాటి చరిత్ర మని నూచించుటకే కాబోలును, దానందులు 'కాటమరాజు కథలు' అను బహు పదన రూపమునే వాడుచున్నారు. పల్నాటి పీఠకథలును, కాటమరాజు కథలును వీరగాథా వృత్తములని తెలిసియే కాబోలు బ్రౌను దొరగాను పేని రచన 'చరిత్ర' అను శబ్దమును చేర్చి ప్రయోగించిరాను. ('పల్నాటి పీఠకథలు', 'కాటమరాజు చరిత్ర') వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగాను "కాటమరాజు కథ" అను పేరుతో సంస్కృత భితము చేసినది నిజమునను "విజ్ఞగద్దపాటి పోట్లాట" అను ఒక్క పదగాక మాత్రమే. వేటూరివారి ఛాత్రులు ఆదార్య లిమ్మావట్టల కోదంతరామయ్యగాను ఈ "కాటమరాజు కథ" కాటమరాజు చరిత్రమును సంపూర్ణముగా అభివృద్ధించు గ్రంథమని ప్రశంసించిరి. ఇది ప్రామాదికము. వేటూరివారిచే పరివృద్ధింపబడి "కాటమరాజు కథ"గా ప్రకటితమైన ఈ కథ సుదీర్ఘమగు కాటమరాజు కథా చక్రమన ఒక భాగము మాత్రమే. ఈ కథాచక్రము కాటమరాజు పితామహుడగు "అవుల పలురాజు" కథతో ప్రారంభమై, కాటమరాజు సోదరుడగు 'ధర్మచక్రవర్తి' కథతో అంతమగును. ఈ రెండు కథలను మధ్య అనేక కథలున్నవి. వానిలో

1. చూ. వారి "కాటమరాజు కథ" అను వ్యాసము, ఆంధ్రప్రదేశ్, విజయ సంవత్సరాది సంచిక (1953-54), పుటలు 33-56. "పేనిలో కాటమరాజు కథ యునునది కాటమరాజు చరిత్రమును సంపూర్ణముగా నభివృద్ధించు గ్రంథము." (పుట 36)

గంగుల పేనయెల్ల యు రచించిన కాటమరాజుకథ, కథావృత్తాంతమును దొరి నుండి తుదివాక నభివృద్ధించుచుండగా/....." (పుట-44)

“ఎట్టగడ్డపాటి పోట్లాట” ఒకటి. ఇదియే కాటమరాజు వృత్తాంతమును సంపూర్ణముగా అభివర్ణించుననుట పొసగదు.

ఈ కాటమరాజు కథాచక్రమున ముప్పదిరెండు కథలున్నవని చెప్పుటయే కాని, ఆ ముప్పదిరెండు కథల నామములను వరుసగా చెప్పగలిగిన గాథాకారు డెవ్వడును నాకు తటస్థపడలేదు. మదరాసు ప్రభుత్వ పుస్తక భాండాగారమున పల్నాటి వీరకథ లెక్కువగా నున్నవికాని కాటమరాజుకథలు మాత్రము మిక్కిలి తక్కువగా నున్నవి. ఇందున్న మొత్తము కథలు ఆరు మాత్రమే. గురువర్యులు డా. తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారు ఆంధ్రపత్రిక విజయ సంవత్సరాది సంచిక (1-53-54)లో మదరాసు గ్రంథాలయమున గల ఈ ఆరుకథలను గూర్చి విపులముగ చర్చించియున్నారు. వేటూరివారు పరిష్కరించిన ‘కాటమరాజుకథ’ను 1953 లో మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారమువారు ప్రకటించిరి. దీనికి మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు పీఠిక వ్రాయుచు ఈ కథాచక్రమున ఇంకను మరికొన్ని కథలు ఉండియుండుననియు, అవి మదరాసు గ్రంథాలయమందు సహితము లేవనియు ఒక చక్కని ఊహను వెల్లడించిరి:

“The story proper or the section, dealing with the original agreement and the cause of the quarrel, is not found here in this work. Hence, it seems that there should be some more sections in this work which even the government oriental library does not possess”²

సత్యాన్వేషణము పరిశోధకుల లక్షణము. అట్టి అన్వేషణమున నూటికి నూరు పాళ్లు కృతార్థులై నవారు మల్లంపల్లివారు వారు. పైన వెలిబుచ్చిన ఊహయే నాకు కరదీపిక కాగా, ఈ కథాచక్రము నందలి తక్కిన వీరగాథలను సంపాదించుటకు నడుముట్టి ఆంధ్రదేశమంతయు శోధించితిని. యాదవ వృద్ధులనే కులను సంప్రదించితిని. ఆంధ్రదేశమున వివిధ ప్రాంతములందు గల గాథాకారులను కలసికొంటిని. సుమారు ఇరువది ధరకును తాళపత్ర గ్రంథములను సంపాదించితిని.

---

2. కాటమరాజు కథ, ఆంగ్ల పీఠిక; పుట vii

ఈ త్రివిధ పరిశీలనముతో ఈ కాటమరాజు కథాచక్రమునగల ౧౧ పేర్లు, రెండు వీరగాథల నామములను చాల భాగము నిర్ణయింప గలిగితిని. నాక తెలిసినంతవరకును కాటమరాజు కథాచక్రమున ఈ క్రింది వీరగాథలున్నవి :-

1. ఆవుల వలురాజు కథ (లేక వలురాజు కథ లేక వల్లరాజు కథ)
2. పంపాది కథ.
3. పెద్దిరాజు కథ.
4. సింహాద్రిరాజు కథ.
5. ఎఱనూకరాజు కథ.
6. నలనూకరాజు కథ.
7. పోలురాజు కథ లేక శివపురాణము. దీనిలో ఆరు చాటువలు కలవు.
  - (1) చంద్రగుప్తుని చాటువ.
  - (2) మల్లికాదేవి చాటువ.
  - (3) ముక్కంటి చాటువ లేక బ్రాహ్మణచాటువ.
  - (4) జంగాల చాటువ.
  - (5) కపోత చాటువ.
  - (6) గయని చాటువ.
8. బల్లికురువ పోట్లాట
9. కాటమరాజుకు పట్నంకట్టిన కథ లేక కాటమరాజు పట్టాభిషేకము.
10. కరియావుల రాజు కథ.
11. పాపనూక కథ.
12. 'ఆవుల మేపు' - నామాంతరిములు : 'ఉత్తరాది ఆవుల మేపు'; 'కాటమరాజు ఉత్తరాది ఆవుల మేపు', 'ఆవుల మేపులు - ఉత్తర కాండము'. (ఇక్కడ 'ఉత్తర' అనగా 'ఉత్తర దిక్కు' అని అర్థమే కాని 'తరువాతది' అని అర్థము కాదు. అందువలననే దక్షిణ దిశలో మేవిన ఆవుల మేపునకు 'దక్షిణకాండము' అని పేరుపెట్టినారు).

13. పాతేటి కథ లేక గంగతర్కము లేక గంగ - కౌటమరాజు తరకవాదము.

14. ఎఱ్ఱయ్య తరకవాదము.

15. జన్నివాడ కథ - దీనికి నాలుగు నామాంతరములు : దక్షిణాది ఆవుల మేపు, ఆవుల మేపులు- దక్షిణ కాండము, చదరంగం కథ, పుల్లరి కథ.

16. భట్టు రాయబారము లేక కల్లి రాయబారము

17. కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ

18. బొంగరాల కథ- దీనికి మూడు నామాంతరములు: ముమ్మయ్య- పోచయ్య బొంగరాలు, వేడుక బొంగరాల కథ, అలుగుల పోలు.

19. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట- దీనిలో ఏడు కాండలున్నవి :

(1) చల్లవారి జగడము లేక ఈర్లమాని కథ లేక తిక్కనామాత్యుని కథ

(2) బొల్లావు జగడము

(3) బీర్నీడు యుద్ధము

(4) కఱియూవుల రాజు యుద్ధము

(5) బాలరాజుల యుద్ధము

(6) ఆవుల ఎద్దుల జగడము- ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము

(7) కౌటమరాజు యుద్ధము

20. అగుమంచి కథ

21. భక్తిరన్న కథ

పై కథలలో సింహాద్రిరాజు కథ, ఎఱ్ఱనూకరాజు కథ, నలనూకరాజు కథ- అను మూడు పీఠగాథలు తప్ప తక్కినవన్నియును నాకు లభించినవి. ఈ మూడు కథలకును ప్రచారము తక్కువ. అందుచే లభించుట కష్టము. ఇంకను "అగుమంచి వలపోత, పాపనూక వలపోత, గంగ పుట్టుక, పల్లికొండ పుట్టుక" అను మరి నాలుగు పీఠగాథలున్నవని తెలియుచున్నది. ఇవి నిజముగా ప్రచారములో నున్నవో లేవో చెప్పలేను. కౌటమరాజు కథలతో

పాటు యాదవ గాథాకారులు తరచుగా పాడుచుండు 'కంసుడు కథ' లేక 'కృష్ణ భాగవతము' లేక 'విష్ణు భాగవతము' ను కూడ దీనికి చేర్చవలెనని కొందరు చెప్పుచున్నారు. కాటమరాజు విష్ణుమూర్తి ఆవతారమే కావున కృష్ణభాగవతము కాటమరాజు యొక్క పూర్వజన్మకథ యగును.

ఈ విధముగా పైన తెల్పిన 21 కథలకు అగుమంచి వలపోత, పాపనూక వలపోత, గంగ పుట్టుక, పల్లికొండ పుట్టుక, కంసుడు కథ- అను ఐదు వీర గాథలను చేర్చినచో మొత్తము ఇరువదియాలు వీరగాథలగును. ఇంకను అటు కథలు తగ్గుచున్నవి. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలోని ఏడుకాండలను ఏడు ప్రత్యేక వీరగాథలుగా భావించినచో ఈ చిక్కు తొలగిపోవును. (ఈ కాండలేదును ప్రత్యేక వీరగాథల వలెనే పాడబడుచుండును). అప్పుడు కాటమరాజు కథా చక్రములోని మొత్తము వీరగాథలు ముప్పదిరెండగును. లేదా, అగుమంచి వలపోత మొదలగు నాలుగు కథలను, ఈ కథాచక్రమున లేవనియు, కంసుడు కథ దీనికి చేర్చరాదనియు భావించినచో, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటను ఏడు ప్రత్యేక గాథలుగా నిర్ణయించుటతోఁబాటు పోలురాజు కథను గూడ అటు ప్రత్యేక గాథలుగా దలంపవలెను. అప్పుడు కథాచక్రమున ముప్పదిరెండు కథల సంఖ్య సరిపోవును. కాని పోలురాజు కథలోని చాటువలు ప్రత్యేక కథ లెక్కగొని పెద్దవి కావు. బొంగరాల కథలోను, భక్తిరన్న కథలోను చర్చింపవలసినట్టి ఐటి "కైరవ కురువ యుద్ధము"- అను వీరగాథ కందును అనుసంధానింపవలసివచ్చుచున్నది. ఇది చిట్టినూకభర్తయగు కల్లందుల పోల్చిడు చేసిన చుట్టపరాక్రమమును దెలుపు కథయై యుండును.

1909 లో ఐత్తుల లక్ష్మయ్యగారు రచించిన 'రాజవంశ ప్రదీపిక' అను గ్రంథమును బేతవూడి జోగి సూర్యప్రకాశరావుగారు (తెనాలి) ప్రకటించినారు. ఇందు కాటమరాజు కథాచక్రమున వచ్చు యాదవవీరుల ప్రసక్తి కొంత కలదు. 1917లో 'కాటమరాజు కథ' అను ద్విపదకావ్యము ముద్రింపబడెనని ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచి (పుట. 94)ని ఐటి తెలియుచున్నది. ఇది "నందుల కాటమరాజు" అను కవిచే రచింపబడి, యం. సంజీవకవిచే పరిష్కరింపబడినది. ఇది ఆంధ్రకావ్యము. 1928వ సంవత్సరమున ఆంధ్ర యాదవ సంఘమునారు (ఎడవూరు) గుణ్ణముకొండ భక్తవత్సలకవి రచించిన "కరియావుల కాటమరాజు చరిత్ర"

అను పద్యకావ్యమును ప్రకటించిరి. ఇందు పెద్దిరాజుకథ మాత్రమే చెప్పబడినది. ముదిగొండ వీరభద్రకవి తన పద్యకావ్యమున పల్నాటి వీరచరిత్ర నంతటిని వ్రాసినట్లుగా ఈ కవి కాటమరాజు సంపూర్ణచరిత్రను తన పద్యకావ్యమున వ్రాయకపోవుట విచారకరము

1947 జనవరినెలలో శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు క్రీ॥శ॥ 1౯౯0 - 1500 మధ్యకాలమున ఆంధ్రదేశమును పాలించిన సామంత రాజవంశముల చరిత్రను గూర్చి అద్భుతమగు పరిశోధన చేసి ఆ పరిశోధనా వ్యాసమును మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమునకు సమర్పించిరి. అందు ఎఱ్ఱగడ్డపాడు అలవులపాడులను పాలించిన యాదవులను గూర్చి నెల్లూరు నేలిన తెలుగు నోడులను గూర్చి చక్కగా వివరించిరి.

హరి ఆదిశేషువుగారు మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయములోని కాటమరాజు కథలనుగూర్చి 1958 లో కొంత విమర్శ చేసిరి (చూ: జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము, పుటలు 28-29) దీనిలో వీరు ఖడ్గతిక్కన యుద్ధమును మాత్రమే ఎక్కువగ చర్చించినారు. ఈ కథ క్రీ. శ. 1170 లో జరిగినదనియు, ఇది పల్నాటియుద్ధముకన్న ప్రాచీనమైనదనియు వీరు వాయుట సహేతుకముగా లేదు. ఇదే సంవత్సరము ఆచార్య తిమ్మావఱ్ఱల కోదండరామయ్యగారు మదరాసులోని కాటమరాజు కథా ప్రతులను గూర్చియు, ఇతర విశేషాంశములను గూర్చియు ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో నొక అత్యుత్తమ వ్యాసమును ప్రకటించిరి. ఇందు కాటమరాజు కథ, భట్టు రాయబారము, కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట, వల్లరాజు యుద్ధము, ఆగుమంచి కథ-అను ఆరు వీరగాథలను గూర్చి వీరు సాకల్యముగా చర్చించిరి (మదరాసు గ్రంథాలయమునగల కథలు ఈ ఆరు మాత్రమే. ఇందలి చివరి రెండు కథలను నేడు తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్య పరిశోధనాసంస్థవారి లిఖిత గ్రంథాలయమునకు తరలించినవి). డా. కోదండరామయ్యగారు తమ వ్యాసమునకు వేరొక అనుబంధమును భారతిలో ప్రకటించినారు. ఈ అనుబంధవ్యాసములో వారు కాటమరాజు యుద్ధకాలమును గూర్చి చర్చించారు.

మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయమువారు వేటూరివారు పరిష్కరించి యుంచిన కాటమరాజుకథను మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి పీఠికతో 1958

లోనే ప్రకటించిరి. ఇందొక ప్రధాన కథ మూడనుబంధకథలు గలవు. ప్రధాన కథకు 'కాటమరాజు కథ' అని పేరిడిరి. కాని ఇది నిజమునకు 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట'. అనుబంధ కథలలో భట్టురాయపాఠము, కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట అను మూడు కథలున్నవి. ఈ అనుబంధములలో ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటకును ప్రధాన కథకును సంబంధము లేదు. ఇవి రెండును భిన్నకవుల రచనలు. ప్రధాన కథారచయిత కొమనాం గోత్రమునకు చెందిన గంగుల పిన యెల్లయ. ఇతని తండ్రి యెల్లయ, సోదరుడు సర్వన, అనుబంధముల లోని కథారచయితల పేళ్లు తెలియుట లేదు. జానపద గేయములను గూర్చి విశేష పరిశోధన చేసిన ఆచార్య. బి. రామరాజుగారు ఈ ముద్రిత గ్రంథములోని నాలుగు కథలను మాత్రమే ముచ్చటించి యూరకొనిరి. (చూ: వారి 'తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము' పుటలు 202-210). వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పుత్రులు శ్రీ ఆనందమూర్తి 1955 లో 'పరిశోధన' సంచికలలో (5, 6, 7) మదరాసు గ్రంథాలయములోని అగుమంచి కథను పరిష్కరించి ప్రకటించిరి. ఇది కాటమరాజు కథాచక్రమున చివరి భాగమునకు చెందినది. 1959 లో ఆరుద్ర గారు అగుమంచి పాత్రను గురించి ఒక చిన్నవ్యాసమును ప్రకటించిరి. (చూ. 'అగుమంచి అబ్బురపు పాత్ర,' భారతి 1957 ఆగష్టు సంచిక) ఈ ఆరుద్రగారి 1960 లో వేరొక వ్యాసమును వ్రాయుచు నెల్లూరిరాజులతో పోరాడిన కాటమ రాజు విశాఖమండలమునకు చెందినవాడని నిరూపించిరి (చూ. ఆంధ్రప్రభ, సారస్వతానుబంధము, 27-11-1960)

1962 లో శ్రీ గోవుల నాగేశ్వరకవి 'మదన కుంభిని యధము అను పెద్దిరాజు నాటకము'ను రచించెను. దీనిని కనిగిరికి చెందిన మట్టిబోయిన రోశయ్యగారు ప్రకటించిరి. ఇదికూడ భక్తవత్సలకవి పవ్యకావ్యము వలెనే పెద్ది రాజుకథను మాత్రమే వర్ణించుచున్నది. (ఇందు పంపాద్రికథలోని చివరి భాగము కూడ కొంత ప్రసక్తమైనది).

10-5-1967 లో ఆంధ్ర యాదవ సంఘ ప్రధాన కార్యదర్శియు, ఉత్తమ సంస్కారయు, వృద్ధ యాదవుడును అగు ఆరాధ్యుల విచ్చయ్య గారు (తెలలి తాలూకా, ఎడపూరుగ్రామము) 'వలూజు చరిత్ర' అను వీరగాథను ప్రకటించిరి. ఇది కాటమరాజు కథాచక్రమున మొట్టమొదటి వీరగాథ. దీని రచయిత

‘మద్దులేటి కవి’ అని తెలియుచున్నది. మదరాసు గ్రంథాలయమున వల్లరాజు యుద్ధమును పేరగల కథ నిజమునకు వల్లరాజుకథ కాదు. అది ఆద్యంత రహితమైన పోలరాజుకథ మాత్రమే. 19-7-1967 లో ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్య గారు ‘బల్లికురువ యుద్ధము’ అను కథను, 5-10-1970 లో ‘పోలరాజు చరిత్ర’ అను కథనుకూడ ప్రకటించిరి. కాటమరాజు కథాసాహిత్యమునకు పిచ్చయ్యగారు చేసిన సేవ అమూల్యమైనది.

1969 ‘ప్రగతి’ వారపత్రికలో (1-8-69 నుండి 24-10-69 వరకు) ఆరుద్రగారు ‘కాటమరాజు కథ’ అనుపేరుతో ఒక నాటికను వ్రాసిరి. ఇందు పుల్లరి కథ, భట్టు రాయబారము, తిక్కనామాత్యుని కథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట అను వీరగాథలలోని ఇతివృత్తమును ఆరుద్రగారు చక్కగ నుపయోగించుకొని నాడు.

2. చారిత్రకాంశములు :-

కాటమరాజు-నల్లసిద్ధులను గూర్చిన చారిత్రకాంశములను మొట్టమొదట తడవినవారు శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు. ఈమె 1947లో రచించిన తన పరిశోధక వ్యాసమున ఆలవులపాడు యాదవులనుగూర్చియు, ఎఱ్ఱగడ్డపాడు యాదవులను గూర్చియు చర్చించిరి. కాని యశోదాదేవిగారు కేవలము గుండ్ల పాలెములో లభించిన ఒక కాసనమునుబట్టియు, ఇతర స్థానిక చరిత్రలను బట్టియు, ఈ యాదవచరిత్రలను చర్చించిరి. కాటమరాజునకు సంబంధించిన వీరగాథలను ఈమె పరిశీలించినట్లుగా లేదు (1947 నాటికి కాటమరాజు వీర గాథలేవియు ముద్రింపబడలేదు). అందుచే ఈమె యిచ్చిన అంశములలో కొన్ని తప్పులు దొరలినవి. నెల్లూరు చోళరాజ్యములోనే యున్న ఆలవులపాడును వల్లరాజు, ఆల పోలరాజు పాలించిరనియు, ఎఱ్ఱగడ్డపాడును కాటమరాజు పాలించె ననియు వ్రాసిరి. ఆల పోలరాజు నెల్లూరునేలిన తెలుగుచోళులలో మూడవ మనుమసిద్ధితో పుల్లరివిషయమై పోరాడెననియు, ఆ యుద్ధము క్రీ. శ. 1259లో లింగాలకొండ ఎఱ్ఱగడ్డపాడు దగ్గర జరిగెననియు, నల్లసిద్ధి అనినను మనుమసిద్ధి

3. చూ. రాజమండ్రి ఆంధ్ర చారిత్రక పరిశోధక సంఘమువారి పత్రిక, సంపు టము 28, పుటలు 12-14

అనినను ఒక్కరే అనియు అతని కాలము క్రీ. శ. 1248-1267 అనియు యశోదాదేవిగారు తెల్పియున్నారు. ఇది యంతయు అలవులసాను యాదవుల గూర్చిన వృత్తాంతములో నిచ్చిరి. మరల ఎఱ్ఱగడ్డపాడు యాదవులనుగూర్చి వ్రాయుచు కాటమరాజు, మూడవ మనుమసిద్ది లేక మూడవ నల్లసిద్దితో పుల్లరి విషయమై పోరాడెనని తెల్పిరి. పల్లరాజుకూడ మనుమసిద్దితో పోరాడెనని చెప్పిరి. కాని పల్లరాజునకును అలపోలరాజునకును గల సంబంధమును గూర్చి కాని, వీరిరువురితో కాటమరాజునకు గల సంబంధమునుగూర్చికాని తనకు తెలియ దనిరి. ఎఱ్ఱగడ్డపాడు అనునది గుంటూరుమండలమున ఒంగోలుతాలూకాలో నున్న దనిరి. వ్యక్తుల నామములుకూడ తప్పుగా నిచ్చిరి. అవుల పోలరాజు 'అల పోలు రాజు' అనియు, కరియావుల రాజును 'కరియెరరాజు' (Kareoraraja) అనియు, కాటమరాజును 'కంటమరాజు' (Kantamaraja) అనియు చెప్పిరి. అల పోలు రాజు, కాటమరాజు కాకతి గణపతిదేవుని కాలమువారని చెప్పిరి. సుంధపాలెము శిలాశాసనములో ప్రతాపుని పేరుండుట పొరపాటనిరి. గణపతిదేవుడు ఎఱ్ఱగడ్డ పాటి పోట్లాటలో అవుల పోలరాజునకు సహాయముచేసెనట.

కాటమరాజు కథాచక్రముకు పరిశీలించినచో యశోదాదేవిగారు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయములు చాలవరకు నిజవజ్రాంవు. పల్లరాజు (అవుల పలరాజు లేదా వలరాజు) కాటమరాజునకు పితామహుడు. ఇతడు యలమంచిని పాలించెనుగాని అలవలపాడును పాలించినవాడు కాదు. ఈ యలమంచి నేటి విశాఖమండలమున 'యలమంచిలి' అను పేరుతో నున్నది కావచ్చును. పలురాజుకొడుకు పెద్దిరాజు, పెద్దిరాజుకొడుకు కాటమరాజు. పోలరాజు కాటమరాజునకు పినతండ. (పెద్ది రాజునకు కడగొట్టు తమ్ముడు). ఇతడు సిద్దిరాజుతో యుద్ధమొనర్చెననట సరి కాదు. పోలరాజు నల్లసిద్దిపూర్వుడై న చోడానితో పోరాడిననిపోయెను. నల్లసిద్దితో యుద్ధము చేసినది కాటమరాజు ఒక్కడే. అతని తాత పలురాజుకు పినతండ్రడి పోలరాజును నల్లసిద్దితో పోరిరనుట అసంగతము. వీరు నల్లసిద్దికంటె పూర్వులు. తమ పితామహుడగు అవుల పలరాజుపేరుతో కాటమరాజుడులే - అలవలపాడు గ్రామమును విర్మించియుండురు. ఇది ఎఱ్ఱగడ్డపాడునకు మిక్కిలి సమీపమున నున్నది. కాబట్టి అలవలపాడు నేలిన యాదవులు వేరనియు ఎఱ్ఱగడ్డపాడును పాలించిన యాదవులు వేరనియు భావించుట సరికాదు.

కాటమరాజు పాలించిన ఎఱ్ఱగడ్డపాడు కనిగిరి తాలూకాలో పెద అలవం పాడునకు సమీపమున గల పంచలింగాల కొండకు ఉత్తరభాగముననున్న పాలేటి తీరమే కాని ఒంగోలుతాలూకాలో నున్న ఎఱ్ఱగడ్డపాడు గ్రామమునుట సరికాదు. యుద్ధభూమియగు ఎఱ్ఱగడ్డపాడు కనిగిరిసీమలో పంచలింగాలకొండ ప్రక్కనే యున్నది. కాని గుంటూరు మండలమున లేదు. మెకంజీ వ్రాతప్రతులలో రణ రంగము గుంటూరు మండలమున అమరావతి దగ్గర నని యున్నది.⁴ ఇది మరింత హాస్యాస్పదము. కనిగిరికి తూర్పుగా పది పుండ్రెండు మైళ్లదూరముతో పంచ లింగాల కొండ యున్నది. ఆ కొండ దిగువనే కాటమరాజుకోట యుద్ధభూమి యగు ఎఱ్ఱగడ్డపాడును గలవు.

యశోదాదేవిగారు మనుమసిద్ధియే నల్లసిద్ధియనుట, యుద్ధకాలము క్రీ. శ. 1259 అనుట, ఇది గణపతిదేవుని కాలమున జరిగెననుట, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి యుద్ధ మున ఈ గణపతిదేవుడు ఆవుల పోలరాజునకు సహాయము చేసెననుట సంశ యాస్పదవిషయములు :

"The date of battle is A.D. 1259. Nallasiddha is identical with Nallasiddha III alias Manmasiddha III (A.D. 1248-1267) and Siddhiraja of the Gundlapalem record is identical with Manmasiddha III. Sewell is wrong in placing Siddhiraja and the Yadavas in the 12th century A.D..... The Kakatiya ruler in this period was Ganapati. Pratapa in the Gundlapalem inscription is a mistake for Ganapati. Probably, Alapolu had the support of the Kakatiyas in opposing Manmasiddha III". (J.A.H.R.S. Vol xxiii, P. 13)

4. "Mackenzie Mss. say that Katamaraju was the ruler of Amaravathi and Yerragaddapadu and that the site of the battle field was located in the vicinity of Amaravathi"

—J.A.H.R.S., vol xxiii P.14 (Taylor Mac.cat PP, 725-727).

చోడతిక్క ని పుత్రుడైన మనుమసిద్ధికి ముగ్గురు కొడుకులనియు, అందు రెండవవాడు నల్లసిద్ధి అనియు మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు తెలుపుచున్నారు. (చూ. కాటమరాజుకథ పీఠిక, పుట xxvii). గుంటూరుజిల్లా నరసరావుపేట శాసనము కూడ దీనిని బలపరచుచున్నది. వీరగాథలలో సెచ్చటను మనుమసిద్ధి పేరు లేదు; 'నల్లసిద్ధి' అనియే కలదు. కాబట్టి మనుమసిద్ధి కుమారుడైన నల్లసిద్ధి కాలములోనే (క్రి.శ. 1280-1297) ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట జరిగినదని చెప్పవలెను. క్రీ.శ. 1282 యుద్ధకాలమని దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు నిర్ణయించినారు (భారతి, జూలై 1966). కాటమరాజును నల్లసిద్ధియు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలము వారసుటకు గుండలపాలెము శాసనమే కాక 'కరియాపుల రాజు కథ' అను వీరగాథయు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది, (ఈ వీరగాథయొక్క తాళపత్ర ప్రతులు రెండు నాకు లభించినవి.) తెలుగు చోళులు మొదట పల్లవ సామంతులైనను తరువాత కాకతీయ సామంతులు. ముఖ్యముగ చోడ తిక్కరాజును (క్రి.శ. 1209 - 1258). అతని పుత్రుడు మనుమసిద్ధియు (క్రి.శ. 1258-1290) కాకతీయ గణపతిదేవునకు విశ్వాసపాతులగు సామంతులు. వీరికి వ్యతిరేకముగా గణపతిదేవుడు యాదవులకు సహాయము చేసెననుట సరి కాదు. యాదవులకును కాకతీయులకును అనాదిగా వైరములున్నవి. గణపతిదేవుని తండ్రిని పెదతండ్రినికూడ దేవగిరియాదవులు చంపిరి. కాబట్టి శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారిచ్చిన చారిత్రక విషయములు— ముఖ్యముగా యాదవులకు సంబంధించినవి— సందిగ్ధముగా నున్నవి కాని స్పష్టముగా లేవని దెప్పవలెను. ఈమె వీరగాథలను పరిశీలించకుండుటయే ఈ సందిగ్ధతకు కారణము.

8. -చారిత్రక సంశయములు :-

చారిత్రక విద్వాంసులు విమర్శకులు కాటమరాజు కథాచక్రముయొక్క చారిత్రకమగు విలువను శంకించుట విచారకరము. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కాటమరాజు కథలను గూర్చి యిట్లనినారు ;

"Though the story is very interesting it lacks historicity. Except the names of Nallasiddhi and Nallappa Lakkana there is nothing historical in this work.

The story might be true; but there is no evidence to prove its historicity. Nor is there any evidence to show that the persons mentioned either on the side of Katamaraju or on the side of King Nallasiddhi are historical”

చారిత్రకులు ఇట్లు అనుమానించుటకు కారణమున్నది. ఈ కథాచక్రమున ముప్పదిరెండు పీఠగాథలుండగా, ఈ చారిత్రకులకు ఫండితులకు తెలిసిన కథలు మూడు నాలుగు మాత్రమే. ఈ సుదీర్ఘ కథాచక్రమందలి వివిధ కథలను వ్యక్తులను పరిశీలించి నిర్ణయము చేయవలెను కాని, ఏవియో రెండు మూడు కథలను బట్టి సిద్ధాంతములు చేయరాదు. నాకు లభించిన ‘కరియాపుల రాజు కథ’ అను పీఠగాథలో ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున అయితమరాజు, పల్లికొండ, కరియాపులరాజు అను ముగ్గురు యాదవ పీఠులు శంబుని తిరునాళ్లను జూచుటకై ఓరుగల్లునగరమునకు వచ్చిరనియు, అచట సాహసకృత్యములను చేసిరనియు, ప్రతాపరుద్రుడు వారిని చంప యత్నించెననియు స్పష్టముగానున్నది. దీనినిబట్టి కాటమరాజుకథలు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమునాటి వనుట నిస్సంశయము కదా :

ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో ప్రధాన రాజవంశములను గూర్చియే ఇంతవరకును పరిశోధన జరిగినది కాని, సామంత రాజవంశములకును చిన్న చిన్న రాజవంశములకును సంబంధించిన చరిత్ర చీకటిలోనే మూలుగుచున్నది. శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు సామంత రాజన్యుల చరిత్రపై పరిశ్రమించినట్లుగా, నేటి చరిత్రకారులు ఒక్కొక్క మండలమును గూర్చి సమగ్ర పరిశోధన జరుపవలెను. అప్పుడుకాని పీఠగాథలలోని సంఘటనలకు చారిత్రక ప్రామాణ్యము లభింపదు. పీఠగాథలన్నియును స్థానిక సంఘటనలపై ఆధారపడి పుట్టునుగాని, పెద్దపెద్ద రాజవంశముల మహాయుద్ధములపై పీఠగాథ లేర్పడవు(బొబ్బిలియుద్ధముపై పీఠగాథ యున్నది కాని, తల్లికోట యుద్ధముపై పీఠగాథ లేదు కదా!) కావున ఇట్టి సూక్ష్మ చారిత్రక పరిశోధనము అత్యవసరము. అట్టి పరిశోధన జరుగువరకును, కాటమరాజుకథల చారిత్రక ప్రామాణ్యమును శంకించుటకు ఏ చరిత్రకారునకును అధికారము లేదు:

ఫ. కాటమరాజు కథ, ఆంగ్ల పీఠిక, పుట xi.

వీరగాథలు కేవలము పుక్కిటి పురాణములైనచో ప్రజల హృదయముల నుజ్జూత లూగించుచు, వీరరసావేశమున శివమే లెంచు శక్తి వానినుండదు. పౌరాణిక గాథను పాడునప్పుడు స్థానిక చారిత్రక వీరగాథను పాడునప్పుడు స్వంత రసావేశముండదు. వీరగాథలలో నెక్కువ భాగము చారిత్రకములే. అవి చక్రవర్తులకు సంబంధించిన చరిత్రలు కాకపోవచ్చును. తెనుగుగద్యపై స్థానికముగా ప్రసిద్ధి కెక్కిన కొందరు సామంత రాజులు, పాతెగాండ, జమీందారుల, శూరుల, సాహసుల, బదిపోట్ల వీర సాహస కృత్యముల నభివర్ణించు చరిత్రలనుటలో మాత్రము సందేహము లేదు.

నల్లసిద్ధి చోడరాజుని చరిత్రలోను, కై పీయశులలోను నుండగా, గాథాకర్త నల్లసిద్ధిని వల్లవరాజునుట పొరపాటు కావచ్చును. మన కవులకు ఉత్తరాది రాజులందరును, అయోధ్యరాజులైనట్లే, దక్షిణాది రాజులందరును పల్లవులుగనే కాన్పింతురు. గాథాకర్త చోళుడైన నల్లసిద్ధిని వల్లవరాజుగా పేర్కొనుటయగుల కారణమును రామరాజుగారు చక్కగా సూహించిరి: “ఖగ్గలిక్తన నల్లసిద్ధిని పలుమారీ గేయమున ‘పల్లవ నలసిద్ధి పట్టాభిరామ’అని సంభోధించి నట్లున్నది. నల్లసిద్ధి నిజముగా చోళుడు. చోళులు పల్లవవంశముల భరువాత ఆచారమునకు వచ్చినారు. మొదట వీరు పల్లవులకు సామంతులై వారి బిరుదములను దాల్చియుందురు. ఇదియున్నగాక ఆంధదేశమందలి సామంతరాజు కుటుంబములెన్నియో పల్లవులచే స్థాపితపడినవని తెలియవచ్చుచున్నది. వారి గౌరవ సూచముగ పల్లవ బిరుదమును తెలుగు చోళులు దాల్చియుందురు. మొదటి కాకతీయులు తమ వీరికలైన పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తుల బిరుదావళిని దాల్చుట మన మెరిగిన విషయమే”

4. కథా ప్రసక్తి - శాసన ప్రమాణము : -

కాటమరాజునకు నల్లసిద్ధికిని జరిగిన యుద్ధమునుగూర్చి మెకంబీ స్థానిక చరిత్రలు (Local Records) పదునెనిమిదవ సంపుటములో విపులముగా నున్నది. దీనిని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తెలుగు ద్విపదకావ్యములను గురించిన విశేష వివరణ గ్రంథ పట్టిక (Descriptive Catalogue)లో నిచ్చియున్నారు. దీనినే మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక

లి. తెలుగు శాసనపద గేయ సాహిత్యము; పుట 207.

భౌండొగరము వాడు ప్రకటించిన 'కాటమరాజు కథ' పీఠికలో నిచ్చియున్నాడు. ఇందు కాటమరాజు తన విస్తారమైన గోగణమును కడప, కర్నూలు మండలములో లంకమల, పాలకొండ, నల్లమల మొదలగు పర్వత ప్రదేశములందు మేపుకొనుచు, నట వర్షాభావముచేత కనవు లభింపమి నెల్లారు మండలమునకు వచ్చి, నల్లసిద్ధి శోకమహారాజునకు పుల్లరిగా తమ మందలో పుట్టెడి కోడెభూడలను కొన్ని యిచ్చు నట్లు నిర్ణయించుకొని పశువులను మేపుకొనసాగెనని కలదు. ఈ స్థానిక చరిత్రతో యుద్ధకారణములు మూడు చెప్పబడినవి: 1. నెల్లారు సీమలో గూడ షామము వ్యాపింపగా, కాటమరాజు తన గోవులకు బీశలో పచ్చిక సరిగా దొరకనందున నెల్లారురాజ్యమందలి పంట పొలములనుగూడ మేపసాగెను. ఇది నల్లసిద్ధికి కోపకారణ మయ్యెను. 2. అరణ్యములోని క్రూరమృగములను యాదవులు వేటాడుచుండుట వలనను, వారి మందల విస్తార సంరంభమువలనను అరణ్యమందలి మృగములు నశించి, మృగవధయే వృత్తిగాకల కిరాతకులకు జీవనభృతి కష్టమై, వారు కాటమరాజునందు ద్వేషులై యుండిరి. 3. ఇదికాక, నల్లసిద్ధి రాజు గారుంచుకొనిన బోగముదాని పెంపుడు చిలుకను కాటమరాజుపినతండ్రి పోలు రాజు బాణముతో గొట్టి చంపెను. ఈ విషయమును కిరాతు లామెతో చెప్పిరి. అమె చిక్కిలి కోపించి మృగములను వేటాడు మిషతో కాటమరాజుయొక్క ఆలమందను చంపుమని కిరాతులను ప్రోత్సహించెను. వారి చర్యలను గ్రహించి, కాటమరాజుగ్గుడై ఆ కిరాతులను చంపి, నల్లసిద్ధికి పుల్లరినిచ్చుట మానివేసెను.

ఇంకను కొన్ని చారిత్రక చరిత్రలలో కాటమరాజు విషయమున్నది. వానినిబట్టి యుద్ధము చిత్రభాను సంవత్సరమున జరిగినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈ కాటమరాజు కథాచక్రమునకు సంబంధించిన విషయములు స్థానిక చరిత్రలలోనేకాక, నెల్లారు మండలములోని కందుకూరుతాలూకా 'గుండ్లపాలెము' గ్రామములో, బ్రహ్మేశ్వరస్వామి ఆలయముదగ్గర ఒక శిలమీద చెక్కిన శాసనములో గూడ స్పష్టముగా నున్నవి. ఈ శాసనమును బట్టర్వర్తీ, వేణుగోపాల శెట్టిగార్లు సంపాదించి, "తమ నెల్లారు మండల శాసనములు"—రెండవ సంపుటములో ప్రకటించిరి. వీరు దీనిని క్రీ.శ. 1258-59 సంవత్సరమునకు చెందినదగా ననుమానించిరి. ఇందు వైశంపాయనుడు పరీక్షితునకు చెప్పినట్లుగా యాదవ వంశమంతయు అభివర్ణింప బడుటయేకాక, కాటమరాజునకు నల్లసిద్ధితో తగవునకు

కొరజము, యుద్ధకాలము మున్నగునవి తెలుపబడినవి. ఈ శాసనము మొదటి ప్రక్క 5 పంక్తులు, రెండవప్రక్క 54 పంక్తులు, మూడవ ప్రక్క 42 పంక్తులు, నాల్గవప్రక్క 34 పంక్తులు గలవు. ఇది పైకి గద్యశాసనముగా కానవచ్చినను అచ్చటచ్చట కొన్ని పద్యములును గలవని తిమ్మావజ్జల కోరండ రామయ్యగారు నిరూపించియున్నారు. (చూ: వారి వ్యాసము కాటమరాజు కథ; ఆంధ్రపత్రిక, విజయ సంవత్సరాది సంచిక, 1953-54)

ఈ గుండ్లపాలెము శాసనములోని కథలో స్థానిక చరిత్రలోని కథవలె వివరములు లేవు. స్థానిక చరిత్రలో నెల్లసిద్దికిని కాటమరాజునకు యుద్ధము చిత్రభాను సంవత్సరమున జరిగినట్లుండగా, ఈ శాసనములో శాలివాహన శక వర్షంబులు 1170 అగు కాళయుక్తి సంవత్సరమున జరిగినట్లున్నది. (అనగా క్రీ.శ. 1248).

కాటమరాజు యుద్ధవిషయము, ముఖ్యముగా ఖడ్గతిక్కన యుద్ధమట్టము, పట్టపురావి కై ఫీయతులో నున్నది. ఇందు కాటమరాజు కోడెదూడలకు పుల్లరిగా నిచ్చుట కంగీకరించుట; యాదవులు మొదట అరణ్యమందును పచ్చిక దీడు లందును పశువులను మేపుకొనుచు వర్షాభావముచే కనవు చాలక నెల్లూరురాజ్య ములోని పరిపాలములకు గూడ మేపుట; ఖడ్గతిక్కన యుద్ధము చేసి పట్టపురావి గ్రామ సమీపమున మరణించుట తెలుపబడినవి.

7. ఈ శకవర్షంబులనే శ్రీ హరి ఆదిశేషుగారు క్రిస్తు శకముగా భ్రమించి కాటమరాజు యుద్ధము పల్నాటియుద్ధముకన్న ముందు జరిగినదని తమ జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయమున వ్రాసిరి. ఇది ప్రామాదికము. పల్నాటి యుద్ధము క్రీ.శ. 1181 ప్రాంతమున జరిగినదని పలువురు చారిత్రకులు నిర్ణయించినారు. కాటమరాజు యుద్ధము దీని తరువాత సుమారు వంద సంవత్సరములకు జరిగి యుండవలెను. కాటమరాజు చెలికాడు పద్మనాయకకు వెలమ ఈ పీఠ గాథలో తరచుగా పేర్కొనబడెను. ఇతడు పల్నాటి పాలకుడు. నరిగమరాజులు హైహయ వంశస్థులు. ఈ హైహయవంశము తరువాత పద్మనాయకులు పల్నాటిరాజ్యము నాక్రమించిరి. ఈ విషయముకూడ కాటమరాజు కథలు పల్నాటి కథలకన్న అర్వాచీనములని ధ్రువపరిచుచున్నది.

8. చూ. 'కాటమరాజు కథ'కు మల్లింపల్లివారు వ్రాసిన పీఠిక.

పుటలు xviii, xix.

ఓ. ఓరుగంటి ప్రతాపుని కాలమే కాటమరాజుకాలము !-

గుండ్లపాలెము శాసనములో కాటమరాజు ఓరుగంటి ప్రతాపుని కాలము వాడని స్పష్టముగా నున్నది. రాజవంశ ప్రదీపిక ననుసరించి శ్రీకృష్ణుని ముని మనుమడగు వజ్రునితో ద్వాపరయుగ మంతమై ఆ వజ్రుని పుత్రుడగు ప్రతిబాహునితో కలియుగము ప్రారంభమైనది.

ఆ ప్రతిబాహునినుండి కాటమరాజు వరకును పదునేడుమంది యాదవరాజులున్నారు. “శ్రీకృష్ణుడు-పద్మముడు-అనిరుద్ధుడు-వజ్రుడు-ప్రతిబాహుడు-సుబాహుడు-ఉగ్రసేనుడు-శృతసేనుడు-ఉపనందుడు - అమృతాంభోజుడు-విజయాంభోజుడు-కనకాంభోజుడు-గజాంభోజుడు-రాయాంభోజుడురత్నాంభోజుడు-వీరవిజయుడు-పద్మరాజు-కూర్మరాజు-సింహాద్రిరాజు - గంగురాజు - వలరాజు-పెద్దిరాజు-కాటమరాజు.” ఈ వరుసలోని విజయాంభోజునినుండి కాటమరాజువరకును గల రాజన్యుల కాలములు గుండ్లపాలెము శాసనములో తులనాత్మకముగా నిఘాపింపబడినవి. ఒక్కొక్క రాజు ఎన్నేండ్లు పాలించెనో కూడ చెప్పబడినది. ఇందు కాటమరాజు ఓరుగంటి ప్రతాపుని కాలమున ముప్పదిరెండు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి, లింగాలకొండ, ఎఱ్ఱడడ్డపాడులో నల్లసిద్ధిరాజుతో యుద్ధముచేసి మరణించినట్లుగా నీశాసనములో స్పష్టముగా నున్నది. కాటమరాజు యుద్ధమున మరణించునాటికి కలియుగముచొచ్చి క్రి.శి. ౧౧౮౬ సంవత్సరములై నదని ఈ శాసనము నిరూపించుచున్నది.

“..... కలియుగాబ్దాః సూద్రికిరాజా కాలమున విజయాంభోజాబ్దాః ౫౭౦ కనకాంభోజాబ్దాః ౪౯౦ విక్రమార్కుని కాలమున గజయాంభోజాబ్దాః ౪౭౦ రాయాంభోజాబ్దాః ౪౨౦ రత్నాంభోజాబ్దాః ౪౦౨ వీరజయరాజాబ్దాః ౩౯౦ శాలివాహనుని కాలమున పద్మనరాజాబ్దాః ౩౫౪ శ్రీకూర్మరాజాబ్దాః ౩౪౦ భోజరాజుకాలమున సింహాద్రిరాజాబ్దాః ౩౦౦ చోడానికాలమున వల్లరాజాబ్దాః ౧౯౫ పోలురాజాబ్దాః ౮౨ వోరుగంటి ప్రతాపుని కాలమున కాటమరాజు ౩౨ రాజ్యం సేసి లింగాలకొండ యర్రగడ్డపాటను నల్లసిద్ధిరాజుంగూడి యుద్ధంబు సేసి ఐదుగులవారు చనిపోయ్యే నాటికి కలియుగం చొచ్చి ౩౯౬౫ యేండ్లాయను .....

9. గుండ్లపాలెము శిలాశాసనము, రెండవప్రక్క, పంక్తులు ౩2 మొదలు 44 వరకును.

ఇందు ప్రసక్తమైన 'ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుడు' ఎవరో తెలిసికొనినచో రాటమ రాజుకాలము తెలియును. ఓరుగల్లురాజ్యము నేలిన రాకలయవంశమున ఉచ్చరు ప్రతాపరుద్రులు కలరని చెప్పుట వాడుక. కాని ఇది చాల తప్పుడువాడుక. మని కాకతీయ వంశముపై సమగ్ర పరిశోధన చేసిన ఆంధ్ర చారిత్రక విద్వాంసులు డా. మారేమండ రామరావుగారు తెల్పియున్నారు. వాడుకలోనన్న మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు 'రుద్రదేవుడు'. ఇతని కాలము క్రీ. శ. 1168-1175. పల్నాటి యుద్ధము ఈతని కాలమున జరిగినది. కాటమరాజుల ప్రాచీనపురాడు. ఈ రుద్రదేవునకు 'రుద్రదేవ మహారాజు' అను పేరు శాసనములలో రానవచ్చు చున్నది కాని, 'ప్రతాపరుద్రుడు'డను నామమెచ్చటను లేదని రామరావుగారు నిరూపించినారు. ఇక వాడుకలో రెండవ ప్రతాపరుద్రుడుగా నున్నవాడే అసలు ప్రతాపరుద్రుడు. ఇతని పాలనాకాలము క్రీ.శ. 1298-1323. ఇతడు రుద్రమ దేవి దాహితుడు. రుద్రమదేవీకాలము క్రీ.శ. 1262-1298. ఈ ప్రతాపరుద్రుడు 1298 లో రాజ్యమునకు వచ్చినను, 1280 నుండియు యురరాజుగా నుండి, తిరుగుబాట్లు చేయుచున్న సామంతరాజుల నణచుటతో రుద్రమదేవికి తోడ్పడు చుండెను. కాబట్టి క్రీ.శ. 1280 నుండియు ఈ ప్రతాపరుద్రునకు రాకలయ రాజకీయ వ్యవహారములతో మిక్కిలి పరిచయమున్నది. కావున రాటమరాజు కూడా క్రీ.శ. 1280-1323 మధ్యకాలమున ఉండియుండును. పై శాసనము క్రీ.శ. 1258-59 నాటిదిగా, 1280 నాటి ప్రతాపరుద్రుని ప్రశంస దానిలో ఉండుట అసంబద్ధముకదా! కాని గుండ్లపాలెముయొక్క కాలము నిర్ధరించికెప్పిసది కాదు. దాని పరిష్కారము శ్రీయుతులు బట్టర్వర్, వేణుగోపాలరెడ్డిగారలు, శాసనకాలమును క్రీ.శ. 1258-59 అని వ్రాసి, దాని తర్వాత నొక ప్రశ్నార్థకము నుంచిరి. మల్లంపల్లివారు ఈ గుండ్లపాలెముశాసనమును తప్పులతడక యునిరి. కావున దీని ప్రాచీనతను అంగీకరింపలేము. ఇది ప్రతాపరుద్రుని కాలమునకు తరువాతిదియై యుండును. ఈ గుండ్లపాలెముశాసనము 23-10-1483 నాటిదని దేవతపత్ని వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారును (భారతి, మే, 1965); 15 వ శతాబ్ది ఉత్తరభాగమునకు చెందినదని ఆరుద్రగారును (భారతి, డిసెంబర్, 1980) క్రీ.శ. 1482-1472 మధ్యకాలమునకు చెందినదని మల్లంపల్లివారును (కాటమ రాజు కథ, పీఠిక) భావించినారు.

ఈ గుండ్లపాలెము శాసనము మూడవ ప్రక్కకూడ పుల్లరి ఒడంబడిక, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటప్రతాపరుద్రుని కాలముననే జరిగినట్లు మరల చెప్పబడినది:- కాటమరాజు కథేతివృత్తమంతయు ఇందు స్పష్టముగానున్నది. “(అ) రుంటలకోన అమరవతి సింహ్యా³ యెలమంచి యేలెను వల్లురాజులె అలవల్లపురము అచట కొన్నాళ్లు అడిదెవిచేలెను ఆలు పోలరాజు ప్రతాపునికాలమున యెదుకలాత్మజులు దనుముకొండ్ల మందలుడ, పినయెర్ప పెదయెర్ప యేలంగగ యెర్పలకు అనా వ్రవిష్టి దాంకి ధేనువులకు మేంకలేదని రాజున్ పద్మనాథుండున్ వివరించుకొని ధేనువులున్ దాకు కరిలిరి పాంకనాడు సిద్ధిరాజుకు పుల్లరి వొడంబడి భూమి చొచ్చి మేపిరి మెపుత నలనన్న ధేనువులుం దాను మరిలి దినసింధుల మీందం గదలి వచ్చి పెన్నవెంట విడిసిరి. నలసిద్ధివారు యెద్దుల యెసిరి ఆడవుల వందను ఆండం తరుచాయ అడవుల వంక్క రంతువదె నెల్లార ధేనువులుం దారు వదిలి యరగడ్డపాట నిలిచెను నలసిద్ధిరాయభారి పుల్లరికి వచ్చెను, వట్టించి రాయభారిని పుల్లరిలేదు పొమ్మనిరి లేదుపొమ్మంటేను నెల్లారి నలసిద్ధిరాజు యరగడ్డపాటికి యెత్తివచ్చెను.....”¹⁰ కాబట్టి కాటమరాజు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడనుట నిస్సంశయము. వీరగాథలును ఈవిషయమును బలపరుచుచున్నవి.

కాటమరాజు కథాచక్రములోని కరియాపులరాజు కథలో ప్రతాపరుద్రుని ప్రసక్తి పలుకావులందు వచ్చినది. అయితమరాజు ‘పల్లికొండ, పుత్తమరాజు, కరియాపులరాజు, పుల్లపుల కేశవయ్య మొదలగు యాదవవీరులు ఓరుగల్లులో జరగు శంభుని తిరునాళ్ళకు పోయిరి. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రుడు వారి కెదురేగి ఆహ్వానించినట్లుగా నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున కలదు:

“ఎల్లచేనుగమీద రైతాంగ మాయెను పఠాబ్ధిరుద్రుడు
పుట్టకోట బైటకి భూపతి యెదురేగి వచ్చెను
సాధండ పాలకీలు తగ్గించినారు
పరపేనిగను దిగెను పఠాబ్ధిరుద్రుండు
స్థిరమందులవారు దిగిరి పాలకలు

10. గుండ్లపాలెము శిలాశాసనము, మూడవప్రక్క, పంక్తులు 20-42.

బిమ్మకాదీణము వరపించి చదురు ఏరువరచి
 వారిచేతి తాంబూలము వీరందు కొనిరి
 అంతట పరాభిరుద్రుడు ఆడె నొకమాట
 మీరున్ను మేమున్ను గోత్రదాయాదులము
 ఆవుల పోలురాజు మాకు అయ్య గావలెను
 అయితమరాజు మాకన్న గావలెను
 స్తిరమందుల పల్లికొండ మాకు జావ గావలెను
 పుత్రమరాజు మాకు మరది కావలెను
 అని వరుసక్రమాలు అటు దెబ్బుకోని
 సౌదంధ పాలకీలు తర్లిచ్చుకోని
 వోరుగంటి పట్నానకి వచ్చిరి రాజులు"

ఈ కరియాపురాజుకథలో వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుడు, యాదవ
 రాజులకును ఒరిగిన అనేక సంఘర్షణలు చిత్రింపబడినవి. ప్రతాపరుద్రుడు యాద
 వరాజులను చంపుటకు విషాన్నము పెట్టును; కత్తుల తమమును స్వామివేయును;
 ఘండి గుఱ్ఱమును స్వారి చేయుడని కోరును. అయితమరాజును పుత్రమరాజును
 విష్ణుస్వరూపదగు పల్లికొండసహాయమున ఈ దివ దవముల సన్నిధిని సురక్షి
 తముగా చాటుదురు. కరియాపురాజు ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతి యగు జేతాలు
 నీతో-ద్వంద్వయుద్ధము చేసి అతని విరుదులన్నియును గైకొనుట ఈ వీరగాథ
 తోని ప్రధాన ఇతివృత్తము. "జేతాలుడు" లేక "జేతాంరెడ్డి" కాకతీయ ప్రతాప
 రుద్రుని సైన్యాధ్యక్షుడనుట చారిత్రక సత్యము. వేదమువారి నాటకమున కూడ
 ఈ జేతాలుని ప్రసక్తి యుండుట గమనింప దగినది. కావున కాటమరాజు కాక
 తీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడని ఈ వీరగాథయును సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.
 "జున్నివాడ కథ" అను వీరగాథలో కూడా ప్రతాపరుద్రుని ప్రసక్తి యున్నది.
 సాకు కృష్ణాదుండలమున లభించిన ఈ కథయొక్క కాకతీయ ప్రతిలో ఈక్రింది
 విధముగా నున్నది:

కరియాపురాజు కథ, పుడకందిపల్లె కాకతీయ ప్రతి, అకులు 2, 8.

“అవేశ ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుండు పంపిన పరిచారకులును”
(పత్రము 26)

“అందుకు ప్రతాపరుద్రుండును మహా సంతోషించి యిట్లగని పలికె
ఓయీ గొల్లరాజా! ఇప్పటి వారిలోకి
నీవు భక్తుండ వైతివి ఆ నీలకంఠునికి
మెచ్చితి నోలు గొల్లరాజుకి ఇచ్చెను పచ్చల పల్లకి
ఆ ప్రతాపరుద్రుని మాట రాజు మనసుకు దెచ్చుకొని
గొల్లరాజు పొడవమన్న మాట విని సిద్ధిరాజు పొలపొల పొక్కెను”
(పత్రము 27)

కాబట్టి, కాటమరాజు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రునకు సమకాలికు డనుటలో సందేహము లేదు. శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తిగారు కాటమరాజు కాకతీయ గణ పతిదేవుని కాలమువాడనిరి ¹²; కాని దీనిని ఏ ప్రమాణముతో చెప్పిరో తెలియ కున్నది.

రి. మనుమసిద్ధి - నల్లసిద్ధి - ఖడ్గతిక్కిన :-

పల్నాటి యుద్ధమునకు శైవ, వైష్ణవ మత భేదములు కారణములను దుఃఖిప్రాయము వ్యాపించినట్లుగనే, కాటమరాజుతో యుద్ధము చేసిన రాజు ‘నెల్లూరు మనుమసిద్ధి’ అని ఒక తప్పుడు ప్రచారము తెలుగుదేశమున కొనసాగుచున్నది. కాటమరాజునకును మనుమసిద్ధికిని ఎట్టి సంబంధమును లేదు. కాటమరాజు కథా చక్రమున గల ముప్పది రెండు కథలలోను ఏ ఒక్క కథయందును మనుమసిద్ధి ప్రస్తావన లేదు. కాటమరాజుతో పోరినది నల్లసిద్ధి రాజు; అతని తమ్ములు పాప

12. “... ఇక దక్షిణమున గణపతి దేవుని సమకాలికుడగు నల్లసిద్ధి ఎఱ్ఱ గడ్డపాటి పోట్లాటలో చచ్చిపోయినాడు. విజయమైన కాటమరాజు కథ ఈ పేరితో మాత్రమే కాక భట్టు రాయబారము, కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చేకథ, వల్లురాజు యుద్ధము, అగుమంచి కథ వంటి అనేక రూపాలుగా వచ్చింది.” — కిన్నెర, డిసెంబర్, 1958, పుట 555

సిద్ధి, ఎట్టిసిద్ధి, కొండిక సిద్ధ, కొమార సిద్ధిరాజులని పేరగాథలలో నున్నది. ఈ నల్లసిద్ధి రాజెవరో నిరూపించుట చారిత్రకుల పని. యశోవా దేవిగారు మనుమసిద్ధి కిని, నల్లసిద్ధికిని అభేదమును పొందిరి. మల్లంపల్లివారు మనుమసిద్ధి లెండర కొడుకు నల్లసిద్ధి యనిరి.

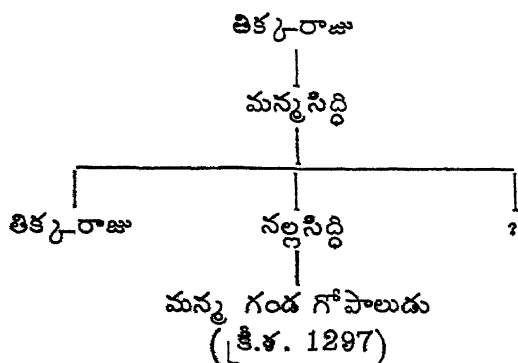
కాటమరాజు కథావక్రమున 'నల్లసిద్ధి' రాజు, 'భద్రచక్ర' లేక 'రజ తిక్కన' (పట్టపురావి శైలీయతులో నితనికి 'చార్య తిక్కన' అని మరియొక పేరు కానవచ్చుచున్నది) ఈ ఇరువురును ప్రసిద్ధ చారిత్రక వ్యక్తులు. నల్లసిద్ధి పల్లవ రాజుని, ముక్కుంటి సంతతివాడని, భారద్వాజ గోత్రుడని, సూర్యవంశపు రాజుని, 'భట్టు రాయబార'మను పేరగాథలోనున్నది ఈ ముక్కుంటి పల్లవుడు, ధరణికోట అమరలింగమునకు ఒక బ్రాహ్మణ కన్యవలన పుట్టిపట్టున్నది. (చూ. మదరాసు ప్రా. లి. గ్రం. వారి కాటమరాజు కథ, పుట 169) నెల్లూరు జిల్లా తల్పిగిరి శైలీయతులో త్రిలోచనుడను పల్లవరాజు బ్రాహ్మణకన్యకు జన్మించినట్లున్నది. (అసలు ఈ పల్లవరాజు లండనును బ్రాహ్మణులనియు, చారిత్రమందలి అశ్వత్థామ సంతతి వారనియు, చారిత్రకులలో ఒక సిద్ధాంతమున్నది) ఈ త్రిలోచన పల్లవుని గురించిన గాథ లనేకములు కడప, తిన్నూరు, నల్లూరు, పొట్టిరాజు కృష్ణా మండలముల స్థానిక చరిత్రల వలన తెలియుచున్నది. వీరిలో ఒకడు కలకాల చోళునిసమకాలికునిగా నున్నాడు. కాటమరాజు కథలలో జెప్పబడిన పల్లవుని పల్లవుడును, ఈ స్థానిక చరిత్రలలోని త్రిలోచన పల్లవుడును ఒక్కటే. ముని చెప్పవచ్చును. కాని పల్లవరాజుల శాసనములలో మూలము ఇతని పేరు వాగవచ్చుట లేదు. పల్లవులు భారద్వాజున గోత్రులైనను సూర్య వంశీయులు మాత్రము కాదు.

“ముక్కుంటిని గురించిన విశేషములు కాటమరాజు కథలో తెలుపబడలేదు” అని మల్లంపల్లివారు వాపోయినారు. (చూ. కాటమరాజు కథ, పీఠిక, పుట xxiv) కాని ఇది సరికాదు. మల్లంపల్లివారికి తెలిసిన కాటమరాజుకథలు మూడు నాలుగు మాత్రమే. నాకు లభించిన 'పోలురాజు కథ' (లేక శివపురాణము) అను తాళపత్ర గ్రంథములో ఈ ముక్కుంటి పుట్టుపూర్వోత్తరములను తెల్పు నొక అంతర్గాథ చాటువ కలదు. దీనికి 'ముక్కుంటి చాటువ' లేక 'బ్రాహ్మణ చాటువ' అని పేరు.

స్థానిక చరిత్రల ననుసరించి నల్ల సిద్ధిరాజు చోళకులజుడు. సూర్య వంశోద్భవుడు. శాసనములనుబట్టి ఈ తెలుగుచోళులు కాశ్యప గోత్రులు. కరికాల చోళుని సంతతివారు. ఖడ్గతిక్కన చోళుల కొలువులోని వాడేకాని పల్లవుల కొలువులో నుండిన వాడు కాదు. ఖడ్గతిక్కన, అతని తండ్రి సిద్ధన, సోదరులు భాస్కర, కేతనలు, వినతండ్రియగు కొమ్మన కుమారుడైన తిక్కన-వీరందరును నెల్లూరును పాలించిన చోళరాజుల కొలువు లోని వారే కావున వీరగాథా రచయిత నల్ల సిద్ధిని పల్లవరాజునుట పొరపాటు. ఈ తెలుగుచోళులు మొదట పల్లవుల సామంతులనుటలో మాత్రము సందేహము లేదు. గణపతిదేవుని కాలమునుండి కాకతీయ సామంతులు. నేటివఱకును లభించు చున్న నెల్లూరు తెలుగుచోళుల శాసనములనుబట్టి చరిత్రకులు వారి వంశక్రమము నిట్లు చూపిరి:

(చూ: ప్రక్కపుట)

శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు నెల్లూరు తెలుగు చోళుల కాలములను చక్కగా నిచ్చిరి కాని వంశక్రమమున కొందరు రాజులను విస్మరించిరి. మూడవ మనుమసిద్ధికిని నల్ల సిద్ధికిని అభేదము పాటించిరి. ఇదిసరికాదు. మూడవ మనుమ సిద్ధికి గల ముగ్గురు పుత్రులలో ద్వితీయ పుత్రుడు నల్లసిద్ధి. ఇతడే కాటమరాజు ప్రత్యర్థి. మనుమ గండ గోపాలుడు మనుమసిద్ధికి పుత్రుడనుటయు సరికాదు. ఇతడు నల్లసిద్ధి కుమారుడు. మనుమసిద్ధికి మనుమడు. 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి ఫోట్లాట'లో నీ మనుషు గండ గోపాలుడును పాల్గొనినాడు. నల్లసిద్ధియు, మనుమ గండ గోపాలుడును మనుమసిద్ధికి పుత్ర పౌత్రులను విషయము గుంటూరుజిల్లా నర్సారావుపేట శాసనములో స్పష్టముగా నున్నది: (చూ. భారతి, జూలై 1968, కల గూరగంప)

నెల్లూరి తెలుగు చోళుల పంశక్రమము

శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారు:- 1947 (J.A.H.R.S., Vol xxiii: PP 61-114) లో నెల్లూరి తెలుగుచోళుల పంశక్రమము పేరికరించి విధముగా జూపిరి.

కటికాల చోళుడు

⋮

మధురాంతక పొత్తపి చోళుడు

⋮

తెలుగు విద్య లేక బిజ్జ

|

1. సిద్ధి లేక మొదటి మనుమసిద్ధి లేక
(క్రి.శ. 1175-1192)

|

2. దాయ భీమ
(1187-1214)

2. నల్లసిద్ధ
(1187-1214)

3. ఎజ్జ సిద్ధ
(1195-1217)

4. రెండవ మనుమసిద్ధి
(1198-1210)

లేక

5. తమ్ము సిద్ధ
(1205-1209)

6. మొదటి తిక్క అత్తి
(1209-1248)

మూడవ మనుమసిద్ధి లేక నల్లసిద్ధి
(1248-1287)

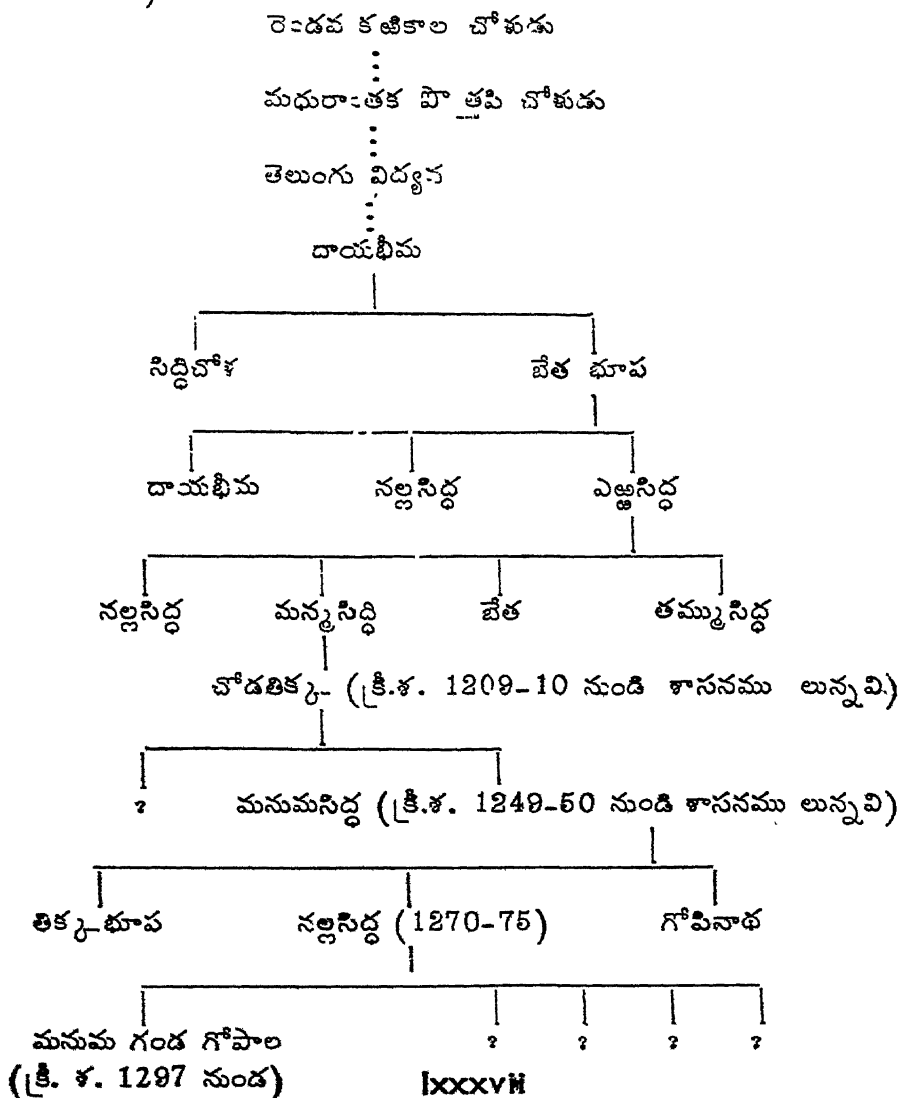
విజయ గండ గోపాల
(?)

రెండవ తిక్క
(1265-1281)

మనుమ గండ గోపాల
(1281-1299)

యశోదాదేవిగారిచ్చిన వంశక్రమములో తెలుగువిద్య తరువాత 'దాయ భీమ' అను నతడును రెండవ మనుమసిద్ధికి అగ్రజుడగు నల్ల సిద్ధియును, మూడవ మనుమసిద్ధియొక్క ద్వితీయ తృతీయ పుత్రులగు 'నల్లసిద్ధి, గోపినాథ' అను వారును సూచింపబడలేదు. ఈ లోపముల నన్నిటిని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు పూరించిరి. శర్మగారు నెల్లూరు తెలుగు చోళుల వంశక్రమము నీ క్రింది విధముగా చూపిరి:-

క్రి.శ. మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు-1.53 (కాటమరాజు కథ, పీఠిక, పుట xxvii)

ఈ పంశపుషముతో ముగ్గురు నల్లసిద్ధి రాజులున్నారు. వీరిలోనే నల్లసిద్ధి రాజు కాటమరాజుతో యుద్ధము చేసినో పరిశీలించవలసి యున్నది. 1956 మార్చినెల భారతిలో దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారిచిన్న వెల్లూరు చోడవంశము పై దానికన్న కొంచెము ఖిన్నముగ నున్నది.

దేవరపల్లివారు రెండవ మన్మసిద్ధిమొక్క తండ్రిని ఎట్టసిద్ధిగా గాక రాజేంద్రచోడునిగా పేర్కొనిరి. యశోదా దేవిగాయ'విజయ గండ గోపాల'నామము మూడవ మన్మసిద్ధి నామాంతరమో లేక ఆ మూడవ మన్మసిద్ధి సోదరుని నామమో తెల్పుకొనలేకపోయిరి. దేవరపల్లివారు తెలుగు చోళుల శాసనములలో చాల తఱచుగా కాననగు గండగోపాల శబ్దముల కొక చక్కని సమస్తయము సాధించిరి.

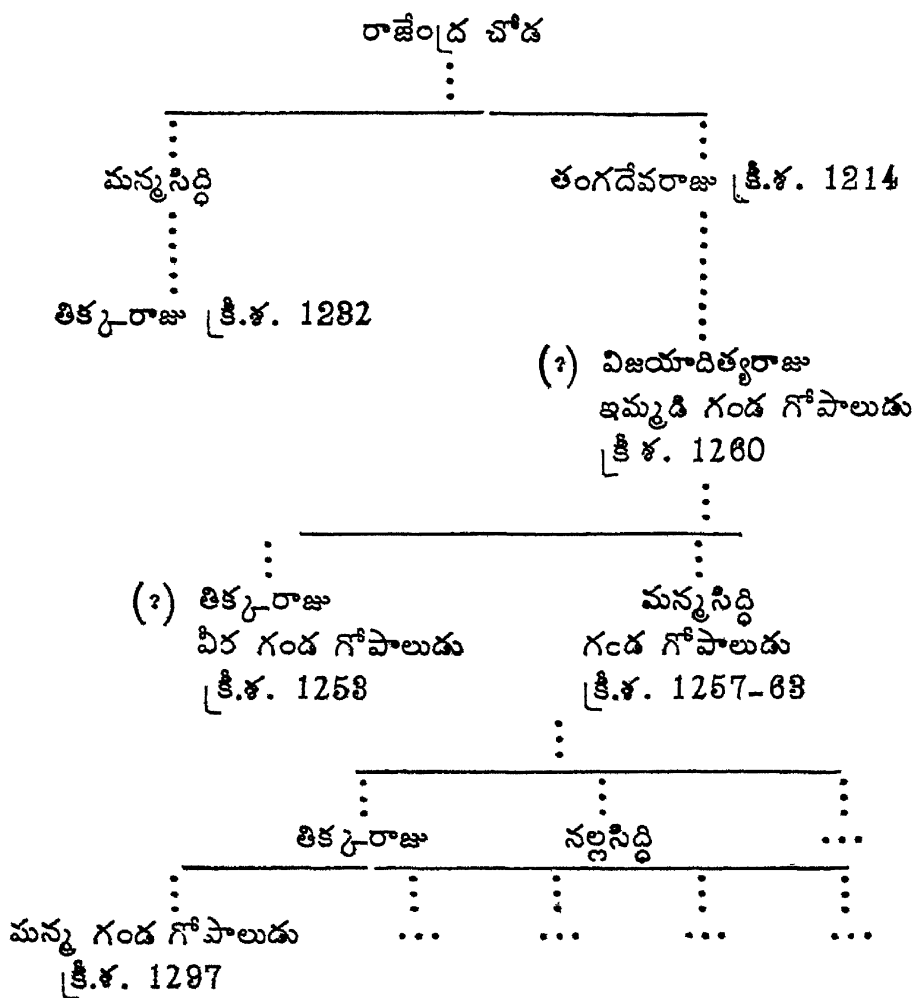
దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు: 1965 [భారతి, మార్చి, 1965, పుట 78]

వీరు క్రీ.శ. 1214 నాటి దూబగుంట శాసనమును 1257 నాటి నందలూరు శాసనమును, నరసరావుపేట శాసనమును అచారముగా జేసికొని వెల్లూరు చోడవంశ క్రమము ఈ క్రింది విధముగా నిర్మించిరి :

(చూ : ఎదుటి పుట)

ఖడ్గతిక్కన తండ్రియగు సిద్ధన చోడతిక్కన నృపాలుని ప్రధానమంత్రి. వెల్లూరి గొజ్యముపై సేవణసైన్యముదండెత్తి వచ్చినపుడు ఖడ్గతిక్కనను తమ్ముడును, సిద్ధనద్వితీయపుత్రుడును అగు 'బాచడు' అను 'బాస్కరమంత్రి' ఎదుర్కొని యుద్ధము చేసి ఆ సైన్యమును సంహరించెనని కేకన దళకుమార చరిత్రలోని పద్యమువలన తెలియుచున్నది. 13 ఈ సేవణ దేశాధీశ్వరుడగు సింఘణదేవుని పరిపాలనా కాలము క్రీ.శ. 1210-1247 కావున ఖడ్గతిక్కనయు రజాలమవాడు

-
18. "ఉరవడి సుగ్రసేవణ పయోనిధి బాదబవమ్మ బాడునన్
దరికొని కుంభజన్ము క్రియ ద్రాగి రఘు షిఠినాథు మాడ్కి న
చెరువుగ నింక జేసెనని చెప్పు జనప్రకరంబు విక్రమా
భరణిని సిద్ధనార్యసుతు బాచని నన్నన గంధవారణన్"

కావలెను. (బాస్కర మంత్రి క్రీ.శ. 1275-77 హిందూమతానికి తేరవపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారి భావన) చోడ తిక్కరాజు కుమారుడు అచ్యుతాచార్యునితో మనకు పని లేదు. క్రీ.శ. 1250 సంవత్సరమునకు తెలుగు పల్లవ సామ్రాజ్యం చెప్పు శాసనములు కొన్ని లభించుచున్నవి. కాని అ సామ్రాజ్య వాంఛిపుర హిందూ మువాదు. నెల్లూరి నేలిన నల్లసిద్ధియే మనకు ప్రసక్తుడు. రావుగారా పల్లవ నల్ల సిద్ధితో మనకు పనిలేదు. కాని ఆచార్య మాత్రమే రామరావుగారు రావలెను సామంతులైన ఈ తెలుగువోళు రాజ్యము వక్షిణమున వాంఛిపురము చిరకుమ కలదని చెప్పుచున్నారు. కాంచీనగరముకూడ నెల్లూరి రాజ్యములోని భాగమనినే రామరావుగారి అభిప్రాయము. చోడ తిక్కరాజును అతని పుత్రుడు మనుమ సిద్ధియు, నెల్లూరు కాంచీపురములను రెండింటిని పాలించుచు వీరు వారిరి. “తిక్కరాజునకు పిదప నెల్లూరు, కాంచీనగరములను పాలించువాడు అతని కుమారుడగు మనుమసిద్ధ దేవచోళడు” (తెలుగు విజ్ఞాన సరస్వము, మూడవ సంపుటము, పుట 281). పాండులనేక పర్యాయములు ఈ వాంఛిపురము వార మింపగా, కాకతీయులు వచ్చి తెలుగువోళులను పురం పరిశీలించి, ఇట్టి తెలుగు వోళులు మిక్కిలి దక్షిణ పాఠమున వాంఛిపురమును పాలించుచున్నారే గాకాక రై వీరిని పల్లవరాజులని సంబోధించి యుండును.

సిద్ధన కొలిచిన చోడ తిక్కరాజు శాసనములు క్రీ.శ. 1209-10 నుండి కానవచ్చుచున్నవి. చోడ తిక్కరాజు కుమారుడగు మనుమసిద్ధి శాసనములు క్రీ.శ. 1249-50 నుండి లభించుచున్నవి. కాబట్టి చోడ తిక్కరాజుకాలము క్రీ.శ. 1209-1249 అని చెప్పవచ్చును. ఇదియే సిద్ధన కాలము. రావున సిద్ధన కుమారుడగు ఖడ్గతిక్కన 13వ శతాబ్దము వాడని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. క్రీ.శ. 1258లో సుందరపాండుడు నెల్లూరి రాజ్యముపై దండెత్తి చోడ తిక్క రాజును చంపెనని ఆచార్య మారేమండ రామరావుగారు తెలుపుచున్నారు. అందుచే చోడతిక్కని కాలము క్రీ.శ. 1209-1258 అని చెప్పవచ్చును.

సిద్ధన చోడతిక్కరాజుకడ ప్రధానమంత్రిగా నుండగా అతని పుత్రులు ఖడ్గతిక్కన, బాచడు అనువారు సైన్యాధ్యక్షులుగా ఉండిరని తెలియుచున్నది. చోడతిక్కరాజు మనుమసిద్ధి రాజ్యమునకు రాగ, కవితిక్కన ప్రధానమంత్రి యయ్యెను; ఖడ్గతిక్కన సైన్యాధ్యక్షుడుగా నుండెను. నిర్వచనోత్తర రామాయణ మున మనుమసిద్ధిని స్మరించిన కవితిక్కన మహాభారతమున అతనిని విస్మరించి

నాడు. అనగా తిక్కన భారతరచనా కాలమునాటికి మనుమసిద్ధి చనిపోయినాడు. ఇతని మరణముతో కవితిక్కన మంత్రిపదవిని త్యజించి, యజ్ఞముచేసి, సోమయాజియై మహాభారత రచనకు ఉపక్రమించెనని సాహిత్య విమర్శకులు చెప్పుచుందురు. మనుమసిద్ధి మరణానంతరము అతని పుత్రుడు నల్లసిద్ధి రాజయ్యెను (ఇది క్రీ.శ. 1290లో జరిగియుండును). కవితిక్కన మంత్రిపదవిని త్యజించుటచే ఖడ్గతిక్కన సైన్యాధ్యక్ష పదవితోపాటు మంత్రిపదవినిగూడ నిర్వహించెనని నా అభిప్రాయము. దీనికి కాటమరాజుకథలలో పెక్కు సాక్ష్యము లున్నవి :

“మనుజేశ నలసిద్ధి మంత్రియైనట్టి
కరుణాకటాక్షుండు గాంధీర్య మునుడు
స్థిరకీర్తి యగునట్టి తిక్కన పొగడ”¹⁴

యుద్ధమునకు వివిధ రాజన్యులను ఆహ్వానించుచు సిద్ధన కుమారుడగు తిక్కనయే లేఖలు వ్రాసినట్లు ‘ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట’లో గలదు. ఇది ప్రధాన మంత్రి చేయుపని.

“సిద్ధన్న తిక్కన్న శీఘ్రమే పిలిచి
లేఖలుద్దగిరికి లిఖించు మనెను
కోట్ల వర్యంతము కూడును దండు
చీట్లు వ్రాయించుమీ శీఘ్రాన తిక్క-
... ..
అనిన తిక్కనమంత్రి యన్నిదిక్కులకుఁ
గడు వేగమునఁ బంపె గమ్మ రమ్మనుచు”¹⁵

ఇట్లు ప్రధానమంత్రి బాధ్యతలను నిర్వహించిన సిద్ధనతిక్కనయే, మరల చల్లవారి దండును జూచి భయపడుచున్న నల్లసిద్ధిరాజుతో సైన్యాధ్యక్షునివలె పౌరుషవాక్యములాడును :

పల్లవ నల్లసిద్ధి పట్టాభిరామ :
చల్లవారిని జాల. సన్ను. తించకుము

14. భట్ట రాయభారము, కాటమరాజు కథ అనుబంధము, పుట 159.

15. కాటమరాజుకథ, పుట 10.

మనముందు వారెంత చూడరాదు గారు
 చల్లవారెంత ? యీ సైన్యం బదెంత ?
 యాదవ బలమది యంతయు నెంత ?
 ఓ సిద్ధిరాజు ! నే నొకడనే పోయి
 సమయించి వత్తును శత్రుసైన్యము
 గవ్వారంబున రాజు గద్దించినట్లు
 చల్లవారందఱిని సమయించి వత్తు
 జక్కగా నలుకుదు సమరంబులోను
 పల్లవాధిప : రాజు : పంపుము నమ్ము" 16.

లేఖలు వ్రాయుటలో మంత్రిగా వ్యవహరించిన ఖడ్గతిక్కనయే. యిట మరల
 సైన్యాధ్యక్షుడుగా ప్రత్యక్షమగుచున్నాడు. కాబట్టి మనుమసిద్ధి కాలమున చేసిన
 సైన్యాధిపతిగా నున్న ఖడ్గతిక్కన, నల్లసిద్ధి కాలమున ప్రధానమంత్రి పదవిని
 గూడ నిర్వహించెనని ఊహించుట కవకాశ మున్నది.

చోడతిక్కరాజును ఖడ్గతిక్కన తండ్రియగు సిద్ధతండ్రియు ఒకరికొకరు
 వారు. చోడతిక్కన పుత్రుడగు మనుమసిద్ధియు, కవితిక్కన, ఖడ్గతిక్కన,
 బాచనలు రెండవ తరమువారు. నల్లసిద్ధి మూడవ తరము వాడు. పెదతండ్రియగు
 లోనున్న ఖడ్గతిక్కనయే మరల మూడవ తరమున కూడ మంత్రి దళవాఱు
 పదవుల నిర్వహించియుండునా అని అనుమానము వచ్చుట సహజము. ఈ ఖడ్గ
 తిక్కన, మనుమసిద్ధికి మంత్రిగానున్న కవితిక్కనకు పెదతండ్రి కుమారు
 డగుటచే ఈ అనుమానము మరింత బలపడుచున్నది. పెదతండ్రికుమారుడగుటచే
 ఈ ఖడ్గతిక్కన, కవితిక్కనకంటె వయసులో పెద్దవాడై యుండునని
 ఈ సంశయాస్పదుల నమ్మకము. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు మనుమసిద్ధి
 కుమారుడగు నల్లసిద్ధియే కాటమరాజునకు సమకాలికుడని యొకప్రక్క నిర్ణయించి
 యు పై అనుమానముచే దానిని మరల కొట్టివేసిరి చూడుడు :

"చోడతిక్క భూపతియు, అతని కుమారుడు మనుమసిద్ధ భూనాథు
 డును క్రీ.శ.1209-10, 1249-50 సంవత్సరములనుండి పాలించినట్లు వారి

శాసనములవలనఁ దేలీయుచున్నట్టిదిఁజూచి చెప్పఁబడినది. అట్లేనచో కాటమరాజు కథలోని నల్లసిద్ధి, మనుమసిద్ధి ద్వితీయపుత్రుడైనఁ గావలెను; లేదా చోడతిక్కరాజు పెదతండ్రియో, పెదతాతయోయైన నల్లసిద్ధియైనఁ గావలెను. ఖడ్గతిక్కన తండ్రియైన సిద్ధనామాత్యుఁడు చోడతిక్కరాజుమంత్రియైనప్పుడు, ఖడ్గతిక్కన చోడతిక్కరాజు పూర్వులైన నల్లసిద్ధి భూవరుల యొద్దనుండుట యసంభవము. మనుమ గండ గోపాలుఁడు క్రీ.శ. 1297 ప్రాంతమున నున్నవాడగుటచేత అతని తండ్రియు, చోడతిక్కభూపతిమనుమడును అయిన నల్లసిద్ధిరాజు క్రీ.శ. 1270-1275 ప్రాంతమున నుండవలెను. కాని, కవితిక్కనపెదతండ్రి కుమారుడయిన ఖడ్గతిక్కన, మనుమసిద్ధి కుమారుడైన నల్లసిద్ధికి మంత్రి యగునా యని సంశయము".¹⁷

ఈ సంశయము నిరాధారమైనదనియు, అనావశ్యకమనియు నిరూపించు ఓకు నేను రెండు ప్రధాన కారణములను చూపుచున్నాను. అందొకటి చారిత్రకమైనది; రెండవది లోకజ్ఞాన సంబంధమైనది. మనుమసిద్ధి కాలానుగుణముగా మరణించినచో అతని తరములోనున్న ఖడ్గతిక్కన్న తరువాతితరమున మంత్రిత్వ సైన్యాధ్యక్ష పదవులను నిర్వహించుట కవకాశము లేదు కాని, మనుమసిద్ధి యుద్ధమున అకాల మరణము నొందినాడు. ఇది క్రీ. శ. 1290 ప్రాంతమున రుద్రమదేవికాలమున జరిగినది. ఈ మనుమసిద్ధి దుర్మరణమునకు కారకుడు ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుడు. మనుమసిద్ధి మొదటినుండియు కాకతీయ సామంతుడు. ఒకప్పుడు పాండులచే రాజ్యము కోల్పోయి, గణపతిదేవుని దయవలన మరల పొందినాడు. కవితిక్కన గణపతిదేవుని దర్శించి, తన భారతమును వినిపించి మనుమసిద్ధికి రాజ్య మిప్పించినట్లుగా జనశ్రుతియు గలదు. (రుద్రమదేవిపాలనా కాలమున గణపతిదేవు డుండునా అని సంశయింప వనిలేదు. రాజ్య వ్యవహారములను రుద్రమదేవి చూచుకొనుచుండగా, 'కృష్ణా, రామా' యనుకొనుచు భారతాని గ్రంథములయందాసక్తుడై వృద్ధునిగా గణపతిదేవు డుండుటలో ఆసంభవ మేమియును లేదు.) ఇది క్రీ. శ. 1260 లో జరిగినది. 1262 లో గణపతిదేవుడు మరణించెను. 1290 ప్రాంతమున మనుమసిద్ధి

మరల పాండ్యులదే తరుమబడెను. కాకతీ య్రాజు మొదట అంబదేవుడను సేనానిని నెల్లూరుకు పంపెను. ఆ అంబదేవుడు మనుమసిద్ధితోను పాండ్యులతోను కుట్రపన్ని రుద్రమదేవిపై తిరుగబడగా, యువరాజుగా నున్న ప్రతాపరుద్రుడు వచ్చి, అంబదేవుని ఓడించి, ఈ మనుమసిద్ధిని చంపి, పాండ్యులను తరిమివేసి నాడు. ఈ చారిత్రకాంశములను మల్లంపల్లివారు గమనించినట్లు లేదు. కాకతీయ రాజవంశమును గూర్చి గొప్ప పరిశోధన చేసిన మారేపాండ రామారావుగారు, యువరాజుగానున్న ప్రతాపరుద్రుడు మనుమసిద్ధిని చంపుటనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసినారు.

“క్రి. శ. 1290 ప్రాంతమున దక్షిణదిశను పాండ్యులు విజృంభించి, కాంభీ నెల్లూరులను వశపరచుకొని, కాకతీయ సామంతుడగు మనుమసిద్ధిని తరిమి వేసిరి. అంబదేవుడి పాండ్యులను వెడలించి తిరిగి మనుమసిద్ధిని నెల్లూరున ప్రతిష్ఠించెను, కాని ఈ అంబదేవుడు ఏ కారణమువలననో, పాండ్యులతోను యావపుంతోను చేరి, మనుమసిద్ధితో కూడ రుద్రాంబపై తిరుగుబాటు చేసెను. ఈ ప్రమాదమును ఎదుర్కొనుటకై యువరాజగు ప్రతాపరుద్రదేవుడు స్వస్థైర్యముగా దక్షిణదిశకు ఏగెను. గోన విత్తలనాథుడను సేనాని బళ్ళారిమండలము ప్రవేశించి యావపులను ఓడించి పెక్కు దుర్గములను జయించెను. అడిదమ్మ యను మరియు సేనాని మనుమసిద్ధిని చంపి, అంబదేవుని ఓడించెను. ప్రతాపరుద్ర దేవుడు స్వయముగ పాండ్యులపై బడి వారిని పారద్రోలెను.”¹⁵

దీనినిబట్టి, అడిదమ్మ యను కాకతీయ సేనానిచే క్రి. శ. 1290 ప్రాంతమున మనుమసిద్ధి చంపబడెనని స్పష్టమగుచున్నది. మనుమసిద్ధి కాటమరాజుతో పోరి మరణించెననుట ఎంత అసంగతమో దీనివలన తెలియుచున్నది. మనుమసిద్ధి యెంతయు నాటికి రుద్రమదేవి కాకతీయ పామ్రాజ్యమునకు మహారాజ్ఞి, ప్రతాపరుద్రుడు యువరాజు. ఇట్లు మనుమసిద్ధి అకాల మరణము నొందుటచే దక్షిణదిశనాజగుటయు, అతనికి మరల బద్ధులైనయే సైన్యాధ్యక్షుడును ప్రధాన మంత్రియు నొకటయు నంతవలదుగవున్నది. ఇది క్రి. శ. 1290 ప్రాంతమున జరిగినది. నల్లపల్లి క్రి. శ. 1270-75 ప్రాంతమున నుండియుండునని మల్లం

15. విజ్ఞాన సర్వస్వము, పంపులము, 8, పుట, 288.

పల్లి వారూపీచీరి, అ ఊహాగానముకన్న ఇతడు క్రీ. శ. 1290 ప్రాంతమున
 సింహాసన మెక్కెనని పై చర్చనుబట్టి నిశ్చయింపవచ్చును. చోడతిక్కరాజు
 క్రీ. శ. 1209-10 నుండి 1249-51 వరకును పాలించెనని శాసనములనుబట్టి
 తెలియుచున్నను, ఇతడు 1258 లో సుందరపాండునిచే చంపబడుటనుబట్టి
 ఇతని కాలము క్రీ. శ. 1209-1258 అని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును. ఇతని
 పుత్రుడగు మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. 1258-1290 వరకును పాలించెనని స్పష్ట మగు
 చున్నది. మనుమసిద్ధి పుత్రుడగు నల్లసిద్ధి క్రీ. శ. 1290 ప్రాంతమున సింహాసన
 మెక్కెను. నల్లసిద్ధి పుత్రుడగు మనుమ గండ గోపాలుడు క్రీ. శ. 1297
 ప్రాంతమున నున్నట్లుగా ఒక శాసనమువలన తెలియుచున్నదని మల్లింపల్లివారు
 సెలవిచ్చిరి. కాబట్టి నల్లసిద్ధి క్రీ. శ. 1290-97 వరకును నెల్లూరును పాలించె
 నని చెప్పవచ్చును. మకుమసిద్ధి అకాం మరణము నొందుటచే అతని కొలువులో
 నున్న ఖడ్గతిక్కనయే నల్లసిద్ధిని కూడ సేనించియుండుట అసంభావ్యము
 కానేరదు.

ఇక లోకవృత్తమును పరిశీలించినచో, పెదతండ్రి కుమారు డైనంత
 మాత్రమున వయస్సులో పెద్దవాడుగా నుండుననియు, పినతండ్రికుమారు
 డైనంత మాత్రమున పిన్నవాడుగ నుండుననియు చెప్పజాలము. ఖడ్గతిక్కన
 కవిత్తికనకన్న చిన్నవాడగుటయు సంభవమే. సిద్ధనమంత్రికి తన తమ్ముడగు
 కొమ్మసకంటె సంతాన మాలస్యముగా కలిరియుండవచ్చును. లేదా కొందరు
 పుత్రికలు ముందుపుట్టి తరువాత ఖడ్గతిక్కన జనియించి యుండవచ్చును.
 కొమ్మనకు కవిత్తికనయే జ్యేష్ఠపుత్రుడుగా పుట్టియుండవచ్చును. మేనమామల
 కంటె మేనల్లుండ్రును, పెదతండ్రి కుమారులకంటె పినతండ్రి కుమారులును
 వయస్సులో పెద్దవారుగా నుండుట లోకమున మనము చూచుచునే యున్నాము.
 కాబట్టి కవిత్తికనకంటె అతని పెదతండ్రికుమారుడైన ఖడ్గతిక్కన వయస్సులో
 చిన్నవాడై యుండును. అందుచే నల్లసిద్ధికాలమున కవిత్తికనకు వయసు
 షట్టియుండును; (లేదా కవిత్తికన మరణించియుండును); ఖడ్గతిక్కన నడి
 వయసులో నుండియుండును. ఈతడు యాదవులతో పోరిన తీరు చూడగా
 షక్తిగలి శరీరధార్యముగల యోధాగ్రేసరుడుగా కాన్పించును. కావున ఖడ్గతిక్కన
 మనుమసిద్ధికాలమున యువకుడుగను నల్లసిద్ధికాలమున నలుబదియేండ్ల నడి

వయస్కుడుగను ఉండియుండునని నా నమ్మకము. మనుమసిద్ధికాలమున మంత్రిగానున్న కవితిక్కన నల్లసిద్ధికాలమున గలిచియుండును.

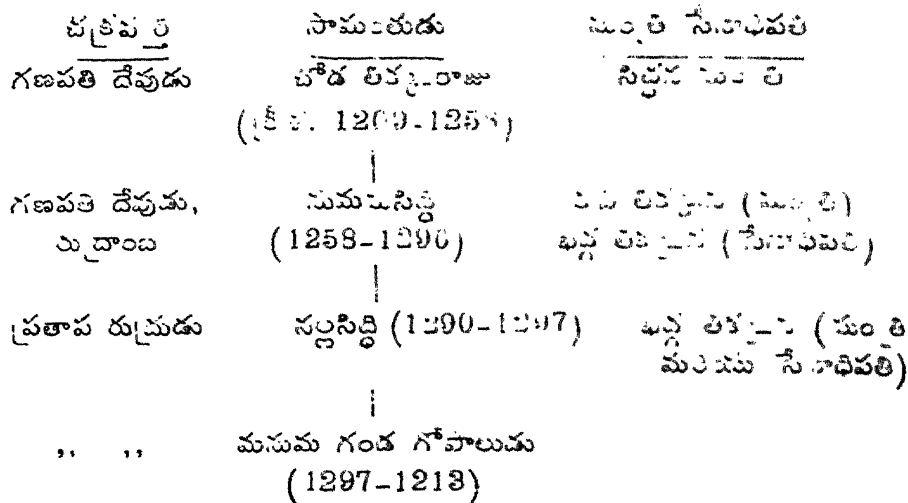
ఈ కాటమరాజుయద్దము మనుమసిద్ధికాలమున (క్రీ.శ. 1290-1290) కాక, అతని కుమారుడగు నల్లసిద్ధికాలమున (క్రీ.శ. 1290-1297) జరిగినదనియు, అప్పటికి మనుమసిద్ధియేకాక కవితిక్కనయు మరణించెననియు తెల్పుట కొక ప్రమాణ మున్నది. కాటమరాజు కథాచక్రమునకు సంబంధించిన పీఠగాథలలో 'జన్నివాడ కథ' యొకటి. దీని లాశపత్ర ప్రతి నాకు లభించినది. ఇది ఎఱ్ఱగడ్డ పాటి పోట్లాటకు కొంచెము పూర్వము జరిగిన కథ. ఇందు పుల్లరి యొప్పుందము, కాటమరాజు 'జన్నివాడ' గ్రామమున గుడారము తెల్లించి, పవ్వనాయనితో పగడసాలాడుచు నెల్లారి సీమలో పశువులను మేపుట వర్జితమైనది. కాటమరాజును పద్మనాయకును కూర్చుండి పగడసాలాడిన ఒక పెద్దగుండుబాతిని జన్నివాడ గ్రామమున నేటికిని ప్రజలు చూపుచున్నారు. ఈ 'జన్నివాడ' నేటి నెల్లారి ప్రక్కననున్న జొన్నవాడ. దీని అసలు పేరు 'జన్నవాడ'. ఇది కవితిక్కన జన్నము చేసిన ప్రదేశము కావున "జన్నవాడ" అయినది. ఈ 'జన్నవాడ' యను గ్రామము కాటమరాజు కాలమునాటికే ఏర్పడినదని ప్రాచీనగాథను బట్టి తెలియుచున్నది. మనుమసిద్ధి మరణానంతరము తిక్కన యజ్ఞము చేసి భారతరచన ప్రారంభించె ననికదా జనశ్రుతి; అనగా కాటమరాజు పుల్లరికథ నాటికే మనుమసిద్ధి మరణించుట, తిక్కన యజ్ఞము చేయుట, ఆ ప్రదేశమున నొక గ్రామము వెలయుట జరిగిపోయినది. కావున కాటమరాజు యద్దకాలము నాటికి కవితిక్కన ఉండియుండడు. ఉన్నచో, పదునైడుపర్వముల మహాభారతమును రచించిన ఈ మహాకవి, తన పీఠసోదరునికై దూభించుచు, కనీసమొక కందపద్యమైనను చెప్పియుండును కదా! ఇట్లు కవితిక్కన తన సోదరుడగు ఖద్గతిక్కన ప్రసక్తి తీసికొనిరాకపోవుట కూడ, యద్దకాలమున అతడు లేడని నిరూపించుచున్నది. కవితిక్కన, ఖద్గతిక్కనకన్న వయసులో పెద్దవాడై, అతని కన్న ముందే గలిచియుండును. క్రీ.శ. 1290 ప్రాంతమున మనుమసిద్ధి చంపబడెను. తరువాత నాలుగైదు సంవత్సరములలో కవితిక్కనయు గలిచియుండును. ఆ విమ్మటనే ఈ కాటమరాజుయద్దము (ఖద్గతిక్కన మరణము) సంభవించియుండును.

చోడతిక్కరాజు శాసనములు క్రీ.శ. 1209-10 నుండి లభించుచున్నవీ. క్రీ.శ. 1258 లో చోడతిక్కరాజు సుందరపాండ్యునిచే చంపబడెనని తెలియుచున్నది. మనుమసిద్ధిశాసనములు క్రీ.శ. 1249-50 నుండి లభ్యమగుచున్నవి. కాటమరాజు ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడని గుండ్లపాలెము శిలా శాసనము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. మనుమసిద్ధి క్రీ.శ. 1290 ప్రాంతములో కాకతీయ సేనానియగు అడిదమ్మచే చంపబడెనని స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. ఖడ్గతిక్కన తమ్ముడగు బాచడు సేనాని నైన్యమును జయించినట్లు ఒక చాటు పద్యము చెప్పుచున్నది. ఈ బాచడు క్రీ.శ. 1275-1277 ప్రాంతమువాడని దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు నిర్ణయించినారు¹⁹ (చూ. భారతి, మార్చి 1965). మనుమసిద్ధి కుమారుడగు నల్లసిద్ధి క్రీ.శ. 1270-1275 ప్రాంతమున నుండి యుండునని మల్లంపల్లివారు నిర్ణయించియున్నారు. మనుమసిద్ధి మనుమడును, నల్లసిద్ధికుమారుడును అగు మనుమ గండ గోపాలుడు క్రీ.శ. 1297 ప్రాంతమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ మనుమ గండ గోపాలుడును కాటమరాజుయధమున పాల్గొన్నాడు. కఠియావుల రాజు ఎఱసిద్ధిరాజుతోను, భట్టావుల వల్లభన్న పాపసిద్ధిరాజుతోను, అయితమరాజు గండగోపాలరాజుతోను యుద్ధము చేసినట్లుగా ఎఱుగడ్డపాటి పోట్లాటలో గలదు.¹⁹ కాటమరాజు సోదరుడగు కఠియావులరాజు ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని సేనానియగు బేతాళుని ద్వంద్వయుద్ధమున జంపినట్లుగా నున్న వీరగాథ లభ్యమగుచున్నది. ఇన్ని విషయములు ప్రబల సాక్ష్య మిచ్చుచుండగా కాటమరాజు కథల చారిత్రకత్వమును శంకించు ప్రబుద్ధుల నేమనవలెనో తెలియకున్నది.

పై విషయములనుబట్టి కాటమరాజుకథలలో వచ్చు ఖడ్గతిక్కన, నల్లసిద్ధి రాజు, కాటమరాజు, గండగోపాలుడు చారిత్రక పురుషులనియు, ఈ యుద్ధము ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున-ముఖ్యముగా 13 వ శతాబ్దివివరి భాగములో, క్రీ.శ. 1290-97 మధ్యకాలమున జరగినదనియు నిస్సంశయముగా జెప్పవచ్చును. పై చర్చనుబట్టి నల్లసిద్ధిరాజు పితృ పితామహాలయొక్కయు, వారి వారి మంత్రులయొక్కయు కాలము లిట్లుండును:

19. చూ. కాటమరాజు కథ, వేటూరి పరిష్కృతము, పుటలు 104, 105.

ఆచార్య మారేమండ రామారావుగారి సిద్ధాంత ప్రకారము
చారిత్రీయ చక్రవర్తుల వంశక్రమము

మొదటి బేతరాజు (క్రీ.శ. 1000-1080)

మొదటి ప్రోలరాజు (1080-1075)

రెండవ బేతరాజు (1075-1110)

రెండవ ప్రోలరాజు (1110-1158)

రుద్రదేవ మహారాజు
(1158-1195)

మహాదేవ రాజు
(1195-1199)

[పల్నాటి యద్ధము ఈతని
కాలమున జరిగినది. ఇతడు
నలగామునకు సహాయముగా
కొంత సైన్యమునుబంపెను.]

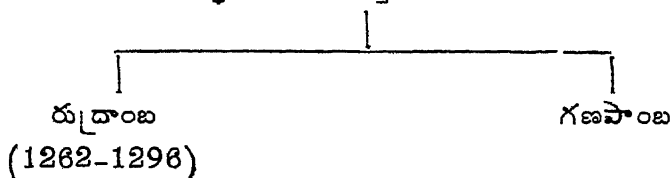
గణపతి దేవుడు
(1198-1262)

కుందాంబిక
(భర్త: నతవాడి
రుద్రరాజు)

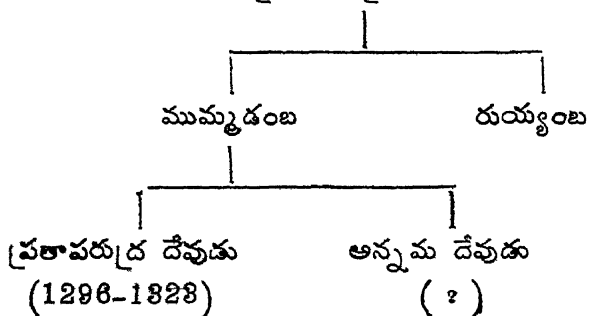
గణపతి దేవుడు

(1198-1262)

[చోడ తిక్కరాజును అతని పుత్రుడు మనుమసిద్ధియు
నితని సామంతులు. ఇతడు 1260లో పాండుల దాడినుండి
మనుమసిద్ధిని రక్షించెను]

[మనుమసిద్ధి ఈమెకు సామంతుడు. కాని 1290 లో
అతడు పాండులతో చేరి కుట్ర పన్నెను. అందుచే
యువరాజు ప్రతాపరుద్రుడు అతనిని చంపివేసెను]

[నల్లసిద్ధియు, అతని పుత్రుడు మనుమ గండ గోపాలుడును
ఇతని సామంతులు. ఇతడు యువరాజుగా నున్నప్పుడు
1290 ప్రాంతమున మనుమసిద్ధిని చంపెను. కాటమరాజు
నల్లసిద్ధుల ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట యితని కాలమున
జరిగినది.]

కావున కాటమరాజు క్రీ.శ. 1290-97 మధ్యకాలములో ఎప్పుడో నల్ల
సిద్ధితో యుద్ధమచేసి మరణించియుండును. కాకతీయ సామంతులగు తెలుగు
చోళుల కాలమును దెలిసికొనుటకు కాకతీయ చక్రవర్తుల వంశక్రమమును
పరిశీలించుట యవసరము. (చూ: పై వంశక్రమము)

మనుమసిద్ధి ద్వితీయపూర్వము నల్లసిద్ధియని తెలుగుచోటుల శాసనము లలో స్పష్టముగా నుండుగా, కొందరు మనుమసిద్ధియే నల్లసిద్ధి యని భ్రమించి, మనుమసిద్ధి కాటమరాజుతో బోరాడెనని నివేదిత వాదమును సుదా తురదించిరి. 1909 లో, 'రాజవంశ ప్రదీపిక' రచయిత బట్టు రాజుగారు, కాటమ రాజుతో యుద్ధము చేసినది మనుమసిద్ధి అనియు, వానిని నల్లసిద్ధిగా, మనుమసిద్ధి తమ్మునిగా పేర్కొనిరి.²⁰ 1953 లో కాటమరాజుపట్టణ నిర్మాణ అనుబంధము వ్యాసమును ప్రకటించిన ఆచార్య రమా ప్రభువు బోధించినందున గారు మహారాష్ట్ర మనుమసిద్ధి నల్లసిద్ధిలను అభేదమున వాడించె. తమ వ్యాసము నివేదితము నల్లసిద్ధికి బదులు మనుమసిద్ధి రామమునే వాడుట విచారవరము. మనుమసిద్ధిని గూర్చి వీరిట్లు వివరించె: "మనుమసిద్ధి—ఇరదు కట్టాయన వలన వచ్చిన రాజు. నల్లసిద్ధి యని యీతనికి వ్యవహారము కలదు. చిత్రము అమరావతిరంగవర్మయనిని బాంధ్యునికిని బుట్టిన ముక్కంటికి పుత్రుడు."²¹ ఇట్లు మనుమసిద్ధియు నల్లసిద్ధియు నొక్కరనుట సరికాదు. మనుమసిద్ధియొక్క ద్వితీయ పుత్రుడు నల్లసిద్ధి యని శాసనములు నిరూపించుచున్నవి. తెలుగుచోటుల శాసనములపట్టి మనుమసిద్ధికి ముగ్గురు పుత్రులు: తిక్కభూప, నల్లసిద్ధ, గోపికాభ. మూడవ గాథారాయన నల్లసిద్ధికి నలుగురు సోదరులున్నారని చెప్పుచుండును: "మ. సిద్ధిరాజు, మనుమసిద్ధిరాజు, పాపసిద్ధిరాజు, కొండిక సిద్ధిరాజు, కొమార సిద్ధిరాజు" అని వాడుచుండును. కాని వేటూరివారుపరిష్కరించిన భట్టు రాయబారము అను పేరగాథలో ఈ అయిదుగురి పేర్లునుభిన్నముగా నున్నవి: "మన్మసిద్ధిరాజు, కొండక సిద్ధిరాజు, కొమార సిద్ధిరాజు, కస్తూరి రాజు, గండగోపాలరాజు" అనికలదు.²² కోడండ రామయ్యగారు, స్థానిక చరిత్రల నాధారముగా జేసికొని కాబోలు, మనుమసిద్ధి ముక్కంటిపుత్రు డనిరి. కాని భట్టురాయబారము కథలో మనుమసిద్ధి ముక్కంటికి మూడవ తరము వాడుగా చెప్పబడెను.

20. "మనుమసిద్ధి రాజు, యర్రసిద్ధి రాజు, పాపసిద్ధి రాజు, నల్లసిద్ధి రాజు, కమారసిద్ధి రాజు, ఈ సూర్యవంశ శత్రుయులు అయిదుగురు అన్నదమ్ములు"

—రాజవంశ ప్రదీపిక, పుట. 138.

21. ఆంధ్రపత్రిక, విజయ సంవత్సరాది సంచిక, పుట. 58.

22. కాటమరాజు కథ, అనుబంధము, పుట 159

“ముక్కంటి కొమరుండు మొగి జనోధీరుడు

జనోధీరుని కుమారుడు మనోధీరుడు

మనోధీరుని కుమారుడు మన్మసిద్ధిరాజు”²³

తెలుగుచోళుల శాసనములనుబట్టి మనుమసిద్ధి, చోడతిక్కరాజు, ద్వితీయ పుత్రుడు.

7. యుద్ధకాల నిర్ణయము :-

నల్లసిద్ధిరాజు నెల్లూరును పాలించిన కాలము క్రీ.శ. 1290-97 అని పైన నిరూపించితిని. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట యీ మధ్యకాలములోనే జరిగి యుండవలెను. అది యే సంవత్సరమో నిరూపించుటకు విమర్శకులు. కొంత ప్రయత్నము చేసియున్నారు.

ఖిల్జీ-బ్రహ్మద్రయ్యుల యుద్ధము (ఇదియే యాదవుల ఎఱ్ఱగడ్డ పాటి పోట్లాటకు నాంది) మాఘ బహుళ ఆమావాస్య మంగళవారము నాడు జరిగినట్లుగా ‘చల్లవారి జగడము’ అను పీఠాంతలో గలదు. ²⁴ నాకు లభించిన ‘ఆవుల మేపులు’ అను తాళపత్ర గ్రంథమున ఎఱ్ఱగడ్డపాటిలో యాదవులు చిత్రభాను సంవత్సరమున చెల్లగలరని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పినట్లుగా కలదు:

“ఏటిమీద ఆరునెలలకు ఎద్దులు యాదవులు

చిత్రభాను సంవత్సరాన చెల్లనున్నారు”

స్థానిక చరిత్రలలో కూడ ఈ యుద్ధము చిత్రభాను సంవత్సరంబున జరిగినట్లుగానే యున్నది. ఈ చిత్రభానుసంవత్సరమునకు సరియైన శకవత్సరములు నాలుగున్నవి: 1024, 1084, 1144, 1204 ఈ నాల్గింటిలో దేనిలో మాఘ బహుళ ఆమావాస్య మంగళవారము నాడయ్యెనో పరిశీలించినచో అదియే యీ యుద్ధము జరిగిన సంవత్సర మగును. ఈ పరిక్ష ఒక్క 1084 కు మాత్రమే సరిపోవుచున్నది. అనగా శకవత్సరము 1084 + 78 = క్రీ.శ. 1162 ఖిల్జీ-బ్రహ్మద్రయ్యుల

---

23. కాటమరాజుకథ, ఆనుబంధము, పుట. 150

24. కాటమరాజు కథ, పుట 28.

యుద్ధకాల మగుచున్నది. కాని యిది సరికాదు అప్పటికి ఖడ్గచిక్కిన కాదు కదా, అతని తండ్రి సిద్ధవంతుడైన సుండియుండుట కవకాశము లేదు. కావున చిత్రభానుసంవత్సరమును బట్టి యుద్ధకాల నిర్ణయము చేయవలయు.

గుండ్లపాలెముశాసనములో నొకచోట యుద్ధకాలము శకవర్షము 1170 కాళయుక్తి సంవత్సర కార్తికశుద్ధ పంచమి గురువారమని కలదు: “స్వస్తి శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౧౦౦ అగు నేటి కాళయుక్తి సంవత్సర కార్తిక శుకగు నెల్లారి నలసిద్ధిరాజు సర్వసన్నాహం మెరసి లింగాలకొండ చాళుగడ్డపాటి కూడలిసోమేశ్వరుని సందలిననాన ఆత్రియగోత్ర యాదవ క్షత్రియ మధురాపుర మండీశ్వర శ్రీవిష్ణు యోగమాయ దివ్య శ్రీపాదక బ్రహ్మ శాత్రవభంజన నచ్చెర వుండి పౌత్రలాయత్రపం గౌరవ పౌరవుండు ద్వారకాపురి గోపికా వల్లభుని పౌత్రుండు వల్లరాజు లతనిసుతులు పోలురాజు వారి పుత్రులు మొదలైన యాద వులు నలసిద్ధింగూడి యుద్ధము సేసి మృతులైరి.”²⁵. ఈ శాసన విషయమును బట్టి కాటమరాజు - నల్లసిద్ధిరాజుల యుద్ధము శకవర్షము 1170 అనగా క్రీ.శ. 1248 లో జరిగెనని చెప్పవలెను. కాని యిందు చెప్పిన శకవర్షంబునకును, తిథివార సంవత్సర నామములకును పొత్తు కుదురుటలేదు. ఈ శాసనములోని యుద్ధకాల సంవత్సరమును గూర్చి మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు ఇట్లు సెలవిచ్చినారు: “ఇది కూడ సరియైన తేదిగఁ గనఁబడదు; ఎందువల్ల ననగా శకవర్షము 1170 కి సరియైన బార్హస్పత్య మాసాఖ్యము కీలక కాని, కాళయుక్తికాదు. కాళయుక్తియే సరియైన సంవత్సరమని, శకవర్ష సంఖ్యయే తప్పుగా చెక్కఁబడియుండునని యనుకొన్నచో, దానికి సరియైన శకవర్షము 1180 అగును. ఈ 1180, కాళయుక్తి సంవత్సరమున కార్తిక శు 5 గురువారము నాడయినదేమో విచారింప వలసియున్నది. ఆ సంవత్సరమున ఆధికమాసము వచ్చినది. ఇది కార్తికమే, అధిక కార్తికమున వైనను శుద్ధపంచమితిథి శనివార మయినది కాని, గురువారము కాలేదు, నిజకార్తికమున వైనను శుద్ధపంచమి శనివారమే అయినది. అందువలన శకవర్షము 1180 కార్తిక శుద్ధపంచమి గురువారము కూడ సరియయిన తేదిగాఁ గన్పట్టదు. శకవర్షము 1170 సరియైనదేమో యనుకొన్న నా సంవత్సరమునవైనను కార్తిక

25. గుండ్లపాలెము శిలాశాసనము, నాల్గవప్రక్క, పంక్తులు 1-17.

శు 5 శుక్రవారమైనది కాని గురువారము కాలేదు. అందువలన నీ గుండ్లపాలెము శాసనము నందిచ్చిన యుద్ధకాలము కూడ సరియైనది కాదు. అందువలన నెల్లూరి నల్లసిద్ధిరాజునకును కాటమరాజునకు యుద్ధ మెప్పుడు జరిగినదియు నిప్పటికి గల యాధారములతో నిర్ణయించుటకు వీలు కాదు.” 26 ఒకవేళ ఇందలి తిథి వార పక్షములను నమ్మకుండ, శకవర్షమునే ప్రమాణముగా గ్రహింతమన్నచో, క్రీ.శ. 1248 నాటికి, నల్లసిద్ధిపాలన కాదుకదా అతని తండ్రియగు మనుమసిద్ధి పాలన కూడ ప్రారంభము కాలేదు. అది కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలము. నెల్లూరును చోడతిక్కరాజు పాలించుచుండెను. కాని కాటమరాజు ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడుగా ఈ గుండ్లపాలెము శాసనములోనే రెండు మూడు తావులందున్నది. చోడతిక్కని కుమారుడగు మనుమసిద్ధి కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలమున కొంత, రుద్రమదేవికాలమందు మరికొంత జీవించినవాడు. (గణపతిదేవుని ‘కాలము క్రీ.శ. 1198-1262; రుద్రమదేవి కాలము క్రీ. శ. 1262-1296; మనుమసిద్ధి కాలము క్రీ.శ. 1250-1290) నల్లసిద్ధియు అతని ప్రత్యర్థియగు కాటమరాజును రుద్రమదేవి చివరికాలమందును, ప్రతాపరుద్రుని యోవరాజ్య కాలమందును జీవించియుందురు. అనగా క్రీ.శ. 1290-1297. ఈ మధ్య కాలమందే యుద్ధము జరిగియుండును.

ఈ గుండ్లపాలెము శాసనములోనే రెండవప్రక్క 40-44 పంక్తులలో కాటమరాజు ఓరుగంటి ప్రతాపుని కాలమున ముప్పదిరెండు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి, పంచలింగాలకొండ దగ్గరనున్న ఎఱ్ఱగడ్డపాటిలో నల్లసిద్ధిరాజుతో యుద్ధము చేసి చనిపోవునాటికి కలియుగము ప్రవేశించి 3965 ఏండ్లాయెనని యున్నది. దీనినిబట్టికూడ యుద్ధకాలమును నిశ్చయింపవచ్చును. క్రీ.పూ. 3101లో కురుక్షేత్ర మహాసంగ్రామము జరిగినదనియు, అదియే కలియుగ ప్రారంభ వనియు పండితులు చెప్పుదురు. కావున కాటమరాజుయుద్ధము 3965-3101 = క్రీ.శ. 864లో జరిగి యుండవలెను. ఇది మిక్కిలి అసమంజసముగా నున్నది. ఈ యుద్ధమింత ప్రాచీనమనుట హాస్యాస్పదము,

నీ పి. బ్రౌనదొరగారు కాటమరాజుయుద్ధము క్రీ.శ. 1159లో జరిగినదని భావించిరి. వీరు 1842 ఆగస్టు 1వతేదీని న్నాయించిన “భట్టురాయబార” మను

ప్రతిలో ముఖపత్రమున దొరగారు స్వహస్తములతో నిట్లు లిఖించియున్నారు :
 "The occurrences described in this poem took place at
 the time when Bhuja Bala vira NallaSiddha Dēva Chola
 Maharaz (a little baron with a long name) ruled Nellore.
 And it has been ascertained that this was in the
 year 1081 of Salivahana or A.D, 1159".²⁷ ఇందు సంఘటన
 నల్లసిద్ధికాలముననే జరిగినట్లుగా చెప్పబడినను, యుద్ధకాలము మాత్రము సరిగా
 నీయబడలేదు. క్రీ.శ. 1159 నాటికి ఖడ్గతిక్కనతండ్రికూడ పుట్టియుండడు.

న్యూయర్క్ (Sewell) చరిత్రకారుడు సిద్ధిరాజును యాదవులను
 క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దమువారుగా నిరూపించెను. ఇది సరికాదు. శ్రీమతి వారణాసి
 యశోదాదేవిగారు ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట క్రీ.శ. 1259లో జరిగినదని వ్రాసిరి²⁸.
 మూడవ మనుమసిద్ధి క్రీ.శ. 1248-1267 మధ్య నుండుటయే దీనికి ప్రమాణము
 కాబోలు. వీరగాథలలో చెప్పబడినట్లుగా మనుమసిద్ధి యీ యుద్ధమున చనిపోలే
 దనియు, క్రీ.శ. 1267 వరకును అతని శాసనములు లభించుచున్నవనియు ఈమె
 తెల్పియున్నారు. మనుమసిద్ధికిని నల్లసిద్ధికిని అభేదమును పాదించుటచే ఈమె
 యిచ్చిన యుద్ధకాలము విశ్వసింపదగినది కాదు. ఇందు ఒక తరము వెనుక
 బడ్డినది. మెకంజీ వ్రాతప్రతులలో ఈ యుద్ధము క్రీ.శ. 1268 లో జరిగినట్లుగా
 చెప్పబడినది.²⁹ క్రీ.శ. 1259ని యుద్ధకాలముగా భావించిన యశోదాదేవిగారు
 1268ని కూడ కొంతవరకు అంగీకరించుచున్నారు. ఏమైనను ఈ యుద్ధము
 కాకతి గణపతిదేవుని కాలముననే జరిగినదని ఈమెగారి వాదము: "This
 battle evidently took place in Ganapathi's reign and
 not in Rrattaparudra's as Manmasiddhi, contemporary
 of Ganapathi, figures as the king in the battle. The

27. కుదరాడు ప్ర.ప్ర. రి. పు. శాం. లోని ప్రతి, డి. నెం. 1048.

28. J.A.H.R.S. Volume xxiii, P. 13.

29. LAYARD: Mac. Cat, P. 727, details of battle
 A.D, 1157.

battle is placed in A.D. 1263 and Manmasiddhi along with Tikka is said to have lost his life in it. Even accepting the date of the battle as A.D. 1263 Manmasiddha did not lose life in that year, as his records attest his rule till A.D. 1267".³⁰ మనుమసిద్ధి గణపతిదేవునకు సామంతుడనటలో సందేహము లేదు కాని, కాటమరాజుతో యుద్ధము చేసినది మాత్రము మనుమసిద్ధి కాదు; అతని కుమారుడు నల్లసిద్ధి. ఇతడు ప్రతాప రుద్రుడు యువరాజుగా నున్నప్పుడు నెల్లూరు నేలినవాడు; రుద్రాంబకు సమ కాలికుడు. అందుచే యశోదాదేవిగారి వాదము పరాస్త మగుచున్నది. కాటమరాజు యుద్ధము గణపతిదేవుని కాలమున కాదు, ప్రతాపరుద్రుని కాలముననే జరిగినది. ఐహళః ప్రతాపరుద్రుడు యువరాజుగానున్న కాలమున జరిగియుండును. దీనికి గల సాక్ష్యములను నేను వెనుక వివరించియుంటిని.

యశోదాదేవిగారు కాని, మల్లంపల్లివారు కాని కాటమరాజు వీరగాథ లన్నింటిని పరిశీలించ లేదు. అందుచే ఈ చారిత్రకులు కాటమరాజు యుద్ధకాల మును సరిగా అంచనా వేయలేకపోయిరి. యశోదాదేవిగారైనను ఒక సంవత్సరము (క్రి.శ. 1259) నిచ్చిరి కాని, మల్లంపల్లివారు యుద్ధకాలమును నిర్ణయించుటకే వీలుకాదని నిస్పృహచెందిరి: "..... గుండ్లపాలెము శాసనము నందిచ్చిన యుద్ధకాలము సరియైనది కాదు. అందువలన నెల్లూరి నల్లసిద్ధిరాజునకును కాటమ రాజునకును యుద్ధ మెప్పుడు జరిగినదియు నిప్పటికిఁ గల యాధారములతో నిర్ణయించుటకు వీలు కాదు".³¹ కాటమరాజు కథాచక్రమున ముప్పదిరెండు వీర గాథ లుండగా, ఒక్క గుండ్లపాలెము శిలాశాసనమును మాత్రమే ఆధారముగా గ్రహించుట పాడికాదు. తాళపత్రములలో చివికిపోవుచున్న ఆ వీరగాథలలోని చారిత్రకాంశములను గూడ పరిశీలించవలసియున్నది. అప్పుడే కాలనిర్ణయము సమగ్ర పరిశీలనమగును. ఇట్టి సమగ్ర పరిశీలనము చేసినవారు దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు. ఈ రెడ్డిగారు తమయొద్దనున్న తాళపత్ర గ్రంథములను ఆధార ముగా చేసికొని, ముఖ్యముగా 'ఆవులమేపు' అను వీరగాథను తీసికొని, కాటమ

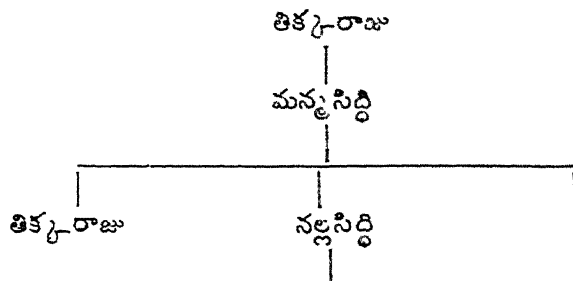
30: J.A.H.R.S., Volume xxiii, P. 14.

31, కాటమరాజు కథ, పీఠిక, పుట xxx

రాజు నల్లసిద్ధితో గావించుకొన్న పుల్లరియ్యడంబడికను, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాడుతూ తారీఖులతో సహా నిర్ణయించినారు :

“కాటమరాజుపుల్లరియ్యడకాలము నిర్ణయించుటకు గుంటూరుజిల్లా సర్పంచి రావుపేటశాసనము చక్కగా తోడ్పడుచున్నది. అందలి నెల్లూరు చోడవంశము, కాలము పనికివచ్చును.

మన్మ గండ గోపాలుడు, క్రీ.శ. 1297.

ఈ నెల్లూరి చోడవంశమందలి 'నల్లసిద్ధి'యే కాటమరాజుతో పుల్లరియ్యడము కావించినట్లు ద్వీపదచరిత్ర సూచించుచున్నది.

“తనర వ్రాయించ్చిరి తిక్కనచాత
విరుష సంవత్సరకాలము కార్తిక
యా శుద్ధ విదియ యలమి గురువారము
... ..
... ..

యిలలోన నల్లసిద్ధిరాజిచ్చిన కవులు”

(ఆవులమేపు 1-59 తాటియాకు)

ఈ ద్వీపదలో శకవర్షములు చెప్పకపోయినను, శాసనమందలి శా.శ. ౧౨౦౮ అగు, హేమలంబి కాలముకంటే కొంచెము ముందు కాల మనట కాక్షేపము లేదు. కాకతీయ 'ప్రతాపరుద్ర భూపతి' కాలమునాటిదన వీలున్నది. కాబట్టి, నెల్లూరి పుల్లరికవులు శా.శ. 1208 అగు విష సంవత్సర కార్తిక శుద్ధ ౩ గురువారము- అనగా 18-10-1281 తేది నెల్లూరు కరణము తిక్కన వ్రాసినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. క్రీ.శ. 1281 నాటికి నెల్లూరుచోడరాజు నల్లసిద్ధి రాజ్యము సాగినట్లున్నది. క్రీ.శ. 1282 చిత్రభానులో పుల్లరియ్యడమూ పరిసమాప్తమయినట్లు ద్వీపద కాలచరిత్ర తెల్పుచున్నది:

‘చిత్రభాను సంవత్సరము చెరిగి కార్తీక

చెతుర్దశి దినమున శనివారమునాడు

ఆ రాత్రి వేగిన ఆవుల పబ్బము’

(ఆవులమేపు, 1-32 తాటియాకు)

శా. శ. 1204 అగు చిత్రభాను సంవత్సరము కార్తీక బ14 శనివారము
17-3-1282 తేదీతో సమకాలమగుచున్నది.”³²

పైవిధముగా తెల్పిన దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారి అభిప్రాయముతో
ఏకీభవించుటకు నాకెట్టి అభ్యంతరమును లేదు. వీరు కేవలము శాసనములనేకాక
వీరగాథలను కూడ పరిశీలించిన మనిషి. వీరిది సమగ్ర పరిశీలనము. కాని, క్రీ.శ.
1290 ప్రాంతమున కాకతీయ యువరాజగు ప్రతాపరుద్రుడు నెల్లూరిపై దండెత్తి
కుట్రపన్నిన మనుమసిద్ధిని చంపెనని తెల్పు ఆచార్య మారేమండ రామారావుగారి
వాక్యములు వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు నిర్ణయించిన కాలమునకు కొంచెము బాధక
ముగా నున్నవి. దీనినొక విధముగా తొలగింపవచ్చును. మారేమండ రామారావు
గారు ప్రతాపరుద్రుడు మనుమసిద్ధిని చంపినది క్రీ. శ. 1290 ప్రాంతమనిరి
కాని. సరిగా 1290అని నిర్ణయించ లేదు. అది 1290కి ముందు కావచ్చును, లేదా తరు
వాత గావచ్చును. ఏమైనను, కాటమరాజుయ్యద్ధము మనుమసిద్ధి మరణానంతరము
జరగినది. మనమగండ గోపాలుడు రాజ్యమునకు వచ్చుటకు ముందు జరిగినది.
మనుమగండ గోపాలుడు క్రీ. శ. 1297 ప్రాంతమున నున్నట్లుగా శాసనాధార
మున్నది. క్రీ. శ. 1267 వరకును మనుమసిద్ధి శాసనములు లభించుచున్నవని
యశోదాదేవిగారు తెల్పుచున్నారు. కాబట్టి యీ యుద్ధము క్రీ. శ. 1267-1297
మధ్యకాలములో ఎప్పుడో జరగియుండును. ఇది ప్రతాపరుద్రుని కాలమున జరగె
నని గుండ్లపాలెము శాసనమును, వీరగాథలను తెల్పుచున్నవి. ప్రతాపరుద్రుని
పాలనాకాలము క్రీ. శ. 1296-1323. కాని యితడు యువరాజుగానున్నప్పుడు
మనుమసిద్ధిని చంపెనని మారేమండ రామారావుగారు తెల్పుచున్నారు. ఇతడు
రుద్రప్రసాదేవి పాలనాకాలము (1262-1296)లో క్రీ. శ. 1280 లో యువరాజ్య
పట్టాభిషిక్తు డయ్యెను. అందుచే కాటమరాజు-నల్లసిద్ధిరాజుల యుద్ధము క్రీ. శ.

32. ‘కాటమరాజు : పుల్లరి యుద్ధకాలము’, కలగూరగంప, భారతి, జూలై
1966, పుట 76.

1267-1297 మధ్య జరగెనుట కన్న క్రీ. శ. 1280-1297 మధ్య జరగెన నుట మరింత సమంజసము. ఆ యుద్ధము జరిగిన సంవత్సరము దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు చెప్పినట్లుగా క్రీ. శ. 1282 కావచ్చును. అదియే చిత్రభాను సంవత్సరమగుట వీరివాదమునకు మరింత బలము నొసంగుచున్నది. క్రీ. శ. 1290 ప్రాంతమున మనుమసిద్ధి ప్రతాపరుద్రునిచే చంపబడెనను మారేమండ రామారావు గారి వాక్యములనే ఆధారముగా గైకొన్నచో, ఈ యుద్ధము క్రీ. శ. 1290-97 మధ్యకాలములో జరిగియుండునని చెప్పవలెను.³³ మొత్తమునకు ఈ యెట్టిగడ్డ పాటి పోట్లాట క్రీ. శ. 1280-1297 మధ్యకాలము (అనగా రుద్రమదేవి చివరి కాలము - ప్రతాపరుద్రుని యౌవరాజ్య కాలము)లో జరగెననుట నిస్సంశయము. చిత్రభాను సంవత్సరమునకు క్రీ. శ. 1282 సరిగా సరిపోవుటవలన అదియే యుద్ధకాలము కావచ్చును.

8. యుద్ధకారణములు : -

కాటమరాజు కడప కర్నూలు మండలములలో లంకమల, పాలకొండ, నల్లమల మున్నగు పర్వతారణ్య ప్రదేశములందు తన విస్తారమైన గోగణమును మేపుకొనుచు, అచ్చట ఆనావృష్టిచే పశువులకు కసవు లభింపజేసి నెల్లారుసీమకు వచ్చి, నల్లసిద్ధిరాజుతో తన మందలో పుద్దెడి కోడెదూడలను పుల్లరిగా నిర్ణయించుకొని, నెల్లారిసీమలోని పచ్చిక బీళ్లను మేపుకొనుచు, ఒడంబడికకు విరుద్ధముగా పరిపైరులను గూడ మేపివైచుట; యాదవులు అరణ్యములలోని కిరాతుల జీవన భృతికి అడ్డుతగులుట; నల్లసిద్ధిరాజు ఉంచుకొనిన బోగముదాని పెంపుడు చిలుకను కాటమరాజు బంధువులు చంపుట-అను మూడు కారణములచే యుద్ధము సంప్రాప్తమైనదని స్థానిక చరిత్రలు పదునెన్నిదల సంపుటములో వివరముగా నున్నది.³⁴

---

33. రాజవంశ ప్రదీపికాకర్తయగు బతుల లక్ష్మయ్యగారు కాటమరాజు యుద్ధము క్రీ. శ. 1300లో జరిగినదని వ్రాసిరి (చూ. రాజవంశ ప్రదీపిక, పుట. 138). కాని దీనికి గల ప్రమాణమును మాత్రము వారు చూపలేదు.

34. చూ. కాటమరాజుకథ, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి పీఠిక, పుటలు

xii, xiii.

కాటమరాజు, పుల్లరి ఒప్పందము తరువాత, నెల్లూరు రాజ్యములోని అరణ్యములందు పశువులను మేపుకొనుచు, అచ్చట కూడ అనావృష్టిచే కనవు లభ్యము కాకపోగా, నెల్లూరుసీమలోని పైరుచేలను మేపినట్లుగాను, అదియేయద్ధకారణమైనట్లును పట్టపురావి కై ఫీయతులలో గలదు : “ ..... ఈ ప్రకారంకొన్ని దినములు జరిగిన తరువాతను నెల్లూరిసీమలోను మహాత్తు అయిన శ్రామం వచ్చి వర్షంలేక పచ్చికపట్లు యెండిపోయి అరణ్యములయందున్న కనవులేక కాటమరాజువారి గోసంరక్షణ అయ్యేది బహు ప్రయాసము కాగా నెల్లూరిసీమలో కపిలభావుల ఆసరాను యేరుల ఆసరాను యెక్కడెక్కడ ఆకరం చేసిన పైరువుండగా కాటమరాజువారు గోగణమును ఆ పైరులకు తోలుక పోయి పొలాలు మేపినారు. అందువల్ల నెల్లూరి నల్లసిద్ధదేవ చోళ మహారాజులవారికిన్ని కాటమరాజువారికిన్ని విరోధంపుట్టి.....” 35.

నల్లసిద్ధిరాజు వేశ్యయొక్క పెంపుడు చిలుకను చంపినది కాటమరాజు పినతండ్రియగు పోలమరాజు (పోలరాజు) అని స్థానిక చరిత్రలలో గలదు. ఇది అసమంజసము. కాటమరాజు నెల్లూరిసీమలో పశువులను మేపుకొనుచున్నప్పుడు పోలరాజు లేడు. పెద్దిరాజు మరణించినప్పుడే అతని నల్లరు సోదరులును వివిధ ప్రదేశములలో చనిపోయినట్లు వీరగాథలలో గలదు . పోలరాజు చిలుకమణ్ణి రాజ్యమున ముక్కుంటిచే హతుడయ్యెను. ఆ పోలరాజుపగ తీర్చుకొనుటకే కాటమరాజు సిద్ధిరాజు రాజ్యమున ప్రవేశించెను. సిద్ధిరాజు వేశ్యయొక్క పెంపుడు చిలుకను పల్లికొండ వారించుచున్నను వినక, కాటమరాజే స్వయముగా చంపెనని గాథాకారులు చెప్పుచుందురు. నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున చిలుకను చంపినదే పద్మరాజువుడని యున్నది.

సాంప్రదాయికముగా కాటమరాజుకథలను గానముచేయు గాథాకారులు యాద్ధకారణములను మరియొక రీతిగా చెప్పుచున్నారు : నల్లసిద్ధి నల్లమల ప్రాంతారణ్యమున కొంత భూమిని తన సోదరియగు కుందమాదేవికి అరణ్యముగానిచ్చెను. కాటమరాజు, పల్నాభావమువలన కరవేర్పడగా తన గోవులకు పూరియు నీరునులేక, పద్మనాయని బ్రోత్సాహముతో నల్లసిద్ధి ఆస్థానమునకువచ్చి, అతని బీడులలో

35. కాటమరాజు కథ, మల్లపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి పీఠిక, పుట. xix

తన పశువులను మేపుకొనుటకు అనుమతినీయవలసినదని ప్రార్థించెను. అందులకుగా సంవత్సరమున కింతయని పుల్లరి యిత్తునని ఆతడొడంబడెను. కార్తీకమాసమున బట్టి తనసోదరికి తరువాత తెలుపుకొనవచ్చునని ఆపెషషమున బానే కాటమరాజు కడ కవులు పత్రములు వ్రాయించి పుచ్చుకొనెను. నల్లసిద్ధి సోదరికి ఈ విషయము తెలియదు. కాటమరాజు ఆ నాటి నుండియు నల్లమల ప్రాంత భూములలో తన పశువులను మేపుకొన దొడగెను. తన అనుమతి లేనిదే తన భూములలో కాటమరాజు పశువులను మేపుకొనుచున్నాడని తెలిసి కుందమాదేవి మిక్కిలి కోపించి, ఆతని పశువులకు నష్టము కలిగింపవలసినదని ఆచటి బోయలవాళ్ళాపించెను. వాడను అట్లు చేయుచుండగా, కాటమరాజు నల్లసిద్ధియే యిట్లు తన పశువులను చంపించుచుండెనని బావించి, ఆతనియెడ మిక్కిలి కుపితుడై యుండెను. ఇంతలో సంవత్సరము మితి గడచినది. కాటమరాజు కడనుండి పుల్లరి పచ్చునే మోయని నల్లసిద్ధి యెదురు చూచుచుండెను. అతడు పుల్లరి చెల్లించు ప్రయత్నముననే లేడని తెలిసి నల్లసిద్ధి ఆతని కడకు రాయశృంగావళియను నొక భట్టును పంపెను. కాని కాటమరాజు, నల్లసిద్ధి అనుమతినీచ్చిరట్టేయిచ్చి, అతడులలో మేయుచుండిన తన పశువులను వ్రేయించెననియు, అతనికి తాము ఈయవలసిన పుల్లరికిని-తమకు కలిగిన నష్టమునకును సరిపోయినదనియు, అందుచే ఆతనికి చెల్లించ వలసినదేమియు లేదనియు భట్టునకు దెలిపెను. రాయబారము విఫలము కాగా, భట్టు నెల్లారికి తిరిగి వచ్చెను. కాటమరాజు గోవులమందలో నష్టమేర్పడిన విషయము తనకు తెలియకపోవుటచే, పుల్లరి నెగవేయుటకే కాటమరాజు ఆ యెత్తు వేసినాడని నల్లసిద్ధి బావించి, ఆతని మీదికి యుద్ధమునకుబోవ నిశ్చయించెను.³⁶

కుందమాదేవి కారణముగా కాటమరాజును నల్లసిద్ధియు ఒకరిపైనొకరు అపోహపడిరిని పైన తెల్పిన విషయమునుబట్టి తెలియుచున్నది. కాని యీ కారణములో రెండు అసంగతములున్నవి. పుల్లరి వ్రాయించుకొనిన విషయము నల్లసిద్ధి తన సోదరికి సంవత్సరాంతము వరకును చెప్పకుండుట; పరిస్థితి యుద్ధము వరకు

---

36. ఈ కారణమును ఆచార్య తిమ్మావజ్జల కోదండ రామయ్యగారు తమ వ్యాసములో నుట్టికించియున్నారు. కాని నల్లసిద్ధికి బదులు మనుమసిద్ధి నామమును ప్రయోగించి వ్రాసిరి. [చూ. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక (1953-54). పుట 38].

వచ్చినను కుందమాదేవి తాను పశువులను వ్రేయించిన విషయము తన సోదరునకు తెలుపకుండుట. ఈ రెండును ఆసమంజస విషయములు. అసలు కుందమాదేవి నల్లసిద్ధి చెల్లెలుగా ఏ వీరగాథలోను లేదు. ఈమె నల్లసిద్ధి రెండవ భార్యయనియు, తన పెంపుడు చిలుకను కాటమరాజు పరివారములోని వారు చంపుటచే, బోయలను ప్రోత్సహించి వారి పశువులను వ్రేయించెననియు, కాటమరాజువారు కోపించి, బోయలను చంపి, పుల్లరి నెగవేసిరనియు వీరగాథలలో గలదు. స్థానిక చరిత్రలలో కుందమాదేవిపేరు లేదు కాని 'నల్లసిద్ధిరాజుగారి బోగంది' అని కలదు.

యుద్ధ కారణములను గూర్చి కనిగిది సీమలోని గాథాకారులు నాకు ఈ క్రింది విషయములను జెప్పిరి:-

కాటమరాజు నల్లసిద్ధిరాజు సభలోనికి పోయి, పచ్చిక బీళ్లను పుల్లరి కిమ్మిని కోరగా, యాదవులు వెణ్ణివారనియు, వారి దగ్గరనుండి అత్యధికముగా ధనమును గుంజ వచ్చుననియు నల్లసిద్ధి తలచి, పుల్లరి ఒడంబడికలో ఎక్కువ నియమముల నుంచెనట: నల్లసిద్ధిరాజు యాదవులను జూచి—

“ఆకు రాసే కరణానికి ఆరువేల వరహాలు

ఎఱసిద్ధిరాజుకు ఏడువేల వరహాలు

పాపసిద్ధి రాజుకు పదివేల వరహాలు

కొండికసిద్ధిరాజుకు కోటివేల వరహాలు

కుందమాదేవులకు ఈంకుమ పసువులకు

పదివేల వరహాల పైక మిచ్చేరా?”³⁷—అని ప్రశ్నించినాడట.

“ఆరుపుట్ట నేయి మాది, అవుకు పుట్టిన కోడెల్ల మాది” అని కూడ నియమమును జెప్పెనట. కాటమరాజు ఆతని దురాశను గ్రహించి, తెలివిగా మరియొక నియమమును జెప్పెనట: “అవుకు పుట్టిన కోడెల్లమిది, నీరున పుట్టిన పూరెల్లమాది” అని ప్రకటించెనట. నల్లసిద్ధిరాజు అందులకు అంగీకరించెను. ఈ ఒప్పందముచే పచ్చిక బీళ్లకాక, వరి పొలములును యాదవులవే యగుచున్నవి. వరి కూడ నీరున పుట్టినదేకదా : అందుచే వరి పొలములను మేపుకొనుటకు కూడ యాదవు

---

87. నెల్లూరు జిల్లా, దర్శికాలూకా, గంగదొనకొండ గ్రామమునకు చెందిన పూజారి సుబ్బయ్య అను వృద్ధగాథాకారుడు 12-9-1968న నాకు పాడి వినిపించినది.

లకు హక్కున్నదట: పైగా, కుందమాదేవి 'చుండి'³⁸ బోయలచే కాటమరాజు యొక్క ఆవులను చంపించిన తరువాతనే యాదవులు కోపముతో పైరుచేలను మేపినారట. అంతకు పూర్వము పచ్చిక బీళ్లలోనే మేపుకొనుచుండిరట. "నీరున పుట్టిన పూరెల్ల మాది" అనుటచే వరిపొలములేకాక, నెల్లూరి పక్షులును యాదవుల సొత్తే యగుదురని యీ గాథాకారులు వాడితురు. మానవుడును నీటిలోనుండిపుట్టిన వాడే ఁట: "ఆవుకు పుట్టిన కోడెల్ల మీది, నీరున పుట్టిన పూరెల్ల మాది" అని యాదవులు రాగి శాసనము వ్రాయించుకొనిరి. దేవసాక్షులను బెట్టుకొనిరి. అందుచే కాటమరాజుగారి తప్పేమియు లేదని కనిగిరి సీమలోని గాథాకారులు వాడించు చున్నారు.

ఈ పుల్లరి ఒడంబడికను, యద్దమునకు దారి తీసిన కారణములను సమగ్రముగా చర్చించు వీరగాథ 'జన్నివాడ కథ'. దీనికి 'పుల్లరి కథ, దక్షిణాది ఆవుల మేపు, ఆవుల మేపులు-దక్షిణకాండము, చదరంగము కథ' అను నామాం తరములున్నవి. ఈ కథ గల కాళపత్ర గ్రంథము నాకు దృష్టమయ్యెనునది 1984 లో లభించినది. అందు కనిగిరి సీమలోని యాదవ గాథాకారులు పైరు చేసిన వాదమును పూర్వ పక్షము చేయు అంశములు ఆనెరములున్నవి. చుండి బోయలు ఆవులను వ్రేయుటకు ముందుగానే కాటమరాజు పైరుచేలను మేపినట్లుగా ఈ కథలో నున్నది. స్థానిక చరిత్రలు పడునెన్నిదవ సంపుటముతో కూడ ముందు కాటమరాజు నెల్లూరి సీమలోని వరిపైరును మేపినట్లును, తరువాత కుందమాదేవి చిలుకను యాదవులు చంపినట్లును, ఆమె ఆలమందను పొడిపించి నట్లును గలదు. వర్షాభావముచే పచ్చికబీళ్లు ఎండిపోగా కాటమరాజు నెల్లూరు రాజ్యములోని వరిచేలను మేపినట్లుగా పట్టపురావికై వీయతు కూడ సాక్ష్యమిచ్చు చున్నది. కుందమాదేవి ఆవులను చంపెనను కోపముతో యాదవులు వరిచేలను మేపినట్లుగా ఎచ్చటను లేదు. "నీరున పుట్టిన పూరెల్ల మాది" అను ఒప్పందముచే

38. 'చుండి' అనునది ఒక బోయపల్లె. కనిగిరినుండి నెల్లూరుకు పోవు మార్గములో పామూరు - నెల్లూరు మధ్యకలదు. ఈ బోయపల్లె పాలకులను 'బోయ దొరలు' అందురు. కుందమాదేవి యీ గ్రామమునుండి బోయలను రప్పించి, కాటమరాజు యొక్క ఆలమందను పొడిపించెనని గాథాకారులు పాడుచుందురు.

వరిచేలును, కడకు నెల్లారి ప్రజలును యాదవుల సౌత్తగుననుట పిడివాదము. పచ్చిక బీళ్లవరకే యాదవులహక్కు పైగా, కాటమరాజు నల్లసిద్ధితో ఏదోవిధముగా తగువు పెట్టుకొని, పోలురాజునాటి పగలు తీర్చుకొనవలెనను సంకల్పముతోనే నెల్లారి సీమకు వచ్చినట్లుగా 'జన్నివాడ కథ'లో స్పష్టముగా నున్నది. కాటమరాజు తన విస్తారమైన పశుగణమును మేపుకొనుచు, దేశమంతయును పరిభ్రమించుచు, తన తండ్రులనాటి పగలను తీర్చినట్లుగా ఈ కథలో చెప్పబడినది. ఈ కథా ప్రారంభమున కాటమరాజు తన సోదరులను పిలిచి, తమ తండ్రి తాతల పగవారి నందరిని తాను చంపితినినియు, ఇక పోలురాజు పగవారైన ముక్కంటి వంశములోని వాడగు నల్లసిద్ధితో పోరాడవలెననియు, అతనితో పొందు చేసికోరాదనియు నిట్లు చెప్పును:

“ముందు మన పెద్దలు మూడు లోకములు
కద నిల్చె వలురాజు ఘనుడు మనతాత
అతని కుమాళ్లు ఎంచితే అతిజాలదేవులు
పంచమవేదాంతులు బల్లిదు రేగుడను
మించిన దేశాధిపతులు మెచ్చికొనియాడ
వంచితమ్ముగ కవులావులు పాళ్లు పంచుకోని
అంచితమ్ముగ పుణ్యులై అటుచెల్లినారు
వారిని చంపిన వారిని తాజెప్పెద వినుడి
ముతాత పగవాణ్ణి మొత్తివేసితిని
తమ తాత పగవాణ్ణి సంహరించితిని
సింహాద్రిరాజు పగవాణ్ణి చేరవేసితిని
పెద్దిరాజు పగవాణ్ణి పెరికి వేసితిని
ఎఱనూక రాజు పగవాణ్ణి ఏపణగించితిని
నలనూక రాజు పగవాణ్ణి నరికివేసితిని
పోలురాజు పగవచ్చె తమ్ములారా : పోరాదు మనము
వాడు దగ్గరకు వచ్చెను సిద్ధిరాజుల వారికి మనకు
పొందులు చేసికొని పోరాదు మనము” 39

39. 'జన్నివాడ కథ', తాళపత్ర గ్రంథము, కుచ్చికాయలపూడిప్రతి, ఆకులు 1,2.

దీనినిబట్టి నల్లసిద్ధిరాజు తాతచోద లిక్కయో, తేక తండ్రి మునుసిద్ధియో, కాటమరాజు పినతండ్రియగు పోలురాజును చంపెనని చెప్పబడును. చోద లిక్కరాజే చంపియుండును. వీరికొక దృష్టి అనమున్నది. సువర్ణవాలము ఇలా శాసనములో "చోడాని కాలమున వల్లురాజాద్వానికాని పోలురాజాద్వానికాని" అని కలదు. కావున చోద లిక్కరాజు పోలురాజునను నమరాలియనుగా వర్ణింపబడుచున్నాడు. 'చోడాని' పంపిన 'ముక్కంటి'చే పోలురాజు హనువంపియన పోలు రాజు కథలో గూడా నున్నది. కాబట్టి చోదలిక్కరాజే (క్రి.శ. 1200-40) పోలురాజును చంపి యుండునని నేను తిలకించుచున్నాను. కాని యీ చోడాని శ్రీరంగ పట్టణము నేలచున్నట్లుగాను రావేరికి కట్టకట్టించినట్లుగాను పోలురాజు కథలోనున్నది ఇది నల్లసిద్ధి పల్లవిరాజునుబట్టి అనిగతమే కావచ్చును. [చరిత్రలోని త్రిలోచనపల్లపుడే పోలురాజుకథలో 'ముక్కంటి' గాను, కరికాల చోళుడే 'చోడాని'గాను పేర్కొనబడినారని అనుమానించుటకు వీలున్నది. కాని వారి కాలములు అతుకవు] ఈ జన్మివాడ కథలో కుందమాడేవి నల్లసిద్ధిరాజునను రెండవ భార్యగా చెప్పబడినది. ఈమె కేపుడు చిలుక అనబడుచున్నదినికీ వచ్చి కూయుచుండగా కాటమరాజు అలమంద బెడరెననియు, అందుచే వచ్చేరావువును (కాటమరాజు చెలికాడు) దానిని బాణముతో కొట్టినాడనియు ఈ కథలో గలదు.

9. న్యాయాన్వాయములు :-

ఇరు పక్షములవారును పరికించారు తమదే న్యాయమనియు, ఏమటివారిది అన్యాయమనియు భావించినప్పడే యుద్ధము వచ్చును. ఏ యుద్ధమందును ఒక పక్షమువారిది న్యాయమనియు, మరియొక పక్షమువారిది అన్యాయమనియు మనము చెప్పలేము. పాక్షిక దృష్టితో వ్రాయబడిన కావ్యములనుగాని, పాదబడు వీరగాథలనుగాని నమ్మరాదు. రామాయణ మహాభారతములవంటి గొప్ప ముతి శాసనములే పాక్షిక దృష్టితో వ్రాయబడినవని కొందరు విమర్శకుల అభిప్రాయము. ఈ దృష్టి వీరగాథలలో మరింత సృష్టముగా గోచరించును. పల్నాటి వీరకథలు బహునాయని పక్షమువై పు మ్రొగ్గునూసి, ఆతనిని సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తిగా నిత్రించుచు రచింపబడినవి. ఇందు నాగమ్మ బహు దుష్టరాలుగా చూపబడినది. విజయన కామె గొప్ప రాజకీయ ప్రజ్ఞాధురంధరురాలు. బొబ్బిలికథ బొబ్బిలి రాజుల యందభిమానము చూపుచు వ్రాయబడినది. ఇందు విజయరామరాజు పాత్ర

చాల సీచముగ చిత్రింపబడినది. ఇది సత్యదూరమగు చిత్రణము. కాని కాటమరాజు కథలు వీరగాథా కవిత్వమున తప్ప బుట్టినవని చెప్పనచ్చును. కఠియావుల రాజు కథలో ఆతని శౌర్యసాహసము లెట్లు కీర్తింపబడెనో, చల్లవారి జగడములో ఖడ్గతిక్కన శౌర్యసాహసములును అట్లే చిత్రింపబడినవి. చల్లవారి జగడమునకు 'తిక్కనామాత్యుని కథ' అను నామాంతరము కూడ కలదు. ఇది యాదవ గాథా కారుల యొక్కయు, కవుల యొక్కయు హృదయ వైశామ్యమునకు గీటురాయి. లేగ దూడలవంటి అమాయకలైన యాదవుల నిర్మల హృదయమిందు ప్రత్యక్షమగుచున్నది : కావున యుద్ధములోని న్యాయాన్యాయములను విచారించుటకు నిష్పక్షపాతముగా రచింపబడిన యాదవరాజుల వీరగాథలే మనకు సాక్ష్యములు.

నల్లసిద్ధి రాజ్యములోని పరిపైరులన్నియును కాటమరాజు యొక్క గోగణముచే నాశనమైనవి-ఇని సత్యము. కాటమరాజు యొక్క ఆలమంద బోయలచే పొడువబడినది-ఇదియును సత్యమే. ఇట్టిరువురకును నష్టము వాటిల్లినను మొదట చేసికొనిన ఒడంబడికను మీరుట మాత్రము పాడికాదు. తమకు నష్టము వాటిల్లినదని తెలిసికొనిన పరుక్షణమే ఒడంబడికను రద్దు చేసికొని, అప్పటివరకును ఒడంబడికలో నున్న ప్రకారము పాటించి, ఎవరిదారిని వారు పోయినచో యుద్ధము జరిగెడిదికాదు. కాని కాటమరాజు అట్లు చేయలేదు. తనకు కలిగిన నష్టమును పుల్లరిని ఎగవేయుట ద్వారా 'భర్తీ' చేసికొన్నాడు. ఇది ఒడంబడికకు విరుద్ధము. ఒడంబడిక రద్దు చేసికొని తిరిగి పోవునాటి వరకును, లేదా బోయలు పశువులను చంపుట వరకును నల్లసిద్ధికి చెందవలసిన కోడెదూడల నిచ్చియుండవలసినది. కాని కాటమరాజు నెల్లూరిసీమ నుండి వెడలిపోవుచు, ఒడంబడిక ప్రకారము నల్లసిద్ధికి చెందవలసిన కోడెదూడలను సహితము తరలించుకొని పోయినాడు. ఈ విషయము పట్టపురావికై పీఠుతులో స్పష్టముగా నున్నది : "..... నెల్లూరి నల్లసిద్ధి దేవ చోళ మహారాజుల వారికిన్ని కాటమరాజు వారికిన్ని విరోధం పుట్టి కాటమరాజువారు తమ గోగణమును అదివరకు మందలో వున్న కోడెదూడలు సహమశ్రించుకుని నెల్లూరిసీమ విడిచి పట్టపురావికిన్ని పినాకినీ నదికిన్ని వుత్తర భాగమందుల పైన ప్రాసిన పర్వత ప్రదేశముకు లేచి వస్తుండగా ...." 40, పుల్లరి

యొడంబడిక ప్రకారము 'అమితరకు మందలో వున్న కోడెమావలు' నల్లసిద్ధికి చెందును. వానిపై కాటమరాజునకు హక్కులేదు. అతడు ఈ గోగణమును మాత్రమే మరలించుకొని పోయిన బాగుండును. కాని కాటమరాజు 'అమితరకు మందలో వున్న కోడెమావలు సహా మట్టించుకొని' పోయినాడు. ఇది కన్యకాసుకకు కాలుడుప్పుటవంటిది. మొదట, ఒడంబడిక ప్రకారము పుల్లరి నిచ్చివేసి, తరువాత తనకింత నష్టము వచ్చినదనియు, దానికి పరిహారము చెల్లించుటని, దానియు నల్లసిద్ధిని కోరియుండవచ్చును. లేదా మహాసర్పలను నివ్వమని న్యాయము చేరూర్పుడని యడుగవచ్చు; రాజుబాదులకు పంపవచ్చును. ఇట్లు చేయక పోవుట కాటమరాజుకోని తొందరపాటును సూచించును ఈ తొందరపాటునకు కారణము పోలరాజు నాటి ప్రాత పగలే కావచ్చును.

అట్లే ఒక ప్రక్క పుల్లరిని వేసికొనుచు, తన రాజ్యమున మేయుచున్న గోగణముల క్షేమమునరయకుండుట నల్లసిద్ధి తప్ప. ఒకదానిరుండి ఫలితమును పొంద గోరినప్పుడు దానిని సంరక్షింపవలసిన బాధ్యతయు మనపైవుండును గదా; కుండమాదేవి చుండిబోయిలచే గోహత్య చేయుచునప్పుడు, నల్లసిద్ధి దానిని ముందుగా తెలిసికొని వారించియుండవలసినది. అతడట్లు చేయలేదు. గోహత్య నుపేక్షించుట ఈ రాజు కావించిన మహానేరము :

కాటమరాజును నల్లసిద్ధియు తమతమ విద్వేషములను వితర్కించుకొని నర్దుకొనెడి వారే; కాని కుండమాదేవి వారిరువురిమధ్యను స్పర్ధను రగుల్కొల్పినట్లుగా కనబడుచున్నది. కాటమరాజునకు "కుదిరితే ఆరామడ చెదిరితే పన్నెండామడ" విస్తరించియుండు గోగణమున్నది. ఔమమేర్పడి నప్పుడు ఇంత పెద్ద గోగణమును పోషించుట ఎంత కష్టమో ఊహించుకొనుడు. అతడు శ్రీలైల ప్రాంతమున ఔమము వచ్చుటచే నెల్లారి సీమకు తరలి వచ్చినాడు. అతని దురదృష్టముచే ఈ నెల్లారిసీమయందును వర్షాభావముచే పశువులకు కనవు కరవయ్యెను. ఆకలిచే నకనకలాడు ఆ పశువులను పట్టుట దుర్బరమై పరిపౌలములపైకి వదలియుండును. లేదా ఆ పశువులే పొరపాటున, పాలకుల ప్రమత్తత వలన పైరు బేలలో పడియుండవచ్చును. ఈ కారణముచే అతని అలమందను పొడిపించుట మహాపాపము; 'పశువులను జాగ్రత్త పరచుకొనుము' అని హెచ్చరించినచో సరిపోయె

డిది. ఈదుష్కార్యమును కుందమాదేవి చేయించినది. దీనిని నల్లసిద్ధియే చేయించి నాడని కాటమరాజు అపోహపడినాడు. కావున ఈయద్ధమునకు ప్రధాన కారణము కుందమాదేవియే. కాటమరాజు-నల్లసిద్ధి : ఈయిరువురును నిర్దోషులేయని నా నమ్మకము.

ఈ దుష్కార్యము చేసిన కుందమాదేవికిని ఒక కారణమున్నది. తన పెంపుడు చిలుకను యాదవులు చంపినారనుట యీ కారణము. ఇది బలమైన కారణము కాదు. పెంపుడు చిలుకను చంపినంత మాత్రమునగోహత్యకు పూనుకొనుట మహాపాపము. అది పెంపుడుచిలుక యని యాదవులకు తెలియదు. దాని కూతలకు గోవులు మేతలు మాని బెదరి లేగలను త్రొక్కుకొనుచు పారిపోవుచున్నవి. అట్టి పరిస్థితులలో పశులకాపరులు దానిని కూల్చుట తప్పకాదు. బాణప్రయోగము జరిగిన తరువాత మాత్రమే అది పెంపుడు చిలుకయని యాదవులు గ్రహించిరి.

10. జయావజయములు : -

పల్నాటి పీఠకథలలో బ్రహ్మనాయడు విజయుడై నట్లుగనే కాటమరాజు కథలలో యాదవులే విజయులై నట్లుగా వర్ణింపబడినది. యుద్ధానంతరము కాటమరాజును అయితమరాజును సజీవులై యున్నట్లు కలదు. దేవతలు పుష్ప వర్షము కురిపింపగా, మరణించిన యాదవవీరులును, ఆవులును, ఎద్దులును తిరిగి బ్రతికి నట్లుగా వర్ణింపబడినది. (చూ. కాటమరాజుకథ, వేటూరి వారి పరిష్కృతము, పుట 152) కాని స్థానిక చరిత్రలనుబట్టి నల్లసిద్ధియే విజయుడని తెలియుచున్నది. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారును ఈయభిప్రాయమునే వ్యక్తము చేసిరి :

Finally, thus Yadavas are said to have' become victorious according to this work; but Local Records say that the King Nallasiddhi carried the day⁴¹

11. కాటమరాజు వంశవృక్షము : -

కాటమరాజు చంద్రవంశ క్షత్రియుడు. చంద్రుని నుండి కవులాపుల గంగురాజువరకును పూర్వవంశము ; అక్కడ నుండి కాటమరాజువరకును ఉత్తర

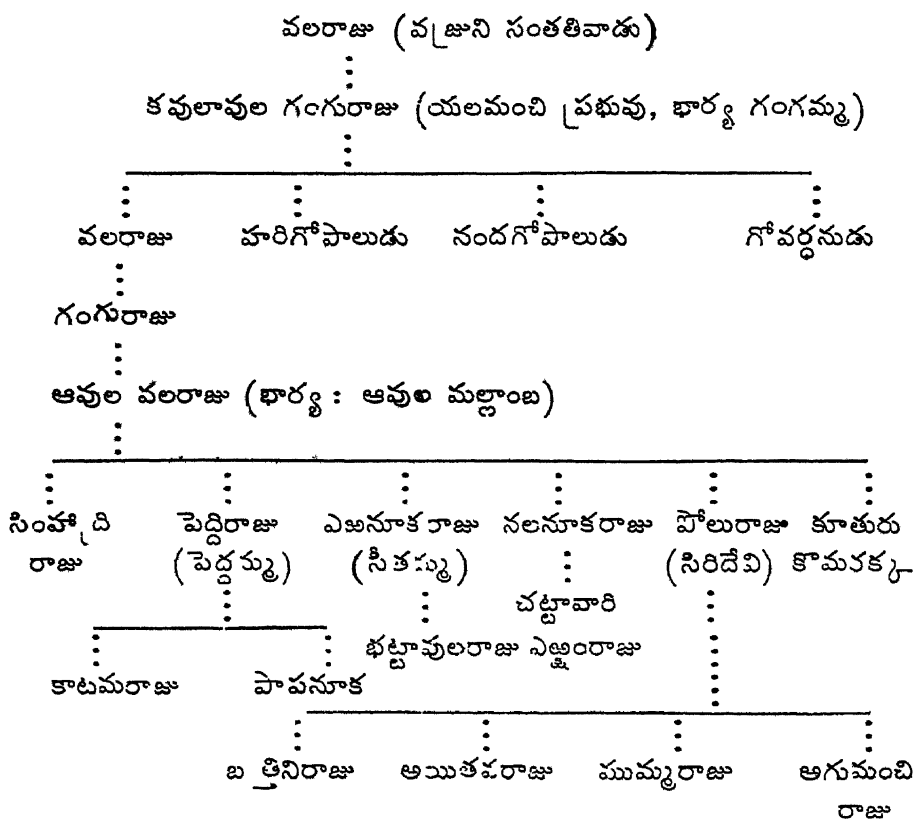
41. Katamaraju Katha, Preface- p. xi

వంశము. పూర్వవంశము పౌరాణికము ; ఉత్తరవంశము చారిత్రకము. యాదవుల పూర్వవంశ వృత్తాంతమంతయు గుండ్లపాలెము శాసనములో వివరింపబడుచున్నది. ఇది వైశంపాయనుడు పరీక్షితుని కు చెప్పినట్లుగాగలదు. - ఆదిలి రశ్వపులకు వైనస్వతమనువు జన్మించెను. ఆ వైష్ణవరజనువునకు యముడు, శనేశ్వరుడు అను ఇద్దరు కుమారులును; యమున, తపతి అను ఇద్దరు మాతుండ్రును; బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులైన మానవులును పుట్టిరి. ఈ చతుర్విధ మానవులకు శేన ప్రముఖులైన రాజు లెనమంతుగురు జన్మించిరి. - ఇక్కడితో ఈ వంశక్రమము తెగిపోయినది. దీని తరువాత 'ఆ ముని పుత్రియై న బులగర్వకు, సోమపుత్రుడైన బుధునకు పురూరవ చక్రవర్తి పుట్టె' అని కలదు. ఇచట 'ఆ ముని' అనగా ఎవరో తెలియరాదు. కశ్యపుడు కావచ్చును. చంద్రుని నుండి వంశక్రమము ఈ క్రింది విధముగానున్నది:

“చంద్రుడు - బుధుడు (భార్య: ఇలగన్య) - పురూరవ చక్రవర్తి - ఆయువు నహువుడు - యయాతి - యదువు - ఆసూరుడు - వసుదేవుడు - కృష్ణుడు - వజ్రధరుడు - దధినంగుడు; కృష్ణుని రెండవకుమారుడు అర్మర గోవిందుడు -
- ౦ - ఉపనందు - అమృతాంభోజుడు - వినయాంభోజుడు - రతనాంభోజుడు - గజాయాంభోజుడు - రాయాంభోజుడు - రత్నాంభోజుడు - పీఠవిజయరాజు - పద్మనరాజు - శ్రీకూర్మరాజు - సింహాద్రిరాజు - వల్లరాజు - పోలురాజు - కాటమరాజు”.

కాని యీ శాసనములో తప్పులు మెండుగా నున్నవి. యాదవుల పూర్వ వంశమే కొంత విశరముగా చెప్పబడినదికాని ఉత్తరవంశము మిక్కిలి అసమగ్రముగ నున్నది. వలురాజు పుత్రులు పౌత్రులు సరిగా చూపబడలేదు. వలురాజు తరువాత పోలురాజును, అతని తరువాత కాటమరాజును గలరు. కాటమరాజునకు పోలురాజు పినతండ్రియేకాని తండ్రికాదు. కాటమరాజు తండ్రి పెద్దిరాజు. వలు రాజునకైదుగురు పుత్రులుండగా, ఐదవ వాడగు ఒక్కపోలురాజు మాత్రమే వెప్పబడినాడు. పెద్దిరాజాదులులేరు. అట్లే వలురాజు తండ్రియగు గంగురాజును గుండులేదు. పూర్వవంశమున గూడ కృష్ణుని తరువాత ఉపనందుని పరకును వంశక్రమము సరిగాలేదు.

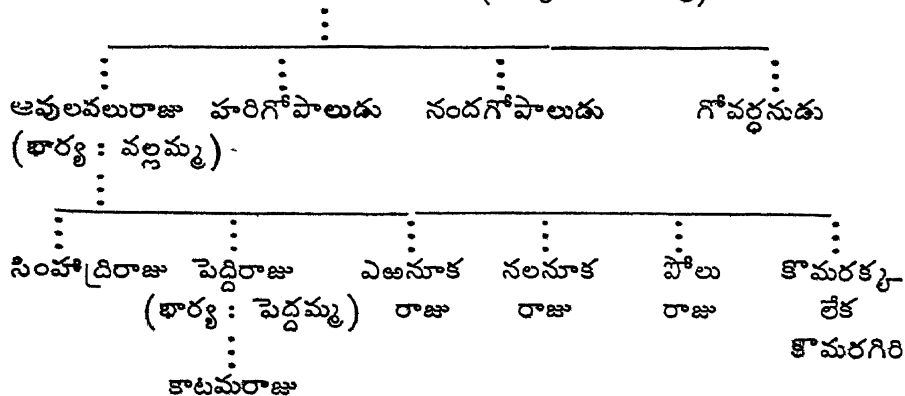
యాదవుల పూర్వవంశమును గూర్చి 'రాజవంశ ప్రదీపిక'లో సర్వ సమ గ్రముగ నున్నది. ఇందు నారాయణమూర్తి - బ్రహ్మ - అత్రి - చంద్రుడు - బుధుడు - పురూరవుడు మున్నగువారు మొదలుగా కలియుగ ప్రారంభమునగల పరీక్షిన్మహారాజు వరకునుగల ౪17 మంది చంద్ర వంశజుల నామములు, పుత్ర పౌత్రాది బాంధవ్యములు సంపూర్ణముగా నీయబడినవి. ఇది మొదటి భాగము. రెండవ భాగమున కలియుగములోని చంద్రవంశ క్షత్రియులు తెలుపబడినారు. అందు యేడు వంశ క్షత్రియులను గురించి వ్రాయబడిన విషయములను ఈ క్రింది విధముగా చూపవచ్చును :-

బతుల లక్ష్మయ్యగారు రచించిన రాజవంశ ప్రదీపికలో మూడు దోషముల కొట్టవచ్చినట్టు కనబడుచున్నవి: (i) పీఠగాథలనుబట్టి, కవులావుల గంగురాజునకు నల్లరు పుత్రులనియు, వారిలో ఆవుల వలురాజు జ్యేష్ఠుడనియు, ఆ వలురాజునకుసింహాద్రిరాజాదులై దుగ్గురుతనయులనియుతెలియుచుండగా, రాజవంశ ప్రదీపికలో ముగ్గురు వలరాజులు, ఇద్దరుగంగురాజులుచెప్పబడిరి.సింహాద్రిరాజువకు గంగురాజు మూడు తరముల పై వానిగా చూపబడినాడు. ఇది సరికాదు. సింహాద్రిరాజు పితామహుడే గంగురాజు. ఈ గంగురాజు తండ్రి మరల వలరాజుని లక్ష్మయ్యగారు వ్రాసిరి. దీనికేమి ప్రమాణమున్నదో తెలియదు. నాకు లభించిన తాళపత్రగ్రంథము (జన్నివాడకథ) లో గంగురాజుతండ్రి 'యయాద్రి' అని యున్నది. గోవుల నాగేశ్వర కవిగారు తమ పెద్దిరాజు నాటకమున గంగురాజు తండ్రి సింహాద్రిరాజుని వ్రాసిరి. శాసన ప్రమాణమును బట్టియు, పురాణములను బట్టియు గంగురాజుతండ్రి సింహాద్రిరాజు, సింహాద్రిరాజు తండ్రి శ్రీకూర్మరాజు.

కాటమరాజు కథాచక్రమున మొట్టమొదటికథ 'వల్లరాజుకథ' ('వలరాజు' అను శబ్దమే జనవ్యవహారమున 'వల్లరాజు' గను, 'వలరాజు' గను మారియుండును) ఈ వల్లరాజును 'ఆవుల వలరాజు' అందురు. ('ఆవు' ఇంటిపేరు కానోపును) ఇతడు కవులావుల (=కవిలావుల) గంగురాజు-గంగమ్మ అను దంపతులకు పుట్టిననియు, ఇతనికి హరిగోపాలుడు, నందగోపాలుడు, గోవర్ధనుడు అను మువ్వరు తమ్ములుగలరనియుఇతనిపుత్రులైనహాద్రి-పెద్ది-ఎఱినుక-నలనుక-పోలురాజులనియు నాకు లభించిన 'వలరాజుకథ' తాళపత్రగ్రంథములో స్పష్టముగానున్నది. పిచ్చయ్యగారు ప్రకటించిన 'వలరాజుచరిత్ర' యందును ఇట్లేయున్నది. (చూ. పుటలు 1,2). కాబట్టి లక్ష్మయ్యగారిచ్చిన కవులావుల గంగురాజు-వలరాజు (ముగ్గురుతమ్ములు)-గంగురాజు-ఆవులవలరాజు-సింహాద్రి పెద్దిరాజాదులు' అను వంశక్రమము తప్పు. హరిగోపాలాదులను సోదరులుగా కలిగిన 'వలరాజు'ను, సింహాద్రి పెద్దిరాజాదులను పుత్రులుగా గలిగిన 'ఆవుల వలరాజు'ను తొక్కరే. వీరిరువురను వేర్వేరుగా చూపి, వీరిమధ్య మరలనొక గంగురాజును జొరవలసి అసంగతముగా నున్నది. కావున ఈ చారిత్రక వంశక్రమ ప్రారంభము లిట్లు చూపవలెను:-

కవులావుల గంగురాజు (భార్య : గంగమ్మ)

(ii) బత్తుల లక్ష్మయ్యగారు, సింహాద్రిరాజు కుమారుడగు కఱియావుల రాజును, సింహాద్రిరాజు పుత్రికయగు చిట్టిసూకను, నలసూకరాజు సంతానముగా జూపిరి (చూ. రాజవంశ ప్రదీపిక, పుట. 138). ఇది రెండవతప్ప. కఱియావుల రాజును అతని చెల్లెలు చిట్టిసూకయు సింహాద్రిరాజు సంతానముకాని, నలసూక రాజు సంతానము కాదు. నలసూకరాజునకు ఎఱియ్య ఒక్కడే కొడుకు.

(iii) కాటమరాజు కథాచక్రమునబట్టి, పోలురాజునకు ముగ్గురు కుమారులు, ఒక కుమార్తె. భక్తిరన్న, అయితమరాజు, ముమ్మయ్య అనువారు పుత్రులు. అగుమంచి పుత్రిక. ఈ అగుమంచి, కాటమరాజు మేనత్తయగు కొమరమ్మ పుత్రుడగు పుత్తమరాజును వివాహమాడెను. కాని బత్తుల లక్ష్మయ్య గారు “బత్తినిరాజు, అయితవరాజు, ముమ్మరాజు, అగుమంచిరాజు- యీనలు గురు కుమాళ్లు. వీరిలో బత్తినిరాజు అనువాడు శ్రీశైలమఠములో నున్నాడు. తక్కినవారందరు యర్రగడ్డపాటి యుద్ధములో చనిపోయినారు”⁴² అని వ్రాసిరి. ఇది మూడవతప్ప. అగుమంచి ప్రీయేశాని పురుషుడుకాడు.

42. రాజవంశ ప్రదీపిక, పుట 138.

లక్ష్యయ్యగారు నలసిద్ధిరాజు సోదరులగుట సరిగా చూపలేదు. “నలసిద్ధిరాజు, ఎఱసిద్ధిరాజు, పాపసిద్ధిరాజు, కొండిసిద్ధిరాజు, కొమారసిద్ధిరాజు” అను నైదుగురన్నదమ్మలను గాథాకారులు తరచు పేర్కొనుచున్నారు. కాని లక్ష్యయ్యగారు కొండిసిద్ధిరాజును పేర్కొనక, ‘మనుసుసిద్ధి’ నామమును ప్రథమమున చేర్చిరి. మొత్తముమీద బత్తుల లక్ష్యయ్యగారు కాటమరాజు పూర్వికుల పురాణవంశవృక్షమును విపులముగా నిచ్చిరిగాని, చారిత్రక వంశ వృక్షమును తప్పల తడకగా జేసిరి.

1953-54 లో ఆచార్య చిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారు అంధ్ర ప్రతిక సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటించిన వ్యాసములో యాచారాజుల వంశ క్రమము నిచ్చిరి. వీరు చారిత్రక వంశక్రమమును (వీరగాథల నాధారముగా జేసికొని చెప్పినది) చక్కగా విడదీసిరి కాని, పురాణ వంశక్రమమును సరిగా చర్చింపలేదు. వీరిచ్చిన పురాణ వంశక్రమ మిట్లున్నది: “ఆనందగోపాలుడు-నసు దేవుడు-శ్రీకృష్ణుడు-మన్మథుడు-అనిరుద్ధుడు-ఇంద్రదేవుడు-శక్తిపుడు - సాత్య-కురవలుడు-కవులావుల గంగురాజు”. ఈ వంశక్రమము కచ్చితమువలెనున్నది. కురవలుని కుమారుడే గంగురాజునట అసమంజసము. ఈ గంగురాజు శ్రీకృష్ణునకు ఏడవతరమువాడనట హాస్యాస్పదము. వీరిచ్చిన యీ వంశక్రమమంతయును తప్పు. దీనిని వీరు ఎక్కడ సంపాదించిరో తెలియదు.

తాళపత్రగ్రంథములలోని వీరగాథల నాధారముగా జేసికొని, 1962 లో గోవుల నాగేశ్వరకవిగారు ‘మదనకుంభిని యుద్ధమను పెద్దిరాజు నాటకము’ను రచించిరి. ఈనాటకాంతమున వీరు ‘యదువంశక్రమము’ను విపులముగా నిచ్చి యున్నారు:- “మొదట విష్ణువు, ఆయనకు బ్రహ్మ, అపిమ్మట క్రమంబుగా అత్రి, చంద్రుడు, బుధుడు, పురూరవుడు, ఆయువు, నహుషుడు, యయాతి, యదువు, కోష్ఠువు, వృజినవంతుడు, శ్యామితుడు, జేరుశేతుడు, చిర్రరథుడు, శిఖిందుడు, పృథ్వీశుడు, ధర్మకుడు, ఉశనుడు, తుదికుడు, జ్యోముఖుడు, యదర్మకుడు, కుంతి, దృష్టి, నిర్వృతి, దశార్హుడు, వ్యోముడు, జీమూతుడు, వికృతి, మురళుడు, నవరథుడు, దశరథుడు, శకుని, కుంతి, దేవరాతుడు, దేవక్షతుడు, పదువు, కురువంతుడు, వసువు, పురహోతుడు, అంశువు, సాత్యతుడు, భజరానుడు, అంధకుడు, విధూరుడు, భోజుడు, హృదికుడు, దేవమీధుడు, హరుడు,

వసుదేవుడు, కృష్ణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడు, వజ్రుడు, ప్రతిబాహుడు, ఉగ్ర సేనుడు, శృత సేనుడు, ఉపనందుడు, అమృతాంభోజుడు, విజయాంభోజుడు, కనకాంభోజుడు, గజాంభోజుడు, రాయాంభోజుడు, రత్నాంభోజుడు, పీఠవిజయుడు, పద్మరాజు, కూర్మరాజు, సింహాద్రిరాజు, గంగురాజు, వలరాజు, పెద్దిరాజు, కాటమరాజు.”

దీనినిబట్టి కాటమరాజు విష్ణుమూర్తికి డెబ్బది నాల్గవతరమువాడు; శ్రీకృష్ణునకు ఇరువది మూడవతరమువాడు. కాటమరాజునకు సంబంధించిన పురాణవంశక్రమములలో ఇది మిక్కిలి సమంజసముగా నున్నది. గుండ్లపాలెము శిలాశాసనము కూడ దీనిని బలపరుచుచున్నది.

కాటమరాజు కథాచక్రమున కొన్ని వీరగాథలలో ఈ వంశక్రమ వర్ణనలున్నవి. ప్రకాశం మండలమున కనిగిరిసీమలో ‘కంకణంపాడు’ అను గ్రామములో 1988 లో నాకు లభించిన ‘పోలురాజు కథ’ అను తాళపత్ర గ్రంథమున చివరి యాకులలో కాటమరాజు వంశక్రమ వర్ణనము ఈ క్రింది విధముగా నున్నది:

“ఆది నారాయణ వంశంబు గనుక
వేదాంత ముఖ్యుండు ఆది బ్రహ్మంబు
ఆది బ్రహ్మము సుతుడు అరుకులరాజు
తేజరిల్లగ మహదేవేంద్ర మురుడు
ఆ యింద్రునకు సుతుడు కాలయముండు
తొడలడ అతనికి దుందుమారుండు”

ఈ దుందుమారునకు సూర్యవంశంబు వరుసగా “త్రిశంకుడు-హరిశ్చంద్రుడు-లోహితుడు-పునోరపుడు-ఇష్వాకురాజు - సూరప్రముఖుండు - అమరుడు-అరణ్యుడు-అజపు - రముపు - దశరథుడు - శ్రీరాములు-కుశలవులు - లవునకు ప్రతాపుడు” పుట్టినట్లుగా వర్ణింపబడినది. ఆతరువాత, దుందుమారునకు సోమ వంశంబున గలిగిన రాజుల వంశక్రమము చెప్పబడినది:

“అంతట సోమ వంశంబున సూరప్రమణ
 సూరప్రమణ కొమారుడు పూరుడు
 పూరుని తమ్ముడు యదుండు
 యదునకు శీలగోపాలు
 శీలగోపాలుని కొమారుడు శూరసేనుడు
 శూరసేనుని కొమారుడు వసుదేవుడు
 వసుదేవుని కొమారుడు శ్రీకృష్ణుడు
 శ్రీకృష్ణుని కొమారుడు మన్మథుడు
 మన్మథుని కొమారుడు అంభజుడు
 అంభజుని కొమారుడు రాయంభోజు
 రాయంభోజుని కొమారుడు రత్నంభోజు
 రత్నంభోజు కొమారుడు విభూతి భాస్కరుడు
 విభూతి భాస్కరుని కొమారుడు జవల శంఖరయ్య
 జవల శంఖరయ్య కొమారుడు విరిజ్జపరాజు
 విరిజ్జపరాజు కొమారుడు అగ్గచాల వొలురాజు
 అగ్గచాల వొలురాజు కొమారుడు ఆవుల వొలురాజు
 ఆవుల వొలురాజు కొమారుడు పెద్దరాజు
 పెద్దరాజు కొమార : సద్గుణాచార
 కడయంత మంధున వోరన్న కాటమరాజా :”

ఇందలి వంశక్రమమునకును, గోవుల నాగేశ్వరకవి గారిచ్చిన వంశ
 క్రమమునకును భేదమున్నది. కాటమరాజు సోమవంశమువాడు కాగా, ఇందు
 సూర్యసోమ వంశములు రెండును చెప్పబడినవి. నాగేశ్వరకవి శ్రీకృష్ణునినుండి
 కాటమరాజు వరకును ఇరువదిమూడు తరములు చెప్పగా, ఈ తాళపత్ర గ్రంథ
 మున పండెండు తరములు మాత్రమే చెప్పబడినవి. పేర్లుమాడ భిన్నముగా
 నున్నవి. ఆవుల వలురాజు తండ్రి గంగురాజనియు, తాత సింహాద్రిరాజనియు,
 ముత్తాత కూర్మరాజనియు నిత్యాదిగా నాగేశ్వరకవి నాటకమున నుండగా, ఈ

తాళపత్ర గ్రంథమున ఆవుల వలురాజుతండ్రీ అగ్గణాల వలురాజనియు, తాత విరిజ్జవరాజనియు, ముత్తాత జడల శంకరయ్య అనియు నిత్యాదిగా నున్నది.

నాకు కృష్ణామండలమున కైకలూరు తాలూకా 'పెరికగూడెం' గ్రామములో లభించిన (1964 లో) 'జన్నివాడ కథ' అను తాళపత్రగ్రంథమున యదువంశక్రమము పై రెండింటికన్నను భిన్నముగా నున్నది. ఇందు సూర్య సోమవంశములు రెండును సుదీర్ఘముగా వర్ణింపబడినవి. కాటమరాజు నెల్లూరు పచ్చిక బీళ్ళలో పశువులను మేపుచుండగా నెల్లూరిలోని పల్లికొండపెరుమాళ్ల బ్రాహ్మణరూపమున వచ్చి అతనితో యాదవ వంశక్రమము నిట్లు చెప్పును:

“మందరాద్రి సముద్రము దరవంగ మరి గోవు పుట్టె
గోవుల వెంటనే గోవుల రక్షకుడు పుట్టె
గోవుల రక్షకుండు తెచ్చిన అమృతము
హరి దేవాది దేవతలకు పంచిపెట్టించెను
అయుగం పొడిమారి ఆదియందుండెను
గోవుల రక్షకునికి జయంతుడు అని ఒక కుమారుడు జన్మించెను
ఆ కుమారునికి అగసనందనుండు ఒక కుమారుడు జన్మించెను.
ఆ మహారాజుకి అగసనందన కుమారుడు సింహనందనుడు
సింహనందను కుమారుడు అగసనందనుడు
అగసనందను కుమారుడు ఆదినారాయణుండు
ఆదినారాయణుని కుమారుడు బ్రహ్మ
బ్రహ్మకుమారుడు భృంగుమహాముని
భృంగుమహాముని కుమారుడు అమృతుండు
అమృతుని కుమారుడు ఆదివిశ్వబ్రహ్మ”

ఈ ఆది విశ్వబ్రహ్మానుండి రాజులు తలెక్కికొడుకుల వరుసలో నిట్లు చెప్పబడిరి: “ఆది విశ్వబ్రహ్మ కుమారుడు సూర్యుడు-శనేశ్వరుడు-నయనేంద్రుండు-కాలశంకరుండు-త్రిశంకరుండు - హరిశ్చంద్రుండు- లోహితాస్యుండు-దుందుభానుండు-యవనాశ్వుండు-మహందాత - కృతాసంధనుండు - జాత్యసంద

నుండు-కనస్తుండు - కల్మషబాంధవుండు - అమితసౌర్యుండు - అంబరీషుండు-
 సోమంతు-డిల్లీయ-బగిరాజు-రఘు-భాస్కరుడు-అగ్నిచరుండు - శ్రీమృగముండు-
 బసాసు-మగిలి-పులివారి-ధీరుడు-యక్షధరుండు-మక్షి-వెనుకుక్షి-విస్మయ -హరి-
 హర్షుడు-దశరథుడు-శ్రీరామపుండు-కుశలపులు-కుంభగోపాలముండు - సర్వేశ్వ
 రుండు-కేశగోపాలకుండు - ఆనందగోపాలకుండు - వసుదేవుడు - శ్రీకృష్ణుడు-
 మన్మథుడు-ఇంద్రదేవుడు-ఆనందసేనుండు - అంబోమ-మృచ్చంభోది - వీరంభోది-
 విజయంభోది-రాయంభోమి-చందమంభోది-జలంభోది-కనకంభోది-యయాద్రి-”

“యయాద్రి కుమారుడు కవులాపుల గంగురాజు
 కవులాపుల గంగురాజు కుమారుడు ఆపుల భూపతి
 ఆపుల భూపతి కుమారుడు ఆపుల అమృతయ్య
 ఆపుల అమృతయ్య కుమారుడు ఆపుల వలురాజు
 వలురాజు కుమారులు దదుగురు వారు ఎవరెవరంటే
 ౧ సింహాద్రిరాజు ౨ పెద్దరాజు ౩ ఎరనూరరాజు
 ౪ సరిసూకరాజు ౫ పోలురాజు.....”⁴³

మహాభారతము ప్రపంచ ప్రసిద్ధికెక్కిన ములిహాసము. ఇందలి శ్రీకృష్ణుడు
 దైవాంశ సంభూతుడు. ఇతడు చంద్రవంశ శత్రుయుడగు యావపుడు. శ్రీకృష్ణ
 భగవానుని నుండి కాటమరాజు వరకునుగల తరములను పరిశీలించి ఆవశ్య
 కము. పల్నాటి వీరకథాచక్రమున బ్రహ్మనాయకు కృష్ణుని అవతారముగా
 భావింపబడి ‘నీలవర్ణ’నిగా పలుమారులు సంబోధింపబడెను. అట్లే యావప
 భారతముని పిలువబడు కాటమరాజుకథా చక్రమున కాటమరాజుకూడ కృష్ణుని
 అవతారముగా చెప్పబడి ‘నలనన్న’ అనుపేరుతో తరచు ప్రసక్తువగుచుండును.
 మహాభారతమున శ్రీకృష్ణుడే అపరనిష్ఠువగుట ప్రసిద్ధము. (భారత భాగవతముల
 లోని శ్రీకృష్ణపాత్ర ప్రాముఖ్యమును చూచి జానపదకవులు బ్రహ్మనాయని
 పాత్రను కాటమరాజు పాత్రను అలౌకిక శక్తులతో తీర్చిదిద్దియుండురని నా యను

43. ‘జన్మవాద కథ’, పెరికగూడెము తాళవత్రప్రతి, ఆకులు 8,9,10,11.

మానము). కావున శ్రీకృష్ణుడు-కాటమరాజు అను ఈ రెండు అవతారముల మధ్యను ఎన్ని తరములు దొరలినవో గమనించుట ముఖ్యము. (చూ. Cxxviii, Cxxix పుటలోని పెద్ద పట్టిక).

ఆచార్య తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్యగారు శ్రీకృష్ణునినుండి కాటమరాజు వరకును పడునొకండు తరమును మాత్రమే గుర్తించినారు. ఇందు 'శజ్రాడు, సాత్య, కురవలుడు' అనునవి నూతన నామములు. ఇవి యే యితర పట్టికలోను లేవు. ఇందు చాల తరములు వదలివేయబడినవి.

కంకణంపాడు తాళపత్రప్రతి (పోలురాజుకథ)లో పండ్రెండు తరములున్నవి. ఇందు కవులావుల గంగురాజు పేరు లేదు. ఆవుల వొలురాజు తండ్రి పేరు 'అగ్గజాల వొలురాజు' అని యున్నది.

గుండ్లపాలెము శిలాశాసనములో పదునేడు తరములు చెప్పబడినవి, ఇందు శ్రీకృష్ణునినుండి ఉపనందుని వరకును వంశక్రమము అంతవ్యస్తముగా నున్నది. కంకణంపాడు ప్రతిలోవలెనే దీనియందును ఆవుల వలురాజుతండ్రియగు కవులావుల గంగురాజు పేర్కొనబడలేదు. కాటమరాజుతండ్రి పెద్దిరాజు కాగా, ఇందు పినతండ్రియగు పోలురాజు ప్రముఖముగా పేర్కొనబడెను.

పెరికగూడెము తాళపత్ర ప్రతియగు 'జన్నివాడ కథ'లో శ్రీకృష్ణుని నుండి కాటమరాజు వరకును పందొమ్మిది తరములు పేర్కొనబడినవి. కాని 'అనిరుద్దుడు, వజ్రాడు, ప్రతిబాహుడు, సుబాహుడు' మున్నగు వారిందులేరు. 'భోజుడు' అనుశబ్దమిందు 'భోది' అని యున్నది. ఈ 'భోది' నామాంతమునగల రాజు లిందెక్కువగా నున్నారు. ఆవుల వలురాజుతండ్రి 'కవులావుల గంగురాజు' అని వ్యవహారమునను, వల్లురాజుకథ అను పీఠాధారము నుండగా, ఈ జన్నివాడకథలో గంగురాజు-వలురాజులమధ్య ఆవుల భూపతి, ఆవుల అమృతయ్య అను మరి యిద్దరు రాజులున్నట్లుగా కలదు.

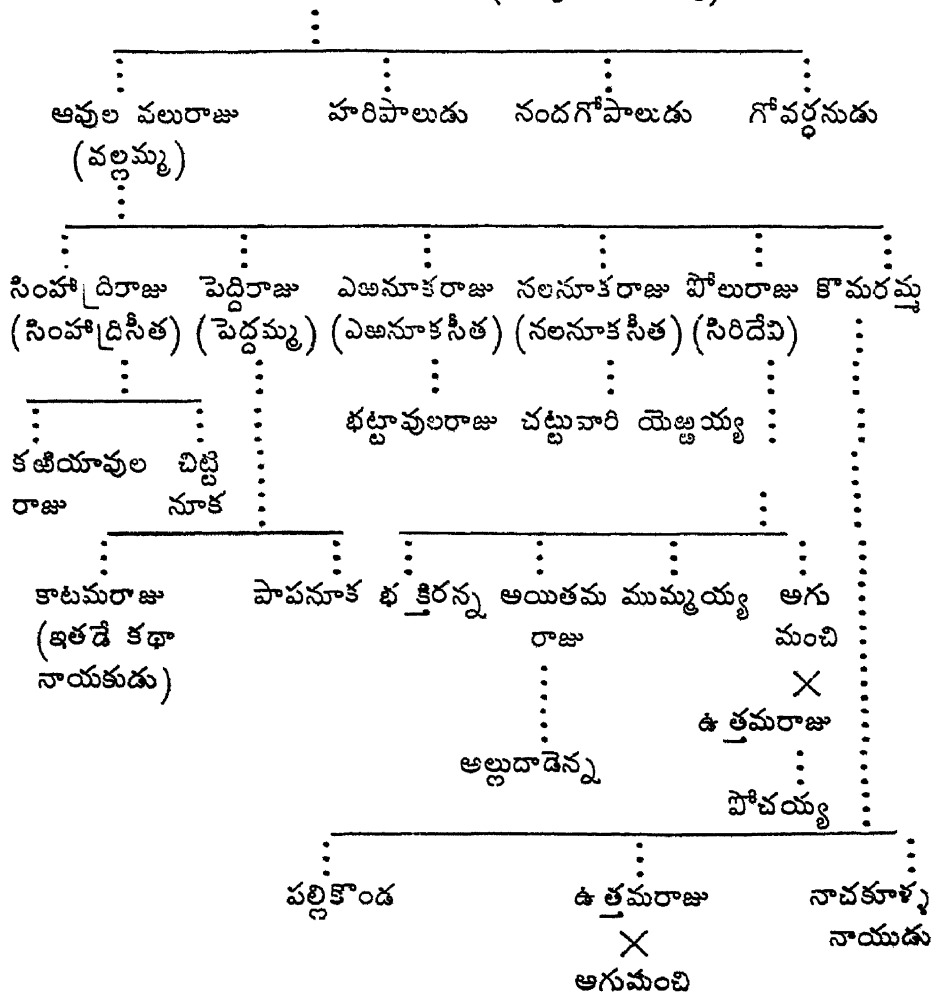
గోవుల నాగేశ్వర కవిగారు తమ నాటకములో నిచ్చిన యదువంశక్రమము కొంత హేతుబద్ధముగా నున్నది. ఇందు కాటమరాజు శ్రీకృష్ణునకు ఇరువది మూడవ తరమువాడుగా చూపబడినాడు.

[illegible]

కాటమరాజు చిత్రావర్ణమును గొల్పి తనకు సేవ చేయునట్లు చేసెను. తనపే
యుంటిని. ఈ ముప్పవేలరెండు పశువులు మరలను తన మునుపటి వలనను కవుల
వలురాజుతరము, పెద్దరాజునితరము. కాటమరాజునితరము. ఈ మూడు వలనముల
మీరగాభయము పరిశీలించినచో కాటమరాజునుకొనినట్టి సుతరమును తన
చారిత్రక సంశక్తమును (అంతా కాటమరాజునుకొనినట్టి సుతరమును తన
గంగురాజునుండి కాటమరాజువరకును గల సుతరమును) ముప్పవేలరెండు.
అచార్య తిమ్మావట్టిల పోలవరరాజునుకొనినట్టి సుతరమును తన
సరిగా నిర్ణయించునట్లును, కత్తరమంబు పశుమునుకొనినట్టి సుతరమును
విడదీసినారు. ఇట్టి సంశక్తమును నిచ్చినవారిలో మరే పశుమును. ముందే తెలియ
స్వల్పదోషములున్నను మొత్తముపై సరి సమగ్రమును జేయుచున్నాడు.

తెమ్మవజ్రములను సువరాసు పుష్పములను ప్రాప్తిపరచిన పుస్తకము నాచు
 గారములోనున్న ఐదు కథలను, స్థానిక చరిత్రలను కృష్ణామండలములో నుండి
 గామ తాలూకా గండరాయి గ్రామమునకు చెందిన మార్గపూడి రంగయ్య కుమారుడు
 గురవయ్య అను కొమ్ములవాడు చెప్పిన విషయములు ఈ మాదిరిని
 ఆధారముగా చేసికొని ఆ వంశక్రమమును నిర్మించినవాడు. నేనొకను
 కొంచెము ముందునకు పోయి, ఈ కాటమరాజు కథాచక్రమునకు సంబంధించిన
 నూతన గాథలను పదునారింటిని సంపాదించి, ఆంధ్రదేశమందలి వివిధ ప్రాంత
 ముల యాదవులతోను కొమ్ములవారితోను సంప్రతించి, కనిగిరి దొనకొండ
 ప్రాంతములను దర్శించి, ఈ వీరగాథలలోని వ్యక్తులకు సంబంధించిన మరికొన్ని

కవులావుల గంగురాజు (భార్య : గంగమ్మ)

క్రొత్తవిషయములను కనుగొనును. నా మనశ్శాంతిని బట్టి, తిమ్మకవిగారి వారి
చ్చిన పై సంశక్తమముక నూడు కప్పు బావి, అందు అభిమానా దేవ్యవర్తన
అంశములును గలవిని లేలును వర్ణన.

దోహరాజు పుటారె చెప్పిన అంశము ని ఘర్తపేద 'పుత్తమరాజు' అంశము
మువటితప్ప. ఇతనిపేరు 'పుత్తమరాజు' అని పుత్తమరాజుని పేరు. పుత్తమరాజు
వచ్చిన వ్రతి పీకగావలోని పుత్తమరాజునియే కలదు. కటియాపురాని కథతో
టరుగంటికి పోయిన పల్లికొండకు, అయినదోహరాజుతో కలియబడి గలదు. పుటారె
రుద్దుడిచ్చిన మొండి గుట్టమును లొంగిపీరిన పీఠనికడే ఇతను పెద్దవానిని
సోదరియైన కొమరక్క పుత్రుడు. నూడుకర అంశము నూకపురను పుటారెగా
నుండిన పల్లికొండకు కమ్ముకగును. ఈ పీకగావలో నిరనిపేరు పుత్తమరాజుని
పరుతావులందున్నది. ఇతడు పుత్తమరాజుతోపాటుగా పుత్తమరాజు పట్ట
పర్తింపబడినది :

“అన్నమాచిని చూపురని పుత్తమరాజు పుత్తమరాజుని పుత్తమరాజు
తిమ్మరుచులేచి పుత్తమరాజు సీతల నింహమయితి

లగువు చల్లదము విసుపుగా దొడగినాడు
కనకపూలదట్టి కాశగా గట్టి
వలపట పైడికుప్పె వొంకిమక టెక్కి
దాపట పైడికుప్పె జముధాశము దొడగి
చంద్రకావి రుమాల చేతబట్టినాడు
అన్నకొలువుకు పుత్తమరాజు ఆధికొని వచ్చి”⁴⁴

44. కటియాపురాజుకథ, కాశపత్రగ్రంథము, పెదకంటిపల్లె వ్రతి
(1966), ఆకు 11

‘బల్లికురువ పోట్లాట’ అను వీరగాథతో కూడ యతి స్థానమున రెండు చోట్ల ఈ ‘పుత్రమరాజు’ శబ్దమున్నది:

“పుత్రన్న నగ్నికి పొసగ నర్పింతు”

“పుత్రన్న నేతివారి ముద్దన్న మనుడు”

పోచయ్యను, అగుమంచికిని పుత్రమరాజునకును జన్మించిన పుత్రునిగా చూపుట తిమ్మావఙ్మలవారి వట్టికలోని రెండవతప్ప, పోచయ్య, సింహాద్రిరాజు కూతురుకు కఠియావులరాజు చెల్లెలుకు ఆగుచిట్టినుక పుత్రుడు. ఇతని తండ్రిపేరు ‘కల్లందుల పోలినేడు’. (‘కన్నందుల పోల్నేడు’ అని రాజవంశ ప్రదీపిక). ఈ పోలినేడు పోలురాజు మంత్రులలో నొకడగు కల్లందుల మారినేని కుమారుడు. ఈ వీరుడు భైరవుని కురువదగ్గర జరిగిన యుద్ధములో మరణించెను. 45 అప్పు డీతని భార్యయగు చిట్టినుక సహగమనము చేయబోవుచు, తన పుత్రుడును వీడు నెలల పసిబాలుడును అగు పోచయ్యను అగుమంచికి అప్పగించెను. అప్పటి నుండియు పోచయ్యను అగుమంచియే పెంచినది. ఇతడు అగుమంచికి పెంపుడు కొడుకు మాత్రమే. ఈ విషయము ‘వేడుకబొంగరాల కథ’ అను వీరగాథతో స్పష్టముగా నున్నది. పోచయ్యయే స్వయముగా తన జన్మ వృత్తాంతమును దెల్పును. కాబట్టి పోచయ్య అగుమంచికి పెంపుడుకొడుకే కాని, గర్భవాసమున కన్నవాడు కాడు. కావున తిమ్మావఙ్మలవారు తమ వ్యాసములో అగుమంచిని గూర్చి వ్రాయుచు-“ఉత్తమ రాజు ఈమె భర్త. పోచయ్య యీమె కుమారుడు” అని వ్రాయుట అవిదార మూలకమని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఇట్లే ఆరుద్రగారు తమ ‘కాటమరాజు’

---

45. పోలినేని తండ్రిగుగు మారినేడుబల్లికురువ పోట్లాటలో మరణించినాడు. అప్పటికి పోలినేడు పసివాడు. అందుచే భైరవకురువను బల్లికురువగా పొరపడరాదు. బల్లికురువ వేరు, భైరవకురువ వేరు. మొదటిదానిదగ్గర తండ్రియగు మారినేడుకు, రెండవదానిదగ్గర పుత్రుడగు పోలినేడుకు వీరస్వర్గ మలంకరించినారు.

నాటికలో పోచయ్యపాత్రచే “అందుచే అభిమన్యువారాను అభిమన్యుగా నేల కూలాడు. ఆ అప్రతిష్ట తొలగించడానికే ఈనాడు ఈ అభిమన్యు డి. త్తమరాజు కుమారుడయి ఈ అభిమన్యుడు పుట్టాడు. పద మామా:”⁴⁶ అ. పిమ్మట చూడ తప్పే :

కోదండరామయ్యగారు పల్లికొండను కొమరమ్మకు జీర్ణపురుషుగా చూపినారు. ఇది సరికాదు. పోచయ్య అభిమన్యుని పెంపుడుకొడుకై పట్టుగోడ, పల్లికొండ కొమరమ్మకు పెంపుడు కొడుకు; నిజపుత్రుడు కాదు. పల్లికొండ పర ప్రసాది. ఆవుల వలురాజును అతని మంత్రియగు తిరుమందు ముత్తలరాజును ఒకనాడు వేటకు పోగా, అట అరణ్యమున నొక సరస్సులో తమలము గండొక బాలుడు కనపడెను. వలురాజు ఆ బాలుని తెచ్చి, అప్పటికి సుతానములేని తన కుమార్తె కొమరమ్మకిచ్చెను. ఆమె ఆ బాలుని పెంచి పెద్దచేసివది. అతడే పల్లి కొండ. అతని బుద్ధి కుశలతకు, అద్భుతశక్తికి మెచ్చి వలురాజు అతనిని మంత్రిగా నియమించెను. ఆ వలురాజుతరమునండి కాటమరాజుతరమువరకును యాదవులకు ఈ పల్లికొండయే మహామంత్రి. యాదవులు ఇతనిని విష్ణుమూర్తి అచలావస్థగా భావించి, ఇతని ఆజ్ఞను శిరసావహించుచుండిరి. ఇతడు యాదవులకు ‘హరిగురువు’ భక్తిరన్న “శివగురువు”) కావున పల్లికొండ పంచముల పాపివానిని భార్య గుగు కొమరమ్మకు పెంపుడుకొడుకు మూత్రమే. (ఈ పల్లికొండ పుట్టుక ఆవుల వలురాజుకథలో వచ్చును). దీనిని కోదండరామయ్యగారి పద్ధతిలోని మూడవతప్పుగా గాక, పైన తెల్పిన రెండవ తప్పులోని అంతర్భాగముగా పరిగణించుచున్నాను. ఇక శ్రీవారి మూడవతప్పును గూర్చి దిగివ ముచ్చటించు చ్చున్నాను:-

కోదండరామయ్యగారిచ్చిన వంశవృక్షములో నలనూకరాజు పుత్రుడు చట్టవారి ఎఱ్ఱయ్య” అని కలదు. వారి వ్యాసములో వేదాకచోట ‘పన్నాపురాజ్ఞయ్య’ను గూర్చి వ్రాయుచు “ఈతనికే చట్టవారి యెఱ్ఱయ్యయని నామాంతము కలదు. ఇతడు నలనూక రాజుయొక్క కుమారుడు” అని వ్రాసిరి. దీనిని

బట్టి 'చట్టవారి యెట్టయ్య' అనినను "పయ్యావుల యెట్టయ్య" అనినను ఒకరే నని శ్రీవారి భావముగా స్పష్టమగుచున్నది. ఇది సరికాదు. ఈ యిర్వారు ఎట్టయ్యలును వేరువేరు వ్యక్తులు. నలనూకరాజు కొడుకువేరు "పయ్యావుల యెట్టయ్య" లేక 'పెయ్యల యెట్టయ్య'. ఇతనికి 'బెజవాడ బెబ్బలి' అని బిరుదు. ఇతడు కాటమరాజునకు సోదరుడు (పితృవ్యపుత్రుడు). అందుచే నితనికి 'నలనన్న యెట్టయ్య' అనియు నామాంతరమున్నది. ఇతడెప్పుడును కాటమరాజుయొక్క ఆలమందలతో నుండువాడు. "చట్టవారి యెట్టయ్య" వేరు. ఇతడు కాటమరాజునకు మరదియగును (పల్లికొండకు సోదరుడు కావచ్చును). కోటపాడునుండి తాటి వృక్షమును పెరికి తెచ్చిన వీరుడు ఈ చట్టవారి యెట్టయ్యయే.

ఈ యిరువురు ఎట్టయ్యలును వేరనుటకు "ఎట్టగడ్డపాటి పోట్లాట" అను వీరగాథలో "ఆవుల యెద్దుల జగడము" అను కాండమున స్పష్టమగు నిదర్శనమున్నది. మంత్రి పల్లికొండ కాటమరాజు ఎట్టయ్యలకును పంపు లేర్పరుపగా, కాటమరాజు వీరిలో నొకరిని తమ్మునిగాను, వేరొకరిని మరదిగాను సంబోధించి, ఉత్సాహమునిచ్చి, యుద్ధము చేయుటకు ఆనుజ్ఞ నొసంగును:

“పేర్చేర నలనన్న పిలిచె నందఱిని
తమ్ముని నెర్రయ్య దాయంగబిలిచి
మఱిని నెర్రయ్య మఱి వేగఁ బిలిచి
యిద్దరు నిలిచియు యుద్ధంబు సేయుఁ
డని చెప్పి యిరువురి నటు కౌగిలించి
'మాకోర్కె పగలపై మనసు రఁజిల్ల
మించి పగతుర మెడఁడు మేచిని మీఁడఁ
గుప్పలుగ రాఁగఁ ఘోర యుద్ధంబు
ఓ తమ్ముడా : మఱియి: యురయాస్తమానము
సీలాపతి కృపను చేయుఁ డాఁలంబు”⁴⁷.

అని కాటమరాజు సెలవీయగా, బెజవాడ బెబ్బలియగు పెయ్యల యెట్టయ్యయు, చట్టవారి యెట్టయ్యయు యుద్ధ సన్నద్ధులై వెడలిరట్టుగా గలను.

దీనినిబట్టి ఎట్టయ్యలు ఇరువురున్నారనియు; అందు నుచూరవాని పురుషుడు, కాటమరాజు సోదరుడును, బెజవాడయెల్లరి చిరువానియను అనివాడు 'పెయ్యల యెట్టయ్య' అనియు; కాటమరాజునకు మరదియు, పల్లికొండను తప్పుడును అగువాడు 'చట్టువారి యెట్టయ్య' అనియు స్పష్టమగుచున్నది. 'పెట్టయ్య తర్క వాదము' అను వీరగాథలో గంగతో తర్కవాదము జరపినది పెయ్యల యెట్టయ్య; 'కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కళ' అను వీరగాథలో బోపరాడు గామమునకు దోలు, అనేక వీరులను జమించి తాటి చెట్టును తెచ్చినవాడు చట్టువారి యెట్టయ్య.

తిమ్మావజ్జల వారు పెద్దిరాజుతరములోని రాజీవానము నిట్లు గుర్తించిరి: సింహాద్రిరాజు భార్య సింహాద్రి సీత, పెద్దిరాజు భార్య పెద్దమ్మ, ఎఱనూర రాజు భార్య ఎఱనూర సీత, నలనూర రాజు భార్య నలనూర సీత, పోలురాజు భార్య సీరిదేవి. కాని గుఱ్ఱము కొండ భక్తవత్సల కవి రచించిన 'రచియ్యపుల కాటమ రాజు చరిత్ర' అనుపద్యకావ్యమున సింహాద్రిరాజు, ఎఱనూర రాజు, నలనూర రాజుల భార్యల పేళ్లు భిన్నముగానున్నవి. సింహాద్రిరాజు భార్య 'నరసాంబ' అనియు, ఎఱనూర రాజు భార్య 'ఎఱ్ఱాంబ' అనియు, నలనూరరాజు భార్య 'నల్లాంబ' అనియు ఈ పద్యకావ్యమున నున్నది, పెద్దమ్మ సిరిదేవుల నామములు మాత్రము యథాతథముగానే యున్నవి. 'రాజవంశ ప్రదీపిక'లో సింహాద్రిరాజు భార్య పేరు చెప్పబడలేదు. పెద్దిరాజు భార్య 'పెద్దమ్మ' అనియు, ఎఱనూరరాజు భార్య 'సీతమ్మ' అనియు, నలనూరరాజు భార్య 'సీతాంబ' అనియు, పోలురాజు భార్య 'సీరిదేవి' అనియు గలదు. మొత్తమునను పెద్దమ్మ, సిరిదేవి, కొమరక్కల పేళ్లు ప్రసిద్ధమైనట్లుగా తక్కినవారి పేళ్లు అంత ప్రసిద్ధములు కావు. వీరగాథలలో కానవచ్చు గంగురాజు భార్య గంగమ్మ, వల్లరాజు భార్య వల్లమ్మ, పెద్దిరాజు భార్య పెద్దమ్మ—ఇక్కాది నామములను పరిశీలించినచో, భర్త నామము ననుసరించిమే భార్య నామమును ఉండుట ఆచార సప్రచారముగా కారణము చున్నది. అట్లే 'సింహాద్రిసీత, ఎఱనూరసీత, నలనూరసీత' మొదలగు పేళ్లుచుట్టి 'సీత' అను శబ్దము భార్య శబ్దపర్యాయముగా వాడబడినట్లు కూడ తెలియుచున్నది.

ఇట్లు కోదండ రామయ్యగారిచ్చిన వంశవృక్షమున తప్పుచేతాక, దానికి చేర్చవలసిన అంశములును కొన్నిగలవు. కాటమరాజు మేనత్తయగు కొమరమ్మకు

‘పల్లికొండ, ఉత్తమరాజు, నాచకూళ్ల నాయుడు’ అనుమువ్వురు పుత్రులు గలరని వారు చూపినారు. ఇందు పల్లికొండ కొమరమ్మకు పెంపుడు కొడుకనియు, ఉత్తమరాజు పేరు పుత్రమరాజుగా నుండవలెననియు పైన నిరూపించితిని. కొమరమ్మభర్త పండుముం పాపినాయుడు. ఇతడు పోలురాజు మంత్రి. ఈ చంపతులకు పల్లికొండయును పెంపుడు కొడుకుతో పాటు ‘పుత్తమరాజు, నాచకూళ్ల నాయుడు, పుల్లావులకేశవయ్య, చట్టువారి యెట్టయ్య’ అను నలువురు నిజ పుత్రులును గలరు. ఇందు పుల్లావుల కేశవయ్యను కోదండరామయ్యగారు గుర్తించలేదు. చట్టువారి యెట్టయ్యను నలనూకరాజు పుత్రునిగా భ్రమించిరి. పుల్లావుల కేశవయ్య ప్రసక్తి కణియాపులరాజు కథలలో వచ్చును. ఇతడు కణియాపుల రాజునకు చెలికాడు, మంత్రి. ఈ బావమరదులిద్దరును పగడసాలాడుచుందురు. చట్టువారి యెట్టయ్య విషయము కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథలో వచ్చును.

అయితమరాజునకు అల్లుదాడెన్న అను పుత్రుడేకాక ‘సిరిగిరమ్మ’ అను పుత్రికయు గలదు. ఈమె ప్రసక్తి ‘అగుమంచి కథ’లో వచ్చును. ఈ సిరిగిరమ్మ అగుమంచి పెంపుడుకొడుకగు పోచయ్య భార్య. అగుమంచికథలో ఆమెకు తలంటి పోసినది ఈ సిరిగిరమ్మయే. ఈమెను కోదండరామయ్యగారు గుర్తించలేదు.

తిమ్మావజ్జుల వారు పెద్దిరాజు తరములలోని రాజులను మాత్రమే గుర్తించిరి. నేను కాటమరాజుతరములోని రాణివాసమునుగూడ గుర్తించితిని, కాటమరాజు భార్యపేరు ‘మర్ల వారి గంగ’. కణియాపులరాజు భార్య ‘నాగమాంబిక’ లేక ‘కణియాపుల నాగ’. భట్టావుల రాజుభార్య ‘సూరమ్మ’ లేక ‘సూరమాంబిక’, పెయ్యల యెట్టయ్యభార్య ‘భయ్యమాంబిక’. భక్తిరన్న భార్య ‘నల్లమేడ’ లేక ‘నల్లమాంబ’ అయితమరాజు సతీమణి ‘నేతివారి పోతు’. ముమ్మయ్య సతి ‘చినమల్లు’, పుత్తమరాజుభార్య అగుమంచి. పోచయ్య భార్య సిరిగిరమ్మ. వీరందరును అగుమంచి కథలో ప్రసక్తమగుదురు. అగుమంచికి ‘అక్కప్ప’ అను నామాంతరము కూడ కలదు.

నేను సూచించిన పై సంగతులలో కాటమరాజు సంవత్సర ముట్టుండవలెను :- (చూ. ఎదుటి పుటలోని పల్లీ).

12. యాచవుల రాజధానులు :-

ఈ యాచవురాజులు నిలవించి, పంపాది, అర్ధవీడు, భవనం కొంత అను సగరములను రాజధానులుగా చేసికొని రాజ్యము చేయింజ్జుగా పరగాభలవలన తెలియుచున్నది. కవులావుల గంగురాజును, ఆవులపలురాజును ఎఱుమించి పాలించిరి. (అవుః పలురాజు కనిగిరి సర్వమున్న పెర అంగులపామును పాలించెనని కొందరందురు). పలురాజు తరువాత పెద్దిరాజు ఎఱుమించి పడేండ్లు పాలించి, పిమ్మట సోదరులతో కలసి పంపాదికి వచ్చెను. పంపాదిలో నిడేండ్లు పాలించిన తరువాత పెద్దిరాజు సంతానముకొరకు కల్యాణ కడుగునునను హోగా, తక్కిన సోదరులందరును చెవరి తలయొక విక్రమమును పోయిరి. ఆవుల పట్టము కట్టబడిన పోలురాజు తన రాజీహసమును అర్ధవీటితోపంచి తాను మందలతో కలసి శ్రీ రంగముపరకును పోయెను ఈ పోలురాజు సుతుడైన అయితమరాజు ధనముకొండను పాలించెను. కాటమరాజు గంగులము అలమందలతో గలసి దేశభ్రమణము కావించుచున్నట్లుగా తెలియుచున్నది. ఇతడు బాల్యమున కల్యాణపట్టణములో నుండెను. తరువాత భక్తిరన్నచే ఎఱుమించి తేబడెను. పిమ్మట శ్రీకైల ప్రాంతమున అలమందను మేపెను. అటనుండి కనిగిరి సీమకు, నెల్లూరి సీమకు వచ్చెను. ఇతని కోట కనిగిరి దగ్గర పంచలింగాలకొండ దిగువున నున్నది. ఈ యాచవురాజుల రాజధానులలో ఎఱుమించి పంపాది అననవి నేటి విశాఖ మండలమున గలవు. అర్ధవీడు, కర్నూలుజిల్లా కంభము తాలూకాలో నున్నది. ఇట పల్లికొండ బాలరాజులతో ఒక్క రాత్రి మాత్రమే గలపెంచెదరు. నేటి ప్రకాశంజిల్లా దర్శి తాలూకాలోని గంగవోల కొండయే నాటి ధనముకొండ లేక ధనుముకొండ. ఇట అయితమరాజు కోట శిథిలములు నేటికిని గలవు. అట్లే పంచలింగాలకొండ దగ్గర కాటమరాజుకోటను గుర్తులు కనబడుచున్నవి.

13. కాటమరాజు జననము :-

ధాతనామసంవత్సర ఫాల్గున శుద్ధ పంచమి గురువారమునాడు కల్యాణ నగరమున సోమేశ్వరుని వరముచే పెద్దిరాజు పెద్దమ్మ దంపతులకు కాటమరాజు జన్మించెను. ఈ విషయము పెద్దిరాజు కథలోను, పాపనూక కథలోను గాథా కారులు కొందఱు పాడుచున్నారు. ఫాల్గున శుద్ధ పంచమి యాదవులకు నేటికిని పర్వదినముగా నున్నది.

14. కాటమరాజు కులగోత్రములు :-

కాటమరాజు యదుకులమునకు చెందిన చంద్రవంశ క్షత్రియుడు; ఆత్రేయ గోత్రజుడ. 'అమ్మగారివారు, అయ్యగారివారు, దేవాదులవారు, మారాచపువారు, బడుగులవారు, శివగణము-వేపగణము' అను షడ్దర్శనములలో కాటమరాజు బడుగుల దర్శనమునకు చెందినవాడు. అందువలననే వీరగాథలలో పలుతావులందు కాటమరాజు 'బడుగుల రాజు'గా స్తుతింప బడినాడు. ఈతని కుల దైవము ఆదిశక్తి యొక్క ఆవతారమగు గంగ. 'వల్లపులు-స్థిరమందులు' అను యాదవ ప్రధానశాఖలలో కాటమరాజు వల్లపులశాఖకు చెందినవాడు. ఈ వల్లపులు రాజ్యమును పాలించువారు. స్థిరమందులవారు వీరికడ మంత్రిత్యమును నెరపుచుందురు.

15. కాటమరాజు ఇంటిపేరు :-

గుఱ్ఱముకొండ భక్తవత్సలకవి వ్రాసిన పద్యకావ్యమునుబట్టి కాటమరాజు ఇంటిపేరు 'కఱియాపులవారు'. వల్లరాజుకథ అను వీరగాథనుబట్టి కాటమరాజు ముత్రాత 'కవులాపుల గంగురాజు'. ఇందు 'కవులాపుల' అనునది ఇంటిపేరుగా కానవచ్చుచున్నది. ఈ కవులాపుల నామమునే భక్తవత్సలకవి 'కఱియాపుల'గా మార్చియుండును. లేదా కాటమరాజు పెనతండ్రి కుమారుడగు 'కఱియాపులరాజు' పేరునే గృహనామముగా భ్రమించియుండును. కాటమరాజు తాత 'ఆపుల వలురాజు'. ఇందు 'ఆపుల' అనునది గృహనామముగా కన్పట్టుచున్నది. వలురాజు తండ్రికాలములో 'కవులాపుల' అను ఇంటిపేరు, వలురాజు కాలములో "ఆపుల"

గా మారియుండును. కావున చాల చిన్నవారే గాని ఇట్టి వాగులచేత ఇంటిపేరు మొదట 'కవులాపులవారు' (కావలి ఆపులవారు) గా మారితోచుచును, అది క్రమముగా "ఆపులవారు"గా మారిగవనియు జరుగవచ్చును. పిరికిగల విస్తారమైన గోగణముచే ఇట్టి ఇంటిపేర్లుండుట సహజమే. భక్తవక్త్రులని చెప్పిన "కణియాపుల" అను ఇంటిపేరు పేరగావలలో ఎచ్చటూ గానమునకులేదు.

16. కాటమరాజు పేర్లు :-

కాటమరాజునకు మొత్తము ఏడు పేర్లు క్లుగగా వీరగాభిరూపక తెలియుచున్నది. అవి : "విరున్న, ఆపుల, సున్నపు, కాటకోదేశ్వరంబు, కాటమరాజు, కల్లేయుడు, కాదేమ". సున్నపు అర్థమిదే సులకల అనియు, అపులంబు కామటచే ఆపులన్న అనియు, పున్నపును పట్టణమునకును పేరుపుండుటే పశుపుంన్న అనియు నాడుదులు కలగించి. కాటకోదేశ్వరాని పశుపుంపుట్టుటచే 'కాటకోదేశ్వరుడు, కాటమరాజు, కల్లేయుడు, కాదేమ' అనిపేర్లు కనిపించుచును.

17. కాటమరాజు బిరుదులు :-

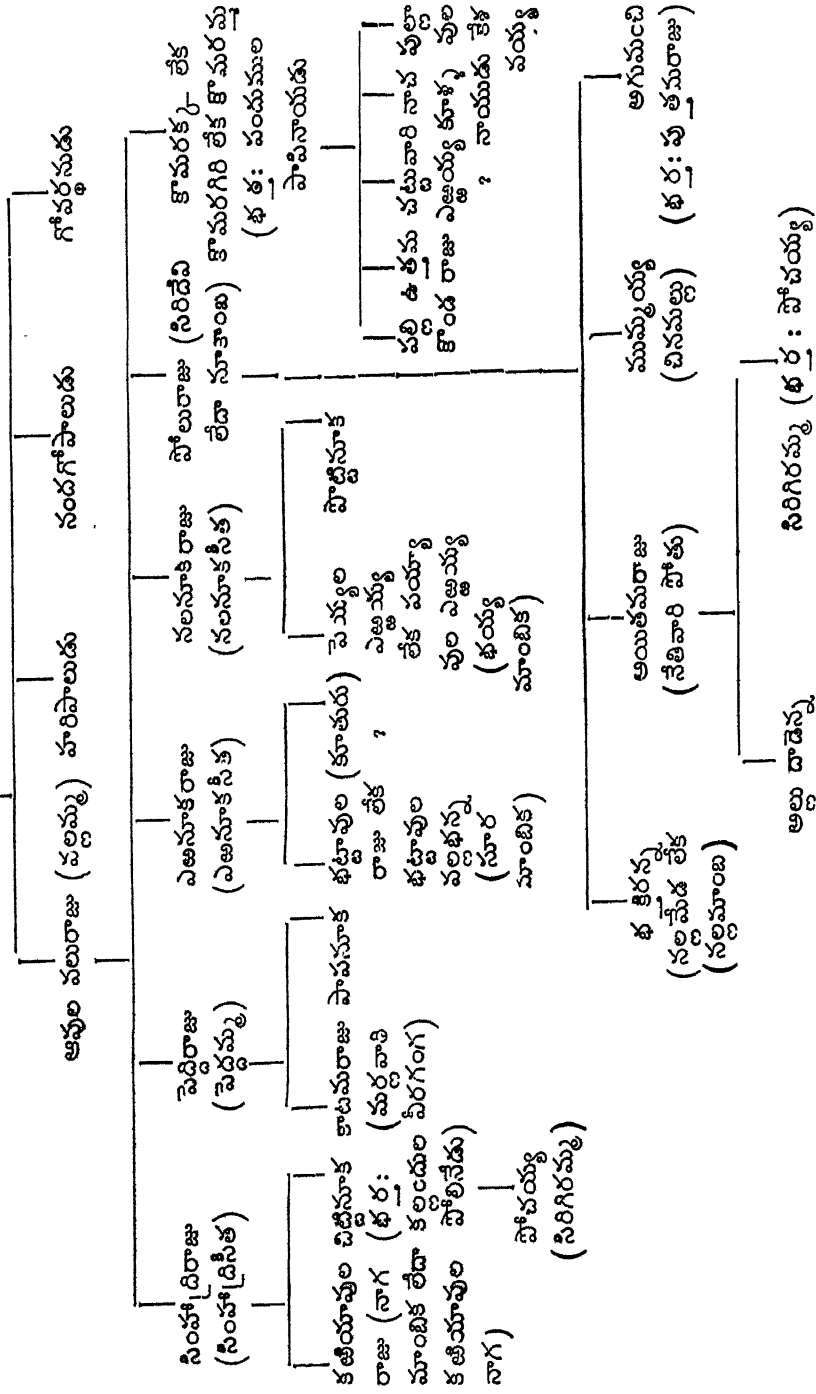
కాటమరాజునకు దెబ్బదియేడు బిరుదులున్నవని తెలియుచున్నది. "అంభోజబిరుదు, ప్రళయరూపిరుదు, పింగిలి తోరణాలు, పంచ పింగిణిలు, విష్ణు బిరుదు, చంద్ర బిరుదు, గరుడ శార్దూల, కనక పవనాలు, పింగిలి రథాటము, పింగిలి కుచ్చులు, పంచలోహతలాట, భస్మశంకర"- ఇత్యాది దెబ్బదియేడు బిరుదులున్నవి.

18. కాటమరాజు ఆలమంద :-

యాదవులకు గోగణమే ప్రధానసంపద. కాగా యాదవచక్రవర్తియొక్క గోసంపదను గూర్చి ప్రత్యేకముగా చెప్ప వలసివచ్చును. కాటమరాజు ఆలమంద అతి విస్తారమైనది. దీని అసంఖ్యాకత్వమును పట్టించుచు గాథాకారుడు ఒక చక్కని ప్రమాణమును చెప్పుచుండును : "మనకు కాటమరాజు ఆలమంద కుదిరితే ఆరామడ చెదిరితే పన్నెండామడ" అని పాడుచుండును. శాశవదులు తెంతటి అద్భుత కవితాశక్తి యున్నదో తెలుపుటకు ఈ ఒక్కవాక్యము చాలును. 'కుదిరితే ఆరామడ చెదిరితే పన్నెండామడ' అనునది తలచిన కొలదియు పరవశత్వమును

కాటమరాజు పంశపృక్షము (పీఠాగళలను బట్టి)

కవులావుల గంగురాజు (భార్య: గంగమ్మ)

కలిగింద ప్రయోగము: అతి విస్తారమైన కాటమరాజు గోగణము దగ్గరగా కుడిది యున్నచో ఆరామడల వైశాల్యముగల భూమి నాక్రమించునట: ఆ గోవులు తమ యిచ్చవచ్చి, రీతి చెదరి మేయసాగినచో పండ్లదెంచుకల వైశాల్యముగల భూమి నాక్రమించునట: ఈ ప్రయోగమే నాకు లభించిన “జన్నివాడ కథ” అను తాళపత్రగ్రంథములో నిట్లున్నది :

“కుదురు ఆరామడ కమలు పన్నెండ్రామడ

కదలినవోయి కామధేనువులు : కాంబోధిమేసెను :” (పత్రసంఖ్య 17)
ఈ విస్తారమైన గోగణమును కాటమరాజు మొదట కడప మండలమునకు పాల కొండ ప్రాంతమునను, తరువాత కర్నూలు మండలములోని నల్లమల ప్రాంత మునను మేపి, ఆ పిమ్మట కనిగిరి మీదుగా నెల్లూరిసీమ కేగెను. అందువలననే కాబోలు ఈ కథకు ప్రచారముకూడ కడప, కర్నూలు, నెల్లూరు మండలము లలో హెచ్చుగా నున్నది. ఈ మండలములలో కాటమరాజును గూర్చిన అనేక విషయములు జనశ్రుతిలో నున్నవి. రాయలసీమ నుడికారమును పుణికి పుచ్చుకొనిన నా ప్రియమిత్రులు దుంపా శ్రీరాములురెడ్డిగారు (కడపజిల్లా, పులివెందుల లాలూకా, బొజ్జాయిపల్లె గ్రామము) కాటమరాజు గోగణమును గూర్చి కడప మండలమున ప్రసిద్ధికెక్కిన ఒక సామెతను దాని వ్యుత్పత్తిని ఈ క్రిందివిధముగా జెప్పిరి :

“మల్లెల కొండ గడ్డితిని మద్దులపాయ నీళ్ళుతాగితే, చిట్టెలుక కూడా చిట్టెడు పాలిస్తుంది” -అను సామెత నేడు రాయలసీమలో వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈ మాటలను కాటమరాజు స్వయముగా అన్నాడని ప్రజలు చెప్పుదురు. కాటమ రాజుయొక్క ఆలమంద మిక్కిలి పెద్దది. అది యెంత పెద్దది అనగా ఆ మహా గోగణము కదలుచుండగా ముందర నడచు ఆవులు గడ్డిని మేయుచు పోవుచుండ వాని వెనుకవచ్చెడి ఆవులు గడ్డిమోళ్ళను కొరుకుచు పోయెడివట; ఇంకను వెనుక వచ్చెడి ఆవులు గడ్డివేళ్ళను పెరికి మేయుచు పోయెడివట; ఇక నా యాలమందలో చిట్టచివర వచ్చెడి ఆవులకు కనవువేళ్లు సహితము లభింపక, తమముందు పోయెడి ఆవులు వేసిన పేడను తినుచుండెడివట. ఇంత విస్తారమైన గోగణమును మేపు

టను దేశమున ఏ ప్రాంతమును కాటమరాజునకు అనుకూలపడదు. అతడు ఈ అసంఖ్యాకముగు ఆంధ్రులతో దేశములన్నియు వర్తిభయమును దెలిసి, ఈ అంధ్రుల కంటికినే పుష్కలముగా పట్టిక నడచుచున్నట్లు తాను అతనిని కనిబడలేదు. అట్లు కాటమరాజు దేశమును మునుపటివలెగా పురిపెనుల ప్రాంతమునకు వచ్చెను. అప్పుడు మల్లభాగమును వర్తిభయము “మల్లభాగము” లేక “బాణాసురుడు గొట్ట” (అది బాణాసురుడు తపస్సు చేసెనట్లు ప్రవచించెను) మాత్రము కాటమరాజుయొక్క ఆంధ్రులను బలపెట్టెనని భయము పుట్టును. గలిగినదట: అప్పుడు కాటమరాజు ‘మల్లభాగము గొట్టి తన పుష్కలమును దెలిసి తాగితే చిట్టెలుక కూడా చిట్టెలుక పాలిస్తుంది’ అనిచావని రానున్నదని భయము పుట్టును చెప్పచుండును (‘పుష్కలము’ అనునది బాణాసురుని గొట్టవర్గము ప్రవహించెడి ఒక సెలయేను).

19. కాటమరాజు వివాహమా :-

కాటమరాజు భార్యపేరు ‘మల్లవారి గంగ’ ఈమె ‘పరగంగ’ అనియు బిలుతురు. ఈమె ఆదిశక్తియగు గంగమ్మ అవతారము. కాటమరాజు కల్యాణ పట్టణమున ఏడు సంవత్సరముల బాటడుగా నున్నప్పుడు అతని తండ్రి పెద్దిరాజు, వాలికేతువరాజుపై దండెత్తిపోయి, అర్థపెంట్ల రణమున మరణించెను. అప్పుడు కాటమరాజు తన తండ్రి పగ తీర్చుటకై అర్థపెంట్ల రణమునకేగి వాలికేతువరాజును చంపెను. ఆ రణభూమిలో ఆదిశక్తి గంగ అతనిని చూచి మోహించి, తన్ను పెండ్లియాడుమని కోరెను. కాటమరాజు అందుకు కంగీకరింపక, ఆ యాదిశక్తిని మర్లవారియింట పుత్రికగా పుట్టవలసిన దనియు, తాను పశువులను తోలుకొని ఉత్తర భూములకేగి, తిరిగి దక్షిణ భూములకు మరలునప్పుడు తప్పక ఆమెను వివాహమాడ గలననియు చెప్పి బిచ్చించెను. కాటమరాజు దక్షిణ భూములకు మరలునప్పుడు పాలేటికడ ఆదిశక్తి గంగ అతనిని అడ్డగించెను. మొదట వ్యతిరేకించినను కడకు కాటమరాజు ఆమెకు చేయెత్తి మ్రొక్కిెను. అప్పుడు మర్లవారు వచ్చి తమ బిడ్డను వివాహమాడవలసినదని కాటమరాజును ప్రార్థించిరి. కాటమరాజు కత్తికి పుస్తకట్టి మర్లవారింటివడుచును వివాహమాడెను. ఇతని తండ్రి పెద్దిరాజు మదనకుంభినులపైకి యుద్ధమునకు

పోవును ఒక సన్యాసుని మతమును ముట్టడించెను. అప్పుడా సన్యాసులు “మావలెనే నీ బిడ్డలు కూడ సన్యాసులుగా బ్రతుకుదురు” అని శపించిరి. అందువలన కాటమరాజునకు సంతానము లేదు. కాటమరాజు మర్దవారి వీరగంగను వివాహమాడి నట్లున్నదికాని ఆమెతో కాపురము చేసినట్లుగా ఏ వీరగాథలోను లేదు. వీరగంగ ఎల్లప్పుడును దొంగకొండ అంతఃపురములో నుండెను. కాటమరాజు ఆలమందలతో దేశాటనయు చేయుచుండెను. పాపనూకకు అసలు వివాహమే జరుగలేదు. పెద్ది రాజునకు గల శాపముచే పాపనూకకునలెనే కాటమరాజునకు కూడ, అసలు వివాహమే జరుగలేదని కొందరు గాథాకారులు చెప్పుదురు. ఇది సరికాదు. ‘కాటమరాజుకు పట్నం కట్టినకథ’లో భక్తిరన్న కల్యాణ నగరమునకుపోయి, సువ్వి పాటలు పాడుచున్న పాపనూకను గుర్తించి, ఆమెకు కాటమరాజును ఎలమంచికి తీసికొని వచ్చినప్పుడు, కాటమరాజునకు మర్దవారి వీరగంగనిచ్చి వివాహము చేసినట్లుగా స్పష్టముగా నున్నది. కాటమరాజు భార్యగా ఈ వీరగంగ ప్రసక్తి పాపనూక కథ’లోను, ‘అగుమంచి కథ’లోను, ‘భక్తిరన్న’ కథలోను వచ్చును. కాబట్టి కాటమరాజునకు వివాహము జరిగినది, కాని ఆతడు భార్యతో కాపురము చేయలేదు.

20. వల్లవులు - స్త్రీరమందులు :-

యాదవులలో ‘వల్లవులవా’రనియు, ‘స్త్రీరమందులవా’రనియు రెండు ప్రధాన శాఖలున్నవి. యయాతికి శుక్రాచార్యుని కూతురగు దేవయాని యను బ్రాహ్మణికన్యవలన కలిగిన సంతానము స్త్రీరమందుల వారు. వీరు ఏడు వేల మంది కలరట. యయాతికి శర్మిష్ఠయను రాచకన్యవలన కలిగిన సంతానము వల్లవుల వారు. వీరు ఆరువేలమంది. ఈ వల్లవులవారు రాజ్యమును పాలించు రాజులు. స్త్రీరమందులవారు పీరికడ మంత్రులుగానుందురు. అందుచే వల్లవులను ‘రాజులవారు’ అనియు, స్త్రీరమందులను ‘ప్రధానులవారు’ అనియు పిలుచుట కలదు. ఈ వల్లవులవారున స్త్రీరమందులవారును వియ్యమందుమందురు. ఆరు వేల మంది వల్లవులతో స్త్రీరమందులలోని ఆరు వేల మంది వియ్యమందవలసి నదనియు; ఇక స్త్రీరమందులలో అధికముగానున్న వేయిమందిలో ఐదు వందల మంది ఒక వైపునను, మిగిలిన ఐదు వందలమంది మఱియొక వైపునను వియ్యమందుడనియు పల్లికొండ చెప్పెనట.

రాటమరాజు వంశ పుష్కములే పలురాజు, సింహా దిరాజు, పెద్దరాజు, కటియాపులరాజు, రాటమరాజు మున్నగు పురుషునివలనవారించుచును. పల్లవులు, వీరి భార్యులవలన స్థిరమందులవారి అనుబంధము. అట్లే పెద్దరాజు పురుషునివలన వరుగు - కొమరమ్మ, కట్టిపాక, తామరని మున్నగునాడు - స్థిరమందులవారింటి కోడలగును. పండుముల పాపినాయుడు, పల్లకొండ, పుల్లవరాజు, కల్లందుల పోత్నేడు మొదలగు వారందరును స్థిరమందులవారు. నిజ పల్లవుల అల్లులైన, మండ్రులవార. వరురాజు కుమార్తెయగు తొడురమ్మను స్థిరమందులవంశమువారి నందుముల పాపినాయుడు వివాహమాడెను. సింహా దిరాజు కుమార్తెయగు చిట్టినూకను పోలరాజు మం రెయగు కల్లమల పోత్తెను వివాహమాడెను. పెద్దిరాజు కుమార్తెయగు పాపనూకను కొండమ్మ పుత్తయగు నాచ కూళ్ల నాయనికిచ్చి పెండ్లిచేయి నంకల్పించిరి; రాని వాడునూ - ముప్పనమ్మల మున జన్మించుటచేతను, నాచకూళ్ల నాయని ఇల్లరికొమ్మందుటచే తొడురమ్మ అంగీకరింపక పోవుట చేతను ఈ పెండ్లి నిలిచి పోయెను. పల్లవుల పోలరాజు పుత్రకయగు అగులించిని స్థిరమందుల పుల్లవరాజునకిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. పల్లవుల తొడురరాజు పుత్రకయగు సిరిగిరమ్మను స్థిరమందుల పుల్లవరాజు పెంపుడు కొడుకగు పోచయ్య కిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఇట్లు పల్లవులును స్థిరమందులును పరస్పరము వియ్యమందుచుండుట రాటమరాజు కథాచక్రమం దంతటను కాననగును.

నేడు యాదవులలో గల వివిధశాఖలలో ఎఱ్ఱగొల్లలు పల్లవులనియు పూజగొల్లలు స్థిరమందులనియు చెప్పవచ్చును.

కొన్ని వీరగాథలలో 'తరమందులవారు' అని కానవచ్చుటచే ఈ శబ్దము యొక్క రూపనిష్పత్తి 'స్థిరమంతులు > స్థిరమందులు > తరమందులు'గా భావింపవచ్చును.

21. యాదవులు శైవులే :-

రాటమరాజును విష్ణుమూర్తి అవతారముగా భావించు యాదవులు శైవుల గుట విచిత్రము. "విష్ణువే కృష్ణుడు, కృష్ణుడే కాటమరాజు" అని యాదవుల నమ్మకము. కాటమరాజేకాక బొల్లాపుకూడ విష్ణుమూర్తి అవతారమని యాదవులు

వీశ్వసీంతురు. కాటమరాజు కథలతోపాటు 'విష్ణు భాగవతము' (లేక కంసుడు కథ)ను గూడ యాదవ గాథాకారులు పాడుచుండుదు. కాని యాదవులు వైష్ణవ మతస్థులైనట్లుగా ఏ వీరగాథలోను కానరాదు. పైపెచ్చు, ఎక్కడ చూచినను శైవ మత ప్రసక్తియే కానవచ్చును. చల్లపిన్నమనేని మంత్రి బహ్మరుద్రయ్య శివబ్రాహ్మణుడు. పెద్దమ్మ, అగుమంచి జంగమారాధన చేసిరి. పోలురాజు సాక్షాత్తు శివాంశతోనే పుట్టినాడని చెప్పబడినది. ఈ పోలురాజు కథలో 'చంద్ర గుప్తుని చాటువ', 'మల్లికాదేవి చాటువ' అను శ్రీశైల క్షేత్ర మాహాత్యమును గూర్చిన శైవ పురాణ గాథలు చెప్పబడినవి. ఈ పోలురాజుకథకు 'శివపురాణ' మను నామాంతరమున్నది. సాక్షాత్తు శివుడే భక్తిరన్నగా జన్మించెనని చెప్ప బడినది. ఇట్లు కాటమరాజు కథాచక్రమున శైవ మత ప్రసక్తియే అడుగడుగు నను ప్రత్యక్షమగుచుండును. వైష్ణవమునకు సంబంధించి, సింహాద్రిరాజు శ్రీ కూర్మమందలి శ్రీ వైష్ణవులకు అభయమిచ్చినట్లుగా ఒక్క సంఘటన మాత్రమున్నది. ఇది తప్ప మరి యెచ్చటను వైష్ణవ మత ప్రసక్తి కానరాదు. కావున యాదవ వీరుడెదరుకు శైవులే! పల్నాటి వీరకథలలో కూడ వైష్ణవ మత ప్రసక్తి కన్న శైవమత ప్రసక్తియే హెచ్చుగా నున్నది. తెలుగుదేశమున శైవమత వ్యాప్తియు, తెలుగు సాహిత్యమున వీరగాథల విజృంభణమును ఏక కాలమున జరిగినవని నా అభిప్రాయము.

22. శ్రీనాథుని కర్తృత్వము :-

'పలనాటి వీరభాగవతము' అను పేర ఆ కథా చక్రమంతటిని మంజరీ ద్విపదగా రచించిన కవిసార్వభౌముడగు శ్రీనాథుడే 'కాటమరాజు చరిత్ర'ను గూడ ద్విపదగా రచించెనని జన వ్యవహారము. దీనికొక చక్కని కథను చెప్పుదురు:-

శ్రీనాథుడు పలనాటి వీరభాగవతమును పాడుకొనుటకు అనువుగా రచించి నాడని తెలిసి, కొందరు యాదవులు అతని కడకుపోయి, "స్వామీ! తమకు తూమెడు వర హానితుము. మా కాటమరాజు చరిత్రను పాటగా వ్రాసిపెట్టుడు" అని కోరిరట. శ్రీనాథు డందుల కంగీకరించి, తూమెడు వరహాలు లభించునన్న ఆశతో, నడుములు విరుగునట్లు దీక్షతో కూర్చుండి, యాదవ భారతమంతటిని

CXXXXV

ద్వీపదగా రచించెను. కాని యాదవులు తూమెడు పరహార నిచ్చుటకు తోలింబిరి. గొడ్డలితో ఇనుపభాగమునకు కట్టెను బిగించు రింపుమును చూడ “తూము” అనియే పిలుచుదు. అందుచే యాదవులొక గొడ్డలియొక్కతో మూడు పరహారము కానులు, రువ్వలుగా మార్చుచోసి, శ్రీరాఘవ కిచ్చిరట; శ్రీరాఘవుని కోపించి “ఇదేమిరా: తూమెడు పరహార నిత్తుమంటివి కదా!” అని ప్రహ్వించెను. “తూము అంటే ఇదే స్వామీ!” అని యాదవులు సహవారమిచ్చిరి. శ్రీరాఘవుడు వారి మోసమును గ్రహించెను. హృదయము భగ్గున ముందెను. అరిచి పలము దక్కలేదన్న విరక్తితో తాను కష్టపడి ప్రాసించి రాబడురాజు చరిత్రసంతయు విసరి ఒక నదిలో వారవేసెను. ఆ యాకులు నదిలో తేలుచు కొట్టుకొని పోవుచుండెను. యాదవులలో కొందరు నదిలో నుముకి ఎముకి దొంగిలి ఆకులు వారు తీసికొనిరి. ఆ చరిత్రలో కొందరకు మధ్యభాగము, మరికొందరకు మొదటి భాగము, ఇంకను కొందరికి చివరి భాగము లభించెనట. కాని ఆ యాకులకు శ్రీనాథుడింకను సంఖ్యాక్రమమును గుర్తించలేదట. రాగతాళములను సూచింప లేదట, అందుచే యాదవులు మరల శ్రీరాఘవ కథకు వచ్చిరి. అతడు యాదవులు చేసిన మోసమును ప్రభుద్వై, వేగముగా నడచి పోవుచుండెను. యాదవులారని వెనుకబడి పోవుచు ఆ పత్రములకు ఎరుస సంఖ్యలను గుర్తింపుడనియు, కనీసము రాగతాళములైనను తెల్పుడనియు శ్రీనాథుని ప్రాధేయపడుచుండిరి. కోపముతోనున్న శ్రీనాథుడు వారి ప్రార్థనలను గణంపక పోవుచుండెను. ముందు శ్రీనాథుడు వెనుక యాదవులు- ఇట్లు కొంతదూరము పోవుసరికి ఒక ఎరుకల గూడెము వచ్చెను. అటనొక ఎరుకత అల్లరి చేయుచున్న తనబిడ్డను విసుగుతో వీపుపై చరచెను. ఆ బిడ్డ ఏడ్వదొడగెను. ఆ యేడుపును విన్న శ్రీనాథుడు, తన్ను పీడించుచు వెనుక వచ్చుచున్న యాదవులతో నిట్లనెను : “ఒరీ! మీపాటకు ఆ యేడుపు రాగమును పెట్టుకొనడు, పొండు” అని కనరికొట్టెను అమాయకులగు యాదవులది నమ్మి తమ కథల కా యేడుపు రాగమునే పెట్టుకొనిరి.⁴⁸

48. ఈ కథను నెల్లూరుజిల్లా, నెల్లూరుతాలూకా, నరసాపుర గ్రామములో నున్న సుబ్బయ్య అను కొమ్ములవాడు 25-7-1966 న నాకు చెప్పినాడు.

ఈ కథలోని సత్యాసత్యము లేట్లున్నను, నేడు కాటమరాజు చరిత్ర అంతయు ఏయొక్కరి దగ్గరను లభింపకుండుట. ఈ గాథాగానమంతయు ఎక్కువగా శోక భూయిష్టమై యుండుట మాత్రము సత్యములే :

శ్రీనాథుడు కాటమరాజు చరిత్రను రచించినాడనుటకు పైన తెల్పిన జన, శ్రుతియే కాక, యిరువురు కవులును సాక్ష్యమిచ్చుచున్నారు. ఈ కవులు కూడ ఏవియో కావ్యములను రచించిన కవులుకాక, కాటమరాజు కథలను రచించిన వారేయగుటచే వీరివాక్యములు మరింత విశ్వసనీయములగుచున్నవి. గుఱ్ఱముకొండ భక్తవత్సలకవి 'కఱియావుల కాటమరాజుచరిత్ర' అను పద్యకావ్యమును రచించెను. (ఇది కాటమరాజు చరిత్రను సంపూర్ణముగా వర్ణించు కావ్యము కాదు. ఇందు పెద్దిరాజుకథ, కాటమరాజు ఆర్థపెంటయుద్ధము మాత్రమే వర్ణింపబడినవి) దీని అవతారికలో కవి తనకు శ్రీనివాసుడు కలలో ప్రత్యక్షమై శ్రీనాథుడను కవిశ్రేష్ఠుండు కాటమరాజు చరిత్రను ద్విపదగా రచించెనని చెప్పినట్లు వ్రాసికొన్నాడు.

“... ..
... ..

హరికథ విని యా రాత్రి నిద్రింప
శ్రీనివాసుండిట్లు చెప్పెగలను
శ్రీనాథుడను కవిశ్రేష్ఠుండు ద్విపదగా
రచియించెఁగాటమరాజు చరిత
మది నీవు నాపేర నంకితంబుగఁ బద్య
గద్యాత్మకంబుగా మనత నుడువు
మని చెప్పి తిరోహితుడయ్యె .....“49.

ఈ కాటమరాజు కథాచక్రమున నేడు లభ్యమగుచున్న కొన్ని పీఠగాథలకు కర్త 'గంగుల పినయెల్లయ్య' అని తెలియుచున్నది. ఈ కవి తాను రచించిన 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట' అనుకథలో (ఇదిమదరాసు ప్ర. ప్రా. లి. పు. భాం. న

---

49. కఱియావుల కాటమరాజు చరిత్రము, ఆంధ్రయాదవ సంఘ ప్రచురణ, 1926, పుట 31.

‘కాటమరాజు చరిత్ర’ అనుపేరుతో ఉన్నది. దీనిని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిష్కరింపగా ఆ గ్రంథాలయము వారు ‘కాటమరాజు కథ’ అనుపేరుతో ప్రచురించిరి. కాని యిది నిజములు ‘సద్భక్తగణపాది పోట్లాట’ మాత్రమే)-అవతారికలో తాను వ్రాయుచున్న యిది శాస్త్ర చరిత్ర మంతయు మున్ను శ్రీనాథుడు రచించెననియు, అచ్చయే తనకు మార్గదర్శకమనియు స్పష్టముగా తెల్పియున్నాడు:

“హరిపాద సేవకుడవలె భక్తి పరుడు
 గులుతైన కొమ్మనల గోత్రాబ్ధి వంశుడు
 పరయంగ గంగుల యెల్లయ్య హరి
 తనయుడు సర్వస తగు సహోదరుడు
 పినయెల్లయను వాడు ప్రియము దీపింప
 వలనొప్పు శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని
 సలిపెను యదు శాస్త్ర చరిత్ర మంతయును”⁵⁰.

ఇందలి ‘శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని’ అనుమాట విమర్శకులకు పని కల్పించినది. ‘పూర్వము శ్రీనాథుడు వచనముగా వ్రాసిన కాటమరాజు చరిత్రను బట్టి గంగుల పిన యెల్లయ్య మంజరిగా తిరిగి రచించెను’ అనునట్లుగా వాక్యార్థమును బట్టి స్ఫురించును. కాని యిది సరికాదు. తెలుగు సాహిత్యమున పూర్వకపులు కొందరు తాము రచించిన పద్య ప్రబంధములను కూడ ‘వచన కావ్యము’ లని పేర్కొన్నారు. హరిభట్టు అనుకవి తన వరాహపురాణమును ప్రబంధమును⁵¹, లోకేశరావు సోమన అనుకవి తన శివరాత్రి మాహాత్మ్యమును పద్య కావ్యమును వచన కావ్యములుగా పేర్కొనియున్నారు. కావున శ్రీనాథుడు కాటమరాజు చరిత్రను ద్విపదచ్ఛందముననే రచించియుండును కాని వచనమున వ్రాసియుండదు.

50. కాటమరాజు కథ, వేటూరి (పరిష్కృతము) పుట 1.

51. “శబ్దభావనవరసాలంకారాను బంధురంబుగా నొక్క ప్రబంధ భాంధ భాషా భవ్యంబగు వచన రచనా కావ్యంబుగా రచియింపం బూనిన సమయంబున” -వరాహపురాణము, అవతారిక.

గుఱ్ఱముకొండ భక్త వత్సలకవి శ్రీ నాథుడు కాటమరాజు చరిత్రను ద్విపదగా రచించినని సృష్టముగా వ్రాసియున్నాడు.

ఇట 'శ్రీనాథుని వచన పద్ధతి' అనగా 'శ్రీనాథుడు చెప్పిన విధము ననుసరించి' అని ఆచార్య తిమ్మావజ్జుల కోదండ రామయ్యగారు అర్థము చెప్పిరి⁵². మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారును ఇట్లే యర్థము చెప్పిరి: "ఇక్కడ వచనమునగా ఉక్తి, చెప్పబడినది, వాక్రువ్వబడినది అను నర్థమున చెప్పుకొనవలసివట్టన్నది. 'ఆంధ్రభాషా భవ్యంబగు వచనరచనా కావ్యంబుగా' అని హరిభట్టు చెప్పిన దానిలోని వచనమున్న దానికి శబ్దము, ఉక్తి, పలుకు, నుడికారమనియే యర్థము. అందువలన 'వచన పద్ధతి'యనగా 'చెప్పిన పద్ధతి'యని యర్థము చేసికొనవచ్చును"⁵³.

ఆచార్య బి. రామరాజుగారు మాత్రము ఈ 'వచన పద్ధతి'కి మరియొక యర్థమును సూచించిరి. "వచన పద్ధతిని అన్నమాటలు చిత్రములు. శ్రీనాథుడు వచించిన పద్ధతి యని కొందరు నర్థకొనినటుల కానవచ్చును. నాకు జూడగా వచన పద్ధతి యనగా పాడిన పద్ధతి యని తోచుచున్నది"⁵⁴. అని చెప్పి, ఏగంటి వారి వచనములును, కృష్ణమాచార్యుల వారి సింహగిరి వచనములును పాడబడుట నుదాహరించిరి. తాళ్లపాక వారి వచనములు రాగయుక్తముగానున్నవి. ఇట్టి వచనములను పాడు పద్ధతిలోనే శ్రీనాథుని కాటమరాజు కథ కూడ పాడబడుచుండెడిదని రామరాజుగారుహించినారు. ఒక్క తీరుగా నడువని కాటమరాజు కథాచ్ఛం

52. "ఇచట 'శ్రీనాథుని వచన పద్ధతి' యనగా 'శ్రీనాథుడు చెప్పిన విధము ననుసరించి' యనియే యర్థము చేసికొనవలసియున్నది. అంతియేకాని దీనిఁ బట్టి శ్రీనాథుడు కాటమరాజు కథను వచనముగా వ్రాసి నాడనియు, దానిఁ బట్టి యీతఁడు ద్విపదగా దీని రచించెననియుఁ జెప్పఁ గుదురదు" —కాటమరాజు కథ వ్యాసము, ఆంధ్రపత్రిక విజయ సంవత్సరాది సంచిక, పుట 85.

53. కాటమరాజు కథ, పీఠిక, పుట xxi

54. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము, పుట 205

దము కూడ దీనికి తార్కాణమనిరి. రామరాజుగారి యూహ సమంజసముగనే యున్నది. ఏలయన, దొనకొండలో నేటికిని భట్టురాయబారము కథ వచన పద్ధతినే పాడబడుచున్నది. మిగిలిన కథలలో గూడ, శోకాలాపన కొంత యున్నను, వర్ణన శీఘ్రముగానుండు యుద్ధ ఘట్టములందు మాత్రము వచన పద్ధతిని పాడబడుచుండుట నేను స్వయముగా వింటిని

పై చర్చను బట్టి 'వచన పద్ధతి'కి ఏ యర్థము చెప్పకొన్నను, మొత్తము మీద శ్రీనాథుడు కాటమరాజు చరిత్రను భండోద్ధముగనే రచించెను. కాని, వచనము (Prose)గా వ్రాయలేదనుట మాత్రము స్పష్టము.

కాని, శ్రీనాథుడు రచించిన కాటమరాజు కథలలో నొక్కటి కూడ నేడు లభించుట లేదు. అయినను కొన్ని కథలు రచనా విధానమును బట్టి శ్రీనాథ కృతములై యుండునని ఊహింపబడుచున్నవి. వీనియందు కవినామము చెప్పబడలేదు. (పల్నాటి కథలలో నిట్లుగాక, శ్రీనాథకృతములని స్పష్టముగా అవతారి కతోగల వీరగాథలు లభ్యము లగుచున్నవి). అట్టి వానిలో ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట ఒకటి. వేటూరి పరిష్కృత కాటమరాజు కథలోనిది అనుబంధముగా నీయబడినది. (కాటమరాజు కథ అను పేరుతో ప్రధాన కథగా ముద్రింపబడినది గంగుల పిన యెల్లయ్య రచించిన ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట). దీనిని గురించి చిహ్నవజ్ఞులవారు ఇట్లు ఊహించినారు: "కవిత్వము రసవంతముగా నుండి రచన మేఘమునదిగా నుండుటచే నిది శ్రీనాథ రచన మేమోయని కూడ ననుమానింపదగియున్నది. ఇందలి రచనము పరినాటి వీరచరిత్ర రచనము ననేక విధములఁ బోలియుండుటయే యీ అనుమానమునకుఁ గారణము." ⁵⁵ ఇట్లు ఊహించునట్టి కథలేకాని, పల్నాటి కథలలోవలె శ్రీనాథ కృతములని ప్రత్యక్షముగా కనబడునట్టివి కాటమరాజు కథలలో లభ్యమగుట లేదు.

23. వెలుగునకు వచ్చిన కొత్తకపులు.

కాటమరాజు కథాచక్రమున ముప్పదిరెండు వీరగాథలున్నవని నా పరిశోధన వలన తెలిసికొంటిని. ఇందు సాహిత్యశోకమునకు తెలిసినవి అయిదు

55. కాటమరాజుకథ, వ్యాసము, ఆంధ్రపత్రిక విజయ సంవత్సరాది సంచిక, పుట 46.

కథలు మాత్రమే. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట, భట్టరాయబారము, కోటపాటి తాటి వృక్షం తెచ్చేకథ, అగుమంచికథ, ఆద్యంతరహితమైన పోలురాజుకథ-ఈ అయిదును మదరాసు, తిరుపతి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములలో నున్నవి. ఇందు 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట'కు రెండు ప్రతులున్నవి. ఒక ప్రతి గంగుల పిన యెల్లయ రచనగా తెలియుచున్నది. (ఇదియే కాటమరాజు కథ అనుపేరుతో మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.పు భా. వా3చే ప్రకటింపబడినది). రెండవది శ్రీనాథుని రచనగా నూహింపబడుచున్నది. తక్కిన కథల రచయితలు తెలియవచ్చుట లేదు.

కాటమరాజు కథాచక్రములోని ముప్పదిరెండు కథలలోను పై అయిదు కథలను మినహాయించగా మిగిలినవి ఇరువదియేడు కథలు. ఈ యిరువదియేడు కథలలో నేను శ్రమపడి, ఆంధ్రదేశమున పర్యటించి, మరి పదునేడు కథలను సంపాదించ గలిగితిని. వీనిలో ఏడు కథలలో కవుల నామములున్నవి. మిగిలిన పది కథలలో లేవు. నాకు లభించిన యీ వీరగాథలనుబట్టి శ్రీనాథుడు, గంగుల పినయెల్లయలతోపాటు మరి యేడ్గురు క్రొత్తకవులు వెలుగులోనికి వచ్చిరి. వీరిని గూర్చి వివరింతును :

1. వడరుప మద్దులేటికవి :- ఈ కవి కాటమరాజు కథాచక్రమందలి ప్రథమ వీరగాథయగు 'అవుల వలురాజుకథ'ను ద్విపదగా రచించెను. ఇతని తాత (పితామహుడు) మూలయ్య; తండ్రి పెద్దనార్యుడు. ఇతని యింటిపేరు 'ఘనవర్తి'యో లేక 'వడరుప' యో కావలెను. లేదా "వడరుప" యనునది గోత్ర నామమైన కావలెను. అవుల వలురాజు కథాంతమున తన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పు కొనెను :

“అనుమతి వడరుపాన్వయుడైన
ఘనవర్తి మూలయ్య కలిత పౌత్రుండు
పెద్దనార్యుని కూర్మి ప్రియనందనుండు
మద్దులేటసు బుద్ధిమంతు డౌలురాజు
చరితను పూర్ణంబు చేయంగ దలచి
యిరువంద రచియించె ఇవరమంతయును”

ఇందలి 'అన్వయ' శబ్దముచే మద్దులేటి కవి యింటిపేరు 'వడదుప' యేయనియు, "మనవర్తి" యనునది ఈతని పితామహుడైన మూలయ్యకు విశేషజ్ఞామనియు నేను భావించు చున్నాను. ఈ తాళపత్ర గ్రంథము నాకు 1988లో పల్నాడులో లభించినది.

2. మల్లయ్య :-

ఇతడు "పంపాద్రికథ" ను ద్విపదగా రచించెను. ఇతని రండ్రి జంగమయ్య. "సలిపెను యశశాస్త్ర చరిత మంతయును" అని చెప్పుకొనిన గంగుల పినయెల్లయ వలెనే యీ మల్లయ్యకూడ యాదవ చరిత్ర మంతటిని వ్రాసి యుండునని అవతారికనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఇతడును (గంగుల పిన) యెల్లయ్యయు నొక్కరు కాదనుటకు, "మల్లయ్య" యనుపేరు యతిస్థానమున ప్రయోగింపబడి యుండుట గొప్ప నిదర్శనము. ఇతడు తన అవతారికలో తెరచీర భక్తులను స్మరించినాడు. తెరచీర భక్తులనగా కాటమరాజు కథలను పాడు సుద్దుల గొల్లలు.

ఈ మల్లయ్య రచించిన పంపాద్రీ కథయొక్క తాళపత్ర గ్రంథము నాకు నెల్లూరుజిల్లా (నేటి ప్రకాశంజిల్లా) దర్శితాలూకా గంగదొనకొండ గ్రామములో 1988 లో లభించినది. ఈ మల్లయ్యకవి యాదవ చరిత్రను వ్రాయుటయే కాక, పాడి, ప్రజలను మెప్పించి, గుఱ్ఱములు గొడుగులు అరిగెలు ధనధాన్య వస్తువులు జహమానముగా ఐడసెనట: చూడుడు:

“రయమొప్ప యాదవ రాజుల చరిత
చెప్పేను వినరయ్య జనులార మీరు
వాకలిగి తన కీర్తి వహించి మించి
ప్రాకటముగ చెప్పి ప్రజల మెప్పించి
గుఱ్ఱములు గొడుగులు గురుతైన అరిగెలు
మెరువటి త్యాగములు, మెండుగానంది
ధనధాన్య వస్తువులు తనర అమృతము
అనుదినము తన యింట అతి కుష్టిగాను
దేహుడు కీర్తులు వెలసిన మనుడు

జంగమయ్య సుతుండు జనులు మెచ్చంగ
 సంగతిగ కవిత్వ సారస్యమెరిగి
 దిట్టముగ యాదవ ధీరుల చరిత
 గట్టిగా జెప్పేను కణగి సభవారు
 ఆటంకారముగ నవరస ఆలంకారమున గూర్చి
 మాటలు రత్నాలుగాను మల్లయ్య యనువాడు
 సొంపుతో వినరయ్య చోద్యవేద్యముగ
 పంపాద్రికథ చెప్పేను ప్రఖ్యాతిగాను”

పల్నాటి వీరకథా చక్రమందలి ‘కోడిపోరు’ కథను రచించిన మల్లయ్యయు ఇతడును ఒక్కరో లేక భిన్నులలో తెలియకున్నది కోడిపోరు రచించిన మల్లయ్య తన శ్రాద్ధిపేరు చెప్పుకొనలేదు. కృష్ణామండలమున నాకు వేరొక పంపాద్రి కథ లభించినది. కాని అందు కవిపేరు లేదు. అది మల్లయ్యరచనకంటె భిన్నమైనది.

3. కనకబండి ఘట్టయ్య (ఘంటయ్య) :

ఈ కవి రచించిన ‘ఆవుల పోలరాజు కథ’ తాళపత్ర గ్రంథము నాకు నెల్లూరు మండలము (నేటి ప్రకాశం మండలము)న దర్శితాలూకా గంగ దొన కొండ సమీపమున గల ఎర్రబాలెము గ్రామములో 17-9-1966 న లభించినది. ఈ కథావతారికయందు ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము తరువాత కవి తన్ను గూర్చి చెప్పుకొన్నాడు. ఈ కవిపేరు ఘట్టయ్య (ఘంటయ్య?) అనియు, ఇంటిపేరు ‘కనకబండి వా’రనియు, స్వగ్రామము ‘కొండపల్లె’ యనియు, ఇతనిది “కన్నె సిరుల గోత్ర” మనియు, కథావతారికసంబంధి స్పష్టమగుచున్నది :

“వితగా చొషష్టి విద్యలకు నెలవు
 పంతమున ఆ కొండపల్లెలోపలను
 కొనసాగు కన్నెశిర్లుగోత్ర పావనుడు
 గొనకొని కనకబండి కొండప్ప సుతుడు
 నెటింప ఘట్టయ్య నేర్చిన కొలది
 తేటతెల్లముగాను తెల్పి చెప్పెదను
 ... ..
 ఆవుల పోలరాజుకథ ఆలించి వినుడ

ఈ కనకబండి మట్టయ్య యనుకవి పోలురాజుకథనే కాక, 'కంసుడు కథ' లేక 'విష్ణు భాగవతము' అను కథను గూడ రచించెను. దీని రాశపత్ర గ్రంథము కూడ నాకు లభించినది. ఈ కంసుని కథావతారిక యందు పై వివరములే యున్నవి.

4. పినయెల్లన :

ఈ కవి రచించిన "కఠియాపులరాజు కథ" నాకు లభించినది. ఇతనిది కొమనాల గోత్రము, యాదవకులము తల్లి చెన్నమాంబ. ఇతడును మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.వు. భాం. వారు ప్రకటించిన వేటూరి పరిష్కృత 'కాటమరాజుకథ'ను రచించిన గంగుల పినయెల్లయ్యను నొక్కరే కావచ్చును. అతనిదికూడ కొమనాల గోత్రమే. కాని యీ కఠియాపుల రాజు కథలో పినయెల్లన యింటిపేరుకాని, తండ్రిపేరు కాని కానవచ్చుటలేదు, ఆ భాగము శిథిలమైనది. సోదరుని పేరు మూతము 'సరువ ధీమణి' అనియున్నది. గంగుల పినయెల్లయ్య సోదరుడు 'సర్వన' అని మన మెరుగుదుము. కాటమరాజు కథారచయిత తన తల్లిపేరు చెప్పుకొనలేదు. ఈ కఠియాపులరాజుకథా రచయిత తనతల్లి "చెన్నమాంబ" యని చెప్పుకొన్నాడు.

నాకు లభించిన కఠియాపులరాజుకథ రాశపత్ర గ్రంథము. ఇది పల్నాడులో గామాలపాడు గ్రామమున 31-3-1966న లభించినది. ఈ గ్రంథమున అవతారికలో ఇవ్వదేవతా ప్రార్థనము తరువాత కవిని గూర్చి యిట్లున్నది : -

"కొమనాల గోత్రుండు గుణవిశాలుండు
కొమరొప్పు యాదవ కులవంశ (మను)డు
అతని (కులసత్య)గు చెన్నమాంబ
అంగన చెన్నమాంబకు పరసుతుండైన
ధీరుడైన సరువధీమణి సౌమిత్ర
ఆరూఢి పినయెల్లన అతి (మోద) మునను
కరియాపుల రాజును మనతతో తలచి
రంగుగ కరియాపుల రాజు చరిత్ర

భంగతి చెప్పెను క్షణభావందము గాను" (పత్ర సంఖ్య-1)

కవియగు కద్దెబోయిగ మారయ్య, కృతి భర్తయగు జంగమయ్య భార్య గంగమ్మకు సోదరుడు. అనగా ఈ కవి తన బావగారిపేర పీరగాథను అంకితము చేసెను :

“ఎసగ నా గంగ ప్రాణేశ పేర
వరుస గంగాశవు వంశజుని పేర
గురుతైన కొమల గోత్రుని పేర
దరనెంచ రామయ్య తనయుని పేర
భప్పన్నదేశాది జంగము పేర
చెప్పనిట్లు బలి ప్రవిధంబుగాను
కాటమరాజుకు పట్నము గట్టిన కథయు” (ఆకు-3)

అవతారికను ఒట్టి యీ కవి యింటిపేరు కద్దెబోయిన వారనియు, ఇతడు సకల యాదవ కథలను చదివి చెప్పగలవాడనియు తెలియుచున్నది. కృతిభర్తయగు జంగమయ్య కవిని పిలిచి యిట్లు చెప్పినట్లుగా మారయ్య తన కథావతారికలో వ్రాసికొనినాడు :

“తన బావమరదిని మారయ్యను తప్పక చూచి
యెనయంగ కట్టుబోయ్ను వారింట
మతిగలవాడవు మరి చెప్ప చదువ
నతినేర్చులయందు నమర మారయ్యవు
సకల యాదవకథలు చదివి చెప్పితివి
వకటి నిన్నడిగేను వనర గావించు
అవులను కల్యాణమందుండి
ఏ విధంబున దెచ్చి రెవరింట పెండ్లి
ఏ విధంబున జేసి రెల్లయాదవులు
సుముఖుడై తొల్లి కృష్ణుడు దెచ్చినట్టి
తమక మెక్కించి రే తగవున నతని
మట్టసంబుగ ఆల మందలకెల్ల
పట్నంబు గట్టి రే పగిది చేపట్టి

ఆ కథ నాపేర సంకితముగాను

చేకొని చక్కంగ చెప్పంపు మనుచు" (ఆకు-లి)

‘సకల యాదవకథలు’ అను ప్రయోగముచే ఈ కవి కాలమునాటికే కాటమరాజునకు సంబంధించిన అనేక వీరగాథలున్నవనియు, కాటమరాజుకథ అనునది ఒక్క వీరగాథ మాత్రమే కాదనియు, అదియొక సుదీర్ఘ కథాచక్రమనియు స్పష్టమగుచున్నది.

పంపాద్రి కథను రచించిన మల్లయ్య తాను జంగమయ్య పుత్రుడనని చెప్పికొన్నాడు. ఆ జంగమయ్యయు, కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథను అంకితము పొందిన ఈ జంగమయ్యయు నొక్కరేమో తెలియదు.

రి. మంగళపురి వెంకటాద్రి (కదిరి మంగళము వెంకటాద్రి): —

ఈ కవి పాపనూకకథను రచించెను. ఈ వీరగాథకు సంబంధించిన మూడు తాళపత్ర గ్రంథములు నాకు లభించినవి. 1966లో చిత్తూరు జిల్లాలో లభించిన ప్రతిలో అవతారిక యిట్లున్నది :

“కదిరి మంగళము చిన బసవయ్య సుతుడు
శేష వాల్మీకుడు చెలువొప్ప వెంకటాద్రి చెప్పిన కథయు
ప్రజలకు ఇంపుగాను పాపనూక కథయు
చెప్పేను వినవయ్య చెవుల పండువగాను”

దీనిని బట్టి మూక పేరు ‘వెంకటాద్రి’ అనియు ‘శేష వాల్మీకుడు’ అనునది యితని బిరుదమో లేక నామాంతరమో అనియు, తండ్రిపేరు ‘చినబసవయ్య’ అనియు, ఇంటి పేరు ‘మంగళము’ వారనియు, నివాసము ‘కదిరి’ అనియు గ్రహంప వచ్చును.

1964లో కృష్ణాజిల్లాలో లభించిన ప్రతిలో. అవతారిక యిట్లున్నది :

“భావింపంగ మంగళపురి చిన్ని
బస్వన్న పుత్రుండు ప్రఖ్యాతిగాను
శేష వాల్మీకుండు చెలువొప్ప వెంకటి
ప్రజలకు ఇంపుగాను పాపనూక కథయు

రాజితంబుగ ఈ కథ రయమున గూర్చి
గానకొని చెప్పెను కులము వినరయ్యు”

ఇందు ‘కదిరి’ పేరులేదు. ఇంటిపేరు ‘మంగళపురి’ అని వలదు. తండ్రి పేరు చిత్తూరుజిల్లా ప్రతిలో ‘చిన బసవయ్య’ అనియుండగా, దీనిలో ‘చిన్న బస్వన్న’ అనియున్నది. (రెండింటికిని పెద్ద భేదము లేదు). కవిపేరు “వెంకట” అనియున్నది. ‘శేష వాల్మీకుడు’ అను బిరుదమును చెప్పబడినది. కృష్ణాజిల్లాలోనే లభించిన వేరొక తాళపత్ర ప్రతిలో అక్షరము లన్నియు తప్పులుగానున్నవి. అందు “కదిరి” నామమున్నది. కవిపేరు “వెంకట” అనికలదు.

మొత్తముపై పైన తెల్పిన మూడుప్రతులకును రచయిత ఒక్కడే అనుట స్పష్టము. అతని పేరు ‘వెంకటాద్రి’ లేక ‘వెంకటి’. అతని తండ్రి ‘చిన బసవయ్య’ లేక ‘చిన్ని బసవన్న’. ఇతని ఇంటిపేరు “మంగళపురి” కాని “మంగళము” కాని కావచ్చును. ఇతడు కదిరి గ్రామమునకు చెందినవాడని ఊహింపవచ్చును. లేదా మొత్తము “కదిరి మంగళము” అనునదియే ఇతని ఇంటి పేరును గ్రామము పేరును కావచ్చును.

7. జరుగుపల్లె చెన్నయ్య :-

ఇతడు “అగుమంచికథ”ను రచించిన జానపదకవి. తాను “అరుంధతి పుట్టింటి మనుష”నని చెప్పుకున్నాడు. ఇతడు పూర్వకవిస్తుతిలో కాళిదాసుని పేర్కొనుటచే మంచి సంస్కారముగల కవియని చెప్పవచ్చును. ఈతని రసవంత మగు కవిత్యమును దీనికి పోషకముగానున్నది. ఈ చెన్నయ్యకవి కాళిదాసుని స్తుతించిన తరువాత బాణావీధుల ప్రజ్ఞను కొనియాడినాడు. ఇష్టదేవతా ప్రార్థన, పూర్వకవిస్తుతి తరువాత తన్నుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొన్నాడు :

“వాలాయముగ నందరిని వాక్కున దలచి
సంధిలక్షణమెరిగి చెప్పనేర్చిన యట్లు
ముందుగా సంభువులు ముద ... ..
... .. ఘనత విలసిల్లు
చెలగి జరుగున పల్కా చెన్నయ్యను వాడు
పుడమి అరుంధతికి పుట్టింట మనుడు
కడువేగ అగుమంచి కథ ... ..

శ్రీకరంబుగ చేప్పేదే చేలగి యాదవుల కథ
ప్రాకటంబుగ వినుడా ప్రఖ్యాతిగాను”

ఈ అగుమంచికథ తాళపత్రగ్రంథము నాకు చిత్తూరుజిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటిపల్లె గ్రామములో 1-3-1966న లభించినది. తోడేటి సుబ్రహ్మణ్యము అను భట్టువాడు (కొమ్ములవాడు) ఇచ్చినాడు. ఈ గ్రంథ లేఖకుడు తోడేటి పాపయ్య కుమారుడగు కోటయ్య అనియు, ఇతడి వ్రాతను క్రి.శ. 1891లో వ్రాసెననియు గ్రంథాంతమున నున్నది. ఈ లేఖకుడు, నాశీ గ్రంథము నిచ్చిన సుబ్రహ్మణ్యము వంశములోనివాడే యని ఆ గ్రామవృద్ధులు నాకుచెప్పిరి. ఈ లేఖకునికి “పల్లె” అను శబ్దమును “పల్ల్యా” అని వ్రాయు నలవాటుకలదు. గ్రంథాంతమున ‘పెడకంటిపల్లె గ్రామ’మని వ్రాయుటకు బదులు ‘పెడకంటి పల్ల్యా గ్రామం’ అని వ్రాసినాడు. దీనినిబట్టి యితడు వ్రాసిన ‘పల్ల్యాచెన్నయ్య’ అనునామము నిజమునకు ‘పల్లె చెన్నయ్య’ అని గ్రహింప వలసియున్నది.

‘చెలగి జరుగున పల్ల్యా చెన్నయ్యనువాడు’ అను పాదములో ‘జరుగున’ అను శబ్దమునకు అర్థము కుదురుటలేదు. ఇది కూడా కవి యింటిపేరులోని భాగమేమో; అగుచో కవివూర్తిపేరు ‘జరుగు(న)పల్లె చెన్నయ్య’ కావచ్చును. నెల్లూరుజిల్లా, గూడూరు తాలూకాలో ‘జరుగుపల్లె’ (జరుగుమిల్లి) గ్రామమున్నది. ఈ గ్రామ నామమును గృహనామముగా గలవారున్నారు.

డా. వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు ‘పరిశోధన’ సంచికలలో ప్రకటించిన అగుమంచి కథయు, నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమును ఒక్కటే. కాని ఆనందమూర్తిగారి గ్రంథమున మొదట అవతారికతోపాటు కథాభాగము కూడ చాల లోపించినది (చూ. పరిశోధన, 1955, సంచికలు 5, 6, 7). నా తాళపత్ర గ్రంథములో మొదటి ఏడు పత్రములలో నున్న కథాభాగము వారు ప్రకటించిన దానిలో లేదు. అనగా సుమారు 500 పాదములు ఆనందమూర్తిగారి గ్రంథములో లోపించినది. అందుచే వారు కవినామమును నిర్ణయింపలేక పోయిరి.

ఇట్లు నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథములనుబట్టి కాటమరాజు కథాచక్ర ములోని వివిధ పీఠాంతలను రచించిన ఏడ్వారు మాతన జానపద కవిపుంగవులు తెలియవచ్చుచున్నారు. నేను చెప్పిన “పినయెల్లన” యు మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.పు.

భాం. వారు ప్రకటించిన కాటమరాజు కథనుబట్టి తెలియుచున్న 'గంగు పీఠ యెల్లయ'యు నొక్క-లేదునుచో- ఆధురు సూతనకపుట నా పరిశోధనము వలన వెలుగునకు వచ్చినది చెప్పవలెను. చదరుప ముద్దలీడికవి, మల్లియ్య, కనకబండి మట్టియ్య, కట్టెటోయిన మారయ్య, కట్టెమంగళము (మంగళపురి) వెంకటాద్రి, జరుగుపల్లె చెన్నయ్య- ఈ యాళ్లును ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రకు సూతనముగా చేర్చవలసిన సహజ కవిశైలులు :

24. కాటమరాజు కథాచక్రము - వివిధ వీరగాథలు :-

1. ఆవుల వలురాజుకథ :-

ఇది కాటమరాజు కథాచక్రమున మొట్టమొదటి వీరగాథ. ఆవులవలురాజు కాటమరాజునకు పితామహుడు. ('వలరాజు' అనుపేరే జానపద వ్యవహారమున వల్లరాజు' అనియు, 'వలురాజు' అనియు 'వొలురాజు' అనియు మారినది). దీని రచయిత వడరుప మూలయ్య పౌత్రుడును, పెద్దనార్యుని పుత్రుడును అగు మద్దులేటికవి అని గ్రంథాంతమున గలదు. ఇది ద్విపదచ్ఛందమున నున్నది. వల్లరాజు యుద్ధ మనియు, వలురాజు చరిత్రమనియు దీనికి మరిరెండు నామములు న్నట్లు తెలియుచున్నది.

మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.పు భాం. న వల్లరాజు యుద్ధమును కాగితపు ప్రతి కలదు. (R.No. 642. ఇది ప్రస్తుతము తిరుపతి ప్రాచ్య పరిశోధనాలయము వారి లి.పు.భాం. నకు తరలించబడినది). కాని యిది అద్యంత రహితమైన వలు రాజు కథయే కాని, వల్లరాజుకథమాత్రము కాదు. నాకు పల్నాడులో గామాల పాడు గ్రామమున నొక తాళపత్ర గ్రంథము లభించినది. కాని అది అసమగ్రముగా నున్నది చివర కొంతకథ లోపించినది. సంపూర్ణమైన కథను ఆంధ్ర యాదవసంఘ మాజీ ప్రధాన కార్యదర్శియగు ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్యగారు (ఎడవూరు) 1967లో "వలురాజు చరిత్ర" అను పేరుతో ప్రకటించిరి.

ఆవుల వలురాజు ఎలమంచి (యలమంచి) పట్టణమేలు ప్రభువు. ఇతని తండ్రి కవులావుల గంగురాజు, తల్లి గంగమ్మ. ఈ దంపతులకు కలిగిన నలుగురు పుత్రులలో వలురాజు పెద్దవాడు. హరిపాలుడు, నందగోపాలుడు, గోవర్ధనుడు ఇతని తమ్ములు. తిరుమందుల తరిముత్తరాజు ఇతనికి ప్రధానిగా నుండెను.

యే లమంచికి ఉత్తరముగానున్న ఖండేమిండముల కోటను కలభూత గంగురాజు పాలించుచుండెను. అతడు బాలుడుగా నున్నప్పుడు, ఆ రాజ్యమునకు ప్రధానులుగా నున్న అయ్యలరాజు, శివరామరాజు, భాస్కరరాజు, దత్తరాజు, కన్నమరాజు అను ఐదుగురు నియోగిబ్రాహ్మణులు సర్కారు పైకమును నాలుగు లక్షలు అపహరించిరి. కలభూత గంగురాజు పెద్దవాడైన తరువాత భీమరాజు అను మరియొకమంత్రి ఆ ప్రధానులు చేసిన దొంగతనమును బయటపెట్టెను. గంగురాజు కోపముతో వారిని శిక్షింపబోగా, ఆ ప్రధానులు ఆరునెలల గడువును కోరి, యలమంచి పట్టణమునకు పారివచ్చి, వలురాజు శరణు వేడిరి. వలురాజు వారికి అభయమిచ్చెను. అంత కలభూత గంగురాజునకును వలురాజునకును యుద్ధమయ్యెను. వలురాజు సోదరులు ముగ్గురును, సేనాధిపతులగు పులిమ(ము)ద్దు, రామన్నయు, భండారు మల్లిడును యుద్ధమునకేగి, కలభూత గంగురాజు సోదరులగు రంగధామరాజు, రఘురామరాజు, చిన్నగంగురాజు అను వారితోడను, సేనానులగు రామలింగన్న, సర్దారు పాపన్నలతోను మోరయుద్ధము చేసి అందరును వీరస్వర్గమును చేరిరి.

పిమ్మట వలురాజే స్వయముగా యుద్ధమునకేగ నిశ్చయించెను. తన పుత్రులగు సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, ఎఱనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలు రాజులను, కూతురు కొమరక్కను మంత్రియగు పల్లికొండకు అప్పగించెను. సింహాద్రిరాజు పెద్దవాడైనను బ్రాహ్మణులు చెప్పిన జ్యోతిషమును బట్టి, రెండవ కుమారుడైన పెద్దిరాజునకు పట్టము గట్టెను. పుత్రులకు బుద్ధులు గరపి తాను యుద్ధమునకేగెను. కలభూత గంగురాజుతో వలురాజు మోరయుద్ధము చేసెను. కడకు గంగురాజును చంపి, అతని భార్య శరణు వేడుటచే గంగురాజు కుమారునకు పట్టము గట్టి, పూర్వపు ప్రధానులను తిరిగి తమ తమ ఉద్యోగ ములందు నిలిపి, యుద్ధమున తగిలిన గాయములతో వలురాజు వైకుంఠమున కేగెను. అతని భార్య వల్లమ్మ సహగమనము చేసెను.

ఈ వలురాజు కథాప్రసక్తి “వేడుక బొంగరాల కథ”, అగుమంచి కథ, భక్తిరన్నకథ మున్నగు ఇతర వీరగాథలలో గూడ కానవచ్చుచున్నది. వేడుక బొంగరాల కథలో పోచయ్య తన మామయగు ముమ్మయ్యతో వలు రాజును గూర్చి యిట్లు చెప్పును.

“వాషింగ్టన్‌కు వెళ్ళి వచ్చి”

రావుగ కరదాల పెనకడేసుకొని

పరదాల కొరకు కన్నె మొగిలి పరదాలను

కడిసి యువ్వనుచేసి ఘోషము మోచి పరదాలను

వాలము పురుదాలనుచే గొరకు పరదాలను

పురుస్తరాలు మీ కావల గాయాలు నాటి

పక్షిముని పోట్లునాటి పురికి మరదల”56

అగుమంచి కథలో కొమరక్క తన తండ్రిని గొట్టి అగుమంతితో నిట్టనును.

“మా అయ్య పొలురాజు మండలశివుడు

దయకరిగి కరదాల వెనకడేసుకొని

పరదాల కొరకు కన్నె మొగిలి పరదాలను

శ్రీపరకల్లుగా చెల్లె మరదల

అరువై అందలాలు ఆప రుత్తరాయ

తరమునాటి పెద్దలు మారంద్రుల చెల్లి

రాళ్ళబండి కనుముకాడ రత్తము పరులై పోతా”57

భక్తిరన్న కథలో కాశీయాత్రకు పోయిన భక్తిరన్న గయాక్షేత్రములో యాదవపీఠంకు పిండప్రదానము చేయుచు తమతాతయగు వలురాజు నిట్లు కీర్తించును.

---

56. 1967 మే నెలలో తెనాలి తాలూకా ఎడవూరు గ్రామములో లభించిన కాగితపు ప్రతి, పుట 13. ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్యగారు దానిని నాకొసంగిరి.

57. చిత్తూరుజిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటిపల్లెలో 1-3-1966 న లభించిన కాశపత్ర గ్రంథము, పత్ర సంఖ్య 18.

“కరణాల కొరకునే కదిసి దండెత్తి
 ఖండమొండెముల నేటికి కలభూత గంగరాజుమీద
 ఆలంబుచేసి హతముగ చెల్లితిరి
 మెండయిన సేనమీద మెరసి దండెత్తి
 దండి సేనలమీద తగ పోరి పోరి
 వొక్కెల్ల గాయాలు పుక్కుటలుగులు నాటి
 వొలురాజు: వో తాత: వాసుధపై వారిగితివి
 అగ్నినోములు నోమితివి హర హరా యనుచు
 బొగ్గుల పాలయిపోతివి పొలతి వల్లమ్మ”⁵⁸

2. పంపాద్రి కథ

ఆవుల పలురాజు నురణించిన తరువాత సోదరుల సహాయముతో పెద్ది
 రాజు యలమంచి పట్టణమును పది సంవత్సరములు నిరాఘాటముగా పాలించెను.
 పిమ్మట తండ్రియు, పినతండ్రులును గతించిన ఆ యలమంచి పట్టణమున
 నుండుట కిష్టములేక, సింహాద్రి రాజాది సోదరు లేవురును, అట్లుడు పల్లికొండతో
 కలిసి పంపాద్రికి పయనమై వచ్చిరి. అక్కడ పెద్ద పట్టణమును నిర్మించుకొని
 నుభముగా పాలించుచుండిరి. ఇట్లు పంపాద్రిలో ఏడేండ్లు గడపిరి.

సింహాద్రిరాజు పెద్దిరాజాదుల భార్య లేవురును సంతానమును పడయగోరి
 పంపాద్రి బసవన్నకు నోములు నోచిరి. అందరికిని సంతానము కలిగినది కాని,
 ఒక్క పెద్దిరాజు భార్యయగు పెద్దమ్మకు మాత్రము సంతానము కలుగలేదు.
 బసవన్న ఆమె నోమును తిరస్కరించెను. పెద్దమ్మ మిక్కిలి పరితపింపసాగెను.
 అంత నొకనాటి రాత్రి పెద్దమ్మకు స్వప్నమున కల్యాణ పట్టణమున వెలసియున్న
 సోమేశ్వరుడు సాక్షాత్కరించి, ‘నేను నీకు సంతానమునిత్తును. నా కల్యాణ
 నగరమునకు రమ్మ’ అని చెప్పెను, ఆమె మేల్కొని భర్తతో తన స్వప్న
 వృత్తాంతమును చెప్పెను. ‘ఆ దేవుడు నాకును కనపడినప్పుడు వెళ్ళుదము’ అని

---

58. ప్రకాశంజిల్లా, కనిగిరి తలూకా, పంచలింగాలకొండ ప్రక్కనున్న
 వెంగళాపురములో 1966 సెప్టెంబరు నెలలో లభించిన తాళపత్ర
 గ్రంథము, ఆకు 15.

పెద్దిరాజు ఉపేక్షించెను. ముగించిరాజునుచేసి కల్యాణంబు సామర్థ్యమును పంపిన కాదుభేదము పెద్దిరాజు స్వప్నమును చక్కగనే నేరయి. అంతవఱకు దుర్గమును సూచించెను. ఇది తరువు నేరయి. పే నయి. పెద్దిరాజును తమ్ముడు పోలురాజును. అప్పుడు పెద్దిరాజు స్వప్నమునకు అంతయు పంచుకొని, తన భార్య పెద్దిరాజుతో గుడి సేవా సమర్థమునకు ప్రయాణమొనర్చెను. ఇది పంపాద్రి కథ. ఇది 'పంపాద్రి కథ' అనియు పిలువబడుచున్నది. నాడు అభిషేక భావంత గుఱువుతో 'పంపాద్రి కథ' అనియు పిలువెను.

నాడు ఈ పంపాద్రి కథకు సంబంధించి రాజవల్ల సుతులు పండు అభిషేకము. ఇది చక్కగనే, నదివాని నామము, పెద్దిరాజునుపాది గాను ములము; రెండవది ప్రకారము చిట్టా, చక్కగనే, గుడి సేవకొంద గామును లోను దొరికినవి. మొదటి ప్రకారము పంపాద్రి కథ అనియు, పెద్దిరాజు పల్లి కొండతో రాను పంపాద్రికి వచ్చి ఎన్నెన్నయునదో తెలిసికొనుటతో పూర్తి అయి నట్లున్నది. సోదరుల పంపాద్రి, పెద్దిరాజు ప్రయాణము అను కథాంశ ములు దీని తరువాత చక్క పెద్దిరాజు కథలోనికి గురిపొయినవి. ఇది సరిరాజేమో. పెద్దిరాజు తన సోదరులతో ఆలమందలు పంచుకొని, కల్యాణసంగమునకు ప్రయాణ మొనరించుచు పంపాద్రి కథయే ముగియును. ఆ తరువాత పెద్దిరాజు కల్యాణము చేయుట, అది వారికేమిరాజుతో పోయి ఐత్యాదికథ పెద్దిరాజు కథకు సంబంధించును. కొన్ని గ్రంథములలో పంపాద్రి కథ అనునది ప్రత్యేకముగా కథ పెద్దిరాజు కథతో కలిసియుండును. రెండింటిని కలిపి 'పెద్దిరాజుకథ' అనియు పిలువెను. అప్పుడి కథ పెద్దిరాజు మరణముతో నాగిపోవును. బాలుడగు కాటమరాజు తండ్రివగ తీర్చుకొనుటను 'కాటమరాజు ఆర్థపెంట యుద్ధము' అను పేరుతో ప్రత్యేకముగా చెప్పుదురు.

పెద్దిరాజుకథ

పెద్దిరాజు సోదరులతో ఆలమందలు పంచుకొని, సంతానార్థమై భార్యసహితముగా పంపాద్రి నుండి బయలుదేరి, వీరగంటి పట్టణము, విజయపట్టణము, నవరత్న పట్టణము, కిరుగంటి పట్టణము, రేపల్లె, భద్రాచలము, మాహేశ్వరనగరము - మున్నగు పట్టణము లందలి రాజులచే సన్మానింపబడి, అవి అన్నియు నధిగ

మించి, కల్యాణ పట్టణము చేరెను. అప్పుడు కల్యాణము నేలుచున్న మారాసపు గంగురాజు పెద్దిరాజును మిక్కిలిగ నాదరించెను. పెద్దిరాజును పెద్దమ్మయు కాట కోటేశ్వరుని ప్రార్థించిరి. పెద్దిరాజునకు అరువదియవ యేట కాటమరాజు జన్మించెను. తరువాత ఏడేండ్లకు పెద్దమ్మ పాప సంహారి నోము నోచెను. అప్పుడు పాపనూక యను పుత్రిక జన్మించెను. ఆమె దుష్ట నక్షత్రమున పుట్టినది. చిత్రభాగు సంవత్సరమున పాల్గుణ మాసమున బుధవారమునాడు మధ్యాహ్న వేళ, తల్లి గండమునను, తండ్రి గండమునను, ధనధాన్యముల గండమునను, ఆవుల గండమునను, పాపనూక జన్మించెను. ఈ పాపనూక పుట్టిన ఏడవనాడే పెద్దిరాజు మారాసపువారి పగ తీర్చుటకై వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోయి, ఆర్లపెంట రణమున మరణించెను. అప్పటికి ఏడు సంవత్సరముల బాలుడైన కాటమరాజు తండ్రిపగ తీర్చినెంచి, వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోయి, అతనిని సంహరించి, తండ్రి శవమును తీసికొని యింటికి వచ్చెను. తల్లి పెద్దమ్మ భర్త శరీరముతో సహగమనము చేసెను. పసివాండ్రగు కాటమరాజును పాపనూకయు మారాసపువారి యింట పెరుగుచుండిరి. (తరువాత కాశికి పోయెడి భక్తిరన్నవచ్చి, వారిని గుర్తించి, మారాసపువారికి ఆనవాళ్లుచూపి, కాటమరాజును పాపనూకను చులమంచికి గొనిపోవును).

కాటమరాజు కథాచక్రమున ఎక్కువ ప్రచారముగల వీరగాథలలో నిది యొకటి. పెద్దిరాజుకథ, గంగతర్కము, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట, భట్టు రాయ బారము, భక్తిరన్నకథ, కఱియూవులరాజుకథ—ఇవి తరచుగా పాడబడుచుండును. వేడుక బొంగరాల కథ లోను, ఆగుమంచి కథలోను, భక్తిరన్న కథలోను ఈ పెద్దిరాజుకథా ప్రసక్తి వచ్చును.

నాకు పెద్దిరాజు కథకు సంబంధించిన మూడు తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. కాని దేనిలోను ఆద్యంతములు స్పష్టముగా తెలియుట లేదు. 'కాటమరాజు ఆర్లపెంట యుద్ధము' లేక 'కాటమరాజు యుద్ధము-ప్రథమ కాండము' అని పిలువబడుచున్న వేరొక వ్రాతప్రతి కృష్ణామండలమున లభించినది. అందు కాటమరాజు తనతండ్రి పెద్దిరాజు మరణవార్త విని, వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోవుట, యుద్ధమున నాతనిం జంపుట, పెద్దమ్మ సహగమనము, కాటమరాజును అతని చెల్లెలు పాపనూకయు పెందోట యుద్ధమ్మయు మారాసపు రాణిచే పోషింప

పెద్దిరాజు పంపించెను. ముగిసినవాడయిన కల్యాణ పెద్దిరాజుడు పంపిన కామధేనువు పెద్దిరాజు స్వప్నమున కిట్లుంటే సంతోషించి తనవారు బయట వ్యర్థమని నూచివేసెను. ఇది తనవస్త్ర సేయుటకు పనియైనది. పెద్దిరాజు తన తమ్ముడు పోలురాజునకు ఆవుల పట్టణము కట్టి, కల్యాణులతో అరణ్యమున పండుకొని, తన తాత పెద్దిరాజుతో గడిపి కల్యాణపట్టణమునకు ప్రయాణము చేయెను. ఇది పంపాద్రి కథ. అందు 'పంపాద్రి కథ' అనియు పిలువబడినది. తరువాతనున్నది. నాను లభించిన ఈ పత్ర గ్రంథములతో 'పంపాద్రి కథ' అని పేర వేసెను.

నాను ఈ పంపాద్రి కథకు సంబంధించిన లోకపత్రమును పండు లభించినది. బరబ కృష్ణానల్లా, గుడివాడ నానాగ, పెద్దిరాజుపంపాద్రి గాను ముద్రాను; రెండవది మరాళ నల్లా, చంద్రానాగ, గుడి, బొనకొండ గానుముద్రాలోను దొరికినవి. మొదటి పత్రంలో పంపాద్రి కథ వ్రాయబడి, పెద్దిరాజు పల్లి కోండతో తాను పంపాద్రికి వచ్చి ఎన్నేండ్లయినదో తెలిసికొనుటతో పూర్తి అయినట్లున్నది. సోదరుల పంపకమును, పెద్దిరాజు ప్రయాణమును అది కథాంశములు దీని తరువాత పెద్దిరాజు కథలోనికే గానిపోయినవి. ఇది సరికాదేమో. పెద్దిరాజు తన సోదరులతో ఆరణ్యమున పండుకొని, కల్యాణనగరమునకు ప్రయాణ మగునని తనకును పంపాద్రి కథయు ముగియవచ్చును. ఆ తరువాత పెద్దిరాజు కల్యాణమున చేరుట, అది వారికేడుకరాజుతో పోరుట ఇత్యాదికథ పెద్దిరాజు కథకు సంబంధించును. కొన్ని గ్రంథములలో పంపాద్రి కథ అనునది ప్రత్యేకముగా రిక పెద్దిరాజు కథతో కలసియు యుండును. రెండింటిని కలిపి 'పెద్దిరాజుకథ' అనియే పిలుతురు. అప్పుడి కథ పెద్దిరాజు మరణముతో నాగిపోవును. బాలుడగు కాటమరాజు తండ్రిపగ తీర్చుకొనుటను 'కాటమరాజు ఆర్థపెంట యుద్ధము' అను పేరుతో ప్రత్యేకముగా చెప్పుదురు.

3. పెద్దిరాజుకథ

పెద్దిరాజు సోదరులతో ఆరణ్యమున పండుకొని, సంతానార్థమై భార్యాసహితముగా పంపాద్రి నుండి బయలుదేరి, వీరగంటి పట్టణము, విజయపట్టణము, నవరత్నపట్టణము, టిరుగంటి పట్టణము, రేపల్లె, భద్రాచలము, మాహేశ్వరనగరము - మున్నగు పట్టణము లందలి రాజులచే సన్మానింపబడి, అవి అన్నియు నధిగ

మించి, కల్యాణ పట్టణము చేరెను. అప్పుడు కల్యాణము నేలుచున్న మారాసపు గంగురాజు పెద్దిరాజును మిక్కిలిగ నాదరించెను. పెద్దిరాజును పెద్దమ్మయు కాట కోదేశ్వరుని ప్రార్థించిరి. పెద్దిరాజునకు అరువదియవ యేట కాటమరాజు జన్మించెను. తరువాత ఏడేండ్లకు పెద్దమ్మ పాప సంహరి నోము నోచెను. అప్పుడు పాపనూక యను పుత్రిక జన్మించెను. ఆమె దుష్ట నక్షత్రమున పుట్టినది. చిత్రభాను సంవత్సరమున పాల్గుణ మాసమున బుధవారమునాడు మధ్యాహ్న వేళ, తల్లి గండమునను, తండ్రి గండమునను, ధనధాన్యముల గండమునను, ఆవుల గండమునను, పాపనూక జన్మించెను. ఈ పాపనూక పుట్టిన ఏడవనాడే పెద్దిరాజు మారాసపువారి పగ తీర్చుటకై వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోయి, ఆర్థపెంట రణమున మరణించెను. అప్పటికి ఏడు సంవత్సరముల బాలుడైన కాటమరాజు తండ్రిపగ తీర్చునెంచి, వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోయి, అతనిని సంహరించి, తండ్రి శవమును తీసికొని యింటికి వచ్చెను. తల్లి పెద్దమ్మ భర్త శరీరముతో సహగమనము చేసెను. పసివాండ్రగు కాటమరాజును పాపనూకయు మారాసపువారి యింట పెరుగుచుండిరి. (తరువాత కాళికి పోయెడి భక్తిరన్నవచ్చి, వారిని గుర్తించి, మారాసపువారికి ఆనవాళ్లుచూపి, కాటమరాజును పాపనూకను యలమంచికి గొనిపోవును).

కాటమరాజు కథాచక్రమున ఎక్కువ ప్రచారముగల వీరగాథలలో నిది యొకటి. పెద్దిరాజుకథ, గంగతర్కము, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట, భట్టు రాయ బారము, భక్తిరన్నకథ, కఠియావులరాజుకథ—ఇవి తరచుగా పాడబడుచుండును. వేడుక బొంగరాల కథ లోను, ఆగుమంచి కథలోను, భక్తిరన్న కథలోను ఈ పెద్దిరాజుకథా ప్రసక్తి వచ్చును.

నాకు పెద్దిరాజు కథకు సంబంధించిన మూడు తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. కాసి డేనిలోను ఆద్యంతములు స్పష్టముగా తెలియుట లేదు. 'కాటమరాజు ఆర్థపెంట యుద్ధము' లేక 'కాటమరాజు యుద్ధము-ప్రథమ కాండము' అని పిలువబడుచున్న వేరొక వ్రాతప్రతి కృష్ణామండలమున లభించినది. అందు కాటమరాజు తనతండ్రి పెద్దిరాజు మరణవార్త విని, వాలికేతువరాజుపై దండెత్తి పోవుట, యుద్ధమున నాతనిం జంపుట, పెద్దమ్మ సహగమనము, కాటమరాజును అతని చెల్లెలు పాపనూకయు పెంచోట యుద్ధస్థులు మారాసపు రాణిచే పోషింప

కాటమరాజు పరకుమ కథగలదు దీనినిబట్టి పెద్దిరాజుకథ వేరనియు, కాటమరాజు ఆర్థపెంట యుద్ధము వేరనియు లోచించున్నది. అట్లే పంపాద్రికథను పెద్దిరాజు కథలో ముడిపెట్టరాదు. కాబట్టి వలురాజు మరణానంతరమునుండి, భక్తిరన్న కల్యాణమునుండి కాటమరాజును పాపనూకను యలమంచికి చెప్పువరకును గల కథాభాగములో మూడు ప్రధాన కథలున్నవి చెప్పవచ్చును:

(1) వలురాజు మరణించిన తరువాత, పెద్దిరాజు రాజుగా సింహాద్రి రాజాది సోదరులందరును పది సంవత్సరములు యలమంచిలోనుండి, పిమ్మట వారందరును పంపాద్రికి తరలివచ్చి, పట్టణ నిర్మాణము గావించుకొని సుఖముగా నుండుట, వారి భార్యలందరును పంపాద్రి బసవని నోములు పట్టుట, ఒక్క పెద్దమ్మకు తప్ప తక్కిన వారందరికిని సంతానము గలుగుట పెద్దమ్మ చింతతో నుండుట, ఆమెకు స్వప్నమువచ్చుట, ఇట్లు పంపాద్రిలో ఏడు సంవత్సరములు గడచుట—ఇంతవరకును 'పంపాద్రికథ' లేక 'పంపాద్రి నోములు'.

(2) పెద్దిరాజు సోదరులతో భాగము లేర్పరచుకొని పంపాద్రినుండి కల్యాణమునకు వచ్చుట, కాటమరాజు పాపనూకల జగము, వాలికేతువ రాజుతో యుద్ధముచేసి పెద్దిరాజు కూలట, తన మరణవార్తను భట్టుచే మహారుక్మకు భార్యకును తెలియజేయుట—ఇంతవరకును 'పెద్దిరాజు కథ' కావలెను.

(3) ఏడేండ్ల బాలుడైన కాటమరాజు తండ్రివగ దీర్ఘ వాలికేతువ రాజుపై దండెత్తిపోవుట, అతని యుద్ధవర్జనము, గంగతోడి సంవాచము, వాలికేతువరాజును చంపుట, తండ్రి శవమును కనుగొనుట, గంగ తండ్రిని బతికించగా తండ్రితోమాటాడుట, ఆ శవము నిండికి దెచ్చి తల్లికిమ్మట, తల్లి సహగమనము చేయుట, మారాసపువారి యింటిలో కాటమరాజు పాపనూకలు పెనుగుచుండుట—ఇంతవరకును 'కాటమరాజు ఆర్థపెంట యుద్ధము' లేక 'కాటమరాజు యుద్ధము—ప్రథమకాండము' (కాటమరాజు ఎట్టుగడ్డపాడుతో చేసిన యుద్ధము ద్వితీయకాండమగును).

కాని గోవుల నాగేశ్వర కవిగారు తమ 'పెద్దిరాజు నాటకము'లో పంపాద్రిలో పెద్దిరాజు అన్నదమ్ములతో భాగము లేర్పరచుకొనుటనుండి, భక్తిరన్న

వచ్చి కాటమరాజును పాపనూకను తోడ్కొని పోవుట వరకును గల కథాభాగము ననుసరించినారు. ఏమైనను, దీనిని ప్రైవిధముగా మూడు కథలుగా భావించుట ఉచితమని తోచుచున్నది.

4. సింహాద్రిరాజు కథ

కాటమరాజు కథాచక్రమున కొన్ని కథలకు విశేష ప్రచారమున్నది. మరి కొన్ని కథలకు అసలు ప్రచారమేలేదు. ఇట్లు ప్రచారభూన్యములైన కథలలో సింహాద్రిరాజుకథ, ఎఱనూకరాజుకథ, సలనూకరాజుకథ చేరును. అంత మాత్రమున ఈ కథల అస్తిత్వమును శంకించుటకు వీలులేదు. వీని ప్రసక్తి యితర వీరగాథలలో కూడ కానవచ్చుచున్నది. ప్రచారము తక్కువ యగుటచే వీనికి పుత్రిక లెక్కువగా పుట్టలేదు. దేశమున రెండు మూడు తావులందు ఈ కథలున్నవని తెలియుచున్నది. నాకు లభించిన వేడుక బొంగరాల కథలోను, అగుమంచి కథలోను, భక్తిరన్న కథలోను వీని ప్రసక్తి వచ్చినది. స్థానిక చరిత్రలయందును ఈ రాజుల వివరములున్నవి.

సింహాద్రిరాజు, ఆవుల వలురాజు పెద్ద కుమారుడు. యాదవ రాజ్య సింహాసనము నిజమున కీతనికి రావలెను. కాని పండితులు జ్యోతిషశాస్త్రమును బరిశీలించి పెద్దిరాజే సింహాసనమునకు సమర్థుడని నిర్ణయించుటచే, పల్లికొండ సలహాతో తండ్రి యితనిని ఒప్పించి, చిన్నవాడైన పెద్దిరాజునకు పట్టము గట్టెను. ఈ విషయము వలురాజుకథలో నున్నది గాథాకారులును ఇట్లే చెప్పుదురు. ఇది సింహాద్రిరాజు యొక్క మంచితనమును, బెహర్యమును, తండ్రియెడగల విధేయతను చాటుచున్నది. నాకు ప్రశాశం జిల్లా, దర్శి తాలూకా, గంగ దొనకొండ గ్రామములో 'పంపాద్రి కథ' అను నొక తాళపత్ర గ్రంథము లభించినది. అందు వలురాజు తరువాత సింహాద్రిరాజే రాజై నట్లుగా నున్నది.

పంపాద్రిలో పంపకము అయిన తరువాత పెద్దిరాజు కల్యాణ సగరమునకు పోయెను. సింహాద్రిరాజు, ఎఱనూకరాజు, సలనూకరాజు, పోలురాజు పంపాద్రిలో నుండిపోయిరి. (ఈ నలుగురును నాలుగుదేశములకు పోయిరిని కొన్ని ప్రతులలో నున్నది.) అప్పుడు శ్రీ కూర్మ పట్టణమున సింఘభట్టాని రాజు శ్రీ వైష్ణవునిపై దొంగతనమును మోపి, వారిని బాధింప జొచ్చెను, ఆ శ్రీ వైష్ణవులు పంపాద్రికి

వారివచ్చి, సింహాద్రిరాజును శరణుజేసిరి. అందుచే నితడు శ్రీ కూర్మముపై దండెత్తి పోయి, మోరయుద్ధముచేసి, సింధుభల్లాని రాజును చంపి, ఆ యుద్ధమున తగిలిన గాయములతో మరణించెను. అతని భార్య సింహాద్రి సీత సహగమనము చేసెను. భూమాటి శంకరయ్య అనునతడు సింహాద్రిరాజునకు సేనాధిపతి. ఇతడును పై యుద్ధమున మరణించెను. ఇతని భార్య భూమాటి శంకరమ్మ గుండమున బడెను.

సింహాద్రిరాజునకు కఠియాపుల రాజు అను కొడుకును, చిట్టనూక అను కుమార్తెయు గలరు. ఈ కఠియాపుల రాజు మహాశూరుడు. ఏ యాదవవీరుడైనను ఇతని తరువాత చెప్పవలసినవాడే : చిట్టనూక కొడుకు పోచయ్య.

వేడుక బొంగరాల కథలో సింహాద్రిరాజు కథాప్రసక్తియున్నది. పోచయ్య తన మేనమామయగు ముమ్మయ్యతో నిట్లనును :

“శ్రీ కూర్మము మీద మీపెదతండ్రి సింహాద్రిరాజు
శ్రీ వైష్ణవుల కొరకు సింధు భల్లాని రాజుల మీద
విడిబడి యుద్ధము చేసి
గట్టిగ ఎదురొమ్ము గాయాలు నాటి
సింధుభల్లాని రాజుల శిరసులు నరికి
చంద్రాయుధములు నాటి చెల్లె మీ తండ్రి”⁵⁹.

అగు మంచి కథలో కొమరక్క తన కోడలు అగుమంచితో సింహాద్రి రాజు కథను చెప్పును. ఇటు సింహాద్రిరాజు యుద్ధ వర్ణనము అత్యద్భుతముగా కొనసాగినది.

“శ్రీ కూర్మము బోయెను సింహాద్రిరాజు
శ్రీ వైష్ణవుల కొరకు సింధుభల్లాని రాజుల మీద
పోరి పోరి వైదుల పొట్టలు నీరి

వుక్కుటలుగులమీద రాజుల వుక్కుణగించి
 దండిగా పగతుల తల లుత్తరించి
 వుక్కు జీరారాజుల వుక్కుణగించి
 గొడుగులు తప్పించి పడగల నరికిరి
 పడగలు తప్పించి గొడుగుల నరికిరి
 పడగల కింద రాజుల గొంతులు కోసిరి
 చక్రాల కొందరిని శిరసులు ఖండించిరి
 పగవారి ఆయుధములు భారంబులాయె
 ఈచెల పోట్లకు ఈనలావల వెడలి
 వాటముగ వచ్చిన ఆయుధములు పక్కలు నాటి
 సింధుభళ్ళాని రాజుల శిరసులు ఖండించి
 పరిగెను మాయన్న వల్లవుల రాజు"60.

భక్తిరన్న కథలో కాశీయాత్రకు పోయిన భక్తిరన్న గయ యొద్ద పితృ
 దేవతలకు పిండప్రదానము చేయుచు సింహాద్రిరాజును గురించి యిట్లు ప్రశంసించును : (ఈ ప్రశంసలో రసవంతమగు కవిత్వమును ప్రత్యక్షమగును) :

"శ్రీ కూర్మము మీదను చెలగి దండెత్తి
 సింహాద్రి వో తండ్రి : చనుదెంచి పోతివి
 మూకలయి వొక్కరొక్కరిని మొనకట్టి చంపితివి
 చేకొని వారిని చెండాడి చంపితివి
 బారులకు ఎదిరించి పగతురద్రుంచి
 దురములో రిపులను త్రుళ్లణచి నీవు
 సింధుభళ్ళాని రాజు శిరస్సు తెగ నరికి
 చంద్రాయుధాలు తాకి చెల్లితివి నీవు
 సింహాద్రి వో సీత : సిరిగల కాంత :
 అయ్యగూడి ప్రాణాబు అప్పగించితివి

---

60. పెడకంటి పల్లె తాళపత్రప్రతి, ఆకు 18.

హంసవలె వో తల్లి : అగ్నిలో గుడిస్తేవి
నిమిషంబులోపల నీరంబు పోలివి
కాశిలో అన్యంబు గైకొందు మీరు : "61.

5. ఎఱనూకరాజు కథ

ఇరడు ఆపుల వజ్రరాజు తల్పీయ పుత్రుడు. వజ్రరాజు అనంతరము పెద్ది రాజు సింహాసనము నధిష్ఠింపగా, ఈ యెఱనూకరాజు యువరాజువడవి చేపట్టెను. ఇతని భార్య పేరు ఎఱనూక సీత. కుమారుడు భట్టాపురరాజు. పులిమద్దుల రాచువుడు ఇతని సేనాని.

ఎఱనూక రాజు ఒకప్పుడు ఏనుగనాథుని కొండకు పోగా, అక్కడ ఎరు కలకు సంబంధించిన ఒక బెబ్బులి వేటుపడి ఎఱనూకరాజు మరుగు జొచ్చెను. అతడు ఆ బెబ్బులికిని ఎరుకలకును అభయమిచ్చి, ఎట్టమొపరిరాజుతో యుద్ధము చేసి మరణించెను. ఎఱనూక సీత భర్తతో సాగుమానము చేసినది. ఎఱనూక రాజు సేనాని పులిమద్దుల రాచువుడును ఈ రణమున మరణించెను. అతని భార్య యగు దేశమ్మ అగ్నిగుండమున బడెను. వేడుక పొంగరాని కథతో ఈ యెఱనూకరాజు కథాప్రసక్తి యిట్లున్నది :

“ఎరుకల పగలకు ఎఱనూకరాజు
ఏనుగనాథు కొండకు ఏతెంచి పోయి
ఎఱ్ఱభూపతితో ఎదిరించి పోరి
ఎదురొమ్ము గాయాలు ఏకమగ నాటి
ఏనుగకొండ తావాయెను ఎఱనూక రాజుకు”62

అగుమంచి కథలో కొమరక్క తన అన్న ఎఱనూకరాజు నిట్లు ప్రశంసించును :

61 వెంగళాపురము తాళపత్ర గ్రంథము, ఆకు 18.

62. యడవూరు కాగితపు ప్రతి, పుట 14

“ఏనుగనాథు కొండకు బోయె ఎరనూక మాయన్న
 ఎరుకల కొరకై ఏటుబడి బెబ్బులి
 ఎరనూక మాయన్న మరుగు జొచ్చెను.
 మరుగు జొచ్చిన బెబ్బులి కొరకై మాయన్న
 నూటొక్కరాజుల నుగ్గుగా జంపి
 పురవడిని బాడాలు పుక్కుటలుగులు నాటి
 ఈదెల పోట్లును ఎదురొమ్ము తగిలి
 బల్లాల పోట్లును భారంబులాయె
 ఎర్రభూపతిరాజు ఏపణగించి
 ఏనుగకొండను ఎరనూక వారిగె”⁶³.

6. నలనూకరాజు కథ

ఇతడు ఆవుల వలురాజునకు నాల్గవ కుమారుడు. ఇతని భార్య నలనూక
 సీత. పుత్రుడు పెయ్యల ఎఱ్ఱయ్య లేక పయ్యపుల ఎఱ్ఱయ్య. మంత్రి చట
 మారయ్య. ఒకప్పుడు నలనూకరాజు ‘నున్న బెజవాడ’ (ఇది నేటి బెజవాడ
 కాదట, వేరొక బెజవాడ యట) అనుపట్టణమునకేగెను. ఆ పట్టణము నేను ‘నున్న
 భూపతి’ నలనూకరాజును సుంకము చెల్లింపుచుని నిర్బంధించెను. (ఈ నున్న
 భూపతి శ్రీల వజ్ఞోజములకు కూడ పన్ను వసూలు చేసెడివాడని గాథాకారులు
 చెప్పుచుండురు). ఆ రాజు దౌష్ట్యమునంతమొందింప దలంచి, నలనూకరాజు
 అతనికి సుంకమును చెల్లింపక, నున్న భూపతియగు నంది కేశవరాజుతో యుద్ధము
 చేసి, ‘దిగ్విదేవుని పెంట’ దగ్గర కూలి పోయెను. నలనూకసీత సహగమనము
 చేసెను. నలనూకరాజు మంత్రియగు చటమారయ్య కూడ ఈ యుద్ధమున మర
 ణింపగా, అతని భార్య మారమ్మ గుండమున బడెను. నలనూకరాజు పుత్రుడగు
 పెయ్యల ఎఱ్ఱయ్య నున్న భూపతిని చంపి ‘బెజవాడ బెబ్బులి’ అని పేరు
 మోసెను. వేడుక బొంగరాల కథలో ఈ నలనూకరాజు కథావ్రసక్తి యిట్లున్నది :
 పోచయ్య తన మేనమామయగు ముమ్మయ్యతో నిట్లనును :

---

63. పెడకంటి పల్లె తాళవత్రప్రతి, ఆకు 18.

“నున్న బెజవాడకు మీ తండ్రి నలనూకరాజు
కచ్చెరు కాలు దుచ్చి కడిసి పోరాచి
నందికేరవరాజు చేతి నరుకులు తగిలి
నడికల్లున చెల్లె మీ అయ్య నలనూకరాజు”⁶⁴.

అగునుంచి కథలో కొడుకక్క తన అన్నయగు నలనూకరాజు నిట్లు తల
పోయును :

“నున్న బెజవాడకు పోయిన నలనూకరాజు
కంచుకు పెంచుకు అక్కల గాజుకు సులతము బీదగు
నున్నభూపతి రాజుల సుగ్గుగా జంపెను
పుక్కు జీరారాజుల పుక్కుబగించి
దండిగా పగతుల తల లుత్తరించి
వొల్లెల్ల గాయాలు పుక్కుటలుగులు నాటి
నున్నభూపతి రాజు మీద వారిగె మాయన్న”⁶⁵.

సింహాద్రిరాజు కథ, ఎలనూకరాజు కథ, నలనూకరాజు కథ—ఈమూడు
వీరగాథలును నాకు లభింపలేదు. ఆంధ్రదేశమున, ముఖ్యముగా కనిగిరి సీమలో
పర్యటించి, వీనిని శోధించి సంపాదించ వలసియున్నది.

7. పోలురాజు కథ (అవుల పోలురాజు కథ) లేక ‘శివ పురాణము’

కాటమరాజు కథా చక్రమున పోలురాజు కథకున్న ప్రశస్తి ప్రచారములు
మరి యే యితర కథకును లేవు. దీనికి ‘శివపురాణ’ మను నామాంతరము కలదని
నాకు లభించిన ఒక తాళపత్ర గ్రంథమును బట్టి తెలిసికొంటిని. పోలురాజు
వలరాజునకు కనిష్ఠ పుత్రుడు. ఇతడు ఈశ్వరాంతో పుట్టినవాడు; గొప్ప శివ
భక్తుడు. ఇతని భార్య పేరు సిరిదేవి లేక నూకాంబ. ఇతనికి భర్తరన్న, అయిత

64. యడవూరు కాగితపు ప్రతి, పుట 14

65. పెడకంటి పల్లె తాళపత్రప్రతి, ఆకులు 18, 19.

మరాఠు, ముమ్మయ్య అను ముగ్గురు వృత్తులును, అగుమంచీయను వృత్తికయు గలరు. పెద్దిరాజు కల్యాణనగరమునకు పోవుచు పోలురాజుకు ఆవులపట్టము కట్టెను. అందుచే నితనిని 'ఆవుల పోలురాజు' అనియు పిలుతురు.

ఈ పోలురాజు చెరుకూరి దగ్గర ఆలమందతో నుండగా, శ్రీరంగ పట్టణ మేలు చోడానిరాజు పెట్టు బాధలు పడలేక చెరుకూరిలోని జంగములు పోలు రాజును శరణు వేడిరి. పోలురాజు వారికి అభయమిచ్చెను. నావేరీనదికి కట్టకట్టు టకై వెట్టి చేయవలసినదిగా జంగముల నాజ్ఞాపించుచు చోడానిరాజు పురహరుడను యోధుని పంపెను జంగములా పురవరుని ఒకరాత్రికి నిలిపిరి. ఈలోగా తాము పోలురాజు మరుగు జొచ్చిరి. కల్లందుల మారినీడు, మసిలి నాయడు మున్నగు వీరులను తోడిచ్చి, పోలురాజు ఆ జంగములను శ్రీకైలమునకు పంపివేసెను. పురహరుడు శ్రీరంగమునకుపోయి చోడానితో జరిగిన విషయము చెప్పెను. చోడాని మండిపడి, పోలురాజుపైకి 'ముక్కుంటి' అను వీరుని పంపెను. పోలు రాజునకును ముక్కుంటికిని చెరుకూరి దగ్గర చిలకలమట్టి తాణ్యమున గొప్ప యుద్ధము జరగెను. చూడవ వీరు లెందరో ఆ యుద్ధమున మరణించిరి. కడకు పోలురాజును ఒరగి పోయెను. పోలురాజు చనిపోవుచు తన పుత్రులను ఆలమంద లను మేనల్లుడగు పల్లికొండకు అప్పగించును. ఇది యీ వీరగాథలోని ప్రధాన కథ. వేడుక బొంగరాల కథ, అగుమంచి కథ, భక్తిరన్న కథ-అను మూడు ఇతర వీరగాథలలో కూడా ఈ పోలురాజు కథాప్రసక్తి వచ్చును.

పోలురాజు కథ మిక్కిలి ప్రచార మందున్న వీరగాథయేకాక, మిక్కిలి దీర్ఘమైన వీరగాథ కూడ. ఇందలి ప్రధాన కథలో మధ్య మధ్య కొన్ని ఉప కథలు వచ్చును. ఈ యుపకథలను జానపదులు 'చాటువలు' అందురు. అట్టి చాటువలు పోలురాజు కథలో ఆరున్నవి : (1) చంద్రగుప్తుని చాటువ (2) మల్లి కాదేవి చాటువ (3) ముక్కుంటి చాటువ లేక బ్రాహ్మణ చాటువ (4) జుంగాల చాటువ (5) కపోత చాటువ (6) గయుడు చాటువ. ఇందు మొదటి రెండు చాటువలును శ్రీకైలక్షేత్ర మాహాత్యమునకు సంబంధించిన కథలు. ఇవి పోలు రాజు పూర్వజన్మమును గూర్చి వివరించును. చంద్రగుప్తుని చాటువలో వచ్చు గంగమైలాచే పోలురాజుగా జన్మించెననియు, చంద్రగుప్తుని కుమార్తెయగు మల్లి కాదేవియే సిరిదేవిగా పుట్టి పోలురాజునకు భార్యయైనదనియు చెప్పబడినది. ఈ

దంపతు లిరువురకును శ్రీశైలముద్దేశార్థము భక్తిరసంగా పుట్టినది. ముక్కంటి చాటువ లేక బ్రాహ్మణ చాటువ అనునది చోదాన పోలరాజుపైకి పంపిన ముక్కంటి అను బ్రాహ్మణుని జన్మవృత్తాంతమును తెల్పుచు : జంగాల చాటు వలో చోదానచే పీడింపబడిన జంగముల పెచ్చి పోలరాజును శిరింపబడుట కలదు. కపోత చాటువ శివి చక్రవర్తి కథను, గయని చాటువ గయోపాధ్యాయ కథను తెల్పుచు పోలరాజు జంగాలను ఆభయపెట్టుటను సమర్థింపబడి.

నాకు ఈ పోలరాజు కథను సంబంధించి, మూడు లాభవల్ల గ్రంథములు లభించినవి. ప్రకాశం జిల్లా, వర్కి రాలూరు, పిట్టవాలెము గ్రామములో లభించిన ప్రతి సమగ్రప్రతి. కనగిరి రాలూరు వంకణంపాడు గ్రామములో లభించిన ప్రతి సమగ్ర ప్రతి. కృష్ణాజిల్లా, గుడివాడరాలూరు, చుచ్చికాసులపూడి గ్రామములో లభించిన ప్రతి శిథిలమై అక్షరములు సరిగా లభియుటలేదు. ఇందు పిట్టవాలెము ప్రతిలో కవి పేరు కనకబండి ఘట్టయ్య అని కలదు. ఇది 'ఆపుల పోలు రాజుకథ' అనిపేరుతో ముద్దడి. కాబట్టి రాజురాజు ఇదిపేరు ఆపుల వారముట రూఢియగుచున్నది.

ఇంతవరకును చెప్పబడిన యావప వీరుల కథలలో ఒక గొప్పగుణము కొట్టవచ్చినట్లు కనబడును. ఆపుల వలురాజును, అనని పుత్రుశీపురును పరోపకారార్థమై తమ ప్రాణములను త్యజించుముగా నెంచి త్యజించిన మహాపురుషులు. వలురాజు మొదలుకొని పోలరాజు వరకును వారు చేసిన యుద్ధములలో స్వార్థము లవలేక మైనను లేదు. అగ్రజస్థులగు బ్రాహ్మణుల యొక్కయు, వైష్ణవులు, జంగముల వంటి ధక్తుల యొక్కయు, ఎరుకల వంటి నిర్మూలముల యొక్కయు ఆపదలను కాపాడుటకై తమ ప్రాణములను బలివెట్టిరి. ఈ వీరుల చరిత్రలను బట్టియే “పరకార్యం మీద పాడైపోయింది యావవసులం” అను లోకోక్తి పుట్టినది. ఈ లోకోక్తిని సుద్ధులవారు తరచుగ చెప్పుచుదురు. ఖడ్గ తిక్కన యుద్ధములో చల్ల పిన్నమనీడు 'తమ తరమునాటి పెద్దల' గొప్ప తనము నిట్లు చాటును ;

“తరతరముల తాత తండ్రులు మేము
భట్టుల బ్రాహ్మణుల వైష్ణవోత్తముల

వెట్టి చెరలో మాన్చి వెనుక వేసికొని
ప్రాణాలొసగి కీర్తి ప్రబలియున్నాము”

ఇట్లు పరోపకారము చేసిన సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, ఎఱనూకరాజు, పోలురాజు—ఈ యొదుగు రన్నదమ్ములును వివిధ రణరంగములలో ఏకకాలమున మరణించిరట. ఆర్థపెంట రణములో నొరగిపోయిన పెద్దిరాజునకు తన సోదరుల మరణవార్తలు తెలియును.

8. బల్లికురువ పోట్లాట

లేఖకుడు దీనిని ‘బల్లికురువ యుద్ధము’ అనినాడు. అవతారికలో కవి మాత్రము ‘బల్లికురువ పోట్లాట’ అనియే పేర్కొనెను. (‘ఆ చంద్ర తారార్కమై వెలసినట్టి, బల్లికురువ పోట్లాట ప్రజలార వినుడి’). కవినామము తెలియ వచ్చుటలేదు. దీని తాళపత్రగ్రంథము నాకు ప్రకాశం జిల్లా, దర్శి తాలూకా, గంగ దొనకొండ గ్రామములో 1966 లో లభించినది.

చెరుకూరిలో చిలకలమట్టి తాణ్యమున ముక్కంటితో పోరి పోలురాజు మరణించగా, పల్లికొండ బాలరాజులను (భక్తిరన్న, అయితమరాజు, ముమ్మయ్యలను) తీసికొని, ఆలమందలను తోలుకొని అర్థవీధునకు వచ్చెను. (ఈ అర్థవీధు నేడు కర్నూలు జిల్లా తాలూకాలో గలదు). ఈ అర్థవీధిలో గల సిరిదేవి, కొమరక్క మొదలగు అంతఃపురస్త్రీలకు పోలురాజు మరణవార్త చెప్పెను. వారు సహగమనమునకు సిద్ధము కాగా, పోలురాజు అజ్ఞగా పల్లికొండ వారిని వారించెను. ఆ స్త్రీలను బాలరాజులను, ఆలమందలను తోడ్కొని యలమంచికి ప్రయాణ మయ్యెను. దారిలో చీకటి పడగా బల్లికురువ అనుచోట విశ్రమించెను. చిలకల మట్టి దగ్గర పోలురాజును చంపిన ముక్కంటియొక్క మనుమలు బాలరాజులను చంపుటకై బల్లికురువపైకి దండెత్తి వచ్చిరి. పల్లికొండ శ్రీహరిని ప్రార్థించెను. శ్రీహరి ఒంటికొమ్మ బొల్లావును పంపెను. శ్రీశైలమునకు పోయిన కల్లందుల మారిసీడు, మసిలిసీడు వచ్చిరి. బొల్లావు గొప్ప యుద్ధముచేసి శత్రువులను తరిమి వేసెను. ఈ యుద్ధమున కల్లందుల మారిసీడు, మసిలిసీడు మరణించిరి. వారిభార్యలు సహగమనము చేసిరి. మారిసీని కుమారుడగు పోలిసీని సిరెదేవియు, మసిలిసీని కుమారుడగు బీరిసీని కొమరక్కయు పెంచసాగిరి. మరునాడు పల్లికొండ బాల

రాజులను తీసికొని పంపాద్రి మీదుగా చలమండికి వచ్చెను. అప్పుడు యల
మంచిని కాటమరాజు వినవల్లపుత్రులగు చల్లవారు పాలించుచుండిరి. పల్లికొండ
ఈ చల్లవారిని మోసగించి, ఆ రాజ్యమును అవహరించి, పోలరాజు ద్విత్వము
పుత్రుడైన అయితమరాజును సింహాసనముక్తింపెను. ఇంతటితో ఈ కథ
ముగియును.

చల్లవారు ఏడుగురు అన్నదమ్మలు. వీరిలో చల్ల విన్నమనిమ పెద్ద
వాడు ఈ అన్నదమ్మ లేడ్డురును మహావీరులు. పల్లికొండ బాలరాజులతో వచ్చు
చున్నాడని తెలిసి చల్ల విన్నమనిమ సింహాసనము దిగి ఎదురేగెను. పల్లికొండ
అయితమరాజునకు కన్నుగీచెను. అయితమరాజు తిన్నగా బోయి విన్నమనిని
సింహాసనముపై కూర్చుండెను. పల్లికొండ వెంటనే అయితమరాజును చేతులెత్తి
మ్రొక్కినను. అవతార పురుషుడగు పల్లికొండ సమస్కరించుటచే చక్రిన సభ
వారందరికిని అయితమరాజునకు మ్రొక్కక నివ్వెను. ఈ మోసముచే చల్ల
వారికి రాజ్యము పోయెను. [చల్లవారు పల్లికొండ చేసిక. ఈ మోసమును
సహించియుండిరి. కాటమరాజుయుద్ధమున మాత్రము వీరు పల్లికొండతో
“రాజ్యమును మోసముచేసి అయితమరాజున దిప్పించినను, మా శౌర్యమును
మాత్రము మోసగింపలేవు. యుద్ధమున మొట్టమొదటి తాణా మాది” అనిరి. పల్లి
కొండ సమ్మతించి, వారికి మొదటి తాణా నిచ్చెను. చాగలకొండ దగ్గర చల్ల
వారిని చూచి నల్లసిద్ధి గడగడ పడెను. మహావీరుడగు ఖడ్గలిక్కన నల్లసిద్ధి
భయమును బాపి, చల్లవారిపై బెబ్బులిపెద దండెత్తి వచ్చెను].

9. కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ

నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున ఈ వీరగాథా శీర్షిక యిట్లే
యున్నది. ‘పట్టము’ అనుటకు జానపదులు ‘పట్నం’ అందురు. దీనిని ‘పట్టణము’
గా భ్రమింపరాదు. కాబట్టి యీ కథాశీర్షిక ‘కాటమరాజునకు పట్టము కట్టిన కథ’
అని యుండదగును. అందుచేతనే గాథాకారులు దీనిని ‘కాటమరాజు పట్టాభి
షేకము’ అనియు పిలుచుచున్నారు. కావున ఈ శీర్షికలోని ‘పట్నం’ అను
మాటకు “పట్టాభిషేకము” అని యర్థము.

వెట్టి చెరల్ మాన్చి వెనుక వేసికొని
ప్రాణాలొసగి కిరి ప్రబలియున్నాము”

ఇట్లు పరోపకారము చేసిన సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, ఎఱనూకరాజు, పోలురాజు—ఈ యెదుగు రన్నదమ్ములును వివిధ రణరంగములలో ఏకకాలమున మరణించిరట. ఆర్థపెంట రణములో నొరగిపోయిన పెద్దిరాజునకు తన సోదరుల మరణవార్తలు తెలియును.

8. బల్లికురువ పోట్లాట

లేఖకుడు దీనిని ‘బల్లికురువ యుద్ధము’ అనినాడు. అవతారికలో కవి మాత్రము ‘బల్లికురువ పోట్లాట’ అనియే పేర్కొనెను. (‘ఆ చంద్ర తారార్కమై వెలసినట్టి, బల్లికురువ పోట్లాట ప్రజలార వినుడి’). కవినామము తెలియ పచ్చుటలేదు. దీని తాళపత్రగ్రంథము నాకు ప్రకాశం జిల్లా, దర్శి తాలూకా, గంగ దొనకొండ గ్రామములో 1966 లో లభించినది.

చెరుకూరిలో చిలకలమట్టి తాణ్యమున ముక్కంటితో పోరి పోలురాజు మరణించగా, పల్లికొండ బాలరాజులను (భక్తిరన్న, అయితమరాజు, ముమ్మయ్యలను) తీసికొని, ఆలమందలను తోలుకొని అర్థవీడునకు వచ్చెను. (ఈ అర్థవీడు నేడు కర్నూలు జిల్లా తాలూకాలో గలదు). ఈ అర్థవీటిలో గల సిరిదేవి, కొమరక్క మొదలగు అంతఃపురస్త్రీలకు పోలురాజు మరణవార్త చెప్పెను. వారు సహగమనమునకు సిద్ధము కాగా, పోలురాజు అజ్ఞగా పల్లికొండ వారిని వారించెను. ఆ స్త్రీలను బాలరాజులను, ఆలమందలను తోడ్కొని యలమంచికి ప్రయాణ మయ్యెను. దారిలో చీకటి పడగా బల్లికురువ అనుచోట విశ్రమించెను. చిలకల మట్టి దగ్గర పోలురాజును చంపిన ముక్కంటియొక్క మనుమలు బాలరాజులను చంపుటకై బల్లికురువపైకి దండెత్తి వచ్చిరి. పల్లికొండ శ్రీహరిని ప్రార్థించెను. శ్రీహరి ఒంటికొమ్మ బొల్లావును పంపెను. శ్రీకైలమునకు పోయిన కల్లందుల మారిసీడు, మసిలిసీడు వచ్చిరి. బొల్లావు గొప్ప యుద్ధముచేసి శత్రువులను తరిమి వేసెను. ఈ యుద్ధమున కల్లందుల మారిసీడు, మసిలిసీడు మరణించిరి. వారిభార్యలు సహగమనము చేసిరి. మారిసీని కుమారుడగు పోలిసీని సిరెదేవియు, మసిలిసీని కుమారుడగు మీరిసీని కొమరక్కయు పెంచసాగిరి. మరునాడు పల్లికొండ బాల

మహావీరుడు. ఇతని భార్యపేరు నాగాంబిక లేక కణియావుల నాగ. ఇతడు నల్లని అలమంద శధిపతియగుటచే ఇట్టి పేరు వచ్చినదేమో : చిట్టినూర యితని లోబుట్టువు. పల్లికొండ తమ్ముడగు పుల్లూవుల కేశవయ్య మురసికి మంత్రిగా వ్యవహరించుచుండును. కణియావులరాజు బల శౌర్యములను నిరూపించు కథయే యీ వీరగాథ.

పల్లికొండ అయితమరాజాదులలో యలమంచి⁶⁶ లో నుండగా ఓరుగల్లు పట్టణమునుండి 'బాచయ్య' అను బ్రాహ్మణుడు యలమంచికి వచ్చెను. ఆ సమయమున అయితమరాజు గంగ జాతరను మహా వైభవముగా జరపించుచుండెను. బాచయ్య ఆ తిరునాళ్లను, యాదవుల వైభవమును చూచి ఆశ్చర్యపడెను. కణియావులరాజు శౌర్యమును గూర్చి ఆతడు వినియున్నాడు. ఇతని నెత్తైనను ఓరుగంటికి తీసికొని పోయి, అచట నున్న బేతాళుని ఓడించి, వాని గర్వము నణచవలెనని బాచయ్య నిశ్చయించుకొనెను. (ఓరుగంటిలోనున్న బేతాళుడు ఒకప్పుడు బాచయ్యను అపహరించెను. ఆ పగ అతని మనస్సులో నున్నది). అందుచే బాచయ్య యాదవులను ఓరుగంటి శంభుని తిరునాళ్లకు రెండని ఆహ్వానించి వెడలి పోయెను.

అయితమరాజు, పుల్లమరాజు. కణియావులరాజు, పుల్లూవుల కేశవయ్య, పల్లికొండ మొదలగు యాదవ వీరులందఱును, అంతఃపుర చాంతాది సమస్త బంధుజనములతో యలమంచినుండి బయలుదేరి, ఓరుగల్లు సమీపమునకువచ్చి, దేరాల నెత్తిరి. ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుడు యాదవులు తనపై దండెత్తి వచ్చి నారని తలంచి రాయబారులను పంపెను. యాదవులు తాము ఓరుగంటి శంభుని తిరునాళ్లను చూడవచ్చితిమని తెల్పిరి.

రీ. ఆవుల వలురాజు, పెద్దిరాజు, చల్లపిన్నమనీడు పాలించిన యలమంచి వేరు, ఈ యలమంచి వేరు అని చెప్పుదురు. పిన్నమనీని నుండి స్వాధీనము చేసికొనిన యలమంచిని పల్లికొండ సింహాద్రిరాజు కుమారునికిచ్చి, అయితమరాజునకు ఓరుగంటి సమీపమున వేరొక యలమంచిని నిర్మించెనని చెప్పుదురు. ఆ రెండవ యలమంచి యిది.

ఏడు ఘడియలలో తిరిగి వత్తుమని చెప్పి, కఠియావుల రాజును డేరాల కడ కాపుంచి, అయితమరాజు, పుత్రమరాజు, పల్లికొండ-ముగ్గురును ఓరుగల్లు పట్టణములోని కేగిరి. ప్రతాపరుద్రుడు వారి నెట్లైనను చంపవలెనని తలంచి, అలుగుల సింహాసనము నేర్పరచి ఆహ్వానించెను. పల్లికొండ విష్ణుమూర్తిని, తరమునాటి పెద్దలను తలచుకొనెను. ముగ్గురును దానిపై కూర్చుండిరి. వారికేవిధ మగు ప్రమాదమును జరుగలేదు. కొండెగాండ మాటలు విని ప్రతాపరుద్రుడు యాదవ వీరులకు విషాన్నమును పెట్టెను. పల్లికొండ హరిస్మరణము చేయగా విషము అమృతమాయెను. తరువాత ప్రతాపరుద్రుడు తన ఉక్కురెక్కల మొండి గుఱ్ఱమును స్వారి చేయుడని కోరెను. ఆ గుఱ్ఱమెట్లైనను యాదవులను తుద ముట్టించునని ఆతడు తలపోసెను. కాని పల్లికొండ మాహాత్మ్యముచే పుత్రమ రాజు ఆ గుఱ్ఱము నెక్కి నిర్భయముగా స్వారి చేసెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రుడు యాదవవీరుల గొప్పతనమును గుర్తించి, వారిని సన్మానించి, పచ్చల పల్లకిని బహూకరించెను. శంభుని సేవించుటకై అనుమతి నిచ్చెను.

ఇంతలో పల్లికొండ చెప్పిన ఏడు ఘడియల కాలము గడచి పోయెను. ఊరిబయట గుడారుల కడనున్న కఠియావులరాజు ఆవేశమును ఉత్సాహమును పట్టలేక, గుఱ్ఱమునెక్కి ఓరుగంటి పట్టణమునకు బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున బేతాళుని పూతలోని పూలుకోసి తన గుఱ్ఱమున కలంకరించెను. ఆతని నెదిరించిన బోడిలను చంపి పూలతోటను ధ్వంసము చేసెను. పిమ్మట ఓరుగంటి నగరమును ప్రవేశించెను. రాజవీధిలో బేతాళుడు వ్రేలాడగట్టిన బిరుదునుచూచెను. ఆ బిరుదుల కిందుగా దూరిపోవుట వీరుడైనవానికి అవమానము. అందుచే వానిని విప్రుమని బేతాళునకు కబురు పెట్టెను. అతడు వినలేదు. అందుచే కఠియావుల రాజు లంఘించి ఆ బిరుదులను తన కత్తితో తెగనరికెను. ఇది బేతాళునకు కోపకారణమయ్యెను. అతడు కఠియావుల రాజును ఏకాంగి జగదమునకు ఆహ్వానించెను. మహా సంతోషముతో కఠియావులరాజు అంగీకరించెను. బేతాళుని తల్లి, భార్యయగు చిటిగోపు కఠియావుల రాజుతో పోరాడవలదని బేతాళుని వారించిరి. అతడు వినలేదు. ఇరువురకును జరిగిన ఘోరయుద్ధమున కఠియావులరాజు బేతాళును సంహరించెను. బేతాళునిభార్య చిటిగోపు సాగుమానము చేసెను.

ప్రతాపరుద్రుడు, కఠియావుల రాజు చేసిన దుడుకుపనిని సూచించు టకై, అయితమరాజు కడకు బేతాళుని నెత్తురు కోకలు పెంపెను. అయితమరాజు కోపించి, కఠియావుల రాజును చంపుట రాజ్యాపించెను. పల్లికొండ కఠియావుల రాజును రహస్యస్థలమున నుంచెను. యాదవులు తెరిగి యలమంచికి పోవుచు గవిలికొండ దగ్గర మజిలీ చేసిరి. కఠియావుల రాజు లేడు కదాయని ప్రతాప రుద్రుడు యాదవనై స్యమును ధీకొనెను. పల్లికొండ రహస్య స్థలమునుండి కఠి యావులరాజును రప్పించెను: అతడు ప్రతాపుని సైన్యమును చీల్చి చెండాడెను. యాదవులు క్షేమముగా యలమంచి చేరిరి:

“ఆస్తులు, బాలలు, ఆదశ్రీలతోను

పసిబిడ్డ బాలాది బంధుపర్గములను

ఆచగింజంత ముల్లు అరికాల నాట కుండాను

క్షేమాన యలమంచి చేరిరి వారు”⁶⁷.

ఈ కథా ప్రసక్తి జన్మివాడ కథలో చూడ పచ్చును.

ఈ కఠియావులరాజు కథకు సంబంధించి ‘ముగ్గురు మాష్టిలకథ’ అనియు ‘ఒంటి మాష్టిని కథ’ అనియు రెండు విధములగు రచన లున్నవి. ఓరుగల్లులో కఠియావుల రాజుతో పోరాడిన బేతాళుడు మాష్టిడు ఇతనికి ‘కన్నమాధీరుడు’ ‘రంపాల కేశవుడు’ అను మరి యిద్దరు తమ్ములు గలరు. వీరును వీరులే. కఠి యావులరాజు ఏకాంగి జగడమున బేతాళుని చంపగా, బేతాళుని సోదరులును యుద్ధ సన్నద్ధులయిరి. వీరిలో కన్నమాధీరుని కూడ కఠియావులరాజు చంపెను. రంపాల కేశవుని భట్టావుల పల్లిభన్న చంపెను. ఇట్లున్న కథను “ముగ్గురు మాష్టిలకథ” అందురు. ఒక్క-బేతాళుని వృత్తాంతముతో ముగియు కథను ‘ఒంటి మాష్టిని కథ’ అందురు. ఈ రెండును భిన్నకవుల రచనలు. అనగా ‘కఠియావుల రాజు-ఒంటిమాష్టినికథ’ ఒక కవి రచన; ‘కఠియావులరాజు-ముగ్గురు మాష్టిలకథ’ అనునది వేరొక కవిరచన. ఈ రెండింటికిని కథాకథనమున కొంత భేదమున్నది. ముగ్గురు మాష్టిలకథలో బాచయ్య యలమంచికివచ్చి యాదవుల నాహ్వానించుట, యాదవవీరులు ఓరుగంటికి వచ్చునప్పుడు శకునములగుట, పల్లికొండ ఆ శకున

ఫలితములను అయితమరాజునకు చెప్పట, ప్రతాపరుద్రుని సమక్షముననే ద్వంద్వ యుద్ధము జరుగుట చెప్పబడినది. ఇందు ప్రతాపరుద్రుడు కుత్సి తునిగా కాక, ధర్మపరుడగు చక్రవర్తిగా చిత్రింప బడెను. అతడు బేతాళుని కఠియావుల రాజును తన కొలువునకు పిలిపించి, వారి పోరు మాన్ప ప్రయత్నించును. కాని ఎంతచెప్పినను బేతాళుడు వినడు. ముగ్గురు మాష్టిల మరణము, చిటిగోపు సాగుమానముతో ఈ కథ ముగియును. ఒంటి మాష్టిని కథలో మొదట కొన్ని ఆకులు నష్టమైనవి. అందుచేనిందు బాచయ్య యలమంచికి వచ్చుట, యాదవుల ఓరుగంటి ప్రయాణము లేవు. ఇందు ప్రతాప రుద్రుడు కుత్సితునిగా, కొండెములను విని నమ్మెడి మూర్ఖపు రాజుగా చిత్రింప బడెను. ఇతడు యాదవులను చంపుట కెన్నియో ప్రయత్నములు చేయును. బేతాళుని మరణము తర్వాత ఇతడు కఠియావుల రాజును అయితమ రాజుచే చంపింప యత్నించును. కఠియావుల రాజు లేడని తెలిసికొని, గవిలికొండ దగ్గరనున్న యాదవులపై దండెత్తును.

నాకు పై రెండు విధములగు రచనలును లభించినవి. ముగ్గురు మాష్టిల కఠియావుల రాజు కథ పల్నాడులో గామాలపాడు గ్రామమునను, ఒంటి మాష్టిని కఠియావుల రాజు కథ చిత్తూరు జిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటి పల్లె గ్రామములోను సంపాదించితిని. ఇందు మొదటి కథను ప్రధానకథగాను, రెండవ దానిని అనుబంధముగాను చేర్చితిని. ప్రధాన కథా రచయిత కామనాల గోత్రు డును, యాదవకులుడును, చెన్నమాంబా పుత్రుడును అగు పినయెల్లన్న (కాటమ రాజు కథను రచించిన గంగుల పినయెల్లయ యితడే కావచ్చును). ఇందలి ఛందస్సు అక్కడక్కడ ద్విపదవలె నున్నను మొత్తముపై మంజరియే. ఒంటి మాష్టిని కథా రచయిత తన నామ మెచ్చటఁబు తెలుపుకొనలేదు. (అవతారికా భాగము నష్టమైనది). ఇది మఃజరి వికారమగు రచన. గణములు శిథిలమై, సాగి పోయి, లయాత్మక వచనము వలె నున్నది. ప్రౌఢుటూరులో నొక యాదవ గాథాకారుడు పాడిన కఠియావుల రాజు కథ పై రెండింటి కన్నను భిన్నముగా నున్నది.

ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో ఈ కఠియావుల రాజు ఎఱ్ఱసిద్ది రాజుతో పోరి అతనిని చంపును,

11. పాపనూక కథ :-

పాపనూక కాటమరాజునకు చెల్లెలు. ఈమె చుష్టనక్షత్రమున జన్మించినది. ఈమె పుట్టిన యేడవనాటికే తండ్రి పెద్దిరాజు ఆర్థపెంటరణములో హతుడయ్యెను. తల్లి ఆగ్నిగుండమున బడెను. భక్తిరన్న ఈమెను కాటమరాజును కల్యాణము నుండి యలమంచికి దెచ్చెను, భక్తిరన్న పాపనూకను తన తల్లి సిరిదేవి కప్ప గించి, అగమంచితో సమముగా పెంచి పోషింపుచుని చెప్పి, తాను కాశీయాత్రకు పోయెను.

ధనముకొండలో పాపనూక యీడేరి యింటనున్నది. పల్లికొండ యీమెకు వివాహము చేయ సంకల్పించెడు. తన తమ్ముడు నాచకూళ్ళ నాయని కిచ్చి పెండ్లి చేయవలసినదని అయితమరాజును సిరిదేవిని కోరినాడు. అయితమ రాజులు పురోహితుని బిలిచి పాపనూక జాతకమును చూడుడనిరి. పురోహితులమె జాతక చక్రమును పరిశీలించి, పాపనూక ఫాల్గుణ మాసమున బహుళమందు నాలుగు ఘడియల జమిలి నక్షత్రమున బుధవారమునాడు పట్ట పగటివేళ భూమిని తన్నుచు పుట్టినదనియు, ధనధాన్యముల గండమునను, తల్లి దండ్రుల గండము నను, గోత్ర గండమునను పాపనూక జన్మించెననియు, అందుచే ఆమెకు వివాహము చేసినచో —

“ఇచ్చిన వారిండ్లు ఇలమీద క్రుంగును
పుచ్చకున్నవారిండ్లు భూమి మీద వెలుసును
ఎదురిండ్లు మనవయ్య ఏక పుణితెల పాపకు
విధి అమితో పుట్టెను వినవయ్య చెల్లెలు
మధ్యానాన బుట్టింది మగువ పాపన్న
వర్ధయ్య నగరువెళ్ళ నణిత నియ్యరాదు
మంచిది గాదయ్య మనుము లిచ్చినయపుడె
కొంచవడక మీరు గోకులాధీశ
ఇంటనె వంచరయ్య యిట్ల వెళ్లకుండా

మాటవాసి దక్కదు మన్నర్కము లేదు
రాజులష్టి తొలగును నగరు వెళ్ళినయపుడె
పూజలష్టి తొలగును పుట్టింటనే వుంచుడా
ఇల్లటముగాను ఇంటనే పెండ్లి

చెల్లెలు పాపనూక పెండ్లి చేయుడా మీరు" —⁶⁸ అని అయితమ రాజుతో చెప్పిరి. యాదవులీవుత్తాంతమును విని భయపడిరి, పాపనూక పెండ్లి చేసి, నాచకూళ్ళనాయని ఇల్లరిక ముంచుకొనవలెనని అయితమ రాజును, సిరిదేవియు తలంచిరి. కాని కొమరక్క తన కుమారుని ఇల్లరికముందుట కిష్ట పడలేదు. అందుచే పాపనూక వివాహమాగిపోయెను. అవివాహితగా పాపనూక యింటనుండుట దోషమనియు, అట్లున్నచో యాదవ వంశమంతయు నాశనమగు ననియు, ఆమెను ఒంటరిగా ఊరిబయట నొక మేడలో నుంచుడనియు పురోహితులు చెప్పిరి. అట్లు చేయుటకు సిరిదేవి మిక్కిలి తొందరపడెను. కాని ముందు వెనుకలాలోచించి, అయితమరాజు తన తల్లిని వారించి, పాపనూకను మేడలో పెట్టు విషయము మందలోనున్న కాటమరాజునకు కమ్మలు పంపి తెలి పెను. కాలారి తెచ్చిన కమ్మలు చదివి కాటమరాజు మిక్కిలి దుఃఖించెను. అతని చెలికాడు పద్మరాఘవుడు అనేక విషయములు చెప్పి కాటమరాజునోదార్చెను. అతడు తన యనుమతిని తిరుగు కమ్మలు పంపి తెలిపెను అప్పుడు సిరిదేవి కాపులను పిలిచి ఊరిబయట ఒంటి స్తంభపు మేడ నిర్మింపుడని అజ్ఞాపించెను. కాపులు బండ్ల కట్టుకొని, అడవులకుపోయి, కలప కొట్టుకొని వచ్చి సుందరముగా ఏడంతస్తుల మేడను నిర్మించిరి. ప్రతి అంతస్తునందును చక్కని అలంకరణము వేసి పూర్వ యాదవుల చిత్రపటము లుంచిరి. తనకు రాబోయేశి విపత్తును గ్రహింపక అమాయకముగా నిద్రించుచున్నపాపనూకను వీరగంగ మేల్కొల్పును. ఆమెకు తలంటు పోసి, చక్కగా అలంకరించును. అప్పుడు సిరిదేవి అసలు విషయము చెప్పును. పాపనూక మిక్కిలి దుఃఖించి, బంధువర్గమును శపించును. యాదవకాంతలందరును పాపనూకను ఊరిబయటి మేడలో ప్రవేశపెట్టి తిరిగి వత్తురు.

68. పాపనూక కథ, తాళ వ్రత గ్రంథము, కుచ్చికాయలపూడి ప్రతి, 1964, ఆకులు 10, 11

ఈ కథకు సంబంధించి నాకు చూడు లాభపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. మూడును ఏకకవి కర్తృకములే. కవి పేరు కదిరిమంగళము (మంగళపురి) వెంకటాద్రి. దొనకొండలో పాపనూక నివసించిన మేడ శిథిలములు నేటికిని గలవు. అట అతి ప్రాచీనమైన పాపనూక విగ్రహము లభించినది. దానిని దొనకొండ గంగగుడిలో భద్రపరచినారు. యాచప వీరులందరును ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో మరణించినప్పుడు ఈ పాపనూక కూడ అగుచుందితో కలసి చిచ్చురికినది.

12. కాటమరాజు ఉత్తరాది ఆవులమేపు :

ఈ కథకు “ఆవులమేపు”, “ఉత్తరాది ఆవులమేపు”, ‘ఆవుల మేపులు-ఉత్తర కాండము’ -అను మూడు నామాంతరములున్నవి. ఈ కథా చక్రమున గల ముప్పదిరెండు వీరగాథలలోను కాటమరాజునకు పూర్తిగా సంబంధించిన కథ యిది యొక్కటియే. (‘మేపు’ శబ్దమిచ్చట జానపదులచే నామవాచకముగా ప్రయోగింపబడినది. ‘మేపు’ అనగా ‘మేపుట’ అని యర్థము).

కాటమరాజు తన పిస్తాకమైన గోగణమును శ్రీశైల ప్రాంతారణ్యములో పండ్రెండు సంవత్సరములు మేపెను. ఇతనితో కూడ పన్నాటి ప్రభువగు వెలమ పద్మరాఘవుడును, కాటమరాజు పినతండ్రి నలనూకరాజు పుత్రుడగు పెయ్యల యెఱ్ఱయ్యయు నుండురు. కాటమరాజు శ్రీశైల ప్రాంతములందే యున్నచో దక్షిణ దేశమున పోలురాజు పగ నెరవేరుటకాని, తన్మూలమున యాచప వినాశముగాని సంభవింపదు. అందుచే హరుడు బ్రహ్మనదిగి యాచవుల ఆయుఃప్రమాణమును తెలిసికొనగోరెను. “ఏటిమీద ఆరు నెలలకు ఎద్దులు యాచవులు, చిత్రభాసు సంవత్సరాన చెల్లనున్నారు.” అని బ్రహ్మ చెప్పగా, ఈశ్వరుడు కాటమరాజును దక్షిణ భూములకు పంపనెంచి, నల్లమల ప్రాంతమున పచ్చగడ్డి లేకుండ చేసెను. నీరును పూరియు లేక ఆలమందలు మలమల మాడిపోవుచుండెను. త్రిమూర్తులు బలిజ వేషములలో వచ్చి, కాటమరాజుతో దక్షిణాదిని నెల్లారి సీరులో వలసినంత పచ్చికయు సీరును లభించుననియు, ఆలమందల నటకు మళ్ళించుకొని పొమ్మనియు దెల్పిరి. కాటమరాజు పద్మరాఘవునితో నాలోచించి, దక్షిణాది భూములకేగ నశ్చయించుకొనెను. తరువాత నతడు ధనముకొండకేగి, పినతల్లి సిరిదేవితోను,

అయితమరాజాది సోదరులతోను, తన దక్షిణాదియాత్రను గురించి చెప్పెను. పోలురాజునాటి ప్రాత పగలు తిరుగదోడునేమోయని సిరిదేవి మిక్కిలి భయ పడి అతనిని వారిండుజూచును. కాని కాటమరాజు వినడు. దక్షిణ భూములకేగి, ముక్కంటి వంశమువాడగు నల్లసిద్ధితో ప్రాత పగలు తీర్చుకొని వత్తునని ప్రతిజ్ఞపట్టి, తనమందను మరలించుకొని, పాలేటి యొడ్డునకు వచ్చిచేరెను.

ఈ కథకు సంబంధించి నాకు రెండు తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. తెండును ఏకకర్తృకములే కాని, కవి పేరు తెలియవచ్చుటలేదు.

13. 'పాలేటి కథ' లేక 'గంగతర్కము' లేక 'గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము' :-

ఉత్తరాది నుండి కాటమరాజునకుగల 'కుదిరితే ఆరామడ-చెదిరితే పన్నెండామడ' విస్తరించియుండు మహా గోగణమంతయు వచ్చి, పాలేటి యొడ్డున విడిసెను. తాళ్లారి మిట్టల దగ్గర కొన్ని మందలు, బొమ్మిరెడ్డిపల్లి మిట్టలదగ్గర మరికొన్ని మందలు, ఇంకను కొన్ని మందలు చాకిరేవు మిట్టలు, అలవలపాటి రేవు, ముద్దుపాటిరేవు, మంగోలుపాటిరేవు, కోటపాటిరేవు, లింగాలకొండ కెదురుగాను విడిసినవి. ఈ మందలన్నింటిని పాలేరు దాటించి, దక్షిణ భూములకేగ వలెనని కాటమరాజు తలంపు కాని యాదవుల కులవై వమగు గంగ, ఆ పాలేటి కడ ప్రత్యక్షమై "నేను సీ కులదేవతను. నన్ను పూజింపుము. నాకు చేయెత్తి నమస్కరింపుము." అని హెచ్చరించును. కాటమరాజు ఆమెను లక్ష్యపెట్టక. "నీవు ఆడుదానవు, నీకు నేను చేయెత్తి నమస్కరింపను!" అని సమాధాన మిచ్చును. గంగయు కాటమరాజును ఇట్లు ఎంతయో సేపు వాదించుకొందురు. గంగ ఎంత భయపెట్టినను కాటమరాజు చలంపడు. అప్పుడామె పాలేటిని విపరీతముగా పొంగించి, ఆలమందలు నదినీ దాటుటకు. పీలులేకుండ చేయును. కాటమరాజునకు ప్రియమైన మట్టిపెయ్యను ఒక గుండురాతి క్రింద దాచి వేయును. అయినను కాటమరాజు గంగకు చేయెత్తి మ్రొక్కుడు. అంత గంగాదేవి పాలేటిలో నొక్కచుక్క నీరు లేకుండ చేయును. త్రాగుటకు నీరు లేక పశువులు మూర్ఛపోవును. ఆ పశుమౌష వినలేక, కాటమరాజు గంగను పూజిం

చుడి కొప్పుకొనును. ఆమెకు ఏదేట జాతరలు చేయుటయు, కులదైవముగా పూజించుటయు అంగీకరించి, చేయెత్తి మొక్కును. అప్పుడు గంగమ్మ సంతసించి, మట్టిపెయ్యనిచ్చి, ఆలమందకు పుష్కలముగా నీటి నొసంగెను.

కాటమరాజు కథా చక్రమున మిక్కిలి ప్రచారమున నున్న వీరగాథలలో ఈ గంగతర్క మొకటి. గంగ జాతరలలో ఈ కథను తప్పక పాడుచుందురు. ఇద్దరు స్వర్ణకులు గంగవేషము, కాటమరాజు వేషము ధరించి, చేతిలో కత్తులు పట్టుకొని సంవాద రూపమున దీనిని పాడునప్పుడు వినుట జీవితమున నొక అపూర్వానుభూతి : రాంచలసీమలో, ముఖ్యముగా కడప కర్నూలు మండలములలో నిట్టి యనుభూతులు తరచు కలుగుచుండును.

ఈ పాల్గొంటి కథకు నాకు మూడు తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. మూడును ఒకే అక్షాత కవి కృతములు.

14. ఎఱ్ఱయ్య తరకవాదము :-

ఇది కృష్ణామండలమున లభించిన మరియొక నూతన వీరగాథ (తాళపత్ర గ్రంథము). ఇతివృత్తము పై రీతిగనే యుండునుగాని, అందలి కాటమరాజు స్థానమును దీనిలో పెయ్యల ఎఱ్ఱయ్య ఆక్రమించును. ఆలమందలో గంగ భయంకర వేషమున ప్రత్యక్షమై ఎఱ్ఱయ్యను భయపెట్ట జూచును. కాని ఎఱ్ఱయ్య ఆమెను లెక్కచేయడు. తన్ను గొల్చుమని చెప్పి గంగను ఎఱ్ఱయ్య ధిక్కరించి ప్రశ్నించును. గంగ యెన్నియో మాయలు చూపును. ఎఱ్ఱయ్య చలించడు. అంత గంగ మహా కోపముతో—

“పోలురాజు పగలు పోకుండ నిలిపి

వారికి మీకును వైరంబు చేసి

సరి వీరకల్లుగా సంపింతు నేను

ఏనుగులు గుఱ్ఱాలు ఎద్దులావులను

శానాపశానలు సంపింతు నేను”⁶⁹—అని ప్రతిజ్ఞ పట్టి అదృశ్యయగును.

69. కృష్ణాజిల్లా, కైకలూరు తాలూకా, పెకకగూడెంలో 1964 లో లభించిన తాళపత్ర ప్రతి, ఆకు 38.

ఒక విధముగా 'పాలేటి కథ' సుఖాంతమని చెప్పవచ్చును. అందు గంగ చివరకు శాంతించి మాయమగును. కాని యీ 'యెఱ్ఱయ్య తరకవాదము'లో మాత్రము గంగ యాదవులను శపించి మాయమగును. కావున దీనిని విషాదాంత మన వచ్చును.

15. కాటమరాజు దక్షిణాది ఆవులమేపు (పుల్లరి కథ)

'కాటమరాజు దక్షిణాది ఆవులమేపు' అను కథకు మరి అయిదుపేళ్లున్నవి. "పుల్లరి కథ, జన్నివాడ కథ, చదరంగం కథ, దక్షిణాది ఆవులమేపు, ఆవుల మేపులు-దక్షిణ కాండము." వీనిలో 'జన్నివాడ కథ', 'పుల్లరి కథ' అను పేళ్లకు ప్రాచుర్యము హెచ్చు.

గంగకు పాలేటి కడ చేయెత్తి మ్రొక్కిన కాటమరాజు, తన ఆలమందలతో పాటు పాలేటిని దాటి, నెల్లూరిసీమ కేగినాడు. పోలురాజునాటి పగలు తీర్చవలెనని సోదరులతో చెప్పినాడు. నెల్లూరును పాలించు నల్లసిద్ధిరాజు కడకు తన కంపటి లను పంపి, "సీరున పుట్టిన పూరెల్లమాది, ఆవుకు పుట్టిన కోడెల్లమీది" అని రాగి శాసనములు వ్రాయించుకొని, పెన్న యొడ్డుచగల రంగనాథస్వామి దేవాలయము లోని దేవసాక్షులను బెట్టుకొని, నెల్లూరి పచ్చిక బీళ్లలో తన పశు గణమును మేపుకొను చుండెను. కాటమరాజు ఆలమందలు పచ్చిక బీళ్లనే కాక, నెల్లూరి సీమల్లోని వరిపొలములను గూడ మేసివై చెను. పొలములలోని కాపులు నెల్లూరు నకు పోయి, నల్లసిద్ధి రెండవ భార్యయగు కుందమాదేవితో మొరపెట్టకొనిరి. కుందమాదేవి కాటమరాజుపై కోపించి, ఆతని ఆలమందలను బోయలచే పొడి పింతుననెను. ఆమె అన్నగారు 'భావరాజు' అట్టి పని చేయవలదని చెల్లెలిని వారించెను. అందుచే నామె తన పెంపుడు చిలుకను ఆలమందలున్న తావునకు పంపెను. ఆ చిలుక పలు రకముల కూతలు కూయచు, కాటమరాజు ఆవులను బెదరించెను. ఆ యావులు విపరీతముగా భయపడి లేగలమై త్రొక్కుకొనుచు పరుగిడసాగెను. పద్మరాఘవుడది చూచి ఆ చిలుకను తన బాణముతో నేసెను. ఆ చిలుక కుందమాదేవి కడకువచ్చి ప్రాణములు విడిచెను. కుందమాదేవి అగ్రహా వేశముతో చుండు బోయలను పంపి కాటమరాజు మందను పొడిపించెను. అది చూచి కాటమరాజు క్రుద్ధుడై, ఆ బోయలను, చంపించి, గోసంగి వీరులను

అలమందలలో నెల్లూరి కోటపైకి వందె త్రించెను. గోనంగి పీఠులు నెల్లూరు పట్టణమంతటిని ధ్వంసముచేసిరి. తరువాత యాదవులందరును నల్లసిద్దిరాజునకు పుల్లరి నెగవేసి, ఎఱ్ఱగడ్డపాటికి తరలి వచ్చిరి.

నాకు, ఈ కథాసంబంధమగు తాళపత్ర గ్రంథము కృష్ణామండలమున కైకలూరు తాలూకా పెరికగూడెము అను గ్రామములో గుఱ్ఱర్లపూడి చింతాలు అను కొమ్ములవానికడ లభించినది (21-9-1964); కవి అజ్ఞాతుడు.

16. భట్టు రాయబారము లేక కల్లి రాయబారము

ఎక్కువగా పాఠబడుచున్న కాటమరాజుకథలలో నిది యొకటి. దీనిని దొనకొండ గంగజాతరలోను, పాలేటి గంగజాతర (ఎఱ్ఱగడ్డపాడు దగ్గర) లోను ప్రతి సంవత్సరమును పాడుచున్నారు. దీనికి సంబంధించిన వ్రాతప్రతులు మదరాసు ప్ర. ప్రా. లి. పు. భాం. న మూడున్నవి (డి. నెం. 1041, 1042, 1043). ఈ ప్రతులలో 'భట్టు రాయబారము' అనియున్నను, జానపదులలో ఈ కథకు 'కల్లి రాయబారము' అనియే ప్రసిద్ధి.

దీని కర్త యెవరో తెలియరాదు. చ్రోను దొరగారు ఒక వ్రాతప్రతిలో దీని కర్త 'రాయ శృంగావళి' అని వ్రాసినారు. ఇది తప్పు. రాయశృంగావళి అను వాడు నల్లసిద్దిచే కాటమరాజు కడకు పంపబడిన భట్టు. దొరగారు పొరబడి యితడే దీని రచయిత యని భావించిరి.

తన భూములలో పశువులను మేపుకొని, పుల్లరి నీయకుండ ఎఱ్ఱగడ్డపాటికి వచ్చిన కాటమరాజుకడకు, నెల్లూరి నల్లసిద్దిరాజు ఒక భట్టును రాయబారమంపెను. అతనిపేరు 'రాయ శృంగావళి'; బ్రాహ్మణుడు. అతడు కాటమరాజు సభకు వచ్చి పుల్లరి చెల్లింపుడని యాదవులను కోరును. అతనికి సమాధానము చెప్పుటకై కాటమరాజు తన పక్షమున 'కొమార బంగారము' అను మరియొక భట్టును సభకు రప్పించును. ఈ యిరువురు భట్టును తమతమ యేలికల పక్షమున కాటమరాజు కొలువులో బాషించుకొనుట యీ వీరగాథలో సంభాషణాత్మకముగ రచింపబడినది. ఒక భట్టు బాషించిన పిమ్మట మరియొక భట్టు బాషించుటగా ఈ కథారచన సాగును. రాయ శృంగావళి భట్టు తన వాదమంతయును వినిపించి, కడ

పట — “బుద్ధిమాలియు వెళ్లి బుద్ధులు పోక, పెద్దరికాల్ మాని పెట్టు పుల్లరిని” అనును. ఇతని వాదమునకు సమాధానము చెప్పి, కాటమరాజు పక్షము వాడగు కొమారబంగారము భట్టు — “వదరక పలుమారు పనుధేశునెడుట, కదిలి రమ్మ నుమి మీ కలవారినెల్ల” అనును. ఇట్లు ఒక్కొక్కడును తన ఏలికను గూర్చి, తమ బలసంపదను గూర్చి వీరావేశముతో గొప్పలు చెప్పుకొనును. ఒకడు చెప్పుకొనిన గొప్ప మరొకనికి కోపకారణమగును. ఆ కోపముతో వారాడుకొనిన పలు కులయందెన్నియో సామెతలు, పలుకుబళ్లు, దేశీయోపమలు కొల్లలుగా దొరలును. కడకు రాయశృంగావళి కోపముతో కాటమరాజు నిట్టనును.

“దబ్బరకాదు మాధనమును నిపుడు

గొల్లవంకరబుద్ధి గొట్టున మాని

చెల్లించుమీ రాజుః చెడిపోకమీరు”

ఈ మాటతో కాటమరాజు ఉగ్రుడై లేచి, మాటిమాటికి ‘గొల్ల, గొల్ల’ యనుచున్న భట్టును చంపబోవును. ఆ భట్టు భయపడి పద్మనాయని చాటునకు తప్పుకొనును. పద్మనాయడు కాటమరాజును శాంతిచిత్తునిచేసి, భట్టునకు కట్నా లిప్పించి పంపెను. యాదవుల భట్టు తమ వీరులందరును యుద్ధమునకు సిద్ధ ముగానున్నారనియు, సిద్ధిరాజు నెత్తిరమ్మను మనియు రాయశృంగావళిని హెచ్చ రించును. రాయభారము విఫలము కాగా, రాయ శృంగావళి నెల్లూరుకు వెడలిపోయెను.

కాటమరాజు కథాచక్రమున ఈ ‘భట్టురాయభారము’ను ఒక ప్రత్యేక పద్ధతిలో పాడుదురు. దీనిని ‘పాడుదు’రనుటకన్న ‘చదువుదు’రనుట సమంజ సము. ఇందు రాగ వైవిధ్యము లేక, భావ గర్భితముగా ఆయా భాగములకు యుక్తమైన ఊనిక (stress) తో వచన కవిత్వము వలె చదువుదురు. గాథా కారులు రెండు వర్గములుగా చీలిపోవుదురు. ఒక వర్గమువారు నల్లసిద్ధి పక్షము భట్టువలెను, రెండవ వర్గమువారు కాటమరాజు పక్షము భట్టువలెను నబింతురు. దొనకొండలో గంగగుడికి ముందు రెండు అరుగులున్నవి. ఈ అరుగులపై ఈ ఈ భట్టు ఒకరి కొకరెదురుగా నిలబడి రాయభారము కథను కొనసాగింతురు. ఒక పక్షమువాడు ఒక భాగమును చదువగా, రెండవపక్షమువాడు దానికి సమా ధానముగా మరియొక భాగమును చదువును. పిమ్మట మొదటి పక్షములోని మరి

యొక ప్యక్తి పాట నుంచుకొనును. దానికి రెండవపక్షములోని వేరొకవ్యక్తి సమాధానము చెప్పును. ఇట్లు భట్టు రాయబారమునకు బాటుచు కడు రమణీయముగా ప్రదర్శింపబడును. ఈ గాథాగారులు నిజబడి పాడెడి అరుగులను 'కల్లి అరుగులు' అని పిలుచుదు. కల్లి రాయబార కథను పాడు అరుగులు రావుర ఈ పేరు వచ్చినది. ఎర్రగడ్డ పాడు దగ్గర గంగగుడి వద్ద జరుగు చాతరలో కల్లి రాయబారకథను పాలేటి మధ్యగల గల్లని గుండురాళ్ళదగ్గర పాడుదురు. ఈ రాళ్ళను 'కల్లిగుండ్లు' అందురు.

17. కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చేకథ

వేటూరి పరిష్కృతమగు కాటమరాజు కథలో సెవి రెండవ యనుబంధముగా ముద్రింపబడినది. దీని వ్రాతప్రతులు మదరాసు ప్ర. ప్రా. లి. పు. భాం.న గలవు, కవి అజ్ఞాతుడు.

ఇది భట్టు రాయబారమునకు తరువాత జరిగిన కథ. నెల్లూరి భట్టు రాయబారము విఫలమైనది. కాటమరాజు యుద్ధసన్నద్ధుడు కాసాగెను. నల్లసిద్దితో తనకు రాజోవు యుద్ధములో సహాయపడవలసినదిగా ధనముకొందలోనున్న తన సోదరుడు అయితమరాజునకు కమ్మ వ్రాయుమని పద్మనాయనితో చెప్పును. కమ్మ వ్రాయుటకు వ్రాలాకులు లేవని పద్మనాయడు పలికెను. కాటమరాజు, పంచలింగాలకొండకు దగ్గరలోనున్న 'కోటపాడు' ⁷⁰ గ్రామములో నుంచి వ్రాలాకులున్నవని తెలిసికొని, చట్టువారి యెఱ్ఱయ్యను బిలిచి వానిని తెమ్మనెను. అతడు ఆ కోటపాటికి పోయి, తన్నడ్డగించిన అనేక వీరులను జయించి, వ్రాలాకుల మంచి చెడ్డలు తనకు తెలియకపోవుటచే ఆ తాటిచెట్టునే పెల్లగించి తెచ్చివేసెను. పద్మనాయడు కరణములచే కమ్మలు వ్రాయించి, కాలారి చేతికిచ్చి దొనకొండలో నున్న అయితమరాజు కడకు పంపెను.

అయితమరాజు తనకు వచ్చిన కమ్మయొక్క శుభాశుభము తెరుగగోరి ఫలములు నింపిన యొక పశ్చరమున ఆ కమ్మనుంచి, చప్పన్నభాషలు తెలిసిన ఫలములు నిరిదేవిముందు పెట్టెను. ఆమె మొదట కమ్మను తాకక ఫలములను

70. ఈ కోటపాడు గ్రామము నేటికిని పంచలింగాలకొండకు తూర్పుగా మూడు మైళ్ళదూరమున పాలేటి యొడ్డున నున్నది. నేను చూచితిని.

తాకినచో యాదవులకు శుభమనియు, అట్లుకాక కమ్మనే తాకినచో అశుభమనియు అతడు భావించెను. సిరిదేవి మొదట కమ్మనే ముట్టినది; కమ్మచదివి వినిపించి నది. కాటమరాజునకు సహాయము చేయుటకై ఎఱగడ్డపాటికి పోవలెనని ఎల్లరును నిశ్చయించిరి. బాలరాజుల (ముమ్మయ్య - పోచయ్యల) ను మాత్రము ధనముకొండ రక్షణకై అచటనే నిలిపి, తక్కిన యాదవ వీరులందఱును ఎఱగడ్డపాటికి తరలిపోయిరి.

కాటమరాజు తన కడకు వచ్చిన సోదరులను బంధువులను ఆహ్వానించి గౌరవించెను. కాశికి పోయిన భక్తిరన్న రాలేదని అందఱును ఒక ప్రక్క విచారించుచు, వేరొక ప్రక్క నల్లసిద్ధితో యుద్ధము చేయుటకై ఉవ్విళ్ళూరుచు పగచాటి పంతములు పలుకుచుండిరి.

ఈ కథనుగూర్చి వ్రాయుచు తిమ్మావఱ్ఱుల కోదండ రామయ్యగారు, “ఇది యసంపూర్ణముగా మాత్రమే యుపలబ్ధమగుచున్నది. తక్కిన గ్రంథ భాగము దొరకునేమో పరిశోధింపవలసిన యపసరమున్నది” అనిరి. ఇది ప్రామాదికము, వేటూరి వారిచ్చిన అనుబంధములో ఈ కథ సంపూర్ణముగనే యున్నది.

18. వేడుక బొంగరాల కథ (అలుగుల పోలు) :-

దీనికి ‘బొంగరాల కథ, ముమ్మయ్య-పోచయ్య బొంగరాలు, అలుగుల పోలు’ అను నామాంతరములున్నవి. ఇది పల్నాటి పీఠకథా చక్రములోని బాల చంద్రుని బొంగరాల కథనుబట్టి వ్రాసినట్లుగా నున్నది. ఈ రెండు ప్రసిద్ధ పీఠ గాథా చక్రములును ఒకే కవి సార్వభౌముని చేతనుండి వెలువడియుండుటచే నిట్టి కథాసామ్యము లున్నవని తలపవచ్చును.

పోలురాజు మూడవ కుమారుడు ముమ్మయ్య. చిట్టినూక కన్నకొడుకును, అగుమంచి పెంపుడుకొడుకును అగువాడు పోచయ్య. ఈ మేనమామ - మేనల్లుడు ఇరువురును కలిసి ధనముకొండలో బొంగరము లాడుట యిందు వర్జితము. ఈ కథయొక్క తాళపత్ర ప్రతి చిత్తురుజిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటి పల్లెలోను, కాగితపు ప్రతులు కడపజిల్లా ప్రొద్దుటూరులో నొకటి, గుంటూరు జిల్లా తెనాలి తాలూకా యడవూరులో మరియొకటి నాకు లభించినవి. కాని వీనిలో ఏదియును సమగ్రముగా లేకపోవుట దురదృష్టము.

అయితమరాజుడులు ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో నల్లసిద్ధిలో యుద్ధము చేయుచుండిరి. ఘనముకొండలోనున్న ముమ్మయ్య పోచయ్యలకు ఈ విషయము తెలియదు. సిరిదేవి వారిచినును వారు వినక, దేవతా బొంగరాలను తీసికొని, సంగడిలతో కలిసి, చాలురావులకడ బొంగరాల నాడసాగిరి. మామయు అల్లుడును పందెములోడ్డి పంతముతో నాడసాగిరి. ధనముకొండలోని స్త్రీలు ఆ బొంగరాలాటను చూడవచ్చిరి. బాలరాజులు విసిరిన బొంగరము ఒక వైశ్యవాంతుడు తగిలి ఆమె మూర్ఛపోయెను. మూర్ఛనుండి లేచి. ఆమె బాలరాజులను దూషించెను' ఆ దూషణనుబట్టి కాటమరాజుడులు ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో యుద్ధము చేయుచుండిరని బాలరాజులు గ్రహించిరి. వెంటనే తల్లుల అనుమతిని గైకొని పాలేటికి పయనమైరి. వారికి కొన్ని దుశ్శత్రుసములయ్యెను. ఆ శత్రుసములను గూర్చి మామ మమ్మయ్య అల్లుడగు పోచయ్యను ప్రశ్నించును. పోచయ్య ఆ శత్రున ఫలములను చెప్పును. (ఇంతటితో నాకు లభించిన ప్రతులలో కథ నిలిచి పోయినది).

ప్రొద్దుటూరులో శూలం రామగోవిందప్ప అను యాదవ గాథానాయకు తరువాత కథ నిట్లు చెప్పినాడు: "బాలరాజులు పాలేటికి వచ్చుసరికి యుద్ధము పరిపూర్తియైనది. కాటమరాజు పంచలింగాల కొండపైకి పోవుచుండెను. ఈ బాలరాజులను చూచి శత్రువులని భ్రమించి, తన చేతనున్న బల్లెము వారిపై వినరెను. దానిచే బాలరాజులు కూలిపోయిరి. పిమ్మట కాటమరాజు వారిని ముమ్మయ్య—పోచయ్యలుగా గుర్తించి, చేసిన పనికి విచారించి, తానును ఆత్మహత్య చేసికొనెను. బాలరాజులిట్లు అలుగులచే నొరిగిపోయిరి కావున దీనికి 'అలుగులపోలు' అని పేరు వచ్చినది."

కాని పై కథాపూరణము సత్యముగా దోషము. ఏలయన, 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట' అను తరువాత కథలో ముమ్మయ్య పోచయ్య యుద్ధము చేసినట్లు స్పష్టముగా వర్ణింపబడినది. 'బాలరాజుల యుద్ధము' అనుపేరుతో వీరి యుద్ధమును ప్రత్యేకముగా వర్ణించు నొక కొండ యున్నది. కావున ధనముకొండ నుండి బయలుదేరిన బాలరాజులు ఎఱ్ఱగడ్డపాటికి వచ్చి, నల్లసిద్ధిరాజు సైన్యముతో యుద్ధముచేసి, వీరస్వర్గ మలంకరించినటుయే బొంగరాలకథకు సరియగు పూరణము. ముమ్మయ్య-ఉండవెల్లి విరిగోపు అను శత్రువీరునితోను, పోచయ్య-తిర్ల మల తిప్పయ్య అను పగవానితోను యుద్ధము చేసిరని ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో

స్పష్టముగా నున్నది. ఈ బొంగరాల కథలో వలురాజునుండి పోలురాజు వరకును గల పూర్వ పీఠల కథలన్నియును ప్రసక్తములగును.

19. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట

ఈ పీఠగాథకు సంబంధించిన వ్రాతప్రతులు మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.పు. భాం. లో నాలుగున్నవి. (D. No. 1031, 1032, 1033, 1034). ఈ నాలుగును 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట' అను పేరుతోనే యున్నవి. ఇదేకథ 'కాటమ రాజు చరిత్ర' అను పేరుతో గూడ రెండు ప్రతులలో నున్నది. (D.No. 1040, 1044). ఈ ప్రతులలో D.No. 1040 అను దానిని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు పరిష్కరింపగా, ఆ గ్రంథాలయమువారు మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి పీఠికతో 1953 లో ప్రకటింపియున్నారు. (ఈ ప్రతులలోని నామమును చూచియే కాబోలును దీనికి 'కాటమరాజుకథ' అని పేరు పెట్టినారు. ఇది సరికాదు. దీనిని ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట అనుటయే సమంజసము. ఈ కథాచక్రమున ఏయొక్క పీఠగాథకును 'కాటమరాజుకథ' అను పేరులేదు). దీని రచయిత గంగుల పినయెల్లయ.

ఈ ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటనంతటిని ఒకే పీఠగాథగా భ్రమింపరాదు. ఇది యేడు కథల గుత్తి. ఈ యేడింటిని 'కాండలు' అందురు. ఈ కాండల వరుస క్రమమిట్లుండును: 1. చల్లవారి జగడము 2. బొల్లాపు జగడము 3. బీర్నీడు యుద్ధము 4. బాలరాజుల యుద్ధము 5. ఆవుల యెద్దుల జగడము 6. ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము 7. కాటమరాజు యుద్ధము. ('కఱియావుల రాజు యుద్ధ' మను కాండ కూడ కలదని కొన్ని ప్రసక్తుల వలన తెలియుచున్నది). గాథాకారులు ఈ యేడు కథలను వేరువేరుగనే పాడుచున్నారు. (వేటూరివారు అన్నింటిని కలిపి 'కాటమరాజు కథ' అని ప్రకటించిరి). ఈ యేడు కథలలోను మొదటి రెండు కథలకును నాకు తాళపత్ర గ్రంథములు లభించినవి. ఈ మొదటి రెండు కథలకే విశేష వ్యాప్తి యున్నది.

(i) చల్లవారి జగడము (ఖడ్గ తిక్కన కథ) :-

ఇది చిత్రభాసు సంవత్సరము మాఘ బహుళ అమావాస్య మంగళవారము నుండి ఫాల్గుణ బహుళ దశమి గురువారము వరకును జరిగిరది. దీనికి 'తిక్కనామాత్యుని కథ', 'ఈర్షమాని కథ' (=పీయలమాను కథ) అను రెండు నామాంతరములున్నవి. కాటమరాజు పితల్లి కుమారు లేడ్డురు కంటు. చల్ల పిన్నయ్య, చల్ల గోవిందు, చల్ల అనంతుడు, కోనేరు, అచ్యుతుడు, పుణ్ణుడు, చెంకటాప్తి. వీరించి పేరు చల్లవారు. యలమంచి కిథిపతులైన పీలేడ్డురును మహావీరులు. వీరు యుద్ధములో మొట్టమొదటి తాజాను ఆక్రమించిరి. 'చాగల కొండ చల్లగెరిగల' యొద్ద వీరి తాజా. చాగలకొండ పంచలింగాల కొండకు దక్షిణముగా ఇరుపడినాల్గు మైళ్లదూరమున గలదు. నల్లసిద్ధి ఈ తాజాను జయించితిగా, కాటమరాజున్న ఎజ్జగడ్డపాటికి పోలేడు. ఈ చల్లవారు తిక్కన తోను, నల్లసిద్ధితోను గావించిన యుద్ధమును వర్ణించుకథ యగుటచే దీనిని 'చల్ల వారి జగదము అందురు. ఇది ఖడ్గ తిక్కన చూపిన మహాశౌర్యమును ప్రసర్పించు కథయగుటచే దీనిని 'తిక్కనామాత్యుని కథ' అనియు పిలుతురు. చల్లవారి పక్షమున ఖడ్గతిక్కనతో పోరి మరణించిన 'బ్రహ్మ రుద్రయ్య' అను శివ బ్రాహ్మణుని గౌరవార్థము యాదవులు జమ్మిచెట్టు కింద యజ్ఞముచేసి, అతనికి 'వీరబోనము' నర్పించి, బ్రహ్మహత్యా దోషమును తావుకొనిరి. జమ్మిచెట్టునకు 'వీరవృక్ష' మని పేరు; అనగా 'వీరుల మ్రాను'. పదాది 'వ' కారము లోపించుట జానపదుల భాషలో గానవచ్చునొక ముఖ్య లక్షణము. 'వీ' లోని వకారము 'మ్రా' లోని రకారము లోపించి 'ఈరుల మ్రాను' గా మారి, 'రు' లోని అచ్చు లోపించి తరువాతి ల కారముతో సంశ్లేషము నొంది 'ఈర్షమాను' అయినది. యాదవులు జమ్మిచెట్టు క్రింద బ్రహ్మ రుద్రయ్యను గూర్చి యజ్ఞముచేసివ కథా పస్త్రపు వున్నది కావున దీనికి 'ఈర్షమాని కథ' అని కూడ పేరు వచ్చినది.

కాటమరాజు కథాచక్రములో ఖడ్గతిక్కన కథకున్న లోకవ్యాప్తి మరియే కథకును లేదు. ఇతడు పుట్టుకచే బ్రాహ్మణుడైనను, గొప్ప శాత్రుమును పదర్పించుటచే ఇతనికింత పేరు వచ్చినది. చల్లవారిని చూచి భయపడుచున్న నల్ల సిద్ధిని, తన్ను యుద్ధమునకు పంపుమని రణ తిక్కన కోరుట, తిక్కన్న చాగల కొండదగ్గరనున్న చల్లవారి తాజాకు వచ్చుట, అతడు చల్లవారితో పోరి సైన్యము నష్టముకాగా తిరిగి నెల్లూరు చేరుట, తల్లిదండ్రులును భార్యయు అతనిని పోషనచేయుట, ఖడ్గతిక్కన రెండవమారు యుద్ధమునకు వచ్చుట,

చల్లవారు బ్రహ్మహత్యాదోషమంటు నని భయపడుట, చల్లవారి మంత్రీ బ్రహ్మ
 రుద్రయ్య యను శివబ్రాహ్మణుడు ఖడ్గతిక్కనతో పోరుట, వారిరువురును మర
 జించుట—తిక్కనామాత్యుని కథలోని ప్రధానాంశములు. ఖడ్గతిక్కన్న-బ్రహ్మ
 రుద్రయ్య యిరువురును మాఘమాసమున అమావాస్యతిథిని మంగళవారము
 మధ్యాహ్నవేళ మడిసిరని కథలోనున్నది. వీరిరువురి యుద్ధము లోకోత్తరముగా
 వర్ణింపబడినది: తెలుగు సాహిత్యమున ప్రేక్షపై లెక్కింపవగిన యుద్ధవర్ణనలలో
 నిదియొకటి :

“అప్పుడు తిక్కన్న యగ్ని చందమునఁ
 గదిసెను గోపాగ్ని కన్నుల నురల
 నదలించి రుద్రుని నడ్డానవై చె
 పడిరుద్రుడంత నావాటు దప్పుకొనెఁ
 గరవాలు గైకొని కదిసె రుద్రుండు
 విడిబడి రిద్దఱు వీరయుద్ధమున
 ధరణిపై నొండొరుం దప్పించుకొనుచు
 లంఘించి వెనుకకు రాగడిల్లుచును
 బ్రాకుచు దూకుచుఁబైకి రేగుచును
 దాటించి నలుకుచుఁ దాకి పొడ్చుచును
 నులవడితో వచ్చి పరువడి సేసి
 కటపెట ఖంఖంగు ఘల్లుఘల్లుచు
 మెఱపులవలె మీఱి మెఱయుచుఁ బిడుగు
 చఱపులవలె గొప్పనడిని వ్రేయుచును
 నిర్వూరు పోరిరి దుర్వారులగుచుఁ
 దిక్కెడుద్రుక్షుడై తెగవ్రేయ రుద్రుఁ
 డక్కడఁ జెక్కలై యవనిపైఁ బడియెఁ
 బడుచునే రుద్రుడాపక ఖడ్గ ధారఁ

ఉత్తమక యామృత తల ధ్రువివై చె”71.

ఇట్లు సజీవుడైన ఖడ్గతిక్కనమే కాదు, విగత జీవుడైన ఖడ్గతిక్కన హృదయమహా శౌర్యమును ప్రవర్తించెను. ఖడ్గతిక్కన తలదీయగొని సిద్ధనామాత్యుడు కుమారుని మరణమును బిసి, ముద్దహామిరి వచ్చి, ఆతని కళేవరమును కనుగొనజాలక వెదకుకొనుచుండెను. అప్పుడు తెగివడిన లిక్కన్న కండలు ఎగిసెగిసి పడుచుండెను. శరీరమునయు చూపల ముక్కలు ముక్కలగు పరకును పోరిన మహాహరుడు ఖడ్గతిక్కన. పరశరసుదను సిద్ధుడైన ఆ కండలనే మూట కట్టుకొని నెల్లారెక్కెగారు:

“జునిధిలో మీముల్ చలియించునట్లు
నెత్తుటి ఎఱ్ఱులోఁ దుత్తునియలుగఁ
దిక్కన్న కండలు తేలాడుచుండె
నెగిసెగిసి పడుచుండె నీవలావలకుఁ
గొనుగొని యవి నూట కన్నీరుగాల్చి
వాపి భోవతిని నా కండలు మోచి
యాతఁడు నెల్లారి కప్పడేలేర”72

ఇటునొక సుఖ్యవిషయము గమనింపదలసి యున్నది. యాదవ జానపద కవులు యాదవుల ప్రత్యర్థియైన ఖడ్గతిక్కన శౌర్యమునుగూడ ఇంత పశస్తముగా వర్ణించిరి. ఇది వీరగాథల చరిత్రలో ఆహార్య విషయము. సాహిత్యమున, ముఖ్యముగా వీరగాథలలో ఇట్టి నిష్పక్షపాత వైఖరి మరి యెచ్చటను కానరాదు. ఇది యాదవుల హృదయ నైర్మల్యమునకు మచ్చుతునక :

ఇట్లు ఖడ్గతిక్కన—బ్రహ్మరుద్రయలు పరస్పరము ఖండించుకొని మర జీంచిన తరువాత, నల్లసిద్దియే స్వయముగా చల్లవారిపై దండెత్తి వచ్చును. చల్లవారు గొప్పయుద్ధము చేసి, నల్లసిద్ది సోదరుడగు కొమారసిద్ది రాజును కూల్తురు. అంత కస్తూరి సిద్దిరాజు విజృంభించును. చల్లవారేడ్లరును ఆతనితో

71. కాటమరాజుకథ, వేటూరి పరిష్కృతము, పుటలు 26, 27.

72. Ibid, పుట 29.

కొంత తడవు పోరి మరణింతురు. ఇక్కడతో చల్లవారి జగడము పూర్తయగును. దశమి గురువారమునాడు చల్లవారు చనిపోయిరట. ఈ దశమినుండి మరల వరుసగా అమావాస్యవరకును యుద్ధములు చెప్పబడినవి. కాటమరాజు యుద్ధము అమావాస్యనాడు జరగినదట. అనగా ఖడ్గతిక్కన యుద్ధమునకును కాటమరాజు యుద్ధమునకును సరిగా నొక నెల దినముల వ్యవధానమున్నది. ఖడ్గతిక్కన యుద్ధము మాఘమాసమున అమావాస్య మంగళ వారమునాడు కాగా, కాటమరాజు యుద్ధము ఫాల్గుణ మాసమున అమావాస్య మంగళవారమునాడు జరగియుండునని ఊహింపవచ్చును. కాబట్టి చల్లవారి జగడము దశమి గురువారమునాడని వీరగాథలో నున్న దానినిబట్టి అది పాల్గుణ బహుళ దశమియని ఊహించుట సమంజసము. వీరగాథలనుబట్టి యీ సంవత్సరము పేరు 'చిత్రభాను'

ఖడ్గతిక్కన మరణమునకును చల్లవారి మరణమునకును చాల వ్యవధానమున్నది. దాదాపు 25 రోజుల యెడమున్నది. ఈ వ్యవధానములో నల్లసిద్ధి వివిధ రాజన్యులనుండి సైన్యములను సమకూర్చుకొని యుండును. మాఘ బహుళ అమావాస్య మంగళవారము ఖడ్గతిక్కన—బ్రహ్మరుద్రయ్యలు మరణించినరోజు. అనగా తిక్కన మొదటి దండయాత్ర యీ అమావాస్యకు పూర్వమే జరగినది. బహుళః చతుర్దశినాడు జరగియుండును. వీరగాథనుబట్టి రెండు దండయాత్రలకును ఒక్క రోజుకన్న ఎక్కువ వ్యవధానములేదు.

ఈ వీరగాథలో ఖడ్గతిక్కన చాగలకొండ దగ్గర చల్ల పిన్నమనేని మంత్రియగు బ్రహ్మరుద్రయ్యతో పోరి మరణించినట్లున్నది. కాని పట్టపురావి కై ఫీయతులో ఈ ఖడ్గతిక్కనవృత్తాంతము భిన్నముగా నున్నది. తిక్కన మొదటి యుద్ధము పట్టపురావి గ్రామమునకు ఈశాన్యముగా పరుగుదూరమున పెన్నా నదికి ఉత్తర భాగమందు గల సోమశిలపట్టణము దగ్గర జరగినట్లున్నది. ఈ మొదటి యుద్ధమున నితడు చల్లవారితో పోరినట్లు లేదు. కాటమరాజుతోను, కరియాపుల రాజుతోను, పోరినట్లున్నది. ఖడ్గతిక్కన అపజయమునొంది, నెల్లూరునకు పోయి తిరిగి సైన్యముతో వచ్చినప్పుడు చేసిన రెండవ యుద్ధము కూడ సోమశిలపట్టణము నొద్ద పెన్నానదీ తీరముననే జరగినట్లున్నది. ఈ రెండవ యుద్ధమున ఖడ్గ

తిక్కన కాటమరాజును, కఠియాపురాను, వారికి సహాయముగా వచ్చిన చల్లవారిని విరుగజొడిచి, పట్టపురావి గాముమున చుత్తరమున గల పెన్నానదీ తీరము వరకును వారిని తరిమి కొట్టినట్లుగా గలదు. అక్కడ దైవబలము చాలక తిక్కన మరణించినట్లుగా చెప్పబడినది. భగవతిక్కన మరణించిన ఆ ప్రదేశమును 'తిక్కనపాడు' అని నేటికిని పిలుచుచున్నారు. అక్కడ గుఱ్ఱముపై నధిరోపించిన భగవతిక్కన వీరగల్లు కూడ కలదు. వీరగాథలో చెప్పబడిన చాగలకొండ ప్రదేశమునాని, బ్రహ్మరుద్రయ్య పేరునాని యీ పట్టపురావి కైఫీయతులో లేవు. తిక్కన మొదటిసారి చేసిన యుద్ధము చల్లవారిలో చేసినట్లుగా లేదు.

(ii) బొల్లాపు జగడము :-

మామనమున అమావాస్య మంగళ చారమునాడు భగవతిక్కన-బ్రహ్మరుద్రయ్యల యుద్ధము జరిగినట్లును, దశమి గురువారమునాడు చల్లవారు రణమున గూలినట్లును వెనుకటి వీరగాథలోనున్నది. అనగా, చల్లవారు పాల్గుణ బహుళ దశమి గురువారమునాడు చనిపోయిరని తలంపవచ్చును. ఈ బొల్లాపు జగడము ఏకాదశినాడు జరిగినట్లుగా నున్నది. అనగా పాల్గుణ బహుళ ఏకాదశి శుక్రవారమని యూహింపవచ్చును.

చాగలకొండ కాణాలో చల్లవారు మడియగా, నల్లసిద్ధిరాజు తన సైన్యముతో మరికొంత ముందునకు నడచి 'అడ్డావుకట్ట' కడ నిలిచెను. అతని ఆపార సేనావాహిని "దిరిసెల, కఠియెద్దుకురువ, ఆదూరు, పెండ్రేల, అన్నెబోయిన పల్లె, ఈదల భీమవరము, చీమపెంట, చిటిమడుగుపాడు, అరుముడు గుత్తు, మారినీనిపల్లె, మంగల్లిపాడు, దామిసెట్టి చెరువు, కంపమడుగుపాడు, గుజ్జర్లవాగు, వెలుగొడు" మొదలగు ప్రదేశములలో విడిసినది. ఆ నల్లసిద్ధి సైన్యములో కొన్ని అపశకునములైనవి. యుద్ధమున తమ సైన్యములన్నియు మడియగలవని సంద్యగోపాలుడు ఆ శకున ఫలితములను వివరించెను. కాని వీరనాయకులతని మాటలను టెక్కింపలేదు.

ఆ నాడు ఏకాదశి. పల్లికొండ నాటి యుద్ధము బొల్లావువంతని గ్రహించెను. యాదవులు బొల్లావు నలంకరించి. యుద్ధము చేయవలసినదిగా ప్రార్థించిరి. అవతారమూర్తియగు ఆ బొల్లావు వారి ప్రార్థన నంగీకరించి, నల్లసిద్ధిసేనపై పడదుమికి, వేలకొలది భటులను పరిమార్చి, వీరులను నేలగూల్చెను. ఇట బొల్లావు చేసిన ఘోర యుద్ధము అత్యద్భుతముగా వర్ణింపబడినది:-

“ఘనరౌద్ర కోపమున ఘంట మువ్వలును
జలరేగి మ్రోగంగఁ జౌకశింపుచును
ఘల్లునఁ బై దూకె ఘనులఁ బడఁ దాకె
లేవకుండగఁ ద్రొక్కి రేచి కోపాన
నాడుటందెలు మ్రోగ నాల్గు పాదములఁ
బాదాలు తాదించెఁ బగతుర పైనఁ
దన్నె సమ్మెట వ్రేట్లు తాకినయట్లు
పఱియలై పుట్టెలు వడఁగ నాడాడ
బ్రద్దలై గుండెలు వఱగంగ దశము
పొడమాపి పగతుర బొల్లియావపుడు
సుడిసితన్నఁగఁ బ్రేవు చుట్టుకొనివచ్చెఁ
గొందఱు విల్మూక గుంపులై యున్నఁ
గొమ్ము చక్కఁగ వంచి కుదురుగాఁ బొడిచె
పెడ మొగంబుగ వెంటఁ బ్రేగులు వెళ్లు
వాలము మెడఁ జుట్టి వడినేలఁ గొట్టి
పాలేట గంగ భూపాలునిఁ జంపె
నంపెకనుమ నాగరాజు నడికలనఁ జచ్చెఁ
గొందఱు మన్నీలు గుట్టలై పడిరి
యెడలేక చంపెను వెన నాదిమూర్తి” 73.

ఈ విధముగా యుద్ధము చేయుచున్న బొల్లావును చూచి నల్లసిద్ధి సైన్యములు పరుగుపెట్టినవి. బెడరి పారినసేక తమ యేలికయగు సిద్ధిరాజుతో మొరపెట్టుకొనెను. బొల్లావుయొక్క బొడ్డుగంట మహాత్యమును సంద్యగోపాలుడు నల్లసిద్ధితెరింగించెను. కాని నల్లసిద్ధి దానిని లెక్కసేయక. గొప్ప వీరులను కొంచరినేరి, ఆ బొల్లావుపైకి పంపెను, మామోపాయమున ఆ యావు వీరులను జంపినది. పారివచ్చిన కొంచరు పిరులు బొల్లావు గొప్పతనమును నల్లసిద్ధిరాజు వారి ప్రశంసను విని చుండిపడి బొల్లావుపైకి బోయవీరులను పంపెను. ఆ బోయలు బొల్లావుతో ఒక రేయి వగలు యుద్ధముచేసి, బల్లెములతో దానికి బలమైన గాయములు చేసిరి. అప్పుడు బొల్లావుశౌర్యము అభిమన్యుని శౌర్యమువలె అతిలోక సుందరముగా వర్ణింపబడినది.

“పెక్కు ముంగిసలతో పెద్ద శేషుండు
సాహసంబునఁ బోరు చందాన నావు
కొమ్ములఁ జిమ్ముచు గొరసెల మట్టి
యాకొని బొల్లావు అలుగులఁ దినుచు
దాహంబు గొని రక్తభారఁ ద్రావుచును
ధీరులౌ బోయల దిండ్లు త్రిప్పుచును
వింతగాఁ బున్నమ వెన్నెల గాయ
నంతంత బిల్లి దీపులాడినయట్లు” 74.

యుద్ధము చేయుచుండెను. బొల్లావు జగడమునకు అమరులు మెచ్చి కనకరథమును బంపిరి. ఏకాదశి రోజున ఇరువది యేడు ఘడియలకు “కరివరదుడంపిన కనకరథమెక్కి, యరిగెను బొల్లావు నా విష్ణుకడకు.” కొమ్ములవారు చాల తరచుగా పాడెడి వీరగాథలలో ఈ బొల్లావు జగడ మొకటి. తానకముల రోజున దీనిని తప్పక పాడుదురు.

(iii) వీరినీడు యుద్ధము : -

పొల్లూరి బహుళ ఏకాదశినాడు బొల్లావు వైకుంఠ మేగగా, ద్వాదశినాడు వీరినీడు యుద్ధముచేసెను. ఆ రోజు శనివారము కావలెను. ఇతడు ‘మంగల్లి

పాడు' తాజ్మున వేచియున్న గోసంగి వీరుడు. ఆరువేల గోసంగి దళమునకు నాయకుడు; కొంగవాలుకత్తి గోసంగి వీరుల ఆయుధము. ఇతని తండ్రి మసిలి నీడు బల్లికురువ యుద్ధమున మరణించెను. తల్లి మారెమ్మ సహగమునము చేసినది.

బీరినీని పుట్టుకను గూర్చి కొమ్ములవారొక వింత కథను చెప్పుచుందురు. పార్వతీదేవి బీరతీగలలో తన మైలబట్టను పడవేయగా బీరినీడు పుట్టివాడట. ఆ బీరతీగలలోని బాలుని సిరిదేవి పెంచినది. బీర తీగలలో పుట్టుటచే 'బీరినీడు' అని పేరిడిరి. ఇతడు యాదవుల ఆలమందలతోనుండు మాతంగి వీరుడు (చూదిగ). ఇతనికన్న ముందు 'ఉలవన్న' అను మాలవీరుడు యాదవుల ఆలమందకడ నుండెడివాడు. తరువాత అతడేకారణముననో యాదవులకు దూరమైనాడు. ఆ ఉలవన్నను కూడ పోలురాజు భార్యయగు సిరిదేవియే పెంచినది. ఆమె తన కుడి చంటి పాలతో బీరినీని, ఎడమ చంటిపాలతో ఉలవన్నను పెంచినదట. కుడి చంటి పాలు త్రాగుటచే బీరినీడు యాదవులతో కూడియున్నాడనియు, ఎడమ చంటి పాలు త్రాగుటచే ఉలవన్న ఎడముగా పోయినాడనియు గాథాకారులు చెప్పుచుందురు.

బీరినీనితో పాటు 'చిన్నయ' అను మరియొక గోసంగి వీరుడు కలడు. వీరువుక్కును ఇద్దరిద్దరు తమ్ములు గూడగలరు. "చినగబ్బి పెదగబ్బి చిన్నయ్య తమ్ములు, పిన రంతు పెదరంతు బీరన్నతమ్ములు." అని గాథాకారులు పాడు చుందురు.

'అడ్డావుకట్ట' దగ్గర బొల్లాపు మరణింపగా, నల్లసిద్ధి సైన్యములు ఆ తాణా ను గడచి, మరికొంత ముందుకు నడచి, మంగల్లిపాటికి వచ్చి నిలిచెను. సిద్ధిరాజు రాకను జూచి బీరినీడు తన గోసంగి వీరులను బిలిచెను. నాలుగువేల గోసంగులు వచ్చి బీరన్నను కీర్తించిరి. బీరన్న ఆ గోసంగి వీరులతో గలసి, అయితమరాజు కడ కేగి యుద్ధమున కనుజ్ఞ వేడెను. తరువాత వీరభద్రుని ప్రార్థించి, అతని విశ్వరూపమును పొంది, తనకత్తి పదును చూచుటకై ఒక మద్దిమానును నరకి నాడు. (గంగ జాతరలలో నేటికిని మద్దిమాను నరకుట ఒక ముఖ్యభాగము. బీరినీడు వేషము వేసిన వ్యక్తి కత్తిని చేతబట్టి, ఊరిబయటకు పోయి, అట భూమిలో పాతబడియున్న అరటి బోదెను నరకును). తరువాత తన గోసంగు లతో గలసి నల్లసిద్ధి సైన్యముపై బడెను :

“బాడలై యుండెడు బలములఁ జూచి
 యుగ్రుడై బీరన్న యుతిమి తాఁజూచి
 చేతి పట్టకత్తి చెలఁగి జళిపించె
 తళకు తళకున మెఱసెఁ దందర కుడువ
 బాతుపై నెగసేటి కైరవువలెను
 గొదకొని బీరన్న గోసంగులంత
 మదగజంబుల మీద మఱి దేగఁగదిసి
 కదిసిన యా భద్ర గజముల నెదిరి
 మసిలమ్మ పుత్రుఁడు మార్కొని నిలిచి
 యదలించి మెరవడి నంజె తాటించి
 దట్టించి యందెలు ధళధళయనఁగ
 నేటికి మత్స్యంబు లెమరెక్కి నట్లు
 కొండలై పచ్చేటి ఘోర గజములను
 దొండముల్ తెగనఱుకఁ దునియలై రాలి
 మొండెము లెగురు సని మొఱ వెట్టుచుండు”⁷⁵

ఇట్లు ఘోరరణము చేయుచున్న గోసంగి వీరులను జూచి, నల్లసిద్ధిరాజు కలవర
 మంది. తన సరదారుల పరాకును బాపెను. వారును ఉత్సాహపూరితులై గోసంగు
 లపై విజృంభించిరి. గోసంగులును బీరినీడును గొంత తడవు యుద్ధము చేసి—

“కుడి యెడను నొఱగిరి గోసంగులంత
 జాగిలాల్ బీరన్న సరసను దొఱగె
 దండి గోసంగులు ద్వాదశినాడు
 వై కుతంమునకై వఱగి రావేళ
 బీరన్న చెల్లెను బృథ్వి కంపింప”⁷⁶.

75. Ibid, పుటలు 89,90

76, Ibid, పుట 94.

బీరివీడును గోసంగులును మరణించుసరికి ప్రౌఢు క్రుంకెను. నల్లసిద్ధి, అట దగ్గరలోనున్న 'కొప్పకొండ'లో గుహ లెక్కువగా కలవని విని, అట విశ్రమింపదలంచి, తన సైన్యముతో నాకొండకడ కేగెను. ఆ కొండదగ్గర కాచియున్న 'కొమ్ము కసినేడు', తలికొండపాడులో నున్న 'దార సంఖినేడు' అను వీరు లిరువురును నల్లసిద్ధి నెదిరించిరి. వీరును కాటమరాజు పక్షమునకు చెందిన గోసంగి వీరులే. వీరితో పోరు సరికి తెల్లవారెను.

(iv) బాలరాజుల యుద్ధము :

బీరివీడు యుద్ధము తరువాత, మరునాడు బాలరాజుల యుద్ధము జరిగినది. కావున దీనిని పొల్లణ బహుళ త్రయోదశి ఆదివారముగా నూహించుట యుక్తము.

నల్లసిద్ధిరాజు సైన్యము చాగలకొండ, అడ్డాపుకట్ట, మంగలిపాడు, తాణాలను జయించి వచ్చుచున్నదని తెలిసి, ఎఱ్ఱగడ్డపాడులోని యాదవులు యుద్ధసన్నద్ధులైరి. అయితమరాజు తక్కిన సోదరులతోగలసి కాటమరాజు కడకు వచ్చెను. తామందరును యుద్ధమున మరణించినచో తమ యాదవ వంశము నాశనము కాకుండా, అయితమరాజు పుత్రుడగు అల్లుడాడెన్నకు ఆలమందనిచ్చి, గోపాలకులతో సహా కటకమునకు పంపివేసిరి. యుద్ధము చేయవలసిన వీరులు మాత్రము ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో నిలిచిరి. మంత్రి పల్లికొండ యాదవ వీరులకు ఈ క్రింది విధముగా పగల యేర్పాటు చేసెను. ఏ వీరుడు ఏ వీరునితో పోరాడవలెనో నిర్ణయించుటయే 'పగల యేర్పాటు'. (నేడు ఆటల పోటీలలో చేయు ఏర్పాటు వంటిదే యీ పగల యేర్పాటు)

కఱియాపుల రాజు × ఎఱ్ఱసిద్ధిరాజు

భట్టాపుల వల్లభన్న × పాపసిద్ధిరాజు

అయితమరాజు × గండగోపాలరాజు మరియు కస్తూరిరాజు

ముమ్మయ్య × ఉండవెల్లి విరిగోపు

నేతివారి ముద్దయ్య × పెద వేగి భావరాజు, పెద వరుడరాజు

నాచకూళ్ల నాయడు × గుత్తి భీముడు

పోచయ్య × తిర్తమల తిప్పయ్య

కొండువారి కొండయ్య } × నల్లసిద్ధి సైన్యము
గోవుల గంగయ్య }

ఇట్లు అయితమరాజు తమ్ములతోను పురదులతోను యుద్ధసన్నద్ధుడై 'అపర సరస్వతి' యను భట్టును సిద్ధిరాజు కడకుపంపి యుద్ధమున కాహ్వానించెను. నల్లసిద్ధిరాజు సైన్యములును అయితమరాజు సైన్యములును రణరంగమున కీకొన్నవి. ఆ సమయమున కాటమరాజును పద్మరాసువుడును కనకలమకముపై కూర్చుండి, పగడసాల నాడు చుంచురు. ఈ యాటను వారు యాచవుల యుద్ధముతో పోల్చి ఆడుదురు.

ఆ భీకర యుద్ధమున బాలరాజులగు ముమ్మయ్య పోచయ్యలు విజృంభించి శత్రు సైన్యములను నుగ్గు నుగ్గు చేయుచుండిరి. పోచయ్య కన్నెకొమారకము నేలు కనకము గంగురాజుతోను, చెన్నపట్టణమేలు చంద్రశేఖరునితోను, తిర్తమల తిప్పయ్యతోను ఘోర యుద్ధముచేసి, ఆ ముగ్గురి తలలు ఖండించి, ఆ తరిగిన శిరస్సులను తన చేతబట్టి. నలనన్నలమకము కడకువచ్చి, పగతుర తలలతో నతనికి 'పాదకానుక' పెట్టెను. ఒకప్పుడు ఆరవెల్లి దగ్గర పోచయ్య పశువులను పిలువగా నవి రాలేదు. అదిచూచి కాటమరాజు సోదరపక్ష పాతముతో ముమ్మయ్యను పొగడి పోచయ్యను పరిహాసించెనట. ఆ పరిహాసమును బావుకొని, తాను వీరుడననియు, ముమ్మయ్య కంటె గొప్పవాడననియు చాటుకొనుటకై పోచయ్య యిట్టి కానుకను కాటమరాజున కొసంగెను. అయినను మొదట కాటమరాజు ఆ శిరస్సులు పోచయ్య నరికినవని నమ్మలేదు. అప్పుడు పోచయ్య శ్రీహరిని ప్రార్థించి, ఆ శిరస్సులను పలికించెనట. అప్పుడు కాటమరాజు నమ్మి, అతని శౌర్యమును ప్రశంసించెను. వీడెమునిచ్చి మరల పోచయ్యను యుద్ధమునకు పంపెను.

పోచయ్య నలనన్నకడనుండి తిరిగి యుద్ధభూమికి వచ్చుసరికి ముమ్మయ్య మరణించెను. పోచయ్య తన మామకై మిక్కిలి దుఃఖించి, రెట్టించిన కోపముతో విజృంభించెను.

“ఆ గుడై పోచయ్య యశ్వంబునేక్కి-
 కాలు తాటించి కరాళించి దూకెఁ
 జేరి విమతుల తోడఁ జేసెయ్యద్దంబు
 పోచయ్య యొక్కడే పొసఁగబదివేల
 నప్పుడే వెన్నంటి హతము సేయంగఁ
 కాల్చులంబుల నఱికి కల్లుగాఁ జంపి
 యామీద బగతుర నాముకొని కదిసి
 జళిపించి బల్లాల సంధించగాను
 చాచి బల్లాలపైఁ జొకళించియును
 దడయని కోపాగ్నిఁ దలలు ఖండించి
 యాముకొని పోచయ్య హతముసేయంగ
 ఘోరు ఘోరనియెడి గోపాలురెల్ల
 వేడుక మీఱుచు వెలయ నుఱుమాడి
 యేస్థుల నశ్వాల నెన్నంగ బలము
 విరివిగా రణమందు వఱగిన విధము
 ఘోరాజిఁబీనుగుల్ గుట్టలై యుండె
 దురములో శిరసులు దొంతులభంగి
 గుట్టలై యుండెను కొదవ లేకుండ.”⁷⁷

యాదవ పీఠులందరును తమ తమ కేర్పాటుచేసిన పగలను సాధించి,
 తమ యశ్వములు రణములో కూలగా, ఎదురొమ్ము గాయాలు తగిలి, పూచిన
 తంగేడు చెట్లవలె నలనన్న కడకు వచ్చిరి. నలనన్న వారినందరిని ఓదార్చెను.

ఈ బాలరాజుల యుద్ధము పల్నాటి వీర చరిత్రలోని బాలచంద్రుఁ యుద్ధమువలె నున్నది. శత్రువుల తలలు నరికి, పంతమీడెచ్చుకొనిన పోచయ్య అచ్చముగా బాలచంద్రునిచేతనే కన్నట్టును. బ్రహ్మనాయనిచేతనే కాటమరాజు కూడ మొదట పోచయ్యను పరిహసించును. ఇట్టి సన్నివేశ సామ్యములు పల్నాటి వీర భాగవతమును రచించిన శ్రీనాథకవి సార్వభౌముడే యాదవ భారతమున గూడ రచించెననుటకు ప్రబలమగు తార్కాణములు.

(v) ఆవుల యెద్దుల జగడము :

త్రయోదశి ఆదివారమునాడు బాలరాజుల యుద్ధము జరుగగా, చతుర్దశి నాడు ఆవుల యెద్దుల సహాయముతో ఎట్టయ్య రిరువురు యుద్ధము చేసిరి. ఒకే రోజున రెండు తిథులుండవచ్చును. కాని వీరగాథలలో చెప్పిన దానినిబట్టి చూడగా ఉదయమునండి సాయంకాలము వరకును ఒక యుద్ధము జరిగినట్లుగా నున్నది. కావున ఇందలి ఒక తిథి ఒక రోజును సూచించును. కాబట్టి త్రయోదశి ఆదివారమునాడు బాలరాజుల యుద్ధము కాగా. చతుర్దశి సోమవారమునాడు ఆవుల యెద్దుల జగడము-ఎట్టయ్యల యుద్ధము జరిగినవని చెప్పవలెను.

యుద్ధమునందలసిపోయిన యాదవులను నలనన్న ఓచార్చినాడు. మరు నాడు మంత్రి పల్లికొండ చట్టువారి యెఱ్ఱయ్యకును, నలుగురెద్దులకును. పుల్లెద్దు బసవన్నకును పంతముకలదని చెప్పెను. పాపసిద్ధి రాజు తన దండుతో పయన మైవచ్చినాడు. సంధ్యగోపాలుడు ఆవుల గొప్పతనమును గూర్చి చెప్పగా వీరులు తిరస్కరించిరి. యాదవులు తమ నజ్జావులను ఆశ్వములపైకిని, నలుగురెద్దలను మదగజములపైకిని ఉరికించిరి. పాపసిద్ధి సైన్యము అలమందపై గురుగుబయని ధర గుబ్బిల్లనట్లుగా తుపాకులు కాల్చిరి. అయినను ఆవులు లేగలు బెదరలేదు. శత్రువులపై విజృంభించి మహాయుద్ధమును చేసినవి.

“మేదినిపైఁజూచి మెండైన దశముఁ

దాదెంచితన్నినఁ దలలాడిపడెను

గాలు దాదెంపుచు గడు వేగనెగసి

లేళ్ళపై సింహముల్ లేచినయట్టు
 లెడపక పగతుర యెదములు పగుల
 దన్నుచుఁ ద్రొక్కుచు దళములఁ గూల్చి
 నాలుకర్ చాచియు నతికోపమునకు
 బగవారు శత్రువులు పట్టవచ్చినను
 నుజ్జీకి తలపునుకలు నూడిపడఁదన్ను”⁷⁸

(vi) ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము :-

ఇట్లు యుద్ధము చేయుచున్న యాదవుల లేగల ధాటి కాగలేక పాపసిద్ధి
 సైన్యము పారిపోసాగెను. అంతలో కాటమరాజు పల్లికొండతో నాలోచించి, చట్టు
 వారి యెఱ్ఱయ్యకును పెయ్యోల యెఱ్ఱయ్యకును పగల నేర్పరచి పంపెను. వారిరు
 వురును రణరంగమునకు వచ్చి, ఎద్దులను ఆవులను పేరు పేరున నాహ్వానించి,
 శత్రు సైన్యముపై పురికొల్పిరి. ఎద్దులు చెలరేగి ఏనుగులను చంవెను. నఱ్ఱావులు
 చెలరేగి గుఱ్ఱములను చంపెను.

“ఎద్దులు చెలరేగె నేనులమీద
 దంతి ఘటగులతోఁ దగిలి పోరాడి
 కొమ్మునఁ జిమ్మినఁ గుంభముల్ పగిలి
 యేనుగులన్నియు నిలఁ గూలిపోయె
 ముమ్మరముగ నెద్దులు మొత్తముగ గూడి
 చిమ్మియేనులఁ గూల్చి చీదర రేగి
 యెర్రయ్య చూడంగ నెగసి మావటులఁ
 దలలాడఁ దన్నుచుఁదగఁ బొడ్చి చంపు
 గుర్రాల మీదను గొదకొని కదిసి
 నర్రావులన్నియు నతి కోపమునను

బాదముల్ తాదించి వారింబులె డి
 చెలఁగి రోషంబునఁ జెవులు రిక్కించి
 తురగంబులను బొడిచెఁ దుది పదముగాను
 వెనువెంట నెర్రయ్య వెనకొల్పుచున్న
 చంగలింపుచు నెగసి శంకయేలేక
 అశ్వాల రౌతుల సటుతన్నగాను
 తన్నుకుఁ దలఁచి తల్లిడిల్లుచును
 సులుచుచు ధరణిపై సన్నియు వ్రాలి
 అగబాట్లు పడుచుండె నా తలఁచి
 బావమఱుది చూచి పకపక నగుచు
 నడచె శిరసులపైని నర్రావులెల్ల
 నశ్వాని కెదురెక్కి హతము సేయంగ
 నలుగురెద్దులు నేను సాహసంబునను
 జెక్కిళ్ళఁ బొడిచినఁ జెవులకుదూరు
 పక్కలఁ బొడిచిన బయలకు వెడలుఁ
 గుత్తికెఁ బొడిచిన గొంతులు చినుగు
 వెన్నున గొమ్ములు వెళ్ళగుమ్ముచును
 బకాళించితన్నఁ గుంభములు పగిలి
 మెదడు కుప్పలు గాఁగ మేదినిమీద
 నెరనన్న యెర్రయ్య వేడుకపడుచుఁ
 గరుల నుఱుమాడుచుఁ గలని లోపలను
 గొలావు లెద్దులుఁ గలను సేయంగ
 నెరనన్న యెర్రయ్య వెల కొల్పఁగాను⁷⁹

---

79. Ibid, 184, 185.

ఇట్లు యుద్ధము చేయుచున్న ఎద్దులను ఆవులను చూచి పాపసిద్ధిరాజు చోద్యపడెను. వాని పోరునకు దేవతలు హర్షించిరి. కొంత తడవు పోరాడి, ఎద్దులును ఆవులును అవనిలో నొరగినవి. అప్పుడు చట్టువారి యెఱ్ఱయ్య, పెయ్యల యెఱ్ఱయ్య ఈ యిరువురును శ్రీకంఠ రాజుపై కురికి అతనిని చంపిరి. తరువాత పాపసిద్ధిరాజుతో పోరి అతని తలనరికిరి. భానుడు గ్రుంకగా వారిరువురును నలనన్నకడకు వచ్చిరి.

ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము ఆవుల యెద్దుల జగడములోని భాగమా ?

ఇతివృత్తమును బట్టి చూడ ఆవుల యెద్దుల జగడమును, ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధమును ఒకే కాండగా భావింపవచ్చును. మొదట ఆవులు లేగలు యుద్ధము చేసినవి. పాపసిద్ధి సైన్యము పారిపోయెను. అప్పుడు ఎఱ్ఱయ్య లిరువురును యుద్ధమునకు వచ్చిరి. ఎద్దులను ఆవులను పురికొల్పిరి. పిమ్మట వారే యుద్ధము చేసిరి. ఈ యుద్ధమంతయు నొకే రోజున జరగినట్లున్నది. కావున పై రెండు కాండలను ఒకే కాండగా భావించుట యుక్తము. అప్పుడు మొత్తము కాండలు ఆరు మాత్రమే యగును ఇది సంప్రదాయ సిద్ధముగా వచ్చుచున్న 'ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట ఏడు కాండలు' అను దానికి విరుద్ధము కదా : కాని ఈ దోషమును పరిహరింపవచ్చును. నాకు ఈ కాండలను గూర్చి చెప్పిన దొనకొండలోని పూజారి బోదయ్య అను గాథాకారుడు, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట ఏడుకాండలని చెప్పియు, ఉదాహరణముల నిచ్చుటలో ఎనిమిది పేర్లిచ్చినాడు. అతడు చెప్పిన కాండలు : 'చల్లవారి జగడము, బొల్లావు జగడము, బీరిసిడు యుద్ధము, బాల రాజుల యుద్ధము, ఆవుల యెద్దుల జగడము, ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము, కఱియూవుల రాజు యుద్ధము, కాటమరాజు యుద్ధము ? "కాండలు ఎనిమిదియా ?" అని ప్రశ్నించినచో ఆ గాథాకారుడు ఒప్పుకొనలేదు. కాండలు మాత్రము ఏడే అనుచున్నాడు. ఉదాహరణముల నెనిమిదింటి నిచ్చినాడు. దీనిని బట్టి చూచినను 'ఆవుల యెద్దుల జగడము—ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము' అనునవి ఒకే కాండయని స్పష్టమగును. అప్పుడు మొత్తము కాండల సంఖ్యయు మారదు. కావున 'కఱియూవుల రాజు యుద్ధము' అను కాండ యొకటి ప్రత్యేకముగా నున్నదని తెలియుచున్నది. అది నాకు లభింపలేదు.

కరియూవుల రాజు యుద్ధము' అను ప్రత్యేకకాండ కలదా :

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిష్కరించిన 'రాజమరాజు కథ'లో కరియూవులరాజు యుద్ధము, తక్కిన యుద్ధములచే ప్రత్యేకముగా వర్ణింపబడలేదు. అట్లని పూర్తిగా విర్ణింపబడినది చెప్పలేము. పల్లికొండ పగల నేర్పాటు చేయును మొట్టమొదట కరియూవుల రాజు పేరును పేర్కొన్న అతనిని విజ్ఞసిద్ధి రాజుతో పోరాడవలసిగలగా ఆజ్ఞాపింపెను. ("కరియూవులననివు కదిసి బుంబు, నెఱసిద్ధిరాజుతో నెదిరించి నెయ్యి" - పుట 104). అనగా కరియూవుల రాజు విజ్ఞసిద్ధి రాజుతో యుద్ధము చేసెనని తెలియుచున్నది. కాని పీఠిరువురి యుద్ధ వర్ణనము మూలము ఎచ్చటను రానరాదు అయినను, పీఠిసీని యుద్ధము తరువాత కరియూవులరాజు యుద్ధమునను సమాయత్తమగుట వర్ణింపబడినది. అయితమరాజు, కరియూవులరాజు యుద్ధసన్నద్ధులై నలకన్నకడకు వచ్చినట్లుగా చెప్పబడినది: అందు కరియూవులరాజు యుద్ధాలంకరణ మిట్లున్నది:

"కరియూవులన్నయుఁ గడు సాహసమున
ధీరుడై నెలపంక తిరుమణి దిద్ది
యురమున గందంబు నొప్పుగాఁ బూసి
కరములఁ జేమపూ కడియముల్ పెట్టి
మేలైన రత్నం మెడనూలువేసి
డాకాలి పెండెంబు ధరియించెనంత
బిరుదులు ధరియించి పరువడి వచ్చి
నలభై మూళ్లదట్టి నగుమునఁ గట్టి
యేకాంగి భీముని యినుప రాగోల
వంకిణిఁ జేపట్టి యోపినయట్లు
వనరైన చెంగావి వలిపంబు గట్టి
కరియూవులన్నయు గజముపై నెక్క" 80.

ఇట్టి వర్ణనలనుబట్టి కఠియావులరాజు యుద్ధమును వర్ణించు ప్రత్యేక కాండ యొకటి కలదని నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును. ఆవుల యెద్దుల జగడము, ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము—రెండును ఒకే కాండ యగుటను గూడ నిది సమర్థించు చున్నది. ఈ కఠియావులరాజు యుద్ధము వరుస క్రమమున బీరినీని యుద్ధము తరువాత నుండును.

మరునాడు అమావాస్యయని చెప్పబడినది. కావున ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము చతుర్దశినాడు జరగినదని తలంపవచ్చును. ఆవుల యెద్దుల జగడము పల్నాటి పీఠ భాగవతములోని ‘గుఱ్ఱాల సవరణ’ యను కథను పోలియున్నది.

(vii) కాటమరాజు యుద్ధము :-

యుద్ధములో గాయపడిన యాదవ వీరులందరును చతుర్దశి నాటి రాత్రి శివ పురాణమును వినిరి. మరునాడు అమావాస్య చతుర్దశి సోమవారము కావున ఈ అమావాస్య మంగళవార మగును. నల్లసిద్ధిరాజు దండుతో నేతెంచెను. అప్పుడు నలనన్న, పద్మరాఘవుడు—ఇరువురును యుద్ధమున కాయత్తపడిరి:

“కట్టిరి హనుమంత కాశలు వేగ
హనుమంత కాశపై రేమంత ముండ్లు
చేమంతి బంతులు చెంగుచు వేసి
కనక వడ్డాణంబు కట్టిరి మీద
మేలు తుమ్మెద టెక్క మీతిన వన్నె
సంపెంగ నూనెచే వంపించి కురులు
వీరజడలల్లిరి వేడుక పడుచు
ముడిచిరి గేదగుల్ ముంచుకొనియుండ
ఫాలమున కస్తూరి బాగుగా దిద్ది
పచ్చల పులిగోరు పతకముల్ దాల్చి

సన్నపు రుక్మ శురులు ధరియించి

వన్నెగా బిరుదులు వరుస ధరియించి”⁸¹.

ఈ విధముగా యుద్ధ స్పృహలైర పిచ్చుట, కాటమరాజు కాశినుండి భక్తి రన్న రాణదని విచారించును. కాళిలో నన్న భక్తిరన్నకు ఈ యుద్ధము సంగతి తెలియదనియు, తెలిసిన వెంటనే కనకరథముపై ధనముకొండికు రాగలదనియు, పల్లికొండ చెప్పును. అప్పుడు కాటమరాజు పల్లికొండ దగ్గర సెలవు తీసికొని “ముమ్మూర్తు లిచ్చిన ముక్కమ్మికుంతంబు, దాచేతఁగోర్కెతో దాయంగ బట్టి”, (సరిగా పూచి యుద్ధములో బ్రహ్మచార్యుని మంతమును ఇట్టిదిగనె చెప్పబడినది). చెలికాడు పద్మరామనితో గూడి, నల్లసిద్ధిపైకి వెడలెను. కాటమరాజుతో కటార్లుపట్టిన లక్షగోవులు నడచిరి దేవతలు దివినుండి చూచు చుండిరి. బాజా భజంత్రీలతో, పంచ వాచ్యములతో, త్రిజగంబులును దిగులు పొందునట్లుగా, నవపింజ గొడుగుల క్రింద నలరన్న కదిలెను.

ఇట్లు తనపై నెత్తిపచ్చిర నలరన్న విగ్రహమును జూచి నల్లసిద్ధిరాజు ఆశ్చర్యపడెను. ఇరు సైన్యములును ఫీకొని ఘోర యుద్ధము చేయసాగెను. కొంతవడికి నల్లసిద్ధియు కాటమరాజును తలపడిరి. వీరి యుద్ధము వీర రసస్ఫూర్తితో వర్ణింపబడినది.

“దవుండు శంభుండు తారసిలినట్లు
ధరణి గహ్వర మెగయఁ దగను బోరాడి
కడు రామ రావణుల్ కదిసినయట్లు
పుథివి మూర్ఛిల్లగా బోరి రిద్దఱును
మత్స్యంబు మత్స్యంబు మల్దాడినట్లు
వారిధి వారిధి వడిఁ గలిసినట్లు
వడికొని పోరిరి వసుధపై నంత

మేరువు మేరువు తారసిల్లనట్లు
 సాహసంబునఁ బోర సాహసాత్మకులు
 ధరణి ధూమము నెగసె తందరనొంది
 సురలు మూసిరి కండ్లు చోద్యంబునంది
 సూర్యునికిఁ గావురు చుట్టినట్లాయెఁ
 గడువేగ చంద్రునిఁ గప్పినట్లాయె.”82.

ఇట్లు యుద్ధము చేయుచుండగా, కాటమరాజు కాలాంతకునివలె లంఘించి,
 తన కుంతముతో సిద్ధిరాజు ఎదురొమ్మున పొడిచెను. గుండెలుపగిలి నలసిద్ధి
 రణములో కూలుచు నలనన్న యురమున పొడిచెను. కాటమరాజునకు గాయము
 లాయెను.

సిద్ధిరాజు చనిపోగా, అతని ప్రధాని చింకర్ల భీమన, కాటమరాజు సంగడి
 కాడగు పద్మ రామపునితో కదిసెను ఇరువురును కొంత తడవు పోరాడగా
 భీమినేడు నేలగూలెను. పద్మరామపునకు బాణములు నాచెను. తరువాత యుద్ధ
 భూమి వర్ణింపబడినది. ఈ రణభూమి వర్ణన నన్నెచోడ తిక్కనల రణభూమి
 వర్ణనలతో నే మాత్రమును తీసిపోవునది కాదు :

“చినిగిన డొక్కలు చిదికిన తలలు
 పాతేటి రక్తానఁ బడిన మొండాలు
 పక్కలు ముక్కలై పరఁగె రణమందు
 బెదువులు దంతముల్ పెనగొనియుండెఁ
 జెక్కిళ్లఁ జెవులును జేతులు మఱియు
 మోకాటి చిప్పలు ముంజేతివ్రేళ్ళు
 కనుగ్రుడ్లు నాడాడ కండలు నుండుఁ
 బుట్టెలుఁ బునుకులు ప్రోగులై యుండెఁ

బండ్ర నందును గలిచి పట్టి నాయకులు
 తలచుగా రణమునఁ దలలు పడియుండె
 బారులు చేపట్టి పరఁగ విడువకను
 నటు ఒక్క ప్రాణాన నల్లాడు నరులు
 మొనఁదెగిన హస్తముల్ మోపులై యుండెఁ
 గుమ్మరి చేసిన కుండల కుచురు
 గూర్చినట్లు తలలు గుట్టలై యుండె
 గజములు నశాలు కాలుబలములును
 రణమందు నరలేక రాసులై యుండె.⁸³

ఇట్లు మొత్తముపై ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో ఏడు కాండలున్నవని చెప్ప
 వచ్చును: (1) చల్లవారి జగడము, (2) బొల్లావు జగడము, (3) బీర్పిడు
 యుద్ధము, (4) కఱియావులరాజు యుద్ధము, (5) బాలరాజుల యుద్ధము,
 (6) అవుల యెద్దుల జగడము-ఎఱ్ఱయ్యలయుద్ధము, (7) కాటమరాజు యుద్ధము.
 ఇందు కఱియావులరాజు యుద్ధకాండమును సంపాదించవలసి యున్నది. అది యే
 తిథిని జరగినదో యీ కథలో లేదు. తక్కిన యుద్ధములు ఈ క్రింది తిథులలో
 జరగినవని వీరగాథలను బట్టి తెలియుచున్నది:

ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట.....చిత్రఖాను సంవత్సరమున జరగినది.

1. చల్లవారి జగడము :-

- (i) ఖడ్గతిక్కన × చల్లవారు.....మాఘ బహుళ చతుర్దశి, సోమ
వారము
- (ii) ఖడ్గతిక్కన × బ్రహ్మరుద్రయ్య ..... మాఘ బహుళ అమా
వాస్య, మంగళవారము, మధ్యాహ్నవేళ.
- (iii) చల్లవారు × కొమరసిద్ధి, కస్తూరిసిద్ధి ..... పాల్లుణ బహుళ
దశమి, గురువారము.

2. బోల్లావు జగడము.....పాల్గుణ బహుళ ఏకాదశి, శుక్రవారము.
3. బీర్నిడు యుద్ధము.....'' '' ద్వాదశి, శనివారము.
4. కఱియావుల రాజు యుద్ధము..... ?
5. ముమ్మయ్య—పోచయ్యల యుద్ధము } పాల్గుణ బహుళ త్రయోదశి,
(బాలరాజుల యుద్ధము) } ఆదివారము.
6. ఆవుల యెద్దుల జగడము—ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము...పాల్గుణ బహుళ చతుర్దశి, సోమవారము.
7. కాటమరాజు X నల్లసిద్ధి యుద్ధము } ...పాల్గుణ బహుళ
పద్మ రాఘవుడు X చింతర్ల భీమన్న యుద్ధము } అమావాస్య,
మంగళవారము.

ఈ విధముగా మొత్తము ఈ యెఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట అంతయును చిత్రభాను సంవత్సరమున మాఘబహుళ చతుర్దశి సోమవారమునాడు ప్రారంభమై, పాల్గుణ బహుళ అమావాస్య మంగళవారమునాడు అంతమైనదని చెప్పవచ్చును. అనగా ఈ యుద్ధము సుమారు ఒక మాసము జరగినదని చెప్పవలెను. కాని యిందులో యథార్థముగా యుద్ధము జరిగినది ఎనిమిది దినములు మాత్రమే. ఖడ్గ తిక్కన బ్రహ్మ రుద్రయ్యల యుద్ధమునకును—చల్లవారు కొమరసిద్ధి కస్తూరి సిద్ధులతో పోరుటకును మధ్య సుమారు ఇరువదియైదు దినముల వ్యవధానమున్నది. ఈ వ్యవధానమున నల్లసిద్ధిరాజు బహుళః సైన్యములను సమీకరించుకొని యుండును.

ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో యాదవులు గెలిచిరి. వారి గెలుపునకు హరి హరులు మెచ్చి పుష్ప వర్షము కురిపించిరి. మంత్ర పల్లికొండ, ముమ్మయ్య పోచయ్యలను బిలచి, రణవార్త నెరింగింప వలసినదిగా కాశిలోనున్న భక్తిరన్న కడకు పంపెను. కాటమరాజు పగ మిగులకుండ పగ తీర్చుకొనెను. ఇట యాదవులు చేసిన యుద్ధమంతయు సమీక్షింపబడినది. (చూ. కాటమరాజుకథ, పుటలు 152, 153). కాటమరాజు పాలేటి గంగకు పగవాని శిరసు 'పాదకానుక' వెట్టి, కాశినుండి భక్తిరన్న వచ్చువఱకును రణభూమిని కాపాడుమని కోరెను. గంగ, తన తమ్ముడగు పోతురాజుతో గలసి, రణభూమిలోని శవములు క్రుశ్చిపోకుండ,

చాకుల గడ్డల పాలుగాకుండ చాపాచనుండెను. ఇంతటితో “పెట్టగడ్డపాటి పోట్లాట” అను సుదీర్ఘ వీరగాథ సమాప్తమగును. దీని తరువాత, దొనకొండలో నుండి అన్నలకై ఆందోళనము చెందు ‘అగుమంచి కథ’, బాలరాజులవలన సోదరుల మరణవార్తను విని, కాశీనుండి తిరిగి వచ్చిన ‘భక్తిరన్న కథ’ వచ్చును.

20. అగుమంచి కథ

అగుమంచి పోలురాజు కూతురు. అయితమరాజునకు చెల్లెలు. కొమరమ్మ పుత్రుడగు పుత్రమరాజు భార్య. కాటమరాజు, కణియాపులరాజు భట్టాపులరాజు, ఎఱ్ఱయ్య, భక్తిరన్న, అయితమరాజు, ముమ్మయ్య మున్నగు అన్న లందరును ఈమెను మిక్కిలి గారాబముతో చూచుచుందురు. కథా ప్రారంభమున కవి యీమెను గూర్చి యిట్లు చెప్పును :

“భక్తుని చెల్లెలు భామలలోను
పుత్రమరాలు అగుమంచి పుత్రబొమ్మ
కాటమరాజుకు మనమైన చెల్లెలు
మేటి గుణములతోను మెలగు అగుమంచి
అయితన్న చెల్లెలు ఆణిముత్యపు బొమ్మ
భట్టాపులరాజుకు దాగైన చెల్లెలు
చుట్టాల సురభియా సుందరి అగుమంచి
కరియాపుల రాజుకు గాఢభీర్మపు చెల్లెలు
మరియాద గలిగిన మగువ అగుమంచి
ఎరనన్న చెల్లెలు హేమంపుబొమ్మ
ముమ్మర్న చెల్లెలు ముద్దు రాచిలుక
కొమ్మలలోకెల్ల పూగొమ్మ అగుమంచి
వీరన్న చెల్లెలు పృథివిలోపలను
పొందుగా నిల్లాలు పుత్రమ రాజుకు
కుందనపు బొమ్మ కులసతి అగుమంచి”⁸⁴

వీరి పెళ్లకండిపల్లె భాగవత గ్రంథము, ఆకు 2.

యాదవ కాంతలందరిలోను అగుమంచి గొప్ప సౌందర్యవతి. ఆడువారిలో కెల్ల అగుమంచితీరు, మొగవారిలోకెల్ల ముమ్మయ్యతీరు” అని వాడుక. సింహాద్రి రాజు కూతురు చిట్టిసూక సహగామనము చేయగా ఆమె పుత్రుడగు పోచయ్యను ఆమె పెంచి పెద్ద చేసినది. అగుమంచికే ‘అక్కన్న’ అను నామాంతర మున్నది

అగుమంచి అన్నలందరును ఎఱ్ఱగడ్డపాటి యుద్ధమునకే పోయిరి. ఆమె ధనముకొండలో నున్నది. పావురములచే వార్తల సంపెదమన్న అన్నల నుండి ఏమియు వార్తలు రాలేదు అగుమంచి దిగులు చెందినది. శివరాత్రి వచ్చినది. ఆనాడు అగుమంచి ఉపవాసముండి జంగమార్చన చేయనెంచెను. అత్తయగు కొమరక్క “శివరాత్రి మనకు పనికిరాదు. నేను ఇదివరలో శివరాత్రి చేయుటచే నా అన్నలందరును రణములో నొరగి పోయినారు” అని హెచ్చరించినది. ఈ సందర్భమున కొమరక్క తన తండ్రి వలురాజు కథను, అన్నలగు సింహాద్రి రాజు, పెద్దిరాజు, ఎఱనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజుల కథలను అగు. మంచికి చెప్పినది అయినను అగుమంచి తన నిశ్చయమును విడనాడలేదు. శివ రాత్రి చేసి జంగమార్చన చేసినది. మరునాడు అగుమంచి తలంటుకొన దలచెను. తల్లి సిరిదేవి తన కోడండ నొక్కక్కరినే పిలిచి, తనకూతురు అగుమంచికి తలంటు పోయుడని కోరును. భక్తిరన్న భార్యయగు నల్లమేడను మొదట కోరును. ఆమె “రాజుల చెల్లెలు రమణి అగుమంచికి, తేజముతో సిరసంట తీరుగా దమ్మ” అనును. అంత సిరిదేవి కాటమరాజు భార్యయగు వీరగంగను కోరును. ఆమె ‘అతివ సిరసంట అత్తనే వెరతు’ అనెను. ఇట్లే అయితమరాజు భార్య నేతివారి పోతు, భట్టాపులరాజు భార్య సూరమ్మ, కణియాపులరాజు భార్య నాగమాంబిక, ఎఱ్ఱయ్య భార్య భయ్యమాంబిక, ముమ్మయ్య భార్య చినమల్లు-వీరందరును అగు మంచికి తలంటి పోయుటకు భయపడుదురు. అప్పుడు పోచయ్యభార్య సిరిగిరమ్మను పిలుతురు ఆమె అంగీకరించి, బంగారు గిన్నెతో తలచదురు తెచ్చుచుండగా ద్వారబంధము తగిలి నూనె ఒలుకును. దానిని ఆశుభముగా దలంతురు. యాదవ కాంతలందరును మరునాడు సాగుమానము చేయవలసియున్నదనియు, ధనము కొండ కాలిపోవుననియు అగుమంచి శకునము చెప్పును. అగుమంచి స్నానమాడిన సిరు పెసలకు నిమ్మలకు పారును. కొమరక్క మొదలగు స్త్రీలు అది చూచి దుశ్శకునముగా దలంతురు. కొమరక్క, తన కాలమున గూడ నిట్టే జరగెన నియు, అప్పుడు తన అన్నలేవురును మరణించిరినియు. చెప్పును.

తలంటు పోసి కొనిన అగుమంచి తన అన్నలిచ్చిన ఆభరణములను చీరలను ధరించి అద్దములో జూచుకొనును. ఏమన్న యిచ్చిన వస్తువులు ధరించినను అవి వెలవెల పోయినట్లు కనబడును. అప్పుడామె తన అన్నలకు ఆపద వచ్చెనని తలంచును. తమ కులవై వమగు గంగగుడికి పోయి, బోనములు వేటలు చెల్లించి, తన అన్నల కుశలవార్తలడుగును. గంగ విగ్రహము వెల వెల పోవును. అగుమంచి కోపించి, గంగను దూషించి, యింటికివచ్చి, ఆ రాత్రి నిద్రించును. ఆమె కలలో గంగ కనిపించి, ఆమె అన్నలు పాలేటి యొడ్డున ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో కూలిరని తెల్పుటకు కొన్ని సంకేతములు చెప్పును. అగుమంచి శిలికి పడి మేల్కొంచి, ఆ రాత్రికి రాత్రే తన అత్తింటి నుండి పుట్టింటికి, తల్లితోను వదినలతోను తన స్వప్న వృత్తాంతమును చెప్పును. కాటమరాజు భార్యయగు వీరగంగ, అగుమంచి స్వప్నమున కర్థము చెప్పును. అగుమంచి తన కలను చెప్పుచుండగా, వీరగంగ ఆ కలను విప్పుచుండెను. ఇట్లు అగుమంచి స్వప్న వృత్తాంతమంతయు వ్యాఖ్యానింప బడుసరికి తెల్లవారెను.

ఇంతటితో నాకు లభించిన కథ పూరియైచది. ఇట్లున్న యీ కథను వేటూరి అనందఘోషిగారు అసంపూర్ణముని భావించిరి. (వారు 'పరిశోధన' లో ప్రకటించిన అగుమంచి కథకూడ ఈ ఘట్టముతోనే ముగియు చున్నది). కాని యిది సరికాదు. అగుమంచికథ యింతటితో సంపూర్ణమే. నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున ఈ కథా భాగము తరువాత "అగుమంచి కథ సంపూర్ణము" అని కలదు. తరువాత పాలేటి నుండి బసవదేవుడు వార్తలు తెచ్చుట, అగుమంచి, పాపనూక ఇత్యాది యాదవకాంతలు అగ్నిలో పడుట-కథాంశములు దీని తరువాత వచ్చు 'భక్తిరన్న కథ'లో నుండును.

నేను పైన వివరించిన 'అగుమంచికథ' చిత్తూరు జిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటిపల్లెలో నొక భట్టువాని కడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథములోనిది. ఈ అగుమంచికథకు మదరాసు ప్ర. ప్రా. లి. పు. ఖాం. న ఒక తాళపత్ర ప్రతియు, (R.No. 684); తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనా సంస్థ లిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నొక కాగితపు ప్రతియు (No. 1599) గలవు. మదరాసు ప్రతికి తిరుపతి ప్రతి పుత్రికయే. ఈ మదరాసు ప్రతి నాధా

రముగా జేసికొని వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు 1955 లో 'పరిశోధన' 6, 7, 8 సంచికలలో అగుమంచి కథను పరిష్కరించి ప్రకటించిరి. దీనిలో ప్రారంభమున నున్న కాటమరాజు ప్రశస్తి యీ కథకు సంబంధించినది కాదు. ఇందు కథా భాగములో మొదట 350 పాదములు (నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున ఏడు తాళపత్రములలోని విషయము) లోపించినవి. ఈ లుప్తభాగములో అవతారిక, అగుమంచి సౌందర్య వర్ణన, ఆమె శివరాత్రి నవలంబించుటకు తలపోయుట-అను అంశములున్నవి. (నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథమున నివియన్నియు గలవు). శాస్త్రపతిలోని అవతారికనబట్టి దీని రచయిత 'జుగుపల్లె చెన్నయ్య' అని తెలియుచున్నది. ఇందలి కవిత్వము చాల ప్రశస్తమైనది. అగుమంచి సౌందర్య వర్ణన ప్రబంధ కవిత్వమును మించియున్నది :

“.....

నల్లతుమ్మెద బోలు నాతి తన కురులు
అలర చంద్రుని బోలు అతివ నీ ముఖము
మెరుగు టద్దము బోలు మెలత చెక్కిళ్లు
(కామని చెరకు) విండ్ల గతి నుండు బొమలు
చెలువంపు బేడిసకు సరివచ్చు కనులు
నిండు సంపగి మొగ్గ నెలత నాసికయు
కనకకాంతిని బోలు కాంతరేహంబు
దానిమ్మ విత్తుల తనరు పల్వరుస
తామరతూడులు తరుణి హస్తములు
కనక కలశంబులు కాంతకుచములును
కొదమ సింహము బోలు కోమలి నడుము
నీళ్ల సుడిసి బోలు నెరవై న నాభి
అరటిస్తంభము బోలు అతివ పెనుదొడలు
పొట కర్రలనవచ్చు బిగువారు పిక్కలు
చిగురుటాకుల బోలు చెలియ పాదములు

పగడపు మొగ్గలు పాదముల వ్రేళ్లు
 నక్షత్రముల బోలు సఖముల తీరు
 కామధేనువు బోలు కమలాక్షి మోము
 భూదేవి సాక్షిగా పొగడంగ తగును
 తరుణి కీర్తి గంధంబు తగు చంద్రబింబ."85.

21. భక్తిరన్న కథ :

ఇది కాటమరాజు కథాచక్రమున చిట్టవివరి కథగా తోచుచున్నది. భక్తిరన్న పోలురాజునకు పెద్ద కొడుకు. ఈశ్వరాంశతో పుట్టిన శివభక్తుడు. ఎఱ్ఱగడ్డ పాడులో యుద్ధము జరగునప్పుడితడు కాశిలో నున్నాడు. ఈ యుద్ధమునకు చాలకాలము ముందుగనే భక్తిరన్న శ్రీకైల పర్వతములో తన తపస్సు చాలించి ధనముకొందకు వచ్చును. పాపనూక యన్నచో నితనికి మిక్కిలి యభిమానము. తల్లి దండ్రులు లేని ఆ పాపనూక నితడు కంటికి రెప్పవలె జూచుకొనువాడు. ఆమెను అగుమంచితో సమముగా జూచుకొనుమని తనతల్లి సిరిదేవితో చెప్పి, యితడు తరమనాటిపెద్దలకు పిండప్రదానము చేయు నుద్దేశముతో కాశికి పోవును. గయలో వలురాజు, సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, ఎఱనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజు మున్నగు వల్లపులకును, వారివారి ప్రధానులగు తిరుమందులకును భక్తిరన్న పేరుపేరున పిండములు వదలుచుండును. అంతలో నాశ్చర్యముగ జాలరాజులు పిండములకై చేతులు చాచుదురు. భక్తిరన్న నిశ్చేష్టుడై "ఇరియేమి?" అని అడుగగా, తాము ఎఱ్ఱగడ్డపాటి రణములో మరణించిన విషయమును ఆ ముమ్మయ్య - పోచయ్యలు ఎరిగింతురు. అంత భక్తిరన్న అచటి మునులను ప్రార్థించి, మేమ రథమును పొంది, దానిపై ధనముకొందకు వేంచేయును.

పాపనూకను తనతల్లి సిరిదేవి మేడపెట్టినదని తెలిసి భక్తిరన్న మిక్కిలి ధూళించును. పాపనూక మేడకు కాశితీర్థమును ప్రసాదమును పంపించును. తల్లి సిరిదేవి అతనికి ఖిషపెట్టగా దానిని తాను భుజింపక, ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో కూలిన తన సోదరులకు పిండప్రదానము చేయుటకై కొనిపోవును. పాలేటి నుండి బసవ

దేవుడు వారలు తేచ్చుననియు, అప్పుడు అంతఃపురస్థ్రీలందరును అగ్నిప్రవేశము చేయవలసినదనియు ఆజ్ఞాపించి, భక్తిరన్న పాలేటికి పయనమగును. మార్గమధ్యమున మూసినది కడ బసవదేవుడు, రణమున నాటిన గాయములతో భక్తిరన్న కెదురగును. భక్తిరన్న ఎఱ్ఱగడ్డపాటికిపోయి, యద్ధమున మరణించిన తన సోదరులను చూచి దుఃఖించి, వారికి 'కైలాస బండ' కడ పిండ ప్రదానము చేయును. మంగలిపాడు తానాకు పోయి, అచట పడియున్న బీరినీని, చెన్నప్పను చూచి, యాదవ వీరులతోపాటు ఆ గోసంగి వీరులకు గూడ 'వీరకత్తులు' చేయించి, జాతరలలో కొల్పులు చేయించెదనని వారితో చెప్పును. ఆ వీరులు తృప్తిగా కన్నులు మూసి కైలాసమేగిరి. తాను కాశినుండి వచ్చువరకును పీనుగులు చెడిపోకుండ రణభూమిని కాచియున్న గంగకు, బలులు బోసములతో నేచేట జాతరులు చేయించునని ప్రకటించెను.

దొనకొండలో బసవదేవుడు తెచ్చిన వారలువిని యాదవ కాంతలందరును కడు దుఃఖించి, చిచ్చురికి, కనకరథములపై కైలాసమేగిరి. ధనముకొండతోని లక్కసిరి మేడలన్నియు కాలి భస్మమైనవి. (ఈ కాలిపోయిన కోటశిథిలములను నేటికిని గంగ దొనకొండలో చూడవచ్చును. యాదవులు నివసించిన పెయ్యల తిప్ప, పాపనూక మేడ యుండిన స్థలము, గంగ గుడి నేటికిని అచట ప్రత్యక్షమగును).

నాకు ఈ భక్తిరన్న కథకు సంబంధించి రెండు తాళపత్ర ప్రతులు, ఒక కాగితపు ప్రతి లభించినవి. కృష్ణా జిల్లా గుడివాడ తాలూకా కుచ్చికాయలపూడి గ్రామములో నొక తాళపత్ర గ్రంథము. ప్రకాశం జిల్లా, కనిగిరి తాలూకా, వెంగళాపురము⁸⁶లో మరియొక తాళపత్ర గ్రంథము, గుంటూరు జిల్లా తెనాలి తాలూకా యడపూరు గ్రామములో నొక కాగితపు ప్రతి దొరకినవి. ఈ మూడింటను కథ అసమగ్రముగనే యున్నది. తాళపత్ర ప్రతులు రెండింటను, భక్తిరన్న కాశినుండి వచ్చి పాపనూక మేడకు కాశీ తీర్థమును పంపుటతో కథ ఆగిపోయినది. కుచ్చికాయలపూడి ప్రతిలో లేఖకుడు తాను భక్తిరన్న కథ సంపూర్ణముగా వ్రాసినానని చెప్పుకొన్నాడు. ఇదియే సత్యమైనచో నీ భక్తిరన్న కథ తరువాత ఒకటి

రెండు కథలుండి యుండవలెను. 'పాపనూక వలపోత', 'అగుమంచి వలపోత' అను కథలున్నవని కొందరు గాథాకారులు చెప్పుచున్నారు. ఈ రెండు కథలును దీని తరువాతవి కానోపును.

కాని, నేటి గంగ దొనకొండ సమీపమునగల ఎలవాలెము గ్రామములో నొక యాదవగాథాకారుని యింటిలో నేనొక తాళపత్ర గ్రంథమును చూచితిని (17-9-1966న) అది భక్తిరన్న కథ. దాని అంత్యమున అగుమంచి మున్నగు యాదవ కాంతలందరును అగ్నిలో పడి మరణించినట్లున్నది. కావున పై పత్రము మూడును అసమగ్రములనియే తలపవలసియున్నది. లేఖకుడు పౌరపాటున సంపూర్ణమని వ్రాసియుండును. అయిసను 'పాపనూక వలపోత' 'అగుమంచి వలపోత' అను కథలు లభించువరకును ఏ విషయమును చెప్పలేము. ఎఱుకాలెములో నేను చూచిన భక్తిరన్నకథలో అంత్యమిట్లున్నది: (ఇదియే కాటమరాజు కథా చక్రమునకు భరత వాక్యము కానోపును).

“మంటలు మండెను మింటిపొడవునకు
పంతమున వచ్చేను బాలరాజుల చెల్లెలు
వచ్చి చంపుడు కట్ట వరుసతో నెక్కెను
హస్తములు మొగిచి అగ్నిదేవునికి
ప్రస్తుతింప దొడగె పాలేటి వీరుల
గగనంబు భూదేవి వలరాజు దలచి
వప్పుగా వరములు వనరంగనిచ్చె
హస్తములు ముకుళించె సఖవారి కవుడు
గుప్పున అగుమంచి గుండాన దుమికె
చమురు కుండలు వేసి సఖియలు అడిలరి
పొగులుచు వెలవెల పోయిరందరును
బంగారు కంఠాన వరగిన బసవన్న యవుడు
ముగురు మూర్తుల దలచి ముక్కున్ను దెరిచె
తాషింప ధనకొండ భస్మమై పోయె

లక్కసిరి కూటాలు రాచలోగిడ్లు
 చిచ్చులు తగిలి కాలె సిరిదేవి కూటాలు
 కొమరగిరి కూటాలు కొలిమి మంటలై మండె
 అగుమంచి కూటాలు అగ్గి తగులబడెను
 కాటమన్ననలగంగ కూటాలు కనుకులై మండె
 బత్తుని నల్లమేడ భద్రాక్ష కూటాలు
 భద్రాక్ష కూటాల కాలి భస్మంబు లాయె
 చిత్తర్వు కూటాలు చిచ్చులు తగిలె
 కొల్లారు కూటాలు కొలిమి మంటలై మండె
 కైలాసగిరికి కాంతలు పయనమైరి
 కనకరథము లెక్కిరి-గోప-కాంతలందరును
 పాపనూక మేడమీదికి పరమేశ్వరుండు
 చిత్రబాణములు శివుడు శీఘ్రమే పంపె
 పాపనూక మేడ భగ్గున మండె
 పాపనూక అగుమంచి పక్షిణి రథమెక్కిరి
 యెరణప్ప, తల్లిప్ప, యేనాక్షి అక్కప్ప,
 సిరిదేవి, కొమరక్క, సీతలందరూను
 మరివేగ అగ్నిచే మడిసి రందరును
 బత్తుని నల్లమేడ పణతి వీరగంగ
 కరియావుల నాగ కాంతలందరును
 కనక రథములు ఎక్కి కైలాస మేగిరి
 కాంతలు రాగాను కరకంతకుండు
 బత్తినన్న కైలాస బండ కడచుండి
 పాలేటి వీరులు ప్రఖ్యాతిగాను
 బసువన్నకు దండ ప్రణామము చేసిరి
 కరుణతో యాదవులు కైలాస మేగిరి”⁸⁷.

దీని చివర “శ్రీముఖ నామసంవత్సరము మోడి కొండప్ప కుమారుడు ముసలయ్య వ్రాసిన భక్తుని కథ” అని యున్నది.

ఈ భక్తిరన్న కథలో ‘గౌతమ చాటువ’ అనునొక ఉపకథ వచ్చును. ఇది పరశురాముని కథా చక్రములోని ‘మట్టిచెట్ల కథ’ కానోవును.

యాదవ గాథాకారులు చెప్పుదానిని బట్టియు, ఇతర పీఠగాథలలోని ప్రసక్తులను బట్టియు, ఒకశ్రుతిని బట్టియు ఈ కాటమరాజు కథా చక్రమున ఇంకను ఈ క్రింది పీఠగాథలున్నవని ఊహించుటకు వీలు కలుగుచున్నది : -

22. పాపనూక వలపోత : -

దుష్ట నక్షత్రమున పుట్టినదను భయముచే సిరిదేవియు, అయితమరాజును కాటమరాజు చెల్లెలగు పాపనూకను ధనముకొండ బయట ఏడంతస్తుల మేడకట్టి అందుంచిరి. కాశికి పోయిన భక్తిరన్నకు ఈ విషయము తెలియదు: అతడు కాశి నుండి రాగనే పాపనూకను గురించి తల్లిని ప్రశ్నించును. ఆమెను ఊబయట మేడలో నుంచినారని తెలిసికొని మిక్కిలి దుఃఖించును. ఆమెను తోడ్కొని రెండని దాదులను పంపును. (ఇంతవరకును తెలిసిన కథయే). ఆ తరువాత పాపనూక వచ్చి, తన్నభిమానించెడి భక్తిరన్నతో యాదవులు చేసిన అపకారమును చెప్పుకొని బిట్ట దుఃఖించియుండును- అదియే ‘పాపనూక వలపోత’ కావలెను. లేదా, బసవదేవుడు పాలేటి వార్తలు తెచ్చినప్పుడు ఈమె తన అన్నలకై దుఃఖించి యుండును. ఈ రెండవ యూహ కన్న మొదటి యూహయే సమంజసము. ఎలన, ఈమె యాదవులు యుద్ధమున మరణింతురని శపించినది కదా! తానిచ్చిన శాపము ననుసరించి వారు మరణించిరి. అట్టివారికై యీమె వలపోసి యుండునా యని అనుమానము. ఏమైనను ఈ కథను శోధింపవలసియున్నది.

23. అగుమంచి వలపోత : -

బసవదేవుడు పాలేటి వార్తలు తేగా, ఈమె తన అన్నల మరణమును విని వారికై మిక్కిలిగా వలపోసియుండును. అన్నలందరును ఈమెను మిక్కిలి అభిమానముతో జూచియుండుటచే, వారికై యీమె కడుంగడు పరితపించి యుండునని స్థూలభముగా నూహింపవచ్చును.

24. పల్లికొండ పుట్టుక : -

ఆవుల వలురాజును, అతని మంత్రి తరిముత్తరాజును వేటకు పోయి, దప్పిక కాగా ఒక సరస్సులో నీరు త్రాగ బోయిరి. ఆ సరస్సులో నొక కమలము గిర గిర తిరుగుచుండుటను జూచిరి. పరిశీలింపగా ఆ కమలమున నొక చక్కని బాలుడుండెనట. రాజు, మంత్రి-యిరువురును ఆ బాలుని కొరకై చేతులు చాపిరి. రాజు చేతులలోనికి ఆ బాలుడు వచ్చినచో అతడు రాజగుననియు, మంత్రి చేతులలోనికి వచ్చినచో మంత్రి యగుననియు వారు తీర్మానించుకొనిరి. ఆ బాలుడు మంత్రి చేతులలోనికి వచ్చెను. అందుచే నతడు మంత్రియగునని నిశ్చయించిరి.

వలురాజు ఆ బాలుని తీసికొని పోయి తనకూతురు కొమరక్కకిచ్చి, పెంచుమని చెప్పెను. ఆ బాలుడు పెద్దవాడు కాగా, అతని తెలివి తేటలను జూచి వలురాజు అతనిని మంత్రిగా జేసెను. అతడే పల్లికొండ. ఈ పల్లికొండ రఘుపతి విష్ణుమూర్తి అవతారమని యాదవుల నమ్మకము. ఇతడు త్రికాలజ్ఞుడు. యాదవులలో మూడు తరముల వరకును ఇతడే మంత్రి. వలురాజు, పోలురాజు, అయితమ రాజు-ఈ మూడు తరములలోను పల్లికొండయే మంత్రి. ఇతడు కొమరక్క-పెంపుడు కొడుకగుటచే వలురాజు ఇతనిని మనుమనిగాను, పోలురాజాదుల అల్లునిగాను, కాటమరాజాదులు బావగాను సంబోధింతురు. ఇతని పుట్టుకను దెల్పు ప్రైకథను సేకరింప వలసియున్నది.

25. గంగపుట్టుక : -

ఇది కంసుని కథలో కొంత సూచింపబడును. దీనిని గూర్చిన ప్రత్యేక కథ కలదని తెలియుచున్నది. కంసుడు దేవకి వాసుదేవులను చెరలో నుంచును. దేవకి అష్టమ గర్భమున కృష్ణుడు జన్మింపగా, వసుదేవుడతనిని రేపల్లెకు గొని పోయి, నందునికిచ్చి, కృష్ణమాయవలన ఆ నందునకు పుట్టిన బాలికను దెచ్చి దేవకి ప్రక్కలోనుంచును. కంసుడు వచ్చి దేవకికి అష్టమగర్భమున జన్మించినది. ఆ శిశువని భ్రమించి, ఆమెను నరకుటకె ఆకాశమున కెగుర వేయును. ఆమె పైకె

గీరిపోయి, కంసునితో 'నిన్ను చంపువాడు రేపల్లెలో పుట్టి పేరుగుడున్నాడులే!' అని చెప్పి మాయమగును. అట్లు మాయమైన కృష్ణమాయయే భూలోకమున గంగ నవతరించినది. కృష్ణుడే కాటమరాజుగా నవతరించివాడు. ఈ విధముగానుండు 'గంగపుట్టుక (గంగపుటక)' అను వీరగాథను సహితము సంపాదించవలసి యున్నది.

26. భైరవకురువ యుద్ధము

వేడుక బొంగరాల కథలోను, భక్తిరన్న కథలోను వచ్చిన ప్రసక్తులను బట్టి కాటమరాజు కథాచక్రమున 'భైరవ యుద్ధము' అను వీరగాథ యొకటి ఉండి తీరవలెనని నేనూహించుచున్నాను కఠియాపులరాజు బావయు, చిట్టినూక భర్తయునగు కల్లందుల పోలినేడు దీని నాయకుడు. ఈ తిరుమందుల వీరుడు భైరవుని కురువలో జులోధీరుడను వానితో యుద్ధముచేసి మరణించినట్లును, అతని భార్య చిట్టినూక సహగమనము చేసినట్లును, ఈ దంపతులకు పుట్టిన పోచయ్య అను పసికూనను అగుమంచి పెంచసాగెననియు, పై రెండు కథల లోను ప్రసక్తమైనది. వేడుక బొంగరాలకథలో పోచయ్య, మామయగు ముమ్మయ్యతో తన తల్లి దండ్రులను గూర్చి యిట్లు చెప్పును :

“కల్లందుల పోలినేడు రాళ్ళదిడ్డి భైరవుని కురువ దగ్గర
జులోధీరుని జంపి సేనల నరికి

గట్టిగా ఎదురొమ్మున గాయాలు నాటి
చిత్తు చిత్తుగా నరుకులు తగిలిననాడు
అప్పుడు మాతల్లి చిట్టినూక గుండానికి
సాగుమానము కావలెనని సయ్యన లేచి

పయనమై అప్పుడు పరుగున రాగ
ఏడు నెలల బాలుడయి వుంటిని నేను
వల్లవుల కాంతలు తిరుమందుల కాంతలు శీఘ్రముగ వచ్చిరి
చిట్టినూక కొల్లు సిరిధామర కొల్లు

పోచయ్యను పెంచుకునేము అని వచ్చీరి
 అప్పుడు అగుమంచి అతి త్వరగ వచ్చె
 వచ్చిన అగుమంచి చేతికి వయ్యన చిటినూక
 అందముగ నిమ్మపండు అగ్నిదేవుని కిచ్చిన చందాన
 ఇచ్చెను అగుమంచి చేతికి వయ్యన చిటినూక
 మండలాపతితోడ మడిసె గుండమున''⁸⁸.

భక్తిరన్న కథలో భక్తిరన్న కాశియాత్రకు పోయి, అట గయలో, పితృ
 దేవతలకు పిండప్రదానము చేయుచు, పలురాజు, సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు,
 ఎఱనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజు, బల్లికురువ వీరులు-వీరందరను వారి
 వారి భార్యలతో, మంత్రులతో, మంత్రుల భార్యలతోసహా తలచి, వారి పేర పిండములు
 వేయును. చిట్టచివరన, భైరవరాజు కురువ దగ్గర మరణించిన కల్లందుల పోలి
 నేనిని చిటినూకను దలచి, పిండప్రదానము చేయుచు నాతని కథ నిట్లు చెప్పును:

“రాళ్ళుదిడ్డి భయిరవరాజు కురువవద్ద
 జులోధీరుని చంపి సేనల నరికి
 పోట్లు నాటి కల్లందుల పోలినేడ : చెల్లితివి
 నిప్పులలోపల నిలిచి కాలితివి
 అప్పా! చిటినూక: నీ అబ్బరపు కొడుకును
 చెల్లెండ్రకు వొప్పగించి చిచ్చులో పడితివి
 కలకంఠి చిటినూక కాంతరో నీవు
 కాశిలో అన్నము గయకొండు మీరు:”⁸⁹

ఇందలి ‘రాళ్ళుదిడ్డి’ అనునది భైరవరాజు కురువ దగ్గర నున్న ఊరు
 పేరు కావచ్చును. ఈ కథయున్నదనుటకు వేడుకబొంగరాల కథయు, భక్తి
 రన్న కథయు గొప్ప సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. కావున ఈ ‘భైరవకురువ యుద్ధ
 ము’ను గూడ సంపాదించవలసియున్నది.

88. యడపూరు కాగితపు ప్రతి, పుట 18.

89. వెంగళాపురము తాళపత్ర ప్రతి, ఆకు 19.

‘బల్లికురువ యుద్ధము’, ఈ ‘భైరవకురువ యుద్ధము’ నొక్కటే యని భ్రమింపరాదు. ఏలయన, భక్తిరన్న కథలో బల్లికురువ వీరులను స్మరించిన తరువాతనే, యీ భైరవకురువ వీరుడగు కల్లందుల పోలినేడు ప్రత్యేకముగా చెప్పబడినాడు. కావున రెండును వేరువేరు కథలు. బల్లికురువ పోట్లాట నాకు లభించినది. దాని యితివృత్తమునకును ఈ భైరవకురువ ఇతివృత్తమునకును సంబంధములేదు. బల్లికురువ పోట్లాటలో మరణించిన వారు కల్లందుల పోలినేని తండ్రియగు కల్లందుల మారినేడు (అతని భార్య మారెమ్మ), గోసంగి వీరుడగు మసలినేడు (అతని భార్య పేరు కూడ మారెమ్మయే - ఈ మసలిసేని కుమారుడే బీరిసేడు). ఈ యిరువురు వీరులు ముక్కంటి మనుమలతో పోరాడిరి. భైరవ రాజు కనుమలో మరణించినది ఒక్క కల్లందుల పోలినేడు మాత్రమే. ఇతడు కల్లందుల మారినేని కుమారుడు, సింహాద్రిరాజున కల్లుడు, చిట్టినూక భర్త. ఇతని ప్రత్యర్థి జలోదీరుడు. కాబట్టి బల్లికురువ యుద్ధమునకు భైరవ కురువ యుద్ధమునకును సంబంధము లేదనుట స్పష్టము. రెండింటికిని మధ్య పెక్కు ఏండ్ల అంతరమున్నది.

27. కంసుడు కథ లేక విష్ణుభాగవతము :-

దీనిని గూడ యాదవ గాథాకారులు తరచుగా పాడు చుందురు. కాటమ రాజు విష్ణు స్వరూపుడుగా భావింప బడుటచేతను, కంసుని కథలోని ‘కృష్ణ మాయ’ యే గంగగా నవతరించెనని చెప్పబడుట చేతను, ఈ కథ కూడా కాటమ రాజు కథా చక్రమునకు సంబంధించినదిగా భావింపవచ్చును.

ఈ కథకు నాకు మూడు తాళపత్ర ప్రతులు లభించినవి. చిత్తూరు మండలమున లభించిన రెండు ప్రతులు అసమగ్రములుగా నున్నవి. ప్రకాశము మండలమున దొనకొండ ప్రాంతమున లభించిన ప్రతి సమగ్రముగానున్నది. పోలురాజు కథను రచించిన ‘కనకబండి ఘట్టయ్య’ అను కవియే యీ విష్ణు భాగవతమును గూడ రచించెను. ఇతడు కొండయ్య కుమారుడనియు, కన్నెసిరుల ఇతివృత్తమువాడనియు అవతారికను బట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ వీరగాథ ద్విపదచ్ఛందమున నున్నది. కంసునిపుట్టుక, ఆతని దౌష్ట్యములు, కృష్ణుని జననము, బలరామ కృష్ణులు కంసుని చంపి, తలిదండ్రుల చెరలు బాపి, ప్రజలను కాపాడుట - ఇందు వర్ణింపబడినవి.

ఇట్లు మొత్తముపై కాటమరాజు కథా చక్రమున జ్ఞాతాజ్ఞాతములైన కథలు సుమారు ముప్పదిరెండు కలవని నిస్సంశయముగా జెప్పవచ్చును. ఈ గాథాగానము, ఈ సంప్రదాయములు నశించి పోవక మునుపే, వీనిని సంపాదించి ముద్రించి, తరువాతి తరముల వారికి అందించవలసిన బాధ్యత ప్రతి ఆంధ్రుని పైనను గలదు :

25. కాటమరాజు కథలు - వారానువర్తనములు

వీరగాథలకు సాధారణములైన 'వారానువర్తనములు' (Common places) 'కథనఘటకములు' (motifs) మాత్రమేకాక, కాటమరాజు కథలకు ప్రత్యేకమైన కొన్ని వారానువర్తనములు కథనఘటకములు కలవు. ఈ కథల ప్రార్థనలలో సాధారణముగా "శ్రీ జాహ్నువీగంగః జితమునఁదలఁచి" అను వాక్యము వచ్చుచుండును. ఆవులను పేరు పేరున పిలుచుట పెక్కు కథలలో గలదు. (పాపనూకకథ, ఆవులమేపు, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట, కంసుడు కథ). పాలు పితుకునప్పుడు 'తొలిచుక్క పొడవంగ దోరావుల బితికి, మలిచుక్క పొడవంగ మైలావుల బితికి' అని వర్ణింపబడుచుండును. సందర్భము వచ్చినప్పుడెల్ల కాటమరాజు వంశవర్ణన చేయబడును. విష్ణువునుండి కాటమరాజు వరకును గల తరములు చెప్పబడును. కాటమరాజు యొక్క ఆలమంద విస్తారమైనదని చెప్పటకు పదేపదే "కుదురు ఆరామడ, కదులు పన్నెండామడ" అనియు "కుడిరితే ఆరామడ, చెదిరితే పన్నెండామడ" అనియు చెప్పబడుచుండును.

విశేషణ విశేష్యములను పరస్పరము మార్చి, త్రిప్పిచెప్పట కాటమ రాజు కథలలో ఎక్కువగా కాననగును.

"ఎద్దుల జ్ఞానమ్ము ఎర్రయ్యకు దెల్పు

ఎర్రయ్యజ్ఞానమ్ము ఎద్దులకు దెల్పు" (ఉత్తరాది ఆవులమేపు)

"చుక్కపెయ్య లరువంగ చూడియావుల వేసిరి

చూడియావు లరువంగ చుక్కపెయ్యల వేసిరి
 పాడియావు లరువంగ పక్కలేగల వేసిరి
 పక్కలేగ లరువంగ పాడియావుల వేసిరి”

(- దక్షిణాది ఆవులమేపు)

“గొడుగుల దప్పించి పడగల నరికిరి
 పడగల దప్పించి గొడుగుల నరికిరి”

(- అగుమంచి కథ)

పల్నాటి వీరకథలలో గానవచ్చు వారానువర్తనములు కొన్ని కాటమ
 రాజు కథలలోను గన్పట్టుచున్నవి. పురనిర్మాణ వర్ణన, పల్నాటి వీరకథలలోవలెనే
 యున్నది. వలురాజు పుత్రులు పంపాద్రి పురమును గట్టించుట, బ్రహ్మనాయడు
 మాచెర్ల పట్టణమును వీరమేడపిని నిర్మించుటతో పోల్చవచ్చును. దిండ్లు తివాళీలు,
 జముఖాణములు పరపించి రాజుసభ సమావేశమగుట; ‘కాశమీదను కాశ హను
 మంతకాశ, హనుమంత కాశపై రేమంతముట్లు’ అనువర్ణనము; ‘బ్రాహ్మణులు
 దీవింప భట్లు పొగడంగ’ అనునది పల్నాటి కథలలోని వారానువర్తనముల
 వంటివే.

గంగవర్ణన కాటమరాజు కథలన్నింటను ఒకే విధముగా నున్నది.
 పండ్రెండు చేతుల భాగీరథి గంగ, పండ్రెండు భద్రాయుధములతో భయంకర
 ముగా వర్ణింపబడును.

“పంన్నెండు చేతుల భద్రాయుధములు

పగరాజు మర్దించు పముజు వకచేత

అసురుల మర్దించు అంబు వకచేత

దుష్టుల మర్దించు దుడ్డు వకచేత

శూలము వకచేత సింగి జొకచేత

కరవాల మొకచేత కత్తి వకచేత

శంఖము వకచేత చక్రమొకచేత

విల్లింబు లొకచేత వీచె వకచేత

పరశువు శూలధారిణి హరినీలవేణి

విరివిగ జడలన్ని విరబోసికొనియు”

యుద్ధములో యాదవ పీఠులు మరణించినప్పుడు ఈ గంగ యాదవ కాంతలకు కలలో ప్రత్యక్షమై కీడును తెలియజేయును. పెద్దిరాజుకథలోను, అగు మంచి కథలోను ఇట్లు జరిగినది.

కరణములచే కమ్మలు వ్రాయించుట, కాలారీచే ఆ కమ్మలు పంపించుట కాటమరాజు కథలలో తరచుగా వచ్చును. ఏ కథలోనైనను కాటమరాజు పద్మ రాఘవునితో పగడ సాలాడుచున్నట్లుగనే వర్ణింపబడుచుండును. ఇది శ్రోతలకు విసుగు కలుగునన్నిసారులు చెప్పబడును.

వీరగాథా కవిత్వములో నొక విచిత్రమగు వారానువర్తనమున్నది. ఒక పని నొక వ్యక్తికి చెప్పగా, అతడా పనిని వెంటనే చేసినట్లుగా వీరగాథలలో నుండదు. ఎందరినో యడుగగా, వారందరును తిరస్కరించినట్లును, కడకొక ప్రత్యేక వ్యక్తినడిగినట్లును, అతడాపనిని చేసినట్లును చెప్పబడును. అగుమంచి కథలో ఆమెకు తలంటు పోయవలసివచ్చెను. ఆమె తల్లియగు సిరిదేవి తన కోడండ్ర నందరను వరుసగా నొక్కొక్కరినే పిలిచి, అగుమంచికి తలంటవలసి నదిగా కోరును. వారెవ్వరును సమ్మతించరు. కడకు పోచయ్య భార్యయగు సిరిగిరమ్మ ఆమెకు తలంటుటకు అంగీకరించును. సిరిదేవి పెద్దకోడలిని పిలిచె ననియు, ఆమె అంగీకరింపలేదనియు, రెండవకోడలిని పిలిచెననియు, ఆమెయు నంగీకరింపలేదనియు, ఇట్లే తక్కిన కోడండ్రనైదుగురిని కోరెననియు, వారెవ్వ రును అంగీకరింపకపోగా కడకు సిరిగిరమ్మను కోరెననియు మనము తేల్చివేయు దుము. వీరగాథాకవి అట్లు వదలడు. సిరిదేవి ఒక్కొక్కరినే పిలుచుట, వారు సమ్మతించకుండుట మెల్లగా వర్ణించును. సిరిదేవి కోరుమాటలు, కోడండ్రు తిరస్కరించుమాటలు ఒకే మూసలో పోసినట్లుండును. సిరిదేవి, సిరిగిరమ్మతో కలిపి మొత్తము ఎనమండుగురను ప్రశ్నించినది. ఈ యెనిమిది ప్రశ్నలు ఒకే విధముగానుండును; మొదటి ఏడ్గురు కోడండ్ర జవాబులును ఒకే రీతిగా నుండును. అయినను వీరగాథా కవి పునరుక్తి దోషమునకు వెరవక ఈ సంభాషణలన్నిటిని విపులముగా వర్ణించును. ఇదియొక వారానువర్తనము. ఇట్లే పాపనూక కథలో నిద్రబోవుచున్నపాపనూకను లేపి తలంటు పోయవలసివచ్చును. అప్పుడు సిరిదేవి

తన కోడండ్ర నందరిని వరుసగా కోరును. అందరును ఒకే రీతిగా తిరస్కరింతురు. కడకు కాటమరాజుభార్య వీరగంగ ఆ పనికి ఒప్పుకొనును. పల్నాటి వీరకథలలో బాలచంద్రుడు గూడ ఇట్టి పనినే చేయును. సంగడిలతో యుద్ధమునకు బోవును అనపోతును వెనుకకు పంపు నెవముతో, మాంచాల మేడలో తాను మరచిన ముద్దుటుంగరమును తీసికొని రమ్మని వెంటనే అనపోతును కోరడు. మొదట ఒక సంగడినిని కోరును. అతడంగీకరింపక పోగా మరియొకనిని కోరును. ఇట్లు ఆరుగురు సంగడిలను కోరి, కడకు అనపోతును కోరును. కట్టపదములవంటి లఘువీరగాథలలో గూడ నిట్టి వారానువర్తనము కాననగును.

కాటమరాజు కథలలో చాల తరచుగా వచ్చు మరికొన్ని వారానువర్తనములు :-

- (1) 'తరమునాటి పెద్దలు'
- (2) 'శ్రీ వీరకల్లుగా చెల్లు'
- (3) 'గట్టిగా ఎదురొమ్ముగాయాలునాటి'
- (4) 'యదు బలంబులకు ఏట్లు పోట్లాయె'
- (5) "ఎదురొమ్ము గాయాలు ఏట్లు పోట్లుబడి,
పగవారి ఆయుధములు భారంబులాయె"
- (6) 'అంతట గాయాలు అతిభారమాయె'
- (7) 'ఎత్తివచ్చిన బాణాలు ఎదురొమ్ము నాటినాయి
జారివచ్చిన బాణాలు జబ్బలు నాటినాయి'
- (8) 'వుక్కుటలుగులమీద వొరిగిరి రాజులు'
- (9) 'అన్నలకు తమ్ముడు ఆ పోలురాజు'
- (10) 'వలపట పార్శ్వన వంకిళ్ళు నాటి
దాపట పార్శ్వన తగిలె నరుకులును'

పైదమ్మ చింత, పంపాద్రీ బసవన్న, కల్యాణ కాంతసోమప్ప, కాటమరాజు కుచ్చలదేగ, బాగీరథి గంగ, ఒంటికొమ్ము బొల్లావు, మంద బసవన్న, జంగనాలు, సాగుమానము, బ్రాహ్మణుల జోన్యము, అలుగుల సిహాసనము, విషభోజనము, తిక్కరెక్కల గుఱ్ఱము, బేతాళుని పువ్వులతోట, బేతాళుని బిరుదులు, స్వప్న ముఖానందములు, నెత్తురుకోకలు, శకునములు, ఆలమంద, పుల్లరి, పెంపుడు

చిలుక, వ్రాలాకులు, బ్రాహ్మణపీరుడు, బొంగరాలాట, పిండప్రదానము, — మొదలగువవి ఈ కాటమరాజు కథాచక్రములో కొన్ని ప్రధానములగు కథనఘటకములు (Motifs).

26. కాటమరాజు కథలు - కొన్ని భాషావిశేషములు :-

1. ఉపమాలంకారములు :-

నెల్లూరి సీమలో మేయచున్న కాటమరాజు ఆలమందను బోయలు బాణములతో గొట్టిరి. ఆ బాణముల వేట్లతో ఎఱ్ఱగ రక్తము కారుచున్న ఆ తెల్లని ఆవులు ఎట్టి అద్భుతోపమలతో వర్ణింపబడెనో చూడుడు.

“మోమగలు పూసి బూరుగల మీద వ్రాలినట్లుండెను

బూరుగలు పూసి మోదుగుల మీద వ్రాలినట్లుండెను

నెత్తురు మడుగులు నేల పగిలిన రీతి

కోసారక వేట్లు పడెను గోవులిచ్చట”

(- దక్షిణాది ఆవుల మేపు)

కాటమరాజు కథలలోని మరికొన్ని ఉపమలు :-

“అందంబుగా వెదురాకు చందమున

తిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దిరి తోడ”

“కందుకంబును బోలె కాంతితో నెగసి.”

“పెక్కు ముంగిసలతో పెద్ద శేషుండు

సాహసంబున పోరు చందాన నావు”

“బాతుపై నెగసేటి భైరవు వలెను.”

“ఏటికి మత్స్యంబు లెదురెక్కినట్టు”

“ప్రతి గింజలవలె పండ్లు దెరచెదవు

నూతిలో గప్పవలె గాతరించేవు”

“ఆకులన్నియుఁబండి యామణ్ణి మీద

పడిజేసి సుడిగాలి సుడిసినయపుడు

కారాకు డుల్లిన కై వడితోను”

“కాకరకాయలు కడు పెద్దకాగ

చేదక్కువవునట్లు చెలగె నీగుణము”

“అందెలబండివలె ఆరడికి సైచి”

“మొట్టె గోడిగవలె మిట్టిపడియేవు”

3. దృష్టాంతము :

“కదనంబు కేగిన కాటి గుఱ్ఱాలు

చెదరక జగడంబు సేయంగగలవె”

“నఱ్ఱావుల కదుపు నాణ్యంబెయైన

గుఱ్ఱంపు పౌజతో గూడంగ గలవె”

“బూరుగు తానెంత పొడుగు బెరిగినను

చందనంబుతో నది సరితూగ గలదె”

“ఎలమి జీలుగు చెట్టదెంతలావైన

నలమేడ కంబాల నాచంగ గలదె”

“పాములు బారలు పదినూరులైన

విష్టు వాహనముతో వివదింప గలవె”

“ఎలమి దూదికొండ లెంత ఘనమైన

అనలంబు నొకయింత అణపంగగలవె”

“మదియించి యున్నట్టి మత్తేభములును

పొదిలి సింహము గూడి పోరంగ గలవె”

“ఉప్పెన కదులునే ఉడుత చప్పుడుకు”

“యతిప్రాసలుండని యాకై త లేల ?

సుతి గూడి నడువని సొగసుపదమేల ?

పతి సూచి మెచ్చని బంటుతనమేల ?

ఇతరులు మెచ్చని యీదెసాధన మేల ? ”

3. అప్రస్తుత ప్రశంస :

పిరికివాని బింకమును గూర్చి చెప్పుడు, “ఏకులతో బాకులెంత లేసినను, నాట నోవున అవి నలియును గాక” అని అప్రస్తుత ప్రశంస చేయబడినది.

ఇట్లే రూపకములు, స్వభావోక్తులు, శబ్దాలంకారములు, ఉక్తి వైచిత్రాలు పెక్కు గలవు.

4. సామెతలు లేక లోకోక్తులు (Proverbs) :-

‘పురజింప గవివాత పులియున్నయట్టు’
‘ఏతోనిండి పారగా నెంపలిచెట్టు
పారకుండగ నాచి పట్టంగ గలదె’
‘పులి కడుపున గొఱ్ఱ పుట్టు చందమున’
‘గొల్లమీద పుల్లరి గోగుమీద బచ్చలి’
‘ఉలవ లెత్తామంటె ఊళ్లనడిగెదవు’
‘ఎద్దు రూపము దప్పి ఏడు రూపమాయె’
‘తెడ్డడిగినప్పుడే కొయ్యడిగినట్టు’
‘పేదవాని కోపము పెదవుల తీట’
‘పేరేమొ లొటపెటల్ పెదవులు మృదువు’
‘రక్షించు వారిని రమ్మని పిలిచి
భక్షింప జూచిన పని యింత లేదు’
‘బూరె గంపలకాడ పొర్లుదండాలు’
‘శారికకు దెలుపను శాస్త్రమున్నాదె,
‘దూరాన బెట్టిన తురాయులదండు
అల కోలపెట్టకు నాగదన్నట్లు’

5. జాతీయములు (Idioms) :-

1. చెప్పని ఒక్కపొద్దు = అనాహుతుడై వచ్చుట, గౌరవము తెని పనిచెయుట
‘ఊరకే చెప్పని ఒక్కపొద్దనగ’
2. ఉప్పుగల్లుగా చిదుము = చిత్తుగా నోడించు

‘కసిమనంగుచు నుప్పుగట్టుగా జదిమె’

3. కవిలె కట్టుము = నోరుమూసికొనుము, మాటాడవలదు

‘కట్టుమా నీకవిలె కట్టుమా చాలు’

4. వానలేని పిడుగు = హఠాత్తుగా సంభవించినట్టిది

‘వానలేని పిడువలె మీదబడెను’

5. అశ్విశకాంత్రంబు = హస్తమశకాంతరము = మిక్కిలి భేదమగు, అతుకని,
పరస్పర భిన్నమగు

‘అశ్విశకాంత్రంబు ఆడితిమాట’

6. ఒడికట్లు పడు = మెలిదిరుగు (?)

‘ఒకరిపై బడి యొకరు ఒడికట్లుబడిరి ?’

7. గమిడి తీసినట్లు = బాహాటమగు, సులభముగా లభించు, అటంకము
తొలగిపోవు

‘వారి మందకు గమిడి వడిదీసినట్లు’

8. ‘ఈగ్రవాలక యుండ, నీలె యిడకుండ’ = చెడిపోకుండ, క్రుశ్లిపోకుండ

9. నక్కలే దిక్కగు = చనిపోవు, యుద్ధమున కూలు

‘నక్కలే దిక్కయె నట్టడివిగాదె’

10. ఆయువు నూరేడులగు = చనిపోవు

‘ఆయువు నూరేడు లాయెనటంచు’

11. గోరుచుట్టుపై నీలె గ్రుచ్చినట్లు = కష్టము మీద ఇంకను కష్టము వచ్చు.

‘గోరుచుట్టుపై నీలె గ్రుచ్చి నట్లాయె’

12. ‘పెట్టిన తిరుమణి పేడె త్రకుండ | పీ మాత్రమును అలయకుండ,
పూసిన గంధంబు పురి చిట్టకుండ’ | = మిక్కిలి సునాయాసముగా

13. బద్దిగొర్ల జేయు = బలి యిచ్చు

‘బద్దిగొర్ల జేతుము భాగీరథికిని’

14. వసపోసినట్లు వదరు = ఎక్కువగా మాటాడు, అతి వాగుడు

‘వసపోసినట్లుల వదరేవుగాక’

15. కుడుముల వేట = భోజనము చేయుట

‘పోట్లాట కుడుముల వేట్లాట కాదు’

16. కాకి నెపముల నెన్ను = కుంటి సాకులు చెప్పు
 'కరువు బడి వచ్చిన కాలమైతేను
 కాకి నెపముల నెన్నగా దగు మీకు'
17. 'ఎడమ చే కుడిచేయి ఎరుగనివాడు' = ఏమియు తెలియనివాడు, యుక్త
 యుక్త విచక్షణ లేనివాడు
18. టముకుచేయు = అందరకును దెలియ జెప్పు
 'డాకతో మూరాజు టముకు సేయంగ'
19. కాకి పొరగు = నాశనమగు (?)
 'కాకినాడంతయు కాకి పొరాయె'
20. 'అదిగోను పులియంచె, అదిగోనుతోక' = గోరంతలు కొండంతలుగా జేయు,
 భయపడు వారిని మరింత భయపెట్టు
21. చెఱుగునఁబై డి = ముఱుగొంగు పసిడి = మన స్వాధీనములో సిద్ధముగా
 నున్నది.
 'చెలికొండ్ల చిత్తము చెఱుగునఁబై డి'
22. చాటున కెక్కు = ప్రసిద్ధికెక్కు
 'సాటున కెక్కిన సభవారి నంపి'
23. కంస బాధలు పెట్టు = విపరీతమగు బాధలు పెట్టు
 ఇట్టి జాతీయములెన్నియో కలవు. మచ్చనకు కొన్ని మాత్రము చూపితిని
6. పలుకుబడులు, నుడికారములు, నానుడులు (usages) :-
 నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథములనుండి కొన్ని మాత్రము చూపు
 చున్నాను:
1. 'ముక్తాత పగవాణ్ణి మొత్తివేసితిని
 పెద్దరాజు పగవాణ్ణి పెరికి వేసితిని'
  2. 'తొలిచుక్క పొడవంగ దోరావుల పితికి
 మలిచుక్క పొడవంగ మైలావుల పితికి'
  3. 'తరమునాటి పెద్దలు'
  4. అట్లన నవ్వు, గట్లన నవ్వు, చెక్కిట బాగాలు చెదరంగ నవ్వు,

5. కండ్లజూచు

6. 'అప్పుడు (అయితన్న) ఆడెనొక మాట'

7. 'వలవల కన్నీరు వలపొయ్యసాగె

ముత్యపు కన్నీరు ముక్కంట రాల్చె

పగడపు కన్నీరు పలువరుస జారె

నడుము నక్కున విరిగి నేలకు వరిగె'

8. 'ఎండలకు ఎత్తించె రాజు ఎండిపట్టు గుడార్లు

నీడలకు ఎత్తించె రాజు నీలిపట్టు గుడార్లు

మంచులకు ఎత్తించె రాజు మైనపుజిడ్డి గుడార్లు'

9. 'ఎత్తి వచ్చిన బాణాలు ఎదు రొమ్మునాటినాయి

జారివచ్చిన బాణాలు జబ్బలు నాటినాయి'

10. 'పగవారి ఆయుధములు భారంబులాయె'

11. 'శ్రీవీరకల్లుగా జెల్లె మా తండ్రి'

12. 'పసిబిడ్డ బాలాచి'

13. 'గట్టిగా ఎదు రొమ్ము గాయాలు నాటి'

14. 'ఆ గొర్రు గేయని ఆవులు అరచెను'

15. 'సిరులు మించిన పసిడి పుట్టము గట్టి

చిలుకల రవికె తొడిగి'

16. 'కుదురు ఆరామడ చెదురు పన్నెండా మడ

కదలిన వోయి కామధేనువులు'

17. "చాల బొల్లావులు సంగటావులును

నేల యీనిన రీతి నెల్లారి యిరుమేల

తెల్ల బొల్లావులు ఒక్క దేముడెరుగు"

18. 'కట్టని చీరెలు గావు ఓయమ్మ

కన్నకిడు పేమియు గాదమ్మ నీది'

19. 'జిహ్వీచి కటార్లు సాహసంబునను

సూర్య సోమ వీధుల జొచ్చి నరుకంగ'

20. "పెదరేమిడి గడ్డి పెద్దావుల పొడుగు

గుఱుగు చెంగలగడ్డి కుర్రలేగల పొడుగు

మట్ట వక్కిన గడ్డి మనుజుల పొడుగు

చేదుబోదగడ్డి చెట్ల పొడుగు గలదు

గోగడనెడి గడ్డి గొడ్డుటావుల పొడుగు

చిలకవాలు తెగడు చెలికలలో మేపులు

చెలికలలో ఆవులు చెదరి మేయగాను"

7. పదజాలము :-

పీఠ గాథలలో దేశ్యపదములు, వృత్తి పదములు ఎన్నియో కలవు. వీనిలో చాల భాగము నిఘంటువులలోని తెక్కలేదు. కొన్ని శబ్దములను జానపదులు మనముపయోగించెడి అర్థములోగాక వేరగు నర్థముతో నుపయోగించుచున్నారు. కొన్నింటికి అర్థము తెలియుటలేదు. అట్టి పదములు కాటమరాజు కథలనుండి కొన్ని ఈ దిగువ నిచ్చుచున్నాను.

(i) అపూర్వ పదములు :

కాలారి = కాలరి (దూత)

కాటార్లు = కటార్లు

శాన = చాల (శానాపశానలు = మిక్కిలి ఎక్కువ)

ఆగ్రుడై = అగ్రహియై

హాగ్రులై = అగ్రహలై

ఏక పొగడుచు = నిరంతరము పొగడుచు

గండపెండెములు = గండపెండేరములు

వలపక్షము = పక్షపాతము

అచ్చాళి మూక = జంజాటము లేని సైన్యము

గమీడి—ద్యారము

ఆకువరికట్ట=వప్రము

పలపోత = దుఃఖము

చంపుడుకట్ట=సహగమనము చేయునప్పుడు గుండములో దుము
కుటకు పీలగు ఎత్తయిన దిబ్బ

సాగుమానము=సహగమనము

అడియారాలు=అడియాలములు=గురుతులు, చిహ్నములు

పషిణి=పసిడి

బాగాలు=వక్కలు

రాగిడిలు, గణిడిలు, చిల్పిపెలు, మెండ్యెంబు (మేడ్యెంబు), తరిమళ్ళబడి, తండారి, సారసత్తు, సిరికశలు, కంపటిలు (కంపటులు), పసినంబు, తుదిపదము, గూబ జంకులు, వడసార, తలపొలము, కైరగాండ్లు, కూతుపంతాలు, కమికెము, కరపట్నాలు, అవుగుళాలు, గముకులు, పందుపలు, పయితల్లి, కోరుదల, సోకెత్తు యంబెట్టపు, దామెన, ఆరాళ్ళములు, కలనావి, కోరితమ, అల్లటి - ఇత్యాది శబ్దములకు అర్థములను కనుగొనవలెను.

(ii) వైరి సమాసములు :

పాదకానక, కనకపొడి, ఘనగుంపు, పీరజడ, రత్నకడియాలు, ఘనవాల కనకపువ్వులదట్టి - మొదలగునవి

(iii) వ్యావహారికపదములు—వ్యాకరణాంశములు :

పీరగాథలలో జానపదుల ఉచ్చారణను బట్టియే సంధికార్యములు జరగుచుండును. పదాది వకారములోని హల్లునుచ్చరింపకుండుట (ఆడు, ఈడు, ఇను, ఏడి, ఈర్లు); వకారములేనిచోట వకారమునుచ్చరించుట(వెండ, వితడు, వొరిగి); 'వచ్చు'ను 'ఒచ్చు'గా పల్కుట; క్రైస్తవ్యులైన యిత్తునకు సంధిచేయుట (మెరసి + అడు=మెరసాడు, దాగి + ఉండు=దాగుండు మొ॥); కర్మధారయంబులందుత్తునకప్పుపరంబగునపుడు టుగాగమము రాకపోవుట; 'నుండి' అనుటకు 'నుంచి' అనుట; 'అవతారము'కు 'అవుతార'మనుట; 'శ్రీలు' అనుటకు 'శ్రీలు' అనుట;

‘సృష్టి’ని ‘శ్రష్టి’ అనుట వస్తే కు వర్ణమునకు ముందు నగాగమము రాకుండుట; (కాటమరాజుకు గాయాలునాటె); ‘మగడు’ శబ్దమును ‘మొగుడు’గా నుచ్చరింపట—; ‘మూస్తు, పోయిస్తే, చేస్తామంటి,’ మొదలగు వ్యావహారిక రూపములు హెచ్చుగా వాడుట; ‘వస్తువులు’ అను పదములో ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయమును వ్యాకరణ విరుద్ధముగా లోపింపజేయుట (వస్తులు), ‘ఎదలు’ అను శబ్దములో లేని ప్రథమా విభక్తి ప్రవేశపెట్టుట (ఎడపక పగతుర ఎదములు పగుల) మొదలగు విశేషములనేకములు కాటమరాజు కథల భాషలో కాననగును.

(iv) అన్యదేశ్యములు :

చీట్టు (చిత్తి), వజ్రీలు (వజీర్), ముస్తీదు (ముస్తకాద్), సరదార్లు (సర్దార్), పారాలు, జముఖానంబు, నాడాలు, అవుదాలు (హాదా), పౌజులు (ఫౌజ్), తాకిదు, కవులు, బాకి, దిలాస, ఆర్కాతు, జవాబు, తురాయి, తురువు, హేజీబు, బందె, పల్లటి (పట్టి), మొదమాదు (మోతెమద్), జండ (రుండా) — ఇత్యాది అన్య దేశ్యపదములు కూడకొన్ని కనబడుచున్నవి.⁹⁰ కాని పల్నాటి పీఠగాథలు, కాటమరాజు కథలు ప్రాచీనములగు పీఠగాథలగుటచే మొత్తముపై వీనిలో అన్య దేశ్యములు తక్కువయనియే చెప్పవలెను.

27. కాటమరాజు కథలు — ఛందస్సు:—

పల్నాటి పీఠకథలలో ఎక్కువభాగము మంజరీ ద్వీపదలో నుండగా, కాటమరాజుకథలలో ఎక్కువ భాగము ద్వీపదలో నున్నవి. ఈ పీఠగాథలలోని ద్వీపద పాల్కురికి సోమనాథాదుల ద్వీపదకంటె భిన్నమైనదని పూర్వము నిరూపించితిని (చూ. పీఠిక—1). ఇందు గణములలోని మాత్రలు 5 + 5 + 5 + 3

---

90. కాటమరాజు కథలలో “ఘనముగా జలదైన గడు చంద్రికలను” అను వాక్యములోని ‘జలదైన’ శబ్దమును ‘Gelatine’ అను ఆంగ్ల శబ్ద భవముగా డా॥ బి. రామరాజుగారు అనుమానించుచున్నారు. (చూ. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము, పుట 888).

గొనుండును. 'భ', 'నల' అను ఇంద్రగణములకు కూడ ఒక లఘువును చేర్చి, అయిదు మాత్రల గణములుగా మార్చివేయుదురు. (దీనిని 'వీరగాథా ద్విపద' అనవచ్చును).

(భల)

“పరగంగ తెరచీర భక్తులకు మొక్కి

(భల) (నలల)

సరవితో వ్రాయగల చదువగల యట్టి” (హంపాది కథ)

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిష్కరించిన కాటమరాజు కథలో ప్రధాన భాగము మంజరిలోనున్నది. అనుబంధములు ద్విపదలో నున్నవి. మంజరిలో నున్న కథలలో గూడ ప్రారంభమున అవతారికాభాగమును ద్విపదలో రచించుట పరిపాటి. ఈ ప్రారంభమును జూచి దానిని ద్విపదగా భ్రమింపరాదు. గంగుల పినయెల్లయ్య కూడ తన కథావతరిణిక ద్విపదలోనే అందుకొనినాడు:

“శ్రీ జాహ్నువీ గంగఁ జిత్తమునఁ దలచి
రాజితంబుగ విఘ్నరాజుకు మొక్కి
కమలేశుఁ గీర్తించి కమలాపుఁదలంచి
కరి చర్మధరుడైన ఘనునిఁ బ్రార్థించి
చవుషష్టి విద్యా విశారదుల నెంచి
కవివర్యులకు సమస్కారంబుసేసి”

ఇందలి రెండవ ద్విపదలోనే ప్రాసభంగమైనది. ఈ యవతరణికను విడచి, కథ లోనికి రాగా, మంజరియే సర్వత్ర గోచరించును:

“ఎలమి వైరంబున్న యెఱ్ఱగడ్డపాట
బల్లవరాజుతోఁ బగవచ్చె ననుచు
వీరగంగమ ముందు వీరులై మేము
పగఱతోఁ బోరాడి పగదీర్తుమనుచు
శ్రీకరంబై నట్టి సృష్టిలోపలను
కాటమరాజును వాడు ఘనపుణ్యపరుఁడు”

ఈ గ్రంథమున అనుబంధములుగా సీయబడిన భట్టరాయబారము, కోట పాటి తాటివృక్షం తెచ్చేకథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట-అను మూడు కథలును ద్వైపదలోనే కలవు. ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్యగారు ప్రకటించిన 'వలురాజు చరిత్రము, పోలురాజు చరిత్ర, బల్లికురువ యుద్ధము' - అను కథలు కూడ ద్వైపదలోనే కలవు.

నాకు లభించిన తాళపత్రగ్రంథములలో ద్వైపదలోనున్న కాటమరాజుకథలు: 'ఆవుల వలురాజు కథ, పంపాద్రికథ (దొనకొండప్రతి), పోలురాజు కథ (ఎఱ్ఱ బాలెం ప్రతి), బల్లికురువ పోట్లాట, కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ, పాపనూక కథ (కుచ్చికాయలపూడి ప్రతి), ఉత్తరాది ఆవుల మేపు (దొనకొండప్రతి), పాలేటికథ, ఎఱ్ఱయ్య తరకవాదము, వేడుక బొంగరాల కథ, అగుమంచికథ భక్తిరన్న కథ', ఇక మంజురీ ద్వైపదలోనున్న కాటమరాజు కథలు: 'పంపాద్రికథ (కుచ్చికాయలపూడి ప్రతి), పెద్దిరాజు కథ, కాటమరాజు యుద్ధము- ప్రథమ కాండము లేక కాటమరాజు ఆర్లపెంట యుద్ధము, పోలురాజు కథ (కంకణంపాడు ప్రతి), కణియావుల రాజు కథ, పాపనూక కథ (పెడకంటిపల్లె ప్రతి), ఉత్తరాది ఆవులమేపు (ఎడవూరు ప్రతి), గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము, దక్షిణాది ఆవులమేపు, చల్లవారి జగడము, బొల్లావు జగడము'.

కాటమరాజు కథలలో బహుశముగా కాననగు ద్వైపదలకు ఉదాహరణములు :

(i) “వల్లురాజు మొదలైన వరుస పెద్దలును

చెల్లిరి యలమంచి స్థిరముగా వారు

వారు చెల్లిన వెనుక వారి కుమాళ్లు

చేరి విచారము చేసిరందరును

పెద్దలు ఇచ్చోట పేరున చెల్ల

వద్దిక తా యలమంచి వమ్మదు తమకు

ఏటికి యలమంచి ఏమి నిత్యంబు

‘వాటముగ పంపాద్రి వచ్చిరి వారు’

— పంపాద్రికథ (దొనకొండప్రతి)

- (ii) “ధనకోండలోపల తగవేడ్కతోను
పనివడి కంతసరి బాలబిడ్డరును
బొంగరాలాడిన పూనిక వినుడి
సంగతి చెప్పెదను శ్రవణానందముగ”

—వేడుక బొంగరాల కథ

- (iii) “శ్రీకంఠ మదిలోన చెలగి నుతియించి
చేకొని శ్రీహరిని చిత్రాన దలచి
పంకజగర్భునకు ప్రణమిల్లి మ్రొక్కి
పొంకముగ శారదను బుద్ధిలో దలచి”

—భక్తిరన్నకథ

కాటమరాజు కథలలో సకృత్తుగా కాననగు మంజరీ ద్విపదలకు ఉదాహరణములు:—

- (i) అల్లుడ పల్లికొండః అన్య సింహాద్రి
వన్నెగల తమ్ములార వసుధేశులార
ఎన్నడు నామాట కెదురాడలేదు
సోమప్ప కల్యాణము చూడరమ్మనెను
వచ్చిన సంతాన మిత్తునని పలికె”

—పెద్దిరాజు కథ (కుచ్చికాయలపూడిప్రతి)

- (ii) “భోరున ఆ చల్ల భూనాథుసుతులు
తమవంతు పగవార్ని ధాత్రిపైగూల్చి
అంచితముగ వారేగు రన్నదమ్ములును
పల్లవరాజుల బలములు ద్రుంచి”

—చల్లవారి జగదము

- (iii) “తల్లకై బిరన్న యుతిమి తాఁ జూచి
చేతి పట్టక త్రి చెలగి జరిపించె

తక్కు తక్కున మెలసెఁ దందర కుడువ
బాతుపై నెగసేటి భైతవు వలెను”

—బీరిసిడు యుద్ధము

తరతరములనుండి పాడుటవలన కాబోలు ఈ కాటమరాజు కథలలో కొన్ని ద్విపదపాదములు మంజరీద్విపదపాదములు శైథిల్యమునొంది ఖండగతిగా (5 + 5 + 5 + 5) గా మారిపోయినవి. కఠియాపులరాజు కథ, పాపనూక కథ, గంగతర్కము, దక్షిణాది ఆవులమేపు (జిన్నివాడ కథ), బొల్లాపు జగడము- అను వీరగాథలలో నిట్టి ఖండగతి కాననగును :

5   5   5   5

“రంగుగా, కరియాపు, లారాజు, చరిత్రను,
సంగతిగ, చెప్పేను, శవజానందముగను,
కలియుగభేతాకుడు, కన్నమా, ధీరుండు,
రంపాల, కేశవుడు, రణశూరు, లు ముగ్గురు”

ఇందు క్రిగీతలున్న భాగములలో పదిమాత్రలును ఒకే ఆవృత్తముగా నున్నవి. 5 + 5 గా విడుటలేదు అయినను పాదమున మొత్తము మాత్రలసంఖ్య (20) చెడదు. పాపనూక కథలో ఖండగతి యంతకన్న సృష్టముగా నున్నది :

ఇచ్చినా, వారిండ్లు, ఇలమీద, క్రంగునూ,
పుచ్చుకున్న, వారిండ్లు, భూమిమీ, దవెలుసును,
దురుండ్లు, మనవయ్య, ఏకపుణి, కెలపాపకు,
విధి అమిశ, తో పుట్టె, వినవయ్య, చెల్లెలూ.

ఇందు ‘పుచ్చుకున్న’ ‘కెలపాపకు’ అను ఆవృత్తములలో ఆరేసి మాత్రలున్నను, ఇవి పాడుటలో అయిదు మాత్రలుగనే ఉచ్చరింపబడును.

కొన్ని కథలలో ఈ శైథిల్యము మరింత ముదిరిపోయి, లయాత్మక వచనముల యనుసంతగా రూపరియున్నవి. చిత్తూరు మండలమున చంద్రగిరి తాలూకా,

పెడకంటి పల్లెలో నాకు లభించిన కఠియావులరాజుకథ తాళపత్ర గ్రంథములో నిట్టి లయాత్మక వచనములు కాననగును. కఠియావులరాజునకును పల్లికొండకును జరిగిన సంభాషణము :

“ఎన్నిదినములు చూతు బావ? ఎన్ని గడియలు చూతు ;
 మూడు దినములు చూడు మరిది! మూడు గడియలు చూడు ;
 అయిదు దినములు చూడు మరిది! అయిదు గడియలు చూడు
 మూడు దినములు చూడనె బావ! మూడు గడియలు చూతుగాని
 అయిదు దినములు చూడనె బావ! అయిదు గడియలు చూతుగాని”

దక్షిణాది ఆవులమేపు (జన్నివాడ కథ)లోని శైలిల్యము చూడుడు :

“భూమిలో రాజులంతా పుల్లరికిత్తురుగాని
 నీరున బుట్టిన పూరెల్ల ఇవ్వ నీతమా తమకు
 ఆ ఖర్మడిచ్చిన నా కవుళ్ల కాలవేసి భూమిని
 పాడుచేసి పోదామనిరి పాకనాటి ప్రజలు”

గంగతర్కము (గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము) కథలో గూడ నిట్టి శైలిల్యము కాననగును :

“శ్రీరాజాధిరాజు రాజు కాటమరాజు
 దక్షిణాదికి ఆవుల తోలించుకోని
 బలువై న సంపదలు వచ్చి పాలేట నిలచి
 ఆరునూరు గుత్తి కవ్వములు యాదవులు కొందరు
 తరమునాటి గోకులము వచ్చి తాళ్లారి మిట్టల దిగెను”

పై న తెల్పిన యుదాహరణములలో ఖండగతిలోని పంచమాత్రాకములగు ఆవృత్తముల నడకలేదు. కొన్ని పాదములలో నించుమించుగ ఇరువది మాత్రలు కిట్టుచున్నవి. మరికొన్ని యింకను దీర్ఘముగా సాగియున్నవి.

ఇట్లు మంజరీ ద్విపదపాదములు, ద్విపదపాదములు, ఖండగతిగా మారుట లో మరియొక వింత భందస్సు బయటపడుచున్నది. ద్విపద కథలలో అన్ని

పాదములును ఖండగతిగా మారినచో చిక్కులేదు. కాని యిందు కొన్ని మాత్రమే మారి, తక్కినవి మంజరిగానో లేక ద్విపదగానో ఉండిపోవును. అందుచే కథలో కొన్ని తావులందు ఒక ఖండగతి పాదము, ఒక మంజరీ పాదము నుండుట తటస్థించును. అప్పుడది హరిహరీపదముల వరుసగా కన్పట్టును. ఇట్టి విచిత్ర పరిస్థితి పల్నాడులో నాకు లభించిన కఠియావులరాజు కథలో నున్నది. (ఈ కథలో ప్రధానభందస్సు మంజరి. మధ్యమధ్య ఖండగతి యున్నది):

వేదాద్రి, నరసింహు, వేడుకతో, సేవించి, (ఖండగతి)
 మరలి వో, రుగంటికి, మరిసాగి, పోత, (మంజరి)
 తటాకము, లునుమంచి, తరుగు మే, డలుచూచి, (ఖం)
 గోపురము, లును ఆట, కూటములు, చూచి, (ఖం)
 .....
 కొల్లారు, మిద్దెలును, కొలువుకూ, టము చూచి, (ఖం)
 చల్లనీ, చిత్తరువు, చవికెలను, చూచి, (మం)
 .....
 బహుబంతి, కూటములు, భద్రశా, లలుచూచి, (ఖం)
 సొంపైన, సూర్యసోమ, వీధులు, చూచి (మం)

ఇట్లు ఖండగతి పాదము మంజరీ ద్విపదపాదము కలసిన భందస్సును 'జంపె వరుస' యందురు. (హరిహరీ పదములన్నియును ఈ జంపెవరుసలోనే యున్నవి). ఈ జంపెవరుసలో మాత్రాగణము లిట్లుండును : 5 + 5 + 5 + 5, 5 + 5 + 5 + 3. కొందరు విమర్శకులు దీనినంతయు నొకే పాదముగా భావించుదురు. మరికొందరు దీని నొకే పాదములో రెండు భిన్న దళములుగా నూహించుదురు. తరువోజులోవలె ఈ పాదమునకంతకును ఒకే యతి పాటింప బడదు. మొదటి దళములో 1-3 గణాద్యక్షరముల కున్న యతికిని, రెండవ దళములో 1-3 గణాద్యక్షరములకున్న యతికిని సంబంధము లేదు. అందుచే నిది యంతయు నొకే పాదముగా భావించుటకన్న, రెండు దళముల కూడికచే

నేర్పడిన పాదముగా దలంచుట యుక్తము. జంపెవరున యనగా నొక ఖండగతి పాదము, ఒక మంజరీద్విపద పాదము కలియగా నేర్పడినదనుట సమంజసము.

కాటమరాజు కథలలో నిట్లు ఖండగతి, మంజరీద్విపద పాదములు దగ్గరగా నుండి జంపెవరునలవలె కాన్పించు కథలేకాక, ఈ రెండు పాదములకును ఏక యతిని పాటించిన విచిత్రకథ కూడ నాకు లభించినది. (మొదటి దశమున ఖండగతి యుండుటచే దీనిని తరువోజ యరుటకు వీలులేదు. రెండును మంజరీ ద్విపద పాదములుగానే యుండి, ఏకయతిని పాటించినచో నప్పుడు 'తరువోజ' యగును). నేను చిత్తూరు మండలమున 'గంగతర్కము' (పాలేటికథ)ను సంపాదించితిని. అందు ప్రారంభమున కొన్ని పంక్తులు లయాత్మక వచనమువలె సాగియున్నను మొత్తముపై ఖండగతియే పాచ్చుగ దోచుచున్నది. కొన్ని పాదములలో మంజరీ ద్విపదయు గోచరించుచున్నది. దగ్గరగానున్న రెండు పాదములకు భిన్నయతిని గాక, ఏకయతిని పాటించుట యిందలి విచిత్రము :

“బొల్లావులు ఎద్దులు — భోగవతి నర్రావులు వొచ్చి

బొమ్మిరెడ్డి పల్లెమిట్టల వారి — బోడావులు దిగెను.

జలతారు గుడ్డార్లు — జగజంపు గొడుగులు

చల్లవారు ఏగురు — సాహసఘనులు

సకలాంబరభూషిత — సంపన్నులై వొచ్చి

సాకిరేవు మిట్టలవారి — నలుగుటావులు దిగెను.

కొమరొప్ప రెణభేరి — గోకులము వొచ్చి

కోపులేటిరేవున బసునన్న — గొబ్బున నిలచెను.

ఆరువేల గోపాల్కులు — అందెలు ఎద్దులు

అలవలపాటి రేవున వారి — అందలావులు దిగెను.

మూడువేల షాడావులు — ముద్దుమోము లేగలు

ముస్తీదులై వొచ్చి — ముద్దుపాటి రేవున వారి—

ముచ్చటావులు దిగెను”.

పై పంక్తులలో కొన్ని జంఘెవరుసల వలె నున్నవి. మరికొన్ని శిథిలత్వము పొందిన ఖండగతికి చిహ్నములుగా నున్నవి. ప్రతి పాదద్వయమునకును ఏక యతి విధిగా నున్నది. పూర్వమిది తరువోజ రూపముననుండి, కాలక్రమమున నిట్లు శిథిలమైనదాయను అనుమానము కూడ వచ్చుచున్నది.

మొత్తముపై కాటమరాజు కథల ఛందస్సులో ద్విపద, మంజరీద్విపద, ఖండగతి పరస్పరము మిశ్రితములగుట కానవచ్చుచున్నది. ద్విపదకన్న మంజరీ ద్విపదయే ఎక్కువగా ఖండగతికి త్రోవతీసినది.

యతిప్రాసలు :—

వీరగాథలలో యతిప్రాసలు అచ్చికములే కాని నిఘోళములు కావని చెప్ప వచ్చును. అట్లని యివి పూర్తిగ వర్జింపబడినవని భావింపరాదు, పల్నాటి వీర కథలలోను, కాటమరాజు కథలలోను, హరిహరీ పదములలోను, జంగం కథల లోను యతి సర్వత్ర పాటింపబడినది. శిథిలములైన ద్విపద, మంజరీ ద్విపదలలో గూడ గణములు శిథిలములైనవి కాని, యతిభంగము కాలేదు. ఉదాహరణమునకు పెద్దిరాజు కథలోని ఈ క్రింది పాదములు చూడుడు :

“తూర్పున ఆ రాజుకు — తుమ్మవృక్షంబు నీడ
పడమట ఆ రాజుకు — ఫాలబ్రహ్మవృక్షంబు నీడ
పుత్తరమున ఆ రాజుకు — పుసిరి వృక్షంబు నీడ
దక్షిణమున ఆ రాజుకు — దానిమ్మ వృక్షంబు నీడ
పాలకాడ ఆ రాజుకు — పక్షి తంగేడు”

ద్విపదలో సాగిన ఆవుల వలురాజు కథలో యతియేకాక ప్రాసకూడ ఎచ్చటను భంగము కాలేదు. పల్నాటి వీరకథలలోను, కాటమరాజు కథలలోను యతిభంగమును వారించుటకై జానపదకవులు అర్థరహితములగు పదములను షష్ఠవహారిక పదములను వేసి యతిని కిట్టించిన సన్నివేశములును పెక్కుగలవు.

“మాణిక్యముల గద్దెపై — మతడు గూర్చుండె” (అతడు)
 “నా తండ్రి నాయుడా : — నతి వేగమునను” (అతి)
 “రావించి యిట్లనె — రప్పుడాబ్రహ్మ” (అప్పుడా)

కాటమరాజు కథలు :

“మనిచెప్పె కలభూత మండలాధిపుడు” (అని)
 ‘వలలన్ని చాలుగా-వడ్డుడి చక్క’ (ఒడ్డుడి)
 ‘చలరేగి మ్రోగంగ-చౌకళింపుచును’ (చెలరేగి)
 ‘వైకుంఠమున కయి-వరగి రావేశ’ (ఒరగి)
 ‘వల్లెల నేజాలు వడివడి నాచె’ (ఒల్లెల)
 ‘వక ముటంబేనుగులు వడిమావటీలు’ (ఒక)
 “నిరతంబు సేవించి నిటమీద జెప్పుదు” (ఇట)

అఖండయతియు పలుతావులందు ప్రయోగింపబడినది :

1. “... .. కలభూత గంగురాజేంద్రు
 డెలమితో ఖండెముండెమ్ముల కోట” — (ఆవుల వలురాజు కథ)
2. “నీరిటు నిలువ నిన్నేలినవాడు” — (“)
3. “అడవికాలయ విప్త్తియలు వున్నచోట
 నా డుండ మఱునాడు నడువలేదాయె” (పోలురాజు కథ)
4. “బెబ్బులివలె పెడబొబ్బలిడుకొనుచు
 నేతేరగని మసిలి నేయు డిట్లనియె” (బల్లికురువ పోట్లాట)

ఈ వీరగాథలలో కొన్నిచోట్ల యతిభంగమైనట్లు శిష్టులకు గోచరించినను, జానపద పరిభాషలో, వారి యుచ్చారణలో ఆ పదమును పఠిశీలించినచో యతి భంగము కాదు. ఉదాహరణమునకు ఈ క్రింది పాదములను చూడుడు :

“ఇలకి రి చెన్నొందు వీర శౌర్యంబు” (ఆవుల వలురాజు కథ)

పల్నాటి వీరకథలు :

“ఏవేళ జూచిన వీర ఘోషములు” (ఆవుల వల్లరాజు కథ)

“విప్ర మాన్యంబులు ఇచ్చు కట్నములు” (“ ”)

“ఇమ్ముగ రాజును వియ్యాలవారు” (పొలురాజు కథ)

“ఎన్నగల కంపటము వెంట బెట్టుకొని” (“ ”)

“ఎక్తువ కావేరి వెట్టి సేయించె” (“ ”)

పై పాదములలో యతిభంగమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఇది సరికాదు. పెద్ద అక్షరములున్న పదములను జానపదుల విధముగానుచ్చరింపరు. ‘వీర’ను ‘ఈర’ అనియు, ‘విప్ర’ను ‘యిప్ర’ అనియు ‘వియ్యాలవారు’-‘ఇయ్యాలవారు’, ‘వెంట’-‘ఎంట’, ‘వెట్టి’-‘ఎట్టి’ అనియు పలుకుదురు. అప్పుడు యతిభంగ మెట్లగును ? కావున వీరగాథలలోని యతులు జానపదుల యుచ్చారణానుసారముగ ప్రయోగింపబడుచుండునని చెప్పవలెను. వారి యుచ్చారణదృష్టితోనే వానిని మనము పరిశీలింపవలసియున్నది.

ప్రాస విషయమున గూడ వీరగాథలు లాక్షణిక మర్యాదలను పాటింపవు. ప్రాసపూర్వాక్షర మొక పాదములో దీర్ఘముగా నున్నచో, రెండవ పాదములోను దీర్ఘముగానే యుండవలెనుగాని హ్రస్వముగా నుండరాదు. కాని వీరగాథలలో నొక పాదమున ప్రాసపూర్వాక్షరము దీర్ఘముగాను, రెండవ పాదమున హ్రస్వముగాను నుండుట గలదు. ఆవుల వల్లరాజు కథలోని ఈ క్రింది యుదాహరణములను చూడుడు:

(i) “నియమంబుతో మ్రొక్కి నిలచి తరువాత

కాయజు శత్రునకు గలిగినయట్టి”

(ii) “దీవెన లిప్పించి తిరుమండ్లుతోను

భవగుణ సంపన్ను బాహు విక్రముడు”

పెక్కుచోట్ల ‘ద’ కార ‘ ద కారములకు ప్రాస పాటింపబడినది. (జానపదులు మహాప్రాణము నుచ్చరింపరు కదా !)

“హృదయ పద్మమునందు నుంచి సేవించి

బుధులను గొనియాడి పూర్వ సత్కవుల”

ఆవుల వలురాజు కథలో కొన్ని తావులందు లాక్షణికులు చెప్పిన ద్విప్రాస, త్రిప్రాస పాటించబడినవి. ఈ ప్రాసలు రెండు పాదములకే పరిమితము కాక నాలుగైదు పాదముల వరకును కొనసాగింపబడి చక్కని రసావిష్కరణము నకు తోడ్పడినవి.

- ద్వి పాస :
- (i) “చేసిరి యాదవ శౌర్య విక్రములు
నేసిరి యాదవు లనేక పీనుగుల
కోసిరి చేతులు గొంతులు కాళ్లు
తోసిరి కలభూత దొరబంధు జనల”
  - (ii) “మెట్టిరి క్షత్రియుల మెదడు వెళ్లరక
తట్టిరి చౌడోలి దంతాల పైన
పట్టిరి కడదొలగు పారుబంటులను
పెట్టిరి సరుదార్ల పేర్లు పదినూర్లు”
- త్రిపాస :
- (i) “పరిపిరి పగవారిపైన బాజాలు
నెరిపిరి యాదవులు నేకటంబుగను”
.....
  - (ii) “నిలిపిరి ప్రఖ్యాతి నెలయ లోకముల
కలిపిరి చెయ్యి చెయ్యి కయ్యంబులంది
పులిపిరి శిరములు పుచ్చకాయలుగ
మలిపిరి పేర్వేర మన్నె నాయకుల”

ఇట్లు వీరగాథలలో పల్నాటి వీర కథలలోను, కాటమరాజు కథలలోను యతిప్రాసలు బింకముగ పాటించబడినవని చెప్పవచ్చును. ఒక్క బొబ్బిలి వరుస కథలలో మాత్రము యతిప్రాసలు ఐచ్ఛికములుగా నున్నవని చెప్పక తప్పదు. పదములు జంగం కథలు కూడ యతిప్రాసల విషయమున శ్రద్ధ జూపిన ప్రక్రియలే.

28. కాటమరాజు కథలు - గాథాకారులు :

కాటమరాజు కథల నెక్కువగా కొమ్ములవారు పాడుచుందురు. వీరు మాదిగలలో నొక తెగ. కథాస్థానమైన కనిగిరి సీమలో కొమ్ములవారే గాక, గొల్లలలో పూజగొల్లలు కూడ ఈ కథలను పాడుచున్నారు. కందుకూరు తాలూకాలో 'పికిలి వారు' పాడుచున్నారు. వీరును గొల్లలే. విశాఖ పట్టణ మండలమున 'పొడపోతుల వారు' కాటమరాజు కథలను గానము చేయుదురు. వీరి కులము తెలియుట లేదు. రాయలసీమలో భట్టువాళ్లు (మాదిగలు), ఎఱ్ఱ గొల్లలు; తెలంగాణమున ఎఱ్ఱ గొల్లలు, మందుచ్చవారు, బీరన్నల వారు యాదవ కథలను పాడు గాథాకారులు. కనిగిరి సీమలో కాటమరాజు కథలను పాడు పూజగొల్లలను 'యాచకులు' అని పిలుతురు. తెలంగాణమున వీరికి 'తెరచీర భక్తులు' అని పేరు. రాయలసీమలో, ముఖ్యముగా కర్నూలు మండలమున వీరిని 'సుద్దులన్నలు' అందురు. పంపాద్రి కథను రచించిన మల్లియ్యకవి కృత్యవతరణికలో 'తెరచీర భక్తు'లను స్మరించినాడు.

(i) కొమ్ములవారు :-

కొమ్ములవారు గంగదర్శనమునకు చెందిన మాదిగలు. వీరు తాము జాంబవంతుని వంశమువారమని చెప్పుకొందురు. ఈ కొమ్ములవారినే చిత్తూరు మండలమున 'భట్టువారు' అనియు పిలుచుచున్నారు.

కొమ్ములవాడు యాదవులను యాచింతుడు. వారి గోత్రములను చెప్పుదురు. కాటమరాజు కథలను, విష్ణుభాగవతమును నామాంతరముగల 'కంసుడు కథ' ను వీరు పాడుచుందురు. ఈ కథలను పాడుటలో వీరణములు, తిత్తి, తాళములు, కొమ్ములు నుపయోగింతురు. తమ వీరగాథా సంపదను కాపాడుచుండిన వారగుటచే యాదవులు వీరిని మిక్కిలిగ అభిహానింతురు. కాటమరాజు కథలన్నియు వీరికడ తాళపత్ర గ్రంథ రూపమునను, ముఖస్థము గను నున్నవి.

గంగ జాతరలలో ఈ కొమ్ములవారు పాల్గొని, గావు పట్టుట, కొమ్ముల నూదుట, తానకములు పాడుట, కాటమరాజు కథలు చెప్పుట చేయుదురు 'కాటమ

రాజు సైన్యమున ప్రత్యేకముగా గోసంగి దళమున్నట్లు వీరగాథలలో చెప్పబడినది. దాని నాయకుడు బీరినీడు. ఇతడు మాతంగ వీరుడు. ఈతని సంతతి వారే నాటినుండి నేటివరకును ఈ కథలను గానము చేయుచున్నారని నాయూహ. వీరే నేడు 'కొమ్ములవారు' అని పిలువబడుచున్నారు.

పల్నాటి వీరకథలను పాడెడి హక్కు కన్నమదాసు సంతతివారుగా నూహింపబడుచున్న వీరవిద్యావంతుల కున్నట్లే, కాటమరాజు కథలను పాడెడి హక్కు బీరినీని సంతతివారగు కొమ్ములవారికి మాత్రమే కలదు. నిజమునకు గొల్లలు వీనిని పాడరాదు. పల్నాటి వీరకథలను తెలగలు, కంసాలులు, పిచ్చుకుంట్లు మున్నగువారు పాడుచున్నట్లే, కాటమరాజు కథలను వివిధ శాఖలకు చెందిన యాదవులు పాడుచుండుట జరగుచున్నది. (కొమ్ములవారికి వాక్చుద్ధితక్కువయను తలంపుతో తాము ఈ గాథాగానమున కుపక్రమించితిమని కొందరు యాదవ గాథాకారులు నాతో చెప్పియున్నారు.)

ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట తరువాత భక్తిరన్న బీరినీని సంతతి వారగు మాదిగలను బిలిచి, యాదవకథలను లోకమున వ్యాప్తిచేయుటకై అనుమతి నిచ్చెనని చెప్పుదురు. భక్తిరన్న కాశినుండి తనతోపాటు పండ్రెండు మంది శిష్యులను దెచ్చెను. వారందరును యాదవ కథలను వ్యాప్తిచేయుటకే నియోగింపబడిరి. తన శిష్యులతోపాటు కొమ్ములవారును పదఋషాడవ భాగమునకు అర్హులని భక్తిరన్న నిశ్చయించెనట. కాటమరాజు కథలను చెప్పుచు యాదవుల నాశ్రయించి జీవించవలసినదని భక్తిరన్న కొమ్ములవారితో జెప్పెనట.

ఈ కొమ్ములవారు ఏ యాదవుని యింటిముందు కథ చెప్పినను అతడు వీరిని సన్మానించి తీరవలెను. అట్లు చేయనిచో ఈకొమ్ముల వారు అతని యింటిముందు గుడారు నెత్తుదురు. (ఇదికూడ భక్తిరన్న శాసనమేయట), ఇట్లు గుడారు నెత్తినప్పటికిని ఆ యింటివారు ఈ కొమ్ములవారిని గౌరవింపనిచో, ఆ గుడారును కూల్చి రండని భక్తిరన్న చెప్పెనట. ఇట్లు ఇంటిముందు గుడారును కూల్చినచో ఆ ఇంటిలోని యాదవులందరును నశించిపోవుదురని భక్తిరన్న శాపమట : కావున కొమ్ములవారిని యాదవులు అత్యంత భక్తి శ్రద్ధలతో నాదరింతురు. ఈ

భక్తిరన్న శాపము ఘాట యేట్లున్నను, తమ పూర్వక కథలను కాపాడిన వారగుటచే ఈ కొమ్ములవారిపై యాదవుల కభిమానముండుట సహజముగదా !

కాటమరాజుకథలు పాడు గాథాకారులు బడుగుల ఆచారమునకు చెందిన వారు. ఈ బడుగుల ఆచారమునకు ఆరు ముఖ్యమైన ఎన్నువులుండవలెను. అవి; 'గుడ్డార్లు కొమ్ము, వీరణము. బొల్లావు, వీరద్రాడు. బసవదేవుడు.' వీనిని కొండెము వివరించెదను.

గుడ్డార్లు :—

కథను చెప్పెడి ప్రదేశములో గుడ్డలతో పెద్ద గుడారమును వేయుదురు. ఆ గుడారములోపల గోడలకు యాదవుల కులదై వమగు గంగయు, కాటమరాజు కథలలోని ప్రధాన ఘట్టములును రంగులలో చిత్రీకరింపబడిన పెద్ద పెద్ద గుడ్డల నతికింతురు. ఈ గుడ్డలకు 'తెరచీర' లనిపేరు. ఈ తెరచీరలను బట్టియే యీ గాథాకారులకు 'తెరచీర భక్తు' లని పేరు వచ్చినది. తెలంగాణమున పాండవుల వారసు గాథాకారులును ఇట్లే కథలలోని ప్రధాన ఘట్టములను చిత్రరూపమున ప్రదర్శించి భారతకథలను పాడుచుందురు. ఇంగ్లండు వంటి విదేశములలో గూడ వీరగాథా గానమున ఈ చిత్రరూప ప్రదర్శనమున్నదని తెలియుచున్నది.

కొమ్ము :—

ఇత్తడితో చేయబడి వంకరగా పొడవుగానుండు గొట్టమునకు కొమ్ము అనిపేరు. కథాగానమును ప్రారంభించుటకు ముందును, యాదవుల గోత్రములను చెప్పనప్పుడును, తానకములను పాడు సమయమందును కొమ్ముల నూడుదురు. ఈ కొమ్ములధ్వని శంఖారావమువలె భయమును గొల్పును.

వీరణములు :—

అంకమ్మ కథలలోను, పల్నాటి వీర కథలలోను ఉపయోగించెడి పంబజోడు వంటివే యీ వీరణములు కూడ. కాని పంబజోడుకును వీనికిని కొంచెము భేదమున్నది. పంబజోడు పెద్దది; శబ్దము చాల యెక్కువ. దీనివై గంటలుండును. పల్నాటి కథలలో నుపయోగించు పంబజోడును 'వీరజోడు'

అందురు. ఈ కాటమరాజుకథలలో నుపయోగించెడి వీరణములు వీరజోడు కన్న చిన్నవి. శబ్దమును తక్కువయే. పంబజోడువలెనే వీరణములును రెండుండును. ఒకటి వాద్యకారుని తొడలపై అనుకొని యుండును. దీనిపై నాను కొని రెండవది యుండును. మొదటిది శ్రుతి తక్కువ, రెండవది శ్రుతి యెక్కువ. మొదటి వీరణము వేప లేక రేల చెక్కతో చేయబడి యుండును. రెండవది ఇత్తడితో చేయబడును. (పల్నాటి వీరకథలలో నుపయోగించెడి వీరజోడులో రెండును ఇత్తడితో చేయబడినట్టివే). ఈ వీరణములు మానికంత లావున, రెండు జేనల పొడవుండును. పల్నాటి వీరజోడులో మొదటిది యించుమించు వీరణ మంతే యుండును గాని, రెండవది మాత్రము దీనికి రెట్టింపు ప్రమాణమున నుండును. ఈ వీరణములకు మేక లేక జింక చర్మములను ఉపయోగింతురు.

బొల్లావు:—

ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలో పాల్గొన్న ఒంటి కొమ్ము బొల్లావు యొక్క బొమ్మ యిది. దీనిని చెక్కతోగాని, ఇత్తడితో గాని, చేయుదురు. తానకములు పాడునప్పుడు, తానకముల వారు దీనిని నెత్తిపై బెట్టుకొని, శివమెత్తి గంతులు వేయుదురు.

వీరద్రాడు:—

పల్నాటి యుద్ధమున బ్రహ్మనాయకు జరపిన శివనందులకోట యుద్ధములో యాదవులతనికి తోడ్పడిరట. అందుచే నతడు యాదవులకు శివనందులకోట దోపులో లభించిన గుఠారు, వీరద్రాళ్లు. గంగ-పోతురాజుల విగ్రహములు బహు కరించెనట. తానకములు పాడునపుడు శివమెత్తి గంతులు వేయువారిని వీర ద్రాళ్ళతో కాళ్ళమీదను చేతులమీదను కొట్టుదురు. ఈ వీరద్రాళ్లు మూడు ముళ్ళతో నుండు బారెడేసి పగ్గములు.

బసవదేవుడు:—

ఎఱ్ఱగడ్డపాడులో యాదవులొరగిరను వార్తను చొనకొండకు తెచ్చినవాడు బసవదేవుడు. ఈ బసవదేవుని విగ్రహము కూడ గాథాకారుల కడమండును. దీనిని తారు పూజింతురు.

గొఱ్ఱకారులు ఈ కాటమరాజు కథలను పాడునప్పుడు వీరణములనేకాక, శ్రుతిని నిలుపుకొనుటకు తిత్తి, లయకు తాళములను గూడ నుపయోగింతురు. ఇందు ప్రధాన కథకునకు పల్నాటి వీరకథకునకున్నంత వేషముండదు కాని, నిలువుటంగీ, పండ్రెండు మూరల పాగా, కాళ్ళకు గజ్జెలు, నడికట్టు, చేతిలో పిడిగుడ్డ మాత్రముండును. గంగతర్కము కథను పాడునప్పుడు ఒకరు గంగ వేషమును, మరియొకరు కాటమరాజు వేషమును వేసికొని, ఎదురెదురుగా నిలుచుండి, చేతిలో కత్తిపట్టుకొని, ఆ కత్తి చివర నొక నిమృషండును గ్రుచ్చి కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టుకొని, గంతులువేయుచు, కత్తిని త్రిప్పచు, గంగ-కాటమరాజు పరస్పరము వాదించుకొన్నట్లుగా నటించుదురు. కడప, కర్నూలు, మండలములలో గంగ తిరునాళ్ళ సమయమున ఈ గంగతర్కము కథను తరచుగా పాడుచుందురు.

ప్రధాన కథకునకు వంతులు ముగ్గురుందురు. వీరిలో నొకడు తిత్తిని పట్టును. రెండవవాడు వీరణములు వాయించును. మూడవవాడు తాళము వేయును. ఈ ముగ్గురిలోను ఇద్దరు కథకుడు చెప్పుదానికి 'ఆ' కొట్టుదురు.

(ii) గొల్లసుద్దల వారు : 2

'గొల్లసూక్తులు' అను శబ్దమునుండి 'గొల్లసుద్దలు' అను శబ్దమేర్పడి, కాలక్రమమున నిది కాటమరాజు కథలను పాడెడి ఒక వర్గమునకు పేరుగా మారినది. ఈ గొల్లసుద్దలవారు బడుగుల ఆచారమునకు చెందిన గొల్లలలో ఒక శాఖ. వీరు యాదవులను యాచించుదురు. సుద్దలను పాడు గొల్లలగుటచే వీరికి 'సుద్దల గొల్లలు' అనియు నామాంతరము. రాయలసీమలో వీరిని 'సుద్దలన్నలు' అందురు. నెల్లూరు, ప్రకాశము మండలములలో వీరిని 'యాచకులు' అనియు "తెరచీర భక్తులు" అనియు పిలుతురు. వీరు పూజగొల్లలు. తెలంగాణములో 'ఎఱ్ఱ గొల్లలు' ఈ వృత్తిలో నున్నారు. ఈ సుద్దలవారు మేకలను పెంచెదరు.

కాటమరాజు పినతండ్రికుమారుడైన భక్తిరన్న కాశినుండి తనతో పండ్రెండు మంది శిష్యులను తీసికొని వచ్చెననియు, వారిని కాటమరాజు కథ

అను గానము చేయుచు యాదవులను యాచించి బ్రతుకుడని జేప్పెననియు, ఆ శిష్యుల సంతానమే నేటి గొల్లసుద్ధుల వారనియు నొక ప్రతీతి. నిజమునకు కాటమరాజు కథలను పాడెడి అధికారము కొమ్ములవారిది. ఈ గొల్లసుద్ధులవారు లేదా సుద్ధులగొల్లలు కొమ్ములవారి తరువాత ఎన్నదగినవారు మాత్రమే,

కొమ్ములవారివలెనే ఈ గొల్లసుద్ధులు వారుకూడ పెద్ద గుడారమునువేసి, అందులో కాటమరాజు కథావృత్తాంతములు బొమ్మల రూపములో చిత్రింపబడిన తెరచీరను కట్టి, వీరణములు, కొమ్ములు, తాళములు, తిత్తి మున్నగు వాద్యములతో ఆ గుడారములో కాటమరాజు కథలు పాడుదురు.

అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు (క్రీ. శ. 1750) తన 'హంస వింశతి' కావ్యములో సుద్ధుల గొల్లలను విపులముగా వర్ణించినాడు (ద్వితీయా శ్వాసములో 87వ పద్యమునుండి 91వ పద్యము వరకు) :

“కొమ్ములు వీరణాలు జీగి గుల్కె-డు వ్రాతల కృష్ణ లీలం
గ్రమ్ము గుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథానులాపముల్
బమ్మిన పుస్తకాలు ముఖపట్టిడి కట్టురుమాలలున్నెతా
సొమ్ములు నామముల్ వెలయు సుద్ధుల గొల్లలు వచ్చిరెంతయున్
(87వ పద్యము)

(iii) పొడపోతుల వారు :-

విశాఖపట్టణ మండలమున యాదవుల గురువులుగా చెప్పబడెడి ఒక ప్రత్యేకమైన తెగయున్నది. వీరిని 'పొడపోతుల వారు' అని పిలుతురు. వీరు కొమ్ములవారి వంటి వారేమో తెలియదు. యాదవకులమునకు చెందినవారు మాత్రము కాదు. వీరు యాచకులును, గురువులును. వీరిని యాదవులు మిక్కిలి గౌరవింతురు.

విశాఖపట్టణ మండలములోనున్న ఈ పొడపోతుల వారు యాదవులకు గోత్రములు చెప్పి, కాటమరాజు కథలను పాడుదురు. వీరికి వాద్యము లేవియు

నుండవు. కాటమరాజు కథలను 'ఆక పదములు'గా పాడుదురు. (వంతలు ఆ కొట్టుచుండగా కథకుడు పాడును.) వీరు యాదవుల ఇంట్లదగ్గర నెలల తరబడి యుండి కాటమరాజు కథలు పాడుదురు.

ఈ పొడవోతుల వాడు తూర్పు గోదావరి మండలములో కూడ సున్నారు.

29. గాథాకారుల ప్రార్థనలు :-

కాటమరాజు కథలను పాడు గాథాకారులు మొదట గణనాయకుని ప్రార్థింతురు. పిమ్మట గంగను ప్రార్థింతురు. తరువాత కొన్ని చిల్లర పాటలు పాడుదురు. (ఈ చిల్లర పాటలను వంతలు కూడ పాడుచుందురు). ఇందు సాధారణముగా బొల్లాపుపాట, ఏరువగంగ పాట, పాపనూక సువ్విపాట ఉండును. తరువాత ప్రారంభము జరుగును.

మొట్టమొదట చేయు గణపతి ప్రార్థన యీ క్రింది విధముగానుండును:-

గణనాయకా శివ గణనాయకా - గరళాకంధరుడవు గణనాయకా :

హరహరా మహాదేవ ,, హరుని కొమారుడవు ,,

శివశివా మహాదేవ ,, శివుని కొమారుడవు ,,

బ్రాహ్మణులే నిను గొల్వ గణనాయకా - బ్రహ్మదేముడందురయ్య గణనాయకా

రాజులే నిను గొల్వ ,, రాయబా రమందురయ్య ,,

కోమల్లే నిను గొల్వ ,, కోటి లాభ మందురయ్య ,,

వెలమలే నిను గొల్వ ,, వేణునాద మందురయ్య ,,

ఎరుకలే నిను గొల్వ ,, కొల్లాపురి యందురయ్య ,, 91

తరువాత "తొండము నేకదంతమును....." అను పద్యమును, 'తల్లి నిన్నుదలంచి...' అను పద్యమును పాడుదురు. పిమ్మట గంగప్రార్థన :

వాలు జడలశూలము భాగీరథి గంగా : వై భోగరాజీవో భాగీరథిగంగా :

పల్లాజడల శూలము ,, ,, పరమకల్యాణివో ,, ,,

ఎద్దులావులు ఏరుదాటంగ ,, ,, మొద్దులెక్కి మర్లు పిల్చేవు ,, ,,

మర్లవారి మట్టు పెయ్యాను ,, ,, మాటినావు గుంటి మరుగునా ,, ,,

ఇసుక నీప్పలు చేసేవు ,, ,, నీరు మంటలు పెట్టేవు ,, ,, 92
 గంగ దొనకొండలో పూజగొల్లలు చేయు గంగప్రార్థన దీనికన్న భిన్న
 ముగా డీర్ఘముగా రసబంధురముగా నున్నది :-

‘శ్రీమహాదేవుని శృంగార రాణి
 కామితార్థము లిచ్చు కంజాతపాణి
 మౌనుల పాలిటి మందారవల్లి
 దీనుల పాలిటి దివ్య గీర్వాణి
 కొల్లాపురంబున గౌలు విచ్చుదేవి
 చల్లంగ రక్షించు చంద్రికాదేవి
 కనకము గురియించు కనకదుర్గాంబ
 శ్రీధనుముకొండలో స్థిరముగానున్న
 నీకు మ్రొక్కెదమమ్మ నీరజవేణి :
 బ్రహ్మ గవేంద్రుని పాశెంబుతల్లి
 సీత నీపుట్టిల్లు శ్రీ పర్వతములు
 మగువ నీ పుట్టిల్లు మాల్యవంతములు
 తుంగభద్ర వార్ధాసి దోర్దండ నిధులు
 గంగాజలనిధులు కలుగని నాళ్ళు
 ఎవని మీదుంటివే ఎవని తల మీద
 ఉత్తరాదిని పుట్టి ఉంటి మేల్గిరుల
 దక్షిణాదిని వెలసి ధనుముకొండను నిలచి
 పాలేట పూజగొను పరమ కల్యాణి
 కొమ్మ : లేవమ్మ : ఓ కొమ్మగంగమ్మ :
 కొమ్మ : ముగ్గురిగన్న కోమలీ లేవె :

91, 92. కృష్ణాజిల్లా, కైకలూరుతాలూకా, పెరిక గూడెములో గుఱ్ఱర్థపూడి
 మస్తాను అను కొమ్ములవాడు పాడిన ప్రార్థనలు. సేకరణ 21-9-1964

కామధేనువు అరచె గంగమేల్కొవె
 మేలుకో శాంభవీ : మేలీయవమ్మ :
 వాక్కివ్వవే మాకు ఓ శారదాంబ :
 నీసేవ నే జేతు నీతి మార్గమున
 పరసేవ నేనెరుగ పరమ కల్యాణి
 నిండు చేతులను పన్నెండాయుధముల
 పట్టిన గంగమ్మ పరమకల్యాణి
 నీ కథల్ బెప్పంగ నిశ్చయించితిని
 వినరయ్య జనులార : విశదంబుగాను' 93

ఈ గంగప్రార్థన తరువాత కథ ప్రారంభమగును.

కొందరు గజేశ్వర ప్రార్థనకును గంగ ప్రార్థనకును మధ్య కొన్ని చిల్లర పాటలు పాడుదురు. ఈ పాటలు ముఖ్యముగా గంగదొనకొండ ప్రాంతమందలి గాథా కారుల దగ్గర విసబడుచున్నవి. ఈ క్రిందిది దొనకొండ గంగను గూర్చిన ప్రార్థన :

'నీలిపూవుల చీర నీరేజుగంధి
 పన్నెండు ఆయుధాల ప్రబలినావమ్మ
 వన్నెరో తలకురులు ముడిచినావమ్మ
 కన్నెరో ధనకొండ గంగ లేవమ్మ
 పుడితివి కనకాద్రి భూముల్లలోను
 వస్తివి ఓ గంగ వలగొన్న వమ్మ
 వలగొన్న వలగొన్న వలగొన్న వమ్మ
 వలగోని పూజలూ వలచినావమ్మ

98. ప్రకాశంజిల్లా, దర్శితాలూకా, గంగదొనకొండ గ్రామములో పూజారి బోదయ్య అను పూజగొల్ల పాడిన ప్రార్థన. సేకరణ 12-9-1967.

ఎలయంగ గంగుల ఎల్లయ్యనగరు
 ఎలమిసంపదలిచ్చు ఎలమంచి గంగ
 రంగుగా దొనకొండ రాయి మల్పించి
 కట్టిరి దొనకొండ గంగమ్మ నగరు
 చుట్టూరు కొండల్లో నడుమ దొనకొండ
 దొనకొండ వెలసినా దుర్గమ్మయమ్మ
 చుట్టూరు ఏరుల్లో నడుమ పాలేరు
 పాలేట వెలసినా పరమ కల్యాణి :''⁹⁴

ప్రైపాటలో గంగుల యెల్లయ్య ప్రసక్తికలదు. కావున ఎఱ్ఱగడ్డపాటి
 పోట్టాట రచించిన గంగుల పినయెల్లయ తండ్రి యెల్లయ్యయే ప్రైపాటను
 రచించినేమో.

ఏరువగంగపాట (పాలేటి గంగపాట) :

“గంగను కొలిచేరూ-ఏరువ
 గంగను కొలిచేరూ
 ఆకసాన సుళ్ళాడుతురాగా
 గంగను కొలిచేరూ-పాలేటి
 గంగను కొలిచేరూ
 మేఘములోపల మెరుపులు మెరిసిన
 గంగను కొలిచేరు-పాలేటి
 గంగను కొలిచేరు”⁹⁵

బొల్లాపుపాట :

‘కనకరాళ్ళ బోటిమీద
 వనక వరుణమూ ఆవుకు
 కనక వరుణమూ

ఉద్దాగీరి ముద్దాపసుపు

ఆవుకొచ్చెనూ-బొ

ల్లావు కొచ్చెనూ!''⁹⁶

పాపనూక సువ్విపాట :

‘సువ్వి సువ్వనలార! సువ్వన్నలార :

సువ్వన్ని పాపమ్మ వేయన్నపాడు

మచ్చావతారుడే మాయాపులన్న

హెచ్చగా దక్షిణాది ఆవులమేపు

పచ్చొడ్లు నే దంచి పాలెసరుపెట్టి

పాయకా నే జూతు పాలేటిత్తోవ

కట్టమీదంగళ్ళు గంగరేగుల్లు

ఘనమైన గుడిపాడు గంగ పుట్టిల్లు

మొగలి పూతీరమ్మ మొగసాలతీరు

మొగవారిలోకెల్ల ముమ్మయ్య తీరు

ఆవంపు తీరమ్మ అద్దములొ తీరు

అడవారిలోకెల్ల అగుమంచి తీరు

చేరెడూ చేరెడూ చెవుల పోగుల్లు

చెలుపుడు కాటమరాజు చెల్లెల్ని నేను

కాశీకి బొయ్యేటి వో యన్నలార

కాశీకి పడమటా గంట్రమోగింది

పాటిమీది పుచ్చల్లే పైన దోసల్లే

పెద్దమ్మ పెట్టింది వెలలేనిసొమ్ము

కాకరా పూసింది వెలలేనిపూత

పెద్దమ్మ పెట్టింది వెలలేని సొమ్ము''⁹⁷

94, 95, 96, 97. ఈ నాలుగు పాటలను గంగదొనకొండకు చెందిన మోడి గంగులు అను పూజగొల్ల పాడి వినిపించెను. 17-9-1988.

30. గంగజాతర లేక గంగ తిరునాళ్ళు :-

యాదవుల కులదైవము గంగ. ఈమె శక్తిస్వరూపిణి. ప్రధాన గ్రామ దేవతలలో నీ గంగ యొకతె. ఆంధ్ర దేశమున అనేక గ్రామములలో ఈ గంగకు దేవాలయములున్నవి. నెల్లూరు, ప్రకాశం, కర్నూలు, కడప మండలములలో ఈ గంగగుడులు హెచ్చు. ఈ గంగకు ప్రతిసంవత్సరమును గొప్ప యుత్సవములు చేయుదురు. యుత్సవములను 'గంగ జాతరలు' లేక గంగతిరునాళ్ళు' అందురు. ఈ జాతరలలో కాటమరాజు కథలు పాడింతురు; పశువులను పూజింతురు; తానకములు పాడుదురు. రాయలసీమలో ఈ జాతరను 'ఆవుల పబ్బం' అనికూడ పిలుతురు. కర్నూలు మండలమున కోవెలకుంట్ల తాలూకా పెదయమ్మనూరు గ్రామములో కుందునది యెడ్డున ప్రతిసంవత్సరము చైత్రమాసమున గొప్ప గంగజాతర జరుగును. (1966 ఏప్రిల్ 12వ తేదీని ఈ గంగజాతరను నేను చూచి ఆనందించితిని).

(i) దొనకొండ గంగ తిరునాళ్ళు :

ప్రకాశము మండలమున కథాస్థలములైన ధనముకొండ (నేటి గంగ దొనకొండ), పంచలింగాల కొండల యొద్ద గంగదేవళములున్నవి. ఇవి అతి ప్రాచీనములైనవి. నాటి యాదవులు పూజించిన విగ్రహములివియే. దొనకొండలో చైత్రశుద్ధ దశమి మొదలు తొమ్మిదిరోజులు గంగకు తిరునాళ్ళు జరుపుదురు. ఏడుదినములు గంగకు ఊరేగింపు చేయుదురు. ఎనిమిదవ దినమున సుడులు, బోనములు జరపుదురు. తొమ్మిదవనాటి రాత్రి 'భట్టు రాయబారము కథ'ను పాడింతురు. దొనకొండలో గంగగుడిముందు రెండు అరుగులున్నవి. ఈ అరుగులపై సుద్దులవారు రెండు వర్గములుగా చీలి నిలబడుదురు. ఒక వర్గమువారు కాటమరాజు భట్టులవలెను, రెండవ వర్గమువారు నల్లసిద్ధిరాజు భట్టులవలెను వ్యవహరించి, పరస్పర నిందలతో రాయబారపు కథ నంతటిని పాడుదురు. ఈ అరుగులను 'రాయబారపు అరుగులు' లేక 'కల్లి అరుగులు' అందురు.

గంగదేవళము ముందు పెద్ద గుడారమును వేయుదురు. దీనిపేరు 'నందుల గుడారం'. ఈ గుడారులో పగటిపూట కాటమరాజు కథలు పాడుచుండురు. ఈ యుత్సవములలో కడపటిదినమున జొల్లావు ప్రతిమను అగుమంచి

జావికడకు తీసికొనివెళ్ళి, అక్కడ మ్రుగ్గువేసి, బొట్టావు నెత్తుకొని, అవేశముతో పరుగుపెట్టుచు, కల్లి అరుగుల కడకు వచ్చి, అక్కడ మరల మ్రుగ్గువేసి, వడ్డ ర్యనములవారిని సెలవడిగి, భట్టు రాయభారము కథను ప్రారంభింతురు.

ఈ దొనకొండ ప్రాంతమున పల్లెలలో నొకవింత సామెతయున్నది. 'దొనకొండ పోయి గంగను కొని తెచ్చుకున్నావు' అనునది. కష్టములనే వ్యక్తి యైనను తనంతతానుగా తెచ్చుకొన్నప్పుడు దీని నుపయోగింతురు. దీని వ్యుత్పత్తి తెలియవచ్చుటలేదు.

(ii) పాలేటి గంగతిరునాళ్ళు :-

కనిగిరి సీమలో పెద అలవలపాడు గ్రామసమీపమున గల ఎఱ్ఱగడ్డపాడు, పంచలింగాలకొండ ప్రాంతమున పాలేటి గంగగుడి కలదు. ఇక్కడ వైశాఖ మాసమున బహుళ పాడ్యమి మొదలు పంచమి వరకును గంగ తిరునాళ్ళ జరుగును. ఈ జాతరకు ఆ చుట్టుప్రక్కల ప్రజలందరును కుంకుమ బళ్లతో ప్రభలు కట్టుకొనివచ్చి, యెడ్డన గంగమ్మకును, కాటమరాజువారికిని పశుక్షేమమును గోరి పొంగుట పెట్టుదురు. కొమ్ములవారు పాలేటి యిసుకతిప్పలపై రాత్రివేళ కాటమరాజు కథలు పాడుదురు.

కాటమరాజు ఉత్తరాదినుండి దక్షిణాదికి పోవునప్పుడు ఆతని పశువుల మందను గంగ అడ్డగించిన ప్రదేశము ఇక్కడనే కలదు. ఇక్కడ పాలేటిమధ్య గల యొక పెద్ద గుండురాతిపై గంగ విగ్రహము చెక్కబడియున్నది. దీనిని 'గుంటి గంగమ్మ' అందురు.⁹⁸ కాటమరాజు నడ్డగించిన గంగ యీమెయే. ఈ

---

98. దరిసి తాలూకాలోని 'తూర్పు గంగవరము' గ్రామములో వేరొక 'గుంటి గంగ' కలదనియు, అది తిరునాళ్ళ విశేషముగా జరుపబడు ననియు, వానికి 'గుంటిగంగ తిరునాళ్ళ' అని పేరనియు మిత్రులు శ్రీమాన్ కె రామానుజాచార్యులవారు తెలియజేయుచున్నారు.

గుండుదగ్గరనే భక్తిరన్న యుద్ధానంతరము కాశినుండి వచ్చి యాదవ పీఠులకు పిండప్రదానముచేసెను. ఇక్కడనుండియే యాదవులు కైలాసమునకేగుటచే దీనిని 'కైలాసబండ' అని పిలుతురు. దీనిప్రక్కనే గోసంగిపీఠడగు బీరినీని విగ్రహము చెక్కిన రాయి మరియొకటి కలదు. ఈ ప్రాంతమున ఏటిలోనొక రావిచెట్లున్నది. యాదవపీఠులు యుద్ధానంతరము తమ కత్తులను పాలేటిలో కడిగి యీ చెటుదగ్గర పాతిరని ప్రతీతి. ఈ రావిచెట్టుదగ్గరనే 'భట్టు రాయ బారము' 'భక్తిరన్నకథ' మున్నగునవి పాడుదురు.

పాలేటిగంగ తిరునాళ్ళ గూర్చి వెంగళాపురమునకు చెందిన బొడ్డెబోయిన అయ్యన్న కుమారుడు గంగయ్య అను యాదవ గాథాకారుడు ఈ క్రింది వివరముల నిచ్చినాడు :—

పాడ్యమినాటిరాత్రి పెద అలవలపాడు దగ్గర పాలేటిలోనున్న 'కోసలేటి గంగ' కడకు ప్రజలు తమతమ బొల్లావులను మేళతాళములతో తీసికొనిపోయి, పొంగుట పొంగించి, నివేదనలిచ్చి, వేటలు వేయుదురు. ఆ రాత్రి అక్కడనే గడపెదరు.

విదియనాటి ఉదయమునకు ఎఱ్ఱగడ్డపాడు దగ్గర పాలేటిలోనున్న గుంటి గంగమ్మ కడకు వత్తురు. ఇక్కడ యాదవపీఠులకు పిండప్రదానము చేయుదురు. 'బద్దె గొట్టె'ను నరికి, దాని గుండెకాయనుతీసి, ముక్కలు ముక్కలుగా కోసి, ఒక్కొక్క పిండపు ముద్దలో నొక్కొక్క ముక్క పెట్టుదురు. వచ్చిన ప్రజలకు మాంసము కలిపిన అన్నమును పంచిపెట్టుదురు. తరువాత గుంటిగంగ నుండి పాత గంగగుడి దగ్గరకు వచ్చి (ఇదియును పాలేటిలోనే కలదు) అమ్మవారిని పూజించి, అటనుండి ప్రస్తుతమున్న గంగగుడి⁹⁹ కడకు వచ్చి అచ్చట ఆఖండ

---

99. ప్రస్తుతమున్న గుడి అర్వాచీనమైనది. ప్రాచీనమైన గుడి దీని కుత్తరముగా నొక షట్టాంగు దూరములో పాలేటికిని "రకత కాల్య" కును మధ్య నుండెడిది. పాలేరు పొంగి అది నాశనమైనదట.

మును వెలిగింతురు. వీడియనాటి రాత్రి పాలేటి యిసుకతిన్నెలపై 'గంగతర్కము' కథ పాడబడును.

తదియనాడు పగలు గంగగుడిదగ్గర సుడిమాను నెత్తుదురు. రాత్రి అమ్మవారి ఉత్సవ విగ్రహము నూరేగింతురు. ఆ రాత్రియంతయు నూరేగింపు జరుగుచునే యుండును. తెల్లవారుసరికి తిరిగి గుడికి వత్తురు.

చవితినాడు 'గావు' చేయుదురు. గావు చేయుట యనగా బలిపశువును నోటితో కొరికిచంపుట. ఇట్లు చంపిన బలిని (మేకపోతును) కొమ్ములవారికిత్తురు. బండ్లు, ప్రభలు మున్నగు సుత్సవమంతయు నీ చవితి రోజుననే జరగును

పంచమినాటి రాత్రి, పాలేటి యిసుకతిన్నెలలోగల గుండురాళ్ళ దగ్గర 'కల్లి రాయబారము' లేక 'భట్టు రాయబారము' కథ పాడుదురు ఈ గుండురాళ్లను "కల్లిగుండ్లు" అందురు. దొనకొండలో అరుగుల నుపయోగించినట్లుగా నిట రాతి గుండ్ల నుపయోగింతురు. అనగా భట్టురాయబారములోని యిరుపక్షములును రెండు రాతిగుండ్లపై నెక్కి వాదించుకొందురు. ఈ కల్లిగుండ్లు గుంటిగంగకు తూర్పుగా నున్నవి.

షష్ఠినాడు వసంతము చల్లుకొనుచు అమ్మవారిని పాలేటిగుడినుండి వెంగళా పురము గ్రామములోనికి తీసికొనిపోవుదురు.

ఈ తిరునాళ్ల సమయమున ప్రాతవడిపోయిన వీరద్రాక్ష, శిథిలమైపోయిన తాళపత్ర గ్రంథములు పాలేటిగంగలో పడవేయుట ఆచారము.

చిత్తూరుమండలమున తిరుపతిలో గూడ గంగజాతర మహా వైభవముగా జరుపబడును. కాని యిక్కడ కాటమరాజుకథలు పాడబడకపోవుట విచారకరము.

31. ఆవుల పరుపు - తానకములు :

రాయలసీమలో గంగతిరునాళ్ళ సమయమున ఆవులకు పొంగట్ల పెట్టుట, అలంకరించుట, ఎద్దులతో బరువులులాగు పందెములు వేయుట, మోదలగు వేడు

కలు జరగుచుండును. అందువలననే యీ గంగజాతరకు “ఆవుల పబ్బ” మని పేరు వచ్చినది. కాని ఆవుల పబ్బము వేరు, గంగజాతర వేరు అని రాయలసీమ లోని పెద్దలు కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఆవులపబ్బము యాదవులు మాత్రమే చేయు వేడుక యనియు, గంగజాతరను ఏ కులమువారైనను చేయవచ్చుననియు వీరి అభిప్రాయము.

నేడు రాయలసీమలో ఆవులపబ్బ మను పేర పిలువబడునదే పూర్వకాల మున “ఆవుల పరుపు” గా వ్యవహరింపబడుచున్నదని తెలియుచున్నది. కడప జిల్లా సిద్ధవటము కై ఫీయతులో (కీ. శ. 1800 ప్రాంతము) ఈ ఆవులపరుపును గూర్చి సమగ్రముగా నున్నది.¹⁰⁰ కాటమరాజు నల్లసిద్ధితో చేసిన యుద్ధమున మరణించిన ఆవుల యాకృతులను శిలలపై జెక్కించి, ఒకప్రదేశమున నుంతురు. ఈ ప్రదేశమునకు ‘ఆవుల మాలె’ అనిపేరు. నిజముగా ఆనాడు మరణించిన ఆవుల పుష్టలను శృంగ సహితముగా కాపాడుకొనుచు వచ్చిన కుటుంబములుకూడ కొన్ని కలవట. వీనిని “దేవరావులు” అందురు. ఈ పండుగనాడు ఆ పుష్టలను కూడ దెచ్చి, కొమ్ములకు పసుపురాసి పూజింతురు. ఈ సంబరమును జరపు యాదవులలో ‘కాటమరాజు పాంగెస్తులు’ అనువారు కలరు. వీరికి ‘తానకములు’ అనునవి కలవి. వెల్లెడ్డు తానకము, బొల్లెడ్డు తానకము, బోడెడ్డు తానకము, కణ్ణెడ్డు తానకము, పైయెడ్డు తానకము- మొదలగు రీతినీ, పెక్కుతానకములు గలవు. వీరణములు వాయించుచు నొక్కొక్క తానకమును పాడునప్పుడు, ఆ తానకమునకు సంబంధించిన పాంగెస్తులకు శివమెత్తును. తానకమనగా పరాక్రమ వర్జన. వెల్లెడ్డు తానకమనగా వెల్లెడ్డు పరాక్రమమును దలచి, అది మేయుట, నీరు త్రాగుట, గంతులు వేయుట, యుద్ధమున అడిచూపిన పరాక్రమము మొదలగు నవి వర్ణించుచు పాడగా, ఆ తానకము నాశ్రయించి యుండు పాంగెస్తులకు పూనకము వచ్చును.

ఈ తానకములు ఆవులకు ఎద్దులకు మాత్రమే కాక, యాదవ వీరులకును గలవు. అట్టివి నాలుగు తానకములున్నవి. (i) కాటమరాజు తానకము, (ii) భక్తిరన్న తానకము, (iii) బాలరాజుల తానకము, (iv) పల్లికొండ

తానకము. వీనిలో ఆయా వీధుల పరాక్రమము, వారు యుద్ధమున నొరగిన తీరు వర్ణింపబడును. ఆయా వీరగాథలలోని పంక్తులే తానకములుగా నుపయోగింప బడుచుండును. ఉదాహరణమునకు బాలరాజుల తానక మిట్లుండును:

“ఎత్తివచ్చిన బాణాలు బాలరాజులకు ఎదమందు నాటినాయి
జారివచ్చిన బాణాలు బాలరాజులకు జబ్బలను నాటినాయి
తుపాకి వేట్లకు తునక తునక లాయె”

ఈ నాలుగు తానకములును రెండు ప్రధాన భాగముల క్రిందికి వచ్చును. కాటమరాజు తానకము, భక్తిరన్న తానకము—ఈ రెండుచు ‘వల్లపుల తానకములు’ లేక ‘రాజుల తానకములు’. బాలరాజుల తానకము, పల్లికొండ తానకము—ఈ రెండును ‘స్థిరమందుల తానకములు’ లేక ‘ప్రధానుల తానకములు’. వీరణములు వాయించుచు రాజుల తానకములు పాడునప్పుడు రాజులకును (వల్లపులకును), ప్రధానుల తానకములు పాడునపుడు ప్రధానులకును (స్థిరమందులకును) శివమెత్తును. వారు పూనకముతో నూగుచు గంతులు వేయుదురు. ఇట్లు శివమెత్తిన వారి చెవికడ కొమ్ములు హోరున ఊదబడుచుండును. వీరణములు ఫెళ ఫెళ వాయింపబడును. ఈ భయంకర శబ్దముల నడుమ పొంగెస్తుడు శివమెత్తి నృత్యము చేయుచుండును. వీరద్రాళ్ళతో నాతని కాలుసేతులపై కొట్టుచుందురు. దానిచే పూనకము మరింతపెచ్చును, ఈ పూనకము నాపుటకు యాదపుల హరిగురువైన పల్లికొండమీద, శివగురువైన భక్తిరన్నమీద, విష్ణుస్వరూపిణియగు బొల్లాపు మీద ఆనలు పెట్టుదురు.

“హరిగురువు పల్లికొండ పాదమాన

శివగురువు భక్తిరన్న పాదమాన

బొల్లాపు పాదమాన : చిరంజీవి : చిరంజీవి : ” అందురు.

అప్పుడు ఆ తానక మెక్కినవానికి పూనకము తగ్గును. తాండవ మాగిపోవును. ఈ తానకములు గంగ దొనకొండలో నేటికిని పాడబడుచున్నవి.

రాయలసీమలో కర్నూలు మండలమున కోవెలకుంట్ల తాలూకా పెదయమ్మ నూరు గ్రామమున జరగు గంగ తిరునాళ్ళలో గూడ తానకములు పాడబడును.

కానీ యిక్కడి తానకములలో నొక వింత వద్దతి యున్నది. గంగతిరునాళ్ళ రాత్రి “గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము” కథను పాడింతురు. ఆ కథలో గంగ వేషము వేయువాడు ముందుగా వేషముతో నూరంతయు దిరుగును. తానకములున్న ఆయా గోత్రముల గొల్లలు గోవులవలె చేతులతోను కాళ్ళతోను నేలపై ప్రాకుచు గంగవేషమున కడ్డగా వత్తురు. ఈ వింత గోవున కొక చెవిలో కొమ్ము నూడుచు, మరియొక చెవిలో గోత్రమును దెప్పుదురు. అప్పుడా ‘యావు’నకు పూనకము వచ్చును. గోత్రము సరిగా జెప్పినచో నా ‘యావు’ గంగవేషము వెనుకనే పోవును. తప్పు చెప్పినచో దూరముగా పారిపోవును. ఈరకపుటావులకు ముందు ఎవ్వరును కాలిజోడు తొడగరాదు, అట్లు తొడిగినవారిని ఈ ‘వింత గోవులు’ క్రుమ్మివేయును. ఈ విధముగ తానకములు రాయలసీమలో మాత్రమే కలవని భావించుచున్నాను.

‘ఆవుల పరుపు’ శబ్దమునకు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ‘ఆవులకు సంబంధించిన వేడుకలు జరుగు ప్రదేశము’ అనియర్థము చెప్పిరి. “పరుపు” శబ్దము తప్పనియు. అది “పరపు”గా నుండవలెననియు, అప్పుడు “పరపు” నకు “ప్రదేశము” అనునర్థము వచ్చుననియు వీరు తలంచిరి

“ఆవుల పరుపు” అను పేరుతో నొక ప్రత్యేక వీరగాథ కలదని తెలియ వచ్చుచున్నది. దీనిని డా॥ బి. రాఘరాజుగారు, డా॥ నాయని కృష్ణకుమారిగారు సంపాదకత్వము వహించిన ‘జానపదగేయాలు-సాంఘిక జీవనము’ అను గ్రంథమున చూడవచ్చును.

32. వీరబోనము ;—

ఇది గంగతిరునాళ్ళలో జరుగు మరియొక ఆచారము. కాటమరాజువారివృక్షమున ఖడ్గతిక్కనతో పోరి మరణించిన “తంబళ్ళ బ్రహ్మరుద్రయ్య” అను శివ బ్రాహ్మణునకు యాదవులు చేయు గౌరవమే వీరబోనము. ‘ఈర్ష మాను’ (వీరుల మ్రాను = జమ్మిచెట్టు) క్రింద బ్రహ్మరుద్రయ్య పేర యజ్ఞము చేసి, జంధ్యములు వేసికొని, వేటలుకోసి, ముద్దలెగురవేయుదురు. సోలెడుగిద్దెడు బియ్యము, దక్షిణ, తాంబూలము, కొబ్బరిగిన్నె, వేటలు కొమ్ములవాని కిత్తురు.

33. పీరులు-పీర భూములు :-

పీరగాథలలో ఎక్కువభాగము యధార్థసంఘటనలు కాబట్టి యీ చారిత్రక సంఘటనా సంబంధములగు అవశేషములు దేశమున అచ్చటచ్చట కానవచ్చుచున్నవి. ముఖ్యముగా పల్నాటి పీరకథలకును, కాటమరాజు కథలకును సంబంధించిన పీరుల విగ్రహములు, గుడులు, రణభూములు నేటికిని స్థలజ్ఞులు వర్ణించి చెప్పుచునే యున్నారు. వీనిలో కొన్ని గ్రామీణుల ఆభూత కల్పనగా భావించినను, పీరుల విగ్రహములు, గుడులు వంటి చారిత్రకావశేషములను సత్యములుగా నమ్మక తప్పదు. ఆయా పీరుల యొక్కయు, పీరభూముల యొక్కయు, పీరగాథలలో వచ్చు శక్తులయొక్కయు అవశేషములను నేను దర్శించి, వాని ఛాయా చిత్రములను దీసి భద్రపరచితిని. అందు కాటమరాజు కథలకు సంబంధించిన పీరులను, పీరభూములను కొంత పరిచయము చేయుదును.

(i) గంగ దొనకొండ ;

అయితమరాజుడులు పాలించిన దొనకొండ నేడు ప్రకాశంజిల్లా. దర్శితాలూగాలో 'గంగ దొనకొండ' అను పేరుతో నున్నది. (రైల్వే స్టేషనున్న దొనకొండకు "రైల్వే దొనకొండ" అని పేరు. ఇది ఆధునికమైనది). గంగదొనకొండ పొట్లపాడు రైల్వేస్టేషనుకు ఆగ్నేయదిశగా మైలుదూరములో నున్నది. ఇట యాదవులు పూజించిన గంగగుడి. అందు పెద్ద విగ్రహము, పాపనూక ఒంటిస్తంభపు మేడ, అగుమంచిబావి, యాదవరాజుల శిలా విగ్రహములు, అయితమరాజు కోట శిథిలములు మున్నగు చారిత్రక స్థలములు గలవు. గంగ గుడిలో యాదవరాజుల శిలాశాసనములు గలవు.

గంగదొనకొండ గ్రామము నేడు "ప్రాత దొనకొండ", "క్రొత్త దొనకొండ" అని రెండు భాగములుగా నున్నది. గంగగుడి ప్రాత దొనకొండకు దక్షిణముగా రెండు ఫర్లాంగులలో, క్రొత్త దొనకొండకు పడమరగా నున్నది. ఈ గంగగుడికి దక్షిణముగా ఆరు ఫర్లాంగుల దూరములో పాపనూక మేడ శిథిలములున్నవి. ఈ శిథిలములలో సుందరమైన పాపనూక విగ్రహమొకటి లభించినది. దీనిని గంగగుడిలో భద్రపరచినారు.

పాపనూక మేడకు పశ్చిమముగా రెండువందల గజముల దూరములో నొక చిన్న కొండ యున్నది. దీనికి 'పెయ్యల తిప్ప, అనియు 'ధనముకొండ' అనియు పేళ్లు. ఈ పర్వతమునకు తూర్పు భాగమున అయితమరాజు పాలించిన దొనకొండ పట్టణము వ్యాపించి యుండెడిది. ఆ పట్టణ శిథిలములు నేటికిని గాన వచ్చుచున్నది.

పాపనూక మేడకును పెయ్యల తిప్పకును మధ్యలో యాదవరాజుల కూటము లున్నవి. అయితమరాజు కూటము, పుత్రమరాజు కూటము, పోచయ్య కూటము, ఎఱ్ఱయ్యకూటము, కణియాపుల రాజు కూటము, పోలినీడు కూటము— వరుసగా నున్నవి. ఈ కూటములన్నియు కాలిపోయి చిట్టెముకట్టిన రాళ్లగుట్టలుగా నేడు ప్రత్యక్షమగుచున్నవి.

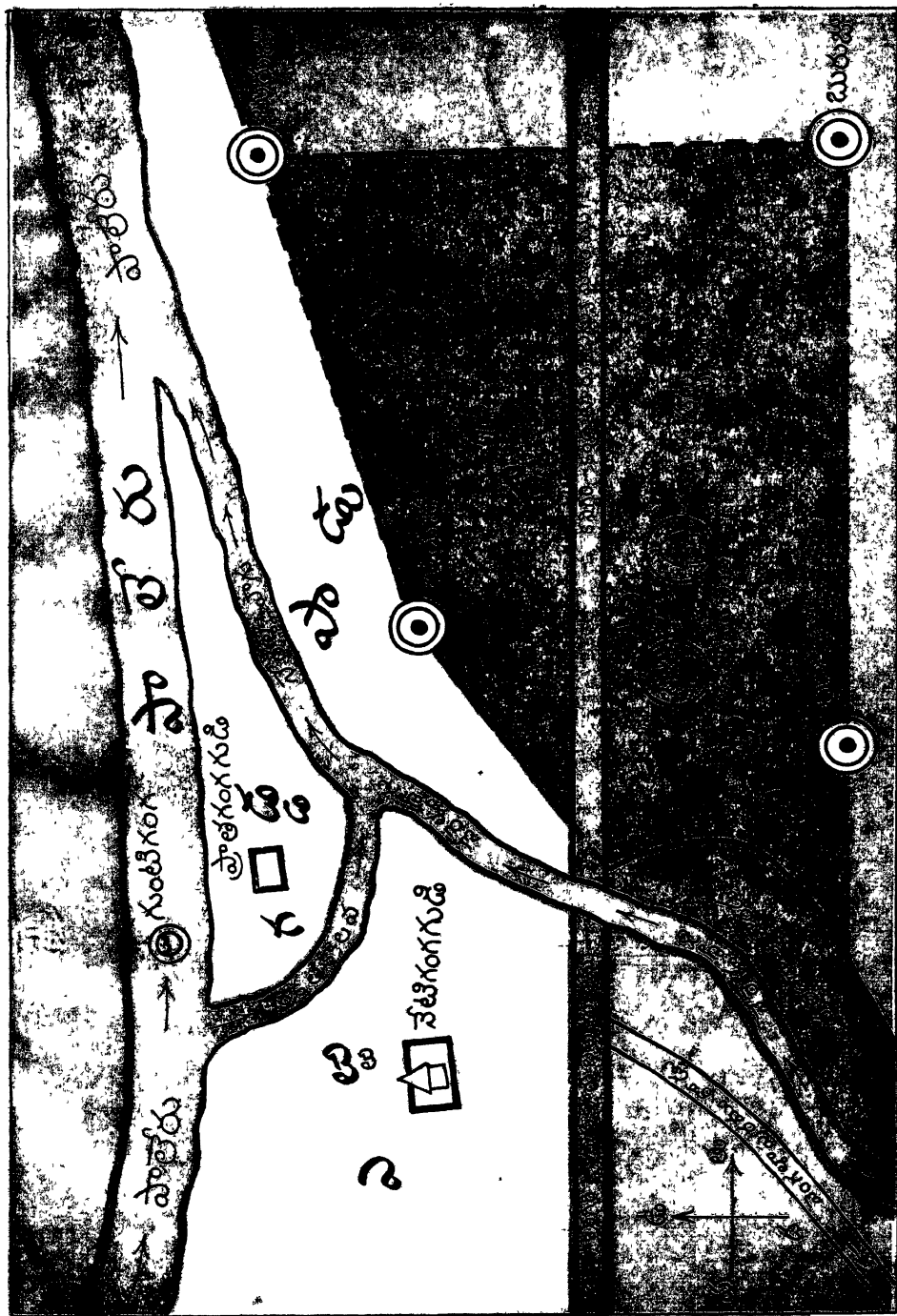
పాపనూక మేడకు దక్షిణముగా నొక ఫర్లాంగు దూరములో నొక చిన్న కుంట యున్నది. దీనికి 'పాలకుంట' యని పేరు. యాదవుల లేగ దూడలు పాలు త్రాగుచుండగా కారిన నురుగు ఇట్లు కుంటగా పరిణమించెనని చెప్పుదురు.

ధనముకొండకు 'పెయ్యల తిప్ప' అని పేరు వచ్చుటకు కారణమున్నది.

ఈ కొండకు ఆవలవైపున ఆలమంద యుండెనట. లేగలన్నియు ఈవలి వైపున పాలకుంటదగ్గర నున్నవి. ఈ లేగలు అరువగా ఆలమందయంతయు ధనముకొండ పర్వతము మీదికి దాటివచ్చి, లేగలకు పాలిచ్చినవట. వాసి నడకతో ఆ పర్వతముమీద నొక "కురువ" (త్రోవ) యేర్పడినది. దానిని 'ఆవుల కురువ' యని వేటికిని పిలుతురు. ఆవు పెయ్యల దాటిన కొండ కావున దీనికి "పెయ్యల తిప్ప" యని పేరు వచ్చినది.

ఈ పెయ్యల తిప్పలో నొక గుహ యున్నది. దీనిగుండా భక్తిరన్న కాశికి బోయెనని చెప్పుదురు. ఈ గుహకు "బత్తిరన్న గవి" అని పేరు.

ఈ పెయ్యల తిప్పపై దక్షిణమువైపున ఒక చిన్న గుట్టపై నొక నల్లని నున్ననిరాయి కలదు. ఇది మూడు గజముల వెడల్పున గుండ్రముగా నున్నది. పంచలింగాలకొండ యుద్ధములో యాదవులు మరణించుటను ఇచ్చటనుండి గమ

నీంచిన గంగమ్మ దుఃఖించినదట. ఆమె కన్నీరు ఈ బండపై పడినదట. అందుచే ఈ బండకు “కన్నీరు బండ” యని పేరు వచ్చినది. ఈ బండ నేటికిని నిగనిగ మెరయుచు ఈగవ్రాలినచో జారిపోవునటులున్నది.

గంగగుడిలో యాదవరాజుల విగ్రహములు, శక్తుల విగ్రహములు గలవు. ఈ గుడికి పశ్చిమముగా నొక బౌద్ధన బావియున్నది. దీనికి “అగుమంచి బావి” యనిపేరు. దీనిని అగుమంచి త్రవ్వించెనట. దీనియొద్దన నొక పాలరాతి శివలింగ మున్నది. ఇది అగుమంచి పూజించిన శివలింగము.

ఈ అగుమంచి బావికి వాయవ్యముగా ‘నందుల చెరువు’ గలదు. భక్తి రన్న కాశినుండి మేఘరథముమీద వచ్చి, యీ నందుల చెరువు గట్టున దిగి శంఖము పూరించినాడని చెప్పుదురు.

గంగగుడికి దక్షిణముగా రెండు ఫర్లాంగుల దూరములో నొక శివాలయము గలదు. దీనికి ‘ఓరుగంటి శంభుడు’ అనిపేరు. పల్లికొండ, అయితమరాజు, కఱియాపులరాజు మున్నగువారు బేతాళుని జయించి ఓరుగల్లునుండి తిరిగి వచ్చుచుండగా ఈ శివలింగము వారి పల్లికిల వెంట దొరలుచు వచ్చెనట. ఇది తెల్లని పాలరాతి లింగముగా గన్పట్టుచున్నది.

గంగగుడిలో బేతాళుని విగ్రహము కూడ కలదు. యలమంచినుండి యీ గంగను దెచ్చి యాదవులిచ్చట ప్రతిష్ఠించిరని చెప్పుదురు. యాదవకాంతలు సహగమనము చేసిన అగ్నికుండము ఈ గుడిలో నున్నది. దాని సమీపమున చంపుడు కట్టపై అగుమంచి పాద చిహ్నములున్నవి.

2. పంచలింగాల కొండ - ఎఱ్ఱగడ్డపాడు :-

కనిగిరి నుండి కందుకూరు పోవు మార్గములో పెద ఆలవల పాడు గ్రామము దాటిన తరువాత పంచలింగాల కొండ, ఎఱ్ఱగడ్డపాడు, పాలేరు వచ్చును. పంచలింగాల కొండకు తూర్పు భాగమునను, ఉత్తర భాగమునను

కాటమరాజు కోట వ్యాపించియున్నది. పశ్చిమ భాగమున నేరెళ్ళవాగు ఉత్తరముఖముగా ప్రవహించుచు పాలేటిలో కలియుచున్నది. పంచంగాల కొండపై శివాలయమున్నది. కొండ చరియలో పోలురాజు విగ్రహమున్నది. కొండ దిగువను కోటలో కాటమరాజు సింహాసనమున్న 'తమకము చింత', అతడు గుడారము వేసికొనిన 'గుడారు గుట్ట' కలవు.

పంచలింగాల కొండకు ఉత్తరముగా రెండు ఫర్లాంగుల దూరములో పశ్చిమము నుండి తూర్పు దిశగా పాలేరు ప్రవహించుచున్నది. ఈ పాలేటి దక్షిణ తీరమంతయు ఎఱ్ఱగడ్డపాడు. కాటమరాజు గంగతో తర్కవాదము చేసిన ప్రదేశ మిచ్చటనే కలదు. ఈ పాలేటి మధ్యనగల పెద్ద పెద్ద గుండు రాళ్ళపై గంగ విగ్రహము, వీరినీని విగ్రహము చెక్కబడియున్నవి. గుండుపై చెక్కబడిన గంగకావున ఈమెను 'గుంటి గంగ' యందురు. ఈ పాలేటి మధ్యలో రెండు చిన్న గుండు రాళ్ళున్నవి. వీనిని 'కల్లిగుండ్లు' అందురు. ఇచ్చట గంగతీరు నాళ్ళలో 'భట్టు రాయబారము' కథను పాడుదురు.

ఈ పాలేటి యొడ్డున గంగగుడి కలదు. ఇది అర్వాచీనమైనది. ప్రాచీనమైన గుడి దీనికి ఉత్తరముగా నొక ఫర్లాంగు దూరములో నుండెడిదట. పాలేరు పొంగి అది నాశనమైనదట. ఈ క్రొత్తగుడికిని ప్రాతగుడికిని మధ్య ఒక పాలేటి పాయవచ్చి నేరెళ్ళ వాగుతో కలియుచున్నది. ఈ పాయ, యుద్ధమునమరణించిన యాదవుల రక్తముతో నేర్పడినదని చెప్పుదురు. అందుచే దీనిని 'రకత కాలవ' అని పిలుతురు.

'ఎఱ్ఱగడ్డపాడు' అనునది ఊరుపేరు కాదు. ఇక్కడ ఏపల్లెయు నేడు కానరాదు. పూర్వముండెడిదేమో తెలియదు. ఇది యాదవులు యుద్ధము చేసిన ప్రదేశము. 'యాదవులు చెల్లింది ఎఱ్ఱగడ్డపాడు' అనువాడుక కలదు. ఈ ఎఱ్ఱగడ్డపాడు నేటి ప్రకాశం జిల్లా కనిగిరి తాలూకాలో పెద అలవల పాడు గ్రామమునకు తూర్పుగా రెండుమైళ్ళదూరమున పాలేటియొడ్డున గలదు. దీనికి ఉత్తరమున పాలేరు, దక్షిణమున నేరెళ్ళవాగు - పంచలింగాలకొండ, తూర్పున కాటమరాజు కోట ఋర్లుజు, పడమర నేటి గంగగుడి - రకత కాలవ సరిహద్దులని చెప్పుదును. ఈ స్థలమంతయు సుమారొక చదరపుమైలు వైశాల్యమున నుండును.

“యాదవులు జేల్లింది యెఱగడ్డ పాడు” అనియు, ‘అల్లివాగు, నెల్లివాగు, నెరా నేరెళ్ళవాగు’ల మధ్యప్రదేశము ఎఱగడ్డ పాడనియు యాదవగాథాకారులు చెప్పుచుందురు: ఇచట మట్టి యెఱుగా నుండుటచే ఈ పేరు వచ్చినదేమో. ఈ యెఱుగడ్డ పాడునకు దక్షిణముగా అరమైలు దూరమున ‘వెంగళాపుర’ మను గ్రామము కలదు. పశ్చిమముగా రెండుమైళ్ళ దూరమున ‘పెద అలవలపాడు’ గ్రామమున్నది.

3. కాటమరాజు విగ్రహములు :-

గంగగుడి యన్నచోట్ల సాధారణముగా కాటమరాజు విగ్రహము కూడ కనబడుచుండును. ఎఱగడ్డపాడులోగల పాలేటి గంగగుడిలో కాటమరాజు, ముమ్మయ్య, పోచయ్య, భక్తిరన్న విగ్రహములున్నవి. కనిగిరి సీమలో కాటమరాజునకు ప్రత్యేకముగా గుళ్లు లేచినవి కూడ. అట మారెళ్ళ ప్రాంతమునందు కాటమరాజు శిలా విగ్రహమున్నదని తెలియుచున్నది.

4. ఏనూతల కాటమరాజు :-

కర్నూలు జిల్లా, కంభంతాలూకాలో రాజమలారణ్యమున కాటమరాజు దేవాలయమొకటి కలదు. ఇందు కాటమరాజు విగ్రహమును గంగవిగ్రహమును గలవు. ఈ రెండు విగ్రహములకు మధ్య ఒకరి, ముఖమొకరికి కనబడకుండ ఒక ప్రమానుకలదు. ఈ ప్రమాను ‘ఒకగోగు మాను’ అందురు. ఇక్కడి కాటమరాజును ‘ఏనూతల కాటమరాజు’ అందురు. ఈ నిర్జనారణ్యమున గల కాటమరాజు గుడిదగ్గర ప్రతి సంవత్సరమును ఉగాదికి గొప్పతిరునాళ్లు జరగును.

5. గోబగుండం బావి :-

పై ఏనూతల కాటమరాజు గుడి సమీపమున ఒక బావి కలదు. దీనిని ‘గోబగుండం బావి’ అందురు. ఇది ఈశ్వరుడు తన గజాశూలమును భూమిలో దివి, గడ్డ పెల్లగించి త్రవ్విన బావి యని జన శ్రుతి. ఈ ప్రాంతమందు కాటమరాజు తన ఆలమందను మేపుచుండగా, నొకప్పుడు ఆవులు నీళ్లులేక అల్లాడినవట. ఆయావుల బాధచూడలేక కాటమరాజు తన గజాశూలమును ఆకాశమునకు

వీసరి ఏదురోమ్మ నొడ్డినాడట. అప్పుడు ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై ఆకాశము నుండి పడుచున్న గజాశులమును బట్టుకొని ఆపి, బావిని త్రవ్వినాడట. ఆ బావి కిడ కాటమరాజు ఆలమంద తృప్తిగా నీళ్లు త్రాగి సుఖించినదట.

6. కాటమరాజు సమాధి :-

కనిగిరి సీమలోని పాలేటి తీరములో గొల్లపల్లెకడ కాటమరాజు సమాధి కలదు. అట పతి సంవత్సరమును ఉగాది పండుగ వెడలిన మూడవనాడు 'కాటమరాజు తిరునాళ్లు' విశేషముగా జరగును.

7. జన్నివాడ చదరంగము గుండు :-

నెల్లూరునకు పశ్చిమముగా పెన్న యొడ్డున ఏడుమైళ్ల దూరమున నొక పెద్ద గుండున్నది. దీనికి 'చదరంగము గుండు' అనిపేరు. ఆలమందను మేపుచు కాటమరాజు - పద్మరాఘవుడు నిచట చదరంగ మాడిరట. ఇది నేటి జొన్న వాడ గ్రామములోనున్నది. హనుమంతుడు 'వారధి' నిర్మాణమునకై పర్వతము లను దెచ్చుచుండగా నొక పర్వతము జారి క్రింద పడినదట. అదియే యీ గుండని చెప్పదురు,

8. సర్వేపల్లి మిట్టలు :-

నెల్లూరునకు దక్షిణముగా 'సర్వేపల్లి' యను గ్రామమున్నది. ఇచట సిద్ధి రాజునకు సహాయముగా వచ్చిన సైన్యము నిలిచిన విశాల ప్రదేశము కలదు. దీనిని 'సర్వేపల్లి మిట్టలు' అందురు.

నెల్లూరు మండలమున చాగలకొండ, సోమేశ్వరుని గుడి, తిక్కనపాడు మున్నగునవి ఖగ్గతిక్కనకు సంబంధించిన వీరభూములు.

34. 'గొల్ల' - 'యాదవ' శబ్దములు ;

'గొల్ల' శబ్దము వృత్తి వాచకమనియు, 'యాదవ' శబ్దము కుల వాచక మనియు రాజవంశ ప్రదీపికలో నిరూపింపబడినది. యాదవులు చంద్రవంశ శ్లోకములనుటలో సంశ్లేషములేదు. కాని వీరికి 'గొల్లవారు' అనుపేరుకూడ

చాల కాలము నుండి వ్యాప్తియందున్నది గొల్ల శబ్దము సచ్చాద్రకుల సూచకము. శ్చత్రియునకు కాపు శ్రీయందు జనించినవాడు గొల్లయని పరాశరస్మృతిలో గలదు. కాబట్టి గొల్లశబ్దమును యాదవ పరముగా వాడరాదని నేడాకులమువారు అభ్యంతరము చెప్పుచున్నారు.

గోవులను పాలించువారు 'గోపాలురు'. ఈ 'గోపాల' శబ్దమే 'గొల్లగా' మారియుండును: గోపాల > గో ఆల > గోల > గొల్ల. లేదా వీరికి గొట్టెలుమున్నగు జంతువులుండుటచే 'గొట్టెలవారు' అని పిలువబడి, అదే కాలక్రమమున గొర్లవారు > గొల్లవారుగా మారియుండును. గోపాల శబ్దమునుండి పుట్టినదనుటయే ఎక్కువ సమంజసము. ఏలన తెలుగు భారత భాగవత కాలములనుండియు ఈ గొల్ల శబ్దము కనబడుచున్నది. యాదవులకు పూర్వకాలమున గోగణమే ప్రధానముగా నుండెడిది. ఆధునిక కాలమున వీరికి గోగణము లేదు. 'గొట్టెలు' మేకలు నున్నవి. వీరి వ్యుత్పత్తిక్రమమైనను, యాదవులకు గొల్లశబ్దము వృత్తి వాచకమనుటలో సందేహము లేదు.

కాని నేడు యాదవులేకాక కొందరు నిమ్న కులములవారును గొల్ల శబ్దముచే పిలువబడుచున్నారు. వీరికి గొల్ల శబ్దము కులవాచకమనియే చెప్పవలసి యున్నది. నేడు పండ్రెండు రకముల గొల్లలున్నారని జానపద వ్యవహారమును బట్టి తెలియుచున్నది: 'పూజగొల్ల, ఎఱ్ఱగొల్ల, పూనాటిగొల్ల, గుజరాజుగొల్ల, వెయ్యగొల్ల, పెయ్యగొల్ల, కురపగొల్ల, ముష్టిగొల్ల, సజ్జనపుగొల్ల, పెద్దీటిగొల్ల, కర్లగొల్ల, రాచగొల్ల, 'రాజవంశ ప్రదీపిక'లో ఎనిమిది రకముల గొల్లలు మాత్రమే పేర్కొనబడినారు (పూరిగొల్ల, పూజగొల్ల, ఎఱ్ఱగొల్ల, పూనాటిగొల్ల, వృష్టిగొల్ల, కర్లగొల్ల, మందగొల్ల, కురుపగొల్ల). ఈ వివిధ శాఖలలో ఎఱ్ఱగొల్లలందరి కన్నను గొప్పవారని చెప్పబడుదురు. (కాటమరాజు కథలలో వచ్చు వల్లవులును యదువంశ శ్చత్రియులును వీరే కావచ్చును. తక్కిన వారిలో చాలమంది నిమ్న కులముల వారుగనే కన్పట్టుదురు. ఉదాహరణమునకు పెద్దీటి గొల్లలు పాములను పట్టుకొని జీవింతురు)

'గొల్ల' శబ్దము అచ్చమైన తెలుగు శబ్దమనియు, 'యాదవ' శబ్దము దానికి సంస్కృతీకరణమనియు నాయభిప్రాయము. వర్తమాన కాలమున మా

మాదిగల వంటి వెనుకబడిన కులములవారి వలెనే యాదవులందును, ఆత్మన్యూనతా భావము (Inferiority complex) ప్రబలినది. అందుచే 'గొల్ల' శబ్దమును తెలుగుభాష నుండి బహిష్కరింపవలెనని యత్నించుచున్నారు. ఇది విచారింపదగ్గ విషయము; ఒక విధముగా భాషకు అపచారము. శబ్ద ప్రయోగము జాతికి జన్మ హక్కు. 'బాపడు, రాచవాడు, కోమటి, గొల్ల, కంసాలి, ఈడిగ, చాకలి, మంగలి, మాల, మాదిగ'—మొదలగు శబ్దములు సినలైన తెలుగు శబ్దములు. "వీనిని ప్రయోగింపరాదు, వీనికి బదులు మేము కృత్రిమముగా సృజించిన "బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, ఆర్యవైశ్య, యాదవ, విశ్వబ్రహ్మణ, సెట్టిబలిజ, రజక, నాయా బ్రాహ్మణ, హరిజన, ఆదియాంధ్ర' ఇత్యాది సుస్కృత శబ్దములనే ప్రయోగింపవలెను" అని శాసించుట ఏపంఘమునకును సమంజసము కాదు. పైన తెల్పిన అచ్చ తెలుగు శబ్ద ప్రయోగముతో ఆయా కులముల వారిని కించపరచి నప్పుడే తప్పుగునుకాని, అసలా శబ్ద ప్రయోగమునే చేయరాదనుట తెలుగు నుడికారమునకు అపకారము చేయుట తప్ప వేరుకాదు.

వెనుకబడిన యాదవులను సంఘటితముచేసి వారి ఆభ్యుదయమునకు తోడ్పడుచున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ యాదవ సంఘము వారి కృషి (శ్రీ ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్య, శ్రీ జంగిట బాలయ్య యాదవ మున్నగువారి కృషి) మాత్రము ప్రశంసింపదగినది.

35. నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథముల వివరములు:-

1. ఆవుల వలురాజు కథ :

గుంటూరు జిల్లా, పల్నాడు తాలూకా, గామములో 1986 ఆగష్టు 31వ తేదీని లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. మిత్రులు శ్రీచిటి ప్రోలు కృష్ణమూర్తిగారి సహాయమున దమ్మాలపాటి లింగప్ప అను యాదవుని దగ్గర తీసికొంటిని. ఇండు శైథిల్యము కలదు. వ్రాత తప్పులు హెచ్చు. ఆకు పొడవు 15 అంగుళములు, వెడల్పు 1.8". మొత్తము 45 ఆకులున్నవి. ఒక్కొక్క పుటలో 6 పంక్తులున్నవి. ద్వైపదచ్చందము, సమగ్రము.

2. పంచపాద కథ :

(a) కుచ్చికాయల పూడి ప్రతి :

కృష్ణాజిల్లా, గుడివాడ తాలూకా, కుచ్చికాయల పూడిలో 5-9-1964 న, కొడాలి సీతారామాంజనేయులు అను కొమ్మలవానికడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. ఇందు శైథిల్య గ్రంథ పాతములు లేవు. ఒక్కొక్క పత్రము పొడవు—14.2", వెడల్పు—1.2". మొత్తము 89 పత్రములున్నవి. ఒక్కొక్క పుటలో 6 పంక్తులున్నవి. సమగ్రము. కాని కవిపేరు లేదు. అందు 1 నుండి 31 వరకును గల ఆకులలో పంపాద్రికథయు, 32 నుండి 89 వరకును గల ఆకులలో పెద్దిరాజు కథయు వర్ణింపబడినవి.

(b) దొనకొండ ప్రతి :

ప్రకాశం జిల్లా, దర్శితాలూకా, గంగ దొనకొండ గ్రామమున 1966 సెప్టెంబరు 12వ తేదీని పూజారి సుబ్బయ్య (70 సం.లు) అను వృద్ధ యాదవ గాథాకారుని యొద్ద లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. శైథిల్యము లేదు. వ్రాత స్పష్టముగా నున్నది. కుచ్చికాయలపూడి ప్రతికంటె రచన భిన్నమైనది, అసమగ్రము. అయినను అవతారికలో కవిపేరు 'మల్లయ్య' అని స్పష్టముగా నున్నది. మొత్తము పత్రములు—48. కొలతలు=14.8" × 1.4" ఒక్కొక్క పుటలో ఆరు పంక్తులున్నవి.

3. పోలరాజు కథ :

ప్రకాశం జిల్లా, దర్శితాలూకా 'ఎఱ్ఱబాలెము' గ్రామములో 17-9-1966న మోడి ముసలయ్య అను పూజగొల్లని కడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. సమగ్రము. శైథిల్య గ్రంథ పాతములేవు ఆకు పొడవు—12.3" వెడల్పు—1.1" మొత్తము ఆకులు 69. ఒక్కొక్క పుటలో 6, 7 పంక్తులున్నవి. అవతారికలో కవిపేరు కనకబండి ఘట్టయ్య అని కలదు.

ఈ పోలరాజు కథకు మరి రెండు తాళపత్ర గ్రంథములు కూడ లభించినవి. ఒకటి కనిగిరి తాలూకాలోని కంకణంపాడులో తాళ్లూరి కోటయ్య అను కొమ్మలవాడు ఇచ్చిన ప్రతి (16-9-1966.) కొలతలు—13.6" × 1.5" పత్రములు—63. పుటలో పంక్తులు—7. ఇందు ఆద్యంతములు సరిగా లేవు.

అవతారిక లేదు. వ్రాత నిండుగా తప్పులున్నవి. చివరలో ఒకటి రెండు పాదములు తోపించినట్లున్నది, సర్వసమగ్రము కాకపోయినను సమగ్రమే. పైన తెల్పిన ఎఱ్ఱబాలెముకన్నను భిన్నమైనదిగా కన్పట్టుచున్నది. ఇది వేరొక కవి రచన కావచ్చును. కాని దురదృష్టవశమున ఆకవి పేరు కానవచ్చుటలేదు. ఇది నాలుగు కాండలు (చాటువలు)గా నున్న పెద్దకథ.

పోలురాజు కథకు సంబంధించిన మరియొక తాళపత్ర గ్రంథము కృష్ణా జిల్లా, గుడివాడ తాలూకా, కుచ్చికాయలపూడి గ్రామములో 5-9-1964న కొఠారి సీతారామాంజనేయులు అను కొమ్ములవానికడ లభించినది. ఇది బహుదుష్టముగా, దురవగాహముగా నున్నది. పత్ర సంఖ్య గుర్తింపబడలేదు. ఆద్యంతములులేవు.

(4) కఠియావుల రాజు కథ :

గుంటూరు జిల్లా, పల్నాడు తాలూకా, గామాలపాడు గ్రామములో దమ్మాలపాటి వెంకన్న కుమారుడు లింగప్ప అను యాదవుని కడ 31-8-66న లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. శైథిల్యము కలదు. అయినను సమగ్రము. ఆకు కొలతలు—12.6" × 1.2". మొత్తము ఆకులు—34. పుటలో పంక్తులు 6. చందస్సు మంజరీ ద్వీపద. అయినను అచ్చటచ్చటశిథిలమై ఖండగతితో చుచున్నది. అందుచే మధ్య మధ్య హరి హరీ పదముల జంపె వరుసయాయను అనుమానము వచ్చుచున్నది. ఇందలి వృత్తము ప్రత్యేకమైనది. దీనిని “ముగ్గురు మాష్టిల కథ” యందురు. దీని కవి పినయెల్లన.

చిత్తూరు జిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటి పల్లెలో కఠియావులరాజు కథకు సంబంధించిన వేరొక తాళపత్ర గ్రంథము లభించినది. తోడేటి సుబ్రహ్మణ్యమును కొమ్ములవాడు 1-3-1966న నాకిచ్చినాడు. ఇది పై కథకంటె కొంచెము భిన్నమైనది. దీనిని “ఒంటి మాష్టిని కథ” అందురు. ఇందలి చందస్సు ఖండగతిలో నున్నది. ఆ ఖండగతి కూడ భింకముగాలేదు, ఇందు అవతారికా భాగమును, కథాప్రారంభమున కొంత భాగమును లేవు. తక్కినదంతయును సమగ్రముగనే యున్నది. అందుచే దీని కవి యెవరో తెలియవచ్చుటలేదు.

(5) కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ :

5-9-64న కృష్ణాజిల్లా, గుడివాడ తాలూకా, కుచ్చికాయలపూడి గ్రామములో కొడాలి సీతారామాంజనేయులు అను కొమ్ములవాని కడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము శైధిల్య గ్రంథపాతములు లేని చక్కని ప్రతి. కవి కద్దెబోయిన మారయ్య. 75 పత్రములు కలవు. పుటకు 6 పంక్తులు. ఆకు కొలతలు $13.7" \times 1.1"$. సమగ్రము. వ్రాతలో తప్పులు పెచ్చుగానున్నవి. ఈ కథ జాజ్వలరపు రామయ్య కుమారుడు చింతయ్యచే — శోభకృతునామ సంవత్సరము ఫాల్గుణ బహుళ షష్ఠి సోమవారము వరకు వ్రాయబడినది.

(6) పాపనూక కథ :

(ఎ) పెడకంటిపల్లె ప్రతి :

చిత్తూరుజిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా, పెడకంటిపల్లె 1966 జూలై 19వ తేదీని తోడేటి సుబ్రహ్మణ్యము అను కొమ్ములవానికడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. పుటకు అయిదారు పంక్తుల చొప్పున 80 పత్రములున్నవి. ఆకు కొలత — $15" \times 1.3"$, కథ సమగ్రముగా కలదు. వ్రాత దుష్టము. అయినను స్పష్టము. ప్రారంభమున కొంత ప్రాసనియతి కలదు. తరువాతలేదు. కొన్ని తావుల మంజరి శిథిలమై ఖండగతిగా మారినది.

(బి) కుచ్చికాయలపూడి ప్రతులు :

కృష్ణాజిల్లా, గుడివాడ తాలూకా, కుచ్చికాయలపూడిలో 5-9-1964న కొడాలి సోమయ్య యను కొమ్ములవానికడ లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. ఒక్కొక్క పుటలో అయిదారు పంక్తుల చొప్పున 62 పత్రములున్నవి ఆకు కొలతలు — $13.8" \times 1.2"$. కథ సమగ్రముగానున్నది. వ్రాత మాత్రము దుష్టముగనున్నది. పైన తెల్పిన పెడకంటిపల్లె ప్రతికిని దీనికిని ఏమియును భేదములేదు.

ఇదే గ్రామమున వేరొక ప్రతికూడ లభించినది. అందు పుటలో అయిదు పంక్తుల చొప్పున 54 ఆకులున్నవి. ఆకు కొలతలు — $15.8" \times 1.4"$. ఇందలి

రచన పై రెండింటిని పోలినదేకాని భిన్నమైనదికాదు. వ్రాత మిక్కిలి దుష్టమును అస్పష్టమును.

(7) అగుమంచికథ :

చిత్తూరుజిల్లా, చంద్రగిరి తాలూకా. పెడకంటిపల్లెలో తోడేటి సుబ్రహ్మణ్యము అను కొమ్ములవానికడ 1-3-1966న లభించిన తాళపత్ర గ్రంథము. ఒక్కొక్క పుటలో 7 పంక్తుల చొప్పున 68 అక్షరాలున్నవి. కొలతలు $13'' \times 1.4''$. ఇందు మొదటి 42 అక్షరాలలో అగుమంచికథ సంపూర్ణముగను, తరువాత 21 అక్షరాలలో 'బొల్లాపు యుద్ధము' అసంపూర్ణముగను, దాని తరువాత 6 చిన్న అక్షరాలలో 'బొంగరాలకథ' అసంపూర్ణముగను నున్నవి. ఈ తాళపత్ర గ్రంథ లేఖకుడు తోడేటి పాపయ్య కుమారుడు కోటయ్యయని తెలియుచున్నది. ఇతడి గ్రంథమును 1891వ సంవత్సరము - నందననామ సంవత్సరము, అవణి నెల 5వ తేదిన వ్రాసినాడట. కాబట్టి ఈతాళపత్ర గ్రంథము 84 సంవత్సరముల క్రిందట వ్రాయబడినదని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును.

నేను ఆంధ్రదేశమందలి వివిధ మండలములలో పర్యటించి కాటమరాజు కథలకు సంబంధించిన మొత్తము 86 లిఖిత ప్రతులను సంపాదించితిని. అందు 80 తాళపత్ర గ్రంథములు మిగిలిన ఆరును కాగితపు ప్రతులు. నాసేకరణ వివరములను తరువాతి అయిదు పుటలలో పట్టికారూపమున నిచ్చితిని పరిశీలింపుడు :

సెం. వీరగాథపేరు జిల్లా తాలూకా గ్రామము లభించిన తేదీ ఇచ్చిన గాథాకారుడు సహకరించిన మిత్రులు

7. పెద్దిరాజు కథ కృష్ణా గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి 5-9-1984 శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజు శ్రీ టి.వి.కె.సోమయాజులు నేయులు శ్రీ విశ్వేశ్వరరావు
8. పెద్దిరాజు కథ ప్రకాశం కనిగిరి కంకణంపాడు 18-9-1986 శ్రీ తాళ్ళూరు కోటయ్య శ్రీ జోసెఫ్ శ్రీ యన్.వెంకటశివయ్య శ్రీ ఆరాధ్యుల పిప్పయ్య
9. పెద్దిరాజుకథ (కాగితపు పత్రం) గుంటూరు చెనాలి ఎడవూరు 25-2-1987 శ్రీ గుజ్జరపూడి మస్తాన్ శ్రీ టి.వి.కె.సోమయాజులు
10. కాటమరాజు ఆర్డెండు యుద్ధము(కాగితపుపత్రం) కృష్ణా కైకలూరు పెరికగూడెము 9-9-1984 శ్రీ బి. విశ్వేశ్వరరావు
11. పోలరాజుకథ ప్రకాశం దర్శి ఎఱ్ఱబాలెము 17-9-1986 శ్రీ మోడి ముసలయ్య శ్రీ ఎ.బాలకోటయ్య
12. పోలరాజుకథ కృష్ణా గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి 5-9-1984 శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజు శ్రీ బి. విశ్వేశ్వరరావు నేయులు
13. పోలరాజుకథ ప్రకాశం కనిగిరి కంకణంపాడు 18-9-1986 శ్రీ తాళ్ళూరు కోటయ్య శ్రీ రాయల మాలకొండయ్య
14. బిల్లికురువ పోట్లాట " దర్శి గంగదొనకొండ 12-9-1986 శ్రీ పూజారి సుబ్బయ్య శ్రీ దొనకొండ లక్ష్మీకాంత దాసు

నెం.	వీరగాథపేరు	జిల్లా	తాలూకా	గ్రామము	లభించినతేది	ఇచ్చిన గాథాకారుడు	సహకరించిన మిత్రులు
15.	కాటమరాజుకుప్పొంగట్టిన కృష్ణా కథ	గుంటూరు	గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి	5-9-1984	శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజనేయులు	శ్రీ బి. విశ్వేశ్వరరావు	
16.	కఠియాపులరాజుకథ		పల్నాడు గామాలపాడు	31-8-1986		శ్రీదమ్మలపాటిలింగప్ప శ్రీవిడిచిపొలుకృష్ణమూర్తి	
17.	కఠియాపులరాజు-కథ		చిత్తూరు చంద్రగిరి పెడకంఠిపల్లె	1-8-1986		శ్రీ తోడేటిసుబ్బహ్మణ్యము శ్రీ యం. ధర్మయ్య	
18.	పాపనూక కథ		" "	19-7-1986		శ్రీ డి. శ్రీరాములురెడ్డి	
19.	పాపనూక కథ		కృష్ణా గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి	5-9-1984	నేయులు	శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజనేయులు	
20.	పాపనూక కథ		" "	" "		" "	
21.	అవులమేపు (కాగితపు ప్రతి)		గుంటూరు తెనాలి	ఎడపూరు	16-8-1986		శ్రీ ఆరాధ్యుల పీచయ్య
22.	అవులమేపు		ప్రకాశం దర్శి	గంగదొనకొండ	12-9-1986		శ్రీ చౌనకొండలక్ష్మీకాంత దాసు
23.	గంగకర్కము		కృష్ణా కె కలూరు	పెరిక గూడెము	9-9-1984		శ్రీ గుజ్జరపూడి చింతాలు శ్రీ బి.వి. కె. సోమయాజులు

సెం. వీరగాథపేరు	జిల్లా తాలూకా	గ్రామము	లభించినతేది	ఇచ్చిన గాథాకారుడు	సహకరించిన మిత్రులు
24. గంగతర్కము	చిత్తూరు చంద్రగిరి	పెడకంటిపల్లె	1-3-1966	శ్రీతోడేటి సుబ్బాబ్బాము	శ్రీ యం. ధర్మయ్య
25. గంగతర్కము	ప్రకాశం దర్శి	గంగదొనకొండ	12-9-1966	శ్రీ పూజారి సుబ్బయ్య	శ్రీ ఎ. బాల కోటయ్య
26. పాలేటికథ	గుంటూరు పల్నాడు	గామాలపాడు	31-8-1966	శ్రీ దమ్మాలపాటి లింగప్ప	శ్రీ చిట్టి ప్రొల్లకృష్ణమూర్తి
27. ఎఱ్ఱయ్య తర్కవాదము	కృష్ణా కలూరు	పెరికగూడెము	9-9-1964	శ్రీ గుజ్జరపూడి చింతాలు	శ్రీ టి.వి.కె. సోమయాజులు.
28. జన్మివాడ కథ	" "	" "	" "	" "	" "
29. వేడుక బొంగరాల కథ	గుంటూరు తెనాలి	ఎడవూరు	16-9-1966	—	శ్రీ ఆరాధ్యుల పిచ్చయ్య
(కాగితపు ప్రతి)					
30. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట	చిత్తూరు చంద్రగిరి	పెడకంటిపల్లె	19-7-1966	శ్రీతోడేటి సుబ్బాబ్బాము	శ్రీ డి. శ్రీరాములు రెడ్డి
31. అగుసంచెకథ	" "	" "	1-3-1966	" "	శ్రీ యం. ధర్మయ్య
32. ముమ్మయ్య పోషయ్య	" "	" "	" "	" "	" "
బొంగరాలు					
33. అలుగులపేలు	కడప	ప్రొద్దు ప్రొద్దుటూరు	30-4-1966	శ్రీ శూరిం నారాయణ	శ్రీ గంగయ్య
(ప్రతి)					

నెం. వీరగాఢనేరు	జిల్లా	తాలూకా	గ్రామము	అభివేషితేది	ఇచ్చిన గాఢాకారుడు	సహకరించిన ముద్రలు
-----------------	--------	--------	---------	-------------	-------------------	-------------------

34. భక్తిరస్మ కథ

ప్రకాశం కనిగిరి పెంగళాపురము 15-9-1966

శ్రీ బొడ్డేయిచంగయ్య శ్రీ యం.వి. కృష్ణమూరి

35. భక్తిరస్మ కథ

గుంటూరు తెనాలి ఎడవూరు 16-9-1966

శ్రీ ఆరాధ్యుల విప్లయ్య

(కాగితపు పత్తి)

36. భక్తిరస్మ కథ

కృష్ణా గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి 5-9-1964

శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజు శ్రీ బి. విశ్వేశ్వరరావు

నేయులు

36. నేను పరిశీలించిన ఇతర అముద్రిత వీరగాథలు :-

(i) శ్రీ వేంకటేశ్వర పేశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధనా సంస్థవారి లిఖితపుస్తక
భాండాగారము, తిరుపతి :

1. వట్టరాజు యుద్ధము—కాగితపుప్రతి — R. No. 642
2. కఠియావుల కాటమరాజు చరిత్రము—కాగితపుప్రతి — No. 6702
3. కాటమరాజు చరిత్ర (భట్టరాయబారము) — కాగితపుప్రతి —
D. No. 1041
4. అగుమంచికథ - తాళపత్రప్రతి — R. No. 664
5. అగుమంచి చరిత్ర—కాగితపుప్రతి — No. 1599

(ii) మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము, మదరాసు :

1. కాటమరాజుచరిత్ర 2. కాగితపుప్రతి — D. No. 1042
2. కాటమరాజు చరిత్ర - తాళపత్రప్రతి - D. No. 1044
3. కాటమరాజుచరిత్ర | కాగితపుప్రతి — D. No. 1043
(భట్టరాయబారము) |
4. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట — „ — D. No. 1081
5. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట — „ — D. No. 1082
6. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట — „ — D. No. 1083
7. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట — „ — D. No. 1084

37. నేను పరిశీలించిన ముద్రిత వీరగాథలు :-

1. కఠియావుల కాటమరాజు చరిత్రము (పద్యకావ్యము), గుఱ్ఱంకొండ
భక్తవల్సలకవి, యాదవ సంఘము, తెనాలి, 1928.
2. కాటమరాజుకథ, (సం.) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, మల్లంపల్లి
సోమశేఖరశర్మగారు, మదరాసు ప్ర.ప్రా.లి.పు.భాం., 1958

నెం. పీఠాధిపతులు	జిల్లా తాలూకా	గ్రామము	అభివృద్ధి	ఇచ్చిన గాఢాకారుడు	సహకరించిన ముద్రలు
34. భక్తిరత్న కథ	ప్రకాశం కనిగిరి	వెంగళాపురము	15-9-1986	శ్రీ బొడెబ్బోయిచంగయ్య శ్రీ	యం.వి. కృష్ణమూర్తి
35. భక్తిరత్న కథ (కాగితపు పత్రి)	గుంటూరు తెనాలి	ఎడవూరు	18-9-1986	—	శ్రీ ఆరాధ్యుల విప్లవ
36. భక్తిరత్న కథ	కృష్ణా గుడివాడ కుచ్చికాయలపూడి	5-9-1984	శ్రీ కొడాలి సీతారామాంజ	శ్రీ బి. విశ్వేశ్వరరావు	నేయులు

లక్ష్మీకాంతంగారు (1962-65), ఆచార్య జి.యన్, రెడ్డిగారు (1965-68) —
 మూడేండ్లపాటు (1964-67) నా వీరగాథల పరిశోధనకు ఆర్థిక సహాయము చేసిన ఉదారులు యూనివర్సిటీ గ్రాంటు కమిషన్ వారు —

నా పరిశోధనాంశములను తమ “భారతి” లో ప్రకటించి, నన్ను పండిత లోకమునకు పరిచయము చేసిన పూజ్యులు కీ.శే. శివలెంక శంభుప్రసాద్ గారు —

వీరగాథలను గూర్చి నేను చేసిన కృషిని ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారి దృష్టికి తీసికొనివచ్చిన మాన్యులు శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు —

ఈ కాటమరాజు కథల సంపాదకత్వ బాధ్యతను నా కప్పగించిన దయా మయులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు —

సంపాదకత్వమున నాకు చేదోడు వాదోడుగానున్నవారు ప్రియమిత్రులు డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావుగారు —

అన్నిటికన్న మిన్నగా, నాకు మిక్కిలి ఓర్పుతో ఈ కాటమరాజు కథా విశేషములను వినిపించి, తమ అమూల్య సంపదయైన తాళపత్ర గ్రంథములను భక్తి విశ్వాసములతో నా కొసంగిన నిర్మల హృదయులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని వివిధ యాదవ గాథాకారులు —

ఈ కథలను సంతరించుటలో సహకరించి, ఆ మారుమూల పల్లెలలో నాకు అన్నపానాదులు సమకూర్చినవారు అనేక అమృత హృదయులు —

అందరికిని నా కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కృతములు.....

తెనుగుగడ్డ వీరగాథల పురిటిగడ్డ :

తెలుగుజాతి వీరరసప్రబుద్ధ :

ఇక ఈ కాటమరాజు కథలు

నా జాతికి ఆమెతలగు ననుటలో సందియమేమున్నది !

“జ్ఞాన భారతి”

బెంగళూరు 560056

°క్షన, భాద్రపద శుద్ధచవితి

-9-1975.

ఇట్లు,

సుధీజన విధేయుడు,

తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావు

గంగమ్మ [తిరుపతి]

గంగజాతర చివరిరోజు
బంకమట్టితో
జేయబడు
పెద్ద గంగమ్మ
[తిరుపతి]

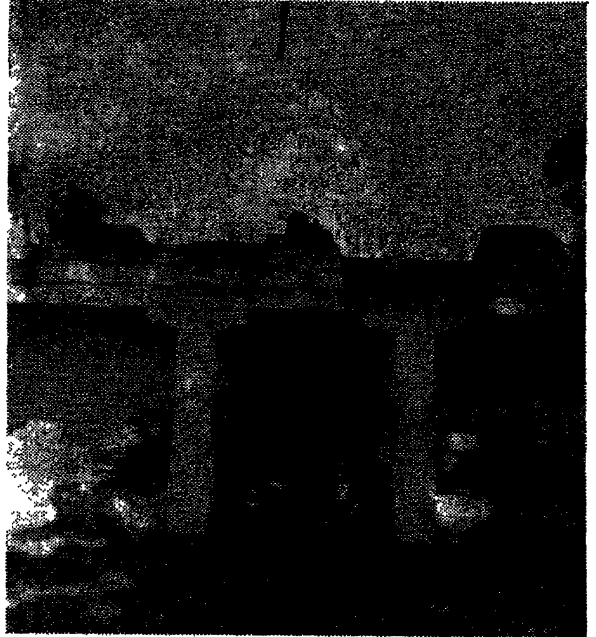

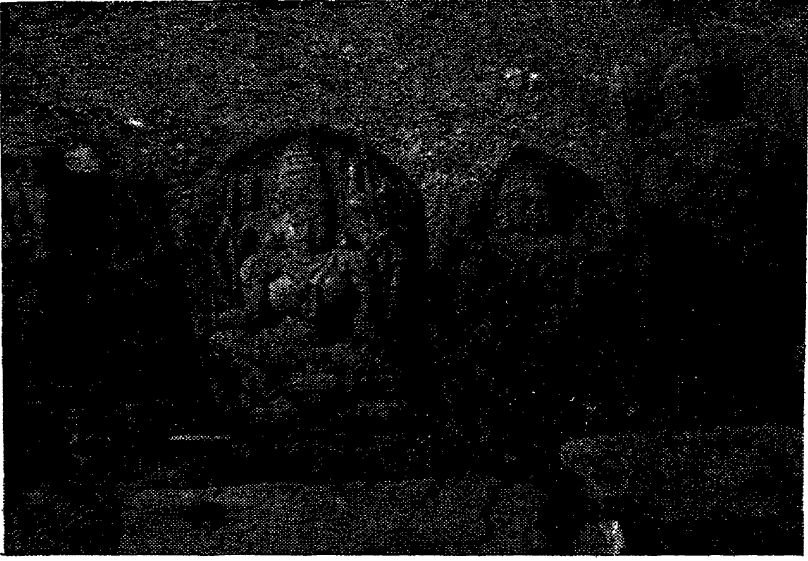
గంగజాతర [తిరువతి]

యాదవరాజులు
పూజించిన
దొనకొండ
గంగగుడి
[గంగ దొనకొండ-
ప్రకాశం జిల్లా]

దొనకొండ గంగ గుడిలో నున్న శక్తులు,
యాదవ పీఠులు

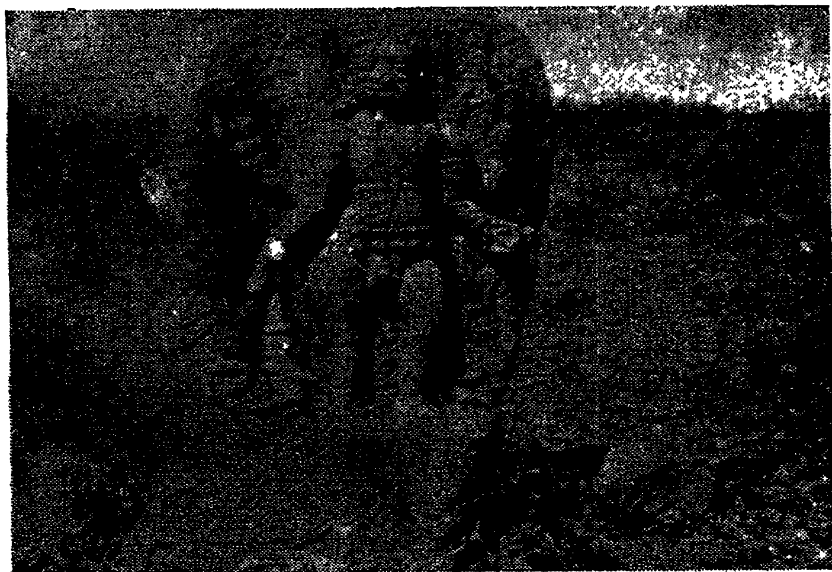

యాదవ పీఠుడు
[గంగ దొనకొండ]

యాదవ పీఠులు (గంగ దొనకొండ)

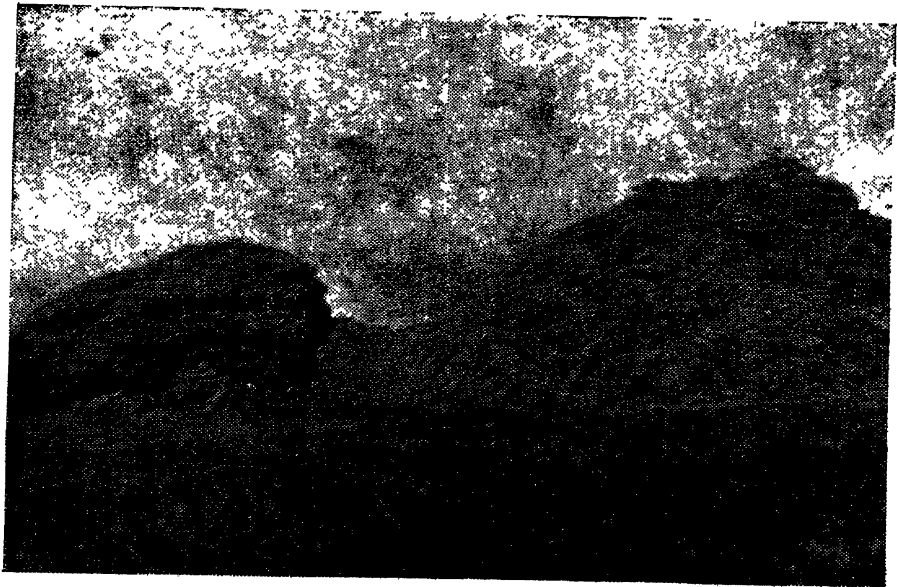

పంచలింగాల కొండపై భైరవుని రూపమున వెలసిన
ప్రతిమ

ఓరుగంటి భేతాకుడు
[గంగ దొనకొండ]

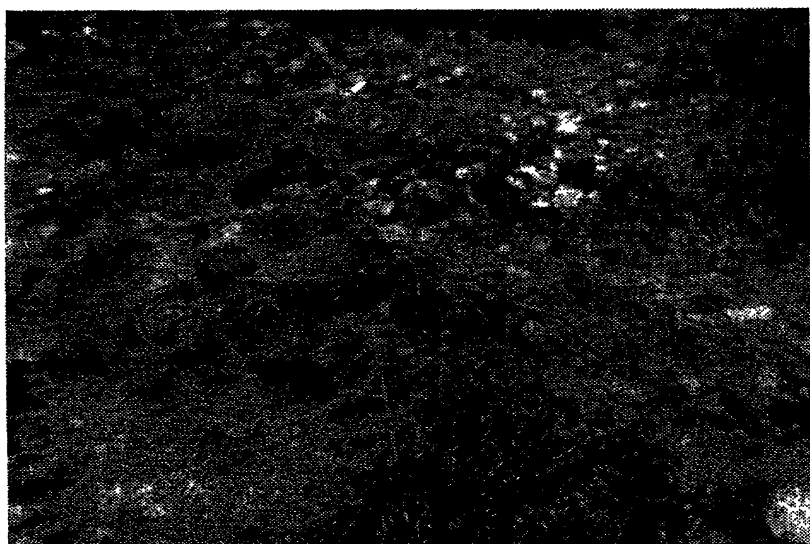

‘పెయ్యలతిప్ప’ లేక ‘ధనముకొండ’ [గంగ దొనకొండ]

‘తమకము చింత’ – పంచలింగాలకొండ దిగువ
[కాటమరాజు సింహాసన ముండిన ప్రదేశము]

‘గుడారు గుట్ట’ – తమకము చింతప్రక్కన
[కాటమరాజు గుడారము వేసికొనిన ప్రదేశము]

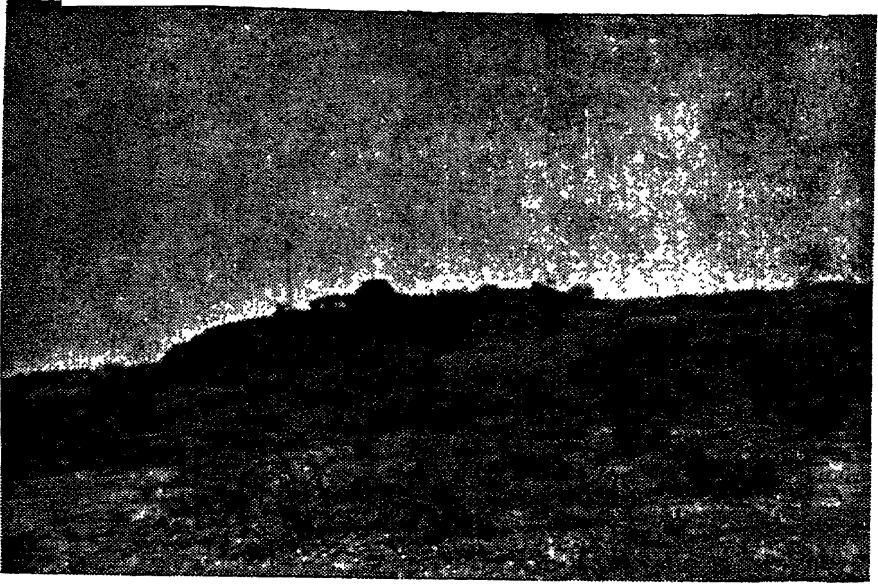

గంగతర్కము జరిగిన పాలేటి ఒడ్డు [ఎఱ్ఱగడ్డపాడు]

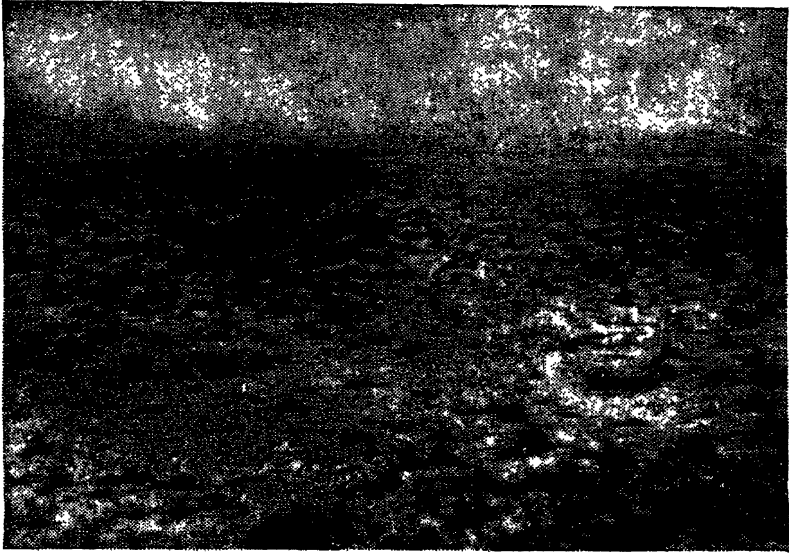

పాలేటి మధ్య నున్న గుంటి గంగ [ఎఱ్ఱగడ్డ పాడు]

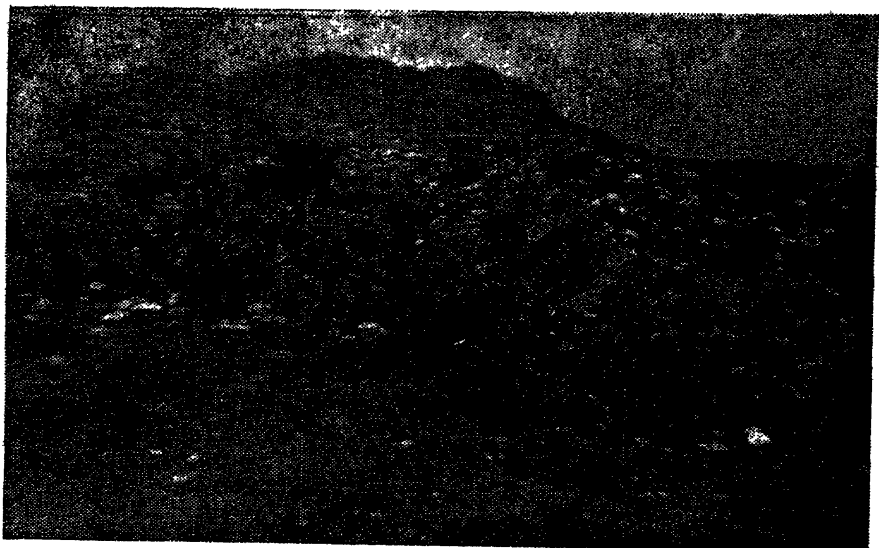

పంచలింగాల కొండ [కనిగిరి సీమ]

కొట్లమరాజు కోట
[పంచలింగాల కొండపై నుండి దృశ్యము]

పాపనూక ఒంటిస్తంభం మీద శిథిలములు
[గంగ దొనకొండ]

పాపనూక విగ్రహం
[గంగ దొనకొండ]

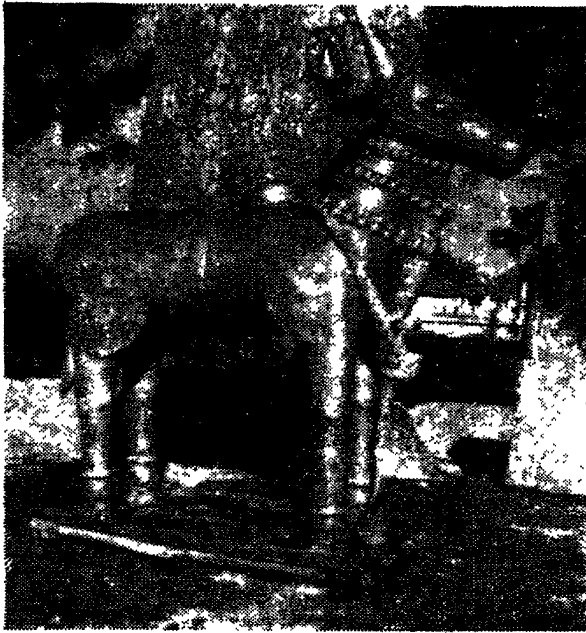
దొనకొండ గంగగుడి ఎదురుగా నున్న
'కల్లి అరుగులు' లేక 'రాయబారపు అరుగులు'

పాలేటి మధ్య నున్న
ఖిరినీడు విగ్రహము
చేతిలో-కొంగవాలుక తి
(ఎఱగడ్డపాడు)

దొనకొండ
గంగగుడిలోని
బొల్లాపు
(కంచుతోఁ జేసినది)

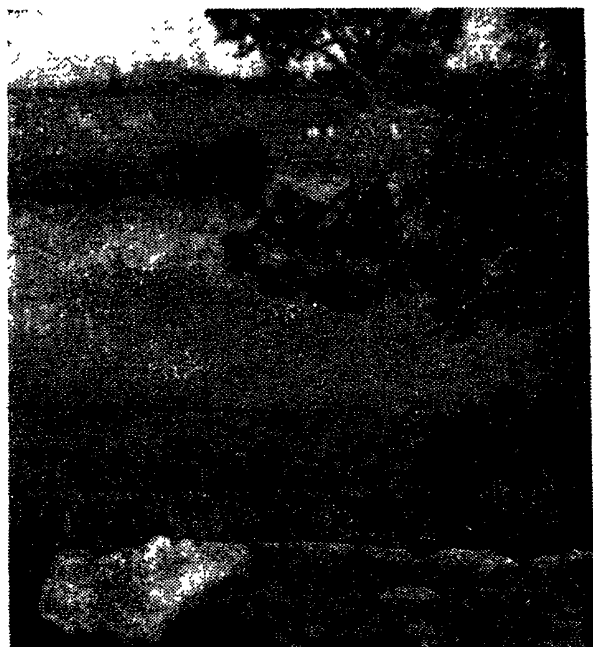

దొనకొండ
గంగగుడిలోని
బొల్లాపు
(కొయ్యతోఁ జేసినది)

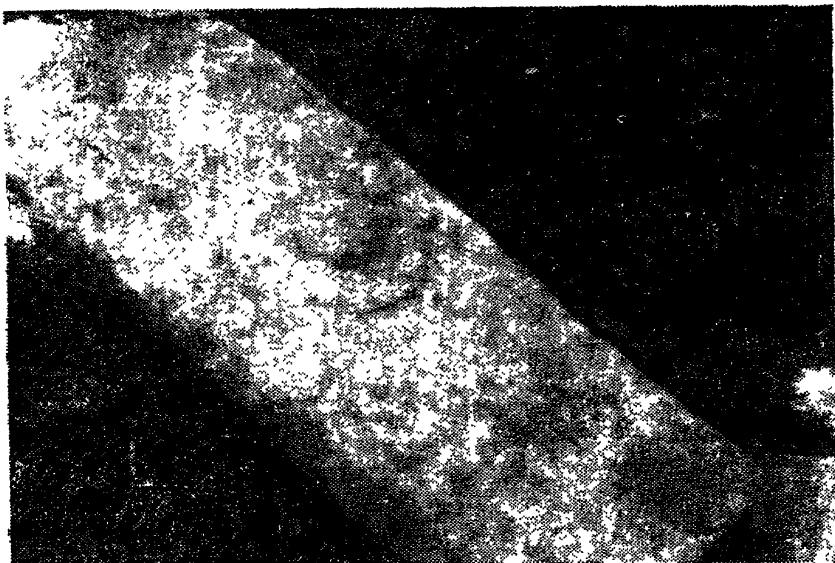

‘అగుమంచి బావి’
(గంగ దొనకొండ)

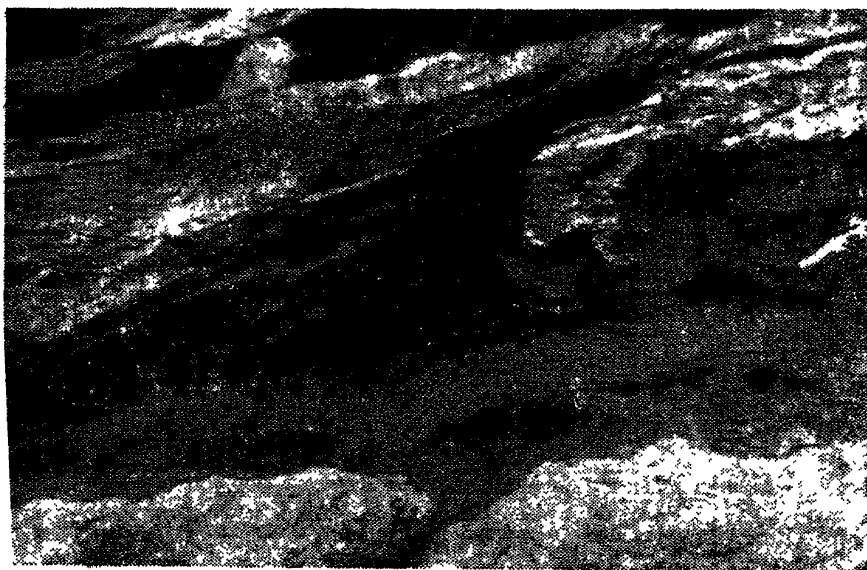

‘అగుమంచి బావి’
[గంగ దొనకొండ]

అగుమంచిబావి యొడ్డునగల 'అగుమంచిబొడ్డు'
(అగుమంచి పూజించిన శివలింగము?)

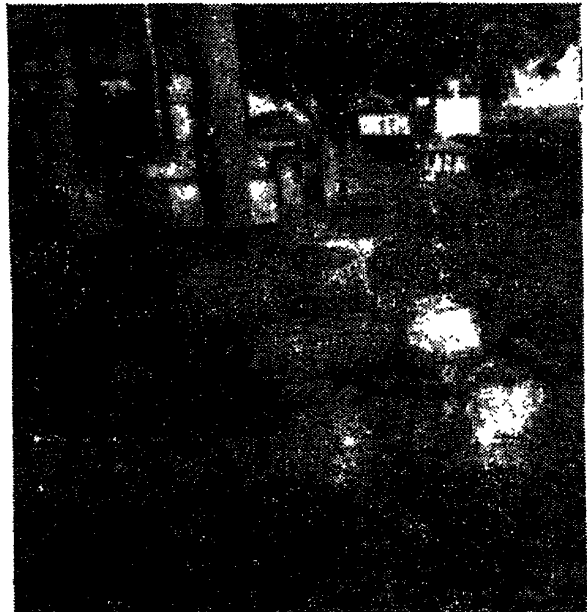

పెయ్యల తిప్పలోనున్న 'బత్తిరన్నగవి'

చంపుడుకట్టపై నున్న అగుమంచిపాదాలు
(దొనకొండ గంగగుడి)

అగుమంచి
సాగుమానముచేసిన
గుంతము
[దొనకొండ గంగగుడి]

కొమ్ములవారు [ప్రకాశం జిల్లా]

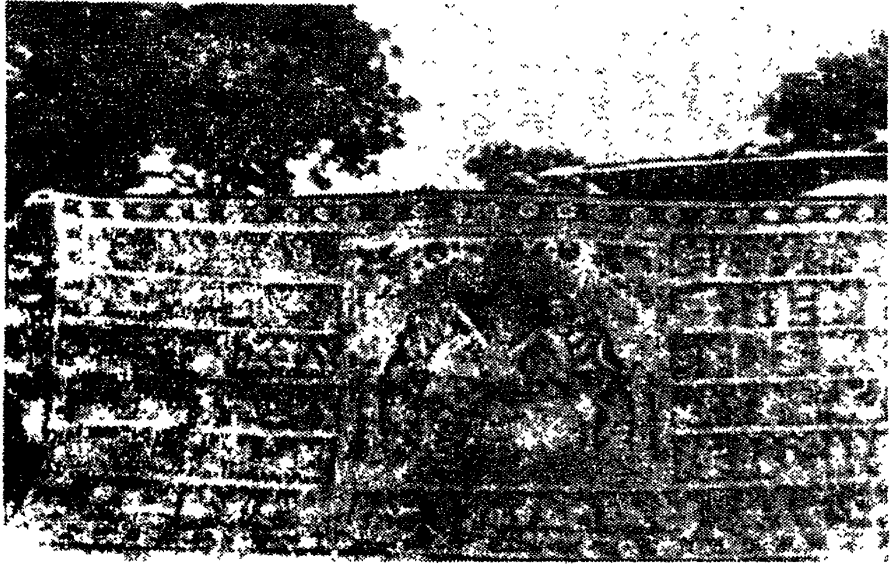

నుద్దుల గొల్లలు [ప్రకాశం జిల్లా-గంగదొనకొండ]

సుద్దులవారు ప్రదర్శించెడి తెరచీర [గంగ దొనకొండ]

సుద్దులవారు ప్రదర్శించెడి తెరచీర
[పంచలింగాలకొండ-వెంగళపురము]

విషయ సూచిక

విషయము

పుట

1. ఆవుల వలురాజు కథ

1. కృత్యాది	1
2. వలురాజు వంశవర్ణన	1
3. ఖండెమొండెముల కోట వర్ణన	3
4. కలభూత గంగురాజు కరణములను నిర్బంధించుట	4
5. కరణములు వలురాజు శరణు జొచ్చుట	8
6. శ్రీరాముని చాటువ - శిబి చక్రవర్తి చాటువ	13
7. కలభూత గంగురాజు కరణముల కొరకు గుఱ్ఱపు దళము నిచ్చి నరహరి అను వీరుని యలమంచికి పంపుట	18
8. వలురాజు నరహరిని పరాభవించి తరుముట	22
9. గంగురాజు తన తమ్ములగు రంగధామరాజు, రఘురామరాజు, చిన గంగురాజులను యుద్ధమునకు పంపుట	23
10. గంగురాజుతమ్ములు యలమంచిపై దండెత్తి వచ్చుట	24
11. గంగురాజుతమ్ముల నెదుర్కొనుటకై వలురాజు తన తమ్ములగు హరిపాలుడు, నందగోపాలుడు, శోవర్ధనుడు అనువారిని పంపుట	25
12. వలురాజుతమ్ములు శత్రు సైన్యములను ఎదుర్కొనుట	26
13. వలురాజుతమ్ములు శత్రు సైన్యములను చీల్చి చెండాడుట	29
14. (i) వలురాజుమంత్రి పులిమిద్దు రామన్న, రంగధామరాజుమంత్రియగు రామలింగన్నతో పోరి, రణమున కూలుట.	30
(ii) వలురాజుమంత్రి దామసాని వెంగన్న రంగధామరాజు బావయగు రాజగోపాలుని చంపి వీరసస్వర్గము చేరుట	32

15.	వలురాజుమంత్రి బండారు మల్లులు' గంగురాజు చెలికాడగు సరదారు పాపన్నతో పోరాడి కూలుట	33
16.	హరిపాలుడు రంగధామరాజుతో యుద్ధము చేయుట	34
17.	నందగోపాలుడు - రఘురామ రాజుతో పోరాడుట	35
18.	గోవర్ధనుడు - చినగంగురాజుతో యుద్ధము చేయుట	36
19.	యుద్ధమున మరణించిన వలురాజుతమ్ములను మంత్రులు యలమంచికి తీసికొని వచ్చుట	37
20.	వలురాజు తన తమ్ములకై దుఃఖించుట	39
21.	మంత్రి పల్లికొండ వలురాజును ఓదార్చుట	40
22.	వలురాజు, కలభూత గంగురాజుతో యుద్ధము చేయ నమకట్టుట - పల్లికొండ వారిండుట - వలురాజు నిశ్చయము మారకుండుట	41
23.	పల్లికొండ సైన్యములను అయత్త పరచుట	43
24.	వలురాజు తన కుమారుడగు పెద్దిరాజునకు పట్టము కట్టుట	45
25.	వలురాజు ఖండెమొండెముల కోటపై దండెత్తుట	48
26.	వలురాజు, కలభూత గంగురాజును యుద్ధమున కాహ్వానించుట	49
27.	యాదవబలములు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట	51
28.	ఖండెమొండెముల కోటయుద్ధము	53
29.	వలురాజు- కలభూత గంగురాజుతో ద్వంద్వ యుద్ధము చేసి అతనిని వధించుట	56
30.	వలురాజు గంగురాజుకొడుకునకు పట్టము కట్టుట	60
31.	పల్లికొండ పూర్వ వృత్తాంతము	63
32.	వలురాజు వైకుంఠమున కేగుట	66
33.	వల్లమ్మ సాగుమానము	71
34.	కొమరమ్మ వలపోత	74

2. పంపాద్రి కథ

1.	ఇష్టదేవతా ప్రార్థన	77
2.	కవి వంశాదికము	77

3. ఆవుల వలురాజుపుత్రులు సింహాద్రిరాజు, పెద్ది రాజు, యరనూక రాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజు యలమంచి విడిచి పంపాద్రికి వచ్చుట. 78
4. పైడమ్మచింతపై గల పక్షులు ఏవ్యము పలుకుట 80
5. పల్లికొండ రాత్రివేళ పక్షులకు ఆనపెట్టుట 82
6. మరునాటి ఉదయము పల్లికొండ పైడమ్మచింతను ప్రార్థించుట. 83
7. పల్లికొండ శకునపంతము చెప్పుడని పక్షులను వేడుకొనుట. 85
8. పక్షులు శకునపంతము తెలుపుట 86
9. పల్లికొండ, సింహాద్రి రాజాదులతో వారి భవిష్యత్తు చెప్పుట 89
10. శకునపంతము విని సింహాద్రిరాజు చిన్నబోవుట 91
11. పెద్దిరాజు అన్నకు ధైర్యము చెప్పుట 92
12. యాదవులు పంపాద్రి పట్నమును నిర్మించుకొనుట 93
13. పంపాద్రి నగర వర్ణన 95
14. యాదవకాంతలు సంతానమును గోరి పంపాద్రి బసవన్నకు నోములు నోయ సమకట్టట 96
15. కొమరక్క తన తల్లి వల్లమ్మ నోచిన నోములను వదినలకు వివరించుట. 97
16. పంపాద్రి బసవన్న నోములకు పల్లికొండ ఏర్పాట్లు కావించుట 100
17. వల్లవకాంతలు బసవన్న వ్రతమునకు సిద్ధమగుట 101
18. సింహాద్రి సీత బసవన్నను పూజించుట 104
19. యరనూక సీత బసవన్నను పూజించుట 105
20. నల్లనూకసీత బసవన్నను పూజించుట 106
21. పెద్దమ్మ వరుసక్రమమున బసవన్నను పూజించుటకు నిరాకరించుట 107
22. పోలురాజు సిరిదేవి బసవన్నను పూజించుట 108
23. వరకు పెద్దమ్మ బసవన్నను పూజించుట 109
24. బసవన్న, పెద్దమ్మ పూజను తిరస్కరించుట. 110
25. పెద్దమ్మ బసవన్నను దూరుట 111

26.	పెద్దమ్మ జంగములను సంతర్పణకు పిలిపించుట	116
27.	పెద్దమ్మ జంగములను భక్తితో పూజించుట	117
28.	జంగములు పంక్తిభోజనమునకై పెద్దమ్మ కుమారుని కూర్చుండ బెట్టుమనుట	119
29.	పెద్దమ్మ తనకు బిడ్డలు లేరని చెప్పుట	120
30.	జంగములు సంతలేని పెద్దమ్మ అతిథ్యమును నిరాకరించుట	121
31.	పెద్దమ్మ విచారము	122
32.	కల్యాణ సోమేశ్వరుడు పెద్దమ్మ కలలో సాక్షాత్కరించుట	122
33.	కల్యాణమునకు వచ్చినచో సంతానమిత్తునని సోమేశ్వరుడు పెద్దమ్మకు చెప్పుట	123
34.	పెద్దమ్మ తన కలను భర్తకు చెప్పుట	125
35.	పెద్దిరాజు కల్యాణమునకు పోవుటకు నిరాకరించుట	127
36.	పెద్దమ్మ సంతానములేని సంపదలు వ్యర్థమని చెప్పుట	128
37.	అన్నదమ్ముల బిడ్డలే తన బిడ్డలని పెద్దిరాజు పలుకుట	129
38.	అన్నదమ్ముల బిడ్డలు తమ అక్కరకు రారని పెద్దమ్మ పలుకుట	130
39.	పెద్దిరాజు సభచేసి బసవపురాణమును వినగోరుట	131
40.	సంతానహీనులు బసవపురాణమును వినరాదని బ్రాహ్మణులు పెద్ది రాజునకు చెప్పుట	132
41.	కల్యాణ కాంతసోమప్ప కామధేనువును పెద్దిరాజు కడకు పంపుట	132
42.	కామధేనువు పెద్దిరాజు పంచలో దూడను పెట్టుట	133
43.	సంతలేని పెద్దిరాజు ఇంటిపూరి దూసినందులకు తల్లిని లేగ ఆశ్చేపించుట	134
44.	పెద్దిరాజు సభచేసి పెద్దలతో తన కల చెప్పుట	135
45.	దూరదేశముననున్న దేవుడు సంతాన మిచ్చునని పెద్దలు పెద్దిరాజుతో చెప్పుట	136
46.	కల్యాణమున కేగుటకు పెద్దిరాజు పల్లికొండ అనుమతిని కోరుట	136
47.	పల్లికొండ పెద్దిరాజును వారింపుట	137
48.	పెద్దిరాజు తన నిశ్చయమును విడనాడకుండుట	138

49.	పెద్దిరాజు పోలురాజునకు ఆవులపట్నము కట్టుట	139
50.	పెద్దిరాజు పోలురాజునకు బుద్ధులు చెప్పట	141

3. పెద్దిరాజు కథ

1.	కథాప్రారంభము	144
2.	సంతానము కొరకై పెద్దిరాజు కల్యాణమునకేగ కోరుట	145
3.	పెద్దిరాజు ఆవులమందను సోదరులతో పంచుకొనుట	148
4.	పెద్దిరాజు సోదరులు దిక్కున కొకరగుట	149
5.	కొమరక్క పెద్దమ్మను దూరుట	153
6.	పెద్దిరాజు కల్యాణ నగరమునకు బయలుదేరుట	154
7.	పెద్దిరాజు కాటకోటిశ్వరుని పూజించుట	156
8.	కాటమరాజు జననము	157
9.	పెద్దమ్మ పాపసంహారిలోము నోచి పాపనూకను కనుట	158
10.	కల్యాణ సోమేశ్వరుడు పెద్దిరాజును జన్మభూమికి తిరిగి పొమ్మనుట	159
11.	కల్యాణము గంగురాజు, పెద్దిరాజును చూడవచ్చుట	160
12.	గోవర్ధనగిరి చాటువ	161
13.	పెద్దిరాజు గండభేరుండములను అదుపులో పెట్టుట	163
14.	పెద్దిరాజు కల్యాణనగరమున నిలచిపోవుట	164
15.	పెద్దిరాజు కనకరేపల్లె కట్టించుట	165
16.	పెద్దిరాజు గంగురాజువెంట విజయయాత్రలకు వెడలుట	167
17.	కనకదుందుముల కోట గెలుపు	169
18.	ఏడు కుంభిణుల గెలుపు	172
19.	పెద్దిరాజు సన్యాసుల కోటను ధ్వంసము చేయుట	174
20.	సన్యాసులు పెద్దిరాజును శపించుట	174
21.	వాలికేతువరాజు వంశచరిత్ర	175
22.	వాలికేతువరాజు జంయెము, కాటమరాజు పేరున వచ్చుట	176
23.	పెద్దిరాజు తనవారికి యుద్ధ ధర్మము లుపదేశించుట	179
24.	ఆర్థపెంటయుద్ధము	180
25.	పెద్దిరాజు శత్రు సైన్యమును సురుమాడుట	184

26.	పెద్దిరాజు వాలికేతువరాజుల ద్వంద్వ యుద్ధము	185
27.	యాదవసైన్యములు హతమగుట	187
28.	పెద్దిరాజు గుఱ్ఱము కూలుట	189
29.	పెద్దిరాజు యుద్ధరంగమున వరుగుట	191
30.	గంగ, పోతురాజును రణరంగమునకు కావలి యుంచుట	192
31.	పెద్దమ్మకు గంగ కల చెప్పట	194
32.	కల్యాణపు రాజకుమార్తెలు పెద్దమ్మకు కల విప్పిచెప్పట	202
33.	పెద్దిరాజు ఆడియారములు పెద్దమ్మకు చేరుట	207
34.	గరిడిలోనున్న కాటమరాజు తండ్రి మరణవార్త వినుట	211
35.	తండ్రిపగ తీర్చుటకై కాటమరాజు తల్లి అనుమతి కోరుట	217
36.	పెద్దమ్మ బాబుని యుద్ధమున కంపుటకు భయపడుట	218
37.	కాటమరాజు ధైర్యోక్తులు	219
38.	పెద్దమ్మ కాటమరాజును దీవించుట	221
39.	గురుభక్తుని చాటువ	224
40.	కల్యాణసోమేశ్వరుడు కాటమరాజుకు అండగా నిలబడుట	230
41.	కాటమరాజు తన తండ్రి కళేబరమునకై రణరంగములో వెదకుట	232
42.	రణభూమి వర్ణన	234
43.	కాటమరాజు తనతండ్రిని కనుగొనలేక విచారించుట	237
44.	పోతురాజు-కాటమరాజుల వివాదము	239
45.	గంగా-కాటమరాజుల తరకవాదము	242
46.	గంగ, కాటమరాజును పెండ్లాడగోరుట	243
47.	కాటమరాజు గంగకు కొలుపులు చేయింతుననుట	246
48.	గంగ కాటమరాజుకు రణరంగమున హతులైన వీరులను చూపుట	248
49.	గంగ; కాటమరాజుకు పెద్దిరాజు శవమును చూపుట	250
50.	కాటమరాజు తండ్రి శవమును చూచి దుఃఖించుట	251
51.	గంగ పెద్దిరాజును బ్రతికించుట	254
52.	గంగ భట్టవేషమున వాలికేతువరాజు వద్దకేగి కాటమరాజు యద్ధాహ్వనము నందించుట	257
53.	వాలికేతువరాజు యుద్ధ సన్నాహములు	258

54.	కాటమరాజు శత్రుసైన్యమును హతముచేయుట	259
55.	వాలికేతువరాజు వధోపాయమును గంగ కాటమరాజుకు తెలుపుట	262
56.	కాటమరాజు వాలికేతువరాజును వధించుట	262
57.	కాటమరాజు తన తండ్రిని వైకుంఠమున కంపుట	267
58.	కాటమరాజు తన తండ్రి కశేబరముతో కనకరేపల్లెకు కదలుట	267
59.	పెద్దమ్మ వలపోత	270
60.	పెద్దమ్మ సాగుమానమునకు సంసిద్ధమగుట	273
61.	గుండము నిర్మాణము	274
62.	పెద్దమ్మ బిడ్డలను చూచుకొని దుఃఖించుట	276
63.	పెద్దమ్మ తన బిడ్డలను పెందోటముద్దమ్మ కప్పగించుట	278
64.	బిడ్డలను భక్తిరన్న కప్పగించుమని పెద్దమ్మ చెప్పుట	282
65.	పెద్దమ్మ గుండమున దుమ్ముకుట	283
66.	ఫలశ్రుతి	285

4. పోలురాజు కథ

1.	ఇష్టదేవతా ప్రార్థన	286
2.	కవిపేరు, నివాసము	287
3.	పోలురాజు పంపాద్రి నుండి శ్రీరంగమునకు బయలుదేరుట.	287
4.	పోలురాజు రంగనాథుని దర్శనమునకు కానుకలు సమకూర్చు మనుట	289
5.	దైవదర్శనమునకు పోలురాజు బయలుదేరుట	290
6.	చోదాని కావేరి వెట్టిపని విషయమై తన మంత్రిలను అడుగుట	292
7.	మంత్రిలు పోలురాజును గురించి చెప్పుట	293
8.	పోలురాజును పట్టుకొని రమ్మని చోదాని మంత్రిలతో చెప్పుట	293
9.	మంత్రిలు పోలురాజుతో చోదాని ఆజ్ఞ చెప్పుట	294
10.	పోలురాజు కోపముతో తిరుమందుల మల్లును చూచుట	294
11.	మంత్రిలు బ్రాహ్మణులు గనుక అవమానపరచక కొలువు వెళ్ళ గొట్టించువుని పోలురాజు పల్లకొండతో చెప్పుట	298

12. పోలరాజు విభవశౌర్యాదులను గురించి చోడాని మంత్రులనడుగుట 299
13. చంద్రగుప్తుని చాటువ-(పోలరాజు పుట్టుకను మంత్రులు చోడానితో చెప్పుట) 300
14. చంద్రగుప్తునితో గోపాలకులు కవితాపు పాలీయని విషయమును చెప్పుట. 301
15. చంద్రగుప్తుడు అడవిలో పుట్టను త్రవ్వించుట—అతడు సైన్య సమేతముగా మూర్ఛిల్లుట. 304
16. మల్లికాదేవి చాటువ—మల్లికాదేవి శివుని ప్రార్థించుట. 305
17. మల్లికాదేవికి శివుడు ప్రత్యక్షమై వరములొసంగుట. 306
18. మూర్ఛ తెలిసిన చంద్రగుప్తుడు శ్రీశైలమల్లికార్జునునకు దేవాలయదులు కట్టించుట. 307
19. చోడాని పోలరాజు పశువుల మందను గోపాలకులను శపించుట 308
20. పోలరాజు చోడాని సైన్యమును రౌతులను శపించుట 310
21. చోడాని పోలరాజుతో స్నేహము చేయగోరి, దేవాలయపు గచ్చునకు పోలరాజును పాలు అడుగ మంత్రులను పంపుట 312
22. పశువుల మందవద్ద నుంచి దేవాలయము వరకును కాలువతీసి గచ్చు చేయించినచో ఆ కాలువ వెంట పాలు పంపుదునని పోలరాజు చెప్పుట 314
23. గచ్చుకాలువ వెంట పోలరాజు చోడానికి పాలు పంపుట 316
24. తిరుమందుల మల్లునిపోయి, కాలువవెంట పాలు పంపితిమని చోడానికి చెప్పుమనుట 317
25. శ్రీరంగమునుండి ఆలమంద సమేతముగా వెడలి చెరుకూరు వద్ద విడుదులేర్పాటు చేయుమని పోలరాజు తిరుమందుల మల్లుతో చెప్పుట 319
26. నెల్లూరు ప్రభువగు ముక్కండిని కావేరి వెట్టికి తీసికొని రమ్మని రోడాని పట్టెమ మురహరుని పంపుట. 320
27. ముక్కండి పట్టెమ మురహరుని శపించుట 322
28. ముక్కండి శపించినాడని పట్టెమ మురహరుడు చోడానితో చెప్పుట. 323

29. ముక్కంటి చాటువ లేక బ్రాహ్మణ చాటువ— (ముక్కంటి జననమును గురించి మంత్రులు చోడానితో చెప్పుట) 324
- 29ఎ. విరూపాక్షభొట్టు భార్య ఆ స్త్రీకలను కాశిలో కలుప బయలుదేరుట 325
30. అడవిలో విరూపాక్షభొట్టు ప్రొద్దుగ్రుంకి బోయలవద్ద కేగుట 326
31. విరూపాక్షభొట్టు తన కుమార్తె పార్వతిని అడవిలో కాలయ్య విట్టయ్యల తల్లిదండ్రులకు అప్పగించి వెళ్లుట. 328
32. విరూపాక్షభొట్టు అమరావతి వద్ద కృష్ణానదిలో స్నానము చేయ బోవుట 329
33. అమరలింగేశ్వరుడు విరూపాక్షభొట్టును దానమడుగుట 329
34. అడవిలో విడచి వచ్చిన తనకుమార్తె పార్వతిని విరూపాక్షభొట్టు అమరలింగేశ్వరునకు దానమిచ్చుట 330
35. పార్వతికి యౌవనము ప్రవేశింపగా అమరలింగేశ్వరుడు అర్ధరాత్రి వేళ వచ్చి ఆమెను కౌగిలించుకొనుట 331
36. గర్భవతియైన పార్వతిని తల్లి గర్భమెటులయ్యెనని ప్రశ్నించుట 332
37. అడవిలో వేటాడివచ్చి నమస్కరించిన కొడుకులగు కాలయ్య విట్టయ్యలను తల్లి దీవింపకుండుట 333
38. పార్వతికి గర్భమెటులయ్యెనని తల్లి కుమారుల నడుగుట 333
39. కాలయ్య విట్టయ్యలు యుద్ధసన్నద్ధులగుట 334
40. అన్నదిద్దరు యుద్ధసన్నద్ధులు కాగా, పార్వతి యేడ్చుచు, దొంగను పట్టియిత్తుననుట 335
41. పార్వతి అమరలింగేశ్వరుని చెరగుబట్టుకొని “సీవెవర”వని అడుగుట 336
42. పార్వతికి పుట్టబోయెడి పిల్లవాని లక్షణములు అమరలింగేశ్వరుడు చెప్పుట 337
43. పార్వతి అన్నంతో అమరలింగేశ్వరుడు చెప్పిన మాటలు చెప్పుట 338
44. బాలుడగు ముక్కంటి తన మేనమామలతో వేటకు పోవుట 339
45. ముక్కంటి, ధేవాలయమును నెల్లూరు పట్టణమును కట్టించుట. 341

46. చోడాని ముక్కంటిని మూడవకన్ను పోవునటుల త్రొక్కుట 342
47. ముక్కంటి భయపడి సైన్యనమేతముగా చోడానిని శరణువేడుట-
చోడాని ముక్కంటికి సర్వాధిపత్యము నొసంగుట 343
48. జంగాల చాటువ 344
49. కావేరివెట్టికి చెరుకువాడ జంగాలను పట్టుకొని రమ్మని
ముక్కంటి పద్దెమ మురహరునికి సెలవిచ్చుట 344
50. శీలామంతులు పద్దెమ మురహరునితో “ఈ రాత్రి భోజనము
చేసి పరుండుడు, ఉదయము వెళ్లదము” అని చెప్పుట. 345
51. పోలురాజును శరణు వేడుడని శీలాంబ తన కొడుకులకు చెప్పుట 346
52. జంగాలు పోలురాజు మరుగుజేర వెళ్లుట 347
53. పోలురాజు జంగాలకు అభయమిచ్చుట 348
54. మురహరుడు జంగాల కొంగులుబట్టి యీడ్చి ‘పదు’డని అదలించుట 349
55. మురహరుడు మొదలగువారిని కొలువువెళ్ళగొట్టుమని పోలురాజు
అజ్ఞాపించుట 350
56. జంగాల నీయకున్నచో కీడుమూడునని పల్లికొండ పోలురాజుతో
చెప్పుట 350
57. కపోత చాటువ(ఎరుకలవానిని పక్షిరక్షించినకథనుపోలురాజుచెప్పుట) 351
- 57ఎ. గయుని చాటువ 353
58. శీలామంతులను జంగాల సహితముగా శ్రీశైలము పంపుమని
పల్లికొండ పోలురాజుతో చెప్పుట 357
59. సైన్యమునుతోడిచ్చి పోలురాజు జంగాలను శ్రీశైలమునకు పంపుట 359
60. జంగాలు “యుద్ధపరిణామమును ఎవ్వరిచే విందుము” అని
అడుగగా పోలురాజు గుర్తులు చెప్పుట 360
61. జంగాలను పట్టుకొని వచ్చుచుండ పోలురాజు అడ్డగించెనని
పద్దెమ మురహరుడు చోడానితో చెప్పుట 361
62. అగ్రహముచెందని చోడానితో ముక్కంటి పూర్వము సోదరులైన
ఫారి విరోధములను గురించి చెప్పుట 362

63. ముక్కంటి వెట్టికి వచ్చినప్పుడు చోడాని తనకు వాగ్దానమ చేసిన
సర్వాధిపత్యమును గురించి హెచ్చరించుట 363
64. యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చిన సామంత ప్రభువుల సైన్యములను
చోడాని సత్కరించుట 365
65. ముక్కంటి పోలురాజువద్దకు భట్టును పంపుట 366
66. పల్లికొండ సలహాతో పోలురాజు యాదవ సేనలకు ఆజ్ఞనిచ్చుట 367
67. పోలురాజు యుద్ధమునకు వెడలుట 369
68. ముక్కంటి తన సేనలకు యుద్ధము చేయుటకు సెలవొసంగుట 370
69. చోడాని మేనల్లుడు ఉండ్రవెల్లి వుద్దన్నతో పల్లికొండ సైన్యము
తలపడుట 371
- 70, ముక్కంటి హతశేష సైన్యమును పురికొల్పుకొని యుద్ధమునకు
వెడలుట 374
71. ముక్కంటి-పోలురాజుల ద్వంద్వ యుద్ధము 374
72. పోలురాజు ముక్కంటిని నరుకగా అతడు నేలకూలుచు 375
- 73, పోలురాజు నేలకు ఒరగుట 375
74. పల్లికొండ మూర్ఛిల్లుట 376
75. పల్లికొండ మూర్ఛతెలిసి, పోలురాజును చేతితో నిమరుట 376
76. పోలురాజు మూర్ఛతెలిసి పల్లికొండతో మాటలాడుట 377
77. శ్రీకైలము చేరిన జంగాలు లింగపూజ చేయుచుండగా పోలురాజు
చెప్పిన గుర్తులు కనిపించుట 379
78. శ్రీకైల మల్లికార్జునుడు జంగాలతో కలసి చెరుకూరుకు వచ్చి
పోలురాజునకు మోక్ష మొసంగుట 381

5. బల్లికురవ పోట్లాట

1. పల్లికొండాదులు అర్ధవీడుకువచ్చి సిరిదేవితో పోలురాజు మరణవార్త
తెలుపుట 383
2. సిరిదేవి, కొమరక్క మొదలగు యాదవకాంతలు సాగుమానమునకు
సిద్ధమగుట, 385

3. పోలరాజు మహిమచే అగ్నిగుండములు ఆరిపోవుట 389
4. పల్లికొండ బాలరాజులను యాదవ కాంతలను సంపదలను తీసికొని
యలమంచికి పయనమగుట 390
5. బాలరాజులకు అపశకునములగుట 392
6. యాదవులు బల్లికురువను చేరుట 395
7. ఇమ్మడక్కమరాజు బాలరాజులను చంపుటకు ప్రయత్నించుట. 397
8. పల్లికొండ బాలరాజులను యుద్ధమునకు ప్రోత్సహించుట 399
9. శ్రీకైలమునుండి బాలరాజుల సహాయమునకు కల్లందుల మారినేడు,
గోసంగి వీరుడు మసిలిసీడు, బొల్లావు, ఏడు ఎద్దులు బల్లికురు
వకు వచ్చుట. 402
10. యాదవులు బొల్లావును ప్రార్థించి హరించుట 403
11. పల్లికొండ కల్లందుల మారినీని, గోసంగి మసిలిసీని యుద్ధమునకు
పురికొల్పుట 405
12. యుద్ధ ప్రారంభము - బాలరాజుల పరాక్రమము 406
13. మసిలిసీడు, కల్లందుల మారినీడుల విక్రమము, 408
14. కల్లందుల మారినేడు ఇమ్మడక్కమరాజును సంహరించుట 411
- 14ఎ. గోసంగి వీరుల యుద్ధము 411
15. మసిలిసీడు పరాక్రమించి వీరభల్లాణుని కూల్చుట 413
16. బోదావులన్నెపాకు కంచర్ల గజకంఠకుని చంపుట 414
17. బొల్లావు జగడము 415
18. యుద్ధమున మరణించిన వీరులకై అయితమరాజు విలపించుట 417
19. కల్లందుల పోల్నేడు తండ్రి మరణమునకు దుఃఖించుట 418
20. పోల్నేని పల్లికొండ ఓదార్చుట 420
21. యుద్ధభూమి వర్జన 421
22. మార్నేని మార్మ్మ సాగుమానము 422
23. మసిలిసీని మారమా, బోదావుల అన్నమ్మ తమ పుత్రులను నిరి
దేవి కొమరక్కలకు అప్పగించుట 424
24. మాతంగ కాంతల సాగుమానము 427

25.	యాదవులు తిరిగి యలమంచికి ప్రయాణము సాగించుట	429
26.	పల్లికొండాదులు పంప్రాచిని చేరి యలమంచిలోని చల్లవారికడకు దూతను పంపుట	432
27.	చల్ల పిన్నమనీడు పోలరాజుదులమరణమునకు దుఃఖించుట	434
28.	పల్లికొండాదులు యలమంచిని సమీపించుట	435
29.	చల్ల పిన్నమనీడు తన తమ్ములతోగలసి అయితమ రాజుదులకు స్వాగతమిచ్చుట	438
30.	అయితమరాజు నగర ప్రవేశము	440
31.	పల్లికొండ, అయితమరాజును, చల్లపిన్నమనీని సంహారముపై కూర్చుండ బెట్టుట	442

6. కాటమరాజుకు వత్సం కట్టిన కథ

1.	కృత్యాది	444
2.	పల్లికొండ పోలరాజుపుత్రులను తీసికొని పంపాద్రికి వచ్చుట	447
3.	సిరిదేవికి గంగ కలలో కనిపించుట	448
4.	పల్లికొండాదులు సర్వసిద్ధిలో నిలుచుట	451
5.	చల్ల పిన్నమనీడు పరివారముతో పల్లికొండాదులకు స్వాగత మొసగుట	453
6.	పల్లికొండ పిన్నమనీనికి పోలరాజు పృతాంతము చెప్పుట	454
7.	పోలరాజు చోడరాజుకు కాలువద్వారా పాలుపంపుట	455
8.	పోలరాజుకు ఆపశకునము లగుట	455
9.	చోడరాజు జంగమిలను వెట్టికై నిర్బంధించుట	456
10.	జంగాలు పోలరాజును శరణుజొచ్చుట	457
11.	పోలరాజు జంగాలను శ్రీకై లమునకు పంపుట	458
12.	చిలకలమర్రి పోట్లుట	463
13.	పోలరాజు కాలవిట్టుని సంహరించుట	469
14.	పోలరాజు రణరంగమున వరుగుట	471

15. పల్లికొండ పిన్నమనేనికి బల్లికురువ వృత్తాంతము చెప్పుట 472
16. శ్రీశైలమునుండి గోసంగి వీరులు, బొల్లావు బల్లికురువకు వచ్చుట 473
17. యుద్ధవర్జన 476
18. మళానపాగు, మార్నేడులు కూలుట 477
19. బొల్లావు యుద్ధము 478
20. యాదవ సతుల సాగుమానములు 479
21. పల్లికొండ పిన్నమనేనికి నలనూకరాజు వృత్తాంతము చెప్పుట 480
22. నలనూకరాజు పులులకు అభయమిచ్చుట 481
23. పులుల కారణముగ నలనూకరాజునకు నున్నభూపతికి యుద్ధమగుట 482
24. నలనూకరాజు వీరమరణ మందుట 482
25. నలనూకరాజు కుమారుని వృత్తాంతము 483
26. బాలరాజులు యలమంచి ప్రవేశించుట 484
27. పల్లికొండ సూచనపై అయితమరాజు సింహాసనముపై కూర్చుండుట 489
28. కల్యాణమునుండి కాటమరాజును తీసికొని రావలెనని పల్లికొండ ప్రతిపాదించుట 490
29. సింహాద్రిరాజు కొడుకులను యలమంచిలో నిలిపి యాదవులు బయలు దేరుట 491
30. ఓరుగంటి సమీపమున మరి యొక యలమంచి నగర నిర్మాణము 494
31. యాదవరాజులు ఆవులమందలను చూడబోవుట 495
32. ఆవులు పడమటి ముఖమై నిలుచుట 498
33. కాటమరాజును తోడికొని రావలెనని పల్లికొండ తెలుపుట 499
34. పల్లికొండ భక్తిరన్నను కల్యాణము పంపుట 500
35. భక్తిరన్న జంగమ వేషమున కల్యాణ నగరమున సంచరించుట 502
36. గంగభూపతి భక్తిరన్నను పూజించుట 503
37. పాపనూక యాదవ గోత్రములు పాడుట 505
38. భక్తిరన్న పెద్దిరాజుబిడ్డలను తనవెంట పంపుమని గంగరాజు చడుగుట 506
39. భక్తిరన్న పెద్దమ్మగుండమువద్ద సాక్షి పలికించుట 508

40.	కాటమరాజు గంగురాజు బిరుదులను స్వీకరించుట	509
41.	భక్తిరన్న కాటమరాజు పాపచూకలతో యలమంచి చేసుట	512
42.	భక్తిరన్న కాటమరాజుకు బంధువుల పరిచయము చేయుట	514
43.	గంగా కాటమరాజుల వివాహ ప్రయత్నము	515
44.	గంగ ఆలంకరణ	517
45.	కాటమరాజుకు గంగ పండ్రెండు హస్తములతో దర్శనమిచ్చుట	518
46.	కాటమరాజు గంగను గుర్తించుట	519
47.	కాటమరాజు పగవారిని గెలుచువరకు వీరకంకణము విప్పననుట	519
48.	కాటమరాజును ఆవుల మందకు పట్టము కట్టవలెనని పల్లికొండ ప్రతిపాదించుట	520
49.	పిన్నమనేడు మొదలగువారు పల్లికొండను అక్షేపించుట	521
50.	పల్లికొండ బసవన్న ఇష్టమును అనుసరించునుట	522
51.	బసవన్న కాటమరాజును ఆవుల రాజుగా ఎన్నిక చేయుట	525
52.	కాటమరాజు శ్రీ కృష్ణుని తమకముపై కూర్చుండదగునని పిన్నమనేడు సూచించుట	526
53.	తమకము చరిత్ర	527
54.	కాటమరాజు శ్రీ కృష్ణుని తమకముపై కూర్చుండుట	530
55.	ఫలప్రతి	530

7. కరియావులరాజు కథ

1.	కృత్యాది	531
1ఎ.	ఓరుగంటి బాచయ్య యాదవుల యలమంచిని కర్పించుట	531
2.	బాచయ్య యాదవవీరులకు ఓరుగంటి ముగ్గురు మాజీల వృత్తాంతము చెప్పుట	532
3.	యాదవ వీరులు ఓరుగంటి శంభుని తిరుణాలకు బయలుదేరుట	534
4.	యాదవవీరులకు శుభశకునములగుట	538
5.	అయితమరాజు ప్రతాపరుద్రుని వద్దకు భట్టును పంపుట	541
6.	కరియావులరాజు ఓరుగంటి పట్నములోని కేగుట	543

7. కలియుగ భేతాశుని బోడికలు తమ గురువు పరాక్రమమును
పొగడుట 544
8. కరియాపులరాజు భేతాశుని బిరుదుల తొలగింపుమని చెప్పంపుట 546
9. కరియాపులరాజు భేతాశుని బిరుదులను తన్నుట 551
10. భేతాశుడు కరియాపులరాజుతో యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట 552
11. భేతాశుని భార్య చిటిగోపుకు అపశకునములగుట 557
12. భేతాశుడు యుద్ధమునకు ముస్తాబగుట 560
13. ప్రతాపరుద్రుడు భేతాశుని కరియాపులరాజును తన సముఖమునకు
పిలిపించుట 564
14. భేతాశునితో పోరనున్న కరియాపులరాజును చూచి పౌరకాంతలు
చింతించుట 567
15. ప్రతాపరుద్రుని సమక్షమున భేతాశుడు, కరియాపుల రాజుల
ద్వంద్వయుద్ధము 569
16. కరియాపులరాజు కలియుగ భేతాశుని సంహరించుట 570
17. కన్నమాధీరుడు కరియాపులరాజు నెదిరించుట 570
18. కరియాపులరాజు కన్నమాధీరుని వధించుట 572
19. భట్టాపుల వల్లభన్న రంపాల కేశవుని చంపుట 573
20. చిటిగోపు విలాపము 574
21. చిటిగోపు సాగుమాసము 576

8. పాపనూక కథ

1. కృత్యాది 577
2. పల్లికొండ దొంగకొండలో కొలువుతీరుట 577
3. పల్లికొండ పాపనూక వివాహప్రస్తావన చేయుట 579
4. పాపనూకకు నాచకూళ్ళ నాయునికి పెండ్లిపొంతన కుదురునని
బ్రాహ్మణులు చెప్పుట 586
5. పాపనూక ఇల్లు వెడలినచో పుట్టింటి నీతి పోవునని జ్యోతిష్టులు
చెప్పుట 587

6. నాచకూళ్ళ నాయుని ఇల్లరిక ముంచుమని సిరిదేవి కొమరక్క
నడుగుట 589
7. కొమరక్క నిష్ఠరో క్తులాడి నిరాకరించుట 590
8. కొమరక్క తన అన్నలను తలచుకొని వలపోవుట 591
9. పాపనూకను మేడలో నుంచుమని బ్రాహ్మణులు అయితన్నకు చెప్పట 594
10. పాపనూకకై అయితన్న దుఃఖించుట 595
11. మేడ కట్టించుమని సిరిదేవి అయితన్నకు చెప్పట 597
12. కాటమరాజు అనుమతి కావలెనని అయితన్న పలుకుట 597
13. సిరిదేవి కాటమరాజుకు కమ్మలు వ్రాయించుట 598
14. కమ్మలు గైకొని కాలారి ప్రయాణము 599
15. కాటమరాజుకు దుస్స్వప్నమగుట 602
16. పద్మరాఘవుడు కాటమరాజుకు కలవిప్పి చెప్పట 604
17. కాలారి కాటమరాజుకు కమ్మలనొసగుట 606
18. కమ్మలు చదివి కాటమరాజు దుఃఖించుట 607
19. కాటమరాజు పద్మరాఘవునకు కల్యాణనగర వృత్తాంతము చెప్పట 608
20. పద్మరాఘవుడు కాటమరాజును ఓదార్చుట 624
21. హరిశ్చంద్రుని చాటువ 624
22. శ్రీరాముని చాటువ 625
23. దుర్యోధనుని చాటువ 630
24. దేవతలు కాటమరాజుతో చెల్లెలిపై ఆశ విడువుమని చెప్పట 631
25. పద్మరాఘవుడు కాటమరాజునకు తన వృత్తాంతము చెప్పట 632
26. పద్మరాఘవుని చూచి ఆవులు బెదరిపోవుట 632
27. పద్మరాఘవుని తాత నానినాయుడు గోహత్యచేయుట 633
28. కాటమరాజు ఆవులమందను సేవించుమని పద్మరాఘవునకు గురు
వైన కమలనాభుడు చెప్పట 634

29. గొడ్డుటావుల పాలు పితుకుమని కాటమరాజు పద్మరాఘవు
నాజ్ఞాపించుట 636
30. పద్మరాఘవుడు గొడ్డుటావుల పాలు పితుకుట 636
31. మారుజాబులు వ్రాసి పంపుమని పద్మరాఘవుడు కాటమరాజుకు
చెప్పుట 637
32. కాటమరాజు సిరిదేవికి తిరుగుకమ్మలు వ్రాయించుట 638
33. కాటమరాజు కమ్మలను సిరిదేవి చదివించుకొనుట 640
34. మేడకట్టించుమని సిరిదేవి అయితన్న నాదేశించుట 641
35. మేడకట్టుడని సిరిదేవి కాపుల నాజ్ఞాపించుట 643
36. కలపకై అడవులకు బండ్లు బయలుదేరుట 644
37. బండ్ల ప్రయాణము 645
38. స్తంభపు మ్రాను కొరకై కాపులు వెదకుట 650
39. చెంచునాయుడు స్తంభపు మ్రాను చూపుట 651
40. మ్రాను నరుకగా రక్తము కారుట 652
41. ధనముకొండ నాశనమగునని ఎర్రయ్య కాపులతో చెప్పుట 652
42. బండ్ల తిరుగుప్రయాణము 654
43. ఊరిబయట ఒంటి స్తంభపు మేడ నిర్మాణము 656
44. వీరగంగ పాపనూకను నిద్రలేపుట 660
45. వీరగంగ పాపనూకకు మేడవృత్తాంతము చెప్పుట 662
46. పాపనూక దుఃఖము 662
47. సిరిదేవి పాపనూకకు ధైర్యము చెప్పుట 663
48. పాపనూక గోడు 664
49. పాపనూకకు శిరసంటుటకు సిరిదేవి కోడళ్ళు నిరాకరించుట 665
50. వీరగంగ పాపనూకకు శిరసంటుట 667
51. పాపనూకను అలంకరించుట 669

52. పాపనూక గోడుగోడున ఏడ్చుట 670
 53. పాపనూక బంధువర్గమును శపించుట 674
 54. పాపనూకను మేడలో ప్రవేశపెట్టుట 675
 55. పాపనూకను మేడలో విడచి యాదవకాంత లందరును దిరిగివచ్చుట 678

అ ను బంధము

కరియాపులరాజు కథ - ప్రత్యంతరము

1. ఓరుగంటి రాయబారులు యాదవులకడకు వచ్చుట 679
 2. శంభుని తిరునాల చూచుటకు వచ్చితిమని యాదవులు ఓరుగంటి వారికి చెప్పుట 680
 3. పట్టాభిరుద్రుడు యాదవులను మోసముచేసి చంపనెంచుట 683
 4. పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులను ముగ్గురిని మాత్రమే కోటలోనికి రమ్మనుట 683
 5. పల్లికొండ, అయితమరాజు, పుత్తమరాజులు కోటలోని కేగ నిశ్చయించుకొనుట 687
 6. కరియాపులరాజు, పుల్లాపుల కేశవయ్యలను సంపదగుడార్లకు కావలియుంచుట 689
 7. యాదవవీరులు ఓరుగంటి శంభుని సేవింప బయలుదేరుట 693
 8. పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరుల కొరకు అలుగుల సింహాసనము నేర్పాటు చేయుట 694
 9. పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులతో కపట ప్రీతితో మాటలాడుట 695
 10. సింహాసనముపై కూర్చుండుడని పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులను ప్రార్థించుట 695
 11. పల్లికొండ అలుగుల సింహాసనమును పూవుల సింహాసనముగా మార్చుట 696

12. అయితమరాజు ఓరుగంటి సింహాసనమెక్కి ధర్మపరిపాలన చేయుట 697
13. ఓరుగంటివారు యాదవవీరులకు విషాన్నఱు పెట్టదలచుట 698
14. విషాన్నము తిని పట్టాభిరుద్రుని పట్టపుచేసుగు చచ్చుట 698
15. ఓరుగంటివారు దివాణము వాకిండ్లముందు కావుపాతర్లు త్రవ్వించుట 699
16. పల్లికొండ విషాన్నమును అమృతాన్నముగా మార్పుట 700
17. కావుపాతర్లకు కావలియున్న బోడికలు తామే అందు కూలుట 701
18. ఓరుగంటివారు యాదవవీరులను గరుడాగంధర్వ తేజీఅశ్వాన్ని ఎక్కుమనుట 703
19. అశ్వము నెక్కుటకు పుత్రమరాజు సిద్ధమగుట 704
20. పుత్రమరాజు అశ్వము నెక్కుట 706
21. అశ్వము పుత్రమరాజును సప్త సముద్రాలు త్రిప్పుట 706
22. పుత్రమరాజును మోయలేక ఉక్కురెక్కల అశ్వము చచ్చుట 709
23. పట్టాభిరుద్రుడు శంభుని సేవకు యాదవవీరులకు సెలవొసంగుట 710
24. యాదవవీరులు శంభుని సేవించుట 711
25. కరియాపులరాజు తమవారిని వెదకికొనుచు బయలుదేరుట 712
26. శంభుని సేవకు పువ్వుల నిమ్మని కరియాపులరాజు భేతాళుని తోట కాపరుల నడుగుట 714
27. భేతాళుని బోడికలు కరియాపులరాజుకు పువ్వులనీయ నిరాకరించుట 715
28. కరియాపులరాజు బోడికలను పడగొట్టి పూలు కోయించుకొనుట 716
29. భేతాళుని పువ్వులతోటను కరియాపులరాజు ధ్వంసము చేయుట 717
30. కరియాపులరాజును పట్టితెమ్మని భేతాళుడు బోడికల నాజ్ఞాపించుట 719
31. బోడికలు కరియాపులరాజుతో కయ్యమునకు సిద్ధమగుట 721
32. కరియాపులరాజు భేతాళుని బోడికలను చంపుట 725
33. భేతాళుని బిరుదులవద్ద కరియాపులరాజు అశ్వము ఆగిపోవుట 727

34. బేతాళుని బిరుదులు తొలగించుడని కరియావులరాజు బోడికలతో
చెప్పట 780
35. బేతాళుడు కరియావులరాజును తిరిగి పొమ్మనుట 782
36. కరియావులరాజు బోడికలకు మహా మర్కటం చాటువ చెప్పట 784
37. కరియావులరాజు బోడికలకు నక్క చాటువ చెప్పట 785
38. కరియావులరాజు బోడికలకు ఈగ చాటువ చెప్పట 744
39. కరియావులరాజు బోడికలకు బల్లిచాటువ చెప్పట 750
40. కరియావులరాజు బేతాళుని బిరుదులను విరుగదన్నట 751
41. బేతాళుడు కరియావులరాజుతో పోట్లాటకు సిద్ధమగుట 753
42. బేతాళుని తల్లి గొల్లవారితో విరోధము వద్దని కొడుకుకు చెప్పట 754
43. భార్య అనుమతి గైకొని యుద్ధమునకు పొమ్మని బేతాళునికి
తల్లి చెప్పట 755
44. బేతాళుని భార్య చిటిగోపునకు అపశకునములగుట 756
45. చిటిగోపు సీతవు వినక బేతాళుడు పోట్లాటకు బయలు దేరుట 757
46. బేతాళుడు-కరియావులరాజు ద్వంద్వ యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట 759
47. పోట్లాట. 761
48. కరియావులరాజు బేతాళుని వధించుట 763
49. కరియావులరాజు బేతాళుని తమ్ములను చంపుట 764
50. కరియావులరాజు శంఖుని సేవించుట 765
51. పట్టాభిరుద్రుడు కరియావుల రాజుపై ఆయితమరాజుకు పితూరీ
చెప్పట 766
52. ఆయితమరాజు కరియావులరాజును చంపుట కాజ్ఞమొసంగుట 767
53. పల్లికొండ కరియావులరాజును కావుపాతరలో దాచియుంచుట 769
54. పల్లికొండ ఆయితమరాజుకు కుందేలు రక్తముచూపి, కరియావుల
రాజును చంపినట్లు నమ్మించుట 769

55.	యాదవులు గవలికొండకు చేరుట	770
56.	ఓరుగంటి సైన్యము యాదవులను ముట్టడించుట	770
57.	యుద్ధము చేయుటకు తమ్ముడు లేడయ్యెనని అయితమరాజు విచారించుట	771
58.	ప్రతిబంటు కరియాపులరాజును మొలిపించి యుద్ధముచేయుంతునని పల్లికొండ అయితమరాజుతో చెప్పుట	772
59.	కరియాపులరాజు యుద్ధమునకు బయలుదేరుట	774
60.	కరియాపులరాజు శత్రు సైన్యమును చీల్చి చెండాడుట.	775
62.	యాదవులు యలమంచికికి శ్నేమముగా చేరుట	776

కాటమరాజు కథలు

ఆవుల వలురాజు కథ

కృత్యాది :-

శ్రీ రమాదీశు నాశ్రిత పారిజాతు	కంజాక్షి యలివేణి గంగాభవాని
పారిజాతోల్లాసు భక్త జన పోష	విష్ణుపాదములందు విమల జన్మించి
రవికోటి సంకాశు రాధావిలాసు	కృష్ణునకు సాయమై కొమరప్పమింట
భవరోగ సంహారు పన్నగ శయను	మామతో నెదిరించి మాటలాల్చి
పదిలముగ మదినుంచి పశుపతినెంచి	దీమసంబుడిగించి దీనుని జేసి
మదన సంహారుని మగువ పార్వతిని	తద్దయుకోపించి తన్ను సూహించి
కొనియాడి వెన్నుని కొడుకు పరమేష్ఠి	పద్దు చెల్లించిన భాగీరథి గంగ
ఘనభక్తి సేవించి కాంతభారతిని	హృదయ పద్మమునందు నునిచి
నియమంబుతో మదినిలిపి తరువాత	సేవించి
విద్యలకు మొదలైన విఘ్నేశ్వరునకు	బుధులను కొనియాడి పూర్విక కవుల
ప్రొద్దుప్రొద్దున భక్తి పూజించి వెనుక	నిరతంబు సేవించి యిటమీద జెప్పుదు
ఇలవేల్పు యదువుల కిష్టదైవంబు	వరుసతో ఆవుల వలురాజు చరిత
కలకంఠి ధనకొండ గంగభవగంగ	ఘనశౌర్య ధనుని ఆ కార్య లక్షణము
మంజుల మృదుపాణి మగువ పూటోణి	వినరయ్య జనులార విన్నవించెదను.

-: వలురాజు వంశ వర్ణన :-

ఘనుడు కవులావుల గంగురాజునకు	వనములు బ్రాహ్మణ వడుగు పెండిండ్లు
వనజాక్షి నిజరాణి వనిత గంగమ్మ	అనువంద కోనేర్లు నల తటాకములు
పుత్ర సంతానంబు పొందంగ దలచి	ఫలములు కొనితెచ్చి పంచిపెట్టించి
చిత్తమున భక్తితో శివుని పూజించి	వనరొప్ప కరుణును చారుహర్షము

గోవులు భూములు గొడుగులు కన్నె, దినమున సిద్ధిబొందె శ్రీహరి కృపను
 లాదిగాగల దానవుటు సేయగాను తరువాత వలురాజు తండ్రిమార్గముల,
 పురహరు దయచేత పుట్టిరి సుతులు, పరగంగ తమ్ములు బంధువర్గంబు
 పర జ్యేష్ఠపుత్రుండు వలురాజు వకడు, హితులు మంత్రిలు పురోహితులు
 అందమైన సుతుండు హరిపాలు సహచరులు,

దొకడు, మతి మంతులును పెక్కు మన్నె
 నందగోపాలుండు నరనాథు డొకడు, నాయకులు

వీరు మువ్వరుగాక వీరశౌర్యుండు, సరదార్లు గురికాండ్లు సన్నిధి కొలువ,
 కోటిమన్నడు దీటు గోవర్ధనుండు పరగంగ యలమంచి పాలింపుచుండె
 సలుగురు కొమరుల నందచందంబు, ఇంతలో వలురాజు కీశ్వరు కృపను,
 పలరాజు దీటు మన వలరాజు చూడ సంతాన మేవురు సాహసోత్తములు
 మరి పెక్కు విధముల మమతలతోడ, సింహాద్రి, పెద్దన్న, చిన్నియరనూక,
 పరిపరి గతులను బాలలందరిని తమ్ముడు నలనూక, ధన్యుండుగాక
 పెంచి యీడేరిచి పెండ్లిండ్లు జేసి, వరగుణ సంపన్న వంశవర్ధనుడు,
 మంచి ముహూర్తాన మండలేశ్వరుడు శరధి గంభీరుడు శత్రుసంహరుడు
 పన్నెక్కెన తండ్రి వసుధేశు లెదుట, రాజధరుకృప వలురాజు కులసతికి
 పన్నుగ యలమంచి పాలింపు మనుచు భోజుడు జన్మించె పోలు రాజేంద్రు
 దీవన లిప్పించి స్త్రీ మందులందు, డేవురు తనయుల వెనుక కుమార్తె
 భ వ్య గుణసంపన్న బాహు విక్రముని బాగొప్ప కొమరమ్మ బాల జన్మించె
 తరిము త్ర భోజుండు తగునీకు మంత్రి, మనుజాధిపతి యలమంచి పురినుండె,
 అరలేక యుండు మంచతని నొప్పించి వలురాజు దేవేంద్ర వై భ వంబునను
 కక్కిన మువ్వకు తనయుల బిలచి, యలమంచికోనున్న యంతలోపలను,
 పెక్కు మార్గంబుల ప్రేమలు దెలిపి ఆ పురి కుత్తర మందున నొక్క
 "అన్నవాక్యము మీరు అది యెంత భూపాల గుణమణి పుణ్యశీలండు,

యనక, చలముకు వెరువని సాహసోత్తముడు
 పన్నుగ యలమంచి పాలించుడోయి" ఇలక్కిరి చెన్నొందు వీరశౌర్యంబు,
 అనుభవబుద్ధిలు దెల్పి అభింభి వినిన, కలవాడు కల్పభూత గంగు రాజేంద్రు

డెలమితో ఖండెమొండెము కోట యనెడు దిట్టముగ నాకోట తీరుదెల్పెదను.
పట్టణం బేలు భూపాల శేఖరుడు

ఖండెమొండెముల కోట వర్ణన

కోటలు నాలుగు కొత్తకంబులును
వాటమో నెనిమిది వాకిండ్లు దిడ్లు
వడిగల శత్రుల వశము కానట్టి
పుడమిలోనెంచగల పొడవై నకోట
యోజనంబు వెడల్పు నేపుడిపింప
తేజంబు గలయట్టి తెలివై నకోట
మోక్షై న వజ్రాల మొగసాల గలుగు
రాజుల కలవి గారాని యా కోట
చీకాకు పరపించు సేనాధిపతుల
భీకరంబై నట్టి బిరుదై నకోట
వంకవాడలు మంచి వడి సోర్నిగండ్లు
ఫౌంకంబుగలయట్టి పొందై న కోట
కక్కనపు రాజులకు కంటిలో నలుసు
వెక్కనముగ రక్త మెరుపై న కోట
తట్టు తట్టామడ దరిదాపు లేదు
కట్టించినట్టి శృంగారంపుకోట
మేరువ సరియగు మెరుపుగలయట్టి
ధారుణిలో మెచ్చదగినట్టి కోట
దినకర సంకాశ దీప్తిగలయట్టి
కనకస్థు జలపోత గలిగిన కోట

యేవేళ జూచిన వేదమోషములు
భావింపదగు విప్ర బాజారు లుండు
ఘదగజంబుల బట్టి మట్టి మల్లాడు
పదిలమౌ శ్మత్రీయ బాజారు లుండు
అల కుబేరునినై న టాను కాదనెడి
బలవంతులౌ వైశ్య బాజారు లుండు
కలుములు బలములు గలిగి మదించు
ఫలములచే శూద్ర బాజారు లుండు
వనములు చెరువులు వరుసకోటలును
ఘనమైన నూతులు గలిగి యందుండు
కదళికా ఖర్జూర ఘనచూత వకుళ
బదరికా గోరంట పనస పలాశ
శారద భల్లాత చంపకా నింబ
పారిజాతస్వత ఫలదంత తాల
పాటాల హింతాల పాటిర వకుళ
ఘాటమై వనము శృంగారమై యుండు
ఆ రీతి గల యట్టి యా పట్టణంబు
గోరవ కలభూత గంగు రాజేలు
అనువంద నొకనాడు అవసీశ్వరుండు
ఘన పరివారము కడసి గొలువంగే

దిలిని పరాణి వజీరులు గొలువ పాయక యేవేళ బలసి కొలువంగ
అతులితముగ మంత్రులచ్చట గొలువ పిన్నలు పెద్దలు ప్రియబంధు జనులు
నాయకులు మొనపతుల్ నరనాథు వన్నెగా కూర్చెండె వకనాటి పూట
పట్టి పరగ మంత్రుల వంక పాలించి చూచి

కలభూతగంగురాజు కరణములను నిర్బంధించుట

ధరణీశుడిట్లనె : “తగు మంత్రులార : ఖడ్గు యిచ్చిన భూమి గోడు కొలిపితిరి
చెలగుచు నొక మాట చెప్పెద వినుడి దేవమాన్యంబులు తెరువు గలిపితిరి
వలనొప్ప ఈ భూమి వంచన లేక పావనంబౌ గుళ్ళు పాడు జేసితిరి
పాలింపుడనుచు ఈ పరగణా యంత దాన ధర్మంబులు దహన జేసితిరి
దారణోసితి మీకు తమరె దొరలైరి సూన పాస్సులమీద సొక్కి సోలితిరి
తమ తండ్రి చెల్లిన తర్వాత నుండి భోగము భామల పొందు జేసితిరి
భ్రమ గప్పె రాజ్యంబు పాడు జేసితిరి యోగతత్వంబులు హెచ్చి పోయితిరి
మా తండ్రి యీ భూమి మన్నించువాడు కుల కరణాలని కూర్చి తోడుతను
తాతముత్రాతల దైవమాన్యములు పలు తెరంగుల మిమ్ము పాలించినాడ
విప్రమాన్యంబులు ఇచ్చుకట్నములు కాని మంచిది లెండు కవిలలు తెండు
సుప్రతంబుగ నుంచి సుఖముచే నుంచి మానంబుచెడి వెనుక మంచిదా
లక్షణంబుగ నాల్గు లక్ష సిబ్బందీ బ్రతుకు
కక్షయంబుగ గడచి అటుమీద మూడు కలభూత గంగు భూకాంతుని పలుకు
ఏడు లక్షలపైడి వెళ్లుచునుండు పలుకు పలుకుకు గుండె భగ్గు భగ్గునుచు
కీడు సేయక మేము కీర్తి రాదనిచి కూర్చున్న మంత్రులార్గురు భీతిచేత
మా తండ్రికై వడి మూడు మీ కొనగి మూర్ఖులు బొంది గ్రమ్మున కట్లదిరిగి
ఆ దీరుగా మిమ్ము నఖిల భూములకు అంతలోపల దెలిసి అయ్యలరాజు
పెద్దలగ దొరిచి మీ పేర దొరత్వము భింతచే నిల్లుచుండె శివరావురాజు

ఆవల వలురాజు కథ

భయముచే నటునిల్చె భాస్కరరాజు పరిచారకుల బిలిచి పలికె నాక్షణము
 దయతప్పె యిట్లనె ద త్రమరాజు “పరువడి భీమన్న పంతులను వార్చి
 యిక బ్రతుకు లేననె వీరమ రాజు సొరిది కవితె తీసుకొర” మృటంచు
 కకదికలై బలికె కన్నమ రాజు సెలవిచ్చినంతనె చయ్యన నేగి
 ప్రభువు తెమరుగ నించె బాహ్మణోత్త తొలగక పొడగాంచి త్వరితంబుగాను
 ములు : “రాజు రమ్మనెను తీవ్రమ్ముగా మిమ్ము
 “విభవ దేవేంద్ర : మా విన్నపం రాజిత లెక్క కారణము జూచుటకు
 బొకటి లెక్కకవితెలు గొంచు లేచి ర” మృ
 చిను రాజశేఖర వీరప్రతాప నెను
 కనలి కోపించిన కార్యంబు గాదు “అక్కర యేమె మా కది యేమి
 యిందనుక మా మీద ఈరసం బేల యెఱుక”
 మందిమేళము జేసి మరియు గొబ్బునను “మంచిది” యని లేచి మంత్రిశేఖరుడు
 రెమ్మని మమ్ము లెక్క దేవర వారు కొంచక రాజున్న కొలువు కేతెంచి
 సమ్మతింపగ వలయు స్వామి మా కరములు ముకుళించి కడసు గూర్చున్న
 మనవి హరుషంబుతో బిలిచి యదనిపాలకుడు
 యేమి బోయెను మిగుల నెంత పలికెను భీమన్నపంతులు తోడ
 లాభంబొ “కులకరణాల్ మీరు కూడి గుణించి
 స్వామి మీకే తెలుసు చెప్ప నేమిటికి మన భూమి పరగణ మంది దావలయు
 ధరణీశ తమ సొమ్ము తమ రాక పరగంగ తమరు ఏల్పడి దేశమెల్ల
 మించ చక్కగ పదిరెండు సంవత్సరములు
 అరుగునా మీ సొమ్ము అవతల ఎవరు లెక్క సమ్మతి జెప్ప లేచిరమ్మ”నిన
 తెలిసిన వార్నిందు తెప్పించమనుడు “మంచి”దని గంగ భూమండలేంద్రు
 కలసి మాట్లాడించు కాదనిపించు నకు
 తగును తగదనిపించు తరుణుల మమ్ము అంచితంబుగలేచి యంజలి చేసి
 తెగటార్చు పనిజేయు దేవర వారు” విడు వారలు లెక్క విడిచి శోధించె
 అని పల్కగా విని యవనీశ్వరుండు నీరు మట్టుగ జూడ నెమకి భీమన్న

ప్రతి యేట నొకలక్ష పైకంబు బాకి
నతి వేగమున దీసి యంతయు గూడి
“పండ్లెండులక్షలపైకంబు పసిడి
నిండి ఆర్గరి క్రింద నిలచిన”దనెను
పలికిన భీమన్న పంతులు మాట

అనియిట్లు భూసురుల్ అడలుచుండగను
మనుజేశు సెలవొంది మన్నె సరదార్లు
కట్టు విడిపించి చక్కగను దెప్పించి
మాట్లాడు మనిరి యా మాన
వాధిపుత్రా

కలభూత గంగు భూకాంతుడు దెలిసి
భగ్గు భగ్గున మండి ప్రభువు కోపించి
బిగ్గున కనుబొమల్ బిగియ ముడిబెట్టి
పరిచారకుల జూచి బ్రాహ్మణోత్తముల
వెనుక రెట్టలు బట్టి వ్రేలాడ గట్టి

“ఏమందు మయ్య మాకెవ్వరు దిక్కు
నీమంబు చెడకుండ విడుపించు మమ్ము
ఆడువారల పిన్నలర్చకులనెల్ల
యీడ పురినుంచి మా కిప్పించు
సెలవు

సురుతు సబుకుల చేత సొరగ కొట్టించి
ధర టంపిపై దీసి తాసీలు జేసి
పండు మిరియపు రసము పైకి బట్టించి
ఎండను కూర్చుండ వేగ నియమించి
అడిగించె సభ నున్న ఆర్యుల తోటి
అడిగిన వారితో అయ్యలరాజు

యేడాది గడువు మాకేర్పాటు జేయు
మీడేర్లు మయ్య మీ కిచ్చు వరహాలు
కాకున్న మము బట్టి ఖండించరయ్య
మీకు చిత్తము జెప్ప మా చేతగాదు”
అడలుచు నిటువలె నయ్యలందరును
గుడి విరిగి తమ మీద కూలిన రీతి

శివరామరాజును చిన్నవీరన్న
జవరాజునుతుడు భాస్కరుడు దత్తన్న
కన్నమరాజును గడగడ వణికి
తిన్నగా బలికిరి దీనత్వమునను :

నెలుగెత్తి కరణాలు నేడ్వగజూచి
బలవంతులగు మేటి పరివార హితులు
తమ్ములు నాయకుల్ దండి సరదార్లు
క్రమ్మర నేతెంచి గంగు భూపతికి

“హర హర మహాదేవ! అన్నయ్య

రాజిత తేజులై రాజు కిట్లనిరి :

లార! “రాజ శేఖర : విను రావకరణాల

కిటుకొంచి మా చేతికట్టు విడుపించు

ఆపదబెట్టుట యది నీతిగాదు

తరువాత నడుగు డుత్తరము జెప్పె

కోప మొచ్చిన వెళ్లకొట్టించు పురమ

దము

సమ్మతింపగ వలె స్వామి మామనవి

విరిచి కట్టను మాట యివ్వలేమయ్య”

బ్రహ్మత్య మనకేల పట్లభద్రుండ

ఆవుల పలుకూట కథ

నిజము యేడాదికి నీ లెక్కముట్టి
 రుజువు జేయంగలరు రూఢి కరణాలు
 కొట్టించి తిట్టించి కొదువ జేసినను
 పట్టభద్రుండ : మీ పాదంబు లాన
 కాదు మీరింతకర్కశము బూనినను
 బీద బాపల మీద భీకరంబే ?
 పరగ పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రమేల ?
 అరుదైన మా మనవి ఆలించు వినుడు
 మదగజంబున కేల మశకంబుతోడ
 కదసి కోపించుట కదనవిక్రముడ : ”
 అని యిట్లు తన వార లాడిన వినియు
 మనుజాధిపతి పల్కె “మా యన్న
 లార : తగున మీ కిట్టి యధర్మ లాభంబు
 మిగుల కోపించిన మెచ్చరు మీరు
 కరణాలు అని వీర్ని కరుణించి నేను
 పురహరుమారుగా పూజింపు చుంటి
 బాంధవుల్ మిత్రులు పరగ తమ్ములును
 అందరు మాకు వీరనుకొని యుంటి
 కవితెలు దెమ్మన్న కదలరు మీరు
 భువిలోన జొచ్చిన పోనివ్వ వీర్ని
 కళ్ళు చీలిచి క్రొవ్వు కండలు తీసి
 నలి నులిగా గొట్టి నరములు విడల
 తెగగోసి వుప్పున తినిపించి మీద
 నెగవేసి దిగనడ్చి విదళించి తుదను
 కావుపాతర నూడ్చి కడజేతుగాని

పావనంబుగ వీర్ని ప్రాణాన విడువ”
 ననియిట్లు ధరణీశు డాడిన మాట
 వినిన బంధులు రాజు కిల సాగ
 మ్రొక్కి
 “కొదువ లెంచకు రాజ : కోపించవద్దు
 తుద మొదలెంచకు దూషించ వద్దు
 మించిన పైకంబు మ్రింగుట నిజము
 దంచిన రోకళ్ళ ద్రవ్యంబు రాదు
 వారి తరుణుల పిన్నవాండ్ర నిందుంచి
 ఆర్గుర కిప్పించు మతివేగ సెలవు
 కష్టమో భిక్షమో కన్నమో లేక
 శిష్టలో కాయలో చిగురులో కట్టు
 మోపులో గోపులో దోపులో ద్రోసి
 యేపుతో మువ్వసొమ్ము యెన్నటికైన
 సిద్ధము తేగలరు సెలవిమ్ము దేవ
 వద్దు మీ శ్రీరామవాక్య మిప్పించు”
 అని పల్కెవిని “మంచి దట్టినే కాని
 మనమున భయముంచి మా పైకమెల్ల
 దినము కష్టము నొంది తీసుకురండు”
 అని చెప్పెకలభూత మండలాధిపుడు
 వెలవెలబోవుచు వెఱచి పల్కుచును
 నులుకుచు నేతెంచి నిలయంబు జేరి
 శయ్యపై గూర్చుండి సర్వేశు దలచి
 నెయ్యంబుతో మ్రొక్కి నీలవర్ణునకు
 కోరి ముప్పదిమూడు కోట్ల దేవతల
 నారాయణ స్మరణామృతంబుగోలి

అర్గురు మంత్రులు నవ్వాదిపూజ
భాగవిపతి కిచ్చి బ్రహ్మకు మ్రొక్కి
చీకాకుపడి తడి చీరల తోడ
అకాశవాణికి హస్తంబు లెత్తి
“కడతేర్చుమమ్ము నాకాశవాణమ్ము
తడవేల మా కొక్క దరి జూపవమ్ము
నిన్ను నమ్మితి మమ్ము నీవారమమ్ము
కన్నడ జేయ కాకాశవాణమ్ము
పుట్టితిమి తల్లికడుపున నార్గరమును
పుట్టినప్పటినుండి పృథివి నేలితిమి
యేబది యరువది యేండ్లు బ్రదికితిమి

కాబట్టి యెన్నడే కష్టపడలేదు
కట్టి కొట్టించె భూకాంతు డీవరకు
ఎట్టు బ్రదుకుదుము ఇకను మాతల్లి
కడతేర్చుమమ్ముని కరములు యెత్తి
వడి రెప్పవేయక పర విప్రవరులు
దలపోయుచున్నంత దక్షిణదిశను
మలయుచు చిలుకలమర్రిపై నుండి
కలియ పల్కెను పైడికంటులు రెండు
వెలసి రొప్పెను పక్షు లేకరంతులుగ
కొలది మీరగ పండుకొమ్మపై నుండి
అలుక పడ్డని పల్కి అటు వూరకుండె

కరణములు వలురాజు సెలవు జొచ్చుట

వారిని గన్నట్టి వారిజనేంద్ర
తరుణీలలామ చింతా నాగులమ్మ
వయ్యన పక్షుల వధసలక్షణము
చయ్యన నాలించి శకునంబు వినెను
విని పక్షిలక్షణము వీనులయందు తన
కుమారుల బిలచి తాల్మితో బల్కె :
“చెల్లంబో సుతులార : చెప్పెద వినుడి
తల్లిడవడి చాల తలపోయ నేల
అనుమాన పడక మీరన్నదమ్ములును
పక్షులు బాలులెంబడి తీవరముగ

కోటకొమ్మల వ్రాసు గొబ్బునగట్టి
దాటుడి అందరు తరుణులు సుతులు
గ్రామంబు వెడలి యిక్కడికి దక్షిణము
క్షేమము యలమంచి చేరితిరై న
వనధి గంభీరుండు వంశవర్ధనుడు
ఘనశత్రు సంహారు కాయజుమారు
యదుకుల విస్తారు వీకాంగివీరు
మదగజ సంహారు మన్నెమధీరు
నలకూబరుని వంటి నరుడు వలురాజు
యలమంచి పట్టణం బేలుచున్నాడు

అతని జేరిన మిమ్ము నాదరించు"నని
వెతకి చెప్పెను పక్షు లేకరంతులుగ
పోరయ్య మీ వెర్రి బుద్ధులు మాని
ధారుణిలో విప్రదయ గలవాడు
రక్షింప గలవాడు రాజు వలురాజు
ఈ క్షణమున లేచి వెళ్ళు"డటనిన
తల్లిని అట జూచి తనయు లార్గురును:
"చెల్లంబో యీ పక్షిశకునముల్ నమ్మి
మందగొల్లని కడకు మమ్ముబొమ్మనుట
యిందుముఖి నీనోటి వింటిమిగాక
జతనము కలభూత జనపాలవరుని
కతడెంత వాడమ్మ యడ్డమై నిలువ
నలవిగాదమ్మ యీ యవనీశు కెదురు
నిలువగల రాజు ఈ నిఖిల లోకముల
తగ దోచదమ్మ చింతా నాగులమ్మ
మిగుల దోచిన బుద్ధి మీ మనసు కొద్ది"
అనుచు ముందెనుక తోచని విప్రవరులు
మనమున జింతించు మార్గంబు దెలసి
"మంతుకెక్కిన బుద్ధిమంత సుతు
యెంత లేదనకుచి యాదవరాజు
పంతంబుగల సింహ బల పరాక్ర
మంతు పుణ్యాత్ముండు అవనిలో గలడ
గొల్లడన బెల్లదు గోవర్ధనుండు
తల్లిదండ్రుల కన్న దయగలవాడు

సేనాధిపతులతో చలవీకరించు
ప్రాణంబులిచ్చు నా బడుగుల రాజు
మాటాడవలదు ముమ్మారును లేచి
బాట సాగించుడి పణతు లర్భకులు"
మాతవాక్యము విని మంత్రి లార్గురను
భీతిచే తరుణుల బిడ్డలు లేపి
సరి ప్రొద్దు రాతిరి చక్కట పడుచు
తరి తీపు కోట కొత్తకములు దాటి
మళ్ళి చూచుచు గన్తి మందిని దాటి
మెల్లన దిగ్గుతుమ్ములు నావలింత
లన్నియు బిగబట్టి యుసురుసురనుచు
పన్నుగ వెడలిరి బహు కుటుంబములు
పలపల తెలవార బ్రాహ్మణోత్తములు
యలమంచి పట్టణం బేతెంచి రంత
నా వేళ వలురాజు నన్నదమ్ములును
భావించి యలమంచి పట్టణంబునను
బంధువుల్ మొనపతుల్ పరగ
నల్లుండ్రు
పందుముల రఘుపతి పల్లెకొండయ్య
లార : తగు మంత్రిశేఖరుడు తరిముత్తరాజు
చంగట మరి తరిశంకరుడు మంత్రి
మరి అచ్యుతుండను నాతడొక మంత్రి
మొడు వెరవొప్ప దామసాని వెంగళు మంత్రి
దండెబోయిన వారు తగు నొక వంక
బండెబోయిన వారి బల మొకవంక
గుండెబోయిన వారు, గుమ్మడి వారు,

చండ ప్రతాపులౌ శంకరివారు, రందెకై వారంబు లార్భాటముగను
 బలములు మరుదులు బావ నల్లుండ్రు వేదోక్తముగ విప్రవర్యు లక్షతలు
 వలురాజు ఇరువంక వన్నెగా గొలువ మీద జల్లుచు శుభము మిగుల గోరుచును
 భూమాడి శంకరుడు భూరి విక్రముడు పాత్ర కన్యలు నాట పాట పాడుచును
 దీమసంబున గొల్వ దిట్ట లేనూరు గాత్రము గాన శృంగార మింపార
 పులుమద్దు చన్నయ పుణ్యచరిత్ర తాళ మృదంగాది ధ్వనులు విలసిల్ల
 కలసి తొమ్మిదిసూర్లుకాల్పలము గొలువ తాళ మానంబులు తరుణులు బాడ
 కార్యము హనుమంతు కదన విక్ర సాయివల్ భైరవుల్ సరసడేగలును
 ముడు జిలుకలు కంజులు జననాథుముందు
 ఆర్యేల మూకతో నచ్చటి గొలువ కారు కోళ్ళకు కత్తి కాలిగోళ్ళకును
 చల్ల భూపతి నేడు సమర ప్రతాపు పోరు గావింపంగ భూనాయకుండు
 కొల్లలుగ నాల్గవేల్ కొలచి యుండంగ ఏగురు తనయులు ఎదురుగా నుండ
 పట్టభద్రుడు ముద్దు భండారు మల్లు బాగొప్పగా నాడి పాడి రమ్మనుచు
 దిట్టమౌ నన్నూరు తిమురుచు గొలువ వారితో నటుమళ్లి వచనమాడుచును
 కల్లందులయ్యన్న గంగుల రాజు వీరితో నుత్తరం బిచ్చి నవ్వుచును
 చల్లగ వలురాజు సరసన గొలువ యలమంచి మొగసాల యదుకుల
 సగము దండుకు కర్త సరదారు దండి పరుడు
 భగులున గూర్చుండె ప్రభువుని గొలచి వలురాజు కొలువున్న వరుస నంతటను
 పుల్ల మన్నను వాడు పురుమని పిడుగు ఆపదచే గానీ నయ్యలందరును
 కొలువున కెదురుగా గూర్చుండి కొలువ బావనయ్యలు నాడభామ లర్చకులు
 మాతంగకుల బంటు మదగజవైరి వలురాజు కొలువుకువచ్చి యార్చుచును
 భీతి గుండె నదురు పేగులు లేని పొల పొల దుఃఖించి పొలతుల దాము
 అశని పాకను పేర నమరిన ఘనుడు “రాజాధిరాజ ! యదురాజు; వలురాజు ;
 ధీమ బాల గోసంగి బలములతోను భోజ వంశాంబుధి పూర్ణ చంద్రుండ ;
 కొలువంగ వలురాజు కొలువున నుండె చండ మూర్తాండ ! ప్రచండ రణవీర ;
 వండి మా గతు తిరువణ విలుమండి దండి రాహుత్తుల మిండ మగండ ;

మండనోద్దండః మదభ్రంగః శుభాంగః
గండముల్ గడపు ప్రఖ్యాతిగల రాజు :

అపరాధులము బ్రోవుమయ్యః మామీద
కృప జూపు యదుకుల గుణమణి దీప
ఆపద నొందిన అతివలు మేము

దాపు జేరితి మింక దరి జేర్చుమయ్య
ఖండెమొండెము కోట కాణాచి మాది
గండిడు కలభూత గంగ భూధవుడు
భూపాలవరుడు మా పోషణకర్త

తాత ముత్తాత మా తండ్రి మా నాడు
చక్కగా రాజ్యంబు సాధించుకొనుచు
లెక్కలొప్పించి యా లోని లాభంబు
భోంచేసి సుఖముల పొలతులు మేము
లాంఛనంబుగ బ్రదికి లాభంబు లేక
అధికము కాసులపై నాశ లేక

బ్రదుకుచు నుంటిమి, పట్టభద్రుండు
ఒకనాడు మముబిల్చి వడ్డి మొదలాడి
నికరంబు దెమ్మనుచు నిల్పించి మమ్ము

లెక్క జూచియు కద్దు లేదనిపించు
ప్రక్కన భీమన్న పంతులను వాని
తెప్పించి లెక్కంత తేట పర్పించి
తప్పులు వొప్పించి దండన జేసి

కట్టించి కొట్టించి గంగ భూధవుడు
నెట్టన ఁధించి నేలలో మాయ
చెరసాల వేయించి చర్మముల్ వాలువ
ధరదీరి కొలువున్న దండి సర్దార్లు

గురి చేసి యొక్కరీతి గొనమాడి
దొరతో

లావున పన్నెండు లక్షల పైడి
భూ వల్లభుని తోడ పూర్వపు మనసు
చెరబట్టి పణతుల చిన్ని బాలలను

కరుణించి యాడాది గడ్డు పైకముకు
వశకట్టు చేయించె వనితల మమ్ము
అసహాయ శూరులు నడ్డమై నిలువ
బాకి తీర్చుట మహాభారం బటంచు

చీకాకు బడుచుండ శ్రీ హరి కృపను
ధరణీశ : వినవయ్య దక్షిణంబునను
కరుణించి వర పైడికంటులు రెండు
శకునంబు మీదరి జేరు మని పలికె
కకబిక కోటలగడ్డలు దాటి

అచ్చటి బాలలు అతివలు మేము
వచ్చినారము భోజ వలురాజు : మమ్ము
కరుణించి రక్షించు కడతేర్పు మిగుల

పరిణామ మొనరించు బాలలందరిని
మున్ను శ్రీరాములు మొన కెదురువచ్చు

పన్నుగ రావణ బ్రహ్మానుజునకు
నభయ మిప్పించి లంకారాజ్య మొసగి
విభవ మెసగగ సేతు వెసకట్టి దాటి

అతీకాయు మహాకాయు నా యింద్రజిత్తు
నని గూల్చి కుంభకర్ణాదుల దునిమి
పంక్తికంధరు గూల్చి పణతిని గూడి
శాంతియై పతి విభీషణునికి లంక

పట్టంబు గట్టి యింపార భువికిరి
ఘట్టిగా నుంచిన కథ వినలేదె ?
ద్వాపర యుగమందు దేవకిసుతుడు
కాపాడి పాండవుల కౌరవులతోడ
కన్తిగా పోరించి, కౌరవుల ద్రుంచి
హస్తినాపురమిచ్చి, యల ధర్మజునకు
పట్ట మేర్పడ గట్టె పాలింపుమనుచు
గట్టిగా భారత కథ వినలేదె ?

కృతయుగంబునను వైకుంఠంబునందు
ప్రతినతోప్రహ్లాదు భక్తికి మెచ్చి
ఉక్కు గంబమునందు సుదృఢం
బయ్యు

నక్కజంబుగ పారణ్యకశిపు ద్రుంచి
ప్రహ్లాదు గాచుట భాగవతమున
మహిలోన జెప్పంగ మాట వినలేదె ?
వలురాజు : శృష్టుని వంశంబు మీది
కలహంబులన కుడికాలు దువ్వుదురు
కరుణించి ద్రౌపది గాచిన యట్టి
హరిసంతతివి నీవు యాదవరాజు !”
అని యిట్లు దుఃఖించి అడలుచునుండ
విని విప్రవరులను వివరించి చూచి
తమ్ములు వలురాజు దండమని లేచి
నెమ్మది కూర్చించి నిలయంబు తోడ
“మీకేమి భయము మము మీరిన పనులు
జేకొని నడిచినవచ్చిన చూడవలయు
కలలోన లేదు మీకైన భయంబు

తలపోసి చూడంగ తథ్య మీ మాట
రారాదు అయ్యలరాజు యీ పనులు
కారాదు మీకిప్పుడు కవులిచ్చినాడ
వలురాజు కొలువుకు వచ్చిన వార్ని
బలవంతుడెవ్వడు పట్టుక పోను
చూతాము కలభూత శూరునితో నాజి
చేతము, అని వారి సేనల మీద
వస్త్రాదుతో వాడు వచ్చి నల్లెతె
చేస్తాము కలభూత శేఖరునితో నాజి
మీకు భయ మేటికి మీ పాదమాన
మాకు సంతసము ముమ్మాటికి మిమ్ము
చేకొని రక్షింప చెల్లును మాకు
ఆకొని మీరు మమ్ముభయము నడుగె ?”
ఈ తీరుగా పల్కవిని పల్లెకొండ
రాత వలురాజుతో తగనిట్టులనియె :
“తాతయ్య! వలురాజు! తగదు మీ మాట
సతిగాదిప్పుడు నీవన్న ప్రతిన
అతి పరాక్రమశాలి యా గంగురాజు
మతిమంతు డతనికి మహిలోన నెదురె ?
పట్ట భద్రునితోడ పగ యేల మనకు
రట్టు చేయగనేల రాజు ! యీ పనికి
నయగణ సంపన్ను నల గంగురాజు
దయ గల్గియున్నాడు తమమీద నిపుడు
అటువంటి వానిపై నలుక మీకేల ?
కటకటా యతనితో కలహంబు ఏల ?
వగనొంది కరణాలు వచిరటంగు

పగయేల వారితో బడుగుల రాజు ?	మరణాలు నిజము సుమ్మా వలురాజు :
భూమి తెగదిన వారు భూసురుల్లారె ?	నీవు నీ' తమ్ములు నీ వంశ మెల్ల
ఆ మీద, కట్టుబడ నయ్యలుగారె ?	భావమున హతముగా ప్రతి దప్పరాదు
భక్షించుటకు వారె, భద్రకు వారె,	కుడిల వాక్యముగాదు కులభూష
నిజేపముల నాడె నిజ మజునివ్రాత	బుండ :
పోరేల కరణాల పొమ్మనవయ్య :	అటు వెన్న నీవు మమ్మనజెల్లదయ్య"
మారాడ వద్ద భూమండలాధీశ :	అని యిట్లు పల్లెకొండాడిన మాట
కరణాలపై నింత కరుణ కల్గినను	విని వేగ వలురాజు వికవిక నవ్వి
హరణ మోట నిజము హరివంశ మెల్ల	కొద్ది వాక్యము పల్లెకొండ కిట్టనియె

శ్రీరాముని చాటువ - శిఖిచక్రవర్తి చాటువ

"వద్దికతో నీవు వల్లపులకెల్ల	కదిసి చిద్గునబొంచి కనికరమేది
బుద్ధి జెప్పితివిగ భువిలోన కీర్తి	కానకుండ శరము ఘల్లున దొడిగి
నిలువగల ఫలము నీవానతిమ్ము	పూనివేసిన దప్పిపోయెను బెదిరి
మొలవ వలసిన మొక్క మోపున్న	క త్తికోతకు రక్క క త్తిరించుకొని
నిలదు	యె త్తిపోవద శరము ఎరుక తాజారి
భావంబుతో విను పల్లెకొండయ్య :	తప్పిపోయెను ఏటు తగలకపోయె
రావణానుజుడొచ్చి రఘురాముకడకు	చెప్పనేటికి పక్షి చేసిన పూజ
అన్నకొల్వున నుండి అభయమని వచ్చి	పోనిత్తునా దీన్ని పుట మా ద్రుననుచు
పన్నుగ శ్రీరామభద్రునితోడ	దాని వెంబడి దగిలి తావులు లేపి
విన్నవింపుచునుండ విని భానుసుతుడు	కకపికల్ చేయంగ ఘనకపోతంబు
పన్ని ఉపాయముల్ పడకుండజేయ	ఒక వేటుబడి పక్షి వోర్వగలేక
రఘురాము డిట్టనె రవిసూనునకును :	అధవు లెల్లను ద్రిప్పె నతని బేబడక
'తెగవ తోడుత విను తొల్లికాలమున	బడిబడి నేతెంచె బ్రహ్మ కొల్వునకు
ఎరుక డొక్కడు నడవి వేటలునాడి	'కమలాసన్నుడ : యెరుక గర్జించి నన్ను

అమర నేసెగదయ్య అంత బోనివక
మెనుతగిలిటువచ్చె నిక నెవరు దిక్కు
వనజసంభవ : నాదు వలపోత మాన్చి
ప్రాణంబు రక్షించు బ్రహ్మదేవుండ : ”
అని యిట్లు మొరపెట్టు ఆ పక్షి జూచి
వనజానసుడు పల్కె ‘నో కపోతంబు
విను విను మా చేత నీ పనుల్ గావు
మనుజాధముడు ఎరుకు మా మాట

విల్లునెక్కిడి యతడు వెంటనే తగిలి
అల్లడో వాడొచ్చె నసురారి కావు
కాచితే నీవు నిక్కము కావవలెను
చేసితే నను శిక్ష చేయుము నీవు’
అని యిట్లు చింతించు నా పక్షి జూచి
విని లక్ష్మిపతియైన విష్ణు విట్టనియె :
‘ఎరుకును పొమ్మని యే నిన్ను గావ,
కరకు మానవుడెఱుగు, కరుణించు

వినడు

మనుచు

వినవలె మా మాట వీర ధర్మంబు
వినకున్న మాచేత వీరసంజేల
వేవేగ వైకుంఠ మేగి మొరపెట్టు
భావజనకుని ప్రార్థింపు’మనుచు
లేచి పొమ్మని నంత లేచి యా పక్షి
తోచక వైకుంఠ త్రోవ దాబట్టి
వెనువెంట నంటి యా యెరుక

బుద్ధి చెప్పిన వినడు, బుద్ధిహీనుండు
ఎద్దు మొద్దువాడు ఎరుగడు ముందు
వివర మెరుగనివాడు విధి చేతగాదు
ఈ వేళ కైలాస మేగుము వేగ
పురహరుడే బుద్ధి పూని తెల్పెడిని
పరతెంచు వేగంబె పనిగాదు ఇందు’
అన విని యా పక్షి అడలుచు లేచి
చనియె కైలాసంబు, చేరి యా పక్షి

చండాలు

గనివేగ యా పక్షి కమలాక్షునకును
కరములు ముకుళించి కటకట యడలి
‘తరలక ననుగావు దాసుండ నీకు

పరిమేశ్వరున కిలబడి సాగి మొక్కి
కరములు ముకుళించి ‘కరకంఠ :

యీశ :

మొరహార : నగధర : ముచికుందవరద
కరిరాజ రక్ష : మకరిప్రాణశిక్ష :
బృందావన విహార : భుజగేంద్రశయన :
వంద వందన : వందనంబు గోవింద :
యెరుకచే యమంబు వేటుబడి చిక్కి
ధర్మ నిష్ఠులై నీదరి చేరవ న్ని

తారకాసుర హర : దారవిభూష :
నారాయణస్తుత్య : అఖిల లోకేశ :
అలనాడు పార్వతి కర్ణదేహంబు
వల నొప్ప నొనగిన వామదేవుండ :
పార్వతీశ్వర : యెర్గు పాపాత్ము

దొకడు

ఓర్వలేకిటు వై చె నురగభూషణుడ :

పావన మూర్తిరో పరతెంచె నెరుకు

నీ వై న దరిజేర్పు నీలకంఠేశ :

అని పక్షి దుఃఖింప హరుడిట్టులనియె

విను పక్షి : నామాట విశదంబుగాను

ఎరుకాధముడు నిన్ను వేసె భక్షింప

తరువాత నిన్ను మాదరి జేర్పరాదు

వారి మనసే మనసు వాడు మాకేల :

కారణమేది నిను కావలేదనుచు

మీనిమి త్తము యెఱ్ఱుమీద కోవింబి

కాని పోనిది వట్టి కారాదవలెను

వేంచేయు మిందు నిన్నెవరు గాచెదరు

మంచి పుణ్యాత్ముండు మానవాధిపుడు

ఎందు వుండునో పొమ్మి వేడుకోసుమ్మి

ఇందుండ జెల్లదు ఇపుడు వేంచేయు'

మన విని యాపక్షి మనము జెగిల్లి

మనుజేంద్రుడగు శిబిమండలాధీశు

కొలుపుకు నేతెంచి గోడుగోడనుచు

వల వల దుఃఖించు పక్షిని జూచి

'దుఃఖించనేటికి ? దుఃఖమేమిటికి :

తక్కక నిన్నెవరు దండించువారు

మృగములో నడవిలో మునివదలిలో లేక

తగవు తప్పక పల్కు తస్కరుల బాధౌ

అది యేమి నీభయ మడిగితి తెలుపు

ఎదురెవరు నీవు నాయెదుట జొచ్చినను

పట్టనచ్చిన వాల్చి ప్రజ్ఞవిడిపింతు

కొట్ట పచ్చినవాని క్రొవ్వు గరిగింతు

మంచి మాటల వచ్చి మాటలాడినను

అంచితంబుగ నిన్ను హర్షమాడితెను

ఇన్నిమాటలు ఏల ? ఇస్తీ నభయంబు?

చెన్నెందు ఏవార్త చెప్పు' మంచనిన

అని యిట్లు శిబిరాజు ఆడిన పలుకు

విని కపోతము పక్షి యిల సాగి మొక్కి

'ఓ రాజు దేవేంద్ర ! ఓ శిబిరాజు :

ఘోరాటవులయందు కోమలి నేను

పండ్లు కాయలు గడ్డిపంట ధాన్యములు

నిండువేడుక మేయ నెఱుకవాడొకడు

కానకుండగ వచ్చి ఖడ్గంబు పేర్చ

మానిని దిగనాడి మలలన్ని దిరిగి

అతడు వెంబడి రాగ నజుని కొల్వనకు

గతియని వచ్చిన కావలే ననెను

తరువాత వైకుంఠ దరి జేరవస్తీ

హరి నన్ను కావలేనన నందు తరలి

తైలాస మరిగితి కరకంఠ కొల్వ

తలపోయు నను జూచి తరలి పొమ్మ

నెను

ముందెనుక దోవక ముగురి మాటలకు

ఇందు నేతెంచితి నింక నేలాగు'

మనుడు రాజేంద్రుండు కలకల నవ్వి

'ఓ పక్షి నీకింత తలపోత యేల :

పట్టనచ్చిన వాల్చి ప్రజ్ఞవిడిపింతు

మయిపట్ల నిన్నివ్వు నెరుకవానికిని

రమ్ము ర'మ్మని శిబిరాజు చేపట్టి
నమ్ముమని సింహాసనము పైననుంచె
నంతలోపల ఎరుకు నరనాథు చేరి
పంతంబులాడి నాపక్షి నిమ్మనెను
శిబి యెఱుకు పలుకులకు చిరునవ్వు

తడవేల నొక బుద్ధి దయచేయు' మనిన
శిబి యెరుకపలుకులకు చిరునవ్వు నవ్వి
'అభయ మిచ్చితి పక్షి నాదరించితిని
కర్మమో నీనోట కడి తియ్య మాకు
ధర్మమా ఖగమెత్తు తన కండ కోసి

విభవమున లాలించి యిట్లని పత్కె :
'గర్వమో శౌర్యమో క్రౌర్యమో లేక
ధర్మమో మమునడుగ ? ధారుణీ
విభుడను

యిచ్చెద'ననె, నంత విని ఎరుకువాడు
ఆచుగా సంతోషమంద, శిబిరాజు
ఆచార వృత్తిచే నచట గూర్చుండి
త్రాసు తెప్పించి యా ధారుణీశ్వరుడు
సాహస విక్రమ సరస పుంగవుడు

బలవంతమున పక్షి పట్టిగొంపోవ
గలవో నీయందున్న క్రమము
విన్పించు'

దేహమంతయు కండ దెగపార గోసి
కండలు నొకయెత్తు ఖగ మొకయెత్తు
దండెన బట్టించి త్రాసున దూయ

అని పల్కె ఎరుకు భూనాథుకిట్లనియె:
'వినవయ్య శిబిరాజు : విన్నవించెదను
నిరతంబు మేమిట్లు నీయటవులను
తిరిగి వేటలనాడి దినభోజనముకు
పక్షులో మృగములో పట్టుకపోయి
భక్షింతు మయ్య మీ పాదంబులారా :
పరమాత్మ దయతప్పె పాపపుదినము
కరువాయె జీవముల్ కండ్లబడవాయె

హరి హరాదుల మాయ నతని పైకండ
వెరవొప్పు నాపక్షి యెత్తు లేదాయె
చర్మమంతయు వలచి శకలములతోడ
ధర్మంబు పోకుండ త్రాసుపైనుంచె
కలతూగె రెండు దిక్కుల త్రాసుసరిగ
ఇలమీద వ్రాలె భూ విభుడు దిగ్గునను
వడి విష్ణు బ్రహ్మాది వామదేవతలు
తడయక నేతెంచి ధర్మంబుజూచి

ఈ ప్రొద్దుటికి శివుడి కపోతమును
చూపెనో యని విట్లు సూటిగా దొడగి
వేసిన కనుచెదరి వెనుకగా దగిలి
తీసి పోయెను భూమి ద్రిప్పెనీ పక్షి
కడతేరె పక్షి నాగతియెట్లు ముందు

'సత్యవ్రతుండ : ఓ శిబి చక్రవర్తి :
అత్యంత గుణశాలి: అతిబలశాలి:
కష్టముకోర్చి మైకండలు కోసి
యిష్టము ఎరుకున కిచ్చితివి మేలు
మేలు నీ సత్యంబు మైచ్చితిమి మేము

కోలాహలముగ నడుగు కోరినవరము
 ఇచ్చెద'మనినంత విని శిబిరాజు
 అచ్చుగ సంతోషమొంది యిట్లనియె :
 'అధినారాయణ : అజుడ భూతేశ :
 బోధింప ఎరుకకు కపోతముకు తనకు
 ఇచ్చించు వైకుంఠ మిమ్ము శివపురము
 వొప్పిత్రిమూర్తులు వారిని తోడుక
 పోవ సాయుజ్యంబు బొందిరి తొల్లి
 యీ విభీషణుని ఇనతనయ నేను
 ఇంపార రక్షించి యిటుమీద లంక
 సొంపుతో నేలింతు సుగ్రీవ నిజము'
 అని యిట్లు శ్రీ రాములనతి యిచ్చె
 కనికరంబున నేను కరణాల విడువ
 ఎంత కష్టమొ లేక యెంత భయంబొ
 కాంతలు బాలులు కాపురంబులతో
 వచ్చి కావుమటన్న వో పల్లెకొండ :
 మ్రుచ్చిలి దాగిన మొగతన మౌన,
 యాధవరాజుల కెచ్చు తగ్గులును
 ఆడికాలము నుండి అన విన లేద
 కరణాలకొరకు నా కవలాల మంద
 హరణమైనను గాక అయితే పరాక
 చూతును గాక రణశూరుల మూక
 చేతునుగాక నా సింహంబు దాక
 తీతును గాక రిపు తిత్తులదాక
 కోతునుగాక అహితు గొంతులదాక

వ్రేతునుగాక సరి వ్రేలాడుదాక
 దోతునుగాక తన దేశంబుదాక
 పాతునుగాక రిపు పట్టణముదాక
 కాతునుగాక నను కౌలన్నదాక"
 అనుచు రోషావేశుడై వలురాజు
 అనుజుల మరుదుల నట్లుండ బిలచి :
 "వినరయ్య నా మనవి విక్రములార :
 మనమైన కలభూత గంగు రాజునతో
 కలహంబు కావలసె కరణాల గాచి
 యిల కిర్తి రావలసి యిటు మిమ్ము బిల్చి
 మనవి చేసితి నాదు మనవి గైకొనుడి"
 అని పల్క విని లేచి అట్లుళ్లు సుతులు
 ముగ్గురు తమ్ములు మూల బలంబు
 దిగ్గున లేచి వందన మాచరించి
 అన్న కెదురగ నిలిచి హస్తముల్
 మొగిచి :
 "పిన్నవారలటంచు భీతిల్ల వద్దు
 ఎన్నతు జగడంబు ఎరుగనివారు
 పగకెదురింతురో పారిపోవుదురో
 దిగవిడ్చి పోదురో తిన్నగా బిలిచి
 అడిగితివిగాక మాయన్న వలురాజు :
 కడ నిలచి ముందు మాకార్యంబు జూడు
 తలపడగంగు భూధవుని తమ్ములతో
 కలహంబు రెట్టించి కన్నుల జూడు
 ఇంతవారమటంచు ఇప్పుడు మీతో

పంతంబు హెచ్చుగా బలుకనేమిటికి
రక్షించు కరణాల రాజు దేవేంద్ర :
కక్షణాయక బొదలు కదలించు నటుల
సడుతుము పొడుతుము అతని నెదిరించి
విడుచుచు పృథివిలో నెంతకార్యంబు
చేతుంగదలయు మా చేతుల కొలది
మాయన్న యుద్ధమెన్నడు చేతుమింక”
యిటువలె పలుకగా వీర వాక్యములు
తటమన విని రాజు తలయాచి విప్ర
పద్మల బిలపించి వరభూషణములు
అర్చుర కిప్పించె నన్నవస్త్రములు
సన్న బియ్యముతోటి సర్వ వస్తువులు
అన్నివలల పెరుగు ఆవుల నెయ్యి
వొప్పైస విడియముల్ వన్నెచీరెలును
ఇప్పించి వారికి విడుదు లేర్పించి
శంతోషములనున్న సమయంబు నందు

కాంతుడు కలభూత గంగురాజునకు
కరణాలు యలమంచి కడ జేరిరనుచు
ధరణీశునకు దెల్పు తల యూచి లేచి
“నరదారులార ! వో సాహసులార !
కరణముల్ బోయినక్రమము వినరన్న
మా మనస్సున వారి మగువలర్చకుల
నామంబు లేకుండ నణతు సనియుంటి
అడకున గలిగి మీరందరు వార్ని
విడిపించితిరి వారు ఇందుండరైరి
వలురాజు పేరై న వాడు మహారాజు
బలవంతు చెంత మన భ్రాహ్మణోత్త
ములు

కన్నెలు బాలలు కడతేర్చు మనుచు
ఉన్నారు ముంగల పుపమేది యింక?
అని విచారము జేసి ఆగ్రుడై లేచి

కలభూత గంగురాజు కరణములకొరకు గుఱ్ఱపు దళము

నిచ్చి నరహరి అను వీరుని యలమంచికి పంపుట.

కనుగుడ్డు నెరజేసి కడుపండ్లు ౩౦౫ యించి మాటల నడుగవున విప్రవరుల
నరహరి యను వాని నందు వీక్షించి : వంచన చేయక వలురాజు మనుడు
“పరుషడి యెలమంచి పట్టణము నీవు రాజితో ఇచ్చిన రహితుల దెమ్ము”
వేంచేయు అచ్చాశి వేయు గుర్రములతో నరనాథు పెల్లవొంది నరహరి లేచి
కొంచిన తెదురాజు కొలువున నిలచి కరు లశ్వములను శృంగారంబు జేసి

వేయి గుర్రంబులు వెనువెంట గొల్ల
పాయక యలమంచి పట్టణంజేరి.

కోపమున వలురాజు కొలుపులో నిలచి
రౌతు అశ్వముల రవళింపి పట్టె
హయముల పైనుండి అల్లన నవ్వి :

“దయదప్పె వలురాజు : దైవంబు

మీకు

కరణాలపై నింత కరుణల గల్గె
నిరుమాలమైతిరి ఇకమీద మీరు
కలభూత నృపతితో కరణాలు అలగి
మలయుచు వచ్చి నీ మరుగున జొచ్చి
చొప్పణచి యున్నారు చోరులు వీరు
తెప్పించు వొప్పించు దైవభూషణుల
రాపేల వొప్పించు రాజు : వలురాజు :

విహితంబు గాదు మా విప్రలంధరిని
పొమ్మని సెలవిమ్ము పోయెద నేను
బ్రాహ్మణుల కొరకు ఈపగయేల
మనకు

కాలిముల్ల న నెంత గడ్డపారెంత
పాలించు నామనవి పట్టభద్రుండః
ఇచ్చిన గొనిపోదు ఇవ్వక యున్న
పచ్చబద్దలపాల పడగొట్టుకొనుచు
కొనిపోదు చూడు నీకొలుపులో నేడు”
అని యిట్లు నరహరి ఆడుచునుండ
కోపించి వలురాజు గుడ్డెర్రజేసి
దాపున గూడ్చున్న తరి ముత్తవరుని

కనలుచు వీక్షించి కనుసైగ జేయ
కినుకతో తరిముత్త కీర్తిప్రధాని
అటుముటు చూడక నరహరి జూచి
హటముతో నటు బలికె నందరు వినగ :
“నరహరి : వినవన్న నా మాన సన్న
కరణాల నిమ్మన కారణం జేమి :

శరణు జొచ్చిన వార్ని శౌర్య మెందైన
కరుణించుదురుగాని కడకు దోచుదురె
ఇది మీకు సహజంబె : వీర ధర్మంబె :
అది మాకు మంచిదని అందరు జనులు
నేరడు మీ రాజు నేర్పరి గాడు
బారు తప్పుట తమకు భావ్యంబు గాదు
వస్తీరి గాక నీవారును నీవు
బస్తీతో గొంపోవగను కర్తవ్యము
నరహరి నీమాట న్యాయంబుగాదు
పరతెంచు వేవేగ పట్టణంబునకు”

అని యిట్లు పలికిన అతిరోషమునను
అట్టహాసము జేసి ఆగ్రుడై పలికె
“నేరడు మా రాజు నేర్తురా మీరు
కారుమాటలు వద్దు కరణాల విడుపు
వట్టి కలహము ఏల వోర్వసి నింక
కట్టింతు నెట్టింతు కరణమయ్యలను
అటుమీద నీవు నన్నరికట్టలేవు
హటవాది నాపేరు అంతపని యేల
నిను జూడు కరణాల నిల్వగా నీయ
గును జూడు చట్రాతి నారదీసెదను
హయములనెక్కి కట్టాయత్తముగను

దయగల్గి వ స్తిమి తరిము త్తరాజు : భూపతి తెదురుగా పూని వాదించి
 మొద్ర మొద్రని వారు మొత్తుకొను యీపట్ట వల్కెద విందుండ తగదు.
 చున్న నిన్ను సీబలముల విరిచి కట్టించి
 ధర్మబడ నీడ్పింతు తప్పక జూడు పన్నుగ నశ్వాల పారగొట్టింతు
 యెలమంచి పురిజైట వేయి గుర్రములు అధికారమెంతరా ఆశ్వముల మీద
 కలహ మొందుచు బోదు కరణాల కుదురుగ గూర్చుండి కుట్రలుజేసి
 విడువ కోతిగా నారాజు కొలువులో నిలచి
 ఆయ్యల విడచి నేనటు ఎందుబోదు కూత రాసీసారి గ్రుడ్లు దీయింతు
 కయ్యము నొనరించి ఖండించి పోదు పొర్లు నీపురి దారిపోగుతో సాగి
 మచ్చరంబునను బ్రాహ్మల నివ్వకున్న తర్లు మాతోటి ను త్తరమివ్వ తగవు
 చెచ్చెర నొచ్చెదరు చంపుదుము మిమ్ము కొరగావు మారాజు కొలువులో నిలువ
 ఆచ్చా? నామంది హయములు నేను సరిగావు మాతోడ సాహసావడికి
 వెచ్చమయ్యును గాక వెరువనుగాక నీవిటు నిలువ నిన్నేనిన వాడు
 వేయించుదును చూడు యలమంచి పావనంబైన భూపాలుండుగాడు
 గములు పుల్లమన్నను వాడు వొచ్చిన యిందు
 కోయించుదును డాయి గొర్లవలె మిమ్ము పల్లడవైచు సీబలములు నిన్ను
 ఆడింతు జగడము నారాటముగను అతిశౌర్య సంపన్ను డశనిపాకన్న
 నోడించుదును మిమ్ము నొక్క నీమిష మతిమంతుడున్నాడు మాతంగి బంటు
 మున ఇతరు లేటికి నీకు ఇంతమాత్రముకు
 పూడింతు నాచేతి చబుకుచే నిపుడు అతనికి చాలవు అధికారమేల
 కేడింతు నీగడ్డి కేల మిమ్మిథువ" తరుచుగా నేటికి తర్లు నీపురికి."
 అని యిట్లు సరహారి యనువాడు బలుక సరహారికి శూలాలు నాటిన విధము
 1)ని తథిము త్త రాజు వీరుడై కదసి ప్రక్కన బాకులు పరుపు భంధమున.
 'సరహారి : యిటువివర : న్యాయమే నిక్కించి కనుబొమల్ విప్పులురాల్య
 పటత : దాటించి అశ్వాతి తరిమి. హయాల
 రకు రాతకుడ నింకంబే పదర ఘోషకంబుల రాజుకొలువు తెక్కించి

పనుపడ బేగుడ్డి పట్టు సంధించి
అనువంద పూర్వికచి అమిత కోపించి
“గొల్లడ నీకింత కొక్కెరంబైతె
చెల్లదు తనది బహు చెడ్డకోపము
పెనుకటికి ఏలూరు వేణుగోపాలు
డనుపంద మందెమేలము లాడె నాతో
నతని పాతాళము సంట్టదొక్కిస్తీ
ఈతీరుగనెపల్కె వినుకొండనృపతి
చుదమడచి నీళ్లున్న మట్టుకంపిస్తీ
వుదయగిరి భీమరాజు వుదరించె వచ్చె
ఈపట్టతో గొట్టి యీడ్చి పారేస్తీ
దావుపాలించు భద్రాచలరాజు
ఇటువలె మాతోడ ఈరినమాడె
పుట మణగించితి భూపాలు దయను
ఇలలోన భూపతుల్ యీడెవరు మాకు
వలురాజు : నాతోడ వాడు నీకేల
మంకు మాటలు వద్దు మా రహతుల

నిమ్ము

శంకలే కున్నావు శౌర్యంబు మాను
కొక్కరము లాడిన కొరగావు నాకు
త్రొక్కింతు నీచదురు దొరవని చూడ
రంకు సేయగనేల రాజు వలురాజు :
ఒక రాజు ఒక మంత్రి ఒక

నాయకుండు అవసీఖనైన జూడక గర్వమునను

ఒక బంటు సరదారు ఒక మానవుండు
ఒక రౌతు మొనవాడు ఒక బల్ సిపాయి

అడ్డ మెవ్వరు కరణ మయ్యలకు మీరు
సొడ్డు బద్దెద రిందు చూరులెవరెవరో
కులము గోత్రముగాని గుణహీన
మొకటి

బలవంతుడవుగావు బడుగులరాజు
నా రాజు మహారాజు అతి బలాధ్యుండు
వీరాధిపీరుండు విక్రమార్కుండు
ఘటము మత్తేభముల్ గలిగిన వాడు
అటువంటి శూరుండు అవనిలో గలడ
కలభూతగంగు భూకాంతుడు రాజు
వలు రాజు కరణాల వొప్పించు మాకు
ఎక్కువల్ నాతోడ వేసాలు వేసి
పెక్కులు నీక్కులు ప్రేల వచ్చెదవు
పిచ్చి కోపము నాది పీల్చు రక్తంబు
కచ్చి వచ్చినచోట గర్వమెఱిగింతు
మంచి మాటలకు నే మంచి మానవుని
మించితే పగతుల త్రుంచు మానవుని

నా పదును నా బలిమి నా రాజు కెరుక
బాపనయ్యల కొరకు బడుగుల రాజు :
యీప్రొద్దు నా బలిమి ఇంక నీ కెరుక
దావులో నున్న మీదళముల కెరుక”
అనుచు కోపము జేసి అయ్యలందరిని

కనలుచు మెడబట్టి కదలుడి యనుచు

అవసీఖనైన జూడక గర్వమునను

భువిమీద బడసిడ్చె భూసురోత్తముల

వెరచి గడ గడ వణకి విప్రులందరును

ధరణీశవదనంబు తప్పకజూచి మమ్ము బాధలుబెట్ట మర్యాదలెల్ల
 “వలులాజు: మిము నమ్మి వనితలు సమ్మతమె వలురాజు: సహజమే నీకు”
 మేము అని యిట్లు దుఃఖించు నగ్రవంశజుల
 తలపులో భయమేమి తలచకుండితిమి

వలురాజు నరహరిని పరాభవించి తరుముట

కనుగొని వలురాజు ఘనుడు కోపించి కోపించి సరహరి కొడువలాడుచును
 మనుజేశు బండారు మల్లుని బిలచి “బాపురే వలురాజు భళిర మెచ్చితిని
 కనలుచు బలికెను గాథ వాక్యములు ఇంతవని జేసితివి యిక జూడు ముందు
 “వీనిమఁదిని వీని విరిచి కట్టించి చింతింప నీవని సిద్ధమయ్యెడిని
 వీని ప్రల్లదములు అరుగ గొట్టించి నీ పట్టణంబెల్ల నిర్మూల పరచి
 వార లెక్కినయట్టి వాహనంబులను నీ పటాటోపంబు నిలమీద గూల్తు”
 బారుగా నశ్వాల పారగొట్టించి అనుచు చై చాపుచు నాగ్రుడై తర్లి
 వెళ్ళగొట్టుడి కొల్వు వెళ్ళునందాక ఘన వేగమున జేరె ఖండెమొండెముకు
 సల్లకుడి రాశీలు సాహసులార” తేజముల్ హీనమై దెనపడుకొనుచు
 అని రాజు సెలవిచ్చి సంతతోపలనె రాజు కెదురుగ నిలిచి రయమున
 మనుజేశు బండారుమల్లు తాలేచి నపుడు
 నరహరి మొదలై సందిలరాధ్యులను “కరుణించు కలభూత గంగురాజేంద్రుఁ
 పరగ నశ్వంబుల పైనుంచి యిడ్చి అరుదైన బలవంతు డా వలురాజు
 ఆయుధంబుల వారి యశ్వములనెల్ల అతడె భీకరశాలి యతడె సాహసుడు
 ఆయనకడ నుంచి యందరి బట్టి అతనికే భూపాలుడను పేరుగాక
 కట్టించి కొట్టించి ఘన రాజు కొలువు యితర భూపతి తనకెవరు సరిరారు
 నెట్టిన వెళ్ళించి నిమిష మాత్రమున షితిలోన భూపతుల జెప్పగా విందు
 కరణం విడిపించు ఘనుడెవడనుచు ఇంత విక్రమశాతి నొందు బొడగాన
 నరహరిని తోయించె నటుకొలుగ వెళ్ల గొంతులు మన్నించు గోకులాధిపుడు

కడమలో తక్కువ కష్టపాచెల్ల
పడితిమి రాజు నిపాదంబులాన
కతిసపు చిత్తంబుగల మానవులను
అటుపంటి పనులకు సంపుదుర మమ్ము
మీ సంత నెరసమ్మి మిక్కిలిపోరి
చూచితి వక చెమ్మి చొరుపలు గాను
కరణాలు మీకు ఎక్కడికి పొమ్మనుదు
దరబారు చొరకుండ దండించెనయ్య
అదళించి నను మీరి అశ్వములు నేను
సదురు పై నెక్కించి సబుకులంటిసి
అటు మీద కోపించి ఆ వలురాజు
ఇటువలె కొట్టించి విరిచి కోపించె
బహుచేయ నతనితో ప్రజ్ఞలాడితిని
మహారాజు నా పంత మంత యీడేర్చు

యదురాజుపై దండు వెడలితివైన
అది సీకు శౌర్యంబు అది బంటు
తనము
రాజు! విను ఎన్నాళ్లు రామ రాజ్యముగ
ఈ జగం జేలుచు నిందుండగలము
తన మీద క్రౌర్యంబు తలచిన వాని
పనరంగ నొప్పించ వలెనంద్రు
బుధులు
లేకున్న నిన్నేరు లెఖ బెట్టుదురు
శ్రీకరంబుగ పద్మచెల్లించు” మనుచు
చెరగొట్టి సరిహార చెప్పినందులకు
దురుసువాక్యము విని దొరగంగురాజు
కోపించి దంష్ట్రముల్ కొరికి తలయూచి

గంగురాజు తన తమ్ములగు రంగధామరాజు, రఘురామ

రాజు, చిన గంగురాజులను యుద్ధమునకు బంపుట

“బాపనయ్య కొరకు బడుగుల రాజు
నన్నైన చూడక సరనాథవరుడు
వీని కొట్టించెనా విరిచి కట్టించి
నేరడుగా నన్ను నెరయోధవరుల
ధారుణి మూగిన తను నిల్వగలడ

ఎలమంచి కోటపై నెక్కింతు లగ్గ
చలపట్టి యాదవుల చంపింతు మ్రొగ్గ
బండారు మట్టును పట్టి చండాడి
ఖండింతు వలురాజు కంఠము వెనుచు”
అని గంగు రాజేంద్రు డనుజుల బిలచి

“ఘనులార వినుడు చక్కగ పదిలముగ చెరగొంచు పట్టుకరమ్మి
 పిన్నమనవి వలురాజు తమ్ములు వార్తమన్నీలు
 యలమంచిలో నున్న యాదవరాజు సొలయక రణవీర భూరులున్నారు
 బలవంత మెంత మన బ్రాహ్మ గోవర్ధనుడు నందగోపాలరాజు
 ణోత్తముల పావనమూర్తి హరిపాలు డనువాడు
 మరుగు జేర్చుక మగువలర్చకుల చెప్ప చూపగరాని శౌర్యులటంచు
 నరహరిని గోపించి అశ్వముల నెల్ల వొప్పగా విన్నార వో తమ్ములార !
 చెరబట్టి నతడెంత శౌర్య సంపన్ను ఒక వేళ మీ కలురు వారు వినిరై న
 డై నను మంచిది అతని దేశంబు ప్రాకటముగ మిమ్ము ప్రజ లణచెదరు
 డాయంగ చెరబట్టి అతులితంబుగను ముందు విచారించి మొగ్గుట తగ్గు
 కరణ మయ్యలకు దీయకై వార బట్టి అందముగ దండు పొమ్మని
 సరగున చెరగొంచు చయ్యన రమ్మి పంపెరాజు
 యదురాజునకు, కలురు ఎరుక
 లేకుండ

గంగురాజు తమ్ములు యలమంచిపై దండెత్తి వచ్చుట

అన్న వాక్యము మువ్వరన్న దమ్ము తలకూడె జగడంబు తడవుండ వలదు
 లును బలము నంతయు సొక పైనముట్టెసి
 మున్నించి దళము రమ్మని కూచి దార వారిధి మేర తెగి వచ్చెనో యనగ
 వాయించి భేరి హవ్వాయిగా ముందు బారులు గరలె నార్భాటంబు మిగుల
 చేయించె కలురు పరిచార్లులకెల్ల మంచి అశ్వంబులు మన్నెనాయకులు

క్రమించి మనభూమి ఘటఘటలెల్ల లెమ్మలెమ్మనినంత లేచి యదు
 ఎక్కించు లగ్గకు హేరాశముగను. రాజు
 పెక్కుండ్రు మొనగాండ్ల పేరులేకుండ తమ్ములు మువ్వరు దండమర్పించి
 హతముగావించి సాహసము చేయించి “పగగల్గె ఇన్నాళ్ళు బ్రతికినందులకు
 నతుల బాలల పతుల సంపదలతోడ జగడంబు గలుగుట సహజములౌట
 కలహంబు కావలసి కరణాలకొరకు ఓ పరాక్రమభోజు! వో వలరాజు!
 బలవంతమున భూమిపై చెరబట్టి యీ ప్రొద్దుచూడు మా యుద్ధరంగంబు
 పంతంబు తగ బలికె భటుల నదలించి మూకలపై దుమికి మొన రాజవరుల
 యింతపని చేసిరట యీ రాత్రిపూట భీకరాకృతి జంపి బిరుదు విడిపించి
 మాయన్నలార! తృటిమాత్రమున వారు హయముల గజముల ననిలోన ద్రుంచి
 పోయిన తరువాత పోరెట్ల గలుగు? రయమున మన్నీల రణమందు దునిమి
 ఎదిరించి వారితో యుద్ధంబు చేసి పశువుల రైతుల పణతు లిడిపించి
 చెదరక భారులుచెంది సర్దార్లు కసిదీర మాచేత కయ్యంబు చేసి
 కోటలు వెడలి గోవు విడిపించి కండెమొండెము దనుక గడిమి శత్రువుల
 జాటకడ్డము నడచి పారిపోకుండ ఖండించి కలభూత ఘనుని రమ్ములను
 పశువుల బాలల పణతుల నెల్ల అంతపనిచేయుదు చున్నయ్య, మమ్ము
 కుశలముగ విడిపించుకొని తరువాత సంతసమున వేగ సాగి పోనిమ్ము”
 వారు మీరు గలసి వైరంబు గలిచి అని పల్కి అన్నకు అడుగులకొరగ
 పోరాట మొనరించి పోవలె వేగ అనికి కట్టాయుత్తమైరి వేగంబె

వలరాజు తమ్ములు శత్రుసైన్యములను ఎదుర్కొనుట

ఇంధువుల మిత్రులు బలసి కొలువంగ పంచకల్యాణి పై పరగంగ నెక్కి
 నందగోపాలుండు అమితవిక్రముడు అంతింబుగ నడిచె నతిబలాడుంగు

హరిపాలు డనునట్టి అమిత సాహసుడు అనికి పైనము గాగ నావలి మూక
 తురగంబుపై నెక్కి దుమికించు కొనుచు మన శౌర్యవంతుల కన్నుల జూచి
 చనువరల్ యిరుమేర సరగ కొల్వంగ వలురాజు అని చేయ వచ్చెనటంచు
 అనికి కేరుచు నడిచె నంతతోపలను కలవర పడువారు కడలెదువారు
 గోవర్ధనుడు మంచి ఘోటకంబెక్కి యదుబలము మొనకు రా వెరచెడివారు
 జావలు మరుదులు బలసి కొల్వంగ పద పదండని తోజ బట్టెడు వారు
 శృంగరమైనట్టి శూరులు గొల్వ వలయక పొదరిండ్లు మాటున దూరి
 రంగమధ్యము సేయ రాజు తానడిచె తలగెడు వారు తత్తర పడువారు
 తిరుమందు లార్వేలు దివ్య వైఖరులు తెల్లవారెను మూక దిశతెల్ల గప్పె
 గరిమతో నేగిరి కయ్యంబు చేయ “కొల్ల బోనివ్వరు గొల్లరాజులును
 వల్లపు వార్వేలు వలురాజు సెలవు కొల్లయేలను మన కొనప్రాణములతో
 కొల్ల విడ్పింతుమని గొబ్బున నడువ మళ్ళిపోయిన చాలు మన పురంబునకు
 ఆ సమయంబున నార్వేల తోడ ఆ కొల్లపై ఇంత అగ్ని ఒడెగాక
 గోసంగి సేన ధీకొని నడిచె నంత చీకాకుపడి దండు చెల్లి రయ్యయ్యో
 మువ్వరు తమ్ములు మూలబలంబు ఎంత సాహసమునుడు యాదవరాజు
 నవ్వచు కేరుచు నాజి కేతేర పంతంబు చెల్లించె బాపనయ్యలకు
 నొబోతు భేరిలు నాడు నగార ఎందుజూచిన పద్దు యాదవులెగాక
 దివి భువి అదురంగ దిక్కు లాలింప కొందరికి చెల్లునా ఘోరయుద్ధంబు
 కనక తప్పెటలును కంచు కొమ్ములును తెల్లవారకమున్నె తెరువు కడ్డముగ
 ధణ ధణ యని భువి ధ్వనులు విలసిల్ల అల్లున తిరిగి కట్టినది బంట్టుతనము
 చెరుకు టాకుల మెట్ట చేరువ నిలచి ఐదారులక్షలు జౌను మన బలము
 పరదశముల పంక పారంగ జూచి మైదానమున నిల్చె మర్యాదకాదు”
 పలురాజు తమ్ములు వాహనమ్ములును అని యిట్లు పలికి శ్రీహరి హరియంచు
 ఎలమి దుమికించి హోయ్యాజిగాదిప్పి మనమున తల్లడ మల్లడ గొనగ
 అరుణోదయంబున అవని పాలకులు రఘురామ రాజేంద్రు రంగధామన్న
 మెరుగు కత్తులు తీగ మెరపుల బోల సుగుణుడు చినగంగు శూరు లెదిరించి

అప్పుల వలురాజు అనుజులతోడ
భావజ్ఞులేమని పలికి రంతటను
“గోవర్ధనుడ ! నంద గోపాలరాజు !

రావయ్య హరిపాల : రమ్యగుణశీల :
వినరయ్య తెల్పెద విక్రములార :
వనరంగ ఈ వట్టి వైరంబులేల ?
పశువులు రైతులు పసిబిడ్డలాది

వసుధ గోవులు సొమ్ము వకరాశి విసుడి
మా విప్రలాధ్యుడు మగువ లర్చకులు
యావత్తువారెల్ల వేరొక రాశి

విడిపించు కారణాల నిరిగొ మీ కొల్ల
విడువలే మంటిరా యిపుడె కార్యంబు
మా యన్న మీ యన్న మతి తెలియ

వద్దు బాయ రంగము వద్దు బవరంబు వలదు
మనలోనె మనము ఈ మాట పల్కాడి
ఘనమయి పోవుట కడు మంచిమాట”

అని రంగధామన్న అన్న దమ్ములును
వెనసి పలుకగ విని యదుకులోత్తములు
“విను రంగధామన్న : పీఠసంపన్న :
అని సేయ ఇంపె మా యన్న వలు

రాజు సంధి మాటలు అడి జరిగి రమ్మనుచు
అందనక సెలవు మాకన్నివ్వలేదు
మీరు పశువులు మీరు భీరులును
పీరులు అన్నకు వెరువని బాగు

కాగనే అన్న యెరుకయులేని మాట
వేగ పక్కితిరి మాకేల యామాట
కరణాల నివ్వను కర్తలము గాము
తిరుగ అన్నకు దెల్పు ధీరులము గాము
మా అన్న తెల్పిన మాట యింకొకటి
న్యాయంబు దప్పితి నేరమి యనుచు
రహితుల వొప్పించి రాజ్యంబు విడచి

మహిలోన మాతప్పు మన్నింపుమనుచు
పడ్డిన కొల్ల మా పాలను విడచి
ఘట్టిగా మాతప్పు కావు మటంచు
కలభూత గంగు భూకాంతుడు వచ్చి
వలులాజు కొలువులో వందన మొనర్చి
రక్షించు మన వలురాజు మెచ్చెడిని

వీక్షింపగా నొకటి వినుడు ఈ మాట
దంతులు తురగముల్ దళములు మీరు
రంతు చెనుకవచ్చి రాజిమాటేల
గడిచేసుకొనిరాగ కవులు పనిలేదు
మదియ మాటలను ముమ్మాటికి విడువు
మాటలేటికి మీకు మాకు కార్యంబు
తేట పడలెమ్ము కొంతేమి లాభంబు”

అనుచు దృఢస్తుడై హరిపాలకుండు
గొనకొని కార్యమని గోవర్ధనుండు
నాదించమని భేరి నందగోపాలుడు
క్రోధించి రాజులా ఘోటకంబులను
వాగెలు నడలించి వైతట్టు డనుచు
గోత్రపావనులు హం గంబందయనుచు

ధాత్రీశ్వరుల రిపుల తలగు మనిరంత	భంగమాయె నటంచు బలములు తాను.
సెలవంది తమ భటుల్ చెలగు భేరీలు	పట్టిన రహితుల పశువుల విడచి
కలయ నాదించిరి కంచు నగార్లు	తొట్టుబడి సరదార్లు దొరలు నాయకులు
భోరు కొల్పిరి నవబోతు ధీమిళ్ళు	కడనిల్చి భేరీలు కంచు నగార్లు
బారు దీరిరి పెద్దబాక పట్టించి	తొడబడ నాదించి దోపుగా నంత
కైతప్పెనని చిన గంగురాజేంద్రు	మొనచేసిపోయి గోములవారి నెల్ల
వైతట్టు కంభాణవంబున నిలచి	వెనువెంట నిలిపి ఏతెంచెరాజు
రంగధామరాజు రఘురామరాజు	

వలురాజు తమ్ములు శత్రుసైన్యములను చీల్చిచెందాడుట

అంతట వలురాజు అనుజులు లేచి	శ్రీరామ యని తలచి చివ్వన లేచి
పంత మేర్పడ బల్కి పగకు నెదిరించి	బారు బారులు భువి పడ గూల్చిరంత
మోటకంబుల నెక్కి గోవిందు బలికి	కేరుచు మీరుచు కేక లేయుచును
పోటు మళ్ళించి రిపుల పొట్టలు చించి	పేరెము ల్వారుచు పెనగి కయ్యజ్జ
పట్టి చే సంధించి పగతుల ద్రుంచి	ఒక్కొక్క మెట్టున వరసి తరుగుచును
పొట్టు పొట్టానరించి భూపతుల ద్రుంచి	పక్క చాపలు రెండు పరపిన రీతి
నాశుదేయము నిల్పె నందగోపాలుడు	చెక్కిరి యాదవసేన వైరులను
సామంతుల బట్టి చట్టలు చీల్చి	వక్రైలు జేజీలు పడ గెడపియును
హరిపాలుడు నా పేరు అని తగ బలికె	డొక్కలు చించి కందొనలు గాలించి
కరితుండములు త్రిప్పి కంఠముల్	మంచి సిపాయిల మన్నెనాయకుల
తుంచి	కొంచ కర్పించిరి గోపకుమాళ్ళు
నాపేరు గోవర్ధ నని పేరు వాడి	గున్న ఏనుగు వైరు గుంపుల మీద
భూపాలకుల నణచి వుట మొనరించి	కన్నె సింహముపిల్ల గమకించునటుల
కోపాగ్నులై ధుమికి గోపాల విఘ్నము	దాదీండ్లె ఆళ్ళాల తరిమి హయాళ
ధూపంబు ఆడబ్బిరి భోషవేడమున	నాదించి రని ఖైదుక నాదసంబులును

పొటు ధారలు పొట్ట పగుల గొట్టించి	నిలిపిరి ప్రఖ్యాతి నిఖిల తోకముల
నూటికి నొక్కొక్కరు నొక్కించి	కలిపిరి చెయ్యిచెయ్యి కయ్యంబు లందె
పొడిచి	పొలిపిరి శిరములు పుచ్చకాయలుగ
ముందు ముందు రక్షమూకల గూల్చి	తలిపిరి వలురాజు తమ్ముల మనుచు
వంది మాగధులచే వార్త చదివించి	నలిపిరి శత్రుల నందరి బట్టి
శ్రీరామ ముప్పిళ్ళ చిన్నజముదాళ్ళ	పులపుల చేసిరి భూతలాధిపులు
ఆరూఢి నెఱచి అంప వర్షంబు	కళిపెళ నాదించి కంచు కొమ్ములును
చేసిరి యాదవ సింహవిక్రముల	కొలిపిరి అనినేయ గోసంగి వరులు
ఏసిరి యాదవు లనేక యేనుగుల	కొట్టిరి మదగజ కుంభ స్థలాలు
కోసిరి చేతులు గొంతులు క్రాళ్ళు	మెట్టిరి శత్రుల మెదడు వెట్టరుక
త్రోసిరి కలభూత దొర బంధుజనుల	తట్టిరి చేదంతి దంతులపైన
తరిగిరి కలభూత ధరణీశు బంట్ల	పట్టిరి కడతొలుగు పారుబంటులను
పరిగిరి వెన్నము పై విధము రిపుల	పెట్టిరి సరదార్ల పేర్లు పదినూర్లు
పరిపిరి పగవారిపై బాణములను	కుట్టిరి శూలాలు గుండెలు నాట
నెరపిరి యాదవు లనేకంబులాను	పుట్టిరో అద్భుతం భూమిలోపలను
పలికిరి యాదవుల్ పంతంబు చాల	అటువలె నేతెంచి అణచిరి మూక

వలురాజు మంత్రి పులిముద్దు రామన్న రంగధామరాజు

మంత్రియగు రామలింగంన్న తోపొరి రణము న కూలుట

సమర దొర్బలు ధామసాని వెంగన్న	తేజ మార్తాండు డేతెంచె సెలవొంది
రమణుడు పులిముద్దు రాము గుణధాము	పైనురు గుర్రముల్ పట్టపేనుగులు
ధీరులు సింగముల్ దీటు మానవులు	మదగజంబులు నూరు మన్నె సరదార్లు
పొరు ఘోరము చేయ పొంగుచు లేచి	బదు నొక్కటి వేయి అశ్వమూకలతో
హరిపాలుతో సెలవు నంది నవ్యుచును	బయ లార్చుటంపుచు పగకు నెదిరింప
అరుదేరగా చూచి అటు రంగధాము	రాగానె పులిముద్దు రాము గుణధాము
రాజు తక్కుని మంత్రి రామలింగన్న	సాగి వేగమె ధామసాని వెంగన్న

హయములు పది నూర్లు అణచి పడ మతి మంతులని చాల మరి బుజ్జగించి
ద్రవ్యము మత్తేభముల్ దురములో ద్రోచి అతని గూర్చించి తా నతనితో పోరె
పలురాజు తమ్ములు పంశపావసులు

గూల్చి నిలచి చూచిరి వారు నిలచి పోరగన్న
అయ్యదు మొక్కటి వేయు ఆర్వ మూక రంగధామరాజు రఘరామరాజు

లను చెంగట ఇరువురి శౌర్యంబు జూడ
బయలుచేసిన చేను పడగోసినటుల పోరిరి యిద్దరు భూమి గంపింప
మన్నీల సరదార్ల మదమణచి రంత మీరిరి శౌర్యంబు మించి కోపించి
రంగధామని మంత్రి రామలింగన్న విడబడి పెనగిరి యిద్ద రొక విడుత
ముంగల పొడగాంచి ముంచె శరవృష్టి అడుగునబడి మీదు నై రొక విడుత
నించిన యంతనె నిలిచి యాదవులు తకచక చెబుకులు చేసి రొక విడుత
పేర్చిరి శరములు పెనువాన రీతి వకరి గొంతులు వక రొడిసి రొక విడుత

అంచితంబుగ తన్ను అందరు జూడ చేతప్పు లేకుండ చెంది రొక విడుత
రామలింగేశ్వరుడు రణము చాలించి ఘాత చేసిరి దొడ్డగా నొక విడుత
సీమంబుతో బల్లె నిలచి అల్లంత రామలింగేశు నురంబు పులిముద్దు
“రావన్న పులిముద్దు రామన్న నాతో రామన్న నరికె తా నసిథార మునుగ
కోవన్న యుద్ధము కొదువ లేకుండ నరికిన మూర్చిల్లి అంతలో దెలిసి
వకరికి ఇద్దరు వైరంబు జగతి కెరలి గోరెను కలిని కెదురు రోషించి

తగదు సీకును నాకు తగును యుద్ధంబు మురుగడ భూపతు లెంచుచుండంగ
చాలించు ఘను దామసాని వెంగనను పరవళ్ళు చేయుచు పట్టిన కొంచు
ఆలించు నొకగడియ అటు నిల్పరమ్ము” ఆలమున చెడుగుడు లాడిన వగిది
అనిన పులిముద్దు రామన్న తా లేచి పులిముద్దు రామన్న నదృశముగా నరికె
నెరచి రమ్మనె తనతో నిలిచి పోరు బవరమున నిద్దరికి భారమై పోట్లు
టకును తివెరి యుద్ధము చేయ దీరులై లేచి

ఘనదామసాని వెంగన నిలుచుండ పెనిగిరి యిద్దరు పిడిగుద్దులాట
అనుబంధగా నిర్దురాజి పిక్షింప తవివ తిథగ పోట్లు దాకి హరి దలచి

కత్తుల పాన్పుల కలవర మొంద
మతేభములరీతి మడిసిరిద్దరును

సత్తుగల మొనభటుల్ సాహసవరులు.

వలురాజు మంత్రి దామసాని వెంగన్న, రంగధామరాజు బావయగు రాజగోపాలుని చంపి వీరస్వర్గము చేరుట

ఇత్తరి వారిద్దరిల గూలుబెరిగి
సాహసాంగుడు దామసాని వెంగన్న
బాహు బలంబు చూపదలంచి చేసి
ఖండించెవైరుల గజ తురంగముల
తుండించె నొక్కొక్క దుగ్గాధిపతుల
దండించె మేలు నర్దార వజీర్ల
పండించె ధరను భూపాల శేఖరుల
తప్పించె శిరములు దండి నాయకుల
నొప్పించె కలహత నృపులను వర్ల
కుప్పించె పాతెల గుంపులమీద
కప్పించె పెండ్లాళి కానరాకుండ
ఇటువలె యుద్ధంబు విషరీతము గను
కట పెట్టి సేయ వాక్రమ మెల్లజూచి
రంగధామని బావ రాజగోపాలు
సోగర స్థలి విచ్చి సైంధవమెక్కి
“యెవ్వరు దామసానియొక్కటించు
క్రొవ్వి వాహని వెంగన్నకొనగ వేపించి
తెప్పంగ వాని పోయె దైర్యంబు
ఇప్పుడు చూడు నీ విజృంభణే?”

అని రాజగోపాలు డాడిన దామ
సాని వెంగళు రణస్థలి నిట్టులనియె
“విను రాజగోపాల విక్రమశీల :
అని సేయ నెరయోధు వొదువు నీవు
నారాజు హరిపాలు నందగోపాలు
కోరి నాయుద్ధము కొనియాడ వలయు
రఘురామ రాజు మీ రంగధామన్న
తగు వారి యుద్ధమని తలచ
వలెనయ్యె”

అని యార్చి పేర్చి కరాళంబు పూని
మును రాజగోపాలు ముఖమున వైచె
వైచుకరాళము వైపు దప్పించి
సాచియు వెంగళ సాహస్రీతముని
గడిమి తొప్పుచు పేర్చి కడు కరాళించి
పొడిచెరొమ్మున యుదువుంగ వోతముని
ఝడియక ఆల దామసాని వెంగన్న
భారమై రాజగోపాలుని జూచి
నోరుడిగి యదు బలొన్నతుడు తోప్పించి
సుక్కక యిరువేర చొరలు చేపి

చక్కగ నతనెడమ చనుమొన బొడిచె పీరుడు డామసాన్ని వెంగళుడపుడు
అమరక ఆ పోటు ఆయంబు దగిలి ధర నిల్వలేకను తలచె శ్రీహరిని
భ్రమధడ్డి కన్నుల పరమాత్ముడలచి గరి దూరి బాణాలు గాయములచేత
రాజగోపాలుండు రాజులు జూడ వారిగె మత్తేభమువలె భూమిపైన
అజితోపల గూలె హరహర యనుచు

మలురాజు మంత్రి బండారుమల్లు గంగురాజు చెలికాడగు సరదారు పాపన్నతో పోరాడి కూలుట

అతడు గూలుచెరింగి హరిపాలుడపుడు బండారు మల్లన్న పైదాకె నపుడు
మతిమంతు బండారు మల్లుని జూచె నిండారు కన్నుల నిలచి ద్రిష్టించి
చూచినంతవె రణశూరుడై లేచి బండారు మల్లన్న పక పకనవ్వి
త్రాచుడు నని యిక తగు హయంబెక్కి చంద్రప్రతాప రణశౌర్యుడై పలికె ;
ఏతెంచె వైరిసేనల మీద నంత “మనుడవు పాపన్న కయ్యము చేయు
ఘాతచే పగవారి కంతముల్ దునిమె వనరంగ బహుశౌర్య వంతుడటంచు
పాటింప ఏనుగులపై వార్ని ద్రుంచె బహు మన్నె సరదార్లు పలుకగా వింటి
ఘోటకంబులు చెండి గుట్టలు వైచె వహికెక్కు బహు బుద్ధి మంతుడవు
పృథివిపై మత్తేభ పుట మణిగించి వేగ
అ తిశౌర్యవంతుల హతము గావించి
అటు మీద దాటించి హయము

హయ్యాలి

అటువలె నేతెంచు పీరుని జూచి
కలభూపతికి చెలికాడు గుడికాడు
బలుకారు సరుదారు పాపన్న పేరు
రంగధామునకు కరిమ్ములు మొగిచి
పొంగుచు భట్టజే పొగడించు కొనుచు

రమ్ము తడవేటికి రంగంబు సేయ
లెమ్మువి నంత తాలేచి పాపన్న
జముదాశి నేజాల జడి వానలీల
నిముసు కత్తులతోటి నిలువెల్లిపోట్లు
బండారు మల్లుకు ప్రైభారమాయె
కండ కండకు పోట్లు కత్తి నరుకులు
తగిలి కోపించె నుద్ధతి కతారమున
తగిలించె ఎదురొమ్ము దాటి పరుజాన

అదిగాడి పాపన్న కతి భారమయ్యే హరిపాలుజూడ శ్రీహరిని ప్రార్థించె
చుదినుంచి పరమేశు మహిమీదవ్రాతె. మేలు మేలని సురల్ మెచ్చు చుండంగ
చురి వెనుక బండ్లారు మల్లు గ్రాయముల. నాలమున గూతె బండ్లారు మల్లన్న.

హరిపాలుడు రంగధామరాజుతో యుద్ధము చేయుట

హరిపాలుడు పంచ కల్యాణిపై నెక్కి షక వక్ నవ్వి హరిపాల భూవిభుడు..
మురియుచు రంగధాముని డాకి బలికె వక్రదివ్య శరము పావకుడను పేరు
“కంభూత మీయన్న గంగ భూపాలు తగుల నేసెను రంగధాముని యురము
జలురాజు మాయన్న వరగుణసాంద్రు తగిలిన దేహంబు తహతహ పడును
డెలచుంచి కండెమొండెముల పట్టుముల పరిపరి విధాల బాణమట్టాల
నెరకొని మిము మమ్ము నెరయోధు హరిపాలకుని తేజి నవనిపై గూల్చె
లనుచు హయము కూలుట తెలిసి హరిపాల
కోరి పంపిరి పేరు క్రొనియాడి మనల కుండు

ఇద్దరికి జోడవును యుద్ధంబు వార్త
పెద్ద అన్నల వరకు పేరు గావలయు
రంగధాముడ యుద్ధరంగ మీ వేశ
శృంగార వర్ణమై చూడవలె జనులు”
అనుచు ఘోషించి కరాళించి మించి
ధనువు ఎక్కిడి రంగధాముని మీద
పంచ శరంబు లింపార మెనిండ
నించెను హరిపాల స్తపతీశ్వరుండు
రంగధామునకు శరంబులు నాటి
రంగై న దీప్త శరంబులు దీసి
కర్ణమున్ పట్టుతర కర్ణాంతముగను
హరిపాలకుని నుదురంటగ వైచె,

నయగుణ ధ్వని చేసి నారసంబులను
ధరగూల్చె నటు రంగధాముని హయము
ఇరువురు విరథులై విడిబడి ఘోర
శర పరంపరల విచ్చలవిడి చేసి
వరబాహు శక్తిచే వక్ర బాణమున
రంగధాముని శిరము రంపమున దరుగు
భంగి భువిగూల్చె హరిపాల శేఖరుడు
పొంగి యాదవసేన పొగడె హరి
పాలుని
రంగధాముని గూల్చి రాజు హరి
పాలుడు
అంగాగములు కండ్లలుగులు నాటి

త్రిపురసంహారుని దీన రక్షకుని
విపరీతముగ వరమిచ్చెడివాని
ఫాలాక్షు పార్వతి పతియైన వాని

నీలకంఠేశుని నిల్చి హృదయమున
హరి పాలకుండొరిగె నమరులు మెచ్చ

నందగోపాలుడు రఘురామరాజుతో పోరాడుట

హరిపాలకుం డొరుగు టదియెల్ల దెలిసి అవసీశ : మాచేత నందు కార్యంబు
నంద గోపాలుండు అమిత విక్రముడు ఆవల తొలగు నీవని చేయకుంటె"
అందె సింహతలాట మమరిన హయము రోషించి హయమును రూఢి సురికించి
క్రమమొప్ప సవరత్న కలికి తురాయి భాషించి రఘురాముపైకి లంఘించి
కొమరొప్ప ముత్యాల గొడుగుల నీడ మేరు సమానులు మెరుపులో యనగ
రంజిల్లు రఘురామరాజు రవితేజు వారిధి తొనుకులో వడియు సింగములొ
పంజుపై నందగోపాలు డేరెంచె భల్లూకములునొ సొంపైన వ్యాఘ్రములొ
రఘురామ రాజేంద్రు రథముపై డిగ్గి విల్లునంబుల నేజి ఈటె ముప్పిళ్ళ
తగు ఘోటకంబెక్కి ధాటిగా నిలచె బాకుల సొంగుల పట్టె చెణుకులను
నిలచిన కనుగొని నందగోపాలుడు ఏకాంగి వీరులై యెదురించి నిలచి
పలికెను అతనితో ప్రౌఢవాక్యములు : నందగోపాలుండు ఆర్చి కుప్పించి
“వివరయ్య రఘురామ : విమలగుణ అంది రఘురాముని ఆయంబు దగల

ధామ : జముజాలమున గ్రుమ్మె సాహసోత్తముడు
ఘనుడవు నీవు భీకర శాలి వనుచు అమరనాటిన నొప్పినట్టి రఘురాముడు
భువిలోన సకల నేర్పరి వనుచు నిన్ను నందగోపాలుని నరికె ఖడ్గమున
అవనిలో నందరు ఆడుకొన విందు ఇందందు ఘోషించె ఇటునటు మెలగి
అక్కడక్కడ యుద్ధమవని లోపలను అది నందగోపాలుని కాయంబు తగిలి
చెక్కి చెండాడిన శౌర్యుండవనుచు పదును జముదాళ్ళను వరు జానపొడిచె
బలు మన్నెసరదాల్లు పల్కగా వింటి కోపించి రఘురాముడు కోరి ఖడ్గమున
సులభ మెన్నగరాదు శూర్తుండవన్నిరి చేసిడి యాదవసింహా వ్రటు వైచె

పక పక నవ్వి యా పార్థివో త్తముడు నిగమాంతవేద్యుని నిల్పి హృద
ప్రకటించి నందగోపాలు రోషించి యమున
రఘురాము శిర మిల ధరవ్రాల తెగ నందగోపాలుండు అపనిపై నొరిగె
టార్చి

గోవర్ధనుండు-చిన గంగురాజుతో యుద్ధము చేయుట

అన్న లిద్దరు గూలు టదియెల్ల దెలిసి
వన్నె హయమును గోవర్ధనుండెక్కి
వైరుల నురుమాడి వాజుల గూల్చి
ధైర్య ప్రరాపు డుద్ధండ కోపమున
స్యందన వారణ శస్త్ర సంఘముల
ముందుగా సరికట్టి మూకసర్దార్ల
పదింహా మేటి భూపాల శేఖరుల
పధిమించె నపుడు గోవర్ధనోత్తముడు
అతని ప్రతాపంబు సంతయు చూచి
మతిమంతు చినగంగు మండలాధిపుడు
తక్కిన బలములు తగిన భూవరులు
మక్కువ ఇరుమేర మరి చేరి కొలువ
గోవర్ధనుని దాకి కోయని యార్చి
భావింప గంగభూపాలు డిట్లనియె
“వద్దు యుద్ధంబు గోవర్ధన నాతో
ఫద్దు శౌర్యము లేల బల్కుచున్నావు
బుద్ధిశాలివి ఇట్టి బుద్ధులు మావి
తద్దయు వేడ్కతో తర్తిపోవన్న
కద్దు యుద్ధంబు ఎక్కడనైన భువిని
ఇద్దరు సైన్యము లిడిబడి చవితి

కుద్దు మా యన్నలు కులగిరుల పోలి
హద్దుగా పోరాడి హతమైరి చాల
అన్నలిద్దర గొంచు నరుగు మెలమంచి
వన్నెగా మాయన్నలను గొంచు నేను
ఖండెమొండెమునకు కదలి పొయ్యె
దను”
అని యాడు మాటకు అల్లున నవ్వి
అదలించి చినగంగు అసహాయ వరుని
వదనంబు చూచి గోవర్ధనుండనియె:
“ఓ వీరశేఖర : ఓ గంగురాజు :
ఈవార్త వీనుల వినరాదు నిలుపు
మా యన్నలిద్దరు మడిసిరటంచు
ఆ యన్న కడకు నేనరుగ ధర్మంబె
వినరాని మాటలు ఈలాగు మాతో
అనరాదు రాజుల కపకీర్తి కలుగు
మాయన్న విన్న యేమను ననుజూచి
న్యాయంబు గాదు అన్యాయంబు ఇదియు
పల్కులేటికి నాతో జవరంబు చేయ
నులికితే తొలగుము నృపతున్నకడకు”
గోవర్ధనుండిట్లు ఘోరాణి లోన్న

తీవరంబుగ పలికి ధీరుడై కదసె
కదసిన యపుడె చిసగంగు రాజేంద్రు
పడిలుడై అజి కేర్పడ నెల్పెనంత
బాలరాజులు పిల్లు బాణముల్ తొడగి
పూలయడులపలె భూపాలమణులు
కాండంబు లైదు చిసగంగు భోజుండు
చెండెను యదుకుల శేఖరు మీద
అంత గోవర్ధనుం డాగ్రుడై నిలచి
మంత్రించి యొకబాణ మతనిపై వై చె
వై చిన గంగభూవరు నుదరంబె
సైవక నిరుపది సాయకంబులను
వరశక్తి నేసె గోవర్ధను దగుల
ధర నిల్చి కాండములు దాకిన నతడు
అదళించి గోవర్ధ నవనిపాలకుడు
గదియించి తురంగంబు గంగేశుపైన
గొడుగు పడిగెలు గూల్చె గోవర్ధనుండు
యాదవుతేజీని అవనిపై గడపె
ఇరువురు ధరణిపై విడిబడిరంత
పరువిడి చేసి నేర్పరి వివిధగతుల
తీవరంబున పట్ట తీసిపోవై చె
గోవర్ధనుండతని గొంతు తెగవై చె
కరణాల కొరకుగా కలహంబు చేసి
వరిగె చిన గంగుభూవరుడు ధరమీద

అంత గోవర్ధనుం డమితవిక్రముడు
కొంత యుద్ధము కరి ఘోటకావళుల
షిలిలోన కీర్తి సుస్థిరముగా నిలువ
వృథివీతలేంద్రు లద్భుతముగా జంపి
రాజుల సరదార్ల రంగచుద్ధమున
రోజు పరిపించి విరోధుల గూల్చి
తేజీల రాహతుల తెరపు లొటిపీటల
ఆజిలో పుట మణచి అవనిపై వరిగె
ఆ సమయంబున నా రణంబునకు
రాసాగె పులులు హేరాళంబుగాను
నక్కలు గుంపులై నడికల్లు జొచ్చి
దొక్కలుచించి మొండెము లొండుచేసె
ప్రేవులు దొబ్బలు పెరికి భక్షించి
గావులు బట్టి చక్కని రక్తమెల్ల
పీల్చి సంతోషించి పేరెముల్ బారు
ఆర్చుచు భూతములాడు బాములును
దొబ్బలు గుండెలు దొరకొని మెసగి
బెబ్బులుల్ కడుపుపై పెళపెళనార్చు
మాత చేయుచు కల్లి కాపాడు కొనుచు
భేతాళు డేతెంచె పెడబొబ్బ లిడుచు
మరి యిట్లు విపరీత మార్గమై రణము
పరగంగ ఆజిలోపల నుండె నంత

యుద్ధమున మరణించిన వలురాజు తమ్ములను మంత్రిలు

యలమంచికి తీసికొని వచ్చుట

ఐవరము నందగోపాలు హరిపాలు
నవతేజ గోవర్ధనమిత విక్రముడు

అని చేసి పగతుల అవనిపై గూల్చి
చునమైన బాణముల్ గాడి మైనిండ

అలుగుల పాన్సుపై హరహరయనుచు
ఇల గూలుటయు చూచి యెలమి యాద
తిరుమందు లచ్చన్న, తిరుగొండి రాము
పురుదారు మాతన్న, వోచ రామన్న,
వలురాజుతమ్ములు వరుగుట చూచి
కలయ నేతెంచి అక్కడికిని వారు
భోజుల వీక్షించి పొక్కి తలయూచి
“రాజధరు దయదప్పె వ్రాసె నా
కాలము కూడెను ఘనవంతులార
చాం మీపై నిండ శరములు గాడి
యీలాగు రణరంగ వీఘ లేర్పరచి
సోలితిరె యదువీర శూరులై యిందు
ఆలములకెదురులేరని పించి మాతొ
వాలలాడితిరె కేవలముగ రిపుల
వలురాజు మీ యన్న వంశవిస్తారు
వలనొప్ప ఈ చెడ్డవార్త దావించె
ఎంత చింతించునో యదుకులోత్తముడు
కంతు సమాన భూకాంత సుతులార!”
అనుచు దుఃఖించి పాలకి లోననుంచి
ఘనచిత్ర వస్త్రముల్ గప్పి మైనిండ
బంధువుల్ గుమిగూడి పల్లకిలెత్తి
వండి మాగధులచే వార్త చదివించి
కల బంధువర్గంబు గడియ లోపలనె
అలమంబిపురి చేర నేతెంచి రంత

వలురాజు కొలువు చావడియున్నకడకు
కల కలార్పాటముల ఘాతచే వారి
పులు బిరుదులు పద్యముల్ భీకరాకృతిగ
వరుసతో చదివిరి వందిమాగధులు
రంతులు విని వలురాజు భూవిభుడు
ఎంతయు భీతిల్లి యదురాజు బిరుదు
వినబడి తా లేచి వెతబడి నిలచి
తనలోన తాను తన తమ్ముల తలపు
తలచుచున్నంతనే దగ్గరచేరి
పలికిరి యదురాజు పదపద్య సరళి
నిలిచి రణస్థలి నిలువెల్ల దెలుప
“వలురాజు గోకుల వంశవిస్తార :
నవమన్మథాకార : నయగుణాచార :
ధవళయశోపార : ధర్మశరీర :
నీ చిన్నితమ్ములు నీతిపావనులు
రాచకుమారుల రణమందు గూల్చి
దేశాధిపతుల దుర్దశలు పరిపించి
భాసిల్లు యదుకుల పంత మేర్పరచి
మొనకొని వైరిసమూహము నెల్ల
వెనుదగిలి శిరములు వెదకి ఖండించి
గంగురాజాధీశు ఘనుని తమ్ములను
పొంగి తలలు ద్రుంచి పొగిడించి బిరుదు
హతమైరి తమ్ములు అవనీశతలక :
మృతి చెందిరయ్య నీ ముద్దుల చిన్ని
భోజులు రొమ్మున పోట్లును నాటి”

వలరాజు తన తమ్ములకై దుఃఖించుట

రాజు లిటువలె చెల్లినది వినినంత . దిటము చేసుక యుండు దేహమదేల ?
 పరికించి వలరాజు పడి మూర్ఛనొంది . అసుజుల తరుణుల సన్నికడ నిల్చి
 ధరణీశ్వరుడు లేచి తమ్ముల జూచి . ననబోణితో గూడి నాభోగమేల ?
 తానంత భువిమీద తడబడ లేచి . నందగోపాల ! నిన్ననిలోన జంపి
 "వో నందగోపాల ! వో హరిపాల ! యిందు నా ప్రాణంబు లిల బొంద
 గోవర్ధనుండ ! నా గోముల ముద్దు . గలదె ?
 కోవయ్య నేను మీ గోము చూచెదను హరిపాల ! నీవంటి యనుజుని విడచి
 మిముచూచి మది చాల మురియుచు నుంటి పరగ నా బొందిలో ప్రాణ ముండెడిన ?
 మము విడిపోతిరి మా యన్నలార గోవర్ధనుడ ! నిను మోరాజు గూల్చి
 నాణ్యము లై నట్టి నా తమ్ములార భావము శయ్యపై పండి యుండెడిన ?
 బాణాల పాలుగా పంపితి మిమ్ము యలమంచి నాకేల? వెలదియు నేల?
 ఎన్నడు యుద్ధంబు ఎరుగని వార్ని కుల బంధువులు ఏల? గురువులు ఏల?
 కన్నెకుమారుల కలని కంపితిని పరగ పుత్రులు ఏల? భాగ్యంబు లేల?
 పంపినందుకు యదుపంత మీడేర్చి సరగ బ్రతుకులు ఏల? సంపద యేల ?
 సొంపుతో రణముకు సొరవులు చేసి కొడుకులు శివులు మోడు మోడ
 యిలలోన మీకీర్తి వెలసి నటింప నుచు
 వలరాజు తమ్ములను వార్తకెక్కితిరి అడలు చున్నారు అది ఏమి అనరు
 నందగోపాలక ! అపనీశశిలక ! ప్రేమతో సింహాద్రి పెద్ది రాజేంద్రు
 అందమెన్నడు జూతు నరుదెంచి రాగ సామజ భుజశాలి సరసు చెరనూక
 హరిపాలు ! చదరంగ మాడుచుండగ పొలు పొందు నలనూక పోలురాజేంద్రు
 ఇరవుగా కన్నార ఎన్నడు చూతు? కలకంఠి కొమరమ్మ కన్న కుచూడై
 గోవర్ధనుడ ! నీవు మోటకం బెక్కి దుఃఖవారాళిలో దుముకుచున్నారు
 భావింప నాదృష్టి బారు దెన్నటికి ? అక్కరతో లేచి అది యేమి అనరు
 ఇటువంటి తమ్ముల వీరుల చేసి చింతచే మీ చదివ చీకాకు పడగ

అంతరంగమున మీ అలివేణులెల్ల
వార్త వినినంతనె వలపోతమాని
కీర్తిరావలెము. మిక్కిలి సాగుమాన
మరుదెంతుమని లేచి ఆయత్తపడుచు
వతుగుచు. మన్నారు ఓ తమ్ములార !
వగపెట్టు నిలుపుదు వో పల్లికొండ :

యిల నెట్లు తాకుదు వీరుల జూచి
వీరి పోట్లాటనే వింటిని కాని
శూరత్వ మాపట్ల చూడలేనైతి
ఏకగర్భమునందు వెడలినందులకు
శ్రీకాంతు డిటుచలె చేసి యెడబాపె.
వృథివిరో తమ్ములు పుచ్చెదర చాల
మతిమంతు లిటువంటి మానవాధిపులు
ప్రతిమాట అన్నతో బలుకని వారు
సతత మాచారంబు సలిపెడి వారు
వినయంబు ఘనయందు విహిత

మార్గంబు

వినలేదు కనలేదు విను పల్లికొండ !
హరిమారు నీవు మా కానతి యేమి ?
దరిచూపి రక్షించు దరియించలేను
తమ్ములు నేను ఏదారి నడచినను
క్రమమింతు శత్రుల కుదులు

త్రొక్కింతు

తమ్ము లెన్నడు జూతు దాపట రాగ
నిమ్మళించదు మనసు నిలిపెదననిన
అని రాజు దుఃఖము ననుజాలవంక
కనుగొని బొగులుచు కడుశోకమొంది
వలురాజు దుఃఖించి వొరుగుట జూచి
యెలమంచి సభ యంత యేకరంతులుగ
కొలుకుల కన్నీరు గోళ్ళ జిమ్ముచును
తొలకరి వానలు దుమికినయట్లు
కులకోటి బాంధవులు కులము చుట్టాలు
వలపోయ సాగిరి పంకలు చేరి

మంత్రి పల్లికొండ వలురాజును ఓడార్చుట

కోడండధర. పల్లికొండ. యిట్లునియె.
యాదవభోజుని ఎత్తి లాలించి
"తాతయ్య వలురాజు : తగదు. చింతింప.
జ్యోతి. తెచ్చిన వారికేల యీ వగవు.
సనజాననుని వ్రాత. వడుపు వప్పింప

మన మొంతవారము మానవాధీశ :
చిన్నిరాజులు అని చెల్లిరన నేల ?
పున్నవారము రేపు పుర్వీతలేంద్ర :
వారు చెల్లివ వెనుక వసుధమై నాశ
కొరు వారెవ్వరు గోపాలవంశ :

చాలు నీ తమ్ములు, సమరప్రతాప : అని పల్లికొండ యిట్లాడగా వినియు
మేలు మేలనిరి భూమేలు భూపతులు ఘనుడు దిగ్గునలేచి ఘడియలోపలనె
వలురాజు : నీ యంత వార్త పుణ్యునకు త్రవ్వించె గుండముల్ తరుణులకు
వలపోత చెల్లదు వగవు చాలించు సెలవు

రాజువు దుఃఖించరాదు తమ్ములకు అద్వైతుక సాగుమానములు గావించి
కాజేయు మీ పని కదలించు దండు తరువాత బంధువుల్ తాను తమ్ములకు
సభవారి దుఃఖము సఖుల దుఃఖంబు వరుస క్రతువులు చేసి వసుధలో
రభసంబు ఏటికి రాజు : చాలించు గలుగు

పురిలోన కాలంబు పుణ్యంబు ఏమి శండిగ షోడశ దానములు చేసి
ధరణీశులకు చావు ధర్మమే యిటుల మండలాధీశు తిరుమందులు తాము
సంగద మరదండ్ల సాగుమానంబు సాపంక్తి గూర్చుండి వడ్రసాన్నములు
రంగుగా సెలవిమ్ము రాజిటు తెమ్ము” ఔపాసనములంది అలడు జయించి

వలురాజు కలభూత గంగురాజుతో యుద్ధముచేయ

న మ క ట్టు ట

పల్లికొండ వారించుట - పలురాజు నిశ్చయము

మా ర కు ం డు ట

ఒకనాడు కొలువుండి వలురాజు విభుడు “వినవయ్య పండుముల విమల రవి
సకల మంత్రులు హితుల్ సన్నిధి తేజ :

గొలువ అవనిలో అనుజులు హతమైన వెనుక
ఎల్లవారును విన నెదుట గూర్చున్న ఎలమంచి పట్టణ మేలను మనకు ?
పల్లెకొండను చూచి పలికె యదురాజు కలభూత నృపతితో కలహంబు మనము
చేయగపతె మన సేనలకెల్ల

నీయుడి సెలవును ఇప్పుడే తీర”

అని వల్కుగా విని హరి పల్లెకొండ

“మనుజేశ : వలురాజు : మనవి ఆలించు

అనుజులు చెల్లెరని అధిక రోషము

ఘనుడ నీకేటికి కడు వెర్రిబుద్ధి

ధరణీశ : సారెకు తమ్ముల వార్త

నెరసు బారిన రీతి నేల బల్కెదవు

వీరు వారును మహా వీరసము చేసి

బారు దీరిరి ఘోర బవరంబునందు

పోరాడి యిరువురు బొలిసిరిగాక

వారిచే వీరును వారుగుట లేదు

అల గంగరాజేంద్రు ననుజుల జంపి

వలురాజు : నీతమ్ము లొరిగిరి గాక

మిగుల పోవుటలేదు మిక్కిలి వారు

తెగువతో వెనుకను చెల్లెరి భువిని

వారిపై కయ్యంబు వలదు సారెకును

వారు ముగ్గురు రాజు వరులును చెల్లె

వీరు ముగ్గురు చెల్లె విను వలురాజు :

బలము సమానంబు ప్రభువులు సమము

కలహంబు చాలిందు కడ ముట్టబోదు

రాబోరు తమ్ములు రాజు వలురాజు :

ఆఘాస గాగలదొ అది తెలియబోదు

ఆజిలో పోరాట మందుముమ్మాడ్కి

నే చెప్పినది నమ్ము నెగులు బోనిమ్ము

కలభూపతికి నీకు కలహంబు వద్దు

తిలకింప నా దృష్టి తిరుగనంటి

చాలు యుద్ధము నీకు చారుల కొరకు

యేలయ్య యుద్ధము యదుకుల

చంద్ర ?”

అని పల్లెకొండ ఇట్లాడగా చాల

విని వలురాజేంద్రు డిట్లని పలికె :

“పండుముల గుణశాలి : భాగ్యవం

తుండ :

సుందరాంగుడ : నీదు సుద్ధిపోదాయె

మంత్ర శిఖామణి : మౌక్తికాభరణ :

తండ్రులపరాధుల దైవము లాది

సుజన పాలనమూర్తి ? సురుచిరకీర్తి :

విజయ బలోద్ధండ : విను పల్లెకొండ :

బహు దినంబులు మనె పట్టణం బేలి

మహికెక్కి యెన్నాళ్ళు మరియుండ

గలము

అగ్గలముగ ఎల్లి ఆ రాజు కోట

లగ్గ కెక్కింతు కోలాహలము రిపుల

కొట్టింతు నామది కోరిక దీర

నెట్టింతు కోటలో నేడు సర్దార్

త్రొక్కింతు తురుముగ తురగ సంఘ

ముల

చెక్కింతు ముక్కులు చెలగి శూలాల

మగ్గింతు గిరులగు మదగజంబులను

బ్రుంగింతు రక్తాన ముంతు రక్తమున”

అని యిట్లు వలురాజు ఆడినందులకు

విని పల్లెకొండ తానిట్లని పలికె :

“యదుకుల రాజేంద్ర : అమిత గుణ కలభూతరాజుతో కాలు దువ్వచును
సాంద్ర : కలహ మేమిటికి లేని కార్యమేమిటికి
కదన విక్రమమూర్తి : కలదు నీ నా బుద్ధి విను తాత : నయగుణాతీతః
కీర్తి : నీబుద్ధి గోకులము నిర్మూల మాను”
ఎన్నశక్యంబె నీ నెర మొగతనము అన విని వలురాజు అట్లన నవ్వి
చిన్నవారము మేము చెప్పగా వినవు వినయమార్గంబున ఇట్లని పలికె :
కలభూతరాజుతో కలహంబు వలదు “శ్రీరామః గోవిందః శౌరిః ముకుందః
వలురాజు : పైబడి వచ్చు కార్యంబు నారాయణవతారః నవనీతచోరః
ధీరుడ నా దివ్యదృష్టి చూచినను నందకుమారః సుజనాపనశూరః
పొరదు హెచ్చుగా పొరుషంబై తె పండుముల ఉద్దండ పల్లెకొండయ్యః
సరసుడ : యిరువురు సరిబడగలరు బ్రతుకుటపై ఆశ ప్రాణిపై ఆశ
సొరిది విప్రలు ఏల చొచ్చిరి మరుగు : సతులపై ఆశ సంసారంబు ఆశ
కరుణించుమని వేడుకొననేల మిమ్ము : వప్పుదు మానసం బో పల్లెకొండ
ధరణీశ : నీ కింత దయ యేల గల్గెః కుప్పింతు నొప్పింతు కుంభీనీపతుల
కలిగినందుకు బుద్ధి గల్గు తమ్ములను తప్పింతు శిరములు దండి రాసులుగ
కలనికి పంపించి కయ్యమిటు కొల్చి కప్పింతు పెంధూశి కానరాకుండ
తతికాల మరుదెంచి దై వాఙ్మనుంచి ఇప్పించు సెలవు యదువీరవర్గమునకు”
మితి మీరి పోయిన మీదట నీవు

పల్లెకొండ నైస్యములను ఆయత్త పరుచుట

ఆసు పల్కు విని లేచి హరి పల్లెకొండ పలుకుచు పేర్వారి పల్లెకొండయ్య
వీసర తిరుమందుల వల్లపులకెల్ల కులబంధువుల నెల్ల గురువు తా బిలచెః
కొలువు లోపల నున్న గోపవీరులకు “జెట్టి బోయినవారః జడదారివారః
సెలవిచ్చె పైనము లేసలకెల్ల మట్టిగా కోటలగ్గకు మీకు సెలవుః

పల్లెబోయినవార! బండారువార!

పెల్లుగా లగ్గకు పైనముల్ గండి:

కొండెబోయినవార! కొమ్మనాలవార!

ఖండితముకోట లగ్గకు మీకు సెలవు

ఆవపువ్వువార! ఆచ్యుతువార!

వేవేగ లగ్గకు వేగ పడరయ్య

గుండె పోయినవార! గుమ్మడివార!

దండి లగ్గకు సెలవు తర్లడివేళ

శంఖుదారవార! జడదేవివార!

శంకేల లగ్గకు సెలవు పదరయ్య

కనక నందులవార! గంగావువార!

పనిబూని లగ్గకు పదరయ్య సెలవు!

మద్దిరావులవార! మాధవువార!

సద్విజ్ఞోత్తములార! చాలపై లగ్గ

గుమ్మడి వార! ఓ గోవిందువార!

సమ్మతి పదరయ్య సర్వలగ్గలకు

చామపువ్వువార! చింతమవార!

సంతోషలగ్గలకు సాగి పదరయ్య!

చెన్నుబోయినవార! చెంగల్వవార!

పన్నుగ లగ్గలకు పదరయ్య మీరు!

బృందావనమువార! పుల్లెద్దవార!

కందువ కోటలగ్గకు నేగరయ్య!

చామటావులవార! జడదేవివార!

స్థూమరక కోటపై వెళ్ళుడి లగ్గ!

చల్లవార! దామసానియువార!

మొల్లముగ కోటపై ముట్టడి లగ్గ!

రచ్చరావులవార! రాయంచవార!

అచ్చాళి కోటపై కరుదెంచరయ్య!

బోరున కామనబోయినవార!

రారయ్య కోట పేరై న లగ్గకుకు

మట్టెద్దవార! వో మానమువార!

పట్టి వత్తమురండి ప్రాకారలగ్గ

పాలబిందెలవార! పద్మాక్షువార!

వాలాయముగ లెండు వరుసైన లగ్గ!

పోరు కెరువని దండెబోయినవార!

ఆరూఢిగా కోట కరుదెంచరయ్య!”

పైనముల్ గమ్మని పల్లెకొండయ్య

వైనాన కులబంధు వర్గము బిలచి

దేశాధి పతులకు దిక్కు దిక్కులకు

ప్రాసి పంపించె హవ్వాయిగా లేఖ

కమ్మలు చూచుక ఘడి ఘడిరెల్ల

సమ్మతించుక నడిచె సర్వదేశాలు

ఎలమంచి పురి బైట ఎత్తె డేరాలు

ఎలమి భూపతులెల్ల వెలపట నిలచి

వలురాజునకు కబురు వచ్చినా మనుచు

మలయుచు తగు రాజమంత్రి లేర్పరచి

పంపిరి దేశాధిపతులు వేవేగ

వలురాజు తనకుమారుడగు పెద్దిరాజుకు పట్టముగట్టుట

పంపిన యడుకుల పట్టభద్రుండు
పరికింప సంతోష భరితుడై రాజు
మరి మరి నుప్పొంగి మంత్రుల బిలచి
పల్లెకొండను బిలచి పలికె వలురాజు:
“చల్లని మాపాలి స్వామి! నామనవి
విన్నవించెద నీవు విని గారవించు
చెన్నొందు భూపతు లేనాధిపతులు
వచ్చియు నెలమించి వూరిబయళ్ళ
నిశ్చయముగ డేరాలు నిలిచె అల్లవిగొ
వహి కెక్కు మన బంధు వర్గము

మనము

సహజంబుతో దండు సాగించవలెను
ఇదిగాక నొకమాట విను పల్లెకొండ:
కదనము కేర్పడి కదులు చున్నాము
ఇక జయాపజయంబు తెవ్వరి కొక్కొ
నికరంబు యెవ్వరొ నిల్వని దెవరొ
అది తెలియరాదయ్య హరిహరుల

మాయ

కొదువ విచారంబు కొనసాగవలయు
నా ముద్దుపుత్రులు నధిక విక్రములు
కాముని మారుగా ఘనులు ఉన్నారు
బాల లేవురిలోన బలవంతు లెవరో
వాలాయముగ దెల్పు ఓ పల్లెకొండ:
ఘతిమంతు డెవ్వరొ మనకిత్తి నిలుప:
శత్రునికి, శత్రులమధి అధికార మిచ్చి

భూపతి లక్షణంబులు దెల్పి చాల
ఏపుతో మనదండు వెడలించు” మనుచు
అని యిట్లు వలురాజు ఆడినందులకు
గొనకొని పండుముల గోవిందు బలికె:

“తాత! నీ సుతులు ఇంతటి వారలనుచు
నాతరమె వర్ణింప అవనిపాలకుల
వారలు నీకన్న వారై కెక్కుదురు
ధారుణిలో కిత్తి తరుచు తేగలరు

వరుస నావులవారి వంశంబు నిలువ
నిరత మాచారంబు నిలుప గలవారు
తిరమంద కులపగల్ తీర్చ గలవారు

అరుదైన మిక్కిలి అసహాయ నరులు
ఏగురు పుత్రులు ఏకాంగిపరులు

బాగైన శివభక్తి పరులగు వారు
నిత్యాన్నదానులు నీతికోవిదులు
అత్యంత గుణవంతులగుదురు వారు
వలురాజు! నీ సుతుల్ వంశపావనులు

అలఘు బలోద్ధండు లండరికంటె

ఘనుడు విక్రమ గజశంఖధ్వండు
మనుజేశ: యదువీర మండలాధిపతుడు;
పావనతను భవు పరిపాటివాడు
రవిలేఖుడొ పెద్దిరాజు భోజుండు

ధరణిపాలన చేసి ధర్మవర్తనను

అరలేక నడిపించు నని తోచుచుండె

శత్రునికి, శత్రులమధి అధికార మిచ్చి శత్రునాథ: మీ అల్లులమారుడు నింపుచు

మతిమంతు డన్నిటికి మంచి సజ్జనుడె
 భువి నెన్నగలవాడె భూరి విక్రముడె
 అవుగాక యలమంచి అతనిచే గాదు
 బుద్ధిమంతుడు రాజపోషణకర్త
 పెద్దిరాజేశుని పేరనున్నాది
 రమణతో ఎరనూక రాజశేఖరుడు
 విమల చారిత్ర భూవిభుడు నలనూక
 రాజు ఆవులుపోలురాజు నల్వూరికి
 రాజాంశలేదు వలురాజ శేఖరుడ :
 తగిన పట్టపురాజు తను మెచ్చువాడు
 మగటిమి గలవాడు మర్యాదకాదు
 భట్టు నేలెడివాడు బలదృష్టివాడు
 నిటలాక్షు మది నెపుడు నిలిపినవాడు
 ప్రతి దానకర్తుండు పరమ పావనుడు
 సుతికెక్కు మీనందనుడు పెద్దిరాజు
 కులమంచి పాలించి యేలుదుననుచు
 ఎలపావనుం డతడు కోరి యున్నాడు
 ఇది మంచి దినవార మిది శుభనక్షత్ర
 మిది మంచి ముహూర్త మిది మంచివేళ
 కావించి పట్టణకర్తవని యతని
 భావించు రాజుని భక్తితో సుతుని"
 పండుముల దిగ్గజము పలికినందులకు
 స్పందారకులు మెచ్చి పొగడిరి దివిని
 ఎలమంచి పురజనుల్ యెలమి బాంధ
 వులు

పలికిరి పెద్దిభూపతి రాజు అనుచు
 పురరాజు భూసురవర్ణము బిలిచి

నలువంద సింహాసనము శుద్ధిచేసి
 పిలిపించె యలమంచి పిన్న పెద్దలను
 కులగుర్వ్య పండుముల గోవిందు తాను
 రావించి సింహాద్రిరాజు కిట్లనిరి :
 "నా వార్త వినవన్న నా ముద్దలన్న
 యీ పట్ట నామాట ఎంతలేదనక
 కాబట్టి నా మాట కాదనవద్దు
 బలువై న సేనలు బంధువుల్ నేను
 కలభూత నృపతిపై కదలుచున్నాము
 వేడ్కతో యలమంచి నేలుమని నిన్ను
 తోడ్తోన నీకు నేదొరతన మిచ్చి
 పోవలెనని మది పొంగుచునుంటి
 భావజనకుండు పల్లికొండయ్య
 తిలకించి తన దివ్యదృష్టి నీపేర
 వలదు వలదనియు పల్కె ముమ్మారు
 రాజ్య భారము పెద్దిరాజు కిప్పించి
 రాజ్యంబు నడుపుమనె సకలవిభవముల
 దొరతనము కొరకు నను దూరెద
 వనుచు

వరుసతో నిను బిలిచి ఆడితి ఘుండు
 ఇట నొక్క బుద్ధియు మాట శుద్ధియును
 తటుకున వివరించు దారినడిపించి"
 లాలించి జనకు డిట్లాడినందులకు
 చాల సంతోష విశ్రాంతిగై నవ్వి
 పండుముల బలభద్ర బంధువులు తండ్రి
 అందరు వినగ సింహాద్రి యిట్లనియె :
 "నాన్నయ్య యెండుకు నన్నడుగ మీరు

న్యాయంబె, అతడెవ్వ రే నేవ్వరయ్య?
పట్టణంబతడేలి పట్టెడన్నంబు
పెట్టడా చాల సంప్రీతి, కొదువేమి?
తమ్ములుగా కవతల నెవరైన
మమ్ము కడత్రోచి యలమంచి వేలంగ
కలహంబు లేర్పరిచి కద్దు లేదనుచు
బలు నుపాయంబున ప్రజ్ఞలాడుదురు
నా చిన్నితమ్ములు నలుగురిలోన
యోచనవంతులై ఒకరైన భువిని
వంతు కెక్కిన చాలు వలదు తొర

తనము

అంత మీదట మువ్వరనుజుల మాట
ఎరనూక నలనూక ఎలమి పోల్రాజు
కరుణాసముద్రులుగాని నామీద
దయగల తమ్ములు ధర్మపుంగవులు
నయగుణవంతుల నడుగ బనిలేదు
రమణ తోడుత పెద్దిరాజు శేఖరుని
కొమరొందు నవరత్న కొలువు కూట

ముకు

తెప్పించు మార్పులు దీవన లొసగ
నర్పించు యలమంచి అతని పేరిటను"
అనిన సంతోషించి యా వలురాజు
పనిబూని విప్రులు బంధు చనువర్ల
అనువేగ పిలపించి యవనివల్లభుల
అనువొంద బిలిపించె నార్యుల నెల్ల
ఉద్యాపనము చేసి ఉల్లసిల్లుచును
పెద్దిరాజుకు తనలాపియ భాత్యములతో

ఖడ్గు వుంగర మిచ్చి కులబాంధవులతో
ముద్దుల సుతునకు మ్రొక్కువేయించ
కొదమ పరివారంబు కొల్వూ సరదార్లు
ముచమున కరములు మొగిచి రవ్వేశ
తరువాత వలురాజు తనయులందరికి
మర్యాదతో వారి మలినముల్ బాప
పుత్రుల నందర్ని పొత్తున నేక
పాత్రంబులోపల పాలు అన్నంబు
భోజనము గావించి బుక్కాయి అగరు
రాజితంబుగ నేవురన్నదమ్ములును

అలదుక దమ తండ్రి అనుమతిచేత

ఎలమంచి పురమందు వెలయుచునుండ
వలురాజు పుత్రుల వైభవంబెల్ల
తొలగక వీక్షించి తొడలపై నుంచి
విడియముల్ వేర్వేర నిప్పించి సెలవు
అడిగె యుద్ధముచేయ నరిగెద ననుచు
అడిగిన వారేవు రన్నదమ్ములును
తడయ కెదురుగ నిల్చి దండమర్పించి

“కదిలి సేనలు నీవు కలభూతరాజు

పదునైన కోటపై పగలులగ్గలకు
పురికొల్పబోవుచు పురిలోన మమ్ము
విరివి చేసుట కొరకు విడిచిపొయ్యెదవు
అసహాయ శూరులు అయిన నీ సుతులు
పపి బాలకులమైన పారిపొయ్యెదమ
మా బంటుతనమును మా ప్రతాపంబు
నీ బంధువులు నీవు నిలచి వీక్షించు”

అని వెక్కు భంగుల నడిగిడి సుతుల

నెనరున వీక్షించి నెయ్యము బలికి   ఖండింతు కలభూత గంగేశు శిరము
 “బవరము మీకేల పసిబాలకులకు   తెప్పింతు శిరమును ద్వేషిది మీకు
 వివరించి నా వార్త వినుడి సుతులార :   వప్పించు నామాట వప్పు” మటంచు
 కకపికల్ కావించి ఖండెమొండెముల   సారెసారెకు చెయ్యి సాటి పుత్రులకు
 నకనకల్ గావించి అరఘడియలోన   ధారుణీశ్వరు దెల్పి తర్లించె దండు
 భండనంబున వైరు బలములు గూల్తు

వలురాజు ఖండెమొండెముల కోటపై దండెత్తుట

రాజులు మంత్రులు రౌతులు భటులు   కాశ బిగించి డాకాల పెండెంబు
 అజికి నేగ కట్టాయ త్రపడిరి   ధరియించియు ప్రయాణ తాత్పర్య
 కుల బంధువులు యదు గోప శేఖరులు   బుద్ధి
 కలభూత నృపతిపై కదలి రవ్వేళ   తలిరాకుబోణిని తగ నూరడించి
 అంతట భూపాలు డంతఃపురమున   విలసిత కర్పూర విడియంబు లంది
 కంతుని సలి గౌరు కాంతను చేరి   కూర్మిపుక్రల బుజ్జగించె యందునిచె
 అని కేగు వృత్తాంత మంతయు తెలిపి   ధార్మికుం డటు లేచి తలశాల దాటి
 మనుజేశ్వరుడు స్నానమాడి నామములు   సరగున నిజ కొల్వుచావిట నిలచి
 గావించి పరిమళ గంధ కస్తూరి   నరనాథు పండుముల నందనందనుని
 తీవరంబుగ నలది దేహమంతయును   పిలిపించి రాజు సంప్రీతి మార్గమున
 పచ్చి కస్తూరి నింపారగా దిద్ది   తిలకించి రవికోటి దివ్యమౌ కనక
 అచ్చమౌ ధివ్యాంబరములు ధరియించి   పద్మ రేఖలు మించు పాలకినెక్కి
 ముత్యాల పోగులు ముంగ మురుగులును   పద్మారివదనుడై పరతెంచె రాజు
 రత్నాల మకుటంబు రంగు దళకొత్త   అంతట పందముల హరి పల్లెకొండ
 ఘడనూలు కంఠపరి మేలుంగరములు   చెంత నేతెంచెను సైంధవం బెక్కి
 పొడవైన హారముల్ ప్రోదిగా దాల్చి   తడయక బగులు నత్తరి ముత్తరాజు
 కైచేసి తనమేలి కనకాంబరమున   నడచె హయంబెక్కి వాయుకంబుగను

సాహసాంకుని ముందు సర్దారుదండి	తటకున నేగిరి తక్కిన బలము
వాహనంబెక్కి హవ్వాయిగా నడిచె	పుల్లమన్నను వాడు ఊర్వీకు ముందు
వర బలాధ్యుడు చల్లవారి భూపతియు	రొట్ట వేయుచు అధిక రోషుడై నడిచె
చల్ల భూపతి నేడు సమర ప్రతాపు	అవనిపాలు నెదుట అశనిపాకన్న
కరకు మించిన ఘోటకంబుపై నెక్కి	రవళి తోడుత నడచె రాజు దాపటను
కదన సన్నుద్ధుడై ఘనరాజు ముందు	కంచీర్వ టెక్కముల్ ఘనరాజు ముందు
కదలేను వండి మాగధులు నుతింప	వెంటనె హనుమంత వృషభ టెక్కె
దనరుచు మేలు సైంధవముపై నెక్కి	ములు
అనువంద కార్యము హనుమంతు గదిరె	ఎల్లెడ సేనలు యదురాజు ముందు
దండనతేజి నుద్దండ దుమికించి	పల్లకి ముందర పట్టి నడిపించ
బండారుమల్లు భూపతి చెంత నడిచె	పెట పెట తప్పెటూల్ పెద్ద బాకలును
యెక్కి తురగము కరియాపుల చన్న	కట పెట నాడు శృంగార మింపార
మక్కువతో నడిచె మహారాజు ముందు	గిడిబడి నొబోతు కెరలి ఘీంకార
కంకాణవంబుపై గంగుల పోలు	బడి బడి నాదించ పంచ వాద్యములు
పొంకముగ నడిచె యదుభోజు వలపటను	తండోపతండమై దళముల తోడ
తగు నాజిపైనెక్కి తరి శంకరుండు	ఖండెమొండెము కోట గట్టున నిలచె
సౌగసున నేతెంచె శూరుని ముందు	ఆ రేయి దళములు అష్టదిక్కులను
అటువలె బంధువులు అల్లుళ్లు శూర్లు	బారు బారులు దీర్చి బంధించి కోట

వలురాజు కలభూత గంగురాజును యుద్ధమున

కా హ్యో ని ం చు ట

మరునాడు వలురాజు మంత్రుల బిలచి	చక్రవర్తికి కమ్మ చెప్పి వ్రాయించి
హరుషంబుతో చాల నతిగారవించి	కోట లోపల కంపె గొబ్బున కబురు
గ్రక్కున కలభూత గంగు రాజేంద్రు	బాటగా యదురాజ భటులు నేతెంచి

దరవాజకడ నిల్చి ధారుణిపతికి
 నెరి విన్నవించిన వెంటనే వార్ని
 రిప్పించి కమ్మను రాజకరణముకు
 నిప్పించి చదివించె నిలకడగాను
 ఏమని చదివిరి యదురాజు కమ్మ
 “శ్రీయుత కలభూతః సింధు గంభీరః
 పావన గుణశీలః భాగ్యసుశీలః
 ధావజురేఖః శుభాకరః భీక
 రాకారునకు యదురాజు వలురాజు
 రేఖపంపిన చూచి లేచి మామీద
 ప్రాకారమటు వెళ్ళి బలములు నీవు
 సాకరముగ మాతో సమరంబు జేయు
 చుటు గాదటన్న మీ యాత్మలో దలపు
 చిటుముటుల్ బడవలదు సేనల్లు
 మేము
 మొనగల మీ ఖండెమొండెము కోట
 దనరుమ బలనమేతము తోప మేము
 ఎక్కింతు లగ్గకు హేరాశవముగ
 సుక్కుణగింతు నా వుద్దండ శక్తి”
 చదివె ఇటువలె. పుంత్రి సభలోన వినగ
 చదువగ విని రాజు సాహసో త్రముడు
 కమ్మలోపల రాచకార్యంబు దెలిసి
 ముమ్మూరంబుగ కోరమీసంబు దీటి
 “విను బుధ. జనులారః విద్వాంసులారః
 మనులారః యదురాజు గర్వింబి యిటుల
 మొన జేసుకొని కోట ముట్టడి సేసి

అనికి రమ్మని లేఖ లంపించినాడు
 అంపిన మేలాయె నైన కొదువేమి?
 సొంపైన యదువీర శూరుని మీద
 కార్యమందుడు గాని కడకేల బోదు
 సర్వకాలము బ్రతుకు చాలును గాక
 ప్రాయుడి కమ్మను వైనముగ నిపుడు
 ఆయ త్రముగ వ్రాసి అంపు” మటసిన
 నృపతి వార్యములకు నుపముగా కమ్మ
 నపరిమితంబుగా నంతయు వ్రాసి
 యింపుతో పలురాజు విభుని సన్నిధికి
 పంపించె గంగ భూపాలుడు త్వరను
 వలురాజు కొలువుకు పచ్చి యా భటులు
 కలభూత రాజేంద్రు కమ్మలందివ్వ
 ముదమున కమ్మలో ముచ్చటంతయును
 చదివిరి వలురాజు సభయంత వినగః
 “శ్రీయుత. యదుకుల సింధు గంభీరు
 నీమము గల ధర్మ నీతి కోవిదుడు
 కదన. విక్రముడు భీకర. భాహుబులుడు
 కుమరైన సొందర్య కోటిమన్మథుడు
 మతిమంతు డరిక్కుల్ముద్దు భేదితుడు
 క్షితిపాలుడె నట్టి సోమవంశజుడు
 రాజు మహారాజు రాజ రవితేజుః
 భూజన స్తుతిపాత్రు, పుణ్యచరిత్రు
 రాజకంఠీరవు వలురాజుభోజునకు
 సకల గుణ సంపన్ను సరి గంగురాజు
 లిఖించి నటువంటి లేఖలు వినుడి

మమ్ము యుద్ధమునకు రమ్మని వ్రాసి పంపించితిరి చాలు భళిభళి మేలు
కమ్మలంపించిన క్రమ మెల్ల దెలిసె తెంపుతో మీరు మా తెలివై నకోట
రమ్మన లేదు మీరై వచ్చి మాతో పగలు లగ్గలు కెక్కి పంతంబు చాలు
దొమ్మి ముట్టడి కోట దొరకొని వేచి మగతనంబులు పలికి మత్తులై మీరు
అనికీ రమ్మని లేఖ లంపితి రిటుల పగలు చాటుచు నిల్వ ఖావ్యంబు గాదు
వెనుకతీయుట మాకు మోగ్యము కాదు తగదైన బలములు ధారుణీశ్వరులు
యుద్ధము గావలసె యుద్ధండుగను కడహుట కోటపై కదలిరమ్మనుచు
పద్దుతో నిటువంటి పత్రికలు వ్రాసి చదిలేఖ పలురాజు వరమంత్రి చదివె

యాదవబలములు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

కమ్మలు విని రాజు కలకల నవ్వి బాలచంద్రునివార : బడుగులవార :
బ్రహ్మాండముగ యదుబలముల బిలచి పాలబిందెలవార : పదరయ్య లగ్గ :
“కొమనాలవార : హరిగోవిందువార : పచ్చకస్తురివార : పద్మాక్షువార :
క్రమముతో కోటలగ్గల కేగరయ్య : మచ్చరింబున లగ్గ మార్కొనరయ్య :
అమరేంద్రువార : శ్రీహరిదాసు వార : పెరుమాళ్ళవార : వో పెయ్యలవార :
ప్రమదముగ కోటకు పదరయ్యసెలవు : యిరువంద లగ్గకు విడిబడరయ్య :
ఓరుగంటివార : ఓ చల్లవార : లంకేశువార : కల్లందులవార :
హేరాశముగ లగ్గకేతెంచరయ్య : పంకజాక్షునివార : పడరయ్య లగ్గ
చెన్నుబోయినవార : చేమటివార : పోరుకెరువని జెట్టిబోయినవార :
పన్నీరువార : మరి పండుమువార : కొరుమేఘమువార : కదలుడి లగ్గ :
రాచయావులవార : రామూటివార : కమలబాంధవువార : గజపతివార :
లేచి రారయ్య పాతేటియవార : ఉమామహేశ్వరువార : వురుదారువార :
కలువరేకులవార : కవితాపువార : సాకేతుపురివార : సంపతివార :
కళ కల లగ్గకు కడలి పుదరయ్య : భీకరాకృతి కోట బిరుచ్చె న లగ్గ

మధురాపురమువార : మహిషతివార : పదునై న బలములు పరగ వలురాజు
 నిధి మీద రఘురాము నిశ్చయము లగ్గ : కదలిరి కోటపై కడులగ్గకనుచు
 తారకావళివార : తగు చట్టవార : సెలవంది గోసంగి సేన లార్వేలు
 కేరుచు కోట మార్కొనరయ్య లగ్గ : నలిగి మించిన కోట నాజికేర్పడియొ
 ద్వారకాపురివార : దోలమన్నెవార : మొనలైదు ఎక్కటి మూక లార్వేలు
 మేరుశైలమువార : మేలైన లగ్గ : మనవి గైకొని వుల్లమన్న తా గదిలె
 పరమేశ్వరునివార : బండారువార : సరదారుదండును సన్నిధి బిలచి
 అరుదెంచరయ్య బ్రహ్మాండమో లగ్గ : ధరిణీకు డంపించె తగు బహుమాన
 శంభునివార : హరిశంకరువార : మమితముగ పదివేలమంది తోడుతను
 జ్యంభణంబుగ రండు సురతానిలగ్గ : గమకించు మని పంపె ఘనుడు వలు
 అని ఇట్లు వలురాజు అల్లుడు కుమాళ్ళు రాజు
 గొనకొని పిలిపించి కోటపై లగ్గ తరువాత వలురాజు స్నానంబు చేసి
 బసిబడి వాయించి పగలు లగ్గలకు బిరుదైన లాగు సంప్రీతితో తొడగి
 విడిపించె కర్పూర విడియంబు లిచ్చి చొక్కమో ముత్యాల చొక్కట్లు చెవుల
 కొలది పెన్నిధి గంటు గోసంగి బంటు మక్కువతో దాల్చి మరి భూషణములు
 కలనైన మరువజాలని సాహసాంకు కుందన బంగారుగొలుసు మెడనూలు
 పగలు లగ్గల కళని పాకన్న బిలిచి పొందైన పుత్రడి పొదిగుండ్ర పేర్లు
 తగువైన చేలముల్ తాంబూల మొసగి గమకమ తుళకించు కంఠసరాలు
 “తన కీర్తి నిలుపు నాతమ్ముడ” వనుచు అమరిన మెడనూలు అపరంజికాలు
 వెనువెంట పీడ్కొల్పె యదుకులాధీశు జవరైన పెడుత్ర జంఝూల జోళ్ళు
 డతనికి నరిసాటి యనదగు మేటి రవలు చెక్కిన కంజరబాకు మొలను
 అతి భీకరాకారుడగు పుల్లమన్న కళలొప్ప హనుమంతుకా సెయు వేసి
 నరపతితో పిలచి నృపతి వలురాజు తళతళ మెరిసేటి ధాటి వలెవాటు
 కడుణించి మైహూత గంధంబు లిచ్చి వలయమో గొలుసులు వుంగరంబులును
 కరమర్థితో హస్తకంకణాలొసగి మలయ్యచు రత్నాల మణిహారములును
 చంద్రుని సెలవిచ్చి ధరధీకుడంపె కలిత ధరించి శ్రీగంధ కస్తూరి

పొలుపొందమ్మగనాభి బుక్కాయి ఆగరు సరస హయములవెక్కి సన్నిధి పడువ
 సలదిమై, వడ్రసాన్నములు భుజించి చల్ల భూపతిరాజు సమరప్రహాపు
 వెలయ్యంగ కర్పూర పిడియంబు వేసి వెల్ల బిరుదుల లేజి నెక్కి తాసడిచె
 పంచకల్యాణిపై బాలచంద్రుండు పగటున బిరుదుల పట్టించి వెంట
 అంచున వింజామరములు వేయంగ పగమీర నడిచె గాలము హనుమంతు
 నవపంజు గొడుగులు నమర బట్టించి పరురాజు ముందట వొడి తోపుఖాస
 చవుకళింపుచు హయము సరసు దొలు విలుమూక చెంగట ఈటెలమూక
 రాజు ప్రభువు సరసమొంది బల్లెములమూక
 ఆయత్రపడుచున్న అట్టి సమయమున వుభయ పార్శ్వముల రాజోత్తము మూక
 రాయమన్నీలు వలురాజు ఇరుమేర ఇటువలె మొన నిలిచి విడిచె లగ్గలకు
 తరిము త్రరాజు, పందుముల కులగురువు

ఖండమొండెముల కోట యుద్ధము

అటు ముందు సేతెంచి రమిత బంధువులు కట పెట యాదవుల్ కాలి
 రక్తధారపు కోట రాయుడి కోట దేహములు
 శక్తులు ఉండేటి శవముల కోట విరిగిరి వారిగిరి విజ్ఞోడు గాను
 పగవారిపై గుండ్రు బరిపెడి కోట సొరిగిరి యదువీర శూరు లావేశ
 తగు హతీరుల గుండెతల్లడము కోట కొందరు యాదవుల్ కోట పై తెక్కి
 వేల్పుమంటల కోట వెరపించుకోట కందకంబులు దాటి కడు లగ్గ తెక్కి
 కాల్పుమంటల కోట కార్యంపుకోట
 అటువంటి కోటపై నంటి యదుబలము వచ్చి నంతట శక్తి వక్రింబు తెరచి
 చిట చిట కోటపై చిచ్చులు బుట్టి యిచ్చగా యదుశూర వీరుల మ్రింగె
 మిట మిట మంటలు మిన్నంట మండె మరి మీరి వచ్చిన మన్నెనాయకుల
 పట పట ఘని యదు బలముల మీద నురిపిరి కలభూతనృపతి మొనవరులు
 పొట పొటా యన్నుచు నిప్పుల వృష్టి భక్తని రాజుల సాహసోత్తముల
 గుడిసె శుక్రజంబిరి గంగనృపతి చనువరులు

లగ్గ దింపులు మించి రాళ్ళచే ముంచి
పుగ్రంబు గల యాదవుల బరిమార్చి
కోటపై కలభూతగంగు రాజేంద్రు
మేటి మేటుల నొక మాటున ద్రుంచి
చక్ర బారు తుపాకి జబురు జంగులును
మొర్రొ మొర్రొ ఫిరంగి మొన సమూ
హంబు

ప్రాకార మంతట పరిపించె వైరు
మూకపై నడిపించె మొన జారకుండ
కోటపై శక్తులు కోవరంబులును
ధాటుగా పెడబొబ్బ దారలు చేసి
అహితు లందరి బట్టి అవనిపై గొట్టి
తహ తహ చేసి యాదవుల పుట మణచి
అంతట వల్లపుల్ అమర తిరమందు
లంతయు రోషించి ఆక్రోశించకను
చుక్కపొడుగగు మంచి సురతాణి లగ్గ
కెక్కించి పెళ్ళగా కేకలువేసి
శక్తిపై ధుమికి భుజశక్తులతోడ
యుక్తితో సరిపడ యుద్ధంబు చేసి
సాంగుల శూలాల సరికతారులను
సింగిణి అమ్ముల చిప్పకత్తులను
అనిచేసి శక్తితో అటు పౌరలేక
వెనుకముందై జలము వెతపడి విరిగి
యిలబడి కొంత తానీగ నొక కొంత
కల్పవరబడ జూచి ఘను డొలురాజు
ధంధలు యని భేరిధ్వనులు చేయించి

వంది మాగధులచే వార్త చదివించి
భీకరాకారుడై పెకళించె దృష్టి
మూకగా ఘోటకముల పంజుముందు
గణనకు మిక్కిలి కాల్బలంబులతో
రణము కెదిరించె వలురాజు శేఖరుడు
కోటపై దుమికించి ఘోటకంబులను
నాటించె శక్తిపై నారసంబులను

వాడి శూలంబులు పలురాజుమీద
రూఢిగా బరపె కరాళించి శక్తి
వచ్చు శూలంబుల పలురాజు విభుడు
పచ్చళ్ళుగా తరిగె పట్టతోడుతను
తరిగి యంతట భోజధారుణీశ్వరుడు
తరువడి శక్తి పెడతలు రక్తమొరుగ
విడిచె కటారి భూవిభుడు వలురాజు
విడిచినంతట బోక పీర రణశక్తి
కరవాలమున రొమ్ము ఘల్లుమనంగ
కరవాలు వలురాజు కనివైచి తట్టి
అమరంగ శక్తి నొసలటుగ బొడిచె
అమర నాటిన శక్తి యటు నిల్వలేక
యదురాజు సమదృష్టి యెదుట నిల్వ
కను

అదనంతరమున అదృశ్యమై చనియె
అవనిపాలుడు శక్తి యరుగుట చూచి
నవ మన్మథాకారు డనిమొన నిలచి
పరువడి పందుముల పల్లెకొండయ్య
తరి ముత్తమంత్రి నంతట చేరబలచి

“ఉత్తర భాగంబు ఇరువుర మీకు
సొత్తు, మందితో కోట సురతానిలగ్గ
అంబుధు లేకమై అడ్డగించినను
శుంభున్మహారౌద్ర శూరుండ్డినను
ఘన పరాక్రము మించి కదలక నిల్చి
వెనుదీయక లగ్గకెక్కు”డని బర్రె
మాతంగులురు మేటియైన సరదారు
భ్యాతితో అశన పాకస్సును దిలచి
మరి వేగమున పుల్లమస్సును బిలచి
ధరణీశ్వరుడు పల్కె “దక్షిణదిక్కు
బలములు మీరలు పగలు లగ్గలకు
తొలగక కోటకొత్తశముపై దుమికి
సేనలపై తెరిళి చెండి చెండాడి
ప్రాణాలు త్రుంచు”మని బవరమున

కనిపె

బండారుమల్లను పరగ సరదారు
దండిని రప్పించి “తరి తీపరముగ
పటుతరంబుగ కోట పప్పమభాగ
మటు యిటు కదలక అనిచేసి లగ్గ
పైనెక్కి యెదిరించు పగతుల ద్రుంచి
త్వక్తికముగ కీర్తులందు నిల్లండి”
యిరువొంద సెలవీయ విడిబడి రంత
నరయంగ చల్లభూపతి నరవరుని
రమ్మనై తనవెంట రాజు వలురాజు
క్రమ్మింబై తూర్పుదిక్కున కోటలగ్గ
కోట నల్దిక్కుల కూతలు చేసి

వాటమో ప్రాకారంబుపై లగ్గ
కెక్కించి రిపులను గణితెలు చేసి
స్రుక్కించి అహితుల సురతానిలగ్గ
పట్టించె యబుకులపట్టభద్రుండు
నెట్టించె కలభూతన్మపు సైన్యములను
ధీరులై లగ్గల దీపు లొప్పించ
బారులన్నియు పటాపంచ గావించి
తీరుతీరుగ నుండులిత్తు లంటించి
మేరుధీరుల మీద మెదపి రిరుగడల
హేరాశవంబుగ యాదవులమీద
వీరాధివీరులు విడిబడి రంత
వడిరాళ్ళ దెబ్బలు వడిశాల వాట్లు
తొడిబడక మోదిరి తొట్టుపడంగ
కోట కొమ్మలపైన గుండుపెకలించి
మేటి యాదవులపై మెలిపిరిగుడల
విడిబడి శక్తి ఎప్పటివలె కదసి
కుడియెడ మంతయు గూల్చె యాదవుల
అల తుపాకీలు ఫిరంగీల మ్రోత
కలయమ్రోగిన చాపకట్టులై కొంత
పరగిరి యాదవుల్ వసుధపై చాల
ధర మేరలేకన్తుదండి సరదారు
మడిసిరి కోటపై మాటమాత్రమున
చెంగట పోరి గోసంగులు కొంత
రంగమధ్యమున శ్రీరామ రామనుచు
నుడిబడి కోటపై శూరుల మీద
మడిసిరి అని పుల్లమన్న బలంబు

శక్తి నాహతి చేత శత్రుల చేత
రక్త వర్ణముచేత రాయడి చేత
చిట పట మను అగ్ని శిఖల చేత
పట పట మనెడు తుపాకుల చేత
పరిఘ గదప్రాస పట్టినట్ చేత
నెరిచెడి యాదవుల్ ఇలమీద కొంత
వరుగుట గతిమాచి వలురాజు విభుడు
పరమాత్ము మదినెంచి పగతు నెదిరించి
సరదార్లు బంధువుల్ సన్నిధి రాగ
మరుదులు బావలు మామ లల్పండు
వాజీల కొంత వాహ్యశిగా ద్రిప్పి
రాజవీధులు జొచ్చి యార్బాటముగను
గురికాండ్ల సరదార్ల గుట్టలుగవై చి
తరిమి రాజులను ప్రధానుల గూల్చి
గజముల తేజీల గలసి బరిమార్చి
నిజ కాల్యలంబుల నిలకడగ నిల్చి
దంతపు మొగసాల దనుక గదిమించి
చెంతను ఊడెడి సేనాధిపతుల
కలవర పరచి డొక్కలు చించివై చి
అలుగులు నాడించి లావులు వంచి

కలసిన గోరింద గచ్చగడి దాటి
పలు దెరంగుల నందు ప్రభువుల జంపి
మొగి వాడి యెలుగుల మొగపాల దనుక
రంగముగా యదురాజు పొడిపించి

రణమున కెదురించు రక్షకుమాళ్ళ
గణన చేయక ద్రుంచె ఘనుడు వలు
రాజు

భద్రమౌ కంచుగుబ్బల మొగసాల
రౌద్రుడై కదిసె వలురాజు కోపించి
కదిసిన కలభూత గంగ భూపాలు
పదునైన సరదార్లు బంధుపర్గంబు
మేలిమౌ భూపతులు మెచ్చు మన్నీలు
మూలబలంబు రిమ్ముగ గొల్చిరాగ
అష్టమంగళ మను అశ్వంబు నెక్కి
శిష్టపాలుడు రాజు సింధుగంభీరు
మహిపాలు కలభూత మండలాధీశు
డహితుల కనుగొని ఆగ్రసై కెరలి
మొన కంచుగుబ్బల మొగసాల ఘడిన
నని కేర్పడగ నిల్చె నరనాథవరుడు

వలురాజు, కలభూత గంగురాజుతో ద్వంద్వయుద్ధముచేసి

తననిని వధించుట

మనుజేశు కలభూత మండలాధిపుని
కొమ్మగ న ఎలురాజు కంఠీరవుడు
తన ప్రతాప ప్రౌఢి తగనిట్లులనియె

“విను గంగ భూపాలః విక్రమశీలః
మతిమంతః గుణవంతః మరి శాంతవంతః,
క్షితి సాటిలేని సుస్థిర కీర్తివంతః

కలరు భూపతులు లోకములోన చాల
ఇలలోన నీసాటి వీరుని గాన
తరచుగా కోటలు ధరణిలో గలవు
ఇరువంద పొడగాన నటువంటి కోట
సకల దేశంబుల సరదార్లు గలరు
ప్రకటమో ఇటువంటి బంటుల గాన
వీరుడ వీవు ప్రవీణుడ వీవు
రాజువు నీవు నిరాశంబు నీవు
భోజుడ వీవు, అంభోనిధి వీవు
గణనతో నెదిరించి గంగభూపాల
రణకేశి చేయు ధరాస్థలి నీవు
అదిగాక బలవంతుడనుచు భూపతులు
పదివేల విధముల ప్రణుతి చేయగను
విని చాల నా మది వేడ్కరంజిల్లి
పనిబూని నీమొన ప్రాధి నే జూడ
వలసి ఇందనుక నే వచ్చితి మేలు
భళి భళి నాతోడ బవరంబుచేయు”
మన విని కలభూత మండలాధిపుడు
ఘనవేగ యదురాజు ఘనున కిట్లనియె
“హరివంశతిలక ! సాహస విక్రమార్థ !
ధర భండనోద్ధండ ! దాన కర్ణుండ !
సమద సద్గుణమూర్తి ! చారు సత్కిరీర్తి !
విమల మన్మథరేఖ ! విను విను పరాక
రాజు వలురాజు : యదురాజు : మహారాజు !
రాజపూజిత ! వినుతరాజు ! రవితేజు !
కదసంబుసంచు చక్కగా నిలచి నాతో

యెదురించి పోరాడ యెంతవాడనక
తగు మనకు పోరాడ తగు ఈడుజోడు
తగు సాహసము కలము తగు మనః
శుద్ధి
ధరణీశ ! నీ బంబుతనము వేరొక్క-
టరుదాయె నా నోట నవవీల పరచి
పగలు లగ్గల తెక్కి భటుల మర్దించి
తగ నగడ్డలు దాటి దైతలోడించి
చిచ్చు మంటలు గెల్చి చీకాకుపరచు
గచ్చగోరిందల గడిరాటి శక్తి
నురికించి కోటలు నూరు వాకిళ్ళు
తెరిపించి యందున్న దేశాధిపతుల
నరకించి పేరైన నాయకుల ద్రుంచి
సరదార్ల గురికొండల చక్క-బరిపించి
నొంచి రణరంగంబు నోలలాడించి
కంచుగుబ్బల మేలుకట్ట మొగసాల
కడనిల్చి, నాతోడ కయ్యంబు జేయు
కడనితి వొలురాజు : ఘనుడని జనులు
సూర్యురు భూపతుల్ నుడివిన జాలు
ఓ రాజు రాజేంద్ర ! వలురాజు చంద్ర !
తగుపేరు కీర్తి యాదవ చక్రవర్తి
తగు నీవు పంతంబు తలచిన యంత
తడబడ కింతటి ధైర్యంబు చేసి
నడిపించుకొంటివి నను గెల్చిపొమ్ము”
వలురాజు గంగభూపరుని వాక్యములు
పలుకగ విని మెచ్చి భట్టు రావించి

భేరి నగారీలు భోరు కొల్పించి
కరమొప్పు పందిమాగధులచే బిరుదు
పద పద్యములు రాజు పట్టిచదివించి
ఉధయాద్రిపై చంద్రుడు దుద్భవంబైన
తెరగున పలురాజు తేజపై నెక్కి
మెరుగుచాయలు మించు మేల్ పటా

బూని

నుగుణుడు యదువంశ భారవిక్రముడు
ఉగ్రుడై లేచి ఆయత్రమై నిలచె
తరువాత కలభూత ధరణిపాలకుడు

దురుసుగా భేరిలు తుడుము నగార్లు
నాదించి పంచెవన్నెల రూపములను
ఆదరముగ నుత్తమాశ్వంబునెక్కి
ప్రతిలేని చాయల పట్ట చేబూని
జతనము భట్టతో చదివించి బిరుదు
మిక్కిలి రణభూరు మేరుసమాను

చక్కగా పలురాజు సమదృష్టి నిలిచి
పలురాజు కలభూత వరంగంగరాజు
తలఁడి పోరిరి తగమహాన్నతులు

బాల సింగంబులో భద్ర గజములొ
విలయగ్రహంబులొ పిడుగులొ సురలొ
కులగిర్గులొ రెండు కుల సముద్రములొ
ఇలనాథు లిటువలె యుద్ధంబు చేయ
పలురాజు రోషించి వడుపు నశ్వంబు
కలభూత నృపతిపై కదియ దోలించి
తిగమర్పుగ పటాతీసే శక్తాద్ది

వాగెసడలించి తీవ్రంబుగా నరికె
నరికిన వక్షంబు నజ్ఞునజ్ఞులుగ
గరిబారి గాయంబు గంగభూపాలు,
భళిభళి నీ చెయ్యి పారలేదనుచు
కలపరబడి తురగంబును దోలి
పలురాజుపై ధుమికి వాజిని గెడపి

తలగక సాహసోత్తముడు సైరించి
కదన భీకరశక్తి గంగభూపాలు

“డెదురాజు : చూడు” మనియెదురొమ్ము

నరికె

నరికిన పక పక నవ్వి పలురాజు
పరదశంబుల చూడ పట్ట వడితిప్పి
కుప్పించి కలభూత కుంభినీధవుని
నొప్పించి యశ్వంబు నుర్విపై గూల్చి
తన సాహస ప్రతి తరుచు చదివించి
ఘనరోషచిత్తు యదుకంఠీరవుండు
పట్టహాసముచేసి యటునిటు మెలగి
పట్టతో నొగి తట్టి బాకుచే గుద్దె
బాకుపోటుకు గంగ బాలచంద్రుండె

భీకరాకారుడై పేర్చి పెల్లార్చి
కన్నుల మిణుగురుల్ క్రమ్మి కోపించి
“అన్న ! నీ చెయ్యి నా కంటలే” దనుచు
బిరుదు స్వరంబు పిడిబాకు బూని
కరిపైని ంఘించు కంఠీర్మమనగ
చెలగుచు తా పేరు చెప్పి కుప్పించి
“పలురాజు : చూడు” మని వక్షంబు

బొడిచె

నాటి న పోటుకు నవ్వి వలురాజు
సూటి జముదాళియన్ సురియ యుళి

పించి

దాటిగా నతడు నుద్దతి తలమీద
వాటముగ నడచె భూవరుని పీక్షించి
కనురెప్ప వేయక కడు చోద్యముగను
మనమున పురిగొని మరియు నిట్టనియె:

“కడు బలశాలిని గంగభూవిభుడ :
తొడలి శోతవులను ద్రుంచినవాడ
కనగి కయ్యము చేయగలవాడ పీవు
వినుతింప యదుబలశాలిని నాతో

క్రమ్మర నాతోటి కయ్యంబు చేయ
పొమ్ము రాజేంద్ర : నీ పురి చేర వేగ”

అన విని రోషించి యా గంగవిభుడు
కనలుచు బలికె నుత్కటము దీపింప

“కథనంబు చేయ చక్కగ నిల్పె నీతో
పదిలుడై యున్నాడ బడుగుల రాజు:

ఘన బాహుళ క్రిచే కదలక నీవు
అనువంద నాతోను నని మొన జూపు”

మన విని వలురాజు మనము రంజిల్ల
కనలుచు జముదాళి కరము చేజిట్టి

భద్ర గజంబు పగిది పోరాడి
రాద్రుడై గంగశౌర్యుని రొమ్ముబొడిచె

పోటువెంటనె జొత్తు బొక బొకయనుచు
నోట గ్రక్కుచు విలువ నోపంగలేక

విరుసు గాయముచేత బిమ్మర గొనుచు

తిరుగుచు సొరుగుచు తెరగన గంగ
ధరణీకు డాత్మతో దలచి పురహరుని

వలురాజుపైకెగసి వక్షంబుబొడిచి

యిల వ్రాలె గంగభూవిభుడు రణమందు
గంగరాజాధీశు కల్లిలోపలను

క్రుంగుట గని యదుకుల భూషణుండు
పటురొద్రగతి తా పట్ట చేబూని

నిటలాక్షు మదిలోన నిల్చి కుప్పించి
ఖండెమొండెము కోట కలయ శోధించి

భండనంబునను భూపతుల నిర్జించి
మేటి మేటిలను మెడలు ఖండించి

కోటపైగల మంచి గురికొండల చంపి
పాశేల వారిని బడవేసి కలను

ధూళిగా నని చేసి తృణమాత్రమునను
దేశాధిపతుల నెందెందు పోనిక

రాశిగుట్టలు చేసె రణపీఠి యందు
చక్కని సరదార్ల సామంతులను

చెక్క ముక్కలు చేసె సమర మధ్య
మున

సంతన లొటిపిటల్ స్వారిగుట్టములు
ఇంతలింతలు చేసి విజయు డొచ్చెరాజు

ఆ వేళ బంధువు అమిత విక్రములు
భూవరు నెడబాసి భూరియుద్ధంబు

చాలు చాలున చేసి సరిగడలు నాటి
కోలాహలంబుగా గొరకలు నాటి

పగలు లగ్గలకెక్కి బలుల మర్దించి

తెగి దేహమంతయు దేలి రక్తాన
కోట నల్దిశలందు గోవింద యనుచు
పోటు రంకెలు వేసి పొదిలించి మించి
కోటలో గురికొండ గొంతులు నరికి
ఘోటకంబులనెల్ల కుంభిని గూల్చి
పల్లికొండయ్యయు, భండారుమల్లు,
చల్ల భూపతిరాజు, సరదారు దండి,
తరిశంకరుడు మంత్రి, తరిముత్త

మనుడు,

వరబలాధ్యుండు గార్యము హనుమన్న
అమితవిక్రమశాలి ఆశని పాకన్న
సమ ముల్లమన్న విస్తార బలాధ్యు
వర తిరమందులు వల్లపులెల్ల
మునుకొని వలురాజు ఘండర నిల్వ
బల్లెముల్ వాటి ఈటెలు బాణముల్ దగిలి
చిల్లరంబులు నాటి శ్రీహరి యనుచు
పండుముల రఘుమూర్తి పల్లికొండయ్య
వందనంబనె తాత వలురాజునకును
తక్కిన బంధువుల్ ధరణీరునకు

మొక్కిరి కరములు మొగిచి గోపకులు
రాజులందరు గూడి రాజమార్గమున
బాజా బంత్రిల పట్టించుకొనియు
వాయించి భేరిలు వలురాజుముందు
గాయకుల్ వంది మాగధులు కై వార
ఘోషముల్ చదువగా గోకులాధీశు
భాషింపు కొనుచు తా పల్లికొండయ్య
గాయముల్ భారమై కార్యంబు తెలిసి
ఆయాసపడక దేహము సొమ్మసిలక
శృంగారమగు కోట జొచ్చిరి చూడ
బంగారు గోడలు పదును గరిడిలు
మేడలు వాడలు మేలిమి గుండ్లు
చూడ చక్కని మంచి సోరణగండ్లు
తేరులు గోపురాల్ తెరమిద్దెటిండ్లు
కోరిన వస్తువుల్ కొల్లుచావళ్ళు
కన్నుల పండువుగాను వీక్షించి
అల గంగరాజు సింహాసనముమీద
వలురాజు బంధువుల్ వరుస గూర్చుండి

వలురాజు, గంగరాజు కొడుకునకు పట్టము కట్టుట

ఉన్న ముల గంగయ్యిత్తలెందు
మన్నన పట్టంపు మగువలందరును
చనివేగ నడ్డతెర చాటున నిలచి
మన శోకభారచే కాంత చిట్టనిధి:

“ అన్న వలురాజు! నీ యాడుబిడ్డలము
కన్నతండ్రివి మాకు కావలె నీవు
మా పాలిపురుషుని మండలాధిపుని
సూపాల రణముందు పోరి గెల్చితివి

పగడీరె మీకు మాపతి కూలిపోయె
 మగువలము విధవలమైతిమి యింక
 గంగురాజుకు కూర్మగల కుమారుండు
 ఇంగితం బెరుగడు విను కన్నతండ్రి
 దయయుంచి రక్షించు ధర్మగుణశీల
 దయలేదనంటివా తరుగు ఖడ్గమున”
 అనుచు శ్రుతునిదెచ్చి యతివలందరును
 పనిబడి వలురాజు షోడములమీద
 కనికరంబున వేయ ఘనరాజు జూచి
 నెనరు బాలుని నెత్తి లాలించి
 “బాలుడః నీరాజ్య పదవి నీవింక
 యేలు ముమ్మాటికి నేల యీ చింత
 పగడీరె మీతండ్రి ప్రాణంబు విడిచె
 తగవులన్నియు తీరె ధరపతివి గమ్ము
 చాలపాపడ వీవు భామలు వారు
 ఎలాగు పట్టణ మేలు చుండెదరు?
 అధికారిములనిచ్చి ఆయ్యలరాజు
 పాదుకొని యీభూమి పాలించినాడు
 వారికి మునుపటి వలెనె రాజ్యంబు
 పారుపత్యము నొసఁగి పట్టణంబేలు
 ముక్తుపటి బాకీ నిమ్మల నడగవద్దు
 మనసుతోవల భేదమంత్రము మాని
 మీతండ్రివలె వారిమీద క్రోధంబు
 ఘాతచేయక చాల కనికరముంచి
 ఉపముగా వారిపై నుంచి మీప్రేమ
 కృపచూపి ధక్షింపు గుణవిఖిలాముగ.”

అనుచు విప్రులదెచ్చి అధికారమిచ్చి
 అనుమతుల్ బడ చెప్పి అయ్య
 తొప్పించి
 బాలున కా రాజ్యభార మర్పించి
 నీలకంధరు సాక్షి నేలు మటంచు
 బంగారు కడియముల్ పట్టు వస్త్రములు
 ముంగార మురుగులు ముందు టుంగ్ర
 ములు
 బాలున కిచ్చి భూపతివి గమ్మునుచు
 మేలిమి బంధువుల్ మిత్రులు తాను
 గమనించె యదుకుల కంఠీరవుండు
 విమలమౌ రవి సోమ వీధులు గడచి
 ఒకటి రెండగు పూరి వాకిళ్ళు గడచి
 ప్రకటముగ కోట వెలుపటికి నేకెంచి
 చంద్రకావి గుడారు చేరువ నీలచి
 అందరు గుమికూడి అచటి గూర్చుండి
 మరుదులు జావలు మామ లల్లుండు
 దొరకుమారులు వారితో సంగశీలు
 పండుములవారు, బండారువారు,
 బృందావనమువారు, బోయినవారు
 తిపిరి దండెలవారు, దినకరువారు,
 అపదూపములవారు, నయ్యతువారు,
 మట్టి యావులవారు, మానమువారు,
 జెట్టిబోయినవారు, శాంభుబీజారు,
 పుల్లూవులవారు, పురుబారువారు,
 కొల్లెబోయినవారు, కోధంబువాళ్ళు,

రామదాసునివారు, రంగేశువారు,
 దామసానివారు, దంభోశివారు,
 జడదేవివారు, శ్రీజానకివారు,
 పడిగెకొండవారు. పద్మాక్షువారు,
 చామటావులవారు, చెంగల్వవారు,
 సోమకులమువారు, శోభనవారు,
 చెన్నుబోయినవారు, జడదారువారు,
 పొన్నపువ్వులవారు, బోడావులవారు,
 తగుదల్లవారు! చింతామణివారు,
 భాగవతులవారు, బడుగులవారు,
 సరదారువారు, సారినంతతివారు,
 పరమేశ్వరునివారు, భాస్కరువారు,
 దేవగణమువారు, దేశాంతివారు,
 కావటివారు, నలకాపురమువారు,
 చింతామణివారు, చింతమువారు,
 పచ్చపువ్వులవారు, బంగారువారు,
 ముచ్చపెయ్యలవారు, మునిమందవారు,
 కస్తూరివారు, శ్రీగంధమువారు,
 శిస్తువన్నెలవారు, సెలగోలవారు,
 తిరుచూర్ణమువారు, తిలకమువారు,
 గురునాథువారు, దుణగోప్యమువారు,
 వకుళభరణమువారు, వైకుంఠువారు,
 మకరేశునివారు, మాధవువారు,
 మామమువారు, మంచికలవారు,
 కులసముద్రమువారు, కుంతమువారు,
 తలకరాదిమువారు, ధర్మజువారు

అల్లుళ్ళుకుమాళ్ళు నాయముల్ దగిలి
 చల్లని వలురాజు సరసగూర్చుండి.
 ధరణీశ్వరుని పంక తప్పకచూచి
 మురియుచు కరములు మొగిచి యిట్ల
 నిరి

“దేహంబు నిల్వదు దేవరవారు
 దాహంబులిప్పించు కాము తడవుండ
 గాయముల్ యెదురొమ్ముగాడి

యున్నావి

సాయమైయున్నాడు సర్వేశ్వరుండు
 ఇందనుక పెంచితి విందరి మమ్ము
 సుందరాకార! మా శూరత్వమొకటి
 చుక్క పొడుపుకోట సురతానిలగ్గ
 ఎక్కితిమి, మాతోడ నెదురు శత్రువుల
 కొట్టితిమి, శత్రులకోలాహలముగ
 అట్టి మీపగ దీర్చి అధితిమి సెలవు
 ఇప్పించు యదురాజ! వీరరణశూర!
 తెప్పించు శ్రీతులసి తీర్థంబు మాకు”
 అనుచు బంధువులెల్ల నడుగగ నంత
 కనుగొని వలురాజు కలకల నవ్వి
 అమితబలశాలి తా నప్ప డిట్లనియె :
 “కమనీయతనులార! గాంధీర్యులార!
 ప్రతిలేని సాహసప్రతిభ గలపార
 మతిమంతులార! నామనవి వినరయ్య!
 కాదని మమ్ముల కార్యంబు మీరు
 లేదు పోట్లాడుట లేక మింతైన

అందర మేకమై పనిచేసినాము	యిరువంద వై కుంత మిచ్చిన నతడె
పొందుగా భారంపు, పోట్లు బడినాము	కరణాలు నా మరుగు కరుణించు
మము విడచి చన మీకు మర్యాదయ్యానె	మనుచు
తమమీద నేరంబు తప్పులులేవు	తరితీపు నేగు నీతని మాయగాచె
తన దేహమున పోట్లు దరిదావు లేదు	కలభూతరాజుతో కయ్యంబు చేయ
చెనుకులు గాయముల్ శంకము ల్గలవు	తలపెట్టుకొనుట నీతని మాయగాచె
శ్రీహరిచెంతన చేరుద ననుచు	శత్రుల నోడించి చెలగు యదువంశ
ఊహ నామడియందు నున్నది చాల	గోత్ర పావనమూర్తి గోవిందుగాడె
నాపాల దయగల్గి నన్ను రక్షించు	అన్ని మాయల బన్ని ఆవులవారి
దాపుప్రాపున నీతి దయగల మంత్రి	చిన్న ప్రదానియై చిక్కి యున్నాడు”
పావనాచారండు పండుముల ఘనుడు	చునుజాధిపతి చాల మరియాదతోడ
గోవిందుడగు పల్లికొండ యున్నాడు	కొనియాడ విని పల్లికొండ ఇట్లనియె
హరుడన్న కైలాస మంపిన నతడె	

పల్లికొండ పూర్వ వృత్తాంతము

“జనపాల గోపాల! చక్రభూపాల!	మాయండు ఏమైన మహిమలు ఉన్న
గుణభాల! యదుబాల! కోమలలీల!	గాయముల్ మైనిండ గలుగునా దేవ!
రాజ! మహారాజ! రవికళలేజ!	నా పూర్వజన్మంబు నా పూర్వఫలము
భోజ! వ్రాతొన్నపం బొకటి వినవయ్య!	భూపాల! వినుపింతు వొసగి యాలింతు
నేనెంతవాడ నన్నేటికి ఇంత	శ్రీవిష్ణు వైకుంఠ సింహాసనమున
లేని పెద్దరికంబు లేల తాతయ్య	సేవ్యుడై యున్నట్టి సమయంబునందు
అవనిశతిలక! మీయనుమతి చేత	చెప్ప చూపగరాని సేవకులు కలిగి
కవగూడి కోటలగ్గలకు నెక్కితిమి	శ్రీయఃపతి నిత్యంబు నమితు సద్భక్తి
కొలదీర నహితుల కొట్టి చైచితిమి	బృంధారకవరదు పూజ లొనర్చి
నిలువెల్ల గాయముల్ నిండి వచ్చితిభి	అంధరిలో భక్తి అధికమై యుంటి

శ్రీహరి ధ్యానంబు చిత్తంబునందు
సోహంబుగా నాత్మ సౌక్కుచునుంటి
హరి సన్నిధానము నన్ని వస్తువులు
పరిపరి విధముల భ్రమయింపుచుండి
యీ సమయంబున హరిపాదపూజ
చేసితి నాకోర్కె చెలగి సిద్ధించ
సకల జీవుల రక్షు సద్భక్తి మోక్షు
కొకనాడు ననుబిల్చి ఒకవార్త తెలిపె:
'విను ముఖ్యుడగు శిష్యః వినుము నా

యాజ్ఞ

అనఘ వర్తనులు సదాచారపరులు
ఇలయందు యాదవ వీరపుంగవులు
ఎలమంచి పంపాద్రి నేలుచున్నారు
వారిని తోడుక వైకుంఠమునకు
చేర వేగమె రమ్మి సెలవు పో మోమ్మి
అలనాడు మేము మధురా పురమునను
నలర జన్మించియు నందుని ఇంట
పెరిగి వెన్నలు పాలు పెరుగులు

మ్రొంగి

అరయ పట్టపు దైత్యులందరి గూల్చి
మామ కంఠునిజంపి మరి పగను దీర్చి
గోములు జూపించి గొల్లవాడలను
నామంబు దెల్పించి నందుండు తండ్రి
మామలు బావలు మనతట్టు వారు
ముమ్మలు తనయులు దాయాది వతున
ముమ్మలు పెనగట్టు తదస్థాథి వధతు

కద్దు లే దనటంత కయ్యమనిపించి
తద్దయు వైకుంఠ దరిచేర్చు నటుల
ధైర్యముగ నామారు తర్లి యాదవుల
కార్యముల్లిగించి కలుపుక రమ్మి
సజ్జనుల్ యాదవుల్ సాహసోత్తములు
ముజ్జగంబుల యందు ముఖ్యమగువారు
వారికి మంత్రివై వారితోపాటు
దారి మోసిన వేళ తలుగక నాజి
ఎదురించి పోరాడి యేక చూపట్టి

మదినుంచి వారింటి మగువ పెండ్లాడి

తగిలి వెంబడి మూడు తరములనుండి
తగ తోడితెమ్ము సత్వరగ మాచెంత
వారివెంబడి మంత్రివైయుండి నీవు
కోరి మందకు నీడగొడుగు చందమున
కాపాడి ముందతో కవులాపులీల
ఏపుతో జన్మింతు నిది నిక్కువంబు
కమలాసనుని రూపుగాను పుల్లెడ్డు
ప్రమథాధిపుని తురగ జనపదేవుండు
పశుపతి రూపంబు భక్తుడనుపేరు
కుశలముగ దిక్పాలకులు గోపవరులు
వేదముల్ మందలో వృషభములుగను
ఆదిలో పుట్టుటకై వెడలె నిజము
సాగరంబుగ పెద్ద చల్ల గల్పించె
ఆ గురుడిటువంటి అవతారములను
కాగ భువి గాచింప కట్టడున్నాది
లోకస్థాన గంగ లోలాయతాక్ష్వి

శ్రీకరంబుగ వారి స్థిర యిలవేల్పు
కలుగ చేయుదు క్షీర కడలిలో నీవు
నశిని దళంబులో నటు నుద్భవించి
తరువాత నేను అంతట చేరవచ్చి
దరిచేర్చు'నని పలికె తర్దివచ్చితిని
కమలాక్షుడొక మాయ కల్పించి నన్ను

కమలమున బుట్టించె కలశాబ్ధియందు
అందు వెయ్యేండ్లు శ్రీహరి పాదపూజ
సందులోకుండ హరి స్మరణచేసితిని
సలిల మెల్లడి సప్త సాగరంబులును
వలయ ప్రదక్షిణ వరుస ముమ్మారు
తిరిగితి నే సప్త ద్వీపాంతరములు
ఛాయగా నొకనాడు శౌరినిగంటి
పాయక తక్కిన బహు ఋషివరుల
నెడనెంచి ననజూచి యిట్లనిపలికె :

“పదినూరు యేండ్లు ఈ పద్మంబు
నందు

పదలక నను చుడి వాంఛనుంచితివి
పొలుపొందు వై కుంత' పురముకు నీకు
లంబినప్పడె కోర్కె దయచేయగలను
అందుకు నొక కొంత అనుమానమొద్దు
ముందు సీతోతెల్పు ముచ్చట లెల్ల
మనసున ఉన్నవా? మరచి ఉన్నావా?”
చనితనివాసుని వాక్యమాలించి
దండ ప్రమాణంబు తగ నమర్పించి
ఖండింతంబుగ మంచి కవులు

అడిగితిని

“వై కుంత మెడబాసి వచ్చిననుంచి
మైకాంతి మిముగాన మాధవ యింక
పరమాత్మ : యింక మాపని ఏమి”టన్న
మురహరి నాపల్కు ముచ్చటాలించి
ముదమున ననుచూచి మురహరుడు

బల్కె

“యాదవుల్ జననముల్ ఎత్తి ఉన్నారు
అవతారములు ఇట్లయని యంటి మొదలు
అవి యెల్ల జన్మించె నా మందలోను
బొల్లావు మారాపు బోలి జన్మింతు
అల్లగ పుల్లెడ్డు అజుని రూపాయె
శంకరు వాహనం సెలవందివచ్చి
పంకుజోద్భవ మంద జనవన్నపుట్టు
సర్వేశు డెదుకుల సాధ్వి గర్భమున
మర్యాద జనియించు మరి యుగంబులను
కాని నీ పరుడెంచు క్రమము దెప్పెదను
భువిలోన యదురాజు పుణ్యాత్ముడొకడు

ధవళ కీర్తి గలట్టి ధన్యు డొలురాజు
ఎలమంచి పంపాద్రి యేలుచున్నాడు
బలులైన కులకోటి బంధులున్నారు
ఆవులమందలు నధికంబు గలవు
చాల సంపదల విస్తారు డనదగును
వేటలాడుచు నిందు వేంచేయగలడు
పాటించి నిన్ను ఏర్పడ చూడగలడు
నీ వెవరుండని నెలవడుగ గలడు
నీ విధమంతయు నెఱిగింప గలవు
తుద మొదలు వినగ సంతోషింప గలడు

కదలి రమ్మని నిన్ను గణుతింపగలడు
 వనజాత మిడనాడి వలురాజువెంట
 పనివడి యలమంచి పంపాద్రిచేర
 పోవయ్య నిన్నుంచి పోషింపగలడు
 పావనంబగు పేరు పల్లి కొండయ్య
 పండుము గోవిందు పణతియు దాను
 అందుక వలురాజు అనుమతిచేత
 పుత్రులు లేకను పుత్రసంతాన
 దత్తంబు చేసుక తగపెంచగలడు
 పండుము గోవిందు పణతి నాగమ్మ
 కందువతో వలురాజు కన్న కుమార్తె
 చూరుగావలె అతని మనుమడ వీవు
 ఆరాజు నుతునకు ఆడ శిశుబాల
 లంగన గాగలదు అజుని నిజ్రవాత
 కొంగుముడి యీ మాట గోకులాధిపుల
 కాపాడి కొన్నాళ్ళు కార్యమూలమున
 చూపాల బడవేయు'మని హరి బలికి
 పోయెను వలురాజు : భూపాలతిలక :
 ఆ యెడ సాగరమందు నేనున్న
 ననుగాంచి తెచ్చితి నాటనుండయును
 నిసుబాయకను గొల్చి నీ మంత్రినైతి
 మరువక భోజన మజ్జనంబులకు

తిరమంద పోషించితివి భేదపడక
 పోషించినందుకు పొరలక మనసు
 వేసుక యుద్ధంబు ఏడ్చి చేసితిని
 పురుషోత్తముని మాయ భువిలోన
 మమ్ము
 పరమున పుట్టించె వకరాశి గూర్చి
 మాయచే హరి మీకు మంత్రిగానున్న
 'పాయకుండు' మటంచు పలికె
 నొకమాట

'యేపనికి ముందర యోచన మనసు
 లోపలి మర్మంబులో దివ్యదృష్టి
 గత ఏష్య లబ్ధముల్ కనుపడ గలవు'
 అని లక్షణము తెల్పి హరి పురికేగె
 తవిలి గాదీమాట తథ్యంబు తాత:
 వివరించితిని నాదు పృథ్వాంతమెల్ల
 అందరికి పై బారమైనదిగాక
 పంద మానవుల నేర్పడ జూపు మింక
 పరగ శ్రీహరివేడి పసిడి ప్రతములను
 త్పరితముగ రప్పింతు తొడరి మనమంత
 పరగ వైకుంఠము పట్టణము చేర
 తరలి పోదము తెమ్మి తాత
 వలురాజు":

వలురాజు వైకుంఠమున కేగుట

వలురాజు హరి గురువు వచన
 మాలించి
 చెలువుడై కలకల చిరునవ్వు నవ్వి

"విను పండుములవాస! విష్ణునిదాస!
 మనసిజ గురుని సమానమౌ నీవు
 కృపజూచి రక్షించు కుల ముద్ధరించి

ఉపకారివై కీర్తి ఉర్విపై నిలుపు
మమ్ము కదిలించు హరిమందిరంబునకు
నెమ్మది యలమంచి నీవు చేరబొమ్ము
ఇందు చెల్లినవారి ఇంతులందరిని
అందు వైశ్వానరు కాహతి చేయు
కడపట మీ మాషుగారి ఏవురుని
నడిపింప భారమున్నాది నీ వలన

పెద్ది రాజును బిలచి ప్రియమును

దెలిపి

ముద్దు టుంగర మిమ్ము మురహర నీవు
పెద్ద వాడున్నాడు బేరజముకాడు
బుద్ధి విస్తారు డద్భుత భయంకరుడు
అతనిపై దయ యుంచుమని పెద్దిరాజు
క్షితితలాధిపునితో చేయు చిన్నపము
ఎరనూక నలనూక యెలమి పోలాజు
పర భయంకర శక్తి ప్రబలిన ఘనులు
వార్త కెక్కిన రాజు చరశిఖామణులు
మూర్తి మంతులు వారు మువ్వరు
హితులు

పదివేల పదిలక్ష పశువు లున్నావి
కొడువలేని పదార్థ గోప్య మున్నాది
పంపుగల వీరకోటి బంధులున్నారు
రాజులకు మంత్రిలకు రాకులమునకు
పూజితంబుగ మంత్రిపుంగవ నీవు
యేరితి మామల నెత్తి పెంచెదవు
ఆ రీతి కడతేర్తునని పల్కునాతో
తెప్పించు రథములు, ధేహముతోడ

నిప్పించు వైమంథ నిలయమందరికి”
అనుచు దగ్గర నిల్చి హస్తముల్ బట్టి
“మనవిని విను ప్రతిమాట లాడవలదు
గత భవిష్యద్ధముల్ గని పల్లికొండః”

పుథివీశ్వరుని మనవి పొసగ నాలించి
“తాతయ్యః వింటి నీదగు విన్నపంబు
సీతామనోహరు సెలవగ్గి మీకు

అతి శీఘ్రముగ విమానములు తెప్పించి
చేతోపరాధముల్ చెల్లించు” ననుచు

కరము చలింపక కరములు మొగిచి
తిరుహర్షధరుని ప్రార్థింప దొడగె:

“భోగీశ వరదః అంభోనిధిశయనః

నాగారి వాహనః నగధరోద్ధారః

భువన వందితః భక్తపుణ్యసంచారః

భవజనమందారః పద్మదళాక్షః

ఇందిరా హృదయార వింద మిళిందః

మందిరోన్నతః కూర్మ మత్స్యావతారః

పీతాంబరధరః దైత్య సంహారః

పూతన భంజనః భువనైక వీరః

వర శకటా తృణావర్త సంహారః

గోప భామల నేలు కూర్మి విభికాడః

లోపల పదునాల్గు లోకముల్ నోరు

తెరచి తల్లికి చూపి తరువాత రోట

విరచిన కట్టను మద్దు లీడ్చిన దేవః

నగుచు మణిగ్రీవ నలకూబరులకు

పగటున శాపంబు బాపిన తండ్రి

ఫరగ వత్సాసుర బతుని సర్పకుని

ధర గడపి గాడ్డభ దానవుల గూల్చి
కమలగర్భుని గని కాళింగు నొంచి
విమలమౌ కార్పిచ్చు వెరువక మ్రింగి
కన్నెల వలువలు కనకుండ తెచ్చి
పొన్నమానెక్కి భోగశరీర!

ఆపుల రక్షించ అడ్రి పైకెత్తి
దేవేంద్రు నోడించు దేవకితనయః
రోషించి వృషభాసురుని సంహరించి
కేళి యను దైత్యుని తెరలి చెండాడె
వ్యోమకాసురు బట్టి వడి నేల గొట్టి
ఆ మీద కృపయించి అక్రూరునకును
విశ్వరూపము జూపి వీక్షించి నట్టి
నిశ్చంభరుడః నీకు నిదిగె వందనముః
ఘడురావురము చేరి

మడియాలు దునిమి
అభమురాలగు కుబ్జ కతిరూప మొసగి
స్పష్టముగ ధనువు చెయినంధించి

విరిచి

అష్టమదములు దిగిన హస్తాని గూల్చి
ఘల్లరంగము గాంచి మడియ చాణూర
ఘల్లజెట్టిని ధరణి మడియ బరిమార్చి
గండరగండని కంస భూవరుని
చెండి కైవల్యంబు చేర్చు శ్రీకృష్ణః
గోవిందః గోవిందః కోదండరామః
నీవాడ నను గావు నీలవర్ణుండః
యోగురొమ్ము పోట్లతో యదురాజ

వరులు

మదగజంబులవలె మ్రగ్గి యున్నారు
రక్షించు యదువీర రాజ కుమూళ్ళ
వక్షమై వై కుంఠ పట్టణం బిమ్ము
మరుజనకః దివ్యవిమానము లిటుకు
కరుణించి రక్షించు కరిరాజవరదః”
అని విన్నవించిన నజ్జిలోచనుడు
ఘన విమానము లంపె కదలి

రమ్మనుచు

అక్రూరవరదుడు అంపిన హేమ
చక్రరథములు వేంచేయగ చూచి
పండుముల కులగుర్వు

పల్లికొండనియె :

“వందన మాపుల వలురాజు చంద్రః
తడవేల నిక రథమ్ము లల్లివిగె
బడిబడి కులకోటి బంధువుల్ నీవు
గమనించి రథములు కడుమోదమలర
విమలమౌ వై కుంఠ విడిదికి జనుడు
భూవరః మీరథము పోనిమ్ము వేగ
పోవలె యలమంచి పురము నేచేర”
పల్లికొండనుమతి పైసమై లేచి
వల్లపు లార్వేలు వరుస తిరుమందు
లెల్లరు నేడ్వేలు ఆరథము లెక్కి
రాలాగు బంధువు, లా వలురాజు
పల్లికొండను చూచి పలికె నవ్వేశః
“చల్లని పండుముల సరస చారిత్రః
నామారుగా జూడు నా ముద్దుసుతుల
పియము భాళింఘ నాబిడ్డ లంచరిని

అదిగాక మీ యప్పు నగ్నిప్రవేశ
మొదలుగ కావించు మురహరు సివు :
కొమరక్క : నాచిష్టకూతురున్నాది
తమకక అన్నల దయపుండుమనుమి
అటుమీద మీదయ కంచరిమీద
వటుతరలుగ నిల్చు బాంబులందరికి
కుదురు చక్కని పెండ్లికూతుళ్ళు

దెచ్చి

అదునుగా పెండ్లిండ్లు సుకుమార వరచు
ఇన్ని చెప్పగనేల విను పల్లికొండ :

చెన్నుండ : నా కొక్క సెల

విమ్ము దేవ :

సెలవు ముమ్మాటి కిచ్చెను పల్లికొండ
వలురాజు పీక్షించి వర విష్ణుభటులు
పన్నుగ గనియు ఆపన్నులై లేచి

‘అన్నయ్య : నేంచేయు హరికొల్వ
నకును’

ఆటపాటలు మంచి హరికీర్తనములు

గాటమౌ గంధర్వ గాన గీతములు

భోగరాగంబులు బోనకావళ్ళు

సాగి నడువగ రాజు సరసుని ముందు

యేలాగు యలమంచి వేట సన్నాహ

మాలాగు వై కుంత మరిగి వలురాజు

వరుస రాజుల నెల్ల వై కుంత మనిచి

పరమాత్ము పండుము పల్లికొండయ్య

విరివి గాయములతో వీరపుంగవుడు

తన చుట్టు మన్నీలు దై ర్యమానసులు

భేరీలు తుడుములు పెద్దన్నగార్లు

తీరైన నాబోతు తంత్రి నాదములు

పడుచు బిరుదులు చిలుకపట్టు గుదార్లు

యదురాజు బిరుదులు ఎందు

బోకుండ

పుయ్య హయములపైన పృషభముల

పైన

పరిపరి విధముల పట్టి నడిపించె

అంచు బంగారు పూత ఆణి

ముత్యములు

మంచినీలంబులు మణికాంతి ప్రభలు

పల్లకి తగనెక్కి పల్లికొండయ్య

చిల్లర బలములు చేరి వెనువెంట

కలయ నాదుచు భేరికాహళ ధ్వనులు

ఎలమి తోడుత వినుచు ఎలమంచి చేరె

వలురాజు పుత్రులు వలురాజువిధము

గలవారు సౌందర్య ఘనులు

నైదుగురు

సాదన గరిడిలో సాము చేయుచును

పాదముల నెగజిమ్ము పండుము రాళ్ళు

గోనె లద్భుతముగ గూర్చి తమ్ములును

పూని పెనగుచు పచ్చి పుటముగా

నెగయు

తండోప తండముగ దండేలు దీసి

గుండ్లు లోడిలు వేగిరపాటు ద్రప్పి

పిల్ల పేరెంబు లొర్చిళ్ళు చేయుచును

ఉల్లాసమున రాజులున్న సమయమున

పందుము కులగురువు పల్లికొండయ్య
దంధణ భేరులు తముకు చేయించి
పంది మాగధులచే వలురాజు బిరుదు
పొందె న యలమంచి పురవీథులందు
బిరుదు నొందిన వీర భీకరాకృతుల
సరసలక్షణములు చదివించుకొనుచు
ప్రభ్యాతి దెల్పుచు పాలకి ముందు
విభ్యాతిగా రాజవీధిని రాగ
ఆలించి తమ్ములు నన్నలు సాము
చాలించి గరిడి ముఖసాలయు దాటి
చనువరుల తోడ భాషణము

లాడుచును

పనిబడి శౌర్య ప్రతాపు లేగురును
అల్లంత రాజుచి అవనీశ్వరులను
పల్లికొండయ్య తా పల్లికి డిగ్గి
వందనముచేసె పేర్వాడి రాజులకు
ముందుగా కరములు మొగిచి

యిట్లనియె :

“విను పెద్దిరాజు : నా విన్నపంబొకటి
మనుజేశ : వలురాజు మా తాతగారు
మగటి మిగల ఖండెమొండెముకోట
పగలు లగ్గులకెక్కి పగతుల ద్రుంచి
కలభూత గంగ భూకాంతుని దునిమి
గెలిచి తన పంతంబు గెడపి శత్రువుల
మాధవు సెలవు విమానములెక్కి
మోదమున వైకుంఠమునకు వేంచేసె
కనుగొను మీతండ్రి ఘనభూషణ
ములు”

అసవిని పెద్దిరా జన్నదమ్ములును
విని చాల సంతోష విశ్రాంతులగుచు
మొనబాకు నడియాలములు కేలబూని
సవ్వుచు నేగురు అన్నదమ్ములును
చివ్వున నొకరొకరు శిరములు వంచి
చక్షుల సలిపి నిశ్శేపంబు కరణి
లక్షణంబుగ మంగళ ప్రదంబులతో
పల్లికి సొమ్ములు బాకు పుంగ్రములు
పల్లికొండను వెంటపట్టుక తర్లి
వల్లమ్మ కొల్చు నివాసంబునకును
అల్లన నేతెంచి అమ్మకు మ్రొక్కి
సింహాద్రి పెద్దన్న చెలువు డెరనూక
తమ్ముడు నలనూక తగ పోలురాజు
వందనం బొనరించి వరకుమారకులు
తండ్రి సొమ్ములు బాకు తగుటుంగ

రములు

అండజయానకు నందించి సుతులు
వల్లమ్మ వినగ భూవరులు ఇట్లనిరి :
“తల్లివి నీవు, మా తండ్రి వలురాజు
మొనగలదిల ఖండెమొండెము కోట
ఘనత లగ్గులకెక్కి ఘనుల మర్దించి
గణుతించి కలభూత గంగ భూవరుని
రణమందు పడగూల్చి రభసంబు

మెరసి

బారులన్నియు పటాపంచగావించి
హేరాశముగ తన హితులు పదమూడు
వేలతో వైకుంఠ మేగె నటమ్మ
ఆలంబుచేసి మా అల్లుడు యిటకు

పచ్చి గాయంబులతో భారంబులనక
వచ్చెను పదివేలు వోపికతోడ”
అనవిని పల్లమ్మ అనుసరించుచు

ఘనుడు పండుముల దిగ్గజము నీక్షించి
కొమరుల నిరువై పు గూర్చుండనించి

పల్లమ్మ సాగుమాసము

కమలాక్షి రస విభుని రాత్రిలక్షణము
అతిగౌరవముతోడ నడుగంగ తొడిగె:
“గత రహస్య మెరుంగు ఘనపల్లి
కొండ :

బవరమున మీ తాత బంటుతనమ్ము
వివరించు నెటువలె యుద్ధముచేసె
కులకోటి బంధువుల్ గుమిగూడి వెంట
కానికి నడచిరో కైదప్పి పోయిరో ?
కోటపై లగ్గులు కొల్పించినపుడు
మాట దక్కించిరో మన వంశమునకు
మాటమో కలభూత గంగ భూపాలు
కోట బయలాయెనే కోర్కెలు మీర ?
తగ గంగరాజు మీ తాతయ్యగారు
తెగబడి పోరుటందముగ చూచితివె ?
వలురాజు ముందర వారిగెనో ? గంగ
యిలనాథు డొరిగెనో ? యిది

నిక్కువంబు
తెలుపు ?” మని పలికె, నంతట
పల్లికొండ
నిలచియు పండుములనిలయు డావేశ
కనకాంగి యడగిన కార్యలాభంబు

విని యక్షయంబుగ నింతి కిట్టనియె :
“రమణి : నీ విభుని పరాక్రమము
తమకక అనిచేసె సాహసోత్తముడు
మొనగల గోపకుమారు లందరును
అనికి పైనముచేసి అంపించె ముందు
సెలవొంది కోటపై చెలరేగి లగ్గు
మట్టలన్నియును తా మట్టి గావించి
జుండైన శక్తుల చదిమి పోదరిమి
ఎన్నగల భూపతుల వెంపరలాడి
కేరుచు సగరి వాకిళ్ళను దాటి
రారాజుసరి గంగురాజును గూల్చి
అతని సుతునికి పట్న మధికార మిచ్చి
వీరులతో తమరున్న విడిది కేతెంచి
సెలవొంది నాతోడ శ్రీహరి దలచి
మలినములేని విమానము లెక్కి
బలములు గొలువంగ పదమూడు వేలు
వలురాజు చనినమ్ము వైకుంఠమునకు”
విభుని పరాక్రమం విని వల్లమాంబ
హృదయ సమ్మతమొంది ఒగి
నిట్టులనియె
“ఎంటిని నావిభు వీరశౌర్యంబు

వెంటనే నాకొక్క వేడి గుండంబు
కావించు పండుముల ఘనపల్లికొండః”
ఆవుల వల్లాంబ యనుమతిచేత
భావించి విని లేచి భశిభశి యనుచు
ఏవురు మామల నెలమి వీక్షించి
తావిన్నవించె వృత్తాంతము నొకటి:
“వినరయ్య: మీతల్లి వీరధర్మంబు:
వనజాక్షి యనుమతి వలదన రాదు
పురుషులపై మద్ద పొర్లిన స్త్రీల
ధర నిల్వమన మనకు ధర్మంబుగాదు
గ్రామంబు పూర్వదిగ్భాగంబునందు
భామకు గుండ మేర్పరచ నెచ్చుముగ
మరి తడయగ రాదు” అని వేగ తర్లి
కోరి రాజులు పల్లికొండ యొకరావు
పిన్నలు పెద్దలు ప్రియ బంధు జనులు
పన్ని పాల్గుణ శుద్ధ పక్ష ద్వాదశిని
బలువైన వడ్డె వుప్పర్ల బలిపించి
సులువుగా నర్లిశల సూత్ర మేర్పరచి
అండజయానకు ఐక్యముగాను
గుండ మేర్పరచి యేగురు

ముద్దుసుతులు
వాట్టివేశ్మ తడిక తొరున పందిళ్ళు
పెట్టుగా సంపంగి బిందె లేర్పరచి
సకలమైన వన్ని సఖియ గుండమున
కొకటి కొదువలేక వనగూర్చి

సుతులు
తల్లి సన్నిధికిగి.దండంబు బెట్టి:
వల్లమ్మ: మీకోర్కె వనగూడె లెమ్మి

పంచకల్యాణిపై పట్నముకేగి
యెంచంగ సురలు చివి కేగుదువు
లెమ్మి:
కొమరుల యెడదాసి తొమరమ్మ
విడచి
అమరలోకము బోదుచమ్మ లేవమ్మ:
గ్రక్కున బంధుపర్లము విడనాడి
మక్కువతో పై కుంఠ మరుగుదువు
లెమ్మి”

అని యిట్లు పెద్దస్స, అన్నసింహాద్రి
వనజాక్షికిని దెప్ప పల్లమ్మ లేచి
ఘనవేగ యాచవాంగసల బలిపించి:
“వినరమ్మ: ఒకవార్త విన్నవించెదను
చయ్యన శిరసంటి జలకములార్చి
వయ్యన గావించి వరభూషణములు
శృంగారమున పసుపు చీరగట్టించి
ముంగరములు కాళ్ళ మువ్వఅందెలును
సొంపుగా ధరియించి సొరిదిగుండముకు
పంపరో యమ్మ: నను పైనమ్మ
చేసి”

మగువ లందరు వల్లమాంబ మాటలకు
నొగి వేగ సంపంగి నూనెలు దెచ్చి
తరుణి శిరస్సంటి తగు జలక మార్చి
అరయ మిక్కిలి తల యార్చి,
తిలకంబు

దిద్ది, నేత్రంబులు తెలియ కాటుకయు
ముద్దియ నొనరించి ముదిత లందరును
పేరై నసొమ్ములు ప్రియముతోడుతను

హోరముల్ మెయినిండ నాలంకరించి
పల్లవపాణికి పసుపు చేలంబు

మొల్లముగ ధరియించి మోచమండంగ
లేమ దగు పంచకల్మాణి నెక్కించి
భామలందరు రాగ పట్నమూరేగి
యింటింట వల్లప్పువించు భుజించి
వెంటనే గుండము కేతెంచె గవుడు
చేటల నోములు స్థిరముగ నోమి
నీటుగ మగుట వుచ్చుంపు నీరాచి
కొమ్మ కుంకమ పసుపు కొల్ల

లాపించి

సొమ్ములన్నియు విప్రసుదతుల కొనగి
దాన భూదాన గోదాన విధాన
పూని తానిప్పించె భూసురులకెల్ల
అటుమీద సింహాసనమున

గూర్చుండి

నిటలాక్షు పూజించి నెలత

తన సుతుల

రమ్మని చిన్ని కొమరమ్మను పిలచి
నెమ్మది సింహాసనము పైన నుంచి
పల్లికొండను బిలచి పణతి పల్లాంబు
పల్లవాధరి విన్నవము చేయవొడగె:
“ఆదినారాయణ! అవుతారమూర్తి:
రాధావిలాస! శ్రీరామ చంద్రేశ!
వలురాజునకు మేటి వై కుంఠ మిచ్చి
యిల కీర్తి చెందితి విందుకులేళ!
పురుణింప విభునితో పొసగ వె కుంఠ

మరుగ నానతి యిమ్ము మదినుంచి
కరుణ

పరమాత్మ! గుండముకు పైన మైనాను
ధర కీర్తి నిలుపు నా తనయు లున్నారు
చారిపై మీదయ పదం కేపొద్దు
పరాచురిక వుండు పల్లికొండయ్య!
మామీద దయవంచి మమ్మ
మన్నించు!

పాదుక యలమంచి పట్ట మేలించు
రాజులకు పెల్లెలు రహణి పూబోడి
రాజీవనేర్పి కొమరమ్మ వున్నాది,
బాలుర నొక కంట భామ నొకకంట
చాలగ వీక్షించు సాక్షాత్తు గరువ!
ఆలమందలు ధనము అరమర లేక
ఫాలాక్షు మాయచే పంపులవువేళ
తనయులతో టట్టు తరుణిభాగమును
పనగూర్చు పనిచేయు వో పల్లికొండ!

తనయులు నా చిన్నతనయ మీదటను
నెనరుంచి వెనుదగిలి ఎడబాయకుండ
యలమంచి పంపాద్రి యెల్లదేశములు
నెలకొని పెద్దన్న నృపతి నేలించు”
మని పల్లికొండకు మనవి వినచెప్పి
మన నీలవేణి దిగ్గనలేచి నిలచి
ధ్రుమలుడిగి తనయులపై నాశవిడిచి
కొమరులందర పల్లికొండ కాప్పించి
వెలది చంపుడుకట్ట ఎక్కి నవ్వుచును
నలిశల్ వీక్షించి సలినాయతాక్షి

తలవంచి సభకెల్ల దండమర్పించి
వలురాజు కుంసలి పనిత వల్లమ్మ
గురువుతో సెలవంది, కులము

సెలవంది,

ఆరలేని సెలవంది, అరవిందనయన
తప్పు ఒప్పులకెల్ల దండమర్పించి
గుప్పన పడమమికె గుండంబులోన
గుండము దరిన ఏగురు సుతులు

సుతయు

పెల్లుగ వల్లమ్మను పేర్కొని యడల
ఇమ్మారు ముమ్మారు ఇందీపరాక్షి
సమ్మతి యని పల్కె సభ యెల్ల వినగ
చమురు బిందెలు దుంప సమిధ

దూలములు

నిబిడికృతముగ నించి రా వేళ
నెలత గుండము నగ్ని నెగడు
మంటలును

కలగాలి అగ్గిలో కరిగె వల్లమ్మ

కొమరమ్మ వలపోత

అలివేణి కొమరమ్మ అన్నలేవురును,
ఎలుగెత్తి హోయని యిందరు జూడ
తల్లి వల్లమ్మను తలచుక సుతులు

వల్లికొండను చూచి పలికి రావేళ :

“అల్లుడా : పరమపద మరిగె మాతల్లి,

వల్లమ్మ వలురాజు వకరాశియైరి

సతిపతు లేకమై స్వర్గస్థులైరి

గతి మిమ్ము మాకు దిక్కని జూపి చనిరి

సిరిబాల కొమరమ్మ చింత యే ప్రొద్దు

మరి మరి వలపోత మాన్పగాలేము

మా తండ్రి మీతో యేమని చెప్పినాడు?

ఏ తీరుగా మమ్ము ఎత్తి పెంచెదవు ?

నీవే మా తలిదండ్రీ! నీవె దైవంబు :

నీవె మా భ్రాతృవు : నీవె మా

గురువు :”

కొమరమ్మ పండుముల గోవిందు చూచి
అమితమౌ దుఃఖమున నవనిపై

నొరిగి

“అన్న : పండుముల శ్రీహరి :

పల్లికొండ :

కన్నీరు వుడుగదు, కాంత వల్లాంబ

గుండంబు చూచిన గుండె తల్లడము

చండ ప్రతాపమై చెదురుచున్నాది

అన్న : నాపై ప్రేమ నాల వల్లమ్మ

చిన్న ప్రాయంబున శివుడెడవ్రాసె

మాకు భాగ్యంబు నొమమ్మ మాయమ్మ

కాక యే భాగ్యంబు గలదు గోవిందు :

గండు తేటుల కాంతి కలుగు నీకురులు

మండి యగ్నిలోబడి మాయమయె తల్లి :

నెలవంక యనపచ్చు నెలత నీనొసలు

కలగాలి మంటలో కరిగె మాతల్లి :
పశుపతిసూడిల్లు పణి కనుబొమలు
మసియయి పోయెను మగువ వల్లమ్మ
కలువరేకుల మించు కన్నులు రెండు
చిలువసామికి సాటి చెలి శిఖ జడయు
మాడి నిప్పుల కుమిలె చూట
మాత్రమున

గుండములో ధుమికితే కువలాయ

తాక్షి:

అమరంగ నీమోవి అప్పురపుధార
కురియుచు నుండును కుమిలెనా

చిచ్చు:

పలువరస మొల్లల పంక్తి నోడించు
నిల గాలిపోతివి నిముషమాత్రమున:
అద్దంపు బిళ్లలౌ యమ్మ చెక్కిళ్ళు
దగ్గమై పోయెను తల్లి వల్లమ్మ
వడి మీద సుడి సరివచ్చు నీగళము
చెడగాలి చిచ్చులో చెదరె నాతల్లి:

మమ్ముల నీడేర్చు మధుర పాలిండ్లు
కుమ్మరాముల రీతి కుమిలె నాతల్లి:
వనజతూండ్లకు సరివచ్చు

హస్తములు

ఘనమైన గుండములో కాలె నా రల్లి:
చివురుటాకుల బోలు చెలియ

పాదములు

ధగధగ యని మండి దాపకుండితివి:
కమనీయ నక్షత్ర కాంతినిగోళ్ళు
అమర గాలి భస్మ మాయె నాతల్లి:

కౌదమసింహము బోలు కౌమ్మ
మధ్యంబు

కదియ గాలి పరమ్ము కంటివటమ్మ:
యింతి నీ పిరుదులు యినుకదిబ్బలును
పంత మాడగనవి పదివేలు తరుగు,
కాంత నీకొడలును కదళికంజములు
సొంతముగ గుండమున సమిసె

నాతల్లి:

పిక్కలా వరిపొట్ట బిగువుల గేరు
చెక్కలలో కాలి చేరితివె హరుని:
కమతంబు పైచిప్ప కాంత మీగాళ్ళు
తమకక తెగ కాలె తల్లి వల్లమ్మ:
తరణికరంబులు తరుణి నీగోళ్ళ
విరియ కాలె నటమ్మ వెలది వల్లమ్మ:
స్పటికంబులను బోలు పణి నీ వ్రేళ్ళ
చిట పెట మాడె నీ చిచ్చులో తల్లి:
అని అమ్మ వర్ణించి అవనిపై పొర్లి
వనిత కొమరమ్మ తా వలపోయ జూచి,
పండుముల రఘుమూర్తి

పల్లికొండయ్య

కందు బాలల చూచి కన్నీరు నించి
యేవురు మామల అక్కున చేర్చి
ఆ వెనుక కొమరమ్మ నమిత లాలించి
చనిన క్రిందటి పూర్వ సామ్యముల్
దెలిపి

మన మెంతవార మని మరి దుఃఖ

మార్చి

సది చేరనేగి స్వాసములు చేయించి

పిదప సూతన వస్త్ర శ్రీయము
 లిప్పించి
 మందిరము చేరి బ్రాహ్మణుల రప్పించి
 అందు సమారాధనంబు లేర్పరచి
 తరువాత గోవుల దానము లొసగి
 ధరగల షోడశ దానము లిచ్చి
 పణతి గుండంబుతో వద్దు పీక్షించి
 కను కార్పిపై మన్న కప్పించి సుతులు
 దిన దినము క్రతువులు తీర్చి
 విభవముల
 అల్లుడు పల్లికొండయ్య కృపచేత
 వల్లవుల పెద్ద భూవల్లభు డంత
 సొంపుగా సింహాద్రి సొరిది
 తమ్ములతో

పంపాద్రి యెలమంచి పాలింపుచుండె
 అని మాధవుని పేర, నహితల్పుపేర
 మునివిధేయుని పేర, చురవై రిపేర,
 భక్తవత్సలు పేర. పరమాత్ముపేర,
 కరిరక్షకుని పేర, కమలాక్షు పేర
 వర మద్దులేటి నివాసునిపేర
 అనుమతి వడ రుపాన్వయుడైన చుట్టి
 ఘనకీర్తిమూలయ్య కలిత పౌత్రుండు
 పెద్దరాయని కూర్చి
 ప్రేయనందనుండు
 మద్దులేటను బుద్ధిమంతు డొలురాజు
 చరితను పూర్ణంబు చేయంగ దలచి
 యిరువొంద రచియించె వివర
 మంతయును.

పంపాద్రి కథ

-: ఇష్ట దేవతా ప్రార్థన :-

శ్రీ నీలకంఠుని చిత్రాన దలచి	తాలిమి సాష్టాంగ దండంబుల నిడి
గీనమందారుని-విష్ణు-దేవునకు	అఖిల దేవతలకు ఆదికవులకు
మొక్కి	మొక్కి ప్రార్థన చేసి ముండుగాదలచి
వారిజగర్భునకు వందనముచేసి	దీపింప యాచనాధిపతుల చరిత
శారదను కొనియాడి శివుని ప్రార్థించి	పరగంగ తెరచీర భక్తులకు మొక్కి
కూర్మితో పార్వతి-పెద్ద-కుమారుడైన	సరవితో వ్రాసె చెప్ప చదువగల యట్టి
చేరి విష్ణేశ్వరునకు సంతసమొనర్చి	అయ్యల కొనియాడి అతిభక్తితోను
ఎలమితో తన ఇలవేలుపు అయిన	రయమొప్ప యాదవ రాజుల చరిత
కలకంఠ తంగిరాల గంగను వేడి	చెప్పేను వినరయ్య జనులార మీరు
కాళిదాసు మొదలైన కవివరులకెల్ల	

కవి చంశాదికము

వా కలిగి తనకీర్తి పహించి మించి	అనుదినము తన యింట అతి
ప్రాకటముగ జెప్పి ప్రజల మెప్పించి	తుష్టిగాను
గుర్రము గొడుగులు గురులైన	వేమూరు కీర్తుల వెలసిన ఘనుడు
అరిగెలు	జంగమయ్య సుతుండు జనులు
మెరువడి త్యాగములు మెండుగా నంది	మెచ్చంగ
ధనధాన్య పస్తువులు తనర	సంగతిగ కవిత్వ స్వారస్యమెరిసి
అమృతము	దిట్టముగ యాదవ ధీమాచరిత

ఘట్టిగా జెప్పేను కణగి సభవార : సొంపుతో వినరయ్య చోద్యంబుగాను
 ఆటంకారముగ నవరసాలంకారమున పంపాద్రికథ జెప్పె ప్రఖ్యాతిగాను.
 గూర్చి రాణింప ఈ కథ లక్షణమెల్ల
 మాటలు రత్నాలుగాను మల్లయ్యయను పోణిమిగ చెప్పెను పొందుగా వినుడి
 వాడు

ఆవుల వలురాజు పుత్రులు సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు,
 యరనూకరాజు, నలనూకరాజు, పోలురాజులు
 యలమంచి విడిచి పంపాద్రికి వచ్చుట

వలురాజు మొదలై న వరుస
 పెద్దలును
 చెల్లిరి యలమంచి న స్థిరముగా వారు
 వారు చెల్లిన వెనుక వారి కుమాళ్ళు
 వేరి విచారము చేసి రందరును
 “పెద్దలు ఇచ్చోట పేరు పేరుల
 చెల్లిరి
 వద్దికతో యలమంచి వమ్మడు తమకు
 ఏటికి యలమంచి : ఏమి నిత్య” మని
 వాటముగ పంపాద్రికి వచ్చిరి వారు
 తడబడు సంపదలు తామరతంపరై
 పడమటి యూముస పంపాద్రికి వచ్చిరి
 పొందుగా సంపదలు పుకమి కంపింప
 అందలాలు దిగెను అచ్చోటవేగ
 ధన ధాన్య పస్తువులు మించిన భటుల్లు

శూలాలతోబండ్లు చాలుగా దిగెను
 కందువతో యాదప కంపటము
 మొదలు
 నందుల గుడార్లు అందముగదిగెను
 వాటంపుటరిగెలు నీటుకేకములు
 యాటలు పైడమ్మ-చింత-యరుమేల
 దిగెను
 జల్లుబల్లెలు సాధన శివీరు
 గుడార్లు చందువ గోనెలు దిగెను
 మొల్లముగ సందలు ముచముతోవచ్చి
 పల్లికిలు పంపాద్రి పడమట దిగెను.
 పోకల కంట్లాలు బుక్కాయి పెట్టెలు
 ఆకులు మావటీ లతి వేగ కదిలె
 కెంపులు పచ్చలు గరిమ రత్నాలు
 కొంకక నీలాలు గోమేధికములు

రవిమించు వైడూర్య వుష్యరాగములు
సరవితో ముత్యాల చౌకట్లు మొదలు
కుఃకుమ కురువేరు గోవజవాజీ
తీరు కలిగిన మంచి దివ్య భూషణాలు
కోరికతో కదిలెను కోకలపెట్టెలు
పల్లెబోయినవారు పండుములవారు
చల్లని నేరేళ్ల సరసను దిగిరి
దండెబోయినవారు దామసానివారు
పండిన మామిళ్ళ బయటను దిగిరి
కొల్లారు బండ్లును కొలువు గుడార్లు
వల్లపుల సరసన వైశంబ దిగిరి
ఆవపువులవారు అచ్యుతునివారు
వేవేగ దిగిరి ఎల్లావులవారు

శంఖుదారవారు సరగమర్లవారు
పొంకముగా దిగిరి భూపతివారు
జెట్టిబోయినవారు ఉడదారవారు
పట్టుగల సంపదలు పంపాద్రినిలిచి
కనకనందులవారు గంగావులవారు
గొనకొని జగజుంపు గుడార్లు దిగెను
కల్లందులవారు కవ్వమువారు
చెలువైన సంపదలు చెలువార దిగెను
మగుటకోటవారు మరినేతివారు
దిగిరి సంపదలు తేరళ్ల బయట
సింహపరాక్రమున చెరిగి నుతికెక్కి
గహ్వరమున సింహాద్రి ఘనుడు

తా కదిలె

ధామసానివారు తగు వేడ్క కదిలిరి

అమరంగ పెద్దిరాజు అటు వెనుక కదిలె
మరి వేగ ఆవపువుల మరుదులు

కొలిచి రాంగ

ఎరనూకరాజు తా నెలమితో కదిలె
వలనొప్ప ఉడదారువారు కొలిచి రాంగ
నలనూకరాజు తా నలివేడ్క కదిలె
ఓరుమందులవారు ధీరత కొలిచి రాంగ
ఆరూఢి పోలురాజు అటువెనుక కదిలె
వల్లపుల రాజులు వరుసతో వెనుక
పల్లికొండ రఘుపతి బాగొప్ప కదిలె
బ్రాహ్మలు దీవించి భట్టు పొగడంగ
బ్రహ్మాండముగ రాజులు పంపాద్రికి

వచ్చిరి

పడమటిజామున పంపాద్రికి వచ్చిరి
పడిగెలు గొడుగులు పంపాద్రిన నిలిచె
ఘనముతో వల్లపులు కరుణతోడుతను
వీరజంబులు డోళ్ళు ఎఱిమి

సన్నాయులు

ధారలు భేరిలు తమ్మట ధ్వనులు
బోరుకొనగ ఇంద్రభోగములు

మెరయ

ధీరత వచ్చిరి దినకరతేజులై
గరిఘతో పట్టుజముకాళముల మీద
కొలుపుదీర్చి యుండిరి కోరికతోను
అలోన సూర్యుడు అస్తాద్రి కరిగె
దినకరుడు గ్రుంకెను చీకట్లుగ్రమ్మె
విషయమున రాజులు వేడ్కతోదిగిరి

పైడమ్మ చింతపై గల పక్షులు ఏష్యము పలుకుట

ఇరువులు చేసుక-పద్దెనిమిది-

యుగములనుండి

కూర్మితో పొందువ గూళ్లలోనుండు
గూళ్లలో పక్షులు గుబగుబ నెగసె
గూళ్లు చుట్టుకవచ్చి గుబురు గలిగినట్టి
పైడమ్మ చింతనున్న పక్షులు ఎగసె
వై నాన కొమ్మల వాలె నాడాడ
ఎలమితో ఆ మాను ఎటు జూచినాను
చెలువైన కచ్చలిచేను ఎలుపున వుండు
బలువైన యా మాను పాదు జూచినను
అలర జలరాశి అంటి తా వుండు
పొలుపొంద ఆ మాను పొడుపు

చూచినను

అలర కైలాసము అంట పెరిగుండు
పాటింది చూచితే పదివేలు లెట్టు
కోట్ల పర్యంతము కొమ్మల చింత
తీరైన ఆమాను తెలివి చూచినను
పరుషమునకు సాటి ప్రతి వచ్చునంత
కాయలు చూచితే గముకమై లెస్స
భైరవకత్తికి ప్రతి వచ్చునంత
మెండైన ఆ మాను పండిన పండ్లు
కండచక్కెర తేనె కలిపిన మధుర
జుంటి తేనెకు సాటి చేయంగవచ్చు
అటువంటి ఆ మాను అదికాలమునుండి
గాటముగ ఆశక్తి కావలె యుండు
ప్రైతే తోక్య సుందరి దానవశక్తి
పైడమ్మ యను పేర ప్రబలిన శక్తి

ఈ రీతి యా శక్తి ఇరవు చేసికొని

వుండంగ

చిరకాలము పైడమ్మ చింతయన తగును
ఆ చింత పక్షులు అనేక విధముల
ముచ్చట లాడెను మూకలు గూడి
“కృతయుగము నాడు

హరిశ్చంద్రుండు

సత్యముతో రాజ్యంబు సరగున నేల
చేకొని విఘాతమని చెప్పితిమి నాడు
త్రేతాయుగము నాడు రామభద్రుండు
అధిక సంపదతోను అయ్యోధ్య నేల
చేకొని విఘాతము చెప్పితిమి నాడు
హరిశ్చంద్రుండు సత్యంబు తప్పకను
కూర్మితో తన సతిని కుదువ బెట్టుకొనె
ఆతడు కులము చెడి అంత్యజు గొలిచె
రతిరాజు తండ్రి శ్రీ రామచంద్రుండు
అయ్యోధ్య విడిచి ఆ అన్నదమ్ములును
వయ్యన చేరిరి వనప్రయాసములు
ఆ రూఢి వారికి ఆట్లు చెప్పితిమి
చేరి పాండవులు కురుక్షేత్ర మేలగను
ద్వాపరయుగమందు దుర్యోధన

పాండవులు

ఏపున రాజ్యంబు ఏలుచుండగను
తప్పక వారికి తార్కాణగాను
ఎక్కువగ చెప్పితిమి ఏర్పాటుగాను
దిక్కులేత పాండవులు దుర్యోధనూలు
మిక్కువతో పోయిరి మాయమె వారు

కలియుగ ప్రాంత్యాన ఘనుడు
వౌలురాజు

ఎలమంచి పట్నము ఏలుచుండగను
విరివిగా చెప్పితిమి విఖ్యాతిగాను
చెప్పిన పలుకులకు చెలగి వలురాజు
కుప్పలుగ చెల్లిరి గోపాలవరులు
ఆక్కడ వారంత హతమైన వెనుక
ఇక్కడ పంపాద్రి ఏలెదమనుచు
వేగంబె వచ్చిరి ఇచ్చోట దిగిరి
తెగుపతో ముందరి యోగక్షేమంబు
దీకొని వారికి తెలిపెద" మనుచు
చేకొని పక్షులు చెప్పంగ సాగె
రెక్కలు సేయుచురెపరెపలాడుచు
కకపికలుగా బలికి కంతములై త్తి
గుజగుజలాడుచు గూళ్ళ లోపలను
విజయులై యాదవ వీరసామంతులు
గూడారు లోపల కొలువు దీర్చుండి
ఆడనుండి పక్షులు ఆడు మాటల నెల్ల
విని పల్లికొండను వేగంబె అడిగిరి

"మనుడ పల్లికొండ : గతకాల

మేష్యము

ఎరుగుదువు ముందరి యోగక్షేమంబు
పరిపరి విధముల పక్షులు పలికె
ఏమనెను పక్షులు ఎలమితో రఘుపతి
ఆ వార్త మాతోను ఆనతి"మ్మనిరి.
మామల మాటలకు మదనవల్లభుడు

"రామకుల గోత్రము రయమున
మామలార :

ఈవేళ పక్షుల నేమి యనరాడు
జీవుల పోషించుక చేరేటి వేళ
ఇనుడు గూకే వేళ ఎక్కడెక్కడ
నుండి

వనములకు పక్షులు వచ్చేటి వేళ
తేరుచు నేడేడ గీములలోను
చేరేటి వేళను చెప్పంగ రాదు
దోషము ఈవేళ దేవతపక్షి
భాష పట్టగరాదు పాపంబు వినుడి
ఏమియు ననరాదు ఇషువంటి వేళ
మా మనవి వినరయ్య మా మామలార
తెల్లవారితె మీకు తెలియ జెప్పెదను
కల్లలాడించకుడి ఘనులార నన్ను"
అల్లుడు పల్లికొండ ఆడు మాటలువిని
వల్లవుల రాజులు వై శంబె లేచిరి
పల్లికొండను పిలిచి పంపె నా రాజు
వల్లవుల తిరుమందుల వరుసతో నంపె
పరివారము బంధువులు పరగ సెలవు
పుచ్చుకోని

వారి వారి జాగాలకు వరుసతో వచ్చిరి
తమ్ముల బిలిచెను తాను సింహాద్రి
సమ్మతితో వారి జాగాల కంపె
అప్పుడు పల్లికొండ అంపించుకోసి
ఒప్పుగ గుడార్లలో ఒయ్యన నిలిచి

పల్లికొండ రాత్రివేళ పక్షులకు ఆన పెట్టుట

తన మనసులో నిట్లు తలచె నతండు
“వినయముతో మామలకు విన్నపము
గాను

పంతమాడియు సాక్షిపెట్టెను నేను
మేతలాడి ప్రొద్దున మేసి ఆడాడ
పొయ్యేని పక్షులు పోకుండ మరియు
చేకొని తన మనవి కల్గచేయకు
మనియు

వక్క ప్రొద్దులు చెప్పి వచ్చెద”

ననుచు
గ్రక్కున పక్షుల కడకు నేతెంచి
యెడగలుగ నిలుచుండి యాదవుల
గురువు

ఘడియలో వక్కప్రొద్దు భగములకు
చెప్పె

“ఆ సమానమువేళ అనుమానముగను
ముస్తేదు తోడుగను ముచ్చటాడితిరి
నదిసిట్ట త్రాగి నానాజీవులను
మీరు పల్కిన పలుకు మేదిని జనులు
తార్కాణగా జేసి తలపోసి కొందురు
అటువెనుక మిమ్ములను ఆడుగ

వచ్చితిని
ఎటు బోకుడని వేగ చెప్పుచున్నాను
ప్రొద్దున మేతలకు పొయ్యేరు గనుక

సుద్దులాడగ వలెను చోద్య-వేద్యముగ
పోతిరై న మీకు భూకాంతయాన
ఘాతగా మీగురువు గరుత్మంతుడాన
సీతపతియాన పోతిరై న మీరు
మీతల్లిదండ్రులైన పోతిరై న మీరు”
ఆనబెట్టి పల్లికొండ అతివేగ మగిడె
జననాథుడు తానున్న జాగాకువచ్చె.
దినకరుడు నిదించె దిక్కులు సద్దణగె

మనుజేశు లంతంత మజ్జనమాడి
అన్నము భోంచేసిరి యాదవప్రజలు
పన్నుగా నిద్రలు పవళించి రంత
రాజులు ఐదుగురు రమణ నిదించిరి
భోజులు నిద్రలు పోయి రందరును
బ్రహ్మాండముగ పైడికుండ

గుడారులోను
సింహాద్రిరాజు తా చెలువుగ నిదించె
సిద్ధముగ పైడికుండ చిత్తరువు బాడు
దిద్దినారు మంచి దివ్యభూషణాలు
పేరుగల గుడారులో పెద్దిరాజు

నిదించె
కొరికతో మంచి గోడ సరాదు
ఎర్రపట్టు గుడారులో ఎరనూకరాజు

నిదించె
జతగూర్చిన మంచి జరధారు భాధు

నల్లపట్టు గుడారులో నలనూకరాజు	నాలుగో ఝుమాయె నట చుక్క పొడిచె
తెల్లముగ నిద్రించె దేవేంద్ర భోగమున	తెలతెల్లవారెను భేనువుల కడుపులు
సందుసందుల మంచి సందులు వ్రాసిన	క్రేపుల కరిచెను, కెందరువు పువ్వు
కుందనము చెక్కిన పైడికుండ	ఏవున వికిసించె ఎనసి కలువలు
యామీద	ముకుళించె నలినములు మొనకప్పి
పొగడపువ్వు గుడారులో పోలురాజు	వెరచి
నిద్రించె.	కొక్కొక్కో యని కోళ్లు ఎలుగైతె
పొంకముగ నిద్రలు పోయి రందరును	గోపాంగనాశ్రీలు గొబ్బున లేచి
సద్దణిగి సభవారు తమరు ఆడాడ	గీపింప బానలు తెలివితో పెరుగు
నిద్రించసాగిరి నిశిరేత్రి యాయె	తరిచేరు కవ్వాల తాల్మితో నంత
కలువరా ఉదయించె కైలాసపీఠి	అరుదెంచెను ఇనుడు అంబుధినుండి
నలువపు ప్రౌఢులు నడిపించ సాగిరి	రథమెక్కి చనుదెంచె రవికేజునుడు

మరునాటి ఉదయము పల్లికొండ

పైడమ్మ చింతను ప్రార్థించుట

రతిరాజు గురుడైన రఘుపతి లేచి	చూచెను వేమారు సొంపుతోడుతను
స్తానంబు చేసెను జగదేకమాళి	కేశవనామంబు కిణకతో దిద్ది
ఎనయంగ నీరుకావి వలువలు కట్టి	శ్రీచూర్ణ మామీద దృఢముగా దిద్ది
జారీచెంబుతో జలకంబు తెచ్చి	కలుగంటి సిగవేసి గేదంగులు ముడిచి
కురిజీపీటమీద కూర్చుండి వేగ	వలనొప్ప రామతులసి వనమాలపేర్లు
కృష్ణాజినము పొదిగి కెంపులు దాపి	మేలొప్ప ధరియించె మెడనిండ వేగ
విష్ణు కర్పితమైన ఎనయ మేదోక్ట	నీలవర్ణుని మదిలో నిష్ఠతో నుంచి
తిరుమణి పెద్దెయు తెప్పించె వేగ	శకునానికి ముస్తీదు చేసె నంతయును
నీరజనాభుండు నిలుపుపద్మంబు	అచిరంగ శ్రీగంధ అక్షింతలు ధూపము

బంగారు బిందెతో పట్టె ఉదకంబు
సంగీతలోలుండు శకున ముస్త్రీదు
ధగధగ బంగారు జలపోత దండె
వగమీర భుజమున వన్నెగా నిడెను
వైనాన పస్తువులు వేశంబె కొంచు
రాంబూశము గొంచు తా కదిలె

పల్లికొండ

శక్తిచింతను జేరి చేతులు మొగిల్చి
ముక్తార్థప్రార్థనము ముద మొప్పచేసె
త్రైలోక్యనుందరి దనుజసంహరి
పైడమ్మయను పేరు ప్రబలిన తల్లి
మేటి వేలుపులెల్ల వేటల గోర
గోటముగ మెర్రెల కోరినావమ్మ
సాటి వేల్పులలోను చక్కని వేల్పు
నేటితో నీమూర్తి నే జూడవలెమ
చింతను నీక్తిరి చేకొని యుండ
ఎంతగా పక్షులు విపరీతముగను
పరిపరి విధముల పలికెను నిన్ను
సరవి నీసత్త్వము శకున పంతంబు
ముందు వచ్చే మేలు ముదమొప్ప కీడు
అందఱుగ పక్షులను అడుగ వచ్చితిని
చేకొన్ని పక్షులు చెప్పవలె నాకు

వాక్కియవమ్మ వో వనజాక్షి నీవు”
బలభద్రసేనుండు పైడమ్మను వేడె
చెలువైన పైడమ్మచింతను ప్రార్థించె
“ఓ కల్పతరువ ఓ మహామేరువ
నీ వయసు వేయేండ్లు నేరిమితోను
ఈయెడ నాలుగు యుగములనుండి
త్రైలాసవీధిని కద్దు వక చింత
ఆ చింతకును సాటి అనవచ్చు నిన్ను
వాసించు పారిశ్రాతవాసన నీవు
పంతుకెక్కిన సాటి మ్రాకులలోను
భూదేవి తెలిపెను పొంగి లెస్సగను
పాదుకొనియుండి పంపాద్రిలో పుట్టి
మహిమీద పుట్టి పంపాకులలోను
వహి కీర్తి తెక్కితివి వాహినిగ నీవు
తక్కిన వృక్షములు ధరమీద నుండ
చక్కని పక్షుల తావు చేసికొని
నీ నీడలో నుండి నిష్ఠలు గలిగి
పనిబూని నిన్నొక ప్రార్థన జేతు
మాకు శకునము పక్షులు మరి
చెప్పవలెను
వాక్కియవమ్మ ఓ వనదేవత నీవు”

పల్లికొండ శకునపంతము చెప్పుడని పక్షులను వేడుకొనుట

అమరంగ పల్లికొండ అంరట నిలిచి
వేమారు పక్షులను వేడంగ సాగె

"అసంత యుగమునాటి అబ్బురపు
పక్షులార

పనిబూని చిమ్ము నే భాష కోరితిని
అర్బుద యుగమునాటి అభిలేతు

పక్షులార :
నిబద్ధిగా చెప్పరే నే నడిగినట్లు
తామంత యుగమునాటి తావు

పక్షులార :
అమరంగ చెప్పరే అడిగెద మిమ్ము
తారయుగమునాటి ధర్మపక్షులార :
సరిపోను చెప్పరే శకునపంతంబు

భిన్నయుగమునాటి పేరుగల పక్షులార
సిన్న పలికిన యట్లు నిజముగా
పలుకుడి

అండజ యుగమునాటి అరుదైన
పక్షులార :
ఖండితముగ చెప్పరే గ్రక్కున తనకు
ఇత్యా యుగమునాటి వెలసిన
పక్షులార :

సత్యముగ చెప్పరే శకునపంతంబు
ఆదిత్య యుగమునాటి లష్టభోగులార :
వివరముగ చెప్పరే వేడుకున్నాను

అనియుగమునాటి అందమైన
పక్షులార :

మిసివి చెప్పిరి నిన్న మాపటివేళ
అం కృతయుగమునాటి అమిత

పక్షులార :
పలుకరే సత్యంబు పక్షులార మీరు
విశ్వ యుగమునాటి వివరమంతులార :
ఈ శకునము పలుకుడి ఎటువలె
సున్నైనది

పరశ్రీ యుగమునాటి పక్షులార మీరు
ఉన్నట్లు చెప్పరే ఓ పక్షులార :
సకల శ్రీయుగమునాటి స్వాములార
మీరు

వాసన సున్నట్లు పరాకు సేయకుడి
ధర్మ శ్రీయుగమునాటి తల్లులార
మీరు

మర్మాల బొంక మారోసు చెప్పరే
కృత యుగమునాటి గీము పక్షులార :
నాతోసు చెప్పడి నమ్మికగాను
త్రేతా యుగమునాటి తెలివైన
పక్షులార

భూరలమున నాతో బొంక చెప్పుడి
దా పర యుగమునాటి దేవతా
పక్షులార :

చేపట్టి మాకును చెప్పరే మీరు
కలియుగమునాటి కబోది పక్షులార :
పలికి బొంకక నాతో పలుకరే మీరు
ఆడి పలుకకుంటే అధిక పాపంబు
పాడి దప్పితిరై న పాపము దగులు
ఎవరై న శకునము ఎరుగని వారికి
చిత్తజగురుడాన చెప్పకుంటేను
మావంటి వారికి మరుగు బెట్టితిరై న
గోవును జంపిన పాపము కొలచుట్టు
కొనును
వారణాసిలో బ్రాహ్మణ్ణి వధియించు
పాపము
తార్కాణగా మీకు తగులును
పక్షులార :
ముదముతో నే నడిగిన ముచ్చట
జెప్పరే:
కదలక యున్నారు ఓ ఖగములార :
బేగవుతనమున బెదరితిరో లేక
నిర్జరులై యున్నారు నేడు బొంకకుడి
ముందరి మేలు కీడు మొనకట్టినట్లు
సంగతిగ చెప్పడి శకునపంతంబు
నిన్న పలికినయట్లు నిర్ణయించి నేను
పన్నుగా మిమ్ముల భాష గోరితిని

భాషకు తప్పి మీరు పలుకకుంటిరై న
కసిబోని పలుకులు కాబోలునందు
చేపట్టి రెవరు మీ శకునపంతంబు
ఈవట్ల మామీద ఎరిక వుంచి మీరు
పరాకు చేయకుడి పక్షులార మీరు
బొంకితిరై న మీకు భూకాంత యాన
పంకజపీతు డాన పణిరాజు ఆన
గరుత్మంతు డాన గగనంబు ఆన
ఊరికే ఉన్నారు ఓ పక్షులార :
పలుకకుంటిరై న పక్షులార వినుడి
చిల్లనమ్ముల కొలది చెండింతు మిమ్ము
అగణితమ్ముగ మీరు ఆడి తప్పితిరై న
జిగురు గండెలను బంధింతు మిమ్ము
నోరెత్తి పలుకక పూరకున్నారు
ఉరుగోలల బంధింతు ఓ పక్షులార :
కాళ్ళును రెక్కలు కదలకున్నారు
రాళ్ళను రువ్వింతు బొంకితిరై న
ఈరీతి మిమ్ముల అడిగితి ననుచు
కోరిక నామీద కోపము చేయక
మేలును కీడును మీ రెరిగినట్లు
వాలాయముగ చెప్పరే ఓ పక్షులార :"
అని యిట్లు పల్లికొండ ఆడు మాటలు
వినియు

పక్షులు శకునపంతము తెలుపుట

పాన్పుమీదనుండి పక్షులు పలికె
కేలకేలమని నవ్వి కెరలి యా పక్షులు

కలకలలుగా నవ్వి కంతంబు లెత్తి
ఏడేండ్లు పంపాడి ఏల చెప్పటకు

నదుమను వక పక్షిని అటు వుంచి
వేగ
చేరి పరివారము కొలుపు చేసినయట్లు
ఉర్వీశు చూడంగ ఉండె నా పక్షులు
ఏడు కోలలు చిడిచి వెంటనే రొప్పె
ఏడేండ్లు పంపాద్రి ఎచ్చరికతోను
ఏలేటి బలమును ఎరుగంగ జెప్పె
బలువైన సంపదలు పొడిపంటలు

గలిగి

ఉన్నతముగ వర్ధిల్ల వార్తలు చెప్పె
వన్నెగా బంతుల అన్నము వడ్డించినట్లు
కొన్ని పక్షులు తమలో గూళ్ళనున్న
పిల్లలకు మేళలు పెట్టంగ సాగె
పల్లికొండ చూడంగ పక్షులన్నియును
ఏడేండ్ల చేరువను బదుగురు తోడి

కోడండ్లు

పంపాద్రి బసవనకు వ్రతములు బట్టి
సొంపుతో నో మేటి సూక్ష్మము చెప్పె
ఇంపుతో పక్షులు ఎడబాసి కడకు
వచ్చి యా పక్షులు వైశంబె మంచి
పూచిన కొమ్మను పొలుపార జూచి
కొమ్మరెక్కల దుడిచి గొబ్బున పూలు
సమ్మతిగ పల్లికొండకు సరిపోవునట్లు
కుమ్మరామము మిణుగుర్లు గొబ్బున

ఎగసినట్లు

వాలాయముగ పువ్వులు రాలి ధరమీద

భావితముగ పువ్వులు రోలంగ జూచి
బసువన్న తననోము వొప్పకపోతె
ఉసురుమని పెద్దమ్మ వలపొసిట్లు
పల్లికొండకు తెలియ పలికెను పక్షులు
పుల్లసిలి యా పక్షి పోలేక ఎగసె
వొడి దప్పివచ్చి వొంటికొమ్మన వ్రాలె
పొడవుగా మెడ యెత్తి పోటుకూతలు
గాను

కటకట దుఃఖించి కన్నుల వెంట
పొటపొట నీళ్లదెచ్చి పొగిలి యా పక్షి
ఆ పక్షి అడలంగ ఆ గొబ్బుగాను
ఒప్పుదప్పి పక్షులు వలపొయ్యి సాగె
వక వక శకునంబు వై శంబె అడిగె
మక్కువతో పల్లికొండ మరివక
శకునంబు

అర్పించి వారేగు రన్నదమ్ములును
ఉచితముగ హర్షాల నుండేటి విధము
మ్రొక్కి తా నడిగెను ముంగలి బుద్ధి
గ్రక్కున పల్లికొండకు కనిపించునట్లు
తెగుల చేసుక పక్షులు దేశాలు విడిచి
ఎగసి పోసాగెను ఎక్కడెక్కడికో
గ ఎగుబ ఎగసెను గూళ్లు విడదన్ని
బొబ్బరింతలు వేసి పోటుకూకలు
కూసి

చెదరి యా ప్రైడమ్మచింతను విడిచి

పలి సతులు ఎడబాసి పాయతెరువులయి

చేకొని రెండు పక్షులు సతియు
పురుషుండు
శ్రీకూర్మము చాయ శ్రీమంబె నడిచె
చేకొని రెండు పక్షులు సతియు
పురుషుండు
దుఃఖాన కల్యాణపు దూరదేశము
నడిచె
పూనికతో రెండు పోతు పెంటియును
ఏనుగభాతుకొండ చాయ ఎడబాసి
పోయె
నిజముగా పోతు పెంటి రెండు
ఎడబాసి
జెజవాడ చాయకు పెంపుతో నడిచె
పతి సతి గూడుక పక్షులు రెండు
సత్యాన వక బిడ్డను చంక బెట్టుకొని
దక్షిణ శ్రీరంగము చాయ తర్లెను
పక్షులు
పంచ ఖండాలకు అన్నలు బడిబాసి
పోగ
మందనడుమ కొమరక్క మల్లడించ
చెప్పె
పొందుగా పోతు పెంటి పొడవుగా
ఎగసి
గూటి లోపల వ్రాలి గోడుగోడున
అడిచె
శ్రీతి వా రై దుగురు దొనయై త్రి
పోయిరి

ఆని చెప్పి అడలంగ అటు పోతుపక్షి
ఆ పక్షిని కలుపుక దక్షిణ శ్రీరంగము
పొయ్యేటి
పక్షుల వెంటనే పాయక ఎగిసె
మచ్చికతో వల్లపులు మన్నె
తిరుమందులు
ఎడబాసి ఎవరెవరి వెంట బోదురొ
చెప్పె
కడమ పక్షులన్ని కకపిక లాయె
అయిదు నూర్లైర్పడి ఆ గొబ్బుగాను
పయనమై వాలెంట బోరుసాగి నడిచె
అన్నదమ్ములు వారు అయిదు
ఖండాలకు
వన్నెగా పక్షులు వయిలు బడ జెప్పె.
కంచి వంటి పంపాద్రి కాళి పారడజేసి
పంచపాండవుల వంటి బంధువుల
విడిచి
వల్లపుల రాజులు వయిలు బడజెప్పె:
ద్వారావతి కాపురాలు తర్లించు కోని
విరివిగా పంపాద్రి విడిచిపో జెప్పె
ఎలమంచి కాపురాలు ఎడబాపుకోని
పాలవెల్లి గోత్రము బడిబాయ జెప్పె
అల్లుదామర వంటి బలగము అండ
బావుకొని
వలురాజు కొమాళ్ళ వయిలుబడ జెప్పె
వియ్యాలు బంధువులు విఘాతము
చేసికొని

వహిలుబడి పోవుచు వలపొయ్య జెప్పె
సోనవాన కురిసినట్లు చోద్యంబుగాను
ఘనమైన పక్షులు కన్నీరు బెట్టె
వృక్షము విడిచి పక్షులు విఘాతము
చేసికొని
పక్షులు పోతేను-వృక్షము-

పాడుబడసాగె.

చింతకింద పల్లికొండకు వెయ్యి
చింతలై తోచె
వంతుకెక్కిన గర్భశ్రీమంతు లందరికి
అయ్యయ్య అందరికి ఆవదలు చేసె
పాయక దోషకారి పక్షులు నేడు
ఏమి చేయుదు పక్షు లిటువలె చెప్పె
రామకులగోత్రము రఘువంశమంత
చీమలపుట్టకు చిచ్చు పెట్టినయట్లు
పాలవెల్లి గోత్రంబు ప్రలాపించ
కుండేర
వల్లవులు తిరుమందులు వలపొయ్య
కుండేర
మరుగు బెట్టితినై న మందలించేరు
శకునము మరుగుబెట్టి చెప్ప పాపంబు
పోకుమని చెప్పితే రనబుద్ధి వినరు

విధి కారణము వీరి కిటువలె నుండ
కాదని శకునంబు గర్వింపరాదు
కీడె న మేలై న కించిత్తు జనులకు
అడుకొనగ బోదు ఆనుభవించకను
తలపోసి పల్లికొండ ధైర్యంబుచేత
నెలకొని శకునంబు నిర్ణయించుకొని
ఆనబెట్టిన చెట్టు ఆన తావిడిచి
మానవేశ్వరుండు మరి వేగ నవుడు
పైడిపోగు వెండిపోగు పరగ వర్షించె
వైరాళు వర్షించి ఉదకంబు చల్లె
చిటితాళము దండె తీసి పుస్తకము
పటవ్రత శయనుండు వచ్చెను మగిడి
గూడారులోనికి గొబ్బున వచ్చి
కడు వగ శకునముకాశ తా విడిచి
మదనవల్లభుండు మజ్జనమాడి
దిద్దెను నుదుటను తిరుమణి వేగ
పేరుగల చౌకట్టు పెట్టెను వేగ
తరుచైన బంగారుతగుటు తల జుట్టె
పరగ వెన్నముద్ద పచ్చడము గప్పె
బంగారు బొగడల పావాలు దొడిగె
రంగు మీరగ వచ్చె రఘుపతి వేగ

పల్లికొండ నింహాద్రిరాజాదులతో వారి
భవిష్యత్తు చెప్పట

మామల సముభాసకు మరి వేగ పచ్చి
రమణతో పల్లికొండ రఘుపతి రాంగ

గుట్టున లేచిరి సభవారు అంత
అల్లుడు వచ్చెనని అతవేడ్కతోను

కూర్చుండమని జాగ గొబ్బున నిచ్చిరి
కూర్చుండె పల్లికొండ కొలుపులోపలను
తబుకుతో కర్పూర తాంబూల

వీడ్యము

గొబ్బున నిచ్చిరి పల్లికొండకు నపుడు
అడిగిరి శకునంబు అల్లుని బిలిచి
“అడిదప్పని యట్టి హరిగురువ వినుము
పాశిలో రెండాడని బలభద్రశయన
శంఖచక్రవతార సర్వజ్ఞనిధివి :
పంకజనాభుండ పల్లికొండ రఘుపతి
నీకు సొలెవ్వరు నిఖిలంబులోను
మాకన్న ఘనుడవు మహనీయమూర్తి:
శకునపంతము మాతో చెప్పవయ్య
రఘుపతి?”

భూకాంత ఆకాశ పురహరుల మీద
ఆనబెట్టి అడిగిరి అల్లుని బిలిచి
మానవేశ్వరుడైన మదనగోపాలు
“అదేమి మామలార ఆనబెట్టెరు
భూదేవిపైనుండి బొంక నేలయ్య
మాకేల బొంకను మామలార వినుడు
శకునము వున్నట్లు చెప్పగలవారము
దేవతపక్షులకు తెలిసినట్లు గాక
ఆవుపాశి మాటలు ఆడ తమ కేమిటికి
వున్నట్లు చెప్పేము వో మామలార
కన్నడ చేయక ఘనులార వినుడు
తెప్పెద మికును శకునపంతంబు

వోప్పుగ వినరయ్య వో మామలార :
మదనుండ సింహాద్రి మామరో వినుమ:
కదినసంహరుండ ఘనుడ పెద్దన్న-
మతిశాలి యరనూక మామరో వినుమ :
సత్య గలయట్టి జననాథ వినుమ :
మరి వేగ నలనూక మామరో వినుమ :
మారట శంఖుడ మామ పోలురాజు !
అందరు శకునంబు ఆలించి వినుడి
ముందు వచ్చేమేలు ముదమొప్ప కీడు
అడిగితిని పక్షులను అర్పించి నేను
నుడి యడిగి మొక్కితి ను తమపక్షు
లిట్టట్లు తర్లక ఏర్పాటుగాను
పట్టుగల పంపాద్రి ప్రజలును మీరు
ఏల చెప్పెనయ్య ఏడేండ్ల దనుక
పాలించి ఏలేరు ప్రజ్ఞాఫణముగాను
ధన ధాన్య వస్తువులు తగు

వేడ్కతోను

కనకమేడలు చాల కట్టించుకోని
ఆచంద్ర తారార్కము-అయిదుగురు-
అన్నదమ్ములును
హెచ్చుగా ఏడేండ్లు ఏల జెప్పినవి
ఏలేటి యా బలము ఎవరి పేర నంటె
పలికెను సింహాద్రి పట్టభద్రుని పేర
ఆరేండ్లు వెళ్ళి ఏడేండ్లు చేరువను
వారైదుగురు అసప వ్రతములు పట్టి
ఆప్పలు చెల్లెండ్లు అతి నిష్ఠతోను

చెప్పెను పంపాద్రీ శకునంబు చాల
ఉత్తమశ్రీలు నోమ చెప్పెను వినుడ
భక్తితో నలుగురికి ఫలమియ్య జెప్పె
వోక్షము ఆమె నోము వొల్లని
యందుకు
వచ్చి కూటాలలో వలపొయ్య జెప్పె
ఆమెనోముకు మీరు అన్నదమ్ములును
సీమభూములు విడిచి చెదిరిపో జెప్పె
మీరు పోగ తిరుమందులు మేటి
వల్లవులు
వరుసతో మీవెంట వైలుబడ జెప్పె
అందరునూ బోంగ ఆడబిడ్డ వచ్చి
మందనడుమ కొమరక్క మందలింప
జెప్పె
తావు దప్పించి దేవస్థళానకు బోయేటి
దవ్వుదేశాలు మీకు తావుగా జెప్పెను
శ్రీకూర్మానకు సింహాద్రిమామ
ధర్మపక్షులు తాము తావుగా జెప్పె

ఏనుగనాథు కొండకు ఎరనూకమామ
పూనికతో పక్షులు పోజెప్పె మిమ్ము
నున్న బెజవాడకు నలనూకమామ
నిన్ను పోజెప్పెను నిఖిలంబు తెరుగ
పెద్దరాజు వో మామ పేరుగల పక్షులు
సిద్ధముగ కళ్యాణము చేరబో జెప్పె
పోలురాజు వో మామ భూములుగాని
భూములు
వాలాయముగ శ్రీరంగము పోజెప్పె
వినుమ
పంచఖండాలకు మీరు పరిజేన బోయి
అంచితముగ వుండురో అని అడిగితేను
అడిగిన యందుకు అనుమానముగను
తడబడి పలుకుచు ధరమీద నవుడు
క్రక్కెను నెత్తురు ఘనులార వినుడి
ఎక్కువ పక్షులు ఈలాగు జెప్పె
ఇక బొంకులేదయ్య ఈశ్వరుని ఆన :
కందర్పగురుడాన : కల్ల కాధయ్య :''

శకునపంతము విని సింహాద్రిరాజు చిన్నబోవుట

శకునము పల్లికొండ చెప్పినందులకు
మక్కుచతో సింహాద్రి మరి చిన్న
బోయె
“పల్లికొండ రఘుపతి : బలభద్ర
శయన :

చెల్లంబొ యెటువలె చెప్పితివి నీవు
మేలనుభవించియు కీడు ముందరికి
అలరంగ దూరాన అరికట్ట చేస్తవి
దనుజసంహర మునుపు తార్కాణ
గాను

వెనకటికి చెప్పితివి ఎలమంచిలోను
తమ తండ్రి వోలురాజు తామరతం

పరై

క్షేమాన వుండంగ చెప్పితివి నీవు
చెప్పిన శకునంబు శివునిశూలమై తాకె
పువకారార్థము తమ అయ్య వోలు

రాజు

కరణాలకుగాను గంగురాజులతో
పోరి తన ప్రాణములు వొప్పగించి

నాడు

కన్నె మొగిలి వీరబయట గాజుకొండకు
తూర్పున

మిన్ను విరిగిన బయట రాయి విరిగిన
కనుసుపద్ద

వొప్పగా బాహువులు పురపడి నాటి
దొప్పదోగి రక్తాన సోమవంశ మంత
చెల్లిరి నీవు చెప్పిన శకునపంతాన :

తమ తల్లి అగ్గిలో తాపమై పోయె
అయ్య చెల్లిన కాణాచి పూరుతము లేదని

పయ్యన పంపాద్రికి వస్త్రీమి మేము
పచ్చి యిక్కడ మేము వహిలుబడి పోగ

పుచితముగా బ్రహ్మ వ్రాసె కాబోలు
నిలక డిక్కడ లేక నెలపులు విడువ

ఈలాగు నుండెగా నీశ్వరు మహిమ :

పెద్దిరాజు అన్నకు ధైర్యము చెప్పట

అని యిట్లు సింహాద్రి అన్న తలపోయ
మన్నీడు పెద్దన్న మరి యిట్లు లనియె
అలనాటి మాటలకు అవనివల్లభుడు
పిన్న పెద్దల పేరుపేరున బిలిచి
“తిరుమందుల మల్లుని, దినకరుని

కదిరి,

తరికోటి ధర్మన, దామసాని పోతన,
పులిమద్దుల రాఘవు, భూమాడి శంకరు
కలిగిన పెద్దలార మన శూరులార :

పండుముల పాపన: పల్లెబోయిన తాతన:

పొందుగా విరరోయి పుల్లావుల

భూపతి :

అన్నసింహాద్రి తానన్ని బుద్ధులు ఎరిగి
చిన్నమాటలు మాతో చెప్పెను వింటిర
పక్షులు పలికినట్లు పల్లికొండ రఘుపతి
నిశ్చయముగ పున్నట్లు చెప్పగలవాడు

వొచ్చేటి మేలును వొనరంగ కీడు

ఇచ్చట అనుకోంగ వచ్చునే యికను
ఆర్థుల చక్రవర్తులు పవహార్థులు

రాజులు

ఏరి భూమిలోన ? ఉన్నార చావక ? ఏడు తరాలుగా ఏలిన ఫలము
 వాలాయముగ బ్రహ్మ వ్రాసె కాబోలు మరి వేగ పెద్దన్న మాటలు మనసున
 తెలివితో అనుభవించక తీర దెవ్వరికి వుంచు
 ఈ వార్త మీతోను ఎంచ పనిలేదు గరిమతో రఘుపతి కట్టించు
 నావుకు పగచేది సాహసము గాదు పట్టుము.”
 ఏడేడ్లు పంపాద్రి ఏలితే చాలు

యాదవులు పంపాద్రి పట్నమును నిర్మించుకొనుట

పెద్దరాజుమాట విని పల్లికొండ
 రఘుపతి
 బుధులను పిలిపించి పేరుబల మడిగె
 ఎలమంచి పురోహితులు అబ్బదుగురు
 వచ్చి
 బలువైన మూర్తమున పట్నంబు గట్ట
 వేగంబె చెప్పిరి విప్రవరు లంత
 రవితేజ ఘనులార! రాజు శేఖరులార!
 సామ్రాజ్య పదవిలో సంపూర్ణముగను
 స్తంభ ప్రతిష్ఠ చేయ ఘనులార నేడు
 మూడో యుగమునుండి మూర్తము
 మంచిది
 దండిగా పంపాద్రి తగు వేడ్కతోను
 ఏలేటి బలము మీ ఏగురిలోను
 బలువుగ సింహాద్రిపేర బలము
 వున్నాది

విప్రుని మాటలు విని వేగంబె రాజులు
 కాశీల వడ్రంగుల ఘనత వుప్పర్ల
 వేర్వేర అందరిని ఫిటిఫింఛి రంత

ద్వారకాసూత్రము ధర జనులెల్ల
 గౌరోజు కాకప్ప, కాశీంగ శంభు,
 దేవపూజ మల్లోజి, జున్నోజి శ్రీగిరి,
 చివ్వోజు శరభయ్యను శీఘ్రంబె పిలిచి
 ధట్టిక భాయీలు తసిరీబు లిచ్చి
 పరబ్రహ్మమైన పరగంగ లోకాలు
 నిర్మించ కర్తలు నేడు పంపాద్రి
 పాలించి కట్టరయ్య పంచాణమువార!
 తాల్మితో శేఖరుల డాయంగ బిలిచి
 బొమ్మిసెట్టి రాఘవు, పోలిసెట్టి యెల్లు,
 రమ్మిసెట్టి మండలి, తగు పెద్దలార!
 గొలిసెట్టి రాచయ్య, కంచిసెట్టి పోలు
 వుప్పర్ల బిలిచెను వొప్పుగా సింహాద్రి
 కప్పెను తసిరీబులు కనకాంబరములు
 కడు వేడ్క నిచ్చెను గరిమ తోడు
 తను

మెండైన శేఖరులు మేటి బ్రాహ్మణును
 అంపించుకొని వారు అతివేగ వచ్చి
 రాజులు తామును ధమ్మ భోంచేసి

భోజులు ఎప్పుడు బుధులు మూర్త
మున
సామ్రాజ్య పదవితో సకల భోగంబు
స్తంభ ప్రతిష్ఠ చేసిరి కడు ముహూర్త
మున

కాశీలు వడంగులు ఘనత వుప్పుర్లు
వాసిగా సూర్య సోమ వాడ లేర్పరచి
బలు సుముహూర్తమున పరగ చేపట్టి
వైనాన మేడలు వాడ లేర్పరచి
దీటుగా ద్వారకకు తీరు అనవచ్చు
వాటముగ గోపురాలు వన్నెగా వీధులు
పంపాద్రి కట్టేరు ప్రఖ్యాతిగాను
రంజిల్లు వజ్రాల రత్న కూటములు
వరుసతో గట్టేరు పల్లవుల యిండ్లు
తరుచై న మేడలు దంతనపు తలు
పులు

తీరుగా కట్టేరు తిరుమందుల వాడలు
కేళీ గృహంబులు తీరై న మిద్దెలు
పాలించి కట్టేరు పందుముల వాడ
ఉప్పరిగె మేడలు ఉరువని పందిళ్ళు
ఒప్పుగా చల్లవారి వాడ కట్టేరు
చెలువు మీరగ మంచి చిత్తరువు
మేడలు

కల్లందులవారి వాడ కడు వేగ గట్టేరు

చుట్టు కొల్లాలును చోద్య వేద్యముగ
మట్టుగ గట్టేరు మర్లవారి వాడలు
గోపురముల మీద పైడికుండ లెత్తించి
దాపున గట్టేరు దామసానివారి వాడలు
జెట్టిబోయినవారు, జడదారవారు
వోడు బిళ్ళల తలసాల వొప్పైన
మేడలు

అంతరువు అంతరువు దంతనపు
మేడలు
వంతుకెక్కిన కొమనాలవారికి గట్టేరు
మంచి శిలలును మెలి మాకులు దెచ్చి
నాచకూళ్లవారికి నతివేగ గట్టేరు
భవంజి కూటాలు పంచలు విడిచి
ఆవపువ్వులవారికి అతివేగ గట్టిరి
కనకనందులవారు గంగాపులవారు
కనకపు జలపోత కంబాల మేడలు

పులిమద్దులవారు భూమాడివారు
చెలువైన లక్కసిరి శృంగార మేడలు
ఎడలేక కట్టేరు ఏర్పాటుగాను
మేడలు వాడలు మేలి చావళ్ళు
శస్త్రశాలలు మంచి సాధనగరుళ్లు
చిత్తరువు చవికెలు శీఘ్ర వేగమున
ఆరువేల తిరుమందుల అంతఃపురాలు
వల్లవులవారికి వాడ లేర్పరచి

పంపాద్రి నగర వర్ణన

మేలైన వాడలు ఏర్పరచి రంత.
ఆష్టాదశ పద్ధాలవారు ఆ పట్నమందు
అష్టభోగములతో అలరుచు నుండిరి
భావింప శివభక్తిపరులు వుండంగ
శివలోకమై యుండె చెలగి పంపాద్రి
ఆ టిరు చేతను అధిక సంపదలు
విరివిగా పంపాద్రి విష్ణుపుర మనవచ్చు
గహ్వర వేద శాస్త్రపునులు వుండంగ
బ్రహ్మపురి యన వచ్చు పంపాద్రి

మిగుల

పద్దెనిమిది ఘణాలవారు పట్నాన
మెరసి నిదానముగ వుండిరి నిండు పంపాద్రిని
వర్ణాశ్రమ ధర్మాల వాడ లేర్పరచి
పేరుపేరుల గట్టిరి పెక్కు విధములను
సరగ రేపల్లెకు సాటి యనవచ్చు
పరగంగ పంపాద్రి పట్నము మిగుల
వయ్యన పంపాద్రి వాడలు జూడ
అయ్యోధ్యకు సాటి అనవచ్చు మిగుల
గానకొని పంపాద్రి గోపురాలు జూడ
తిరుమల పర్వతాలకు దీబొచ్చు

మిగుల

వజ్రపు తలుపులు వాకిళ్లు దాటి
సజ్జనపు మేడలు సరఫితో ధుతను

హరినిర్మితమైన ఆరూఢి మేడలు
ఇమ్ముగా గట్టేరు ఎంతయు వేడ్క
బోనేశ్వరంబులు భోరు తలుపులును
సేనలుగ గట్టిరి చెలరి పంపాద్రి
ప్రజలును వర్తకులు బలుపు సంపదలు
నిజవాడ లేర్పరచి పనుధలోపలను
మేడలు గోపురాలు మేలుగ గట్టిరి
దివాణాలలోను దిష్టికుంభాలు
భావింపగా బోసి ప్రతిష్ఠ జేసిరి
తిరుమందులు వల్లపులు తేజంబు

మెరసి

నిండైన పట్నాన నిధానముగను
దండిగా పాలించిరి ధర్మపాశిగను
ఏలిరి పంపాద్రి హెచ్చుగా నంత
నెలకు మూడు వర్షాలు నేర్మితో కురిసె
పన్నెండు ధాన్యాలు బలువైన పంటలు
పాడిపంటలచేత ప్రఖిల రంతంత
అన్నము అమృతము అనుదినము

గలిగి

వన్నెగా పంపాద్రి ప్రజలు వర్తిల్లి
రంత.

బావులు చెరువులు బలువైన వనములు
దేవశంబులు దొడ్ల తేరులు గలిగి
వుండెను పట్నంబు పురికి కంఠింపు

పండు ఫలములతోడ పరగతోటలును ప్రాకటముగ సింహాద్రి పట్టభద్రుండు
 నిండు కోనేరులు నెరువైన పేటలు హెచ్చుగా ఏరెను ఏడు ఏండ్లూను
 సకల సౌఖ్యము గలిగి సామ్రాజ్య పదవి

యాదవకాంతలు సంతానమును గోరి పంపాద్రి బసవన్నకు నోములు నోయ సమకట్టుట

ఏడేండ్ల చేరువను ఏగురు తోడికోడండ్రు తీరు గలిగిన మంచి దివ్య గోపికయు
 పట్టిరి వ్రతములు బసువదేవునికి నుతికెక్కు పోలురాజు నూకాంబ
 నోము ఫలములు బట్టి నోముదా యనగ
 మనుచు భక్తితో పంపాద్రి బసువదేవునికి
 కామినీమణు లెల్ల కడు వేడ్కతోను నోముఫలములు బట్టి నోముదా
 తమలో విచారములు తలపోసి ౭పుడు మనుచు
 అలనాడు పక్షులు ఆడిన వాక్యములు అమరంగ తలపోసి అప్పు డిట్లనిరి
 పల్లికొండ చెప్పిన ప్రకారముగాను “ఆవుల వల్లమ్మ అరుధాంగలక్ష్మి
 తప్పక శకునపంతము తార్కాణమాయె భావింప పంపాద్రి బసువనకు చాల
 అప్పులు చెల్లెండ్రు అందరు వారు ఎక్కువైన నోములు ఎన్నికగ నోచి
 పంపాద్రి బసువన్నవ్రతములు బట్టి అత్త నోచింది తొల్లి అని యేక
 సొంపుతో వచ్చిరి శుభ ముహూర్తమున విధముల
 రఘుణతో సింహాద్రిరాజు కులనతియు అత్త బట్టిన వ్రతము అరుషంబు గాను
 శ్రీమహాలక్ష్మి బోలు సీతాంబ యనగ అక్కజముగ కొమరక్క నడుగవలె”
 అరుంధతికి సాటి అనవచ్చు మిగుల ననుచు.
 సాధుగుణముల మంచి సత్యవతి యనగ అమరంగ తలపోసి అప్పచెల్లెండ్లు
 నలనూక రాజుకు ననుచు నిజరాణి కొమరగిరి నగరికి గొబ్బున వచ్చిరి
 వలనుగా సీతాంబ వారిజనేత్రి ఆవేశ కొమరక్క అతి వేడ్కతోడ
 పార్వతికివి సాటి ప్రతి యనవచ్చు గోవింధ ఘంధఫాన కొలువుతీరివుండె

వల్లపుల కాంతలు వచ్చిరని పోయి
వై శమే దాదులు విన్నపము చేసిరి
వదినలు వచ్చిరని వార్తవిని కొమరక్క
ఎఘరుగా వారికి చెల్లి తా వచ్చెను
అధదరు కొమరక్కకు హస్తమెత్తి
మ్రొక్కిరి
చందనగంధులు సంతోషమునను
కొమరక్క పున్న కొలుపుకూటము
జొచ్చి
జమకాళము పరిపించ సఖియ
కొమరక్క
ఆతి వేగ కూర్చుండ మని అనతిచ్చె
పుత్రమా పతివ్రతలు కొలువై
కూర్చుండిరి
పచ్చనీ బాగాలు పండు తెల్లనాకులు
ఇచ్చెను కొమరక్క ఏర్పాటుగాను
“వచ్చిన పనియేమి వో వదినలారా:
దాచక నాతోను తలపొయ్యరమ్మ!”
పంచనార్థి గలిగిన వదినె అందరును
ఎంచగల కీర్తులు ఎంచిరి వేగ

“రమణి పుత్రుడి బొమ్మ;
రాచిలుకవమ్మ;
హంసనడకల వంటి అలిసింజేణి
అలరంగ వల్లమ్మ ఆతిముద్దుపట్టి
కొమరగిరి వో యక్కా! గొబ్బున
వినుమ
భామరో మేము వక ప్రయోజనము
గలిగి
ఈ వార్త మీతోను విన్నవించితిమి
చెప్పిన వార్తలు మీ చిత్రాన వుంచి
తప్పులెంచక మామీద దయవుంచి నీవు
కాదన అవునన కర్తవు గనుక
విధమెల్ల చెప్పేము వినవమ్మ నీవు
మా ఆత్మ వల్లమ్మ మగువశిరోమణి!
పాయక అనియేక పట్టిన వ్రతము
నోమగల నోములు నోచిన వార్తలు
కామినీమణి నీకు కనవచ్చు గనుక
అడగ వచ్చినాము అక్క కొమరక్క
కడు వేగ జెప్పుమా కాంతరో నీవు!”
వల్లవ వదినెల వార్త విని యంత
నలినాక్షి కొమరక్క నవ్వి యిట్లునియె

కొమరక్క తవతల్లి వల్లమ్మ నోచిన నోములను
వదినలకు వివరించుట

పేరుపేర వదినెల పిలిచె నావేళ గహ్వరమైనట్టి కాంతా శిరోమణి:
“అరుంధతీంక్షి: ఆణిముత్యపుబొమ్మ: సీంహాద్రిసీత: విరిగల కాంత

బుద్ధి కలిగిన ఘంచి పుణ్యాత్మురాలు
నిద్దంపు చెక్కిళ్ల పెద్దమ్మ వినును
మరువంపు మొలకల మాటలదిట్ట
సిరికాంత ఎరనూక సీతరో వినుము
తకుకు చెక్కుల మంచి తరుణి

యసగాను

నలనూక సీతరో నా మేనవదినె

సర్వజ్ఞురాలవు సజ్జన గుణముల

నరావుల సిరిదేవి! నా మేనవదినె

నాడులార! వినరమ్మ నన్నడిగినందుకు

మా తల్లి వల్లమ్మ మహానిష్ఠతోను

పట్టరాని వ్రతములు పట్టింది తల్లి

పుట్టుతా తమతల్లి భూమినోము నోమె

ఎడదీరు ప్రాయమున పద్మలనోము

నోమె

కలిమి సంపదలతో కల్యాణము గలుగ

బాల ప్రాయంబున బ్రహ్మముల్ల నోమె

శ్రీకూర్మము నోము నోమె చెలగి

మాతల్లి

ప్రాకటముగ సింహాద్రి పట్టభద్రుని

కనెను

అమరావతినోము నోమె ఆవుల

వల్లమ్మ

భీమబలాధ్యుని పెద్దన్నను గనియె

వేవగరినోము నోచె తెల్లివీతో వల్లమ్మ

శ్రవితేజు యరనూక రాజును గనెను

భక్తితో నోమెను పణితి వల్లమ్మ

నిష్ఠతో నోచెను నీలకంఠుని చాల

వలురాజుకు సమాన ధీరుడైనట్టి

నలనూకరాజును నాతల్లి గనెను

నందులనోము నోమె నాతి వల్లమ్మ

పొందుగా మాయన్న పోలురాజును గనెను

కోటి నోములు నోమె కొమరక్కయను

పేర

కొమరక్కయను పేరు కూతురిని

గనియె

ధన ధాన్య వస్తువులు తనయులు గలుగ

అనంత నోములునోచి అతి నిష్ఠ తోన్న

పున్నమ చంద్రుల వంటి పుత్రుల

గనియె

పన్నీరు దొంతులు బాగాప్ప నోమె

వనరంగ నోమెను వరలక్ష్మినోము

ధనలక్ష్మి గలుగంగ తరుణి వల్లమ్మ

ఎనయంగ కేదార ఈశ్వర నోము

సంపద లక్ష్మిగలుగ తరుణి వల్లమ్మ

కంపింప భూములు కలుగను నోమె

ఉభయలక్ష్మి గలుగ వల్లమ్మ వినుద

నీబృహద్రాజుగ నోమె నీరాళ్లనోము

రాజ్యలక్ష్మి గలుగ రమణి వల్లమ్మ

పూజించె అనియేక భుమిదేవరల

పూజి లక్ష్మిమి గలుగ పుణ్యంబుగలుగ

పజులకు సాటిగా పగంజాలు నోమె

నామగిరి గూడార్లు నందిచెక్కెలు
సామంత రాగోల జమిలందలాలు
హనుమంత పడిగెలు ఆల వట్టములు
ఏనుగమీద చెక్కెలు ఏకశంఖులును
పంచమ వాయిద్యములు బసువ

శంకరవిరుదు

అంచితముగ తమకు అష్టభోగము

గలుగ

సకల సౌభాగ్యము సామాజ్యవదవి
దక్కవలె ననుచును తరుణి వల్లమ్మ
వకరి శక్త్యముగాని వ్రతములు పట్టి
అక్కజముగా నోమె ఆవుల వల్లమ్మ
నన్నడిగి నందుకు నాతులార మీకు
నోమ గలిగితిరై న నోమమ్మ
మీరు :

ఆ మాటకు వారేగురు అప్పచెల్లెండ్లు
“కొమరిక్క వో యక్క క్షోపము
చేయకు

మా మనవి వినవమ్మ మగువరో నీవు
మా యత్త వల్లమ్మ మారుగా నీవు
వో యక్క నిన్నడుగ వొన్నివి
మేము

వొచ్చిన యందుకు వుచితముగాను
దావక చెప్పితివి తోచినయట్లు
పంపాద్రీ బసువన్న వ్రతములు బట్టి
ధోప దీప స్త్రోవేద్యము సూక్ష్మ
మంత్రంబు

అత్త బట్టిన వ్రతములో అర్థభాగమైన
ధన ధాన్య వస్తువులు తనయులు

గలుగ

అక్కరో నోమేము అంపించు మమ్ము
అత్తమారుగ నీవు ఆడబిడ్డవు గాన
గ్రక్కున నడిపించు కరకంఠుకు

తమరు

దండి వక్కప్రొద్దులు తమరుండ

వలెను

నేడు మొదలుగాగ నిష్ఠలు బట్టి
వక్కప్రొద్దు లుండవలె వో యక్క
నేడు

అత్తపాల గలిగిన అన్ని దై వాలు
తమపాల లేకపోయ్యేనె ధన

ఋణాలకును

మేము కర్తలముగాని మరి వక్రము
గాము

నిముషే మాత్రంబున నిలిచి

చూతురుగాని

రారమ్మ తిరుమందుల రమణులార

మీరు

అని చెప్పి కొమరక్క-చేత

అంపించుకోని

శివలింగ మండపానికి శీఘ్రంబె వచ్చి

వేవేగ తమలోన విచారము చేసి

పల్లకండును ఎల్వమని పనివారి నంప,
సలలితముగ బలభేద్రు సముఖానకొచ్చి

“ఆది విష్ణుమూర్తి : అవతార ఘనుడ : దాచక చెప్పుడి దాడులార మీరు”
 వుత్తమా పతివ్రతలు వనరంగ మిమ్ము వంచన గలయట్టి వల్లవుల కాంతలు
 అత్తుకొని పిలిచిరి అవతార ఘనుడ :” అడ్డతెరల చాటున అప్పు డిట్లనిరి
 పల్లికొండ వచ్చెనుపనివారి వెంట “దొడ్డవారు మీరు దూరపు బుద్ధి
 కొలది మీరినయట్టి గోవిందమూర్తి తెలిసిన ఘనుడవు దేవతామూర్తి
 రాచనగరు చొచ్చె రఘుపతి వేగ పలికితివి పక్షుల పంతంబు నీవు
 వచ్చిన వార్తలు వనితలు వినిరి నీవు చెప్పిన శకునము నిష్కతో మేము
 బంగారు తబుకుతో బాగాలు వీడ్యము భావించ వ్రతములు పట్టితిమి మేము
 అంగనా మణులంత అంపిరి వేగ సెలవు తమ కిచ్చియు శీఘ్రంబె నీవు
 వీడ్యమందుక పల్లికొండ వివర పాలవెల్లి పందిట్ల ఒనువన్నముందు
 మంతయును ముస్తీదు చేయించు ముఖమండపాన
 కడు వేగ తమకును కలిగిన ముచ్చట వస్తువులు తెప్పించు వనర పాలవెల్లికి
 దాదులతో చెప్పె తగ పల్లికొండ ఆదివారము చెప్పిరి అతివ లందరును
 “మదిరావు లేమైన మాట లుంటేను

పంసాద్రి బసవన్న నోములకు పల్లికొండ ఏర్పాట్లు కావించుట

ఆవేశ పల్లికొండ అభివేగ వచ్చి
 పంసాద్రి శాపులను పరగ పిలిపించె
 కాపులందరు వచ్చి కీర్తమెత్తి
 మ్రొక్కిరి
 వేరేడ్ల కాపుల పిలిచె పల్లికొండ
 “మీరు త్రొక్కిన మామి మేరలేనట్టి
 పంటలు పండువు ప్రజలార వినుడ
 ఇంద్రుడు వక బండి ఏర్పాటుగాను

మరి ఖైగ బోయి మీరు మ్రాకులు
 దెండి”
 బాడిశలు గొడ్డండ్లు బండ్లవెంట కదిలె
 దొడ్డగా జ బండ్లు తురుతుగా బోయి
 నిలుపురాతి బయట నిలిచెను బండ్లు
 చలనట్టి మ్రాకులు సాధించి నరికిరి
 ధేకులు పొలలు శలసు వృక్షములు
 శోకతో మ్రాకులు జతచేసి రంత

చిందుగల్లు వందుగల్లు చిల్ల మాకులున
చందసపు మాకులు సామగ్రిగాను
పూనించిరి బండ్లనిండ పోదాము

అనుచు

కొంచక వెదురుగుమ్మలు చొచ్చి
పండువెదుల్లు సరికి బండ్ల బూనించి
దండిగ బండ్లను తర్లించి రపుడు
పడమటి రుమామున బండ్లును వేగ
కూడుక ముందర గొబ్బున వచ్చి
బసువన్నగుడి వెనుక బండ్లు దొరచేరు
ఎసగంగ మాకులు విస్తారముగను
ఎటు చూచినా చాలు ఏర్పరచి రంత
పట్టగల కంబాలు పట్టించి రంత
పరిచేరు తెచ్చిన పండు వెదు రంత
విరివిగా యామీద వెదురు చాపలను
ముదముతో పరిపించి ముస్తీదు చేసి

మదిరాక్షులకు చాల మరుగులు కట్టిరి
పందిట్లు ముస్తీదు ప్రజలు చేయించి
లందరు పచ్చిరి హరిగురువు కొలువుకు
ప్రజల సమ్మతించి పంపె పల్లికొండ
తేజముతో వల్లవ దివ్యగోపికలు
పాలవెల్లి గట్టను పందిట్లు ఆయనని
యలమితో చెప్పింప యాదవ శ్రీలకు
బ్రాహ్మల బిలిపించి పరగ ముహూర్త
మడిగె

“బ్రహ్మాండముగ మీరు బసువన్నను
వేడ

నేడుగురు వారమునుండి నిష్ఠతో మీరు
శివునిమీద ధ్యానాన సోమవారమునాడు
వనరంగ భోగాల వేడబోండి మీరు”

అని చెప్పి బ్రాహ్మలు అరిగి రందరును.

వల్లవ కొంతలు బసవన్న ప్రతమునకు సిద్ధమగుట

ఘనమైన వల్లవుల కొంత లందరును
ఏనాళ్ళు వకప్రొద్దులు ఎలనాగ లుండిరి
చతుర్దశి నాడు శంభుని వేడ
అతివలు జలకంబు లాడి రంతంత
మగువల్ల తమరంత మజ్జన మాడి
వగమీరిన శుద్ధ వస్త్రాలు గట్టిరి

చిలుకవన్నె చీరె నిండు చిత్తరువు
నలువొప్ప సింహాద్రినాటి దా గల్గె
మన్నీని దేవులు మగువ పెట్టు
కరకంచు పట్టుచీరె కడు
ఎరనూకసిలాంబ ఎలమితో
వహిణి పట్టుచీరె బంగారు

వాసిగల నలనూకవనిత దా గట్టె
నందుల వన్నెచీరె నాతి దా గట్టె
కందువతో నూకాంబ కడు వేడ్క

తోను

భవిరెలు కుంటెడ్డు పముజుల కమ్మలు
సరవితో ముత్యాల సరులు ధరియించి
బిళ్ళతీగెలు మంచి బిన్న సరులూను

కొల్లగా బంగారు గుండ్ర పేర్లును
ముత్యాల కుచ్చులు ముఖమున నందరు
భక్తితో దిద్దిరి భస్మాంగములను
వారిజాక్షు లంతంత వైనవై నాన
పేరుపేరు వరుసల బసువన్న కపుడు
చక్కెరపానకం శనగల పందేరము
గ్రక్కున బంగారు కలశాల వుదకము

జగజ్యోతి చతులు సిద్ధెల చమురు
గుగ్గిలం పుష్పాలు కోరతో పాలు
బంగారు పువ్వులు పాదకాసుకలు
రంగుగా ముడుపులు రమణులు గట్టిరి
పాలబెల్లి వస్తువులు పట్టుచీరె దిడ్డు
నలినాక్షు లందరు నడిపించ సాగిరి
కస్తూరి గంధము గాజుగిన్నెలతో
వస్తువలు బట్టిరి వైనవై నాన
తొంచవాముద్యములు మించి మ్రోవంగ
మంచి ముహూర్త మున మగువలు

కదిలిరి

వల్లివులు తిరుమందుల వనిత లంద

చల్లని పడమటి యూము ప్రొద్దునను
పరగ నా వస్తువులు పట్టించుకోని
తేరు కదలినయట్లు దివ్య గోపికలు
బసువన్నను వేడ పయనమై వచ్చిరి
వసుధ కంపింప వై భవములూను
గోపకాంతలు బసువన్న గుడివద్ద
నిలిచిరి

శాపసమర్థులు జంగాలు వచ్చిరి
బ్రాహ్మలును భట్టు పదివేలు గూడిరి
గహ్వరమైనట్టి గానవిద్యల వారు
చుట్టుపట్టులవారు చూడవచ్చేరు
నట్టువభోగాల నాతు లాడేరు
గోపకాంతల నోము గొబ్బున జూత
మనుచు

సోపతులు గట్టుక చూడ వచ్చేరు
గరిమతో ఇరుగడల గ్రామాలవారు
తిరుమల పర్వతాలు పోదీర దనుచు
పర్వతాల మారని ప్రజలు వచ్చేరు
అంతట వల్లపుల అతివ లేవురును
సంతోషమున పాలవెల్లి చందువలు
కట్టిరి

గాంభీర్యమైనట్టి కామినీ మణులు
వరుసతో పాలవెల్లి వాడ లేర్పరచి
చెరుకులు చక్కిరాలు చెలగి గంగ
నురుగురులు

తరచుగా గట్టిరి తగ పనసపండ్లు
నిమ్మపండ్లును మంచి నిండు కురివేరు

ఎమ్మెగా గట్టెరు ఏర్పాటుగాను
కస్తూరివీణెలు గంగవాడ జల్లులు
పస్తూరులు గట్టిరి వాడ లేర్పడగ
గేదంగ పువ్వులు గట్టెరు బంతులు
పాడుకొని గట్టెరు పాలవెల్లి కంత

సంపెంగలును మంచి జాజి పూవులును
ఇంపైన మల్లెలు ఎలమి తామరలు
బొండుమల్లెలు మంచి పొగడపువ్వు
లును

దండలుగ గట్టిరి దట్టముగ

నంత

వాలాయముగ దెచ్చిన పస్తూవల్లె
పాలవెల్లి కట్టిరి పట్టుకుచ్చులును
ముత్యాలు రత్నాలు ముదముతో

కెంపులు

హత్తుకొని పగడాలు అమరిన నీలాలు
గోమేధికంబులు గురుతైన పచ్చలు
రమణతో వైడూర్య పువ్వరాగాలు

మొలు

ఎలమితో పాలవెల్లి నిండాను గట్టిరి
తెలివైన పస్తూరులు దివ్యాంబరములు
అంత పాలవెల్లి ఆయత్రపరచి
వంతు కెక్కినచుట్టి వల్లమ్మ

కోడండ్లు

నివ్వతో పాతవెల్లికి శెరి పట్టబీరలు
ద్రిష్టి దీయించిరి దివ్యసిరితోను

తెగువతో బోసిరి తెలివితో జగజ్యోతి
మగువలు జ్యోతియు మక్కువతోను
వైశంబె ముట్టించి వసజాతులత
వేయిన్నేమారు దివిటీలు వెలుగుచుండ
గను

నాగభూషణునకు నాల్గు దిక్కులను
మగ్గిలపు కణుకులు గొబ్బున వేసిరి
రాణింప వైరాలు రంపిల్లగాను
మతపతులు జంగాలు మరి దొడ్డ

యోగులు

కోటాన కోట్లుగా కూడి రచ్చటను
బ్రాహ్మలు భట్టును పదివేలు గూడి
గహ్వర విజయుండు కమలజహితుడు
గురిమీర జలరాశి గ్రుంకె నచ్చటను
హేరాశముగ దివిటీలు ఎక్కడెక్క

దను

పట్టపగలు పలెనె పట్టి రచ్చటను
నట్టువధోగాల నాతులాడేరు
అప్పుడు బాణవిద్యలా గుబ్బుగాను
వొప్పుగా జేసిరి పుర్వి సంపింప
జుబురు జంగులు మంచి

చంద్రజ్యోతులును

గుభగుభ తుపాకి గుంబిక్రొవులును
పెట్లు గోవులు మంచి పెద్దబాణాలు
అటు వేగ మ్రోవంగ యాదవశ్రీలు
ఆరాశబాణాలు అవని గంపింప

భీకరంబుగ చోద్రుడేమిరు వద్ద పంతుగా పిన్న పెద్దలు వరుసతో నంత
 వింత వై భోగముల హెచ్చుగా నవుడు పూజింప సాగిరి భూతేశు నవుడు

సింహాద్రి సీత బసవన్నను పూజించుట

మదిరాక్షి సింహాద్రి మగువ సీతాంబ' పుష్పొడిబొట్టును పొందుగా దిద్ది
 బసువన్న దగ్గరకు భక్తితో వచ్చి కనకపు కుప్పెలు కాలకంధరునికి
 పూజింపసాగెను భూతేశు నవుడు గొనకొని కొమ్ముల గొబ్బున దొడిగి
 బసువన్నపైనున్న పాతపూజంత బంగారు పక్కెర బసువదేవునికి
 కుసుమగంధి యవుడు గొబ్బున దుడిచి పూనికతో దెచ్చి పుష్పాలపూజ
 సంపంగినూనెతో సరగ బట్టించి దానవవై రికి తగ భక్తి చేసె
 పంపాద్రి బసువన్న పై నిండ నలది ఆరగింపు నండికి అతి తుష్టిగాను
 పొందుగా పట్టుచీరె పొలితయు వేగ పేరుపేర వస్తువులు పెద్దెను వేగ
 నందిపై తుడిచెను నాతి తానవుడు వారుబోసి సాంబ్రాణి వామాక్షి యిచ్చె
 కుంకుమగంధము గోవజవ్వాజి తరళాక్షి సాష్టాంగ దండంబు బెట్టె
 పొంకముగ బూసెను భూతేశు కపుడు బంగారుపక్కెములో పంచవన్నెల ముగ్గు
 అందముగా దెచ్చి ఆతినిష్ఠతోను రంగుగా తగ నిడి హస్తముల బూని
 కదనాన మెత్తిరి కన్నూరి దండిగా అయిదు పక్కెములలో హారతులు బట్టి
 గొప్పగా బసువన్నకు వొనరంగనుదుట వై నాన నివ్వా? వరుసతో బట్టెను

మంగళహారతి

శక్తి మందారనకు భావజువై రికిని భక్తితో పంపాద్రి బసువన్నకూ
 భక్తి మాంసము దిన్న భూతేశునకును జయమంగళం నిత్య కుభమంగళం ||
 భక్తితో నివ్వాళి ఇంతు లిచ్చెరు మంగళం త్రిపురారి మహనీయ
 చాల మూ రికిని

మంగళం ఖండేందుమాళికిని	భావింప వంపాద్రీ బసువన్నకూ
మంగళం కైలాస మహనీయమూర్తికిని	జయమంగళం॥
మంగళం పర్వతాల మల్లప్పకూ	కైలాస వాసునకు—ఖండేందుమాళికిని
జయమంగళం॥	మహిలోన వీరమాహేశునకును॥
గజచర్మధారునికి కాలకంధరునకు	వై నాననివ్వాళి వామాక్షులిచ్చేరు
సిరికి రివంతునకు శ్రీహరునకూ	బహుమేటి పంపాద్రీ బసువన్నకూ
సరవితో నివ్వాళి సఖియ లిత్తురు గూడి	జయమంగళం॥
పరిపూర్తి పంపాద్రీ బసువన్నకూ॥	అనియిట్లు సింహాద్రీ అరుధాంగలక్ష్మి
జయమంగళం॥	గొనకొని నివ్వాళి గొబ్బున నిచ్చె
దేవాదిదేవునికి దీనమందారునికి	పాలునెయ్యి పంచదార పానకం గరిపి
శివలోకపతియైన శంకరునకూ॥	తాల్మితో బసువన్నకు తగనిష్ట బద్దెను.
వేవేగనివ్వాళి వెలదులిత్తురుగూడి	అయాధి తననోము అర్పణము చేసెను.

యరనూక సీత బసువన్నను పూజించుట

పేరుపేర చెల్లెండ పిలిచిసెలవెచ్చె.	బంగారు పువ్వులు పదివేల మాడలు .
మరివేగ యరనూక మగువ తా నపుడు	పొంగుచు పాదార్చన పట్టించి వేగ
చేరి బసువన్న పూజ చేయంగసాగె	నెలకొని వారు బోసి నివ్వాళియిచ్చె
తాదెచ్చిన వస్తువులు తగనిష్టతోను	బలువైన రత్నాలు పల్యాణ బోసి
ఆ దేవదేవునికి అర్పణము జేసి	పాలించి మంగళార్తులు పాడుచు వేగ

మంగళహారతి

"గిరిభేది జనకునకు గిరిశృంగ	అరయంగ నివ్వాళి ఆయుదువలు
నిలయునకు	పాడెదరు
గిరిధరా పరమాత్మ భేదరునకు॥	పరగంగ శంపాద్రీ బసువన్నకు॥
	జయమంగళం నిత్యశుభ మంగళం

కుటిలసంహరునకు గోరాజమాళిని సంగరాధారునకు సకలలోకేశునకు
మటుమాయ మైనట్టి మల్లప్పకూ॥ ఉరగభూషణునకును ఉర్విశుకూ॥
అటు వేగ నివ్వాళి అయిదువలు బట్టేరు మెరువడి నివ్వాళి మీనాత్తు లిచ్చేరు
పటుతరం బైనట్టి బసువన్నకూ పరమాత్ముడైనట్టి బసువన్నకూ

॥జయమంగళం॥

॥జయమంగళం॥

త్రిపురసంహరునకు దీనమందారునికి అని యిట్లు యరనూక హారతులు బట్టి
జపతప యోగైన శంకరునకూ॥ తననోము అర్పితము తగ నిష్ఠతోను
కృపతోను నివ్వాళి కొమ్మలిత్తురు చాల పాలు నెమ్ము బసువన్నకు పట్టితా
పాపసంహరునకు బసువన్నకూ వేగ

॥జయమంగళం॥

తాల్మితో సాష్టాంగ దండంబుల నిడి
కడువేగ పరిశించె కాంత యరనూక

నలనూక సీత బసువన్నను పూజించుట

అటువెనుక నలనూక అతివేడ్కతోను ఆరూఢి బసువనకు అర్పితము చేసి
పటుతరముగ వచ్చె బసువనను వేడ పరగంగ కైంపులు పల్కాణ్ణి బోసి
నీలకంఠుని పూజ నిష్ఠతో జేసి అవనిపైనను నిలచి హారతులు పాడె
వాలాయముగ దేవునికి వస్తువల నెల్ల నివ్వాళి ఇచ్చెను నిలచి నలనూక

మంగళహారతి

“నీరజబాహునకు సిగమగోచరునకు పుక్కిటి నీళ్లును పూజలు వడసిన
మారట శంఖునకు మల్లప్పకూ॥ ముక్కంటి త్రిశూల మూర్తికిని
తిరముగా నివ్వాళి తెల్లదితో బట్టేరు ముక్కువతో నివ్వాళి ముద్దిరాళ్లు
పరమాత్ముడైనట్టి బసువన్నకూ లిచ్చేరు

॥జయమంగళం॥

పక్కెరా తేజైన బసువన్నకూ॥

కలకంఠి చంటిలో గ్రక్కున బలికిన
పులిశాలు గప్పిన భూతేశుకూ॥

జయమంగళం॥”

నెలకొని నివ్వాళి నేర్పుతో బట్టేరు

నలనూక ఈ విధమున నందికి వేగ

పాలిలో చముడైన బసువన్నకూ

అలరంగ తన నోము అర్పితము చేసి

॥జయమంగళం॥

దండంబు తగబెట్టి తన నోము ప్రతము చెల్లించెను పామాక్షి వేగ
అర్పించె నిండు వేడుకలతో నిలచె యిరుగడల.

పెద్దమ్మ వరుస క్రమమున బసవన్నను పూజించుటకు నిరాకరించుట

అప్పుడు సింహాద్రి అతివ సీతమ్మ నేర్మితో నూకాంబ నిలచి యిటనియె
ఒప్పుగా పెద్దమ్మను ఒనరంగ పిలిచి “అక్కరో వో యక్క అప్ప
“గాంభీర్యము గలిగిన కాంతాశిరోమణి పెద్దమ్మ
శంభుని నోము” మని చెప్పినంతటను ఇప్పుడు నను బిలిచి యిస్తివి సెలవు
అప్పతో బలికెను ఆరుధాంగ లక్ష్మి వన్నెగా పిన్నపెద్ద వరుస ఎరుగకుంటె
“ఓయక్క వినవమ్మ! ఒక విన్నపంబు విన్నవారేమందురు వేర్రిబుద్ధిగాక
పాయక నను బిలిచి బసవనను ఏదొక్క ప్రయోజనం ఎరుగకుండినను
వేడుమని కాదని బుద్ధిచెప్ప కర్తలు మీరు
మీరు నోమి చాలించిన మీదట నేను
ఇయ్యెడ ఆసతి ఇస్తివి నీవు ఆరూఢి నోమేను అనతీయవమ్మ!”
పోణిమిగ నీవు చెప్పిన బుద్ధిప్రకారము అనుచు పోలురాజుదేవి ఆడు మాటలకు
ఆలాగె వేడేము అక్కరో వినుమ: వనజాక్షి పెద్దమ్మ వరుసతో బలికె
పోలురాజు నూకాంబ పొందుగా నిపుడు “చెల్లెల వినవమ్మ! చెప్పేద నీకు
బసువన్నను వేడ పరగ ఆనతిమ్ము ఎలమి సంతానము ఎవ్వరెవ్వరికి
అసురసంహారుని అడుగవలె మనము ఇచ్చినాడు సంతానము ఈశ్వరుడు
ఈశ్వరుడు చెల్లెండ్లకు ఇచ్చిన వరము మీకు
వాసిగా జూడవలె ఓ యక్క వినుమ: నిశ్చలంబుగ నేడు సేలకంఠునికి
పెద్దమ్మ మాటలకు ప్రయముతో అడుగవలెను వరము ఆలస్యమైన
నపుడు కడువేగ నీనోము గ్రక్కున వొప్పించి
మదిరాక్షి పోలురాజుమగువ సిరిదేవికి కడకు పఢిశించవే. కాంతరో నీవు”
చెరిగి బసువనను వేడ సెలవిచ్చె నంత

పోలురాజు సిరదేవి బసవన్నను పూజించుట

అలరంగ పెద్దమ్మ ఆడు మాటలకు
పోలురాజునూకాంబ పొలతి నిజరాణి
అతివేగ పాదార్చన చేసి
భక్తితో పూజించె ప్రమదాధ్యురాలు
పేరుపేర వస్తువులు ప్రియము
తోడుతను
సరగ బసవన్నకు సమర్పణము చేసి

వారుబోసి సాంబ్రాణి వామాక్షి యిచ్చె
మురియుచు పల్కాణ ముత్యాలు బోసి
ఇద్దరిద్దరు జోకతో ఎలమి నూకాంబ
పాడుచు నివ్వాలి బసవన్న కపుడు
ఆ మహేశ్వరునకు అటు మంగళార్తులు
బహువిధముల బాడె భామ నూకాంబ

మంగళహారతి

“శంకరుడు ఎక్కెటి చెలగి నిత్యం
బుగా

రంకెవేసెడి బసవ రాయనికిని :
పొంకముగ నివ్వాలి భూతేశు కిచ్చేరు
పంకజాముఖు తెల్ల బసవన్నకూ
॥ జయమంగళం ॥

మేకపెంటికలోను మెచ్చి తన
రూపమును

చేకొని వెబసిన శంభునకును :
జోకతో నివ్వాలి సొంపుతో బద్దేరు
ప్రాకటం బై నట్టి బసవన్నకూ
॥ జయ మంగళం ॥

మెచ్చి ప్రమథులకును మేలుగా
వరములు

ఇచ్చి రక్షించిన ఈశ్వరునకూ :
హేమ్యగా నివ్వాలి ఎలనాగ లిచ్చేగు

పక్షిగాచినయట్టి బసవన్నకూ
॥ జయమంగళం ॥

అసురసంఘరునకు అంగజవైరునకు
ఎనయంగ మాపాలి ఈశ్వరునకు
పొసగంగ నివ్వాలి పూబోలు లిచ్చేరు
పశువులకు రాజైన బసవన్నకూ
॥ జయమంగళం ॥

పోలురాజునిజరాణి పొలతి నూకాంబ
ఈలాగు నోమెను ఇంత వేడుకతో
చాలించి తన వ్రతము సమర్పణము
చేసి

నిలిచె వావారిలో నెలతలు తాము
అప్పలా చెల్లెండ్లు అలరంగ నలుగురు
ఒప్పించి వ్రతములు ఒనర చెల్లించి
నిండు వేడుకతోను నిలిచె నిరుగడల.

చివరకు పెద్దమ్మ బసవన్నను పూజించుట

చండతేజుని వేద చెలగి పెద్దమ్మ
అటు వేగ వచ్చెను అష్టదోగముల
నిటలాతుని పూజ నేర్పితో జేసె
జగదేక మౌళికిని జలకంబు చేసి
శ్రీగంధ జవ్వాటి చెలగి కస్తూరి
నాగధరునికి పూజ నాతి పెద్దమ్మ
కుందన తొడుపులు గుఱ్ఱారి గంటలు
నందికి ధరియించె నాతి పెద్దమ్మ
నవరత్న భూషణాలు నందిదేవునికి
సవరించె పెద్దమ్మ సామాగ్రిగాను
జాజులు మల్లెలు సంపెంగ కలువలు
పూజ తాచేసెను పొలితి పెద్దమ్మ
బంగారు పువ్వులు పాదాల మీద
రంగుగా మాడలు రాశిగా పోసి
తెచ్చిన వస్తువలు తేనెరిటిపండ్లు
పుచ్చకొని వడ్డించె సంపూర్తిగాను
హస్తాలు మొగిల్చి అతిభక్తి నిలిచి
ప్రస్తుతి చేసెను బసవన్న నపుడు
“శివ భక్తమందార : శ్రీశైలవాస :
గభిరీ మనోహర : గాంభీర్య ధీర :
కనక కుంభలాభరణ : కాలప్రమాణ :
ఫణిరాజధర వర్ణ : బహురూపకర్ణ :
కమ్మవిల్లుని సంహార : గజ చర్మ
ధరుడ : ఈలాగు పెద్దమ్మ ఎంతయు వేడ్క
నిమ్మకాయలు మెచ్చితిని నీటు ప్రతాప :

గణనాథుని తండ్రి : గంగప్రాజేశ :
పుణిక చేతను బూని బొజ్జ పరమేశ :
ప్రమథుల బ్రోచితివి పరగ కైలాస :
కుముదమిత్ర ధర : గుణప్రకాశ :
కొండ విల్లుగ బట్టి కోటి రాక్షసుల
చెండివై చిన యట్టి చంద్రశేఖరుడ :
పురహరుడానిన్ను పొందుగా నిత్యంబు
పరగంగ పంపాద్రి బసవన్న యనుచు
కలియుగము వారెల్ల కరకంఠకుండ :
పొలుపొంద వెయినోళ్ళ పొగిడేరు

నిన్ను

తిలకుండ : మాపాలి దేవదేవుండ :
కలమి సంపదలును గజతురంగములు
అలరంగ నిమ్మ నిన్నడిగిన వరము
గొదాళ్ళు నీనోము కొంచక నోమితే
బిడ్డల నిత్తువని పేరు వడసితివి
పెద్దలు నీనోము పెర్కొని నోమితే
పాదుకొని ధనధాన్య భాగ్యంబు లిత్తువు
అటుగమక నీనోము అట్టురఫడి నేను
పట్టితి నీవ్రతము బసవన్న వినుము :
పరిమాతృ : మామీధ భక్తి ముందు
నీవు

అరయంగ తన నోము అర్చింపగోరు
ఈలాగు పెద్దమ్మ ఎంతయు వేడ్క
కాలర్చుదుని వేడె కరమున జూగెను

పల్లెంబులోపల వగడాలు బోసి మదనసంహరునికి మంగళార్తులును
ఎలయంగ బసువన్న ఎదట నిలుచుండి బహువిధముల బాడిరి భామలందరును

మంగళహారతి

“సిరితొండభకునికి చెలిగి

కాచి రక్షించవే కరకంతుడా

వరమిచ్చియు

॥జయమంగళం॥

గరిమతో మెచ్చిన కరకంతుకూ

వింట పురములు ద్రుంచి

ఇరువంద నివ్యాళి ఎలమితో బద్దేరు

విఖ్యాతికెక్కిన

ప్రజలెల్ల మెచ్చంగ బసువన్నకూ

కంటి పూజలు గొన్న కరకంతుకూ

॥జయమంగళం॥

వందెరిగి నివ్యాళి వామాక్షు లిచ్చేరు

మెచ్చి ప్రమథులకును మేలుగా

పటుతరం బైనట్టి బసువన్నకూ ॥

వరములు

జయమంగళం ॥

ఇచ్చి బ్రోచిన యట్టి ఈశ్వరునకూ

అరుదైన ముగ్గురు అఖిల ప్రమథాదులు

రక్షించు మనుచును రమణులు పాడేరు

ఇరువుగా నీయందు ఇముడుకొనిరి

పక్షముగల యట్టి బసువన్నకూ

తగమీర మామీద దయగలిగి

॥జయమంగళం॥

రక్షించు

మెచ్చితివి రాళ్లను మేరగా నిత్యంబు

పరాకు సేయక బసువదేవా

మెచ్చితివి నీళ్లను మెప్పుగానూ

॥జయమంగళం॥

నోచిన నోములకు ఉత్తమాశ్రీలను

బసువన్న పెదము హాజను తిరస్కరించుట

పాపములు

పగవానివలెను వరముఖ మాయె

బ్రయముతోడుతను

కువ్వారము చేసెను కూర్మితో స్వామి

బహుళా బసువనకు హారతులు పాడి

వేవేగ బసువనకు వెలది పెద్దమ్మ

సెగడి హాసంబుల నివ్యాళి పట్టంగ

ధూప నైవేద్యములు తురుతుగా

బట్టంగ

పాపసభాహరుడు వరముఖమాయె
పాల్గ నెయ్యి పెరుగు బసువన్నకు
పట్టగ
కాలకంధరుండు కన్నులు, మూసె :
బసువన్న పంపక్షము పణతి పెద్దమ్మ

ఎనగంగ ఈరీతి అతివేగ చేయ.
అవి చూచి పెద్దమ్మ అటు చిన్నబోయె
వేజేగ మనసులో విచారముచేత
వెరపక దేవుడవి వెనకముందు చూడక
చూరసాగెను తనకు తోచినరీతి

పెద్దమ్మ బసవన్నను దూఱుట.

“అయ్యయ్యో బసవన్న : ఆత్మండు
నిన్ను

శాయరాని భక్తి చేస్తినీ నీకు
వయ్యన వ్రావల్ల వోక్షమేమి వుండె :
దయపుంభక నావతము తప్పు
పట్టితివి

వలపక్షము చేస్తవి వయ్యన నీవు
చలముకొని బసవన్న చెల్లంబో
వినుము

నమ్మితి బసవన్న నమ్మితి నెన్ను
నమ్మినందులకు శివుడ నట్టిట పుట్టి
ముంచివట్టాయెగదె మొక్కిన ఫలము
పంచాక్షరి నేను నీపాదములు నమ్మి
వోక్షపట్టి తన నోము వల్లనందుకును
రచ్చదొక్కి రెండాడి రాగాను వింటివే
బడతిలో చలపక్షము పంచిపెట్టగను
కంతుసంజోరుడ కనిపూర్వ చెప్పవే :
ఏత సామీదను విరహరేకరము చేస్తవి
పాశిలో పక్షము పలికితిని బసవన్న

ఇంతైన దయలేదు ఈశ మందార :
కొంతైన దయలేదు ఘోర రుద్రేశ
భావింప తన నోముఫలము

మెచ్చవైతివి

అవుపాశి మాటలు ఆడంగ వింటివో
కూడెటి పెండ్లిండ్లు కూడకుండ చేస్తినో
తోడికోడండల్ బిడ్డల దొరియ జూచితిన్
పరగ తా జేసిన పాప మేముండెను
ఏరాలి బిడ్డల ఎడముగా జూచితిన్
పరగ తా జేసిన పాప మేముండెను
చేర బిలిచి బాలల చెక్కిళ్లు గొట్టితిన్
వూరికే తనవల్ల వోక్షమేమి వుండె
ఆడెటి బాలల అదళించితిన్
తోడబుట్టుకమీది ఆన తోస్తినదె

బసవన్న

ఏమి పాపము జేస్తే ఇందు శంకరుడ
నోరెధుగని బాలలు నూతికొట్ట నుండ
పరగ తా తియ్యని పాపాను పోతినే
సంధిక్షము గడిపితిన్ సంపదలచేత

ఇంధువరుడు ఎరుగని పాపాత్మురాలనో
వృక్షధ్వజ నావల్ల వ్రత మేమితప్పె
పశుపతివాహన! పార్వతిప్రియుడ!

గోనెల వి తనాలు కూటికొలుచుకు దెచ్చి
అన్ని అంగట బెట్టి అమ్మంగ వింటివే?

బసువన్న నీకు మేము పగవారమటవే
ఎసగంగ తననోము ఏల వప్పవై తివి?

వరమడుగ వ స్తిని పలపక్షము చేస్తీవి
గురువు దై వంబును గురుతెరుగనై తినే?

నీకేమి తప్పచేస్తీ నీలకంఠుడ వినుమ
ప్రాకటంబుగ వినుమ ఫాలలోచనుడ!

బసువన్న నామీద భక్తి వుంచవై తివి
పశువులలో బాలల పలుకరించనై తినే?

అడి రెండాడను ఆచారము తప్పము
తొడిబడ నావల్ల దోషమేమి చెప్పుమ?

ఎవ్వరై నాగాని ఎండనుండిన వారిని
నీడకు బలిచేడి నీవెరుగవా బసువన్న?

తనవల్ల వ్రతము ఏ తావున దప్పె
గొనకొని బసువన్న గొబ్బున జెపుమ?

భర్తృములు ఇంతైన కలియకుండాను
దానములుచేస్తీ సంతానంబుకొరకు

చీమలకు చిమ్మిలి శ్రీప్పిలో బెట్టితి
పాములకును పాలు పరగ బోయిస్తీ

నందికి నానుటలు నయమొప్పు బెట్టితి
పొందుగా నిట్టికి పుల్లఖండములు

బెట్టితి

ఎన్నియో దానాలు ఈశ్వరా చేస్తీని
నన్ను దయజూడవు నాపాలి తండ్రి?

బాలల కొరకును పంపాద్రిదేవ
పాలపండ్ల గంపలు పరగ

చూరవిడిచితిని

చాల దానములు సంతానము కొరకు
కలుగనాడిన ఘనులకై చూరవిడిచితి

సమ్మతిగాను సంతానముకొరకు
కుమ్మరావంబులు కొని చూరవిడి స్తి

ఆమట ఆమటకు అన్నసత్రాలు
వేమారు బెట్టిస్తీ ఈవరదనుక

పాలసత్రాలను బాలలకు బెట్టిస్తీ
యనయంగ బెట్టిస్తీ అన్నసత్రాలు

మిట్టను గుళ్లు కట్టిస్తీ మేలొప్పు
చెరువులు

ఘట్టిగా త్రవ్విస్తీ పల్లాలతాను
పెంటిరావుల పోతురావుల పెండ్లిండ్లు

చేస్తీని

కంటకపు దేవుడా కరుణ వుంచవై తివి
పెండ్లిండ్లు చేస్తీని పేడబ్రాహ్మలకు

వన్నెగా చేయిస్తీ వడుగు లనేకము
సమ్మతిగా మరియు సర్వేశ్వరునకు

పుత్రులకొరకు నేను భూదానము చేస్తీ
వస్త్రదానము చేస్తీ వరుస తోడుతము

గోవుల దానము చేస్తీ కొదువ లేకుండ
ధన కనక వస్తువులు దానము అనేక

వనములు వేయి స్త్రీ వాడికె భావులు
 మట్టిగా కట్టిస్త్రీ కాలకంధర నీకు
 పాటించి నామీద భక్తి లేదాయె
 సరవితో చేయిస్త్రీ సంతానముకు గాను
 పరోపకారమును పరగ చేయిస్త్రీని
 నోములన్ని నోమితి ఈశ్వరుడ నీకు
 చెన్నుమీరగ దయ శివుడ లేదాయ
 నోములు నోముతా ఉత్తమాగుణముల
 వేములు వేస్తినచె వినవె బసువన్న :
 నోమిన నోములు వేముల పాలాయె
 వేముల ఫలమంది విరిగెను నేడు
 ఫలములేని నోము పట్ట నేమిటి కని
 నీలకంఠుడ : నేను నీనోము నోమితే
 వొక దయ చూడవై తివి వో బసువన్న
 ప్రకట మందారుడవు బసువన్న నీవు
 అందరి దయచూడు అయ్య బసువన్న :
 చయ్యన బసువన్న చెరిగియు నీవు
 మయ్యన బసువన్న పలపక్షము చేస్త్రీవి
 కపటముంచితివి గారవించవై తివి
 సొంపుతో అందర్ని చూస్తనే వుంటివి
 ఇప్పుడు నామీద ఎరపరికము చేస్త్రీవి
 చెప్పవే ఏమైన చేసుంటినైన
 ఉప్పిడి ఉపవాసము ఉంటిగదె

బసువన్న

తనగుడువ పిన్నలు తనగుడువ

పెద్దలు

వనర వారు చేసిన వ్రతము మెచ్చితివి
 నీకునేజేసిన నేరమేమి చెపుమ
 చేకొని దుఃఖంబు చేస్త్రీవి తనకు
 తెగువతో ముక్కంటిదేవుడని చూడక
 దీకొని పెద్దమ్మ తిట్టంగసాగె
 కోపముచేతను గొబ్బున పెద్దమ్మ
 దీవించి బసువన్నను తిట్టంగసాగె
 గురిమీరగ జగతి గురువని నిన్ను
 వరమడుగ వస్త్రీగదె వో బసువన్న
 చూపులో రెండుచూపులు చూస్త్రీవి నీవు
 పాపాత్ముడవుగదే బసువన్న నీవు :
 నా సాటివారెల్ల నిన్ను పూజించ
 యాసాల బొద్దక వినవె బసువన్న
 పోషించి నీకు నేను పూజసేయగను
 రోషము వచ్చెనదే రుద్రుడా నీకు
 బసువన్న నీకు చేసిన ప్రార్థన యిట్లు
 దేశములో జగడపు తిట్లాయె నటవె
 ఎంతచేసిన నీకు వినవె బసువన్న :
 పంతమా నామీద భక్తి లేదాయె :
 నీళ్ళజేసిన పూజ నీలకంఠుండ :
 నిప్పుల పూజాయె నీకు బసువన్న
 సమ్మతి జేసిన జుంకంబు నీకు
 అమ్ములై తాకెనే అన్యంపు దైవమ :
 సత్తుగా పూసిన శ్రీగంధము జవాబి
 జొత్తులై తోచెనే దోషపు దేవుడ :
 తాల్మితో నీకు నే ధరియించిన సొమ్ములు

పాటించి పెంజరపాము లాయెనటవె :
అతిరసాలు నీకు ఆరగింపు పెట్టితేను
మతిదప్పిపోట్టలోన మంటలాయె

నటవె:

నిలచి నీకు నేను నివ్వాళు లీయ
మళ్ళితివి కంటికి మంటాయె నటవె :
తరచుగా ఇచ్చిన దూపదీపంబు లన్ని
పొరయంగ దుమ్ముల పొగలాయె

నటవె:

బసువన్న పాలు నెయ్యి పట్టితే నేను
పసనాభి నూనెగా వల్లక పోతివి :
నీవు పండ్లు వల్లనందుకు నేను

బసువన్న

అరయంగ జై నరాయి అగుచెరుగనై తి
నీవు నిలిచినతావు నిధియని వుంటి
ఆవులు చేరనిదొడ్డి అవుత నేనెరుగ
నీ పాదాలు నాలుగు వేదాలని వుంటి
ముదముతో అరిటిమొద్దల చందమగు
చెరుగ

దేవుడవయితేను తిరిగి బసువన్న
వేవేగ నాసేవ వేగ గైకొందువు
బసువన్నవు గావు పరగ ఎద్దువుగాని
వొడలెల్ల లింగాలు వో బసువన్న
గడుసైన రాళ్ళవుట కానలేనయితి
త్రిశూలము కన్నుగల దేవుడని వుంటి
పాషాణమేక బసువన్న వినవె

దవ్వులవారెల్ల ధాతవని నిన్ను
ఎవ్వరైన వచ్చినవారు వెర్రులుగాక
కువ్వారపు దేవుడై కొలువ పాపంబు
సర్వేశ్వర! నీకు ఎక్కడి సత్యంబువున్న
పుర్వీశ! నానోము వొప్పకపోతివి
కనువు దింటివి గాంగ కరుణుండ

వైతివి

బసువన్న నీవు నాపాల లేవైతివి
వద్దికతో నిన్ను నే పరమడుగ వసి
ఎద్దురూపము గాంగ ఎరుగలేనైతి
ఆముకొని పూజకు హరుడవు గావు
దిమ్మరి పశువువై తిరుగనేగాని
కొందరిని ఒకచూపు కొందరి

నొకచూపు

ఎందుకు చూస్తివి ఏమందు నిన్ను
ముదముతో నీకు నేను మ్రొక్కిన
మ్రొక్కులు
కొడువ చేస్తవిగదె కుచ్చితపు దేవుడ :
నీకు నే నోమిన నోము లెల్లాను
కాకులకుగాని నెమ్ముల కథలాయె:

నటవె

పొసగంగ నేను చేసిన పూజెల్ల నేడు
బసువన్న బూరుగ ఫలమౌట ఎరుగ
సాటివారి లోపల సంతానముకొరకు
మాటికి దుఃఖాన మందలించ చేస్తవి
మట్టిగా నాసాటి కని పెంచే ధారితో

కట్టడిదై వమా ఖర్మము గట్టుకొంటివి
ఎత్తిపెంచే వారిలో యాకార జేస్తివి
గుత్తకొని నానోము కొడువచేస్తివి

నీవు

వాలాయముగ కాశియాత్ర పోయేది

లెస్స

బాలింతల జూచి భ్రాంతిపడ చేస్తివి
వన్నెగా నాసాటి వారి లోపలను
చిన్నబోతే నీకు సంతోష మటవె
ఎవ్వరెవ్వరికి తొల్లి ఇయ్యవా వరము
గువ్వను రక్షించిన గుణ మింతెగాక
చిన్నవాని సాగ సిరియాళుని మెచ్చవ :
కన్నప్పను మెచ్చవా రాళ్ళరువ్వినవాని:
పిడికెడు వంటకానకు పృథివెల్ల ఎరుగ
అడిగిన పరమియ్యవా అలనాడు

పొదిరెలో

చేకొని ఏపాటి చేస్తే మేలిస్తివి
రోకట గొప్పంగ రోషము లేదాయె
ఎక్కువగ దోషము ఏల లేదాయె
పుక్కిట నీళ్ళు నీకు పూజసేయగను:
జాగుసేయక అన్నము సరగ భోం

చెయ్యగాను

జాగిలాన్ని గొట్టి సమయింతు ననగ
ఇందుకని వస్తివి యిస్తివి వరము
కందువతో ఇటువంటి కానిమాటలు

కీన్ము

అయ్యయ్యో బసవన్న ఆడంగ వింటివె
వయ్యన నానోము వల్లనందుకును
దుఃఖాన అనియేక దూరితినిగాక
ఇక్కడ నీవు పరము ఇయ్యకపోతేను

దిక్కు ఎక్కడ వక దేవుడైనాను

లేకపోవునుగాన లెస్సాయె గనుక :

ఈలాగు పెద్దమ్మ అనియేక దూరి
చాలించి అనియేక సంతోషము దప్పి
దూరెను బసవన్నను దివ్యలు

మలిపించి

వరుసతో తలుపులు వడి ముద్దరించి
అతివేగ పెద్దమ్మ అప్పుడు తల్లె
తప్పక శివుని దూరి తరుణి పెద్దమ్మ

అందరు చూడంగ ఆతినిష్ఠతోను
కొందరు చూడంగ గొబ్బున నపుడు
గుడివెళ్ళి వచ్చెను కోపంబుతోను

బెడిదంపు మాటలు పెద్దమ్మ అపుడు
చిన్నబోయి తనలోను చింతించుకొనుచు

“నాతులార చూస్తారే నా

నోముఫలము

ఎంతలేదిటువంటి దేవుండ్రు వరమిస్తై
పొలుపడి తిరుమల పర్వతాలెల్ల
భూలోకమువారెల్ల పోనేమి వుండె”

అనుచును పెద్దమ్మ అందరిగూడి

తన-మనసులో యాకళం

తలపోసుకొనుచు

వచ్చి దివాణమువాకిట నిలిచి
మచ్చికతో వదినమరదండ్లు పిలిచి
ఇరువంశముల వారి యిండ్లకు బంపె
ఆరూఢిగా వారు అప్పచెల్లెండ్లు
మరి వేగ శివలింగ మండపాన నిలిచి
పల్లవుల కాంతలు వరుసతో సంత
చెలువొప్ప కదిలిరి సఖియలు వేగ
హంసనడుపుల సతులు అందరు
నపుడు
క్రమమొప్పనిలిచిరి కాంతలు వేగ
సేవలు చాలించిరి సతులు తమరూను
రూశమందారుని అప్పుడు కౌలిచి
మలయజగంధులు మరి వేగ సంత
పొలతులు దండి వక్కప్రొద్దులు
తమరు
విడువవలె ననుచును వెలది పెద్దమ్మ
అడిగిన వారై దుగు రప్పచెల్లెండ్లు
అడిగిన వారితో నపుడు పెద్దమ్మ
ఆడెను వకమాట అందరినిగూడి
“వినరమ్మ చెప్పేను వివరంబుగాను

అనువుగా మీనోము శివునికి
అర్పితమాయె
ఒప్పుగా మీనోములు శివుడు ఒప్పినాడు
ఒప్పినందుకు మీరు ఒక్కప్రొద్దులు
చేయుడి
సంతోషము చేసినాడు సర్వేశ్వరుండు
ఇంతులార మీరు ఇందరిలోను
పాపపు దేవుడు విచారము పాలుజేసి
ఈపట్ట చేసినాడు ఈశ్వరుడు తనకు
అటుగనక మీతోను ఆనతిచ్చెదను
నెట్టణముగా నేనున్న వక్కప్రొద్దు
వూరికే చేయరాదు వో యప్పలార
సరవితో జంగాల చాల పిలిపించి
చేయవలసి యున్నది చెలులార మీరు
చేయరమ్మ వక్కప్రొద్దులు నే
చెప్పినట్లు”
మదిరాక్షి పెద్దమ్మ మాటలువిని యంత
పదలక శివునికున్న వక్కప్రొద్దులు
విడిచిరి

పెద్దమ్మ జంగములను సంతర్పణకు పిలిపించుట

ఎలనాగ పెద్దమ్మ ఏర్పాటుగాను
పిలిపించె దాదుల ప్రియముతో సంత
కలకంఠి పిలిపించె గ్రుక్కన వారి

“అంగనామణులార అతివేగ బోయి
జంగాల తోడుకొని వయ్యన టారె”
ధానులుఇంతటి తగు వేడ్కబోయి

ప్రమథులు బిలిచిరి భక్తితోడుతను
అటువేగ పెద్దమ్మ ఆనతిని బోయి
మతపతులు బిలుచుకొని మరి

వేగవచ్చిరి
పంకజాక్షుల బిలిచి పయసమై పచ్చిరి
శంఖులు పూరించుచు జంగాలు

వచ్చిరి
శంకరుని దలచుచు జంగాలు పచ్చిరి
ఓంకారనాదముల పడియులు వచ్చిరి

కరస్థలాన లింగాలు కాయమందు
రుద్రాక్షలు
పరమాత్ములై నట్టి భక్తులువచ్చేరు
జడజడన పదివేలు చంద్రకాంతి

లింగాలు
వడియలు వచ్చేరు వప్పు మీరగను
పురువున బంగారు పురుసజ్ఞ
లింగాలవారు
కరుణతో సందుల ఘంటలవారు
గరిమతో లాతాపు కన్ను భూతాలవారు
మోఢణ్యములవారు కూడి రనియేక
నీటుతో తమతమ నిష్ఠలతోను

పాటించి వచ్చిరి ప్రమథ గణములును
ఎంద నీడ కన్ను ఎరుగని బోగులు
కుండలాల జంగాలు కూడి రనియేక
జంగాలు గూడిరి సరగున నంత
యోగితమైనట్టి అనియేక జంగాలు
శివునికి గలిగిన శివభక్తిపరులు
గరిమతో పులిశాలు కప్పినవారు
మతపతులు జంగాలు మరి

దొడ్డయోగులు
కోటానుకోటులు కూడి రనియేక
బహువిధములవారు పదివేలు గూడి
రహిమించు వల్లపుల రాచలోగిళ్లు
చొచ్చిరి

నలినాక్షి పెద్దమ్మనగరికి వచ్చిరి.
పలికిబొంకని యట్టి పరమాత్ములను
తిలకించి పెద్దమ్మ తెగువతోడుతను
చెలియ తా వారుబోసి శివభక్తిపరులను
పదిలమైన పెండ్లిచవిక బయటను

నిలిపి
దారులు పెద్దమ్మకు తగ విన్నవించిరి.

పెద్దమ్మ జంగములను భక్తితో పూజించుట

ఆవేశ పెద్దమ్మ అతిభక్తితోను
శివలింగమండపానకు తాను సెలవిచ్చె
శాపానసమర్థులు జంగాలు వచ్చిరి

కృపతోను లక్కసిరి తూటాలనడుమ
భూరించిరి శంఖులు భూతేకు దలచి
ఆరూఢి పెద్దమ్మ అడ్డతెరమరుగున

వారుబోసి సాంబ్రాణి వరుస దా బట్టి
మగువ పెద్దమ్మ తన మందిరములోను
తెగువతో అందరు దేవండ్ల మారని
సాష్టాంగ దండంబు సరగ దా బెట్టి
నిష్ఠతో శిమునికి నిజభక్తురాలు
శుభమున దీవించిరి సొంపు తోడుతను
విభూతిపండ్లు రెండు వెలది పెద్దమ్మకు
అడ్డతెర మరుగుకే అంపి రందరును
అడ్డతెర మరుగునుండి అందుకొనె

సపుడు

తానున్న కూటములోకి తా కొంచువచ్చి
పన్నుగా జంగాల భక్తితో సపుడు
వన్నెగా జంగాల పంచనాగ్నితోను
కూర్చుండమనె జంగాల కూటాల

నడుమ

కూర్చుండమనెను గురువులనపుడు
ఎంతయు భక్తితో అతివేగ పెద్దమ్మ
సంతత పుణ్యులు జంగాల కెల్ల
బంతిగా కూర్చున్న ప్రమథులకెల్ల
సంతోషమున ఇచ్చె జడమాడలూను
పొంగుచు పెద్దమ్మ భూమిసంచారులకు
లింగవస్త్రము లిచ్చె లీలతోడుతను
భావింప శిమునికి ప్రమదాదురాలు
శివార్చనము లిచ్చె చెలిగి దానములు

ఈరీతి దానములు ఎన్నియో చేసె
నారీమణి అరిటాకు నై తెలు తెప్పించి
అయ్యగారి ముందర అరిటాకు లిడియు
పయ్యన అన్నము పడ్డించ సాగిరి
అతిరసావళులు ఆసవాల పాయసాలు
సుష్టుగా అన్నము పడ్డించి రపుడు
పప్పును నెయ్యియు పరిమళించు

కూరలు

వప్పుగా అయ్యగారికి పడ్డించి రపుడు
బంతిగా కూర్చున్న ప్రమథులకు నెల్ల
సత్తుగా వారుబోసి సాంబ్రాణి యిచ్చి
నిష్ఠతో శివునికి నిజభక్తురాలు
సాష్టాంగదండంబు సమర్పితము చేసి
శివునికి మ్రొక్కెను చెలిగి పెద్దమ్మ
వేవేగ మనసులో వేడుక పడియు

జంగాల ఎదుటను సఖియ తానిలిచె:

“సంగతిగా వినుడ స్వాములార మీరు
నేర్మితోడుత మీ లింగాల కెల్ల
సమ్మతిగ లింగాలకు సమర్పణము చేసి
వినరయ్య తనకు విభూతి ధరించి
చనువుతో మంత్రము సమర్పణము
చేసి

భోంచేయరయ్య వో భూతేశ్వరార!”

జంగములు పంక్తి భోజనమునకై

పెద్దమ్మ కుమారుని కూర్చుండ బెట్టుమనుట

నిజముగా పెద్దమ్మ నిలిచి ఆడినందుకు
ప్రమథులందఱును పలికి రిట్టనును:

“రమణీరో పెద్దమ్మ! రాచకొమార్తెవు
గరిమతో వినవమ్మ కమలజనేత్రి:

అరయ బంగరుబొమ్మ! అతివ పెద్దమ్మ
విన్నపము జేసేము వినవమ్మ నీవు:

అన్నము శిమునికి అర్పణముగాను
వొప్పుగా బెట్టితివి వో భక్తురాల!

తప్పక నీవు మహోదయ భక్తితోను
ఎప్పుడు వరచి త్తము ఎంతయులేక

ఇప్పుడు ఈశ్వరునకు ఇంత వేడుకతో
పొలుపార అన్నము భోంచేయుమని

నీవు

ఎలనాగరో నీవు ఎంతయు వేడ్క
అన్నము బెట్టితి వొక్క ఆలోచన

వినుము

ఉత్తమముగా నీవు కన్నకొమారుని
కొమ్మరో సవుబంతిన కూర్చుండబెట్టు

ఎమ్మెగా నీ వుద్యోగము ఈడేరు
నమ్మ :

స్థిరకాలము వర్ధిల్లుదువు మా దీవెనల
చేత :

పరగంగ బాలల మా బంతిన బెట్టుకొని
భోంచెయ్య వలెనమ్మ పొలితి

పెద్దమ్మ :

కుసుమగంధిరో నీదు కొడుకును

దెమ్మ :

అని యేక బలికిన అపుడు జంగాలు

కనుగొని పెద్దమ్మ కరుణ రంజిల్లి

ఆ మాటకు పెద్దమ్మ అయగారితోను

భామినీమణి తాను పరగ నిట్లనియె :

“మహేశ్వరు లార : ఓ మఠపతులార!

మహిలోన తన మనవి మహాత్ము

లార :

కొమారుని దెచ్చి కూర్చుండ బెట్టుమని

ప్రమథులార : ఇప్పుడు పలికితిరి మీరు

వెన్ను డిప్పుడు పాలు వెన్న లార

గించి

పన్నుగ భోంచెయ్య నేరడు బాలుడు

అతడు”

పణతి పెద్దమ్మ మాటలకు ప్రమథు

లిట్లనిరి :

పలికి రేర్పాటుగా ప్రమథు లందరును

చెలువైన జంగాలు సఖియ కిట్లనిరి

పలికిరి జంగాలు భయభీతి లేక

“కలకంఠి పెద్దమ్మ! కరుణ రంజిల్లి

వినుతింప బాలుని వేగ పెద్దమ్మ :

ముందర అడ్డంబు ముదమొప్ప బెట్టుక

అంగనరో నీవు అడ్డతెర మరుగున

అన్నము భోంచేయు మమ్మ పెద్దమ్మ :”

సరవితో వినపమ్మ సంతలేని యిల్లు
గురుతైన శిలలేని గుడి అందురమ్మ;
పొంతమ్మగ బాలలు పుట్టని యిల్లు
చీకట్లతోనైన యని చెప్పంగ వినవ;
వనితరో! సంతలేని వారి యిండ్లూను
ప్రణుతింప వాడని భావి అందురమ్మ;
పుడమిలో బాలలు పుట్టని యిల్లు
అడివిలో బూరుగ అనుకుందు రమ్మ;
పరగంగ వినపమ్మ; బాలలు లేని

యిల్లు

దొరకొని నడువని దోహతు రమ్మ;
చిట్టడుగు లేనిట్లు స్రిష్టిలోపలను
చెట్టుగొట్టిన మోడు చందమగు నమ్మ;
ఈ రీతి జంగాలు ఎంతయు వప్పక
నేరము లెంచుచు లేవంగ సాగిరి.
“సంత లేనింట అన్నము సర్వే

శ్వరునికి

సంతోషము కాదమ్మ సఖియ

పెద్దమ్మ :

నీ వెంత చెప్పినా నేడు పెద్దమ్మ;
అనేకుల మటపమ్మ అమ్మ పెద్దమ్మ;
సమ్మతము కాదని జంగాలు లేచిరి.

గ్రక్కున లేచిరి కరుణయు లేక
మక్కువతో పోగాను మరియు పెద్దమ్మ
కమ్మక తమతమ కట్టుపర్గాలు

పుచ్చకొని పోగాను భూతేశు లెల్ల
పచ్చేటి యప్పుడు వనిత పెద్దమ్మ
వారితో వకమాట వయ్యన బలికె;
గర్వమున పెద్దమ్మ కాంత తానపుడు
దొరకొని జంగాలతో తోయజముఖి

యిట్లనియె :

“రారయ్య స్వాములార : నా అయ్య
లార :

అప్పుడే అన్నము హరుషము కావని
చెప్పరై తిరి ఎగ్గు చేస్తిరి మీరు
పెంపుతో పెద్దమ్మ పెట్టిన అన్నము
పంపాద్రితో వల్లరని ప్రజ్ఞ నిలుపు

కుంటిరి

శాపాన సమర్థులని మీ సేవ చేస్తిని
అపకీర్తి నిలిపితిరి అయ్యలార మీరు;
అయ్యలార! నాయంటి అన్నము శిముడు
ఇయ్యడు గాబోలు ఎంతలేదు పోండి
భిక్షకులుగా తన ప్రియ మెరుగరై తిరి
వచ్చెనే మీనుండి ఏమి వరమైన ?”

ఆ మాటకు జంగాలు అంగీకరించక

“ఏమైన అనుకొమ్మ : ఎంత

లే”దనుచు

కూటాలు వెలువడి గొబ్బిన తమరు
మతములకు బోయిరి మహాత్ము బపుడు

పెద్దమ్మ విచారము

పణలితో జంగాలు పట్టని అన్నము పులకడిగి వుదకంబు పుక్కిలించి
 కణజాన పెట్టించి కాపు దపించె వుమిసె
 ఆమీద రుద్రజడ అరుగు వేయించె అప్పుడు పెద్దమ్మకు అంగనామణులు
 వామాక్షి పెద్దమ్మ వచ్చి కూటాలతో కర్పూర వీడ్యములు గ్రక్కున నిచ్చిరి
 చిన్నబోయి పెద్దమ్మ చిలుకల గద్దెమీద కూర్చితో ఎవరెవరి కూటాలలోను
 పన్నీరు చెంబుల పట్టిరి దాదులు పన్నుగా పల్లపుల పణతు లందరును
 'అక్కరో కొ'మ్మని అందించి రపుడు రాజులు అయిదుగురు రమణ
 పుక్కిలించి అటు వుమిసె పొలితి భుజియించి
 పెద్దమ్మ భోజులు నిద్రలు పోయి రందరును
 వూరికే వుండను వుచితము గాదని ఆలసి పెద్దమ్మయు ఆత్మదుఃఖాన
 సిరిమించు బంగారు చిటిగిన్నెలోను మలయుచు దోమతెర మంచము మీది
 పాలు నెయ్యి పంచదార పానకము "అయ్యయో సర్వేశ అలసట చేస్తేవి
 గలిపి దయలేక తనమీద నదాశివమూర్తి:"
 అలరంగ పెద్దమ్మకు ఆరగించ తెలివి దప్పి పెద్దమ్మ దేహంబు మరచి
 నిచ్చిరి బలువైన చింతతో పవళించి యుండె
 నెలత తా పాలు వెన్న నెయ్యారగించి

కల్యాణ సోమేశ్వరుడు పెద్దమ్మ కలలో

సాక్షాత్కరించుట

పంపాడిలోపల పట్టపురాజు దేవులు అర్ధమరాత్రి పెద్దమ్మకు ఆత్మకల
 సొంపుదప్పి ఆ రేయి శోకింపగాను చప్పెద ననుచు
 చోద్యాన కల్యాణపు సోమప్ప వినెను గాటముగ నందిని కాంతసోముండు

కట్టాయితపడెను ఖండేందుమో?	హజారము బయట అశ్వాన్ని దిగెను
గజచర్మము బిగువార కాశగా గద్దె	తేజముతో పెద్దమ్మ దివాణము
భుజమున శూలంబు భూతి పైనిండ	చొచ్చెను
ఘనమైన ఘణిరాజు కంకణములు పెట్టి	తెరగొప్ప ఎవరెవరి దివాణము లుండ
పూనిన రుద్రాక్షపూసల పేర్లు	గురుతెరిగి పెద్దమ్మ దివాణము
పరగంగ నాగుబాము పాగ తలచుట్టి	గొబ్బున జొచ్చె
గిరణములు గరళములు గిరిపిల్లు బూని	గొలుసుల దివ్యెలు గొదకొని వెలుగ
నుదుటన పుండ్రంబు నొకచంక భార్య	మెలుకువ చూచుచు-కూటాలకు-
పదిలముగ నడుముకు పామునడికట్టు	మెల్లనే వచ్చెను
గండర పెండెరంబు కక్షపాలయును	సదాశివుడు చెలువొప్ప బూసిన
తలపేర్లు గలచుట్టి తపయోగి యవుడు	వీభూతి వాసనకు వేగ దివ్యలును
చెలువై న పులిచర్మ శాలు పైగప్పె	దివ్యలు మలిగితేను నగురు చీకటి గ్రమ్మె
అటుకడ నిశారాత్రి అటు మధ్యవేళ	దేవదేవుండు ధీరత నిలిచె
అటు వేగ నందిని రవాలు ద్రొక్కుచు	అంత వేడుకతోను అ దేవదేవుడు
కదిలి వచ్చె శివుడు గజచర్మధరుడు	పంతంబుతో నిలిచె పార్వతీవిభుడు
మదన సంహరుండు మరి వేగనపుడు	పెద్దమ్మ స్వప్నమందు పెంపుతో
కల్యాణాననుంచి కాంతసోమలింగము	లెస్సగను
వైశమే పంపాద్రికి ఏతెంచె వేగ	నిద్దరిసెనముగ చెప్పంగ సాగెను
	నీలకంఠుండు

కల్యాణమునకు వచ్చినచో సంతానమిత్తునని
సోమేశ్వరుడు పెద్దమ్మకు చెప్పుట

‘నారీమణి పెద్దమ్మ : నాతిరో వినవే : సంధ్యవేళ దూరితివి సరిప్రొద్దు
ధూరనేల దూరితివి వేదనేల వేడితివి వేళకు

కందువతో వినుమ నీ గర్భము పండే
నిద్ర మేలుకొనవె నే నెవ్వరంటేను
నువతిరో కల్యాణపు సోపపురు చాను
వచ్చినాను సంతానము ఇచ్చేటి కొరకు
చిచారము పట్టు లేవె ఇన్ని సంతానము
కల్యాణము వస్తేను కలిగేరు బాలలు
కల్లకాదు నా మూడు కాంతరో వినుమ:
నా భూమికి వస్తేను నమ్మవే నీకు
భూమెల్ల శాయను పుత్రు నిచ్చేను:
నాలుగు మూడు తరాల పగల్గెల్ల
పాలించగలిగిన బాలు నిచ్చేను:
కులవైన మెరిగి గోత్రాలు పాడ
కులము ఎంచగల కూతురు నిచ్చేను:
ఇద్దరికన్న సంతానము ఇక నీకు లేదు
సిద్ధము తన వరము చెప్పెద వినుమ:
ఇంతిరో ఈ భూమిన ఎన్నాళ్ళు

వుండినా

సంతానము నీకు లేదు సఖియరో
వినుమ:"

అని యిట్లు కల్యాణపు దేవుండు

అత్మలో చెప్పంగ

తన మనసు లోపల తరుణి యిట్లనియె
"దేవదేవ శివుడ! దీనమందార!

వేదేగ నా మనవి నీ వపుధరించు
సదాశివమూర్తి: సాలగ్రామలింగ.

చతుర్భుజము కన్ను త్రిశూలము

వినుమ

పార్వతీసమేత: పరమేశ: ఈశ
సర్వదేవేంద్ర: సభనాయకుండ
నరలోకమందార: నాపాలి స్వామి:
కరకంఠ: సర్వేశ: గవిరీసమేత:
దయ గలిగి నామీద దూరితే వస్తీరో

కాయజనంహార: కరుణ వుంచితివైన
అలాగె వచ్చేను అరమర లేక
అటుమీదట కీర్తి అపకీర్తి రాకుండ
నిటలాక్షుడ వచ్చేను నీ పాదము

నమ్మి:

వెనక ముందు చూడక నీవెంట వచ్చేను
నన్ను రక్షించు నిన్ను నమ్మినందులకు:
కల్యాణపుదేవు డింత కల్లలాడె ననుచు
కల్ల గాకుండను గాజుాడు స్వామి:

ఇల్లాలి నడిగి వరము ఇచ్చితివి తొల్లి
కల్ల ఈవరదనుక కలిగింది లేదు
వామదేవుండ: వో స్వామినాథ:

నామీద దయ వుంచి నన్ను రక్షించు:
స్వామి నీ పాదములు చాల నమ్మితిని
సోమేశ వచ్చేను:" అని సొప్పమందు
అత్మలో పెద్దమ్మ అడిగినంతలోను

మహాత్ముడు సోమప మరియు

నిట్లనియె:

"ఎంత మాటడిగితివి ఇంతిరో నీవు:
పంతము పౌరుషము ప్రజ్ఞావిశేషము
సత్యము శౌర్యము పరసతివిముఖుని
సత్యసంధుడైన తనయంత వాని

ఇచ్చేను నమ్మవే: ఈమడియ రావె: వచ్చి దూరుచున్నగాని వనిత పెద్దమ్మ: ఇంకరున్నకులవరున పరిగి గోత్రాలు లింలు పోడెడి నెలత నిచ్చేను నమ్మవే: ఈమాట: నా లింగమాన: నిమ్మవండ్లు తాగుక ఇచ్చేను వేగ అభయ స్త్రీ మని గురుకు ఆనవాలిచ్చె వీభూతి హుద్దురెండు వెలచి

పెద్దమ్మకు

నమ్మించి శివుడు నందివాహన మెక్కి- సమ్మతి కదిలెను సర్వేశ్వరుండు.

పెద్దమ్మకు చెప్పెను ప్రియముతో

శంభుడు

ఆ ప్రమథగణాదులు హరుడు

తానపుడు

గొబ్బున తా వున్న గృహముకు

వచ్చెను.

విబ్బరపు కలగని నెలత పెద్దమ్మ

కలగని పెద్దమ్మ గ్రక్కన మేలుకొని పిలచెను దామలను పేరు పేదనను "కన్నవారిచ్చిన కంఠసర దాదులార: వన్నెగా రాగదరే చక వార్త చెప్పేను సంతానము తనకు సర్వేశ్వరుండు కాంతసోముండు కలుగ జెప్పె వేరె తెలివితో, కల్యాణపు ధేవుండు తానట కలలోన వచ్చి తనకు తార్కాణగా

జెప్పె

నా భూమికి వస్తేను-పుత్రుని-

నయముగానిచ్చేను

నమ్మించెను శివుడు నాతులార విసుడి:

ఇప్పుడే ఈ వార్త రాజుకు వినిపిచ

వలెను

వప్పుగా దివ్యలు వనర ముట్టించుడి:"

మచ్చితో పెద్దమ్మ మాట విని

దాదులు

ఆ క్షణములోపల అందరు మేలుకొని

దిగ్గదిగ్గన లేచి దివ్యలు ముట్టించిరి.

పెద్దమ్మ తన కలను భర్తకు చెప్పుట

మగువ పెద్దమ్మ తన మంగిరము

వెడలి

స్థితిమిచ్చు ఘాదా చీరె మొలగగను

అరయంగ సొమ్ములు ఆరుత

మెరయగను

జాజిపువ్వుల బంతి సఖియ పెద్దమ్మ:

భోజుని సఖియ తా భోరున కదిలె   వుడమిలో తాను చేసిన
 నీటుతో పెద్దరాజు నిజరాణి పెద్దమ్మ   పుణ్యము కాబోలు
 వాటముగ చిలకల వలనొప్ప చెక్కిన   పంపాద్రిదేవుడు ఫలము మెచ్చడాయె
 బంగారు ముక్కాలి పీట తెప్పించుకొని   ఇంపుగా తనచేతి అన్నము ఇంపు
 రంగుగ కై దండ రమణు లియ్యగను   కాదనిరి
 పతి వున్న సముఖానకు పరువున వచ్చె   వోక్షపట్టి జంగాలు అన్నము వొల్లక
 మతిమంతు డై నట్టి మన్నెదేవేంద్రుడు   పోయిరి
 వచనశుద్ధి గలిగిన వల్లపులరాజు   నిక్షేపము చేస్తీని నీ పాదమాన
 భోజుడు నిద్ర తాను భోగింపుచుండ   వచ్చి కూటములోను వలపొయ్యగాను
 పట్టుచీరెతో తన విభుని పాదాలు వత్తె   పక్షము గలిగిన కల్యాణపు బనువ
 పద్మెను హస్తాల పాదాలు బిసికె   దేవుండు
 నెలతయు తన విభుని నిద్రమేల్కొలిపె   ఇచ్చెను సంతానము ఇప్పుడే తనకు
 మేలుకొనె నంతట మేదిస్సీశ్వరుడు   రక్షకుడు ఈ భూమి రాజ్యంబు విడిచి
 మన్నీడు పెద్దరాజు మరి నిద్ర తెలిసి   కల్యాణము వస్తేను కలిగేను సంత
 పన్నుగా సతివంక పారంగ జూచె   కల్లకాదు వీభూతిపండ్లు కానుకగ
 మదిరాక్షి పెద్దమ్మ మరియు నిట్టనియెః   ఇచ్చె :
 "రాజాధిరాజ : ఓ రాజశేఖరుడ :   వచ్చినపుడె సంతానము ఇచ్చెద ననుచు
 భోజుండ : వినవయ్య : భుజబలభీమ :   కక్షపాల వీభూతి కల్యాణపు దేవుండు
 వర్షసతో వల్లపుల వజ్రసింహాసన :   అక్షయముగ బ్రతుకుమని అభయస్త
 వల్లవగోత్రుండ : వనధిగంభీర :   మిచ్చె :
 వయరాజునుతుడ : నా ప్రాణవల్లభుడ :   కులముద్ధరించగా కొమారుడు గలుగు
 జననాధ : వక మాట   కులస్తాన మెరిగి గోత్రాలు పాద
 చక్కగా వినుమ :   అడవడుచు కలిగేని అనెను నాతోను
 మనుజేశ : వినవయ్య మా   కాణయాదులు విడువు మనెను
 విన్నపంబు :   కల్యాణపుదేవుడు
 సంతోషపు హస్తాలు స్వామిరో చ్చినుమ :   బాలల ఇచ్చేనని ప్రజ్ఞ బలికినాథు

వాలాయము రమ్మని వరుసతో చెప్పె కందువతో నామీద కరుణ వుండ
అని యిట్లు శంభుడు ఆత్మలో చెప్పె వయ్య :
తనవెంట రమ్మని తాను నమ్మించె అందున్న స్వామిని అక్కడ మనము
ఇందుకు ఏమి ఆసతి స్తివో రాజు? సత్తుగా దేవుని సత్యము చూచి
పొందుగా పోదాము భూపాలకుండ : పత్రామల పదవయ్య వోప్రాణనాథ : ”

పెద్దిరాజు కల్యాణమునకు పోవుటకు నిరాకరించుట

కులసతిమాటలకు గొబ్బున రాజు తన అన్నదమ్ముల విడిచి తాను
కలకల నవ్వుచు ఘనుడు ఇట్లనియె పొయ్యేది
“పలికి బొంకనియట్టి భామరో వినవె : వన్నెయు గాదు గదె వనితరో
కలగంటి నని వొచ్చి క్రమమున వినుమ :
చెప్పితివి కాదని పోతేను కమలదళనేత్రి :
కలగన్న తావుకు గంపెత్తుకొని గొదకొని బంధులలో కొదువ
కలరచే పోయినారు కలియుగమందు : గాదటవె :
బిడ్డల కొరకుగాను పెద్దిరాజు అందరిని ఎలనాగ యిప్పుడిగి యెంతమాత్రంబు
ఎడబాసి పోయెనని ఎన్నచే స్తివి గాక, కలియుగమున అన్నదమ్ములు
బాలలకొరకు బంధువుల ఎడబాసి కాంతరో వినుమ :
సలువొప్పు పోయెనని నవ్వచే స్తివి గాక, కారణముండె కాబోలు కారణార్థంబు
పుత్రులకొరకునై భూములు విడిచేది మరియును వకమాట మగువరో
శాస్త్రాలు గాదుగదె జనులు నవ్వేరు : వినుమ :
నీ వాడిన మాటలకు నెంతరో వినవ చెన్నుమీరగ తాను చెలియరో వినుమ :
మావంటి వారు మనసివ్వరాదు. నారీమణి నీమాట న్యాయంబు కాదు
మగువల మాటలకు మావంటి వారు పరగ అన్నదమ్ముల ఎడబాసి
విఘాతము చేసేది ఏ మాటలోది : భామరో వినుమ :

మనవంటి వారు ఈ మండలంబునను
శానగా వున్నారు సంతతి లేక

వారికంటె పైచెచ్చిన వారమటె

తమరు ?

మరువవే యిటువంటి మాటలునీవు "

పెద్దమ్మ సంతానములేని సంపదలు వ్యర్థమని చెప్పుట

ఆవేళ పెద్దరా జాడు మాటలకు

మదిరాక్షి పెద్దమ్మ మరియు

కాన్పులు గల యిల్లు కందవిత్తు

లందురు :

నిట్టనియె :

"బుద్ధి చాలని యట్టి భూపాలవరుడ :

నే నాడినమాటలు నీతి గాదంటివి

జననాథ ! వినవయ్య ! సకలదేశముల

సంతానములు లేని జన్మ మేమిటికి :

పంతమున తన మాట పరాకుశాయకు

కొమాళ్ళు లేనివారిని కొలువ పాపంబు

గుమానవు మాటలు గొబ్బిన మాని

పోదాము పదవయ్య పుడమిశ నీవు :

ముదమొప్పగా నీవు ఘుందరిబుద్ధి

తెలియక వున్నావు దీనమందార :

కలిమి సంపద తెన్ని కలుగంగ నేమి

ధనముజాలకు కర్త తనయుడు లేక

గడియించిన వస్తువులు గాథా నగలును

కూడిన ధనమెల్ల కొమాళ్ళు లేకుంటె

భూమిపాలై పోవు భూపాలకుండ :

భూమికి తగినట్టి పుత్రులు లేకుంటె

జగమందు నెగడదని జను లను

కొందురు

భగవతోదయ నీవు తెలియకునావ !

కాన్పులు లేనిట్లు కలియుగమందు

కరి మ్రింగిన వెలగపండు క్రమము

సుమి బ్రతుకు :

సిరి గలిగిన వేళ చిట్టడుగు లేకుంటె

సొంపు దప్పిన తాటాకు సొద సుమి

బ్రతుకు :

సంపదకు తగినట్టి సంతు లేకుంటె

సిరిదప్పిన కుమ్మరావము చిచ్చు సుమి

బ్రతుకు :

పరుల బిడ్డల జూచితే భ్రతత

అవుచున్నది

రాజ్యము లేలేటి రాజుల కెల్ల

పూజకు తగినట్టి పుత్రులు లేకుంటె

ఇలలోన దివ్యలేని ఇల్లు సుమి

బ్రతుకు :

కోటికి పడగెత్తి కొమాళ్ళు లేకుంటె

ఏటికి ఆ బ్రతుకు ? ఎరగవు రాజ :

దయగల శివుడు వచ్చి తనయు

నిచ్చేనంటె

దాయాదుల ఎడబాయ నంటివి
 ధర్మమా నీకు ?
 ఇంటికి వచ్చి వర మిచ్చేననంగ
 వెంటనే పోకుంటె వెర్రి అవునయ్య :
 దాయాదులు నీకేల ? ధనము నీకేల ?
 ఇంటికి దిక్కులేని రాజ్యంబు ఏల ?
 శిశువులు లేని యిల్లు శిష్టిలోపలను
 పసువులలో బసువన్న లేని పాప
 మందురయ్య :
 ఏమో అని చూడక ఎంత లేదనక

నా మనవి వినవయ్య నా ప్రాణనాథ :
 మరి వక విన్నపము మన్నీడ
 వినవయ్య :
 తిరుమల పర్వతాలు తీర్థాలు నిధులు
 వరుసతో పొయ్యేటి వారిని చూడవా ?
 వారికన్న పాచ్చైన వారమా మనము ?
 పోదురు వత్తురు భూమివారెల్ల
 కాదనక వినవయ్య : కాక విజోడు
 శాయకు :
 పోదాము పదవయ్య భూమిశ నీవు :”

అన్నదమ్ముల బిడ్డలే తన బిడ్డలని పెద్దిరాజు పలుకుట

ముదమొప్ప పెద్దమ్మ చుచ్చు విన్నెను
 మదసుండు పెద్దన్న మరియు
 నిట్లనియె :
 “అడవా రిటువంటి మాట
 ఆడచచ్చునని
 అడుచున్నావదే అతిపరో నీవు?
 నా యన్నదమ్ములకు నాతిరో విగుమ :
 పాయక్ల సంతానప్రాప్తి గలిగితేను
 వారే తన కొమాళ్లు వారే తనకు దిక్కు
 పిన్నయ్య పెద్దయ్యయని పిలిచేటి
 యెడను
 అన్నదమ్ములవారిని అందరిని కాదని
 పొయ్యేటి యిటువంటి బుద్ధి కాదు
 వినవే :

వియ్యాల బంధువుల విఘాతము చేసుక
 విడిచి పొయ్యేడి ఏ వివేరములోది :
 సుడుగవచ్చునటవె నోటివాక్యమున :
 కులసలిమాటలకు కులకోటి బంధువుల
 ఫలములు చేసెనని ప్రజలు నవ్వుదురు.
 మగుల మాటలకు మరియు
 ఎడబాసిపోను
 తగున అన్నాయని నా తమ్ము లాడేరు :
 మొగవారి మనసు వెడచేసుక
 తగున పోనని నన్ను దాయాదు లాడేరు :
 నీ అప్పచెల్లెండ్లు నిన్నాడగాను
 న్యాయము గా దిటువంటి నవ్వుమాట
 లాడేరు :
 నాసాటి వారెల్ల నన్నాడగాను

సీసాటి వారెల్ల నిన్నాడగాను

ఎనయంగ ఎడబాయ ఏటికి వినవె:

మనవంటి వారు భూమండలములోన

శానగా వున్నారు సంతానము లేక

ఇంతిరో: ఇటువంటి మాటలు విచారము

నీకేల:

మరువవె యిటువంటి మాటలు నీవు:

వావారికి బోవె వాహూషి నీవు:"

ఆవేశ పెద్దరాజు ఆడిన మాటలకు

వాహూషి పెద్దమ్మ వరుస నిట్లనియె:

"మావంటివారి మాటలు మనసున

వుంచి

భావింప వింటేను మహాపాపంబు వచ్చు

(నీకు) బుద్ధి గలిగిన నాటికి

పోదాముగాని"

(అని) గద్దెపై లేచెను కాంత పెద్దమ్మ.

కోపాన లేవంగ కులసతిని జూచి

"ఏపాటి మాటగాగ ఇంతి కోపంబు

నీపాలగల దేవుడు నాపాల వస్తేను

అలాగె పోదాము అతివరో పోవె:"

వనిత పెద్దమ్మ తన వావారికి వచ్చెను

తెరగొప్పగా తూర్పు తెలవారె నంత

నెరియ భాగుడు పొడిచె లేచిరి రాజులు

ముఖమార్జనము చేసి ముదముతో నంత

సకల వై భోగముల చదురుపై

కూర్చుండె

అన్నలు తమ్ములు అందరు వుండగ

మన్నలును దొరలు మరి వేగనుండగ

అవనీశు మాటలకు అమ్మ పెద్దమ్మ

అన్నదమ్ముల బిడ్డలు తమ అక్కరకు రారని

పెద్దమ్మ పలుకుట

రావయ్య వో రాజు: నాప్రాణనాథ:

తమ్ములకు అన్నలకు తనయులు

గలిగితేను

వక్రమాని చెక్కడిసి వక్రమాన

పెట్టితేను

వక్రమై వుండునా జగతి లోపలను;

కుంధనం వెలిగారం కూడితే లెస్స

బంధన బెట్టితేను పైడి అతికేన;

కంచుకు కంచుకు కలిగితే అతుకును

కంచుకు పెంచుకు కరుగునా లోన;

వక్ర యింటివారము వైరము లేదంటివి

వక్ర చంట గురిసిన వనర అమ్మత్తు

పాలబుట్టిన నెయ్యి ఎరపరిక మైతోచు
పాలు తూమెడై న పందుము నీళ్లైన

ఎరపరికము పుట్టదు ఎరుగవా రాజు?
అన్నలు దమ్ములు హరుషమై వుంటే
వారు పీరును వకరు మేలు దప్పితేను
వారివారి బిడ్డలు వారివెంట బోదురు.
తముగన్న బిడ్డలై తే తమదగ్గర
వుందురు

లోగుదురు వెరతురు ధనముజాల

కవుదురు

తోడికోడండ్లు గనక దొడ్డ హరుషమై
వుంటేను

బిడ్డల ఇత్తురు పెంచుకొమ్మందురు
పొల్లబిల్ల మాటలు పుట్టిన యపుడు
చెయి బట్టుకొందురు చేరంగనియరు
నేరుపుమాటలు నీకేవి రాజు?
మారు మాటాడక నామనవి
వినవయ్య:”

పెద్దిరాజు సభచేసి బసవ పురాణమును వినగోరుట

ధోరలు మరుదులు వల్లవులు
తిరుమందులు
చరుసతో నందరు పై నవై నాన
పల్లికొండ పెరుషూళ్లు పరగి కొలువుండి
వుండిరి ఆవేశ వాసరంగ రాజులు
పాండవ దుర్యోధన ప్రౌఢిని మీరి
ఆవేశ పెద్దరాజు అతిసంభ్రమునను
భావింప విలిపించె బ్రాహ్మణోత్తముల
“విప్రపుంగవులార! వినరయ్య మీరు!
సంప్రియముతోడుత చదువుడి
వేదశాస్త్రములు”

హరిచంద్ర కుశలవ యను రామకథలు
వధుసతో చద్దిబింబ వల్లవుల రాజులు

విని సంతసించిరి వేడ్కను పొంగి.
జననాథు పెద్దరాజు చెలగి యిట్లనియె:
“రసికులార వినరయ్య: రామాయ
ణము వింటిమి.
కుశలవకథ వింటిమి, గుర్తుతైన
హరిచంద్ర
సత్కంబు వింటిమి సంతోషమునను,
పృథివిలో బసువపురాణము వింటెను
పాపపరిహార మని ప్రజలు ఎంచుదురు
ఈప్రొద్దు ఈకథ వినవలె తాను
చదువుడా ఈకథ సభవారు వినగ”

యాదవకులజుండు అడిగి నంతటనే
వేదమూర్తు లందరు ఇట్లని పలికిరి:

సంతానహీనులు బసవ పురాణమును వినరాదని

బ్రాహ్మణులు పెద్దిరాజునకు చెప్పుట

“పెద్దిరాజు! వినవయ్య భీమబలశాటి! (మీ) చిత్త మెట్లుండునో కాని
నిద్దంపు కీర్తుల నెగడిన ఘనుడ: చెప్పరాదయ్య!
సాహసవిక్రమ: చెలగి వినవయ్య పక్షిజంపిన యంత బ్రాహ్మణు లందురు
అసహాయశూరుడ: యాదవఘనుడ: ఇంత వివరము మీకు విన్నవించితిమి
బసువశంకర బిరుదు పాలగల రాజు: ఎంతయు చింతిమి యదువంశతిలక:
వృషభశాస్త్రంబులు విన్న వారలకు వినరాదు ఈవార్త వినవయ్య రాజు.”
ఎరహతాపంబు పిరక్తి పుట్టును మానవేశ్వరుండు మాటలు వినెను.
తిరుగ మూలికెమాట తెలిపేము వినుమి సరిపోయె తనకు సతి ఆడిన మాటలు
శిశువులు లేనివారు శివలింగవాక్యము నరసాథు డప్పుడు నతిభిన్ను డాయె.
దోషము వినరాదు తొల్లి అనుకుందురు చదురుపై లేచి సభనారి నంపె.
సంతులేనివారు సామిత వింటేను వేదము విన్ననుండి విచారముచేతను
ఎంతో పాపమని ఎంచిరి తొల్లి కొలువు చాలించి కూటాలకు వచ్చిరి:
బాలలు లేనివారు ప్రబంధ మింటేను జలజమిత్రుడు గ్రుంకె ఆర్కసమానులు
పాలలో విషము గలిపిన పాపమందు జలకంబు లాడి సరగున భోంచేసి
రయ్య: పాలుపొంద నిద్రలు పోయి రంతంత

కల్యాణ కాంతసోమప్ప కామధేనువును

పెద్దిరాజుకడకు పంపుట

పతిసతి యిద్దరు పట్టాడిన మాటలు కెరగొప్ప మహాత్మునికి తెలిసి
అతివేగ కల్యాణపు అలు అన్నియును
కాంతసోమప్ప ధరణీభు భొంకించి తా దెతుననుచు

సారెకు తాబోయె చౌకయ్యె ననుచు
కరుణతో తనపడ్డి కామధేనువను
“పించి నీవు పంపాద్రీకి నిరువేగ
పోయి
భావింప చాచికి ధ్రువులు పుట్టింది
ఇక్కడికి రావలెను ఈ దుఃఖము
రాను”
ముక్కంటదేవుడు మూర్తి పంతమిచ్చె
గ్రక్కున పంపెను (మాయ)
కామధేనువను
కామధేనువ పచ్చి కరుణ రంజిల్లి
ఆముకొని ధేనువ అటు శీఘ్రగతిని
శిరసులు రెండు చెవులును నాలుగు
సొరది నాలుగు కొమ్ములు చూచేటి
కన్నులు నాల్గు
ఎనిమిది పాదాలు ఏనుగుపొడుపు

పాలములు రెండు వదనములు రెండు
ఎనిమిది రుచములు ఈశ్వరు కృపను
శానగ లింగాలు శరీర మంత
పంపు యంత నలుపు పక్కలు ఎరువు
అందు పన్నెల రూపు ఆశ్చర్యముగను
ముఖమెల్ల తెలుపు మాపురాన జడలు
పిక్కలు పొడవన్నె పిరుదులు గలిగి
ఎక్కువై న ధేనువ వింతరూపముతో
చక్కదనముతోను సరగ ఆ మొదపు
మానవుల రూపున మరి వేగ నపుడు
కై లాసవాసుని కరుణ పంపునను
మంత్రించి వీభూతి మరి వేగవై చ
మంత్ర వీభూతి చేత మరి గర్భిణాయె
మంత్రములచేతను మాయ కామధేనువ
అంత్రవేగమున వచ్చె అర్ధరాత్రివేళ.

కామధేనువు పెద్దిరాజు పంచలో దూడను పెట్టుట

రవిలేజమానుండు రాజు పెద్దిరాజు
తివాచి పరిచిన తిరుగుడు పంచాది
చవికెలోపల నిద్రబోవుచుండంగ
నిర్వేగరాజు నిద్రమెళుకువ ఎరిగి
వన్నుండి చూచుచు పశువుచందమున
అరఘడియలోపల ఆబ్బురపు క్రేపును

మాటమాత్రమున ఈనె
మాయకామధేనువ
“బోటుమాట కాకుండ పురహరుని
పంపు
మాటలాడించవలె అతని మనసు
పండవలె ననుచు

శ్రీపతి వినయ్యః మీచి త్ర మేలాగా
దవ్వల దేశాసగాని సంతానము
లేదనిరి
సవ్వమాటలుగాని సమ్మికెలు గాని
ఆనతీయవయ్య హరిగురువ నీవు :
ఎనయంగ తన బ్రతుకు ఎన్నికలాయె
నిత్యములు గావు శరీరాలు
అనిత్యాలుగాని
పుత్రసంతానాసకు తాను కల్యాణ
మిపుడు
పోయిపచ్చేను బుద్ధి అనతి ఇమ్ము
మహిలోన ఆ దేవుని మాటలు నిబద్ధి
కని మగిడి వచ్చేను ఘనుడ
పల్లికొండ :

జననాథ : నీవును సెలవు
దయచేయు :
నాకు తోచినయట్లు నరనాథ వినుమ :
తమ్ముని పోలురాజును తమతండ్రి
పున్ననాడె
నిమ్మకముగ పట్నము సీపు
గట్టవై తివి :
తమ్ముని పట్నము గట్టక తనకు
పోరాడు
సమ్మలించి అందరు సర్వసమ్మతిగాను
అందరితో చెప్పి అంపవే మమ్ము :
కందువ పెద్దన్న కనకలిగిన బుద్ధులెల్ల
వేవేగ పల్లికొండ విని అప్పుడనియె :

పల్లికొండ పెద్దిరాజును వారింతు

“జననాథ : నీకెవరు చెప్పి రీబుద్ధి ?
కొంచగాడవు గావు కుటిలబుద్ధులు
మాను :
మంచి గుణాధ్యుడవు ఈమాట నీవు
అడుకో చెల్లదు అవనీశ వినుమ :
‘తా చెప్పిన మాటలు తొణుకక
జనులు
లోకప్రభూరులు లోకు లాడేరు
వాకున మనసున వుంతురా రాజు :
పురాణాలు సామెతలు పుట్టినవిగాక
నేరములున్నవారు లేరటవయ్య

ఆధురు చక్రవర్తులు శరహాధురు
రాజులు
నేరము లున్నవారె నీ వెరుగవా రాజు :
చెప్పబోతే అన్ని సామెతలు గాని
అడవారి మాట వినుకు, చేపట్ట
రెవ్వరు :
రహస్యము చెప్పుదును నామాట
వినుము :
వసుధేశ ఈ బుద్ధి వద్దయ్య నీకు :
అల్లుడు పల్లికొండ అడు మాటలకు
వలురాజునుతుడు తా వరుస నిట్టనియె :

పెద్దరాజు తన నిశ్చయమును విడనాడకుండుట

“ఇన్నాళ్లదనుక నీ వేమిచెప్పినను రెండు ముహూర్తములు చెప్పుడా
 నీమాట మేము అప్రిక్రమించాము: రేపటి మూర్తమున?”

అప్పకొడుకువుగాంగ అంతరంగముతో దండిగా బ్రాహ్మలు తగ చూచిరంత
 చెప్పదగిన మాటలు చెప్పితివిగాక “రేపు త్రయోదశి గురువారము
 హరిహరుల చూరు (నీవు) అడ్డగింపు సకలపనుల లెస్స
 మాటలు చేపట్టిన పనుకెల్ల సమకూడు మీకు
 అరికట్టు గట్టకు: అధికఫలము లేదు: పుట్టకును పోలురాజు పురహరుని మారు
 నీవు ఆదిన మాటలు వేదవాక్యములు చంద్రకళలు గలవాడు సూర్యకళలు
 అటుమీదట ఏమి ఆనతిచ్చినను గలవాడు
 దుడుకుగా పోరాదు దుర్బుద్ధిచేత: ఇంద్రభోగము గలిగి ఈశ్వరద్రిష్టి
 చిత్తానకు వస్తేను సెలవిత్తువుగాని గలవాడు
 నీతికాదంటేను మేమెంతవారము? దివ్యజ్ఞానము గలవాడు ధేన్వల
 రాస్యము చాలించురాజు పల్లికొండ:” కచ్చివచ్చు
 అసమానఘనుడైన ఆ పెద్దరాజు శవ్యవ్రతము గలవాడు శౌర్యము
 పల్లికొండను గూడి బ్రాహ్మల పిలిచె: గలవాడు
 “వల్లవ పోలురాజుకు వర్ధిల్ల హరిహరు లిద్దరు అరమర లేక
 ముహూర్తము నిరులు మించిన పూజ చేయగలవాడు
 పట్నము గట్టను బిల్వవైన మూర్తము (మీ) నలుగురికి నమస్తము
 ఘట్టిగా చూడు” మనెను ఘనుడు నడుపగలవాడు

పెద్దరాజు: పోలురాజు అనగాను పూజగలవాడు
 “పట్నాన ఫలమోనో? పనులలో నగరపట్నము గట్టి రాజ్యము ఏలి
 ఫలిమో? సంతోషమున ప్రతిజనుల కెల్లాను
 విష్ణుబలము గలవాడో? ఈశ్వరబలము ధేన్వల పట్నము దేవేంద్ర పదవితో
 గలవాడో? ఆనంద భరితుడై అవనిలోపలను

విభీషణపట్నమై విలసిల్లి గలదు
ప్రబలి ఆచంద్ర తారార్కమై ప్రౌఢని
మీరి

ఆవులలో పట్నము హరువుల మున్నాది.
దివాణములో పద్ధ'ని చెప్పిరి బ్రాహ్మలు.

పెద్దిరాజు పోలురాజునకు ఆవుల పట్నము కట్టుట

మంచిదని పెద్దన్న ఆ మరునాడు
పంచ మావామిద్యములు బలువడి

అన్నలు దమ్ములు ఆత్మపర్గంబు
పిన్నలు పెద్దలు పేరుకల వర్తకులు
ఎలమితో అందరు ఏకమై కూడి
పనిబడి ప్రజలు భక్తితో నంత
భట్టు బ్రాహ్మలు పరివారము ప్రజలు
జెట్టు భోగశ్రీలు చెలువంబుగాను
బాణవిద్యలు చాల బారు చేయించి
మూడోరూము కద్దనగ ముహూర్తము

ముస్తీదు చేయుమని ముందర పంపిరి
పరువడి రాజులు పరగంగ నపుడు
కరుణతో పచ్చిరి ఘను లంచరూను
విస్తీర్ణమైనట్టి ఎర్రపట్టుగుడారు
కొలువుగూడార్ల వెంట కొంచక నపుడు
నలువొప్ప పాలవెల్లికి నవరత్న

కోకల పెద్దెలు కురిజి పీటలును
పోకలాకులు చాల భూతి కస్తూరి

ముందర యివి యన్ని ముదముతో
నంపిరి

ఆపపువ్వు అచ్యుతుని ఆవులకు నంపిరి
ఆవుల మంచలోకి అతివేగ పోయి
ఎలుగులు ఎడలు వేయించి రంత
కంపటానకు పెద్ద కవులావు లయ్యన
సంపతి వోబయ్య, జన్నావుల ఎర్వు,
గాలము కోనేరు, గంగాపుల బచ్చన
పాలవెల్లి గోవిందు, పడ్డలావుల కదిరి
ప్రౌఢరూము కద్దనగ పొలము

మళ్ళించుక
ఎద్దుల నావులను ఇక మీరుపోయి
పొర్లదోలుక రమ్మన్న పొమ్మన్న
కంపటిలు

తర్లిపోయి కంపటిలు తలమళ్ళించిరి
ధేన్వల

మందలో ముస్తీదు మరి చేసిరంత
కందువతో పన్నెండు స్తంభాల గుడారు
ఎర్రపట్టుగుడారు ఎత్తించె వేగ
జరుదారుచీరెలు చందువలు కట్టిరి
స్తంభాలు ఎత్తించి చాలేరుపరచి

కంభాల గట్టిరి కావి గవిసెనలు
అప్పుడు గుదారులొను అరుగు

పేనుంచి

కర్పూరసమాను గ్రాసము చేసిరి
ముత్యాలు కెంపులు ముగ్గులు పెట్టిరి
ఉత్తర దక్షిణ తూర్పు పడమట
నాలుగు చూలం అరిటి స్తంభాలు

నిలిపి

యాదవు లందరు ఏకముగ గూడి
ముదముతో కంపటిలు మురియుచు

వచ్చి

సాహసవిక్రములు సరగున అపుడు
రహిమించు రాజులు రమణతో

మరియు

పరువడి రాజులకు బాగు మీరగను
అంతయు ముస్తీదు ఆయెనని వేగ
ఆవపువ్వు అచ్యుతు అతివేగ వచ్చి
అక్కడ ముస్తీదు ఆయెనని చెప్పె
గ్రక్కున ముహూర్తము కదలుమని

నంత

అంగరంగ వైభోగము లందరు

కదలిరి.

బంగారుపల్లకిలు పడివాగె తేడిలు
అరిగెలు గొడుగులు అందలంబులును
సొరిటిలు పట్టంగ సొంపుతో కదిలెను
గురువారమునాడు గోకులములోకి

తిరుమందులు వల్లపులు తేజీల నెక్కి

అందలా లెక్కిరి ఆన్నదమ్ములును
పండుముల రఘుపతి పల్లకి ఎక్కెను

వచ్చిరి అందరు వైభోగములను

ప్రజలూను వచ్చేరు బ్రామితపడుచు

అసహాయ శూరులు యాదవవరులు

చూడవచ్చిరి చాల చోద్యపడుకొనుచు

పుడమిలో యాదవ పుణ్యులు చూడ

మచ్చికతో గోకులము ముందుకు మళ్లె

ఎద్దులు ఆవులు ఎక్కడెక్కడను

దొడ్లలోపల చాల తుల్లమై యుండె

దొడ్డివాకిళ్ళు గమ్మి దూడలపొది

దోలిరి

అడ్డగల కంపటము ఆ లక్ష

యాదవులు

గుడారు చద్దికి గొల్లలు కంపటిలు

కూడిరి రేపల్లె గోపాంగనశ్రీలు

ముహూర్తము వచ్చెనని ముదముతో

రాజును

వార్తకెక్కిన యట్టి వలురాజుసుతుని

మెరుపైన జమిలి మెడనూళ్ళు వేసిరి

పుంగరంబులు బెట్టిరి పుర్వి గంపింప

రంగుగ పోలురాజు రమణతో మరియు

తమతండ్రి వొలురాజు ధరియించినట్టి

చేమపువ్వుకడియాలు చిలుకలతాళి

అందమైన ముత్యాల పెద్ద చవుకట్టు

పదివేలు దీరింది పడిదెల గట్టిరి
సొమ్ములు శృంగారించి సురిటిలు

విసిరిరి

కమ్ముక సేసలు కస్తూరి చల్లరి
బ్రాహ్మలు దీవించ భట్టు పొగడంగ
సింహాసనస్థుని ద్రిష్టి తీయించి
ప్రధానిపట్నము పరగ ఏర్పరచి
మతిమంతుడు కల్లందుల మారినేని

బిలిచి

సరసన గూర్చుండ సెలవిచ్చి రపుడు.
అన్నదమ్ములు అప్పు డందరు గూడి
వితగ రాజులు వేడుక మీరి
పేరుగల సొమ్ములు పెట్టిరి అతనికి

నాల్పనగలు కోకలు ఇచ్చె రాజు
పెద్దురాజు

కల్లందుల మారినేని ఘనత ప్రధాని
తీర్చిరిని చేసిరి తిరుమందుల మల్లును
గారవించి అతనికి కనకాంబరములు
ఇచ్చిరి తసిరిబులు హెచ్చుగా నపుడు
లక్షణపుంతుడు రాజు పెద్దన్న
అన్నలు తమ్ములు హస్తమెత్తి

మ్రొక్కిరి

చనువరులు ధోరలు చాల ముఖశించిరి;
తమ్ముని సముఖాన సమద్రిష్టి నిలచి
తమ్ముని కిట్లని తగ బుద్ధి చెప్పె :

పెద్దిరాజు పోలురాజునకు బుద్ధులు చెప్పట

“తమ్ముడా: పోలురాజు : తన మనవి
వినుమ

వినవోయి తమ్ముడా : వివరమున నీవు
పనివడి చెప్పేను ప్రఖ్యాతిగాను
నలుగురికి తమతల్లి నాతి వల్లమ్మ
పాలు నెయ్యి వుగ్గు పరగ బోసింది
పరిపరి విధముల పణతి వల్లమ్మ
బుద్ధులు నీకు వుగ్గు బోసింది తమ్ముడా
అన్నసింహాద్రీ తా ఆతిభోగి యనుచు.

పన్నుగ యరనూకరాజు ప్రజాఫణం
గలవాడగు

నచివుడు నలనూకరాజు సాకలేడు

ధేనువుల

పశువులకు నీపేర బలము చెప్పినారు
మహదొడ్డ వాడవని మన్నీలు

కొనియాడ

సాహసమునుడ వని చెప్పిరి బ్రాహ్మలు
నీ యంతటి వాడు నిఖిలమున గలడె
చయ్యన యాదవులు సరగ కొలువంగ
అటుగనుక నిన్ను ఆవులమంద

పట్నము గట్టినాను బాగొప్ప నిన్ను
ధర్మరాజుకు తమ్ముడు తగ అర్హుండు

ధర్మజ్ఞుడవు అతనికి సాదైన
 తమ్ముడవు
 రామభద్రునకు తమ్ముడు
 లక్ష్మణుండనగ
 తనకు అతనివంటి సాదైన తమ్ముడవు
 బలభద్రునకు తమ్ముగు పరగ
 కృష్ణుండు
 తనకు అతనివంటి సాదైన తమ్ముడవు
 సత్యంబు ధర్మంబు సకలజనులందు
 ఉత్తమగుణములు ఉంచుమా
 తమ్ముడ :
 ఎవ్వరెవ్వరి పట్ల ఎరిగి నడుచుకొమ్మ
 బావలు మరుదులు బంధువుల పట్ల
 దయగలిగి నడుచుకో తమ్ముడ నీవు :
 ఆవుల ఎద్దుల యాదవుల ప్రజల
 నవపముజు గొడుగులు నందిలెక్కెలు
 సామంత రాణిల జమిలందలాలు
 నామగిరి గుడార్లు నవపంజు గొడుగులు
 పడిపాగె లేజీలు పట్టు పరావళ్ళు
 కడలేని వస్తువులు కనకాంబరములు
 వల్లవులు తిరుమందులు వారు వీరనక
 గొల్లలు కంపటిలు గోసంగులు మసిలి
 నేడు
 తలగోల వురుదాళ్ళ బసువశంకర
 బిరుదు
 నూరుగుత్తి కష్టము ఆత్మబాంధవులు
 అర్థం పెట్టెలు ఆవుల మందలు

కర్తవై అన్నింటి కాపాడుకొమ్మ ?
 ఎండనున్న వారిని ఎవరైన గాని
 నీడకు రమ్మని నిలుపు సత్యంబు :
 గోకుల మంతయు గోపకుమాళ్ళు
 యాకకంపటము అందరిని నీవు
 చేకొని యాదవుల శ్రీకరంబుగను
 ఎక్కువై యాదవుల అందరిని నీవు
 పుపకారార్థము వుంచుమా తమ్ముడ :
 ఏపట్ల కోపము ఎంతైన లేక
 పరోపకారము పాటించు తమ్ముడ :
 దూరమెరిగి నడుచుకో దొడ్డబుద్ధి
 వుంచుకో
 అల్లుడు పల్లికొండ హరిగురువు మారు
 తల్లిదండ్రుల మారు తా ఎరిగి
 నడుచుకో :
 మేనల్లుడని మందమేళము చేయకు :
 పనజనాభుండైన వాసుదేవుమారు :
 అన్నదమ్ము లందరిని ఆదరించవోయి :
 నిన్ను నమ్మినవార్ని
 నిర్వహించవోయి :
 విక నొక విన్నపము వినవోయి
 తమ్ముడ :
 (మీకు) ఎవరెవరికి సంతాన
 మిచ్చినాడు శివుడు
 అంతే చాలునని అబ్బురపడి వుంటి”
 అని యిట్లు సమ్మతించి ఆతిగారవించె
 చినయము తోడున ఎండునాకె

కనకాంబరంబులు కట్నాలు ఇచ్చెను
పంచనపరత్నాలు మణిభూషణములు
సంతోషమున వారు సేసలు చల్లి
శుభమని దీవించి సౌంధ్యతో బ్రాహ్మలు
విభీషణపట్నమై ఇంద్రభోగము గలిగి
వర్తిల్లుమని దీవించిరి వారిజగర్భులంత
ఎనయంగ మరియును ఎంతవేడుకతో
ఆలపట్నములు విసుర ఆవుల

పోలురాజుకు

శలవిచ్చి అందరు శాయగల వంచనము

చేసిరి

వల్లవులు తిరుమందులు వంచనార్థి

చేసిరి

పట్టికొంత అన్నియేక భయభక్తితోను

ఆలింగనము చేసి అమిత

విక్రమశాలులు

తాల్మితో ప్రజలకు తళిరిబు లిచ్చిరి
పేరుగల వర్తకులకు పెంపుతో నిచ్చిరి
భూదాసములు చాల భూసురుల కిచ్చిరి
భట్లకు జెట్లకు పరగ తళిరిబులు
ఆటపాటలవారికి అర్థములు పంచిపెట్టిరి
బాణవిద్యలు చాల బహుమేళములను
పోజిమిగ గప్పిరి పులివర్తిశాలువలు
వేయన్నేనూరు దివిడిలు పీఠభోగాలు
కైవారము చుట్టు గానపాటలవారు
గిడిగిట్ల భేరిలు పెద్ద ధమామీలు
ఆరూఢి మ్రోవంగ అష్టభోగముల
తిరుమందులు వల్లవులు తేజీల నెక్కిరి
బరాబరులు చేయుచు బారులముందర
క్షేమాన పంపాద్రి చేరిరి వారు.

పెద్దిరాజు కథ

శ్రీగిరి నాథునకు చెయ్యేత్తి మ్రొక్కి వినిపింతు యాదవ వృత్తాంత మెల్ల
సొంపుతో కల్యాణ సోమప్పను దలచి పెద్దభూపతి కథయు పెంపొంద వినుడి

కథా ప్రారంభము

పంపాద్రి నేలుచు పరగ పెద్దన్న
సంతుకొరకును తాను సతియు

పెద్దమ్మ
కల్యాణ సోమప్పను సేవింప కడు

నిశ్చయించి
అన్నల తమ్ముల అందరిని బిలిచి
కులకోటి బాంధవుల గొబ్బున పిలిచి
ఆవేళ పెద్దిరాజు అతి వేడ్కతోను
కొలుపున కూర్చుండి పల్లికొండను

చూచి
“పండుముల రఘుపతి : పల్లికొండ :

వినుమ
యలమంచిలో తమ తండ్రి తనకు
పట్నము గట్టి
యెన్ని యేళ్ళు ఆయెనో యెరిగిండు”

మనన

అ మాటకు పల్లికొండ అపుడిట్లగనియె
“మామరో! వో! మామ! మా పెద్దిరాజు!
పరగంగ యలమంచిలో నిన్ను
పట్నము కట్టిన వెనుక

పరిజాన పదకొండు ఏండ్లు ఏలితివి
అంతట వొకనాడు అవల వొలురాజు
కరణాల కొరకునై కాపు కండెలలోను
పోరాడి చెరలు పోకుండ విడిపించె
సారికల్లుగ వలురాజు చెల్లిన వెనుక
పదిఏండ్లు వెనుకను పంపాద్రికి

వొస్తేమి
ఏడేడ్లు పంపాద్రి ఏలితిరి మీరు”
ఆవేళ పెద్దిరాజు అతి వేడ్కతోను
అందరను కనుగొని అపుడిట్లగనియె :

సంతానము కొరకై పెద్దిరాజు కల్యాణమునకేగ గోరుట

“అల్లుడ పల్లికొండ : అన్న
 వన్నెగల తమ్ములార : వసుధేశ్వరార :
 ఎన్నడు నామాట కెదురాడలేదు మీరు
 సోమప్ప కళ్యాణము చూడ రమ్మనెను
 వచ్చిన సంతాన మిత్తునని పలికె
 పన్నుగా పశువుల పాళ్లను పంచి
 అన్నలార : కల్యాణము

అంపరే నన్ను!”

తమ్ములు, సింహాద్రిరాజు

తలలొంచుకొనిరి

కన్నుల కన్నీరు కాల్యలై పారె

అన్నలు దమ్ములు ఆత్మవర్గంబు

చిన్నబోయి తమలోన చిల్చింపసాగిరి

తగనొప్ప సింహాద్రి తమ్ముని బిలచి,

“తగని మాటాడితివి తమ్ముడా : నీవు

అలనాడు మనకల్పి అపల వలరాజు

కాపుల కరనాల వెనుకవేసుకొని

కనకము గంగురాజు మీదికి కదలి

పోవగను

కనకసింహాసనానికి కర్తను జేసి

అన్నదమ్ములలో నిన్ను అధిపతిని జేసి

కంపజీలు మ్రోవలు గలిగిన బలముకు

ధనముకు ధాన్యముకు దండనజేసి

సరస సంపద ఆవులు సర్వంబు నీకు

అందరిని మమ్ముల అన్నదమ్ములను

ఇల యెల్ల యెరుగంగ ఇల్లడజేసి

ఆలంబు చేయంగ అరుదెంచినాడు

చలమున బ్రాహ్మణ చెరలు విడిపించి

పశువుల దోపు పట్టిన కొల్ల

సాహసమున బోరి అంత విడిపించె

కొసరక మన్నీల కుమ్మి పడద్రోసి

వలరాజు కలుబోడి గంగరాజును జంపె

జలపడ బోడివనదపై గూల్చి

అరులను నురుమాడి ఆ కల్లిలోను

తలి ముత్యనాయుడు మనతండ్రి

వలరాజు

వలరాజు ఎదురొమ్మున వజ్రాయుధంబు

నాదీ

కల్లిలో వొరిగెను కాంత చిచ్చురికె

అల్లంతట కొందరు చెల్లిరి

ఆలంబులోను

నాడు దుఃఖము లేదు తమ్ముడా నాకు

అయ్య చనిపోయిన అందరిని విడిచి

పొయ్యేది నీతియబోయి తమ్ముడా

నీకు”

అన్న సింహాద్రిరాజు ఆందోళపడగ

ఎన్నరాని దుఃఖమున ఎరనూకరాజు

అన్నముఖము చూచి హరహరా

యనుచు

అన్నమాటకు తాను విన్నతిగ బలికె
 “మన్నించి మామాట మనవి చేకొనుమి
 కారణ మేమి మావల్లి కల్లతన మేమి
 నేరమేమి చేస్తమి అన్నరో మేము
 అనుమానము పాపక అన్న పెద్దన్న
 మనసులో కోపము మరి వుండవలదు
 చేకొని నీచేతి చంద్రాయుధాన
 చక్కుచక్కుగ తలలు తరుగవో

యన్న

ఆడవారి మాటలు విని అన్న పెద్దన్న
 ఎడబాసి కల్యాణము ఏల బోయెదవు”
 ఎరనూకరాజుంత ఎలుగెత్తి ఏడ్చె
 దరిలేని దుఃఖాన ధరమీద వారిగె
 అతని దయ తమ్ముడు అతి

బాలచంద్రుడు

దిశకర చారిత్ర దివ్య సుమిత్ర
 కొలుకుల కన్నీరు గోళ్ల జిమ్ముచును
 నలనూకరాజు నప్పు డేతెంచె
 “అలరంగ ఏడేండ్లు అన్నదమ్ములము
 ఎలమితో పంపాడి ఏలుచుండితిమి
 అయ్య వనిపోయిన అది తెలియకుండ
 అయ్యమారు అని నిన్ను ఆశించి

వుంటిమి

నదాళవు దీరితి నమకల్ల నేమె
 ఏది తెరువో మాకు ఎరిగింపు మన్న
 బద్ధిమాటలు మాకు వేర్చుగా తెవుడు

పెద్దన్న మామీద నీ ప్రేమెందు బోయె
 ఇందర మమ్ముల వెతలను గూర్చి
 అందముగ కల్యాణ మరుగవో
 యన్న”

అలమట పడుచును అవనిపై వారిగె
 నలనూకరాజు నటు మూర్ఛపోయె
 వొడ్డికతో పోలురాజు పెద్దన్నను జూచి
 “కద్దటే యిటువంటి కపట మార్గంబు
 పాదాలు పట్టుచూ పలవరించుచును
 గొడ్డుతన మీలాగు కలదటే అన్న
 వాసి మీరగ మము పోషింపగాను
 ఆశించి వుంటిమి అన్న పెద్దన్న
 ఇప్పుడు కడచేసి యిందరి మమ్ము
 ఏకచిత్తంబున ఏల బోయెదవు
 అక్కడున్న సోమప్ప అంతట గలడు
 కల్యాణ సోమప్పకు కడువేగ మనము
 గుట్ట శిఖరంబులు గోపురంబులును
 వేగమె కట్టించి వేడ్కతో మనము
 వనములు కోనేర్లు వనరగా దీర్చి
 తేరులు ధర్మములు తేజంబుగాను
 ఇక్కడ కొలిచెదము ఇందరము గూడి
 అక్కడున్న సోమప్ప అంతట గలడు
 ఇక్కడే సంతాన మియ్యంగ గలడు
 పొందుగా కల్యాణము పోవద్దు అన్న
 (అని) పోలురాజు ధరణిపై
 పొల్లాడుచును

నీ త్రోవను అన్న నీవు పోగానె
తల వొక త్రోవను తాము

పోయెదము”

(అని) పెద్దన్నను కొగిలించి పైకొని

అడిలె

అన్నదమ్ము లీరీతి అడలంగ జూచి
బావమరుదులూను బంధు వర్గంబు

తామర కొల్లు వంటి బంగము

తల్లడిల్లగను

నిండు వాలుగన్నులకు-పెద్దన్నకు-

నీళ్లు రావాయె

అన్నలు తమ్ములు అడలంగ జూచి
బావలు మరుదులు ప్రలాపింపగాను
చెల్లెలు కొమరక్క చేరి ఏతెంచె

అన్నమొకము చూచి ఆవుర్న అడిలె
గోడుగోడున అడులుచు కొమరగిరి

అక్క

అన్నమీదను బడి అలమరుగుచూను
“అలసట పెట్టి మము అన్నదమ్ములను
కల్యాణము పోగానె కలిగేర సుతులు

తమ్ములందరు నీకు తగ సుతుల మారు
అయ్యమారు సింహాద్రి అన్న వున్నాడు
భూమిఎల్లను విడిచి పుత్రుల కొరకు

తమ్ముల విడిచిపోను ధర్మంబు గాదు

తామరకొల్లు వంటి బంధువుల బాసి

భామహాటలు విని పోను బాగదే అన్న

కూడిన కాపురాలు కూడకుండాను
ఎడబాసి కల్యాణము ఏల పోయెదవు

కట్టిన యిళ్లను కడచేసి నీవు

పట్టపగలో యన్న పొరబుచ్చి పోయేవ

వృక్షము మారని వుంటి మిన్నాళ్లు

పక్షులకు ఏదారి వృక్షంబు లేక

పాలునీళ్ళ వంటి బాంధవుల బాసి

బలిమి విడనాడిపోను బాగదే

వో యన్నా

కాకులు కల్యాణము కదలి పోయినాను

కాకులు మళ్లవు కానాక్షులాకు

అని యిట్లు పురజనులు అనుకొనంగాను

వినకుంటివో యన్న వివరంబుగాను

చెప్పిన మాటలను చెవినంచు అన్న”

అప్పుడు కొమరక్క అతిశోక మంది

ఇందుముఖి మూర్ఛిల్లి యిలమీద

వారిగ

ఆ పణతి మూర్ఛిల్లి అందరు జూచి

కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిల

సాగిరి

యరవలు దగిలి మంట వెలిగిన రీతి

గుళ్లలో పై డికంటె గుబుగుబ

లాడినట్లు

ఆరీతి అడిలిరి అంగనామణులు

మగువలు శోకాన మల్లదించగను

కంటి తడి లేదాయె ఘనుడు పెద్దన్నకు

అందరును అప్పుడు అన్నదమ్ములును
బంధు సహోదరులు బాపమరుదులును
బలభద్ర చెన్నుండు పల్లికొండ పలికె
“కరవాలుతో మమ్ము ఖండించి నీవు
కదలుమా కల్యాణము కటకట మామ :
బంధుల నందరిని పారిగొర్ల చేసి
ఎడబాసి కల్యాణము ఏగెదవ మామ :
తీర్థయాత్ర బోయి మీరు

తిరుగొచ్చుదాక

దిక్కు మా కెవ్వరు ఎట్లు ధరియింతుము
పీకతో మాకింత విషమైన బెట్టి
చనుదెంచుట మంచిది-మీకు-సహజమై
యుండు
నీతియచే మామ నీతమ్ముల ఎడబాసి
పోను

తనయులు నీకు నీతమ్ములు గార
పుట్టబోయేర యిక పెరగబోయేర
వట్టి భ్రమత నీకు వచ్చింది మామ
ఏమి నిమిత్తముకు ఎట్లు వున్నాదొ
కాదనక పోయినా కానవచ్చునె మామ”
అల్లునివంక చూచి ఆ రాజశేఖరుడు
పల్లికొండ ఈరీతి పట్టిచెప్పంగ
“మనసొచ్చిన దేవుని మరి వేగమునను
కలవొచ్చిన శంభుని కనులార

సేవింతు

కాదన్నా కల్యాణము గ్రక్కన బోదు
వద్దన్నా కల్యాణము వై శమె పోదు
ఇంత విచారంబు ఏమిటికి మీకు
వుండ”మని అందరిని పురలించి చెప్పె
గౌరవించి అందరిని కౌగిటచేర్చి

పెద్దిరాజు ఆవులమందను సోదరులతో పంచుకొనుట

హారాడ పద్దని మానములు చెప్పె
పంచిపెట్ట మనెను పశువుల నెల్ల
మామ మాటలకును మరి పల్లికొండ
“ఎమని నీతోను వివరింతు మామ
ఏడు తరాలనుండి ఎడబాయ లేదు
తాడు కోల ఎరుగని ధర్మసురభులును
కుండకోల ఎరుగని కుచ్చితపు

నీరావులు

మొదటక చూడని భోగినిరి కన్నెలు

అంబోతు మొకము చూడని అన్యకారి
సురభులు
మందముచ్చలును మాచకమ్ములును
సన్నాసి ఆవులు సలుగుబెద్దులును
ఈనని కట్టని ఇనప సంగలును
చూడ చక్కని మంచి సురదేవతలును
అందమై వుండును ఆ మంద ధేనువులు
దేవతలు ఆ మంద ద్రిష్టింప రాదు
శివుడు ఆ మందను ధూళినే రాదు

విష్ణు ఆ మందను వివరించ తేడు
 బ్రహ్మ ఆ మందను భావించ లేడు
 పంచకన్య బా మంచలో హాడించి
 వుందురు
 నను రెప్పు రవల బంచ న్నాయంబు
 లేదు"
 కూటాల రోనికి కూర్చి ఎత్తించి
 సీకాయను స్రావమాడి చుట్టి పలువలు
 గట్టి
 తెరగొప్ప భూషణాలు తేజముగ దీర్చి
 మెచ్చుగా గంధము మేనున నలది
 వచ్చి యామందకు వాంఛూరి దిరిగిరి
 వేడ్కతో నిలిచిరి ఏగు రన్నదమ్ములు
 అలరంగ గంధంబు ఆక్షింతలూను
 సాంబ్రాణి వేయించి సాష్టాంగ మెరగి
 సొరేది దేవతలారః శూర దేవతలారః
 కరుణతో మాపాల గలిగితిరై న
 పరగంగ పాళ్లకు పంపులు గాండి

అని యేగు రన్నదమ్ములు అర్పించి
 మ్రొక్కిరి
 పిసిన ఆ రాత్రి సమయంబు నందు
 ఆవులు లేగలు అలమరుగుచూను
 ఆవేశ అరెఖో యసి అరవంగ సాగె
 తల్లులు చిడ్డలు తల్లడించుచును
 పెట్టరికి ఆవులు పేరెము వారుచు
 ఆవులుమీదను ఆర్థ వేసుకొని
 వక కొన్ని కన్నీరు కంతములు దడియ
 వక్కటొక్కటి కూడి వర్తంగ సాగె
 కూరిమితో మనము కూడి పెరిగితిమి
 కారణ జాతకము ఇటు వుండె నేడు
 చేటుదోచి ఆవులు చెవులు వెలవేసె
 పొటపొట కన్నీరు భువిమీద వ్రాల
 చుట్టు మెట్టాడుచు సురభు లన్నియును
 కొట్టు మిట్టాడుచు గుంపులు గూడి
 తమతమ క్రేపుల దరియంగ బిలుచుచు
 భ్రమవిడిచి ఆవులు పంపు లేర్పడెను.

పెద్దిరాజు సోదరులు దిక్కున కొకరగుట

పంచపన్నె కామధేనువులు పరభూము
 లాయెను

సింధుభల్లాణిరాజుమీదికి శీఘ్రమే
 కదిలెను

పంచఖండంబులకు పయనంబు లాయెను
 సిరిగల ధేనువులు సింహాద్రిరాజువెంట
 శ్రీకూర్మ మేలేటి సింధుభల్లాణి రాజు

పేరుగల ధేనువులు పెద్దిరాజుపాలు
 వారి కేతువరాజు మీదికి వైబాడి కదిలె
 ఎన్నగల ధేనువులు ఎరనూకరాజుపాలు

ఏనుగనాకు దుర్గానికి ఎరుపాడె నంత అలనాడు మీతండ్రి అవల వలరాజు
 ఎర్రభూపతిరాజు మీదికి వేగంబె కదిలె ఆవుల అరణ మిచ్చెను
 నయముగల ధేనువులు నలనూకరాజు అతివేడ్కతోను
 పాలు కలుబోతు గంగరాజు మీదికి కదలి
 బెజవాడ నున్న భూపతిరాజు మీది పోవుచును
 అతివేగంగ కదిలె ఆ రాజు వెంట చేతిలో చెయివేసి చెప్పి వప్పగించె
 పోజీమిగల ధేనువులు పోలురాజు పాలు అరణ మిచ్చిన ధేనువులు దొడ్డిని
 శ్రీరంగపట్నము చూడ శ్రీఘమే కడిలె అతివేగ నిలిచె”
 కలియుగ చోడాని మీదికి కదిలె అనిన నా పెద్దిరాజు అతి సంతోష
 వేగముగ మందె
 ఏడుపోతు లెద్దు ఏనూరావులు అంతటలెల్లవారె అర్కు డుదయించె
 నడిమందలో ధేనువులు నట అర్కు డుదయించెను అమృత సిద్ధ
 వుండజూచి యోగమందు
 అసహాయశూరులు అప్పుడు వచ్చి ముదమొప్ప పెద్దిరాజు ముస్తీడు
 “అల్లుడా పల్లికొండ హరిగురువ లాయె
 వినుము కల్లిలో గోపాలకుల గ్రక్కున బిలిచె:
 ఈ ధేనువు లెవరివి ఎరిగింపు మనిన” “సాటిలేని యట్టి సంగ్రామ శూరులు
 అనిన నా పల్లికొండ అవు డిట్లగనియె: పెయ్యావుల పాపన్న పద్మాలకొండు
 “వల్లపుల మామ: వంశాబ్ధిచంద్ర: కుంకుమ నారాయణ, గుమ్మ
 ఈ ధేనువులు మీ చెల్లెలు కొమరక్క గోయిందు
 పాలు” పంకజనాభుండు పద్మపుకసాన
 “తమకు తెలియకుండ తరుణి చెవుల గోపాలుడు, కండె శత్రుఘ్నుడు
 కొమరక్కకు శీలం గోపాలక శ్రీవల్లభుండు
 ఎవ్వరిచ్చినారు ఎరిగింపు మాకు:” తల్లిం గోపాలుడు, పద్మనాభుండు
 ఆ మాటకు పల్లికొండ హర్షణు నొంది ఆరంత కేశవుడు, ఆది కూర్మండు
 “నా మనవి వివేచనో నవనందుల వినయము గలవాడు విశ్వేశ్వరుండు
 మామ: సంద, గోపాలకుడు నారాయణుండు

ముందర విడియ, మురహర తిమ్మ
తరికోట వెంకటి, దాసం శంకరుడు
పర్మము గలయట్టి మంత్రి కొండయ్య
ఆ మాటి చూడవు, ఆఁబోతుల బొమ్మన
మకరం గంగన్న, నేతివారి వీరన్న
వేల్పుల పాపన్న. వేడు గోసరుడు
కవులావుల గంగన్న, కార్డుడు మొదలు
విజయ నాచుధేయుండు విశ్వలోరయ్య
వీరకేతుండు విమలనాథుండు
రాయకేతుండు రాత్మగల గంగన్న
కనకం కేతాళుడు కదిరి గాసిన

ఘనుడు

దేవుని ఆవుల గాచేటి కరేటి కదిరి
పేరుగల కంపచేడు జెట్టిబోయిన ఎల్లు
బుద్ధావుల భూమన్న పుల్లావుల
పుట్టన్న

ఎల్లావుల గంగన్న, ఎల్లమందన్న
తెల్ల గోవిందుడు, దినమరంతకుడు
జక్కము చింతన్న జన్నావుల కేశవు
వేదము నారాయుడు, వెన్నుడు
మొదలు,

గోవుల కొండయ్య, గొడ్డటి చెన్ను
శంఖుధార లక్ష్మయ్య, జావాది చెన్ను
పెక్కెము రామయ్య, తెల్లావుల
రాఘవు
కాకర్ల పాపన్న, కల్లందుల బాలలు

పాలిగిరి వేమన్న, బనపోతులు
అంబరి అచ్యుతు మొదలు ఆనవాలు
ఎల్లు
అర్ధపేటి మదన వాలము చెన్ను
నిత్య సత్యవ్రతుండు నీలము కొండు
కవులావుల గంగన్న, గాలము సింతు
ద్వారాపతి పాపన్న, దాసరి తల్లయ్య,
బీరావతి సుబ్బన్న, అమృతపు
తల్లయ్య

అష్టాక్షర మనియేటి అంగిరేకుల
తెలగన్న

అచ్యుత గోత్రుండు హరిబృందకుండు
పాలసముద్ర గోత్రుండు
భక్తవత్సలుడు
సర్వ రణములలోను సాదర్ల బిలచి
ఎన్నగల కంపటమును వేగముగ

బిలచి

రముకుళ్ళ గోత్రుండు చెన్నుబోయిన
పొర్ర

లక్కబోయిన పాపన్న రాఘవుల
మందడి

కవులావుల పద్మయ్య, కనకము సింగ
విత్తము గోవిందు, విస్వరాము దేశు
నేతికొప్పు రాగన, నెమ్మలి ముసలి
పాలము ఈశ్వరుడు, నారెబోయిన
పాపన్న

సారంగు రామయ్య, సమిడిబోయిన

బాలు

బలిజెల పాపన్న, పట్టర్ల పిన్నయ్య

కల్యాణానకు పయనము గ్రక్కున

గమ్మనెను

మనుజేశుడు పెద్దిరాజు మగువ

పెద్దమ్మ

మనసు వక్కటిగాక మరి వేగమునను

అనువేగము పల్లకీలు ఆయత్త

వరుచుమనిరి

తోయజనేత్రుల తోడికోడండ్లు

దయపచ్చి అప్పకు దండంబు బెట్టిరి

ఎరనూక సీతమ్మ నలనూక సీత

పోలురాజునూక భక్తి రన్నను దెచ్చి

వసుధేశు చేతి కిచ్చిరి వనిత లందరును

ఇచ్చిన అందుకొని ఇలనాధు డనియె

“అన్నదమ్ములార! అతివేగ వినుడ!

అల్లుడ పల్లికొండ! అన్న సింహాద్రి!

పిన్న పెద్దలార ప్రియముతో వినుడ

మనసు వచ్చిన వేళ పెద్దయ్య

అందురు

మనసు రానివేళ మహాశోకమున

పెద్ద - అను బలుతురు

వకరి ఈమాట మాకు వద్దుపోమ్మనెను”

అప్పుడు సింహాద్రిసీత అతివేగమునను

భక్తుని ఎత్తుక భామ రావచ్చె

“వినవమ్మ చెల్లెలా! నా మనవి

విపరంబుగాను

పరభూములకు పోవద్దు భక్తుని

పెంచుకో

విగురము కూడి వుండుము ఇంపు

సౌంపుగను

రాజులు అయిదుగురు రాజ్య మేలంగ

ఎదటివారు చూచిన ఎక్కువ బలము

కదా

వెన్ను బలిమి తప్పించి ఏల

బోయెదవు?”

అనుచు భక్తుని తెచ్చి అతివపై నుంచె

ఆవురన్న ఆ బాల అడలంగ సాగె

“పోరమ్మ మీకేల ప్రొద్దెల పోదు

కన్నది కడుపు కట్టింది చీరె

పెట్టింది సొమ్ము పెంపుమీరంగ”

గొడ్డుమాట లాడె కోమలి యపుడు

“కననివి కడుపులు కావు కట్టనివి

చీరెలు కావు

పెట్టనివి సొమ్ములు కావు పెద్దప్ప

వినమ!

ఒడ్డవారి బిడ్డలు వద్దు పోవమ్మ”

కొమరక్క పెద్దమ్మను దూరుట

ఆడబిడ్డ కొమరక్క ఆహూతు విన్నెను
“కాపరాలు చెరిచితివి గార గలిపితివి
దాపురమైతివి మాయించి చయ్యమై
నీవు

భూమీశు నెడబాపితివి భూతమై నీవు
యమురాలవై పెద్దన్నను ఎడబాపినావు
దయ్యపు పుట్టుక రచుణిరో నీది
రేయును పగలును రేపిళ్లు పెట్ట
పాయదెరువులు చేసి పోవుచున్నావు
కంటికి నిద్రలేక కాంతరో నీవు
వేగమె రాజును వెళ్లదీసితివి
కాపురాలు చెరిచేడి కానలే మైతిమి
రాగతనమున నీవు రాజు నెడబాపితివి
ఆడగూతురువు గావు అసురవు గాని
కాపురాలను నేల కలిపితివి వదిలె
అగ్ని కరిగించుకొని అతివ నీ విభుని
పరభూములు చూపితివి భామరో నీవు
అన్నదమ్ముల ఎడబాపితివి అతివరో

నీవు
తల్లుల బిడ్డల ఎడబాపి తల్లి పొయ్యేప
కుడిచి కూర్చుండియు హుడు

కాలదస్సుక
పాడు బుద్ధులు బోను బాగచే నీకు
చెవిబెట్టి నేనెంత చెప్పినా వినవు
పోయిన తావున నీకు పొందు

దుఃఖంబు

వలదనంగను పోవ వద్దు వో సఖియ
తలపోత లాయెను తరుణిరో నీను
చూడవు తలయెత్తి నువరి నాపంక
తోడికోడండ్లు చేసిన దోషంబు లేమి
చలపట్టి చెప్పిన చెముడ నీకేమి
పొలలిరో ఇందుకు పోలర మీరు
పాపపు దైవము చలపట్టె నేమొ”
రోషమున తొలిగెను కొమరగిరి అక్క
పెద్దప్పబెల్లెండ్లు పెద్ద పెట్టుగని
ఎలుగెత్తి డీ యని ఏడ్వంగ సాగిరి
వదనములు పంచుకొని కలవరపడుచు
తగదని కన్నీరు తుడిచె తరుణి

పెద్దమ్మ -

పొగులుచు నుండిరి పొలతు

లందరును

రాజశేఖరుండు రాజు పెద్దన్న
తేజముతో అన్నదమ్ముల తెరగొప్ప
పించి

“అన్నలార : రొక్కము తార్చుతెచ్చి
సొమ్ములు ధనము పంపు చేయరే
యనుచు” అనిన సింహాద్రిరాజు

అసుమానపడుచు

శివుడు ఈరీతిగా చేసెనో యనుచు
కానిమ్ము లెమ్మని కలిగిన సొమ్ములు
ధనము పెట్టెలు దెచ్చి దాయ

నిలుచున్న

సమముగా పెద్దెలు సోల్పుగా నిల్చిరి
కొమరక్క నా వేళ గొబ్బున పిలచి
పేర్చిన పెద్దెలు ఎత్తుకొమ్మనిరి
ఇచ్చవచ్చిన సొమ్ము లెత్తుకొమ్మనిరి
కావలసిన చీరలు కట్టుకొమ్మనిరి
అన్నల మాటలు ఆలించి అనియె
ఎన్నంగ పెద్దెలు ఎత్తెత్తి చూచి
పెద్దె లెత్తిన గొప్ప పెద్దదైన పెద్దె
అయిదు పెద్దెల తరువాత ఆరో పెద్దె
అయిదు పెద్దెల బరువు అణగి

వున్నాది

అది ఎత్తి కొమరగిరి ఆశపాశమున
మదిరాక్షి ఎత్తుక మగిడె కూటాలకు
కూటాల నడుముకు ఉరికెను చవికె
నాటకశాలలో నప్పుడు దించి
పెద్దె మూకుడు బీగములు దీసి
అష్టమూర్తిని చూచి ఆశ్చర్యపడెను

అక్కపాలను వచ్చిన ఆదిమా శక్తి
అన్నలపాలు ధనము పెద్దెలు వచ్చెను
అష్టకంకణాల ముగ్ధను అప్పుడు చూచి
అతివేగ కొమరక్క అన్నల

సముఖానకు వచ్చెను

“అన్నలార! నాపాలు ఆదిమాశక్తి
వచ్చెను”

అన్నలు అయిదుగురు అళ్ళన

నవ్వుచును

చెల్లెలి మాటలు విని చేకొని పెద్దన్న

“అలివేణి: నీపాలు ఆదిశక్తి వచ్చెను

వచ్చినందులకు వణితరో వినుము

పూజించ కర్తలు పొందుగా మీరు

చెయ రాజ్యకర్తలము చెల్లెల మేము”

అయిదు పెద్దెల ధనము అప్పుడు తీసి

ఆరోపెద్దె నిండా అమరకముచేసి

ఆరో పెద్దె చెల్లెలికి అందించినారు

పెద్దిరాజు కల్యాణ నగరమునకు బయలుదేరుట

పంపులు ఎరుపాడి పెద్దన్న కదిలె
సకల బలగము కదిలె చయ్యన నపుడు
దళములు కదిలెను ధరణీకు వెంట
నెట్టుకొని కదిలెను నేర్పున వలస
తార్పులు సొమ్ములు ధనముపెద్దెలును
నేర్పుగా బండ్లపై నిలిపి రావేళ
కోకలు బొక్కితాళు గొడుగులు

తర్లెను

బియ్యపు పెరికెలు పెద్ద తేజీలు

చయ్యన పంపాద్రి సాగె నా వేళ

గొడుగులు అరిగెలు గొప్ప

బెక్కెములు

పడిగెలు చతురంగ బలములు కదిలె

పల్లకిలు కదిలె పంపాద్రి విడిచి

కొల్లారు బండ్లును కూడ నేతెంచెను

మందర కదిలెను మూక లన్నియు

మూకలవెంట పడిగలు సోల్పుగా
నడిచె
శిస్తుగా నెత్తిరి సింహ తలాటకములు
గగనంబు ముట్టుకొని కన్నులు చెదర
వీర హనుమంతుని విఖ్యాతి మించి
పరగంగ హనుమంతుని పడగలు
గదిలెను
నందిచెక్కములు నరపముజు

గొడుగులు
చందుపలును గోడ స్వారములు
కదిలెను

అప్పుడు పెద్దిరాజు పెద్దమాదేవులు
నిండు వేడుకతోను ప్రజలు చూడంగ
అన్నదమ్ములు అలర బంధుజనులూను
వదునగా వచ్చిన వారి కిట్లనియె
“పట్నంబు వున్నది బంధువులార
బాహుబలంబున భద్రముగ నుండుడు
కల్యాణముకు మేము కదలి పోతేను”
నెగడి డెబ్బదిరెండు నియోగములును
అగణితంబుగ కిదిచె అరాజుగ నుండు
అన్నదమ్ములు చుట్టు కొని అతివేగ
రాంగ

పెద్దిరాజు కదిలెను భేరి వేయించి
సంపదలు తమవెంట సాగి రాంగాను
పంపాద్రి వెదలెను పసుపతిరాజు
భేరిలు భూమామీలు పెద్ద యారలును

దారలు సన్నాయిలు తమ్ముటంబులును
మేలై న నాగస్వరములు మించి
మ్రోవంగ
రుంజలు కేరట్లు గూటికొమ్ములును
ఝూంఝుణి ఝూంఝుణి యని
మ్రోవ ధర క్రక్కటిల్లి
వీరణంబులు కంచు వీరమద్దెట్లు
గొడుగుచింతల బయట గొబ్బున

నిలచె
జడియకుడని తమ్ముల స్థిరముగా
నంపె

మల్లెవువ్వువాగున పరగంగ నిలిచె
పల్లవాది రాజుల బంధువుల నంపె
వీరగొట్టంబున వెలయగ నిలిచె
అచ్చట మునుల గాంచి అతివేగమునను
సంతోషమున గాంచి సన్యాసుల
నపుడు

చేకొని పెద్దన్న ఏకచిత్తమున
రేపల్లెలో నిలచె రేమంతు డెలమి
గాసి వావిరుల జూచి కదిలెను రాజు
భద్రాచలంబున పరగంగ నిలిచె
అంత రఘురాముని అలర సేవించె
ధర్మపురమున నిలిచె తగ పెద్దిరాజు
నరసింహ నతిభక్తి సర్చన చేసె
నిర్మల మతితోడ కొలచె పెద్దిరాజు
మేలుగా దుప్పులగుంట మెరయంగనిలిచె

కోటిలింగాలను కోర్కె సేపించె మా హేశ్వరము చేరె మానవేశ్వరుడు
నిమ్మనాథుని గొలిచె నప్పుడు రాను రహిమించు కొల్లాపురమ్మను గొలిచె
ప్రజ్వరిల్లుచు నుండె పరగ విష్ణుండు వాటగుళ్లరాడ కరుణతో నిలిచె
ప్రజ్వరిల్లుచు నుండె పరగ విష్ణుండు గుడార్లు ఎత్తించె గొబ్బున రాజు
రన్నయభక్తిని పరగ సేపించె వొచ్చెయు పలనలు వుండి రచ్చును

పెద్దిరాజు కాట కోటేశ్వరుని పూజించుట

రామధేనువుల మేపేటి కడు

చిన్నపాపలు

కాటకోటేశునకు కనక పొంగట్ల

చెంగి బాలలందరును చెల్లించగాను

కనుగొని పెద్దిరాజు గర్వంబునాను

ఆ చిన్నవాళ్లను అటకు బిలిపించె

మంచి కొబ్బరి బెల్లము మామిడిపండ్లు

పప్పు చక్కెర ఖడ్జూరపండ్లు తెప్పించి

ఆ చిన్నవాండ్రకు అప్పు డిప్పించె

అప్పుడు పెద్దిరాజు అతివేడ్కతోను

చిన్నవాళ్లను రంగర చేరంగ పిలిచి

“ఇది యేమి దేముడో ఓ పాపలార!

ఈలాగున మీరు ఏలాగు వచ్చెదరు”

అని యిట్లు అడిగెను ఆ బాలల నెల్ల

కలకల నవ్వుచు కడు వేడ్కతోను

“వినవయ్య వో రాజు విన్నవించెదము

తాము మేపేటి కామధేనువులు

పరిమందవలెనని పరగ సందరము

పరమేశ్వరుని కొలుతుము

పట్టిభద్రుండ”

“ఈ దేముని పేరేమి ఎరిగింపు డో

బాలలార !”

అడిగిన బాలలు అనతిచ్చినారు

“కొందరు జనులు కాటకోటేశ్వరు

డందురు

గోవుల కాచేటి గోపాలవరులు

కాట్రాయు డందురు ఘనుడ

పెద్దయ్య!”

అనిన పెద్దిరాజు అతివేడ్కతోను

“ఈ కాట్రాయుని మేము పూజిస్తే

సంతాన మిచ్చునా సర్వేశ్వరుండు”

అనిన నా బాలలు అందరు నవ్వరి

చక్కగా వినవయ్య చెప్పేము మేము

“కాటకోటేశ్వరుని కని పూజ

చేయుడా

కొడుకును ఇచ్చేను కోర్కెతో మీకు”

అమృత వాక్యంబులు ఆ బాలలు పలికిరి

అనిన నా పెద్దిరాజు అతిసంభ్రమమున

అడబోయిన తీర్థ మెదురుగా వచ్చెను

అరవయ్యారు మూళ్ల పట్టుచీర
అలివకు లెప్పించె
సతిపతి యిద్దరు వక్కచీరకట్టుకొని
పారాళ జలనిధిని స్నానంబు చేసిరి
పరమ భక్తితోను పరమేశు దలచి
ప్రాణాచారము పడి ప్రార్థన చేసిరి
ఓ కాట్రాయుడా కాటకోదేశ్వరా !
కాంతిసోమప్ప! తమ గర్భంబునందు
పరగంగ బాలలు జన్మించితేను
నీపేరు పెట్టుదుము నిఖలంబు ఎరుగ
(అని) భక్తితో ప్రాణాచారము పడి
యుండగాను
కాటకోదేశ్వరుడు అప్పుడు తా మెచ్చి

కాయను పండును దోసిట రాల్చెను
కాయ పండేమి యని కలలోన అడిగితే
కాయే కాటమరాజు పండే పాపనూక
అని
శలవిచ్చెనప్పుడు శంకరుడు దయతో
ఇచ్చినని వరము ఇచ్చె శంకరుడు
అచ్చుగా వరములు ఆ రాజు గాంచి
గుడార్ల కేతెంచె కులదీపకుండు
జంగమార్చన చేసె సద్భక్తితోను
జంగాల కన్నంబు లింగాలకు వస్త్రంబు
గోవుదానము లిచ్చె కొడువ లేకుండ
తాను శివపూజ చేసి భూపతి మ్రొక్కె
దేవపూజ చేసి దేమునికి మ్రొక్కె

కాటమరాజు జననము

ఆరగించి సౌభక్తిని అయ్యగారు తాను వదనంబు వాడెను వాచవులు కోరె
పరువైన మల్లెలా పాస్పషదాను చేడె చిక్కినమొదలు నీటివుమ్ములు
కేళిగృహములోను కదిసి రిద్దరును తరుచు
మరియును సంసార మార్గంబులోను కోరె వేడుక పులుసు కోరెను రుచులు
కాంతకు తొలిచూలు గర్భంబు నిలిచె చదికూడడుగుచు సఖియ కొల్లుచును
తొమ్మిది గడియలకు తొల్చారు చూలు మందమాయెను కడుపు మన్నురుచి
నెమ్మది గర్భంబు నెలసె నమివలెను కోరె
వట్ల పలుచనాయె వాకర్లు తరచు పాశురువై పట్టుపెట నిల్వనందున
తెల్లనాయెను మొకను పైచెమటలు పుట్టె ప్రబలె గర్భంబు
ధేహంబు చిక్కె ధొమ్ము సర్పదాయెను రోజు అధికంబు

వదనంబు వాడెను వాచవులు కోరె
చేడె చిక్కినమొదలు నీటివుమ్ములు
తరుచు
కోరె వేడుక పులుసు కోరెను రుచులు
చదికూడడుగుచు సఖియ కొల్లుచును
మందమాయెను కడుపు మన్నురుచి
కోరె
పాశురువై పట్టుపెట నిల్వనందున
పైచెమటలు పుట్టె ప్రబలె గర్భంబు
ధొమ్ము సర్పదాయెను రోజు అధికంబు

సఖియ కుచములు పొదిలె

చనుమొనలు సలుపు

ఇంతిగర్భము పెరిగె వికసించె నాభి

కాళ్లు విలవిలదీసె కాంత నడిచినను

సీరజాక్షికి మత్తునిద్ర తరుచాయె

కదిలించ లేకుండ కాళ్లు వుద్దజూపె

కోమలికుక్షిలో కొడుకు మెదిలాడె

వెడదయైన కడుపు వింతయై తోచె

నెలకొని తొమ్మిది నెలలు వెళ్ళినను

కాంతకు కాటమరాజు గ్రక్కున

జన్మించె

జాతకము వ్రాసిరి జనులెల్ల వినగ

“కోటానుకోటుల కూల్చు నున్నాడు

తాతతండ్రులనాటి తరమైన పగలు

భూతలంబున నితడు

పొరిమార్చగలడు”

అప్పుడు పెద్దిరాజు అధిక

సంతోషమున

పాపలకు చక్కెర పంచిపెట్టించె

పురణింప పదినాళ్లు పోయిన వెనుక

పురుడు పుణ్యము తీర్చి పొందుగ

నపుడు

కాటమరాజుని కాంతలు పిలువ

అంతట ఏడేండ్లు అచ్చటుండగను

పెద్దమ్మ పాపసంహారి నోమునోచి పాపనూకను కనుట

(అంతట) కల్యాణపు సోమపు

కలలోన వచ్చి

పాపసంహారి వతము పరగ

చేయుమనెను

పెద్దమాదేవులు

పాపసంహారి దేహానికి పరువున వచ్చి

జలనిధిలో జొచ్చి స్నానంబు చేసి

తడివస్త్రాలు విడిచి పొడివస్త్రాలు కట్టి

కుడిచెయిలోనుగా వలయంబు దిరిగి

అదేని నన్నిరిని అరిభక్తితోను

ప్రార్థన జేసిరి భక్తితో నిద్దరు

“ఈశ్వరి : పరమేశ్వరి :

అన్నపూర్ణేశ్వరి :

ఓ యమ్మ : ఓ తల్లి : పాపసంహారి

పాపసంహారి : ఓ పరమేశ్వరి : నీవు

తన గర్భమందున తనయవై పుట్టు”

(అనిన) పాపసంహారి అపుడు

పక్కుననవ్వి

“నీ గర్భమందున నేను జన్మిస్తే

నీ వంశము పెద్దిరాజు నిరూపమగును

“అయితే మేలయేగాని ఆడబడుచు కాంతకు పాపనూక గ్రక్కున జన్మించె
పుడితే చాలు” కల్యాణ పురోహితుడు గాంగువర్ణుడు
ఇచ్చెదనని వరము ఇచ్చె అమ్మవారు జాతకంబు వ్రాసెను జనులెల్ల నెరుగ
కాంతకు రెండవ గర్భంబు నిలిచె

కల్యాణ సోమేశ్వరుడు పెద్దిరాజును జన్మభూమికి తిరిగి పొమ్మనుట

(అంతట) కల్యాణ మందున్న పడసీసి గుడార్లు బరకాల పూరించి
కాంతసోమప్ప వెల్లవేముల బయట వేగంటె నిలిచె
పెద్దమ్మకలలోను ప్రేమతో చెప్పెను వెల్లవేముల బయట ఎత్తించె గుడార్లు
“అమ్మరో పెద్దమ్మ అతివరో వినవె కావి గుడార్లు చంద్రకావి గుడార్లు
నేర్పుగా కలజెప్పి ఈ నెలవకు దెస్తినీ భూచక్రముగ సూర్యపుటము గుడార్లు
సంతానముకొరకు జన్మభూములు పచ్చపట్టు గుడార్లు వెన్నముద్దపట్టు
బాస్తిరి తెల్లగుడార్లు
పుత్రులకొరకు భూము లెడబాస్తిరి పొద్దులకు ఎత్తించె పొగడపట్టు
సంతానము గలిగెను మళ్ళి పోరమ్మ గుడార్లు
పుత్రులు గలిగిరి భూములకు నీడలకు ఎత్తించె నీలిపట్టు గుడార్లు
మళ్ళిపోరమ్మ” హేమాద్రిగా ఎత్తించె ఎర్రపట్టు గుడార్లు
కలగని పెద్దమ్మ తన మచునితో గుడార్లు
చెప్పెను : మహిమీద ఎత్తించె మైనపుజిడ్డు గుడార్లు
“సంతాన మిచ్చిన దేముడు సరివార్ని గుడార్లు
కలియ బొమ్మనెను దామసానివారు ఎత్తించిరి తడిపట్టు గుడార్లు
కలజెప్పి దేముడు కదలి పొమ్మనెను” గుడార్లు
అనిన నా పెద్దిరాజు అధిక కొమజాలవారు ఎత్తించిరి
సంతోషమున కొల్లుగుడార్లు
కల్యాణము చూడవలెనని గ్రక్కున నందుల గుడార్లు నవనందుల గుడార్లు
రాజు నందుల గుడార్లుకింద ముత్యాల పందిరి

ముత్యాల పందిరికింద దేవేంద్రఅరుగు కృష్ణమ్మకు పట్టిటి డెబ్బెయేడు
 దేవేంద్రఅరుగుక్రింద దివ్యరత్నాల బిరుదులు పట్టించినాడు
 తముకము దాపట తిరుమందులు వలవట వల్లపులు
 దివ్యరత్నాల తముకమీద కొలువాయె భట్టు పొగడంగ బ్రాహ్మలు దీవింప
 నారాజునుడు యెట్టిలు తమలోను సాములు
 పరమేశ్వరునికి పట్టిటి పంచవన్నెల సేయంగ
 బిరుదులు రంభయు న్నాట్యంబు లాడుచుండగను
 పంచవన్నెల బిరుదులు పాటించినాడు అంకెపదేవారి ఆటలు చూచుచు
 మారాచ గంగురాజు మరివేగ వచ్చెను

కల్యాణము గంగురాజు పెద్దిరాజును చూడవచ్చుట

వాడుగో గంగురాజు వచ్చెనంటేను ఆమాటకు పెద్దిరాజు ఆశ్చర్యమంది
 ఎదురుగా పెద్దిరాజు వేంచేసినాడు “ఎటువకె నిద్రబోయిరి ఎరిగింపుమన్న
 చెట్టిపట్టాల్ పట్టుక చేరి యిద్దరును మారాచ గంగన్న మరి వేగ పలికె:
 కొలువుగూడారులోను కొలువు దీర్చినారు “గండభేరుండాలు సారాభిసార
 ముచ్చటలు పార్తలు ముదమొప్ప సారాభిసారాలు శార్దూలపక్షులు
 నాడిరి మాయరాత్రుళ్లలో మరి కేసరులు వచ్చి
 అప్పుడు మారాచ గంగన్న మరి వేగ కల్యాణం దేవగిరి పట్నాల యందున్న
 పలికె ఏనుగుల మాష్టిల ఎత్తుకుపోవు
 మాడవుడు పెద్దిరాజుతో మరియు పిల్లమేతల కెత్తుక పోవుచ్చ నుండె
 నెట్టినియె: మీరు వచ్చిన నాటి నుండియు పక్షులు
 “వల్లపులిరాజు మీరు వచ్చిన నాటనుండి పట్నానికి రాలేదు పట్టభద్రుండ”
 కల్యాణం దేవగిరిపట్నం ఆద్యంరాన అనుచు భాషించెను ఆ గంగురాజు
 జనులు కదలి పెద్దిరాజు కల్యాణము వచ్చెను
 కన్నులార నిద్రబోయిరి మునుడ అంతట గండభేరుండ శార్దూల పక్షులు
 పెద్దిరాజు: ఆకాశవీధిని అవి నిలిచి నడనె

పెద్దరాజు కట్టిన బిరుదులు చూచి
వీరెవ్వరో ఇప్పుడు ఎరుగవలె ననును
వారి కులగోత్రము వారి నామావళి
తెలియవలెనని వేగ దిగి వచ్చెనపుడు
అంటోధి పెంటోధి అనియేటి పక్షులు
పెద్దరాజు పెంచిన పెంపుడు చిలుకలు
గోముగా పెంచిన గోరువంకలును

పావురాళ్లతో పక్షులు భాషింపదొడగెః
“మీ రాజుల గోత్రావళి మీ రాజుల

వంశావళి
మీ రాజుల నామావళి మిగులంగ
మాతో

చెప్పు”మని పక్షులు చెంగి అడుగంగ
ఆ మాటలను విని అప్పుడు చిలుకలు
గోరువంకలు పావురాలు గొబ్బున
పలికెః

“హరినారాయణ వంశము

ఆదినారాయణ . బిరుదులు
పాలవెల్లి గోత్రము బసువశంకర
బిరుదు

శరణంటె కాచును శరణార్థులను
ఎదురుతిరిగిన వారి వెనుదగిలి
నడుకును

శరణాగత బిరుదు మారాజు
చెల్లించుచున్నాడు”

ఆ మాటలు విని అబ్బురపడుచు
గండభేరుండాలః గ్రక్కున పలికె
“(మీ రాజు) శరణాగత బిరుదెప్పుడు

చెల్లించుకొనెను

ఏ విధముగ గలిగెనో ఎరిగిందు”మనిన
అనిన రామచిలుకలు అతివేగ పలికెః

గోవర్ధనగిరి చాటువ

“ద్వాపరమున కృష్ణనితల్లి యశోద
వేగమే దేవేంద్రునికి యజ్ఞము గావించె
దేవేంద్రునికి పాలవెల్లి కట్టించినాది
నారదబ్రహ్మ వచ్చి సయముగా
నపుడు

కూరిమి తోడుత కృష్ణతో పలికె

మీ తల్లి ఇంద్రునకు మేలిమిగాను
ప్రీతితో పాలవెల్లి పెంపుగా కట్టించె
ఓ స్వామి లోకాలకు కర్తవు నీవనిన
ఆ మాట విని కృష్ణుడు
ఆ మృనముఖానకు

వేవేగముగ వచ్చి ఇట్లని పలికె

ఏమి విచిత్రము గావించితివి నీవు   ఎనభై నాలుగు లక్షల జీవరాసులు
 పశువులను ఇంద్రుడు పాలించి   వేగంబె వచ్చి
                                  దయతో   కావవే గరుడవాహన ! కావవే
 కోడెలను పెయ్యలను కూర్చి కాపాడునని   గజేంద్రవరద
 పాలవెల్లి గట్టి నీ పరమాత్మ యనిన   కావవే వై కుంఠవాస ! కపటనాటక
 ఇలవేల్పునై నేను ఇంట వుండగను   సూత్రధారి !
 తక్కిన వేల్పుల గొలువ ధర్మమటె   కావవే కౌసల్యగర్భ రత్నాంకుర !
                                  తల్లి   కావవే దేవకినందన ! కావవే
 పాలవెల్లిని గోప బాలకులచేత   పద్మనాభ !
 కొల్లలాడించెను కృష్ణమ్మ తాను   కావవే వటపత్రశయన ! కావవే
 నారదబ్రహ్మ యిది నాజెముగ జూచి   క్షీరాబ్ధిశయన !
 దేవేంద్రునితో నపుడు తెలియ   శరణు శరణు వో స్వామి ! మీ
                                  నీట్లనియె   శరణు జొచ్చితిమి
 నీపేరు జెప్పియు నిఖిలంబులోను   శరణంటె కాచేవు శ్రీకృష్ణస్వామి !
 యశోద ఒక పాలవెల్లి గావించె   కినుకతో తన వేళ్ళ పెళ్ళగించెను
 కొల్లలాడించెను కృష్ణుడు కినిసి   కొండ
 అని నారదుడు చెప్ప అలిగి   గోపర్థనగిరి కొండ గొడుగుగా పట్టెను
                                  ఇంద్రుండు   ఎనభై నాలుగు లక్షల జీవరాసులును
 ఆవేశ కురిపించె ఆపులమీద   ఆ కొండక్రింద దాగె ఓ పక్షులార !
 రాగిడించి ఘోరముగ రాశసిడుగుల   పరమేశ్వరునికి చెల్లేటి పంచవన్నెల
                                  వాన   బిరుదులు
 ఆ వానకు ఓర్వలేక అఖిల జనులంత   ద్వాపరయుగమున మా రాజు
 పరమాత్ముని మడుగును పరగ   చెల్లించుకున్నాడు
                                  పోదామనుచు   ఓ గండభేరుండ పక్షులార !

పెద్దిరాజు గండభేరుండములను అదుపులో పెట్టుట

ఆ వార్తలకు పక్షు లిట్టని పలికె :

“వినరె రామచిలుకలార వివరంబు

గాను

(మేము) ఒక్కొక్క ఈకెకు

కుప్పెడు రక్తము ఇస్తాము

అలరంగ మీరాజును గండభేరుండాల

యోగశాల

గాజుకంటాలు వేసి కట్టించు మనుడి

గండభేరుండాల యోగశాలలోను

కొలుపు దీర్చి మీరాజును

కూర్చుండమనుడి

ఎన్నాళ్ళు మీ రాజు ఈభూమి నున్న

అన్నాళ్ళు మేమిందు చరించేది లేదు”

అని చెప్పి శరభ శార్దూల పక్షులు

అంబర పిథులకు అవి ఎగసిపోయె

రామచిలుక లా వార్తలు రాజుకు

చెప్పెను

కలకల నవ్వుచు ఘనుడు పెద్దిరాజు

గాజుకంటాలు తెప్పించి గండభేరుండ

యోగశాల సప్తడు కట్టించినాడు

కృష్ణసంతతి రాజు తెల్లవారంగ

ప్రొద్దుగూకగ మమ్ము తలుస్తన్నాడు

అంబరపిథుల పక్షులు అధిక

సంతోషమున

పాలసముద్రమున కొచ్చె పక్షు

లప్పుడును

అప్పుడు పెద్దిరాజు అతి వేడ్కతోను

గండభేరుండాల యోగశాలలోను

చక్కగ నేలను చదురు చేయుమనెను

రాజులు మంత్రులు రమణ తోడుతను

నడివీధి నిలిచిరి నాయకులు భటులు

ఘనుడు పెద్దిరాజు గాంభీర్యమునను

కొమరవాగంబుతో కొలువు కూర్చుండె

మారాచవారి పరిచారకు లంత

పెద్దిరాజు కొలువుకు ఏతెంచి చూచిరి

గంగురాజు కొలువుకు పోయి గ్రక్కున

విన్నవించిరి :

“రాజాధిరాజు : ఓ రాజదేవేంద్ర !

రాజ పరమేశ్వర : రాజశేఖరుడ :

రాజ కంఠీరవ : రాజ మార్తాండ

రాజ తేజోనిధి : రాజాధిరాజు :

మారాచ గంగురాజు : మా మనవి

వినుమ

మారాజునుత్తుడు వంశవర్ధనుడు

పెద్దిరాజు అను పేరి భీమబలుండు

నిత్యసత్యకీర్తి నిలిచియున్నాడు”

అని విన్నవించిన మారాచ గంగన్న

ఏరువ రాజును చూడ ఏతెందె నపుడు

ఆతని బంధువులును ఆత్మవర్గముతో
చతురంగ బలములు చేరి కొలవంగ
హెచ్చుగా పరాకులు హెచ్చరిక సేయు
పచ్చబద్దలవారు బరాబరులు సేయు
భేరిమృదంగములు బిరుదు

వాయిద్యములు

ఆరూఢిగా మ్రోప అపని కంపింప
భూరివిక్రమశాలి భుజబల భీము

పొగడగా పట్నము భోరున వెడలె

పెద్దభూపతి కొలువుకు పెంపుగా వచ్చె

అలింగనము చేసి అంత కొలువాయె

కనకవస్త్రాలును కట్నాలు ఇచ్చె

గంధము కస్తూరి కలిపి గిన్నెలను

పెద్దన్న వురమున పెంపుగా నవుడు

అగరు శ్రీగంధము అలదిరి పైని

తబుకులు తాంబూలములు తళిరీబు

లిచ్చి

“విను పెద్దురాజు : ఓ విభవదేవేంద్ర :

మా మనవి వినవయ్య మండలాధీశ :

నేనేలు రాజ్యము నీ వేలుమనెను

అన్నదమ్ములము మన మలర

ఇద్దరము

భ్రమతగా ఇద్దరము కూర్చి నుందాము

దెస బల్మిగా చాల తేజరిల్లెదము

అన్నదమ్ముల మారుగా

అనుభవంతాము

ఫలమేమి గలిగిన పంచుక భోంచేసి

పగవారిని సాధించి పట్న మేలుదాము

కల్యాణపురము నీది కవులావులు నావి

కోటలున్నవి ఏలు గొబ్బున నీవు

గొబ్బున కల్యాణముకు

కదలిరమ్మ’ నెను

పెద్దిరాజు కల్యాణ నగరమున నిలచి పోవుట

వెడ్కతో కల్యాణముకు వేంజేసినారు

వకవాడ జనులను వరుస రప్పించి

కవిజనుల పురోహితుల కాపుకరణాల

పేదబీదల ఇండ్లు వెళ్ళిపొమ్మనెను

అప్పుడు మొరలికిరి అందఱు జనులు

వొచ్చిరందరు ఓం లింగ నమశ్శివాయ

యనుచు

తాతతండ్రుల తరము తర్లక వుంటిమి

భూతలమున తమ తరము పొలుపుగా

వచ్చె

కట్టిన గ్రామములు కాంతసోమప్ప
విడువ లేమని ప్రజలు విలపింప
సాగిరి
అందరు జనులును ఆలమట పడగ
ప్రజలను జూచెను పశుపతిరాజు
“ఇది ఏమి చోద్యము ఏమి గంగన్న :
మాకు గృహములు కావలెనని మరి
వేగమునను
వీరిని పొమ్మంటివి పనుధేశ్వరుండ :
తీర్థయాత్ర వచ్చినవారికి స్థిరమైన
గృహములు పలచు
వారి యింద్లకు వారిని వెళ్ళనంపించు.”
గంగన్న పెద్దరాజు కదలి నగరునకు
మాధవుడు పెద్దరాజు మారాచవారి
నగర
పాలును నేతులు పరగ వణ్ణములు
మేలైన పెరుగును మీగడలు జున్ను
చారు బచ్చలికూర గోవుల చల్ల
ప్రియమైన పేరుగల పిండివంటలును
నయముతో మంచి రాజుల
అన్నములు

పచ్చళ్ళు పప్పును పానకంబులను
అచ్చాపుల వెన్న కజ్జములు మొదలు
మారాచ ముద్దమ్మ మరియు వడ్డించె
పరమాన్న మెలమితో బంతి భోంచేసి
కల్యాణము తర్లి గుడార్లకు వచ్చె
గరుడచెక్కెములు గండభేరుండ
బిరుదులు
పరుసగా బట్టిరి వన్నెచెక్కెములు
హనుమంతు బిరుదులు
జగజంపు ఝల్లు చెక్కెములు
గంగన్న ఇరుగడల గ్రక్కున పట్టించె
ఈ విధమున పెద్దన్న వేంచేసి రాగ
మంగళం బలికె శుభమంగళం బనుచు
అంగసలు ముత్యాల హారతులు ఇవ్వ
గండభేరుండ యోగశాలకు గ్రక్కున
వచ్చి
కొలుపు గూర్పుండిరి గొబ్బిన నంత
ఆపుడు పెద్దరాజు అతివేడ్కతోను
మారాచ గంగురాజుతో మరియు
నిట్టనియె :

పెద్దిరాజు కనకరేపల్లె కట్టించుట

“మించిన ఎలమంచి మిగుల దక్షిణాన పెద్దలు ఏలినారు పెద్దగవిళి పట్నము
అంచితముగ ఏలినాడు పిన్నలు ఏలినారు పినగవిళి పట్నము
అమరావతిపట్నము తాతలు ఏలినారు ద్వారకాపురి పట్నము.

మతి మంతు లెంచంగ మంచి సజ్జనులు గరిడి సాధనబంటు గంగు రాఘవన్న
 దిక్కుల తన కీర్తి జనులు ఎంచంగ గంగు రాఘవునితోడి సంగడిడు
 కల్యాణానకు తూర్పున కనకరేపల్లె ముద్దమ్మ రాఘవుడు
 దినకరుని పేరిట దివ్యరేపల్లె ముద్దమ్మ రాఘవునితో సంగడిడు :
 కట్టించు"మని పెద్దిరాజు ఘనుడు తా కల్యాణ యోగధీరుడు కాటమరాజు
 బలికె శంభుని వరమున పుట్టిన చెన్న
 కట్టించె గంగన్న ఘనత మీరంగ సోమలింగము
 తూర్పున వక మేడ సూర్యుని కెదురు వినుతి కెక్కిన కాటమ విక్రమశీలి
 పడమట వక మేడ బాలచంద్రుని గరిడి సాధన చేయుచు ఘనుడు
 కెదురు తావుండె
 దక్షిణాన వక మేడ ధనకోట కెదురు కల్యాణపు గంగన్న ఘనుడు
 ఉత్తరాన వక మేడ కాశివిశ్వనాథున పెద్దిరాజు
 కెదురు మందన కుంభిళ్ళకు దండు మరి వేగ
 నాలుగు మేడల నడుమ నందుల తరలె
 దివాణము గంగరావుల బయట గంగన్న
 మరవని పందిళ్లు మరి గజమేడలు అందలము దిగెను
 వంటింటి కూటాలు వరస మిద్దెటిండ్లు "ద్వారావతీపుర దక్షిణ కేశిరాయ :
 వంటించి కట్టినారు మద్దికాయల చవికె జంగభూపతివైరి : సంగ్రామలింగమా :
 మద్దికాయల చవికెలో మన్నీడు గండభేరుండాల గజ వేటగాడ :
 కొలువాయె మన్నెసింహాల వైరి : మన్నీడు
 కల్యాణ పురిలోను ఆ గరిడిలోను పెద్దిరాజు :
 మన్నీల గెలిచిన మహా బిరుదురాజు సంతానముకొరకు సరివారి నెడబాసి
 పందాన గుండెల్లి పల్లదామడెడి వస్త్రీవి
 జగత్ప్రతాపుని బట్టి జయభేరి సంతానము కలిగెను సరివారి
 ప్రాయించి గలియబోవన్న
 వీరకేతుని బట్టి వీవు రాలించి బాలల కొరకునై బంధువుల నెడబాసి
 మేడైన బిరుదులు చెల్లించుకొన్నాడు వొస్త్రీవి

బాలలు గలిగిరి బంధువుల కలియ
 పుత్రుల కొరకునై భూమి తెడబాసి
 పోవన్న
 మా సివి

పుత్రులు గలిగిరి భూములకు
మళ్ళిపోవన్న
ఆమాటలను పెద్దరాజు అట్టన నవ్వి

పెద్దిరాజు గంగురాజువెంట విజయ
యాతలకు వెడలుట

“ఏనవోయి గంగన్న : విశదంబుగాను కోరణ్ణ ధట్టిరాజు కటారి
సరియైన రాజుతో జగదంబు గలుగ బలియిస్తున్నాడు
కదలి పోకుండగ ఘనుడైన రాజు కటార్న ధట్టిరాజు కోరుడుకు
పట్నాన వుండేది పంతంబు గాదు బలియిస్తున్నాడు
నీ కార్యఖడ్గము నే చూడవలెను పురుషుడి వచ్చి పుక్కు స్తంభం
నీ వడిగలతనము నీ పరాక్రమము అక్కున గుడ్డుచున్నాడు
నే చూడవలె గాన నేను నీవెంట పురుషుడి వచ్చి రాజు బంగారు స్తంభం
మదనకుంభిళ్ళకు కదలి వచ్చేను” నలియ పెనుగుచున్నాడు
ఆ మాటకు గంగురాజు అపు రాగి స్తంభాన రాజు రాగడిల్లుచున్నాడు
డిట్టగనియె : వినవ స్తంభాన పెనిగి రాజు వెనకకు
కల్యాణ పురమున గట్టించినారు లఘువువేయుచు
కట్టించినారు శంఖుద్రాకాల గరిడి పుక్కు స్తంభాన రాజు పురవడి
ముగ్గురు (మతిదేవిరాజులు) పెనుగు
కట్టించినారు ముత్యాల గరిడి ఏదుము రాళ్ళ గోతము ఎత్తి
ఘనుడు కాటమరాజు గరిడిలో యాడుచును
సాధనము చేయుచున్నాడు ముత్తాము రాళ్ళ గోతము మంచేత
ఏనూరు కటారి కోలలు ఏనూరు జిమ్ము
మున్నూరు కటారికోలలు మున్నూరు పందూము రాళ్ళ గోతము పట్టి
కోరణ్ణ యాడుచును

పన్నిద్దరు రాజుల గూడి భారతము
చదువును

పన్నిద్దరు జెట్టిల గూడి పడితాఁ
జట్టు

పీరులు శూరులు విరాటపట్నం రాజులు

కనుము గంగురాజు కల భీమరాజు

కోటి గోపాలకులు కూర్చి పట్నం
రాజులు

గురువుపట్నాల రాజులు లింగపట్నాల
రాజులు

చోడపట్నాల రాజులు వీర
గంగన్నశూరులు

మొదలై స్వరాజులు ముదము
తోడుతను

గంగువారి గుడిలో ఘనుడు
కాటమరాజు

సంగ్రామ విజయండు సాము
చేయుచునుండె

(అప్పుడు) పెద్దరాజు కొమారుణ్ణి
పేర్కొని పిలిచె

గంగువారి గుడిలోని కాటమరాజు
తల్లికొలుపుకు వచ్చి దండంబు

పెట్టెను
ఎదురువచ్చి కొమారుణ్ణి ఎత్తుకొని

దించెను
చెక్కిలి ముద్దాడి చేరి చల్లాడి

తోడలపై కొమారుణ్ణి కూర్చుండ
నుంచుక

“విసవోయి కొమారా :

విన్నవించెదను
కల్యాణపు గంగురాజు

కడలిపోతున్నాడు
మదనకుంభిశ్శమీదికి

కడలిపోతున్నాడు
నేను గంగన్నకూడి దండు

పోతున్నాను
మదనకుంభిశ్శమీదికి దండు

పోతున్నాను
మదనకుంభిశ్శమీద యుద్ధము చేసి

చెలువుగా యుద్ధము చేసి చెల్లితి నై న
రేయెల్ల కొమార పగులు గావలెను

పగులెల్ల కొమార రెయ్యి గావలెను
పట్టపగులె కొమార నక్షిత్ర మండలము

కానరావలెను
నెలతప్పి పొడవ వలెను నేలతిమురు

పుట్టవలెను
కాంతిగల చంద్రుండు కళలు

తప్పవలెను
నీ నగుర్యన వుండేది వుత్తర

జంఝము
పెనుబాముల వలె నీ అర్తను

పెనుగాడవలెను
నీచేత నుండేది

పిల్లల కొరుడు కటారికోల
ముదమొప్ప మూడు చేతులు దరి

తప్పవలెను

గంగువారి గరిడి ఎర్ర కాపురు	చెల్లెననుకో
కప్పపండు	చక్కని కొడుక క్కొడినంపద
సివు పూజ చేసేది గరిడి బేతానుకి	గోకుళము పున్నది
చక కంట పుడకంట చక కంట	బాలబుద్ధుల మాని బంధువుల పోషించు
రక్తము కారచెను	మరి వేగ పంపాద్రి మళ్ళిపో
నీకు చేయించిన కొరకుట్లు చేదై	కొమార !
పుండెనా	అని చెప్పి గరిడికి వెళ్ళ సంపించినాడు
చుదనకుంభిళ్ళమీద మా అయ్య	

రనకదుందుముల కోట గెలుపు

గంగన్న పెద్దెరాజు కదలిరి వేగ	ఆవుల వల్లమ్మ కొలిచిన ఆదిమాశక్తి
మదనకుంభిళ్ళ మీదికి మరి వేగ	ఆరాత్రి పెద్దెరాజు కలయందు వచ్చి
తల్లిరి	“ద్వారావతి సింహరాయ :
రనకదుందుముల కోటకు కదలి	దక్షకేళిరాయ :
వచ్చినారు	జంబూపతుల వైరి : సంగ్రామ
మూడు నెలలు పదిహేను దినములు	లింగమా :
ముట్టడి వేసినారు	గండభేరుండాల గణవేటగాడ :
అంతట ఆ కోట కోల్పోక పుండెను	ఇట్ల నీకీకోట సాధ్యంబు కాదు
రక్కసులు దానవులు ఆ కోటకు	కోట చుట్టూవున్న కొరివి దయ్యాలు
కావిలి	మంకు భూతాలు గర్భరాక్షసులు
కొమ్మ కొమ్మ కొత్తశాన కోటివేల	దుష్టుభుతాలు కొరివిదయ్యాలు
దానవులు కావిలి	ఈ కోటకు కావిలి వల్లవులరాజు
ఎందునా ఆ కోట స్వాధీనము	భూతాలతో కోట భూతశింసున్నది
కాకుండాను	గచ్చ కోరిందలు కలబెరిగి యున్నవి
యాదవులు కొలిచేటి అష్టమా దుర్గ	ఇందుకు వుపాయము యాదవరాజు :
తిరుమందులు కొలిచేటి తిన్నెవేల్పు	కుంభాలు పోయించు కులదీపఘనుడ
గంగ	వాలారుగోళ్ల కిన్నెర వాయించి నేను

దానవుల కుంభాలకు దెత్తు

ధనుము కొండ రాజు :

కుంభాలు ఆరగించి దానవులు కూచి

సొమ్మ బట్టును

మత్తులై దానవులు మరచి నిద్రపోగ

బంటుకు వకజంయెము పరగ

కాల్చుకొని

దానవు లన్నింటిని పుడిచు

కాల్చించు”

కలజెప్పి ఆ గంగ కడకు వైదొలిగె

కంగని పెద్దరాజు గ్రహున లెగచె

పనులవారిని బిలిచి పంపె నా రాజు

“ఓ పనులవార ! వేగమే మీరు

వరికూటి కుంభాలు వాముల పొడుగున

కొర్రకూటి కుంభాలు కొండం

పొడుగున

జొన్నకూటి కుంభాలు చొప్పవాముల

పొడుగు

నంజుడు వండించి నడిరాసులమీద

య్యండి”

కుంభాలు వండించె కులదీపమనుడు

పదహారు మెట్ల కిన్నెర వాయించె గంగ

కలకల నవ్వుచు కిలకిల వచ్చెను

దానవుల కుంభాలకు దెచ్చె దైత్య

సంహారి

ఆరగించి దానవులు కూచిపోయె బట్టి

మత్తులై దానవులు మరచి నిద్రపోగ

బంటుకు వక జంయెము పెట్టించె

రాజు

దానవుల నన్నిటిని పండి కాల్చు

మనెను

దక్షిణ కొత్తళాన దామసాని వారెక్కిరి

పడమటి కొత్తళాన మారాచగంగన్న

ఎక్కెను

రూచపు కొత్తళాన కోటి గోపాలకు

లెక్కిరి

పుత్రరా కొత్తళాన వుర్వీశుడు పెద్ద

రాజు ఎక్కెను

కొరివి పొట్టిభూతాలు కొండలు పట్టెను

దివిటీలు కాల్చిన దిక్కులు తెలియక

అరుచుచు భూతాలు అడవులు పట్టెను

కోట లగ్గలకెక్కి కొల్లబుచ్చినారు

కోటలో రాజుల గొంతుకలు కోసిరి

చితచితగా శిరస్సులు నరికిరి

ముక్కులు చెక్కులుగాను ముఖాల

కోసిరి

బారిగొర్ల రీతిని బలముల నరికిరి

కనకదుందుముల కోట కాలి ధూళి

బుచ్చినారు

గొడుగులకింది రాజుల గొంతుకలు

కోసిరి

చలపట్టి రాజుల తలలు ఖండించిరి

ఎదరెంచిన రాజుల ఇలమీద కూర్చుని

పోరాడిన రాజుల పొట్టలు చించిరి

రాయగుడార్లు చొచ్చి రాజుల
 తెగటాల్చిరి
 మన్నెగుడార్లు చొచ్చి మన్నీల నరికిరి
 గుర్రాల నరికిరి గుట్టలుగాను
 ఏనుగల నరికిరి యుద్ధరంగమున
 తనంతేసి రాజుల శిరస్సులు ఖండించి
 మారాచగంగన్న గొడుగుకొమ్మల
 కట్టించినాడు
 తనంతేసి రాజుల శిరస్సులు ఖండించి
 చల్లవుల పెద్దన్న గుర్రపు అంకెల
 కట్టించినాడు
 కలుభూత గంగురాజును బట్టి కల్లు
 గానుగ లాడించినారు
 కనకదుందుముల కోటలో కాలభైరవుని
 కావలి వుంచినాడు
 కల్యాణము దేవగిరి రాజులు
 కదలివచ్చినారు
 కల్యాణపు రాకొమార్తెలు కడు
 వేడ్కతోను
 ఉప్పలిగి మేడలెక్కి రాజులు పచ్చే
 ఉన్నతములు చూస్తూ వున్నారు
 పగరాజుల శిరస్సులు మీదుగా వచ్చెను
 మారాచ గంగన్న కిందుగా వచ్చెను
 పగరాజుల శిరస్సులు కిందుగా వచ్చెను
 చల్లవుల పెద్దరాజు మీదుగా వచ్చెను
 కల్యాణాన వున్న గంధర్వశ్రీలు
 తెచ్చిరి నివాళి తేజముగ రాజులకు

పట్టవచ్చి నివాళి భామలు చూచిరి
 గొడుగుకొమ్మల శిరస్సులు గురుతులు
 చూచి
 గుర్రపు అంకెల శిరస్సులు కొమ్మ
 లందరు చూచి
 తలలు పంచుకొనిరి తరుణ లందరును
 కీర్తి అపకీర్తి ఎరుగని రాజుకు
 వీలపట్టవలెను :
 అరవయ్యూరు పళ్ళాల నివాళి
 పెద్దన్నకు తెచ్చిరి
 అప్పుడు పెద్దరాజు అంపరిని చూచి
 “మాకన్న పెద్దవాడు మారాచ
 గంగన్న
 అక్కడ పట్టుడి అందరు పోయి”
 పట్టుమన్న మాటలకు భామలు నవ్విరి
 “మాకు సంతానము లిచ్చినాడు
 కాంతసోమప్ప
 సోమప్పకు నివాళి సొంపుతోపట్టు”
 మనెను
 మారాచ గంగురాజు ఆ మాటలు వినెను
 చిన్నబోయెను రాజు చిత్తంబులోను
 మాట్లాడక గంగురాజు తన మందిరము
 కరిగె
 చల్లవుల పెద్దరాజు వడి నవ్వి పలికె
 వేగితెల్లెవార తెలియ గుడారు
 తెత్తించినాడు
 డమడమా రణభేరి తముకు చాటించె

కంచు రెణభేరి వేయించి కదిలె
పెద్దరాజు
పున్నతముగా వదిలె పుస్తీశ్వరుండు
పన్నె లక్షగురాలు పరుస
అందలాలవారు
దాపట కొలిచేటి దండనాయకులు
పలపల గొలిచేటి చాలు మన్నీలు
సామంతవర్గము రాజును చేరి
కొలుపంగ

అందరు రాజులు అశ్వాల నెక్కిరి
కొందరు రాజులు గోడిగల నెక్కిరి
పల్లకి లెక్కిరి బలువు మన్నీలు
తురగాల నెక్కిరి దుష్టు గోపకులు
మేలిమి వజ్రాలు కెల్లించినట్లు
కులముపగ కాదు గోత్రముపగ కాదు
దాయాదిపగ కాదు తనపగ కాదు
మూరాచ పగలకు మరి దండు కదిలె

ఏడు కుంభిణుల గెలుపు

వీరకుంభిణికి దండు ఎత్తించె నపుడు
వీరకుంభిణి మీద యద్దంబు చేసె
వీరకుంభిణి ఏలేటి కృతాంగవిరుని
బట్టి
వీపుచర్మము వొలిపించె రాజు
వీరతమ్మటములు మూయించిరారు
గోపకుమాళ్ళచేత ఆ కొట
కొల్లబెట్టించినాడు
విరమహంకాళి ఆనే దేవతరు కావిలి
వుంచినాడు
వీరకుంభిణినుంచి రాజు విజయకుంభిణి
వచ్చినాడు
వీరతమటము తమ్ముడు వేయించినాడు
విజయకుంభిణి బొడిపించి ఏడు
లేర్పరచె

విజయకుంభిణి ఏలేటి వీరకేతువుని
వీపుచర్మము వొలిపించినాడు
కంచుభేరి మూయించినాడు ఘనుడు
పెద్దరాజు
కనివేన రణభేరి తముకు వేయించి
కంచుకుంభిణికి రాజు గ్రక్కన
వచ్చెను
కంచుకుంభిణి బొడిపించి గోరలాడించె
కంచుకుంభిణి ఏలేటి కాలకేతువరాజును
బట్టి
కదిలకుండ కత్తుల బొనులో
వేయించినాడు
కనకము గోపకుమాళ్ళచేత
కొల్లబెట్టించినాడు
కనకదుర్గ నక్కడ కావిలి వుంచినాడు

కంచుకుంభిణి రాజు గజకుంభిణికి

వచ్చె

గజకుంభిణి ఏలేటి గాయ

గోపాలరాజును బట్టి

కదలకుండ కావుపాతళ్ల వేయించినాడు

గజదేవతను అచ్చట కావలి

వుంచినాడు

గజకుంభిణి రాజు రాయకుంభిణికి

వచ్చె

రాయకుంభిణి ఏలేటి రాజశేఖరుని

బట్టి

రవ్వగాలల వేయించె రాజు పెద్దన్న

రాయకుంభిణివాడు రత్నకుంభిణికి

వచ్చె

రత్నకుంభిణి ఏలేటి ఏగురు రాజుల

బట్టి

విసురుగాలాల వేయించె

పుగ్రకోపమున

రత్నములు కొల్లబెట్టించినాడు రాజు

పెద్దన్న

కొల్లాపురిదేవతను కావలి వుంచినాడు

రత్నకుంభిణివాడు కుంతలం వచ్చెను

కుంతలం బొడిచి సామంతుల

మేల్కొల్పినాడు

సామంతలం పొడిచి వేయించినాడు

కొర్లమీద పీనుగుల దించుక పోకుండ

ఎగసి పోకుండ

కొర్లపెంట ఆనే దేవతను కావలి

వుంచినాడు

సామంతలమువాడు వేగ దాంతవాళి

ధిగు దాంతవాళి

ఏడు త్రిపురపురములు ఏడు

శివ నాటకములు

ఏడు వల్లకాపురములు ఏడు

గుజ్జనాటకములు

జంగప్రతాపుని కోట లింగప్రతాపుని

కోట

నారదుళి బిరాదుళి బెండు

బెండపురిపట్నము

కోడిముక్కురాజ్యము కకభూర్లక

మత్స్యలోక సర్పలోక సప్తా ఏడు

కాండాలమీదను మన్నీడు పెద్దరాజు

సూర్య సోమ వీధులు ఏర్పరచినాడు

పీర హారులతోడ వాదించినాడు

కల్లుభోతు గంగురాజుమీద కదిసి

యుద్ధము చేసెను

కలుబోధి గంగురాజు కల్లుగానుగ

లాడించినాడు

కోటలు గోపకుమాళ్ళచేత

కొల్లలాడించినాడు

పెద్దిరాజు సన్యాసుల కోటను ధ్వంసము చేయుట

చెలగి సన్యాసులకోటకు చయ్యన
కదిలెను
చతురంగ బలములు సేనల జూసి
కోటలు విడిచి గోడు గుడుచుచును
పట్నము విడిచి పారిపోయిరి
ప్రాణాలకొరకు
కారుణ్యమున పెద్దన్న కాల్చె బాణాలు

కాల్చిన బాణాలు కారణార్థమున
సన్యాసుల మతములో చయ్యన బడెను
కార్చిచ్చు అనే బాణము గ్రక్కనవచ్చి
మతములోపల బడి మండెను మంట
శిశువులు బాలలు శ్రీకాంత లంత
కటకటా సన్యాసులు కాలుచు బలికిరి

సన్యాసులు పెద్దిరాజును శపించుట

“హరహరా : పెద్దన్న :
హత్యకట్టుకొంటివి
(నీకు) సరియైన రాజుతో జగడము
చేయవలెను
ఈడైన రాజుతో యుద్ధము
చేయవలెను
(నీకు) జోడైన రాజుతో
జుమజుమాకవలెను
దినదినము తిరుగుదుము దిగంచలము
మేము
ఊరూరి భిక్షము గుల్గోది నిద్ర
యోగులము బోగులము
యతీశ్వరులము మేము
సతము సౌదబెట్టితివి మన్నిడ నీవు

మతము సౌదబెట్టిన మాత్ము లెవరోము
మతము సౌదబెట్టిన మన్నిడు గర్భాన
అబ్బరపు కొడుకై న ఆవబడుచైన
(మాకుమలై) సన్యాసు
లవుచు”రని శపియించినారు
ఆ శాపమే పెద్దన్నకు అంటులై
తాకెను
అప్పుడు పురజనులు అందరువచ్చి
సన్యాసుల మతమని చెప్పిరి రాజుకు
ఆది విని పెద్దరాజు ఆ తావు తడైన
భదిరి విదర్భరాజు మీదికి
దండె తినాడు
విదర్భరాజుమీద విధము
చేస్తూవున్నాడు

కుంభిణి రాజులను కూలంగ నరికి
కోటలో రాజుల గొంతులు కోసి
కరివేము నరికించి స్తంభ మెత్తించి
స్తంభాన మీసరగండమే తూము
తవ్వించి
తూమున తూమెడు జంఝాలు తూల
పోట్లాడెను
తూమున జంఝాలు కొలబట్టించినాడు
భట్టు జంఝము కాకుండ బ్రాహ్మని
జంఝము కాకుండ
తాను తెచ్చిన రాజుల జంఝాలు
కొలబట్టించినాడు
కోటి యని జంఝాల కొలవంగ
బోతే
కోటికి వక జంఝము కొదువై
యుండెను
జంఝము కొదువై నప్పుడే
స్వర్గలోకము కొదువన్నాడు
స్వర్గలోకము కొదువై నప్పుడే
పౌరుషమందు కొదువన్నాడు

స్తంభాన నిలిచిన గోపకుమాళ్ళ
కదలి పొమ్మనెను
“గోవుల కొండయ్య, గోవుదార మల్లు
బత్తుల వీరన్న, భగీరథుని వెంగళు
పెయ్యావుల రామన్న, భాండారు
రాగన్న
జన్నావుల మాధవుడు, జంప లక్ష్మన్న
భట్టులు బ్రాహ్మలు పయనమై
పొమ్మనెను
స్తంభాన గోపికోమాళ్ళు కదలి
వచ్చినారు
ధూపదీప నైవేద్యములు తుట్టిగా
బెట్టి
అర్పించి స్తంభమును అవనిపై నిలిపి
పూజించిరి స్తంభమును పురోహితు
లంత
కుడిచెయ్యి లోనుగా వలయంబు తిరిగి
దారబోసి అందరూ వందనం చేయగా
భేశభేశ వురిమి దక్షిణ కాంబోధి
దక్షిణ కాంబోధి ధరణిమీద వారిగె

వారి కేతువరాజు వంశచరిత్ర

దక్షిణకాంబోధి ఏలినవాడు వారి
వారికొమారుడు అంగదుడు
అంగదుని కొమారుడు నిశ్శంకరుడు
నిశ్శంకరుని కొమారుడు
ఉమామహేశ్వరుడు

ఉమామహేశ్వరుని కొమారుడు
హస్తపతిరాజు
ఆరు శిరస్సులు పన్నెండు హస్తాలు
గలవాడు

హస్తపతిరాజు కొమారుడు   కుడిమీనం ఎగవేసి గుడ్డెరజేసి
                                          బాలి కేతువరాజు   “పిన్నలార : పెద్దలార :

మూడు శిరసులు ఆరు హస్తములు   పురోహితులార :
                                          గలవాడు వాలి కేతువరాజు   నాకన్న పెద్దలార : నా యన్నలార :

వాలి కేతువరాజు జంఝము కోసము   నాకన్న పిన్నలార : నా తమ్ములార :
                                          వారుగా వున్నది   వకరి పోటు వకరు మెచ్చనివారు

కాలయముని వలె జంఝము కట్టడై   సూ మన్నీలు
                                          యున్నది   అన్నపోటు తమ్ములు మెచ్చని

శనేశ్వరుడనే జంఝము చాలక   మహనీయ సురలార :
                                          యున్నది   తమ్మునిపోటు అన్నలు మెచ్చని

ఆ వార్తలు పెద్దలు అందరు చెప్పగా   దండి నాయకులార :
                                          అట్లన నవ్వెను ఆప్పు డిట్టనియె   నా ప్రతిజ్ఞ చూడుడు

తన రెండు భుజములు తలమించి   బావమరుదులార :
                                          పెరిగె   దిగ్గధీరుల వంటి తిరుమందులార :”

వాలి కేతువరాజు జంఝము కాటమరాజు పేరున వచ్చుట

అని పేరుపేరున అందరిని పిలిచి   గంగన్నపాల వచ్చెనో ఘురుడు
                                          ‘ఈ జంఝము ఎవరిపాల వచ్చెనో   పెద్దరాజు పాల వచ్చెనో

                                         వివరించు చునెను   ఎవరిపాల వచ్చెనో ఎరిగింపు” మనెను

ఏ అన్నపాల వచ్చెనో ఏ   అనిన ఆ పెద్దలు అప్టదిక్కుల
                                          తమ్మునిపాల వచ్చెనో   అర్పించి

ఏ బావపాల వచ్చెనో ఏ మరిదిపాల   ప్రస్తీలు చూచి పరగ నిట్టనిరి :
                                          వచ్చెనో   “ద్యారాపతి సింహయా : దక్షిణ

ఏ బాలునిపాల వచ్చెనో ఏ బంటుపాల   కేళిరాయ :

                                         ననెనో

కుంభిణి మానవర్ధన : కులదీప
 ఘనుడ : ఏదేండ్ల రాజును జగడాన కంపి
 గండభేరుందాం గజవేటకాడ : ఎల దూదిపాన్పున ఎటువలె పవళింతు
 వార్తగల మన్నీడ : వల్లమ్మనుతుడ : ఏదేండ్ల కొమారుని జగడాన కంపి
 ఏ అన్నపాల రాలేదు ఏ తమ్మునిపాల ధరమీద బాంధవులార ఏలాగున
 రాలేదు ధరించి వుండు
 ఏ బావపాల రాలేదు ఏ బంధునిపాల ఏదేండ్ల కొమారుని పాల రః
 రాలేదు జంఝము ఎటువలె వచ్చెను?"
 ఏ పాశెగానిపాల రాలేదు ఏ బంటుపాల కుడిమీసము దిద్ది గుడ్డెర జేసి
 రాలేదు "ఎదైనా లెన్న యుద్ధానకు కదులు"
 గంగన్నపాల రాలేదు ఘనుడ మనెను
 నీపాల రాలేదు అని యిట్లు పెద్దురాజు ఆడుమాటలకు
 ఈ జంఝమువార్త ఇంక ఎల్ల విని చెవులవారు జెట్టిబోయినవారు
 ఎరుగంగ పెయ్యావులవారు పశుపతివారు
 ఎంచంగ పెంచంగ ఏడేశ్య రాజు దండిబోయినవారు దామసానివారు
 కాటమరాజు పాలవచ్చె ఘనుడ పుల్లావులవారు భూమడివారు
 పెద్దురాజు : " ఇంద్రునివారు కుభేంద్రునివారు
 ఆ వార్త విని రాజు అట్లున నవ్వె లక్షకంపటము వచ్చి రాజుకు
 "పిన్నలార : పెద్దలార : మ్రొక్కిరి
 పురోహితులార : "మా మనవి వినవయ్య మండలాధీశ :
 నాకన్న ఘనులార : నా అన్నలార : ఎవరి పాల వచ్చిన జంఝము
 ఎన్నంగ నా కొమారుడు ఏదేండ్ల వారిపాలనే కాని
 రాజు మరి వకరికి సాధ్యముకాదు మా
 నాసలు మీటితే వస గారును మనవి వినుమ
 చెక్కిలి మీటితే పాలు గారెను మనము కనకరేపల్లెకు పోయి
 కాటమరాజు పాల వచ్చెనని ధావన పూదోటకాడ దాడి
 ఘనులార పల్కితిరి గుడార్లెత్తించి

రక్షకుండు కాటమరాజు సంపుదాము
నీ కొమారుని అందలం

వెనుకపట్టించుకోని

మేము ముందర యుద్ధానకు కదలి

పొయ్యేము

నీ కొమారునిది గెల్పు మాది వోడు

అనిపింతుము

గట్టిగా కనకరేపల్లెకు కదలి

పోద"మనిరి

అ చార్తలకు పెద్దరాజు అట్లన

నవ్వెను

దావమరుదుల చూచి పల్కెను రాజు

"ఎవరోయి చెప్పుల గోపాలుడా :

జెట్టిబోయిన పెరుమాళ్ళు :

దాచి రాఘవుడా : రంతు గంగన్న"

అని యిట్లు పేరుపేరున అందరిని

పిలిచి

ధనమామిది "కాంక్ష ధాన్యంమీది కాంక్ష

జ్ఞాతాలమీది కాంక్ష సుతులమీది

కాంక్ష

సతులమీద కాంక్ష గలవారు

ప్రాణాన కనకరేపల్లెకు పారి

పొమ్మ"నెను

"చావంటె సంతోష మనియేటి వారు

పోటంటె కోటిలాభ మనియేటి వారు

తనవెంట యుద్ధానికి తరలి

రమ్మ"నెను

చిటిచాపలు పరిపించి శిఖాముద్ర

మాడలు పోయించి

గ్రాసాలు తీర్పించి ఘనుడు పెద్దరాజు

"కట్టరోయి అన్నలార :

శిఖాముద్రమాడలు

బంటును పొడిచినా బంటు

బ్రతుకవలెను

పెట్టరోయి బావలార : కేశవ

తిరుమణి

పుయ్యరోయి తమ్ములార :

గంధకస్తురి పరిమళాలు

అల్లరోయి తమ్ములార : ఘన

వీరజడలు

పెట్టరోయి అన్నలార : నవరత్న

భూషణములు

పూసిన గంధంబు పురి చింట్టకుడ

అల్లిన వీరజడముడి విచ్చకుండ

పెట్టిన తిరుమణి పేరెత్తకుండ"

అన్నదమ్ములకు ఆనతిచ్చె నపుడు

పెద్దిరాజు తనవారికి యుద్ధధర్మము లుపదేశించుట

“హత్యలు నాలుగు ధర్మాలు ఎనిమిది
హత్యలు నాలుగు ఏమిటని అడిగితేను
బ్రాహ్మణ్ణి చంపితే బ్రహ్మత్య కలదు
గోవును చంపితే గోహత్య కలదు

శిశువు చంపితే శిశుహత్య కలదు
శ్రీలను చంపితే శ్రీహత్య గలదు
ధర్మాలు ఎనిమిది ఏమని అడిగితే

రెణాన చెట్టులెక్కిన వాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన పుట్టలెక్కిన వాని
పొడువంగరాదు

రెణాన పూరిగొరికిన వాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన ముటవేసినవాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన చేతులెత్తిన వాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన జలధిజొచ్చిన వాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన పారిపొయ్యేవాని పొడువంగ
రాదు

రెణాన చచ్చినవానికింద చొచ్చినవాని
పొడువంగ రాదు

ఇటువంటి వారిమీద యుద్ధము చేసి
ఇటువంటి వారిని చంపిన వారికి
ఇలలోను వారికి స్వర్గంబు లేదు
చక్కని తమ్ములార : సరగున

వినుండ
వై కుంతపదవి వారికి లేదు వో
యన్నలార :

ఇటువంటి ధర్మాలు మన్నిస్తారెన
వై కుంత నిదులలో వోలరాడుదురు
మీతోడ ఎదిరించి రాకుపోకు మని
పరిగడ వేసినవానిని పట్టి విడువకను
చంపుడు త్రుంపుడ సమరంబులోను
పొడవుడ గెలుపుడ పోనీక యితని”
అని తమ్ములకు మరుదులకు

అందరికి చెప్పెను
రతిరాజు గూడుక రంభతోడుతను
సరిమించు బంగారు ప్రతిమల వలెను
పల్లకి లెక్కిరి బలువు మన్నీలు
తురగాల నెక్కిరి ధృష్టు గోపాల్కులు
జగదానకు పెద్దురాజు సంతోష
మంది

అగళముగ వాయిద్యాలు వాయించు
మనెను

ఆర్థపెంట యుద్ధము

వెక్కసమైన చిరుమలు ఎత్తించినారు రుంజులు వాయించి గరుడ
 పెక్కాలు పడిగెలు దేవేంద్ర వాయిద్యములు
 చిరుదులు ధమ ధమామీలును తనుటములు
 అరవయ్యారు భూచక్ర గొడుగులు మరియు
 అందలాలమీద మద్దెక్కు వీరజాలు మంచి సన్నాయిలు
 మీసరగండ బిదులు మీను ర్ఘుంర్ఘుణ ర్ఘుంర్ఘుణి యని
 పెక్కెములు మ్రోయ జగతి కంపింప
 నందుల పెక్కెములు నవపముజు తుడుములు సఫిరీలు చూది
 గొడుగులు పాదముగాను
 కైలాసనాథు డిచ్చిన కనక కుండలాలు ధిమిడి ధిమిడని ధరణి
 హనుమంతు పడిగెలు ఆలవట్టములు దిగులుకొనంగను
 శార్దూల గండభేరుండాల సింహ అరువయ్యారు తమ్మటంబులు
 పెక్కెములు అగూచ్చలాయెను
 శంకర పెక్కెములును మన్నీలవెంట పుష్పై పూసాడు కంచభేరీలు ముందర
 లొమ్మిడి గొడుగులు దొరయ మ్రోవంగ
 శంఖులును రెణము రెణము అని రెణభేరి
 పట్టుగొడుగులమీద బసువశంకర వేయించె
 బిరుదులు జయము జయము అని జయభేరి
 గండరగండర కత్తుల చోను వేయించె
 వీరసంపత్తి గొడుగులు రమతండ్రి ఆపుల వలరాజునాటి
 వింజామరములు రెణభేరి అగాధు చేయించె
 తమ్మటంబులు రుంజులు శివపూజ గుడారు శిముడు పెద్దురాజు
 దారశంఖులును శివపూజలు చేసి శిమునికి మ్రొక్కెను
 బూరలు కొమ్ములు కంచువీరజాలు భూతిపుండ్రన పూసి
 సఫిరీలు వాయించి నాగస్వరములును ధరియించుకొనెను

చేతిలో లింగాన్ని సజ్జతో నిద్రకు
ప్రాణలింగాన్ని పెద్దరాజు
వూచించినాడు
కట్టాయితపడెను కడు చేడ్కతోను
లగవుగా చల్వచల్లవము చెయిచొప్పు
తొడిగె
దిండుమీదను దిండు దిద్దిన వూచించు
కాళిమీదను కాళి అనుమందు కాళి
మానుమందుని కాళిమీద రేమందుముట్ల
రేమందుముక్కమీద పింజముల
దండ
పింజముల దండమీద పించుకురువేళ్ళు
దాపట పై దీక్షుపై జముదాళికట్టె
వెలపట కట్టెను వెండిపిడి బాకు
ముత్యాల చొక్కట్లు మువ్వల వడ్డాణము
గట్టెను
గండపెండెము పెట్టె గంటల
వడ్డాణము కట్టెను
చాయగల బంగారు చవుకట్టు పోగులు
వరసిన నీలాలవంటి వంటిముత్యాల
జోడు
రాజు వొళ్లన దొడిగె వ్రజాంగి జోడు
శిరసున ధరియించె ముత్యాల
కిరీటము
చేత కటారు చేరి తా నందె
ఒగడానకు పెద్దరాజు సంతోష
మంది

పుత్తమ గుణములు గల సత్కమైన
తేజి
సత్కమైన తేజి తెప్పించు మనెను
సూచనా వల్లెము సురువాగెలాడు
అరటాకు పల్లము అనువాగె రాడు
భావింప లవానికి పిల్లిద బిగివాళ్ళు
ముక్కా చుట్టకు ముమ్మరముగా
నట్టె
జల్లుల తరకాసులు చాల
శృంగారించిరి
శిరసున అశ్వానికి పలుకు చిలకలు
అశ్వానికి ధరించిరి అతివేగ తెచ్చి
అశ్వాన్ని చూచి రాజు అధికసంతోష
మందె
రాజుపంక ఆశ్వము తప్పక చూచి
మరణాలము జక్కిదేవత మరి పేగ
తలచె
కొలకుల కన్నీరు గొబ్బున జారె
ముత్యంపు కన్నీరు ముఖమున వ్రాల
అశ్వాన్ని చూచి రాజు అప్పు
డిట్టనియె
“అయియేమి జక్కిదేవతా అడల
నీకేల ?
మరణాలము వచ్చేది మంచిది కాదా ?
ఎన్నాళ్ళు బ్రతికినను రెండే కాదా ?
అలుగుల మరణము అయితేను
ఇప్పుడు

సాయుజ్య పదవియు స్వర్గంబు కలదు
 వై కుంత వీథుల వాల లాడుదుము''
 అని కు స్రరించెను అశ్వాన్ని రాజు
 కావించంద రుమాల కన్నీరు తుడిచె
 అంతెములో పాదము వేసి అశ్వం
 మీద నిలచి
 తేజిసి ఎక్కెను తేజంబుగాను
 భూచక్ర గొడుగులు పువ్వులు
 తూలాడ
 గహ్వరమైనట్టి గరుడ పడిగెలును
 జగజంపు గొడుగుల సీడను చయ్యన
 కదిలె
 వెనక వింశామరములు బేటు
 రుమాళ్లు వెయ్యగా
 ఆవేశ ద్రాహ్మలు ఆశీర్వదింప
 ఆ రాజభట్టు అపురూప సరస్వతి
 చెంగి కై వారము చేయుచు రాగా
 బిరుదులు చదువుచు పెట్టు ముట్టించిరి
 అరవయ్యారు తమటములు ఆగుబ్బు
 లాయె
 కంచుభేరి వేయించి కదిలెను దండు
 పున్నతమైనట్టి వీర రవుతులును
 పన్నె లక్షగురాలవారు తా గదిలిరి
 దాపట గొలిచేటి దండనాయకులు
 వలపట గొలిచేటి వాలుమన్నీలు
 సామంత వర్గము చేరి కొలుచంగ
 అందరు రాజులు అశ్వాల నెక్కిరి

కొందరు రాజులు గోడిగల నెక్కిరి
 తురగముల నెక్కిరి ధృష్ట
 గోపాలుగులు
 మేలిమి వజ్రాలు కేళించి నట్లు
 జగదానకు పెద్దరాజు చనుదెంచె
 నపుడు
 "వినరోయి అన్నలార : వీర
 ధర్మంబు
 పరదశము హెచ్చు మన దశము
 కొంచమని చూడక మీరు
 కొంచించక శత్రుల ఘోరకంపు
 లాడుడి
 వెనక అడుగు ముందర బెట్టి
 పోట్లాడితిరై న
 సాయుజ్య పదవికి దోవలు గలుగు
 ముందర అడుగు తమ్ములార :
 వెనకబెట్టి పోట్లాడితిరై న
 వెనకటివారికి మోక్షపదవులు లేవు
 వెన్నుపోటు పిక్కపోటు దారిన బిరుదు
 చాలిబంటు
 చదిరీక ఎదురొమ్మున నాటిన గాని
 చెదరక జగడంబు చేయుడి మీరు"
 అని తమ్ములకు మరుదులకు
 ఆనతిచ్చె నపుడు
 పచ్చల కిరీటాలు పషిణి వుంగరాలు
 వీర పరివారముకు ఇచ్చి సెలవాయె
 కంచుభేరి వేయించి కదిసెను మూకలు

ఇరుబలములు యుద్ధము చేయగను
మునుపటి జగదముకన్న
ముమ్మరముగను
ఘనమైన బాణాలు కాల్చిరి వక విడత
కాలరి సేనలు కదలిరి చేగ
ముందుగా ఎలగోల మూకలు సడిచె
తరుడైన బాణాలు ధరమీద నెక్కించి
బాణాల కెదురెక్కి బవరంబులోను
చెండాడి పగతుల చాలగా నరికిరి
ఎరుజాలు పరుగున ఎదురెక్కి
మన్నెమూకలు
దండి బారులు గదిసె ధరణి
గ్రక్కటిల్ల
పృథివిపై బెబ్బులులు పోరాడినట్లు
ఆజిలో తేజీల అటు వేగ తోలి
బాహుపుటములు ఉరికించి చక్కుగా
నరికిరి
నగళించి పెగళించి సంతయు జొచ్చి
జబురు జంగులు ఫిరంగులు తరుచు
బాణాలు
జడిగొని గాల్చిరి పాలించి భూమి
వడగండ్లు తొలకరివాన గురిసిన
యట్లు
పెటపెట తుపాకులు పేలె నొక
జాము
ఉరికెను మూకలు విరిగినయట్లు
తరుచైన తుపాకిగుండ్లు తాకెను
రిపులను

దండిగా కూలిరి ధరణిపై సంత
అట్టహాసము చేసి అలమున పోరి
దట్టపుటలుగులు తరుచుగా నట్టి
ఆయుధముల పోరిరి పురువడి
పగతులు
పదునుకర్తుల పొడిచి పగవార్ని
నరికిరి
వీరులు కూలిరి ఇలమీద సంత
వానకాలంబున వరుషించి నట్లు
చెలరేగి వేట్లాడి చెల్లి రొకకొంత
క్రమ్మిన మేఘమున కడువేగ
మెరపులు
మత్తుకొని మెరసినట్లు అయుధాలు
పెరికి
ఝుళిపించి రవుతుల తలలు ఖండించి
తళుకులు మెరుపులు తగ
గుణధ్వనులు
దొరకొని రక్తాన పొల్లాడువారు
ఈదెలతో కదిసి యుద్ధరంగమున
వాలాయముగ రణమున వరిగేటివారు
పొన్నపూ ఈదెల పొడిచినగాని
అల్లన బాయక అటు నవ్వువారు
పారి గడలవార్ని పడబొడుచువారు
కొమ్ముచేనుగులతో గోపాలుకులు
గదిసి
కుంభస్థంబులు కూర్చుండి ద్రోసిరి
గీపెట్టి ఏనుగులు కూలె రణమందు
భద్రదగజముల ద్రుంచి బారులు నరికి

ముప్పిడిగా గోపాల్కులు ముందర
నడిచిరి
గుర్రపు రవుతుల కూలంగ నరికిరి
చందగిరి బల్లాలు శిరసున నాటి
చేతి ఆయుధములు విడిచి చెల్లెటివారు
మోకాళ్లు కీళ్ళను మొత్తముగ నరికిన
మొండెముల భూమిపై మూర్చిల్లువారు
బాకులతో పొడిచి పడద్రోసినపుడె
పయ్యన భూమిపై పరిగేటివారు
చెలరేగి పొడిచిరి చలగాని యాదవులు
గద్దరి శత్రులను కలవడి నరికిన
కంఠలు తెగిపడి కల్లిలో పరిగిన
చదరక నటబూని శక్రాల వేసిన

తలతెగి రవుతులు ధర గూలువారు
సానకత్తుల బూని సవకశించి నరికిన
సేనలు మడిసెను చెలగి రణమందు
ఆజిలో వురికించి అశ్వాల నరికిన
కుప్పలై తేజీలు కూలె రణమందు
గండ్రగొడ్డళ్ల బూని గజముల నరికిరి
మందలై ఏనుగులు మడిసె రణమందు
పేరాలు బారుచు తల తెగనరికిన
పెదిమలు కొరుకుచు పడివుండు తలలు
కుమ్మరగుంటికి కుండలు చేర్చినట్లు
కుంభిణిపై శిరసులు నరికి కుప్పలు
పెట్టిరి

పెద్దిరాజు శత్రుసైన్యమును నురుమాడుట

చిప్పకత్తులతో శిరసులు నరికిన
గిటగిటమని పండ్లు గీచేటి తలలు
పసుధపై చెరుకులు నరికి వోడెలు
పెట్టినయట్లు
ఘంటించి వేసిన కాళ్లు చేతులును
మోపు గట్టినట్లుండె మొససి
రెణమందు
కటార్ల పొడిచిన కంఠపిప్పి కొందరు
పొదల లోపల దూరి పొర్లాడువారు

శిరసున పోట్లు నాటి జీవులు స్రుక్కి-
సొరిదిగా చెట్లలో సొరిగేటివారు
పరువులు బారుచు ధాళ్ల పడరువ్యవారు
రాతిపెట్టు దాకి నజ్జునజ్జులై కొంత
పూపిరి వెళ్ళగా వారిగేటి వారు
వరిమడికి కాలువవాగు దిద్దినయట్లు
రక్తము కాల్యలై రాసాగె నపుడు
దొబ్బలు కండలు దొరసి రక్తాన
దుమికి పారసాగె దొడ్ల రెణములోన

కాళ్ళను వేళ్ళను కరములు శిరములు
కొట్టితే పడియుండు కొవ్వదొబ్బలును
నరికితే పడియుండు నల్లని శిరసులు
ఆడాడ పడియుండు అల ఆయుధాలు
క్రిక్కిరిసి పడియుండు

సొక్కిశివగెదాలు
వరుగులై పడియుండు బొందిదీల
జోళ్ళు

కకవికలై యుండు కత్తులు గెడలు
ఈటెలు నేజాలు చినుప శూలాలు
అరిగెలు ఝల్లులు ఆ కల్లిలోను
మెండుగా పడియుండు మేదినిమీద
పండిన జొన్నచేను పడగోసినట్లు
నేరనివాడు చొప్పవామి నెరిపినయట్లు
అవిసెలు నరికి అడ్డాలు వేసినట్లు
ఈరీతి అతిఘోర యుద్ధంబు చేయ
పడమట మునుముపెట్టి తూర్పుకు
బాట లేర్పరచిరి

ఉత్తరాన మునుముపెట్టి దక్షిణానకు
బాట లేర్పరచిరి
తూర్పు పడమర ఉత్తరా దక్షిణం
నడిచి పొడిపించె పెద్దరాజు
రాజమొనల మీద

వాలికేతువ రాజు గూడారుదాక
పైబడి యుద్ధంబు పరగంగ జేసె
వాలికేతువరాజు వనర కొలువున్న
గూడారుత్రాళ్ళను కోయించినాడు
దక్షిణమొఖముగా గుడారు ధరమీద
పరిగెను

అంతట వాలికేతువరాజు ఆగ్రుడై
లెగిచెను

మచ్చల పులివలె మనులుకుంటాను
పొడ దుప్పిపిల్లవలె భూపెట్టుకుంటా
గాండివము దీసికొని గ్రక్క-న లెగచె

పెద్దిరాజు వాలికేతువరాజుల ద్వంద్వ యుద్ధము

వాలికేతువరాజు వచ్చె దండెత్తి
పురుషుడి పరువాడి పుగ్రకొప్పును
నిలిచె
వారి యుద్ధము చూడ దేవతలు
చక్కి నక్క నెక్కెను శనేశ్వరుండు

మహిషము నెక్కెను యమధర్మరాజు
కుబేరుడు ఎక్కెను గుర్రము నపుడు
దేవేంద్రుడు వెల్లచేసుగు నెక్కెను
విష్ణుండు గరుడవాహన మెక్కెను
వేగమే వచ్చెను ఈశ్వరుండు తాను

కాళ్ళను వేళ్ళను కరములు శిరములు
కొట్టితే పడియుండు కొవ్వదొబ్బలును
నరికితే పడియుండు నల్లని శిరసులు
ఆడాడ పడియుండు అల ఆయుధాలు
క్రిక్కిరిసి పడియుండు

సొక్కిశివగెదాలు
వరుగులై పడియుండు బొందిదీల
జోళ్ళు

కకవికలై యుండు కత్తులు గెడలు
ఈటెలు నేజాలు చినుప శూలాలు
అరిగెలు ఝల్లులు ఆ కల్లిలోను
మెండుగా పడియుండు మేదినిమీద
పండిన జొన్నచేను పడగోసినట్లు
నేరనివాడు చొప్పవామి నెరిపినయట్లు
అవిసెలు నరికి అడ్డాలు వేసినట్లు
ఈరీతి అతిఘోర యుద్ధంబు చేయ
పడమట మునుముపెట్టి తూర్పుకు
బాట లేర్పరచిరి

ఉత్తరాన మునుముపెట్టి దక్షిణానకు
బాట లేర్పరచిరి
తూర్పు పడమర ఉత్తరా దక్షిణం
నడిచి పొడిపించె పెద్దరాజు
రాజమొనల మీద

వాలికేతువ రాజు గూడారదాక
పైబడి యుద్ధంబు పరగంగ జేసె
వాలికేతువరాజు వనర కొలువున్న
గూడారుత్రాళ్ళను కోయించినాడు
దక్షిణమొఖముగా గుడారు ధరమీద
పరిగెను

అంతట వాలికేతువరాజు ఆగ్రుడై
లెగిచెను

మచ్చల పులివలె మనులుకుంటాను
పొడ దుప్పిపిల్లవలె భూపెట్టుకుంటా
గాండివము దీసికొని గ్రక్క-న లెగచె

పెద్దిరాజు వాలికేతువరాజుల ద్వంద్వ యుద్ధము

వాలికేతువరాజు వచ్చె దండెత్తి
పురుషుడి పరువాడి పుగ్రకొప్పును
నిలిచె
వారి యుద్ధము చూడ దేవతలు
చక్కి నక్క నెక్కెను శనేశ్వరుండు

మహిషము నెక్కెను యమధర్మరాజు
కుబేరుడు ఎక్కెను గుర్రము నపుడు
దేవేంద్రుడు వెల్లచేసుగు నెక్కెను
విష్ణుండు గరుడవాహన మెక్కెను
వేగమే వచ్చెను ఈశ్వరుండు తాను

నందివాహన మెక్కి నాగభూషణుడు

పార్వతితో గూడ పరగ నేతెంచె

అంతలోనే బ్రహ్మ హంసవాహన

మెక్కి

తేజమున వచ్చెను దివినుండి అపుడు

కొమారస్వామి వచ్చె కోరి

నవిలునెక్కి

విరూపాక్షయోగి వచ్చె ఇరివాహన

మెక్కి

తేలునెక్కి వచ్చెను జటాంగియోగి

మంద్రగబ్బ నెక్కి వచ్చెను

మచ్చీంద్రయోగి

దేవేంద్ర దేవతలు దివిజ పాలకులు

వ్రతులు మునులు సన్నాసులు

ఏకాంగు లంత

అంతరమధ్యాన రథాలు వేసుక

అతివేగ నిలిచిరి

వల్లవుల పెద్దరాజు వాలి కేతువ

రాజు

యుద్ధము చూస్తును వున్నారు

దేవతలు

ఏకాంగి వీరులై యాదవులు కదిసిరి

విమల సంగర వీధిని విరసంబుతోను

సమరంబు చేసేటి చందంబు వినుడ

చటులాగ భీకర చటుల ఖడ్గముల

భూతాలు భీతిల్ల పృథివి కంపింప

దానవులు వెరగంద ధరణి

గ్రక్కటిల్లి

సేనాధిపతు లెల్ల చెర్లాడుకొనుచు

తామసమున పోరిరి సమరంబులోను

నక్షత్రములు రాలె నంతరిక్షమున

జగన్నాథుడు కదలంగ త్రిజగములు

వొణుక

కులగిరులు కదలంగ కుంభిణి అదర

ఎడలేని రథములు ఇనుప శూలాలు

పిడుగులను పోలేటి ఫిరంగిగుండ్లు

వెక్కసపు బాణాలు వెలబిరుసులూను

చుక్కల పొడుగున చక్రబాణాలు

అమిధ పోగబాణాలు ఆకాశం

పొడుగున

గుబగుబ మనియేటి గుంటిగోవులును

చిరమర మనియేటి చక్రబాణాలు

సకిలించి గుర్రాలు సమరంబులోను

గీపెట్టి ఏనుగులు క్రిక్కిరిసి నడువ

ముఖమున కోపంబు ముసిని

బడుచునపుడు

మాయసరదార్దను వురికించి పొడువ

గయ్యాళి రిపులతో కయ్యంబు సేయ

ఏనుగుల మీదినుండి ఈటెలతో

పొడువ

గడలతో ఎదినెంచి గమకించి పొడువ

అచిరిపడి బాబోయని అటు దుముకువారు

డాబాకత్తుల తతిగొని సరికినను
మొద్దులవలె పీనుగలు మడిసి

రాకల్లిలోను వారి చావులు చూచి వణికిపోవారు
నేల పరువడిగాను నిలిచి పొడిచినను కోపించి బల్లెల కూల బొడిచినను
మేలు భళాయని మెచ్చేటివారు ఏలాగు ననుచును ఎలుగెత్తువారు
అడ్డకత్తుల బూని అట సరికినను చుట్టాల బంధువుల సుతుల నెడబాసి
చయ్యన రణమున చచ్చేటివారు గట్టిగా అడవుల కలిస్తే మునువారు
పరివిడి ఎదిరించి పటాలని సరికినను తల్లిదండ్రుల బాసి రనవార్చి బాసి
కోపాన పెదుములు కొరికేటివారు బల్లెల నేజాల పాలైతి మనుచు
శూలాల నెదిరించి సూటిగా పొడిచిన అన్నదమ్ముల విడిచి అటవ స్త్రీ
టం లింగఃసమశ్శివాయ : అని మనువారు

వారిగేటివారు వొక్కొక్క దిక్కు వారిగేటివారు
చదరక నట పూని చక్రాల వేసిన ఆలిబిడ్డల విడిచి అట వ స్త్రీ మనుచు
పూని చక్రాల వేసి పడి మర్చువారు పొదల లోపల దూరి పొంచున్నవారు
ఆయుధాలు దాకి అయ్యో : సుభాశ్రనే తొక్కుకనని చాయ తొలగి పోలేక
అనుచు రొమ్మున రక్తము చిమ్మించి పార
ఇంద్రపురము గలిగె ఇదిగో అనువారు గాయాల చూచుక కల్వరించువారు
శిరమున శరములు నాటి

జుజ్జితముగాను

యాదవ సైన్యము హతమగుట

అడ్డగల కంపచిలు ఆంక్ష
యాదవులు
కోట గోపాల్కులు కొర పీరవర్గము
అలమున పొట్లాని అటు వారిగినారు

(యాదవ దళములు) ఆర్థపెంట
రణములో హతముగా చెల్లిరి
దావమరుదులు తాను పట్టభద్రుండు
యుద్ధరంగము చేయ విడబడిరంత

బాణాలు నలిచేసి బవరంబులోను
మదవుచేనుగులను మట్టుమలాడి
ధరమీద దండెదోయిన మాధవుడు
వారిగె

భూమిపై బాణాలు బోరున రాంగ
బాణాల కెదురెక్కి బవరంబులోను
ఇచ్చగా గుర్రాల విడబడి నరికి
చాడి సూర్యబాణాలు కటార్లు నాటి
చాచుసాని పోరన్న ధరమీద పరిగెను
హెచ్చుగా బలములు ఏతెంచి రాగ
పచ్చిన బలముల ఇచ్చగా నరికి
జముదాళి పోట్లు ఎదురొమ్మన వెడలి
మహిమీద జెట్టిబోయిన మాధవుడు
వారిగె

ఆంఘున తేజీలు అధిగొని రాగ
తేజీల పువుతులను కుమ్మి తెగటార్చి
బహుపరాక్రమశీలి బండారు రాగన్న
ఆలమున చెల్లెను అవనీశుపద్ద
సమరమున విమతుల సమయించి
మించి

సందులేక గాయాలు సానకత్తులు
నాటి

సంగమేళుని మల్లయ్య సమిసె నా
కల్గిని

బావమరుదులు బంధు సహోదరులు
ఆలమున పోట్లుబడి ఆటు వరిగినారు
పల్లవుల పెద్దరాజు పక్కడే నిలిచె

గొడుగుల బట్టించుక రాజులు గొబ్బున
రాగ

గొడుగులమీదికి అశ్వాన్ని గొబ్బున
దుమికించినాడు

గొడుగులు పడిగెలు కూలంగ నరికెను

గొడుగులకింద పచ్చేటి రాజుల

రాజుల శిరస్సులు ఖండించివైచె

ఏనుగ హవుదాల ఏతెంచిరాగ

హవుదాల మీదికి అశ్వాన్ని దుమికించె

రుంభస్థలములు నరికి కూల్చె

హవుదాలు

తొండాలు చాచుక ఏనుగులు తురుతుగా

రాగ

తొండాలు రెండేసి తునియలుగ

నరికె

గుర్రాలు రవుతులు గోడించి రాగ

గుర్రాల రవుతుల కూలంగ నరికె

మత్తగజముల నరికి మట్టుమల్లాడి

త్రొక్కి నూర్పిడిచేసి తొలగక

ఆజిలో

ఎత్తివచ్చిన బాణాలు-జక్కిదేవతకు-

ఎదయందు నాటెను

నాటిన వెరవక నరపతుల ద్రుంచె

జలధీరుల నరికి సేనల ద్రుంచె

గుమ్మడిగింజ బాణాలు అశ్వానికి

గుండెల నాటె

గన్నేరాకుల అలుగుల అశ్వానికి
గాయాలనాటె
ఓప్పరత్తుల నరుకులు శిరసున
తాకెను

మప్పిళ్ళపోట్లు ముమ్మరముగా
నాచెను

పెద్దిరాజు గుఱ్ఱము కూలుట

పోట్లునాటి జక్కి-దేవత పోలేర
పుడిగెను
పాదుకాళ్ళతో అశ్వము పాలించి
నించె
కొలుకల కన్నీరు గొబ్బున చెచ్చెను
అశ్వాన్ని జూచి రాజు హరహరా
యరుచు
“అదియేమి జక్కి-దేవరా : ఆ-దోళన
పడియేవు ?
నీవు పోయిన ఏడుఘడియలకు నీతో
కలియవొస్తున్నాను
నీకూ నాకు ఆనవాలు కై లాసబండ
కై లాసబండ కాడికి కలియ
వస్తున్నాను”
మొకం మీద చెయ్యివేసి
ముద్దు పెట్టుకొనెను
కరాళించి అశ్వము కై లాస మేగెను
వాలికేతువరాజు వచ్చె దండెత్తి
వాలికేతువరాజుమీదికి పెద్దరాజు
వై బడి కదిసెను

ఈరు లిద్దరు కదిసి విద్ధరంగమున
కొండలు కొండలు తారసినట్లు
మత్తే భము వారధి మడిచినయట్లు
ఏనుగ ఏనుగ ఎదిరించినట్లు
సింహము సింహము చెల్లించినట్లు
అనుమంతు లఘువుర అట్టటు జూచిగి
కేడించి వానిచెయ్యి కెడమున
చప్పుక
కదిసి వాలికేతువుని శిరస్సులు
గరిగరిల్లన నరికెను
ఎగసి వాని శిరస్సులు యోజనము
పొడువు
కిలకిలాల్చి ఆ శిరస్సులు కిలకిలా
నవ్వుచును
మళ్ళి వచ్చి వాని శిరస్సులు చొందిని
వ్రాలెను
కుడిభుజమున వానికి కుమ్మరివాడు
ఎడమ భుజమున వానికి కమ్మరివాడు
కుమ్మరివాడు అతుకను కమ్మరివాడు
శీలభిగించెను

ఎప్పటివఱె చాలికేతువు ఏతెంచి రాగ
ఈసారి తనచెయ్యి దరితప్పె ననుచు
వల్లపుల పెద్దరాజు వుగ కోపమున
సారథిని నరికెను సమరంబులోన

రథముల గుర్రాల రెజులలో నరికె
(కొండవలె) వాలికేతువురాజు రథము
వరిగె ధరమీద

అవనిపై వాలికేతువురాజు అప్పుడు
నిలిచె

వాలికేతువురాజు వుగకోపమున
కదిసి

కరితురగములు రెండు కదిసిన
యట్లు

అనుమంతు లఘువున ఆ రాజు కదిసి
ఈసారి వక్కసారి వికంగి చుట్టి
గాండీవమున వాని శిరస్సులు ఘరిల్లున
నరికెను

ఎగిసి వాని శిరస్సులు రెండు
యోజనాల పొడవు

కిలార్చుచు వానిశిరస్సులు కిలకిల
నవ్వుచును

మళ్ళివచ్చి వాలికేతువురాజు బొందిని
వ్రాలెను
కుమ్మరివాడు అతుకను కమ్మరివాడు
శీలబిగించను

ఎప్పటివలె వాలికేతువురాజు ఏతెంచి
రాగ

ఈసారి తనచేయి దరితప్పెనేమొ
అట్నున నవ్వి పెద్దరాజు ఆగ్రహించెను
అల్లడి చేసి పల్లడి దుమికెను
హనుమంతు లఘువున ఆ రాజు

లెగిచెను

గాండీవమున వాని శిరస్సులు ఘరిల్లున
నరికెను

ఎగిసి వానిశిరస్సులు మూడు
యోజనాల పొడువున

కిలార్చుచు వాని శిరస్సులు కిలకిల
నవ్వుచును

మళ్ళి వచ్చి వాలికేతువు బొందిని
వ్రాలెను

వాలంగా జూచి పల్లపుల రాజు
అప్పుడు పెద్దరాజు ఏమని పల్కెను ?
“తాను సత్యముగల సాహసు
డై తను

శిరస్సులు మొండెమున మొలచి
రావలెను

ఎంగిలి ప్రాణానికి ఆశించితివి
వాలికేతువురాజు :

ఈడై న రాజువని యుద్ధాని కౌన్తిని
సరియైన రాజువని జగదాన కౌన్తిని
ఎన్నాళ్ళు బ్రతికినను రెండే కద
అంతకన్నా కలద ఆ బ్రహ్మవాలు”
అని యిట్లు పెద్దరాజు ఎగ్గు లెన్నగను
వాలికేతువురాజు కడ నున్నవారు

వీరులు శూరులు విక్రమార్కులును
వాడిలు తోరణాలు రాజుమీద వంచిరి
బాణాలు
సూరీడు అనేబాణం పెద్దన్నను
చుట్టుకొని మందెను
యముడు అనే బాణం పెద్దన్న
ఎదయందు నాదె
శనేశ్వరుడనే బాణం పెద్దన్నకు
సరికట్టి వెడలెను
తూమంటి బొందికి తూరె బాణాలు
కంచువంటి బొందికి కదిసె బాణాలు
ఏనుగతొండాల వంటి ఎగుభుజంబులను
ఎగుభుజంబులను ఏట్లు పోట్లాయెను
అరిటి స్తంభాలవంటి పెద్దన్న తొడలను
అలుగులు నాదెను
రాజు శిరసున ధయించిన ముత్యాల
కిరీటము
తుపాకివేట్లకు తునియలై పోయెను
రాజు రొమ్మున తొడిగిన వజ్రాంగి
జోడు

బాణాల వేట్లకు భగ్గున మందెను
చంద్రమండలం గట్టె వ్రాలె
సక్షత్రాలు
సూర్యమండలం గట్టె చుక్కలు
వ్రాలెను
కాలము చేరువాయె గంగ వైదొలిగె
వల్లపుల గోపికొమాళ్ళకు వజ్రాయు
ధాలు నాదె
దండిగా రాజుల తలలు ఖండించి
అల్లరి మూకల హతముగా నరికి
పుల్లపుల వెంగళుడు భూమిపై
వరిగెను
దోవనాదులు చేసి దొరల ఖండించి
మాహకొని జెట్టిబోయిన మాధవుడు
వరిగెను
వలపట వల్లపులు దాపట
తిరుమందులు
విరసముగా పోట్లాడి రాజు ఇరుగడల
వరిగిరి

పెద్దిరాజు యుద్ధరంగమున వరుగుట

వలరాజు పుత్రుండు పోట్లబడి వరిగె
ధరమీద పనివేళ్ళ వుండేటి పషిణి వుంగరాలు
వరుగుచు పెద్దిరాజు భట్టను బిలిచి
దక్షిణాది రాజుల గెలిచి తెచ్చిన
చాయల జముదాళి
చిన్ని వేలివుంగరము చిలుకల తాళి

కాకిత రాజుల గెలిచి తెచ్చిన కంచు దక్షిణాన ఆ రాజుకు దానిమ్మ
 రెణభేరి వృక్షము నీడ
 తమ్ములగూడి పంచుకొన్న తరమునాటి పాదాలకాడను పక్షిణి తంగేడు
 పతకము సరులకు సమ్మతిగా దాదిరి వృక్షము
 వంకిణి మొలత్రాడు వాలారిగోరు తులసి బృందావనము తోలగక చేర్చి
 కోదండ పోగులు గొడుగు పావాలు మఠము సన్నాసుల మొగమండపమున
 యాపకాయంతేసి ఏడు సన్నలింగాలు తలకింద డాచెయ్యి తగ వొప్ప నుంచి
 వరసిన నీలాలవంటి ముత్యాల జోడు పలచెయ్యి రాజు తన వొళ్ళుమీద
 అతి వేగమున తన కులాంగికి చేర్చుకొని
 అసియారములు పంపె నిద్రబోయిన చందాన రాజు వుర్విపై
 చూర్చున ఆ రాజుకు తమ్మవృక్షము వరిగెను
 నీడ చావునిద్ర బోయె సంతోషపరుడు
 ఉత్తరమున ఆ రాజుకు ఊడిగచ్చుక్షము మరచి నిద్రబోయె మహాఘనుండు
 నీడ

గంగ పోతురాజును రణరంగమునకు కావలి యుండుట

ఆ రణము కాచేటి ఆదిమాశక్తి కలజెప్పి వచ్చేదాక కల్లి కాయవోయి”
 పట్టుపుట్టము గట్టి పడతి తురగము అని యిట్లు ఆ గంగ ఆడు మాటలకు
 నెక్కి “అక్కరో వో యక్క ఆదిమాశక్తి
 తన తమ్ముడు పోతురాజును డాయంగ ఏ పల్లె పట్నాలు కాస్తేను తనకు
 బిలిచి పూజలు పుష్పాలు భుక్తిముక్తి కలదు
 “కనక రేపల్లెకు కదిలి నే బోయి ఈ పాడు బొందులు కాచిన ఫలమేమి
 ఆవుల పెద్దమ్మకు అనివార్త జెప్పి కలుగును”
 సుదతి పెదమ్మకు శుభవార్త జెప్పి అని యిట్లు పోతురాజు ఆడు మాటలకు

“వినవోయి తమ్ముడా : వివరంబుగాను భరణపై బొందులు తరిపట్టకుండ
యాదవ కులములో ఎన్నికగాను భూమిపై బొందులు బూరటిలకుండ
ఉప్పు నీరు పారుచు ఉన్నంతలోను కల్లి గాయవోయి ఘనుడ పోతన్న
గావులకు కొలువులకు కనకజాతర్లకు అని యిట్లు పోతురాజుకు కల్లి
తాడంత పోతు మేటంత ముద్ద వప్పగించి
ఇలలోన తమ్ముడా ఇల్లడజేతును” పదిలమని చెప్పి గంగ పయనంబు
అని యిట్లు పోతురాజుకు కట్టడిజేసి లాయె
ఆ రాజులమీద లక్షణాలు వుంచెను సేసగిన్నె వక చేత శేష డొక
వేగ చేత
ప్రధానులమీద ముద్దర్లు వుంచెను వేగ భూర్తుల మర్దించ దుడ్డు వక చేత
సిరిగల వీరగంధము చిట్టిపోకుండ హంసల మర్దించ అంబు వక చేత
పెట్టిన తిరుమణి పేడెత్తకుండ డక్కి వక చేతను డమరుకము వక
అల్లిన వీరజడ ముడి విచ్చకుండ చేత
కారిన రక్తము కరుడు కట్టకుండ త్రిశూలము వక చేత సింగిణి వక
కసుపున నక్కలు కారాడకుండ చేత
పల్లన రక్తము పారాడకుండ పరువైన దానిమ్మ పండు వక చేత
గండుచీమలు బొందులు కరచి శూలము వక చేత సురటి వక చేత
పెరగకుండ బద్ది వక చేత పట్టుకొని పయనంబు
కసువెయ్యకుండ దేహము లాయె
గాజుపారకుండ పన్నెండు చేతులా పట్టి ఆయుధాలు
మూకలై భూతాలు ముసురారకుండ రట్టడి భాగాన మెట్లు తా నెక్కిను
ఆకాశమున కాకులు అర్రు వంచకుండ ఏడుకట్ట చేసి గంగ ఎలమి రా
మేదినిపై మృగములు మెడ బట్టెను
వాల్యకుండ పొలో యని పెద్దయ్య రణముకు
ఈగ వాలకుండ లిపట్టకుండ పోతుకాలు చుట్టెను
వుట్టలోని చీమలు పట్టి కరవకుండ కదిలెను రణముపుండి గంగాభవాని

పెద్దన్న పగలు తీర్చగ పెనుమెట్టలు విడుపులకు కట్టిన ఇర్రె కొదమలును
 పట్టెను శాంభవిని కనుగొని యుక్కున బెదిరె
 పెద్దన వీరబయళ్ళు చిన్నబోయి వుండ “త్రుళ్లకుడి త్రుళ్లకుడి
 చింతించె గంగ దుప్పికొదమలార
 గుభగుభ యని గంగ గుబ్బటిల్లంగ పెంపుచేసి మిమ్ము పెంచిన తండ్రి
 ఆరుదార్ల గంగ ఆదుకొని వచ్చెను ఆర్లపెంట రెణములో అలిసి
 కనకరేపల్లెకు కదలి తా వచ్చెను వరిగినాడు
 గండభేరుండాం మొగసాలకాడ అతివేగ రేపల్లెకు ఆపద వచ్చెను”
 గంగాభవాని నిలిచెను శార్దూలమండపము దాటి గంగ
 గంధపట్టెల బోరుతలుపు కదిలించి తానపుడు
 చూచెను సజ్జనాల మేడకు చయ్యన వచ్చె
 కదిపిన కదులపు కంచు బిగువులును ఉక్కుటలుగు మేడమీద వణిత
 ఊపిన ఊగవు ఉక్కు బిగువులును పెద్దమ్మ
 సొంపైన తన చేరి శూలంబుచేత పగడంపు తరికోళ్ళ పట్టెమంచము
 గంధపట్టెల బోరుతలుపు గ్రమ్మున మీద
 పొడిచెను హంసతూలిక పాన్పు నామీద పరిచి
 తలుపుతాళములు వూడి కడకు పరువై న మల్లెలు పాన్పున బోసి
 వైదొలగె మల్లెల పాన్పుపై మదిరాక్షి తాను
 దూలాల కట్టిన దుప్పి కొదమలును ఏనాళ్ల పాపను ఎదను తా జేర్చి
 కంబాలకు కట్టిన కణ్ణు కంబాలకు నీరజాక్షి పెద్దమ్మ నిదురింపగాను
 కొదమలును గొలుసుల దివ్యెలు గొదకొని వెలుగ
 కస్తూరిపిల్లలు ఘన మృగములును గోడకు శూలంబు గొబ్బున జేర్చి

పెద్దమ్మకు గంగ కల చెప్పుట

తలగడ దిక్కున నిలిచి దానిమ్మపండు పెద్దమ్మ తలగడచేర్చెను
 దై త్యసంహరి భుజము చరిచి మేల్కొల్పె భూలోకశక్తి
 పచ్చని వీరసేన పైబార చల్లెను తోయజాక్షి పెద్దమ్మతోడ మాట్లాడెను

“ఆవులవారి కోడలా అర్ధాంగలక్ష్మి :

పంతము గలవారి కోడలా : పణతి

పెద్దమ్మ :

చక్కని దివ్యగోపికా : సభియ

పెద్దమ్మ :

ఏమినిద్ర బోయేవు ఎలమంచి

పెద్దమ్మ :

నీరుమొగ్గల వంటి కన్నులకు నిద్ర

ఎట్లు వచ్చెను

వాలారి కన్నులకు వచ్చెనా నిద్ర

నీ కామంచి కన్నులకు చేటునిద్ర

వచ్చెనా

కాయముడు నిద్ర కప్పెనా నీకు

సంతోషపు నిద్రదే చక్కని తల్లి

పరిణపు నిద్రదే పణతి పెద్దమ్మ

నీ విభవంబు తప్పెను నీ విభుడు

కోల్పోయె

పూచిన బూరుగ భూమికి పరిగెను

కాయలతో గజనిమ్మ కల్లిలో పరిగెను

నట్టింట వుక్కు స్తంభం నడిమికి

విరిగెను

విత్తులగాది చెదరి ఇల్లెల్ల నిండెను

గానకొని వెలిగేటి గొలుసుల దివ్వెలు

మలిగి చీకట్లు గమ్మె మగువరో లేవె

సోమప్ప కెత్తిన సొంపైన దివ్వెలు

భగ్గుభగ్గున మండినట్లాయె భామరో

లేవె

కొమ్మలో నీవున్న కొలువు కూటములు

సిరిగల స్తంభములు చిట్టి పై వరిగెను

కంచు స్తంభంబులు కైవాలి వరిగెను

వీరముప్పిడి స్తంభము విరిగె

లేవమ్మ

సపరచ్చాల మకుటము నడికల్లిలో

చరిగె

అమ్మరో : నీవు కట్టిన అంచు

ఒలిపెంబు

పొగచూచి మంటలో పొద్దె లేవమ్మ

కాంతరో నీ చెవుల కాంతిగల

సొమ్ములు

అగ్నిదేవునకు ప్రియమాయె లేవమ్మ

మగువరో : నీమెడ నున్న

మంగళసూత్రంబు

నిప్పురోపల మండి నీరాయె లేవమ్మ

సఖియరో : నీచేతి సన్న నీలాలు

పెటపెట మంటలో పేలె లేవమ్మ

ఇందుముఖి : నీకు ఇన్నాళ్ళదనుక

కంటికి నిద్ర కానకున్నావు

తరుణిరో : నీవిభుడు దండు

బోలేను

నెరయగ కనులకు నిద్రెట్లు వచ్చె

మత్తేభము విడబడి మడిసె

పెద్దమ్మ :

కొమ్మచేనుగ ధరమీద కూరె

లేవమ్మ :

లేగంబె కరిరాజు శివపురి కేగెను
 రాజు కొల్వబిచ్చిన రత్నాల తమకము
 వనరంగ ధరమీద పరిగె పెద్దమ్మ :
 రాజు పోట్టుబడి రణవీధి లోను
 కైవాలి వరిగెను కాంత పెద్దమ్మ :
 నీ పురుషునకు బట్టేటి భూచక్ర
 గొడుగులు
 భూమిపై వరిగెను పణతి పెద్దమ్మ :
 రాజు పెట్టుకొనేటి రత్న
 భూవణములు
 రక్తాన తడిసెను రాజీవనేత్రి :
 కూర్చిన ముత్యాలు గుట్ట నేపకాలు
 కుంభిని మీద పెద్దమ్మ : కుప్పలు
 పడెను
 చేరు తెగి ముత్యాలు చెదరె లేవమ్మ :
 గుడి విరిగి పెద్దమ్మ : కూలె ధరమీద
 గుడిమీద పసిడికుండలు గుభాలున
 పగిలెను
 సంతానముకొరకు. రాజుని తమ్ముల
 వెడబాపితివి
 సంతానము కలగంగానే తమ్ముల
 మరచితిరి
 పుత్రులకొరకు రాజుని భూము
 లెడబాపితివి
 పుత్రులు గలుగగానె భూములకు
 తిరగరె తిరి

కాన్పులకొరకు కానాక్షులు ఎడబాపి
 వస్త్రీవి
 కాన్పులు గలిగిననాడె కన్నవారిలో
 కలవవేవైతివి
 సంతానము గలిగె నీకు చావు
 నిత్యమయ్యె
 పండెను గర్భము పాడాయె బొంది
 ఇట్టి ఫలములు గలిగె విరిగె వృక్షంబు
 పండుఫలములు గలిగె పాడాయె
 వృక్షము
 పంపాద్రి వీరబయట పంచఖండాలకు
 వైబడి కళ్యాణము వచ్చేటి నాడు
 అడవిడ్డ కొమరమ్మ ఆడిన మాటలు
 తార్కాణ మాయెను తరుణిరో : నీకు
 కొమరగిరి ఆడిన మాటలు
 కొంగుముళ్ళాయె
 కల్యాణ మేనాడు కాన్పులేనాడు
 కల్యాణము పోయిన కాకులు
 మళ్ళవన్నారు
 అయివచ్చినవారికి కల్యాణము
 అయివచ్చే ననిది
 అయిరానివానికి ప్రైవచ్చే ననిది
 వద్దన్న కల్యాణము వలదని వస్త్రీవి
 సంతానము గలిగితే చాలునంటివై
 నీవు

చావు ఏమి లక్షణ మంటివి సఖయ
పెద్దమ్మ :

ఎలనాగ : ఈనిద్ర లేమి లేవమ్మ
సుఖమైన నిద్రలే సఖయరో : నీరు
పణితిరో : నీ నగరున వున్న

పన్నీరుదొంతులు
దొరకొని కూటాలలో దొర్లె లేవమ్మ
రమణిరో నీ నగరున వున్న

రాచకొమార్తెలకు
ముత్యాల పాపటల మురువైన చేర్లు
తెగి

జలజల ముర్యాలు జారె లేవమ్మ
మానవతి : నీదగ్గర వున్న మగువల
కెల్ల

చెంపల తూలాడు చెంగల్వ కొప్పులు
కొప్పులూడి గొజ్జంగులు కుప్పులు
పడెను

తమ్ములగూడి పంచుకున్న తరుచైన
పతకము

చీల వూడి రణమందు చిందె లేవమ్మ
ఎర్రంగ సూర్యుడు ఏతెంచ వేళకు
రాజుచేత నున్నది రచ్చాలు

చెక్కినది
నందుల ముప్పిడి నాగపతికంకణము
జననాథు ముడిచిన జాజుల సరము
పసుధేళ చిన్నిచేలి వాలారిగోరు

రాజు గట్టిన ధట్టి రక్తాన తడిసెను
దిట్టముగ నీ నగరుకు తెత్తురు
అడియారములు

ఆలివేగ తెత్తురు అమ్మరో లేవె
కొంచక రోకళ్ళ కొట్టిన పసుపు
కుంచును నీ మీద గుప్పేరు లేవె
అలసించకలేవె అమ్మ పెద్దమ్మ
మారాచ రుద్రభూమి మనకైన వద్దు
పూబోణి : నీకేల పుణ్యభూములును
నాగప్ప గట్టించిన నందులచెరువు
వెనుక

కోటి అర్థముపెట్టి కొనవమ్మ భూమి
నాగలోకాలు గుణ్ణాలు నదు లేరుపరచి
శోభనాల గుణ్ణాలు సొదు లేరుపరచి
ముదముతో గండభేరుండాల

మొగసాల విప్పించు
జారువద్దెలన్ని పగల గొట్టించు
పొంకముగ గుణ్ణాన పొదిగించవమ్మ
గుగ్గిలపు మ్రాకులు కురుచందనాలు
కుదురుగా గుణ్ణాన గుప్పించ వమ్మ
మంచి గంధపుచెక్కల మ్రాకుల
నడుమ

మన్నీడు నీ విభుని మన్నించవమ్మ
సుదతిరో గుణ్ణాన సొంపు మీరగను
నాలుగు మూలల నందుల నిల్పరే
అయిదుపలు నీవును ఆయ త్రపడుడి

అడవిని ఇల్లుగట్టి ఆలసించవద్దు
మల్లెల మహాదేవి మామిడివనములో
శృంగారతోటలో చిగురుమామిళ్ళ

క్రింద

శ్రీమహాలక్ష్మి అనే తమకంబు

పన్నించవమ్మ

కాంతరో ఆ తమకముమీద గ్రక్కున

ఎక్కవె

రత్నాలు ముత్యాలు రాసులు పోసి

బ్రాహ్మణశ్రీలకు పంచిపెట్టవమ్మ

అంగరంగ వైభోగముతో ఆటలు

పాటలు

ఆ తమకము మీద నుండి

ఆడించవమ్మ

చెంగి పుణ్యపు నీరాడి చేడరో నీవు

చనజాక్షి : కుంకము పంచిపెట్టవమ్మ

పూచిన బూరుగుక్రింద పొండుగా

నిలిచి

పొంకము నీ పంటి పోలెముచి తీసి

పరగంగ అందరకు పంచిపెట్టవమ్మ

చంపుడు కట్టనెక్కి సభియరో నీవు

పరగంగ నీచేతి పషిణి నిమ్మపండ్లు

మూరాచ అప్పల చేతికి

అందియ్యవమ్మ”

కంచెప్పి గంగ తా కడమ వై దొలగె

పక్కనున్న పాపసు పారంగ జూచి

కంకణాల చేత గారవించి దువ్వె

అదిరిపడి ఆ పాప ఆవుర్న అడిరె

అడలకు అడలకు అబ్బరపు పట్టి

అజుడు నీకు పాపన్న అడల

వ్రాసినాడు

తల్లిదండ్రుల కరువు చేసె తాకట్ట

బ్రహ్మ

అని పాప నూరడించె భాగీరథి గంగ

గొలుసుల దివ్యెలు గొబ్బున మలిపె

కంబాల దివ్యెలు గ్రక్కున మలిపె

కూటాలు మళ్ళిపోత (గంగ) కూతలు

వేసె

అంత్రపురము మళ్ళిపోత (గంగ)

ఆర్భాటము చేసె

ఆర్థ పెంట రణమునకు అరుదెంచె

గంగ

కలగని పెద్దమ్మ గ్రక్కున లేచె

పక్కనున్న పాప పామై పొల్లెను

తలగడ దిండ్లన్ని త్రాచులై తోచెను

కొప్పులో గొజ్జంగులు కుటిలకుంతలకు

పక్కనున్న మల్లెలు పాములై

పొల్లెను

నడుము నక్కున విరిగె

సలినాయతాక్షికి

ఎడమనున్న నల్లగుండె ఏడు

చప్పులాయె

వొళ్ళు చాలు పుట్టె వొణిత

కప్పుడును

మేనెల్ల పులించి మెంతలను లేపెను

“అమ్మలార లేరమ్మ అంచె

దాదులార :

కాని కల గంటిని కాంతలార

లేరమ్మ

చిన్నబోయి వున్నది సిరిగల

దివాణము

సిద్ధముగా కలగంటి శివుడు

దయతప్పె నేమొ

చేటుకూటాలు తెలియదప్పెను

చూడరమ్మ

చేరదు నా మనసు వో యక్కలార :

చెదరిపోయె తనువు

గడగడ వణకి తల్లడించెను గుండె

బాలలు గలిగిరి బ్రతికే మనుకొంటిని

వోర్వలేక దైవము వై దొలిగె నేమొ

కొండెవారి కొండు, గోవుల గంగు

ఎండెండి దాదులార : ఓ వెలదులార :

ఒప్పని గల గంటిని ఓ వెలదులార :

కాని కల గంటిని ఓ కాంతలార !”

అలివేణి మాటలకు అదిరిపడి లేచిరి

ఏమి కల గంటివి ఎలచుంచి పెద్దమ్మ

“వల్లవులు కొలిచేటి వజ్రమాణిక్యాల

గంగ

ఓరుమండులు కొలిచేటి లేనెచ్చెల్లు

గంగ

అమ్మని చచ్చి నా ఆర్తండు నిలిచి

చేరి నాకు చేటుదార్త చెప్పెను వినుడి

నిలువ చాచించదు నెంతులార : నాకు

కన్నతల్లి చాలె చచ్చి నాకు కానికల

చెప్పెను

వొచ్చని కల గంటి వొళ్ళు చాలు

పుట్టె వో యమ్మలార :

నెంతులార : నా గుండె నేడు

తల్లడి

కన్నట్టి కల జెప్పెద కాంతలార

రాను

విన్నట్టె నాకు విప్పన్నము చాచి”

పణతి గోవుల గంగు పద్మాక్షి

పలికెను :

“అమ్మరో నే జెల్ల అతిచ పెదమ్మ

ఏమి కల గంటివో ఎలనాగ నీవు

పంపాద్రిలో నీవు కన్న కలలు మారు

ప్రథమాన వుండును

ఎలచుంచిలో నీవు కన్నకలలు మా

ఎదయందు వుండును

కల్యాణములో నీవు కానికల గంటివి

కల్యాణము కలలు కనిపించవచ్చు

రమణిరో కల్యాణపు రాచ

కొమార్తెలు

కలలు విప్పర్జము చేయకలరమ్మ
వారు”

ఆమాటకు పెద్దమ్మ అతి శీఘ్రమునను
పన్నిద్దరు దాదుల పయనంబు చేసె
చుడమెత్తి పరుగున మగువలార

వేగ

కల్యాణముకు కదలిపొండి మీరు
కల్యాణపు తలారి మారెన్నకు తగ
నొప్పజెప్పిరి

గంట హారాదిరుగు వీరగంట
సామునకు వినబడ జెప్పిరి

చుగువ పెందోట ముద్దమ్మ నగరు
వేగమే జొచ్చిరి వెలదు లావేళ
పెందోట ముద్దమ్మను పేర్కొని

పిలచి

“పంకజ నేత్రి : పెద్ద గంధావతి :
పుష్ప గంధావతి : భూలోక చిందు :
అలుగుల సురదేవి : అక్క

మాదేవులు :

వనజాక్షి చెంచుల వల్లంబిరాలు :

పిచ్చుకుళ్ల మాదేవి : పికుళ

లక్ష్మవమ్మ :

కూర్మి లక్ష్మవమ్మ : కొమ్మలార

వినుడి

రేపల్లెటోపల నెలతి పెద్దమ్మ

కానికల కని వేడు కడు వేగమూన

చేరి కల చెప్పను చెల్లెండ్లు లేరు

దాసి కల చెప్పను దాదులు లేరు

పరభూములకు వస్త్రమి బంధువులు
లేరు

వెరగుబడి మాయమ్మ వేగంబె మిమ్ము
రమ్మని పంపెను రారమ్మ మీరు”

ఆ మాటకు కల్యాణపు అప్ప
లేమనిరి

“రాజులు పట్నాన లేని వేళలను

నారీమణులార నగరువెళ్ళ న్యాయంబు
కాదు

ఏమి పని కలిగెను ఎలమంచి

పెద్దమ్మకు

పదరమ్మ పోదాము పద్మాక్షులార :”

పట్టు పటావళ్ళు గట్టి పయనంబు

లైరి

ఉడుతవన్నె పట్టు ఉదయ రాగములు

పులిపట్టు వలిపట్టు పసి నిమ్మపట్టు

కరకంచు మట్టెలు కాల పిల్లెళ్ళు

వీర బొబ్బిలికాయలు వ్రేలి

వుంగరములు

వేగంబె ధరియించిరి వెలదు లందరును

వన్నెగల వస్త్రాలు వలనొప్ప గట్టిరి

అప్పలు చెల్లెండ్లు అతి వేగమూన

తొడవులు పెనుగాడ తోడి కోడండ్లు

కస్తూరి బొట్టులు కాంత లందరును

చెంగల్వ ముడిచిరి చేడె లందరును
కట్టిరి చల్వలు కాళ్ళ పెనుగాద
వేగమే పయనమైరి వెలడు లందరును
ఆడబెస్తలు పల్లకిలు ఆడ్డుపట్టించి
పల్లకి లెక్కిరి పడతు లందరును
పదిలమని తలవర్ల పట్నాన వుంచి
కనకరేపల్లెకు కదిలి రందరును
బంగారు స్తంభాల మద్దికాయల

చవికెలో

పట్టుతివాచీలు పరపించె పణి

పెద్దమ్మ

అప్పలు చెల్లెండ్రు అతి గారవమున
కుస్తరించి అప్పలను కూర్చుండ

బెట్టె

జాలవల్లికలోన జననాథు దేవి
గంధము కస్తూరి కలువగిన్నెలును
మంచిగంధము పరిమళాదులు మన్నీని
దేవులు

ఉప్పొంగి అప్పలకు ఉరువున పూసి
శంభుని మదిరాక్షి చెల్లెండ్ర కెల్ల
కనుగొని గంధము కంఠముల పూసి
వప్పుగా అప్పలకు వయన వయనాన
కర్పూర బాగాలు కాంతలకు ఇచ్చి
బంగారు గద్దెమీద భామ కూర్చుండె
ముచ్చట వార్తలు ముదమొప్ప నాడి
అప్పుడు కల్యాణపు అప్ప లేమనిరి ?

“రమణిరో : పెద్దమ్మ మమ్ము
రమ్మనుట ఏమి ?

అప్పరో చెప్పవే అలిసీలవేణి
చెప్ప”మని ఆడిగిన చెల్లెండ్ర తోను
కడువేగ పెద్దమ్మ కల చెప్పసాగి
“వినరమ్మ అప్పలార నా

విన్నపంబు

ఏడుతరముల కాణాచి ఎలమంచి

తుమ్మపూడి

పదితరముల కాణాచి పంపాద్రి

పట్నం

ఎలమంచి పట్నము ఎడమాయె

మాకు

పంపాద్రిపట్నము పాడు చేసితిని

కలిగిన కన్నవారు కడు దూరమైరి

జన్మభూములు విడిస్తీమి

సంతానము కొరకు

చలము చేసి నా విభుని సరివారిని

బాపితిని

కంటసమున విభుని కన్నవారిని

బాపితిని

మనసు చెదరనాడి మగువ నుద్దప్ప

సంతానములేని యిద్దు బావిడికొట్టె

మట్టిబిడె

తనయులు లేని యిల్లు తూములేని.

చెరువు

చిట్టడుగు లేని యిండ్లు క్షితిమీద
గుళ్లు
శిలలేని గుడి చీకటి కొట్ట మంటిని
సుతులు లేని యిల్లు చూడ దోష
మంటిని
బాలలు లేని యిండ్లు బసవన్న
ఆరగించడు
కొడుకులు లేని యింట కుడవరు
జంగా లంటిని
ధనమెంత యున్నను దాయాదుల
పాలంటిని
సంతానము లేని సంపదలు ఏలంటిని
పుత్రులు లేనిచో భూములేల తనకు
తనయులు లేనిచో తనువులు
ఏలంటిని

రట్టుకు లోనైన రాజును ఎడబాపితిని
కల్యాణపు భూమి కాణాచి ఆయె
తనకు
ఆత్మబంధువులై నా మీరే అప్పలై నా
మీరే
నా తోడబుట్టిన నా యక్కలార !
కన్నకల చెప్పేను కాంతలార
వినరమ్మ”
అ వార్తకు కల్యాణపు అప్ప లేమనిరి
“ఇంత చింతపడేవు ఎలమంచి
పెద్దమ్మ
నారీమణి నీవు కన్నకల నాతో
చెప్పవమ్మ”
అని కల్యాణపు అప్ప లడిగినను

కల్యాణపు రాజకుమార్తెలు పెద్దమ్మకు కల విప్పిచెప్పుట

“కన్నకల చెప్పేను కాంతలార
వినరమ్మ
పూచిన బూరుగ భూమిపై వరగ
కలగంటిని
ఈ కల ఎవరికి పడునో మీరు
వివరించరమ్మ”
“పూచిన బూరుగై తే పెద్దమ్మ నీ
భూపతికే పడును”

“మరియొక కలగంటి మగువలార
తాను”
“ఏమి కలగంటివే ఎలమంచి
పెద్దమ్మ”
“కాయలతో గజనిమ్మ కల్లిలో వరగ
కలగంటి”
“కాయలతో గజనిమ్మ అయితేను
ఘనము పెద్దిరాజు కల్లిలో వరిగెనమ్మ”

“ఇక నొక కల గంటిని ఇంతులార
తాను

విత్తులగాది సడుమ విరుగ కలగంటిని
ఈ కల ఎవరికి బడునో

ఎరిగించరమ్మ”

“విత్తులగాదె అయితేను నీ విభుడు
ఏగ కల గంటివి”

“మరియొక కల గంటిని మగువ
ముద్దమ్మ :

శివునకు బట్టేచి శ్రీతాళ దిబ్బెము

చింద కల గంటిని ఓ చేడెలార

ఈ కన్నకల ఎవరికి పడునో

ఇవరించరమ్మ”

“శ్రీతాళ దిబ్బెమయితే నీయింట

శ్రీలక్ష్మి వై దొలిగెను”

“ఇక నొక కల గంటిని ఇంతులార
తాను

మదపు టేనుగ మడియ కలగంటిని”

“ఏనుగయితే వీ విభుడు ఏగ
కలగంటివి”

“ఇక నొక కలగంటిని ఇంతులార
తాను

పొరాళదిబ్బెము పగల కలగంటిని”

“పొరాళదిబ్బెము పగిలినందులకు

భామరో నీయింట భాగ్యలక్ష్మి
వై దొలిగెను”

“ఇక నొక కల గంటిని ఇంతులార
తాను

కాంతసోమప్పకు ఎత్తిన కంబాల
దివ్వెలు

మలిగి చీకట్లు గ్రమ్మ కలగంటి
మగువ ముద్దమ్మ

ఈ కన్నకల ఎవరికి పడునో
వివరించరమ్మ”

“కంబాల దివ్వెలు మలిగి నందులకు
మగువ పెద్దమ్మ

భామరో నీ యింటి భాగ్యలక్ష్మి
తొలగెను

“ఇక నొక కల గంటి ఇంటి
ముద్దమ్మ

విడబడి కొమ్ము టేనుగ ఏగ
కలగంటి”

“కొమ్ము టేను గయితేను కోమలి
వినుమ

ఎదిరించిన రవుతులను అందరను
గూల్చి

మదన కుంభిళ్ళమీద సీవిభుగు
చెల్లెను”

“ఇక నొక కలగంటిని ఇంతులార
తాను

తలదాటి దూలాలు ధరమీద వరిగెను

ఈ శు ఎవరికి పడునో ఇంతులార
చెప్పడి”

“రచడాకి దూలాలు ధరమీద
వరిగినందులకు

చామసాని పోతన్న దళము నెదిరించి

గద్దరి శత్రువుల కలబడి నరికి

దొరకొని ఏనుగుల తొండాలు నరికి

శరీరమున ఈ చెలు జర్జితముగ నాటి

మహిమీద మీ అన్న మడిసె

పెద్దమ్మ :

“ఇక నొక కలగంటి ఇంతులార

వినుడి

నట్టింట వుక్కు స్తంభము నడిమికి

వరగ కలగంటి”

“స్తంభము విరిగినందులకు కాంత

పెద్దమ్మ

కొమ్మరో నీ విభుడు కూల కల

గంటివి”

ఆ కల విని పెద్దమ్మ హత్తన నవ్వెను

“ఇక నొక కలగంటిని ఇంతులార

వినరమ్మ

రత్నాల తమకము రణములో వరగ

కల గంటిని”

“రత్నాల తమకముయితే రాజు

పెద్దరాజుకు పడునమ్మ”

“మరి యొక కలగంటి మగువలార

తాను

పణతులార గుడి విరిగి పడను కల

గంటిని”

“గుడి అయితే పెద్దమ్మ నీవు గుణ్ణాన
బడుదువు”

“మరియొక కలగంటి మగువ

ముద్దమ్మ :

పక్షిణి కుండలు భూమిమీద పడను

కలగంటి”

“నారీమణి ఈ కల నాటికి పడును

ఆ కల విని పెద్దమ్మ హత్తన నవ్వెను

పకపక నవ్వుచు పణతి పెద్దమ్మ

“ఇక నొక కలగంటి ఇంతులార

వినరమ్మ

పన్నీరు దొంతులు పగల కల గంటి

దొంతుల కడవలు దొర్ల కల గంటి

ఈ కల ఎవరికి పడునో వెలుదులార

చెప్పరే”

“పన్నీరు దొంతులై తేను నీ దగ్గర

పణతులకు పడును

దొంతుల కడవలు దొర్లి నందులకు

రాజుకన్న మనులు రాజులు

ముందరను

మేనున బల్లెలు నాటి మేదినిపై

వరిగితేను

చిత్తరువు ప్రతిమల వంటి సిరిగలశ్రీలు

ఆరూఢిగ గుండమున అందరు

పడుదురు”

ఆ కల విని పెద్దమ్మ అసుమానపడెను కమ్మకొని నామీద కొమ్మ లందరు
“ఇక నొక కల గంటిని ఇంటి రాగ

ముద్దప్ప : కొప్పులూడి గొజ్జంగులు కుప్పలు
పద్మాక్షి : నా దగ్గరనున్న పణతుల బడెను

కెల్ల ఈ కల ఎవరికి పడునో
ముత్యాల చేర్లు తెగె ముదితరో వినవె వివరించరమ్మ”

రంగై న ముత్యాలు రాల కల గంటిని “అమ్మరో నీవు గుణ్ణానకు ఆదుకొని
చేరు తెగి ముత్యాలు చెదర కల పోగ

గంటిని పరువులు బెట్టేటి పణతులకునెల్ల
ఈ కన్నకల ఎవరికి పడునో వివరించ కొప్పులూడి గొజ్జంగులు కుప్పలు

రమ్మ” పడును”
“పణతిరో నీవు గుణ్ణానకు పయనమై పోగ కణుగులోపల బడ కలగంటినమ్మ

అక్కరో నీ దగ్గరనున్న అతివలకు కాలంగ జూచి కాంత లందరును
నెల్ల క స్తిబడి ఏడ్వగ కలగంటి నమ్మ

ముత్యపు కన్నీరు ముఖమెంట జారు ఈ కల ఎవరికి బడునో ఇవరించ
చేరు తెగి ముత్యాలు చెదరి నందులకు రమ్మ”

అక్కరో నీవు గుణ్ణానకు ఆదుకొని “పద్మాక్షి నీవు గుణ్ణానకు పయనమై
పోగ పోగ

చుట్టుమళ్ళవారు చూడవచ్చేరు నిన్ను చుట్టుమళ్ళవారు చూడవచ్చి నిన్ను
కొలుకుల కన్నీరు గోళ్ళ జిమ్మేరు హరహరా అనుచు అడల కల

మగువలు శోకాన మల్లడించేరు గంటివి”
జలజల కన్నీరు జారునో యమ్మ”

“ఇక నొక కల గంటిని ఇంటి ముద్దమ్మ
ఆ కల విని పెద్దమ్మ హరహర యనుచు చేరు తెగి ముత్యాలు చెదర కలగంటి”

“వివరమ్మ ఈ కల వెలచి పెద్దమ్మ
ముద్దమ్మ దంధు భోయిన పరివారము ధరణీశుచుట్లు

“ఇక నొక కల గంటిని ఇంటి ముద్దమ్మ
ముద్దమ్మ

చెదరి చీకాకుపడ కల గంటివమ్మ” పరగంగ మాకులమీద నా విభుని
 “మరియొక కలగంటి మగువలార పన్నించ కలగంటి
 తాను పట్టుచీర విడిచి పసుపుచీర కట్టి
 కూర్చిన ముర్రాలు గుండ్లు నేవళాలు పుణ్యంపు నీరాడ కలగంటి పొన్నల
 కుంభిణి మీద ముద్దకుప్పలు బడెను నీడను
 వినవమ్మ ఈకల వివరంబుగాను” ఇసుకను ఇల్లు కట్టి పసుపున గొరిని
 “పేరుగల దొరలు పెద్దగు తేజీలు నిలిపి
 గద్దరి తేజీలు కలబడి నరికి పట్టి చేటలనోము పదిలముగ నోమి
 ఖర సూర్యబాణాలు కంఠములు నాటి పొందుగా నావంటి పోలెములు తీసి
 శరీరమున ఈటెలు జర్జితముగ నాటి పరగంగ బ్రాహ్మణశ్రీలకు పంచిబెట్ట
 వలపట వల్లవులు దాపట కలగంటి
 తిరుమందులు పషిణియూ పసినిమ్మపండ్లు అప్పలార
 కల్లిలో పోట్లుబడి కైవారి మీ చేతికి అందించ కలగంటి
 వరిగిరమ్మ” ఈకల ఎవరికి పడునో
 ఆ కల విని పెద్దమ్మ హరహరా వివరించరమ్మ”
 యనుచు “ఏడేండ్ల బాలరాజును ఏన్నాళ్ళ
 కల్లిలో యాదవులు కైవారి పాపను
 వరిగినందులకు అలరంగ మా చేతికి అందించ కల
 అమ్మలార తన విభునకు అతిభార గంటివి”
 మాయెనేమొ “చేకొంది కుంకుమ చేటలతోను
 “మరియొక కలగంటి మగువ కుంకుమ వనంతము నామీద గుప్ప
 ముద్దప్ప కలగంటి
 నాగప్ప కట్టించిన నవనందుల చెరువు పసుపు చేటలతోను పదిలముగాను
 వెనుక ఆకులు పోకలు అందరు చెలరేగి
 తరుణిరో గుణ్ణము శ్రవ్యించ కలగంటి చెలరేగి నామీద చల్ల కలగంటి ఓ
 పేరుగల దూలాలు గుణ్ణమున పేర్చ చేడెలార :
 కళగగి

అరుణోదయ వేళకు అప్పలార
తనకు
నెత్తురు అడియారాలు రక్తాన తడిసి
రక్తాన తడిసి రాను కలగంటి
కడకుండి కడదాక కాని కలలాయె
పాపపు సోమపు నాపాల లేదాయె
విషము కుతికను వుంచి నా విభుని
ఎడబాపె
కడలేని భక్తిని ఘనుని పూజిస్తేని
తప్పేది చేస్తేని దైవమా నీకు
తప్పు నావల్ల తా వోర్వవలదె
మాకు కుదురు లేను మాపాల స్వామి
అజుడు మా కిట్లనీ అడల వ్రాసినాడు
దామసాని పోతన్న తమ తోడబుట్టి
వల్లపుల మహారాజు వరచెట్టబట్టి
వగవ పాలె తినే వణిత ముద్దప్ప
అప్పుడు కల్యాణపు అప్ప లేమనిరి

“శీతాకాలము దండబోయిన రాజులు
చిత్తమున వత్తురు
శీతాకాలము కలలు నీ చిత్తాన
పుంచకమ్మ
మొగిలుకాలమున రాజులు
మదియందు వత్తురు
మొగిలుకాలపు కలలు నీ మదియందు
పుంచకమ్మ”
“మొగిలుకాలపు కలలు కావు ముద్దప్ప
మన్నీడు కలవచ్చినాడు మరి
పొల్లుకాదు
శీతాకాలపు కలలు కావు ముద్దప్ప నా
శివుడు కలవచ్చినాడు
ఏగితి చిచ్చున బడ కలగంటి నేను
కలగంటి నేను ఓ వెలదులార !”
కలజెప్ప కలవిప్ప కడు తెల్లవారె
ఎర్రడాలు కప్పిన సూర్యుడు ఏతెంచె
నవుడు

పెద్దిరాజు అడియారములు పెద్దమ్మకు చేరుట

ఆర్ద్రపెంట రణమునుండి అడియారాలు “శీతాకాలము కలలంటివి ముద్దప్ప
తెచ్చిరి అతివలారా : నా శివుని అడియారాలు
అంచలంచెల దాదులు అమ్మ సముఖ వచ్చెను
మైరి

ఇక ఆలస్యము చేయరా''దని అతివలు రఘువీర తమకము పన్నించినాది
 తాను రఘువీర తమకముమీద దేవేంద్రుని
 అరవయ్యారు అపరంజి పక్షేల నివాళి అరుగు
 చేయించెను దేవేంద్రుని అరుగుమీద తివాసి
 సొంపుతో బ్రాహ్మణకన్యలు శోభనం పరిపించెను
 పాద అడియారాలు వైనవై నాన వుంచెను
 బంగారు చెంబుల తీర్థంబు గొంచుక పెద్దమ్మ
 సాంబ్రాణి ధూపాలు సౌభక్తి గొంచుక రాజకట్టిన ధట్టి రక్తమున తడిసి
 ఏనుగ పొడవున అడ్డతెర పట్టించె దిట్టముగ వుండెను తెచ్చిన
 దాదులమీద కైదండ లుంచుకొని అడియారాలు
 ఏకాంతపు మిద్దె దాటి ఏనుగ జల్లులు తరకాసులు దానిమ్మపండ్లు
 ఘోగసాల కాడికి నడిమివ్రేలి వుంగరము నాగపతి
 ఏనుగ మొగసాలకాడికి ఎదురుగా కంకణము
 వచ్చెను నాగపతికంకణము నందుల
 పట్టుచీరలు చించి ప్రాణేశు సురదీయు
 అడియారాలకు బంగారు కిరీటము పవీణ జంఝుంబు
 ప్రాణేశు అడియారాలకు పైద్రిష్టి రుద్రాక్ష తావళము భద్రాక్షసరులు
 తీసెను ఏపకాయలంతేసి ఏడు సన్నలింగాలు
 ఏదుము సాంబ్రాణి వేగముగ వలపట చెక్కిన వెండి తిరువంకిణి
 వేయించెను దాపట కట్టిన పైడికుప్పె జముదాళి
 వారటోసి పెద్దమ్మ వాలి మొక్కెను కోదండ పోగులు గొడుగు పావాలు
 అడియారాలు వై నవై నాన అందుకొనె మోహనమాల ముద్దుటుంగరాలు
 తల్లి అడియారాలు వై నవై నాన వుంచె
 కన్నులకు నద్దుకొనె కాంత తానపుడు పెద్దమ్మ
 రాజు కట్టించిన వుక్కుటరుగు కుడిచెయ్యి లోగాను వలమురి తిరిగి
 మేడలోపలను సాంబ్రాణి వెలిగించె సౌభక్తితోను
 మధికాయ చవికెలో మరి వేగమున గొబ్బున రాజును కొనియాడ సాగెను

హస్తములు ముకుళించి

అపుడిట్టగనియె :

“నా తియ్యమామిడిపండు : గొజ్జంగి

తరువ :

నా పున్నపు వెన్నెల : నా పూర్వ

బలమ :

నా మోక్షముగల రాజు : నా

జోడుకాడ :

అన్నదమ్ముల విడచి అందరను బాసి

పద్దన్న కల్యాణము పలదని వస్తిని

కాదన్న కల్యాణము కద్దని వస్తిని

కల్యాణము వచ్చినందుకు కలిగెను

సంతు

సంతు కలిగిననాడె జన్మభూములకు

మళ్ళిపోద మంటిని నామాట వినవైతివి

నామాట వినవైతివి నా ప్రాణనాథ

సంతు కలిగితే చాలు స్వామిలోకాలకు

త్రోవలు గలిగేనంటివి

పుత్రులు గలిగితే చాలు పుణ్యలోకాలకు

త్రోవలు గలిగేనంటివి

నీవు చెప్పిన మాట మనకు నిజమాయె

విభుడ

ఆర్థపెంటరణము నీకు అస్తమాన

మాయెను

నెత్తురడియారాలు నేర్చుగా బంపితివి

నీ బాలల నెవ్వరికి అప్పగించవైతివి

ఇటువలె సుండునా ఈశ్వర మహిమ”

అడియారాలు తెచ్చినవార్ని అందరిని

పిలిచి

“అంగిరేకుల మారన్న ఆడప ఎల్లారి

కత్తి బట్టిపవాడు కాలారిమారు

గొడుగు బట్టిప వాడు గొడుగు పోలన్న

సురిటి వేసినవాడు కుంచె గోపెండు

భట్టుదేవ రాజులార : ద్రాహ్మణోత్తము

లార :

ఆత్మ బంధులార : ఆశోధ గాండి”

బంటురు చేరెడేసి చిలకముద్ర మాడలు

చిలకముద్ర మాడలు ఈనాము

లిప్పించె

తాళి చపుకట్టు ఇప్పించి సంతోషపరచె

అంగిరేకుల మారన్నను అమ్మ

తా పిలిచి

“మా రాజు పరాక్రమము మాతోను

చెప్పుమ

ఎన్ని కుంభిళ్ళ సాధించె ఎందరు

పగరాజుల గెలిచె

ఎచ్చోట పరిగెనో యదుకుల దీపకుడు

రాజుకన్నా ఘనులు రాజువెంబడి

వచ్చిరి

దాసిన వియ్యము దామసానివారు

భట్టు ఏమైరో బ్రాహ్మణులు ఏమైరో

మా రాజువద్దను ఏ రాజు వరిగెను ?”

ఆ వార్తకు అంగిరేకుల మారన్న
హస్తములు మొగిచి

“అమ్మరో పెద్దమ్మ : అతివేగ వినుమ
రాజు చేసిన యుద్ధము ఘోర

యుద్ధముమ్మ
ఏ డేడు కుంభిళ్ళు ఏర్పరచినాడు

కుంభిళ్ళ రాజుల కూలంగ నరికి
కడ కుంభిణిమీద గరుడ స్తంభ

మెత్తించి
స్తంభాన వీసరిగండ మనే తాము

మెలిపించి
తామున తామెడు జంఝులు కొల

బట్టించినాడు
తాముకు పక జంఝుము కొదవయ్యె

నమ్మ
జంఝుము, కొదవయినపుడే తన

సాహసము తక్కువన్నాడు
వాలికేతువురాజు మీదికి వైబడి నడిచెను

పక జంఝుముకు వైబడి పోరి
లక్ష వెయ్యి జంఝుల రాజుల

కూల్చెను
వాలికేతువునిమీద వైబడి పోరాడి

ఆరు శిరస్సులు పండెండు హస్తాలు
గల

అస్తపతి రాజుకొమారుడు వాలికేతువు
రాజు

రావణ బ్రహ్మాంత రాజుట వాడు
ఎంగిలి ప్రాజాపతు ఆశించినాడు

కుడి భుజమున వానికి కుమ్మరివాడు
ఎడమ భుజమున వానికి కమ్మరివాడు

శిరస్సులు నరికినా మళ్ళీ
అతికిస్తున్నారు

వాలికేతువు రాజు మీద వైరంబు
పూని

ఉదయాస్తమంబున వొక్క కైవడి
పోరి

వాలికేతువురాజు బాణము వక్షస్థలమున
నాటి

అలసి పరగినాడు అమ్మ పెద్దమ్మ
బంగారు రేకుల పరగంగ చదివె

ఆత్మబంధువులార నా అన్నలార
ఎంచగా నా కొడుకు ఏడేండ్లవాడు

కాంత సోమలింగము కాటమరాజు
గంగువారు కట్టించిన పోతుగరిడి

లోపలను
పన్నెద్దరు రాజులతో పట్టి తాళము

పట్టుచున్నాడు
ఈ వార్ల తన సుతునకు విన్నవించు
ఘనెను”

గరిడిలోనున్న కాటమరాజు తండ్రి మరణవార్త వినుట

అమ్మ చేత శంపది ఆ భట్టురాజులు
కాటమరాజు నముఖానికి గ్రమ్మిన

కదిలిరి

అయ్యవనరాన కాటమరాజులు

కై వారము చేసిరి

“కళ్యాణ మహిపతి : కాట భూపతి :

శంభుడా : యాదవాకి చిన్న

సోమలింగమ :

వినుచి కెక్కిన కాటమ :

విక్రమరాలి :

అని భట్టురాజులు అర్పించి చదువ

గంగువారి పోతుగరిడి లోపలను

సంతతి చుభకరుడు : సాము

చేయుచును

మహిమం పన్నిద్దరు మాష్టిలలోను

పట్టి తాళము పట్టి పల్లడి వేయుచు

చుట్ట పేరంజారు బెట్టుగా రాజు

ధాత్రి సంతోషమున దండెములు

దీయు

పందుమురాళ్ళ గోతము రాజు పట్టి

యాడుచును

ఏదుమురాళ్ళ గోతము ఎత్తి

యాడుచును

ముత్తాము రాళ్ళ గోతము మునుగాళ్ళ

జిమ్మెను

పంపిన గుండెత్తి పల్లడి వేయుచు

పోయిదాన దెరుగుచు కొమరు దీపింప

రాగిస్తంభము పట్టి రాగిల్లి పెనుగు

బెండి స్తంభము పట్టి దెరుకుడుగువేయు

ఉక్కు స్తంభముపట్టి దిరపడి పెనుగు

పండిచి దిధముల వటుగరి పెనుగు

గరిడిని సాము చేయు మునుడు

కాటమరాజు

అర్లపెరిచి రణమునుండి అడిచూరాలు

చచ్చెను

అంగిరేకుల మారన్న అచప యల్లారి

బెంచుల వీరమల్ల రుంచె గోవిందు

రణభూపతి యని భట్టురాజుల

పొగడ

పొసగంగ బిరుదులు చదివెను రాజు

పోతురాజు

“ఎనిమిది గొడుగులు దొరయ

శంఖులును

వీరణములమీద వీరనాదాలు

కంచుకొమ్ముల రణభేరి కలిగిన

రాజు :

శరణన్న గాతువు కరుణా విధేయ :

గండ భేరుండాలకు గురువు పెద్దయ్య

నందిచెక్కిములును నరపముజు

గొడుగులు

గంట గాలములును గజలంక పనువడి రణమున పగతుల ద్రుంచి
 బిరుదులు కుంభిళ్ళ రాజుల కూలంగ నరికి
 జల్లిమీద నిలిపిన జగజంపు గొడుగులు ఆర్ద్రపెంట రణమున హతమాయె
 కనకంపు రణభేరి కలిదిన రాజు : నయ్య
 చలరాజుపుత్రుండు వంశవర్ధనుడు అడియారములు చె స్తిమి మీ
 అరులను నురుమాడి ఆ కల్లిలో చెల్లె” అయ్యవద్ద నుండి”
 అని ఆర్పాటము చేసి ఆదిగొని చదువ ఆ వార్త విని రాజు ఆళ్ళున నవ్వెను
 కాటమరాజు విని కడు వేడ్కతోను చెక్కిట బాగాలు చెదరంగ నవ్వెను
 వల్లపుల మా అయ్య దండుబోయి పుక్కిట తాంబూళము భూమిపై
 వచ్చెనేమొ యనుచు పుమిసె
 సోరిగళ్ళ గుండా చూసెను భట్టవంక రాచకుమాళ్ళు చూచి రాజుతో ననిరి
 చిన్నబోయి రాగాసు చేరవచ్చి “వల్లపుల వో రాజు : పంశాబ్ధిచంద్ర :
 చూచెను మీ ఆయ్య కూర్చుండే ధర్మ
 దుర్గ దయ తప్పెనేమొ మా తండ్రి సింహాసనము
 రాదాయె నాకు దక్కేనని నవ్వితివా నా యన్న
 సంగడిలతో రాజు చయ్య నేతెంచె నీవు :
 కొమరై న ముఖశాల కూటమున మీ ఆయ్యకు బట్టేటి భూచక్రాల
 నిలిచె గొడుగు
 అప్పుడు భట్టులు ఆ రాజును గాంచి నారు బట్టేరని నవ్వితివా నరనాథ
 పసి పట్టుభద్రుని ప్రస్తుతి చేసిరి చంద్ర :
 “నకల సౌభాగ్య చతుర మీ ఆయ్యను కొలిచేటి ఆరువేల
 పుణ్యాత్ముడ : వల్లపులు
 నిజలోక పుణ్యాత్మ సీలవర్ణుండ : ఏడు వేల మన్నె తిరుమందులు
 యదుకుల నందన : యశోద తనయ : నన్ను గొలిచేరని నవ్వితివా వల్లపుల
 కాంతిగల చంద్రుడా : కాటమేశ్వరుడ : రాజు :
 కాటమరాజు : మునుడు మీ ఆయ్య తండ్రి చెల్లినాడంటే ధైర్యంబుతోడ

నవ్వేది విహితమా నలనన్న సీవు?"

ఆ మాట కిట్లనెను ఆ రాజునుడు

"అర్థపెంట రణమున మా అయ్య
చెల్లిలేను

సూర్యుని తేజస్సు వేరయి వుండు

నెల తప్పి పొడవవలెను నేలతిమురు
పుట్టవలెను

పగలు నక్షత్రమండలాలు
కానరావలెను

గంగువారి పోతుగరిడి ఎర్రడాలు
కప్పవలెను

నా చేతి కొరుడు కటారి కోల

వక చెయ్యి రెండు చేతులు ధర
తప్పవలెను

నా మెడనున్న వెండి పుత్తడి జందెము
పెనుబాములై మెడను పెనగొన వలెను
మద్దులు మారేళ్ళు మరి సాక్షి పలుక
వలెను

కట్టమీద వున్న రాతిబసవన్న
కాలుదువ్వి ఖణేలు మని రంకె
వెయ్యవలెను

కాకులు మూకలై కలవర పడితే

అప్పుడు మా తండ్రి హతమౌట
నిజము

సొత్తులు పలకలేదు మా అయ్య
చెల్లలేదు"

పట్టుమని పడు తాళములు పట్టెను
రాజు

సూర్యుని లేజస్సు వేరయి రోచె
నెల తప్పి పొడిచెను నేలతిమురు

పుట్టెను
పగలు నక్షత్రమండలాలు కానంగ
వచ్చెను

గంగువారి పోతుగరిడి ఎర్రడాలు
కప్పెను

చెయితప్పి గజ్జెల కటారి కోల
ధరమీద వ్రాలెను

రాజుమెడ నున్న వెండి పుత్తడి
జందెము

పెనుబాములై మెడను పెనగొన సాగె

మద్దులు మారేళ్ళు మరి సాక్షి పలికె
కట్టమీదనున్న రాతిబసవన్న
కాలుదువ్వి ఖణేలుమని రంకె వేసెను
కాకులు మూకలై కలవరపడెను

సొత్తులు పలికెను చక్కని
బాలరాజుకు

అప్పుడు చిన్నబోయెను ఆ
రాజునుడు

చంద్రకాంతి దప్పెను చక్కని
రాజుకు

"సంగడి బాలలార : నా యన్నలార :

అర్థపెంట రణమున మా
అయ్యచెల్లితేను
కంట నీరుపెట్టి కడు దుఃఖపడిన
వగచిన మా తండ్రి వచ్చునా యిటకు
వీర శూరులార : విను దొకమాట
పోట్లాట అంటేను కోటిలాభ మందురు
కల్లి అంటేను కాల యముడందురు
చావు అంటేను పెండ్లియని
సంతోషపడుదురు
చావని వారెవరు జగతిలోపలను
పుట్టినప్పడె బ్రహ్మ గిట్ట వ్రాసినాడు
ఎంత నిట్టరికై న బ్రహ్మదేవునికై న
ఆయువు క్రుంగితే హరుడికై న
వశమ ?
ఎంతవారికై నను నూరేండ్లు కాద :
అంతకన్న కంట ఆ బ్రహ్మవ్రాలు
దుఃఖపడితే పత్తురా ధీరాత్ములార :
అని సమ్మతించెను ఆ రాజునుడు
గంగరాజు కొమారుడు, తమ్ముడు
రాఘవన్నను పిలిచి
పురువార ఎత్తుకొని భరణిపై దించెను
ముద్దుపేరున పిలువంగ ముద్దు
రాఘవన్నను
“శ్రీహున సెలవిచ్చి పంపుమా
తమ్ముడా :
అయ్య చెల్లి న మంభిళ్ళకు కదలి నే
పోయి

అయ్యను సంహరించిన పగరాజును
హతమార్చి
వాని శిరస్సులు తెచ్చి వై నవై నాన
అయ్యపాదాలకాడ కానుక బెట్టి
స్వామిలోకాల సున్న చక్కని మా
అయ్యను
తెచ్చేను నన్నంపు తమ్ముడా
రాఘవన్న :
ఆ మాట విని రాఘవుడు అట్లన
నవ్వెను
“యదువంశపు రాజు : నీ వెంట నే
పత్తును
ఈడై న రాజు యద్ధమునకు
పోంగాను
జోడై న రాజు పట్నాన వుండేది
చుంకనొనన్న
రణమునకు నీవెంట నేను లరుగుట
తెన్న
ఎంతై న నేను నీకు అనుబంధి కాద”
ఆ మాట విని రాజు అపు
డిట్టగనియె :
“ఇద్దరము కదిలిలేను ఏలాగు
తమ్ముడా
మొంతాడు గట్టిన మొగవాడు పట్నాన
లింగమందాయెను
లక్షవెయ్యి జంఝాలు మారాచ
రాజులు

లక్షవెయ్యి జంఝాలు యాదవ

రాచకొమ్మట్ల

కుంభిళ్ళమీదను కూలిరి తమ్ముడా

ఇందరు మరణముకు విడివడి పోతేను

కల్యాణ దేవగిరిపట్నము కనకరేపల్లె

పాడవును తమ్ముడా పట్న
మంతయును

నీవు రణమునకు పోతేను

నే సుండవలెను

నేను రణమునకు పోతేను నీవుండ

వలెను

ఇద్దరము రణమునకు వేంచెయ్యరాదు”

అని యిట్లు తమ్ముని పట్నాన వుంచి

ఘనమైన చక్రాం గరిడిలోపలను

సాధన కొరుట్ల రాజు చక్కన

చేర్చెను

ధరణి సాగి భేతాళునకు దండమా

పెట్టెను

“ఏమని మారుదు భేతాళ ఏమందు

నిన్ను

కాపాడి వకసారి గడప లేవై తివి

వలపక్షపు దై వమా : మా తండ్రిని

వప్పగించి వ స్తివి

దై ర్యంబు చాలక వముజుబంటువై

పారిపోయి వ స్తివి”

దూషించి భేతాళుని దూరెను మిగుల

మట్టిదట్టలతోను మరి జేగ రాగ

వుక్కు-ఓరుగుల మేడమీదనుండి

చలత పెద్దమ్మ

తనయుని రాకడ తల్లి తా జూచెను

చందనగంధుల చయ్యన బిలిచి

“నలినాశులార చూడరే నా తనయును
రాకడ

ఇన్నాళ్ల నా సుతుడు ఏతెంచిరాగ

పల్లకి లందలాలు పడువారి తేజీలు

గొడుగులు పడిగెలు ఘోషించు భేరీలు

ముందర అలికిలు ము స్తీదు రాగ

వెనుక వింజామరలు వేటు రుమాళ్ల

వేయి విధంబుల వేగంబె వచ్చును

ఇప్పుడు వచ్చేరాకడ ఇంతులార

చూడరే

సేసలు వెంట రాలేదు తేజీలు

ఎక్కలేదు

వంటరిగా నా సుతుడు వక్కడే

వస్తున్నాడు

తండ్రిగల రాజుకు తగును

గారాబములు

మురిపెముతో తండ్రిముందర ముద్దు

చూపుదురు

మరహారుడు దయ తప్పె కొడుకు

మురిపెంబు దప్పెను”

తరుణి పెద్దమ్మ యిట్లు తలపోత
పోయగా

తల్లిదివాణముకు తనయుడు వచ్చెను
అరవయ్యారుగురు దాదులు అతివేగ
నంత

ఏనుగు మొగసాలకాడికి ఎదురుగా
వచ్చిరి

పదార్థన చేసిరి బాలరాజు కవుడు
పట్టవస్త్రము దెచ్చి పైదిద్ది తీసిరి
తల్లిదివాణముకు వచ్చెను తనయుడు
నలనన్న

తల్లికి సాష్టాంగ దండంబు పెట్టెను
పుక్కుటదుగుల మేడమీదనుండి తల్లి
కుమారుని చూడగానే గుప్పన
మమికెను

ఏడేండ్ల బాలరాజును ఎత్తుకొనె రల్లి
పురువార ఎత్తుకొని ధరణిపై దించెను
చెక్కిలి ముద్దాడి చక్కని తండ్రిని

“మొక్కకు మొక్కకు కొమార
మొగధీర మునుడవు నీవు

నీయంత రాజులు నీకు మొక్కగను
పసుధేశపుత్ర నాకు వాలి మొక్కితివి
నీవు నిలచి మొక్కిన నిమ్మకము
తనకు

భరణి సాగిలి మొక్క ధర్మంబు
గాదు

దుర్గాల మన్నెవారు విన్న దూతేరు
నిన్ను

పట్నాల రాజులు పలచంగ చూతురు
చావిళ్ల మన్నెవారు చౌకదనము చేతురు
ఆడవారికి మొక్కితే అపకీర్తి కొడుక
హస్తము లెత్తి మొక్కితే మీ

అచార్యులకు మొక్కవలెను
ఆర్థపెంటనున్న మీ అయ్యకు

మొక్కవలెను
నాకేల మొక్కితివి ననుగన్న తండ్రి”

ఆ మాటలకు రాజు అట్లన నవ్వెను
“ఎంత మాటాడితివి ఎల్ల నా తల్లి
నీకన్న గురువెవరు తనకు ఓ ఎత్రితల్లి
తల్లికి మొక్కని స్తనముండు ఏల
తల్లిదండ్రుల బోలిన గురువు

దైవంబు లేడు
పెల్లునంబును బోలిన ఆయుధము
విలలోన లేడు

జటాంగును బోలిన తపస్సు లేదు
ఈ లోకంబు బోలినది ఏ లోకంబు
లేదు”

అ మాటలు తల్లి హాశ్వర్యపడెను
“పుట్టపు పెరగవు భూమిమీద లేవు
ఎంచంగ పెంచంగ ఏడేండ్ల రాజువు
ఎవరు చెప్పిరి కొడుక ఇంతలేసి

బుద్ధులు

రాజశేఖర: మ్రొక్కితే రాజులకు
 మ్రొక్కు
 పడిసాగిల మ్రొక్కుకు పట్నపురాజు
 వన్ను!
 రావోయి కొమార: రాజ నలనన్న!
 మీతండ్రి వ్రాలు వచ్చేను కొడుక
 వుండరాదు ఇచ్చట, స్వామి
 లోకాననుండి చక్కని మీ తండ్రి
 నెత్తురడియారాలు నేర్చుగా పంపెను
 పోరాడి రాజును తెచ్చినందులకు
 నా పుణ్యపశమున నే గోరినట్లు

నా గర్భమున నీయంత కొడుకు
 కలిగిన ఫలము
 శ్రీమాన సెలవిచ్చి పంపుమా కొడుక
 మూజ్జాళ్లు వెళ్లితేను ముండకూడందరు
 వుండరాదు భూమిమీద వుచితంబు
 గాదు
 ఏనాళ్లు వెళ్లితే ఎదవకూడందరు
 అన్నమారగించితే అమరులు మెచ్చరు
 దాహ మారగించరాదు తాంబూళం
 చేయరాదు
 ఏగి రెగచి చూడరాదు ఎవరి ముఖము
 కొడుక!”

తండ్రిపగ తీర్చుటకై కాటమరాజు తల్లి అనుమతి కోరుట

ఆ మాట విని రాజు అట్లననవ్వెను
 “ఎంత మాటాడితివి ఎర్రి నా తల్లి
 ఆర్లపెంట రెణమున మా అయ్య
 చెల్లితేను
 వంటకద్దెలకు ప్రాణ మిచ్చేపదే నో
 కన్నతల్లి!
 పూరిక ప్రాణ మియ్య పుచితము కాదు
 పూబోణి విసుము నీ పురుషునికొరకు
 ప్రాణము నెడబాయ భావ్యంబు కాదు
 నావంటి నూనుడు నీకును గలిగి
 నిప్పులలో ద్రోయ హితమదే తల్లి
 షీలిని లోకము రెల్ల సిరిచాపగను చుట్టి
 చతురమధ్యములు శాణభూములు వెదకి

దేవేంద్ర లోకము తెగువతో పోయి
 ధీరత నీపాలి దేవాధిదేవుని
 కామినీ నీవున్న కనకరేపల్లెకు
 తెచ్చెద నేనిపుడు తల్లి పెద్దమ్మ!
 అమ్మరో సెలనిచ్చి అంపవే నన్ను
 నాతండ్రి చెల్లిన కుంభిళ్లకు కదలి నే
 పోయి
 మా అయ్యను సంహరింభిన
 పగరాజును హతమార్చి
 వాని శిరస్సులు దెచ్చి మా
 తండ్రిపాదముల కాడ
 పాదకాసుక పెద్దేను పో కన్నతల్లి!

ధీరాత్ము నీపాలి దేవాధిదేవుని
తెచ్చేను సన్నంపు తల్లి పెద్దమ్మ

దీవించి భూతిని ధరించుచవమ్మ”

పెద్దమ్మ బాలుని యుద్ధమున కంపుటకు భయపడుట

ఆ మాటకు తల్లి విలవిలబోయె
నాగుబాముపంటి నడుము నక్కున
విరిగెను

ఎడమన వున్న నల్లగుండె ఏడు
వప్పులాయె

నడవ కాళ్లాడక నాతి యిట్టనియె
కరకంతుని దలిచెను కలికి పెద్దమ్మ

గంగను దూరెను కాంత పెద్దమ్మ
‘పాపపు సోమప్ప ఫలము చెరచిలివి
ఏమి జేతును ఈశ్వరా! ఏమందు
విధిని:”

హా పుత్రా! యని రాజును అక్కున
జేర్చె

కొమారుని జూచి కోమలి యిట్టనియె:
‘ఏమని దీవెంతు ఏడేండ్ల కొడుక
నిన్నంప దైర్యంబు నిలాడదు తండ్రి:
రాజు తేజోనిధి: రత్నాంకు కుప్ప:

డువ కాళ్ల లేవు నా ముద్దుచిలుక:
నొసలు మీటితేను కొమార వస

గారేను

నచెక్కిళ్లు మీటితే కొమార పాలు

గారేను

మిక్కిలి నెత్తురుముద్దవు నేకన్న
కొమార:

బాలరాజు లేనాడు? పగరాజు లేనాడు?

మీ తండ్రి చేసిన యుద్ధము
చెప్పేటప్పటికి

ఎడమనున్న నల్లగుండె ఏడు
వప్పులాయెను

కదన రంగము రీతి తుదముట్ట
వినుము

పోడు నరికివై చిన పోలిక నుండు
ఏనుగలు పీనుగలు ఏకమై రణమున

ఏర్పడి వున్నాయి కొడుక ఎట్లు
పంపుదును

అటువంటిరణమున అఖిల భూతములు
కోటానుకోటలు కొరివి భూతములు
బహుభూత గణములు బ్రహ్మ
రాక్షసులు

ప్రేత పిశాచములు రెణములో గల వు
మరివిను మృగములు మందలై

యుండు

తోడేళ్ళు కణుజులు దొడ్ల

మృగములును

మారేడు కణుతులు మందలై యుండు వేణునాదములు నాదించు
 చూడ శక్యము కాదు చొచ్చి యా వెర్రిభూతాలు
 రణము చొక్కలు చంకలకు తగిలించుకొని
 కల్లి చూచి నీవు కలవరపడేవు జమిలికలు వాయించు జంతుభూతములు
 ఏనుగుల చూచి కొడుకా ఏడ్వబోయేవు తలకాయ పుర్రెలు హస్తాంబుచ్చుకొని
 పీనుగుల చూచి కొడుకా పిరికిబారేవు అయ్యగారి శివశక్తులమని అడుగు
 గుర్రాల చూచి కొడుకా గుండెంగిలేవు భూతాలు
 భూతముల చూచి కొడుకా భీతిరిల్లేవు చాలినన్ని పీనుగుల చంక
 నక్కలు తోడేప్పు సరహంసము నిముచ్చుకొని
 మెసవి తిరుగాడుచుండెను త్రిభూతాలు
 పూళలు పెట్టుచు వుకో వుకోయనుచు ఏనుగుల పీనుగుల రాసుల జేసుక
 కొల్లగా భూతాలు గుంపులై యుండును చాలదని వెళ్లేటి జంతుభూతాలు
 కండ లారగించి భూతాలు కావరించి అటువంటి కల్లికి అయ్యా : నిన్నంపి
 వున్నాయి నిమ్మళించి నా బొంది నివిచేస కొడుక
 మాంస మారగించి భూతాలు మత్తులై పగవాని రణముకు బాలరాజు నిన్నంపి
 వున్నాయి మల్లెల పాన్పుమీద మస సెట్టు పొందును
 తన్ను తా నెరుగక దండి భూతాలు చేకొంది నీచేటి చంద్రాయుధాన
 కొవ్వు లారగించి భూతాలు కుట్టుబడి ఏటారు తునియలుగ ఏసిపో కొడుక” :
 యుండు
 కాళ్ళ ఎముకలు పిల్లనగ్రోపుల జేసుక

రాటమరాజు ధైర్యోక్తులు

ఆ మాటకు రాజు అక్కున నవ్వె రాక్షసిభూతాలు నాకు ఎదురదే రల్లి
 “ఆర్థపెంట రణమున మా అయ్య బాలుడనని నీవు భ్రమత పడియేవు
 వుండగాను బాలుడు గాదా తొల్లి దాంత్రిష్టము ?
 శంకభయములు నాకు చెప్పకే రల్లి పూలన చనుద్రావి పొలియించలేద

మూడవ నెలలోనే ముద్దుకృష్ణుండు
బండి పిరగదన్నె బాలుడుగాడ :

ఏడాది బాలుడై ఎగసి తృణావర్తుని
మెడపట్టి కూల్చెను మేదినరుదంద

చిన్నిబాలుడు గాడె సిరియాళుడు తొల్లి
కంచి వాడలు ఏడు కదలించె

ఎరుగవా :

పణి నీ నోముఫలమును గూర్చ

కొమరుడ నైతిని కువలాయతాక్షి :

ఎదురెవరె నా కత్తికి మదిరాక్షి తల్లి

కన్న మోహమున నీవు కానకున్నావు

తొల్లి లంకాపురి పట్నములోను

రాక్షసుల సంహరించిన రాజును నేను

రామలక్ష్మణ కుమారులు బాలలు గార :

రావణసేన లెల్ల మూర్ఖుపో జేసిరి

చిన్నది కాదదే తల్లి సింహపు కొదమ

భద్ర గజముల మీద పడదుముకుట

ఎరుగవా :

చిన్నది కాదదే సాలవపక్షి, ఎరుగవా

తల్లి,

స్వాతికొంగల మీద సొల్పుగా నడిచేది :

చిన్నవాడన్నమాట నీ చిత్తమున

వుంచకు

దేవేంద్ర లోకమున తెగువతో వెదకి

ధీరాత్ము నీపాలి దేవాధిదేవుని

తెచ్చేను నన్నంపు తల్లి పెద్దమ్మ

మరుమాట లాడక మంచి వాక్యమున

అమ్మరో దీవించి అంపవే నన్ను :

ఏనాళ్ల దాకను ఎదురు చూడవమ్మ

ఆనలు బెట్టేను అమ్మరో నీకు

తముకము దిగితివై న త్రయమూర్తు

లాన

అమ్మరో దీవించి అంపకుంటివై న

మీ మామ వలరాజు పాదంబు లాన

మీ అత్త వల్లాంబ పాదంబు లాన

మా అయ్య చెల్లిన కుంభిళ్లకు

అంపకుంటివై న

మా పెదతండ్రి సింహాద్రిరాజు

పాదంబు లాన

ఆర్లపెంట రణములో చెల్లిన మా తండ్రి

పాదంబు లాన

మా పినతండ్రులు యరనూకరాజు

నలనూకరాజు పాదంబు లాన

ఆవుల పోలురాజు పాదంబు ఆన

జంగమాన లింగమాన సదాశివుని ఆన

నీలకంఠుని ఆన నీ పాదంబు లాన

పణిరో నీపట్టి పాపన్న యాన

ననుగన్న తల్లిరో నామీద ఆన

పెద్దమ్మ కాటమరాజును దీవించుట

అమ్మరో దీవించి అంపవే నన్ను”
 అమ్మకు దీవించ ఆడదాయె నోరు
 “ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుక
 ఆకాశవాణి భూకాంతను బోలి
 హరివంశపు రాజు మీ తండ్రిని
 గలుసుక
 తలపువ్వు వాడక తలికే మీ తల్లిని
 కలియ రావన్న!”
 “ఆకాశవాణి భూకాంత దొడ్డవారే కాని
 వారికి వోక్షమున్నది వో కన్నతల్లి”
 “వారికేమి వోక్షమున్నది వో
 కన్నకొడుక?”
 “అన్న తమ్ము డొక చేను పాళ్ళు
 పంచుకొని
 దున్ని పైరులు పెట్టుదు రమ్మ
 అన్నచేను వెండును తమ్ముని చేను
 పంచును
 భూదేవి వలపక్షము కాదటే వో
 కన్నతల్లి:
 ఆకాశవాణి అనగ వినవే వో కన్నతల్లి
 వక భూమిని వర్షములు కురియును
 వకభూమిని శాంబరము దొర్లును
 ఆకాశవాణిది వలపక్షము కాదటే వో
 కన్నతల్లి:
 వోక్షము లేని రాజు కొమారుడను
 తాను

వోక్షములేని దీవెన దీవించవమ్మ”
 “ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుక
 సత్కముగకు దొడ్డవాడు ధర్మరాజును
 బోలి
 హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను
 కలుసుక
 తలపువ్వు వాడక తలికే మీ తల్లిని
 కలియ రావన్న!”
 “వాని దీవెన నేను వల్లనే వో కన్నతల్లి
 ధర్మరాజునగా దొడ్డవాడే కాని
 గురువును జంపిన కులద్రోహి వాడు”
 “ఇక ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుక
 సత్యానికి దొడ్డవాడు హరిచ్చంద్రుని
 బోలి
 హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను
 గలుసుక
 తలపువ్వు వాడక తలికే మీ తల్లిని
 కలియ రావన్న!”
 “హరిచ్చంద్ర మహారాజు దొడ్డవాడే
 కాని
 అలిబిడ్డల ఇల్లిడచేసి అన్యాయము
 చేసినాడమ్మ.
 కులహీనుని గొలిచి తాను
 కులభ్రష్టుడాయె నమ్మ.
 మాలవాని ఇంటికి మధుమాంసంబుం
 కావిడి బెట్టుక గ్రక్కున మోసెను

వాని దీవెన నేను వొల్లనే వో
కన్నతల్లి!”

“ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుకః
సత్కమునకు దొడ్డవాడు బలిచక్రవర్తిని
బోలి

హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను గొంచుక
తలపువ్వు వాడక తలికే మీతల్లిని
కలియ రావన్న!”

“అమ్మా! బలిచక్రవర్తి దొడ్డవాడే కాని
వానికి వోక్షమున్నది వో కన్నతల్లి:
హరి మూడు అడుగులు అడిగి దానంబు

ఇస్తునని దానంబు ఇస్తు నన్నాడు
ఆకాశమును వక అడుగుగా జేసెను
ధరణిని రెండవ అడుగుగా జేసెను
మూడవ అడుగున చక్రవర్తిని

త్రుంగ ద్రొక్కినాడు
వానికి వోక్షము కాదా వో కన్నతల్లి!”

“ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుక
పరాక్రమమునకు దొడ్డవాడు
కార్తవీర్యుండు

ఆ చక్రవర్తిని బోలి నాయన్న
హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను

గొంచుక
తలపువ్వు వాడక తలికే మీతల్లిని
కలియ రావన్న!”

“వాని దీవెన నేను వొల్లనే వో కన్న
తల్లి

గోవుని బ్రాహ్మణుని చెనికిన వాడు”

“ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుకః ?

శౌర్యంబు గలవాడు జమదగ్నిరాముడు
ఆతనిని బోలి నాయన్న
హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను

గొంచుక
తలపువ్వు వాడక తలికే మీ తల్లిని
కలియ రావన్న!”

అది విని కాటమరాజు అశ్చున నవ్వెను

“అమ్మరో ఈ దీవెన హరుషంబు

గాదు
పరశురాము డయితే పరాక్రమశాలియే
కాని

ఆతనికి వోక్షమున్నదే వో కన్నతల్లి
అది యెట్టిదని నీవు అడిగితివైన
తన తండ్రి జమదగ్నికి సమ్మతిగాను
తల్లి రేణుకను తెగటార్చి నట్టి
ఆత్మద్రోహమును అణచంగలేక
హస్తములు ఖండించుకొన్నాడు

అమ్మరో నాడు
అటువంటి దీవెన అమ్మరో వొల్లను.”

“ఏమని దీవించు ఏడేండ్ల కొడుకః
రామ లక్ష్మణుల బోల్తు రాజకుమార?”

“రామలక్ష్మణులును రమణి పెద్దమ్మ
సీతను గోల్పోయిరి క్షితియెల్ల ఎరుగ
వారిబోలు దీవెనలు వల్లను తల్లి”

“హనుసుంతు బోల్తునా అయ్య
సుపుత్ర ?”

“హనుసుంతుడు వినుమ ఆ లంకలోన
కంనిలో ఇంద్రజిత్తుకు కట్టుబడినాడు
వానిబోలు దీవెన పల్లను తల్లి”

రాజుమాటలు విని రమణి యిట్లనియె :

“ఆ దీవెన వద్దంటివి బాల నాతండ్రి
పొందుగా కుశలవుల పోలి నాయన్న

హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను
గొంచుక

తలపువ్వు వాడక తలికే మీతల్లిని
కలియ రావన్న !”

తల్లి దీవించిన తనయు డిట్లనియె :

‘అమ్మరో నీ మాటకు అన వెరతుగాని
ఏల పోలి స్తివే ఎలనాగ నన్ను ?

రాముని సుతులై తే నాకన్న ఘను
తొదురమ్మ

అలనాడు ఎరుగక ఆ రామబలములతో
తెగువతో పోరిరి సామంతమునను

వారి తండ్రిని కానగారేక వసుధేఖ
రాము

తండ్రిని ఎదిరించిన తనయులట వారు
తగదు ఈ దీవెన ధర్మంబు తప్పకు”

“ఏమని దీవెను ఏడేండ్ల కొడుక ?
కృష్ణుని పోల్తునా కులపాపనుండ?”

అన విని తనయుండు అమ్మ కిట్టనియె
“ప్రేవల్లె లోపల రేయిపగలసక

స్త్రీలలో క్రిపించి చెలగుడు నుండు
రోటను గట్టెను లాను యశోద

అంతమున ఎరుకచే ప్రేమిపడ్డాడు
వానిబోలు దీవెన పల్లను తల్లి”

“పాండవుల బోల్తునా పరగ
నా కొడుక?”

“కౌరవులకు పాండవులకు కలహంబు
పుట్టె

జూదమాడి పాండవులు వోడిరి భూమి
ద్రుపదపుత్రిని తమ వెంటబెట్టుకొని

వనవాస మేగిరి పణతి పెద్దమ్మ
వారిని బోలు దీవెన పల్లను తల్లి.”

“ఏమని దీవెను ఏడేండ్ల కొడుక?
సత్యమునకు దొడ్లవాడు గురుభక్తుని
బోలి నాయన్న నీవు

హరివంశపు రాజు మీ అయ్యను
గొంచుక

తలపువ్వు వాడక తలికే మీతల్లిని
కలియ రావన్న !”

“వానికి వోక్షము వున్నదే వో
కన్నతల్లి”

“వానికేమి వోక్షము వో కన్నకొడుక”

గురుభక్తుని చాటువ

“అమ్మా గురుభక్తుడు దొడ్డవాడేకాని
వాని తలిదండ్రులు వుభయ

మానవతమ్మ ధరణి కేతపురాజు

సంతానము లేక చాల కొన్నాళ్లు
పట్టరాని వ్రతములు పట్టిరి వారు
నోమరాని నోములు నోచిరి వారు
ఆకుగాని ఆకెల్ల పత్రిగా నోమిరి
రాయిగాని రాయెల్ల శిలగాను నోమిరి
పన్నెండు ఏండ్లకు పరమేశ్వరుండు
మెచ్చి సంతానము ఇచ్చెను శివుడు
నెమ్మదిగా గర్భంబు నిలచి ఇటువలెను
మల్లికార్జును గుడికి మళ్లి రాగాను
గండభేరుండ పక్షులు పిల్లలు జేసుక
పిల్లమేతలకు పక్షులు పోయె దూరంబు
ధరణి కేతువ రాజుతో

పుభయమానవతమ్మ

ఆ పక్షుల జూచి అధిక సంతోషమయ్యె
ముద్దాడవలెను నా మోహంబు దీర
ధరణి కేతపురాజు వృక్షంబు నెక్కి
పక్షులను దెచ్చి పణికించిందెను
పక్షులను ముద్దాడి పణితియు తాను
ఎప్పటివలె వృక్షముమీద వుంచి

పోయినారు

సప్త సముద్రముల యందు పక్షులు
వేటలాడి

ఏనుగులను తన్నుక వేగంబె వచ్చెను
అంటు దగిలి పిల్లలు అటు

పూరకుండెను

గూళ్లలో పిల్లలు గుభగుభలాడెను
ఏమి కారణంబో ఇన్నాళ్లు ఎదురుగా
వచ్చెను
నరుని యంటు దగిలి నలిగి వున్నాయి
వృక్షముమీద పక్షులు వెతపడ సాగెను
పిల్లలు మేతలంటక పికపిక లాయె
ప్రమానుమీద పక్షులు మల్లడించ సాగెను
చేపట్టి మమ్మంటి చెరచిన వారు
కళ్లు కాళ్ళు లేని కబోదులై పోదురు
అని శాపంబు పెట్టెను పక్షులు నాడు
మల్లికార్జునుగుడికి చేరి చేరక ముందె
కన్నుకాళ్ళు లేని కబోదులై పోయిరి
తొమ్మిదినెలలు వెళ్ళె

పుభయమానవతమ్మకు

కొమ్మకు దొడ్డవాడు కొడుకు జన్మించె
మల్లికార్జునుని పూజకు తంబళ్ళ
బ్రహ్మయ్య వచ్చెను
మల్లికార్జునునకు నైవేద్యము మరి వేగ
పెట్టెను

ధరణి కేతపురాజు పుభయమానవతమ్మ
తంబళ్ళతో నపుడు తగ విన్నవించిరి

చాలినంత ధనము ఇచ్చేము గాని
ఈ బాలను రక్షించుకొమ్మని పరితి
రిట్టరును
అనిన నా బ్రహ్మయ్య లభిక సంకోచ
మందె

ఈదేర్చి పెంచుచు ఇమ్ముని పరితె
పట్టుమని పొత్తుల దాం నడచించినారు
ఎత్తుకొని వచ్చి బ్రహ్మయ్య తన
ఇంటిచేరి కిచ్చెను
పాలను వక పూట వప్పుగా పెంచిరి
పుగ్గపాలు నేతులతో వొప్పుగా
పెంచిరి
చదువు శాస్త్రములు సమముగా నేర్పిరి
పన్నెండేండ్లకు బాలకుని దేవళము
ఇల్లడి జేసిరి

శంభుని దేవళముకు నీవు శీఘ్రానపోయి
శంభునికి పులికాపు చేసి వేగంబె
నై వేద్యం పెట్టుము నాయన్న నీవు
ఆక్కడ కన్నుకాళ్ళులేని కబోదు
లున్నారు
వారికి అన్నపానాదులు సవరించి
రావోయి
నేను శృంగారపు తోటలోనికి శీఘ్రాన
పోయి
పాతుజాతంబులు కోసుక వచ్చెను
గాని

అని చెప్పి బ్రహ్మయ్య ఆ వనమునకు
వచ్చెను
ప్రొద్దున్నే వేచాలయమునకు పోయె
గురుభక్తుడు
దేవములో కబోదులు చందాలము
చేసి యుండగాను
కర్పూర లోహాగ్ని కడిది కుతియంగ
మునరివాండ్లరు జూచి మురియు
కోపాన
కాంబన్నెను వేగ కడు కోవమునను
శంభునకు ఆరగింపు పెట్టెను రాను
తన మేరకు వచ్చెను వేగ
గురుభక్తుడు
పాదుజాతంబులు గోసుక బ్రహ్మయ్య
వచ్చెను

తనయుడు గురుభక్తుని దగ్గరకు
పిలిచి
అన్నా : దేవళముతో కబోదు
లున్నారు
అన్నము పుదకాలు పెట్టి వచ్చినావా ?
లేదా ?
నీవు ఇన్నాళ్ల ఎట్లు పెట్టివచ్చినావో
ఎరుగను నేను
కాళ్ళచేత నేను పెట్టివచ్చినాను
శివా శివా యని బ్రహ్మయ చెవులు
మూసుకొనెను

అన్నా : మీ తల్లిదండ్రాజులు వారు
అని చెప్పి బ్రహ్మయ్య అందోళ
పడగాను

కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిలగాను
వేద బ్రాహ్మణుల పిలిచి చేగంటె
పలికెను

తల్లిదండ్రుల కాళ్లచేతుల తన్నిన
పాపము

ఎటువలె పరిహారమవునో ఎరిగించు
మనెను

వేదశాస్త్రంబులు వెదకి శోధించిరి
అయ్యలు గురుభక్తునకు అతివేగ
జెప్పిరి

కాశీనుంచి రామేశ్వరానికి
రామేశ్వరంనుండి కాశీకి
కావిడిబెట్టి మోసిన కద్దు స్వర్గంబు
అని యిట్లు బ్రాహ్మణులు అటు
చెప్పగాను

గంపల కావిడి కావించుకొనెను
కాశీయాత్ర దల్లెను ఘనము
గురుభక్తుడు

కాశీశ్వరాధుని కానుక సేవించి
గయలోన స్నానంబు గ్రక్కెను
జేసెను

రామేశ్వరానికి తల్లి రాగాను
జనకుని వనమును చేరంగ వచ్చె

జనకుని వనమున చెంగల్వ కొలను
ఆ కొలనుకు కుంభిదేనుగ నీళ్ళకు
వస్తూ

నీళ్ళు కలకలు చేసి పోతూ
వుండగాను

దశరథరాజు ధనస్సు వెక్కిపెట్టెను
ధనుర్పాణము తొడగి తాను
వుండగాను

వనముకు గురుభక్తుడు వచ్చె
నంతలోను

ద్రాహంబు లడిగిరి తల్లిదండ్రులును
భుజమున నున్న కావిడి
ప్రమానుకొమ్మకు చేర్చి

కమండలము అంది గ్రక్కెను నపుడు
వాలుమండేసుక వైశంబె కొలనుకు
వచ్చి

కొలనులో కమండలము గ్రక్కెను
ముంచె
బుడబుడా కమండలము బుడగొట్టె
సాగె

ఏనుగ వచ్చెనని వేసె బాణంబు
వేసిన బాణము ఎదయందు నాదె
శివశివా యని గురుభక్తుడు
తల్లిదండ్రుల దలుచుక

క్షితిమీద వరగి చింతింప సాగెను
మనిషి అలికిడి విని దశరథుం డపుడు

ధనుర్పాణము అప్పుడు గురుభక్తుని

వినిపించె.

ఏమి పాపము చేస్తాని ఈర్ష్య

యనుచు

గురుభక్తుని కడకు గొల్పున వచ్చెను

అప్పుడు గురుభక్తుడు అ రాజును

చూచి

ముదుసళ్ళ పూతకోరి ముందు

బుచ్చుకొంటివి

కన్నుకాళ్లు లేని కబోదు బున్నారు

అన్నరో : నీవు హత్య గట్టుకొంటివి

విని దశరథరాజు విలవిల బోయెను

ప్రాణంబు ఇచ్చెను భక్తుడా నీకు

ఎంగిలి ప్రాణంబు ఏలయ్య తనకు

వినవయ్య దశరథా : విచరంబుగాను

కమండలము నీళ్లు గ్రక్కున దీసుక

వాలుమండ వెంబడే వై శంఖ పోయి

కమండలము అందించు గ్రక్కున నీవు

దాహము ఈయవయ్య దశరథరాజ :

బాణంబు తియ్యవయ్య ప్రాణంబు

నిలువదు

బాణంబు తియ్యగావె పరలోకః ఘోగెను

కమండలము దీసుక దశరథుడు

గ్రక్కున వచ్చెను

సైగను కమండలము గ్రక్కున

ఇచ్చెను

కరుణకు నువ్వదా

రౌనువెయ్యగాను

గురుభక్తుడా : ఎవని వారు

పిలువగాను

పల్కక దశరథుడు పలవరించగాను

పిర్థము చెచ్చిన ధీరును ఎవరు :

దా కొమారుడు వచ్చె అరచేసి

యిప్పుడు

అను మాటలకు లేదు అతిభయ

మంది

నీ నురుడు కొలనిలో నీళ్ళు ముంచగను

బుడబుడమను ధ్వని బుద్ధి నూహించి

కడువేగ ఏస్తాని కరియని సేను

పట్టరా నరుడా : శాపంబు

పట్టుమనగాను

పుత్రశోకము సీక్కు పుట్టు వేగంచె

పుత్రశోకముచేత పోవు ప్రాణంబు

అని ప్రలాపించి వృద్ధులు ప్రాణాలు

విడిచిరి

ఆ శాపంబు దశరథునకు ఖంబులై

తాకెను

వనముకు దలెను వై శంఖ రాముడు

పుత్రశోకముచేత పోయె దశరథుడు

అమ్మా : గురుభక్తుడు అటువంటి

వాడు

అన్నా : మీ తలిదండ్రాజులు వారు

అని చెప్పి బ్రహ్మయ్య అందోళ

పడగాను

కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిలగాను

వేద బ్రాహ్మణుల పిలిచి చేగంబె

పలికెను

తల్లిదండ్రుల కాళ్ళచేతుల తన్నిన

పాపము

ఎటువలె పరిహారమవునో ఎరిగించు

మనెను

వేదశాస్త్రంబులు వెదకి శోధించిరి

అయ్యలు గురుభక్తునకు అతివేగ

జెప్పిరి

కాశీనుంచి రామేశ్వరానికి

రామేశ్వరంనుండి కాశీకి

కావిడిబెట్టి మోసిన కద్దు స్వర్గంబు

అని యిట్లు బ్రాహ్మణులు అటు

చెప్పుగాను

గంపల కావిడి కావించుకొనెను

కాశీయాత్ర దల్లెను ఘనము

గురుభక్తుడు

కాశీశ్వరాధుని కానుక సేవించి

గయలోన స్నానంబు గ్రక్కెను

జేసెను

రామేశ్వరానికి తల్లి రాగాను

జనకుని వనమును చేరంగ వచ్చె

జనకుని వనమున బెంగల్వ కొలను

ఆ కొలనుకు కుంభిచేనుగ నీళ్ళకు

వన్ను

నీళ్ళు కలకలు చేసి పోతూ

వుండగాను

దశరథరాజు ధనస్సు వెక్కిపెట్టెను

ధనుర్పాణము తొడగి తాను

వుండగాను

వనముకు గురుభక్తుడు వచ్చె

నంతలోను

ద్రాహంబు లడిగిరి తల్లిదండ్రులును

భుజమున నున్న కావిడి

మ్రాసుకొమ్మకు చేర్చి

కమండలము అంది గ్రక్కెను నపుడు

వాలుమండేనుక వైశంబె కొలనుకు

వచ్చి

కొలనులో కమండలము గ్రక్కెను

ముంచె

బుడబుడా కమండలము బుడగొట్ట

సాగె

ఏనుగ వచ్చెనని వేసె బాణంబు

వేసిన బాణము ఎదయందు నాలె

నివడిచా యని గురుభక్తుడు

తలిదండ్రుల దలుచుక

క్షితిమీద వరగి చింతింప సాగెను

మనిషి అలికిడి విని దశరథుం డపుడు

ధనుస్వాణుడు ఇప్పుడు గురుభక్తుడై

విడిచెను.

ఏమి పాపము చేస్తాని ఈశ్వరా

యమము

గురుభక్తుని కడకు గొల్చిన వచ్చెను

అప్పుడు గురుభక్తుడు ఆ రాజును

చూచి

ముదుసళ్ళ వూతకోరి ముందు

బుచ్చుకొంటివి

కన్నుకాళ్లు లేని కబోదు లున్నారు

అన్నరో : నీవు మాత్రమే గట్టుకొంటివి

విని దశరథరాజు విలవిల బోయెను

ప్రాణంబు ఇచ్చెను భక్తుడా నీకు

ఎంగిలి ప్రాణంబు ఏలయ్య తనకు

వినవయ్య దశరథా : వివరంబుగాను

కమండలము నీళ్లు గ్రక్కున దీసుక

వాలుమండ వెంటడే వై శంఖ పోయి

కమండలము ఆందించు గ్రక్కున నీవు

దాహము ఈయవయ్య దశరథరాజు :

బాణంబు తియ్యవయ్య ప్రాణంబు

నిలువదు

బాణంబు తియ్యగావె పరలోకః ఘేగెను

కమండలము దీసుక దశరథుడు

గ్రక్కున వచ్చెను

సైగను కమండలము గ్రక్కున

ఇచ్చెను

కమండలము పుడవాలి

కౌసుమయ్యగాను

గురుభక్తుడా : చుని వారు

పిలువగాను

పల్కరిక దశరథుడు పలవరించగాను

శ్రీరఘు తెచ్చిన దీరుడు ఎవరు :

నా కొమారుడు వచ్చె లరదేది

యిప్పుడు

అను మాటలకు రేడు అలిభయ

మంది

నీ నుతుడు కొలనిలో నీళ్లు ముంచగను

బుడమడమను ధ్వని బుద్ధి నూహించి

కడువేగే ఏస్తాని కరిమని నేను

పట్టరా నరుడా : బాపంబు

పట్టుమనగాను

పుత్రశోకము-నీళ్లు పుట్టు మేగంబె

పుత్రశోకముచేత పోవు ప్రాణంబు

అని ప్రలాపించి వృద్ధులు ప్రాణాలు

విడిచిరి

ఆ శాపంబు దశరథునకు ఖంబులై

తాకెను

వనముకు దలెను వై శంఖ రాముడు

పుత్రశోకముచేత పోయే దశరథుడు

అమ్మా : గురుభక్తుడు అటువంటి

భాడు

సంతానము ఇచ్చినంటివి

అల్లపెంట రణము అస్తమాన

జన్మభూములు విడిచి వస్తేను

మాయెను

పుత్రుల నిచ్చే నంటివి పుణ్యభూములు
విడిచి వస్తేను

స్వామి నీ వరపుత్రుడు కాటమరాజు

వక్కడే కుంభిళ్ళకు పైనమైనాడు

సంతానము ఇచ్చినపుడే

తాను కల్యాణము వచ్చిందే కల్ల

జన్మభూములకు మమ్మంపవై తివి

నీవు సంతానము ఇచ్చిందే కల్ల

పుత్రుల ఇచ్చిననాడే భూములకు

నమ్మితి సోమేశ్వర : నమ్మితిని నిన్ను

మరియు పంపవై తివి

నమ్మినందులకు నీవు నట్టేట పుట్టి

మాకు సంతానము గల్గిన సావు

ముంచితివి”

నిత్యమాయెను

తల్యాణ సోమేశ్వరుడు కాటమరాజుకు

అండగా నిలబడుట

అసగానే సోమేశ్వరుడు అమ్మకు

ప్రత్యక్షమాయె

వెన్నుజరచి తల్లిని వెరువకు మనెను

పెద్దమ్మతో పలికె సోమేశ్వరుండు

“తాను బాంబరాజువంటి కదిలి

పోయ్యెను

శంక భయము ఏమి చెప్పకు తల్లి

ఏనాళ్లకు నీకుమారుని నీస

లప్పగించెను”

“నమ్ముదున శంకరా ? నమ్ముదునా

లోకనాయక :

నమ్ముదును గడ్డగార్థర ? నమ్ముదును

త్రపురాంతక ?

గౌరీమనోహర నమ్ముదున నిన్ను ?”

అనుచు ప్రార్థించిన ఆ సాంబమూర్తి

“నమ్మవే పెద్దమ్మ నమ్మవే తల్లి”

నమ్మించె పెద్దమ్మను నందివాహనుడు

సంతోష మాయెను సఖియ పెద్దమ్మకు

సోమప్ప సెలవంది శూరుండు కదిలె

రణవిజయ తేజీని రాజు తా ఎక్కె

రాజుకు కుడిబుజమున పరమేశ్వరుండు

రాజుముందర కదిలె రమణ తోడుతను

తమతండ్రి వేయించిన దవనంపుతోట

కడనుంచి తల్లిని పట్నానక్కు పంపెను

కాటమరాజు తమ తండ్రి చెల్లిన

కుంభిళ్ళకు కదిలె

కాంతి గలిగిన గంగరావులు చాటి
దేవుని గుళ్ళను తెట్టిరావులుచాటి
గంగరావులు చాటి కదిరెను రాజు
అదిగని రాగన్న సాహస ఘుఱుడు
సంగడిలతో ఎదురాయె తమ్ముడు

రాసువన్న

అల్లంతట నింది అంజుచి చేసి
వురువున ఎత్తుకొని వుర్విపై దించె
“అన్నరో నీవు వక్కడివె కల్లికి
ఆరుగుట లెస్సయ్య ?”

అమాటకు రాజు అవుడిట్లగనియె
“అది యేమి తమ్ముడా అంచీమీమాట
శంక భయములు నాకు చెప్పను

తమ్ముడా

చావంటె తమ్ముడా సంతోషపడుచు
రణమంటె తమ్ముడా కల్యాణమందు
సప్త సముద్రములు నాకు

మోకాటిబంటి

పరమేశ్వరు డిచ్చినాడు పంచవన్నెల
దేగ

సోమప్ప ఇచ్చినాడు సొంపైన దేగ
కైలాసపతి ఇచ్చినాడు కనకపువ్వుల

దేగ

ఈశ్వరు డిచ్చినాడు ఇంపైన దేగ
దేవతలు పొగడగా నా దేగకు తెల్లని
పన్నె

నాగవతులు పొగడగా నా దేగకు
సల్లనివన్నె
ఇంద్రు డిచ్చినాడు నా దేగకు ఎర్రని
పన్నె

లెక్కలు గంభర్వులు నాలుక

సక్షతాలు

కన్నులు సూర్యచంద్రాదులు కోపము
అగ్నిదేవుడు

వూపిరి నా దేగకు వాయుదేవు
చందురు

గుప్పన నా దేగ గుఱుచున చెగిస్తే
జడిసి లోకము లన్ని జంబిధులు
ఇంకును

గుప్పన నా దేగ కుంభిణి లెగచిన
పక్షిణాటు లన్నె భస్మమై పోవును
కరుచును పొడుచును కన్నెసిరి దేగ
పిలుపుకు వచ్చును భీకరంబునను

రాజుల జంపు లెక్క మారగించును

కోటి రాజుల బంపి కొవ్వారగించు

కోటి రాజుల బంపి మెద దారగించు

అల్లి రాముడు వట్టింది యిది రణగల్బి
దేగ

పరశురాముడు పట్టింది రణగల్బి దేగ
కాటమరాజు చేతను కనకపువ్వులదేగ
ఎడమచేతను రాజుకు చంపుడు కోల
కుడిచేతను రాజుకు కుచ్చుల దేగ

కాటమరాజు రణముకు కదిలి పోగాను
వచ్చేను తన వెంట సోమేశ్వరుండు
రాజశేఖర : తమ్ముడ రామవన్న

వినుమ

కల్యాణ పజ్జణము కళదప్పి వున్నది

అడమూకలై వున్నది ఆన్నరో వినుమ
మూకచింతమీద మునుకొని కాకులు

పేరేల బారుచు పట్నంబుమీద

ప్రేలుచు నున్నవి భీకరంబుగను

మొగపురుషుడు పట్నాన

లింగమందయ్యె

నేను రణముకు పోతేను నీవుండ

వలెను

నీవు రణముకు పోతేను నేనుండ

వలెను

మారు మాటాడకు మంచి వాక్యమున

భయభీతులు నాకు పుట్టవు తమ్ముడ'

పడిగలు గొడుగులు పట్టుమని యిచ్చె

ధీరుండు పట్నానకు తిరుగ నంపించె

వీరశూరుడు కదిలె విజయ కుంభిణికి

విడబడ్డ ఏనుగవలె వక్కవిధమున

కదిలె

తియ్యమామిడి తోపు తిప్పలు గడిచి

అవసీశుడు వింధ్యాద్రి అడవులు దాటి

ఘనపర్వత మనియేటి గట్టు తా

నెక్కె

ఏడేడు కుంభిళ్లు ఏర్పాటుగా చూచి

శిలలేని దేవళమువలె చిన్నబోయి

వున్న

కుంభిళ్ళ దాపున పన్నెగుడార్లు

కంఠీరవము కై వడి కాటమరాజు

పర్వతము దిగ వురికె ప్రళయ

రుద్రుని బోలి

నీలకంధరుడు కదిలె వుర్వి మిన్నంది

కాటమరాజు తన తండ్రి కళేబరమునకై

రణరంగములలో వెదకుట

వీర కుంభిణి రణము విధమెల్ల జూచి

చెప్ప మోరమైన శల్యముల పెంట

ధరణికి వారిగను తలల పుర్రెలును

మేరమీరి మిగుల మెరయు

ఆయుధములు

వచ్చికి వచ్చికి నలినల జేసి

పోడు నతికేసిన పోలిక నుండ

ఆ రణము చూచి రాజు

ఆశ్చర్యపడెను

మరియొక రణముకు మరియు నేతెంచె

విజయ కుంభిణి చూచి వెదకెను రాజు

పసుధేశు డా రణము వర్ణింపసాగె

కూలిన భద్రగజములు గుర్రపు తలలు దూరమున పడియున్న తలలు
 దీట్టమై మూకలు ధర గప్పి వుండె మొండెములు
 భగ్గుమై పడియున్న బహు పుడమి మొండెము లన్ని పోగులై
 రథంబులును యున్న

వేగమే ఆ రణము విధమెల్ల జూచి అటువంటి ఆ కల్లి అంతయు జూచి
 తన మనసందున తలచె ఈశ్వరుని కదిలె కాటమరాజు కుంతలం
 కంచు కుంభిణికి కదిలె కాటమరాజు సామంతలం కోటకు
 చొరబడి ఆ రణము చూచెను రాజు అచ్చోట రణములు అటు వెదక కదిలె
 నజ్జినజ్జిలై యున్నవి నల్లని శిరసులు జననాథుడు జజ్జువుకుం కోట కేతెంచె
 చెండిన కండలు పిరసుపురైలును కోటపర్జము జూచి కోయిలను జూచి
 బీకాకుగ పడియున్న శిరసులు పీనుగులు కోట పొడుగున పడియుండ
 సరములు గాను

తొలగ నందు లేడు దొక్కలపెంట అది జూచి కాటమరాజు అళ్ళన
 రాజశేఖరుడు వెడకె రణరంగ మంత నవ్వెను
 ఆ రణము వెడలి రా గజకుంభిణి కేతెంచె కనకదుందుభుల కోటకు కదిలెను
 గజకుంభిణి కేతెంచె ఘనుడు సునన్న రాజు
 మడిసిన గజములు మంచి తేజీలు వినుతుడై ఆ కల్లి విధమెల్ల జూచి
 భూమిపై పడియుండె బోరుకొండల కదిలె సాహస ఘనుడు కనకదుర్గ
 రీతి కోటకు

మానవేశ్వరుడు జూచె మడిసిన ఆ కోట వై నంబు అంతయు జూచి
 వారిని పేరుగల రాజు దొక్కలపెంట

ఆ కల్లి అంతయు అతివేగ జూచె కేతెంచె
 రాజు తా గదిలెను రాయకుంభిణికి చూచెను ఆ రాజు చోద్యంబుగాను
 పసుకపై ఆ రణము పర్జింపరాదు

రణభూమి వర్ణన

మురిగిన మాంసంబు మెదడు రక్తంబు
 ఆఘోర ఘోరంబుగా ఆ కల్లి
 వుండెను
 కవుసుకు బొబ్బరితి కదుపులు గూడి
 తొక్కులాడుచున్న డొక్కల పెంటను
 నక్కలు తోడేళ్ళు నరమాంసము
 మెసవి
 వూళలు పెట్టుచు వుక్కి వుక్కి
 యనుచు
 హేరాళ మైనటి ఎలుగులు పులుగులు
 చరియించుచుండెను సమరంబులోను
 కారిన రక్తంబు కడుపార ద్రాగి
 గద్దలు గూబలు కాకిబలగంబు
 మాంసంబులు తినుచు బుస
 పెట్టుచూను
 నంజుశ్శారగించి నడుములు బిగించి
 సుఖమున దిరుగుచు సొక్కు
 భూతములు
 ఆ కల్లిని జూచి రాజు హళ్ళున నవ్వె
 భోరున గదిలెను భూనాయకుండు
 ఆ రాజు కార్దపెంట కోట కేతెంచె
 ఆవేళ సూర్యుడు అస్తాద్రి కరిగె
 ప్రళయ రుద్రుని బోలె పట్టభద్రుండు
 కన్నుల పండువుగ ఆ కల్లి జూచె
 పచ్చి నంజుళ్ళు తిని బారులు దీర్చి

భారతము చదివేటి బ్రహ్మరాక్షసులు
 కండలు మాంసము కడుపార దినియు
 ప్రేలుచు భూతాలు పెనుగాడుచుండు
 మూలుగులు చీకుచును మురియుచు
 రణమున
 హంకరింపుచు నుండు కొన్ని
 భూతములు
 కడుపార దిని మెదడు
 క్రొవ్వారగించి
 కుట్టుబట్టి రణమున గుసుసుభూతాలు
 రక్తమారగించి రణము లోపలను
 గుంపులు గూడుచు గంతు లేయుచును
 మోకాలి ఎముకలు మెచ్చు తమకనుచు
 శాకినీ భూతములు చరియించుచుండు
 ప్రేగులు దొబ్బలు ప్రియ మారగించి
 విర్రవీగుచుండె వెర్రి భూతాలు
 ఈ రీతి దయ్యాల ఎన్నైన గలవు
 తన్ను తా నెరుగక తడబాటు పడుచు
 చాలినంత మాంసము చంక
 నిముడ్చుకొని
 శక్తులు పారాడి చెలగు నా కల్లిని
 మదముతో పీనుగల మోపుల గట్టుక
 తిరిపెమున తిరుగాడు తిర్రి భూతాలు
 పొట్ట బట్టినంత పొంతుగ దినియు
 గాలి పిశాచులు గద్దరింపుచుండును

పెంపుడు దయ్యాలు పీడ పిశాచులు
మేలిమిగ దయ్యాలు వేదములు

చదువుచు

బవరంబులో నుండు బిర్ర
బిగియుచును

దాసీభూతాలు తట్టలు బట్టుక
కావరించి తిరుగు కల్లిమధ్యమున
భేదాకపతు లెల్ల భారతము వినుచు
పాలించి ఏహృద్ధ శివపురాణములు

వినుచు

పెట్టుకీ రసలు చదువుచు

విభవంబుతోను

హాంకార శబ్దమై వుండె నా వేళ

కామినీ భూతములు కనుగ్రుడ్లు

ఓనియు

పిడికాండ్ర వెదురును చిశ్చంబులోను

చాటి చిన్నెలు చూచి పసుధేవ్యుండు

కుంభిని అదరంగ గొబ్బన నారె

కాలాగ్నిరుద్రుడై కత్తి యుళిపించె

కత్తిమెరుపులు చూచి కనిలె భూతాలు

ఇది యేమి ప్రళయమో

ఇంతకాలముకు

కారుచిచ్చువంటి కల్లి ఏతెంచె

ఏది దోష యనుచు వెతుకులాడ హగె

చిల్లరి పిశాచులు చెట్ల పాలాయె

“ఘోరం నో భేదాశ” ముక్తి నాయకుడు

పూని విచారంబు పొందుగా చేసి

“మనుజునాయకు డైతె మన భూమికి

రాడు

హరిహరుడై తే గాని ఈ కల్లికి రాడు

ఎవరై ననూ గాని ఎదురు గావలెను”

తమలోన తమరిట్లు తలపోత చేసి

పరుగున నేతెంచి పడి సాగి మ్రొక్కిరి

కరములు మొగిచిరి కాటమరాజుకు

“నీలవర్ణుడ : మాకు నిను జూడగలిగె

జన్మ హావనమాయె జననాథ : మాకు

కాటమరాజు : మీ తండ్రి మా

కరువెల్ల తీరె

భుక్తిముక్తులు రెండు పుట్టెను మాకు

భక్తవత్సల : నీవు బవర మధ్యమున

నిలిచిన కారణార్థ మేది నీలవర్ణుండ :

మీ ఆయ్య ఆర్థపెంట రణములో

చెండాడి పగతుల

భూపాల : మీతండ్రి మాకు భూతబలి

పెట్టెను

రణబలి పెట్టెను రణగంగలాకు

అలసి వరగినాడయ్య ఆర్థపెంటలోను

ఘోతుటిగ ఆ కల్లి వ్రాలంగ రాదు

విజయశేఖర : మేము నీ వెంట

వత్తుము”

“ఆ కల్లికి ఘోరం : ఇచ్చుదే

పుండ్రుడి

భూతకోట్టను వుంచె

భుజగేంద్రసుతుడు

కొర్లపెంట రణమునకు వచ్చెను

కులదీప భనుడు

కొర్లపెంట రణములో తండ్రిని

వర్ణింప లేక

పట్టిపట్టి చూచెను పడిన పీనుగుల

పీనుగులు మొండెములు రణమున

పిక్కటిల్లగను

దాసి యాబొండుల దగ్గరకు వచ్చెను

వయ్యన తమ తండ్రిని

వర్ణించుచుండెను

ఈ రూపుగాడు తండ్రి ఇచ్చోట లేడు

ధరమీద వరగిన దళముల నెల్ల

విప్పి విప్పి తమ తండ్రిని వివరించి

చూచెను

చీకాకుగా పడియున్న పీనుగుల

చిక్కులు తీసి

వెరువక తమ తండ్రి పోలికలు

ఎత్తెత్తి చూచెను

సొరెడి పీనుగుల జూచి చోద్యంబు

పడుచు

హట్లన నవ్వి రాజు హరహరా

యనుచు

తామసంబున వెదకి తరై నంతంత

సొరిదిలో పడివున్న బొందులు తెచ్చి

పొట్టించి తమతండ్రి పోలికలు చూచె

పురువున కదిలెను పుర్వీశ్వరుండు

పొర్లబడి వున్న పీనుగుల పొట్టించి

చూచి

ఈ రూపు అవునేమొ ఈ బొండి కాదు

అవనిపై బడివున్న బొందులు అన్నియు

చూచె

ఎర్రని శిరస్సులు ఏరి తా తెచ్చి

ఈ శిరస్సు అవునేమొ ఈ తేజంబు

గాదు

అమరించి మొండెములు అతికించి చూచె

చూరములో పడివున్న తునియలు తెచ్చి

కాంత దేహంబున కదించి పట్టి

అవునేమొ కాదేమొ మా తండ్రి

హరిహరు లెరుగుదురు

కమగాని పీనుగుల కదిలించి చూచె

ఖండించి నరికిన కాళ్ళు చేతులును

కిలుకిలు పొసగించి తమ తండ్రిని

పొసగంగ జూచె

తిరిగి తిరిగి తమతండ్రి తీరెల్ల జూచె

అక్కడక్కడ పడివున్న హస్తములు

తెచ్చి

అమరించి తమతండ్రి అందంబు చూచె

శిరసు పెంకులు తెచ్చి చేకూడ బెట్టి

తమతండ్రి తేజంబు తప్పక చూచె

తల్లడపడి రాజు తమతండ్రి నెతుకంగ

అర్ధరాత్రి ఆయెను అయ్య కనరాదు

విక్రమార్కుడు వీరీతి విచారపడుచు

కాటమరాజు తన తండ్రిని కనుగొనలేక విచారించుట

“తరళాక్షి మా తల్లిని తమకాన పెట్టి
ఎదురుచూడ మంటిని ఏనాళ్ళ దాక
ఎలనాగ మా తండ్రిని ఏనాళ్ళ నాటికి
పెద్దిరాజును దెస్తునని పనిజూని వస్తాని
ఏనాళ్ళ ప్రాద్దోయే ఏమి చేయుచును
తల్లిముఖము చూడ మా తండ్రిని
కానలేనైతి”

అల్ల నేరేడువృక్షము క్రింద అలసి
శోకాత్తివేసెను సురల ప్రాప్తిచె
“అఖిల లోకేశ్వరా! ఆదిదేవుండ
కానరా మా తండ్రిని కల్లిలోపలను
హరిసతి వో తల్లి! ఆదిలక్షవమ్మ!
మనుజేశ పెద్దిరాజు మడిసె
కుంభిశ్శమీద
మనుడు మా తండ్రిని కానరా మీరు?
ఈశ్వరా పరమేశ! ఈ కల్లిలోను
పోరాడి మా తండ్రి పుడమిపై వరిగెను
నీవై న చూపయ్య ఈ కల్లిలోను
శిముని కులసతి ఓ పార్వతమ్మ!
మరణించిన మా తండ్రిని మరి
చూపవమ్మ

పర బ్రహ్మమైనట్టి బ్రహ్మ దేవుండ!
సులలార! మా తండ్రిని చూపరే

యనుచు

తైలోక్య సుందరీ! సరస్వతి దేవి!

మన్నె విరోధుల మట్టు మల్లాడి
చెల్లిన మా తండ్రిని చూపవో యమ్మ!
సురలార! మునులార! సురకన్యలార!
తరతరము మా తండ్రిని మీరై న
చూపరే

మింటమీద చుక్కలార! గుంటిమీద
లింగమా :

చెలగుచు నున్నట్టి సంపెంగలార!
పగలేని పగ మా తండ్రి తనపాల
బెట్టుకొని

పరుల పగకై తాను వరిగె నాకల్లి
అలిసివున్న మా అయ్యను కానలేనైతి
చుక్కలార! మా తండ్రిని చూపరే మీరు
తదులార! గిరులార! దైవంబులార!
గరుడ కిన్నెర యక్ష గంధర్వులార!
వీడుగో యని మా తండ్రిని వేగమే
చూపరే

గండభేరుండ పక్షులార! మన
మృగములార!

ప్రేమతో దయ వుంచి మా తండ్రిని
చూపరే

పరిపరి విధముల ప్రళయ కాలిందు
కదిసి రాజుల చంపె కల్లి మదమునను
ఆర్థపెంటలోన హత మయ్యునాడు
కంటిరా మా తండ్రిని కన్నుల జూషణే.

అని దేవతల నెల్ల దూషించి పలికె
పంతమా నాతోను పల్కరే మీరు
తావులు చిడిచి మాతండ్రిని గలిస్తారా
మీరు
దేవకోటుల్లారి: దగ్గమై పోలిరా"

అంకరించి రాజు హరిహరుల దంపగా
అంతట దివినుండి అమరులు జూచిరి
అంతరిక్షమున నిలిచి ఆడి రొకమాట:

"దూషింప నీకేల ధీరుడ వన్న
ధీరుని కడుపున పుట్టిన రణశూరుడ
వన్న

సురిపతి ధీరుడా: సుజన మందార
సురలు దేవతలెల్ల చూడంగ నీవు
సోమప్ప పరమున సోమకులమున బుట్టి
మమ్ములను దూరెదవు మాధవ చంద్ర
మూడు జేనలుగల ముప్పిరి సురియ
వరదూసి యా కత్తి ధరపైన నిలుపు
వెరచి చీకట్లన్ని వీడి పగలగును"

అని యిట్లు దేవతలు ఆడంగ వినియు
సురలు దేవతలును స్తుతి చేయగాను
ఆ మాట విని రాజు అతి సంతసమున
పర్వతము దిగ వురికి ప్రళయ కాలుని
చోలి

వొరఫెరికి కటారి వురువడి జడిపించె
తళతళ మెరిసి కటారి తెలతెల్లనాయె
తెల్లవారిన తెరువున వుండె నంతటను

దురము బొచ్చి రాజు బొడి వెనుకంగ
రవుతుల పొర్లించి రాజుల జూచె
రాజుల పొర్లించి రవుతుల జూచె
ఎఱుయందు చెయ్యివేసి ఎత్తెత్తి
చూసె

తలక్రింద చెయ్యివేసి తలఎత్తి చూసె
పొర్లుచు అడలుచు పొగై దుఃఖాన
తనయుడు వెదకుచు తండ్రిని

రణములో

ఆర్థపెంటకు రాగ అస్తమాన మాయె
ఆర్థపెంట కాచింది అమ్మ భవావి

సోలియు సోలదు శోభనకారి
తమవారు కొల్చిన తరమునాటి వేల్పు
ఆవుల వల్లమ్మ కొలిచిన ఆది

మాశక్తి

పెద్దిరాజు రణము కాచింది పేరుగల
గంగ

పొట్లవన్నె చీర పొంకమైన రవిక
అంతులేని సొమ్ము లమరించి గంగ
జడలు తూలనాడంగ జనవీర గంగ
గగనము మాయచే గజము గావించి
కుదురుగా రణభూమి కుందెన జేసి
వినయంబుతో గంగ వేడుక మీర

దేవగాంధారివలె తేజంబు తోను
పగరాజు శిరస్సుల పాడుచు దంచె

ముందర రాజుల శిరస్సులు
ముక్కలుగ దంచె
కనకపీఠ సువర్ణలో యని గంగ రా
బాడె
అమ్మవారి శమ్ముడు ఆ పోతురాజు
ముప్పైమూళ్ల ముద్రగడ ముదమొప్ప
బట్టెను
పన్నెండుమెట్ల బైరవకిన్నెర వక
చేత బట్టె
ఏబండ్ల మీద కొంగవాలు కత్తి చక
చేత బట్టె
ఏడుకట్ల చేట వక చేత బట్టె
కోటి రాక్షసులను కోటి భూతములను
వెంట బెట్టుకొని

పారా దిరుగుచుండె పోతుల రాజు
ఆ రణము కాసేటి ఆదిమాశక్తి
యాచవ చంద్రుడని ఆత్మలో చెలిసి
తమ్ముడు పోతన్నను దాయంగ బిలచి
“ఎనవయ్య సోదర విక్రమశాలి
ఎవ్వతో రణమును వెదుకుతున్నాడు
సొరిది పీనుంగుల సోపుడు పెట్టుక
వెరవక రణములో వెదుకుతున్నాడు
పురవడి నీ వేగి వుగ్రము చూపి
హరుడవో సరుడవో అది నాకు
చెపుము
అని పల్కి సంగతి కని
రమ్మ” టన్న
కలిసికి పోతురాజు కదలే నా శ్రణము

పోతురాజు కాటమరాజుల వివాదము

చెలిగి గణాదులు చేరి కొలువంగ
మూరలు పన్నెండు ముద్రగడ పట్టి
భూత చేయుచు వచ్చి గగ్గోలు పరచి
పోతురాజుతని పోలిక జూచి
ధీరుడో వీరుడో దినకరుడో లేక
హరియే ముక్కంటయే ఆ
కాలర్దుడుడో
పుణ్యసాహసు డెంత భుజబలుడో కాని
వర్ణింప లేడయ్య వల్లపు రాజును

ఏదేండ్ల రాజుకు ఎదురుగా వచ్చి
నిబ్బరముతో పోతన నిలచి
యిట్లనియె :
“ఎవ్వడవురా నరుడ : ఈవేళకాడ
ఈ రణముకు రాను ఏమి
కారణము ?”
అని పోతురాజు అంకారించి పలికె
హంకారించి భూతాలు వొచ్చి
చుట్టుకొనెను

ఇమ్ముల నుండిన పరమేశ్వరుడు
 ఇట్టగని పలికె
 వెన్ను చరిచిరాజును వెరువకు మనెను
 “వాడే గంగకు తమ్ముడు కల్లి
 పోతురాజు
 బెదరక చెదరక భీతిలేక నీవు
 నేర్పుగా చూట్టాడు నే నెందు పోలేదు”
 ఆ మాట విని రాజు ఆగ్రుడై కదిసె
 “ఎవడను మాటకు ఏపణగించు
 ఎవడవు నన్నుడుగ ఎవడవురోరి ?”
 కాలాగ్ని రుద్రుడై కత్తి యుళిపించె
 పోతురాజు శిరము తెగవెయ్యి
 బోయెను
 బొబ్బలు పెట్టుచు పోతులరాజు
 జడిసి భూతాలతో తబ్బిబ్బులాయె
 కూతలు పెట్టుచు కొరివి దయ్యాలు
 శంకిణీ భూతాలు చెట్ల పాలాయె
 కామినీ భూతాలు కదిలె వేగంబె
 అప్పకొలుపుకు పోతురాజు ఆర్పుచూ
 వచ్చె
 ఎదురుగా బోయి గంగ ఎరవకు మనెను
 ఎన్ను చరచి గంగ ఎరవకు మనెను
 “భూతకోట్లకు నెల్ల పురుషుడవు నీవు
 ఎవరోయి తమ్ముడా : నిన్ను
 ఎదిరించిన వారు ?”
 ఆ మాటకు పోతురాజు అపుడిట్లగనియె

దివడలు చణకుచు తబ్బిబ్బు పడుచు
 “వోయక్క విసవచ్చు వొక విన్నపంబు
 వాడు ఎవడో గాని వివరంబు ఎరుగ
 మహామేరువు వలె మండుచున్నాడు
 ప్రాయంబు ఏడేండ్ల బాలుండు వాడు
 కుడిచేత వానికి కుచ్చుల దేగ
 ఎడమచేతను వుండె చంపుడు కోల
 పొర్లాడు బొందులు పొర్లించి చూచి
 ఎక్కడెక్కడి బొందు లెత్తెత్తి చూచి
 చొచ్చి యా రణమును శోధింపగాను
 ఎవ్వడ వని వాని హెచ్చరించితిని
 ఎవడన్న మాటకు ఎదురుకొనె వాడు
 పలవరించి గణాదులు పారిపోయిరక్క
 దిక్కులేక పోయె దేవు డాతండు
 నిలువలేక నేను నీచాటు కొన్తి
 గ్రక్కున నిటు రాగ కంటిని నిన్ను
 అక్కరో వో యక్క ఆది మాశక్తి”
 నీతి విడి పోతన భీతితో పలికె
 భ్యాతిగా పోతన గంగకు తెలిపె
 ఆ మాట విని గంగ అశ్శున నవ్వె
 విని గంగ తమ్మునికి వివరించి పలికె
 “భువిబల రణశూర భుజ విక్రముండ
 భూరి రాక్షస కోటి పొరిగొను మేటి
 భేతాశకుని బట్టి బెదిరించినావు
 నీకు సాదెవ్వరు నిఖిలంబులోన”
 వెరువకు మని తమ్ము ననఘాత్మతెలిపె

“బెదిరించె పీదెంత దాహు ఏత్రమశాలి
ఇంతగా శోధింప పీదెంత ఘనుడు”
వీరిగా మరియొక్క విధము వుట్టించె
పట్టపగలు చీకట్లు బ్రహ్మాండమెల్ల
గిరికొని చీకట్లు క్రిక్కిరిసి యుండె
రాజపుట తెలిసెను రమణి గంగకుసు
మాయ గలిపించెను మాంకాళి శక్తి
గాంధారి మాంధారి గంగాధర రాత్రి
అమ్మవారు పెరిగెను ఆకాశము పొడవు
అమ్మవారి శిరస్సు కొద్దుగా దోచెను
కొరికి పండ్రెండు వీనుగులు వేసెను
వీనుగుమీద పండ్రెండు పీనుగులు
వేసెను
పీనుగుకు పండ్రెండు జగజ్యోతులు
ముట్టించెను
పండ్రెండు చేతుల పట్టె ఆయుధాలు
సేసగిన్నె వకచేత శేషు డొకచేత
శంఖు వకచేతను చక్రంబు వకచేత
క్రరవాల మొకచేత ఖడ్గ మొకచేత
విల్లంబు తొకచేత వీరె వకచేత
సింగిణి వకచేత శ్రీబాణ మొకచేత
దమరుకము వకచేత డక్కి వకచేత
త్రిశూలమా వకచేత దివ్యాత్మము
వకచేత
జూలంబు వకచేత సురటి వకచేత
అసురుల మర్దించు అంబు వకచేత

భూర్తుల మర్దించు దుడ్డు వకచేత
రాక్షసుల మర్దించు రాము వకచేత
పగరాజుల మర్దించు వసుజు వకచేత
పండ్రెండు చేతుల బట్టె ఆయుధాలు
కుడిపాదమున కట్టింది పంచుడు..

సన్నగణ్ణలు

విడమపాదమున గట్టింది ఎలలేని

ముప్పలు

కొరకొరకు కొరికె కోటి వీనుగులు

నిప్పుల కుంపటి నెత్తిన బెట్టి

భూరి కిన్నెర వకటి భుజమున బెట్టి

యోజనము పొడుగున ఎగబెరిగింది

పండ్రెండు కుచ్చెక్క నేల బారలు

చావుకుంటూ

మట్ల మట్లన వచ్చెను గంగాభవాని

పురుములు వుట్టించి పురిమెను గంగ

మింట మంటలు వుట్టె మినుగురులు

రాలె

అగ్నిరోషమున అసురుసురు మనుచు

భగ్గుభగ్గున మండి భాగీరథి అరిచె

గిటగిట మని కొరలు గీటుచు నంత

పెటపెట మని పండ్లు పెట్టన కొరికె

రాలెను నిప్పులు రాజు చూడంగ

తాడివలె పెరిగి ధరణి మిన్నంటె

కదిసెను మిట్టిపడి గంగ తానంత

గంగా కాటమరాజుల తరకవాదము

కదిసినంతలోన కాటమరాజు

హనుమంతు లఘువున అతివుగ్ర
గతిని

కత్తిని వరబెరికె కరమొప్ప రాజు
ఏడేడ్ల బాలరాజుతో కాంతసోమప్ప
ఏమనుచున్నాడు :

“వెన్ను జల్లున చరచి వెరువకు రాజు
అదియే మీ యిలబెల్లు గంగాభవాని
అపరక బెదరక కనుచూపు చెదరక
తొలగర దానితో మాట్లాడు రాజు :”
ఆ మాట విని రాజు అతివుగ్ర
డగుచు

కాలాగ్నిరుద్రుడై కత్తి రుళిపించి
“రాకు రాకు దైత్య : రాకువే దైత్య :
ఏతును ఏటారు తునియలుగ నిన్ను”
పుక్కిళ్ళు వుల్పించె పూచోణి తాను
కాల్చెను నిప్పులు రాజు చూడంగ
కట్టెట్టు సొక్కుచు ఆడుచు గంగ
కాటమరాజుతో గద్దించి పలికె:
“నడవరా నడవ ఈవేళ కాద
ఈ రణముకు రాను ఏమి కారణము ?”
ఏ కన్న మాటకు ఏమనుచున్నాడు :
“నితివే దైత్య : నాతో
ఎదిరించెదావు”

అగ్రుడై పలికెను ఆ రాజు ఘనుడు
“జడలు తిప్పకే శక్తి నీ మెడలు
నొచ్చేను

తలనిండ జడలు నీవు తాటక వలెను
ఎదిరించి పలికేవు మేదినిమీద
పాము లట్లాడంగ పరువులెత్తేవు
శక్తులనగా నెంత : నీవనగ నెంత
తలపడి ఈ రణము తాము వెతకంగ
తలచూప వెరతురు ధానవులెల్ల
బెడగోడవలె అడ్డము పెరిగి వున్నావు
ఎవరేవే నాతోను ఎదిరించినావు ?
చేష్ట చేయక చెప్పు నీ పేరు ?”
“ఎవడోయి నీవు ? ఏ

రాజుపుత్రుడవు ?
సురిలైన ఈ రణము చొచ్చి రాలేరు
హరుడైన వెరచును నా అగ్నలేక
దేవాధి దేవతలు దేవేంద్రుడు మొదలు
ద్రిష్టించి చూడలేరు ధీరులీ రణము
నడురాత్రి కాడను ఈ రణములోను
వెరువక తిరిగేవు ఎవరు నీపేరు ?
కొసరక నాతోను గొబ్బున చెవుమ ?
తరిమి పురికించు చలము సాధింతును
నాయాగ్న చేతను నరుడరో విమమ
వేలుపులైనను వెరుతురు నాకు”

అని ఘోషాఘోష నార్చి పలికెను శక్తి
విని కాటమరాజు వీరశేఖరుడు
శక్తితో ఎదిరించి చేరి యిట్టనియె
“గంగవో గౌరివో గద్దరించి పలికేపు
శక్తి నని చెప్పేవు చేరి వచ్చేవు
తరచుమాటలు చెప్పకు తర్లి పోవలెను
కుంభిళ్ళపై ఎగసి గుడ్డెర్రజేసేవు
వెలది నీ బింకాలకు జంకేది లేదు
హరిహర బ్రహ్మరుద్రులు అవతార
మెత్తిరి

వారిని బోలిన వల్లపుల రాజును
సురలు యాదవులెల్ల సుందరి పోవె
ప్రమథులు లింగము అపహరించి
మందలో వున్నారు మాయలాడి ఓ వె
జడుపు వెరపు లేదు తర్లి పో నీవు
వంటరిగా ఈ రణము వక్కాడనే
వెతుకంగ

తలదూప వెరవను దానవులైన
నీకు వెరతున నేను నిలచి వున్నావు
చేష్టలు చేయక చెప్పవే నీపేరు?”
“ఏమి నరుడ నన్ను ఎరగకున్నావ
నరనాథ నా పేరు నన్నడిగి నందుకు
నీపేరు చెప్పుమయ్య నీలవట్టుండ?”
“చెప్పవే నీపేరు చిన్నెలు మాని”
“నాపేరు నరుడ చిక్కుల బీరకాయ
అందురు”

“ఏమేమి దైత్య : ఎరుగవా నన్ను :
చిక్కుల బీరకాయ తరిగే కక్కుల
కొడవలి నాపేరు”

“అది ఏమి నరుడ : అంటి వీమాట
కరుకు మేఘమున పుట్టిన మెరుపుతీగె
నాపేరు”

“అదియేమి దైత్య అంటి వీమాట
మెరుపుతీగన పుట్టిన పిల్ల పితుగు
నాపేరు”

“అది ఏమి నరుడ అంటి వీమాట
కాలమునాటి కాంబిది నాపేరు”

“అది యేమి దైత్య అంటి వీమాట
నీపేరు విధియైతే నాపేరు విధినాథు
డందురే”

“అది యేమి నరుడ అంటి వీమాట
ఈ రణముకు రణకొమారై అందురు
నాపేరు”

“అది యేమి దైత్య అంటి వీమాట
నీపేరు రణపెండ్లికొమారై అయితేను
నీ కాలుతొక్కి కంకణం కట్టి
రణపెండ్లికొమారుడు నాపేరు”

“అదియేమి నరుడ అంటి వీమాట
పార్వతి అందురు పట్టభద్రుడ నన్ను”

“అది యేమి దైత్య అంటి వీమాట
పార్వతి నీ పేరయితే పరమేశ్వరుఁ
డందురు నన్ను

కాస్తీ కాస్తీ సరుడ కాస్తీని నేను
గోల కాస్తీన నీవు గోవుల కాస్తీన
కాస్తీకాస్తీ సరుడ కాస్తీని రణము
పొడిచిన బొందులు పులు సెయ్యకుండ
పూసిన వీభూది పొంక మెడలకుండ
కారిన రక్తము కరుడు గట్టకుండ
కట్టిన ధట్టిలు కడు మాయకుండ
మొల్లలు జాజులు ముడి విచ్చకుండ
శ్రీగంధ మెంతయు చిట్టి బోకుండ
భూమిపై బొందులు బుర్రటిల కుండ
ధరణిపై బొందులు తరసిల్లకుండ
కల్లిలో దేహము కనువేయకుండ
ఈగ వాలకుండ ఈపి పెట్టకుండ
రణముకు నక్కలు నటు చొచ్చకుండ
ఆకాశమున పక్షులు అర్రు వంచకుండ
మింటిమీది కాకి మెడ వాల్చకుండ
కమ్ముకొని భూతాలు కదిసి రాకుండ
పోతుటిగ రణము పొంచి చూడకుండ
రణము కాచితిని ఈ రణతలమెల్ల
కాటమరాజనంగానే కాస్తీని నిన్ను
హస్తములెత్తి మ్రొక్కవోయి

యాదవరాజ :

పల్లమ్మ కొలిచిన ప్రజమాణిక్యమును
కొమరన్ను కొలిచిన

కొంగుబంగారమును

పెద్దమ్మ కొలిచిన పేరుగల గంగను
సిరిదేవి కొలిచిన చిత్రువు ప్రతిమను
ఎప్పటి మీ ఇలవేల్పును

యదుకులాధీశ”

ఆ మాటలు విని రాజు ఆగ్రుడై

మండెను

“హస్తములెత్తి మ్రొక్కమంటివి

అతివరో నన్ను

ఎంచంగ పెంచంగ ఏడేడ్ల రాజును

హస్తమెత్తి మ్రొక్కేది ఎరుగను

నేను”

ఆ మాట విని గంగ అశ్శున నవ్వెను

తన రెండు హస్తములెత్తి తగ

నిట్టులనియె

“ఇటువలె మ్రొక్కు”మని ఆనవాలు

తెలిపె

అది చూచి ఆ రాజు అశ్శున నవ్వె

“గంగమ్రొక్కు ముందాయె

నామ్రొక్కు వెనుకాయె”

కొమ్ముతగళ్ళకు కొమ్ముచీనుగలు
 కొమ్ముతగళ్లుగా చలియిత్తు కోమలి
 నీకు
 సరబలి పెట్టుదు నరుల సురుమాడి
 కండలు గుండెలు కానుక చెట్టింతు
 కరికుట్టు చెల్లింతు కల్లిలో నీకు
 రక్త మేరులు పారింతు రమణిరో నీకు
 ఇటువలె సాయమై ఈరితి నున్న
 వుర్లుకొండ యలమంచిలో వుండారు
 బాంధవులు
 మర్లవారి యింట నీవు అనతారమైతి
 మరివేగ జన్మము ఎత్తితివైన
 అప్పుడు శ్రీకల్యాణము లందేనుగాని”
 ఆ మాటలకు గంగ సంతోషించి
 “నమ్ముదునా రాజు నమ్ముచున సిన్న”
 నమ్ముమని గంగను నమ్మించె రాజు
 బలబల తెల్లవారె భాను డుదయించె
 చెటాపటీలు పట్టుకు చేరి రిద్దరును
 ఆర్థపెంట రణముకు వచ్చిరి
 అతివేగమునను
 చూచె నారణమును చోద్యంబుగాను
 ఆర్థపెంట రణము అపుడున్న
 తీరు
 పునుగున జవ్వాది భేదించినట్లు
 మంచిగంధము వాసన మరివేగ వేయ
 కుంకుమ కురువేళ్లు కోరు జవ్వాది

పైగోరు జవ్వాది పచ్చ కస్తూరి
 మొగం పూం వాసన చుట్టెపురు రావి
 చొడ్డుచుట్టెలు విరజాజి చేమంఠపులు
 వాడిపువ్వులు రాసు వాసన వేసుకు
 పరిపరి విధముల పరిమళింపగను
 పులుసును గల్లును కల్లిలో పుట్టంగ
 రాసు
 పూసిన గంధము పురి మాయ లేదు
 కట్టిన దట్టిలు కడు మాయలేదు
 ప్రాణాలు విడువక పడిన ఏనుగులు
 నిద్రపోయిన రీతి ఇలమీద వుండె
 నరికిన శిరసులు నడి కల్లిలోను
 కనిగుడ్డు చెరిచెళ్ళి కరచె నాలుకలు
 తప్పక చూచేటి తలకాయ పురలు
 తెగిపడ్డ తలలును తేజంబు తప్పక
 ఈరితి వుండెను నడి కల్లిలోను
 పరువుపడి నరికితే పడిన తలలన్ని
 నోరు తెరుచుక నెరి రొప్పుచుండు
 పెదవులు కరచుక పడివున్న తలలు
 పొర్లాడు బొందులు బునవెట్టు తలలు
 చిరిగిన పొట్టలు జిర్ర పేగులును
 ఈవిధమున బొందులు విశ్వంబులోను
 ప్రాణములు విడువక పడివున్న
 పీనుగులు
 పండ్లు కొరుకుచు వుండు
 భవరంబులోను

రాప్పేటి చొందులు రోజు పీనుగలు
 కొప్పును దొబ్బలు కుప్పలై వుండె
 గుర్రాలు సర్దాల్లు కూలె రణమందు
 వసుధపై చెల్లిన వుత్తమాశ్వాలు
 పోట్లబడి రణమందు బుసగొట్టుచుండు
 బాణాలు తాకిన భద్రగజాలు
 తొండాలు తెగిపడి దొర్లాడుచుండు
 అరిగెలు గొడుగులు ఆ కల్లిలోను
 వీచెలు నేజాలు విద్ధ రంగమున
 అలుగులు విరిగిన ఆ కల్లిలోను
 బల్లెలు ఈచెలు పందిగొరకలును
 మెండుగా నుండెను మేదినిమీద
 అటువంటి రణమున తమ అయ్యను
 చెడకెను

సూర్య సోమ వీధుల చొచ్చి
 శోధించెను
 ఇందుశేఖరుండు ఈశ్వరుని బోలి
 తనయుండు రణములో తమ తండ్రిని
 పిలిచెను
 కల్లిలో తమ తండ్రి కానరాడనుచు
 వీడు రాజు వీడు బంటని
 వివరించరాదు
 పతకములు మెడనూళ్ళు పైబడి
 సరిబొందులు
 వక్ష వై డూర్య పుష్కరాగాల హారాలు
 మాణిక్యము గోమేధికము ధరించువారు
 వసుధేశుడు తమ తండ్రిని వర్ణింపలేక
 విక్రమార్కుడు తాను విచారపడెను

గంగ కాటమరాజుకు రణరంగమున

హతులైన వీరులను చూపుట

విచారపడగానె గంగ తా నపుడు
 చెట్టబట్టుకొని రాజును సరగున నపుడు
 రణములో చెల్లిన రాజుల నెల్ల
 కడు వేగమున చూపె కాటమరాజుకు
 “మెండుగా రాజుల మేదిని గూల్చె
 బాణాలు దేహమున పరిపూర్తి నాటి
 ధండిబోయిన ధర్మరాజు ధాత్రిపై
 వారిగ”

దండిబోయిన ధర్మరాజును చూచి
 రాజు తా కదిలె
 “మోటకంబుల నెల్ల గొడకొని నరికె
 ఖర సూర్య బాణాలు కంఠమున నాచె
 జననాథుడు జగ్గన వరిగినాడు
 చూడు”
 వారివంక చూచి చాల వగచెను రాజు

“బ్రహ్మవాలు చిరిగెనా బాలలార
మీకు”

మరి రెండు అడుగులు మగిడి తా
వచ్చెను

‘కొమ్ముచేనుగుల నెల్ల కూలంగ
సరికి

కసిగండమున పోట్లు గాయాలు నాటి
రణవిజయు బోలేటి బండారు గోపన
వీడుగో రాజు వీక్షింపవయ్య”

“పగవారికి మా తండ్రి మిమ్ము
పరిగొన జేసిన

భూమిమీద వుండుదీ మట్టివత్తు
నేను”

“ఎదిరించిన మస్టిటి చంచలయ
గూల్చి

అచ్యుత తిరుమణి వీడుగో రాజు :”

అచ్యుత తిరుమణిని చూచి రాజు
అందోళనపడెను

అతుల ప్రతాపశాలి అచ్చోట్టు
తరలెను

“అసహాయ శూరుల హతముగా నరికి

గౌరవము అంబులు నాటి ఘోరాజిలోను

అసహాయ శూరుండు ఆపపువ్వుల
హనుమంతు

వీడుగో రాజు వీక్షింపవయ్య :

వరగిన చందంబు వో రాజు : చూడు”

అతనివంక చూచి అద్భుతపడుచు

“ఎవరితో భాషింతు ఎవరితో
ఏకాంతమాడుదు

ఆపపువ్వుల హనుమంతు అటువుండు
నీవు”

అచ్చోట తరలెను ఆ రాజుమనుడు

“గుర్రాల నెల్లను గుంపుగా జేసి
చక్కుగా నరికెను సంగరములోను

చెవుల కేశవన్న చెల్లినాడు చూడు”
చెవుల కేశవన్నను చూచి కెరలె

మహాన

“వంటరివాడ నైతిని వో మామలార!”

అనుచు భాషింప రాజు, గంగ తా
సపుడు

“వల్లపుల వుంగవుడు భూమాడి
పోలు

చంఝు సాధించి చంపె శత్రువుల
శరీరమున ఈదెలు జ్జితముగ నాటి

సాహస ధునుడు వరగిన చందంబు
చూడు”

వారిని జూచెను వల్లపుల రాజు

“వంటరి వాడ నైతిని వో
మామలార !”

అనుచు సమరానికి ఆ రాజు కదిలె

“ఎచ్చరించిన మూకల మచ్చరమున
గూల్చి

మట్టుగా ఈదెలు చుగుటములు నాటి
మహిమీద చెల్లెలి మామలార మీరు”
ఆలోసనే గంగ ఆ రాజును బిలిచెను

“సేనాప సేనల చెరేగి చంపి
దాణాలు ద్రేహమున బలునడి నాటి
దండి భుజశాలి దామసాని పోతన్న
ధర్మమీద వరిగెను మీ మామను
చూడు”

కటకట నడలుచు రాజు కడు
చేరవచ్చె
“ధర్మవర్తనుండ దామసాని మామ
అందరు మీరును ఆర్లపెంటలోను
పాలిగాండ్లు మీరైతిరి పగవాడ
నేనైతిని

కరాళించి మీరందరు కల్లిలో
మాసిపోగా
ఎనక ముందు లేక నేను వక్కడ
నైతిని

ఎవ్వరూ పలుకరు ఏమనేవు మామ;
దళములు గూర్చుక మీవెంట దండు

రానైతి
పలకరు కాబోలు పగ దలచి మీరు
శిరసున పోట్లు నాటి భారము
లాయెను

తప్పదు ఇది చునకు దామసాని
మామ
మీతోను భాషించ నే నెంతవాడను
మా తల్లి పెద్దమ్మ మా అన్న ఏడని
అడిగితేను

నీ పరీణము ఏమని చెప్పుచునే
మామ ?
నేర్చు నేరములు నే నేమి చేసితిని ?
నీ తోడబుట్టిన మా యమ్మను
చూడవే మామ !
చూడుము నావంక చుట్టమును నేను
పగవాడ గాను మామా ! నీ
అల్లుడను నేను
పరిపరి విధమున పల్వరించుచు”

గంగ కాటమరాజుకు పెద్దిరాజు శవమును చూపుట

అంతలోనే గంగ ఆ రాజును పిలిచె
“వీడుగో : మీ తండ్రి వీడుగో రాజు
వేంచేయ” మున్న మాటలకు రాజు
విశ్వాధమంది

చయ్యన తమ తండ్రికడకు చేరంగవచ్చె
చటువ కెక్కిన యట్టి జాహ్నువీగంగ
రక్తాన దొగలి యుండగాను
వీడుగో మీ తండ్రి యితడని చూపె

కాటమరాజు తండ్రిశవమును చూచి దుఃఖించుట

తొణికి తమ తండ్రిని తాడపైని
చేర్చుక
కలవర పడి తమ అయ్యను కన్నుల
జూచి

పచ్చ పగడమువంటి పలుపరుస

జూచి

బైరగడ్డము జూచి భావించె రాజు
చెరకు తుండెములవంటి చేతులుచూచి
ఏనుగు కుంభస్థలములవంటి ఎగుడుజ
ములు జూచి

అరటి స్తంభములవంటి పెంగొడలు
జూచి

పట్టిపట్టి చూచి ప్రలాపించుచును
తక్కుటద్దములవంటి తండ్రి చెక్కిళ్లు
తడిమి తడిమి తండ్రిని పేర్కొని
పిలిచి

పట్టు ధట్టి కొంగు భస్మంబు తుడిచి
తమ తండ్రి రథధూళి తనయుండు
తుడిచి

తండ్రి చెక్కిళ్లు నొక్కి తల్లడమండి
ఉడుగని దుఃఖాన వలపొయ్యసాగె
తనమోము రాజు తండ్రిపై జేర్చుక
దండి ధాయాదులు లేరు వో తండ్రి
నాకు

పొగులుచు దుఃఖాన పుపొయ్యసాగె

"కట్టడి చిధి ఇట్లు కల్లికి దెచ్చేను
నేర్చుగా విధిని నా నెలవకు దెచ్చి
కట్టుబడితిరి విధి కట్టడిచేత
ఏ భూమిని పుట్టి ఏ భూమిని పెరిగి
తివో

పరభూమిని చెల్ల ప్రాప్తంబు వుండెరా"

తొల్లి రావణాయుద్ధములోను లక్ష్మ
బుడు వారికిలేను
మూర్ఛగతుడైన తమ్ముని ముందుంచు
కోని

దుఃఖపడుచున్న శ్రీరాము చందమున
దరి దుఃఖాన తండ్రిపై బడెను

"దానము చేసేటి తండ్రి: నీ హస్తములు
వున్నతముగా నేటితో వుడిగెనా తండ్రి:
తుమ్మెద రెక్కలవంటి తూలాడు
కురులు

గవగంబు తలనెరులు తండ్రి: గాలికి
పొల్లైన

నిమ్మపండువంటి నీ చక్కని
దేహంబు

కత్తులు నాచెనా ఘనుడ వో తండ్రి:
వస్త్రాది:నీవు తొడిగి వస్త్రాంగిజోడు
తుపాకి ఏట్లకు తుందునక లాయెనా:
పగవాడిని కాసు నీ పట్టినే తండ్రి:
నాతోను పల్కవే తండ్రి పెద్దయ్య :

కపటంబు మాని తండ్రి కనులెత్తి
చూడవు
ఇన్నాళ్లు వో తండ్రి వేగమే నన్ను
బాబుడని ఎత్తుక పైచెమట తుడుతువు
నాటి దయ వో తండ్రి : నేడెందు
బోయె

నీ చిత్తంబు ఎటు బోయె చెప్పవే
తండ్రి :
ఎంత పల్కరించినా ఏమనవు నీవు
ఆరుంధతి మీ తల్లి ఆవుల పల్లమ్మ
నోమరాని నోములు నోచె మీ తల్లి
కత్తులపాలు జేసెనా వో కన్నతండ్రి :
ఆవరువు లివ్వరే ఆయ్యరో : తమకు
నట్టేట వుట్టి ముంచినావా నా తండ్రి
ఎవరితో భాషింతు ఎట్లు బ్రతుకుచును
పాపపు దైవము పగవారినే కూడ
ఏకాంగి నై తినే తండ్రి : ఎనక ఎవ్వరు
లేరు

పలుకు బంగార మాయెనచే వో
కన్నతండ్రి :
ఎంతవాడను కాను నీ సంతతి వాడను
పరోపకార్యమునకు ప్రాణముకు వుద్రు
పెట్టుకొంటివి
తండ్రులు కలవారు తనయులు పిలువ
దైర్యంబు నిలువదు వో తండ్రి

తమకు

వొకసారి పల్కవే వో తండ్రి నీవు :
పుడితిమి నీ గర్భాన పుయ్య లిద్దరము
ఎనయంగ మా కింక వేడక లేదాయె
అయ్య నే వగవంగ వూరుకున్నావ :
ప్రియము చేకొనుము ప్రియము
నామీద

పాయక నామీద భక్తి నిలపవయ్య :
నాతండ్రి పల్కవె నాతోను నీవు
శివభక్తుల కొరకు సీమభూములు
విడిస్తే వి
శివభక్తులు కలిగిరి సిద్ధిపై వరిగితివి
అయ్య : అని పిలుతురు ఆర్థపెంట
తోను
పని గలిగి నాతోను భాషింపవయ్య :
ధీమంతుడా : నాకు దిక్కెవరు లేరు
కడలేని దుఃఖంబు కలిగి వున్నాది
కట్టడి నాతండ్రి కరుణించవయ్య :
అలిగి పల్కవో తండ్రి : అలసి

వున్నావో
పంతమా నాతోను పల్కవే తండ్రి
నీవున్న తేజంబు నాకేమి తెలుయదు
కాబోలు వూపిరి కమ్మి పారేను
తనువున ఏట్లు పోట్లు తాకెనచే తండ్రి
తరచు పోట్లు రక్తంబు చిమ్మించి
పారెనా
అంబులు నాధెనా అయ్య పెద్దన్న :

వురువున ర ర్తంబు వుబ్బి పారేనా;
వుక్కుటలుగులు నాదెనచే చక్కని

తండ్రి

నీమేను ర క్తంబు మెరసి పారేనా;
పగవారు నీమీద బాణాలు వెయ్యంగ
అరిగెలు తుపాకులు కలవారు హతమైర

తండ్రి

తుపాకీల గుండ్లు నీమీద దూసి
పారేనా

శాయిగచ్చు టలుగుల మూక
కాపాడరైరి

విల్లుసంబులు నీమీద విరిగి వున్నాయి
కాచేటి సూర్యుడు కాపాడడాయె

చొక్కు సింహగడలు చొచ్చి
పొడువగను

నీవు పట్టిన ఆయుధంబు పగవారికి
కూడెనా

హరుడు వ్రాసిన వ్రాలు అణగెనచే
తండ్రి

అయ్యా; నీవు చేసిన అన్యపున్యములు
తప్పక నేటితో తొంగెరటె తండ్రి

ఎక్కువ ధేనువులు గలిగె ఏల
భూములు కలిగె

ఈ రాళ్ళపై నుండ వేడుకటే తండ్రి
పద్మమంచములు గల్గే పరువులు గల్గె

పయిగురాళ్ళ చిట్ట పొన్నుల తండ్రి:

ఆగరు శ్రీగంధము అలిదేటి మేను
మెదడు ర క్తపుపూత మేలాయెనటె

తండ్రి

వెలలేని భూషణాలు వెయివేలు గలిగి
గాయాలే భూషణాలు ఆయెనటె తండ్రి
హరుషంబు అయినట్టి అన్నదమ్ముల

బాసి

ఆరెమాను వీర బయళ్ళు అర్థమయనటే
తండ్రి

తమ్ములు సీకు గలిగె తనయుడను
గలిగితి

ధరణి పాలైతివి తండ్రి పెద్దయ్య
కోటి ధనములు గలిగి కొమాళ్ళు గలిగి

కుంబిజిపై కూలితివి వో కన్నతండ్రి:
బాంధవులు నీకు కలిగి బాలలు కలిగి

భద్రగజములపై చెల్ల బాగటే తండ్రి
నీవు నాతో పల్కువు నేర మేమయ్య

నీవు దండు రమ్మంటేను దాగి
పోయితినా

నీవు రమ్మనలేదు నేను రాలేదు
వచ్చి నీవెంటను వయ్యాళి చేయక

వెన్నిచ్చి పోతినా వెనక ముందైతినా
పిరికినై పోతినా బిరుదు పోనాడి

ఖడ్గము పారవేసి కలవర పడితివో
పయ్యాళిలో బంబు వచ్చి ఎదిరించిన

అలమున వెరచి నే పిగిపోయినా

ప్రాణము దాచుకొని పార్తి పోయినా
చేసిన నేరంబు చెప్పవే తండ్రి
తప్పేమి యున్నది తండ్రి నావల్ల
నిను జూచి ప్రాణంబు నిల్వంగ జేతు
ఆవులమంద పట్నముకు అర్హులు లేరు

మీ తండ్రి ఏడని మా తల్లి అడిగితే
జేమము ఏమని చెప్పుదును తండ్రి”
చేతులు పిసుకుచు దేహంబు మరచి
వో తండ్రి యని రాజు వుర్విపై
వారిగె

గంగ పెద్దిరాజును బ్రతికించుట

బాలరాజు ఈ రీతి ప్రలాపింపగాను
వినుచి తెక్కిన గంగ విశ్వనాథుండు
బ్రహ్మదేవుడు విష్ణు భాగీరథి గంగ
శంఖచక్రంబులు శరముల తోడ
అష్టమాదుర్గతో అపు డిట్లగనిరి:
“అసహాయ శూరుండు అడలుచున్నాడు
తమ తండ్రి పల్కడని అదైర్యపడుచు
నిద్ర లేపు రాజును సీరజనేల్రీ
తండ్రిని కొడుకుతో తగ

మాట్లాడించు”

అని యిట్లు పలికిరి ఆకాశవిధిని
అష్టమాదుర్గ అపుడా మాట వినియు
తన తమ్ముడు పోతురాజును డాయంగ

బిలిచి

పోతురాజు ననియేక భూషించె గంగ
“గంగలకు-తమ్ముడా: కల్లిపోతన్న:

కాలాగ్నియైదుడు కాటమరాజు

ఇంతకు ముహూర్తమునుడు ఇందు శేఖరుడు

అదైర్యపడుచున్నాడు తండ్రి
మృతకడుచు
మృత పోతురాజు: గాయాలు జొచ్చి
పోయిన ప్రాణంబు పొందుగా నిచ్చి
నిబ్బరముగా రాజును కూర్చుండబెట్టు
అబ్బరపు కొడుకుతో మాటలాడించు”
ఆ మాటకు పోతురాజు అడిగె
వివరంబు

“అక్కరో వో యక్క! అలివేణి

గంగ:

తాడంత పోతును మేటంత ముద్ద
గావు దిబ్బాలును కట్నాలు తనకు
పోతురాజుకుంభ మని పోయించు తనకు
యాదవవంశమున ఇల్లడి చేయవమ్మ”
అనిన పోతురాజుతో అప్ప ఏమనెను
“నాతోడ ఇల్లడ గావించు నీకు”
గంగచేత కట్టడి చేయించుకొని

రాజుగాయాల' గుండా గ్రక్కస
జొచ్చెను
బొందిలోనికి వొచ్చి పొర్లించి లేపెను
కన్నులు నులుపుకొనుచు కన్నెత్తి
చూచెను
నిద్రబోయిన చందాన నిలిచి
కూర్చుండెను
తన కొడుకు ముఖమును తప్పక చూచె
హా పుత్రా! యని రాజు అక్కున
జేర్చి
“పాపిష్టి మీ తల్లి పంపెనా కొడుక
భీష్మరక రణముకు ఏల వస్తవి కొడుకా
భూతభేతాళాల కూతలు వినియు
శాకినీ రాకినీ పిశాచుల జూచి
కాకులు నక్కలు కడు చిమ్మిపారేను
నిండుగా మాంసము మెరయుచు నుండె
అది జూచి నీ గుండె అదిరెనా కొడుకా
పోటుల గాయాలు పొలయుచు నుండె
మంటపు ఏనుగులు గజములు జూచి
నీ వెంత జడిస్తివో నేడు ఓ కొడుకా
ఈవేళ ఇక్కడికి ఏమి వచ్చితివి?
బాల పాపడవు నీవు బాలరణ మెట్లు?
పెలుపొంద ఏడేండ్ల పుత్రుడవు నీవు
నెత్తుకీరును కొడుక ఓడి పారేను
భయపడక నిన్నెట్లు పంపె నా కొడుక
చయగలిగి నా యట్టి మీ తల్లి కావోయ

కొడుకులు లేకను కొంతకాలంబు
కడు దుఃఖపడగాను కలిగితివి నీవు
కలిగిన యందుకు మీ తల్లి
కరుణించదాయె
నా పూణ్యవశమున నీవంటి కొడుకు
ఈ పరభూమిలో ఎంచంగ లేరు
నీయంతటి వసుదేవుడు నీవంటి
హరుడు
ఎన్నంగ భూమిలో ఎవ్వరున్నారు?
ఇందుశేఖర నివు ఈ కల్లివోను
పొంచుగా బొందులు పొర్లంగ జూచి
ఎన్నంగ నా కొడుక యాకపోయినావో
వర ఆయుధముల జూచి ఎంత
జడిసినావో
హరుండ ఈ కల్లి చూడ నీకేల
ఇంతలేసి వసులు ఏమిటికి నీకు
కాంతిగల నాచంద్రి కలసర పడితివో
కొండల వలె నున్నవి
కరియూధములును
గుండెలు జల్లుమని గుబులుకున్నావో
గొదకొని గుర్రాలు గూపెట్టగాను
దట్టించు రివుల జూచి తల్లిడిల్లేవో
ఇటువంటి కల్లికి ఏల వచ్చితివి”
లేజంబుగల సుతుని తొడలపై జేర్చుక
రాజీరముగ వాటచూడఁబడు జూచి

మరువంపు సిగముడి విప్పి దువ్వెను

తండ్రి

నరిచేసి ముత్యాల సదులుండ జూచి

బొజ్జమీద చెయ్యివేసి బుజ్జగించె రాజు

చెక్కిలి ముద్దులాడె చక్కని

కొడుకును

“ఎంచంగ పెంచంగ ఏడేండ్లరాజు

ఎవ్వరు చెప్పిరోయి కొడుకా ఇంతలేసి

బుద్ధులు”

ఆ మాట విని రాజు ఆశ్చర్య సప్తను

“ఆర్థపెంట రణమున అయ్య నీ

వుండగా

శంక భయములు నాకు చెప్పకే తండ్రి

బాలుడు గాడచే బాలక్రిష్ణమ్మ

దాసవిచ్చిన పాలు ద్రావి చంపుటవరగవా

బాలు కార తొల్లి పరగ కుశలపులు

రామసేనల నెదిరి ధర గూల్చలేద

నీకు బాలను గాక పగవారికి బాలనటే:

నీయంత తండ్రికి నాయంత కుమారుడు

గలిగి

తండ్రిపగ తీర్చని తనయండు ఏల

అయ్య నా పరాక్రమము అటు

చూడు” మనుచు

తమ తండ్రిపాదాలు కనులద్దుకొనెను

గంగను పోతురాజుని కల్యాణపు

శంభుని

సాయంబు గమ్మని శరణార్థి చేసెను

ఈశ్వరుండు రాజుకు ఈబూది ఇచ్చెను

గంగ నీవెంటనే కదలి వచ్చెదననెచు

పచ్చని పీరసేన రాజుపై చల్లెను

అప్పుడు కాటమరాజు గంగ కిట్టనెను

“కోటలు పదునాల్గు కొత్తశంబులును

మేటి గజములు వాని మించు

బలములును

కొట్టి విదళించెద ఘోరాజిలోను

చాకికేతుడ రాజును పసుకపై గూల్చి

వాని తలలు నరికి వై నముగ దెచ్చి

కల్లిలో తండ్రికి కాసుక వుంచి

పంతము నెరవేర్చి ప్రఖ్యాతిగాంచి

మా తండ్రి పగదీర్చి మరి పోదు పురికి

ఇటు రాక పురివెడలి ఎందైన బోవ

బ్రహ్మలోకము జొచ్చిన పట్టి

చంపుదును

హరిహరుల జొచ్చిన అవలీల ద్రుంతు

ఇంద్రలోకము జొచ్చిన హింసింతు

వాని”

అని “వటపుక్ష క్రింద కూర్చుండుము

నీవు

వానిని దోడ్కొని వచ్చెద నేను”

గంగ భట్టుచేషమున వారిచేతువరాజు వద్దకేగి కాటమరాజు యుద్ధాహ్వానము నందించుట

అని రాజుతోజెప్పి అడిమారక్తి
కామలక్ష్మియు వేగ కల్గిని దాచి
భాగీరథి తానొక భట్టుచేషమున
వారికేతువు పురికి వొచ్చెను భట్టు
ఆరసి కోటలు అతి చోద్యమంచి
అంతఃపురము జొచ్చి అటు రాజును

గాంచి

వెలయ కాటమరాజు విష్ణుని పొగచి
“వసుధ యాదవకుల చర్ధసేయుండు
పసి పట్టభద్రుండు పరగ విక్రముడు
బసవశంకర బిరుదు పట్టభద్రుండు
గద్దరి మన్నీల కాచినవాడు
పెద్దభూపతి సుతుడు వృథు

విచారుండు

కాంతిగల చంద్రుండు కాటమరాజు
వచ్చెను రణముకు నసుధ సెను గూల్చి
మచ్చరము నీమీద మనలుచున్నాది
కాలయముడు నీకు కాటమరాజు
ఫాలమున వ్రాసిన వ్రాలు చెదిరి నీకు
కోలాహలంబుగ కూల్చును నిన్ను
మూడు శిరసులు నరికి ముడి తొగర

దున్ను

ఆరు హస్తములును అవనిపై గూల్చి
నీవు దండెత్తుము నిరువేగ పొమ్ము

ఆసి చెప్పి ఆ గంగ అటు

మాయమయ్యె

అన వారికేతువు దార్పటము చేయుచు

“ఎనయంగ ఆ భట్టు వీ వారిట

వచ్చెను”

ఆసి విచారించెను వారికేతువ రాజు

“కనుమాయగా వచ్చె కాన మెప్పుదిని

రాన” మని చెప్పిన రాచరిచారిని

కంసబాధలు పెట్టె కర్కటకుండు

బలవంతులను పీఠభటులను బిలిచి

వారికేతువురాజు వారి తిట్టనియె:

“పీఠ శూరులార! విజయ వరులార!

హతము చేయుడి వాని నాలంబులోన

ఘాతలు చేయుడి ఘనులార యిప్పుడు

దండు కదులు” డనుచు భరణీశు డనియె

అసిన ఆ మంత్రులు అప్పు డిట్టనిరి:

“భుజబలవంతుడవు భుజవంతులలోను

చలమున నీతో నెవరు సరిపోల గలరు

కల్యాణపు గంగురాజు ఘనమన్నెవారు

వడివడి విరుగుదురు వార్త విన్నపుడె

ఇతరులవలె గాదు ఇత డీశ్వరుండు

భూతరాక్షసులను పొరిగొన్న శౌరి

హరియంశమున నిట్లు

అవతారపురుషుడు

త్వరపడి పోరంగ తగదయ్య నీకు” భూతేశ హరి ఇంద్ర భుజశక్తి మెండని
 అని మంత్రలాడిన ఆగ్రహాడయ్య మతి దప్పి ఆడిన మాటలు మానుడి
 మదాంధుడగు రాజు మంత్రుల కనియె: హతము జేయుడు వాని నాలంబులోన
 “మంత్రి పుంగవులార: మానితులార: ఘాతలు చేయుచు దండు కడులు”
 పంతములు దిగనాడి పలికితిరి మీరు మని పలికె.

వాలికేతువరాజు యుద్ధ సన్నాహములు

భేరీమృదంగాలు పెద్ద డమామీలు వాలికేతుని దండు వచ్చెనో రాజు
 ధారుణి మిన్నంచె తల్లిదండ బందె అల్లవిగో ఏనుగులు అవిగో రథములును
 భేరి వాయించిరి భీకర ధ్వనుల చెలకొని పోడును చెందిన రీతి
 బారులు ఏర్పడె ప్రబలె పంతములు బలముల పరిమార్చి భద్రగజముల కూల్చి
 కరులును అశ్వములు కనక రథములును రథపతుల అశ్వాల రణమున గూల్చి
 పురపడి వొంచెలు వొంటి రాహుతులు విడిబడి రాజుతో యుద్ధము చేసి
 తులువల కోలుగల తురగ క్షత్రియులు సమరము సల్పేటి సమయంబునందు
 కల్లారి మూకలు కన్నోజు బలము అలసినప్పుడు నన్ను ఆత్మలో తల
 చిల్లరి మూకలు చివ్వల దొరలు చుకో
 అరుదైన వజ్రీలు ఆరె రాహుతులు గంగ చెప్పగ విని ఘనుడు సలనన్న
 దొరమన్నె నాయకులు దొడ్డ పరదశముల నంత పారంగ జూచి
 రాహుతులు కట్టాయితవడెను కాటమరాజు
 గడెమన్నె నాయకులు గసగండ్లగాక కుడిచేత రాజుకు కుచ్చుల డేగ
 నడిమి కొల్లవాండ్లు నాల్గు యక్షులును ఎడమచేత రాజుకు చోపుడుగోల
 విరివైన సంద్రము వెల్లి విరిసిన యట్టు ఏడు సానలు దీరిన చంద్రాయుధము
 పేరాళమై దశము ఏతెంచె నపుడు చేత బూనుకొని
 వాలికేతువుండు నై బడి కదిలెను వాలికేతువురాజు మీదికి వైబడి కదిలెను
 బారులు రాగాను భోగీరథి చూచి పగరాజు కొమారుడు వచ్చె నంటెను
 కాటమరాజున్న కడ కేగుదెంచి రథమెక్కి వచ్చెను వాలికేతువ రాజు

కాటమరాజు శత్రుసైన్యమును హతము చేయుట

పగరాజు సేనలను బాలరాజు చూచెను
కుడిమీనము దువ్వి గుడ్డెర్రజేసెను
సేనలపై వురికె రాజశేఖరుడు
రథముల నుగ్గాడె రాజుల తెగటార్చె
పగరాజులు వేసిన బాణము లన్నియు

బంగారు పువ్వుల బారులై వుండె
నరికె కాటమరాజు నరుల సుర్మాడె
నరికితే పడివుండు నల్లని శిరసులు
కొట్టితే పడివుండు కొవ్వు దొబ్బలును
కండలు గుండెలు తరిగిన రీతిని

పేగులు దొబ్బలు పెనగొని యుండును
కాలకంతుని బోలె కాటమరాజు

ఎన్నంగ సూర్య సోమ వీధు లేర్పరచె
తన సేనలన్నియు ధర కూలి పోవ

రథముపై నున్నట్టి వాలికేతువరాజు
కుడిభుజమున వానికి కుమ్మరివాడు

ఎడమ భుజమున వానికి కమ్మరివాడు
శిరస్సులు నరికితే మళ్లి శిరస్సులు

అతికిస్తూ వత్తురు

ఎంగిలి ప్రాణానికి ఆశించినాడు

ఆరు శిరస్సులు పన్నెండు హస్తములు
గలవాడు హస్తాపతిరాజు

హస్తాపతిరాజు కొమారుండు వాలికేతువు
రాజు

మూడు శిరస్సులు ఆరు హస్తములు
గలవాడు వాలికేతువరాజు

మింటికి యోజనము పొడవున వున్నాడు
వాలికేతువరాజు

కాలాగ్నిచుద్రుడై కర్తి యుశిపించె
పుడమెగసె నప్పుడు పెద్దభూపతి

నుతుడు

చంపట్టి కర్తిని యుశిపించె రాజు
ఘనతరముగ రాజు భద్రమంకించి

సింహము గజముపై చెలగిన రీతి
కాలాగ్నిరుద్రుడై కదిసి నంతటనె

కడిసె బలములు రాజకంఠరపుట్టి
మదపు చేనుగులను మట్టి మల్లాడి

అదలించి గజముల అపనిపై గూల్చె
తొండములు రెండేసి తునియలుగ నరికి

గుట్టలుగ నరికెను కుంజరంబులను
కండలు తెగనరికె కడన రంగమున

వండ తరిగిన రీతి వసుధపై గూల్చి
చెండేటి పగతుల షితిమీద గూల్చి

ఆరె రాహుతులను అపనిపై గూల్చి
మారుభాషల తురకల మడియంగ

బొడిచి

తులనరో రాహుతుల తుత్తుమురు జేసి
చెలగక పదివేల శిరసుల నరికె

మలయాళ రవుతుల మార్కొని
ద్రుంచి

కరవాలు యుశిపించి కాటమరాజు
మేలై న రాజుల మేదిని గూల్చి

కోలోహలము జేసి ఘోరాజిలోను
 వీరుల తెగటార్చి వీరత మెరసి
 విర్రవీగుచు వచ్చె వీరుల ద్రుంచి
 విరివిగ రణభూమి వెదజల్లినటుల
 మురికి ఇరుగడల మడిసె నాబలము
 సాహసమును లంత సమసిరి కలన
 రాహుతులు మన్నీలు రాజాధిరాజులు
 దండి సంగరమున తత్తరపడిరి
 వృత్తమాశ్వములను వురికించువారు
 మత్తేభముల నరుక మన మెంత వార
 చుని

వెతకుడిచి పరువున వెళ్ళెడివారు
 నెత్తురులను బడి నెరి గూలువారు
 సమ్మతిగ రణములో సాగి పోలేక
 మొత్తముగ బడి నేల మొరపెట్టువారు
 చచ్చిన వారికింప జొచ్చెడివారు
 పొచ్చైన మాకుల కెగబ్రాకువారు
 మచ్చరములు మాని మరుగు

జొచ్చువారు

పచ్చికనవు గరచి పలవరించువారు
 పుట్టలోపల జొచ్చి బుసపెట్టువారు
 వట్టి ఏడ్పులు ఏడ్చి వాపోవువారు
 నీళ్ళలోనే పోతూ నీళ్ళడుగువారు
 గుట్ట లెక్కబోయి కూలేటివారు
 చెట్లపాలుగ వురికి చెల్లేటివారు
 ధారి ధారి పొదల దాగేటివారు

ఎలుగై త్రి భీతిచే ఏడ్చేటివారు
 బలములు ఈ తీరు పారుట చూచి
 వాలికేతువుండు బాపురే యనుచు
 చలమున రణభేరి చెలగ వాయించి
 బలవంతుడై వచ్చె బలములతోడ
 అంగబలముతోను ఆగుబ్బుగాను
 వుప్పొంగి సంద్రము వెల్లిబారినట్లు
 నిప్పుల వర్షంబు నిమిష మాత్రముగ
 గుప్పిరి బాణాలు కుంభవర్షముగ
 శరవృష్టి కురియగా సేనల కురికి
 అరమర సేయక ఆలంబు లోన
 జననాథుపై వొచ్చె చిన్ని

సోమలింగము

కరి తురగ బలములు ఖండించి వైచి
 తుదిపార బలముల తుత్తుమురు జేసి
 ఇది యేమి చోద్యమని ఎదుట నిలువ
 వెరచి

పొదల దూరువారు బొబ్బరించువారు
 ఎదుటను రాహుతులు బెదరుట ళాచి
 పరువడి వాలికేతువుండు పంతంబు

మెరసి

రథమెక్కి రాగాను రాజు తా జూచి
 కరిపైకి సింహము కదిసిన యట్లు
 మెలగి లంఘించెను మేదినిశ్వరుడు
 కదిసిన తానున్న గతి చూచి రాజును
 పరిపరి విదముల పలికిగంగగను:

“పరమేశ్వరుడో ఇతను ప్రకరమాంత
చుండో

వీరభద్రుడో గాని ఇతడుడు గాడు
పరువడి వకనీంత బలముల జంపడు
నడుదై జన్మించి అడుచిన నుడువో
తమ తండ్రి పగదీర్చి తా వచ్చినాడు
హయ గజముల నన్ని హరమాత్మి

పరుగున మనమింక ఎందుబోగలము
కారణము ఈ దినము కట్టదాయెను
గనుక”

దురముగ ఈ రణము దూల సాధించి
బిర బిర అంబులు పెంచి వేయగను
కదన విక్రమశాలి కాంచురాలు
చెదరక వెను వెంటి సేనాధిపతుల
కదనమున మద మణచి గగ్గోలు
పరచి

చేరి వాలికేతువు శిరములు ద్రుంచి
కరములు ఖండించె ఘన బాహుళక్తి
ఎగసెను శిరసులు వినువీధి కపుడు
కేలార్చి శిరసులు కేక వేయుచును
మలయుచు వలలన్ని మాయవాదమున
శిరములు బొందిపై స్థిరముగా నిలిచె
వెరవక రణ వీరభద్రుడై రాజు
సరిఘించు శిరసులు చక్కగా నరికె

పంపాపు రెండులు పడివడి నెగసె
అట్లన నబ్బి పరువడి అరుకును తలలు
ధీరుడై లొంగక భరణిపై నిలిచి
పరకెను రాజులో పంతంబు మెరసి:
“సింహస్థుడూ నాతో నెదిరించి నిలిచి
గెలువక పోరాదు, గెలుపు నీ”చుచు
వాలికేతువరాజు వడి నుగ్రుడగుచు
సాయగ దాబులు సంధించె నపుడు
చివ్వుర బాణాలు చోపుడు పెట్టుక
రాపుడవడై కన్నుల రారంగ అగ్ని
త్రిపురాలు సాధించిన

త్రిపురాంతకుండు
భూపతుం హరమాత్మ భుజశక్తి
మెరసి

సురలాది మునులెల్ల చూచి వెరగొంద
పరున వాలికేతువు తలలు ఖండించ
మురియుచు తల లెగసి మూడు

యోజనములు
మళ్ళి వచ్చి శిరసులు మాటున గుదిరె
చెలరేగి యుద్ధము చేసి అనియేక
తలచెను గంగను తన మానసమున
“నమ్మితిని దై వమా : నమ్మితిని
నిన్ను
నమ్మితి”నన గంగ నెమ్మది పొంగి
ఇమ్ముల నుండియు ఇట్లని పలికె :

భోరున కొండపర భూమిపై వారిగె
జగములు పొగడండ జననాథు డేగ
పగవాచి రంలు రాజుపాదముల

దెట్టెను

అంతకుడై డేగ ఆసురంగ వ్రాతె

కాంతిగల చంద్రుండు రాటమరాజు

తమతండ్రి పగవాని రలంకై చూచి

కొమరప్ప జుట్టులు కోసి చట్టుకొని

తలలు జందెము గొంచు రా వేగ చచ్చె

చెలుపుడు తండ్రి వున్న షీతికి

వేవేగ

తూములో జందెము తొలగక వేయించి

కంబము వొరుగు దీర్చె ఘనుడు

నలనన్న

శృంగారపు కొండకు రాజు శీఘ్రున

వచ్చెను

పండు తామరపువ్వులు రాజు తా దెచ్చె

తండ్రిపాదాల కాడను వుంచె వేగ

పగవాని శిరసులు దెచ్చి తండ్రిపాదాల

కాడను వుంచెను వేగ

కొడుకు నక్కున జేర్చుక పెద్దభూపతి

పలికెను :

“పోరాడ నా కొడుక నే

వచ్చినందులకు

నా పగ ఈడేర్చితివి నేగన్న కొడుక

నోమరాని నోములు నో స్తిమి మేము

పట్టచాని పురములు పట్టె మీ తల్లి

చినగంగ వృవకాలు పెదగంగకు రా

నోమె

పెదగంగ వృవకాలు చినగంగకు రా

నోమె

ఏడేడ్ల నుండియు ఎండిన గజనిమ్మ

వృక్షములు చిగురెట్ట నోచె మీ తల్లి

వృక్షములు పూచి ఫలంప నోచె నో

కొడుక :

మూడు పండ్లు పండె ముదమొప్ప

నందు

సతి పురుషులము ఇద్దరము వుపవాస

ముండి

బంగారు చీరెలు పట్టె చస్త్రాలు గట్టి

పైడి పల్లెముర్రోను ఫలము

లుంచుకొని

కోటానుకోటులు బ్రాహ్మణోత్తములు

పంచమా వాయిద్యములు బలువడి

మ్రోయ

సకల సంతోషమున శంభుని

మందిరము

కుడిచెయ్యి లోనుగా వలమూరి

తిరిగితిమి

గర్భగృహమును జొచ్చి గ్రక్కున

భోగ

గంట గణగణ మ్రోగె

గర్భగృహమందు

పెడిపట్టెము స్వామినగరున

వుంచితిమి

ఇద్దరము భక్తితో పట్టితిమి కొడుక

మూడు గజనిమ్మపండ్లు తమ

హస్తమున వ్రాలెను

కాటకోచేశ్వరుడు గ్రక్కున పలికెను :

శ్రీరాముని వంటి వాడు కాటమరాజు

అర్జునునివంటి వాడు ప్రధాని వెలమ

పద్మనాయుడు

వింటికి అర్జునుడు విప్పర్ల సింహము

ఇస్తిని పొమ్మనెను పస్తిమి మేము

నీవు గాంగ ఈపగ ఈడేర్చినావు

మన పెద్దలు ఏలింది పెదగవిలి

పట్నము

పిన్నలు ఏలింది పిసగవిలి పట్నము

తాతలు ఏలింది ద్వారకా పట్నము

ఏడు తరముల కాణాచి ఎలఁగుంచి

తుమ్మపూడి

పన్నెండు తరముల కాణాచి పంపాద్రి

పట్నము

మా అయ్యలు ఏలినారు ఆమరావతి

పట్నము

దశానంద పురాలు ఏడు వల్లకాపురాలు

మా తండ్రి ఆవుల వలరాజు ఏలెను

వంశము సూర్యవంశము గోత్రము

అచ్చుతానంద గోత్రము

సూర్యుని కళలుగల యాదవ కులము

నామావళి చెప్పెను నేగన్న కొడుక

ఆవుల వలరాజు కొమాళ్లు ఏవు రన్న

దమ్ములు

సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు, యరనూక

రాజు

నలనూకరాజు, వల్లపుల పోలురాజు

వీరివంశము రక్షింప ఘనుడవు నీవు

కాంత సోమప్ప; నీపేరు కాటమరాజు

నీనుండి నాకీర్తి ఇల వృద్ధి పొంద

వలెను

పశువుల నానాడు పంపు చేయలేదు

పశువుల నీనాడు పంపుచేసుకో కొడుక

సన్యాసి పట్నాలు సమకూడె నీకు

మగువల వర్జించి మందపట్నము

కట్టుకో కొడుక;

బసవన్న పాదముకు నీ శిరసుకు

ప్రతిలంకె కొడుక;

కుల ముండ్ధరిచెడి కొడుకువు నీవు

బలమును చేకూడె పంతంబు చెల్లె

నాతోడి వంశము నశియించె ననుకొంటి

నీనుండి ఘనమాయె నేడ నాయయ్య;

దైన్యము పడనేల తనయుడ నీవు

ఎన్నంగ బంధువులు ఎలమంచి

నున్నారు

సంపూర్ణ చంద్రుని సంతతి నీకు

పంపాద్రి నున్నారు బలువైన బంధు

వులు

యాదవుల కెల్లను అధిపతివి నీవు

పదవిగా ఆవులపండ పట్టణము నీది

లక్షవేయి జందెముల రాజు లెల్లరును

దక్షిణమున నీచేత హత మగుదురు

చాల

భక్తుడు మీయన్న పల్లెకొండ నీబావ

దివ్యమై యున్నారు నిజరూపు బర్హి

వందనపరుడవై వారి కందరికి

సింధు గంభీరుడా చెల్లించు కొనుము

బంధు సహోదరులు బావలు చురుదులు

అందరు వోపికతో అరసి కొలిచేరు

నిండు వేపురు బాంధవులు నీకును

గలరు

అడల నీకేటికి ఆడలకు పుత్రః

నీ కన్నతల్లిని నిమిషంబు నిలుపక

సాగుమానము చేసి సాగ నంపించు"

అనిన కాటమరాజుకు అయ్యకు ననెను:

"చెలగి విరోధుల చంపితివె తండ్రీ

కాలమో లేక అపురాలమో నీచు

ఏమియో నాతోను ఎరిగింపు తండ్రీ"

గత ఏష్య మడిగిస యునుడు తా దెలిసి

మతిమంతునిరా తండ్రీ మగిడి

యిట్లనియె:

"కాలమయ్యెను పుత్ర ఆలస్యము

వలదు

ప్రమత రక్షకుడు వర మిచ్చిన

ఫలమింతె

పర్వకాలమున శివుడు పుట్టించినాడు

దయనేర్పడ నేను తనయుడ నీకు

నిలువదు ప్రాణంబు నిలువంగ రాదు

శంఖచిహ్నము పోసి స్వర్గమున కనువు

హరివ్రతి వేయించి హరిపులి కంపు"

అంతలోనే అన్నదమ్ముల చార్తలు

పెద్దనకు అప్పుడే వచ్చును

అందరికన్న పెద్దవాడు సింహాద్రిరాజు

సింధుబిల్గాని రాజుమీద శ్రీవైష్ణవుల

వెనకవేసుకొని

అన్న చెల్లినవార పెద్దన్నకు అప్పుడే

వచ్చెను

ఏనుగనాథుని దుర్గం ఏకపీఠ పెంటును

కనకనంది పెంటు కల్లి మధ్యమున

ఎర్రభూపతి రాజుమీద ఎరుకుల

ఏనాదుల వెనకవేసుకొని

యరనూకరాజు చెల్లిన చార్త పెద్దన్నకు

వచ్చెను

నున్న బెజవాడమీద నూటొక్క

రాచకొమ్మళ్లను వెనక వేసుకొని

కంచుకు పెంచుకు లక్కగోజులకు

సుంకము వేసిన

నున్నభూపతి రాజును నురుమాడి చంపి

నలనూకరాజు చెల్లిన వార్త పెద్దన్నకు

వచ్చెను.

అన్నలకు తమ్ముడు ఆ పోలురాజు

జంగాలకొరకు చోడానిమీద యుద్ధము

చేసి

పోలురాజు చెల్లిన వార్త పెద్దన్నకు

వచ్చెను.

రివ్వు రివ్వున వచ్చి పావురాలు రివ్వున

వ్రాలెను.

పావురాలు రాంగనే పెద్దిరాజు

చూచెను

జాబులు తీసుక చదువంగ సాగెను

అన్నదమ్ముల తలుచుకొని ఆందోళన

పడెను

“వక్క ముహూర్తమున పెండ్లిండ్లు

ఆయెను మనకు

వక్క ముహూర్తమున సావు

వ్రాసెను బ్రహ్మ

కారణాలు వేరు కల్గి అంత వకటి

కాడాయె తమభూమి కాడాయె

తమకు

తమకు సెంవియ్యవే తను

కన్నకొడుక :

చిత్రభాను సంవత్సరం చేరువాయె

తమకు”

తండ్రిమాటలు విని ధరణీశ్వరుండు

దరిలేని దుఃఖాన దొనకొని అడిచె

పొంకముగా తులసివత్రి తా దెచ్చి

పొగులుచు ప్రాణనీరు పోసె

కాటమరాజు

శివశివ యని పెద్దిరాజు శివుని

తలచుకొని

జీవచోరణ మాయె శివుని సన్నిధికి

తండ్రి జీవము విడువగా తనయుడు

దుఃఖించె

కరుణానిలయుండు కాటమరాజు

స్థిరముగా మళ్ళి శంఖతీర్థము పోసె

జనపతి శివపురి కేగె చయ్యన

నవుడు

తనయుడు కాటమరాజు తండ్రిని

అవుడు

పనువడి బంగారు పల్లకిలోను

పొసగంగ తమతండ్రిని పొందుగా

వుంచె

ఇనుడంత గ్రుంకెను ఇర్లుకొనె మబ్బు

కాటమరాజు తన తండ్రిని వైకుంఠమునకు పంపుట

అనందభరితుడై ఆదివిష్ణుండు

హరి కొలువై యున్న అట్టి

సమయమున

జనపాల : శిఖిపింఛ శేఖర : శారి :

చౌ పుండరీకాక్ష : భువన రక్షకుడ :

కరుణించు నీ బంటును

శ్రీహరిని | పార్థివచే క్షితిపాలకుండు

గరుడపాహనుడ :

“జయ లోకపాలక : పుండరీకాక్ష :

సుత్రియించి విష్ణుని తలచెను రాజు

కినిసి గోవర్ధనగిరి పెల్లగించి

అని వేడిన అప్పడు ఆదివిష్ణుండు

పూని చిటికెన, వేలిని కొండ గొడుగుగ

పషిచి వాహనమును బంపెను శ్రీహరి

६३

తన మేనమామల తగిన బాంధవుల

గోవులను రక్షించిన వో కృష్ణరాయ :

వారిని వె కుఁత వాసులను జేసె

జీవులను రక్షించిన చిన్ని కృష్ణమ్మ !

వినుతింప నందరు ఏగిరి దివికి

కాటమరాజు తన తండ్రి కళేబరముతో

కనకరేపలెకు కదలుట

ఘనుడు కాటమరాజు గంగతో

25. **उत्तर :**

“నాపాల గలిగిన నలినాయతాపి :

అప్పుడు కాటమరాజు ఆ రణము వెడలె

దై వసహాయమున తరలె పెద్దన్న

భూమినున్న పెద్దన్న పల్లకి పుడమిపె

ನಿಗದಿ

వినవె ఈ పల్లకీలు ఈ క్షణమందు

అంపవే పట్నానికి అమ్మ భవాని”

త్వరపడి పెద్దన్న ముందర కదిలెను

మనుజేశు మాటలకు మంచిదని గంగ

ధరణి మిన్ను తిరిగె తన సుతుని

“కరకంతు నిలయమౌ కనకరేపల్లెకు

వేంట్

కరుణానిధి : నీవు కదలుము పేగ

తన మదిని సంతోషముగ తర్చి

తానంతట తానే పట్టణీ కదలి

రాగాను

చట్టము”

అమర్లు చూచిరి అటు చోద్యపడుచు

“ఏమని ఇతనిని ఎంచంగ వచ్చు
నరరూప మైనాడు నారాయణుడు
కరకంతు డీతండు కాటభూపాలుడు”
వాహినిగ పువ్వుల వానలు కురిసె
దై వకోట్లుచు గొల్చి దానవులు

చెదరిరి

ధీమంతుడు కనకరేషల్లకు చచ్చెను
కలపొన్న చింతలు గంగురావులు

తాను

అన్నరావులకాడ వారి అందలాలు

దిగెను

పున్నతముగా తండ్రిని పుర్విపైనుంచె
పగతుల చండాడి విక్రమార్కుండు
లేజులగ నిద్రబోయిన తెరువుగా

యుండె

రాజమన్మథ దేవి రమణి పెద్దమ్మ

తమకమున పెద్దమ్మ తా లేచి

యపుడు

రమ్మని పెద్దమ్మ రమణుల బిలిచె :

“మారాజ ముద్దమ్మ! కాంతలార

వినరమ్మ

పోకుమనగా సుతుడు పోయెనే అప్ప

ఏ వార్త తెలియదాయె ఏనాళ్ళు ఆయె

పొగలుచు నాసుతుడు పోయి

రాడాయె

వక్కణ్డే నాసుతుడు వంటరిగ బోయె

మక్కునతో రణము మరి చూసి

బ్రమసి

యాకపోవుచు నుండె ఏమి

చేయుదును

వేగమే-తన సుతుని వెంట బోనైతి

నమ్మించి తన సుతుడు పోయి

రాడాయె

కాంతలార తమ తండ్రిని

కానలేడాయె”

అని విచారపడుచు అపుడు పెద్దమ్మ

అప్పలు చెల్లెండ్రతో ఆందోళపడగ

తలపోయుచుండగా కాటమరాజు

వేగమే నగరుకు ఏతెంచెనపుడు

తల్లికి కాటమరాజు చెయ్యైతి

మ్రొక్కె

పుడమి సాగిలిపడి మ్రొక్కిన

పుత్రుని జూచి

తడనడి యా తల్లి తనయుని జూచి

గుప్పున తమకము దుమికె పెద్దమ్మ

ధరణి సాగిలి మ్రొక్కిన తనయు

నెత్తుకొని

అయ్యా రెమ్మని తల్లి అక్కున

జేర్చె

చెక్కిలి ముద్దులాడి చిరునవ్వుతోను

ముఖము వాడిన సుతుని ముందర

యుంచుక

పైచెమట తుడిచెను పణతి పెద్దమ్మ
వొట్టదుమ్మ తుడిచి వణిత యిట్లనెను:
రణద్రిష్టి తీయించె రాజీవనేత్రి
“తరుణులార తన సుతుడు దాహము

గొన్నాడు నిబ్బరపు నాపుత్ర సీవె దేవుడవు
దాహంబు తేరమ్మ వో తరుణులార”
తేట పన్నీరును తెప్పించె తల్లి
తన కుమారునికి తల్లి ద్రాహంబు
తీర్చె చిడిముడి పడుచును చిరునవ్వునవ్వె
“వస్త్రవా వో కొడుక : తెస్త్రవా
తండ్రిని ఏడోయి సీతండ్రి ఏర్పడ జెవుమ”
అనిన కాటమరాజు అమ్మతో జెప్పె:
“వాడుగో మా తండ్రి

వయ్యాళిబయట తెట్టెరావుల బయట దేవుని గుళ్ళవద్ద
విలసిల్లు తరువుల చల్లని నీడ
ఘనమైన పనసలు గంగరావులు తాను
సొంపైన తరువులు దానిమ్మ నీడను
భ్రమగల మామిళ్ళ పనసల నీడను
శుభమున మాతండ్రి సురరాజుబోలి
అతివేగ దండుబోయి అతివ
నీవిభుడు

పొలితిరో మాతండ్రి
నిద్రబోవుచున్నాడు”

రల్లి సంతోషపడె తనయుని
మాటలకు
“అవుదువు నాతండ్రి
అసహాయహార :

నిబ్బరపు నాపుత్ర సీవె దేవుడవు
తప్పదు సీమాట తగునోయి
కొడుక”

అనుచును పెద్దమ్మ అతి సంతసమున
చూపవోయి మీ తండ్రిని సురలోక
ఘనుని చనుదెంచె కూటాలకు నఖియలతోడ
శీఘ్రమున-జలక మార్చిరి సభియ
లందరును

కనకవర్ణపు చీరెలు కాంతలు గట్టిరి
మగువలు తలార్చి మంచిమల్లెలు
ముడిచిరి

చెంపకీలు కొప్పులు చెలియలు తీర్చిరి
కాటుక దిద్దిరి గంధంబు నలదిరి
నవరత్న భూషణములు నడుమ
వడ్డాణములు

అధికముగ ధరించిరి అతివ
పెద్దమ్మకు

పైనమై నిలిచిరి భామల బిలిచిరి
బంగారు చెంబుల పన్నీరు దెచ్చి

తన దాదుల చేతికి చయ్యన నిచ్చె
“నేను నోచిన నోములు నేడు వనగూడె

కల్యాణము రాగానె కలిగిరి సుతులు
ధనధాన్యము లేల తనయులు లేక
తనయులు గలిగితె చాలు తనువులు
స్థిరమా

బాలలు గలిగితె చాలు భాగ్యంబు లేల
మాకు-బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాలు ఫల
మిట్టులుండె”

కల్యాణపువారు గంగురాజు ముద్దమ్మ
కాటమరాజు సంగడిడు ఘనుడు
రాఘవన్న

వున్నతముగా కదలిరి వుర్వీశుకడకు
ఇందువదన కదిలె తన విభుని సన్నిధికి
అష్టాదశ వర్ణాల అతివలు గొలువ
కడు వేగమున గోపికాంతలు తాను
వేమారు పంచ మహా వాద్యములతోను
బూరలు కొమ్ములు బోరుకొల్వగను
వేడ్కతో పెండ్లికి ఏతెంచినట్లు
అవునని చూచి రాజుకు హస్తములు
మొగిచిరి

మురియుచు తన విభుని ముందర
నిలిచి
అరయంగ పెద్దమ్మ ఆత్మ సంత
సమున

వలమురి దిరిగియు వాలి తా మ్రొక్కె-
అడ్డతెర పట్టించె అతివేణి యపుడు
రణద్రిష్టి తీయించె రాజీవగంధి
పట్టుచీరెలు దెచ్చి పైదిష్టి తీసె
తెరగొప్ప పచ్చడము తెరయై తి చూచె
వరదరై రక్తంబు వడియంగ చూచి
రమణి తన చెంగున రక్తంబు తుడిచి
భామ చెంబులతోడ పన్నీరు దెచ్చి
గాజుగోరులతోను గంధము కస్తూరి
రాజుమోమున నున్న రవధూళి తుడిచి
కసిగండమై యుండ గాయాలనిండ
తన విభుని గాయాలకు తగినట్లుగాను
పూసెను గంధంబు పూర్ణేందువదన
మనుజేశుతోడను మగువ ఇట్లనియె:
భామ ఆ వేశను భాషింప దొడగె:

పెద్దమ్మ వలపోత

“ఏమయ్య నావిభుడ! ఏమయ్య రాజు!
ఏమి నా ప్రాణవిభుడ! ఇందు శేఖరుడ!
మనకు- బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాలు ఫల
మిట్లు వుండె

ఎంతపని ఆయెనని ఏల చింతింప
వద్దన్న కల్యాణము వలదని వస్త్రమి
కాదన్న కల్యాణము కద్దని వస్త్రమి
బాలలు గలిగిరి భాగ్యంబు కలిగె

వాద్దనగ చింతిస్తే వి వో ప్రాణనాథః
నా మనవి వినవయ్య నా ప్రాణనాథః
నాపాలి దేవుడ వని నమ్మితిని నిన్ను
ఈవేళ నాతోను ఏమి పల్క-పుగ
అల్లన ప్రొద్దోయె అలగ నీకేల ?
అలిగితే ఎవరై న ఏమందురయ్య
నవ్వుచు వుండువు నరనాథ నీవు
నీనవ్వు ఎందుబోయె నా ప్రాణనాథ
అలిగితివి నామీద నా ప్రాణవిభుడః
కులనతిని నేను నన్ను కోపంబు

చేయకు

శ్రీల నేరంబులు చిల్తాన వుంతురా ?
వలదయ్య పలుకక వాడు నీకేల ?
కష్టపడనేల నిక కడతేరిన పనికి
నిష్ఠూర మేలను నేటిపని యింతె
నీమాట నిజమాయె నేడు నావిభుడః
నామాట లాలించు మమ్మేలు రాజు

బంధువుల నెడబాపిన ఫలమేమి గలిగె
అన్నదమ్ముల ఎడ బాపిన హత్య నాకు
దగిలె

నీ కన్నవారిని బాపితి కలిగె భాగ్యంబు
కల్యాణభూమి మనకు కాజాచి ఆయె
ఇది మనకు వేడ్కాయె నాప్రాణనాథః
విధి కారణము చేత ఇట్లాయె మనకు
పంతపు కొడుకుతో పల్కవదె రాజుః
నీ గర్భాన బుట్టిన కాటమరాజు

నిబ్బరముగా నీ యిరుపుపై వున్నాడు
చూడు

ఎవరికి వచ్చుగింతు ఏమయ్య రాజు ?
అవనిలో నిను జూచి అడిలె పుత్రుండు
ఆ రూపము కొడుకును అది యేమి
యనవు

ఏమయ్య పల్క-పు ? పూరికే వున్నావు
బ్రతుకుతెరువు కనవు తన బాలల
కిపుడు

కులదీపకారుడాః నీ కొడుకు నేమనవు
చెక్కిళ్ల తన రెండు చేతుల బట్టి
తొణికి రాజుశిరస్సు తొడలపై చేర్చుక
అడిలేను ఆ కొడుకు ఎరగవా రాజుః
జడిసి వున్నాడు నీ కొడుకు దై ర్యంము
దెల్పు
తన సుతునితో బల్కు దయతోను
రాజుః

అలిగి వున్నావని అభిల దేవతలు
ఆరడి చేతురు అవనిలోపలను
కన్నతండ్రివి నీవు కోరి పల్క-కున్నావు
విన్నవారేమందురు విశ్వంబులోను
తన రెండు హస్త ముల తనయుని బట్టి
ఘనమైన మోహమున కౌగిట జేర్చి
పురుషరిత్న మోహమున పొలపొల
పొక్కుచు

మన్మథరూపుడు మడిసెగా నేడు

మచ్చరించె విధి మనువు తెడబాపె
గ్రుచ్చి కవుగిట జేర్చి కూర్చుండబెట్టి
శివశివ యని పెద్దమ్మ చిరునవ్వుతోడ
వాసిగల మొగధీర! వల్లాంబ సుతుడః
తనయులు గలిగినపుడే మీతమ్ముల
గలియ బోమైతిమి

తనయులు గలిగిరి తమకేల చింత
యనుకొంటిమి

పుత్రులు కలిగిననాడే భూములకు
మళ్లి పోమైతిమి

పుత్రులు గల్గిరి మనకు భూము
తెడమాయె

ప్రేమతో నవనందుల పెద్దమా దేవులు
భామకు తన విభుడు పల్క-కుండగను
పెదిమలు వడి వత్తి ప్రేమతో

పుప్పొంగె

మదిరాక్షి పెద్దమ్మ మరియు నిట్టనియె

నాతప్పు గాయవే నాప్రాణనాథ!

వార కెక్కిన యట్టి వలురాజుసుతుడః

కంటిని పాపను తింటిని నిన్ను

దిట్టతనమున మనము దాయాదుల బాసి

కల్యాణ బయిళ్ల కప్పితి నిన్ను

అరిగి పలకజేమొ అవసర నీవు

అలుక దీరె పలుకు ఆయన కొదవేమి!

కులకోటి బాంధవులు కూర్చి చుట్టాలు

కంచీయంత బలగము మీ కన్నవారు

కలమెలిగి ఈవేళ కలిసి వుంచేను
నీ చెల్లెలు కొమరమ్మ చేరి కలియదాయె
కొల్లగా ఈ వేళ కొట్టించి పసువు
కుంకుమ వసంతము గుప్పు నామీద
సిరిగల మా యప్పు సింహాద్రిసీత
వుంచేను

చీరెలు నోమించి పయనంబు జేసును
ఈవేళ మా యప్పు ఏల రాదాయె
వాలాయముగ నా చెల్లెలు యరనూక
సీత

ఈ వేళ వుంచేను ఎంత వేడుక
వుండును:

ఇరవంద నా చెల్లెలు ఏల రాదాయెః
నారీమణి నా చెల్లెలు నలనూకసీత
వుంచేను

అందముగా సొమ్ములన్ని నాకు
అలంకరించేను

విందు భోంచేయ బెట్టి వేడుకతో నాకు
పయనంబు చేసి నా చెల్లెలు పంపించు
నన్ను

పొందుగా నాచెల్లెలు పోటరాజునూక
కడగొట్టు నా చెల్లెలు సిరిదేవి వుంచేను
సంతోషమున గుణ్ణానకు సాగ

నంపించును

కులకోటి బాంధవులు కూర్చి చుట్టాలు
కన్నవారు నాకు కడు దూరమెరి

అప్పులు చెల్లెండ్లు లేక నేను వక్క
దాననై తిని
కల్యాణపు అప్పలార! కాంతామయి
లార
తలగూడి నాకల తార్కాణ మాయెను
పయనంబు చేసి అప్పలార! పంపలే
నన్ను
కోటి తేజంబుల కోటిలా మేటి
కాటమరాజు! వినవయ్య ఘనగుడు
మీ తండ్రి
తోరంపు పెదిమలు తొగరురంగు
పోయి
కళదప్పి దగగొట్టి కంది యున్నాయి
దివ్యతేజంబైన నీ తండ్రి దివ్య
దేహంబు
రవిదప్పి వచ్చెను రాజు వినవయ్య
చిన్నబోయి వున్నది సిరిగల
మొగము
వున్నతమైన దేహము వుడిగి యున్నది
పసలేదు ఈ పొద్దు పయనంబు చేసి

వేగమే మీ తండ్రిగూడ అంపుమా
కొడుక!
పుణ్యభూములు పద్దు భూపాలకుండ
మానవేశ్వర పద్దు మాకు రుద్రభూమి
మారాచ రుద్రభూమి మనకై స పద్దు
నందుల చెరువు వెనుక నడిమధ్యమూన
ఇంచుగేఖర! కొను ఇది నీకు లెస్స!
కొనుమన్న! భూమిని గోత్రచింతామణి!
కొనవయ్య భూమిని కోటి అర్థమిచ్చి"
గుట్ట మాయుతపరిచి గురుతులు చెప్పి
వినుతింప తన సుతుని వెంట బెట్టుకొని
గొనకొని యా భూమి కొని రంతటాను
పషిణి పల్లకిలో పెద్దభూపతిని
వుంచుకొనిరి
శృంగారంబుగాను సురటీలు వినర
గొడుగులు పడిగెలు ఆలవట్టములు
పల్లకి చుట్టూను బాగుగా నపుడు
పరిపరి విధముల పటుగతితోను
భేరి డమామీలు పెద్ద బూరలును
దారలు బూరలు తమ్ముటంబులును
భోరున వాయించంగ భూమి వెరగందె

పెద్దమ్మ సాగుమానమునకు సంసీద్ధమగుట

ఇంపార పెద్దమ్మ తన విభుడును
తాను

పదమని తన విభుని పయనంబు
చేసి
సొంపుతో నందులచెరువు కేతెంచె

తెగువతోడుత భూమి తెరుగొప్ప
కొనెను

కనుగొని భూదేవికి కరమెత్తి
మొక్కెను

భాషించె పెద్దమ్మ భూదేవి తల్లితో :
“శివశివ మహాదేవి చెలగి భూలక్ష్మి :
హరహర శరణార్థి : అమ్మ
భూదేవి :

గిరులును తరులును సప్తసాగరములు

నిధులును నదులును గోగణంబులును
ఎనసి ఎనుబడినాల్గు లక్షల జీవులును

పొందుగా నీవిచ్చి పోషించినావు
ఆరీతి పోషించు అమ్మ భూదేవి

తల్లి నా గర్భంబు జగతి కర్పిస్తే”

ఆరూఢి భూదేవిని అమ్మ ప్రార్థించె
పొందుగా తాంబూళము భూమిపై
నుంచె

గుండము నిర్మాణము

అటువైసుక వుప్పర్ల నందరి బిలిచి
మగువ తా వేంచేసె తన

మందిరముకు
బాగుమీరగ కాటభూపాల చంద్రుడు
నాగలోక గుణ్ణాలు నదులు

త్రవ్వించి
నందుల నిలిపెను నాల్గు మూలలను
శోభనాలు గుణ్ణాలు సొవ లేరుపరచి
గండభేరుండ మొగసాల గ్రక్కున
ఇప్పించె

ఘనమైన బారుపట్టెలు గిసిరి
ఖండమొండెములుగా ఖండించి రంత
పొందుగా గుణ్ణాన పరిపించె రాజు
గుగ్గిలవు తరువులు కురుచందనాలు

తగినట్టి గుణ్ణాన దాపించి రంత
సంపంగి నూనెల చమురు బిందెలును

చంపుడు కట్టమీద చాలగా దించిరి
వజిత గుణ్ణముతిరుగార వట్టివేశ్వ
తడికెల

ఎన్నంగ పన్నించె యదువంశజుండఁ
ఎలమి బ్రాహ్మణులును ఎలమి
పురోహితులు

అగ్నిహోత్రము తెచ్చి అటు వుంచి
రంత

గుణ్ణాన పనులన్ని గొబ్బుగా
తీర్చిరి

శీఘ్రుండె శృంగార్పతోట కేతెంచిరి

గోదానములు బ్రాహ్మలకు గొబ్బున
యిచ్చిరి

కరుణతో తన విభుని మ్రాకుల
నడుమను

పరిగంగ వల్లపుల పెద్దభూపతిని
స్థిరముగా గుణ్ణాన సంధించి రావేళ
పేరుగల మ్రాకులు పేర్చి రామీద
నిజరూపమున నిల్చి నీలవర్ణుండు

దాహగ్ని తగిలించె తండ్రి
తలగడను

పెళపెళ గుణ్ణములో పేరె
కనుగులును

తళతళ మంటలు ధరగప్పె నవుడు
కనుగులలో పెద్దన్న రంగాలి సమిసె
కనులు బాష్పంబులు కనుగొని వ్రాల
తనయుడు ఆవులన్న తల్లికడకు
వచ్చెను

అతివశిరోమణి అతివ పెద్దమ్మ
అమ్మరో గుణ్ణమ్మ ఆయత్తపడెను
అంతట పెద్దమ్మ అరుషంబు నొంది
“సంతోష మాయెను చక్కని

తనయ”

అనుచు దాదుల బిలిచి అతివ తా
బలికె

పయనము చేసి అప్పలార పంపరే
నన్ను.

నలినాథులు సంపంగినూనె తా
దెచ్చిరి

కాంతకు శిరసంబి కడు జలక
మార్చిరి

దేహంబు తడిపి తిలకంబు తీర్చిరి
పసగల కస్తూరి పైనిండ జల్లిరి
పొసగ జాజులదండ పొందుగా
గట్టిరి

నిలువుటద్దము దెచ్చి నెలతకు పట్టిరి
సలలితంబై నట్టి రత్న హారములు
పేరుగల ముత్యాల పేరులు వేసిరి
నారీమణికి సొమ్ములు అలంకరించిరి

కాంతకు కన్నుల కాటుక. దిద్దిరి
పట్టుచీరెలు కట్టి పయనమై వచ్చిరి
చుట్టల సురభియై సుందరి వచ్చెను
శ్రీ మహాలక్ష్మి అనే తేజీని ఎక్కెను
పచ్చబద్దలవారు పరగ వెయ్యిన్నూరు
దొరలును మంత్రులు తొలుగు

తొలుగు అనుచు

పంచమా వాయిద్యములు మించి

మ్రోవంగ

కల్యాణము దేవగిరి కనకరేపల్లె
ముయ్యేడు వీధులు మెరవణి తిరిగి
కడువేగ వచ్చెను కాంత పెద్దమ్మ
పూచిన సంపెంగ వృక్షములక్రింద
రఘువీర తమకము రమణి పనించె

ఆ వీర తమకమున అమ్మ కొలువాయె వారడిగిన వస్తువులు వాహనము లిచ్చె
 తమకముపై ఎక్కెను తరుణి దివ్యరత్న తమకము దిగెను పెద్దమ్మ
 పెద్దమ్మ పుణ్యపు నీరాడి పూచిన బూరుగక్రింద
 తన బంధువులచేత తరళాక్షి యపుడు ఇంపుగా పాపను ఎదయందు జేర్చి
 తరళాక్షి కుంకుమ తగ పంచిపెట్టె వుదిరిపడి పాపన్న వుగో యని ఏడ్చె
 కరుణతో వాయిద్యములవారిని పిలిచి అదిరిపడి ఏడ్చేటి అబ్బరపు పట్టిని
 మేటి విద్యులవారు మెరువణితోను వూపుచు పెద్దమ్మ వూరకుండు మనెను
 కోటను కోటలు కొలువు చేయంగ

పెద్దమ్మ బిడ్డలను చూచుకొని దుఃఖించుట

“భూనాథు పుత్రికా! పాప నూకమ్మ! నాతల్లి ఏడ్వకే నా ముద్దుపట్టి
 కుచములు కావలెనా చక్కని తల్లి!” పాపపు బ్రహ్మ వ్రాసె పల్వరించ
 చనుమొనలు కుడుపుచు “చక్కనితల్లి కమ్మ
 పట్టి కుడుపు పాలు పాపన్న నీవు పషిణి కంకణాలు నీకు బాలపాపన్న
 చయ్యన బుజ్జగించంగ కుచముల పాలు ఏనాళ్ల పాపన్న ఏం పొగిలేప్ర
 ఆకలి కాదదే పాపన్న! అలసటచేత రవిరేక కురులు రమణిరో నీకు
 చేదెరుగని కూతురా! చేదదే పాలు సారెకు తలయంటి జలక మార్చగను
 పిరికి బారకే కూతురా! పిక్కటిల్లెను పోరాడి పోషింప ఏ పొలతులున్నాడు
 పాలు అమ్మ నీ ఆకలి అది నీవు ఎరుగవు
 తనివిడిర కుడుపు తల్లిరో నీవు రమ్మని చన్నియ్యి ఏ రమణు
 కన్నులు పొంగగా ఏడ్చేవు నీవు లున్నారు?
 కడసారి మాచే కూతురా! కన్నతల్లిని చక్కని నా తల్లి సఖియ పాపన్న
 నీకు ఎర్రంగ కందేను నీ వట్ల ఏడ్వకో
 ఎడమాయెను కూతురా ఏల ఏడ్చెదవు యమ్మ
 అలిగితివదే కూతురా నామీద నీవు

కటకటా ఏడ్వంగ వూరనింప ఏ
కాంత లున్నారూ?
తల్లిలేని బిడ్డవని చగ్గవడకుండ
ఆదరించి ఎత్తుకొనే ఏ అతివ లున్నారూ?
మారామున పోరుపెట్టి చుల్లటించగలుగు
మచ్చిక చేసి ఎత్తుకొనే ఏ మగువ

లున్నారూ?
తండ్రిలేని బిడ్డవని చగ్గరకు తీసి
దయతోను పోషింప ఏ తరుణు

లున్నారూ?
నీ చిన్నిముఖమును నా చిన్ని కూతురా
వాడకుండ పోషింప ఏ పనితలున్నారూ?
ఎవ్వరకు వప్పగింతును? ఏమందు

విధిని?
ఎవరు నిన్ను చేరదీసి ఎవరు పెంచేరు?
తగనొప్ప నా గర్భాన పుట్టినందులకు
తల్లి కరువాయేనే చక్కని కూతురా :
మిక్కిలి భోగంబున పుట్టి మిగుల
తేజంబు గలిగి

తరుణి నీకింతలోనే తండ్రి కరువాయె:
తల్లిలేని బిడ్డలై దైవమా యనుచు
అలర ముత్యములవంటి అమ్మ నీ

కన్నులు
కన్ను లంటకుండ కాటుక మీకు
సన్నముగ దిద్దేటి సఖియ లున్నారూ?
శివుడింత భేసెను భింతింప పలచు

తరవాడి చచ్చిచ్చిరా గారవించె
కట్టడి దైవంబు మీ గారవము చెరచి
పుట్టిపుట్టక రల్లి మీకు కరువాయె”
భ్రమరపడి కూతురుకు చచ్చియగాను
ఏడేడ్ల బాలరాజు ఆలించి వినెను
కటకటా యని రాజు కన్నీరు బెట్టె
త్రాచుపాము కూనవలె రాజు తల్లడ
పడెను

అడిలేటి సుతుని తన అక్కున జేర్చెను
ఏడ్చేటి సుతుని ఎత్తుకొనె తల్లి
చెక్కిలి ముద్దులాడె చక్కని తనయుని
తొడలపై నుంచుకొని సుదతి యిట్ట
నియె:

“వినవోయి కాటమరాజు! నలనన్న!
ఆడవారికి చెల్లు అందోళపడను
మొగరాజువు నీవు ముఖము వాడ్వనేల:
కంచంత బలగము కన్నవారుండగా
కొండంత బలగము అన్నదమ్ము
లుండగా

ఏల కోటలున్నవి ఎక్క అశ్వా
లున్నవి
ఏడేడు కోటలు ఏలి బ్రతికేవు
పట్నపురాజు కొమారుడవు భావ్యంబు
గాదు”

ఆ మాట విని రాజు ఆవుర్ని అడిలెను
“అమ్మరో వినవమ్మ అతివ పెద్దమ్మ:

ఏనాళ్ళ పాపను వడి బాలగిన్నె
గాలిండుకో వో వమ్మ కన్నతల్లి నీవు
ఏడేండ్ల బాలరాజును వెంటబెట్టు

కోవమ్మ
వర్ణపు డేగవలె గుణ్ణాన వరగవే మా

కన్నతల్లి :

తల్లీ! మూడు ప్రాణాలు తగులబడి

కాలగా

కల్యాణము వారు కన్నుల చూడగా

గుప్పన గుణ్ణాన వేయవే తల్లీ :

అమ్మా నీగుణ్ణాన మేమడిగితే మంచిది

తండ్రి లేకుంటేను తల్లి వుండవలెను

తల్లి లేకుంటేను తండ్రి వుండవలెను

తల్లితండ్రులు లేని తనయు లిద్దరము

ఎట్లు బ్రతికేము మేము ఎవరు లేకుండ

ఏడేండ్ల బాలరాజును ఎట్లా గన్నా

బ్రతికేను గాని

ఏనాళ్ళ పాపను ఎవరు సాదేరు ?

అర్ధరాత్రికాడ నా చెల్లెలు కోరి లేచి

అమ్మా యని పిలిచిన ఏమనిపల్కుదును?

నిద్రపోయి లేచి పాలు అడిగితేను

తరుణిరో ఏ యింటి దాదిని పిల్తును

ఎవరిని పిల్తునే ఓ మంచితల్లి?"

ఆ మాట విని తల్లి అళ్ళన నవ్వె

"రావోయి కొమార రాజు నలనన్న

అకొని చెల్లెలు అమ్మా యని పిలిచిన

అరమర లేక పలుకు అబ్బరపు

కొడుక

అయ్యా అని పిల్చినా పల్కు నా

తండ్రి :

అమ్మా పాలు అని అడిగినగాని

చన్నియ్య మారాచ సఖియ లున్నారు

అమ్మవై నా నీవే అయ్యవై నా నీవే

అన్నవైనా నీవే అబ్బరపు కొడుక ?

అబ్బరముగా పెంచు అబ్బరపు

చెల్లెలను"

తల్లి మాటలు విని తాను దుఃఖించె

ఉయ్యాల తొట్టెలో వుంచెను పాపను

మారాచ మగువల పిలిచె మన్నినిదేవి

పెద్దమ్మ తన బిడ్డలను పెందోట ముద్దమ్మ కప్పగించుట

మారాచ అప్పలార! మా యమ్మలార! పిచ్చుకుళ్ల మాదేవి! పిసికిళ్ళ

పెందోట ముద్దమ్మ : పెద్ద గంధావతి :

లక్ష్మవమ్మ :

చుక్కల సురదేవి : అక్క

కూర్మి లక్ష్మవమ్మ : కొమ్మలార

వల్లభురాల :

వినుడి :

నానంపద లిచ్చెను ముద్దప్ప : నకల
 భాగ్యము లిచ్చెను పట్టుము
 అర్థప్రాణము ఇచ్చెను అందుకోరమ్మ : పన్నెండు రరముల కాదాచి
 పట్టుపోగులు ఇచ్చెను పుచ్చుకోరమ్మ : పంపాది పట్టుము
 పెట్టెలు బంగారు పట్టుచీరెలును పలరాజు కొమారులు వారు
 పట్టుపురాజు కొడుకును ఇచ్చెను వీగురన్నదమ్ములు
 పుచ్చుకోరమ్మ : అందరికన్నా పెద్దవాడు మా బావ
 రాచబాలల నిచ్చెను రక్షించుకోరే సింహాద్రిరాజు
 కుల ముద్దరించను కొడుకు నిచ్చెను ఆతని దండురమ్ముడు నా
 గోత్రాలు పాడను కొమారై నిచ్చెను ప్రాణేశ్వరుడమ్మ
 ఎవరులేని బాలలని ఎగ్గుసేయకుడి వారికన్నా చక్కనివారు
 పోతపాలు పోస్తా పోరేరు మీరు ముగ్గురూను
 దూదిపాలు పోస్తా దూరేరు మీరు యరనూకరాజు నలనూకరాజు
 ఈ బాలలు దొడ్డవారే వో పాతులారా : బొద్దుల కడియాల పోలు
 శుక్రాచార్యునికి మునిమనుషులు వీరు రాజేంద్రుడు
 సూర్యవంశము గల యాదవ రాజులు నా చిన్నమరుదులు వారన్నదమ్ములు
 చుక్క-బొట్టు పెట్టరు సూర్యునకు ఆయిదుగురు తోడబుట్టింది అక్క
 మ్రొక్కరు కొమరక్క
 యయాతినంతటి యాదవ రాజులు కొమరక్క ఆడిన మాటలు మాకు
 వీరి అయ్యలు ఏలిందే అమరావతి కొంగుముక్కాయె
 పట్నం తన చెల్లెలు సిరిదేవి యాడిన
 తాతలు ఏలిందే ద్వారావతి మాటలు
 పెద్దలు ఏలిందే పెదగవిలి పట్నం మాకు తార్కాణ మాయెనే వో
 పిన్నలు ఏలిందే పినగవిలి పట్నం తరుణులారా :
 ఏడు వల్లకాపురాలు మా మామ అధిక దుఃఖాన మా బావ
 పలరాజు ఏలెను సింహాద్రిరాజు

ఏడు రరముల కాదాచి ఎలమంచి
 పట్టుము
 పన్నెండు రరముల కాదాచి
 పంపాది పట్టుము
 పలరాజు కొమారులు వారు
 వీగురన్నదమ్ములు
 అందరికన్నా పెద్దవాడు మా బావ
 సింహాద్రిరాజు
 ఆతని దండురమ్ముడు నా
 ప్రాణేశ్వరుడమ్మ
 వారికన్నా చక్కనివారు
 ముగ్గురూను
 యరనూకరాజు నలనూకరాజు
 బొద్దుల కడియాల పోలు
 రాజేంద్రుడు
 నా చిన్నమరుదులు వారన్నదమ్ములు
 ఆయిదుగురు తోడబుట్టింది అక్క
 కొమరక్క
 కొమరక్క ఆడిన మాటలు మాకు
 కొంగుముక్కాయె
 తన చెల్లెలు సిరిదేవి యాడిన
 మాటలు
 మాకు తార్కాణ మాయెనే వో
 తరుణులారా :
 అధిక దుఃఖాన మా బావ
 సింహాద్రిరాజు

తమ్ముణ్ణి కౌగిలించి మహా
తల్లడించెను
నా చిన్న మరుదులు నవ
నీలవర్ణులు
అన్నపాదములు పట్టుక అలమరిగి
రమ్మ
తన తోడుకోడండ్లు మహా
తల్లడిల్లిరమ్మ
పంపాద్రి పట్నమంతా కాకిశోక
మాయె
సంతానముకొరకు జన్మభూములు
విడిచి
నేను ఎవరిమాట వినక వస్తినే
వో యప్పలార
కల్యాణము వచ్చినదాకా కూడ
బ్రతికితిమి
కంటిని పాపలను కడుపార నేను
పుద్దెను పాప, భూపతిని కోలుపోతిని
కొంచకోల్పోతి తన కొమ్ము
చేనుగను
అన్నదమ్ములు గల రాజును తెచ్చి
హత్య కట్టుకొంటిని
బావమరుదులు గల రాజును తెచ్చి
పాపము కట్టుకొంటిని
దామసాని వారింట దైత్యునై
పుట్టితిని
ఆవురివారి యింట యమురాల
నైతిని

దామసాని పోతన్న తన
తోడపుట్టినవాడు
దూరమాయె పంపాద్రి దుఃఖమాయె
కల్యాణము
ఎవరిని దూరుదును ఏమందు
విధిని
బాలల పెంచరే వో భామలార !”
ఎనభై వేలమంది యాదవ స్త్రీలు
తన ఇరుప్రక్కల తమకము లెక్కిరి
ముద్దు కాటమరాజును రెట్ట పట్టుకొని
దాదుల చేతి పాపను తా నెత్తుకొని
ఏనాళ్ళ పాపను ఎదమున జేర్చుక
‘నారీమణి నిచ్చేను నలినాక్షులార
బాలకు కర్తలెవరు పాప నిచ్చేను
వల్లవుల కొడుకు వలరాజుమనమని
కాటమరాజు నిచ్చేను వో కాంతలార :
పాయక నే కన్నపాప నూకమ్మను
రాచబాల నిచ్చేను రక్షించుకోరె
పట్టభద్రుడి కొడుకు బాలరాజు
నిచ్చేను
పుట్టుభోగుల నిచ్చేను పుచ్చుకోరమ్మ
చందమామవంటి చక్కని కొడుకును
ఇందుముఖులార : ఈడేర్చుకోరె :
కడముద్దు నాబాల కాటమరాజు
నడుపుకోరే తల్లి నామారుగాను
కాంతసోమేశ్వరుడు కాటమరాజు
వరపుత్రకుండు నా వల్లవులకొడుకు
సూర్యుని ఇచ్చేను ఓ సుదళులార :

కోటి అర్థము గోకులము ఇచ్చేను
పట్టుపురాజు కొమార్తెను పాప
నిచ్చెదను
పెద్దెల బంగారు పట్టువస్త్రములు
అష్టైశ్వర్య సంపన్నుడైన బాలుని
కని పెందరే రవితేజ రాజు నిచ్చెదను
భూతేశు నిచ్చేను పుచ్చుకోరమ్మ :
ధర్మ భూషణుడైన రాజేంద్ర
సుతుని
కొమ్మలార ఇచ్చేను కులదీప ఘనుని”
తమకముపైనుండి తల్లి యిట్టకగాను
అమరంగ వినిరి యాదపులంఠా
వెన్నముద్దవారు వెన్నునివారు
పున్నపు వెన్నెలవారు పుల్లపులవారు
చెన్న కృష్ణునివారు చెన్నునివారు
పొన్న పువ్వులవారు బోయినవారు
జన్ని ఆవులవారు జగ్గమువారు
పన్నగేంద్రునివారు పయ్యావులవారు
పొన్న బోయినవారు పూజారివారు
కన్ని బోయినవారు కపిలాపులవారు
దామసానివారు ఈశ్వరవారు
రామభద్రునివారు రాచపులవారు
గంగి ఆవులవారు గాలమువారు
కొమణాలవారు గోవిందుని వారు
సంగమేశ్వరునివారు సర్పూవులవారు
గోవిందునివారు గొడ్డటివారు

రవితేజునివారు రామబోయినవారు
దండిబోయినవారు గుండిబోయినవారు
గురుమూర్తివారు కొర్లెపాకవారు
మచ్చనావులవారు అమృతునివారు
పంబయిండ్లవారు భాగీర్తివారు
ఇంద్రునివారు కుబేందునివారు
పంచయిండ్లవారు పశుపతివారు
లక్ష కంపము వచ్చి ఆ రమణికి
మ్రొక్కిరి

“ఎలమంచి పెద్దమ్మ ఏల ఆడితివి :
కులమువారము గలిగి గోత్రము గలిగి
చాలినంత అర్థము సంపదలు గలిగి
ఆదరించను నీకు అన్నలు గలిగి
దాదులు గలిగి దాయాదులు గలిగి
నీపాల వారు నిండేగురము గలిగి
ఆవుల మందలు గలిగి మేమందరము
గలిగి
సీమ భూములు గలిగి సేనలు గలిగి
అమ్మ మారాచవారికి బాలల

ప్రప్పగించేవ :
వకరాజు కుంభిళ్ళమీద వరిగితే నేమి
కాటమరాజు పాపమ్మ అధిపతులు
మాకు

రాజును పెంచేము రమణిరో మేము
భుజులభీముని భూము లేలింతుము

తండ్రిబలగమున కలుపుదుము
తరుణిరో మేము”

కొండంత బలగములో గోపాలుగు
లనిరి

అందరి మాటలను ఆలించి వినెను
నందుల పెద్దమ్మ నాతి యిట్లనియె :

“దేవగిరి కల్యాణము తెస్తే నందరిని
గాంభీర్యశాలి కల్లిలో వారిగను

అందరిని కోరుబెట్టె అవనిశ్వరుండు
అమ్మలార ! బాలల ఎవ్వరు
ఆదరించేరు ?

గొబ్బున అడిలిరి గోపకాంతలంత

బాలలు మీరు గోపాలకులార

కల్యాణపువారు గంగురాజు ముద్దమ్మ

అనువేగమున ఈడేర్చి పెంచేరు మిమ్ము

చేడెలార ! నామాట ఈ శ్మణమున
వినరె”

ఎంతలేదనక యాదవ స్త్రీలకు

సంతోషముగ తల్లి మనవిగా చెప్పెను

అంతట కల్యాణపువారు అధిగొని
వచ్చిరి

తమకము తిరుగువారు తమరంత

వచ్చిరి

పెందోట ముద్దమ్మ పేర్కొని పిలిచెను

“ఎలమంచి పెద్దమ్మా ! బాలల
ఆదరించేము

భూదేవి సాక్షిగా పుత్రులను పెంచేము

భక్తితో కాటమరాజుని ఎత్తుకొని
యెదము

ఆమ్మా ! బాలల నిమ్మని హస్తాలు
వొగ్గిలి

ఏమి ఆనుమానము ఎలమంచి

పెద్దమ్మ :

నీ గర్భము వకటి కాదు మా గర్భము
వకటి కాదు

ముద్దమ్మ కొమారుడు రాఘవన్న కల్లి

పెద్దమ్మా నా కొమారుడు కాటమరాజు
నిజము

బాలపెంచి కల్లి పాపన్న నిజము

ఏకచక్రముగా భూమి ఏలింతుమమ్మ!”

ఆ మాట విని పెద్దమ్మ అపు డీట్ల
గనెను

బిడ్డలను భక్తిరన్న కప్పగించుమని పెద్దమ్మ చెప్పుట

“తండ్రివై పువారు జంగమై వత్తురు

తల్లివై పువారు దాసరై వత్తురు

తాను కల్యాణము కదలి వచ్చేదినాడు

తన మరిది కొమారుడు తగు భక్తి
రన్న

చిన్నవాడై పుండెనే వో చేడెలార :

భూములు చెల్లించు పుణ్యమూర్తి
అతడు
రాజ్యము నేలించు దేవజంగ మతడు
తాను వచ్చి, వేడి, గుర్రెరిగి వకవేళ
కాడ
వచ్చి బాలల యిమ్మని పట్టి అడిగితేను
వారి బాలల వారికి యివ్వరే వో
యక్కలారా:”
ఆ మాటకు ముద్దమ్మ ఆడ నొక
మాట
“ఏమి మాటాడితివి ఎలమంచి
పెద్దమ్మ!
ఈ కళ్యాణపు పట్టణము లింగవీడమ్మ
ఎర్రబొంత జంగాలు దెయ్యిలక్ష
వెయ్యివేలు
యోగులు భోగులు యతీశ్వరులును
మతపు సన్యాసులు మహాత్ము
లున్నారు
అరికాళ్లకు నరాలు గల అయ్య
లున్నారు
అందులో వక జంగము మాయవేషము
దాల్చి

బాలల యిమ్మని పట్టి అడిగితేను
“ఎలాగు యిత్తుము ఎట్లు చెప్పితివి”
ఆ మాట వింటూనే పెద్దమాదేవులు
“అటువలె గాదమ్మ వో యప్పలారా:
అతడు నా మరిదికొమారు డయితేను
భక్తు డయితేను పలికించును సాక్షులు
ఏమని సాక్షులు పలికించేను ఎలమంచి
పెద్దమ్మ
ఆరిపోయిన గుణ్ణము అగ్గి రవళుచు
మద్దులు మారేళ్లు మరి సాక్షులు
పలికించు
పొగలోను నిలిచి నేను పోలిక
చూపేను
కలుపొన్న పూసి కలుకోడి కూసేను
కలునంది డాకాలు దువ్వి ఖణ్ణేల్ని
రంకె వేసేను
వారి బాలల వారికి యివ్వరే వో
యప్పలారా:
అనుచు ముద్దమ్మకు చెప్పి వప్పగించె
తనచేతి బాలల, తమకంబు మీదను

పెద్దమ్మ గుండమున దుముకుట

కుంకుమ వసంతము కొల్లలుగాను
కుడిదెయ్యిలోనుగా గుణ్ణమ్మ చుట్టు
ఫలంపూరి తిరిగి వచ్చెను వేగ

చంపుడు కట్టనెక్కి సభవార్ని చూచె
చేరి చూచి ప్రజలకు చెయ్యెల్లిమొక్కె
అందముగా నిమ్మపండ్లు అగ్నికర్పించె

గుప్పున గుణ్ణాన దుమికె పెద్దమ్మ
 వర్ణపు డేగవలె వాలె గుణ్ణాన
 కణ కణ మండేటి కనుగులలోను
 నిగ నిగ పెద్దమ్మ నిలువంగ చూచి
 కన్నీరు తెచ్చెను కాటమరాజు
 అమ్మా! అమ్మా! అని అడలంగసాగె
 వోయమ్మా! అని రాజువల పొయ్యసాగె
 పెద్దమ్మా! యని తల్లిని పేరునపిలిచె
 ముమ్మారు పలికెను ముద్దుల
 కొడుకుతో
 చమురు కుండలు వేయించె తల్లి
 గుణ్ణాన
 పడవేసినప్పుడే భగ్గున మండెను
 తల్లి దండ్రులు చెల్లిరి తమదిక్కు
 పోయె
 కట కటా యని అడిలె కాటమరాజు
 కుల కోటి బాంధవులు కూడిరి చుట్టాలు
 తామరాకుల మీద నీళ్లవలె తల్లి
 దించగను
 కాటమరాజు అడలంగ గంగురాజు
 చూచెను
 వద్దు అని కాటమరాజును ఎత్తు
 కొనెనపుడు
 చెక్కిళ్లు నొక్కి చేరి ముద్దులాడెను
 బుద్ధులు చెప్పి బుజ్జగించె రాజును
 ముద్దమ్మ తా వచ్చి ముద్దాడె నపుడు

చక్కని కొడుకును చయ్యన ఎత్తు
 కొనెను
 మరి వేగ వచ్చెను మందిరమునకు
 మరునాడు కాటభూమండలేళ్లరుడు
 గంగమైలావుల పాలకడవలు తెప్పించె
 తల్లిగుండముమీద పోయించి అగ్గి
 చల్లార్చె
 గుణ్ణములో వున్న గురుకోళ్లు చల్లార్చి
 గోవులదానము భూసురాదుల కిచ్చెను
 షోడశ దానములు సొరిది నిప్పించె
 జంగానికి అన్నం లింగానికి వస్త్రం
 యిప్పించె
 కులకోటి బాంధవులు కూడి భోంచేసిరి
 ప్రియముతో ముద్దుమ్మను పెంచు
 కొమ్మనుచు
 అప్పుడు బాలలను ఆప్పగించిరి వారు
 నాలుగువేల వల్లవులు ఏడువేల
 తిరుమందులు
 పన్నెండువేల మాణాన భాంధవు లెల్ల
 వప్పగించిరి మారాచవారి ముద్దమ్మకు
 తమకముపైనుండి తరుణి తా లేచె
 బంగారు జలఘాత పల్లకి ఎక్కె
 పంచమా వాయిద్యములు బలువడి
 మ్రోయంగ
 నందుల చెరువుకు నాతియు కదిలె
 పుణ్యపు నీరాడి పూబంతు లంది

పట్టుచీర విడిచి పసుపుచీర కట్టె
నాతికి సొంపైన నవరత్న

భూషణములు

పేరుగల ముట్కాల పేరులు వేసె
నవరత్న భూషణములు నడుమున

వడ్డాణము

అందముగా మేనున అలంకరించెను
కాంతకు కనులకు కాటుక తీర్చిరి
నిలువుటద్దము తెచ్చి నెలతకు పట్టిరి
నిలువుటద్దములోను

నెలతచక్కదనము

కరుకుమేఘమున పుట్టిన ఘరుపువలె

నుండెను

ఆశ్చర్యపడి చూచె అద్దములో నపుడు
పసుపుచీరె గట్టి పయనమై వచ్చె
ఇసుకయిల్లు కట్టి పసుపుగొరిని నిల్చి
చేటలు గొరికి చెల్లుగా నోమెను

ఎర్రబద్ద చేటలు వెయ్యివేలు నోమెను
పచ్చబద్ద చేటలు పదివేలు నోమెను
నల్లబద్ద చేటలు నన్నూరు నోమెను
దామసాని పోతన్న యిచ్చిన

వీడువాదల సొమ్ములు

బ్రాహ్మణశ్రీలకు పంచిపెట్టె తల్లి
వరహాలు మాడలు వస్త్రాలు దెచ్చి

బ్రాహ్మణులకు భట్లకు పరగ

వైష్ణవులకు

భూదానములు ఇచ్చెను భూనాథు దేవి
పసుపు కుంకుమలును పంచి

పెట్టించి

కుంకుమ వసంతము కొల్లలాడించె

వేగమే విడుదులకు వేంచేసి రపుడు

అతి గారవంబున అన్నచెల్లెండ్లు

పెందోటి ముద్దమ్మ నగరును

పెరుగుచునుండిరి,

ఫలశ్రుతి

ఎలమితో ఈ కథ విన్నవారలకు

వ్రాసి చదివిన యట్టి వారలకెల్ల

భాగీరథి యిచ్చును భాగ్య భోగ్యములు

ఈశ్వరుడు ఇచ్చును ఇహపరములను

కొడుకులు కోడండ్లు కొమరోప్ప గలిగి

ధనము ధాన్యములును తగనొప్పగలుగు

వొప్పలు తప్పలు వొనరంగ దిద్దరే

బుద్ధిమంతులైన వో పెద్దలార :

పోలు రాజు కథ

ఇష్టదేవతా ప్రార్థన

శ్రీలంబ ఉదర శ్రీశితికంఠ తనయ
ఫాలంబు జేర్తు మీ పాదంబులన

శ్రీ భవానీసుతు చిత్రాన తలచి
దేశాదినుతు మహాదేవ సుతుండు
నాగజందెమువాని నాగభూషణుని
నాగబంధము బొజ్జ నమరినవాని

శశిధరపుత్రుని శశివర్ణు దలచి
ప్రసన్నునికి మ్రొక్కి-ప్రస్తుతి జేసి
వాసిగ మూషిక వాహను మదిని
జేసికన్నులవాని పెద్దసుతు దలచి,
మదన సంహారు సుతు మదగజవదను
మదిని నెమ్మది దలతు

హరుటమూర్తి

భక్తపయోనిధి భక్తి సేవింతు
వ్యక్తంబు యుక్తంబు ఆడిగెద వేడి
కర్ణామృతమైన కర్ణచామరున
నిర్ణయించియు వేడ నే నెంతవాడ
ఏకదంతుని మదిని వినయంగా వేడి
నాకు ఇమ్మయి వుండ నాకిన్య వాక్కు

మూపు జంధ్యమువాని ప్రాపు దా
మనుచు

కాపాడు విద్యుల గణపతి దలచి
చతురు వేదంబులు చతురుముఖముల
చతురత బలికిన చెలువుని సతివి
రమ్ము శారద : వరమిమ్ము

మాకిపుడు :

బ్రహ్మపుక్కి-ట కొమ్మ : పణతి
మాయమ్మ :
వినయమున శాంభవి : విద్యావిశాంబ :
వొనరంగ శశిబింబ : వో శారదాంబ :
నాకు గలిగిన కృతి నరుద ఈ

స్తుతియు

సఖియరో : యీ కీర్తి : సమకూర్పు
భ్యాతి :

అసురుల నణచిన హరు జటలింగ
వెన పాప మణచంగ వేడితి గంగ
వేద విద్వాంసులు: ఆదిమ కవులు
పాద పద్మములకు భక్తితో మ్రొక్కి

కవిపేరు, నివాసము

వింతగా చౌషధి విద్యల నెలవు   తేటతెల్లముగను తెలిపి చెప్పెదను
 పంతమౌ యా కాంతపల్లె లోపలను   పాలింప ధర్మజుడు భక్తి రామపుడు
 కొనసాగు కన్యసిరుల గోత్ర   కళలందు మన్మథుడు కలిమి
                                  పావనుడు   కుబేరుడు
 గొనకొని కనకబండి కొండప్ప   గోపాల కృష్ణుండు గోగణంబులకు
                                  సుతుడు   ఆ పోలురాజు కథ ఆలించి వినుడ :
 నెట్టింప ఘట్టయ్య నేర్చిన కొలది

పోలురాజు పంపాద్రినుండి శ్రీరంగమునకు

బ య లు దే రు ట

ఎలమంచి పంపాద్రి ఏలిన ఘనుడు   దక్షిణ శ్రీరంగము తర్రె పోలరాజు
 వయరాజు వల్లమ్మ వరకుమారుండు   అక్షిణ పశువులు యాదవ ఘనులు
 అగ్రజన్ములమీద అతిభక్తి కలిగి   కాపురా లర్థవీటి కడ గట్టు నిలిపి
 ఉగ్రంబు రిపులపై నుంచిన రాజు   అర్థ వీట దొనకొండ అందరి నుంచి
 జడముడి గలిగిన జంగాలమీద   రాజువై అయితమరాజు నీ వేలు'
 వొడియలపై దయ వుంచిన రాజు   ప్రధానునిగా ధర్మపాలన గలుగ
 కోటి కవితావుల గూడిన రాజు   వుత్తమరాజును పోలురాజుంచి
 పాటించి శివపూజ పరుడగు రాజు   గోపకాంతల రాచకూతుళ్ళ నపుడు
 అస్త్రీలవలె నుండు అన్నల రాజు   అర్థవీట దొనకొండ నమరంగ నుంచి
 మత్తే భముల వంటి మరుదుల రాజు   ఆరువేల వల్లివులు యాదవ వరులు
 వహిమీర పాళ్ళను వనర పంచుకొని   ఆరువేల తిరుమందులు అసహాయకూరులు
 రహి పంచఖండముల్ రాజు లేర్పడిరి   ఎన్నగల కంపటము వెంట బెట్టుకొని

భూమి ప్రదక్షిణము పోలురాజపుడు
అనువంద పశువులు అతిశూరులు వేగ
పల్లికొండ శ్రీరంగపట్నాని కొచ్చి
సకల సంపదలును సన్నాహములతో
ఒక్కరొక్కరు దిగి రుభయ సార్వ్యములు

దండైన గుడహార్లు తరచుగా నెత్తె
వల్లపుల గుడార్లు వాడ లేర్పరచి
సరివారి గుడహార్లు సరస నెత్తించె
కావి గుడా ర్లిందుకాంతి గుడార్లు
దేవత గుడహార్లు తిరుమందు లెత్తె
భూచక్ర గుడహార్లు పొలుపు మీరగను
రాచగురువు పల్లికొండ రఘుపతి కెత్తె
నెన్నముద్దల పట్టు వెల్లి గుడార్లు
మన్నీడు రుద్రాక్షమల్లు ఎత్తించె
గొడసరాదు గుడార్లు గోపుర గుడార్లు
వేడ్కతో భద్రాక్ష వెంగళెత్తించె
చిల్క వన్నె గుడార్లు చిత్ర గుడార్లు
పొలుపొంద కల్లందుల పోల్పేడు ఎత్తె
భద్రాక్ష గుడహార్లు పట్టు గుడార్లు
ముందర ఇంద్రుని మూర్తి ఎత్తించె
నామగిరి గుడార్లు నందిగుడార్లు
కోమల కోమనాల కోనేరు ఎత్తె
పగడపు చాయల పట్టు గుడార్లు
బాగుగా నెత్తె భూమాడి కోనేరు
రుద్రాక్ష గుడహార్లు రూఢి ఏర్పరచి

అందముగ ఆవుల అచ్యుతు డెత్తె
శివపూజ గుడహార్లు శంఖు గుడార్లు
రాజితముగ నెత్తె రాజ గుడార్లు
ఎడలేని గుడహార్లు యాదవు లెత్తె
అసురముఖ గుడార్లు అక్షయముగను
పొసగంగ జడధార భూపతి త్తించె
సురిదిగా ఈశ్వరు శూరులు గొలువ
స్థిరముగా ఎత్తిరి చేర్చి గుడార్లు
పస గల్గిన నీలిపట్టు గుడార్లు
మసిలినీడెత్తించె మహి విలసిల్ల
పైడికుండ గుడారు బారు లేర్పరచి
వెండికుండ గుడారు వీధు లేర్పరచి
కులగిరులను బోలు గొనపు గుడార్లు
కళలు మించిన యట్టి కంచు గుడార్లు
సంగట నుండగ చంద్ర గుడార్లు
కంపజీ లెత్తిరి కావేటి సాటి
తెక్కెము గుడహార్లు తీవిగా వెలుగ
గరుడ పడిగెలును కనక పడిగెలును
మిన్నంటి తూలెడు మీను తెక్కెములు
కొలుపు గుడారులు కొలుపు పడెగెలును
శ్రీరంగనాథుని శిఖరాల బోలు
పర్వతగూళ్ళకు ప్రతి యెంచవచ్చు
రవి సమీపము కెదురు రాచగుడార్లు
గుడహార్లు ఎత్తించె గోపుదారమల్లు
పోలరాజు కొలువులో పొడగాంచి

నిలచి :

“రణవిజయ పోల్ల : రాజాధిరాజ : రాజు వుప్పొంగి పీఠము లిచ్చె
 గుణసముద్రుడ : పండుగు కనిరపు మంఘా కట్టుంటు లిచ్చె
 పాదనంద : పదివార స్నానాహారములు గొలుప
 నెలకొల్పిరి గుదార్లు నియాజ్ఞ ఆన కొనవ్వందె పొగడపువ్వు
 పల్లవ తిరుమందులను వైర వైనార గుమరుదుక్రించ
 గుడహార్లు ఎల్లెన్ది కొడువ తీరంద”

పోలురాజు రంగనాథుని దగ్ధరమునకు వాసుదలు సమకూర్చు మనుట

అట్లుండు పల్లికొండ నతిభక్తి బిలచి
 పల్లికొండను జూచి ప్రార్థింప దొడగె
 “పండుమల రఘుపతి : బంధు
 సోదరుడ :
 వందనమ లివె గోచింద వరమూర్తి :
 రంగశాయిని జూడ రఘుపతి ఇపుడు
 గంగమైలావుల కపిల యావులను
 కానుక బట్టించు కడు వేడ్క తోను
 దానములను పదార్థము లొనగూర్చు”
 మని వేడి యడిగిన మామకు నపుడు
 గొనకొని యా పల్లికొండ యిట్టనియె
 “మామరో : ఓ మామ : మా
 యమ్మయన్న :
 భూమీశ వలురాజు పుత్రుండ వినుము
 రాజువు తలిదండ్రు రక్షకుడ వీవు
 తేజమా శ్రీరంగదేవుని జూడ
 అడిగిన వేశభల మానలిచ్చెదను

చెడుగు చుభము నమ్మర
 సిద్ధయోగంబు
 పరహార గదియల పారిక మీద
 అందు బ్రహ్మస్వలి అమరియున్నాడు
 అంగుణ వై భవం యాచపుర
 మనము
 రంగశాయిని జూడ రాజు లెన్నవును
 స్వామిని వేడిన సంరసం బంది
 స్వామి యిడు ఇహపర సౌఖ్యంబు
 మనకు
 ఇపుడు నీవడిగిన యిమ్ముహూర్తంబు
 భూపతితో పోరు పుట్టనున్నదిగ
 ఈ ప్రౌఢు రేపట ఎదిరెడి పోరు
 చుట్టున్న ధేనువుల చుభము
 నొందెడిని
 చుభము ధేనువులు రాజు చుట్టమా
 తుడిసె

చోడాని మనకు తా నూడి దలంపు
కడువేగ మనచేతి కట్టాలునందు
పక్షమునను ప్రాణ ప్రద మౌను
మనకు

ఇచ్చట లెస్సవును ఇటమీద మనకు
పరహిత జగడము పైవచ్చు పూని
కారణమున పోరు కలుగును మామ”
అల్లుడు పల్లికొండాడు మాటలకు
వల్లవ పోలాజు వడి నవ్వి పలికె :
“అల్లుడ సంతోష మైతేను లెస్స
కయ్యము గల్గితే కల్యాణ మగును
తాతతండ్రులు తొల్లి ధర్మమార్గమున
ఖ్యాతిగ పోట్లాడి కీర్తి కెక్కిరిగ
ఉపకారమున పోరు వుద్ధరించిరిగ

జపతపంబుల ఫలము సమకూరు
మనకు
అందుకు సందేహ మనుమాన మేల ?
విందు భోంచేయుట కేగుచే :”

యనిన
రఘుపతి యా పోలురాజు మాటలకు
“తెగువతో వల్లవ దేవేంద్రభోగ :
అసహాయ శూరుండ : అతిధర్మశాలి :
పొసగ దయామూర్తి :

పుణ్యవర్తనుడ
ఎసగ నీ కీర్తియు వినువీధి బొందు
పసగల దాయాది పగవెరవు లేని
రసికుండ : చెల్లు సికు రాజ ఓ మామ :
మరి తిరుమందుల మల్లును బిలచి

దై వదర్శనమునకు పోలురాజు బయలుదేరుట

స్థిరముగ తమ్ముల చేరంగ బిలచి
రాజు ఆయ తపడె రంగప్ప నేడ
‘సజ్జ గోపాలరాజు సర్వ సేనలును
సకల ముస్తీదులై సర్వ సేనలతో
చక్కనై రం’డని చాటించె రాము
చాటిన విని సేన సంతోషమంది
కోటాన కోటలు గొబ్బున లేచి
కట్టాయి తంజైరి కలిగిన బలము
వట్టవట్టని వెంట బహుళమై కొల్వ

పున్నమచంద్రుని బోలిన ఘనుడు
కనకదండె పల్లకి గ్రక్కున నెక్కె
కుచ్చుల రత్నముల్ గూర్చిన యట్టి
పచ్చల పాలకి పల్లికొండెక్కె
కుందన బంగారు కొమరు దీపింప
ఆందలా లెక్కిరి తిరుమందు లెల్లరును
గోడిగ లెక్కిరి గోపాల ములు
కడలేని గుర్రాల కంపటి లెక్కి
రాజుకు ఇరుగడ రాగ సైన్యములు

దాజాభజ త్రిలు ప్రియమిదము
ముందర జయభేరి మ్రోగును నడువ
పంచముల రఘుపతి బలములు కలె
దెబ్బదేష్టించెయోగ బుద్ధుల దిశలు
గుబులు గుబులు భయకూడి వెలుచు
వేటురుమాళ్ళును విజృంభరములు
పాటించి నడవమును వట్టు

గొడుగులును శంఖపన్నె గొడుగు చుకాల గొడుగు
పంకజనాథునికి వట్ట గొడుగులును
జల్లుల గదలును జల్లు తేజీలు
చెలువొందె యాదా శేఖరుడు కదిలె
తెప్ప దర్లినయట్టు వేపుని జూద
కంపింప భూమెల్ల గ్రమ్ముక నడువ
మేఘంబు రంజిల్లి మెరసిన రీతి
వేగంబె వారిధి వెల్లి విరిసినటు
వల్లవ చంద్రుండు వయ్యన వచ్చి
కనుచూపు మేరను కన్నడ నడచి
కని రంగనాథుని కనకగోపురము
వలచెయ్యి లోగాను వలపల దిరిగి
మాలిక కంబాల మండపమునను
జముకాణమును బరిచి చదురు ఏర్పరచి
ఇమ్ముగ రాజును వియ్యాల వారు
రాజు తిరుమందుల రఘుపతి దాను
భోజుడు కొలువుండె భోరు కల్లంగ
నంబుల కలిపించి నె వేద్యమునకు

సంబాం సామగ్రి సమకూర్చె రంత
కపిలా నేతుల గర్భగీమును
దీపము లొక లక్ష తెరగొప్ప వెలుగ
అచ్చన జేయించి యది ప్రియమునను
పీఠంబును గట్ట ప్రియములో నొనగి
ఘను ఘను వాసించు శ్రీగంధ

మలదీ

రత్న హారంబులు రత్న భూషణును
రత్నాల కిరీటము రయమొప్ప నిధియు
పక్షవాహనునికి ఫలహార మొసగి
పుచ్చ జాతులతోను పూజింప సాగె
గంగిమైలావుల కపిల యావులను
రంగేశు కర్పించి రాజు పోలాజు
“జయ జయ శ్రీరంగః జయము

లుప్పొంగ

భయపాప మణచంగ పాదమున గంగ
పచ్చివెన్నలు మ్రింగ సణితి నోమంగ
పాంచాకిరిని మానభంగము దొలుగ
ముంగల నిహపర ముక్తి కలుగంగ
కలికి చూపుల నంగ వేటి రంగ
అలివేలి కొక చింత అతిప్రాతనాథ
దాసులకు నీ సేవ దయ రంగళాయి
శరణు శరణు కావు శ్రీరంగళాయి
సీహదముల కొలువ నేర్తునా దేవ :
పాపసంహార : నిన్ను బ్రహ్మ
ఎరుగడు”

అని కొనియాడిరి అల్లుడు మామ :

దినకరు మణి శంఖు తీర్థము లంది

శ్రీతులసి తీర్థము శిరమున నిమిడి

సద్భక్తి సాష్టాంగ దండంబు బెట్టి

వినయమున నంబులకు విడిమాడ లిచ్చి

దేవదేవున కారగింపులు చేసి

గోవుదానంబులు కోరినట్లుగను

బ్రాహ్మణులకును శ్రీవైష్ణవులకును

కామధేనువులను కట్నాలు ఇచ్చి

పల్లికొండయు రాజు పరగ

తిరుమందులు

కొలుపుండిరి పొన్నపువు గుడహారుక్రింద

సకల వైభవముల సర్వేశు కృపను

సుకరము పోలరాజు సురరాజు బోలి

హరిహర భక్తు డా యాదవ పతియు

యాదవుల్ కొలువంగ నచ్చట నుండ

చోడాని కావేరి వెట్టిపని విషయమై తన

మంత్రులను అడుగుట

అంత నా శ్రీరంగ మనుదినంబునను

ఎంతయు నొప్పుగా నేలెడి రాజు

మూడుకన్నులవాని మూర్తి గలట్టి

చోడాని రాజు తా శూరుడై జగతి

ఈడు ఎవ్వరు లేని ఈశ్వరనుతుడు

వేడుక కొలువుండి వెక్కసముగను

“మరి నీతిమంతుడ : మంత్రి

సుమంత :

చేరి విసుము మాట చంద్రశేఖరుడ :

కావేరివెట్టికి కలిగినవారి

చేయించితిని మీరు చెప్పిరయట్లు

తెరగాప్ప భవన్న దేశాలవారు

వెరచియు కావేరివెట్టి చేసిరిగ

అదిగో నాచును శంకయు లే

వీకతో సురలచే వెట్టి గైకొనిన

సొరిదిని ప్రజనెల్ల శోధించి తెచ్చి

శ్రీరంగమున వెట్టి చేయించినాను

ఎదురు మీరిన రాజు లెవ్వరు లేరు

చెదురు గెక్కడ నున్న చెప్పంగ

వలయు

మీకు కానగవచ్చు మిగుల కార్యములు

నాకు కన్పింపరు నాకన్య” లనుచు

చోడాని పల్కిన సూడు మాటలకు

వడి లేచియు ప్రధానివర్గ మిట్లనిరి :

“విను విను చోడాని : విక్ర

మార్కుండ :

విను విభవదేవేంద్ర : విన్నవించెదము

ఏ బదార్థేశాల ఏ రాజులైన

అభయార్థమై పెట్టి రరి అర్చియులు వీరీతి భుజులు మీ యాజ్ఞకు లొంగి
చేరి వెట్టి యొనర్చి సేవకు లైరి గర్హులు విడిచియు కడతేరినారు

మంత్రులు పోలురాజును గురించి చెప్పుట

రాజు : వినుము పోలురాజు తా వచ్చె కలిమి బలిమి యెంత : కంపట
తేజమెక్కెడి వాని భేనువు తెన్ని మెంత :
సంపద యెంత : తా సైన్యం అలుగుల పాతరై అతడు వున్నాడు
బదెంత అదురు బెదురు లేక యాదవరాజు
కంపింప గుడహర్ష కడగుర్తు లేదు : పదవితోడుత మన పట్నాని కొచ్చె”

పోలురాజును పట్టుకొని రమ్మని చోడాని మంత్రులతో చెప్పుట

అన విని చోడాని ఆల్లన నవ్వి చెడ బ్రతిమాలిన చెప్పిన వినక
జనపతి మంత్రులకు చెప్పంగ దొడగె తోడుక రండిటకు దొర బంటు
“విను చంద్రశేఖర : విను అనక
సుమంతుండ : విడువక కావేరివెట్టి చేయించ”
పోయి యాదవులను పోసీక పట్టి సెలవు విడియమిచ్చి చంద్రశేఖరుని
నాయెదుటకు దెండు నాపేరు చెప్పి వైశమ సుమంతుని వడి వేగ బంపె
ఎందరు ఉండిన ఎందు బోసీక ఆ రాజు పంపిన ఆ సమయమునను
గొడకొని అందర కొనితెండు ఇటకు తురంగముల నెక్కి త్రుళ్లుచు వారు
విడియము కాసింది విడువక మీరు పోలురాజు కొలువు పొడగాంచి నిలచి

మంత్రులు పోలురాజుతో చోడాని అజ్ఞచెప్పట

తేజీలపైనుండి దిగక యిట్లనిరి :

“రాజపు యాదవరాజు! ఇటు విషము
పుడమిని చోడాని పుత్రులె మమ్ము
చోడానివారము సుమంతు నేను
జనపతిమంత్రి నే చంద్రశేఖరుడ
పనిబూని చోడాని పంపెను మమ్ము
అఖిల దేశాధీశు లందరిని దెచ్చి

ఎక్కువ కావేరివెట్టి సేయించె
భూపాలకుని యహ్మజ్ఞ బూనియు నిపుడు
గోపాలకులు మీరు గొట్టున లేచి
కత్తలమో దలల గట్టగా కట్టి
నెత్తికి చుట్టలు నేరితట్టలును
పషణి వెండి చెలికపార గుద్దఁడ్లు
పట్టుక వేగమె వెట్టిక రండి :”

పోలురాజు కోపముతో తిరుమందుల మల్లుగులు జూచుట

అనగను పోలురా జాగ్రుడై మండి
తనమరిది తిరుమందు తప్పక చూచె
తిరుమందుల మల్లు ధీరుడై లేచి
పురువగ్నిని చమురు పోసిన యట్లు
ధృతి సుమంతుని జూచి తెగడుచు

బలితె :

“నీవెరుంగని మాట నీవు ఇచ్చటను
అడిగితి, విపుడేమి అనవలె నిన్ను ?
చోడాని ఎవరు తా చూడకెట్లాడె
వెట్టి సేయుమని నీవెట్లు అడిగితివి
ఎట్టి గర్వము కలిగె వెట్టికి బిలువ
వెరువ కాడిన వారి నేమన వచ్చు
తర్లి పొండి మీరు లోపేమి లేదు”
మల్లభూపతి అడు మాటలు వినియు

చెట్టునా యని పల్కి చంద్రశేఖరుడు

“గుణ మెరుంగని వారక్క

గొల్లలుగాక

ఫణి నడుముకు చుట్టు పద్ధతివలెను

మీరియు వెట్టికి మీర రాకుంటె

సొదిరి భూమంతయు సోకు నీకొర్ర

చోడాని విను నెంతో నూడును

గలుగు

ఓడక పిలిపించి యెట్టిడి వెట్టు

ఎరుగక మరి కొంత ఎట్లు ఆడితిరి

ఎరుగకాడిన వారి నేమన రాదు

ఓపిన మాత్రము నొక కొంతసేపు

చూపు కేపు కడితి ముదిని జూపి

చేసిన మాత్రము చేసిన మేలు

వాసికి పోయిన వచ్చును బాధ
అపుడు దీర్చవలెను అరులు
బాపించ
ఇపుడు పుట్టిన పోరు ఇందరు
నెరుగ
చల్లార్తుమా మేము సందు లేకుండ
కల్లగాదని నమ్మి కావేరి వెట్టి
ప్రాద్దునొచ్చేమనుడి పోవరె మేము
వొద్దు నాబుద్ధి విను వో పోలురాజు :
మందగొల్లలు అట మరి వెట్టిచేయ
కాదంటె కొట్టును గనుక రండటకు
వారునుక కొలువులో వుక్కుపొడి

రాలు”

మరి విని తిరుమందు మల్లు ఇట్టనియె :
“చెల్లెంటో సుమంత :

చంద్రశేఖరుడ :

వట్ల ఎరుగని మాట వచ్చె నిచ్చోట
పట్టభద్రుని కొల్వు పల్కితిరి మీరు
ఇట్టి వెట్టికి బిల్వ నెట్లాయె నోరు
ప్రల్లదా లిచ్చట పలుమరు అడ
అట్లనె వారిని అనవలెగాక
వెట్టి చేసే వారు వేరె వున్నారు
వెట్టిచేసే వార్ని వెరపింతుగాక
మానక వెట్టికి మమ్ము రమ్మందు
అనగను మిమ్ముల నే రాజు పంపె
నీకు వెట్టిని చేయ నేర్తుమా మేము

కాక యిట్లాడంగ గలిగితి రిటుల
మంత్రులుగను నిరిమాన్లంబు లెన్ను
సంతరింపక యెల్ల సర్వజ్ఞతనము
దూరము చూడక దూరు మీకేల
పోరుగా మాట్లాడ పోరు మీకేల
నెంపని అడిగితిరి నేరక మీరు
కుళ్ళుమాటలు బుద్ధి గూడని మాట
చోడాని రాజుని సొరిచి నాడితిరి
కడను వారెంతని కలిమి చూచుకొని
మనుజుడు పరబలిమి మదిని దలపడు
కర మెరింగిన దుష్టకర్మకు వెరచు
రమ్మని పిలువుము రణరంగమునకు
రమ్మనకు వెట్టికి రాము మీకేల :
నేను చెప్పితి బుద్ధి నేర్వరు మీరు
రాననిరని చెప్పు రాజుకు మీరు”
సుమంతుడా మాటకు సురసుర

మండి

“ఏమేమి యంటివి యాదవరాజు
నే వచ్చి చెప్పితే నేర్వరు బుద్ధి
త్రోవయాడితి రీరు త్రొక్క తావేది
కావేటి వెట్టికి కడతేరగలర
అవ్వక మాటలు అడితి రివుడు
రాజుకు చనువరి రా జంతవాడ
రాజువెనుక ప్రధాన రాజును నేను
పనివడి మారాజు పగ మీకు ఏల :
భిను సిబ్బందిని బంపు మివుడు రాకుంటె

సాటి వారెవ్వరు సరగున రండి
నేటికి కొందరు రేపు కొందరును
చయ్యన సమకూర్చి సాగనంపండి
వెయ్యారు యాదవుల్ వెట్టి యొనర్చు
పంపక మాతోను పంత మాడినను
చంపును ఆవల సరసము చెడును
గంతులు వేసి మీకన్నను ఘనులు
వంతుకు మన్నును వరుస మోసిరిగ
పంతంబు లెంత మీ ప్రజ్ఞలు ఎంత ?
సుంతైన కడముట్టి వింతయు నిజము
తీర్థవాసులరై తిరిగి పోవుటకు
సాదృశ్య మెంతయు సరసులు

అగుట

వచ్చేము మాకేమి యిచ్చేరు అనరు
నొచ్చేరు యిచ్చట పొచ్చెము లేదు
ఎంతని చూతుము యాదవరాజు
బంతిని కట్టని మేషమురీతి
ఇందున దిక్కు మీ కెవ్వరున్నారు
మందెమేళము మాని మనుజుల నిమ్ము
ఇచ్చేవో ? ఇవ్వవో ? ఇవి రెండు

జెప్పు

వచ్చేము జాగేల వక మాట జెప్పు
కలుయుగ చోదాని ఘనుడని యెంచ
పోలురాజునుచు పొగిడెవు సారె

పంచ రత్నములను ఎంచిన చోట

వచ్చని గాజుపూస పాచ్చు చెప్పేవు

పండు ధాన్యము ఎంచబడునట్టి
చోట
ఎండిన తాలుకంకు వెంచబొయ్యేవు
చోడాని థాకన్న సొది లోకమున
గాడపు రాజులకు కంటిలో నెరను
అని జెప్పుకొందురు అవని దేశాల
మనుజులు తిరుమందు మల్లిటు
వినుము

గుట్టు చెరుచుకోక వెట్టికి రండి
ఎట్టులు సాగిపోనియ్యను మిమ్ము
కన దిక్కును మీకు కలగదు

ఇచట

గొనకొని మీరెల్ల గొబ్బున లెండి
పాలు దాగిన వెండి పనివేళ రండి
పోత్రాజు చదురు దిగి పోవలె నిపుడు
గబ్బితనము మాని గొబ్బున లేచి
దబ్బర లాడక తల్లిగడు డంత
సురసుర ఆ మాట సూలమై చాక
మరి తిరుమందుల మల్లు ఇట్లనియె
“ఓరి సుమంత ! నీ నోరు పదిలముర
పారుపట్టెరుగవు పాచెయకు నోరు
పంతంబు లాడెవు రంతు చేసేవు
రంతు పంతులకు పాలవు నిక

వినుము

భక్తి గల్గిన రాజు పంతంబు ఏల ?
రంతు బట్టిన మాట మాను సుమంత

దూరము చూడవు దొరకు వెరువవు
పారుగ మాటలు వల్కితి విపుడు
లక్ష కంపటమును లక్ష యాదవులు
లక్ష్యపెట్టరు విను రారు వెట్టికిని
సంద్రము జొచ్చిన సలుగుచెడ్డులును
మందిని ద్రొక్కును మరలొక దిక్కు
అశ్వాలు అన యెంత ఐశ్వర్య మెంత
ఈశ్వరు సాక్షిగ వెట్టికి రారు

గోపాలకులు వింటె కొట్టేరు మిమ్ము
చెప్పుము ఈ మాట చంద్రశేఖరుడ
అవులు పొడుచును అవసీకు నెడుట
కావరంబున కన్ను కానకున్నారు
గుఱ్ఱాల దిగకను గుండె బిగువున
వెత్రి మాటలు ఇట్టు లేల అడితిరి
వచ్చి చెప్పితిరి మే మొచ్చేది లేదు
వచ్చిన త్రోవను వడిగ వెళ్ళండి
పొమ్మిక సిగ్గును పోగొట్టుకొనక
నెమ్మది తోచినట్లెల్ల అడితిరి”
ఆ మాట తిరుమందు లాడంగ

వినియు

సూమంతు డశ్వాన్ని చురుకుముట్టేసి
చదురు దగ్గర తోలె చంద్రశేఖరుడు
వుదిరుదిరి పడుచును చదురు

దిగ్గనుచు

“చదరంగ మాడకు చరగున లేచి
మందిని తోడ్కొని మోవెంట రంభి

వెడగు మాటాడుచు ఏమి ఉన్నావు
చోడాని మారు నే సూమంతు” డనుచు
“మెడబలిమిని జూప మెదల నిచ్చేమ
తొడబలి మెరుగవ దుండగాల్ మాను
అరుపు తెరుపు లెరుగ రడ్డమాటాడ
మరి లేచి నిలువుదు మనుజు లెల్లరును
వింజామరల్ వేయకు విడిచు

మందియకు

బంజింతు గొడుగులు పట్టించుకోకు
అడుగు దాటగగనివ్వ నవసీశ్వరుండ
వెడగువు నా రాజు నెరుగవు ఎంత
చెల్లంబు నా మాట చెవిటి కుయ్యాయె
అల్లన నెరుగక అవసీశ్వరుండ
పరుగున రండిపుడు పనికిరా వీడ
కొరివి తోడుత తల గోకినయట్ల
ఎన్నని చెవుదు వివేకము లేదు
నిన్ను గడియసేపు నిలువంగసీయ
చోడాణి అన్నను సొరిది ఎక్కడను
గడి మన్నెరాజుల గర్భాలు కదులు
నా రాజు కెదురాడ నవనిలో లేరు
పారెడు పాములు పడగెత్త వెరచు
వెరచియు సూర్యుడు ఎండలు విడుచు
తరచు విసిరే గాలి తమకించ వెరచు
జపములయం దుగ్రతపముల యందు
శాపములందు ఉచ్చాటనయందు
ప్రళయకాలుని భోలు పగ నీకు ఏల ?

చల ముడిగి వెట్టికి సాగి రాకున్న
నీ ప్రజ్ఞ సడలించి ఈ ప్రొద్దు
మిమ్ము

రప్పించి వెట్టికి రాత్రి పగలనక
మందిచే చేయింతు మన్ను

మోయింతు

కొందరిచే కత్తవరాలు దీపింతు
చద్ది కుడువనివ్వు సంబార మివ్వు
రద్దిచేయగ నీక రాళ్లు మోయింతు
వడ్డె గుద్దండ్లిచ్చి వడ్డారమునను
గడ్డిమోపులు గడ్డి కడక మోయింతు
గచ్చుకు సున్నపు కావళ్లు ఇచ్చి
పొచ్చుగా గోవుల విడక మోయింతు

గుట్టరాయియు ఇసుక రుండ తెత్తించి
అట్లు ఏమరకను అగ్గి జేసెదను
తెమ్మన్న లేవరు లేచి నిలబడరు
దుర్మాన ముడుగరు దురుసు

జూపెదరు

నిలువుడు లేచియు నిలమీద నిపుడు
కలహము కావలెను కదలి వచ్చెదరు
కొని గుంపు సేయింతు గురితించి
చూడు''

అన విని పోలురా జాగ్రుడై మండి
పండుముల రఘుపతిని పరగంగ

బిలచి

మంత్రులు బ్రాహ్మణులు గనుక అవమానపరచక
కొలుపు వెళ్ల గొట్టించుమని పోలురాజు పల్లికొండతో చెప్పట

అందరు వినగను ఆ రాజు పలికె :

“పంపిన తేజీలపై నెక్కి వచ్చి
చెప్పిరి తమ రాజు చెప్పినయట్లు
రారని వారేగి రాజుకు జెప్పుడు
పోరాడ నీ రేతి ప్రొద్దు పోదేమొ
ప్రజ్ఞ చూపగరాదు బ్రాహ్మలమీద
బ్రాహ్మలకై తండ్రి భక్తియు గలిగి
వెళియ వారల ఛెర విడిపించినాడు

కలభూత గంగుతో కలహంబు చేసి
వలురాజు బ్రాహ్మల వసుధపై నిలిపె
ఇల భట్టుబ్రాహ్మల కిడవలె
అభయము

అటుగాన వారిమీద అలుకేల

మనకు ?

తటుకున సభనుండి తర్లించు వీరి
చోదాని భిక్షువుల చూతము మనము

తొడబడ వెనుకకు తోయుడు వీరి”
రఘుపతి పలికొండ రాజన వినియు
దిగుమని అశ్వాల దిగవిడిచి వారి
‘రాజుకు చెప్ప’డని రచ్చ వెడలించె
తేజుడిగి సుమంతు ఓరిగి చూచుచును
భగ్గుభగ్గున మాట బరచ

జూచుచును

ఎగ్గులు పల్కి “సికింత కావరమ :
పోనిత్తునా నిన్ను పోలురా” జూచుచు
“కాని ముందెరుగవు కండ్ల రాచరము
ఎంతకు వ స్తివి చూచుచు రాజ !”
పంతంబు లాడుచు ప్రజ్ఞ బల్కుచును
కోకలు చింపుక కోపగించుకొని
కాకతో చోడాని కని, మ్రొక్కి, నిలచి
‘పోలురాజును జూచి

భూమండలమును

పాలించు చోడాని మంత్రుల పునియు
కావేరివెట్టికి కలవారు ఎల్ల

పోవలె లెండని పూని పల్కగను
చోడాని రాజని చూ స్తిమిగాని
ఏద రాజులు ఇటు లాడుట గలద :
ఎవ్వడ వీవు నను వెట్టికి బిలువ
ఎవ్వరు చోడాని : ఎదురెదుంగకనె
నిస్సారముగ జూచె సిశ్శకు వలెను
లెస్సగ గర్వించి లేచి రాదాయె
పోతిమి వ స్తిమి పులినాకి విడిచె
రానిని చెదలంటిన రాననె నతడు
మమ్మెచురాడెను మిమ్మేమి జూచు :
అమ్మమ్మ : పోలురా జాడిన మాట
అనరాదు బచ్చట అనలేము గాని
ప్రాణాన వ స్తిమి బ్రతికి చుల్కనగ
భయ మయ్యెనుగ మా కభయ

మియవయ్య

కయ్య మియ్యక కాని కదలిరా
మనిరి”

చెప్పిన చోడాని చంద్రశేఖరుని

పోలురాజు విభవశౌర్యాదులను గురించి చోడాని

మంత్రుల నడుగుట

తప్పక వీక్షించి తహతహ పడుచు
కడలేని మిణుగురులు కన్నుల

గురియ

చోడాని బలికెను సూమంతు జూచి :

“రారనిరా వెట్టి రాజనవాడ :
మరి మరి ఏమనె మందిని విడువ :”
అనుచు రోషావేగుడై యిటు బలికె :
“తనవారిచే వెట్టి తగిలి చేయింతు

వానికి బోయిన వారలచేత   అనతి' మ్మని రాజు అడిగిన నపుడె
 కూసి గుంపులుచేతు గురుతు   భూనాథుని ప్రధాని బుద్ధిమంతుండు
                                          నామాట :   "శరణార్థి" యనుచును చేతులు
 ఇంత ప్రతాపంబు ఇంత బలిమియు   ముడిచి
 ఇంత కలిమి వాని కే దేవు డిచ్చె ?   "వెరచి చెప్పుదున ? నే వెరవక
 ఆ ధేనువులు ఎన్ని ? ఆ సైన్య   చెపన ?"
                                          మెంత ?   అనిన చోడాని తా నప్పు డిట్టనియె :
 ఏ దేవు పూజించు ? నెవ్వరి గొలుచు ?   "వినుము సుమంత : నీ వెరిగిన
 ఇతని పూర్వకథయు నితని   యంత
                                          జన్మంబు   వెరపేల చెప్పుము వివర
 ఇతనికి గలిగిన విభవ మేలాగు ?   మంతయును"

చంద్రగుప్తుని చాటువ

(పోలురాజు పుట్టుకను మంత్రులు చోడానితో చెప్పుట)

"పరతలంపును లేక పరగంగ   కొల్లగా అవులు గుంపులు గలవు
                                          వినుము   మండలి బోయుండు, మల్లికార్జునుడు
 పూర్వము పోలరాజు పుటుక   గుండెబోయుండును గోముఖార్జునుడు
                                          జెప్పెదను   తరిము త్రబోయుండు ధర్మపెద్దలుగ
 పర్వతాని కుదీచ భాగంబునందు   గిరిగహనాలలో క్రేపుల మేపు
 ప్రథ చంద్రగిరియను పట్టణంబుండు   బడిగాపు బోయలు పరగ ఏనూరు
 ఆ దుర్గ మేలెడి అవనిశ్వరుండు   అడవుల వెంటను ఆవుల మేప
 చంద్రగుప్తుండను శౌర్యధనుండు   అతని శివపూజ కమృతము పితుకు
 చంద్రగుప్తున కశ్వసతియందు గలిగె   మత మెరింగిన గంగిమైలావు లైదు
 మల్లికాదేవి యను మగువలలావు   నాలుగావుల పాలు నగరికి నడచు

పాలివ్వ దొక యావు పరతత్వ మెరిగి ప్రౌఢు పొడవ పాలు పొడుగును బట్టి
 లేగకై అరువదు లేశమాత్రమును మండలి బోయుండు పిండి బోయినను
 లేగ అరువదు తల్లిరాక నాశించి కుండ తడినిగాక గుండెబోయుండ :
 నురుగు గుడిచినట్లు నున్ననై పెరుగు ఈ భేసువది యేమి ఇచ్చును పాలు :
 మరి చేరదు లేగ తల్లి మరిచి యావేగ ఇది యేమియో కాని ఎరుగ
 తల్లికి బిడ్డకు తాలూకు లేదు మెన్నడును
 తల్లి పాలివ్వదు తా కుడువదుగ చాధ వచ్చు ననుచు పరుగున వచ్చి
 ప్రౌఢు గ్రుంకెడు దనుక పొదుగు
 పాలుండు

చంద్రగుప్తునితో గోపాలకులు కవితావు పాలియ్యని విషయమును చెప్పుట

చంద్రగుప్తునితోడ జెప్పెను ఇటుల పాలు వ్రాగెడువాని బట్టి తేకుంటె
 “అయ్య ! నీ దేవపూజ ఆల పాలించ మిమ్ముల పట్టి కొట్టెను
 గాచుదును తావు జేరు” మటంచు తాంబూళ
 అయిదావులలో నొక్క యావు మిచ్చి
 అదేమొ పోవుమనగ వారు పోయి మందలకు
 పాలు కురియుచుండు పగటింత మాపు ఆవులదొడ్డి మందలు చేర
 దనుక కాపుగా పొడజాల కంపను నరికి
 తెల్లధారుండదు తెల్లవారగను పొందుగా నడిదొడ్డి పొది యేర్పరంచి
 చెప్పితి సుమి మీకు చంద్రగుప్తేంద్ర : అందులో దేవపూజ ఆవుల తోలి
 తప్పు ఎరుగ”మని దండంబు జెట్టె నందు కంపను బరచి చా
 చంద్రగుప్తుడు విని “చెల్లంబో : సందె చీకటి గాక సరి
 వోయి ఆ యావు దొడ్డిని అడి కడుమెత్తి
 చిందాయె శివపూజ చెప్పు రెన్నడును చాయగా చప్పుడు యుక్త ద్ర

అప్పటప్పటి చప్పు డాలకింపుచును
చప్పున అడుగడుగు చాచి వేయుచును
ముల్లుముడకనక ముచ్చుముబ్బునను
అల్లన నది ఈది అరిగె నా సురభి
ఆవుల గాచేటి అ భోజులెల్ల
ఆవును గనిపెట్టు కంత టంతటను
తెరువును జూచుచు తెప్పలు ఎక్కి
చేరిరి ఆ వెంట చేరిక గాను

గురుతెరింగిన అయిదు కోసల పుట్ట
పరగ పుట్టదిరిగి భక్తన ఆరిచె
గురుగురసుచు పుట్టకోసలో నుండి
కర మరుడుగ వచ్చె ఘనదివ్యమూర్తి
పంచజలవాడు పసిది కప్పెరతో
పొంచి పొంచా యావుపొదుగు కై పట్టె
పంచటిల్లియు గోవు పరమేశునాకె
కొంచక పితుకంగ కురిసెను పాలు
మూడుగిన్నెలు త్రాగి మురిసి

పాడుచును

ఆడుచు పుట్టపై హరుడుండ జూచి
కట్టపొదల చాటు కాచిన వారు
పుట్టపైనున్న ఆ భూతేశు జూచి
వెరవక దొంగని వేగంచె వచ్చి
ఎరుగకుండను చేరి ఒదిగిలి చొచ్చి
నక్కినక్కియు వచ్చి స్రరావుచాటు
పొకు పోకసుచును పొద బయల్కెల్లి
‘దొంగ దొరికె నిదె దొరికె’ నటంచు

పొంగి గొడ్డట వేసి భూతేశు దగుల
మనిషి అలికిడికి మారుటమూర్తి
చనె పుట్టలోనికి చయ్యైన దూరి
పంచజడలలోని పరుసము సోకి
పచ్చని కుండనం బంగారమాయె
గండ్రగొడ్డలి పైడికర్రెల్ల వెండి
అరిచి బడియు బుచ్చు కావును
దొడుక

అ మల్లికార్జుని నట కావలుంచి
గోముఖార్జును దాది గొబ్బున పచ్చి
రాజును గనుగొని రాత్రిటి వార్త
భోజులు చెప్పంగ జూపి రిటువలెను:
“సివు చెప్పినయట్లు నిద్రగాచియును
గోవును కనిపెట్టుకొని యుండగాను
ఆవులు దొడ్డిలో నన్నియుండగను
ఏవిధి చప్పుడు వినరాక సురభి
కంప వురికి యావు కడు నది దాటి
తెంపుతో కొండలు దిగియు ఆ నడుమ
పుట్టకోల దిరిగి బొట్టున అరిచె
అట్టె పుట్టలో నుండి ఆ దొంగ వచ్చి
కప్పెరతో పాలు గమకించి పిండి
తప్పక పాలును త్రాగేటి దొంగ
పొంచియు గొడ్డట వేస్తిన నేను
మించుబంగార మయ్యె నిది యేమొ
కాని”
చంద్రగుపుడు విని సంతోషమంగి

“అందరు జూస్తిరా ఆ దొంగవాని ?” వడరెల్ల పీఠూరి యోగవాగాలు
 “చూస్తి మయ్యా : చేత శూల వల్లజడల పిన్న బాలుడై యుండె”
 మున్నాది : “మగవాని రూపంబు మగువరూపంబు
 చూస్తిమి నుదుటను నేత్ర మున్నాది” తగవొప్ప తనయందు తగిలి
 “తాలర, ఎరుగవు : తా జూచినాను యున్నాది”
 మాలజడల చందమామ యున్నాది” “చేతులు నాలుగు చెప్ప మరచితిని
 “ఇతనేమి ఎరుగును నే జూచినాను చేత మనిషివురై చెప్పవరోరి :”
 కుటిక నలుపుగుండె గురుతు నా గుమిగూడి చూదవులు గురుతులు
 మాట” సెప్ప
 “తలగర : ఎరుగవు : రా జూచినాను స్వామి యాటను దెలిసి
 తలలోను తరుణియు డాగి చంద్రగుప్తుడు
 యున్నాది” గోపాలులకు మ్రొక్కి
 “అన్నిమాటలు కల్ల : అయ్య : నే కొనియాడసాగి :
 జూస్తి : “ప్రేపల్లె కృష్ణుని పంశంబుమీది
 చిన్నది వక లేడి చెంగటున్నాది :” ఆదిని యాదవు లమరులుగాన
 “ఇందర మాట కాదే జూచినాను ఎదుటను శివుడు తానటు గానవచ్చె
 ముందర వక చిన్న నంది కన్నులు చెలగ ముక్కంటిని మీరు
 యున్నాది :” కన్నుల జూస్తిరి ఘనపుణ్యమతులు”
 “వాడేమి ఎరుగును ? వాలుగ జూస్తి : అందర కొనియాడి అంజలి జేసి
 పొడుగాటి పాములు పొర్లాడుచుండె :” యాదవు లందరాలి ఎక్కించు
 “వాలాయముగ జూస్తి : వాని కొనియు
 మాచీల : ముందర నడిపించె
 పులితోలు కాశగా పూని యున్నాడు :” ముహూర్తమునను
 “నిలిచి ఎంతో సేపు నే జూచినాను చంద్రగుప్తుడు మంత్ర చనువరుల్
 తలను పేర్లెన్నియో ధరియించి గూడి
 యుండె,

వసముకు పంచ మా పురహరు డున్నట్టి పుట్ట జూపినను
 వాయిద్యములతో పరదక్షిణము తిరిగి పడి
 చని పర్వతము ప్రక్క చాలుగ సాగిమొక్కి :
 నడిచె

చంద్రగుప్తుడు అడవిలో పుట్టను త్రవ్వించుట - అతడు సైన్యసమేతముగా మూర్ఛిల్లుట

“పాలించు ఇపుడు నా “నందివాహన : పిన్ననాటి
 పాలిదై వంట :” నుండియును
 కాలాంతకుని నీలకంఠుని జూడ క్రన్నన నతిభక్తి గలిగియు మదిని
 తగ ధూప నై వేద్య తాంబూల అన్యదై వ మెరుంగ నిన్నె పూజిస్తా
 మిడియు నను కృపజూడుము నాపాలి స్వామి :”
 సగరులకు సెలవిచ్చె సాని పలురీతుల హరుని నిష్ఠరత ,
 చంద్రగుప్తుడు అని దూరగ, శివుడును దూరము పోక
 నలుబది గజములు నలుచదురై న దూరము పోక
 చలపట్టి త్రవ్వరి సాధించి పుట్ట చేరువ పొడగట్టు చందంబు
 జలము లుబ్బకయుండె జాడెరుకు వినుడు :
 లేదు బలువై న వక చట్టుబండ గన్నట్టు
 నిలుపులు ఏడును నెమకి త్రవ్వినను అలసి వుప్పర్లు మాకలవి గాదనిన
 పొడగాన లేరై రి పోకంత శిలను “ఈ బండ క్రిందుండె నాపాలి
 కడు డస్సి సగరులు కళవళ శివుడు
 మంద ఈ బండ ఖండించు డిందరు మీరు :”
 చంద్రగుప్తుడు దూరె కాశీలు ఆ బండ గజికలుగు సరికి
 చంద్రశేఖరుని తీసి ప్రోగులు వేసె తిరుగార నపుడు

పారలు నూరుగు పలుగు లేనూరు
పరగ తొమ్మన్నూరు వడ్డెగుద్దండ్లు
ఇనుము బంగారమాయె నిది యది
చునక

కని భ్రమసియు వారు కలవర
పడియు
కార్చిచ్చువలె మండు కనకము జూచి
మూర్ఛగచులైరి మొగి జనులంత

మల్లికాదేవి చాటువ-మల్లికాదేవి శివుని ప్రార్థించుట

గొల్లలు మల్లికా కొలుపు కేతించి
“తల్లి : చంద్రగు పుడు చ్రవిచ్చింజె
పుట్ట

దొంగ దొరకడేమి దోషంబొ కాని
బంగార మాయెను పార గుద్దండ్లు
చంద్రగు పుడు, మంత్ర
సర్వసేనులును

అందరు మూర్ఖిల్లి యచట నున్నారు
కదలరు మెదలరు కన్నులు
దెలచి

చదలువట్టును బొండ్లు శీఘ్రమె రమ్ము”
ఆ వార్త విని సుత హరహర
యనుచు

శివశివ యని లేచి శీఘ్రంబుగాను
పణతులు మోసెడి పల్లకి యెక్కి-
పుణుక పేరులవాని పుట్ట కేతెంచి
దవ్వల బొడగని దండంబు పెట్టి
శివుని సన్నిధినిల్చి శివదేవి పలికె
“పర్వతాధీశ్వర : పార్వతినాథ :

సర్వలోకేశ్వర : శంభు మహేశ :
గిరిజా మనోహర : గీర్వాణ వంద్య :
హరహర : భూలేశ : ఆనందభరిత :

త్రిపుర సంహరనాథ : దిక్కు-
దేవేశ :
త్రిపురాంతక : దేవ : దినకర లేజ :
నాగభూషణధర : నారీశ ఈశ :

వేగ బ్రోవుము ఈశ : వేదాంత
వేద్య :
కాలకూటాకంఠ : గంగా ధరుండ :

భస్మాంగరాగ : త్రిశూల ధరుండ :
కన్నులు మూడున్న కైలాసవాస :
ఽన్నెగ పులితోలు పలెవాటుకాలి :
మూడు వేలేండులు మూకాసురుండు
కూడి పూజించిన కృపజూపి తీవు
శరణు చిచ్చినవారి చేపట్టినావు
మరి దయ మామీద మరచితి స్వామి
కాళహస్తీలో బోయ కన్నప్ప

యొకడు

నీలకంఠా మదినిల్చి నిను చూడ
గండ్రక తైర పై చి కడు ఉగ్రతపము
మెండుగ జేయగ మెచ్చియు వాని
ప్రజ్ఞ గెల్పించిన భక్తెందు బోయె
వన్నె కోమటి కంచవాని బ్రోచితివి
గజవదనుని గన్న గజవర్మధరుడ :
గజాసురుని బట్టి గర్వము అణచి
సిరియాలు చంపంగ శిరితొండ

మెచ్చు

కరుణెందు బోయెను కైలాసవాస
భల్లాణరాజును భార్యను అడిగి
కైలాస మిచ్చియు కరుణించినావు
పదవిడితి కిన్నెర బ్రహ్మయను
మెచ్చి

వదలితివా దయ వో స్వామినాథ
నిమ్మవ్వ పొదలోన నిన్ను పూజింప
సన్నుతి నొసగితి సద్గతి నీవు

భక్తితో దూడల మల్లప్ప బ్రోచి
ముక్తి యొసగితివి ముపమున జేర్చి
ప్రమథు లెందరో నీకు భక్తులు
ఎవరో

అమితము నే నెఱుగ హర నీవె కాని
పుట్టవు పెరుగవు పుట్టలోపలను
కట్టింతు దేవళము కనపడు స్వామి
మితిమీర యేర్పరుతు మిన్ను

పూజింతు

సతతము భోగము సాగింతు మీకు"
మల్లికాదేవి మాటలు మెచ్చి
మల్లిఖార్జునస్వామి మహిమిది తెగిసె
పుట్టలో గుగ్గిలము పొగ యెగించినట్లు
చెట్టు మల్లెలు పారుజాతముల్

కురిసె

మల్లికాంబికవద్ద మగువ లందరును
మల్లికార్జున మహిమ మత్తును గొనిరి

మల్లికాదేవికి శివుడు ప్రత్యక్షమై వరము లొసంగుట

వేపకాయంత శిలగెగసి మల్లప్ప
ప్రాపుగ ప్రత్యక్ష మాయె నీశ్వరుడు
మల్లిఖార్జుని శిరము మరి కౌగలించి
అలుముక మల్లిక యంజలి జేయ
శసమనేత్రుడు మనుజు

డాడినయటల

ఘనును కోమలి అడుగు కోరిన

వరము

తల్లి నీవేమడుగ దయ? తు న"నిన
మల్లికదేవియు మరి యడిగె టెటల :
"పశువులవల్లను పశుపతి మూర్తి :
ప్రసన్నమైతివి ప్రజ యూదశలకు
వాని వరములివ్వ వసుధలోఁలను
అని యావు జన్మము

హర వినుటంపు"

మల్లికాదేవికి మారుటమూ రి

పలికె “ఆవై నాకు పాతొసంగుటను
కడసారి జన్మమె కలుగ జోదికను
పుడమిని రాజుయి పుట్టును ఆవు”

అన మల్లికాదేవి అప్పు దిట్టనియె

“విను భేనువై పూజ వెన

యొనర్చుటను

అవుల రాజులు అది పుట్టవలెను

అవుల రాజుకు నతివగా జేయు

భూతేశ నీవరు పుత్రుడై పుట్టి

ఖ్యాతిగల్గగ మాకు ప్రితి వరమిమ్ము

తల్లిని నీకును తనయుడ పిపు

మల్లప్ప భక్తుడ మాటిమ్ము నాకు

ముందర నీ నందిమూర్తి చూచుండ

అందమో బసవన్నయై పుట్టవలెను

మాయింట ఈశ్వరుడు మందబసవన్న

సాయమై యుండును స్వామి

యెప్పుడును

అల్ల చతుర్ముఖుడవని జనించి

చల్లసి పుల్లెడుగ నడుకూర్చు దేవ

ఆదివిష్ణువు మంద నావయి పుట్టి

యూపులకు గల్గి అర్థము జయము

లబ్ధనిర్వాచకుడై యాదవులుగను

ఇష్టర మాకిచ్చి విశ్వనాథుండ :

ఆసంధ్య భక్తులు అరర వృషభములు

వినుకక నాకిచ్చి వేదవేద్యుండ :

చసిత మల్లికదేవి వరముల నడుగ

కని చర్మరము మల్లిఖార్జుండు నవ్వి

మన్నించి పర్యరమల్లప్ప మెచ్చి

“అ- పూజిస్తేవి కరుణిస్తే నిను”

“అ- మూర్చదెలుపు తండ్రీవి

నివు”

దండంబు బెట్టిన దయతోడ బాచి

పొర్లిపొర్లి నిదురపోయిన రీతి

మెల్లన నిద్రలు మేలుకొనంగ

చంద్రగుప్తుడు సర్వనైన్యము లేచి

చంద్రశేఖరునకు సాగిలి మ్రొక్కి

మూర్ఛదెలిసిన చంద్రగుప్తుడు శ్రీశైల మల్లిఖార్జునునకు దేవాలయాదులు గట్టించుట

వినుతించి పటరీతి విశ్వేశునకును

మనభక్తి గట్టించె మనమున దలచి

గుట్ల గోపురములు కోనేర్లు నడలు

అల్లన గట్టించి అన్నిదిక్కులను

కనక కుంభములను కంఠాల కెత్తి

ఘనముగా పాలాశ గంగను గూర్చి

కాళికేశ్వర ఘట్టకల మహిమొనర్చి

కరింపుగ కై లాస కరకంతు నెలవు

పిడిఘంట నాదులు భేరి శంఖులును
పడిగెలు గొడుగులు పైడి నందులును
దవనపు మరువపు దంతి తోటలును
శివపురి తీరుగా జేసె పర్వతము
దేవశమున దేవదేవుని నిలిపి
సేవలు జేసెను చంద్రగుప్తుండు
కుందేలు తా వచ్చి గురుని పూజించి
కుందేలు కుమ్మరగుండయ్య అయ్యె
కరియయి పూజించి కరకంఠ

దయను

కరియె చోడాణివై గలిగితి వీవు
ఆవయి పూజించి అరువదియేండ్లు
ఆపుం పోలురాజై పుట్టె నతడు
ఆ మల్లికాదేవి అతివగ నయ్యె
అమరులు యాదవులై పుట్టినారు
గోపాలకుల జన్మ కొంచెము గాదు

భూపాల చోడాణి పూనియు వినుము
దేవ సీవత డొక్కదేవు పూజించి
భూవిభు లై నారు పురహరు దయను
అతడు నీసాటి అధికుడే గాని
క్షితిసెన్న కొంచెపు జనుడు గాడతడు
పోలురాజుకు నీకు పోరు లేదయ్యె
పోలరాజు జననము పూర్వ మీలాగు
మంత్రి చెప్పిన విని మండె చోడాణి
ఎంతయు కోపించి యేమని పలికె :

“వాని పూజలు ఎంత ? వాడన నెంత ?
కోనగోవుల నేలి క్రొవ్వినా డతడు
గోవుల నేలపై గూల్తును నేను
కావర ముడిగింతు ఘడియలోపలను
జపతపమునను, ఉచ్చాటనమునను
శపియించు తెరుగవ
శివపూజమహిమ !”

చోడాణి పోలురాజుపశువుల మందను గోపాలకులను శపించుట

అని లేచి స్నానము నాడి చోడాణి
తను ధ్యానమగుడై తడివస్త్రములతో
అర్ఘ్యార్చనాదుల హరుని పూజించి
ఉగ్రసూక్తములతో హోమ మొనర్చి
తర్పణాదికము సమర్పణ చేసి
అప్పుడు పోలురాజావుల వ్రాసె
పసిలేగలను వ్రాసి పాడియాల్ వ్రాసి
పసుపుల్లి యెడ్లల్లి వద్దంక వ్రాసి

పశుపతి దలచుచు పట్టి ఉదకమును
విశదముగా జల్లె యెడ్లలాల్ మీద
చోడాణి శపించు సొరిది నా మంద
వేడుక చెడి కీడు వెనవచ్చి రాకె
శాపంబు తగిలెను శలపెత్తయ్య కును
పాపంబు చుట్టెను పాడి యాల్లలకు
మంద మురిజిడ్డాయె మంత్రాచేత
క్రందుక చూడల కడుపుబ్బిగోయె

పొదులలో చూడలు పొర్లావసాగె
మెదలక కౌలాలు మేతలు ఉసిగె
నిట్టు ఉపసించె నీరుపూరికిని
కుట్టునొప్పులతోను గునికాడసాగె
అంభో యటంచు అరచె యాబోతు

తెల్ల

శంభుని మందకు చేటు పుట్టె నిటు
సలుగుటెద్దులు తమ సమరము మాని
తూలి నడువలేక తొడకాళ్లు బదియు
భల్లుభల్లున నర్చి బసవ ముద్రెడ్డు
నేంను గణుచుక నిలుచక పడెను
యెడతర్చి చూడలు యెగిరిపసి పొర్లా
మెడలు క్రిందుగ వైచె మెండాయె

వ్యాధి

పలపల గెట్టెలు పగిలె వై శంభె
పోలరాజు మందంత పుడమి పాలాయె
ముంచుక యీగెలు ముసిరె

ఝుమ్మనుచు

కాంచగ పసిగణం కన్నీరుపెట్టె
తిరుమందులవారి దేనువు తెల్ల
వురుకతో కౌలాల వుండెలు తొలిగె
అడుగు కుంటులచేత అడుగెత్తలేక
బడలిక రక్తము పారంగసాగె
బొడ్డాడని లేగలు పొర్లాడసాగె
దొడ్డికి ఇరుగడ దోరావు లొరిగె
పుల్లెడ్డు బసవన్న బొల్లావు తప్ప

గొల్లరాజుల మంచ కుంభిచి వరిగె
వ్రేలిమి మంత్రాలు వ్రేటులై రారె
విలవిల చన్నుక యెడ్డులు పడెను
మంచరువు చరువులు మతిచెడి కూరె
నిలువజాలక పడుపులు నేలను వరిగె

గోవులు ఈరించి కొట్టుకాడగమ
గోవుల గాచేటి గోపాలవరులు
మందలు చిగనాచి మంచలింపురుసు
అందరు తమతోన ఆందోళపడుచు
కోలలు, సెలగోళ్లు గొప్పున అంది
పోలరాజు కొల్వుకు పొగులుచు వచ్చి,
బలువిడి చందమున ప్రభువుకు బెట్టి
నిలబడి తెలిపిరి ఎల్లరు వినగ
“మనవులు వినరయ్య మందలో

స్థితులు

ధేనువుల్ ఛప్పన్నదేశాలు మేసి
కోయభూముల మేపి మోరడ్వి మేపి
మాయల మలకట్టు మంత్రభూములను
యంత్రభూముల నెల్ల ఎద్దుల మేపి
ఇంత భూమిని తిరిగి యీడ కొచ్చి
తిమి

పశువుల కెడలేని ప్రాణాని కొచ్చె
శిశులేగ లాదిగ శివుమంద బడెను
ఎందు తెలియని వ్యాధి ఎరుగంగరాదు
మందలు నేటితో మడిసెను రాజు
చోద్యమై యున్నది సాధ్యంబు గాదు

శోధించు" మని చెప్పె శోకిస్తు వారు "ప్రోలరాజ ఓ : మామ :
 విపరీతమౌ వార్త విని విని పోలురాజు ప్రొద్దుటవేశ
 అప్పుడు పలికొండ నడిగె నిట్టులను : కలియుగ చోడాణి కావరంబునను
 "అల్లుడా పల్లికొండావు లన్నిటికి రమ్మన్న వెట్టికి రాము పొమ్మనగ
 మూల మెరుగని వ్యాధి దీమసమున మన ధేనువుల వ్రాసి
 ముంచెనంటిపుడు ఉపవాసమును ఉగ్రుజపము నొనర్చి
 ఇది యేమి చోద్యము ఎరిగించు" శపియించి నీరు జల్లె పాపంబు
 వ. అనక"

మదిని విచారించి మామతో ననియె :

పోలురాజు చోడాని నైన్యమును రౌతులను శపించుట

రఘుపతి జెప్పిన రాజు తా లేచి
 పగలు స్నానము చేసి పగ
 దీర్చుకొఱకు
 సీర్కావి ధోవతి నీరు కారగను
 పొరుకు ముక్కంటిని పూజింపనాగె
 ఎర్రని గంధము, ఎర్రని పువ్వులు
 ఎర్ర నక్షింతలు ఎర్రని నీళ్లు
 కపట ఉచ్చాటనకై సమకూర్చి
 జప మొనరించియు శంఖునిగూర్చి
 వారి యేనుగులను వ్రాసెను నేల
 వారి అశ్వములను వారి రౌతులను
 కుటిలంబుతో వారు కుంభిణి వరుగ
 పటు కమండల జలం పై న ప్రోక్షించె
 కబంధములు వగుల గజముల
 కడుపు

ఉబికియు గజములు ఉర్విని వ్రాలె
 వరిగెను అశ్వాలు వరిగె లొటిపిటలు
 భేరీలవలె కడుపు బెరిగె రౌతులకు
 కరి గజ శాలలు కార్చిచ్చు పడిన
 వెరపున స్తంభాలు విరిగె ఫెళ్లునను
 ఉయ్యాలశాలలు ఊరికె విరిగె
 మాయచే రాజుండు మండపం కూలె
 అట్లుపోట్లాతో వరిగి రద్భృతంబుగను
 కోటలో సేనలు గుములుగ గూడి
 తత్తరించుచు ప్రజ తలుపులు వేసి
 మత్తై అందరు మరచిరి పనులు
 అన్నోదకము లేక అయె ముజ్జిడ్డు
 కన్నతల్లులు శిశులు గానక యుండె
 దగ్గులు పడిశాలు తలకొని మిగుల
 ఉగ్గుపాల్కల వుండె బాలకులు

చోదాజీయును ముండ్రి నునుండు
చొందు

వాడు చందరశేఖర పరమంత్రి
చక్క

కడమవారికి శిరోకంపంబు బుట్టె
ఆ పట్ను కొత్తాయి అందెం
మార్చేడు

అనను దిరిగెడి కోనముసీడు
పారిగంట పర్వతు పరగ నేతెంచి
కలియుగ చోదాని కని

మొక్కిరంత
'పట్టభద్రుడ మన పట్ను
మంతయును

పటు బుట్టెను మీకు చెప్పుడు మిపుడు
పట్టపేనుగులును పరగ నశ్వములు
తొట్టిపిట్టలు పడి రోజాడసాగె"
చెప్పిన చోదాని చంద్రశేఖరుని
అప్పుడు బుద్ధిమంతు నడిగె చోదాని
బుద్ధిమంతుడు రాజు బొడగని పల్కె-
"యాదవు డెట్టికి ఎదురాడగాను
క్రోధమునను వారి గోవు లన్నిటిని
వాదించి శపియించ వారి మందకును
ఆపద వచ్చిన ఆ రాజు తెలిసి
శపియించ గజముల శాల లశ్వములు
అరసి జపమంత్ర ములుగులై నాటి
వెతవచ్చి పట్నుము వేగుచున్నదిక

అరకు నిమంక వానెను వోదాని
యాదవునికి మీకు భేదము లేదు
వద్దని చెప్పిరిమి, పనుభేద ముండు"
అన విని చోదాని ఆశ్చర్య మంది
మనమున మోదించి ముంత్తుల

కనియె :

"ఆవుల పోలురాజుడును మనుడు
ఆవుల బ్రంకింప నరని చేరాడు
రస సురభులరయి రస మహి
విపుడు

మనమీద యతని సామర్థ్యము బాపె
వాని సురభులెల్ల పరున రక్షింప
మన గజాశ్వములను మనజేయ గలడు
హరుషంబు గావలె యతనికి మనకు
పరమేశ్వరుని నిష్ఠపరులము మేము
కాలిముల్లనకుండ కౌలావు లెల్ల
చల్లంగ జేతునని జపమొప్పబూని
గోవు లెడ్లను వ్రాసి గొనకొన్న కరుణ
దివ్య మంత్రజలంబు దీవించి జల్లె
మునుపటికన్న అధిక మూర్తులు
కలిగి

కనక చాయల మెరిసె కౌలాల మంద
గోవులు లెస్సయిన గోపాలవరులు
అవులలో పబ్బ మమరగ జేసి
జయమని పోల్రాజుతో డెప్పిరి వారు
రయమున పోల్రాజు రఘుపతి తాను

చేతిలో చేయి వైచి చెప్పుక నవ్వి
 “అతని భద్రకరు లతని గుఱ్ఱముల
 బ్రదికింతు” నని వేగ పెట్టెను తపము
 అతని గజము లేజు లతని రాహుతుల
 ప్రత్యేకముగ వ్రాసి పరమేశు దలచి
 సత్యవ్రతుం డపుడు జలమును బూని
 మంచి పువ్వులు గంధం మారేడు పత్రి
 అంచితముగ జల్లి అక్షయ మనెను
 తుద నేనుగులకును తొండాలు నతికె
 కదిలెను గజములు కాళ్లును దట్టె
 కరాళించశ్వముల్ గ్రక్కున లేచె
 అరమడియ లోపల అనంద మాయె
 వేసడంబులు బ్రదికె వెతలెల్ల బాసె
 పసబిడ్డ తల్లుల భ్రమ లెక్కువాయె
 సీలకంతున కంపె నివ్వాళు లెల్ల

కోలహముగ పూజగూర్చె చోడాణి
 మతివచ్చి పట్టము మబ్బులు విడిచె
 షీతి చోద్యమందెను చెలగి చోడాణి
 “అతడు యాదవుడని యాతని బలము
 ఎంత లక్ష్యముపెట్ట కింత చేసితిని
 మంత్రి చెప్పినమాట మనసుకు దట్టె
 మంత్రజపముకు సమర్థుం డతండు
 దేవపూజ ఘనుండు దేవు భక్తుండు
 ఆవుల పోల్రాజు అతడు నా సముడు
 పోలురాజు స్నేహ బుద్ధెటులగును
 పోల్రాజు చుట్టమో పూన్కి యె”

ట్లనుచు

సీతిమంతు నడుగ నిలచియు మంత్రి :

“సీతితో చోడాణి నిజము చెప్పెదను

చోడాని పోలురాజుతో స్నేహము చేయగోరి దేవాలయపు
 గచ్చునకు పోలురాజును పాలడుగ మంత్రులను పంపుట

శ్రీరంగపతి గుడి శిఖరములకును
 వారిని పాలడుగ వలెను చోడాణి
 పాఠశ్లున్నము కని పనివడి మన
 పోలురాజు నడుగ పుత్తెంచ వలెను
 అందుకు పోలురాజమృతము బంపు
 అండు కుపాయము అయ్య దెల్పెదను
 గుడి మూర్తి పుణ్యము గొల్లరాజులది

గుడి మాది పుణ్యపు గురుతు మీదనుచు
 పనినడి మనదిగా పంపుము కమ్మ”
 అన విని చోడాణి హర్షుడై తాను
 మంత్రులు చెప్పిన మాటలు రాజు
 సంతసమున కమ్మ చయ్యన వ్రాసి
 తన వ్రాలు జేసియు తగువారి బిలచి
 అనుపమ సుమధున కాకు లిప్పించి

పేరెన్నికై నట్టి పెద్దలగు వార్ని
వారికి తోడిచ్చి వడిగా తా బంపె
పంపిన నుప్పొంగి బలియలై వచ్చి
ఆ పోలురాజునభన అశ్వాలు దిగియు
చిరునవ్వుతో సుమంతు చేతులు వేగించి
శరణార్థి యని మ్రొక్కె చంద్ర

శేఖరులో

లక్కముద్రల కమ్మ రాజు యంగి నది
గ్రక్కున పోలరాజు కానుక బెట్టి
పోలరాజు కమ్మలు పుచ్చుక వేగ
బాలనరస్వతి ప్రధాని కిచ్చె
రాజు పంపిన కమ్మ రద్దూడదీసి
రాజు వినగ చదివె రాచకరణము
“రాజాధిరాజు మార్తాండ తేజుండు
భుజబల భీముండు పోలురాజుకును
పన్నుగా చోడాని పంపిన (లేఖ)

మన

మన్నించు వందనము మహనీయ

మూర్తి

తమరు నే నొక్కటి దైవము ఒకటి
తమ భక్తి మెచ్చితి తమ్ముడ వీవు
శ్రీరంగమే మీది శివమంద నాది
ఆరమర లేకను అంపితి లేఖ
గుళ్ళ శిఖరములు గోపురంబులును
పాలసున్నము జేయ పంపితి లేఖ
దవ్వున గనవచ్చు ధర్మము మీది

దేవళం పుణ్యము తెరగొప్ప మాది
కనవచ్చు పుణ్యము కడముట్ట మీది
కనరాని పుణ్యము కడమెల్ల మాది
అవునని గోరితి ఆలస్య మనక
ఆవుల పాలపు అరమర లేక”

ఆ మాటలు విని రాజు అల్లూర నవ్వి
కామజనకు చంక కన్నెత్తి జూచి

“విను తిరుమందులు వీరి నేర్పులును
విను చంద్రశేఖరుడీ సుమంతుండు
ఈ ప్రొద్దు మనలను వెట్టికి బిలచి
ఈ ప్రొద్దు పాలడుగ నిటు వచ్చినారు
చంక దుడ్డును బెట్టి శరణార్థి యనుచు
జంకు లేక దిగెడి చంద మీమాట
బెడరించి పాలడుగ పెట్టంపె రాజు
ఇది యెక్కడి మాట యివ్వను
పాలు”

అటులన రఘుపతియౌ పల్లెకొండ
తటకున రాజుతో తా జెప్పబూనె

“దేవేంద్ర వై భోగ : ధీరుడ వీవె
భావించు నామాట బంధుపోషకుడ :
కోటి ఆర్థము బెట్టి గుట్ల కట్టించి
పాటింప పుణ్యము పంచిపెట్టుదురు
చేయని పుణ్యము సిద్ధించు మనకు
చేయగడలె పొందు జనపతి మనము
కనరాని పుణ్యము కలుగును మనకు
ఎన్ని గావలసిన ఇవ్వుము పాలు

పాలకై పుణ్యము పంచిపెట్టుచురు
ఎలాగు అనకిప్పు డివ్వము పాలు”
పల్లెకొండిటు జెప్ప బాగుబాగునుచు
అట్లునితో రాజు అప్పడిట్లనియె
“హరిగుర్వ మీమాట అతిమీరగలన ?
హర్షమునో మీరు ఆడిన మాట
పాలడిగి వెట్టికి పట్టుదు రేమొ

కుండల ఇచ్చిన కూడును వెట్టి
మండలాధిపతుల మాట లీలాగు
కావళ్లు పాలంపు కాపులము గాము
కావేటి కడనుండి కాల్యలు దిద్ద
వ్రాసి పంపుడ యిప్పుడు రఘుపతి
మనము
వాసిగా బోడాని వారలచేత

పశువులమంద వద్దనుంచి దేవాలయమువరకు కాలువ
తీసి గచ్చు చేయించినచో ఆ కాలువ వెంట పాలు
పంపుదుమని పోలురాజు చెప్పుట

తగువేళ్ళ కాల్వలు త్రవ్విన వెనుక
వగలేక పాలవేర్పంపుదా” మనిరి
“ఓ రాజు లెన్న”ని వొప్పె సుమంతు
చంద్రశేఖర రాజు చెప్పినట్టాపై
కడియముల్ దట్టిలు కనకాంబరములు
ఇడె చంద్రశేఖరునికి సుమంతునికి
కలియుగ చోడాణ్కి కమ్మ
వ్రాయించి
పల్లెకొండయు రాజు పంపెను వార్ని
మారుజాబులు నంది మగిడిరి వారు
శ్రీరంగపట్టము చేరిరి దాము
మాపటి కొల్విన మండలేశ్వరుని
భూపాలు చోడాణి బొడగని మ్రొక్కి
“పాడివేశ్వర మీరు బంపిన బోయి
అర్థించి పోలరాజు నట పొడగాంచ

పోలరాజు పలికొండ భూషించె మమ్ము
పాలు పంపెదమని పంపిరి లేఖ”
అవశిశ్వరుని యాజ్ఞ నా మంత్రి
చదివె
భువనాధిపతి సర్వభూపతుల్ వినగ :
“శ్రీమతు రాజ్యశిరోమణి యైన
భూమేంద్రు డరిరాజు పూజితుడైన
మహాదేవ భక్తుండు మండలేశ్వరుడు
మహనీయమూర్తి సన్మాన
భూసురుడు
శ్రీరంగపట్టము స్థిరమైన రాజు
శరణార్థి రక్షకుడు శరభవ మూర్తి
పోలరాజు మీకిప్పుడు పు తెంచు లెఖ
పాలంపుమని మీరు పంపిన లేఖ
చదివించుకొంటిమి సంతోషమాయె

ముదముతో దెలుపు మా

ముచ్చటేమనగ

కాలువల్ వీయించు కావేటి పెంట

అలమందలవర కాయ త్తపరచు

ఆ కాలువలు గచ్చు నడవుపలచినగు

ఆ కాలువల పాలు అంపుడు మేము”

కలియుగ చోడాణి కమ్మను వినియ

పోలురాజును మెచ్చి ప్రొగనియు వేగ

తన మంత్రులను విచ్చి రాంబాల

విచ్చి

“ఘనమగు కాల్యలు గచ్చుచేయుటలు

ఆయ త్త పఱచు” మనె అపుడు చోడాణి

ఆ యు త్తరువు నంది అపుడు

మంత్రులును

కాశీల వుప్పర్ల గడిలోన బిలచి

“వాసిగా కావేటి వద్దనుండియును

కొలావుల దనుక కాల్యలు దీసి

కాల్యాలతో నవుత్కానలు చేసి

అలస్యమును లేక అవి గచ్చుచేసి

తెలుపు” డంచును నాజ్ఞ తీవ్రత నిఘ్య

వేవేగ త్రవ్వెయు వెలిగచ్చు చేసి

“నీవు చెప్పినయట్లు ఇప్పుడు మేము

ఆయ త్త పఱచితి” మనిరి మంత్రులరొ

చేయెత్తియు సమస్కృతు లొనరించి

చోడాని కెరిగింప చోద్యము నంది

వీడ్యంబు కాశీల కిడి వెనువెంట

“అయ్య : సీతోదెగట్లన్ని జేసితిని”

చయ్యన పోరాజుకు జాలుల పంపె

పంపిన చదివించి పరగ పోరాజు

కంపబిల్ పెద్దగు ఘనుమట్లు బిలచి

“సోమవారము లేవు సొరిది

మందలలో

ఆమని లేగం నటు మాపువేళ

దండిమలుపు లమర్చి దామెన గట్టి

యండగకరె” గంపు నుచ్చిను నాజ్ఞ

జేగ చాచించె వేగందె పోయి

వేగుల చాచించె వేగవేగందె

అపుడు జలకమాచి అనుష్ఠానుమైన

కృప భూసురార్చన కోరికల్ దీర్చి

పైడి గుడారలో పరమేశు దలచి

పైడి భూషణములు పట్టు తివాచి

పరిపించి చిత్తము పరమేశు చేర్చి

సొరిది తివాచిపై సొంపుగా గూర్చె

భద్రాక్షలును యేడు బంతు లమర్చి

రుద్రాక్ష లామీద రూఢిగా నిల్చి

పొన్నకాయ శిరసు పోరాజు మోపి

వెన్నున పులితోలు వీడక జుట్టి

పాదాలు మీదుగా పట్టెను తపము

హృదయమంచున నీకు బదిల మొనర్చి

పరమేశు నులియించ పలువిధంబులను

కోర్కెతో సీరాళ్ళ గొండులు మెరసె

మార్కొని పడమర మరి వాన బద్దె

ఉరిమి ముట్టులు గ్రమ్మె.

ఉత్తరదిక్కు

పడమర మెరసెను పలుమట్టు

గ్రమ్మె

విడివిడి జలధార విడలక గురిసె

ఘోచి కురువసాగె మొరబెట్టి వాన

మించియు గర్జితై మేరుపు గదల

ఉఱుములు మెరుపులు ఉరవడి సాగె

పరికించి చోడాణి ప్రధానిని జూచి

“వాగులు వంకలు వడి పొర్లసాగె

తగ భయదమౌ వృష్టి ధరణి గంపించె”

సన సుమంత్రుడను నధిపుని జూచి

“వినుము మాధవవర్మ బెజవాడలోను

వావిరి కుందనవాన గురిపించె

ఆవులమందలో నా పోలురాజు

వాసి కెక్కగ పాలవాన గురిపించె

చేసిన పుణ్యంబు జెడదు యేనాడు”

పట్టు వురుదాకును పరగంగ బూని

గట్టల సెలకోల నెత్తి యాదవులు

తమకించి క్రేపుల తగవేగ విడచి

క్రమమొప్ప పేరుల కౌలాల బిలిచె

గచ్చుకాలువ వెంట పోలురాజు చోడానికి పాలు పంపుట

‘సురభిదేవత రమ్మ : సుర

దేవ్య రమ్మ :

గరుడుని తల్లి రా : గంగ రావమ్మ :

పాలవెల్లి రమ్మ : పాంచాలి రమ్మ :

చాలకొడుకుల తల్లి సాధువ రమ్మ :

శ్రీలక్ష్మి రమ్మిపుడు సిరిముద్దుజాల :

అల సరస్వతి రమ్మ : ఆవుల రాణి :

శృంగార మల్లెరా చిత్తర్వుప్రతిమ :

గంగా భవాని రా కావేరి రావె :

సురరాణి రావెటు సొగసుల తల్లి :

మారాడ కిటురావె మదనుని తల్లి :

పార్వతీదేవి రా : భద్రకాళి రావె :

కోరిన కోర్కెడు గోపి రావమ్మ :

కలికిచిలుక రావె కామేశ్వరమ్మ ?

తొలకరిమెఱుపు రా : దురితసంహారి :

రాచవీటి ఆవు రా : రాహంస రమ్మ :

పెయ్యలతల్లి రా : పెరుమాళ్ళు రమ్మ :

అమరావతీ రావె : అంజనీదేవి :

రామదేవీ రమ్మ : రత్నమాణిక్య :

ఆణిముత్యము రమ్మ : అమరుల తల్లి :

పంచరత్నము రావె : పరపుషకారి :

కంచి కామాక్షమ్మ : గౌరి దేవమ్మ :

కల్పతరువు రావె : కళ్యాణి రమ్మ :

శ్రీరంగకన్య రా : చిట్టిముత్యంబ :

చిలుకలకొలికి రా : చిగురబోడి రావె :

యలమంచిగంగ రా : యశోద రమ్మ :

పొలిందెల రత్తి : భాగీరథి రా : పిత్తికి పోసిగ పాలు పెద్ద యేరుగను
ఇంద్రునితల్లి రా : యెరుకుసానమ్మ : చివకముతో కలిసి చిప్పి పారగను
గజవరధుని తల్లి : కొసల్య రావె : కాలువతో పాలు గంగతో కలిసి
సొనవాన రావె : ఓ శోభన రావె : వాగు వంకలు నిండి వచ్చె పాలేరు
బొందుమల్లే రావె : పుష్పము రావె : పాలతెప్ప నురుగు పచ్చివెన్నలును
హస్తమెత్తి మొక్కి ఆవుల బిలచి కావేటి కెగదలై కరకంతు దయను
ఇచ్చగా లేగల విడిచి పితుకగా నరగ ధ్యానంబును చాలించి రాజు
దూడలు ఒకచన్ను తొణికి కుడు మరి వేగ తిరుమందు మరుదుల చిలచి
చగను “బంధువులును మీరు పాలేరువెంట
కడమ చన్నుల పాలు కాలవలై పార మందితో తిరుమందు మల్లును బోయి

తిరుమందుల మల్లుని పోయి కాలువ వెంట పాలు పంపితిమని చోడానికి చెప్పమనుట

చోడాణి పొడగని సుద్ధలాడియును రంతు చేయును పచ్చి రాజుకు చెప్ప
అడిగిన అమృతము అంపితి మనుచు పట్టపేనుగ నెక్కి పరగ చోడాణి
ఒప్పించి రావోయి ఓ మరిది”యనెను అట్టె పాలేరు జూచి ఆశ్చర్యపడెను
పంపిన తిరుమండ్లు పల్లకిలెక్కి బ్రాహ్మలు వంతుగా ప్రజల కా
మూడువేల గోవులు ముందు నడువగ వెనుక
వేడుక పాలేరు వెంటను కదిలె అమృతము పెరిచిచ్చె అనువేగ త్రాగ
ప్రమోతలు వినుచును కూతలాడుచును పాలు గలిగెని? బ్రతికితి మనుచు
భాతిగా పాలేరు పరుగులు జూచి పాలను జూచియు వాణ్ణువాలనుచు
పొడుగుచెల్లెక్కియు బొబ్బరింపుచును స్నానము చేయుచు దండమనువారు
వడివడి పాలేరు వచ్చె ననువారు పానము జేసెయు పలికెడివారు
పాలసంద్రంబని పల్కెను ప్రజలు యాదవుల పుజ్యాన నయెననువారు
పాలేరు కన్నులపండుగ జూ స్తిమి బ్రతికితిమి పోల్రాజుభాగ్య మనువారు
అంతట పనులవా రలివేగ పచ్చి వారిగోవుల పుణ్యము వారిపుణ్యమును

వారి సంపద చాల వర్ధిల్లు ననుచు
చేయెత్తి మొక్కుచు శరణనువారు
మెయ్యి నోళ్ళను నాడ వినియె చోడాణి
తిరుమందులు పల్లకిల్ దిగిరి వేవేగ
కరినుండి దిగియెను ఘనుడు చోడాణి
ఆవేశ తిరుమందు లపుడు చోడాణి
వేవేగ అంజలి వెన జేసికొనియు
కొగలించుక యేటి కట్టపై కెక్కె
పొంగి పాలును కట్ట పొర్లగ జూచి
పొర్లిపోయెడి పాలు పోకుండ నపుడు
కలియుగ చోడాణి కట్టె ఇసుకతో
కరముల చోడాణి కట్టుట జూచి
తిరుమందుల మల్లు తెరగొప్ప ననియె :
“ఈవు మమ్ముల ముందు వెట్టికి
బిలిచి
మీ వెట్టి ముందాయె మేము చూడంగ”
అన విని చోడాణి అల్లన నవ్వి
చనువున చెయిపట్టి సరసంబు లాడి
“తమ్ముడు పోత్రాజు తనయంతవాడు
అమ్మహిపతి మర్ది వనవచ్చు నీవు”
సల్లాపములతోడ సభ కరుదెంచి
ఉల్లాస మొప్పంగ ఉర్వీకు డపుడు
పట్టపుచేన్లులు రెండు పల్లకిల్

కొన్ని

పట్టు పడావళ్ళు పసిడి పల్లలు
పెక్కుసహా తేజు వేను పందిళ్లు

చొక్కంపు వస్తువుల్ సూడిదె
విడియు
చోడకాసుల ముద్ర చెల్లింపు డనుచు
విడియంబు లిప్పించి వెడలంపె రాజు
పదినూరు గుజ్రాల పట్టెమ
మురహారు
పదిలము చోడాణి పంపె వెంబడిని
చోడాని పంపిన సూడదెలన్ని
కడుదేగ పోత్రాజు గైకొని తాను
పల్లకిలను నవపంజు గొడుగులును
జల్లులు యిన్నూరు జమిలి

దెక్కెములు

ఏనూరు ఆవులు ఏనుపోతెడ్డు
సానడిరిన మణుల్ సల్లుచెడ్డులును
బంగారు తబుకుతో పట్టువస్త్రములు
రంగుగా నందికాసులు

రత్నభూషలును

ఆకులు పోకలు అగరు పన్నీరు
ప్రాకటముగ నిడి పట్టెమ
మురహారుని

పట్నాన కంపెను పరగ పోత్రాజు
పట్టెం మురహారు ప్రభున కొనంగ
నవ్వుచు చోడాణి నరనాథు డంది
నివ్వెన నందికాసు లెల్లెడ చెల్ల
చోడాణి చాటించె సొరిది పట్నమున
చోడాణి కాసులు చోడముదలును

మరుక్షణములో చెల్ల మందలో చాచె ఈదేగ పాలేరు వివివట్టు పేడి
మరిదైన తిరుమందు మల్లుడు విడిచి గోవులు చెడుకూరు కాపు చేరగను

శ్రీరంగమునుండి ఆలమంద సమేతముగా వెడలి చెరుకూరువద్ద విడుదు లేర్పాటు చేయమని పోలురాజు తిరుమందుల మల్లుతో చెప్పుట

తల్లింబ పోలరాజు తన కాజ్ఞ యిడగ
తర్లగ వేలాలు తన మందతెల్ల
నడి తముకు చేయించె నపిరీలు బట్టి
పడదీసి గుడహార్లు బరుకాన పూని
మక్కిన యెద్దుల మన్నె సంపదలు
క్రిక్కిరిసి గదిలెను బుక్కాయపెట్టె
జవ్వాజి పిల్లలు జాలె డేగలును
అవ్వారిగా పోక లాకుమోదలును
బియ్యపు గోనెలు పెద్దకావళ్ళు
వంశ్యున గుడహార్లు వరుసన గదిలె
అందలాల్ పల్లకి లందముగాను
పొందుగా కదిలెను పోలరాజుమంద
పండుముల రఘుపతి బలములు గలె
సందు లేకుండను సన్నాహములతో
చెరుకూరి పడమర చిలకలమర్రి
మర్రికి పడమట మందలు దిగెను
చిలకల మర్రిక్రింద శివుమంద నిలిచె
కొలది చెప్పగరాని గుడహార్లు ఎత్తె
“చెరుకూరు ఇది పుణ్యక్షేత్రము
మనకు

చెరుకూరు ఇది మన జన్మపాపనము
చెప్ప మాపగవచ్చు చెరుకూరు
మనకు”
అప్పుడు సంతోషమంది రందఱును
అల్లుడు పల్లికొండ యాదవవరులు
పల్లవ పోలరాజు వసుధ కౌల్వందె
పాలించి శ్రీరంగపట్ట మేరేదో
కలియుగ చోడాణి గంభీరముగను
మంత్రుల జూచియు మరియు
నిట్టనియె
“మంత్రులారా వినును మరియుక
మాట
వై శమ పోలరాజును వరశి జూచితిమి
పోలరాజుకు మనకు పొందొనగూడె
పరగంగ మన వెట్టిపనికి రాకెవరు
ఏరెట నుండిరో యెరిగింపు డివుడు
ఎవ్వరు ఎదిరించి యెచట నుండినను
దప్పుల నుండిన దాచు” డనుచు
అడుగ నుమంతుడు హస్తముల్
మొగిచి

కడలేని వెట్టగు కావేరివెట్టి
ముక్కంటి నీమీద మొక్కడా ముంచి
కక్కసు మాని నీ కలవారు నీవు
వెట్టికి వే రండు తట్టలు బట్టి
పట్టు చుట్ట లివిగో పారలు ఇవిగో
కొట్టును తిట్టును కొల్లు వెల్లడుడు
ఇట్టనట్టును చూడ నిక నేమి కడ్డు
తొలగిపో లేరిక దొరికితిరిరు
బలములు నీవును పడుడు వెట్టికిని
అన్నము కుడువ నివ్వాలశ్యమగును
నిన్ను తెమ్మన్నాడు నిర్వినే వెలుతు
పడుడోయి ఆపద పడనేల మీకు
పదపద గొబ్బున పనికందవలెను”
ముక్కంటు దప్పుడు ముక్కో
పమునను

“ఎక్కడి మాటలు ఎరుగ కాడితివి
దిక్కు మీ కెవ్వరు దిగుమంటి చదురు
మ్రొక్కిరాజులు గొల్చె ముక్కంటి నేను
చోడాణి యెవడురా : చూడ
మెన్నడును
ఏడవాడవు నీవు ఎఱుగ కాడితివి
వెట్టి యనగ నేమి : యెక్కడి వాడ :
ఎట్టు వస్త్రీవి నీవు : ఎట్లంటె తాను
ఎక్కడి కావేరి ఎవరు చోడాని :
ముక్కంటి నెఱుగడా మూర్ఖుడు తాను
దొడ్డ కొంచె మెఱుగ తోడుగాడతడు

గడ్డు మించచుడు గౌరవమునను
గురుతెఱుంగడు తన గురువును నేను
బౌరా నిబద్ధిగా అంపెనా నిన్ను
ఇతడు మా తండ్రియో యీశ్వరు
గారిచె

ఇతనికి పరములు చెప్పె మాతండ్రి
కంటెరా : మీరు ఎక్కంటుడ నేను
వింటిరా చోడుని కెంత గర్వంబు
మా తండ్రి శిష్యుండు మాకు శిష్యుండు
మా తండ్రి భక్తుండు మాకు భక్తుండు
మూడుకన్నులవాని ముద్దువుతుండ
మూడుకన్నులు గల మూర్తిని నేను
తనకన్న ఇనుబడి ధరణియు గలిగి
తనయంత దారలు దాసి కొల్వంగ
ఏనుగుల్ గుర్రాలు పెచ్చెన

కలిమి
రానక చోడాని కావరంబునను
కన్నులు మూడును గలిగినవాడ
కన్నులు రెండును గలవాడు సాటి
దశమల సరిరాడు తక్కువ తనకు
పాలింప యెందును ప్రాప్తుడు గాఢు
ఇందుశేఖరు పర విది యొకటిగాని
ఎందుకు సరిరాడు ఏడి చోడాణి
వెఱచి వానికి మేము వెట్టి చేసెదమ :
మురహారుడ మీరాజును మురియకు
మనుషు

తిరిగి పో చెప్పము దిక్కు సేవెవరో
మరియు పంపిన వారికి మాట లింకేల
దూతతనము బూని దుర్భాష లేల
కోతి గద్దింపులు కొరగావు పొమ్ము
సొరిది సీరాడిల్లు సొచ్చిన రీతి
ఎలుగడు చోడాని యెరుగడేపట్ట
గుడ్డెద్దు జొన్నాట గుర్రెరుగ నటుల
చోడాని మేలును చూచితి పొమ్ము
కొలు వెళ్ళిపో"మ్మని కోపంబు చేసె
చలమున మురహరుడు చదురెక్కి

కలసి అంకెలు చేసి కాలు చ్రువ్విసట్టు
పొట్టకొవ్వున రాజు పోనాడితీవు
పట్టభద్రుండును పరువు లేకుండ
నీళ్ళకు చుల్కన నీవెంతనాక
కలియుగ చోడాని ఘనుడు మారాజు
శివుని పుత్రుడనని చిన్నెలు బోకు
అవు తెలంగెరుగవు ఆమికతోను
బలము లేదని వేడబము బూనబోకు
వై శంభె వెట్టికి వేంచేయు మటకు
మాడు కన్నులు కల్గి మురియు

వచ్చి
"ముక్కంటి విను విను ముందెఱుగ
లేవు
నక్కటకులు మాను నారాజు
నెడుట
బలసి దుక్కింటి యెద్దు బనవన్నమీద

చున్నావు
కడలిలో చేపలకు కనులెన్ని గలవు
కలియుగ చోడాని ఘనునికి ఈడ
మరియొక రై తేను మన పెట్టగలర ?"
పయినున్న రుద్రాక్ష పట్టు పచ్చదము
భయభీతి లేకను పట్టె మురహరుడు

ముక్కంటి పట్టెమ మురహరుని శపించుట

కాలాంతకుండు ముక్కంటి కాలుండు
కాలకూట విషంబు కదలంగ బలికె :
"నీవన నేమిరా నీచుడా వోరి :
శివుని పుత్రుడ నేను చెంగు బట్టితివి
పట్టెన నీమేను పగల శపించు
మిట్టపడ్చుంటివి మిక్కిలి చెడుగ :
భర్మ మూడెను మేను కాలర వోరి,

అమరేశు పుత్రుడ నై తిన యేను
తన తల్లి పతివ్రతధర్మ యైతేని
వీని అశ్వబలంబు వీని మేన్వెలుతు"
కొణిదెడు తీర్థము గోరెడు విభూతి
అగ్నిసూక్తము చదువు చతనిపై
చల్లె
పుట్టుపాప లగుచు పోదు రటంచు

పట్టెమ మురహారుపై బారజల్ల
వేడి మంగలముతో వేచిన రీతి
పడిరి భయంబున బలుమూర్చ తోడ
తొల్లిటి రూపముల్ తొలగె వారికిని
తెల్లని మేనితో తెప్పరిలి రంత
ఆడకాడకు రూప మాగోచరముగ
చూడ ఘోరంబైన చురుకులు బుట్టె
కనుబొమ్మ వెంట్రుకలు

కన్నురెప్పలును

తనువెల్ల తెల్లనై తల్లడింపుచును
వెలవెల బోవుచు వేడి మంటలతో
పిల్లికన్నులచేత బెగడి వారంత
అతడు తెల్పు అతని అశ్వాలు

తెలుపు

ఆతని గొల్చినవార లందరు తెలుపు
తెలుపు చూపులతోడ దెరలి
పచ్చియును

కరికాల చోదాని కడకు నేతెంచె
ఒకపాటి యెండల కోర్వగ లేక
మొక్కి చోదానికి మొర

పెట్టిరపుడు

చోదాని గని వార్ని చోద్య మందుచును
“ఏడవారలు మీరు ఏ దేశమయ్య
తెల్లని మనుజు లే దేశాన గలరు
తలిదండ్రు లీలాగ తరుణు లీలాగ
మీరాజు ఈలాగ మీది యే భూమి ?
మీరు మొక్కగనేల మొరపెట్టనేల ?”

ముక్కంటి శపించినాడని పట్టెమ మురహారుడు చోదానితో చెప్పుట

చోదాని యడిగిన శోకాన వారు
“ఏడవారము గాము ఇదియె
మాభూమి
నిన్ను గొల్చినవాడ నీబంట నేను
నిను నమ్మి తరతరాల్ నిల్చినవాడ
పట్టెమ మురహారుడ బంటును నేను
నెట్టన బలముతో నెల్లారి కరిగి

కక్కసి ముక్కంటి కాలుని బట్టి
ఇక్కడికిని వాని నీడ్చి చెమ్మంట్రీ
అయ్య నీ సెలవిచ్చి నానతి బోయి
గయ్యాళి ముక్కంటి కాలుని జూచి
పొలించి శ్రీరంగపప్పు మేలేటి
చెలుపుడు చోదాని సేవకుడంట
పట్టెమ మురహారుడ పనిపడి తాను

వెట్టికి రమ్మని పెట్టంపెనంటి
అన్నపుడు ముక్కంటి
హంకారమునను
తన్ను తా పొగుడుచు తమను
పోనాడె
అడ్డ మాజ్జయు లేక అతడు
గర్వమున
మూడుకన్నులవాడ ముక్కంటి నేను
కలియుగ చోడుని కన్నులు రెండు
వెలుపక నన్నెట్లు వెట్టికి బలిచె
అయ్య యీ దుర్బాష లాడిన కినిసి
పయినున్న చెఱగును పట్టి దిగనీడ్చి
నయమున బోధింప నాటదు సంత
పయిన భస్మోదకం పారంగ ఒల్లి
పుట్టుపాపలు నయి పొమ్మను
చతడు

కట్టడి యిటువంటి కార్యము జేసె
నీయంత వాగ్దోల్చి నిజరూపు బోయి
అయ్యయో పుట్టుపాపల మైతి మేము”
చెప్పిన చోడాని చెవుల లోపలను
కుప్పెకోలలు నాటి కుమ్మినట్లయ్యె
వెల్లని కన్నులకు హెచ్చె కోపంబు
కల్లరి ముక్కంటి కాలు డిట్టనియె :
“వినుము సుమంతుండ వీడెవ్వడనుచు
మనమున నూహించి మనము బిల్వంగ
నంపిన మనుషుల నత డిటువలెను
శపియించి యిట్లుల చేయంగవలెన ?
ఎంత గుండగు ? వీని కెవ్వని బలిమి ?
దాత యెవ్వడు వీని దై వంబు
యెవరు ?
కోపంబు హెచ్చును గొబ్బున నాకు
ఇప్పుడె వాని వా రెఱిగింపు” మనిన

ముక్కంటి చాటువ లేక బ్రాహ్మణ చాటువ (ముక్కంటి
జననమును గురించి మంత్రులు చోడానితో చెప్పుట)

ప్రధానులు లేచి ప్రస్తుతి జెసి
చేతులు మొగిడిచి చెప్పుచున్నారు :
“అడిగితి విపుడు నన్నతని జన్మంబు
తడవేల డెప్పెదంతయును నిపుడు
వినుము

పేద బ్రాహ్మణుడైన విరూపాక్షభోట్లు
తా దేశకఱువయి తావును దల్లి
నలుగురు బిడ్డలు నాతియు తాను
వలపోయు చాకట వలసలు పోయి
కొండొక రామాన్జకూటము చేరి

తిండికి యాచించి లెరువు గల్గొనిరి
యింత బిడ్డలు తానువిస్తూవులును
యెంతయు సమకూర్చు విధమున
దాము
అయ్య రేపును మాపు నాయత్తపయిచి
వేయు విస్తరులును తీయు విస్తరులు
ఆ విధి గుడుచుచు నాలు బిడ్డలును
అవధి లేకను మత ముండున గడువ

అతని బిడ్డలు ముగ్గు రతని
భార్యయును
హతముల పోయిరి అంత్యముగూడ
పుత్రికల శోకాన పొలితి శోకాన
వెతపడి బ్రాహ్మడు వేగంగరేక
పాటుబడి తిన్నాళ్లు పడతిబిడ్డలకు
కష్టపడు పెచ్చరి రడుపుల రనుచు

విరూపాక్షభొట్లు భార్య అస్త్రీకలను కాశిలో కలుప బయలుదేరుట

సంసారము ఇకను చాలని యతడు
అస్తుల ఇజ్జీచర్మమందున పొదిచి
ఉత్తర కాశిలో నుంచెద ననుచు
పుత్రిక దీనుక భూసురుడు కదిలె
దినముల వెంబడి దేశాలు గడిచి
వనములలో నడిచి వారు రాగాను
బ్రాహ్మణు కూతురు పార్వతికన్య
తమ తండ్రి నడవిలో దాహంబు
నడిగె
“అడవిలో దాహము అమ్మెటదెత్తు”
పొడుపు చెట్టెక్కె తా పొడగని
డిగియె
“ముందు ఊరో పల్లె ముందరున్నాది
ప్రొద్దుపొడ్చున దొడ్ల పొగ గంటి తల్లి

మనుజులు వుండురు మా యమ్మ
పడవె”
కానలో పం బడి కడుత్రోవ గనక
అడ్డము ద్రొక్కుక అయ్యబిడ్డయును
దొడ్ల యెండిన వరుగు త్రొక్కుచు
రాగ
మన్నెశంకరు పుత్రు లన్నదమ్ములును
కానలో విట్టియ్య, కాలయ్య తాము
బలియులై వేటాడ పరిపరి గతుల
పెళపెళ త్రొక్కుచు బ్రాహ్మడు
రాగ
వీక విండెక్కిడి వేయుదా మనుచు
మాకు లండగ నుండ మరి చేరవచ్చె

అడవిలో విరూపాక్షభొట్టు ప్రొద్దుగ్రుంకి బోయలవద్ద కేగుట

పొంచి చూడగ నపుడు పొడగట్టె
విప్రుడు
పంచిన విండ్లను వారటవైచి
పాపము వచ్చేని పాదాల కెరగి
చంపిన కటకటా సాగిలి మ్రొక్కె
అశీర్వాదించుచు నా బ్రాహ్మణుండు
“కాశికి బోవును కంటిమి మిమ్ము
పోలేము బాలతో ప్రొద్దు గ్రుంకినది
కలకాలమును కీర్తి గలుగును మీకు
ధర్మ మీ ప్రొద్దున దాచి మమ్ములను
నిర్మలమతులార నెనరుంచి మీరు
తెల్లవాణిన వెనక తెరువు జూపియును
వెళ్ళనంపితె మీకు నభివృద్ధి
యగును”

కానియ్యి మంచిది కాలవిట్టయలు
వానిని దోడుక వచ్చి రింటికిని
నట్టడవిలోపల నట్టువమీద
అట్టుకపై వారి కర యేరుపఱచి
బియ్యము పప్పును పెండితేనెలును
నెయ్యము మీరంగ నిడె చాల పండ్లు
చమురుకల్పులు మంచి వ్రడుచు తెల్ల
బ్రాహ్మణు కిడె స్వయంపాకము
జేయ

అట్లుమీద సంధ్యనుష్ఠానముల్ దీర్చి

తటుకున కూతుతో తా వంటజేసి
భుజియించి నిదురించె భూసురు డటక
విజనాటవిని భీతి యెంతయు లేక
భల్లున తెలవార బ్రాహ్మణుడు లేచి
తర్లి పోదామని తనయను లేపె
భీతి కడుపు జొచ్చె బిడ్డేడ్వసాగె
“ఓ తండ్రి నడువంగ నోపగ లేను
కాళ్ళు జొబ్బలు వోయె కదలంగ లేను
బిళ్లలు గట్టెను బిరుసుగజ్జలలో
మీగాళ్ళు వాచియు మినమిన మెరిసె
వంగవు నాకాళ్ళు వాచియుండుటను
సలపరించెను మేను సన్నపు వెచ్చ
అలసితి లేవలే నయ్యేమి సేతు
ముగ్గురు అప్పలు ముదమొప్ప తల్లి
అగ్గిపాలయి బోయి రచ్చట వారు
చావు లేదాయెను చంపు వో తండ్రి
తావు తర్లగ లేను తండ్రి యిచ్చోట”
“పాపపు మాటనకు పాపరో నీవు
ఓపినంత నడుపు మొక కొంతసేపు
ఎత్తుక పోయెద విను” మట ననిన
చిత్తము ఝుల్లన చింతతో బలికె :
“దిగవిడ్చి పో తండ్రి దెస వచ్చె
నాకు

పగవాడి వైతి వీ పట్లను నీవు

తగదనకు* మని వల్కు తండ్రి

ఛోకించి

వగవుతో కూతురు వదన

మీక్షించి

“కులము గోత్రముగాదు కూతురా

వీరు

చెల్లంబో శూద్రులు చేరి వుండుటకు

మ న్నైవారలు మధుమానము

గుడుతురు

ఎన్న బ్రాహ్మణకుల మెక్కువ

మనది

పాప ముందల మన బ్రాహ్మణ

యిండ్ల

లోపెట్టి పోయెద నొక కొంత

నడువు

ఇచ్చట ఉంచుట విహితము గాదు

అచ్చట వుంచెద అమ్మ పదమ్మ”

బ్రాహ్మణుతో బిడ్డ ప్రతిమాట లాడె

“బ్రాహ్మణ యిండ్లను వరగ

తానుంచె

కదైలు తెప్పించి గడ్డి మోయించి

వెట్టిచాకిరి చేయ వెఱపించి కొట్టి

తిట్టి పసులపేక తీయించుచున్న

గొట్టు మిట్టాడిన కోపింతురయ్య

తోడివారై లేసు దొడ్ల చూడరుగ

దొడ్లవారలు చెడి తుదివాండ్ల జేర

ఉంచేరు గౌరవ మొప్పగించిచట

ఉంచర ఉంటేను ఉరిబెట్టి చంపు

తప్పదు నామాట తర్లంగ లేసు

అప్పగించనుమాట కా విప్రు డడలి

“ఏలాగు వుంచిపోదీ యడవిలోను

కలకాంమును మోసి కనియెను తల్లి

కడుపెట్టు భరియింతు కాళ్ళు ఎట్లాడు

పడుచు బుద్ధులు మాను పడవె

పోదాము”

అప్పుడీ మాటలు ఆడగ తండ్రి

నొప్పితో నెలుగెత్తి నాగులుచు

జూచి

“బలిమి చేసితివైన ప్రాణాని తెలువ

నాలికె పెడకొందు నాన నీతోడు”

బిడ్డాడు మాటకు బెగడి బ్రాహ్మణుడు

“ఈడ యెవ్వరు లేరు ఇక నేమి

సేతు.”

విరూపాక్షభొట్టు తన కుమార్తె పార్వతిని అడవిలో కాలయ్యవిట్టయ్యల తల్లి దండ్రులకు అప్పగించి వెళ్లుట

కాలుని తలిదండ్రులు కాలవిట్టయను

నలుపురి నటు బిలచి నాతిని జూపి

“నలిబడి యీ బాల నడువంగ

లేదు

చెల్లంబో నడుమను చెల్లి పొయ్యేను

గోల సుమీ మీరు కృప వుంచు”

మనెను

“తల్లిదండ్రులు మీరె తన బిడ్డగాదు

కడుపున గనినావు కాలవిట్టయల

పుడమి గన్నులు గన్న పుత్రిక

మీకు

కన్నది మీ తల్లి కాలవిట్టుండ

చిన్న బాలను మీకు చెల్లెనుకొనుడు

అడతోడగు మీకు అరమర లేక

చేడె మీ చెల్లె”ని చెప్పి వప్పించ

కాలుని తలిదండ్రులు కానని వృద్ధు

కాలుడు విట్టుడు గజగజ వణకి

ధరణి సాగిలబడి తల్లిదండ్రులును

పరదేశ విప్రుని పడముల తెరిగి

“పాప మొడిగట్టకు బ్రాహ్మణుల్

మీరు

ఈ పసిపాపను ఎటుల బెంచెదము

అంటగూడదు మిమ్ము అగ్రజు

లగుట

వంబక మేలాగు వండి కుడ్చెడిని

కండ్లు కానని యట్టి కపోతులము

మేము

కుండలు కడవలు గురుతెలుగ లేము

ఒకనాటి పనిగాగ వుంతుమా మేము

అకట నా తనయులు అడవి

మృగాల

వారు వేటాడుచు వత్తురో రారో

అరణ్యముల నుందు రన్నదమ్ములును

మాకులం వారైతె మణిగి

యండెదరు

ఈ కన్య బ్రోచుట నేరము గాన

అయ్య నీబిడ్డకు అలసట దీర

పొయ్యేరు గా నుండు

భూసురోత్తముడ”

కాలుని బ్రాహ్మడు కని వేగ పలికె

“తల్లిదండ్రులు మీరు తమ్ముడ

నేను

పేరు కీర్తులు మీవె

“పెంచుకొ”మ్మనెను

వేరు చేయకు మని అనియేక చెప్పె

అశించి ముడుసళ్లు ఆడబిడ్డనుచు

దోసి లొగ్గియు విప్రుతో నమ్మబలికె

కాలయ్య విట్టయ్య గ్రక్కన లేచి

చెల్లెని బ్రాహ్మణచరణముల్ ముద్దై
పలుమారు బ్రాహ్మణు పాదాలు ముట్టి
తలమీద చెయిబట్టి తల్లిగొడ్డులును
కడ స్వయంపాకము ఘనముగా నిచ్చి
అడివెళ్ళ నంపిరి యన్నదమ్ములును
తమ బిడ్డయే యని తల్లిదండ్రులును
ప్రేమమీరగ బెంచె పెంపు తోడుతను
అడతోడు గలిగె నన్నదమ్ములును

ఘడి యెడబాయక గౌరవంబునను
ముద్దు చెల్లెలనుచు మోహంబుతోను
ఇద్దలు చెల్లెని యిడేర్చి పెంచె
కన్న చురులుకన్న కనని చురైచ్చు
అన్నట్లు బెంచిరి అందలు నపుడు
ఏకాంగియై విప్రు డేగుచెడనెడను
ఏకతోడుక కృష్ణవేణిని జేరి
కోరి యా ధరణాలకోట రేవునను

విరూపాక్షభొట్లు అమరావతివద్ద కృష్ణానదిలో స్నానము చేయబోవుట

అరూఢిగా స్నానమాడ దలంచి
తనతోటి విప్రులు స్నాన మాడగను
తనకేమి గతిలేదు ధర్మంబు చేయ
వారిలో గలియక వంపుకు నరిగి
మరిచాటు నుండిన మడుగులోపలను
తాను దొంగిలి కృష్ణస్నానము జేయు
మునిజన హృదయుండు ముక్కంటి
హరుడు

అమరావతి వెలసిన అమరేశ్వరుండు
బ్రాహ్మణు కనుగాని పకపక నవ్వి
అతివృద్ధ విప్రుడై యమరేశ్వరుండు
జతపట్టి పంచాంగ జపమాలపేరు
శిరమున లింగము చేత విభూతి
హరహర యని గంధ మక్షత లంది
దేవాలయమునుండి దేవదేవుండు

అమరలింగేశ్వరుడు విరూపాక్షభొట్లును దానమడుగుట

తా వచ్చి బ్రాహ్మణు దరికి దీవించి
ఫీభూతిని యొసంగి విశ్వనాథుండు

తా బెట్టి గంధము దగిన యక్షతలు
సంకల్పమును జెప్పి సంతోషపఱచి

కొంకక దానము గోరె బ్రాహ్మణుడు
“దొంగచాటుగ నున్న దొడ్డ

మడుగునను

వంగి సొన్నంబాడ వచ్చెను వీరు
గతియు మోక్షము లేదు కడుపేద నేను
ఇతనికి దానమే మిచ్చెద ననుచు
ఇయ్యక పుచ్చుట విహితము గాదు
అయ్య నాకునుగల ఆస్తి జెప్పెదను
బ్రహ్మకమ్మివి రెండు పాతధోవతులు
ఇమ్మంటె యొక్కటి యిచ్చెద మీకు
నీకు నాక్కొక్కటి నిజము నా మాట
ఒక రూక యియ్యలే నో యయ్య
నేను”

అప్పుడు ధరణి కోటమరేశ్వరుండు :
“వప్తజాలరు పాతవల్లె నో యయ్య
దొడ్డవాడను నేను తోలెపు ఈవి
గుడ్డపాతను వల్ల గురుతెరుగ లేవు
కొంగులు మోసిన కునికుట్టబొంత
జంగమునకు వలె సమర్పించెదవ
సాటి గృహస్థును చప్పచేసెదవ
మేటి దానంబిడి మెలగుము కీర్తి

కన్నెదానం బివ్వు కల్గి యుండినను
నన్నుజూచి లేదనకు నమ్మ వచ్చితిని
కద్దు లేదనకుము గ్రక్కున నాకు
ప్రొద్దెక్కె గుడిజేర పోవలె నేను
అలస్యమో యీవి కూలితో సాటి
గలిగిన లేదంటె గలద పుణ్యంబు”
అడిగిన బ్రాహ్మణు డయ్యను జూచి
“కడు పేదవాడను గతిలేదు నాకు
అయ్య కన్నియదాన మడిగితి విప్పుడు
యియ్యవలెను గాని యిటు వినవయ్య
వనితలు బిడ్డలు ఒక నెంక్రింద
చనిపోయె మీ పాదసాక్షిగా నపుడు
కడగొట్టు బిడ్డతో కాశికి వెడల
నడవలేకను చిక్కె నట్టడవిలోను
అల్ల కాలయవిట్టయల కొప్పగించి
చెల్లెని వొప్పించి చేరితి నిటకు
బ్రతికెనో హతమయనా బ్రాహ్మణు
సాక్షి

ఇంతెగాక నాకు ఎవ్వరు లేరు”
అమాట కమరేఖ డతిముద ముంది

అడవిలో విడచివచ్చిన తన కుమార్తె పార్వతిని
విరూపాక్షభోక్తు అమరలింగేశ్వరునకు దానమిచ్చుట

“ఇమ్ము కన్నెను దాన మిహపరం
గలుగును

నీమతిచిచ్చుడు ఇచ్చితి ననుచు

తామసిందక కన్నెదార బోయి”మనె
అమరేఖ చేయి క్రిందు అయ్యచేయి

మీదు

క్రమముతో ధార్వోసె కన్నెదానముగ బాలకు యావ్వన ప్రాయంబు వచ్చె
 “అతివె నిచ్చితి” నని అమరేశ్వరునికి కుచములు క్రిక్కిరిసె కురులు
 అతని చేయుంగర మానవాలిచ్చె గూడుచును
 ఈ మహి గలవఱకీ కీర్తి నిలువ విచికిలరదనకు విరవందె పిరుదు
 అమితము దీవించి అమరేశు డరిగె రూపురేఖ విలాస రూపంబు జూడ
 నీళ్ళ ధార విడచి నిటలాడురకును పాపకు యావన ప్రాయంబు నిండె
 అల్లన కాళికి నరిగె విప్రుండు ఆవేశ ధరణికోటమరేశ్వరుండు
 కాలవిట్టయ ఇంట గడపెడు విప్ర

పార్వతికి యావనము ప్రవేశింపగా అమరలింగేశ్వరుడు అర్ధరాత్రివేళ వచ్చి ఆమెను కౌగిలించుకొనుట

<p>ఈవిధం బెఱిగియు నిశివేళ వెడలి బ్రాహ్మణునుత తల్లిప్రక్క లోపలను నిమ్మళంబుగ బాల నిద్ర బోవగను ఆకాశమునుండి యమరేశ్వరుండు ఏకాంతమున జేరి యట్టడ్వి దిగెను కాంతకుచములపై గంధం బలంది అంతమరేశ్వరు డదృశ్య మాయె తల్లిప్రక్కలో బిడ్డ త్రుళ్ళిపడెగని కలికి గంధర్వేశ కలవర పడెను దయ్యమో భూతమో దానవ మహిమో అయ్యయ్యో యిదియేమి యపకీర్తి కట్టిన ఫీర్చిడ్చి గంధంబు దుడిచి అట్టడ్విలోపల నేమనకుండె ఇమ్మారు ముమ్మారు ఈశ్వరు డొచ్చి</p>	<p>ఆమె కౌగిలిగానె నమరేశ్వరుండు చంద్రపూవును గల చంద్రశేఖరుడు నందిపల్లన గట్టి నాతి చేబట్ట వనితకు తగు పిన్నవయసు రూపము కన్నెను మోహించి కదలి తా వచ్చి అట్టడవిని దిగి ఏకాంతమునను పుట్టుభోగిని బొంది భూతేశు డరిగె అమ్మదవతికిని నటు చూచు నిలిచె నెమ్మది గర్భము నిలిచె నెట్లనిన ఒడలు పలుచబారె వళులు విప్పారె తెల్లనాయె ముఖము దేహంబు చిక్కె వడలు వీడగ సాగె వాంఛలు మీరె చేడె చిక్కినదాది చిరుతిండి గోరె కోరి వేడుక పులుసు కోరును తఱుచు కారము తిననోడు కాంత ప్రొద్దుటిని</p>
---	--

చడ్డిని కుడువదు సఖియ వాకొల్పు చేడె నడ్చిన కాళు చేతులు తీపు
మందమాయెను నడమన్ను రుచాయె ఆడకాడకు నిదుర అగ్గలం బాయె
నెలతకు పైకొంగు నిలవక జారు వడవడలై కాళ్లు పదలించు చుండె
పలు చమటలు బుట్టె ప్రబలె గర్భంబు పిడచకట్టె నడుము పిండంబు మెదిలె
రోమ్మునందు గలిసి రోజెక్కువాయె సుకుమారి బిడ్డిట్లు స్కంకంక జూచి
ఇమ్మయి కడుపును వికసించె నాభి

గర్భవతియైన పార్వతిని తల్లి గర్భ మెటులయ్యెనని ప్రశ్నించుట

ఒకనాడు తల్లి తా వయ్యన బలికె డగ్గుతికను బొంది తలవంచి పాప
“నమ్మితి కూతురా ! నాకు దాచకుమి మారుపాటాడక మరిమరి యేడ్చి
ఆమ్మరమరలేని ఆడబిడ్డనుచు పార్వతేమనకను పాప పూరుకొనె
దాచక చెప్పము తల్లి యీ గుట్టు ఆడలుచు నోరెత్తి ఆబిడ్డ జూచి
దాచితివై నను తప్పు చేసితివి ఆడిక లని తల్లి అనుమానపడియు
నలుసముద్రము చట్టు నాసుతుల్ వార్త “పసిబిడ్డ వనుకొంటి బ్రాహ్మణపిల్ల
కాలయముడు వెఱ్ఱు కాలవిట్టలకు” ఒనుకంత సందివ్వ విక నేమి సేతు
పోతురాజాదిగ భూతసంఘములు తెలిపి జెప్పుమనిన తెరువందదాయె
పోతుటిగై నను పొలయంగ వెఱచు కాలయ విట్టయ ఖర్మలా జెవుము”
తల్లి సీమేలుకు దాచకు మనుచు పనములకును బోయి వచ్చిన దనుక
కాలవిట్టలు వింటె కాయరు నిన్ను” పనిత తెరువును జూచి వలపోయసాగె
తల్లి యడుగ బిడ్డ తల వొంచుకొనియు అంతట వేటాడి యన్నదమ్ములును
జలజల కన్నులజారగ నీళ్లు పంతముల్ పల్కుచు వచ్చియు వారు
సిగ్గున భయమున జిన్నబోవుచును తల్లికి కొడుకులు దండంబు పెట్టి

అడవిలో వేటాడి వచ్చి నమస్కరించిన కొడుకులగు కాలయ్య విట్టయ్యలను తల్లి దీవించకుండుట

తల్లి దీవించక దరికొని మండె   మిన్ను విడిగి వచ్చి మీదబడ్డట్టు
“తల్లినటర నేను తనయులా మీరు :   “కటకట నీవు మా కన్నతల్లివిగ
కూశకర్ములు మీరు కొడుకులా   ఇటువంటి మాటలు ఎట్లాడితీవు
నాకు :   ఏమి పాపము జేసి తేమి తప్పిదము
తగ పాపకర్ములు తల్లిదండ్రులున   సామిద్రోహుల మని సారెకాడెదవు
తగవు దప్పినవారికి ధర్మ మెక్కడిది   అనుమాన మేమి : మా అవగుణ
చూచితి మీ గుణము చూడజాలనుర   మేమి ?
చూచిన పాపము చుట్టును మెడను”   అనుమాన మాటలు ఆడకు చెవుమ”
కన్నతల్లి పలుక కాలవిట్టయలు   తల్లి కుమాళ్ళతో దరికొని బలికె :

పార్వతికి గర్భ మెటులయ్యెనని తల్లి కుమారుల నడుగుట

“కాలవిట్టయ పాపకాలముగాక   మనసు నిల్చగరాదు మాట
బాల నొప్పించుచు బ్రాహ్మ డేమనెను :   లేమిటికి ?
చెల్లెలటంచును చెప్పడా మీకు   నీ తమ్ముడో గాక నీవు గావలెను
కల్లలాడియు మీరు చెల్లెలన్నారు   ఘాతకు నుదుటకన్నుగలవాడు రాడు”
అన్నలు యెవ్వరు ఆడబిడ్డెవరు   తనతల్లి ఆడెడి తగని మాటలకు
కానలో మనుజుల కానమెన్నడును   గొనకొని నిప్పుల గుండమై మండె
ఈ గర్భము నిలిచె నింతికి నెటుల   “చెల్లెలు మాకగు చెడ్డమాటనకు
తా గన్నచెల్లె గాదని తలంచితిరో :   కల్లలే నీకల్ల కట్టుకు తల్లి
కనకము జూచిన కన్నెను జూడ   ఆ కాంతకును నేను అన్నను అపుట

అకాశవాణి ఎరుగు అన్నెపుణ్యములు
ఇది నమ్మకుంటేను వినమమ్మ తల్లి
సౌదబెట్టి అగ్గిలో చొరమన్న జొత్తు
మది కల్లలేదని మంట బట్టేను
ఏది ప్రమాణమైన ఇచ్చేము తల్లి
అమ్మరో మామాట కనుమానపడకు
తమ్ముడు విప్లయ ధర్మాత్ము డాను
ఈ కర్మ మతనిదో యేనెఱుగ తల్లి
కాకెట్లు పాపము గలిగెనో యేమొ
అనుమాన మొల"దని ఆయుధము

ముట్టె

తనయుడు కట్టన తల్లి విప్లయను
"బుద్ధి చాలని కొడుక పుట్టె నీవలన
పెద్దవాడిట్లు ప్రమాణము జేసె
వీడు దప్పెవ్వడు వింధ్యాద్రిలోను
గూడును బాలను? గుణహీను

డితడు"

అమాట విప్లయ్య కలుగులై తాకె

కుమ్మరావమువలె కుములుచు పలికె
"నాతోడు ఆ బాల నీతోడు తల్లి
నీతి యెరుగని మాట నీవాడెదేల?
నాతల్లి నీమారు నమ్ము నామాట
కాలుని వల్లను కలిగెనో యెఱుగ
చెల్లె"ని ప్రమాణము చేసె విప్లయ్య
తమ్ముని మాటకు తలవంచుకొనెను
క్రమ్మ కన్నుల నీళ్లు కటకటా

యనుచు

"తమ్ముడా వుండరా ధర్ముడ వీవు
నమ్మవు నన్ను నే నమ్మను నిన్ను
యీటె విండ్లు కటార్లు వెడలంగ

దూసి

వారైన మనచేతి వజ్రాయుధాలు
వీవు ఆయుధాలు వెళ్ళినగాని
పాపంబు బాయదు పాపడా మనకు"
అవును పోట్లాడుదా మనుచు

వారలును

కాలయ్య విప్లయ్యలు యుద్ధ సన్నద్ధులగుట

అవేళ పీఠజడ లల్లించుకొనిరి
అన్నదమ్ములు పొత్తునన్నఘు గుడిచి
అన్నకు విప్లయ్య అలిదె గంధంబు
లమ్మునికి కాలయ్య తగ గంధమలదె
తమ్ముడు విప్లయ్య తానిచ్చె విడెము

విప్లయ్యకన్న దా వీడియ మొసగి
చెట్టపట్టక వారు చేరగ జనియు
యుద్ధరంగంబున నిద్దరు నిలచి
పెద్దకటార్లతో పేరెము జాణి
"అన్న పొడవర నా ఆయంబు జూచి"

“చిన్నపు పొడవర చేరి సన్నివుడు”

వారి పోట్లాటకు వారల తల్లి

“ఎరుగకాడితి మాట యెరుగక చేటు

ఎలుగకనిన మాట యెగ్గటర కొడుక

వృద్ధుల మమ్ముల విడువగ నేల,

ముదుసళ్ళ చంపుడు ముందుగా మీరు

మమ్ము పోషించను మరియెవరుండె :

బ్రాహ్మణు డెటనుండి బాలను దెచ్చె :

పల్లెపట్టము గాదు బ్రాహ్మడు రాను

వల్లగాదన నిట వడి దించి పోయె”

కొడుకుల పరిణాము గొబ్బున జూచి

“పడుదుము అగ్నిలో ప్రాణాలు

విడువ

వసితెను ఇచటను వత్తుక వచ్చి

ప్రాణాలు గుత్తగ బ్రాహ్మడు

గొనియె

ఆడపడుచు దెచ్చి హతము చేయించె

ఊడె ఊతగు కొల ఓ కొడుకులార”

ముసలిది మొగునితో

మొర్రొమొర్రనుచు

దెనవచ్చె మనకిక దిక్కెవ్వరనుచు

వాపోవ ముసలాడు వడివడి లేచి

ముప్పిరి కోపాన ముప్పిడి తూసి

“వలదు ముసలిదాన వలదన వినవు,

పులిపిరివలె బలిసి పుణ్యమటంచు

నాపుత్రి నా బిడ్డ నాతల్లి యనుచు

నీ పలుకెటులయ్యె ?” నె తిన గొట్ట

అన్నలిద్దఱు యుద్ధసన్నద్ధులు కాగా పార్వతి యేడ్చుచు

దొంగను పట్టియిత్తుననుట

బ్రాహ్మణసుత వారి పలుకులు జూచి

అమ్మమ్మ వద్దను అన్నల విపుడు

గడ్డము బట్టుక కన్నీళ్ళు దుడిచి

గడగడ వణకుచు గారాబుబిడ్డ

“వద్దను అన్నల వచ్చేటివాని

ప్రొద్దన బట్టిత్తు పోట్లాట యేల

కాయుడు దొంగను కనుగల్గి మీరు

పాయక యుండుడు పట్టిత్తు”ననెను

పోరు వద్దని వారికి పూనిక జెప్పె

వారు మంచిదనుచు వీరస ముడిగి

పలుల కత్తుల వైచి వారి ఖడ్గముల

తరువుల జేర్చియు తాముండి రంచ

విండ్లు ఎక్కిడియును, ఏపెలు ఎక్కి-
కండ్ల నిద్దరలేక, కాకి గుర్రన్న
విండ్ల నేతామని పీరస ముండె
అర్ధరాత్రి వేళ నమరేశ్వరుండు
నందిపల్లన గట్టి నాతిని గూడ
విట్టయ కాలయ వింధ్యాద్రి కొచ్చి

నట్టవీపై దిగె నట లింగమూర్తి
పరమేశ్వరుండును బ్రాహ్మణకన్నె
విరుల పానుపుమీద ఇద్దరు వుండి
మూడు ఝములదాక ముచ్చటలాడి
ఆడ తరలిపోవ అమరేశు జూచి
విభుని కొంగును చేత విడువక బట్టి

పార్వతి అమరలింగేశ్వరుని చెరగును బట్టుకొని నీవెవరవని అడుగుట

ఆ బాల ఆడలుచు అమరేశు కనియె
“నీకెట్లు గర్భము నిల్చెనటంచు
నాకొరకు తెగటార నాయన్నలుండె
యిక్కడికిని స్వామి వేంచేయగాను
వుక్కుటల్లల మీద వొరుగనున్నారు
కొడుకులు పోట్లాడి కూలిన వెనుక
విడుతురు ప్రాణాలు వృద్ధులు వారు
అన్నలు ముదుసళ్ళు హతమైన వెనుక
తనప్రాణము నీకు ధారబోసెదను
ఇందర్ని చంపగ హింస మీకేల ?
ఎందుండి వచ్చితి వేల ప్రీహత్య
నీపేరు ఏమిటి ? నీకులం జేమి ?
చెప్పక దాచిన చెల్లుదు నేను’
అతివమాటలకును అమరేశ్వరుండు
కాంత కౌగిట జేర్చి కలకల నవ్వి
కొమ్మరో ధరణాలకోట తోపలను

నెమ్మది నెలకొన్న నీలకంఠుండ
నెలతరో నీకును నింద బాపుదును
వినుము మీ తండ్రియో
విరూపాక్షభొట్టు
ధరణాలకోట కృష్ణ స్నానమాడ
దేవ బ్రాహ్మణుడనై దేవశం వెడలి
దీవించితిని వాని దీర్ఘాయు వనుచు
సంకల్పమును జెప్పి సంతోషపఱచి
సంకట పడక చేచాపి యర్థించి
ధర్మమెఱిగి కన్నెదాన మడిగితిని
ఆమ్మయు నల్లరు ఆడబిడ్డలతో
పాటుకై రామాంజ కూటము నుండ
పెద్దామెతో గూడ బిడ్డలు ముపురు
విధికాల మటు మూడి వే చనిపోగ
కడసారి బిడ్డతో కదలి దేశాలు
అడవి కాలయవిట్టయలు వున్నచోట

నాడుండ పులునాడు నడువలేదాయె	ఇంచెకాని రసము మొప్పురు లేరు
కూడి రాచేనన కూర్చి రాకనుచు	వరిచాన ముంచిన హాస నిచ్చెను
కాలవిట్టయ్యల కద నొప్పగించి	భారబోసెను రంధ్రి రప్పక లాను
చెల్లని వాప్పించి చేరితి నిటకు	రన్నెదానము చేసి రచసారి గులుతు
ప్రతికెనో హతమైనా బ్రాహ్మణసాది	రంధ్రికిన ముంగరం తరుణకి నిచ్చి

పార్వతికి పుట్టదోయెడి పిల్లవాని లక్షణము అమరలింగేశ్వరుండు చెప్పుట

ఉన్నది మీ తండ్రియుంగరం దివిగా	వానిగ నెల్లారుపక్షియం బేలు"
కడుపులో కొడుకుండె క్రమమెల్ల	నాచిచేరిని బట్టి నమ్మించి శివుడు
విరుచు	భూతేను డచ్చుబృదై పోయి నాచేశ
పుడమిని వెలసియు పూజలు గొనెడి	చెల్లెలు అన్నం చేరంగ పలచి
మూడులోకాలకు మూలదేవుండ	"కాలయ్య విట్టయ్య కంటిరా చొంగ
కందువతో మూడుకన్నుల కొడుకు	పోగాను రాగాను పొడగంటిరయ్య"
ప్రొద్దుపొడిచి మడులు మూడును	అంగనమాట విన్నప్పుడమ్ములును
వెళ్ళ	"ఎడెమ్మ చెల్లాలా
మూడు కన్నులవాడు ముద్దుపుత్రుండు	మురుపార్శ్వములను
కొడుకయి జన్మించి కొంత భూమేలు	చూడము కంటిను సుడిబడ వేయ
అతివ మీరలు బెంచు ఆడకూనకును	మాయల మాటలు మానుము బాల"
పోతులేకను బుట్టు పులిచార కూన(లు)	ఆయన్న లిటువలె నాడు మాటలకు
నాగభూషణుడను ననుబోలు కొడుకు	

పార్వతి అన్నలతో అమరలింగేశ్వరుడు చెప్పిన మాటలు చెప్పట

“అన్నలారా మీరలుగక వినుడు
ఎన్న ధరణికోట వెలసిన హరుడు
అమరేశ్వరుండు మా అయ్యట

తనకు

ధర్మాతుడై కన్నెదాన మిచ్చెనట
నాతండ్రి చేతిది నందులుంగరము
ఆతని గుఱుతు చెప్పి ఆనవాలిచ్చె
ఉడుగక తెల్లార మూడు ఘడియలకు
కడు చక్కనౌ మూడు కన్నుల

కొడుకు

పుడమి నేలంగను పుట్టనని చెప్పె
వెడవెడ జెప్పెను ఇక మీకు గుఱుతు
అన్నలారా మన ఆడకూనకును
కనునట పోతులేకను ఏడుకూన్ల
అని చెప్పి తనపేరు అమరేశు డనెను
చనె తన గృహముకు

సర్వేశ్వరుండు”

విట్టయ్య కాలయ్య వికవిక నవ్వి
కట్టా యికను మూడు ఘడియలు ఎంత
తటపటలై యుండి తరుచి మాటలకు
అటు మాటలు రెండు ఇటు గుర్తుకానా
అనుకొన తూర్పున అటు తెల్లవాటె

మొనసి సూర్యుడు బొడ్చె మూడు

ఘడియలకు

నొగులుచు యాకాంత నొప్పులు

బడెను

దగకుట్టు బొరసియు తరుణి వీళ్ళాడె
కన్నులు మూడును కంతంబు నలుపు
కన్నెకు ముక్కంటి కాలుండు పుట్టె
అనుమానము లేక ఆడకూనకును
గునగున నడచెడి కూనలు బుట్టె
ఆశ్చర్యమందిరి అన్నదమ్ములును
భూషించి చెల్లెల్ని పొగడంగసాగె
పురుడు పుణ్యముదీర్చి పొలతి

వేడుకను

తరుణి తల్లిదండ్రులకు దండంబు

జెట్టె

కరము లెత్తియు మ్రొక్కె

కాలవిట్టలకు

అరుదుగా సోదరి నాశీర్వదించె

“అన్నలారా పెంచి నా రుణము

బాయ

పిన్నబాలుని పేరు పెట్టుడు మీది”

“హరుని కుమారుడు అవుగద యితడు

వెళుతున్నా మా పేరు పెట్టిన” మనిని
 “హరుని పేరును ముందు ఆపల మీది
 ఇటువొంద దెట్టెద విను చచ్చులార”
 ముక్కంటి కాల్చిట్టు ముగ్గురి పేరు
 ముక్కవ బెట్టియు మరి చిచ్చె రల్లి
 అంత కాలయ విట్టయల సంతసించి

అదిగారబంబున అల్లుని చెంచి
 అరచేలి పుచ్చపరె అమరేను నురుని
 మురి తొమ్మిదేమలు మామలు చెంచి
 పోరులేరను పుట్టు పులి చార్ల కూర్లు
 భూతలించి పెరిగి పులులతో చొరు

బాలుడగు ముక్కంటి తన మేనమామలతో వేటకు పోవుట

కడు మంచిమూర్తిన కాలవిట్టయలు
 అడవి వేటలు నాడ ఆయ త్రపడిరి
 మామల కనుగొని మరియు

ముక్కంటి
 “ఓ మామ మీ వెంట వచ్చెద నేను”
 వచ్చెద నల్లసి వద్దు వద్దనిరి
 “పచ్చి తేనెలు మంచి పండ్లు
 ఫలములు

తెచ్చేము మా తండ్రి దేవుడ వీవు
 మచ్చిక జేసిన మనవి వినకున్న
 అక్కడ కొండగుట్టలు యెక్కలేవు
 ఉండుడు” మన నుండకుంటేకె

ముక్కంటి
 గండుకూనలు వెంట కదిసి రాగాను
 అటువెన్న మామలు అల్లుడు ముందు
 పుటమెగసి ముక్కంటి పులులను
 చొడుచు

మొకముల మనుబోతుల మేదిని
 గూల్చు

కకవికలై పొదల గల జంతువులను
 జాగిలంబులచేత చాల పట్టించు
 మృగముల జంపగ ముచ్చట జూచి
 మనమైన యడవిని కానలలోన
 మునుకొని వేటాడ ముందఱ బోవ
 నవుచు భళాయని నా తండ్రి

యనుచు
 సవరై న నెల్లివృక్షము కడ కేగ
 శిల పానువట్టము శివుడు రా వెలసి
 కల మృగములు పక్షిగణము

శంకరుని
 ఇచ్చగా పూజించు నిది యది
 యనక
 అచ్చట మాచన్న యనెచి కుందేలు
 పూజింపుచుండెను పూర్వమునుండి

రా జలము పాదము తడుపున
పచ్చి
గడ్డిపోచలు పచ్చి గరిక
కొరుకుకొని
కూడ దెచ్చుచు వచ్చి కుందేలు
అపుడు
దడయక పూజించి దండంబు పెట్టు
పడి సాగి మ్రొక్కియు ప్రార్థన
జేయు
“నమ్మినాను శివుడ నందివాహనుడ
నమ్మితి కృప వుంచు నామీద”
ననుచు
కుందేలు అటుపోయి కొంతసేపటికి
మదగజం చొక్కటి
మసిలాడుకొనుచు
తొండొన నీళ్ళతో చూలాడుకొనుచు
కొండనుండియు వచ్చు కోరి పూజించ
వత్రిపుష్పములను వదిలిన గొంచు
చు త్రేభ మొచ్చెను మరి శివుకడకు
కుడిచెయ్యి లోగాను గొబ్బున దిరిగి
పొదగనె కుందేలు పూజలు తాను
ఎడమకాలను దుడ్చి యేనుగు
అపుడు
తొండముదకము
కుంభద్రోణముగాను
శంధునెపై చల్లి జలకంబు దేసి
పంచిన భక్తిని చూచెడువత్రి

కరివై చి మ్రొక్కియు రదలె
వనముకు
కరి యిటు పూజించ గని
యీసడించి
తటుకున కుందేలు తా వచ్చి
మ్రొక్కి
కటాకటా శంఖుడ కటకట యీశ !
కటకట శంకర ! కానక నిన్ను
ఇటుల పూజించితి నెఱుగక నిన్ను
గంగాధరా నిన్ను కని పూజ సేయ
ఎంగిలి గాకుండ యెద జేర్చి గరిక
పూజించితిని నిన్ను పూనిన భక్తి
కుంజరంబది నేను కుందేలు గనుక
గజము నాపూజను కాలను దన్ని
యెంగిలి నీళ్ళిడి యెగ్గొనరించె
తగ్గుజీవము నని తా దలచిటుల
నిస్సార మైతిని నిన్ను పూజించి
బుస్సెరో” యని దూర విని హరుడు
నవ్వి
నందివాహనుడనె నా చాటునుండి .
“ఇందొచ్చు గజమును వెఱువక
నీవు
తోడనే కరువుము తొండంబు బట్టి
వీడక యా స్వామి వెనుకను నుండి
వేచురి కరి రాగ వెరక కుందేలు
సామజతొండము చయ్యన గఱిచె
చెడి వెనుకగు నేగి వేయుచు ఘోక

పరుగిచె నేనుగూ పిలకి పాడుచును
కోపాన కుందేలు కూడ వెళ్ళియును
ఏపున గజమును వెనుకని కరువ
బెగ్గిలి యేనుగూ బెదరి పాడుగను
తగ్గక యేనుగూను తలెమె కుందేలు
చెవులపోరుకు వెంటిచి చెడి పారిపోవ
కవకవ ముక్కంటికాలుదు నప్పె
కాలయ్య పిట్టయ్య కంటిరా చూచు
అల్ల కుందేలెంత ఆ గజం బెంత
తగవేడి దీనిని తరుముచు నుంచె
జాగిలాల్ విడిచియు చంపింతు”

ననుచు

వేగంబె గొలుసులు విడిపించ నపుడు
వేగ కుక్కలు గవిసి వెనుకొని

రయును

కుక్కల కికురపటిచి కుందేలు వచ్చి

అక్కడ నివుడేరి అచటపడుచు
పురహరు నిద్దుగు పూడి న్ని నమ్మి
ఎలుగక ప్రాంతికి వెనకిరుకొంటి
తానెటు బో “దని తల్లదపడగ
పూసియు నివుడు రా పుట్ట కల్పించి
పుట్టరో చారునునె భూలేశ్వరుండు
పుట్టరో చాచ్చియు పోయె కుందేలు
చెరుతగిలి ముక్కంటి చెంటనే వచ్చి
పోనిత్తురా చెవులపోరు ని” న్ననుచు
తన్దయు నెల్లి నచికి వడ్డనము దీసి
సిద్దము పాన్దటము శిలకడ బెట్టి
పుట్టతప్పిన రేకపోయె కుందేలు
గొట్టు తవ్వగ యేడు కొప్పెల్ల
ధనము
వింతగా కన్పించి చెలుగు లేనుచును
అంతట చాలించి అలిదేగమునను

ముక్కంటి, దేవాలయమును నెల్లరు పట్టణమును గట్టించుట

మక్కువ ధనమును మామలు దీయ
మ్రొక్కియు శిలకును ముక్కంటి

యపుడు

శిల పానవట్టము చేతుల బట్టి
మూలధన స్థానమున దేవుని నిలిపె

కడువేగ ముక్కంటి కట్టించి గుడిని
ఏడు శివస్థలా లేర్పాటు జేసి
కోటలు పేటలు కొమరొప్ప గట్టి
చాటమో వాకిళ్ళు పంకదారులును
స త్తర్హులలు చాల గట్టించి

కొత్తశంబులు కొల్వకూటముల్
మరియు
ఎన్నిక చెఱువులు వెలయ బావులును
క్రొన్నన చెంగల్వకొలనులు మరియు
సంపెంగ వనములు సరస కోనేర్లు
సొంపు మీరిన సూర్యసోమ
వీధులను
నెల్లివృక్షము పేర నెల్లార గట్టి
పాలించు ముక్కంటి పరులు
బెగ్గిల్ల
సురరాజు బోలిన శూరులు గలరు
కరిఘటంబులు అశ్వ కాల్బలముండె
లంకకు యీడైన లాగు నెల్లారు
శంక గొల్పెడి యబ్ధి సాటగు పెన్న
అందున్న వస్తువు లవలెట లేవు

ఇందుశేఖరు పూజ లెల్లపుడు జరుగు
ముక్కంటికాలుండు మునుముందు
నుండి
యిక్కరణి నెల్లారు నేలుచు నుండు
అతని జనన మిది యమరేశునుతుడు
నీతికి ముక్కంటి నీయంతవాడు
అవు"నన చోడాణి యనెను నవ్వుచును
"భువనంబులో దొడ్డపుట్టుక తనది
అమరేశునుతుడు తానై తె నొగాక
దోమ మాత్రము వాడు దొడ్డట నాకు
వెర్రి సుమంతుడ వెఱపు జెప్పితివి
జెఱ్ఱికి త్రాచుకు జన్మించినాడు
ముక్కంటి అననెంత ముచ్చటదెంత
త్రొక్కెద కన్నులు తొబకలుగాను

చోడాని ముక్కంటిని మూడవకన్ను పోవునటుల త్రొక్కుట

భగ్గు భగ్గున మండి దిగ్గున లేచి
అగ్గనాల్ భావి సీరాడి స్నానంబు
భద్రాక్ష రుద్రాక్ష భస్మాంగ మలది
రుద్రుని పూజించె రుద్రుని బోలి
కావేటి కట్టపై కన్నులు వ్రాసి
అవియన్ని ద్రొక్కితే అంధుడౌ
ననుచు

వాని నుడుటికన్ను వ్రక్కలు గాను
పూని బొటనవ్రేల పురువడి ద్రొక్కె
ఇక్కడ ద్రొక్కిన ఈశ్వరు మహిమ
ఫక్కున గుడ్డూడిపడెను ముక్కంటికి
కన్నుబో ముక్కంటి కాలుండు దడిసి
తనమీద చోడాని దయగలవాడు
ఎంత పుణ్యాత్ముండు ఎంతవాడతడు

ఇంత దయగలవాడు ఇంతలోన లేడు చక్కగ నే బోయి శరణు వేడెదను
 పోరుచే నొకకన్ను పోద్రొక్కె గాని గుడ్డు బడినచోట గుడ్డూరు గట్టి
 కారుడ్డమున మూడు కన్నులు ద్రొక్క గందము గడిపెను కరకంపు దనుచు
 దిక్కెది ఇత డాదిచేవుడు గాక

ముక్కంటి భయపడి సైన్యసమేతముగా చోడానిని శరణు వేడుట-చోడాని ముక్కంటికి సర్వాధిపత్య మొసంగుట

<p>కొలుచువారును తాను కోటానకోట్టు కలియుగ చోడాని కడకు నేలెంచె అల్లడుగొ ముక్కంటి యన్నపుడు లేచి వెళ్ళెను చోడాణి యెదురు వానికిని కౌగలించుక కొన్ని కట్నాలు యిచ్చి తగురీతి మన్ననల్ దనుపుచు ననియె “వచ్చె ముక్కంటను వానియె చాలు ఇచ్చట దొడ్డగ ఈశ్వరతనయ పట్టణమునకు పారుపత్యము నీకు గట్టితిచ్చట వెట్టి కడసాగ జూడు అవునన కాదన అడ్డము లేక సర్వాధిపత్యము స్వామి సాక్షిగను తన శిఖాపుంగరం తాళబీగాలు నేనె నీ” వని తాను నేర్పులు బలికె</p>	<p>కలియుగ చోళుడు ముక్కంటి కాలిండు చెలిమినుండియు వెట్టి చేయించుకొనుచు ఒకచాడు చోడాని ఒనర కొల్వొండి ముక్కంటి సుతుతోను ముచ్చటలాడ “రావోయి ముక్కంటిరాజువు నీవు కావేరు కట్టడ కడముట్టదాయె కావేరు కట్టడ కడముట్టెనంటె అవని ధన్యాత్ముడ” ననెను చోడాని “వెఱచి పక్షులు పశ్వు వెట్టిజేసె మును వెఱువ కెవ్వడు నీదు హృదయమునున్న త్వరగ చెప్పుము దాని దాచగ నాకు మరుగుబెట్టక చెప్పు”మని మరి యడిగె</p>
--	--

జంగాల చాటువ

అడిగిన ముక్కంటి అయ్య	‘ఏనూరు కుటుంబాలు వెలయు
లెస్సనుచు	జంగములు
“చోడాని వారున్న చోటు చెప్పెదను	ఏను శీలామంతు లిచటికి వచ్చి
శివలింగయోగికి శీలాంబికకును	తట్టల చుట్టల్లు తమ జడల్ చుట్టి
భువి నైదుగురు పుట్టె పుత్రులుగాను	గట్టిగా లింగాలు కదులాడ గాను
గౌరిమనోహరుడు గంగాధరుండు	మొయ్యజాలక మన్ను మోయ
విరుపాక్ష శంకర విశ్వనాథుండు	జంగాలు
చెరుకూరు యేలుచు క్షేమాన నుండె	అయ్య శీలామంతుల ఆపదచూచి
మరువక శివపూజమంతులు వారు	ఘడియలో కావేరి కట్టువడేను”
యేగురు కొమారులు	చోడాని ముక్కంటి జూచి యిట్లనియె
వినియమార్చునులు	పంపు శీలామంతుల పట్టి తెమ్మంచు
భోగనంధులు వారు పుడమి లోపలను	పంపుమట్టంచును పల్క- చోడాని

కావేరిపెట్టికి చెరుకువాడ జంగాలను పట్టుకురమ్మని
ముక్కంటి పట్టెమ మురహారునికి సెలవిచ్చుట

ముక్కంటి పట్టెమ మురహారు బిలచి	పట్టుక రాబోయి పారిపోకుండ”
“చక్కంగ చెరుకూరు సర్పిప్రొద్దు	చూపులవారి నంపె జునిగి పోకుండ
పోయి	చూపున మురహారుడు మందితో
ఏనూరు కుటుంబాలు వెలయు	వచ్చి
జంగాలు	మతముల వారిని మందిరము వార్చి
ఏను శీలామంతు లెవ్వని విడక	పట్టుగ బట్టుక బాధలు పెట్టి
3ట్టికి రమ్మని వేగంబె జీరి	కొంగులు ముడివేసి కొట్టి తిట్టుచును

మూగజంగాల్ జడల్ ముళ్ళు
వేయించి

శివశివ యనగాను చేతులు గట్టి
తీవ్రమే పదుదన తెప్పరిలి వారు
జడలు వీడక యటు జరిగేదివారు
నడి చప్పుడు గాకుండ నర్దుకొన్నారు
దేవపూజ విడచి దెసపడువారు
కావిబొంతలు విడిచి కంతలు దూచి
అడలుచు శంఖులు నటునిటు వైచి
పిడిగంట లటువైచి బిమ్మరవోయి
వర సందుగొందులు వదిలేటివారు
వీరసంబడి లింగముల జారవైచి
కప్పెర లటువైచి కల్వరపడుచు
చప్పుడు గాకుండ చనెడి వారును
పసిడికాలు మువ్వలు పారంగ వైచి
ముసిగొను దుఃఖమున మునిగెడివారు
రతనంపు కోలలు రజిత పొన్నులవి
వంతల చెంతల వదలేడివారు
చంద్రవంక పరశుచక్రాలు విడిచి
నందివాహను దలచి యడలేటివారు
పావుకోళ్లు విడిచి పారిపోలేక

శివు దలిని మొరపెట్టి చింతిల్లు వారు
గొరిబెర్రాలును గజహాలములను
అరల లోపలబెట్టి అడలేటివారు
కడపాలలు విడిచి కంగరపడుచు
అచట పుట్టుభోగు లరహర చునుచు
తావళా లటువైచి తల్లడ పడుచు
త్రోవలు గానక దొరికి రందలును
ఒకరిని బోనివ్వక ఉరిపట్టుకొని
అక్కడ నొక దొడ్డి నందలు నుంచి
అందు శీలామంతు లైదుగు రచట
ముందట నుంచియు హరహరు డనియె
“అయ్యలారా : మీర లాలశ్యమేల
ఇయ్యెడ వెట్టికి వేంబేయు”దనెను
“దెసవచ్చి చోడాని తెమ్మన్న
యపుడు
ఇనుమంత సేపును ముందుండ నివ్వ”
వట్టెము మురహరుడూ పదుడన్న
యపుడు
అట్టై శీలామంతు లతనితోననిరి :
“అయ్య మా మనవిని ఆలకించియును
దయయుంచి యీ డేర్పు తగదనకంటె

శీలామంతులు పట్టెమ మురహరునితో ‘ఈరాత్రి భోజనము
చేసి పరుండుడు. ఉదయము వెళ్లుద’మని చెప్పుట

రాజు రమ్మన్నపుడు రాకపోరాడు
భోజనం భోంచేసి పోదాముగాని

విను” మని చెప్పియు విడుదు లేర్ప
బచి

అన్నము అమృతము అమితము జేసి
 లక్షణ భోజన లంచంబు బెట్టి
 అక్కడ భోంచేసి హరుషము నొంది
 అలసి నిద్రలుబోవ అయ్య లందఱును
 తల్లి శీలాంబకు దండంబు బెట్టి
 “నీ కడుపున బుట్టి నేటి వరకును
 ఈ కరణి యాపద నెఱుగము తల్లి
 ఎండకన్నులు జూచి యెఱుగని మేము
 చోడాణి బాధలు చొఱలేము తల్లి
 ఏగురం చెరుకూరు ఏలితి మీటను
 భోగులం వెట్టికి పోలేము తల్లి
 అరకాల వెండ్రుక లమరెను చూడ
 ఎఱువు తట్టలు మోయ నెఱుగము తల్లి
 చిగురు టాకుల వంటి చేతులు గలిగి
 తగ గడ్డపాఱల త్రవ్వంగలేము
 ఓ యమ్మ యీ ప్రాణమొల్లము ఇప్పుడు ముక్తి నర్థించి తా ముక్కంటి
 పోయు విషము త్రాగి పొలయుద మమ్మ
 చక్రాల కొందఱు శిరసులు దునిమి
 వుక్కు శూలములతో నుక్కణిగించి
 గండ్రగొడ్డట శిరసు ఖండించు
 కొందుము

గుండెలు దీసియు గురువు పూజింతుము
 కొందఱము నీళ్లలో కూలియు మేము
 అందఱము లింగము లొదుము తల్లి”
 తలపోసి యడలగ తల్లి కొడుకులును
 వలనొప్పగా చెరుకువాడ లోపలను
 కలకలధ్వని పైడికంటులు రెండు
 పలికి పరిణామము పక్షులూరుకొనె.
 ఆ పక్షిపలుకు శీలాంబిక వినియు
 ఆపదపడి సుతుల్ అడలినందులకు
 “వలురాజు వుత్తుండు వర
 గుణాధ్యుండు
 పోలరాజు శివదేవు పూజాపరుండు
 ఎంత ఆపదనైన వెనుకవేసుకొని
 పంతంబుచే బ్రోచు భక్తిగల రాజు
 భక్తుల వడియల భక్తిని బ్రోచు
 నర్థించి తా ముక్కంటి
 గొలుచు
 మఱుగు జూచ్చిన వారిని మల్లి బట్టిడు
 శరణాగత త్రాణ సామర్థ్య డతడు
 శీలము చెడకుండ చెలగి రక్షించు
 ఆలస్య మేటికి అయ్యలార పనుడి

పోలురాజును శరణు వేడుడని శీలాంబ తన

కొడుకులకు చెప్పుట

నిండిన కాపురాల్ నిధనముల్ విడిచి
 పండిన చేల్వాడి పశువుల వీడి

ధనధాన్యముల్ విడిచి తావులు విడిచి
 పిన్నలు పెద్దలు బిడ్డ తల్లులును

దోవిడి చేతులు దోవలు పట్టి
శివునికి మొరచెప్పి చెడి విరిగిపోండి
ఏనూరు కుటుంబాలు వెలయు

జంగములు

ఏను శీలామంతు తెలమి భార్యలతో
కనరాని చీకటి కానలు బట్టి
చన బసవన్న రంకె చయ్యన వెచె
బసవన్న రంకెకు భక్తు లందఱును
వెన చెరుకూరుకు నేగె తెల్లార

చెరుకూరు పడమట చిలకలమర్రి
మర్రికింద గుడార్లు మరి యుండు
పెరిగి

పంచనందుల దేర పట్టభద్రుండు
నెంచంగ పోలాజు నిదురింపగాను
గుడహార్గ యరుమేర
కూడిరయ్యలును
ఒటి పూదె శంఖులు పురిమిన యట్లు

జంగాలు పోలురాజుమరుగు జేర వెళ్లుట

పిడిగంటనాదులు పిడుగులు బోలు
ఎడలేని నాదులకు యాదవుల్ లేచె
రంతులు విని పోలురాజు తా లేచి
'అల్లుడా! పల్లెకొండా! గత

మెఱుగు

కైలాసమున నుండి కరకంతు

డిపుడు

పర్వతాల మల్పపు పనిబడి చూడ
సర్వత్ర వచ్చెనో శంఖు మ్రోతేమి?
అల్లుడ శ్రీహరి వైపు ట్టిసపుడు
పల్లెకొండా! మంద పర్వతం బాయె
ఉల్లమున సంతోష ముబ్బుచు నుండె
చల్లనయ్యల నిట సభకు దెండ"న్న
మందలింపుకు తిరుమందులు లేచి
అందఱు అయగాండ్ల అపద జూచి

జడలు తూలాడంగ జంగాల దెచ్చి
పొడగాంచ దీవించె పోలాజు నపుడు
పోలురాజును జూచి పొగడి

యందఱును

శీలమంతు లడలి చెప్పుచున్నారు

"శివభక్త : పోలాజు : శరణు

జొచ్చితిమి

అవిధిపడి వస్త్రమి యాదవరాజు
పాపపు చోడాని పట్టె వెట్టికిని
ఆపద బాపయ్య ఆదరించియును
మా మొర ఆలించు మమ్ము
మన్నించు

భూమి చెప్పంగల పుణ్యంబు నిలుపు
శీలమంతులు ముందు స్త్రీలు తెరచాటు
బాలలందఱ నడ్డపట్టు పట్టుకొని

పల్లవ పోలరాజు వాహిని నిలుపు
తల్లుల బిడ్డల తమను ఈడేర్పు
గండము గడుపుము కడు మేలు రాజు
మండలపతి మీదు మఱుగు

జొచ్చితిమి”

శిశువులు బాలలు శీలమంతులును

పసిబిడ్డతల్లులు ప్రపింపగాను
అయగాండ్లు ఇటువలె ఆపదపడగ
భయపడి చోడాణి బాధలు చెప్ప
బాలల ఆపద పణతు లాపదలు
శీలమంతుల బాధ చిత్తాన దెలిసి

పోలురాజు జంగాలకు అభయ మిచ్చుట

“వెఱవకు డయలార వెఱపుమీకేల
స్థిరబుద్ధి నమ్ముడు చింతిల్ల వలదు
భారంబు లేదేమి బాధలు లేవు
శరణన్న గాచితి చేపట్టినాను”

తలమీద చెయిబెట్టి తలకకు డనుచు
పలుపలు రీతుల బాధలు మఱువ
జంగము నాపాలి సర్వేశ్వరుండు
జంగము నాపాలి సత్యంబటంచు
వడియలు నాపాలి పటువలింగములు
వడియలు వెలువంగ వలపదటంచు
శంకరు నానను శంకేమి లేదు

బొంకను నమ్ముడు పురహరునాన
అలసి వచ్చినయట్టి అయ్య లందరికి
వెలయ గుడ్డార్థలో విడుదు లేర్పఱచి
బాలలకును వుగ్గుపాలు నేతులును
చాలగ తెప్పించి సమకూర్చి వారికి
రాజనపు బియ్యము రాగి చెర్వలును

భోజనపాత్రలు పొసగ నన్నియును
పప్పు కూరలు నెయ్యి పాలకాగులును
ఒప్పుగా రసవస్తువులు చాల యిచ్చి
గంధము కస్తూరి గాఢగిన్నెలతో
అందఱి కిప్పించె నమితముగాను
వారలు శివభూజ వనరుగ జేసి
ఆరగించియు గంధ మలదిరి మేన
మరుగు జొచ్చిన వారు మఱచి

బాధలును

పరిణాన వుండిరి పణతులు దాము
బలబల తెలవార పట్టెను

మురహారుడు

శీలమంతులు బోవ చేతులు బినుకక
కలియుగ చోడాని ఖండించు మమ్ము
కాలిజాడలు ఐట్టి కంటిరా యనుచు
శీలమంతుల కొరకు చేరె నాజాద
అలోన దెలుసుక నతివేగమునను

మాపట మురహారుడు మంచిలో వచ్చి
చూపులవారి సుందె చుట్టుక మంచ
మురహారుడు పోలరాజు ముందజ

నిలిచి

శరణార్థి చేసియు చేయె త్రి మ్రొక్కి
“పలువురు జంగాల పట్టి తెమ్మంచు
సెలవిడె చోడాని శీలమంతులతో
పసిబిడ్డ పజతుల పట్టుకొనంగ
మనబెట్టి వారు నీమరుగున కొచ్చె
నీవె చోడానివి నీవె మాప్రభువు
నీవీడ జంగాల నిలువగ నియకు
పోలురాజు : మేము పోవరె వేగ
శీలమంతులవారిని చేతికి నిమ్ము
వెట్టిచేయగ నిమ్ము వీలినవాడ
పట్టిచ్చి జంగాల పెట్టంపు మిపుడు
మీదరి కయగాండ్రు మీరి వచ్చిరిక
కైదు చేసియు వీరినిక ట్టంపు నాకు”
ఆమాట విని రాజు అల్లున నవ్వి
“ఈమాట నీకేల యివ్వ జంగాల
నమ్మి వచ్చియు వారు నా మఱుగు
జొచ్చి

నెమ్మది నున్నాను నేనేం ఇత్తు
అపదచేత వారానించి వచ్చె
పాపము చుట్టుకు పట్టిచ్చినపుడు
వాడు బంధువుగాని పగవాడుగాని

చోడానిగానివ్వ నుష్టులు ఏం
మఱుగు జొచ్చిన వారిని మరియేం ఇత్తు
శరణంబె కాచియు చేపట్టినాను
వీరిని నమ్మించి విడువ నత్యంబు
మురహార పట్టెవ్వ ముమ్మాచి

నిజము”

“ఇటులన పోలరాజు : ఇష్టచి చెడును
మేటియా పోలరాజు మేలు చేసితివి
పోరేల చోడాని పొందు చేసితివి
తిరిపెపు జంగాల తీసుకపోడు
కలియుగ చోడానికి కావలె చెలిమి
పులిచాటు మృచ్చుల పొందేం నీకు
పలుగూటి జంగాలు పశ్యమా నీకు
ఆలుగవలదు నెన్ను అడిగితి నయ్య
వడియల కడ్డము వుండకుడయ్య
మాట దక్కించుము మంచితనాన”

మురహారుడు జంగాల కొంగులు బట్టి యీడ్చి ‘పదు’ డని
యదలించుట

సుదతుల జంగాల చుట్టుగా జుట్టి
పడుడని ముందర పలుక మురహారుడు

కుయ్యో మొర్రో యంచు కూడి
అయ్యలును

అయ్య నమ్మితిమంచు నడలి రందఱును “చెల్లంబొ నను నమ్మి చేరి రయ్యలును
జంగాల పోలాజు సాదృష్టి నుంచి వచ్చె వీరిని బట్టి వోర్తునా నేను
కొంగులు పట్టిడ్వ కోపంబు హెచ్చి ఇచ్చట అయ్యల యీడ్వంగ దగున
మల్లభూపతి బిల్చి మండి పోలాజు

మురహారుడు మొదలగువారిని కొలువు వెళ్లగొట్టుమని పోలురాజు ఆజ్ఞాపించుట

మురహారువారల మూకలనెల్ల మిన్ను ధరణి యదరె మిణుగుర్లు రాలె
వెలువక బట్టిడ్చి వెళ్లదోలు మిక” పిల్లలపక్షులు పికపిక లేచె
అన కోటమల్లు తా నాగ్రుడై వచ్చి తూలాడె పక్షులు దురితంబుగాను
అనె మురహారునితో నదలించి పలికి ఎర్రని కన్నీరు ఏష్యంబు గురిసె
“వడియల విడిపించు ఒకరి పోనివ్వ” తురుతుగ నెత్తురు తుంపురువాన
విడిపించె కొలువులో వెలువకు డనుచు అదిరిపాటుగ గురిసె నా మందమీద
పట్టెమ మురహారు బలముల జెఱచి అది జూచి పల్లెకొండ హరహర
అట్టె తోరెను సభ నటు వెళ్లనపుడు యనుచు
పన్నుగ వారి నంప పగ చేరువాయె

జంగాల నీయకున్నచో కీడు మూడునని పల్లికొండ పోలురాజుతో చెప్పుట

“రాజు : వో మా మామ : రక్షక : కాసిమి జంగాల కడముట్టి లేము
వినుమ చూస్తుము హతముగా సురభులతోడ
రాజమందలమీద రక్తపు వాన మడియంగ జూతువో మామరో మామ:

వడియలకై మంద వరగనున్న దిట
మనకు చోడానికి మంచితనంబు
వెనుక పగగొనుట వెర్రితనంబు
పొందుచేసిన తావు పోరేల మామ
విందుచేసిన చోట వెకిలితనంబు
శీలమంతులు వారి సీమవారె గద
ఏలయ్య జంగాలు ఏల యీ పోరు
వారికిగాను ఈ వాడేల మనకు
వారినుండి మనకు వచ్చేది లేదు
వడియలు మనకేల వరుగంగ నేల
పుడమివారిది వారి పోరేల మనకు
పరజగడం బేల పగ గొనుటేల
వరుగుట నిజమౌను ఓ మామ వినుము

కలియుగ చోళునితో కలహంబు ఏల
పోల్రాజు : వో మామ : పోరేల మనకు
తరువు నరుక్కొన తనమీద బడును
ఎరిగి తీసికొనుట యేలయ్య మామ
పట్టెమురహరు పట్టి తెప్పించి
ఇట్టిపు జంగాల పెట్టంపవలెను”
మామకు పల్లకొండ మనవిగా జెప్పె
ఇనయముతో రాజు యిట్లని పలికె :
“విను పల్లెకొండ నా విజ్ఞాపనంబు
వినియును దెలుపుము వివర
మంతయను
కాదన అవునన క ర్తవు నీవు
కాదనక జెప్పెద కథ వినవయ్య

కపోత చాటుప (ఎఱుకలవానిని పక్షిరక్షించిన కథను పోల్రాజు చెప్పుట)

ఎన్నెన్నో విద్యలు ఎఱుకల పెద్ద
అన్ని నేర్చియు వేటలాడంగ బూని
ఉచ్చగుడులు చంక ఉరిగోల చేత
చిచ్చరులు మొలను జిగురు
కొమ్ములును
వలలు గుమిడికలు వద్ద సంధించి
పొలము వేటాడంగ బోయె దూరంబు
పొదకట్టు శోధించి పొదలను వెదకి

మదగజంబులు లుండు మలలు
శోధించి
పుట్టలు పాలించి చెల్లెక్కి వెదకి
గుట్టలు పాలించి గుబురులు వెదకి
చెట్టు చెట్టు తిరిగి చెడి వేటలాడ
వేటేమి సాగక వెతపడుకొనుచు
పట్టపగటి దనుక పనిబడి తిరిగి
మిట్టమధ్యాహ్నము మీరి బొగులుచును

మల్లటింపుచు నొక్క మర్రిక్రింద జేరి
 “చెల్లంబొ యిక నేమి చేయుదు ననుష
 పిట్టబొద్దె దొరుక దెట్టెబొద్దెలకు
 ఎట్టిల్లు చేరుదు యింతిచే బాధ
 కలుగ కాళ్లు బిసుకు గయ్యాళిదుండి
 కలుగకుంటే గొంతు గట్టిగా నొక్కు”
 చింతించు యెరుకు తా చెట్టుపై

జూన్లు

అంతట కలయ జూడం దొకచోట
 తరువుమీద కపోతి తావు జేసుకొని
 తరుణి గ్రుడ్లను పెట్టి తా పొడగంగ
 ఎటుకువాడును జూచి యెక్కె

వృక్షంబు

ఉరులు బారుగ దిద్ది వొదిగొకచోట
 ఉరులలో బడగను నూపె యా కొమ్మ
 ఉరులు తగులుకొని వారిగి కపోతి
 రెక్కలు తగులక రెపరెప గొట్ట
 ప్రక్కకు గూడారిగె పక్షి చిక్కుకొనె
 గ్రుడ్లు నేలను బడె గూడెల్ల చెదరె
 గ్రుడ్లను కన్నీరు గ్రుక్క వ్రేలాడ
 ఉరికి యా కొమ్మకు ఉరులు దప్పించి
 పెరికి లగువు దీసి పెద్దదని పొంగి
 చిక్కెగదా! యని చిక్కెములో వేసి
 మిక్కిలి కుతుకమున మేదినికి దిగె
 పక్షి చిక్కినపుడు బ్రహ్మాండ మెల్ల
 గచ్చపొద్ద వలెను కదలెను మిన్ను

గిరులును తరువులు గిరగిర తిరిగె
 చారధి మొరపెట్టి వచ్చినట్లాయె
 జీవజంతువు లదలె చీకట్లు క్రమ్మె
 వావిరి మబ్బులు వరలెను మింట
 కావిరిగొనె భూమి కనపడదాయె
 ఉలుములు మెలుపులు నొక తెంపులేక
 కాలువానలు కుంభధారగా గురియ
 పలిబట్టి యా యెటుకు వాసచే జిక్కె
 చలిగొట్టి వానికి చావు ఘటించె
 విలవిల దన్నుకొని యిలమీద బడియు
 స్రుక్కి కొంగపడె చేతులు కాళ్లు
 నక్కిళ్లు కదపడి నట్టడవి చిక్కె
 కట్టువస్త్రము లేక గజగజ పణికె
 గుట్టగ మొద్దనా కూలె నా యెటుకు
 మానురోలన వరిగె మర్రిక్రిందటను
 కాన వర్షము చిక్కి కదలాడకుండె
 వర్షముచే తడిసి వడి పోతుపక్షి
 తరువుపై నిలుచుండి తరుణి లేదనుచు
 రాలిన యీకెలు రాసులు జూచి
 కూలిన గూడును కొమ్మలు చూచి
 గ్రుడ్ల నీరును గ్రమ్మ గొనకొని జూచి
 దొడ్డుగా చింతించి దొరకొని అడలె
 “పరమ పతివ్రత ప్రాణేశ్వరీవు
 తరుణెందు బోతివి తను విడనాడి
 పతిలేని సతికేల ప్రాణములనుచు
 నాతి దండెగితే నను విడనాడి

ఓ భామఃఓ సరఃఓ ప్రాణపదమః
 ఓ భానురాంగి నా కొరులు రేరెవరు
 ఎన్ని బాధలు పడి యేద రేగిరిపో
 అన్నలమిన్న సీవని" పోతు అచల
 చిక్కి రెక్కలు విరిగి చిక్కాన పక్షి
 అక్కడ విభు జూచి ఆ పక్షి బలికెః
 "ఓ ప్రాణనాథః ఈ చలపోత యేర్చి
 నీ పాదములు నమ్మి నే సేదనున్న
 నిను నెడబాయంగ నేర్తునా నేను
 తాను చిక్కములోన రగులుడున్న
 చియమ పరివ్రత నేనైలనేన
 పాయను నను నమ్ము ప్రాణేశః

వినుము

ఇది 'విను' ప్రాణేశఃవిన్నపం

బొకటి

సదయుడ అతివను సంతోషపెట్టు

కపోతరాజపు కారుణ్యవార్ధి

భూపదమున జెడని పుణ్యంబు

నిలుపు

మన నిమిత్తము ఎటుచు మలలకు

వచ్చె

చనిపోవ జూచిన సత్య మెక్కడిది

సర్వధా ఎటుకు తా చనిపోవుచుండె

నిర్వహించుము స్వామి కీర్తి

వెలయ

ఎగ్గబట్టక సీవు ఎక్కడనైన

23)

అగ్గెని గొనరచ్చి ఎవరని

బ్రతికింతు"

అని పల్క పలి ఎని అలిప

కిట్లనియెః

"ఎనబె ముష్టుంగిమ్ము ఈతడు

జూద

సీకు శత్రువుగద సీచరు డెబుకు

నారెంర చుట్టము నమ్మినవాడు

పదతి నిన్నుట్టిన వగవాడు వీని

నేడు గారున నేను ఇంత చుట్టమును

హాపహ్నుని గాయు పనిలేడు

మనకు"

ఈపగిదిని పల్క నింతి కిట్లనియెః

పర ఉపకారముకు పట్టి పన్నించు

"పర ఉపకారముకు పశువు కష్టించు

పర ఉపకారముకు పండు

ధాన్యములు

పర ఉపకారముకు పండు

వృక్షములు

పర ఉపకారముకు వగవారి నైన

దరిచేర్చి కీర్తిని దగిలిరి విభులు

అట్టి శత్రువు వీని కాపద యేలః

పట్టి రక్షించిన ప్రభావతి కలుగు

స్థిర" మన సలిపల్కు చిత్తాన రంబి

మరి మంచివని దోర్మనుమంచలం

చెగసె

అగ్నిదేవుడు పున్న అంబర్షుకొండ
అగ్ని రాజగ జూచి అటు బోయి
పక్షి

కాలిన పుల్లను కఱచి పట్టుకొని
వలిబిట్టిన యెఱుకువాని కడుంచి
తనగూడు బడదన్ని దరికొల్పె
నగ్ని

తన రెండురెక్కల దరికొని విసిరి
గూడు తగులుకొని గుభగుభ మండె
వేడిమంటను కాగె ఎఱుకు ఆవేశ
చప్పగ చలివిడిచి క్షణములో బ్రదికి
ఈ పక్షి కడుపున నేను పుట్టితిని
ఆరుమంటవలన నాకట నొచ్చి
నోరు కడుపు జూపి నొచ్చెను
ఎఱుకు

వినెను కపోతము వృక్షమునుండి
“అన్న మమృత మిడ నర్హులము
గాము

విను వింధ్యభూముల వెన గడ్డిగింజ
తిని బ్రతుకుద మిక తెలుపుదు
వినుము

నిను తృప్తిచేయగా నేరను వేర
తను నారగించ”ని దబ్బున పడెను
రెపరెప కొట్టుక రెక్కలు కమిలె
నిప్పులలో కాం నెలర తా జూచి
చిక్కి రెక్కలు విరిగి చిక్కములో
పక్షి

అక్కడ దుఃఖించె నా యాడ పక్షి
“అన్న నా విభునితో నగ్ని చొర
వలెను

గ్రన్నన విడిపించు కడు పుణ్య
మగును
తానును విభుడైన తమ కొరత దీరు
వదిలించు చిక్కము” వామాక్షి
బలికె

వెతవెత పడియును ఎఱుక
ఏమనెను

“ఏను జంపిన పక్షులు ఎన్నియో
గలవు

తనవంటి పక్షుల తల్లి యే నెరుగ
విడిచి పెద్దెద బోయి వింధ్యాద్రి
బ్రతుకు”

“ఏటి మాటాడేవు ఎఱుకల అన్న
పతి బాసి యుండెడి బ్రతుకు నాకేల
పతితోడ చెల్లిన పరలోక మబ్బు”

నిశ్చయ మెడలక నెలత తా బలుక
‘అచ్చట చెల్లుదు’ ననెను ఆ పక్షి
‘అమ్మ చెల్లో’ద్దని ఆ పక్షి దిగిచి
‘పొ’మ్మని విడిచిన పోక యా పక్షి
పుణ్య కపోతి తా బురుషుని జూచి
కణకణ నిప్పులకడ వచ్చి నిలచి

“దేవకన్యకలారా:దేవతలారా:
నీవును, భూదేవి! నిజమాడరమ్మ!
పతిపట్ల మారాడి పల్కెన బోము

ఇతరుల చెడనాచ ఇట్టలి రాను

బ్రతుకు నాకేదికి ప్రాణంబు

ఒకటి

అతివేగ విభుమైకి ఆ పక్షి పురికె

విభుని రెక్కలమీ రా విలవిల బొల్లె

విభునితో హతమాయె విహగి

యచ్చుమను

ఎఱుకవాదది చూచి విజ్ఞానబుద్ధి

ఎఱుగక ముసుమున్ను నెన్నిటినో

నేడు

ఈ పక్షులను జంపి తెన్నాళ్ళునునుదు

ఈ ప్రాణమేలని యీశ్వరుడలచి

వేడి వచ్చి మంటలో వాడును బదెను

జడివానగా పారుజాతము గురిసె

మాకలై వచ్చిరి మువ్వరు మూర్తులును

ఖగవాహనుకి మ్రొక్కి గత

ప్రాణుడయ్యె

పక్షుల నెఱుకును పశిని రథాల

మెచ్చి కొంపోయిరి మేలు మేలనుచు

పరమ పతివ్రత పక్షి పాపాత్ము

డెఱుకని యరికట్టె యమునివారంత

పక్షుల్ దేవతల్ పాదాల కెఱిగి

ఈ క్షణ మివ్వుడు ఎఱుకకు పరము

మది మెనుక తమకని మనవులు చెప్ప

విష్ణుదూతలు వచ్చి యముచార్చి దోలి

విష్ణుపురము చేర్చి విను పల్లకొండః

మనుడని నొక పక్షి మహి నిమి

ప్రొచ్చె

మనము గాచే దెంతమాత్రము వీర్చి

పల్లెకొండిక నొక్క పలుకును వినుము

చెంగి శ్రీరాముండు శ్రీవిష్ణుమూర్తి

అమిండ్రియె సీత అమ్మవారి గుటు

క్రొధించి రావమును కొందోయె చెలువ

జగం ప్రోహిని వాని చంపెచ ననుచు

తగ నగచరులచేతను వార్ధి కట్టి

శ్రీరామచంద్రుండు సేనల గూర్చి

గురిచేసి బాణాలు గుప్పిన నాడు

వీరరాఘవు మరుగు విభీషణుండు

వెఱచి శరణటంచు వేడ తా కాచె

పగవాని తమ్ముని భక్తు చేబట్టి

రఘుపతి మది మెచ్చిలంక యిత్తుననె

సాధించి రావము చంపి యా లంక

పాదుగ విభీషణునకు పట్టంబు గట్టె

వెనుక శ్రీరాములు నేలె రాజ్యంబు

మనము గాచే దెంతమాత్రము వీరిని

గయుని చాటువ

అల్లుడ యిక నొక యానతి వినుము
జలధర దేహుండు జపము చేయంగ
గగనభాగమునుండి గయుడు

పోవుచును

తెగి తమ్మలంచొంగ తెప్పగా వచ్చి
భగవాను దోసిట పడ్డపుడె విడచి
పగదల్చి “వానిని పట్టి సాధింతు
తగ వసుదేవుడ తనయుడ నైతె”

విష్టుతో పగదెలిసి వెఱచి ఆ గయుడు

అష్టదిక్కుల కేగి యందఱి వేడ

వెనుకవేసుకొన వెఱచి రందనుసు

వెనుక నారదు ప్రేరణను బొగులిచేగి

మనమున చింతించి మానవు డనక

మరి వచ్చి యర్జును మరుగు

జొచ్చియును

శరణని వేడగా చెంతకు జేర్చి

నమ్మించెను కిరీటి నాడు ఆ గయుని

ఇమ్మన్న కృష్ణున కివ్వకపోయె

భావ దేవుడు ప్రాణబంధువు గురుడు

భావింప పాండవ పక్షపాతిగద

అంతవారితో ఇవ్వనని పల్కె- తాను

పార్థుడు గయుని తా పట్టివ్వడాయె

అర్థించె పల్లికొండ అయగొంట్లు నన్ను

వాదుకు వెఱచియు వారి బట్టిచ్చ

ఇయ్యను జంగాల యిత్తు ప్రాణాలు

అయ్యగాండ్రకుగాను అర్థము బోసి

భక్తుల కొఱకుగా బలమెల్ల బోయిన

కత్తుల నామేను గాడిన లెస్స

ఆ లక్ష యాదవుల్ హతమైన మేలు

శీలమంతులకుగా శిర సప్పగింతు

ఆరువేలు వల్లవులు హతమైన మేలె

వీరుల మౌదుము ఇవ్వ జంగాల

ఏడువేల్ తిరుమందు లెదురొమ్ము

గాడసి

ఒడియల నియ్యను ఒరుగుచుముగాని

శివలింగవీడుగా చెల్లుదు మిచట

ఇవ్వను జంగాల వెఱువ బలిమికి

బల్లెల పోట్లకు భక్తుల నియ్య

ఈటై పోటులకును ఇవ్వ జంగాల

ఈ శీలమంతుల నిచ్చితివై న

వాసియో వలురాజు వరసుతుడు

గాను”

ఆవుల పోలాజు అల్లునితోడ

ఈ విధిని ప్రతిజ్ఞ నెలమిని బలుక

మామమాటలు విని మరి పల్లికొండ

“మామరో ! ఓ మామ మనవి జేసెదను

శీలామంతులను జంగాల సహితముగా శ్రీకైలము పంపుమని పల్లికొండ పోలురాజుతో జెప్పుట

పొసగంగ యెల్లండి

ప్రొద్దుపొడుపునకు

వెదగండు చోడాణి వెదలిటువచ్చు
శీలమంతుల గాచు సెలవేమి మామ
ఆలములో చెల్ల హత్తు చుట్టెడిని
వడియలు మందలో వారిగినయెడల
కడసారి స్వర్గము కలుగదు మామ
శీలమంతుల నెత్తురు చిందిన యిచట
కలియుగమున మన మనత

నిల్వదుగ

వడియలు మనతోడ వారిగినయెడల
పుడమిని గాచిన పుణ్యంబు లేదు
జంగాలు వొటిగితే లింగహత్యగును
అంగన అయగాండ్ల కరుసము లేదు
కూడేటి దండులు కూడక మునుపె
తోడిచ్చి అయగాండ్ల దొడ్డెళ్ళనంపు
శరణు జొచ్చినవారు చెదరి పోకుండ
పరువడి భక్తుల పర్వత మంపు”
ఆ వార్త పల్లికొండనతిచ్చినను
ఆవునని పోలరాజు అల్లని మెచ్చి
“ఎవ్వరి నంపవలె నెవరు పొయ్యెదరు
ఎవ్వరు అయగాండ్ల నీడేర్చగలరు
క్షేమాన అయగాండ్ల చేర్చ పర్వతము

సామర్థ్యాలను దెల్పు సరగున” ననిన
‘తిరుసుండు వల్లవుల దిక్కు- బొల్లావు
గరుడబొల్లావు తా కడలవలయ్య
అయగాండ్ల నిప్పుడు ఆదివిష్ణుండు
భయమెంత లేకుండ పర్వతం జేర్చు
త్రిపురముల్ గెల్చిన

త్రిపురాంతకుండు

అపర పరమశివుండను యెద్దనంపు
దక్షుని చూగాన తల ద్రుంచివట్టి
హెచ్చగు వీరభద్రెద్దను బంపు
లంక సాధించిన రఘుపతిపేరి
జంకెరుగని యెర్రచామ పెద్దంపు
కేసరిపుత్రుడన్ కీర్తిగలట్టి
అసురుల పై రెద్దు హనుమంతు నంపు
భీతి యెరుగని లావు భీముడనెద్దు
భక్తుల తోడిచ్చి పంపుము మామ
అద్దను పేరిటి అచ్చకత్తెద్దు
బొజ్జగణేశుడన్ పోతుదెడ్డంపు
వల్లవ తిరుమందుల వాసిగలట్టి
కల్లండ్లు పోల్నేడు మునుడు మళిలన్న
సరిబలం గాగను జంగాల వెంట
పర్వతానకు తోడు పంపుము మామ;
అల్లు డిట్లాడగ నా పోలురాజు

కొలుపు దిగ్గున లేచి గుడహారు వెడలి
 వల్లపుల్ తిరుమందులు వై నవై నాన
 అల్లుడు పోలరాజు బొల్లాపుకడకు
 పంచవాద్యములతో పట్టభద్రుండు
 కొంచక సురముఖ గుడహారు చొచ్చి
 పలికొండ పోలరాజు ప్రదక్షిణముగ
 వలగొని పన్నీట పాదముల్ గడిగి
 మామయు నల్లుడు మహి సాక్షిబట్టి
 ప్రేమతో గంధము మెత్తించి రాజు
 నాల్గు పాదాలను నాడుటందెలును
 గళపేరును బొడ్డుగంట గొలుసులును
 రత్నాలపేరులు రావిరేఖలును
 సత్యమౌ సురభికి జల్లులమర్చి
 అటువెనక బెట్టించె అందెపెండెంబు
 చిటిమోత లీనుచు చెవి కింపొనర్చి
 పశిడిజోడు తొడిగి పట్టి నివాళి
 ఆసచే వేడిరి అల్లుడు మామ :

“పంతము ఈడేర్చు పంతాల సురభి
 భక్తు లాపద నీదు పాల బెట్టితిని
 వెట్టి చేయగలేక వెఱచి ఆయ్యలును
 ఇట్టు మరుగు జొచ్చి రిండు నిల్పితివి
 వేడి రయ్యలు నన్ను వేడితి నిన్ను
 వీడ భయము వీర్ని వెన గిరి జేర్చు
 నమ్మినా రయ్యలు నమ్మితి నిన్ను
 సమ్ముద మొనగూర్చు” సాగిలి

మ్రొక్కె

పల్లికొండయు మ్రొక్కె “ఫాలము
 ముట్ట
 కల్లందుల మార్చేని కౌగిట జేర్చి
 కలిపిన గంధము కస్తూరి బూసి
 “కల్లందుల సింహమః కరకంఠ
 భక్తి

చిత్రావ దయవుంచి శీలమందులను
 ఇత్తటి కుటుంబాలు ఎడము గాకుండ
 కంటిని రెప్ప తా కాపాడినట్లు
 వెంటాడి పర్యతం వేగంబె జేర్చు
 పోవలె” నని చెప్పి భూషించి రాజు
 వావిరి నందఱ వార్షోప్పగించి
 తమ్ముడు మశిలన్న దగ్గఱ కేగి
 కమ్మని కస్తూరి గంధంబు ఇచ్చి
 పండుటాకులు మంచి బాగాలు ఇచ్చి
 “నిండుమనసు గల నీవు నాతోడు
 ఆ వనజాసను అవుతార ఘనుడ
 నీవును కీర్తిని నిలుపగ వలయు
 మా యన్నదమ్ముల మరి యేడొ
 యెలుగ

పాయక కుడిభుజం పగిదిని నాకు
 కుడుచుట ముడుచుట కూడనె జరుగు
 ఎడపకగ నెప్పుడు వేటు గాకుండ
 తోడుగ అయ్యల కు తోడయి నీవు
 ఈడేర్చి రమ్మని వీడుకొల్పినను
 అన్నకు మశిలినే డతి వేగ మ్రొక్కి

జననాథ లిస్సాయె శరణార్థి ననెను
ఎద్ద శృంగారించి యెరుచుంగ
మొరె
పుడమి గ్రక్కదరగ పోలెనాజ్ఞ

అలుచెంచె పల్లవుల్ ఏనూరు మంది
 తీరైన యేనూరు రెండుమూలాచ్చె
 అముదునూర్ గోసంగు లంచలు రాగ
 అయ్యల వెంటను అందలు పొందు

సైన్యమును తోడిచి పోలురాజు జంగాలను
శ్రీశైలమునకు పంపుట

ఏనూరు కుటుంబాలు వెలయు జంగాలు
 ఏను శీలామంతుల కెసగిన భక్తి
 తాను పల్లికొండ దండంబు బెట్టి
 “విను డయ్యలార మీరేగుడు గిరికి”
 పూనిక స్త్రీలకు భూషణాంబరముల్
 పచ్చడాల్ ధోవతుల్ పట్టుపస్రములు
 ఇచ్చగ ఆయ్యల కిచ్చి పోలరాజు
 సాగిలి మ్రొక్కియు చరణముల్ ముట్టి
 వేగమె పర్యతము వేంచేయు డనెను
 పోలురాజును జూచి పోక ఆయ్యలును
 శీలమంతు లదలి శివశివ యనుచు
 “మా యాపదలు దెచ్చి
 మీయందు బెట్టి
 మీ యాదవులు నెల్ల మీరును గూల
 సత్యముగల సురభివయములు గూల
 భక్తుడా యెన్నాళ్లు బ్రతికేము మేము
 గంగిమైలావులు లింగముద్రెడ్డు
 సంగరమున జావ చనలేము మేము

హనుమంతు మోరెడ్డు ఆవులేగులును
ఇన్నియు జచ్చిన హింస మాకేల ?
బసవముద్దెద్దల ప్రాణాలు బోవ
పశుహత్య యెన్నటికి పాపుకోగలము ?
పోయి చోడాణిని పొడగని మేము
చేయుమనిన వెట్టి చేతుముగాని
కాకుండు మిముగూడి కయ్యముజేసి
వీక గండగొడ్డ చేటులాడేము
చక్రాల కొందఱ శిరసులు తరిగి
ఉక్కుకూలాలతో నుక్కణగించి
భద్రేశ ఆయుధాల్ భక్తులందఱుము
చిత్తవత్తుగ పోరు చేతుముగాని
దమ్ముడు చోడాని తాము శరభులము
ఇచ్చట వీరంగమేతుము గాని
చంపుటో చచ్చుటో సర్వధా మేము
ఓప్పగించియు పోము ఓ పోలురాజుః
పోలేము రణములో పొలిసెద" మనుచు
శీలమంతులు పలుక చిరునవ్వు నవ్వి

“ఏలయ్య కోపంబు ఏము దండంగ
మీమూర్తి పంపున మీ దయచేత
స్వామి పోరుదు మేము శరణయ్య
మీకు

మీరు క్షేమమునున్న మేలు మా

ప్రతిస

శరణ”ని అయలకు చేయెత్తి మ్రొక్కి

తర్లగ పోల్రాజు దండంబు బెట్టి
ఫాలము మోపియు భక్తులకు మ్రొక్కె
“ప్రత్యుత్తరం బిస్తె పరమేశ్వరాన
సతినాధునా” నని చరణాల కొటిగె

“ఆవు పోలురాజు మమ్మంపు

చున్నావు

ఎవ్వరిచే విందు మీవార్త మేము

జంగాలు యుద్ధపరిణామము నెవ్వరిచే విందుమని అడుగగా పోల్చురాజు గుర్తులు చెప్పుట

మీ జయాపజయంబు మీ మేలుకీడు
మీ జయవార్త మేమెఱుగుటెట్లు”
“శరణు శరణు మీకు జెప్పెద
గుఱుతు

పరిణాన మీరంత పర్వతం చేరి
మీరు పూజలు సేయ మెలిగెడి వేశ
అరచేతి లింగము అవనిపై వరుగ
ఆవుల పోల్రాజు కపజయ మానుడు
కవుఘండలము నీళ్లు కౌచువేసినను
గోవులు హతమని గుర్రెఱుగుడయ్య
గవురి బెత్తము విడిగి కణిక లైతెను
పృథ్విలో యాదవుల్ పొలిసిర
నెఱుగు

రుద్రాక్ష తావళాల్ రుత్త లైతెను

యాదవుల్ రక్తము ఏరులనెఱుగు
భద్రాక్ష దండలు పగిలినయెడల
సిద్ధము యాదవుల్ చెల్లరనెఱుగు
పూసిన వీభూతి పులుసు వేసినను
వెన పోలురాజు పడెనిల ననుకొనుడు
శివపూజ పుష్పాలు చిందుబిందైన
శివభక్త పోల్రాజు చెల్లె ననుకొనుడు
ముందు మీ పిడిగంట మ్రోగక
యుంటె
సందు లేకను పోట్లు జరిగె
పలికొండకు
వినుడు త్రిశూలముల్ విడిగిన
గుఱుతు

అని యాదవులు మంద హత	మనిలినేని చిలచి మందకు బలిమి
మనుకొనుడు	వెన యేడు యెడ్డలు ఎన్నగ బలము
స్వామి మీ భవభూజ	వీని నందలు బలిచి పీడ్యులు లిచ్చి
సంతోషమైన	పనివినుడని చెప్పి పర్వత మంపె
జేమము మా"కని చెప్పి పోలాజు	ఆపద బాయగ అయ్యలందరికి
"సెలవు వేంచేయుడ"ని చెప్పి	ప్రాపుగ భక్తుల పర్వత మంపె
పోలాజు	పట్టుగ కోపాన పట్టెమురహరుడు
కల్లండ్లు మార్చేని గరుడబొల్లావు	

జంగాలను పట్టుకొని వచ్చుచుండ పోలురాజు అడ్డగించెనని
పట్టెము మురహరుడు చోడానితో చెప్పట

పట్టి తెచ్చినవార్ని బలిమి విడిపించె	పట్టుక రాగాను పశుపతిరాజు
శీలమంతులు నాకు చిక్కినవార్ని	అట్టె అడ్డమువచ్చి యాదవుల్
చలమున విడిపించె సైతునా	తాను
యనుచు	ఇమ్ముగ విడిపించి వెనుకవేసుకొని
కోపాన చోడాణి కొలువున కేగి	పొమ్మని మముబట్టి పొడిచి నూకించె
మాపటి కొలువున మండి	వశుధీశ చోడాని వార మన్నాము
ముర్ఖుడు	పశుపతిరాజు తా ఫక్కున నవ్వి
"పాలించు చోడాని పట్టభద్రుండ :	'చోడాని వారల చూడమా వోరి :
పాలించు నేను నీ పాదసేవకుడ	వాడె తె భయమురా వసుధ
వాలాయము చెరుకువాడ జంగాల	మాకనుచు
శీలమంతుల తేగ సెలవిచ్చినారు	వారికి వెఱచెడి వార లున్నార :
స్వామి మీచెప్పిన సరి ప్రొద్దు	అరికట్టి మమ్ముల నాపదబెట్టె'
బోయి	దెప్పిరి ప స్తిమి దేవర" యనుచు
ఏమారకను వారి వెలదుల సుతుల	చెప్పిన చోడాని చెవిజేర్చుడాయె

ఎవరు జెప్పిన విని యేమనకుండె
మరిమరి జెప్పిన మంత్రులతోను
విని విచారముజేసె పీఠన ముడిగి
“మనము తా జేసిన మంచితనంబు
అన్నదమ్ముల మన్న హరుషంబు
వాకటి
పన్నుగ నందికాను పట్టణము నందు
అందఱుం చెల్లిన్తి మరమర లేక
పొందుగ మన కాసుముద్రను తాను
పోత్రాజు చెల్లించె పొగడి యంతటను

శ్రీరంగ మతనిది శివమంద నాది
మేరలు బలికితి మేమును నతడు
చెలిమి చేసిన తావు చేదేల తలప
చలము బూనగరాదు చేవిడ రాదు
ఈశ్వరు భక్తుల మిరువుర మేము
పశుపతి సాక్షిగా ప్రతిన విసండి
అతడు శీలమతుల కడ్డమొచ్చినను
అతనిపై నలుగ”నని అట్లు నవ్వె
పగ యెంచకను రాజు పకపక నవ్వె
నగవు ముక్కంటికి నారసమాయె

ఆగ్రహము చెందని చోడానితో ముక్కంటి పూర్వము
సోదరులైనవారి విరోధములను గురించి చెప్పుట

ముక్కంటి చోడాని ముందఱ
నిలచి
పుక్కిట విషముంచి పూని తాబలికె :
“కని కానవై తివి ఘనుడ చోడాని :
విని వినవై తివి వివరము లేదు
పగవాని పొందేల పైవచ్చినపుడు
తగ నీకు వాడును తమ్ముడా రాజు :
వారెవ్వరీ వెరుగవా రాజు వినుమ
వారన్న దమ్ములు వాలి సుగ్రీవులు
వాలాయముగ తాను వాల్చి జంపించ
చెలపట్టి రాఘవు చెంతను జేరి
వాల్చి జంపించిన వార్తలు వినవొ

అల రావణు విభీషణు న్నదమ్ములుగ
రాము దేవిని చెర రావణుడు దెచ్చి
క్షేమమౌ లంకకు చేటు దెచ్చి తన
సోదరు పలుకును సూడుగా దలచి
క్రోధించి తమ్ముని కొలువెళ్ళగొట్టె
మచ్చరంబున రాము మరుగు తా
జొచ్చి
అచ్చటి మర్మము లన్నియు దెలిపి
ఆ రావణుని జంప నా లంక యేలే
వారన్నదమ్ములె వసుధెల్ల యెరుగు
వినుమిక నొక కథ వివరంబుగాను
ఘణులకు పక్షులుకు పగగద రాజు

అక్క చెల్లెలు కద్రవా విసర
సుతులె
గ్రక్కన ననురులు క్రతుభుక్కు
తెల్ల
అన్నదమ్ములు కొరవులును
పొండవులు
గ్రన్నన కురుక్షేత్ర కంహమున
గూరె

వోర్చుక వూరికె వుండిన యపుడె
లక్ష్య పెట్టరు నిన్నరాచకుమాళ్లు
వెట్టి చేసేవారు చెక్కిరించేరు
ఏదికి గుడ్డలు ఏల యీ కరులు
పీగని యీ దండు ఏలయ్య మనము
నగరముల్ దోచంగ నాయుళ్లు పొంచు
రాజ ముఖముగుడ్డ రాని కోపంబు
భోజ పీపున గుడ్డ పొడమునా

నేరువుల్ నేర్చిన నీకు చెప్పంగ
నేరను ఓ రాజు; నేనెంతవాడ
గొల్లరాజులు ఎంత గోవులు ఎంత
శీలమంతు లెవరి సీమలవారు
ఈ భూమి యెవ్వరి దిది బూటకమేగ
ఓ భూవరా చూడు మూహించి మదిని
మందబోయిల కింత మత్సరమైతె
ఎందుకు కొఱగాము ఏలయ్య మనము
పశుల భోజులు ఇంత పలుచగా జూడ
వసుమతి రాజులు వారెల్ల వినర
గొల్లరాజుకు వెట్టిది గుట్టిన వుంటె
మల్లబాటాదురు మన్నీలు దొరలు

వినుము”
ముక్కంటి యిట్లాడ ముసిమసి నవ్వి
అక్కడ చోడాని అప్పు డిట్లనియె:
“రాదు కోపము గొల్లరాజులమీద
వాదేల ధర్మము చదలను నేను
సమ్మించి చెలుచుట న్యాయము గాదు
తమ్ముడు పోలాజు దండెత్తనేను
ఆడితప్పిన లోక ఆరడి నాకు
కూడదు ఈమాట కూర్చుండు”
మనెను
కరుణించి చోడాని గట్టిగా బలుక
మరియు ముక్కంటికి మంటలై మండె

ముక్కంటి వెట్టికి వచ్చినప్పుడు చోడాని తనకు
వాగ్దానము జేసిన సర్వాధిపత్యమును గురించి
హెచ్చరించుట

“తప్పవు టొంకవు తగవు తప్పవును
ఇప్పుడు దప్పకు ఈశ్వరునాన

నెల్లారు నేలుచు నేనుండగాను
వెళ్ళిరమ్మని నన్ను వెట్టికి బిలువ

పిలిచిన నే రాక బింకము పోగ
కలకన్ను పో ద్రొక్క కలవర

మొంది

సర్వసన్నాహముతో స్వామి నే వస్తి
నిర్వహించితి నన్ను నీవె నేననుచూ
నీ శిఖాముద్రయు నీ రాజ్యమునకు
నా సమ్మతంబని నమ్మించినావు
పారుపత్యము గల పనులకు నన్ను
కరకంఠునానని కవులిచ్చినావు
అమరేశువుత్రుడ నధికుడ నంచు
గురుకుమారుడనని కృపయుంచినావు
మాతండ్రి భక్తుడ మాట దప్పకుమి,
ప్రీతితో విను మాట పెడచెవి నిడక
అయ్య పారుపత్య మంతయు నాదె
అయ్య జంగాలకై నంపింది నేను
పోలురాజుకు నాకు పోరంతె కాని
నీలకంఠుని యాన నీపని లేదు
అల్లట్లు నేనేగి ఆలము జేసి
గొల్లల పోలాజు గోకులమంత
పట్టించి దెత్తు నీపాదాల కడకు
ఇట్టిప్తు సెలవిమ్ము యీశ్వరునాన
పట్టి విడిచిన నీకు బహుగౌరవంబ
ఇట్టె సెలవి” మృన్న నేమనలేక
సెలవిచ్చె చోడాని సేనల కెల్ల
కొలుపులో చోడాని కోటనకోట్లు
కోరల కన్నూరి గోవ జవ్వాజి

కర్పూర విడియముల్ గ్రక్కున
నిచ్చి

కదలగ చాటించె కాలుని వెంట
పదిలమైన ముహూర్త బలమును బట్టి
పరగంగ శ్రీరంగపట్టణ మంతయును
సర్వసేనలు జన చాటింప బంచె
“వీర పరిజనులు వీరు వారనక
వీరతనము గల వీరులారిపుడు
సామంతులార యో సాహసులార
సామజ ఘట యుద్ధ శౌండులారిపుడు
రాజిత తేజీల రౌతు తెల్లరును
అజికి సన్నద్ధులై చనుడిపుడు
తూపాకి విలుమూక తులువ

లండలును

ఈ ప్రౌద్ధ కలనికి నేగుడు మీరు
పోలాజుమందలు పోటని చెప్పుడు”
కాలుడు తనపేర కమ్మలు వ్రాసి
వేగులకు నొసంగి వెన రాత్రి బంపె
దుర్గాలవారికి తురుతుగ బంపె
అరవ రాజ్యపు దండుకాకులు

వ్రాసి

మొరస రాజ్యము దండు మొనల
రమ్మనుచు

తెంపు కార్యము జేసి దేశాల కంపె
అంపె లేఖలు వేగ నపుడె ముక్కుంటి

కరపట్టణముల వారిని కదిలి	బిరుదులు చదువంగ బింకాలతోను
రమ్మనుచు	మొరసలు కరవాల మొత్తదా మనుచు
పేరై న మన్నీలుకు పెట్టంపె లేఖ	పేరుగా కదిలిరి పృథివి గంపింప
పట్టిన పశువుల పాలువ (భాగం)	బెరుకు అళుకు లేని బిరుదు
ల్లనుచు	రాహుతులు
మాట దప్పక యిత్తుమని వ్రాసి	వెనుకొను కన్నోజి వీర రాహుతులు
బంపె	మునుమును కదిలిరి మొనలతోడుతను
పట్టినకొల్ల యా బంటుకె కాని	తక్కిన రాహుతుల్ తఱుచు గుఱ్ఱాలు
ముట్టిన యమరేఖపుత్రుడ గాను	ఉక్కుపొడియు రాల ఉరవడి కదిలె
శ్రీరంగమున నుండి చీట్లు వ్రాయించి	కాటార్లు తునియలుగా వేతు మనుచు
పేరై న మన్నీలకు పెట్టంపె లేఖ	పఠానులును వీరభటులతో కదిలె
పరికించి లేఖలు పయనమైవారు	గడిమన్నె దండులు గమిగూడి గదిలె
దూర దేశమువారు దుర్గాలవారు	కూడి కోయల దండు కోటానకోట్లు
వారు వీరు కదిలి వారధి వలెను	గుఱ్ఱాలు యేనుగుల్ కుంభిణి యదుర
చేరిరి వారును శ్రీరంగమునకు	అరైత్తి మీపెట్టుచిల యీనినట్లు
సేనలు నాయకుల్ చెలగుచు కదిలి	ధారుణి వణకంగ దండెత్తి వచ్చి
ఆనువుగ తమతమ ఆశ్వాల నెక్కి	శ్రీరంగ పట్టణము చేరిరుగడల

యుద్ధ సన్నద్ధులై వచ్చిన సామంత ప్రభువుల నైన్యములను చోడాని సత్కరించుట

పటు పటావళును పట్టు ధట్టిలు	కనక సంతతులు ముక్కంటి
పట్టభద్రుడు ఇచ్చె పరిపూర్తిగాను	తా నిచ్చి
సవరత్న తావ్యమౌ నవ్య భూషణును	రణభేరి వేయించి రణముకు కదిలె
ఇవ్వ రాజున బంటన వేరు గాకుండ	దారిద్యహతిముగా ధనములు గొన్న

పీరులు కలనికి వేగము కదిలె	చెరుకూరు చుట్టును సేనలు దిగెను
ఇది నేల యిది మిన్ను ఇదియ	డేరాట గుడహార్లు దీపించుచుండ
ఈ దండు	మందకామడ రణమండప మెత్తి
ఇది యని కనుగొన పీలు లేకుండ	మండపమున రాజు మరి కొల్వొద్దరె

ముక్కంటి పోలురాజువద్దకు భట్టును బంపుట

తగువేగ ముక్కంటి తన భట్టు బిలచి	యాదవ రాజేంద్ర : యదుకుల
“తగ చంద్రచంశజు దగ్గఱ కేగి	సాంద్ర :
పొడగని నను జెప్ప పూనికతోడ	అర్థిజనావన : అబ్బి గంభీర
వడియ శీలామంతు లొకరి బోనివక	వసుధ వైరులక్షత్ర :
పట్టి యిమ్మును తన పంతము మాని	వలురాజుపుత్ర :
పట్టివ్వ మంచిది అట్టివ్వకుంటె	ఆసహాయ రణశూర : యాదవరాజు :
రమ్మును రాజును రణరంగమునకు	బ్రహ్మాయువగు రాజు : భట్టును నేను
పొమ్మని భట్టును పోలాజు సభకు	సింహపురంబు నా స్థిర నివాసంబు
ఆంపిన నా భట్టు అమిత వేగమునను	ఇటు విను వో రాజు : యిననమతేజ :
తెంపుతో కొల్వొ కేతెంచెను అపుడు	కటకటా నా రాజు కావేరికట్ట
కొదలేక శివనంద్రు గుడహార్లుక్రింద	పట్టి తెచ్చినవార్ని బలిమి విడిపించి
చెదరక యాదవ సేనలతోను	పద్మమ మురహరు (తొ) ప్రజ్ఞలు ఆడి
పోలాజు కొలువున్న పొడగాంచి	తిట్టి కొట్టియు వారిని తిరుగ దోలితివి
భట్టు	ఇట్లు చేయుట ధర్మమేనయ్య రాజు :
ఆర్భాటమునుగాను హస్తము లెత్తి	ఎదిరి బల్మీబల్మి నెటుగ కాడితివి
“వినుత సాహసపున వీర హంకార :	కొదువ జేస్తేవి మంద కొల్లబుచ్చితివి
మనరిపు మార్తాండ గండబిరుదాంక	ఎదురెవ్వరిప్పుడు యాదవరాజు
మార్కొన్న రిపులకు మానిసీవిటడ	కదిలొచ్చె ముక్కంటి కాలుని దశము
చక్కని మన్నన సారగంభీర :	తెమ్ము జంగాల చేతికి నిమ్ము ఇప్పుడు

నమ్ము భయములేదు నామాట మీద
జంగాల నిచ్చిన జరిగి పొయ్యెదము
జంగాల నివకున్న సమరంబు నిజము
వెనుక వేసుక మీరు ఇవకుంటిరై న
క్షణములో జగదంబు సలిపి మీమంద
పశువుల చెఱబట్టి పట్టభద్రుండు
పశువుల శ్రీరంగ పట్టణము దోలు”
ప్రల్లదములు బలుకు భట్టు మాటలకు
పల్లెకొండను జూచె పకపక నవ్వి
మరదై న తిరుమందు మల్లుని జూచి
“సరవిని వింటిరా చాడవాక్యములు
పల్లెకొండించీవా భట్టు మాటలను
అల్ల వడియలకు నఖిల సేనలును
ముక్కంటి కాలుండు మూకలు గూర్చి
వెక్కసంబులు ఆడి వెఱపించుచుండె
భక్తుల నిమ్మని భట్టును బంపె

భక్తుల నివకున్న బవరంబు కోరె
చొచ్చి వచ్చిన తన సొంపెల్ల విడిచి
అచ్చట తా మేకలఱు పఱచెడిని
జంగాల నివకున్న సమరంబుగాక
భంగము జూడక వడియల నివ్వ
చోడాని నిట నేను చూడగవలెను
రాడాయె పట్టపురాజు చోడాని
అంపుడు చోడాని నతనికి ఇత్తు
రింపెలేటి కతని రమ్మను భట్ట
యాదవ సేనల కెదుఱు గమ్మనుము”
పూదైతు డిట్లాడి పూని భట్టునకు
రాకట్టు వుంఁగాలు రత్నహారములు
చేకట్ల కడియముల్ చిత్రభూషణును
మెడనూళ్లు తావళాల్ మేలురత్నములు
మాడలు తగనిచ్చి మళ్ళి బెట్టంపె

పల్లికొండసలహాతో పోలురాజు యాదవసేనలకు

ఆజ్ఞ నిచ్చుట

హరిగుర్య పల్లికొండా సమయమున
వల్లవ పోలరాజును చనర వీక్షించి
తిరుగువాట కొలుపున్న తిరుమందుల
జూచి
వీరభూరుల జూచి యిట్లుని బలికె :

“భట్టు తిరిగిపోయె పగ నిజంబాయె
వొట్టిగ మన మూరకుండంగ రాదు
కొంచిన పరివార గోపాలకుంకు
కలనికి సెలవును కై సేయు” మనిన
అల్లు డిట్లాడంగ ఆ పోలురాజు

వల్లవ వీరుల వరుసతో బిలచి
కొడువ తిరుమందుల గొబ్బున

బిలచి

పండుములు వారిని భక్తితో పిలచి
మర్లవారిని చాల మన్నించి బిలచి
సర్వసేనల కర్త జడదారివారి
ఆజానుబాహులౌ యాదవవరుల
తా జూచి సెలవిడె దళముతో వెడల
“నూటికి సెలగను నురుమగలార!
కోటాన కోటలౌ గోపకులారా!
వీరులౌ పంతపు విలుముకలార!
దురముకు కదులుడు తుపాకిమూక
కాలారి నేజాల గడవతులార!
వీలతో కలనికి లెండు పేరిమిని
అండగ లౌ కంపటా లక్షగోవులు
లెండు కలనికిపుడు నిండు మనసుల
మలల సింహము వంటి మరిది

తిరుమందులు

శిలమంతులు మరుగు చేరిరి కాచి
వొరిగిన మనకీర్తి వుర్విపై నిలుచు
పరవుపకారముకు ప్రాణ మిచ్చినను
సురలోక మబ్బును శూరు లందఱికి
జంగాల కొఱకునై సమిసితిమైన
లింగాల మౌదుము లిఖితము గలదు
చెరుకూరు ఇది పుణ్యక్షేత్రము

మనకు

భైరుకూరి వీరులై జగతిని బరగు

చిత్రభానాబ్దిము చిత్రముగాను
చిత్తవత్తుగ మీరు చెలగి పోరుడిక
మారు ముఖము గాక మడిమ తిరుగక
పరులకు వెన్నీక పగ కెదిరించి
ఏపున పోటులు ఎదరున నాటి
వీపున వెళ్ళిన వెలువక మనము
గడలను బొడిచిన గండ్లను తూరి
కడుపులో బాణాలు కళపెళ మనిన
తెగిన కండలు కడా తీసివేయుచును
పేగులు వెళ్ళిన పెరికి వేయుచును
ఆయువు నిజమని ఆత్మలో దలచి
చేయుడు యుద్ధము సెలవు మీ”

కనెను

మూడుకోట్ల ధనంబు ముందర బోసి
ఎడపక దానము ఇచ్చె నా రాజు
గంధము కస్తూరి కలయ పూయించి
అందఱికి భూషణు నమితముగా నిచ్చె
వారపు సొమ్ములు వన్నెదట్టిలు
కోరిన కట్నాలు కొనరక ఇచ్చె
వివరింప కర్పూర విడియము లిచ్చి
కవుగిట జేర్చెను ఘనుడు తా నపుడు
మరి తిరుమందుల మఱుదు లెల్లఱును
అరుదెంచి గూడుక ఆ సమయమున
ఉదయ స్నానముచేసి ఉగ్రు పూజించి
పదపడి మాందూళి పట్టు వస్త్రములు
ప్ర్రామ మాడలు శివకొల్లగాను
బ్రాహ్మలు భట్లకు బలువుగ నిచ్చి

చాసిండు పీఠాతి పల్లవుల్ రాసి
ఈశ్వరు పూడించి వేసె రుద్రాక్ష
ధరియించి రిందలు తాపశాల్ వేసి
తిరుమణి తిరుచూర్లం తిరుమందులు
పెట్టి

హరి శివ నారాయణుడు సంపలును
వీరగంధము బూసి విరజాజి నరులు
ధరియించి చందలు దట్టెలు గట్టి
అందలంబులు కొండ బుళ్ళాల నెక్కి
కొండలు కార్పించి కొలిచి రాగాను
పల్లవుల్ హేయని పత్రాయుధాలు
పెళపెళ నార్చుచు పెరికిరి పరలు
హరి గోవిందని యార్పాటముగను
తిరుమందులు పరనుండి తీసె

కత్తులును

పోలరాజు కొలువులో పుట మెగసినటు
వల్లవుల్ తిరుమందులు వచ్చినిల్చినను

పల్లవ పోలరాజు వారల జూచి
పులికిత దేహుడై పూసి గంభమును
రన్న భూషణములు రాజు ధరించి
యత్నించిన దుపాకి యెటు చొరకుండ
పల్లవ పోలరాజు పుష్కరిత దాకిగె
అల్లిక తపారము ఆపైస జుట్టి
బిల్ల పద్మానము పిగించి పెట్టె
పలపట యా రాజు పంకిణి దాల్చి
చాపట రా జునుదా? ధరించె
ప్రాపుగా నురియను ప్రక్కను దాల్చి
ముజ్జగ మెరుగంగ ముఖ్యమైనట్టి
గట్టుం రతారి ఘనుడు లా నందె
పచ్చం పల్లకి పల్లికొండెక్కె
హెచ్చుబట్టే వారిరుగడ గొలుప
ఆరువేల్ వల్లపు లార్చుచు రాగ
తిరుమందు లేడు వేల్ తిరుగువాత్రాగ

పోలురాజు యుద్ధమునకు వెడలుట

పల్లకి యెక్కెను పౌజులు గొలువ
వల్లవుల్ హరహర వరశంఖా

యనుచు

మహాదేవ యని వీర మస్మిలు
నడిచె

సహగూడి కదిలిరి సంగరమునకు

తప్పెట్లు తుడుములు ధర
మిన్నుమోయ

గొప్పగు బూరలు ఘోరిల్లుచుండ
గోసంగి బలములు గొదకొనినడువ

వేసరక రణభేరి వే మొలయుచుండ

బిరుదు భట్టు పొగడ పిడుగుం రీతి

మబ్బు మెబ్బునబోలు చురి	మస్సెలు చిరుమందు మరుదులంచును
యాముధములు	“జననాథ పోలాజు : సెలవిమ్ము
టిబ్బుగ రణధేరి ఉరుము బురుమంగ	మాకు
వత్తుగ పోలాజు వాహిగంతటను	ను త్రవరులవంది ముందు మమ్ము
చిత్తవానై కురిసె జొత్తు చిన్నులను	నిత్యము పోషిస్తే నేచివనుకను

చోడాని మేనల్లుడు వుండ్రవెల్లి వుద్దన్నతో పల్లికొండ సైన్యము తలపడుట

మదగజములమీద మారు సెలవిమ్ము”	గుట్టపు రొరుల కూలంగ నరికె
మేదిని చోడాని మేనల్లు దొకడు	బాహుబాహీ బీర భటులను బొడిచి
వుండ్రవెల్లి వుద్దన్న వుదయ	దేహము గాడియు దెరలక నింది
భూపతితో	పొంగుచు పగవారి పొట్టలు చించి
పందుముల రఘుపతి బలములు	సింగిణి విండ్లను చేతికత్తులను
ఎదిరె	అరిగెల నేజాల అదశించి పొడిచి
బలువై న ముక్కంటి బలములతోను	చూరి యీవల వల తూపాకి గుండ్లు
పోలాజుసేనలు పోరాడ సాగె	కారేటి రక్తము కాలవలై పార
రవుతులు గోపాలురు రాజుకు రాజు	వరుస తోటల సిట్ల వడి పారినట్లు
నవతయి పోట్లాడె నమర రంగమున	ఆ లక్ష గోపాలుకు లందిలు నపుడు
కొలిచిన పనివార గోసంగి బలము	కాలు ద్రువుచు సూర్యకథార్ల బొడిచి
కలసి పోట్లాడిరి కత్తినరుకులతో	బాణకత్తులు నరుకు పదులు ఇర్వదులు
మదగజంబుల వెల్ల మన్నె తిరుమందు	పోణిమి చెడి నేల పోర్లాడువారు
తుది పదముగ నరికె తూరి తొండాలు	సురియలతో పొడిచి స్రుక్కుచువారు
కుంభస్థలము బొడిచి కూలంగ ద్రోచి	కురుకురు యనుచును కూలెడి వారు
కుంభిని మావటిల గూల్చిరి వారు	నజ్జుగ కత్తులు నరికిన యపుడె
వైరుల నొక్కొక్క వాటున ద్రుంచి	బొజ్జ లీడ్చుచు నేల పొర్లేటివారు

జబ్బలు దెగపొడిచి జంపులు సరికి
పుబ్బుచు నేలపై వారిగడివారు.
బాకులతో బొడువ భళిభళి యనుచు
వీక విండ్లమ్ముల కెదురెక్కువారు
గన్నెరా కలుగులు గర్జన నాటి
వెన్ను తూరిపార వెఱవక నిలచి
పొన్నపూ బల్లెలు పొడిచి వడద్రోచి
తన్నుదా నెరుగక ధర గూలువారు
గుమ్మడి గింజలుగ గుప్పిన యపుడె
వమ్ముగ ధరమీద పరిగేటివారు
తిరిగి చుట్టుగడం తిరిగి పొడిచినను
అరిచేత ప్రేగులు నదిమి పట్టుకొని
విల్లుసంబుల పోట్ల కీచెపోట్లకును
అల్ల ధరణి బడి హతమగువారు
అరిగెలు తాటించి ఆయుధాల్ సరికి
హరహర యని భూమి నటు బడు
వారు
కొంకక అటు సరికి కొంగవార్ కత్తి
జంకక భువిమీద సమ సెడివారు
రౌతులు పల్లాలు రణము లోపలను
వేతునియలు గాగ వేయు గోసంగు
సరవిని రౌతుల చాచి సరికినను
వరిగిరి గోసంగులు వరుస కలనిలో
బిరుసులు తగిలిన బెదరక నిలచి
మీరి భళాయని మెచ్చెడివారు
రొమ్మున రక రుణిమించి పార

దొమ్మి మూకల నెల్ల దొడి గూల్చు
వారు
జంతి కూడినవారి పంక్తులు సరికి
కుంతాల పడనెట్టి గోపకుమాళ్లు
సెలగోల లందుక చేకొని సరికి
కలనిలో శత్రుల గాసిల్లజేసి
వడిగల గోపాలుకు తొరిగి రక్కడను
పడెవాగె తేజీలు పడి రణమందు
వడి వుడిగి రణములో వాలెను చాల
విడిబడి రణములో విజ్ఞోడుగాను
గుడిచుట్టు గళ్ళాలు కూలె నచ్చోట
రౌతుల బడబొడిచి రిభసంబుతోను
వై తప్పి రణములో పరిగిరు గడల
పొడిచి క్రొవ్వున నార్చి పొడ్డెలు
బారి
పడి యీట్ల పోట్లచే వరిగెడివారు
గాయాల రక్తము కాల్యలై పాఱ
బాయక కలనిలో బడి పొట్లవారు
చొక్కచివ్వలు నాటి చురుగ స్రుక్కి
పక్కరొక్కరి దాపు వరిగెడివారు
చక్రాలు వేసిన బెదరక నిలచి
ఉక్కుటల్లులమీద వారిగడి వారు
దూరాన వేసిన తుపాకిగుండ్లు
వారి కడ్పులొ చిక్క వడచెడి వచ్చి
ఉండంగ ప్రాణాలు వుండుబోవుచును
దండి శూరుల పొడిచి ధర గూలువారు

తల్లి కడుపులో తిరిగి-చాగేను
యనుచు

మల్లి తిరిగి శత్రు మనులుచు చొడుచు
కొలుపు గడల వారి కొంకులు నరికి
ఘాలాల పోట్లకు చురున స్రుక్కి-
అలువిడ్డల యిండ్ల ఆస యేలగుచు
పల్లకిల్ రాజుల పడ పొడుచువారు
అందలంబుల వారి నందెల గడల
అందంది పొడిచెడి యపుడు

యాదవులు

చచ్చెడివారికి సంధ్రము ఎంత
వచ్చు మోకాలి లోతొగి వడి తెలియ
అని పల్కి రణములో నశాలువారి
గణికెలుగా నరికి గడలతో జిమ్మి
చెండు బెండాడిరి చక్రాలచేత
పడితెగి శిరసులు పర్రెలై పగిలి
యుద్ధరంగమునందు ఇరు బలములును
యుద్ధము చేయంగ నుర్విని బడిరి
తెగిబడ్డ జబ్బలు తేలు మొండెములు
తెగబడి పగిలి రణములో తేలాడసాగె
నొసలు పగిలి తలల్ నొగిలిన తలలు

మీసాం శిరసులు మీరుచలెను
పదటన లేచుచు పారెడి తలలు
మెదడు వెన్నెన తలల్ మెదిలెడి తలలు
పుర్రెలు పర్రులై పోయెడి తలలు
కురులు వీడిన తలల్ గుడ్డాడిన
తలలు

వీరజడలు వీడి వ్రేలాడు తలలు
కీళ్లు దప్పిన మెడల్ కిందుగా బిడియు
కాళ్లును వ్రేళ్లును కరవరణములు
తొడలును కొంకులు దొబ్బగుండెలును
మడిమల్లు కూడిన మరి యెముకలును,
బొజ్జలు గజ్జలు భుజము సంధిళ్లు
అజ్జైన ప్రేగులు నలుగు పిక్కలును
నరములు ఉరములు నడములు విరిగి
చిద్రుపలై కలను చెల్లిరివారు
గుర్రాలు తొటిపిటల్ కూత నేనుగులు
అరిగెలు విణిగిన ఆయుధంబులును
తునుకలై బల్లెలు తుమురు కావిండ్లు
అని రక్తములొ దేలి అటు రాగ

జూచి

ముక్కంటి హతశేష సైన్యమును బురికొల్పుకొని యుద్ధమునకు వెడలుట

<p>కాల విట్టుడు ప్రళయ కాలుడై మండి కలియుగ చోడానికి కలిగినవారు వెలపు మఱుపు లేని వీరవిక్రములు మఱచితిరో చేయ మన్నీలు మీరు గొల్లరాజు వలన కోల్పోయె దండు చల్లంబొ నేనుండి చందంబు గాదు యెల్ల సేనలు మీరు విడిబడి పొడు</p>	<p>అక్కడ యాదవు లార్చుచు కదిసి అల్లుడు పల్లికొండా పోలురాజు వల్లవ తిరుమందులు వైన వై నాన బల్లిదు చోడాణి బలముల నెదిరి అల్లున కో యని యార్చి రందఱుమ ఎదవిండ్లు నెక్కిడి యాదవులంత కొదలేక అంపవాన కురియించసాగె</p>
<p>వుడు, ముక్కంటి కాలుండు మొన యయి నిలచె</p>	<p>అంతట ముక్కంటి యా రాజు జూచి అతిరత్న మనియెడి యశ్వంబు నెక్కి- కడు వేగ ముక్కంటి కాలుండు ఎదిరె</p>

ముక్కంటి పోలురాజుల ద్వంద్వ యుద్ధము

<p>పిడుగుపేరనబడు బిరుదు గుఱమును పోలురాజెక్కియు పోరుకు ఎదిరె</p>	<p>ముక్కంటి యశ్వము మూర్చిల్లి వారిగె</p>
<p>కలగి సింగిణి విండ్ల కదిబి రిద్దరును బాణాలు వేయంగ భారంబు లాయె బాణముల్ నాటియు పడులు</p>	<p>అక్కడ పోలురాశ్వము మేను నిప్పు మంటలుగులు నిలువెల్ల నాటి గప్పున వారిగెను కల్లిమధ్యమున</p>
<p>ఇర్వదులు ఎదముల తేజీలు యెద్దురూపమున</p>	<p>ఆవుల పోల్రాజు నవుడు ముక్కంటి భువికి లంఘించియు పోరాడసాగె</p>
<p>కదలక నిలచెను గజగజ వణకి</p>	<p>వజ్రాయుధములతో వరుస పోట్లాడి</p>

నేడాల బాతుల నేర్చిన పోలి	పాటుగ పరులతో భారము గాగ
ఆవుల పోల్రాజు ఆయుధమునను	రక్తక ముక్కంది చా నిల్చి బేగ
చేవిడి ముక్కంది యెదురొమ్ము	పోల్రాజునంట పొడిచె నేజాతో
	పొడిచె ఆవుల పోల్రాజుకు అతిభార మాయె
పోటు వెంటనే చూలి పొడిచె ముక్కంది	

పోల్రాజు ముక్కంటిని సరుకగా అతడు నేలకూలుట

కాటని తెగసరికె కల్లిలో వారుగ	ఎదురు రొమ్మున నాటి యెనిమిదిపోట్లు
చెరుకువాడేలేటి జంగాల వునురు	మది శివు దలచుచు మరియు నేమరక
చెరుకూర ముక్కంటికి శాపమట్టాయె	శిరసు పోటులచేత శివశివ యనుచు
అయ్యగాండ్ర వునురు అలుగులై నాటి	పరిపరి అలుగులు పొన్నులు గాగ
వయ్యన కల్లిలో వారిగె ముక్కంటి.	గాయాల ఇటు అటు కాసరాగాను

పోలురాజు నేలకు ఒరగుట

కయివాలె పోల్రాజు కరకంతు	వరి ముల్లెడములేక వరుసను నాటె
దలచి	మరి తిరుమందుల మన్నెసింహముల
పోలురాజు నొసటి పోటు గాయాన	తెరలుచు గాయాల తిరుమణి గురిసె
పొలపొల వీభూతి పొరలంగ సాగె	గురువు పల్లికొండ గుప్పుగుప్పునను
బల్లెల పోటులు భారముగ నాటి	అరుదై న గాయాల నతిభారములుగ
వల్లెవులకు విభూతి వరషంబు కురిసె	గోపి చందనమును గురిసె గాయాలు
పల్లెకొండకు నాటె బలువు గాయాలు	ఏపుడిగి గోవులు అంతట పడగ
అలుగులు నాటియు ఆవల వెడతె	తల్లిడించెను మందతల రాజు వరుగ
తిరుమందులకు నాటె తీవ్ర భాజాలు	అలుగుల పొన్నున ఆ పోలురాజు

చెరుకూరి శివపూజ చెల్లె వేగంబె
సిరివీడి మందలు చెదిరటు ఇటుల
చెదిరెను గుడహార్లు చేరులు దెగియు
నందుల గుడహార్లు మందలో వారిగె
పోల్రాజు గుడహారు పొరై ర క్కాన

వల్లవుల గుడార్లు పరదన గలిసె
కూలెను తిరుమందుల కొలువుగుడార్లు
తెల్లని గుడహార్లు తేలె ర క్తమున
ఆవుల పోల్రాజు హ స్తములోను

పల్లికొండ మూర్చిల్లుట

కై వాలె తల మోపి ఘనుడు

పల్లికొండ

పందుముల రఘుపతి ప్రక్కన

వారిగె

అగులు భుగులు నాయె హరిగుర్వు

వరుగ

కాలుకాల్ పెనుసుక కల్లందులవారు

చల్లవారొరిగిరి చాపకట్టుగను

పగలు చీకటి గ్రమ్మె పల్లికొండారుగ

నందుల పోల్రాజు నడుమ

నుంచుకొని

మర్రిపొడుగునను మన్నీలు చెల్లె

మర్రికిందను ర క్తమడుగులు కట్టి

ప్రదక్షిణము తిరిగి పారంగ సాగె

బంధువర్గం బంత బడె తిరుగువార

యదువులకు చిత్రభా నెదురొచ్చె

ననగ

మందలంభా యని మరి యడలసాగె

తెప్పరిలి పల్లికొండ తెలివి తప్పకను

పల్లికొండ మూర్చి దెలిసి పోలురాజును చేతితో

నిమురుచు దుఃఖించుట

అప్పుడు పోల్రాజును హస్తాన చమిరె

“మామరో : పోల్రాజు : మాట్లాడు

నాతో

ఏమి ముచ్చట లాడవేమి జెప్పవును

అన్నల బాపితి నలిగితి వేమో

నన్నును ఖాడవు నా మేనమామ ;

పైడమ్మ చింతను పక్షిశకునము
చెడుగని నీకు నే చెప్పితి మామ
పెద్దిరాజు సింహాద్రి ప్రియము

సీమిద

అది విడిచి వగవారి ఆలుగులకు

దెస్తి

పెంపొంద మీయన్న పెద్దభూపతికి
ఇంపు కూర్చెడి భక్తి యిటు చెల్లె

మామ

ఎలవోక మీయన్న యెఱనూకరాజు
నలుగురికి తమ్ముడని నలనూకరాజు
దయయుంచ నీకు నే దాపయి మామ
మాయగ చిలకల మర్రి పాల్చే స్తి

ఎన్నగ కొమరమ్మ యన్న యేదంటె
నిన్నగూర్చి డేను మేమని జెవుడు
చెల్లంబొ వలురాజు చెల్లిన వెనుక
వల్లిమ్మ గుణపతి వచ్చి ననుబిలిచి

‘రల్లిపండులు లేని రనయులేగురికి
రల్లిపండ్రివి నీవె పల్లికొందయ్య
కడగొట్టు పోరాజు గారాయ కొడుకు
ఓయగక చూచుడు వుండుము అయ్య’

సమీర పుచ్చక నాకొప్పగించె
సమ్మించి చెప్పియు సరబలి జేస్తి
హరిగురువని నన్ను ఆడినందులకు
పరుల బల్లెంబుల పాలు చేసితిని
అల్లుడు మామను హరుసంబు నేడు
చెల్లంబొ నేటితో సమిసెనో మామ
తనయులు మిమ్మడిగి తల్లిడించేరు
విన జెప్పుదును వారి తెలుల ఓ
మామ”

ఆరీలి పల్లికొందదలుచు తాను
కారేటి రక్తాన తొగిట జేర్చి
పల్లికొండిట్టుల పలవరింపగను

పోలురాజు మూర్ఛదెలిసి పల్లికొండతో మాటలాడుట

తలయెత్తి అల్లుని తప్పక జూచె
“అల్లుడా పోట్లు నీకంతింత గాదు
తలకొన యినుబడి దండి గాయాలు
కడలేని రక్తము కారుచు నుండె
ఉడుగుము నీవు నాకు వగవ

న్యాయంబె

వర్వత మయ్యల పంపించినాము
చేరిరో మద్యను చెడిపోయి రేమొ
వగవవలెను శీలవంతుల కొఱకు
తగ విను దెచ్చెద తగు నొక మాట
శివునికి మ్రొక్కెడి శిరసు వేటుపడె
శివునికి మ్రొక్కని శిరసది యేల

భస్మము ధరియించ బహు విష్ణు
 చూయె
 భస్మము నలదక బ్రదుకుట యేల
 బ్రహ్మరంద్రము గాడిపడె భారమాయె
 దేహం బదేలను దేవుఁమొక్కకను
 పంచలింగాల కొండ పానువట్టముగ
 నుంచి నా బిడ్డల నీ వాదరించు
 చల్లవారలు చేవస్థంబాల రీతి
 పల్లికొండెలమంచి పట్టమేలుచును
 ఊన్నారు వారి నే యుపమున నైన
 గ్రన్నన తొలగించి కట్టు పట్టమును
 ఊరు వుయ్యల జేసి వడి గద్దెజేసి
 పరగ స్త్రీప్రక్కను పానుపు జేసి
 పాలు నెయ్యియు బెట్టి బాలల బెంచు
 బాలల బెంచెడి భావము వుంచు
 యెండ నీడను కన్ను లెఱుగకున్నారు
 కండ్లను రెప్పలు కాపాడినట్లు
 అయ్యన్న బలుకుము ఆమ్మన్నబలుకు
 నెయ్యిము బిడ్డల కీవె తలితండ్రి
 ఈడేర్చు బాలల నింతలంతలుగ
 పెండ్లిండ్లు చేయుము పెంచి బాలలను
 మరుదుల నీడేర్చి మా యిండ్లు నిలుపు
 గురి పంచలింగాల కొండ నుండెదను
 నిరవుగా నెప్పుడు నిచ్చోట నేను
 వల్లవుల దిక్కన్న వాహిని నిలుపు”
 పల్లెకొండిట్లాడు పలుకులు వినియు

పల్లికొండకు గుండె భగ్గుమనపుడు
 పల్లికొండాడెను పలాకు గద్గదికః
 “ఇప్పుడు యీ మాట లెట్లాడితివు
 నొప్పెరుగ వైతి వి నోరెట్లు ఆడె
 భారపు గాయాల ప్రాణంబు నిలదు
 తరముపెద్దను మీదు తండ్రి నాటివాడ
 పాటిగ నెరిసెను పై వెంట్రుకలును
 వాటిలై వార్ధకము వాలె కనుబొమలు
 మిగుల కానగ లేను ఈనాటి వాడనా
 ఈ గోల బాలల నెటుల సాకుదును
 తరతరమును మీదు తనయుల తరము
 తరములు మూడు మీ తనయుల బెంచ
 సొదకు వోర్వగ లేను సొద యేలనాకు
 వృద్ధును బిడ్డల నెటు బెంచగలను
 తల్లినై వుండాలి తల్లి గుండవలె
 చెల్లంబో నే బెంచ చేతనెట్లాను
 పండిన పండును బరువు నాకేల
 నడుప పెంచగ జాల నా చేతగాదు
 మామ నీతో చెల్ల మంచిది నాకు
 నా మనవినుము ప్రాణము నిలున
 బోదు”
 పల్లికొండనగను పకపక నవ్వి
 పోల్రాజు కౌగిట బూన్చిటు లనియెః
 “అల్లడ శతవృద్ధు వవుదువు నీవు
 ఎల్ల పాపములను ఎడబాపు దీవు
 అరువదేండ్లు వరకు ఆయుషు వుండె

అరువదేండ్లకు గాని అంత్యము లేదు
కైలాసమున కేగ కారణం లేదు
ఇల వెలసియుండును ఇచ్చట నేను
ఇంచలింగాల్కిండ పానుపట్టు ముం
అంచిత గంగరేగా తాపరముగ
చిత్రభానాబ్జము చెల్లితి నివుదు
చిత్రభాను వజ్రకు శిశువుల బెంచు
అల్లుడ నీవొచ్చి అరువదేండ్లకును
పిలిచిన బలుకుడు ప్రియముతో సీతో
వడివు మో యనుచును వల్లపు శిలలు
కూడి తిరుమందులు గోవింద యనుచు
నిన్ను విడిచిపోను నిజము నామాట
విను బాలలును మీరు ఏను బంధువులు
శివపురి కేగుదము చిత్రాన నమ్ము
చెవికమ్మ గాజులు చెవజక నిలుపు
అత్త నూకాంబిక కరువదేడులును

అర్తి నల్లలపూస అయిదవతనము
ఇద్దరు మీరుండి యాడేర్చు సురుల
రద్దయు చెయబట్టి తనయుల బెంచు
అల్లుడ నామాట అంగదువ వద్దు
అల్లుడ నమ్మించు"మని చేయబట్టి
"అపవ బంధువ పల్లుడ నివు,
చేపట్టు బాలల చెప్పి నమ్మించు"
"చెప్పితి చొప్పిరి చెయిచిడువు మామ
ఎప్పుడు బాలల నే బెంతు నిజము
ఉడుగను సీమాట వోర్తు నీడేర్తు
పెండ్లిండ్లు చేయుదు పెంచి యాడేర్చి"
అనుచు నమ్మిక చేయగా సమయమున
చనిన శిలామంతులు శ్రీశైలము జేరి
మల్లిభార్జన ముభయంబవసుండు
తా లింగపూజ లందఱు జేయుచుండ

శ్రీశైలము చేరిన జంగాలు లింగపూజ చేయుచుండ

పోలురాజు చెప్పిన గుర్తులు కన్పించుట

కమండలము నీళ్లు కడు రక్తమాయె
క్రమముడిగి దొబ్బలై కొచువాసనగ
శిలలప్పు డొడిగియు చిటచిట నవిసె
మేలిమి బెత్తాలు మెలికలై విడిగె
పడి వారిగె శూలాలు పగిలె

భద్రాక్ష

పిడిగంట లప్పుడు బీటలు వాతె

శంఖులు చెదిరెను చిట్టె వీధూతి
శంకరపూజలు చిందు బిందాయె
శిలమంతు లడలె శివశివ యనుచు
ఇలబడి యెలుగెత్తి యేడ్చి రందఱును
గుణులు దెలిసెను కూలె

యాదవులు

చేరి పోలాజుకు చేటు దెచ్చితిమి

మనము పోలాజును మడియ జేసితిమి
మనవల్ల రాజు తా మరణము నొందె
హింస గట్టుకొంటి మిపు డొడియబార
సమీపిన మేలు ఈ స్వామి

ముందఱను

మల్లప్ప ముందఱ మడియుద"

మనుచు

తల గండకత్తెరిల్ తగిలించు

కొనియె

పు ఘో పు ఘో యని పు త్తరించుటకు

పు ఘో యని యఱచె వడియ

లందఱును

గర్భగృహము తలుపు గడగడ

వణికె

గుభగుభ మల్లప్పగుడి తల్లిడించె

పర్వతమల్లప్ప ప్రత్యక్ష మాయె

"వారుగ మీకేటికి పుగ్రంబు యేల

శీలమంతులార చెల్ల మీకే

ఏల మీ సాహసం బెందుకొటిగెదరు

నడలింగమూర్తులు నామారు మీరు

వడియలు మీకేల వారుగ నిచ్చటను

నేనె మీరై పున్న నేరంబు ఏమి

మారుట ఈశ్వర మహితు" లనంగ

శీలమంతులు మ్రొక్కి శిరసు వొంచి

ఫాలంబు చెయిజేర్చి పల్కి రిట్టులను:

"చెరుకువాడేలుచు క్షేమాన నున్న

శ్రీరంగమేరెడి క్షీతినాయకుండు

కలియుగ చోడాని కావేరిపనికి

తలగక రమ్మని తరితీపు చేసె

పోలురాజును దేవపుణ్యచరితుడు

నెలవయి దాపున నిలిచె చెరుకూర

కాపురములతోడ కష్టముకు వెఱచి

మాపట పోలాజు మరుగు జొచ్చితిమి

చెదరక కాచెను చేపదై మమ్ము

ఏది భయము లేదని ఇటులంపె

నిటకు

మా నిమిత్తము రాజు మందతో

మడిసె

పూని జంగములను పూజించు వాడు

వీభూతి రుద్రాక్ష వీరులై నారు

ఆ భూపతి యదువు లతని మందలును

పుడమిని చెల్లిరి పోలాజుమంద

బదుగులపతి రుణము బాపుకోలేము

హతమాయె మమ్ముండి ఆ పోలురాజు

అతనికిగా లింగ మౌదుము మేము

ఇంచుశేఖర ! మేము ఇత్తు ప్రాణాలు"

అందరయ్యల మాట కానంద మొంది

కరుణతోడుత మల్లిఖార్జును డనియె

"పర ఉపకారులు భక్తులందరును

కలియుగమందును కలరు పుణ్యులును

ఆల శివభక్తుని హర్షించుదాము

పదరయ్య పోదాము భక్తులార"నుచు

మధనుసంహరమూర్తి మనుజురూపముతో

శ్రీశైల మల్లికార్జునుడు జంగాలతో కలసి చెరుకూరుకు వచ్చి పోలురాజునకు మోక్ష మొసంగుట

మరి వేగమున శీలమంతుల గూడి
చెరుకూరి కేతెంచె చంద్రశేఖరుడు
అల శీలవంతుల నావల నుంచి
చిలకలమర్రికి శివుడు ఏతెంచె
పొరలుచు నటు జూచి పొలికలనందు
శరణని పోలరాజు చేయెత్తి మొక్కె
“ఎక్కడి శరణయ్య : యాదవరాజు :
ఎక్కడెక్కడి పోట్లు ఎంత భారంబు
అమ్మమ్మ నీకెంత ఆయుషు వుండె
సొమ్మసిలక యేమి స్రుక్కకున్నావు
బాగుగా నుడుటను భారపు పోటు
వీగక ప్రాణము లెట్లు వుంటిమోకొ
ప్రాణము బిగబట్టి పరము నొందకను
ప్రాణని కాశించి బ్రతుకనున్నాను
సతిసుతు లాశను సంసార మాశ
బ్రతుకు ఆశించి నీ ప్రాణము నిలుప
ధనధాన్య కాంక్షనా ధరమీది కాంక్ష
అన్నదమ్ముల మీద ఆవుల మీద
బాలల మీదాశ ప్రాణ ముంచితివి
ఆవులరాజు! నా కానతిమ్మిపుడు”
పలికిన శివునితో ప్రాణము నిలిపి
పోలరాజు పలికెను పొలనవుతోడ
“అలుబిడ్డల వొల్ల అర్థంబు వొల్ల

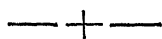
వొల్లను సంసార మొల్ల భాగ్యంబు
అన్నదమ్ముల వొల్ల ఆవుల నొల్ల
ఇన్నిటి మీదాశ యింతైన రేడు
యేనూరు కుటుంబాలా ఏపురుపతులు
విను చోకుబాధల కిట జొచ్చె మరుగు
పర్వత మంపితి భక్తు లందఱిని
సర్వదా వారల సైన్యముతోడ
శ్రీశైల మయ్యలు చేరిరో లేదో
పసిబిడ్డ బాంధవుల్ పరిణామములను
ఎవరిచే విసుటని యెదులు జూచెదను.
ఎవరెఱిగింతురో యెటు తోచకుండె
భక్తులమీద నా భక్తి యున్నాది
భక్తులను వినక ప్రాణాలు విడువ
శీలమంతుల వార్త చేరినదనుక
నిపితిపితి ప్రాణాలు నీ పాదమానః”
మల్లప్పభక్తుల మరి చేర బలిచె
అల్లంత మతపతు లాగొబ్బుగాను
చాటున వున్నట్టి జంగాలు వచ్చి
పట్టిరి శంఖులు బ్రహ్మాండ మదుర
శరణనె అయ్యలకు శంఖునాదులకు
కర్ణపూరిత మాయె ఘంటనాదులకు
ముందల నిలిచెను నందివాహనుడు
పొందుగ దండము పోలరాజు బెట్టె

“ఇయ్యేడు జగముల నీడేరె కీర్తి
అయ్యల జేమము హరమూర్తి గంటి”
పొర్లి దండము బెట్టె పోలరాజపుడు
మల్లప్ప రాజును మరిసురి మెచ్చి
“అంతటి భక్తి నీదయ్యలమీద
యెంత పుణ్యుండవు యాదవరాజు
పరమోపకారముకు ప్రాణ మిచ్చితివి
పరమోపకారివి భశభళా” యనుచు
మెచ్చియు పోలరాజు మేన చేవైచి
హెచ్చుగ నిమిరియు నిటు బల్కె

హరుడు ;

“కలియుగమున నీరు కలిగినన్నాళ్లు
ఇల యాదవకథలు వెలయునుగాక.”
అని భస్మమును దెట్టి హరుడు వేంచేసె
చనగ శీలామంతులు చాచి దీవించి
శంఖతీర్థంబు ప్రసాద మివ్వగను
పొంకము నీరును బోసె పలికొండ
జీస మెడలి రాజు శివుని కొల్వనకు
ప్రావేశ మాయెను పరగ పోలరాజు
చన మందలను శేష జనము దోడు
కొని

అనువేగ పలికొండ అర్థపడెగె

బల్లి కు ర వ పోట్లాట

శ్రీకరంబైనట్టి శ్రీరాము దలచి	భాసిల్లు శాసనాంబును మది నెంచి,
ప్రాకటముగ గంగ ప్రార్థన జేసి	అచంద్రతారార్కమై విలసిల్ల
గణనాథు నుతియించి గజచర్మధరుని	బల్లికుర్చు పోట్లాట ప్రజలార పెనుడు
వనజనాథుని భక్తి వాంఛతో గొలచి	

పల్లికొండాదులు అర్ధవీడుకు వచ్చి సిరిదేవితో పోలురాజు మరణవార్త తెలుపుట

వల్లవగోత్రంబు వసుధపై వెలసి	అల్లుడు మృతులకు హరిపురిప్పించ
యుల్లంబులో కీర్తి యుంచుట కొఱకు	పల్లికొండతో ఆత్మభావంబు దెలిపి
గొల్లలు కంపటిల్ గోసంగి బలము	జంగము ల్చెంట్లను సాహసోత్తముల
మరియు పోలరాజు తిరుమందుల మల్లు	ముంగలంపించిన ముచ్చట దెలిసి
పరగ ముక్కంటితో బారులు దీర్చి	అర్ధవీటికి బోయి అందర్ని దోడుక
చెరుకూరు రణరంగ క్షేత్రమనిపించి	పద్దుతో యలమంచి పట్టము జేర
హరిహరాదులు పొగడ అమరులు	బొమ్మని సెలవిచ్చి పోయె శివపురికి
మెచ్చ	అమ్మనుజేశుని అనుమతిచేత
అరుదైన బాణముల్ ఆయమున్ దగిలి	ఘనుడు అర్ధవీటికడకు నేతెంచి
చెలుగుల పాన్పుపై ఆ పోలురాజు	సనితలతో చేటువార్తలు దెలిపి
ధరణాల అమరేశు తనయుని జంపి	ఘనవేగ బంధువర్గముల నందఱిని
చెలగుచు శ్రీశైల శివుని మెప్పించి	అనుపంద బిలుపించి అప్పుడిట్లనియె

“సంగడావుల చెన్ను: చట్టి మారయ్య: అంగిరేకుల బాబు: అమృత ముసిలు : కొలావు లక్ష్మయ్య: గౌరి

హనుమంతు:

మైలాపు రామన్న: మాధవు శింగన: రామనవోయిన వేంకట: రంగు

మాదయ్య:

కామసబోయిన గోపన: కనకము

చెన్ను:

పద్మాల తిరుమల: బడుగుల మల్లు:

భద్రాక్ష నరసింహ:బండారు పనము:

లక్కము ఓబయ్య:రాచూటి పాపన:

జక్కము పోలయ్య: సాక్షి సూరయ్య:

వేకర్ల ఓబన్న: వేల్పుల సాధు:

మాకము వేంకటాద్రి: మండ కోనేరు:

పెదవీర్ల పెమ్మయ:పేరము అబ్బు:

అదనూరి సుబ్బయ: అచ్యుత పరాశు:

సింగినాదము సిద్ధన: చింత వీరయ్య:

సంగనబోయిన రాఘవు:

సత్యమంతులార:”

అని యిట్లు పేర్వేర అందరిని బిలచి ఘన సుగంధము మేన కస్తూరి బూసి

“వినరయ్య చెరుకూరు వీరపోట్లాట

ఘన పరాక్రముల పుక్కణచి

మా మామ

జాబల ఏనుగుల వసుధపై గూల్చి

రాజు ప్రధానుల రాయమన్నీల

కదసి యాదవులెల్ల కదనమున రిపుల

మదమణచి చిలుకలమర్రి యిరుగడల

తరిగిరి ముక్కంటి దళముల నెల్ల

వారిగిరి కొండలవలెను యాదవులు

శ్రీరామ గోసంగిసేన యుద్ధంబు

ఘోరాసి వైరుల గుట్టలుగ వైచి

చైబాకు ముప్పిళ్ళ చెండు చెండాడి

పై భారమై మామ పాదాల ముందు

పరిగిరి గోసంగి వరసమూహంబు

అరిసైశ్యము గూల్చి అసురులు మెచ్చ

చేసిరి యుద్ధంబు చెల్లిరిటువలెను

బాసిపోయిరి మనల బంధువర్గంబు

రాజు యుద్ధంబు శ్రీరాముల కెఱుక

రాజహర్తాండుల రణములో ద్రుంచి

హతమాయే మామయ్య హరుడు దయ

దప్పె

మతిమంతు తిరుమందు మల్లు

యుద్ధంబు

నాతరమె వర్ణింప నా యన్నలార:

ఖ్యాతి యుద్ధము జేసి కైవాలె భువిని

తమితోడ మీరినంతకును యుద్ధంబు

రమణతో జేసితి రాజు ముంగలను

భారంపు పోటు లుత్పాత మయ్యెడిని

ధారుణీశ్వరుతోడ తాళ లేనంటి

అయాసపడగ నా యాపద జూచి

గాయం వీభూతి గప్పె మామయ్య
తెలివొంది నానొప్పి తీరిన వెనుక
ఇల నొప్పుగా అర్థపీటికి చోయి
యెలమంచి పట్టుముకు వెలదుల

తోడుక

చెలగుచు వేంచేసి చల్లవారలను
పట్టణము వెళ్ళించి బాలరాజులకు
నెట్టిన రాజ్యంబు నేకచక్రముగ
ఏలించుమని చెప్పి యేగె శివపురికి
బాలరాజుల గన్న భామినీయలు
చిచ్చురక వలదని సిరిదేవితోడ
మచ్చికతో దెల్పి మన బంధువులను
వెనువెంట తోడ్కొని యెలమంచి చేరి
పనికొని అయితభూపాల భోజనకు
పట్టణము గట్టించి పాలింపు మనుచు

మట్టిగ శిరిదేవి కాంత కొమరమ్మ
గోపవర్గము వార్త గొల్పున వినియు
సేపట్ల సగ్గులో నిడుకొందుమనుచు
పైనమై యున్నాచు పణతు లంచును
వై నమున మనమేగి వనితల తోడ
మామ జెప్పిన యట్టి మనువు

లన్నియును

సామదండోపాయ నకల మర్మములు
తెలుపుదా మనియు పండుముల

దిగ్గజము

కులబంధు జనులను గురువు

తోడ్కొనియు

సిరిదేవి కొలువుకు శ్రీభువేగమున
పరువడి నేతెంచె పల్లికొండయ్య

సిరిదేవి, కొమరక్క- మొదలగు యాదవకాంతలు

సాగుమానమునకు సిద్ధమగుట

ఆ సమయంబున అతివ సిరిదేవి
భాసిల్లి తనచుట్టు పణతులు గొలువ
సుజ్ఞాన ధర్మముల్ సుదతులు
వినుచు

అగ్నిగుండాలకు ఆయ త్రవడుచు
ఈ విధంబుల నున్న యింతుల జూచి

25)

భావించి యిట్లనె పల్లికొండయ్య
“చిచ్చు సమాధుల సెలవు మీకెవరు
ఇచ్చినారోయమ్మ యింతి సిరిదేవి ?
రక్షకుడు మా మామ రాజదేవేంద్రు
నిచ్చయంబుగ మిమ్ము నిలువుమనె

సప్పు !

పుత్రులకొఱకు ఆ పుణ్యాత్మవరుడు
పత్ర మంపించ నింపార తనచేత
ఈడేర్చి పెండిండ్లు విరివిగా జేసి
తోడుగా యలమంచి దొరలనిపించి
కీర్తి నిల్పుమటంచు కేవలము నాతో
పార్థివో త్రముడు సంప్రీతితో దెచ్చె
మీకు సెలవియలేదు మీనాక్షులార
మాకు సెలవియవమ్మ మగువ
సిరిదేవి !”

బలభద్ర రఘుపతి పలికినందులకు
సలినాక్షు లందరు సవ్వె యిట్లనిరి :
“అన్నయ : యీ వొట్టి ఆశలు
ఏల ?
పిన్నలున్నారని ప్రీయము మాకేల ?
బ్రతుకుట యెన్నాళ్లు ? భాగ్య
మెన్నాళ్లు ?
పతిలేక అరఘడియ బ్రతుకు మాకేల ?
కలువల దొర గలడు

కాంతి చంద్రుండు
ఆం చందురుడు బోలే ఆ కాంతి
యేది ?
వెలయ తామరలకు ఇనుడు పతి
యయ్యె
తనకు గూకితె యేమి తామరల

కాంతి ?
తమ సతిపతి న్యాయ తగవు దప్పితే
గన

కొమరొప్పు పరమేశు కొలువు
దూరంబు
శృంగారపు వనమున చెడుచెట్టునట్టు
రంగు దప్పియు నుండు రాత్రిరి
బగలు
పతిలేని సుతులేల పల్లికొండయ్య ?
హితవు మాలిన మాట లిందు సరిరావు
వృక్షము గల్గితే వుర్విలోపలమ
పక్షులకు దిక్కు గద పల్లికొండయ్య
పరగంగ పతిని ఎడబాసిన సతికి
సరగ మోక్షము లేదు

సర్వసిద్ధముగ”
అనుచు దిగ్గున లేచి అతివ సిరిదేవి
కనలుచు వల్లవ కాంతలందరికి
సెలవు ముమ్మాటిచ్చె చిచ్చులకురుక
అలివేణి కొమరగిరి అంతలోపలనె
మంటలకు సెలవు తిరుమందు
లందరికి

జుంటన సెలవియ్య చయ్యన వెడలి
తరుణులు నూనెల తలలంటుకొనిరి
అరయంగ సీకాయ అటకలి బెట్టి
తల గడగి శ్రీలంత తగ నొక్కచోట
నెలకొని చేటల నోములు నోమి
పెట్టెల సొమ్ములు ప్రేమతో దాల్చి
పట్టుచీరెలు గట్టి పైనమై వచ్చి
సఖియలు గుండము చాలున నిలువ
సకల బాలలు ధుఃఖ సాగరముగాను

జాలిమాలిమిగ తల్లి చరచుముల

కొరగి

బాలరాజులు దుఃఖపడిరి హా

యనుచు

పల్లికొండటు జూచి బాలలందరిని

చెల్లంబొ నేనేమి సేతునని పగచి

తలవంచి మామను తలచుక మదిని

పలవరింపగ సాగె బలభద్రమూర్తి

“బాలల బెంచుమని పంపితివి నన్ను

చాల దెప్పితి నేను నఖియ లందరికి

నలినాక్షు లిప్పుడు నా మాట వినక

యెలమితో గుండమున కేగుచున్నారు

తరుణుల దండించ తన చేతగాదు

మరుదుల దుఃఖంబు మాన్పంగ లేను”

అనుచు పూబోణుల కడ్డ మెదురేగి

కనుగవ నశ్రువుల్ గ్రమ్మ నిట్టనియె

“వినవమ్మ సిరిదేవి : యింతి

కొమరక్క :

నను వెర్రిచేసిపో న్యాయమా మీకు :

బత్తు డై తమరాజు పరగ ముమ్మన్న

యెత్తుకొని మిగుల నేడ్చుచున్నారు

కొమనాల సింహము

కొమరమ్మనుతుడు

అమిత విక్రమశాలి అడలుచున్నాడు

పసిడి ముద్దుల బొమ్మ, పగడంపు

కొమ్మ

కసిగండు అగుమంచి కప్ప కొమారై

పడలు మరచున్నది వాపోవుకొనుచు

నడున కాలాదక అబం యున్నాది

పలడు చిచ్చరక భాష్యంబు గావచ్చు :

యెలమించి నీ నుతుల నేలించవచ్చు”

అని పల్కగా విని అరిప సిరిదేవి

“వెను పల్లికొండ! నా విన్నవం

బొకటి,

బాలల దుఃఖంబు పణితి దుఃఖంబు

ఏల గల్పించెదవు ఏమైన గాని

యీ వింత మాచెంత విన జెప్పరాదు

గోవిందమా విభుని గూడి

పొయ్యె చము

తమరు చిచ్చరకను తలచిన పనికి

భ్రమలు గల్పించితే పల్లికొండయ్య :

నీ విచారము వొట్టి నేర్పు చాలించు

మా చిచారము యున్న మాట

సాగించు”

మని తెంపు వాక్యముల్ మగువ

సిరిదేవి

విన బలికి చిచ్చరక విడిబడచూడ

అటమీద కొమరగిరి అలివేణులంత

తటుకున గుండముల దరి జేరిరపుడు

బలుపు గుండము వొకటి బలభద్ర

మూర్తి

నెకపుగా త్రవ్వించె నిమిష మాత్రమున

పట్టుదట్టి బిగించి బత్తునెత్తుకొని
 మట్టిగా ఐతభూకాంతు నొకభుజము
 దరి లేని పుత్రమధన్యు ముమ్మయను
 అరయంగ నొడిబెట్టి అగు మంచిరెట్టి
 పట్టుక వేంచేసె పల్లికొండయ్య
 చుట్టు స్త్రీలందరు చూడవలె ననుచు
 వేగ చంపుడు కట్టయెక్కి కూర్చుండి
 బాగుగా శ్రీహరిని ప్రార్థింపుచుండె
 వల్లవుల సిరిదేవి వనిత కొమరమ్మ
 పల్లికొండను జూచి పకపక నవ్వి
 అలివేణి సిరిదేవి హరిగురువు కనియె :
 “కొలది ముప్పదిమూడు గుండముల్
 తమకు
 అదిగాక అరుపది ఆరుగుండములు
 కదసి తిరుమండుల కాంతలకాయె
 తళతళ మంట లుద్ధతి మింటి పొడవు
 బతువు గుండము ఎవరిపాల గలదయ్య?”
 అన విని పల్లికొండాడె నొక మాట
 “వినవమ్మ సిరిదేవి! వృత్తాంత మెల్ల,
 బలువు గుండము తమకు బాలరాజులకు
 నెలపు గల్పించితి నెలత సిరిదేవి
 పోలరాజు శివపురికి పొయ్యేటి యపుడు
 చాలగ నాతో బాసలు జేసిపోయె
 కుల ముద్ధరించ నా కొడుకుల బెంచి
 యెలమంచి పట్టము ఏలించు మనెను
 ఈమాట నాతోను విపరించి నెనుక

మామతో నే నొక మనవి జేసితిని
 తల్లులు లేనట్టి తనయుల బెంచ
 వల్లగాదని చాల వాపోతి నపుడె
 “మీరు చెల్లితిరంటె మీనలోచనలు:
 బారిగుండాల నొప్పార దుముకుదురు :
 తరువాత బాలుల దరి జెప్ప’మంటి
 హరిహరాదులు వినగ అపు డిట్టులనియె
 ‘చెప్పవలసిన రీతి చెప్ప పణతులకు
 నొప్పక అగ్నిలో నిడుకొను వరకు
 తన ప్రజ్ఞ చూడు’ మని తల్లె శివపురికి
 తన మీద నేరమింతయును లేకుండ
 చాల దెల్పితి వినక సరిపోదు మీకు
 బాలల అగ్నిలో పడవేతు ముందు
 ముమ్మయను గుండమున మును
 కొని వేతు
 సమ్మతిగ ఐతమ సాహసుని వేతు
 బత్తినయ్యను అగ్గిపాలుగ జేతు
 పుత్రన్న నగ్నికి పొసగ నర్పింతు
 అందరు చూడంగ అగుమంచి బాల
 నిండు చిచ్చులో వేతు నిందుముఖులారా:
 తరువాత దుముకుడు తాను గుండమున
 కరుణ యింతయు లేక కన్నులుతు
 విడిచి
 మెచ్చక నా మాట మెలత లందరును
 చిచ్చులోపల దుముక చెల్లునా మీకు ?
 బాల లందరిని నాపెన బడవేసి

తావిమింతయు లేక తన మాట ఎనక
కొడి దెలియక మీరంత గుజగుజలాడి
బడిబడి చిచ్చురుక పైసమైనారు
తాని మము బంపించు కర్త యున్నాడు

మానిని ముందుట: మాపాలి బ్రహ్మ
యెటు లిష్టంచున్నాడో యెరుగముగాక
మటుమాయ జేసె మా మామ
గాతోడ."

పోలరాజు మహిమచే అగ్ని గుండములు ఆరిపోవుట

అంతట పోలరాజు హరుని సముఖాన
“పంతంబు దప్పెను పల్లికొండయకు
ఇచ్చిన వరముకు వినక శ్రీలంత
చిచ్చుల కురుకగా చింతనున్నారు
సిద్ధయ యుంచక సివు మాపాల
అర్థవీటిలో బిచ్చులార్చి పజతులకు
అపద వారిండు అల్లుని కుమాళ్ల
పాపల రక్షించి పల్లికొండయ్య
కోరిక చెల్లించు గోరాజగమన:”
హరుడు యాదవరాజు ఆనతి మెచ్చి
పురుహూతు బిలిపించి పురహరుడు

బలికె :

“ఇరవొంద మేఘముల్ విడుకొల్చి
వృష్టి
కురియించి నాతుల గుండముల్ ఆర్ప
నరుదెంచు” మనినంత నవమేఘ

ములకు

సెలవిచ్చి శ్రీలకు చెరబాపు కొరకు
పలువిప్పి దేవేంద్ర పలికినంతటను

అందు యుండనక మేఘంబు రంజిల్లి
పొందుగ వీటూరి పుష్పవర్షంబు
కొతకక గురియించె గుండముల్
నిండ

ఆరిప లాపవబాపి అగ్నిచల్లార్చె
అతి వేడ్కతోడుత హరు మాయచేత
సుతులపై భ్రాంతులు సుదరులకు
గప్పె

కడతేరమని మామ కనికరముతోడ
బడబాగ్ని గుండముల్ పరగ చల్లార్చి
సఖియలు పలికొండ సన్నిధికేగి
ముకుళించి కరములు ముదిత లిట్టనిరి
“అన్నయ్య:కానలేమైతి మీ మహిమ
చెన్నలరి నీ కోర్కె చెల్లె సిద్ధముగ
తరువాత దెల్పు ముందరి

కాలమహిమ

హరిగురువ: విధవలమై యుండలేము”
అనుచు సిరిదేవి కొమరమ్మ పల్కగను
విని పల్లికొండ తా విచరించి పలికె:

“సిరిదేవి! విను సర్వసిద్ధి నా మాట	గ్రామంబు జేరుడి కాంతలందరును”
చెరుకూర మా మామ చెప్పిన పలుకు	హరిగురువు వాక్యముల కానంద మంది
‘తరుణుల ముత్తై దుతనము బోకుండ	తరుణు లందరు జనిరి తమ గృహంబు
వరుసతో నరువది వత్సరంబులును	లకు
బాబుల యలమంచి పట్న మేలించు	అగ్ని కెదురుగ నడిచినట్టి పాపంబు
ఈలాగు వారికి (యద్ద) మేర్పరచి	విఘ్నంబు జేతుమని యింతు
క్రమమున పంచలింగాల దాపటను	లందరును
నమరంగ. వొప్పించు నా కుమారకుల’	తరుణులు షోడశ దానముల్ విప్ర
అని చెప్పి కైలాస మత డేగుడెంచె	వరులకు నర్పించి వజ్ర వైడూర్య
విని వచ్చి తెల్పగా వినక మీరంత	గోమేధి పుష్కరాగములు ముత్యములు
నామీద కోపించి అగ్ని చొరబోవ	నేమముల్ బోకుండ నిడిరి గోదాన
మా మామ యిటు తన మహిమ	పప్పు బెల్లంబులు పంచదారయును
గన్పించె	కొబ్బెర చెరుకులు ఖర్జూరపండ్లు
మామ సత్యము నిజమాయె యిది	కొంచక భూసుర కోటుల కెల్ల
వరకు	పంచిపెట్టించెను పల్లికొండయ్య

పల్లికొండ బాలరాజులను యాదవకాంతలను సంపదలను

తీసికొని యలమంచికి పయనమగుట

‘మరునాటి తొల్పాటి మంచి	యెవరు నీతో మాట కెదురాడబోరు
మూర్తంబు	కవగూడి నీవెంట కదులును” మనిరి
కరుణతో చేపట్టి కదలవలె’ననుచు	వొప్పి తిరుమందుల పంశ విస్తారు
ప్రజలు సామంతులు బంధువర్గములు	గప్పన సంపదులు కదలుమని’ పలికె
నిజముగ తమనంటి నిండి రమ్మనెను	నిండిరి అర్థవీడు నేలతలు దాము
“(యమ)మాకు తలితండ్రి నీవె బల	అండ బాసిరి చూమ లల్లు కుమాళ్ళు
భద్ర :	నలినాథు లందరు నరదంబు లెక్కి

యెలమితో కదలిరి యేమిటామీరను
వల్లపుల సిరిదేవి వనిత కొమరమ్మ
పల్లికొండనుమతి పైసమై వేగ
ముత్యాల పాలకుల్ ముందుగా నెక్కి
నిత్యాన్నదాస వినోదులై నడువ
అంతట పల్లికొండయితభూపాలు
పంతంబు గల యదు బాహు

విక్రములు

ఘన పరాక్రములు యదు కంఠీరవ

ములు

మునుకొని అశ్వసమూహ మెనువెంట
వల్లపు ఐత భూవర కులాధిపుడు
పల్లికొండతో గూడి భట సమేతముగ
సకల వైభవములు సకల విద్యలును
అకలంక చిత్తులై అయితన్నముందు
దంధన యని భేరితముకు వేయించి
అందముగ నడిచిరి ఐతన్నముందు
బల్లెముల్ ఈజేలు బడితోపుఖాను
వల్లపు లయిత భూవరు ముందు నడువ
దాలు ధమామీలు దండి నాయకులు
మేలుగ అయితన్న మేరువ నడువ
భూచక్ర గొడుగు లద్భుతముగ బట్టి
రాచన్న ముందు పేరాళమై నడువ
హనుమ ధ్వజంబులు ఆలవట్టములు
ఘనమైన గరుడ పడిగెలు బట్టిరంత
సవపంజు గొడుగులు సందికోలలును

అమరకంబుగ బట్టి రంభరన్నముందు
అర్థముల పెద్దెలు ఆలమందలును
అర్థవీడు వెడలి అరిగెను ముందు
'ఇక్కడ నుండుట యిది నీతి గాదు
గ్రక్కను సంపదల్ కడలు'మని
చాటి

అర్థకొట్టుచు మంద లావులు గదలె
తల్లెను సంపదల్ ధరణి గంపిల్ల
గ్రామముల్ వలసలు కదిలె భోరునను
భూమీనినట్లు అంధో యని కదలె
దండైన తుడిమిళ్ళదాపు గ్రామములు
మెండైన చలన క్రమ్ముక సాగినడువ
కంభము కాకర్ల కలిగిన ప్రజలు
అంబరము పెంఘాళి అందుకొని

నడువ

కలపొన్న కందుకూరు ఘన

బొల్లుపల్లె

నిలువక వలస నెరి మూక గదిలె
మోక్షగుండము చుట్టు మూక వెళ్ళిరిసి
ఆ క్షణంబున వెడలె అంతకు ముందె
ఎడ వెళ్ళి గుడిమిట్టి యిరుగడల వారు
కడవేగ సంపదల్ కదలిరి వేగ
తర్లుబాడు బొడ్డుచర్ల తడియ

కిడిబడియు

పుర్లుబడి నడిచెను వరుస మూకలును
గోపసుమారుల గుణబుద్ధితేత

కాపురంబులు కదిలె కడగుర్తు లేక
కోకల పెద్దలు కురుజు పెద్దలును
రాకుమారుల వెంట రహతు లేతేర
పోకల కంట్రాలు బుక్కలు పెద్దలు
ఆకులు గుజ్జళ్ళు హంస తూలికలు
బంగాధు పద్దెల పద్దెమంచాలు
శృంగారముగ కదలె శూరుల వెంట
బండ్లును పైబడి బారులు సాగి
దండ్లరాయిడి కెరచి తల్లె వేవేగ
కురుచజాలె దేగలు గోరువంకలును
మురువై న భైరవుల్ ముందుగా బట్టి
కస్తూరి పిల్లులు కన్నె చిరుకలును
దిస్తుగా బట్టిరి ధీరుని ముందు
కంచు వీరణ జోళ్ళు కాని కొమ్ములును
అంచితంబుగ రాజు అంచున గదలె
తమటముల్ గిడుగిళ్ళు దండి వీణలును
క్రమముగా నడిచెను మనుని
ముందరను
తంబురపాట మృదంగ నాదములు
గంభీరముగ నాడు కదలె నారాజు
జమ్మధాళ గడలు నెరి చిక్కు కటార్లు

గముకమౌ బాణాలు కంజుర బాకు
లరుదై న చేగుద్దుల సుర బాకులును
కరవాల సింగిణీల్ గదలు సాంగులును
పట్టలు డాలులు పద్దెకత్తులును
పట్టిరి ఐతభూపాలుని ముందు
మంత్రులు హితులు సామంతులు
దొరలు
మంతులెక్కిన రాయమన్నె కుమాళ్ళు
వన్నెవన్నెలు గల్లు వాణీల నెక్కి
సన్నహంబుల తోడ సమకూర్చి నడువ
పంచవన్నెల తేజి పల్లన గట్టి
అంచితంబుగ గదిలె అమిత భూవరుడు
ముత్యముల పల్లన ముందుగా గట్టి
బత్తినయ్య గదిలె బారులతోను
చొక్కమౌ ముమ్మయ్య చిలుక
తురగమును
గ్రక్కున 'గమకించి' కదిలె నావేళ
అమరిన పంచకలాణి పై నెక్కి
కొఘనాల పుత్తన్న గొబ్బున గదలె
ఎపరెవరి తేజిల నెక్కి వేడుకల
భువన రక్షకు చెంత భూరిగ నడువ

బొంబాయిలోను ఆంధ్రమునము లగుట

పల్లకి పోయినా పల్లికొండయ్య
పిల్లలు రొదచేసి బెదరి పోసాగె

మహిపాలు దయిత భూమిదేవులు
ముందు

గ్రహము మీద వనిత క్రక్కున
 దుమ్మె
 తటతట ఒక్కతె తల విరబోసి
 మెటికలు విరుచుచు మిగుల కోపాన
 ఇంతి యింగల పెంచు ఎదురేగి రాగ
 అంతట కనుగొని ఆ పల్లకొండ
 నీలకడవ నొక్క నెలకెదురేగి
 పాలకి ముందర భగ్గున అవిశె
 బడుగు బ్రాహ్మ డెదురుపడె నంతలోన
 పడిగెత్తి ఒక పాము పడి నేలమొత్తై
 వరుడు పెద్దపులుగు వసుధ గంపింప
 మరువక రొదచేసె మరిమరి మీద
 నల్ల పక్షులు వచ్చి నడి త్రోవలోను
 పల్లకి ముందర పడి పొరై పొరై
 పాలలు మిక్కిలి పరివారములుగ
 వాలు దిగ్గుచు రొప్ప వడి గూబ బెదిరె
 పొళ్లకాయలు ద్రుంచి భువి నేసినట్లు
 చాల పాములు వచ్చి సరితదై ముందు
 వీచె పక్షులు నంత విపరీతముగను
 చూచిరి పెద్దలు చోద్యంబుగాను
 పక్షుల శకునంబు పఠికొండ జూచి
 “అచ్యుతు గోత్రులు యాదవులారః
 పోసీయదు చెరుకూరి పోరిదివరకు
 కానిండు ముంగల కాగలవార్త
 తురుచైన జగడము తుర్చున మనకు
 అతికట్టగలరు మీ యాత్మ తెరుకైన

త్రోవలో పక్షులు దొర్లినందులకు
 వుర్విలో మనవారు వొరుగగలరయ్య
 చాట్లు దూపై పోరు ధారుణేశ్వరులు
 పోట్లచే రణములో పొల్లాడగలరు
 పాలలు మిక్కిలి పలికినందులకు
 వాలాయముగ జొత్తు పరుదలై పాబు
 పాములు అడ్డాలు పొరినందులకు
 శ్రీమించు పగతుల శిరములు తెగును
 అని ముందర గూబ లరికట్టుటకును
 ననువంద మూకల నరికట్టగలరు
 పణతి యొక్కతి కడ్డ
 పడవేసినందుకు
 ముణుగుదుర్ జలములో ముదితలంద
 రును
 వరుడు బల్లిగన వల్లపులు
 తిరమందులు
 వీరులై నాడాడ విరుగ నున్నారు
 పిల్లులు రొదచేసి బెదరి నందులకు
 కొల్లలుగ పగవారు కుమ్ములాడేరు
 పక్షులు బడిబడి పలికినందులకు
 చచ్చేరు మొనవరుల్ సత్య మీమాట”
 అని విచారింపుచు నా పల్లకొండ
 ఘనమైన చింతచే కదలె నర్థవీడు
 కంభము కాకర్ల ఘనతగా నిలచి
 కంభము నృసింహుని కని వినుతించెః
 “హరిః శంఖచక్ర ధరావతారుండ

కరిరాజు పరదుండః గాన లోలాండః
కలడన్న ప్రహ్లాదు గాది రక్షించి
మలయుచు వై కుంత మరిగిన దేవః
వెలదుల తోడ్కొని యెలమంచి చేర
పొలుపొందగా సాగి పోవుచున్నాడ
మామీద కృపవుంచు మమ్ము నీడేర్పు
క్షేమాన నెలమంచి జేర్పు నృసింహః”
కరములు ముకుళించి కదలె సంపదలు
తరితీపుతో నడ్చె అర్లుబాటికిని
కడచి మాపటివేళ కదిలె సంపదలు
బొడ్డుచర్ల నిలచె పొలుపు మీరగను
నాతులు పలికొండ నతిభక్తితోడ
పోతురాజుకు పేటబోన మర్పించి
మేరగా సంపదల్ మీరి మర్నాడు
మారకపురి జేరె మందలాపులతో
నారాయణుని జూచి నాతులు దాను
చేరి దర్శించిరి చెన్నరాయలను
“పాలవారిధి మీద పవళించు దేవః
బాల గోపాలకః పదివేలు శరణుః
పారిజాతము దెచ్చి భామకు నిచ్చి
పోరు గావించిన భూలోక తండ్రీ”
గోపాల కృష్ణుని కొనియాడి మిగుల
కాపురంబుల తోడ కదిలె మర్నాడు
చక్కగా ఋక్కపురం జమ్మిగుంపు
లకుః

మొక్కుచుతో తచ్చి మాపటి వేళ

భోరున సంపదల్ పొతకమూర్ జేరె
చారు సత్య వ్రతు చెన్నకేశవులః
భాసురంబుగ వేడి భక్తితో మ్రొక్కి,
“కేశవఃమాధవఃగోపాలఃశౌరిః
ఇత్వాకు వంశ లక్ష్మీశః బుధవంద్యః
పక్షివాహనఃమమ్ము బాలరాజులను
దయవుంచి యెలమంచి దాపు జేరించు,
నయభక్తితో పూజ నాచేత గొనుట
తగును కేశవఃశౌరిః దండ”మని

మ్రొక్కి

రఘుపతి మరునాడు రమణులతోడ
పౌల్వరమ్మటు దాటి పొలుపొంద సాగి
తాళ్ళూర నిరిచెను తగ పల్లికొండ
భీకర యాదవ భీమ బల శాలి
నూకలాంబికె జూచి నుతి జేసెనంత
“కృపజూడు మా తల్లిః కోకిలఘాణిః
కపట రాక్షసకోటి గణముల నెల్ల
చండిన భూలోక శర్వాణిః మమ్ము
నిండు వేడుక కావు నీరజనేత్రీః
సోమరవి నేత్రీఃపరంజ్యోతిఃచాముండిః
మా మొర యాలించుః మమ్ము
రక్షించుః

అయ్యల వెనువెంట అరిగిన మూక
చయ్యన మము గలయ

చనుదెంచి రెన్న

దామెన వేటలు తగుపారి గొడ్డు

నీమంబుతో మీకు నే సమర్పించు"
అని మ్రొక్కి వేటబోనంబు గావించి
పనివడి ధర్మవర పట్టణము జేరె
ఫాలలోచను గని పణమిల్లి మ్రొక్కి,

“నీలకంధరః యాశః నిఖిల లోకేశః
త్రిపురాసురాంతకః త్రిజగ మందారః
కృప వుంచి మనుచు”మని గురువు
అటు లేచి

యాదవులు బల్లికురువను చేరుట

చల్లప్రొద్దున బండ్లు సాగ నడిపించి
బల్లికురువను నిలిచె పల్లికొండయ్య.
బల్లికురువకు పూర్వ భాగంబునందు
గొల్లలు నొక పెద్ద గుండు రావునను
పల్లకిలు దిగిరి పణతు లందరును
పల్లవాధర లంత పరుపు గావించి
చదురుగా గూర్చుండి సఖియ

లందరును

ముదముతో గుమిగూడి ముచ్చటాడు
చును

నలువైన మొనభటుల నాయకుల నిల్చి
కలకంఠి సిరిదేవి కాంత కొమరమ్మ
పండుముల యరణప్ప పణతి తల్లిప్ప
యిందుముఖి ఆగుమంచి యింతు

లందరును

బలవంతులై నట్టి బాలరాజులను
కొలుపుగా ముందర కూర్చుండ నుంచి
తోయజ్ఞాక్షులు చిన్నిదొరల యిరుమేర
పాయక కూర్చుండి పల్కులాడుచును
ఐతన్న ముందర ఆటపాటలును

చెయితప్పు లేనట్టి ఝుట్టిలు పెసగ
తగరుల ధీకొల్చి తాకులాడించి
పిగిలికొండలతో మంచి పీకులాడించి
కుక్కుటంబుల దెచ్చి గుడ్డులాడించి
కక్కెర లిడుకొల్చి కయ్య మాడించి
సంతసంబుననున్న సమయంబునందు
పంతంబు గల యట్టి బాలరాజులకు
చాల యుద్ధము ముందు సరితట్టు

ననుచు

పాలలు పేరెలు పారంగసాగె

వరదక్షిణము దిక్కువన గాకి బలికె
పరమటి మూలల బల్లులు బలికె
వుత్తర మూలను పూరబిల్లులును
నెత్తురు గ్రక్కెను నేరులుగాను
అవి జూచి పోలరాజుతివ సిరిదేవి
వివరించినటు బలికె వెలది నూకాంబ :

“వనజాక్షులారఃయీ వార్త

జెప్పెదను

మనమార వినరమ్మ మగువ లందరును
బల్లులు పల్కిన పల్కు పంతాన

బల్లిదు లైనట్టి బంధువర్గంబు
సర్వేశ్వరుని కొల్చి జంగాల విడచి
పర్వతము దిగివచ్చు పంతమున్నాది
యిందుముఖి కొమరమ్మయీ శఱున
మునకు
కొందరు యాదవుల్ కూలేరు ఇందు
పక్షుల శఱునంబు పర్వతమునుంచి
వొచ్చి కలిసినవారు వారిగెదరు ఇందు
గూబల శఱునాన గోపశేఖరులు
బీభత్సు గాగలరు పిన్న భూపతులు
హద్దగా పాలలు అటు పారుటకును
ఇద్దర చిచ్చులో విడిబడగలరు
గద్దరివైరుల కణికెలు జేసి
యెద్దులు ఈగుంటి వెలయ నున్నావి
కద్దు లేదీమాట కల్ల గాదనకు
పద్దులు పన్ను నిబద్ధి కొమరమ్మ”
సిరిదేవి యిటువలె చెప్పగా వినియు
దరిలేక స్త్రీలంత తల్లడగొనుచు
అరటి ఫలముల వంటి అర్చకుల జూచి
పురపుర బొక్కుచు పూబోణు లంత
సిరిదేవి దుఃఖించ శిశువుల జూచి
అరుదైన కన్నీడు అణచుక మదిన
“అన్నబత్తుండవో యన్న ఐతన్న!

చిన్ని ముమ్మన్న! వో సిరిముద్దుబాల!
చెరుకూర మీతండ్రి చెల్లిన దినము
పరగ మాసము లేదు పక్షంబు లేదు
చిచ్చుల జడితె నా చింతలు మాను
వెచ్చంబుగాక యీ వెతజేసె శివుడు
పండుముల మీ బావ పల్లికొండయ్య
అందు మాయలు బన్ని అణచె
దుఃఖంబు.”
దుఃఖించి దుఃఖించి ధూర్జటిని దూరి
అక్కడ నిద్రించి రారేయి స్త్రీలు
వెంబడి దగిలిన ఎలమి సంపదలు ..
అంభోయటంచును ఆలమందలును
దాపు జేసుక యూళ్ళు తమ నెడబాసి
పోపోను జాలక భూములు దిగియు
కాగల కార్యముల్ కనిపోద మన్నచు
వాగొరుస మేరగ వలసలు దిగెను
ముందలి వలసలు మూకలై పోయి
నందెడ్ల యిరుమేర నపరితంబుగను
పదునుగా ఆడాడ ప్రజలు నిలిచియును
అదురు ఇంతయు లేక అటువలె నున్న
అంతెకాలమందు అరికట్టె గనుక
పంతమున పోరాడ పగ వెంటబడెను

ఇమ్మడక్కుమరాజు బాలరాజులను చంపుటకు

ప్రయత్నించుట

సంతత శుభకరుడు సార్వభౌముండు
వంతుకెక్కిన యట్టి వంశపాపనుడు
చొలక్ష గుర్రాలు చాల గలవాడు
చోళభూపతి సుతుడు చోద్యంబుగాను
సమ్మతి శైవ ప్రసాద సేవకుడు
యిమ్మడక్కుమరాజు వీరశౌర్యుండు
కమ్ముక నరువది ఘటము నేనుగులు
ముమ్మరంబై నట్టి మూక యిరులక్ష
అశ్వముల్ లొటిపీటల్ అగు లెఖ్యలేక
విశ్వంబు యీనిన విధము రాహుతులు
ధారుణీశ్వరుడు తన దళములతోడ
శ్రీరంగ పట్నాన సేవ్యుడై యుండి
కొలుపున గూర్చుండి కోరి

మంత్రతులతో

తలపోయె సాగెను తగు చక్రవర్తి
మంత్రులు బుధజనమణు లొకవంక
వంతుకెక్కిన శౌర్యవంతు లొకవంక
రవితేజు లై నట్టి రాజు లొకవంక
కవి గాయకాచార ఘను లొకవంక
భారతాదుల జదువు పారు లొకవంక
పురజను లొకవంక పుణ్యు లొకవంక
సన్మంత్రు లొకవంక సభ్యు లొకవంక
మన్మథాకారులౌ మాండలికు లొకవంక

క్షత్రియు లొకవంక సరసు లొకవంక
మూర్తులౌ పురహరు ముఖ్యు లొకవంక
ఝట్టిలు వకవంక సైన్య మొకవంక
భట్రాజు లొకవంక భటు లొకవంక
వేడుకతో గొలువ వినుతుడై యున్న
“కడువేగ యాదవుల్ కదలి

పొయ్యెదరు

ఎలనాగ లందర్ని వెంట బెట్టుకను
ఎలమంచి పట్నము కేగుచున్నారు
పల్లికొండనువాడు బాల లందరిని
వెళ్ళించుకొని ధాటి నేగుచున్నాడు
చలపట్టి ముక్కంటి చంపినవాని
కుల ముండనివరాదు గుణమణులారః
పోకుండ వారిని పోయి అరికట్టి
చీకాకు పరపించి శిశువుల జంపి
తృణమాత్రమున వార్ని దురములో
ద్రుంచి

పణతు లందరి చెర పట్టగావలెను
ఎలమంచి సీమకు ఎత్తిపోకుండ
బలములతో మీరు పైనముల్ గండిః
ధరణీశు లా కృష్ణ దాటి బోకుండ
పరివార మందరు పైనాలు గండి”

అనుచు ముందుకు మున్నె ఆ
రాజునకును
తనకు చనువరియైన దారుణీశ్వరుడు
పుండ్రవెళ్ళియు నేలు వీరగోపాలు
మండలాధిపునకు మనవిగా వ్రాసి,
“సంపదల్ బాలలు సఖియలు ఆల
కంపటిల్ గోపకుల్ ఘన పల్లికొండ
యెలమంచి పంపాద్రి కేగుదా మనుచు
బలము చేసుక సాగి బల్లికురువందు
ఈ రేయి నిలిచెను ఇది నిజవార్త
వారి నంతటనుంచి వదలి పోకుండ
తరితోపుతో మీరు దళములతో వచ్చి
ఆరికట్టు “మని వ్రాసి అంపినందులకు
వ్రాలాకు చూచుక వడి రాజవిభుడు
కోలాహలము బలము కూర్చి యా రేయి
వన్నెగా దిక్కులకు వ్రాయించె కమ్మ,
మన్నెనరదార్ల ఓక్క మాటున గూర్చె,
వినుకొండ యేలేటి వీరభక్తాణు
ఘనమైన గుర్రాలు ఘటము నేనుగులు
దండు బల్లికురువ దాపున నుండె,
అండజేసుక పుత్రమాశ్వ మార్వెలు
పఠాణివర్గ ముత్పాతంబుగాను
కుటిలంబుతో బల్లికురువ దాపైరి ;
చుట్టు పట్టుల మూక చురుకుగా వచ్చి
తట్టు నాల్గిక్కుల తట్టి దాపైరి,
చక్కగ చనువరుల్ సాహసోత్తములు

పక్కెరతేజీల పైనమై వచ్చె,
చింతలచెరువేలు శ్రీరామచంద్రు
పంతమున నేతెంచె బలములు గొలువ,
అయినవోల్ నూజర్ల అందున్నవారు
పైనమై ఆర్వెల బలములతో గదలె,
ఈదర భీమవర మిలనార్జునుండు
ఆదికొని కదలెను అశ్వములతోడ,
కుందురు ధర్మవర కులశేఖరుండు
ముందు తొమ్మిదివేల మూకతో గదలె,
కంచర్ల యేలేటి గజకంఠకుండు
అచ్చాళి మూకతో అతడేగుదెంచె
కొణిదెల వేలెడు గణపతిరాజు
కొణిదెల కొమరప్ప కోటి బెట్టించె,
క్రమ్ముక నేతెంచె గజము తేజీలు
యిమ్మధకమరాజు విడిబడి క్షణము
కొలువు కేతెంచెను కోటి భూధవుడు
ఇల మిన్ను యీనిన విధమున గదిలె
హితవరుల్ దొరలును ఇష్టబాంధవులు
చతురుదిక్కులు బలసి సేనలు దిగెను
ఫిరంగులును జాణపెట్లు గ్రోవులును
గురుతై న తుపాకి గుంటి క్రోవులును
జిబురు జింగులు మంచి జిర్రబాణములు
నిబ్బరంబైనట్టి నేజాల గడెలు
విలుమూక యిలుమూక యీచెల
బారు
కోలాహలంబుగ కూడి రనియేక

పోణిమి యాదవ భూపతుల్ మీద
రాణించనట్టి యుద్ధరంగము జేయ
పట్టుపేనుగ నెక్కి బారులతోడ
ఘట్టిగా యిమ్ముడక్కమ రాజు నిలచె.
కొండతో కొండ మార్కొన్న

విధమునను

దండు చుట్టుక నిలచె ధర్మగ్రక్కట్టిల్ల
బల్లికుర్వీరు మేర బలములు, వుండ్ర
వెళ్ళి గోపాల భూవిభు డార్పబించి
చుట్టుక యదుపీర శూరుల ముందు
అట్టిట్టు బోకుండ అరికట్టి రంత.

పల్లికొండ బాలరాజులను యుద్ధమునకు

ప్రోత్సహించుట

ఆ రేయి బాలలు ఆ పల్లికొండ
నారీమణి సిరిదేవి నాతి కొమరమ్మ
శఙ్ఖనఫలము దలచి చాల చింతించి
అకడ నిద్రించి వారంత మేల్కొనిరి:
పండుముల సింహము పల్లికొండయ్య
సంధ్యవందన క్రియన్ చక్కగ దీర్చి.
చెలగుచు కూర్చున్న చారు లేతెంచి
బలభద్రునకు విన్నపము జేసిరంత
“పరదశమ లేతెంచి పల్లికొండయ్య
అరికట్టి యున్నవి అవని గంపింప
దరిలేక చిక్కితిమి తరుణులు మనము
పరమాత్మః డివరకు పగబడ్డె”ననిన
విసి పలికొండ తా వికలంబు నొంది
కనుగొని దశముల కలవరం బంది
“నాతుల బాలల సజల సంపదల
ఏఢీరు గడవుదు? ఏమౌను ముందు?”

అని మది దృఢమంది అవుతారమూర్తి
ఘన శౌర్య గుణ శాలి కలకల నవ్వి
తన మరదుల బలచి తగ హెచ్చరించి,
“కనుగొంటిరే చిన్ని గాంభీర్యులార!
నన్ను మీరిన యట్టి నా తమ్ములార!
పిన్న మరుదులార! పిరికి పారకుడి!
ఎన్నడు యుద్ధము ఎరుగనివారు
చెన్నొంద మనపద్ధు చెల్లించరయ్య!
ధారుణిలో కీర్తి తడవుండవలెను
కేరుచు వైరుల కెరలించరయ్య!
బలికురువను యుద్ధప్రాప్తులై మీరు
తల్లడమందిక దశముల జూచి
కాయంబు జల్లెడ గండ్లయిన గాని
సేయుడు యుద్ధము శరపరంపరల
మసిలన్న యుంచేను మన్నీల నెల్లి
కసిదీర నరికింతు కల్లిమధ్యమున

శ్రీహరి బొల్లావు చేకూడదాయె
మోహర మణగింతు మొన పీరవరుల
దయెదప్పె హరిమూర్తి దగ్గరలేక
పయనంబు తాబోయె పర్వతంబునకు
మత్స్య కూర్మావతారఃమమ్ముల

గలయ

వచ్చి రక్షించు: నీవారము మేము,
అలనాడు ప్రహ్లాదు ఆపద గాచి,
అల పిరణ్యకశిపు హతము గావించి,
యిలలోన సత్కిర్తి యింపొందినావు
యిలువేల్పు:మమ్ముల నీడేర్పు మిందు:
చల్లిని మాపాల చక్రధరులైతె
బొల్లావు: ఈ పగల్ భోరున ద్రుంచు:
సేనల్లా రక్షించి చిక్కు బాపించు:
దానవాంతక: శౌరి: దాపించు మమ్ము!”

అనుచు ప్రార్థన జేసి ఆ పల్లికొండ
“చనువరి బలు శౌర్య సాహసోత్త

ముడు

మా తండ్రి కల్లందుల మారినేయుండు
నీతిమంతుడు ఇందు నెలకొనడాయె
గుర్రము లొటిపిటల్ కుంజరంబులను
వోర్రెలుగ జేయింతు వొక్క

నిముసమున

వల్లవు పోలాజు వంశవిస్తారు
చెల్లుచు నన్ను తన తన చెంతకు

బిలచి

‘బాలలు వున్నారు పల్లికొండయ్య
చాల దయ వుంచు’మని చనె శివపురికి.
బాసలు చేసితి బాలలందరిని
కాచి రక్షింతునని కొలిచ్చి వస్త
అంశ నిటువలె నాయె అన్నయ్యలార:
వంశంబు నేటితో వనకూడదాయె:

తతికాల మేతెంచె తన తండ్రులార
మితిగూడి వచ్చుట ముందెరుగనై తి
పోలురాజును గూడి పోయె వంశంబు
ఈలాగు జగములో విని వాడగలరు
వలసలు అసించి వచ్చె నెంబడిగ
కలవరపడి చెడి కానల గలసె
పరగ శ్రీరాము నా పాల లేడాయె
కరుణ యింతయు లేక

కపటంబు జేసె

పనివడి జేసిన పాప దోషంబు
జనులకు తప్పు నా చేసినంతయును
మతిమంతులార: యో

మామసుతులార:

చతురంగ బలముల సేనల మీద
బడిబడి పరమన్నె బారుల మీద
పిడుగులు మోదిన భీకరంబుగను
కాలము జేకూడ్చి ఖగముల మీద
సాకువ రొద శేయు చాయగ మిగుల
ముంగల వదగజ మూకల మీద
సింగపు పిల్లల చందాన ధుమికి

మీ కీర్తి ధరణిలో మిక్కిలిగాను
నా కీర్తి నిలుపుడి నా యన్నలార!
గోసంగి మాక ముంగోలుగా వస్తే
పీచంబుగల వైరిబిరుదు విడుపింతు
దైవంబు దయవుంటె తప్పు దుర్దశలు
దైవమామమ్మొక దరి జేచ్చు" మనుచు
దివ్యదృష్టిని జూచి ధీరత్వమునను
నవ్వెను పండుముల నరసింహమూర్తి
ఇరువంశముల గురువు ఇటుల

బంగుగను

పరిపరి విధముల పలికినందులకు
తలయాచి ఐతన్న దైర్యపుంగవుడు
కలకలమని నవ్వి కని రంకె వైచి
కనులందు రోషాగ్ని కణములు రాల
తన యీడు రాజులు తాను యిట్లనిరి :
"కావ మమ్ముల నెంత పలుచన

జూస్తిరి

యీ విచారము పల్కు లేల నాడెదవు?
చిన్నవాండని మమ్ము చులుకగ జూచి
తిన్నగ పల్కెదరు దేవరవారు
వారు లేరన నేమివలపోత లేమి?

ఊరులము మేముండి స్రుక్కసీకేల?
సిరిదేవి కొమంమ్మ చింతపడెట్లు
వెరపు వాక్యంబులు ఏల పల్కెదవు?
సిరిమించు నవరత్న సింహాసమున,
మరివేగ కూర్చుండి మమ్ము పరికించి
చూడుము మా పీఠ భారత్వ మెల్ల,
పోడిమి నా మాట బుద్ధిలో వుంచు,
పులికి బుద్ధి నరూప పూరేల మేయు
అలంబు సేయసు అంపవే కాప!"

అనుచు కట్టాయత్త మైరి బాలలును
ఘనమైన నవరత్న ఘన

భూషణములు

తెల్లని పద్మముల్ తెరగొప్ప కట్టె
జల్లులు యిరుమేర సమకూర్చి రంత
వళ్ళను శ్రీగంధ మొప్పుగా బూసి
కల్లి కెదురు నడిచె గాంభీర్యవరులు
శ్రీరామ ముప్పిళ్ళు చేతికత్తులును
గారాబు జముదాశ్శ గముక కటార్లు
కొమరప్ప రామకుల గోత్రజుల్
గొల్వ
అమరంగ బాలలు ఆయత్త పడిరి.

శ్రీకైలమునుండి బాలరాజుల సహాయమునకు కల్లండుల
మారినేడు, గోసంగిపీరుడు మసిలినిడు, బొల్లావు,
ఏడుఎద్దులు బల్లికురువకు వచ్చుట

అంతట పర్వత మయ్య లందరును
చింతలెంతయు లేక శివుని కర్పించి
భోజనం భోంచేసి పోదాము అనుచు
వాజితో కూర్చున్న వారికి కబురు
“వల్లవు పోలాజు వారిగిన వార్త
పల్లవాధరలును బాలరాజులును
సంపదల్ మందలు సర్వమంతయును
పంపాద్రి మార్గమై పల్లికొండయ్య
సాగి పోవగ వారి నకల సంపదలు
భోగేశు వరపుత్ర భూమిశ్వరుండు
శ్రీరంగ మేలేటి చోళభూసుతుడు
ధారుణిపతి యిమ్ముడక్కమ రాజు
కూడి దళము బల్లికురువ ముట్టడిని
దాడి నిన్నటి దినము తగిలిరి చాల
రఘుపతి, చిన బాలరాజుల శిరము
తెగవైచి చెరబట్ట తెరవల దలచు
కున్నాడు ఇమ్ముడక్కమ రాజవరుశు
పిన్నరాజులు తమ బిరుదు చదివించి
కయ్యాన తెమరించి కాలు ద్రువ్వచును
వాయ్యాశి తోలుచు వుత్తమాశ్వముల
తల్లుల కందరు ధైర్యముల్ దెలిపి

కల్లి చేసెటికొరకు కదసి యున్నారు”
అన విని బొల్లావు అతి మహారథులు
ఘనులు హుటాహుటల్ ఘడియైన
రావు
విడిపించ వలెనని విక్రమోన్నతులు
వడి వేగమున నడిచి వక రెండు
రూములు
కేకలు వేయుచు భేదరంబులును
అతాశ పిడుగులై అది వస్త్రమనుచు
కలయ నేతెంచిరి ఘన పరాక్రములు
బలవంతులకు ఘండు వరగ బొల్లేవు
కనుచూపు నేల పొడకట్టె నంరికి
వెనువెంటనే తగిలె ఏడు వృషములు
పుల్లది మట్టిది పొడజాల నర్ర
అల్ల చామటి కోడె అలగ బట్ట ని
కోరతల కర్పిది గుజ్జరి బూద
ఏర్పరచి పంపిన యేడు ఎద్దులును
మరియు కల్లండుల మారినేయుడు
నెరి బలాధ్యుడు మసిలి కేయుడు.
మొదలు
గోసంగు లేనూరు గోపాల మణులు

అసహాయ చేసూరు అమిర విక్రములు
వారి నందరి జూచి జనిత సిరిదేవి
కోరిక చెల్లెనని కొమరమ్మ చూచె
తమవారు వచ్చిరని తగ పల్లికొండ
విమల సంతోషులై వీక్షించి చూచి
బాలరాజులు తాను పరగ నెదురేగి
వేళడు తో దైచ్చి విడుదల నుంచి
నెమ్మదిగ గూచ్చుండి నెంతలు దాము
తమ్ముల మరుదుల తగ జేర బిలచి
కమ్మని కస్తూరి గంధంబు లలది
సమ్మతిగ పండుముల సరసు

డిట్లనియె :

“విను సహృదరులార :

విను మరుదులార :

తనకు చేకూడెను ఆ గోరినట్టు
మనసులోపలి చింత మరి కడకు
బోయె
మనసు చొక్కమువాడు
మారినేయుండు
బలములతో గూడి పైసమై వచ్చె
చలముకు వెరువము సాహసులార :
బొల్లెవు బొచ్చెను పొలుపు మీరంగ
కొల్లగా యుద్ధము కోరాడగలము
అదిగాక మసిలన్న అరుదెంచి వచ్చె
మదగజంబులకైన మనము వెరమింక
వచ్చిరి గోసంగి వర సమూహంబు
చొచ్చి పొడిపింతుము చొరవలుగాను.”

యాదవులు బొల్లావును ప్రార్థించి పూజించుట

అనుచు సంతోషమున ఆ పల్లికొండ
వినయమార్గంబున నిరువురు గూడి
బొల్లెవు కడకేగి పొర్లు దండములు
వల్లపుల్ తిరుమందు తొరున నర్పించి
అంగన లందరు అతి వేడ్కతోను
బంగారు చెంబుల పన్నీరు దెచ్చి
మూర్తి వంతము గల మురహరుని

కెదురు

ప్రార్థన చేసిరి పణతులు దాము,
“అక్షయ వలువలు అతివ కొనగితివి
పక్షింద్ర వాహన! పరమ పుణ్యండ్ :
అభిమానముగ రావణానుజు గాచి
కపిసేన పతి నేలి కాచిన దేవ!
మా మనవి గైకొని మమ్ము నీడెర్చి
యేమరక సంపదలు యెలమంచి

జేర్చు :

మిమ్ము నమ్మితి మయ్యఃమీ
పాదమాన
మమ్ము రక్షించుమి మా పాలి స్వామిః
కరుణించు మమ్ముల గరుడవాహనుడః
దరిజేర్చు మిందుః యాదవుల

రక్షించుః”

అసురముఖము అందె హనుమంతు
బిరుదు

దశావతారునకు ధరియించి రంత
వుండరీకాక్షునకు పూని నవరత్న
పెండెంబు డాకాల పెట్టి రఘుపతియు
మూపున శంఖంబు ముద్రచక్రంబు
పీపుని పికిలికుంచ వింజామరములు
హరినాటి బిరుదులు అవుకు నొసగి
చెరగు పట్టుచీరె తెరగొప్ప దెచ్చి
పరుసతో సొమ్ములు వనర ధరియించి
కోరికల్ దీరగా గోపభామినులు
మలయుచు వైకుంఠ మందిరోన్నతుని
విలసింతంబుగ గొలిచి వీర భామినులు
సిరిదేవి కొమరక్క శరణని వేడె
గరిమతో యాదవ కామనీమణులు
వున్నతంబుగ చెంబు లుదకముల్

తోడ

పన్నగ శయనునకు భక్తి తోడుతను
వారిడి ధూపంబు వరుసతో నొసగి

అరూఢిగా మంగళారతులు బాడి

అరూఢిగా

అలివేణు లందరు హారతుల్ బట్టి
తలమోపి సాష్టాంగ దండముల్ బెట్టి
దరిదాపు నీవని తరుణులు బల్కి-
సరగున నిల్చున్న స్వామి బొల్లేవు
కుడిపాద మభయ మని గురుతు

చూపెట్టె

మెడ యెత్తి ముందుగా మేల్కొను
మనెను

అభయంబు లిచ్చెను అవుతారమూర్తి
విభవంబుతో స్త్రీలు విడిదికి జనిరి
రచ్చరావు చిలుక రఘుపతి నిలచి
హెచ్చరించెను మేటి యాదవోత్తముల
రమ్మని పేర్పేర రాజులందరిని
సమ్మతి బిలచెను సకల యాదవుల,
పరివారముల బిలచి బాంధవుల బిలచి,
సరస కొలువై యున్న సేనల బిలచి,
“వీర నాయకులారః విఠరణు రారః
తీరైన మా యన్న తిరుమండ రారః
వల్లవ వరులారఃవో ముసుదులారః
బల్లికురువందు మీ పద్మ చూచె సును
తొలుగక వొకరొకరు ధోరము వార్చి
కలనులో చంపుడి గగ్గోలుపర .

మేలైన రాజుల మెడలు ఖండి వి
కాలుకాల్ వొరుసుక కార్యమ మండి
కట్టుడి రణముకు కంకణాల్ పురు
పెట్టుడి మెడగుండ్ర పేర్లు సొమ్ములును

పట్టుడి హస్తముల పట్ట కత్తులును
కొట్టుడి శత్రుల కొంకులు తెగను,
ఎక్కుడి లేజీల వేగిరంబునను,
చెక్కుడి మొన వై రిశిరముల నెల్ల
కొరుకుడి పండ్లు బల్కోపంబుతోను,
పెరుకుడి శాత్రుల ప్రేవుల నెల్ల,
పరువుడి బాణముల్ పగవారి మీద
నెరువుడి బాణాల నెత్తురు లొలక
పెరుకుడి చుదగజ పిల్లల మీద
తరుగుడి గుండెలు దండిభూపతుల
పెరుగుడి యుట్టవలె పేరెముల్ బారి
తురుముడి వై రుల దురము లోపలను
పుట్టిన కొన్నాళ్ళు భూమిలోపలను
గిట్టుట నిజమిల కీర్తి నిలవలెను.”

చాంబూల చస్తువుల్ తగ వేట్కు నిచ్చి
గాంభీర్యపంతుల గౌరవము జేసి
కస్తూరి జవ్వాది కలపి గిన్నెలతో
కుస్తరించవి యేక గుణములు దెలిపి
వక్కటొక్కటి జోడు పత్రముల్ దెచ్చి
వొక్కరొక్కరి కిచ్చె వొప్పు దీపింప
మక్కుప వరహాలు మంచి తోలెలుగ
లెక్కకు మిక్కిలి లేహంబు జేసి
ముత్తముల్ గొమ్ములు ముద్దు
టుంగ్రములు

పుత్తడి బంగారు భూషణంబులును
పచ్చల కడియాలు పతక మెడనూళ్ళు
హెచ్చెన బంధువుల కిచ్చె రఘుపతియు.

పల్లికొండ కల్లందుల మారినీని, గోసంగి మసలినీని యుద్ధమునకు పురికొల్పుట

మరియు కల్లందుల మార్నేని బిలచి
“పేరు కలవాడవు భీమ బలశాలి
శిశువుల శ్రీల నా చేతి కొప్పించి
రసికుండు మా మామ రమణతో
జనియె,
వొప్పించినందుకు వొచ్చి పగవారు
కప్పక వచ్చిరి కార్యంబు జేయ,
బంధువు లుండగా పర్వతమునుంచి
అందు కలయగ వచ్చి ఆపదల్ బాపి

ముందు సాగించిరని మొనరాయవరులు
పొందుగ మీకీర్తి పొగడుకోవలయు
ఈ పగ నీది సుమి, యింతు లందరికి
ఆపద బావుము మా అయ్య నీవు!”
మారినీనికి దెల్పి మసలన్నతోడ,
“పేరు కల మాతంగ! బిరుదు
సాహసుడ!
వరశౌర్య గుణధీర! వార్త మన్నీడ!
వరుస కెక్కిన బుద్ధివంతుడవు నీవు.

కాళిలో గంగ నిక్కముగ బల్కించు
వాళయిన యిరాబత్తు వంశంబు మీది
అటుగనుక మీకు మా కాదివిష్టుండు
కట్టడి చేసిట్లు కావించినాడు
మాకు మీకును ఇట్లు మరియు గలదు
ఈ కార్యములు నీతో నీడేరవలయు
సార్వభౌముడు మిమ్ము జంగాల వెంట
పర్వతానికి తోడు పంపేటి యవుడు
జయమంది యే వార్త చెప్పిననైనాడె
దయచేసి యీపట్ల సాగించు ముందు
కార్యమొచ్చిన వేళ కని పిల్చి నిన్ను
శౌర్యవంతుం డనుచు చెప్పెను మామ
మంచిదని వొప్పితి మామతో మొదట
అంచితంబుగ నిపుడు అటువలె నొప్పు
జాలల పగ నీవు పాలించితైన
పాలింతు నేను నీ బాలలందరిని

యుగములు జగములు ఉన్న
యన్నాళ్ళు
తగ మీకు మాకును దాయాదులముగ
లక్షణంబుగ ఏమి లాభంబులైన
పక్షపాతము లేక పంపు గావించు
బల్లికుచువ రణము నీపాల నున్నది
బల్లిదుడః గోసంగి బలములతోడ
అరుదెంచు మసలన్నః''అన విని వొప్పి
పరగంగ రణము కేర్పాటుగా నడిచె.
జొల్లేవు మార్నేడు పొంగుచు లేచి
కల్లి కెదురుగను భీకరముగ నడువ
బత్తుడు అయితన్న పరగ ముమ్మన్న
పుత్తన్న నేతివారి ముద్దన్న ఘనుడు
కువలయాధిపు నాచకూళ్ళ నాయుండు
అవిరళంబుగ మంచి ఆశ్వాల నెక్కి
వరశేఖరులు మెచ్చ వయ్యన నడిచి
సరగున నిలిచిరి సమరంబు చేయ.

యుద్ధ ప్రారంభము - బాలరాజుల పరాక్రమము

ముమ్మరంబై శట్టి మూక నేర్పరచి
యిమ్మధక్కమ రాజు విడిసె
నాక్షణమె.
భేరి మృదంగాలు భీకరంబుగను
హేరాళవంబుగ విడువక నాద
నభిరావముగ కంచునాడు నగార
నబరితంబుగ నవబోతు గిడుగిళ్ళు
తప్పెట్లు కొమ్ములు తగిన బూరాలు

ఏర్పాటుగా నాద బాకు నైజాలు
కేరుచు బిరుదు ప్రఖ్యాతి గలవార్ని
బారులుగా దీర్చి బలముల నెల్ల
తేజీల తేజీల తెచ్చి యెదురించి
రాజాధిరాజుల రణ మణచువారు
భద్రగజంబుల పాలనొన్నతుల
రొద్రులై యదుబాల రాచకుమాళ్ళు
అపలీలగా ద్రుంచి అనిలోన నొంచి

భువన విక్రములను పుటమణచి చొచ్చి
మట్టి మల్లాడిన మన్నెనాయకుల
పట్టి కంఠముల నప్పాటుగా తరిగి
పోటుధారలు బెట్టి భూమి గంపింప
గీటణించిరి సూర్యకోటి సంకాశ
బాలరాజులు ఏక బలసమేతముగ
యాలలు బాడుచు ఆర్పుచు రిపుల
మానక త్రుంచుచు మన్నె నాయకుల
సేనలు గూల్చుచు చెరిగి నవ్వుచును
ధుమికించి అశ్వముల దుగ్గాధిపతుల
గమకించి రెండేసి ఖండముల్ చేసి
చక్కని రాజుల సమరంబులోన
వుక్కిణించిరి రాచవర కుమారకులు
ఐత భూపాలుండు అశ్వ మురికించి
భూతలాధీశ్వరుల పృథివిపై గూల్చి
ఆర్పుచు పేర్చుచు అధిక యుద్ధంబు
గోర్చుచు శ్రీరామ గోవింద యనుచు
మానవాధీశ్వరుల మార్కొని మేటి
భూనాయకుల పట్టి పొట్టలు చించి,
“చలముతో ముక్కంటిని చంపిన

యట్టి

వొలురాజు పుత్రుని వరకుమారుండ
ఐతన్న నా పేరు అన విన లేద?
ఖ్యాతి కెక్కిన యట్టి కీర్తిమణులార:

కదలక మీ బాణ కటార్లచేత
ఎదురించి నాతోను యుద్ధ మందుండి!”
అని పేరు వాడుచు ఐతభూపాలుడు
ఘన రోష చిత్తుడై ఖండించె రిపుల
బత్తుడు ముమ్మన్న పటురౌద్ర గతిని
కత్తుల నేజాల కణిగి సింగిముల
విల్లుఁముల బేర్చి విమతులమీద
జల్లు గురియించిరి సమర రంగమున
రాజుల తేజీల రథ గణంబులను
పూజ్యంబు చేసె రిపు పుంగవోత్తముల
ఆ సమయమున కొమనాల పుత్రున్న
కేసరివలె ధుమికి కేకలు వేసి
విక్రమం బటు జూపి వీరపుంగవుల
చక్రముల శిరసులు చలమున ద్రుంచి
దంతులపై ధుమికి దారుణీశ్వరుల
గొంతు మట్టుకు తరిగి కోయని యార్చె
వార కెక్కిన నేతివారి ముద్దయ్య
కీర్తివంతుడు నాచకూళ్ళ నాయుండు
రణవీధి కెదురించి రాజుల ద్రుంచి
కణికెలు జేయుచు కంభాణవముల
దుగ్గాధిపతులపై ధుమికించి తేజి
స్వర్గాన కంపిరి సొరిది భూపతుల
రంగమధ్యంబున రాజు పుంగవుల
భంగంబు జేసిరి బాల కుమాళ్ళు.

మసిలినీడు కల్లందుల మారినిడుల విక్రమము

మసిలన్న, కల్లందుల మారినేయుండు
కసిబిసి జేయుచు కఠముల్ ద్రుంచి
ధారుణి ఆ మిన్ను లారసినట్లు
కారు మేఘంబులు కప్పినట్లాయె
కులగిరు లటు విరిగి కూలినట్లాయె
ఫలవృక్షములు విరిగి పడినట్లులాయె
చిత్తవానగ జొత్తు చిమ్మినట్లాయె
చతురత యుద్ధంబు జేసి రిటువలెను
కణిగి నెత్తులమీద కత్తిచే మొత్త
పుణుకలు తెగి మెదడు భూమి

పడువారు

అత్తుకొని బాణాల అంపవర్షమున
తుత్తుమురులై కూలు ధారమన్నెవారు
చిల్లనమ్ముల కొద్ది చేరి వైచినను
వాళ్లెల్ల దుసిపారి వారిగేటి వారు
కండలు తెగనరికి కల్లి కెదురించి
చెండి పగతుల పొట్ట చించిరావేళ;
చమటలు మై దిగజారగా గదిమి
తముకొని శత్రువుల తరిగి రిరుగడల,
పైనిండ రక్తంబు పారినగాని
నైనాల చూడక నవ్వేటివారు,
చంద్రగిరి బాణాల చెండినగాని
తందర నొందక ధగ గూబ్బువారు,
వారి ఘాతలు విని పైరివర్గంబు

పారిరి కొండలపాలు శత్రువులు,
వడి బాణములు దగిలి వొట్టికాళ్ళిరిగి
పుడమిపై బడి చాల బొబ్బలిడువారు,
గుంటి క్రోవులు తగిలి గుండెలు బగిలి
పెంటలై పడి భువి బెగ్గడిలువారు,
జబురు జంగులు దాకి నడుగులు విరిగి
తబుకులై వడిచెడి ధర గూలువారు,
నేజాల బొడిచిన నవ్వి లేదనుచు
లేజీల వయ్యాళి తోలేటివారు,
అరికట్టి పోసక ఆయుధము వైచి
విరుగక పోరేటి వీరశూరులును,
వెరచి నెత్తురు జూచి విపరీతముగను
పిరికి దాగిరి కొంత పీనుగుల క్రింద
జడియుచు కొందరు సాగిపోలేక
పడియుండి రొకకొంత పణుకులక్రింద
పారేటి రక్తంబు పైనిండ చమిరి
శ్రీరామ చస్త్రమని చింతించువారు,
ముచ్చలి రక్తమున మునుగుచు కొంత
చచ్చినవారి క్రింద చొచ్చేటివారు,
కాళ్ళు ధర నిలువక గడగడ వణకి
వ్రేళ్ళు కొంగర్లు బోయి వెతపడువారు,
గాయముల్ చూచుక కన్నీరు నించి
ఆయంబు దగిలెను హా యనువారు,
సేయుచు యుద్ధంబు చెదరి మానసము

ఆయుధమును విడచి ఆటు పడువారు,
వొదిగి మాట్లాడక వొకరితో వొకరు
కదలక మెదలక గాసిల్లువారు,
పోట్లబడి కొందరు పోట్లు జినిగి
చాట్టోని తాలుపలె చెరకొట్టువారు,
ప్రేగులు వెళ్ళిన పెడచేత బట్టి
యీగెలవలె కొంత యిం గూలువారు,
దాపు మోపటు లేక ధర నిల్వలేక
చాపకట్టుగ బడి సమిసేటివారు,
నడువబోయిన కాళ్ళు నరములు దెగియు
వడగండ్లు బడినట్లు వ్రాలి రక్కడను,
తల్లడపడి నెరుల్ తడిసి రక్తాన
అల్లకల్లోలమై ఆటు కూలువారు,
తడబడ గుండెలు తగిలి యిరువంక
చెడవిరిగి మన్నీలు చెల్లి రక్కడను,
వానచే నేతెంచు వరద కై వడిని
పీనుగుల్ తేలాడె పృథివి రక్తమున,
తెల్లని జల్లులు తెప్పవలె జొత్తు
బల్లికురువ బయళ్ళ పారంగ సాగె,
రాలి తేలిన యట్లు రాసు లేడేడ
తేలెను పీనుగుల్ తేజీలు కరులు.
పడిగెలు కత్తులు పాలకుల్ రథాలు
గొడుగులు చామరల్ కూలె

రణమందు,

తెగి తటాకము వరుద తీసిన రీతి
పగవారి రక్తము పారంగ సాగె,

పరుదలై వాగులు పడి గోసినట్లు
నెరసుక రక్తంబు నిండియు పారె,
మెదడు రక్తంబుపై మెట్టుగా దేలి
కదలంగ సాగెను కాల్యలయందు,
పాతె రక్తము కృష్ణ బాణినయట్లు
ధారుణి మిన్నంటి తాళగతి గొనెను,
చుక్కలు ఝుల్లున సృష్టిపై గురిసె
గ్రక్కున రవిసోములు గనుపించరైరి,
వారి ఘోషములకు వారిధు లినికె,
సురలెల్ల చోద్యము చూచి వెరగంద
తల్లడంబును బొంది దళములు విరిగి
ఝుల్లడసి చెల్లిరి సమర రంగమున,
నతులితముగ పోడు నరికిన రీతి
తడిదినము కారాకు ధర రాలినట్లు
కడువ గుమ్మడిపిందె కాయ పువ్వులును
తడయక వడగాలి తగిలి చెడినట్లు,
వడంగి పనిజేయు వరుసనే ప్రొద్దు
పడ్డ చెక్కలు నేల పరచిన రీతి,
పండిన చేసులు పడగోసినట్లు,
కండలు రణముపై గముకమై యుండి,
వొరిగడ్డి వాములు వైచిన రీతి,
ఆరటి మ్రాకులు విరిగి అడ్డపడినట్లు,
పక్కలు పిక్కలు బాహువుల్ మెడలు
చెక్కులు డొక్కలు చరణ పద్మములు
గజ్జలు బొజ్జలు కండగుండెలును
నజ్జలై పడివుండు నందునిందనక,

కత్తులు నై జాలు గండ్రగొడ్డండ్లు
 చెత్తరాలిన రీతి క్షితిమీద నుండు,
 పుచ్చకాయల రీతి పుణుకలు తెగియు
 అచ్చటపడియుండు అఖిలభూపతులు,
 తిరమందులందరికి తీవ్రబాణాలు
 ఇరవొంద మైనొండ ఈడెపోటులును
 బల్లెముల పోటులు భారములయ్యు
 కల్లితో వారిగిరి కల్లందులవారు,
 వల్లవులవారికి వజ్రములు నాటి
 చెల్లిరి నొకవేయి శౌర్యసంపన్నులు,
 కొవనాలవారికి గొరకలునాటి

గమికూడి చెల్లిరి కాలుకాలొరసి,
 అబ్బురం బైనట్టి అలుగులు నాటి
 గొబ్బున రక్తంబు గుబ్బటిల్లగను
 ముప్పిళ్ళపోట్లకు మురహరుదలచి
 కుప్పలై చెల్లిరి గుమ్మడివారు,
 వుక్కుటలుగులు బల్లె మురవులునాటి
 చిక్కిరి కొందరు శిరములు గాడి,
 గొరక'వాటులు నాటి గోపకుమాళ్ళు
 చురుకుపోటుల నాటి స్రుక్కిరొక

విడుత,

బాలల పోట్లాట పల్లికొండయ్య
 మేలు మేలని పొగడి మెచ్చులు బలుక
 ఆరీతి పగవారి నాజిలో చంపి

కేరుచు గుమిగూడి కేక లేయుచును

దట్టమో అశ్వముల తగ నెక్కి రాగ

పట్టభద్రులు చిన్ని బాలుకుమాళ్ళ
 కనుబొమల్ ముడిబడుచు గద్దించు
 కొనుచు

అనికీ నెదురించుచు హరహరా యనుచు
 “అన్నబత్తుండ : మా యన్న : యీసారి
 చెన్నొంద లంపించు సేనలమీద,
 ముద్దుల తమ్ముడా! ముమ్మయ్య బాలః
 పద్దు చూచెద ధుముకు బలముల మీద,
 తమ బావమరిది పుత్రమ రాజవారుడ :
 నీ మహా పటుశౌర్య మిటు జూపు
 తనకు,

ముద్దన్న నా మెచ్చు ముద్దుల మరిది
 హద్దగ నీ శౌర్య మటు జూపు తనకు,
 బావ కల్లందుల పోలినేయుండ :
 పావనమూర్తి : నీ పద్దు జూచెదను”
 అని పేరు వాడుచు ఐతభూపాల
 ఘనుడు ధుమికించె సుగ్రత

తురంగమును

భూపతి ఐతమ పుంగవుని ముందు
 కోపించి నడిచిరి ఘోరయుద్ధముకు,
 మండలాధీశ్వరుల మన్నెనాయకుల
 చెండిరి బేరేర్ల చెల్లింపు కొనుచు,
 హనుమంత లఘువులు అంతర్య

మెరయ

గొనుచు పగతుల బట్టి గుట్టలు వైవ
 బాలల కలుగులు మైనొండ నాటి

పాలధారల వలె పారె రక్తంబు,
పశువుల కాడాడ బాణాల వాట్లు
కసిబిసిగా తగిలె కల్లిలోపలను,

బహ్మాండ భాండ భూ భాగంబు లదర
యిమ్మధక్కమ రాజవీరుండు గదిసె,

కల్లందుల మారినేడు ఇమ్మధక్కమరాజును సంహరించుట

మళ్ళి కల్లందుల మారినేయుండు
బల్లెంబు వడి ద్రిప్పి పటురౌద్ర గతిని
'రమ్ము నాతో యుద్ధరంగంబు' కనుచు
యిమ్మధక్కమ రాజు యెదురొమ్ము
నాటి

గదిమి బల్లెము రవి గానరా బొడిచె,
అది లెఖి చేయక నా రాజవరుడు
పట్టతో ధట్టించి పరవళ్ళు జేసి
నెట్టిన మార్చేని నెత్తిపై నరికె,
నరికిన పకపక నవ్వి మారన్న
కరి సమూహములపై కఠీరవంబు
లంఘించు గతిని బల్లెంబు చేనూది

పొంగుచు భట్టును పొగడగ బిరుదు
పైవాడి బల్లెంబు పరుజాన గ్రుమ్మె,
కైవాలె ఇమ్మధక్కమ రాజు ధరణి.
ఇమ్మధక్కమరాజు ఇరుమేర నృపుల
గుమ్మిరి యీదెల గోపకుమాళ్ళు.

మరియు నెదురించిన మన్నెసరుదార్ల
నరికిరి యావుల నాగభీకరులు.
యిమ్మధక్కమరాజు నిలమీద గూల్చి
అమ్ములు జర్జరితమ్ముగా గాడి
నిర్వహింపగ లేక నృపబలాఢ్యుండు
పుర్విపై హరిదలచి వారిగె మారన్న.

గోసంగి వీరుల యుద్ధము

గొబ్బున మసిలన్న గోసంగి వరులు
బెబ్బులు వలె పెడ బొబ్బ లిడు
కొనుచు
నేతేర గని మసిలినేయు డిట్టనియె :

“భ్యాతి నిల్పుడి అని గోసంగులార :
వారి పేర్వాడియు వైరముకు బంపె
పురుదాడి శేఖరు: పురుగల్లు నాగ:
గానుగపెంటి గంగ! గజ్జల రంగ:

హనుమంత లింగనః అలుగుట బసువః చంద్ర రావుర ధట్టి సింహ తెక్కెములు
 పోలపాకు సింగనః బొందడి సిద్ధుః చంద్రగిరి బల్లెముల్ చేకురువ గడెలు
 కాళింగ రుద్రప్పః గడికోటి భద్రః పరంగు కత్తు లొప్పయిన కటార్లు
 ఇప్పపువుల తాటిః ఇసపాకు బొండుః చిరుతపులి బొందలాల్ చెలగు
 కుప్పెల కోనేరుః కొనికపాకు మర్రిః రుల్లులును
 తాబేటి దాదినేడః తామెర మర్తయః పెద్దపులి బొందలాల్ పికిలిచండ్ల
 ఆబోతు లక్కనః అరిగెల కనకనః గడెలు
 గుమ్మడి గోవిందుః కోవెలల చందుః హద్దెన కచ్చుటిరిగెలు నిశానలును
 దొమ్మిమూకల వైరుః దుగ్గిపాకు పరశుః ఎలుగుతోల్ బొందలాల్ ఎర్ర
 వలపూస వన్నయ్యః వావిలి జంగయః నిశానలును
 చిలక ముక్కు శకముః చిప్పెపాకు వలనొప్ప హనుమంత వన్నె
 అంకయః తెక్కెములు
 చేతుడుము సింగనః చేకత్తి మంగుః నపీరు కొమ్ములు నల్లరిగె మూక
 పాతుర పాపయ్యః పాలకి తాటిః తుపాకి బాణముల్ తుదిపదంబుగను
 చొరువకత్తి చాలయః సొంపు బాలయ్యః పిల్లగోవి తప్పెట్లు పికిలి తాంబూర
 కురుచ ముప్పిటి జక్కనః కుందేటి నల్లపట్టు గొడుగులు నల్ల సురిటిలు
 దండిః ఆయుధంబులు బట్టి అశ్వాలమీద
 ఆరుపల్లి అచ్చనః అలుగు బాచన్నః వాయుచి తుడుము లిటువలె
 తరువడి ధర్మన్నః దళము కంబన్నః సొచ్చిరంత.
 బోడావు లన్నె పాకుః బూరుగల సాక్షిః వొకవంప గంధాలు వొరుగు
 వాడిగల గోసంగు లొయినా రండిః శిఖిభారు
 అనికి ముస్తీదులై అల్లు కుమాళ్ళు రకముగా నిటువలె రణముకు నడువ,
 ననువంద మసిలినేయుని వెంట గదుల అరిగె తాటించి వస్తాడుగా మించి
 నీరుకావి ధోవతుల్ నిలుపు కరి ఘోటకములపై కదలిరా వేళ.

తిరుమణియు

చారుతరంగజైన కాలువల్ మైని

మసిలినీడు పరాక్రమించి వీరభక్తానుని కూల్చుట

“సరగ నేతెంచిన సాహసోత్తములుః
విరుగక రణరంగ వీరులై పోర
పసిబిడ్డ బాలాది బంధువులారః
మిసిమైన రాహుతుల మీద నెదిరించి
కసిబిసి నాచేతి ఖడ్గ దీప్యంబు
మసిలన్న పోట్లాట మరి చూడరయ్యః”
అనుచు విక్రమశాలి అరులపై ధుమికి
మన రోషచిత్తుడై ఖండించి రిపుల
మాట మాత్రంబున మన్నీల ధౌరల
నేటుగ గూల్చుచు నేతెంచె ముందు ;
చీకాకు పరపించి సేనల నెల్ల
ఏకాంగ వీరుడై యేనుగుల బొడిచె ;
మీపెట్టి మదగజ గున్నల బారు
చోపెట్టి తోలిన చొరవలై పోయె ;
భీకరాకారుడై పృథివి తేజీల
మూకల నెల్ల నిర్మూలంబు చేసి,
కత్తి ఝుళిపించుచు గద్దెంపుకొనుట,
కుత్తుకలు కోయుచు గుండె

తరుగుచుః,

చెక్కులు పక్కలు చెక్కుచు చెనలు,
ముక్కులు గోయుచు ముంగల సాగి,
రథములపై ధుమికి రాజపుంగవుఁ
వాతికెల బడ బొడిచి వరశక్తి జూపి,
వొక్కరొక్కరి పొట్ట వ్రక్కలు చేసి,

వొక్కరొక్కరి పండ్లు వొయ్యన
బెరికి,
వొక్కరొక్కరి బట్టి వడి నేలగొట్టి,
వొక్కరొక్కరి చర్మ మొలచి
పోవైచి,

ఆకారవంతుడు అమిత విక్రముడు
చేకొద్ది వైచుచు చొకళింపుచును
అకాశ పుతములు ఆర్చుచు లెగసి,
చేకొని వైరుల చెండి మసిలన్న
ఎదురించి గోసంగు లేనూరు మూక
గొదకొని శత్రువుల గుదులుగా జేసి,
వైరివర్గంబుపై వారున గోసంగు
వీరులు బైరవ విడితంబుగాను
చిందర వందర చేసి యార్చుచును,
కొందరు పగతుల కొట్టి చెండాడి,
పక్కెర తేజీల పడగెడుపువారు,
డాక్కల వ్రులై దొల్లెడువారు,
తొండములు రెండేసి తునియలు జేసి
మెండై న యేనుగుల మెడవిరుచువారు,

పక్షులు ఆడాడ పచ్చిమాంసంబు
భక్షింప సాగెను బవరమధ్యమునః
గోసంగు లనియేక ఘోరయుద్ధంబు
చేసి, పేరులు జెప్పి, శలగగా నరికి,

అని కెదుర్చడి మసిలినాయుండు
 రాగ,
 వినుకొండ యేలేటి వీరభల్లాణి
 వేయు తురంగముల్ వేదండములును
 పాయక మసిలన్నపై నడిచి కదిశె;
 పదినూరు గుర్రముల పట్టి చెండాడి
 మదగజంబుల గొట్టి మసిలినాయుండు
 వీరభల్లాణుపై విడిబడె నంత;
 వీర విక్రమశాలి వీరభల్లాణు
 కొసగక పట్టి చేకత్తి ఝుళిపించి
 మసిలన్నపై పైచె మానవేశ్వరుడు;
 ఆహా హా యని కటాహారి చేకొద్ది
 మహిపతిపై విడిచె మలిసినాయుండు;
 అది నాటి వీరభల్లాణు కోపించి
 పదపడి యెదురొమ్ము పాటుగా
 బొడిచె;

అత్తరి మసిలన్న అధిక రోషమున
 కత్తి చెయి ఝుళిపించి కటహార్ని
 బొడిచె;
 అయంబు దగిలి భల్లాణు రోషించి,
 కాయంబు చిల్లర గాయముల్ జేసి,
 మసిలన్న యెదురొమ్ము మార్కొని
 నరికె;
 మలసిన్న రోషించి మానవేశ్వరుని
 విశదము నట్టిటు విడిబడి పెనగి,
 కసిదీర భల్లాణు కంతంబు దునిమె;
 వీరభల్లాణుని వెన శిరము ద్రుంచి,
 భారమై పైనిండ పట్టపాటులకు
 పురహరు మదినుంచి, పోల్రాజుదలచి,
 ధర గూరె మసిలన్న తరువాత
 నచట.

బోడావు లన్నెపాకు కంచర్ల గజకంతకుని చంపుట

అతనికి ప్రధాని అతిమహారథుడు
 అతిబలాధ్యుడు బోడావులన్నెపాకు
 కంచర్ల యేలేటి గజకంతకునితో
 అంచితంబుగ నెదిరి ఆచ్చోట నిలచె.
 అత్తరి వేయు గుర్రంబుల బారు

మత్తకరి ఘటములతో మార్కొనె
 నంత;
 అరుదేర కనుగొని అన్నెపాకన్న
 పరువడి హయముల బారుపై ధుమికి,
 తన బాహుశక్తిచే తరిమి నుగ్గాడి,
 ఘన భద్రగజముల కంఠాణవముల

అదలించి, భువి నణచె అన్నెపాకన్న;
గొదకొని గజకంతకుండు నవ్వేళ
తురగంబు పైకెక్కి

ధుమికించుకొనుచు,

అరుదెంచి నై జచే అతనిపై వైచె;
అన్నెపాకంతలో ఆ చెయ్యి దప్పి
పన్నుగ హయమును పడగెడిపె

భువిని;

తద్దయు నన్నెపాకు తేజిని నరికి
యిద్దరు ధరణిపై విడిబడి పెనగ,
సింహపు కొదములు చెరకొట్టురీతి,

బ్రహ్మాండ మదర నిర్భయ శంకలేక
అంబుధుల్ రెండు పెరుగాడు

చందమున

అంబరం బదర ధ్వనులంటి రొప్పుచును

చెయిబాకు ముప్పిళ్ళు చేతికత్తులును
కయివ్రాల్చిదరు. ఘడియ లోపలను;

పీచంబు లణపించి బిరుదు బొగిడించి

గోసంగు లవోచ్చట గోర్చి అని జేసి

వెసగాడి ఆయముల్ వెడలిన యట్టి

మసిలన్న యిరుమేర

మడసిరందరును.

బొల్లావు జగడము

అంతట బొల్లేవు ఆదివిష్టుండు
దంతి ఘటంబుల తరిమి నుగ్గాడి
నరసింహ కోపాన నని కెదురించి
అరులను పొలియింప అటు మిర్రిచూచి
కాలు ధట్టింపుచు కని రంకె వైచె;
జోళ్ల గుర్రాల విజ్ఞోడుగా బొడిచె
మదము యేగ్గుల బొడిచి మన్నీల
బొడిచె;

గొదకొని శత్రువుల కొమ్మున జిక్మె,
రాజుల రౌతుల రణమందు నణచె;
తేజంబు గల మొన దేశాధిపతుల
కత్తుల నీచెల ఘన బలాధిపుల

చిత్ర విత్తిగ బొడిచి వీరాకు పరచి,
ఎలమి రథంబులు ఎక్కిన నృపుల
చలవట్టి బొల్లేవు చంపంగ సాగె.

కళవలపడువారు కపిలావుచేత

అలుకుచు ఇట్లని ఆడి రొకకొంత,

“బోయకత్తుల రాజుబొల్లేవు వచ్చు

తోయిడి గుర్రమును దురము

వెళ్ళురుకు;

శూలము బసవయ్యఃచూడక ముందు

కాలి యరువడిగను కదలు వేవేగ;

కోట భేతరాజుగోవు వేంచేసె

దూటుగ నొక కొంత దూర

గదవయ్య;

గుఱ్ఱుల మాదన్న! గుర్రముల్ విడచి

బొజ్జ పిసుకుకొనుచు పోవ గదవయ్య;

చయ్యన జముదాళి చముడ భూపాల :

వాయ్యన నొక దిక్కు వాడుగ

గదవయ్య;

తమ్మెట్ల రామన్న; తగ వచ్చె అపు

దొమ్మిముకల క్రింద

దూరగదవయ్య;"

ఆవు బొడుచు నటంచు అందుండ

వెరచి

త్రోవలు దప్పించి తొలిగిరొక కొంత;

బాణముల మారన్న బలు మొనవారు;

జాణతనంబున జరిగెను పురికి;

చింతలపురి యేలు శ్రీరామచంద్రు

కొంత బలము తోలుకొని పోవుచుండె;

తెలిసి యా బొల్లెపు తెరువు కడ్డంబు

కలసి పోనియ్యక కల్లుబడ జంపె;

అయినవోల్ నూజర్ల అశ్వమురారి

వయితట్టుగా ఆవు వచ్చె నటంచు

తరీరీపు తోడుత దారి బట్టించి

జరుగగా నది దెలిసి చంపె బొల్లెపు;

అటు చూచి కొందరు హాసనువారు,

దిటము చెడి కొందరు దిగులు

పడువారు,

సతుల సుతుల మనసందున దలచి

వెత కుడిచి ధరణిపై వేలబడువారు,

'వో తల్లి వో చెమ్మ వాడుపు దప్పిస్తే

జాతర సేతు'మని సక వెళ్ళువారు,

'ప్రాణముల్ కడతేరి బ్రతికితిమైన

బోనముల్ యేటలు పొలుపొంద మీకు

భావమో సొమ్ములు పట్టుచీరెలును

కావించు' మనుచు చక్కగ

నురుకువారు,

'కత్తి నరుకులు బోయి గడచితిమైన

బత్తులకు బెడుదు'మని పడి మొక్కు

వారు.

ఇల్లు జేరితిమైన ఎప్పటివలెను

తల్లి యెల్లమ్మ నిన్ తప్పక కొల్తుము.

గురునాథ వో స్వామి; గురుతుగా నీకు

పేరులు చీరెలు పెంపుతో లెస్స

సమ్మతిగ పొంగలి సాగించు మనుచు

ఎమ్మె లన్నియు మాని వెతకుడుచు

వారు,

బొల్లెపు దయచేసి పోనిచ్చెనైన

ఇల్లు తీర్థ మొచ్చెదము వేడుకతోను,

క్షేమాన పణతుల చేరితిమైన

తమటాల యెద్దులు దండెదాసర్లు

తిరుమలనాథ : యిలు తీర్థంబు మీకు

అరిగెద మనుచు మరియాదగా కొంత

ఆపద మొక్కులు అట మొక్కువారు,

ఈ పగిది బల్కుచు విరిగెను మూక;
 పగరాజు లందరిని భస్మయి డేసి
 తగవేడ్క బొల్లెవు చైత్యసంహరు
 ఈ రీతి పగవారి నింపిద గూల్చి
 ధారువీపతుల సుత్రము తురంగముల
 చలపడి అబ్బోట షయము గావించి
 తలకక బొల్లెవు తరుణుల చెంత
 నిలచి యుండగ జూచి నెలత సిరిదేవి
 కలకంఠి కొమరమ్మ కరములు మొగిచె;
 పండుముల రఘుపతి ప్రణమిల్లి
 మొక్క-
 నందిపాటుగ ఆవు నమర శయనించె;
 పర్వతము పోత్రాజు పంపించినట్టి
 సర్వమైనదళము సమిసె నావేశ;

కల్లందుల మార్చేడు ఘనత యేడెడ్లు
 గొల్లలు నాకకొంఠ గోసంగివరులు
 బోదావు లన్నెచాకు పుడమిపై బండె;
 మేడెం బొంగిని మేడి పుంగవులు
 వారి వారికి బ్రహ్మ వ్రాసిన రీతి
 వారములతో వారు కైవ్రాలి రచట;
 వారెల్ల బల్లకురువందు ఆదాద
 ఏరులై వెంసిరి విక్రమోన్నతులు
 అవేళ బాలలు అశ్వముల్ తాము
 కావి బూసిన రీతి గాయముల జొత్తు
 వొల్లెల్ల దుసిపారి ఒకరితో వొకరు
 అల్లిబిల్లిగ మాట లాడుచు వైరు
 లందరినైన ద్రుంచి హతమైన వారి
 ముందర గూర్చుండి ముచ్చటాడుచును

యుద్ధమున మరణించిన వీరులకై అయితమరాజు

విలపించుట

బావను పిలిపించి, పణతు లందరిని
 రావించి, ఐతమ రాజపుంగవుడు
 “వివరించి చూడుడి యీ రణము
 మహిమ

శివుడు సహాయమై శీలమంతులను
 మాతండ్రి పోత్రాజు మరుగున వేసె;
 భ్యాతి కెక్కిన యట్టి కీర్తిసాహసులు
 సింహాల మునిమంద జెంగి యాదవులు

దూటుగ నొక కొంత దూర

గదవయ్య;

గుఱ్ఱుల మాదన్న! గుర్రముల్ విడచి

బొజ్జ పిసుకుకొనుచు పోవ గదవయ్య!

చయ్యన జముదాళి చముడ భూపాల :

వొయ్యన నొక దిక్కు వాడుగ

గదవయ్య!

తమ్మెట్ల రామన్న! తగ వచ్చె అపు

దొమ్మిముకల క్రింద

దూరగదవయ్య!"

ఆవు బొడుచు నటంచు అందుండ

వెరచి

త్రోవలు దప్పించి తొలిగిరొక కొంత;

బాణముల మారన్న బలు మొనవారు;

జాణతనంబుని జరిగెను పురికి;

చింతలపురి యేలు శ్రీరామచంద్ర

కొంత బలము తోలుకొని పోవుచుండె;

తెలిసి యా బొల్లేవు తెరువు కడ్డంబు

కలసి పోనియ్యక కల్లుబడ జంపె;

అయినవోల్ నూజర్ల అశ్వమురారి

వయితట్టుగా ఆవు వచ్చె నటంచు

తరితీపు తోడుత దారి బట్టించి

జరుగగా నది దెలిసి చంపె బొల్లేవు;

అటు చూచి కొందరు హాసనువారు,

దిటము చెడి కొందరు దిగులు

పడువారు,

సతుల సుతుల మనసందున దలచి

వెత కుడిచి ధరణిపై వేలబడువారు,

'వో తల్లి వో చెమ్మ వాడుపు దప్పిస్తే

జాతర సేతు'మని సక వెళ్ళవారు,

'ప్రాణముల్ కడతేరి బ్రతికితిమైన

బోనముల్ యేటలు పొలుపొంద మీకు

భావమౌ సొమ్ములు పట్టుచీరెలును

కావింతు' మనుచు చక్కగ

నురుకువారు,

'కత్తి నరుకులు బోయి గడచితిమైన

బత్తులకు బెడుదు'మని పడి మొక్కు

వారు.

ఇల్లు జేరితిమైన ఎప్పటివలెను

తల్లి యెల్లమ్మ నిన్ తప్పక కొల్తుము.

గురునాథ వో స్వామి! గురుతుగా నీకు

పేరులు చీరెలు పెంపుతో లెస్స

సమ్మతిగ పొంగలి సాగింతు మనుచు

ఎమ్మె లన్నియు మాని వెతకుడుచు

వారు,

బొల్లేవు దయచేసి పోనిచ్చెనైన

ఇల్లు తీర్థ మొచ్చెదము వేడుకతోను,

జేమాన పణతుల చేరితిమైన

తమటాల యెద్దులు దండెదాసర్దు

తిరుమలనాథ : యిలు తీర్థంబు మీకు

అరిగెద మనుచు మరియాదగా కొంత

ఆపద మొక్కులు అట మొక్కువారు,

కీలు వదలిన చొమ్మ క్రియబోడ బాలు
పోల్పేడు తండ్రిపై పొరలంగ సాగె:
“సంపంగి నూనె శిరసంచి సీకాయ
ఇంపు జలకములాడు విభవ మెటు
బోయె:

శక్తి నేటికి తొలుగ శౌర్య సంపన్ను
రక్తమున జలకంబు వ్రాసినా

బ్రహ్మ:

బంగారు దుప్పట్లు పైనిండ గప్పు
శృంగారమగు మేటి స్రుక్తితివె

తండ్రి:

వాప్పయిన బాణాలు వడి గాడి పారి
తప్పక బల్లికురువ తావాయె నీకు:
కురువేరు పువ్వులు కొమరప్ప మిగుల
పరిమళించెటి మొల్ల పరగ జాజులును
ముడిచెడి నీ శిరము ముణిగె రక్తాన:

మెడనూలు కంఠసరి మేలైన మణులు
ధరియించు నీ రొమ్ము తాకెనా పోట్లు:
విరిగినా దేహంబు: వొరిగితివె తండ్రి:

పుత్రడి బంగారు బోలు నీ నొసలు
నెత్తురు చిందినది నేడు నా తండ్రి:
మొత్తము నీ చేతి మొనయ ఫిరంగి
కత్తిరెండు మూడు కణికలై యుండె.
పండుముల మా యన్న

పల్లికొండయకు

కందువతో నను వప్పగించె

మా తండ్రి.

కస్తూరి శ్రీహర్ష కర్పూర సాదు
హస్తాన గాయముల్ అమరెనా తండ్రి:

పుష్పముల చేరులు భూచక్ర గొడుగు
తెప్పలుగ రక్తాన తెలెనా తండ్రి:
ప్రమదము అపరంజి పల్లంపు తేజి
కొమరొప్ప నీ చెంత చూలెనా తండ్రి:
నను పూరడింతు ఎన్నొప్పు వో

తండ్రి:

కను యెత్తి చూచవు కనికరము లేద:
సవరించు నీ రొమ్ము జముదాశి పోట్లు,
నవుమొఖము యెటు బోయె నాతండ్రి
నీకు:

మానసము నామీది మరు లెందు

బోయె:

తానెంత వగచిన దయ లేదు నీకు:
వొరుసతో పూరకే వున్నావు తండ్రి:
పరివారమా యెంత భ్రమ లేదు

నీకు:

మంచి శరములు వేళి మామీది ప్రేమ
త్రుంచెనా విధి నిన్ను దురములో

తండ్రి:

చక్కని దేహంబు సరిదొలిగి నెరులు
చిక్కు-బడి యున్నవి శిరమున

తండ్రి:

పచ్చల కడియాల పచ్చి రక్తమున
గ్రుచ్చి నట్లున్నవి గొరక వాటులకు;
మెత్తని పాన్పుపై మెలిగేటి మేను
కత్తులు పాన్పుగా కలిగెను తండ్రి:

దొరకొని శోకించ దుఃఖంబుచేత

పరగంగ పోల్పేడు పడి మూర్చ

నొందె.

“వీరు మన తోటట్టు యువ్వంటు చేయ
కారణ ముండె నా కల్లిలో జెల్ల
వెరపరిక ముంచక యే వస్తువైర
అరలేక నడిపింతు అమరులు మెచ్చ
అన్నపానాదులు అనుభవంబేరె
చన్నెగ కులగోత్ర మేర్పడెగాక
ముందు మా తండ్రీకి ముత్తాతలకును
పండుముల వారికి బావలు మీరు
మసలినాయుడ మేనమామపు తనకు
వసియించు బోడావులవారు వివరింప
తమ రన్నదమ్ములము తాతముత్తరము

అమరులు మెచ్చగా అన్నెపాకు నా
తమ్ము
దనుచు భేదము లేక అనుకొందు
మెప్పుడు
షనుబు మా పెద్దలు కార్యసంగడిన
సరసను పోట్లాడి సాహసము జూపి
వారున ద్రవ్యక చెల్లి వారై కెక్కిరి
“అని పల్లికొండ యిట్లాంటోకపడగ
మనుజేశు ఇతమ మండలేశ్వరుడు
మారన్న సరసన మాతంగ వారులు
దారిగ నడిపించె తమ విడిదికడకు
బల్లికుర్చును జేరె బంధువుల్ దాము

యుద్ధభూమి వర్ణన

కల్లికి మృగములు కలయ నేతెంచె
చేరెను చిరుతపులి చెలికె తోడేండ్లు
పారెను భేతాళ పతులు విస్తీర్ణ
పంతులు గ్రద్దలు బవర మధ్యమున
రంతులు జేసెను రణవీధియందు
కొల్ల గలిగెనందు కొరివి భూతములు
త్రుళ్ళుచు నేతెంచె దురము లోపలికి
నక్కలు తోడేండ్లు నడికల్లు జొచ్చి
త్రొక్కుచు శవముల దొరకొని మెసగి
భూతముల్ చెలరేగి పుణుకుల మెదడు
మేతగా భక్షించి మీసముల్ ధీటు

చిక్కని రక్తంబు చెదురు కండలును
ఎక్కడ జూచిన ఎనసి నట్టుండు
జర్జరితంబుగ శవముల శిరము
ఖర్జూర మధురమై కలసి భక్షించు
తావులు గైకొని తవిలి భూతములు
గావులు గాబట్టి కారాడసాగె
కొవ్వడబ్బలు గుండె కొలదిగా మెనవి
నవ్వుచు భూతముల్ నాట్యంబులాడు
పరుపైన రక్తమున పడి యీదులాడె
కొరివి భూతములెల్ల కూత లిడుచుండె
కాకుల్లు ఆధాడ కంఠమూరసంబు

మూకలై కల్లిలో ముసిరి భక్షించె
మీరిన సంపదల్ మిగుల గోపకులు
చేరిరి బల్లికుర్చు శ్మేత్రంబునందు.
రణమందు పోరి నిరయమైనవారి
పణతుల బిలుపించి పల్లికొండయ్య

సాగుమాన మటంచు సఖియ లందరికి
వేగంబె సెలవిచ్చె వేడ్కతో నపుడు
బాలల రప్పించి బలువు గాయాలు
మేలిమిగ భద్రించి మేరగా నుంచి

మార్చేని మారమ్మ సాగుమానము

అంతట మార్చేని అతివ మారమ్మ
కాంత శిరోమణి కనకంపు ప్రతిమ
తరళాక్షి వేంచేసి తన విభుని జూచి
చరణములపై వ్రాలి చిరునవ్వు నవ్వి
పురుషునికి తా మ్రొక్కి భూమి గొను

కొనెను

ఇరుగడ బంధువుల్ యిష్టమై కొలువ
పుప్పర్ల బిలుపించి వొప్పుగానపుడు
కర్పూర వీడ్యముల్ కట్టాలు యిచ్చి
గుండంబు త్రవ్వించె గురువు

పలికొండ

అండన మాతంగ అతివ సమాధి
పరగ బోడాలన్నెపాకుల సతికి
సరగున త్రవ్విరి సరస గుండంబు
చందనపు తరవులు చాల వేయించి
పొందించి రప్పడు పొసగ గుండముల
తెగువతో నేతెంచె తెరవ నవ్వుచును

అగ్నికి మారమ్మ ఆయత్తపడెను
కీలు కడియంబులు కీలు కంకణాలు
చాల చొక్కము బన్నసరములు మెడను
ముత్యముల కమ్మలు ముంగా
మురములు

హత్తుకొని రత్నాల హారములు నేసి
బవిరెలు రత్నాలు పష్టుకమ్మలును
సవరించె సొమ్ములు సఖియ మారమ్మ
ముతైదు లై నట్టి ముదితలు అపుడు
పుత్రమాంగనలైన వొనర బాంధవులు
ఆగరు కుంకుమ గంధ మైదువుల్

జల్లి

మగవలు వీడ్యముల్ మడిచి యందించ
గుభగుభ వాద్యముల్ గుభులుగ

మ్రోయ

సొబగుగా పసుపుచేలము ధరియించి

గరిమ పుత్రుడు తురంగముపైన

నెక్కి

తిరమందు లేంచేసి దీవనలంచి

అందరి మందరి మన్నంబు గుడిచి

పండుముల రఘుపతి పదములకు

మొక్కి

తరువాత వేంచేసి తమకంబు యెక్కి

గరిమ వైభవంబు కన్నుల జూచి

కవి గాయకుల కర్థిగణముల కెల్ల

దివ్యాంబరంబులు తెరగొప్ప నిచ్చి

చెలగి కాంతల గూడి చేటల నోమి

బలువైన సొమ్ములు బ్రాహ్మణుల కిచ్చి

ఆభరణములు అన్నియు దీసి

కాబట్టి ధర్మంబు కాంతల కిచ్చి

పన్నగ శయనుని భక్తితో దలచి

పుణ్యపు నీరాడి పొలతి మారమ్మ

సొంపుతో నభ యెల్ల జూచుచుండగను

చంపుడు కట్టెక్కి నఖియ తా నపుడు

తనయు డున్నాడని తన బంధువులకు

గొనకొన పండుముల గురువుతో

దెల్చి

దండ మొప్పగ బెట్టి ధర్మనభ కెల్ల

గుండలున ధమికె గురువు సెలవంది

పకపక నవ్వుచు పలికె ముమ్మారు

ప్రకటనా విధుగూడి పరమపద

మరిగె.

దాయాది బలగము తమ యింటివారు

హాయని దుఃఖించి రాగుణ్ణుగాను

పొలపొల పొక్కుచు పొలతు లందరును

తలపట్టు బట్టుక ధైర్యపాటైరి

పాలవారిధిభవు పల్లికొండయ్య

పోలినేయుని చెట్ట పొనగంగ బట్టి

కలబంధువులు తాను కన్నీరు దుడిచి

జలధిలో స్నానంబు చేయించి తోటి

మరియాదతో వచ్చె మగువలు దాను

మసిలిసీని మారమ్మ, బోడావుల అన్నమ్మ తమ పుత్రులను
సిరిదేవి కొమరక్కలకు అప్పగించుట

కాంత చిచ్చురికిన ఘడియ లోపలను
మాతంగయింతులు మరి పైనమైరి
తమ పురుషులకు పొద్దు దండముల్
బెట్టి

అమరంగ ముస్తీదులైరి ఐదువులు
కడియముల్ ముంజేతి కంకణం
బులును

నడుము వడ్డాణముల్ నడిగుండ్ల
పేర్లు

ఐవిరెలు కమ్మలు బళువు పులిగోర్లు
నవురైన ముక్కరల్ నానుగ్రో
వులును

పతకముల్ మెడనూట్లు భటువుంగ
రములు

ముద్దుతో గజ్జెలు మువ్వలందెలును
పసుపుచీరెలు జాతిపట్టు రవికలను
మసిలి నాయుని తరుణి మారమ్మ
జోడు

బోనావు అన్నమ్మ పొలితి పుణ్యాం
గన

కొడకుల చంక గైకొనియు
నేతెంచి
కాటుక కన్నుల కలికి మారమ్మ
బోటి తిరుమణి పెద్దై పొలితి

అన్నమ్మ
వంతు కెక్కినయట్టి వరసుతుల
దెచ్చి

యింతు లిద్దరు వొచ్చి వినయంబు
తోడ

కొమరొప్ప సిరిదేవి కులగురువున్న
తమకంబు చెంతను తనయుల నిల్చి
“యుద్ధరంగము చెల్లు ఇద్దరి
కుమాళ్ళు

వొడ్డిక నిచ్చెదము వొప్పుకోరమ్మ
మనలిసేని కుమారు మరి బీరిసేని
శేఖువు బెందగదమ్మ సిరిదేవి సీవు
సంగట బోడావుల చెన్నమనేని
అంగన కొమరమ్మ అంబుకోపమ్మ
శృంగారముగ మమ్ము చూచు
యాదవులు

బల్లికురువ పోట్లాట

పొంగుచు బాలల పుచ్చుకోరమ్మ
స్తస్యపానము గల సఖియలు ఎవరొ
చిన్నబాలల అంది చేరదీయరమ్మ
సత్యవంతులు మీరు సఖియ సిరిదేవి
నిత్యము మా సుతు సీక్షింపరమ్మ
మా యమ్మ సిరిదేవి మా

కుమారకుల

న్యాయంబుతో ఎవరంది పెంచెదరు”
అని యిట్లు మారమ్మ అన్నమ్మ

సుతుల

కనుగొని హా యని కన్నీరు నింది:

“కడతేర్చి మిమ్ముల ఘనులను జేసి
నడుపు వారెవ్వరో నా యన్నలార :
ఆవుల వల్లమ్మ అతి పుణ్యశాలి
కావలసి మీ తండ్రిగార్లను బెంచె
ఇందు మిమ్మెవ్వరు ఈడేర్చి పెంచి
అందముగ రమ్మ పొమ్మను వారు

యెవరు ?

తల్లిదండ్రు లుండవలె తనయుల

బెంచ

ఎలమితో మరియొకరు ఏల పెంచెదరు:
మమ్ముల గన్నట్టి మా తండ్రులారా :
బ్రహ్మ యిటువలె చిన్న ప్రాయమున
వ్రాసె

కొమరుల గంటిమి కోటికి పడగ

అమరంగ ఎత్తుదామని వుంటిమన్న

పతుల వెంబడి మేము పైనమై పోవ
మతి యుండి యీ గతి మిము

సాకుపెవరు ?

పిన్న ప్రాయంబున బీరన్న నిన్ను
కన్నుల జూడను కారణము లేదు
చెన్నయ్య మిము దెంచి చెలగి ముద్దాడ
పన్నుగ మాకేల ప్రాప్తి లేదాయె

వారివారల చిన్నవారి లోపలను

పేర్వేర మిమ్ముల పిలుచు వారెవరు ?

చెన్నయ్య బీరన్న చేపట్టి మిమ్ము

తిన్నగ చెయిబట్టి తీసువారెవరు ?

తండ్రులు లేకుండ దైవంబు మీకు

అండ దప్పించె శివు డన్నయ్యలార :

ఘనులార : మీ తండ్రిగారి కైవడిని

ఎనయ లోకములందు విఖ్యాతి జెంది

ఈశ్వరు కృపచేత ఈడేరి పెరిగి

శాశ్వత కీర్తిచే వెలువగ మీరు

ప్రఖ్యాతి గలిపించి పగతుల ద్రుంచి

విఖ్యాతి జెందుడు విక్రములార :

వల్లపు వారింటి వాహిని నిల్పు

చల్లని హరుని ప్రసాద సేవితుడు

వర పెద్దిరాజేన వనిత గర్భమున

ధర కీర్తివంతు డుద్భవమయి రిపుల

కల్గి నణచుట కొరకు ఘన

పరాక్రముడు

కల్యాణ పట్నమున గలిగి యున్నాడు

రక్షించు మిమ్ముల రాజతడుగాగ
దక్షతు లెవరు ఇందరిలోన లేరు
ఈరేడు జగముల యెన్నికగాను
బీరన్న మీ తండ్రిపేరు చెల్లించు
తోడుగా చెన్నయ్య ధొరల సన్నిధిని
బోడావుల వారిలు పోకుండ నిల్పు
ధరను మీ తండ్రులు దాటిపోవగను
ఉర్విలో తమరుండ నుచితంబు గాదు
పరమ పత్నివ్రత పద్మినులార ?
బీరన్న చెన్నయను పెంచుకోరమ్మ !
పాలకాయ గోత్ర భామినులార !
బాలల బెంచి చేపట్టరో యమ్మ !
వరలేని సురియలు వాడని బంట్లు
విరుగు తలకుట లేని విక్రమోన్నతులు
వీరభద్రుం డితడు వేడ్క నా సుతుడు
బీరనాయుని మీరు పెంచరో యమ్మ
కంజముఖులార ! విక్రముడు

చెన్నయ్య

అంజనీసుతు రూపు యని పెంచరమ్మ
గోపిక వణులార ! కోమలులార !
అపద గడుపుడ అయిదువలార !
అతివ శిరోమణి అమ్మ సిరిదేవి !
మతిమంతురాలి వో మగువ కొమరిమ్మ
తనయుల బెంచుడి తమకు

సెలవియుడి''

అనగ సిరిదేవి కొమరమ్మ యిట్టనిరి:

“చక్కని మారమ్మ ! సఖి శిరోమణివి
అక్కరో మా యమ్మ అన్నమ్మ !

వినుడ

మేలంద కైలాస మేగెడువారు
బాలులపై నింత బ్రాంతులు ఏల ?
యాడవుల్ గోసంగు లే కాలమైన
పాదుస దాయాగి బంధులైనారు
తరతరంబుల నుంచి తమ వంశమందు
ఇరవొంద మిము బెంచి యూడేర్చినారు
పెంచినందుకు తమకు పేరు దెప్పించి
వంచన లేకుండ వారిగినారమ్మ
యీపట్ల మిమ్ముల విడనాడితేను
కాపట్టి మము హరుడు కడతేర్చగలడ ?
కారమ్మ మీ సుతులు, కాంత మారమ్మ
నారిమణి మా సుతులు, సన్నింట
దాది,

మాటలు నేర్చుట మరి ఒక దాది,
పట్టెమంచము వంచి పరపులు బరచి
నెట్టిన సుఖియింప నెరి ఒక దాది,
పిన్నప్రాయము గడిపి పెద్దవారైతె
చెన్నొంద చదు వభ్యసించ సాధనలు
నేర్పించి తేజీల నెక్కి యాడింతు,
తీర్చురులను జేసి తివిరి పెండ్లిండ్లు
కావించు నా సుతుల గారవంబులను,
పావనము జేయించు పద్మాక్షులార !
సమ్మతి నా మాట చక్కగా మీరు

నమ్ము మారమ్ము: వో అన్నమ్ము
 మమ్ము”
 అనుచు సిరిదేవి బీరన్నను తనకు
 పనిత తెమ్మని చాచె వనర
 హస్తములు
 నవ్వుచు మారమ్ము నాతి కందించి

అవ్వల నేతెంచె అగ్ని కెదురుగను;
 నన్నమ్ము నట జూచి నాతి కొమరమ్ము
 ‘చెన్నయ్య’ నిమ్ము ‘నా చేతికి’ ననెను
 కలకల నవ్వుచు కాంత అన్నమ్ము
 కలకంఠి కొమరగిరి కందించె నవ్వుచు

మాతంగ కాంతల సాగుమానము

బాలల నందించి పణతు లిద్దరును
 మేలిమి చేటల నోములు నోమి
 పుణ్యపు నీరాడి పోలెముల్ దీసి
 పుణ్యాంగనలై న భూసుర శ్రీల
 కిచ్చిరి దానముల్ యీవలావలను
 సొచ్చెను మారమ్ము సొరిది సమాధి
 పురుషుని తన కుడిభుజము సందిళ్ల
 పరగంగ తానిల్చి పణతి మారమ్ము
 తరుణి అందరి బిల్చి దండమర్పించి
 సరగున చిచ్చురికె సఖియ మారమ్ము
 మంచెపై నటు యెక్కి మగువ
 అన్నమ్ము
 అంచితంబుగ నిలచి అగ్నికి మ్రొక్కి
 దండమని సభకు సంతటను
 గుండంబు
 నిండు వేడుక జొచ్చె నెలత
 అన్నమ్ము

పూదోబు లిద్దరు పురుషుల గూడి
 వై భవంబున చనిరి వైకుంఠమునకు
 అనువంద యాదవ అంగన లెల్ల
 చనిరి బాలల గొంతు సదనంబులకు
 మరునాడు ఏతెంచి మరియాదలెల్ల
 మరియు గుండంబు సమాధి శోధించి
 అందు గల్గిన మేలు అనవాల్ జూచి
 కందువ తోడ పైకప్పిరి మన్ను
 సారమగు తమరున్న సదనంబు కరిగి
 బీరన్న చెన్నయ్య పేరుబలంబు
 అడిగిన విప్రు లిట్లని పల్కిరపుడు
 “కడువేగ వినుడి భీకరశాలురీరు;
 ఈ ధర యాదవుల యుద్ధరంగములు
 సాధించ గలిగిన సాహసులు వీరు;
 శివరూపు బీరన్న, చెన్నయ్య విష్ణు,
 నవసీతులై పుట్టివారు వీరిందు,
 కారణము తల్లిదండ్రీ కన్నబ్బివారు

వీరి ముచ్చట చూడ విధవంబు చేదు.

తగ వీరికిని మీకు దైవంబు ఇటుల

తగవు దప్పక చేసె ధనరుణంబులకు

మీరు పెంచుడ వీర్ని మిగుల సంపదలు

పేరు బలంబుతో పెరుగుచున్నారు

పెంచుడి బాలల పెంపుతో మీరు

మించును ప్రఖ్యాతి మీ వంశమందు”

వప్పిరి యా విప్రవరుల వాక్యములు

చొప్పున ఏనాళ్లు సూతకము దీర్చి

పంచభక్ష్యాజ్యముల్ బంధువర్గముకు

కొంచక నర్పించి కోలాహలముగ

భూసురార్చితముగ పుణ్యముల్ కలుగ

చేసిరి షోడశ చెలగు దానములు

భోరున కల్లందుల పోలినేయుండు

ధారుణిపై చొర్లి తల్లిని దలచి

కొలుకుల కన్నీళ్లు గోళ్ళ జిమ్ముచును

పలవించి పలవించి బంధువుల జూచి

“నను బెంచి ముద్దాడి నయము

గావించు

నెన రెటు బోయెను నెలత మారమ్మ?

చక్కని నీ మేను నమిసె నేడిందు

చెక్కల పాలాయె చెల్లంబో తల్లి;

పగదంపు పలావరున బాగై న మోవి,

నిగురు మంటలలోన నిమికెనా తల్లి;

తుమ్మెద రెక్కవలె తూలెడు కురులు

అమ్మయ్య మంటపాలాయెనా యిందు?

శిస్తయన మెడగుండ్ర చేరులు దెగియు

హస్త కంకణములు అగ్నిపాలాయె:

తల్లిదండ్రులు తనకు దరిదాపులేక

బల్లికుర్చు పట్టణము పాలైతి రిచట

పొలుపొంద ఎలమంచి పోవుచున్నాము

తెలియజెప్పడ బుద్ధి తెరవ మారమ్మ”

అని యిట్లు పోల్చేడు అడలుచుండంగ

అనువంద సిరిదేవి అతివ కొమరమ్మ

దుఃఖించి మది కొంత దృఢముగా జేసి

అక్కున పోల్చేని అలమి లాలించి

తోడుకు నిరుమేర తోయజాతులును

చేడుక తామున్న విడిదికి జనిరి

కలబంధువులు తాము కల

వంటకములు

నలరు పంక్తి భుజించి నంటు బాపించి

యాదవులు తిరిగి యలమంచికి ప్రయాణము సాగించుట

అనువంద సంవదల్ అచ్చోటు తర్లి
ఎనుముల మందకు మగంబె జనిరి
ఆమితమౌ దానశ్శ కన్న మొడ్డించి
ప్రమదముతో మసలమ్మ పేరు

జెప్పించి

మార్చేనిపేర బ్రాహ్మలకు దానములు
పొర్నవమి దినమందు పదివేల కిచ్చి
వత్తదానంబులు వైష్ణవుల కిచ్చి
పశువుల దానముల్ పరగ నర్పించి
పాటలగంధులు బాలరాజులును
కోటిలింగముల గ్రక్కున జూచి

పొగడి

కువలయాక్షు లన్నమిడి కొల్చి

వడియలకు

శివరాత్రి జాగరము చేసి రారేయి
పదివేల దివ్యలు పరమేశ్వరునకు
కొడువ లేకుండ మక్కువ సమర్పించి
అందు పండుముల శ్రీహరి పల్లికొండ
నందివాహనుని ఆనందమున గొలిచి
భూసురుల కర్పించి భూరి దానము
దాసులకు వస్త్ర గోదానముల నొస
పిన్నరాజులు తాను ప్రేయ

బంధువరు

ఎన్నగల కంపటిల్ వెలదు లందడును
సాపంక్తి సాగించి సకల వస్తువులు
వైపు అరువది పిండివంటలు మరియు
కూరగాయల తమరు గోరినటువంటి

పేరిన నెయ్యి సొంపలరిన చారు
షడ్రసాన్నంబులు సాపంక్తిలోను
వడ్డింప తృప్తిగా వనర భుజించి
పూడ్డుగ పోట్లాడి మొననిల్పినట్టి
ఎద్దులకు వైకుంఠ మేర్పాటుజేసి
మన్నీల మార్చేని మసలినాయినికి
అన్నెపాకు గోసంగు లతిబలాధ్యులకు
కోటిలింగములందు కోరి కైలాస

బాట సాగించెను పల్లికొండయ్య
తర్లిచె నెలమంచిదారి సంపదలు
పుర్లిచ మందలాపుల కంపటంబు
ఆవేళ నాదెండ్ల యను పురము జేరి,
గోవర్ధనుని పల్లికొండ తా వేడి
“పక్షివాహనః రామః బలభద్ర రామః
మచ్చ కూర్మావతార మాపాలి స్వామిః
వ్రేల కొండె తిన వెన్నుడ వీవు
తాల్మితో బలిని భూదాన మడిగితివి
చక్రధరః మధురకు చెలగి అలినాడు
అక్రూరు వెంబడి అరిగి చాణూర

మల్ల ముష్టికులతో మహిమీద బోరి
పల్లడవైచు బలభద్రావతారః''
కానుక లర్పించి కదలి మరునాడు
ధేనువుల తర్పించి తెరవలు దాము
వాకు వాగెపురము వల్లూరు దాటి
కాకుమానూరు నిల్కడ జేసె గురువు.
ముంగల సడుపించ మొనసి సంపదలు
మంగళగిరికి జేరె మరునాడు వొచ్చి
నరసింహులను జూచి అతిభక్తితోడ
కరములు ముకుళించి ఘనతతో వేడె
“నారాయణః మురాంతకః

సందకుమారః

శ్రీరామః జలజాక్షః శ్రీరమానాథః
గజరాజ వరద సుకౌసల్య పుత్రః
విజయంబుతో శరణు విలువిద్య రామః
శుభమస్తు నీకు భాస్కర వంశతిలక
అభయ మియ్యవె నాకు ఆక్రూర
వరదః''

అనుచు ప్రార్థన జేసె ఆ పల్లికొండ
వనర భూపుత్రిని వనజ దళాక్షి
సీతాంబికను జూచి సిరిదేవి పొగడి
నాతులు కృష్ణస్నానము జేసి రచట
అంబను ప్రార్థించె నా పల్లికొండః
“శాంభవి! పదివేల శరణమ్మ నీకుః
లంకలోపల బుట్టి లక్షణంబుగను
ఘోంకముగ దశముఖుని పోరి గెల్పితివి

శ్రీరమా శక్తివి సీత మా యమ్మః
కోరి వేడెద తమకు కోర్కె లీడేర్చు
చేసెద నీసేవ జనకుని పుత్రిః
దాసుడ నేను నీ దయ వుంచవమ్మః”
సీతాంబికను వేడి చెలగ మరునాడు
భ్యాతియౌ సంపదల్ కదిలె బెజవాడ
మల్లప్పకును ప్రణమిల్లి యాదవులు
పల్లికొండయ అతి భక్తితో వేడి
“భల్లాణు భూపతి పణతిని అడిగి
కొల్లగా కై లాస కొండ యిచ్చితివి,
శరణార్థిః శరణార్థిః శరణు మల్లేశః
కరుణించి మమ్ముల కరకంఠ యీశః”

అనుచు ప్రార్థనజేసి అచ్చోట్టు కదలి
ఘనమైన బాలల కన్న సిరిదేవి
జెజవాడయు తల్లె భేరి వేయించి
సుజనులందరు వినుచు శ్రీరాముకథలు
వీలూరు నిలచిరి యదుకులోత్తములు
జాలానాథుని సేవించి పొగడి

తేజమౌ యేలూరు తల్లె మరునాడు
రాజమహేంద్రము రఘుపతి నిలచి
పణతులు యాదవుల్ పల్లికొండయ్య
పుణుకకంచమువాని పూజించి మ్రొక్కి
గౌతమీ! స్నానంబు ఘనతతో జేసి
బహు దానములు జేసి బ్రాహ్మలందరికి
మార్కండ రాయుని మరి వేడిరంత

“మార్కండ యీశ్వర : మరి
సోమశేఖర :
అష్టమూర్తివి నీవు: ఆది రుద్రుడవు:
దృష్టముగ ముక్కన్ను త్రిపుర
సంహరి :”

యంచ నంతట వేడి యెలమి
సంపదలు
అంచితంబుగ తల్లె ఆ మరునాడు
పాటలగంధులు పరమేశ మేగి
కోటి లింగాలను కొనియాడె గురువు
“కప్పిన పులితోలు గండపెండెంబు
అప్పు శిరమున నిల్పు అమరేశ
శరణు : ”

రామలు తా ద్రాక్షారామము జేరి
భీమలింగము జూచి ప్రియముతోడి,
“కందర్ప సంహార: కామపాలుం:
నందివాహన: శరణు అఖిల లోకే :
బిరుదైన శూలంబు భీమలింగేశ :
నరమాంస మడిగిన నాగ లింగేశ: '
మట్టుతో పూజించి మదనారి గొలిచి
నట్టువ భోగాల నాతుల కెల్ల
పట్టు చేలంబులు బంగారుమాళ్ళు
దిట్టముగ యిప్పించి తివిరి మరునాడు
పిట్టపురంబున ప్రియముతో నిల్చి
ఆట్టహాసము సూకలాంబును వేడి
“ప్రభురాంబికపు : లోక పావన

మూర్తి :

అమరుల గన్నట్టి అమిత గీవాణి :
అమ్మ నీ మేను సాహస మోహనంబు :
సొమ్ము గావించెను సోమరవినేత్ర”
సీతాంబికను వేడి చెలగి మరునాడు
జాతర చేయించి చయ్యన వెడలి
సింహాద్రి పోట్లూర చేరి రందరును
సింహాద్రి అప్పని చెలగి ప్రార్థించి
“పరమాత్మ: పాండవుల పక్ష మురారి:
ఉరమున శ్రీలక్ష్మీ నుంచిన భోజ:
ఖగము నెక్కిన రౌత : గజరాజవరద:
సకలవిద్య ప్రవీణ: సఖుల నెరజాణ:
కృష్ణమాచార్యులకు కీర్తి బుట్టించి
దృష్టముగ నీ రూపు తెలిపిన దేవ :
పటుతరంబుగ మమ్ము పాలింపు”

మనుచు

అటువేగమున తల్లె ఆ మరునాడు
శ్రీకాకుళము జేరె చెలగు సంపదలు
శ్రీకాకుళము నున్న శ్రీకాంతు వేడి
“మాధవ: గోవింద: మందరోద్ధార:
నాదవినోద: హరి: నారాయణుండ:
పతివ్రతలగు త్రిపుర భానుల మనము
కౌతకక చెరిచిన కోదండరామ:
కరుణ దేవకిదేవి గర్భమున బుట్టి
తరుణి యశోదకు తనయుడైనావు:”
ఇంపుగా ప్రార్థించి యింతులు గదలి
పంపాద్రి చేరిరి పణతులు దాము

- : పల్లికొండాదులు పంపొందిని చేరి యలమంచిలోని

చల్ల వారికడకు దూతను పంపుట : -

బసవదేవుని జూచి పల్లికొండయ్య
వెన నేరములు చాల నెంచె నావేశ
“నమ్మితి బసవన్న! నాడు నీపట్ట
మమ్ము కృపజూడకీ మరియుద జేసి
కాపాడవై తివి కడకంట జూచి
పాపకర్మండవో బసవన్న నీవు!
అన్ని నోములు వక్కాటన లేక నీవు
పన్నుగ మమ్ము నెడబాపితి విందు
మొదట మిము నమ్మితిమి

మోసపోయితిమి

కదలి పోయితిమిడిచి కాణాచు లెల్ల
మామ లందరిని రణమందు పేరార్చి
మేము వేంచేసితిమి మీరున్నకడకు
తిలకించు మికనైన దేవతామూర్తి:
యెలమంచి పట్టణము కేగుచున్నాము
కృపయుంచు” మని మ్రొక్కి కూర్చి

చుట్టాలు

నిపుణత్వమున గదలి నెలక

లందరును

మార్గస్థులై యొక్క మాటున నిలిచి
శీఘ్రమున రప్పించి చారులతోడ
పల్లికొండిటు బల్గె ”పనిబడి మీరు

చల్లభూపతి సుతుల్ సాహసోత్తములు
ఎలమంచి పట్టణము ఏలుచున్నారు
నిలువక మీరేగి నృపవసులతోడ
అన్నలు తమ్ములు అందరునున్న
పిన్నయకు దెల్పుడి ప్రియవాక్య

మొకటి

ఆవుల పోలాజు హతమైన వార్త
మా వంశ తిరుమందుల మల్లు చెల్లినది
చెరుకూరు యుద్ధమున చెల్లినందరిని
తరుచైన గాయముల్ తనకు నాటినది
అందరిని శివపురికి అంపించి నేను
పొందైన అర్థవీడు పురము జేరినది
పణతుల బాలల బంధువర్గమును
క్షణమాత్రమున లేచి సాగించి బాట
పైనమై యెనిమిది పదియు గడిచినది
వైనమున బల్లికురువను జేరు వార్త

అచ్చట గలిగిన అనిమొన వార్త
యిచ్చట బాలలు విడిబడి ఘోర
బత్తుడు అయితన్న పరగ ముప్పున్న
పుత్తన ముద్దన్న పోలివేయుండు
నాచకూళ్ళనాయుడు నర్భకులెల్ల
చేసిన అనిపేరు జెప్పి తమ బిరుదు

చదివించి భూపతుల జంపిన వార్త
కదన భీకరశక్తి కల్లందులవారు
మారినేయుండును మడిసిన వార్త
పేరుగల మాతంగబిరుదు మసిలన్న
గతమైరి యిరువురి కాంతలు అందు

పతుల వెంబడి చిచ్చుబడిరని దెల్పు
బాలరాజుల కెల్ల పైసిండి పోట్టు
ఈలాగు నడిచిన దిదిగాక ఒకటి
పండుముల మీదాప పణతి సిరిదేవి
యిందుముఖి కొమరమ్మ యింతు

లందరును

అర్థముతోడుక ఆలమందలతో
గొబ్బున వచ్చి” రని లకోటలు వ్రాసి
యింపైన యెలమంచి నేలు

పిన్నయకు

పంపించ పండుముల పల్లికొండయ్య
వారిమణి సిరిదేవి “నా కుమారులకు
కోరి దీవించెనని కొడుకుల కనుమి,”
అలివేణి కొమరగిరి “అల్లురందరకు
వలనొప్ప దీవెనల్ వాడితి ననుమి”

చెలగుచు యారీతి చెప్పివారంత
సెలవిచ్చినంతనే శీమమె వారు
చల్లభూపతి పుత్రు సరసు లేగురును
మొల్లముగ కొలువుండి

ముచ్చటాడుచును

ఉన్న సమయంబున ఈవలావలను
మన్నె నాయకవరుల్ మరి

కొలువగాను

యెట్టిలతో సాము సేయింపుకొనుచు
దిట్టముగ పొట్టేలి తాకులాటలను
వకచెంత తేజీ హయాశ్శిత్రోట

నొకచెంత పక్షుల నోటికాట్లాట

ప్రకటితంబుగ విప్రబల సమూహంబు
సకల పురాణాది శాస్త్రముల్ నొడువ

కైవారమొంది మాగధులు చేయంగ

దైవాంశ పుత్రు లుద్ధతి నున్నవేళ
చారులు నరుదెంచి చల్లపిన్నయ్య

చేరువ నిలుచుండి శరణార్థులనిరి

పండుముల రఘుపతి పంపిన లకోట

అందివ్వ చదివెను అన్నపిన్నయ్య

: - చల్ల పిన్న మనీడు పోలురాజుదుల మరణమునకు

దుఃఖించుట :-

తలయూచి దుఃఖించి తమ్ములందరికి
కల బంధువులకు నక్కడనున్న

సభకు

వినిపింప నాశ్చర్య విస్మితులైరి

కనలికన్నుల నీళ్ళు కల్వలైపార

చల్లపిన్నమ నేడు సభవంక జూచి

యెల్ల విధంబుల నెలగెత్తి అడిలె

“విను సహోదరులార! విక్రములార!

మన మెలమంచి నెమ్మది నేలుచుండ

తండ్రి చెల్లెనటంచు తనయులేగురును

పుండక యెలమంచి వొదలి పోనేల:

ఇంపుగాదని మమ్ము విడనాడి పోయి

పంపాది యేలక, పాళ్ళు బోనేల:

పోయిన నేగురొక భూములకు బోక

పాయదెరువుగ సీమపాలుగానేల:

అటుగాన నైన తమ అతివల గూడి

నిటలాళ్ళుడు దయచేసి యిచ్చిన

సుతుల

అతిగారవంబుల అనుదినంబులను

హితవుగా బెంచి పోషించుట లేక

యెక్కడెక్కడ వార్ని వెనక వేసుకొని

అక్కడక్కడ చెల్ల అజు డేలవ్రాసె?

అదిగాక తమపాల అని గలుగువేళ

కదనముకు మము బిల్వ కలదియ్యలేక

పిలవిన తలచిన పినతండ్రి వొరుల

కలసి తమ పాదముల కడ పేరువాడి

చేతుమో యుద్ధంబు చెల్లుదుమో

యందు

ఖ్యాతిని పోలాజు కైవ్రాలి వెనుక

బాలుడు ఐతన్న బల్లికురువందు

కోలాహలము రిపుల కొట్టి చెండాడె

ఎంత విక్రమశాలి యెన్నంగ రిపుల

పంతంబు గల్గు భూపతుల నిర్ణించి

దాపున యుద్ధంబు తమగు జేరంగ

ఈ పట్లనైన మము విన బిల్వగౌద:

ఇన్నిటికి మాభాగ్య మెంచుకోవలెన:

అన్నలు తమ్ములు అమ్మ సిరిదేవి

కొమరగిరి మాయత కొడువ

మరుదురును

రమణియ్య మాబావ రఘుపతి

మొదలు

వచ్చినది పదివేలు వారి భూములకు

మెచ్చ తమ భాగంబు మేలు కీ పలును

పక్షపాతము లేక పంచి మాక్కి

అక్షయంబుగ నేలుమనుడి రమ పాలు తల్లికి పదివేల దండ మనరన్న :
 తమకు లేదనుమాట ధర్మమా తమకు చల్లని మాయత్త సఖియ కొమరమ్మకు
 విమలముగ సరిబాలు నేలుమను శరణార్థుని యేము శంక లేకుండ”
 భూమి” అరలేక పిన్నయ్య అంపె చారులను.
 అనుచు లేఖలు వ్రాసి అంపె పిన్నయ్య పంపగ నటువారు పైనమై వచ్చి
 “ పనిబడి మా బావ పల్లికొండయకు యింపలర రఘుపతికి నిచ్చి రా లేఖ.
 జాగిలి పదివేలు చేసె ననరన్న : వివరింపగను చూచి విని తలచూచి
 శ్రీగిరి వరపుత్ర సిరిదేవి కిప్పుడు కవగూడి సంపదలు కదలుమని పలికె

పల్లికొండాదులు యలమంచిని సమీపించుట

సెలవిచ్చినంతనే సేన లన్నియును స్పష్టముగ పల్లన సవరించి కలిత
 యలమంచిపురి బయలు విడిదిగా నిల్వ మూహూర్త నక్షత్రమును విచారించి
 మరుదులందరి బిలిచి మర్మముల్ విహితము నశ్వంబు వేడ్క నెక్కించి
 దెల్పి తడయక సెలవిచ్చి దళముల తోడ
 సరగున ఐతమ సాహసోత్తముని నడుపించ ఐత భూనాథ శేఖరుని
 వప్పుగా శృంగారవంతుని జేసి వరుస బంధువు లిరువంకలయందు
 చెప్పవలసిన బుద్ధి చెవిలోన నొసగి తురగము ల్లంఘించి ధుమికించు
 దళముల మన్నెసరుదారు లందరిని కొనుచు
 వైశమె అయితన్న వెంట నడుమనెను మల్లేఖ వరపుత్ర మహిత చారిత్రు
 బావల మరుదుల పటుసహోదరుల . అల్లన బత్తినన్నశ్వంబు నెక్కి
 వేవేగ అయితన్న వెంట నడుమనెను క్రమ్ముక నడిపించె కంభాణవంబు
 రాయమన్నీల హేరాళముగ బిలచి ముమ్మన్న సిరిబాల మొగి
 ఆయడ నయితన్న నంటి నడుమనెను హయంబెక్కి
 అష్టమంగళి యనెడి అశ్వంబు దెచ్చి

అన్న వెంబడి నడిచె అమిత
సాహసుడు
యన్నంగ మొనపీరు డమిత
విక్రముడు
తగు బావమరిది పుత్రమ రాజబలుడు
వొగి హయంబెక్కి కడు వొయ్యాళి

తోలి

కట్టెంబు నల్గించి కమ్మి వుర్కించి
మళ్ళించి బావ సమానమున గదిలె
వాజిపై నెక్కి నేతివారి ముద్దన్న
రాజితంబుగ నడిచె రాజు దాపటను
పొంగి కల్లందుల పోలినేయుండు
ముంగల నడుపించె మొన ఘోటకంబు
తక్కిన బంధువుల్ తగిన తేజీల
ఎక్కి నడిచిరి రాజు ఇరుపార్శ్వ
ములను

కటపెట పెద్ద నగర మ్రోతలును
లొటిపీటలపై కట్టెలమైన నాద
పరపైన కొమ్ము తప్పెట్లు గిడుగిళ్ళు
పరగ థక్కలు పెద్ద బాకలు నాద
తంబూర తాళ మృదంగ నాదములు
రంభాంశ వరసతుల్ రాగముల్ బాడ
ఆటలు పాటలు అంగరంగముల
దాటుగ అయితమ ధరపాలు ముందు
క్రమముతో వంది మాగధులు
నుతియింప

రమణీయ్య వింజామరంబులు వై ప
బ్రాహ్మ లాశీర్వాద పారాయణంబు
సౌమ్య శ్లోకార్థముల్ చదువుచు రాగ
ఆటమీద కులగురు వయితన్నతోడ
“ఇట చూడు అట వొద్దు ఈ
లక్షణములు”

తెల్పుచు దొరముందు తేటగా బయిలు
కొల్పుచు చిరుత కోల్కరాద్దు బట్టి
పట్టుగ మరిదితో పల్కులాడుచును
చట్టముగ తను పాదచారియై నడువ
వెనువెంట సిరిదేవి వై భవంబలర
చనుదేత యలమంచి సామీప్యమందు
మనమార యున్న సమాధులు చూచి
మునుపు తమ తాతలు ముత్రాతవారి
స్థాపనము జేసిన స్థళము గోరీలు
గోప్యముగ చూపెను గోవిందమూర్తి
తిలకించి ఐతమ ధీరపుంగవుడు
వలనొప్ప అశ్వాన్ని వొయ్యన డిగ్గె
అందలాల్ వాహనము లందర డిగ్గి
వందనము జేసిరి వై నవైనమున
వొలురాజు వేయించు వసంత

తటాకములు

బలభద్రు డయిత భూపాలునికి జూపె
వొలనొప్ప ఐతమ వసుధేశుడు జూచి:
“అలనాటివారు పుణ్యాత్ములు బావ !
తరి ముత్తరాజు మీ తాత గావలెను

కరకంతు దేవకము గట్టించినాడు

క్షీతిలోన కీర్తి నిక్షేపముగల్గె

అతడు పుణ్యాత్ముండు అనదగు

బావః

అనిహించి పొగడుచు అటు దాటిరాగ

“ఘనమైన యలమంచి కందకము

కోట

కోటపై కొమ్మలు కొత్తశంబులును

మేలైన భవనముల్ మేడవాడలును

కనుపించె కంటివే ఘనుడ

అయితన్నః

“కనుపించె బావ నే కంటి

కన్నులతో

అని రాగ, “వల్లమ్మ అగ్ని

గుండంబు

అనువంద చూడు వో అయిత

భూపాల :

చూచి హయము డిగ్గి సొరిది

బంధువులు

ఆచారవృత్తిచే అమ్మగుండముకు

ప్రదక్షిణము తిరిగె బల సమేతముగ

ముదమున జాగిలి మ్రొక్కి కడ

నిలచి

అలివేణి సిరిదేవి అత్తగుండంబు

తిలకించి “నీ సుతుడు తీరెనో యత్తః

నాగతి యిటులుండె నాపాలి బ్రహ్మ

యీగతివ్రాసె”నని యిలమీద వరల,

కొమరగిరి తమతల్లి గుండంబు జూచి,

అమితమౌ దుఃఖమున “అమ్మమ్మ”

యనుచు,

“అన్నలు యేగురు హతమైరి తల్లిః

కన్న భూములు విడిచి కడభూము

లకును

అని చేసి అన్నలు హతమైరిగదవె

కనుగొనవమ్మ నను కాంత వల్లమ్మః”

అని చాల చింతించి అచోట్టు బాసి

ఘనవేణులును తాను కలసి యేతేర

ధన్యు డయితమరాజు తగు బంధు

వరులు

చెన్నొంద వచ్చిరిని చల్ల పిన్నయకు

వినుపింప సంతోష వివశాత్ములగుచు

చల్ల పిన్నమనీడు తన తమ్ములతో గలసి అయితమ రాజాదులకు స్వాగత మిచ్చుట

అనుజులు తాను కట్టాయ త్తపడుచు
మనవారు వచ్చిరని మాటిమాటికిని
మనమున సంతోషమంది పిన్నయ్య
భేరీలు కొటపై భోరు కల్పించ
బారు సేయించిరి బహుభిరంగులును
చొక్కమౌ నగరంత శుద్ధిజేయించి
గ్రక్కన కుంకును కలియాపి జల్లి
వౌలురాజు కొల్వొ చావిడిని కస్తూరి
కలయ బూయించె నరమడియ

లోపలను

ఎలమంచి పట్టము ఎల్ల వీధులును
నలరు పచ్చని తోరణములు గట్టించి
తమ్ములు మంత్రులు తాను

బంధువులు

సమ్మతి తనవెంట సాహసుల్ రాగ
పూలహారంబులు బుక్కాయి అగరు
పూల చేలంబులు పునుగు జవ్వాజి
దివ్యమౌ భూషణాల్ దివ్యవస్త్రములు
భవ్యమౌ భువిగల్గు ఫలము

వస్తువులు

పట్టించుకొని తాను పల్లకి నెక్కి-
నెట్టన పిన్నమనేయుండు గదలె

పండుముల బావకు పల్లకి యొకటి
అందమౌ పల్లకి అయితన్న కొకటి
బత్తినయ్యకు వాజి పంచెవన్నెలది
ముత్యముల పల్లనిది ముమ్మన్న కొకటి
అమ్మకు ఆత్తకు అందలాల్ రెండు
ఇమ్మైన యెలమంచి వీధిన గదిలె
కందు నగారలు కావికొమ్ములును
మించుక నాదు భూమినిన విధము
చల్ల పిన్నమరాజు సరసుండు గదలె

పుల్లసంబుగ మంచి వీణె పాటలును
ప్రకటితముగ భోగ పాటకతైలును
సకల విద్యలవారు సందడి గొనగ
అట్టహాసంబుగ అన్నదమ్ములును
పట్టభద్రులు నిత్య పావనోత్తములు
బావను గనుగొని పల్లకిల్ డిగ్గి
బావంబుతో చచ్చి పదములకు

మొక్కి

తమ్ములు తాను ఐతన్నను జూచి
క్రమ్ముక దుఃఖ సాగరమున నేడ్చి
“బాలప్రాయంబున బ్రహ్మదేవుండు
ఈలాగు తండ్రి మిము విడనాడ

వ్రాసె

తండ్రిగా రటువలె తమ్మును విడచి
వుండక మరణముకు వూరెళ్ళి పోయిరి
పోయి మము బిల్వక పోట్లాడి రామె
ఆయెడ కైలాస మందె నైతన్న
మూడు తరముల బావ మూల

బ్రహ్మంబు

గాడి బల్లెపు పోట్లు కడితేరి వొచ్చి
మిమ్ము తోడ్కొని రాగ మీకడ్డమొచ్చె
యిమ్ముడక్కమరాజు వీరభల్లాణు
పిన్న బాలబటంచు ప్రియమింత లేక
వెన్నంటి మీమీద విడుకొనినపుడు
మము బిల్వ కటుయేల మరచితో

యన్న :

మిము చేయనిత్తుమా మిగుల కార్యంబు
బాలరాజులు మీరు పగ కెదురించి
చాల శాత్రవులను చంపి మీకీర్తి
ఆవుల వారింటి కపకీర్తి లేక
నీవు నిల్విన కీర్తి నిండె లోకములు
అయితన్న:మాకెందు కని లేక చిక్కె

కయితప్పు చేసితి కల బిల్వలేక
చాలు ఐతన్న నీ సాహసము వింటి
మేలు మన వంశమును మించితి ప్రజ్ఞ
మామలందరిని సీమల పాలు జంపి
క్షేమమున బావ మము జేర వచ్చితివి
మార్పేడు చెల్లెనా మరి పోలినేడ :
నిర్భయంబుండెనా నీవు పోట్లాడ
మా మామ చెల్లెనా మరిది పుతన్న :
ఆమారు బల్లికురువందుల నిలచి: ,

అటు సాగి తల్లికి అత్తకు మ్రొక్కి
కటకటా దుఃఖంబు కన్నీరుదుడిచి
అందలాల్ దెప్పించి అతివ లందరిని,
ముందుగ నెక్కించి మ్రొక్కి
వస్తువులు

అత్తకు తల్లికి అర్పణము జేసి
పుత్రముల కిప్పించె పులిత వస్తువులు
బావకు పచ్చల పల్లకిప్పించె
పావనమైనట్టి పదకంబు లిచ్చె
ముందర పల్లకి మోతాదు జేసి
అందులో నెక్కించె అయిత

భూవరుని ,

పంచవన్నెల లేజి బత్తినన్నయకు
కొంచక ఎక్కించి గొడుగు బట్టించె,
ముత్యాల తేజిపై ముమ్మయన్న నిల్పి
ముత్యాల గొడుగు లిమ్ముగను

బట్టించె,

తగువైన మరుదులకు తగు
వాహనములు

తగవొప్ప నిప్పించె తమ్ములు దాను,
మదినుబ్బి సంతోష మార్గంబుగాను
పదిలముగ దళముల బారు సాగించి
యాదవ సింహులు యలమంచి

బయలు

సాదనల్ సేయుచు సంతోషపడుచు
తురగముల్ హఠాఘోషి ధుమికించు
కొనుచు
తరుచుగా కత్తులు తాటింపు కొనుచు

బంధువర్గము రాజు పట్లకిచుట్టు
అందంబుగా వారు అశ్వాల నెక్కి
అష్టదశవర్ణాల ఆసహాయ పరులు
నిష్ఠతో ఐతమ నృపతి గొల్చుచును

చనుదేర ముందర చల్ల పిన్నయ్య
చనువరుల్ తాను రాచన్నతో మాట
లాడుచు ముందర ఆటపాటలును

అయితమరాజు నగర ప్రవేశము

పాడంగ యలమంచి పట్టద్వారంబు
చేరి పిన్నమరాజు చారుల బిలచి
కారుపోతుల జోళ్ల ఘనుని ముందరను
నరికించె పిన్నయ్య నయద్వారమందు
పరువడి నడిపించె పాలకిల్ ముందు

బలసమేతము నరపాలుండు రాగ
ఎలమంచి పురపీఠి వెలదులందరును
అడుగడుగు నివ్వఁగి హారతులివ్వ

పడుపు చెలులు నాటపాటలు బాడ
మేడలెక్కుక చూచు మెలతలు కొంత
గోడలెక్కుక చూచు కోమలుల్ కొంత

కలికి చక్కని రాచకన్నె భామినులు
చిలుక పల్కులు గుల్కు శ్రీలును

గూడి

కనువిప్పి అయితన్న కంఠీరు జూచి
వనితలు నిలుచుండి ఫర్నించువారు

“రాజులెందరు లేరు రాష్ట్రమున

అయిత

భోజునకు సరిరారు బోది ముమ్మాటికి
ఈ చూపు ఈ తోపు ఈ రూపురేఖ
ఈ శాలు ఈ మేలు ఈ కాలువాలు
ఈ మోము ఈ గోము ఈ జోము

ప్రేము

సీమాధిపతులలో చూడలేదమ్మ :
ఈ ముక్కు ఈ చెక్కు లీ నొక్కు
లదరి

మేమెక్కడను జూడ మెలత నేజెల్ల :
ఈ తళుకు వగగుల్కు ఈ మెళుకు
గళము

వో తరుణి నే గాన వర భూపతులలో
ఈ బాహు లీ గేహు ఈ లాహు

నడుము

వో బాల నేనెరుగ నొక పురుషునై న :
ఈ పిరుదు ఈ బిరుదు ఈ ఆరుదు

నరుని

వో పద్మగంధి : యెవ్వరు లేరు జగతి

ఈ తొడల్ ఈ నడల్ ఏ రాజులందు
నాతోడు నీడ: యెన్నగనై న వినము:
ఈ పిక్క లీ పెక్కు ఈ సొక్కు
మనుజు

నే పట్ల పరికించ నేణాతులార :
ఈ పాద మోపాద మేపాదునై న
చూడలేదమ్మ సరశూరు లెవరై న:
ఈ వ్రేళ్ళు ఈ గోళ్ళు ఈ మోము

కాంతి

భావాంతరమునై న పరికించమమ్మ:
వొలురాజు పొత్తుడట వో సఖులార:
వలరాజు దీటు సరివాడమ్మ యితడు:
పోలురాజుకు మధ్య పుత్తుడట

యితడు

చాల సోముని దీటు చాయ గలవాడు:
పరమేష్ఠి యెన్నాళ్ళు పనిఱుని తీర్చె
సిరిదేవి గర్భమున శిశువు అనిపించె:
ద్వాపారమందు వసుదేవ దేవకికి
గోపాలకృష్ణుండు కొడుకయి పుట్టి
వ్రేపల్లిలో పెరుగు వెన్నయు మ్రుంగి
గోపకాంతల నేలుకొన్న విధమును
ఆలాగె యీ పురుషుడది చేయగలడు:
కాలకంతుడు నిక్కముగ నీవరకు
కావలసి బ్రహ్మకీ క్రమము వినుపింప
తీవరంబుగ నితని తీర్చుటగాక

యెలమంచిలో నున్న వెలదుల చెరువ
తలపెట్టి వచ్చె ఐతమ రాజవరుడు:
వన్నెగల తేజిపైవాడు ఐత్తుండు
అన్న గావలెనట అలివేణులార :
ఎడమ భాగమందు నేగు ముమ్మన్న
తడయక యీ రాజు తమ్ముడు
సఖియ:

పచ్చల పల్లికి పరతెంచువాడు
మెచ్చు లయితమరాజు మేనబావటను:
సరసన నేతెంచ సాహసుల్ యెవరో
మరియు ఐతమరాజు మరిది

యటకొమ్మ

మద గజంబుల దీటు మనుజు
వర్గంబు

కొడువ వారలు మెచ్చు కులబంధు
జనులు"

కలకంతు లిటువలె కని మిగుల పొగడ
చెలరేగి సేసలు చల్లి దీవించి
శుభ జయమంగళ శోభనాల్ బాడ
విభవము రవి సోమ వీధులయందు
సకల మార్గంబుల చల్లపిన్నయ్య
ప్రకడమౌ యలమంచి పట్టంబు జొచ్చి
ఆస్థాన మంటపమందు సింహాస
నస్థలము దోడై చెప్పె నన్నదమ్ములను

పల్లికొండ అయితమరాజును చల్ల పిన్నమనీని.

సింహాసనముపై కూర్చుండ బెట్టుట

అరఘడియ కూర్చుండి అటువెనుక లేచి
సొరిది దివాణముకు చొచ్చి పోదలచి
గవ్వారంబు ననుచు కడువేడ్క వచ్చి
సింహాసనము నుంచి క్షితిపాలు డనుచు
కరములా ముకుళించి కనుగీతె గురువు
తక్కిన రాజులు తమ బంధువరులు
మ్రొక్కిరి సభయంత మోదంబుతోడ

నాదించి భేరులు నరనాథు ముందు

బోధించి భటజనుల్ పొగడి రవ్వేళ
రంతులు ఛాలించి రఘుపతి నిలచి

పంతమున ఐత భూపాలునితో బల్కె

“వల్లవుల ఐతన్న! వంశ విస్తార!
బల్లికురువ రణశూర! భద్ర ప్రతాప!
సోమకుల గోత్ర! విస్తార ప్రతాప!
నా మనవి వినవోయి నరనాథచంద్ర!
పరగంగ యలమంచి పట్టంబు నీవు
కరుణతో పాలించ కారణముంది.

చల్ల పిన్నమరాజు, చల్ల గోవిందు,

చల్ల అచ్యుతుండు, చల్ల కోనేరు,

అటు చిన్న తమ్ముండు అల

వేంకటాద్రి

యిటువంటి బలవంతు లిట నేటినుండి
పట్టము పాలించ పనిలేదు, నీవె
పట్టభద్రుండవు బాల రాజేంద్ర!
దిటముగా” నని బల్కె ధీరపుంగవులు
అటు విని పిన్నయ్య అన్నదమ్ములును
భావబుతో తన బంటుతన మిడిచి
చావ కెదురుగ నిలిచి పలికె

పిన్నయ్య :

“బాప! నీ మనసులోపల వున్న

మహిమ

అవేళ కానలేనయితి నా మదికి

మోస మాయెను బావ ముందెరుగనైతి

ఈ సాహసోత్తముల్ యీ రాజవరులు

ఈ బంధువులు గోప వీర కుమాళ్ళు

నీ బలాబలములు నీవు మొదలుగను

చొక్కమో యలమంచి చొచ్చి

రాగలర :

అక్కరతో మనవారు అనుచు

తెలియకను

తమ్ములు నేను మీ తావు కెదురేగి

నమ్మి తోడ్కొని తచ్చినంబుల కింత

పని చేయతలచితివి పల్లికొండయ్య :
 మనమున సంతోషమందెనా నీకు ?
 నృపతి హరిశ్చంద్రునకు కౌశికుడు
 విపరీతము గల్పించి వెలది సుతునమ్మి
 మహిపాలుడును చెడ్డ మానవుఁ గొలిచి
 వహికెక్కి తా త్రివంతు డయ్యతడు :
 దశకంఠు కొల్లపులో తమ్ముని డన్ని
 రసికుండు ఎన్నాళ్ళు రాజ్యంబు నేలెః
 ద్వాపర యుగమందు ధృతరాష్ట్ర)

సుతుడు

ఆ పాండవుల జెఱచి అతడు

యేమాయె:

పాపపుణ్యంబులు బావయ్య నీవె:
 కోపంబు మాకేల? గొడ్డగానేల?
 మాపాలి జయపాల: మదన గోపాల:
 భూపాలకులు మీరె: భూములు మీవె:

బాల లందరిని విభాగంబు చేయ
 చాలగా పెంచితివి సర్వేశు కృపను
 ఎత్తితివి పెంచితివి యేగురిని మమ్ము
 పొత్తున పాలుగ్గు పోసి పెంచితివి
 కాబట్టి మిమ్ము వెక్కసము లాడితిమి
 రాబట్ట పోగొట్ట రాజపు నీవు:”
 అనుచు నేగురు వచ్చి అడుగుల కెరగి
 వినతులై నిలుచున్న నిటు జేరబిలది
 మరియుదతో వారి మందిరంబులును
 దరిజూపి వారికి తగిన గ్రామములు
 ఏగురికి నొకటొకటి యేర్పాటు చేసి
 భాగించి అయిత భూపాలునికి జెప్పి
 పంకించి యలమంచి పట్టణము గట్టి
 హరిగురువు తమ మామ ఆనతి నిల్చి
 మరి వేగ నుండె యలమంచి పట్టణమున

కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ

[కాటమరాజు పట్టాభిషేకము]

—: కృత్యాది :—

శ్రీమహాదేవుండు శ్రీమాధవుండు
కామిత వరదుండు కమల సంభవుడు
శంకరుడు నుహలక్ష్మి శారదాదేవి
పంకజహితుడు కుసుమదబాంధవుడు

తాను

పపనజు డష్టదిత్సాలురు మరియు
నవగ్రహములు కథానాయకుండైన
వానిని జంగమనువానిని బ్రోవ
మానితంబుగ నతని మహిమ

గానియాడ

అతడున్న పట్టణం బతని వంశంబు
చతురత వర్ణింతు జగమెల్ల నెరుగ--
నెలకొని కృష్ణవేణి సాగరములు
కలసిన యచ్చోట గల దొక్క-

పురము'

బాంధవులు సకల సంపదలగూడి
చంద్రకరాధీశు పురవరం బనగ
కొడిలేని వాడలు కోడిగూడెములు
కడలేని శృంగారక వనములూను
పొడవు దేరినయట్టి బోర తలుపులును
ఎందు జూచినగాని అందె పట్నంబు
సందశింపుచు వేదశాస్త్రముల యందు
అందరు అందరే ఆది భూసురులు
నగధైర్యముల ననేక శత్రుముల
నెగడిన వారచటి నృప కులోత్తములు
విల¹ నెంచ గలిగిన కుబేర వల్లభులు
వలమి కోడికి పడగెత్తిన వారు
పాడిపంటలచేత బలిమి కలుములను
పుడమిపై వైశ్య యాదవ

శూద్రులూను

మరియు తక్కిన జాతి
మానవులు గాగ
గురుమీర సకల దిక్కుల వారనంగ
బంగాళి యవనులు పల్లె పరాన్లు
ఇంగిలీసులు పరంగు లొకంగులును
దినమార్కులను నొక్క

దేశవాసులును

ఖాను పరాణీలు కలువ దేహరులు
చాల గలిగినయట్టి జనపాలకుండు
ఆ పట్టణములోన యాదవోత్తముడు
శ్రీపతి దాసుండు చెల్లవైనవాడు
కోరి గంగాళపు కులపావనుండు
రామకృష్ణమ దాన రాధేయు డతని
కోమలి పెద్దమ్మ గురు దయాపూర్ణ
ఆ దంపతులకును అధిక పుణ్యుండు
యాదవాన్వయ మణి యెనయ

జన్మించి

రాగయ్య మిగుల అనురాగంబుతోఁగ
భోగ దేవేంద్రుండు బుధ సన్నుతుండు
అతని సతులద్దరు అంత్రెమ్మ ఎర్రమ్మ
పతిమెచ్చు సుదతులు భాగ్యలక్ష్మణును
ఆ సతులలోపల అంత్రెమ్మ కనియె
వసుమతిలో వన్నె వాసిగల సుతుల
అయ్యన మరి జంగమయ్య అనువారి
అంతట యర్రమ్మ అతిమర్దవారి
కాంత గంగాళివాలయము వెలయి

సొరిది మన్మథుపంటి సుందరాకారు
నిరవుగా గురవయ్య నాయమ్మ
గనియె

సరసమై ముగ్గురు జగమెల్ల మెచ్చ
ఆతని సత్కిర్తి అరుషమై వెలయ
ఆ ముగ్గురిలోపల అర్ధార్థులకును
కామిత ఫలదాన కల్పవృక్షంబు
రమణ యాదవులతో రాజపూజితుడు
గుణమణి కొమనాల గోత్రవల్లభుడు
జంగము సుజన ప్రసంగ విభవుండు
ఆ జంగమయ్యకు అర్ధాంగలక్ష్మి
భూజనులు పొగిడేటి పుణ్యనిధియైన
పుసులూరి వంశాబ్ధి పూర్ణచంద్రుండు
నిజరాజు అక్కులు నెర సుజనుండు
అతని కాంత గురమ్మ అన్నపూర్ణకును
ప్రతిసేయ దగును ఈ పణతులలోన
ఘనత నా యిద్దరికి కరుణ గల గంగ
తనయురాలై పుట్టె తగ కీర్తిచేత
అత్తవారింటికిని అలర పుట్టింటికి
దిట్టతనమున వన్నె తెచ్చిన కాంత
చుట్టాల సురభి యని సుజనులు మెచ్చ
భట్టు బ్రాహ్మణులకు బంధు లర్థులకు
పిన్న చెయ్యెరుగని ప్రియము

కృపగలది

తనను భూజనులు చుట్టాలు పొగడంగ
ఆ కాంత గంగమ్మ కా జంగమయ్యకు

చేకొని బ్రహ్మగూర్చె చేర్చు మీరంగ
ఆ యిద్దరెలమితో అధిక సంతోష
కాంతులై యుండి గంగాళ పురవరము
జలరాజు చంద్రుండు జంగ మొకనాడు
అలర తనయింటి మొగసాల

యందున్న

తమ్ములు బ్రాహ్మలు తన కులస్థులును
ఇమ్ముల గూర్చున్న ఎలమితో నడుమ
సరిగ చుక్కలలోన చంద్రునివంటి
ప్రియముగ తగిన కుర్చీపీటమీద

కూర్చుండి

తొల్లిటి యాదవుల వినుతించి

చతురుడై పలికె

తన బావమరిదిని - మారయ్యను -

తప్పక చూచి:

“ఎనయంగ కట్టెబోయిన వారియింట
మతిగల వాడవు మరి చెప్ప చదువ
అతి నేర్పుగలవాడ వమర మారయ్య;
సకల యాదవ కథలు చదివి చెప్పితివి
వకటి నిన్న డిగెద వనర గావించు
ఆవులన్నను కల్యాణమందుండి
ఏ విధంబున దెచ్చి రెవరింట పెండ్లి
ఏ విధంబున జేసి రెల్ల యాదవులు
సుముఖుడై, తొల్లి కృష్ణుడు దెచ్చినట్టి
తమ్ముక. మెక్కించి రే తగవున నతని

పట్టంబు గట్టి రేపగిది చేపట్టి
ఆ కథ నాపేర అంకితముగాను
చేకొని చక్కంగ చెప్పింపు” మనుచు
పొలుపొందు గంధ కర్పూర
తాంబూలాది

వలయు వస్తువు లతని వశమున నిచ్చి
మరి చాల నతని బహుమానంబు సేయ
ఆరుషించి మదిలోన నమరయ్య వచ్చి
బుధసన్నుతుడు పెదపూడి శాసనుడు
అధికుడు సింహాద్రి అప్పని పేర
అలరు యోగివరులు అందరు మెచ్చ
ఇల కవిత్వమంత ఎరిగినవాడు
అని తలచి గంగాళపు జంగమయ్య
వనర నిచ్చిన వస్తువులు వై నవైనాన
వారివారికి కొన్ని వరుస తానిచ్చె
యాదవుల కథ వివరమంత యెరిగింఁ
అసమాన వరగుణ అంబుధి పేర
ఎనగ నా గంగప్రాణేశుని పేర
వరుస గంగాళపు వంశజుని పేర
గురుతైన కొమనాల గోత్రుని పేర
ధర నెంఱ రాగయ్యతనయుని పేర
భప్పర్న దేశాది జంగము పేర
చెప్పె నిట్లు భువి ప్రసిద్ధంబుగాను
కాటమరాజుకు పట్నము కట్టిన
కథయు

వేమారు నాత్తులో వినుతి గావించి	శృంగారవతియైన చెరుకూరి కట్ట
కాశీపురాధీశు కాలకంధరుని	గంగాభవానికి కడువేగ మ్రొక్కి-
వినుత విశ్వేశ్వరుని ఏప్రొద్దు దలచి	అరసి కాటమరాజు ఆలమందలకు
నారద సన్నుతు నింద్రాది పూజితుని	గరిమతో పట్నంబు గట్టిన యట్టి
అతిమేర లేని కామిత బలప్రదుని	కథ వినిపించెడ కడు వేడ్కతోను
అతి భక్తితో వినాయకుని పూజించి	బుధులైన పెద్దలు పుణ్యవర్తనులు
శిరులిప్పు చూడవ శ్రేష్ఠ గొనియాడి	మదిలోన ధర్మంబు మరువని ఘనులు
ధరమీద వెలసిన తరుణు లందరను	చెదరక వినరయ్య చిత్తంబు లలర

పల్లికొండ పోలురాజు పుత్రులను తీసికొని

పంపాద్రికి వచ్చుట

చెరుకూర పోలరాజు చెల్లినవెనుక	బలుసంపదలు తాను పంపాద్రి చేరి
అలజడి గాకుండ ఆ పల్లికొండ	పంపాద్రి దుర్గకు ప్రస్తుతి జేసి
గోపాలకులు దాను గోవుల మందలు	పంపాద్రిలో వారు పగలు రేయుండి
కాపాడుకొని చాల గర్వంబునాను	ఆ రాత్రి ఆడస్త్రీలు అంద రొకచోట
జాగు సేయక రాచ సంపదలతోను	కూర్చితో నుండిరి కొమ్మలు తాను
పగభూమిలో నుండ పాడి గాదసురు	అరలించి పంపాద్రి నందరు తమరు
ముదితలను తరలించి మొదట	పుడమి ఏడేండ్లు కాపుర మున్నలాగు
యలమఁ బి	ముగుద లేవురు బసవ దేవరనోము
పుతమున కొత్తుమని భూరిసంపదలు	నూరాకు వెచ్చపడి నోచినలాగు
తరలించుకొని వచ్చి తగ బల్లికుర	కారణము గూడి చికాకులయి తమరు
జగడ మెచ్చుగ జేసి చేరి బెజవాడ	వొనరంగ వోయిరి మొకము
తెరువున గొతమీతీరంబు జేరి	గానకయు
ఆ మహానది దాటి అరుషంబుతోడ	

అనువుగా కయిదుగురు అయిదు వేల్పును దలచి పదివేల విధములను
 తెరువులను దూరుచు "మము నిన్ని తెరువులు చేయ
 పోయిన లాగెల్ల పొగులుచు దలచి తలపోసి కదిసితే తరుణి శ్రీగంగః
 కొమరగిరి మొదలయిన గోపకాంతలును వల్లవుల వారిల్లు ఎడబాసి పోతివి
 తరుణిమణు లందరును తరచుగ నీపట్ల ధర్మంబు నీవె తప్పితివి
 వగచి కోరి నాపట్లను కొరవ జేసితివి."
 అడలుచు చిత్తములు ఆట్టట్టు బాయ అని చాల సిరిదేవి ఆత్మలో వగచి
 కడలుకొని దుఃఖసాగరమున మునిగి అంతట నిద్రించి రతివలు తాము
 తిరుగ నిట్టనియె సిరిదేవి తన యింటి

సిరిదేవికి గంగ కలలో కనిపించుట

వనిత సిరిదేవి తెలవారు జామునను ఆనాడె నలుగురు అతనివర్గంబు
 కలగని మేలుకొని గరిత వెరగంది వొక్క మూర్తమున వారిగిరి వరుస'
 కొమరగిరి మొదలైన కులబంధువులకు ననిచెప్పె
 కలకంఠి తాగన్న కల జెప్పదొడగె : చెప్పిన విని గుండె చెదర కిట్లంటి
 "కలగంటి వినరమ్మ కమలాక్షులార 'తప్పకపో'లాజు ధర నొరుగుటయును
 నిద్రబోవగ వచ్చి నిజముగా నొక్క నీవు చెప్పగ వలదు నేనె ఎరుగుదును.
 ముదిత వక్కరితి నా ముందల నిలచె మిగిలిన నలుగృహ తెగిన చందంబు
 ఎవరమ్మ నీవు? నీ వెచ్చటనుండి ఎరిగింపు' మన్న నా యింతి యిట్ట
 ఏమి వచ్చితి'వన్న ఇంతి యిట్టనియె: నియె ;
 'అరుదుగా నేను కల్యాణమునుంచి 'హరి,పరాక్రముడు సింహాద్రి
 వచ్చితి'మీకొక్క వార్త నెరిగించ వల్లభుడు
 పోలాజు ఇలమీద నొరిగె జరులెల మెచ్చంగ సింధుభల్లజే

రాజుతో నెదిరించి రావుగా నతని
తోటి రాజుల నెల్ల ద్రుంచి చెండాడి
ఓడించి రూడించి ఉదుటున మించి
కాలిమూకల మదగజ గుర్రములను
మేలైన రవుతుల మెదడాడదన్ని
ప్రాకటంబుగ సింధు భల్లాణితోను.
ఏకాంగ వీరుడై ఇల గూలె ననియె
ఇలమీద ఎన్నగల ఎరనూక రాజు
కొలది ఏనుగనాథుని కొండ దావునను
పుడమీశుడగు ఎర్రభూపతిసె ఎదిరి
బడలుపడి చతురంగ బలములు

దునిమి

ఆ రాజు అతిపొర యుద్ధంబు జేసె
భోరున రివులతో పోట్లాడి వారిగె.
నున్న భూపతితోడ నలనూక రాజు
ఎన్నికతో పోట్లాడె ఇల పన్నుకొరకు
ఆరీతి పోట్లాడి హతముగా గూలె
రమణిరో విను పెద్దిరాజుల మహిమ
సంగరములోపల సాహసంబునను
ధర వాలికేతవ రాజుమీద దండెత్తి

పోయి

గురుతరముగ ఏడు కుంభిసీపతుల
అరిమి రాజులనెల్ల నని బారసీక
తరిమి రాజులనెల్ల తా చుట్టిపట్టి
వీరగల్లుగ బొడిచి విటతటము చేసె
ఆరీతి నందరికి అన్ని రూపముల

మెరసి తూమెడు జంజ్యాలకు పోట్లాడి
సొరిచి నని పెద్దిరాజు సొరగూలె'

ననియె.

'పరాక్రమశాలి పరులు ప్రాణాలకొరకు
ఈరీతి గూరి ఏగు'రని చెప్పె
'బలిమిగల యాదవుల పాలిటి వేల్పు
నలినాశి వినవమ్మ నాపేరు గంగ
ఈ వార్త మీకు నే నెరిగించుకొరకు
నే వొచ్చి యిచ్చటనే వుంటి నమ్మ'
అని చెప్పిన పన్నెండు హస్తములతోడ
అనువొంద నాగేంద్ర హారములతోడ

జడిగొని తలమీద జడలు తూగాడ
సరిచిన్ని వేలుపు జగమేలు మాత
తన నిజరూపెల్ల ధరియించి నాకు
కనపడి యిట్లనె కమలాక్షి గంగ :

'పలరాజు తనయులు వరుస నేవురును
ఇల తండ్రికన్నను ఎక్కువవారు
తమ తండ్రి చేసిన ధర్మకీర్తులకు
విమలంబుగా వన్నె బెట్టినవారు
పరోపకార సంపదలకు నెల్ల
మెరయ లోకము తెరుగు మీ యింటి
వరుస

వారికినై యేల వగచెదవమ్మ
పనిక మీ యిల్లెడకాసితి ననుచు
మనసున విచారించి మరుగంగ నేల.
మరి విను'మని పలికె'చుల్ల అమ్మన్న

గర్భాన జనియించి ఘనముగా నీకు
కోడిలి నగుచును కూడి తిరుగుదును
ఇక వగవకుము నీ యింట నే యందు
నీవు తలచిన తలపు నీకు చేకూరె
చింతపడ వలదని' చెప్పి యిట్లనియె
'పతిలేని గర్భంబు పొడిగాదనుచు
మతిలోన అమ్మన్నను మరుగకు

మనుము

దైవమ్ము విధియని తరుణికి జెప్పి
తలపోయ వలదని బుజ్జగించు' మని
అదృశ్యమాయెను మరి మేలుకొంటి"
అన విని సతు లందరపు డిట్లుగనిరి
"తలగంటివి చక్కని కలగంటివమ్మ
కలలోన మనపాల గల వేల్పు గంగ
కలవార్త లెల్ల నిక్కము చెప్పె

మనకు

సొలపక వలరాజు సుతులు ఏగురును
పంతపు రహతులై పగవార్ని గూల్చి
ఇంతిలో సురలోక మేగుట నిజము
కాకుంటే బొంకునా గంగాభవాని
మా కెల్ల మనసులో మరి పకటి తోచె

మర్ల అమ్మన్న గర్భమునందు తాను
పుట్టెదనని చెప్పె పొలతి నీ కలను
తడవేల యీ వొచ్చు ధవళపున్నమికి
తప్పిన తప్పుదు దైవంబు నిజము
ఇప్పుడు ఈమాట లిక యేల" యనుచు
అని నిశ్చయము జేసి రతివ

లందరును

హరిగురువు కెరిగించి రా రాత్రివేళ
హరిగురువు సుజ్ఞాని యవుట తా దెలిసి
మదిలోన చింతించి మగువల కనియె :
"విధి కల్ల గారాదు ఈ కల నిజము
గరిమతో బోరి మన కండ్లముందరను
పుడమీకు డటు చెప్పి పొలిసె

నాక్షణమే

అతనికి తక్కువా అతని అగ్రజులు
ఎందు బట్టిన నందె ఎదురు చెప్పుదురు.
కందుప కొండవంటి కంటి లిం గములు
అందరు నందరె అధిక విక్రములు
సుందరు వలరాజుసుతులు ఏగురును
చింతింప వలదని" చెప్పె హరిగురువు

పల్లికొండాదులు సర్వసిద్ధిలో నిలుచుట

అంతట ఏగిరి ఆలమందలును
అరుసాన యాదవులు ఆడస్త్రీలూను
సిరులతో జని సర్వసిద్ధిలో నిలిచి
కాలరి నొక్కణ్ణి గ్రక్కున బలిచి.
“వరస మనమందరము వచ్చినలాగు
ఎలమంచికిని బోయి ఎరిగించు మన్న”
గ్రక్కున కాలారి ఘనత యలమంచి
పురములోపల చల్ల భూపతిసుతుడు
పిన్నమనాయుండు పెద్ద కొలువున్న
ఆ కొలువులోపలకు అరిగె కాలారి
కరము లెత్తి మ్రొక్కిన గ్రక్కున
నిట్లనియె :

“ఎచ్చోటనుండి నీ వేగుదెంచితివి
వచ్చితి వంపిన వారెవరు నిన్ను”
అని యడుగ కాలారి అపు డిట్లగనియె
చల్ల పిన్నమనాయుని సముఖాన
నిలిచి :

“వినవయ్య యదువంశ విమల
చరిత్ర:

భూరివిక్రములైన పోలరాజుసుతులు
భక్తు డయితమరాజు బాల ముమ్మయ్య
ఎత్తులెరిగిన మంత్రి యిల పల్లికొండ
తక్కిన యాదవ తనయు లందరును

చేరి యిప్పుడు సర్వసిద్ధిలో నిలిచి
ఎఱిమి తమ రాక మీ కెరిగించు
మనుచు
పంపితే వస్తా నావగిది చెప్పితిని’
అనిన పిన్నమనాయు డాత్మలో
వగచి

“అన్నలు ఏ త్రోవ నరిగి రా త్రోవ
అరిగెనో పోలరాజు” అని చాల వగచి
తన వంశ పెద్దలకు తానిట్లు బలికె:
“బాలామణులతోడ బాలలతోడ
ఆలమందలతోడ ఆ పల్లికొండ
తనరాక చెప్పంపె దయతోడ మనకు
మరియు పన్నిద్దరు మల్లులు కూడి
వరుసతో పోలరాజు వారిగిన మాట
ఘనవేగ చెప్పంపిన కారణంబునను
మనసు మనసున గూడి మట్టుపడదింక
విడువక ఈ మాట విన్నది మొదలు
కడుపులో చెయిబెట్టి కలిపి నట్లాయె
తడబాటుగా జేసి భయ యింత లేక
ఎడబాపి దైవంబు వెలితిగా జూచె
రారాజు సింహాద్రిరాజు మొదలైన
ఏగురు స్వర్గాని కేగిన మాట
ఇక విందుననగ నా కెంత దిగులుట్టె”

అంతగా నడలుచు నాత్మ లోపలను
 అనుచు విచారించి రందరు నపుడు
 కరియాపుల రాజు భట్టాపుల రాజు
 పరగ నా పిన్నభూపతి కిట్టులనిరి:
 ‘అన్నలు ఏ త్రోవ నరిగిరో వారు
 తమ్ములు నాత్రోవ తప్ప రాదనిరి
 కాకున్న నీలాగు కర్ములు గలరె?’
 అని అడలగ విని అచటి పెద్దలును
 అందరిట్లాగనిరి “అడలుట తగదు
 రాజులకు విచారంబు రాగను తగునె
 తగదు విచారింప తగ విను దొకటి
 మగువలతో ఆలమందల తోడ
 మడిగి వచ్చితిమన్న మాట

సఃదియము

మరివేరె రలపోయ మాకొకటి తోచె
 వినుడు పురుషులకు వెలదులకు నెల్ల
 సతిపతి న్యాయంబు సకలధర్మంబు
 ఎరిగిన సిరిదేవి ఎలమి పతివెంట
 ఆరుగక వచ్చునే అతివలు మరియు
 కోమలీమణియైన కొమరగిరి మరియు
 మరియు పన్నిద్దరు మల్లుల సతులు
 అగుమంచి మొదలైన ఆడస్త్రీలెల్ల
 పతులు చనిపోయిన ప్రాణాలు నమ్మి
 బ్రతికి వత్తురె వీరు భామ లిందరును
 తెగువతో వచ్చిరి తెలియంగ వలయు’
 అని తెలుపుకొనసాగె అట్లున్న సంత

కాలిరి కావార్త కడు విన్నవించిన
 ‘వారు చెప్పంపిన వర్తమానంబు
 మీ తెరిగించితి మిగుల కార్యములు
 హరిగురువు చెప్పంగ అపుడు
 వినియెదరు
 నన్నడుగ నేమిటికి నాకు బోవలయు
 నే బోయి వారితో నేమి చెప్పుదును?
 అనిన పిన్నమనాయు డా మాట
 కవుడు

“ఇదె కదలి వచ్చితిమి ఎరిగింపు”
 మనుచు
 ఇరవుగా కట్నంబు లిచ్చి యంపినను
 హరిగురువు కా వార్త ఆనతిచ్చినను
 విని పల్కికొండ తా వివరంబు తెలియ
 అయితమరాజుతో అపు డిట్టులనియె:
 “వినవయ్య మును అర్థవేట షీ తండ్రి
 నిను ప్రేమ పట్నంబు నిలిపె
 పోయరాజు

మరియు నదిగాక యలమంచి
 పట్నంబు
 అరయంగ మీదొట అందరెరు సదురు
 అది గనక యలమంచి కరిగి
 య చోచ్చట
 పెద్దలున్నారని ప్రియము చేకె ‘నక
 గద్దెపై కూర్చొనుము ఘనత మీ సంగ”
 అని తెలుపుకొనసాగె అట్లున్న సంత

చల్ల పిన్నమనీడు పరివారముతో పల్లికొండాదులకు స్వాగత మొసగుట

మమత మీరగ యలమంచి
నుండియును
సరవరుడు పిన్నమనాయు డెదురేగు
తలపుతో నలుగురు తమ్ములు దాను
కదలిరి ఎదురుగా కరియావుల రాజు
వదలక భట్టావుల వల్లభన్న మొదలు
వీరనాయకుల కెదురు వీరనాయకులు
మృత్తి పురోహిత సామంత వర్గములు
చెలరేగుచును సర్వసిద్ధితో నిలచి
తెలిసి కలుసుకొనిరి రెండు తెగల
వారపుడు
హరిగురువుకు భక్తిరన్నకు హస్త
ములు మొగిచి
తనకు మ్రొక్కినయట్టి తమ్ములెల్ల
గారవంబున వారిని కౌగిట జేర్చె
ఈరీతి వరుసలు ఎరిగి అందరును
తమలోన ప్రేయములు తగిన విధ
ములను
మన్ననలు చేసి బహుమానములచేత
సొరిదిగా నవట గూర్చుండి రందరును

పిన్నమనాయుడు ప్రేయ భాషణముల
హరిగురువును జూచి అపు డిట్లు లనియె ;
“మా పూర్వపుణ్యంబు మహిమ
గాబోలు
పొసగ నందర మిమ్ము పొడగాన
గలిగె
కలిగినందుకు వకటి కడమయ్యె మాకు
అరిభయంకరుడైన ఆ పోలురాజు
పొలుపొందు కల్లందుల పోతినేడనగ
అనమల్లు పినమల్లు అధిక
యాదవవరులు
ముమ్మడ మల్లులు మొదలైనవారు
అడ్డగల కంపటము లాది యగువారు.
ఘనముగ కనరాని కారణంబునను
అదియునుగాక ఈ అతివలకెల్ల
అయిదువ లక్షణా లమరి నందులకు
సంతోషకరము విచారంబు నగుచు
ఎంతయు నున్నది ఏమి కారణము
తెలియ జెప్పగదయ్య ధీరాత్మ” యనిన
అతని మాటలు విని హరిగురువు బలికె:

పల్లికొండ పిన్న మనేనికి పోలురాజువృత్తాంతము చెప్పుట

“మరి విను పోలురాజు మల్లులాదిగను గోవుల వెంటను గొదగొని మేప
 వరుస మీరడిగిన వారి విధమెల్ల మేలైన వనములు మేలైన నదులు
 పంపాద్రినుంచి సంపదలతో గడిలి మేలుగల పట్నాలు మేదిని గడచి
 పెంపుతో పోలురాజు భుజబలోతములు కనుగొని పోలురాజు కావేరి నడుమ
 భువన విఖ్యాతిగల పుణ్యనడులైన తనరంగ బింబ పద్మమ్మును దాటి
 గురుతెరిగి గొతమీ కృష్ణలను దాటి మేలైన ఘణిరాజుమీద పవళించి
 తగుభక్తి పర్వతాల మల్లేశ్వరుని ఇల జగములకెల్ల ఏలికయైన
 కవుడు శ్రీరంగ నాయకుని చెలువార గాంచి
 జగదీశునకు మ్రొక్కి సకల వస్తువులు అరయంగ బ్రాహ్మలకు అడుగడుగు
 కానుక మాడలు కావించి రవుడు మ్రొక్కి
 మగిడి యా పర్వతము మరి రాగమున కానుకలు రమణతో బెట్టి
 సమీపమున ఆ పుణ్యభూమికి అతి దూరమునను
 విడచి మీరగ నర్థవీటిలో నిలచి మేపు క్రేపుల కెరిగి మెల్లన తెలిసి
 ఆ యర్థవీటిలో అయితమ రాజుకు నయగుణశాలి నవనంది లింగంబు
 బాయని కడకతో పట్నంబుగట్టి కల్లలాడిన గోవుల గనుగొని తాము
 శ్రీరంగనాయకుల సేవింప దలచి పసిరికలు మేపుచు పసుల మందలకు
 కోరిన భక్తితో చెరుకూరు నడచి ఎసగ గోగణములు ఎంమి నుండగను
 ఆవుల మందల నడుమ అడ్డగల
 కంపటము

పోలురాజు చోడరాజుకు కాలువద్వారా పాలుపంపుట

అలోన చోడాని అను రాజు వకడు
పాలించు ఆ రాజు ప్రజలను బట్టి
పట్టి అందరిచేత పాలకొవేరి
కట్ట వెట్టికి బట్టి కావింపుచుండె
పట్టి మమ్మును బెట్టిపనికి రమ్మన్న
నెట్టిన పోలురాజు నిలిచి యాపనికి
రామని పలికిన పోలురాజు కతనికిని
వరుస నిద్దరిలోన వాడు బుట్టినను
మదిలో సదాశివుని మరువని భక్తి
వదలక పోలురాజు వాడించి గెలికె
గెలిచిన ఆ రాజు క్రిందపడి అడుగ
కాలువ ద్రవ్వించి కావేరిదాక
పాలు కాలువలెంట పది యోజనములు
పారించి పారింది ప్రస్తుతి గాంచి
పగదళములను మించి ఎదురు లేకచట

కంచి పర్వతమున కదుపులు మేపి
అంచిత మహిమతో అచ్చోటు గడచి
తిరుగ జనుడెంచి యా తిరుపతి గాంచి
తిరుపతి వెంకటాద్రికి తిరుగ మ్రొక్కి
పాణిపంట లొసగి ప్రస్తుతి జేసి
వాడిగల భూవన వల్లభు లెంచ
చిరకీర్తి సేవించి చెరుకూరు వచ్చి
చెలువైన శాఖలు గురుగు వృక్షంబు
పాతాళమున దాక బారి వూడలును
భేతాళ నిలయమై భీకరంబైన
చిలుకల మురి కడ చేరువైనంత
బలువైన చక్కని పంచలింగాల
కొండకు నశుమన గోకులము దించి
ఉండంగ మేలని ఉండేటి వేళ

పోలురాజుకు అపశకుదము లగుట

పక్షు లంతటిలోన బహుళమై మురి
వృక్షంబుపై నుండ విషమముగ బలికె
భూమి కంపించె వాపోయెను వరడు
మోములపై ధూళి మొత్తె సురగాలి

నిలిచె మేఘంబులు నెత్తురు చినికి
అంతట భర నిమి త్రంబు లిట్లయిన
చి త్రంబు జల్లని చేరి నవనంది
లింగంబు జూచి : “మేలిచ్చోట లేదు

అచశకున మాయె మన కవనీశ

వినుము

రంగుగా నిచ్చోట రాజులకు మనకు
సంగరం బయ్యెడు జయమింత లేక
భంగపడియెద రంచ పతులు పలికె.

మనరక్త మిచ్చోట మడుగు

లవుననుచు

లెరవయిన మేఘములు నెత్తురు చినికె
కడుమేను ఈ మంట గలిపెద రసుచు
సుడిగొని ఋడిద సురగాలి చల్లె
తెరలి మీ శవము లిట తిన గలిగె

ననుచు

వరుస మనవెంటనే వరడు వాపోయె
ఈడుడకుండాను ఇల కంపటంత
వెడలవలె మన మర్థవీటి కందరము

కదలిపోదము ఈడ కాదు మనకనుచు
మరిమరి చెప్పంగ మామ పోలురాజు

ఇరవంద నాతోడ నిట్టని పలికె :

“ఎన్నగల ముందలి ఎత్తు నీవెరిగి
నన్నెరిగి యుండుమా నామడి నెరిగి
కలహ మిచ్చట నింక కలిగెడు ననుచు
పిరికిపారెదవేల బీద చందమున

కాగల పనులెల్ల కాకేలపోవు

రాగల మేలుకీడు రాకేల పోవు

ధరణి దూరిననై న తప్పునా గ్రహము

ఇట్లురి మర్రిక్రింద విధిమాట వినవ

ఎల్లగా చెరుకూరి ఈ మర్రిక్రింద

చెల్ల ప్రాప్తంబుండ చింతింప వలదు

అల్లుడా ఇచ్చోట అనువు గాదనక

గొల్లెండ్లు ఎత్తించు గొబ్బున నివుడు”

మామ అను మాటలకు మరి పల్లి

కొండ

ఏమనక గొల్లెండ్లు ఎత్తించె నవుడు

ధీరులై యిటు కొన్ని చినములుండగను

చోడరాజు జంగాలకు వెట్టికై నిర్బంధించుట

అంతట నొకనాడు అచ్చోడభూమి

కాంతుడు కావేరి కట్ట వెట్టికని

ఎట్టివారిని నై పట్టి తెమ్మన్న

ఆపద వచ్చెను హరహరా యనుచు

చెడబాధి జోగులు సీమధాసరులు

వెడలి యా గడిభూమి వెళ్లబారగను

తరమి యా రాజదూతలు తమ్ము

బట్టి

అరుగుదేరగ భయమంది యచ్చోట

జంగాలు పోలురాజును శరణు జొచ్చుట

పడిగల కొందరు వారగ జడల
ముడివిడి జార మొకములు చెమటగార
పడుచులతో మహా పరువున వచ్చి
జడిసి పోలురాజు శరణు జొచ్చుటయు
చొచ్చినవారిని చూచి పోలురాజు
అచ్చుగా కృపగాచె ఆ బాహుళాలి
ఆ జాడమీదనే అపుడు ఏతెంచి
రాజదూతలు పోలురాజు కిట్లనిరి:
“మీ బిడారములోకి —మా— మిండ
జంగములు
రాబోలుదురుగాని వారు నీకేల
చెప్పరాదనకుండ చెప్పితిమి వేగ
వాప్పగింపగదయ్య వో పోలురాజు”
అనిన మారాడక అపు డిట్టులనియె:
“భయపడి జంగాలు పారి వచ్చినను
భయముడిపి వారి చేపట్టి కాచితిని
కాచిన వారిని కరుణ వుంచితిని
ఆశ్రీతులగు వారి నగునె వొప్పింప”
అనిన నా దూత లిట్లనిరి యాతనికి:
“ఎరిగి మా రాజుకొలదెరిగుండు మయ్య
కొరవితోడను తల గోకికొన్నట్లు
నీకేల జంగాలు నీతులు విడిచి
మా కప్పగించు నీ మాటలు మాని

అప్పగించక చిక్కులాడితివైన
తప్పదు కలహము ధర్మంబు గాదు
జంగాలకై పూని చచ్చి ఈ పంచ
లింగాలలో నొక్క లింగ మయ్యెదవొ”
అని పెక్కుభంగుల నాడి “చని
యెదము
నీవద్ద జంగాలు నిలిచి యున్నారు
ఉన్నారు ఇందుకు ఉర్రి సాక్షిగను
ఎన్నాళ్ళకైన మమ్మేలిన రాజు
తెమ్మన్న హదురుకు తెచ్చి యిచ్చెదవు
దొమ్మి మాటలకు మీతోటి మాకేల?”
అని దూత లరిగిన అపుడు నేనంటి
మనవిగా పోలురాజు మామంక జూచి:
“మరియును చోడాని మండలేశ్వరుడు
పొరసి నీవు నతడు మిత్రులై యుండి
విరసంబు గానేల విడువు జంగాల
వెట్టి మాత్రంబై తె వెరపేల నీకు
పట్టుక పోయిన ప్రాణభయ మెంతలేదు
చంపడు కాదంచె—యీ— జంగాల
బట్టి
పంపినా శివభక్తి పరుడు ఆ రాజు
మన్నించు వీరిని మన మాటమీద
మన్నించకుండెనా మన్నోగరుండు

గంపలు మోయించి కడకు తోలెదరు మనవెల్ల చెప్పి ననుమానంబు లేక
 కొంపోప నిమ్ము ఈ గోల యేమిటికి? వెరచి యీ వాడియలు వేగాన వచ్చి
 కొడిలేక గోవుల కొడిదిరుగు మనకు మరుగు కేతెంచ పొమ్మన నోరు రాదు
 కుడిచి కూర్చుండి ఈ గొట్టజంగల ఏమైన కానిమ్ము ఇలమీద ముందు
 తోడు చాలు వారితో తోడు ఏల విడుపు భూమెల్ల నెరుగగా భూసురుల కొరకు
 విడిచిన ముడిబోదు వెలివెయ్య రెవరు రణవీధి నెదిరించి రాజుల వంచి
 విను పరాక్రమ మేల వెలితియై పోదు ప్రాణంబులను తృణప్రాయంబు చేసి
 విను నీదు కీర్తికి వెలితి కాబోదు తలపోదు నేల ఎంతైన మా తండ్రి
 మనవి చేకొనుము ఈ మాటల ననున పలురాజు చేసిన వార్త కీర్తికిని
 పన్నుగా చేపట్టి భక్తుల గాచె
 మనుడు నవనంది నావంటిలింగము వన్నెగా వినిపెంతు వసుధ లోపలను
 నన్నుజూచి : ఇంతమాత్రానకు ఏల చింతింప
 'విను హరిగురుః నీ విన్నియు పంతంబు విడుచుట పోడియా మనకు'
 నెరిగి అని నన్ను బోధించి అపుడు ఇట్లంటి;

పోలురాజు జంగాలను శ్రీశైలమునకు పంపుట

'విను మామ నీలోని విధము పర్వతానకు బెట్టి పంపంగ జలయు
 తెలియుటకు సర్వదా ఈ ప్రొద్దె జంగమయ్యలను'
 తగదని చెప్పి ధర్మంబు కాదంటి అని యెత్తుచేప్పిన అర్థింపి నన్ను
 నీ దండి మదిలో నిశ్చయం బగుచు కనుగొని యా పని గావించు మనిన
 తండ్రి కెక్కువయైన ధైర్యంబు నీది కావించి వారికి కడు తోడుగాను
 మరి విను నీకొక్క మనబీ చెప్పెదను భావించి మదిలోన బహుబలంబులను
 రంతు కానున్నది రాజులకు మనకు మురువెరిగి ముగ్గురు ముమ్ములకును
 పంతు గాదిచ్చోట భక్తుల పునికి పురణి కల్లందుల పోలివేనికిని

అరసి పడిగల కోడె లైదిటి నేర్చి
భరవసంబున మసిలినేనితో గూడ
ఏగురు జంగాల ఎలమి జతగూర్చి
బాగుగా జంగాల పర్వతంబంపి
గొబ్బున మము గలసుకొమ్మని

యనిన

నిబ్బరంబుగ వారు నెరి సాగి నడువ
పొరబడితన్నెవరు పొమ్మనక ముందె
మురవుతో జనుదెంచి ముంద రె తెరిగి
బోరున వాదితో బొల్లావు గూడి
వారు వీరధీదరూ వడ నేగి రంత
అలోన అంతలో ఆ చోడ భూపతి
దూతలు రాజుతో తురుతుగా జెప్పిరి :

“దేవతాని ఆజ్ఞ తెరపు చొప్పునను
భావించి జంగాల పట్టితెమ్మన్న
పట్టి తేభోటిమి బడుగు జంగాల
వెట్టికి రమ్మన్న ఇట్లు యదువంశ
రాజైన యా పోలురాజు కడకేగి
మరుగు జొచ్చిన నతడు మన్నించి

కాచె

కాచి యతడు మఱుమ్మ కడకు

తోలినను

వెరచి పచ్చితి” మన్న విని చోడ

భూపతి

అగ్గిలో నెయ్యి బోసినట్లు కోపమున
భగ్గున మండి యపుడు వద్దనున్న

ఘనుడైన ముక్కుంటి కాలవిట్టునిని
కనుగొని “యాదవ కువలయాధిపుని
కొదమణచి జంగాల గొంచురమ్మ’న్న
కదలి వచ్చెను భూమి కదలిసట్లుగను
వాలు తోపర భిండివాలు చక్రములు
మేలైన ఖడ్గాలు మెరుగుటా

యుధములు

శరములు విండ్లు వింజామరంబులును
కాలమృత్యువునైన కదిసి పోట్లాడ
జాలిన వంటర్లు సామంతవరులు
కడు నేవశంబైన కాల్పలంబులును
గొడుగులు పడిగెలు కోటానకోట్లు
శూలాలు నేజాలు జూలుపక్కెరలు
తేజీలు పెద్ద మతేభములు నడువ
ఎచట జూచిన నేల ఈనిన యట్లు
అచలులై వారరుదెంచు నంతటను
రణభేరి ఘుమఘుమ రణ వాద్య

ములును

విని పోలురాజు ఆ విధమెల్ల గాంచి
‘పగ నిజంబాయెను పసుల మందలను
ఎడగలగ దోలు”మని కంపటిలకు

జెప్పి

కడమ యాదవుల వంకను జూచి

పలికె:

“మన్నించి వినుడు నామాట

వకటింక

ఎన్న కీర్తుల నిల్పు నిదె వేళ మనకు
తరుణీమణుల మీద తనయులమీద
సురభుల మీదను సోదరులమీద
ధనములమీద బాంధవజనులమీద
మాణిక్యములమీద మమతలు విడిచి
ప్రాణములు మూర్చిల్ల బడిన వీరులకు
నెరవుగా నూరేండ్లు నిండిన వేళ
కాక ప్రాణములు తీపుగలిగిన వారు
గోకులము వెంటనే గొబ్బున జనుడు”
అనిన విని యాదవులు ఆ మాట

లకును

మనుడు పోలురాజుతో కనక ఇట్టనిరి:
“నీవు ఈరిణములో నిలిచి ఎదిరించి
బావించి కైలాసపదము గోరితివి
ఇంతకాలము నిన్ను ఏమరక కొలచి
వంతు కెక్కుదురే ఏమరి నిన్ను విడచి
ఇంత వచ్చినయపుడు ఎడబాసినాను
ఇంతులు నగుదురు యముడు

పోనివడు

తరిమి పలికితిరి మాతగవు చూచుటకు
పరులైన పోదురే పగ డాసినపుడు
మావిధము వినవయ్య మరి నీవుచూడ
దేవతలు చూడంగ తెగ రణము చేసి
నీకన్న ముందుగా నిన్ను మెప్పించి
చేకొందు మందరము శివ విష్ణుపురము
అని యిట్లు పలికిన యాదవుల కెల్ల

వినయంబు లాడుమ వేడుకనున్న
ఆ సమయంబున అధిక సాహసులు
గోసంగి వీరు లెక్కువ పరాక్రములు
భల్లూకపతి వంశ పావనోత్తములు
కల్లరి వైరిగజ కంఠీరవములు
కయ్యము కెంతయును కాలు

దువ్వచును

చయ్యన దాటుచు సాము జేయుచును
కోరసిగలు పెద్ద కోర మీసములు
కాలినూళ్ళు పొట్లకాయ నామములు
ఎసగ భుజముల బారెడేసి కత్తులును
పసగల కయిజ్ఞోర్లు పడిగ జను

ధాళములు

కాటుక కొండ లాకార మైనట్లు
తేలైన నల్లని దీర్ఘ దేహములు
జాలువ బంగారు జుమిలి మెడనూళ్లు
పాలైన బంగారు పరుజు బాకులును
పొసగ నందిళ్ల తామ్రపు కడియములు
మిసిమిగల గంధాలు మేని పైపూత
వంతలాగున మెరసి వివిధ మార్గముల
కెంపు లక్షణపాగు, కేతన పోగు,
రొంపిగందము జగ్గులు, రుద్రపాగు
ఎరుకు,

మెరుగుకత్తుల మల్లు, మేడ పాగెల్లు,
వైరిగంట సింగరి, వాలుగత్తి చెన్ను

బొడ్డుగంట మాధవి, బోదెపాగ
అమ్మిలి,

అడ్డగత్తి రాఘవు, ఆడిదెల తిమ్మ,
గచ్చుటరిగెల భోగి, గందము మల్లు,
దుద్రపాగు అయ్యన రూపనపోగు
అమ్మన,

భద్రపాగు అవ్వన, పాప
హనుమంతు,

నిత్యకయ్యము భద్రది, నెలవారి పెద్దు
బచ్చతిరుమలి రాచ, బండిమాల పోగు,
పెద్దకత్తి చందన, బెబ్బులి సోము,
నదమందము లచ్చన, సంబయన
పాగు,

కదనమప్పన పాగు, కత్తికరి పోగు,
గండివిద్దెన పాగు, గజగంట సోము,
బండిచందన పాగు, బలభద్ర పోగు,
శిరిగంట సోములు, సిమ్మల పోగు,
విరులసింగరి పాగు, విద్యల రఘువు,
కలువల కత్తుల కాము, కర్తి

బొమ్మినింగి,
బొంబోతు సూరయ్య, బూపల సింగు,
చింబోతు వేమన, సెలగోల తెలగ,
బిల్లాల పావనుడు, బసువన పోగు
జల్లిగడల మాధవుడు, సమిడి
యాపాగు

వీరారి గంగన్న, విక్రమొన్నతులు

ధీరులు దారులు తెరువు గలవారు
గోసంగు లారువేలు గూడి వేడుకను
మెరవడి జనుడెంచి మెరసిన యట్లు
ఆరుగంగ ముందల అందరు నిలచి
మ్రొక్కిన సంతోషమున వారిని జూచి
చక్కని మాటల చమిరి పోలురాజు
మన్నించి వారిని మరియు నిట్టనియె
“ఎన్నిక నీసీమ నేలేటి రాజు

సరగున మనవెట్టి జంగమయ్యలను
మరి తిరుగనిమ్మన్న మన మివ్వకున్న
దండెత్తి మనమీద తగవు విడనాడి
దండుతో నెదిరె ఉద్దండవైరుల మీరు
అదలించి పోట్లాట కవసరం బయ్యె
చెదరక మదితోన చేతుల తీట
తిరుగ బొడవక మనము తిరిగేదే లేదు
తాకి రాజుల మాని దర్పించినారు
గురుతెరుగ కున్నారు క్రొవ్వి
భూపతులు

మరియాదచేకాని మరలడు
జననాథుడు

నిశ్చల శివపూజ నేర్పితో జేసి
వచ్చినదాక నా వసుధేశు దండు
నిలువరింపుడు మీరు నిజశక్తి మొరసి
బలువైన మళాన పాగిట లేడు
తలుపున నతడున్నతానెంతకు

నైన జాలు

అతడు లేడని వుండ అపకీర్తి గాద
అతిబలులు మీ రతనికన్న

సాహసుల్లు”

అన విని గోసంగు లపు డిట్లగనిరి :
“విను యాదవాధీశ వితరణధీర
వొగి మశానపాగు ఇట వున్న లేకున్న
తగు భక్తి వడిగలతనము వేబోయి
ఆరుల మర్దింతుము అహలవలిగాను
సురలోకమెల్లను చూరబట్టెదము
పొలుపొంద మీరు శివపూజకు జనుడ
నిలువరించెదము ఈనృపుల సేనలను”
అనిన విని పొలురాజు

అపుడిట్లగనియె:

వినయంబుతో వారినిట్లని పలికె :

“గానకొన్న కరుణతో గొడకొని

ఎదిర్చి

తాలిమిధై ర్యంబు తలకొలిపె మదిని”

నిలచె శివపూజకై గొల్లెనలో నిఖిలం

బెరుంగ

నవనంది పద్మాసనమున గూర్చుండి

శివునికి శివపూజ చేయుచుండగను

సూటిగా గొల్లెన చట్టార తిరిగి

కోటగా నుండిరి గోసంగు లపుడు

అలోన రవి పశ్చిమాంబోధి కరిగె

చాల కలువలు నిక్కె జలజములు

స్రక్కె

చుక్కలు గనుపించె చంద్రు

ధృవయించె

చక్కగ వెన్నెల సాగి వెలిగించె
అంతట కాలవిట్టుని దండు అదిగని

గదిసె

రంతుసేయక వచ్చి రాజుల జంప
ముచ్చపాటుగ బడి మొత్తుదా మనుచు
పెచ్చైన గుర్రాలు ఏనుగులతోటి

మీరి యాదవరాజు మీదిక్కిచ్చాగ

ధీరులై గోసంగులు తెగువరు లగుచు

పేరాలు బారుచు పెడబొట్టి లిథుచు

శూరులై అవలివల సురస్సుర నెదిరి :

పొడువు పొడువని అరిచి ఖొంగులు

భాడి

వడి సముద్రరీతి వచ్చు సేనలకు

కడివి చెలియలికట్ట కై వడి నిలిచి

ఎడక రాకుండ - సవనందుల -

గొల్లెనకు రాకుండ

వీగి సారక నిలిచిరి విక్రమోన్నతులు

ఆగిన ఆగక ఆవీరు లంత :

“కదిసి ముందల యెత్తుగానక క్రొవ్వి

తిమిరటి మూకల తెగువు మాచేత

చావక మీరు పూ జంగాల నిచ్చి

పోవలసిన దిక్కు పొండు మీ రనిన

విని సవ్వి అంతుకు వీర గోసంగులు :

“వినుడిట్లు మీరు గర్వించి తగదనక

ఆడితి రీమాట లాడినందులకు

ఆడిన నోటిమీద అప్పుడు పొడుచు”

మనుచు

చిలకలమర్రి పోట్లాట

అధిక సూరుని కొండ అవలివల నిల్చి
విదళించి కత్తుల విండ్లు తెగనరికి
గొడుగుకామలు ద్రుంచి గురుతైన

బిరుదు

పడిగలు తెగనరికి బలముష్టిపతుల
తలలు చదురుగ బొడిచి

తప్పదాటుచును

మొలల కైజారులు మోములమీద
గ్రుద్దినట్లరవడి గూడి పొడుచుచును
కొద్ది ఈడెల బొడిచి గ్రుచ్చి

యెత్తుచును

బల్లాల పొడుచుచు పార జిమ్ముచును
భల్లకములవలె బట్టి చరచుచును
ఎక్కడ జూచిన ఎదిరి గోసంగులు
ఆక్కడ ధీరులై అట్టిట్టు సేయ
కనుగొని ఎదిరించ కరిలేక రిపుల
మనసులో భీతిల్లి మగిడి రందరుః
భీకరగతి వచ్చు బెబ్బలి జూచి
చీకాకుగా లేళ్ళు చెదరినయట్లు
వీగిపారిన కాలవిట్టుండు జూచి
'పగవారి జగడంబు బలమాయె నింక
పొమ్మని తనవద్ద భూపతుల కనియె
'దండిమూకలు మీరు తరిమి ఈసారి
చెండాడి రమ్మ'ని సమరంబు కెదిరి

పముజులై పారుచు సాటివారి నెల్ల
మందలింపుచు బలికె మరియు

నిట్లనియె :

"తిరుగకండిక మీరు తీరుగా బోయి
మరి తల్లికడుపులో మనము
దూరెదమ

గోసంగులన నెంత గొల్లలన నెంత
వాసిగా మనసాటి వారెంత వారు
పారిచేతుల నెల్ల వాడికత్తులను
మీరు బట్టినవెల్ల మిండ కండలును
ఏల పారవేసెదరు. మీకేల భీతిల్ల
కాలుడు విడుచునా కాలమొచ్చినను
జమదార్లు గొని చంపు చావుకు వెరచి
సమరంబు సేయక సందు లీగినను."
విని వీరపరివార మందరు దిరుగ
మనమైన రణభేరి కలసి మ్రోవంగ
కరి తురంగములును కాలిబలములును
ఉరవడి అందలా లొనర పల్లకులు
వింజామరంబులు వేటరుమాళ్ళు
కుంజరంబుల మీద కొమరు దీపింప
మెండుగా మేఘ డంబరములతోడ
మెరసి రాగ జూచి గోసంగు

లనుకొనిరి :

"నవనంది మనలావు నమ్మిక జేసి

భవుని పూజయందు భక్తి నున్నాడు
కరకంఠ పూజ విఘ్నంబు గాకుండ
తరుమవలె గొల్లెన దరి జేరకుండ
ప్రాణాలు మనలను బాసిన దాక
పోరాడుదము చనిపోయిన వెనుక
రాజు లేరుగుదురు పోలురాజెరుగుగాక
అజిలో నెదిరి పోరని దేహమేల”
అని దీర్చి ఆర్చిరి గోసంగు లందరును
మొనచేసి రాజులు మొన చెదరకుండ
వెంటను మరికూడ దంట రణభేరి
బంధురంబుగ మ్రోవ పటుగతిని దాక
పెంధూళికిని చంద్రబింబంబు గప్ప
కప్పిన పెంధూళి గళిత రక్తమున
అప్పుడు తడసిన అది యెల్ల నణగె
అణగిన నప్పుడె ఆరుల గురుతెరిగి
కణగి రాజుల దండు కదిసి

గోసంగులు

చేరి బల్లెంబుల శిరములు దునిమి
తూరి యా దొరలను తోమరంబులను
మరియు గెడ్డలతోడ మోముల చెక్కి
తరిమి బాకుల నురఃస్థళములు బగుల
నిగిడి కడుపులమీద నేజాలు వేసి
పగిడి భుజదండలు బరిచీల జిమ్మి
ఆయుధాలు వదిల్చిపి ఆయములు

పొడిచి

ఘడిచెడక ఎప్పుటివలె చంకజేరి

ఎరిగించి కొందరిని ఏపణగించి
గుమలుగా కోలాల గ్రుచ్చి కొందరిని
చేరి కడాఅర్దు చేసి కొందరిని
తరుణతోడుత రక్తధార కొందరిని
ప్రక్కల ఈటెలు నాటి కొందరిని
గ్రక్కున శరణన్న గాచి కొందరిని
గ్రక్కున గోసంగు లొక కొంతసేపు
అక్కజంబుగ పోరి అపు డిట్టులనిరి :
“చిల్లరికాండ్లతో చెలగి పోట్లాడి
మానక చంపిన మనకు పేరేడి
రణములో రాజాధిరాజుల మీద
ప్రణుతింప వారిపై బడి పోరి పోరి
చంపిన పది కీర్తి సాహసంబునను
చంపి చచ్చిననైన చంపంగ నెదిరి
చంపిననైనను జగతి మెచ్చంగ
చొచ్చి వీరందరు సురలోక మెల్ల
కల”దని తెలిసిరి ఘనులు గోసంగులు
పెళపెళ నారిచి పిడుగులరీతి
కరుణపై వచ్చు భీకరమూర్తి నయిన
ధరణీశ్వరులమీద తలపడగలిగె
కరుణతోనిక్కముగ కలవెంటనెక్కి
దొరలను మంత్రులను పొడిచి

పడద్రోచి

వింజామరంబులు విటతటము చేసి
కుంజరంబులమీది గొడుగులు దునిమి
ఉరవడి వారు వేటరుమాళ్ళు చించి

తరిమి రణభేర్లు బ్రద్దలుగాగ బొడిచి	భూరివిక్రము లగుచు పోట్లాడి పడిరి
జరజర బట్టి రాజుల నెత్తివేసి	తామసంబున వచ్చి ధారుణీశ్వరులు
వాటిపై తమరుండి వడి ద్రోలినట్లు	సమరంబులో జంపి సాహసులైరి
మేటి మూకలనెల్ల మెదగ ద్రొక్కించి	ఘనకిర్తి తెలియ వెనుకకు రాక నిలిచి
మేఘడంబరములు మెరుపులు నుర్మాడి	తమ్ములు గోసంగులు తమ ఉగ్రబలిమి
రాఘవు డలనాడు రాక్షసు మీద	కల్లుగా పోరిరి కదిసి రెట్టింది
జాంబవంతులతో పోరిన చందంబు	ప్రీతివిపై నొరిగిరి - చల్ల - పిన్నమనేడ:
మీరి	కరికరి నాటిన గాయాలతో:
జాంబవ కులరత్న సముదయ మపుడు	కొలది చిలకలమర్రి కొమ్ముల పొడుగు
రాజులతో పోరిరి రాజులు తమరు	బూరుగ పూడినయట్లు భూమిపై
తేజంబు మాయక ధీరతతోను	వారిగిరి
మోటకంబులమీద గొదగొని పతుల	వెరగండి జరులెల్ల వినుతింపుచూను
నోటపడ గొట్టిరి నురవడి మీర	మండలాధిపు దండు మహిమీద
పరిగెల కొట్లాడి బలువైనమేడ	వారిగె
సురియలతో బోరి స్రుక్కుచు వారు	పంచలింగాల కొండ పాటివాపునను
గొల్లల బంట్లమని కోపించి తాకి	వరదలై రక్తంబు వాపోవసాగె
బల్లాలతో పోరి పడి కూలువారు	పంచలింగాల కొండకు రక్తపు
తూలిన మూకలతో పోరువారు	మడుగులు కైదట్టె
ఉల్లస మెడలించి ఒరిగేటివారు	ఎంతని చెప్పుదు ఎంత వర్ణింతు
పల్లకి లందలాలు పైనమై వచ్చి	ఇంతింత యని చెప్ప ఎవ్వరి వశము
బలు భూపతులమీద బడి కూలువారు	చల్ల పిన్నమనేడ: జాంబవుల మహిమ
తక్కిన యాదవులు ధాత్రిపై గూలి	ఎల్ల లోకములకు హెచ్చాయెనయ్య
ఒక్కొక్కరిమీద వారిగేటివారు	అని యిట్లు చెప్పిన ఆ చల్లఘనుడు
ఈరీతి జంభావు లెంచి కీర్తులను	విని వెరగండి “ఆ వెనుక పోలురాజు

సనాథు లేమైరి సంగరంబునను”

ని యడుగు నిట్టనియె హరిగురువు

అపుడు:

‘మరి వినుమా మామ మహిమ

యెరిగింతు

సరి పోరిరి రిపులు జాంబవులతోను

కనుగొని ముక్కుంటి కాలవిట్టుండు

తనమది గోపించి తనవద్ద నృపుల

జూచి యిట్టని పలికె: “శూరత మీర

భూచక్ర మేలేటి భూపతుల నెల్ల

గొల్లల గొలిచిన గోసంగు లిపుడు

పిల్లపిడుగుగ జంపి ప్రిథివిపై నొరిగిరి

గొల్లల జగదంబు కొంచమనరాదు

మళ్లించగా రాదు మళ్లంగరాదు

పచ్చ కాసులమీద బాలలమీద

జచ్చగల వారెల్ల ఇంద్రకు జేరుడి

చచ్చుటకు సిద్ధమైన జగదంబులోన

మచ్చరంబులు మాని మావెంట రండి”

అమాట కిట్టనిరి అవసీతులెల్ల:

“మా మనసు తెలియ కిమాట లాడితిరి

పుడమిలో రాజులై పుట్టినందులకు

రణములో జచ్చుట రాజధర్మంబు

సరిచేయ పోదురా సమర మున్నవుడు

ఐసుధేళ మీతోటి వారము మేము

పదుడు యాదవులపైబడి కొట్టవలెను

స్వధయా శక్తు బోయి పుట్టిపడ్డట్లు”

అనిన వారిని జూచి అరుషంబు నొంది

ఘనుడైన ముక్కుంటి కాంవిట్టుండు

రథికులై కదిలిరి తురంగములతోను

కదిలె రణభేరిలు కాలిబలములును

ఉరవడి చనుదెంచె నుగ్రకోపమున

పురణింప పోలురాజు—శివ— పూజ

చాలించి

కదన సన్నాహంబు కావించువేళ

కదుపులు మేయంగ కడలి పొంగగను

అదురుపాటుగ వచ్చి ఆర్యై ముక్కుంటి

కాలవిట్టుని దండు కదిసి బెట్టుగను

త్రుళ్లించి అందరు -దండు- తుది

పదముగాను

తగిలి వేసిరి బాణతతి మీరి వచ్చి

సవనంది గొల్లెన నాటి యురవడిని

బలుపుగా యాదవుల పైనిండ గాడి

గాడిన పోలురాజు కడిమి రెట్టించి

తోడేళ్ల సింహంబు తోలిన యట్లు

వాడి కోలల నేసి వైరిభూపతుల

పోరాడి విదళించె భూరివిక్రముడు

సుడివడి ఆలంబు చొచ్చినదాక

పొడిచి గగ్గోలుగా పొడిచి తానంత

మహిమీద తానిలిచె మల్లుదాపునను

నిలిచిన పగదండు నెరిశంక దీరి

తలకొని చనుదెంచి తలకింతలేక

బలవంతులైన తన బావలందరును

మంత్రి తిరుమందుల మల్లుభూపతియు
 ఆదిగా తిరుమందు లందరు వరుస
 వల్లవుల రాజులు వీరవిక్రములు
 నెల్లను మొదలుగా నిఖిలయాచవులు
 తన యిరువంకల దగిలి నడుపగను
 ఎదిరించినప్పుడు ఎదిరి వైరులను
 తూలించి శరములు తోమరంబులును
 చక్రాలు నాడిదెలు జమదాశములు
 విక్రములై తూరి వేయి విధములను
 బల్లాల ఈదెల బంటుపంతముల
 చెల్లుపోరున పొడిచి చికాకుచేయ
 అప్పుడు గోపాల్కు లాగ్రకోపమున
 చిప్పకత్తుల బొడిచి సిరుల చెండాడి
 ఆలంబులో చొచ్చి వెరపింతలేక
 శూలాల కొందరిని స్రుక్కి పొడిచినను
 రోసాలు మిక్కిలై రూపులేకుండ
 ప్రాసాయుధంబుల బయలుగా బొడిచి
 ఎదిరించి కంపటి లేకమై నడిచి
 పొదపెట్టి వైరుల పోసేక కడిసి
 ప్రబలి చేకత్తుల బద్దలుగ జీరి
 రభసంబుతో మీరి రణరంగమందు
 ఉభయంబు లోపల ఎనయంగ బోరి
 ఆర్పులు బొబ్బలు అధిక
 హుంకృతులు
 నేర్పు తప్పక పోరె నేడః ఆచోచ్చు
 మరి వినవయ్య తిరుమందుల మల్లు

లందరు ఏకమై హరులపై నిలిచి
 కుంతాలతో బొడిచి గొడుగుల దునిమి
 బంతులవలె దోలి పడనరికి తలలు
 ఏగురి తలలు త్రిప్పి ఏనుగుల మొత్తి
 కొమ్ముల తెగనరికి కోటానుకోట్లు
 దుమ్మున నలినలిగ తురుతుగా మొత్తె
 మొత్తిన రవుతుల మొకములు బట్టి
 నెత్తురు గారంగ నేలకు నొరిగిరి
 ఒరిగిన బోసేక నూరాద్దుమీడ
 ఉరుకుచ్చు నరుకుచు నుగ్గు జేయుచును
 బిరుదులు విడిపించి బిరుదు రాజులకు
 బిరుదులై పోరిరి పిన్నమనేడః
 ఎంతని చెప్పుదు నే కండ్లజూచి
 అంతయు జెప్పంగ. అవంత గాదు
 మల్లుల పోట్లాట మహినెంచ దరమ
 చెల్లెను రణమింక చెప్పెద వినుము
 వలరాజు వంశంబు వల్లవులంత
 తాత తండ్రుల పగలు తరిమి
 యాదవులు
 యములవలె నెగసిరి ఏకబలమెల్ల
 తరిమి చంపగ జూచి తమదండు
 దూరి
 సవరాల ముడిచిన చక్కని దిండ్లు
 పయివిండ్లు గూర్చిన పముజులవంటి
 (కోలలు)
 పయిగూర్చి జేయుచు పైనార్పుచూను

కరి తురగంబులు కాల్బలంబులును
రాజుల రవుతుల రణవీరభటుల
ఆజిలోపల దూరి అట్టిట్టు చేసి
మద గజ తురంగములు మడుగులో
జొచ్చి

పదపడి త్రొక్కెడు భంగి
నుప్పొంగి
చేతుల కెదిరించి చేతులు బట్టి
చేతులు ఖండించి శిరములు దునిమి
ప్రాణాలు తెగవేసి ప్రక్కలు చెండి
గొడుగులు దునుమాడి ఘోర
బాణముల

వింజామరంబులు విటతటము జేసి
కుంజరంబుల చెండి గుర్రాల బొడిచి
ఎదిరించు వైరుల నేక నుక్కడిని
పెళ్ళున రణములో భీతిల్లు రిపుల
గట్టన తెగవేయ గ్రక్కున బొడువ
పొడిచిన మరి తీసిపోక ఎదిరించి
ధరణీశు బలము యాదవరాజు
బలము

తరువళ్ళు మరి బాకు దారుకత్తులను
పోరి చికాకుగా బిరుదు పోసక
సరిమీరగా జంపి చావుగాయాల
పోలేక నిలిచిన పోలురాజపుడు
నెలకొని రణములో నిలిచి తనవద్ద
మంత్రికిట్లని పలికె మల్లుభూపతికి:

“పంతంబు గొని ప్రతాపంబులు
మెరసి
మమతలు విడిచి తిరుమందుల దొరలు
అముతులై వల్లపు లందరు మరియు
వీరప్రతాపంబు విక్రమంబులను
వైరుల నురుమాడి వారిచెయి నొచ్చె
అలిసిరి వారితో నరుగంగ వలయు
కలచి యా ముక్కంటి కాలవిట్టునిని
పొలిజేతు రణములో పోసక పట్టి
సరి యతని మంత్రితో సరిజంపు”
మనిన

అనవిని యా మల్లు లతిమోదమునను
తల్లడింపగ వైరి ధాత్రీశు లెల్ల
కేసరిపై నడువ కినుక రెట్టించి
కేసరి ఎదిరించి కేరెడు కరణ
స్పర్థించి మల్లుభూపతిపైన వేయ
సరగున గట్టిగా సరిదూరి పొడువ
అది వాడు పెడచేత అదలించి త్రోసి
పడకుండ మల్లుభూపతి రొమ్మంటి
పొడిచె

పొడిచి తానంతలో పోవ జూచినను
పొడిచి ఎక్కడికివు పొయ్యెవు అనుచు
పొడిచి అడ్డము దూరి భుజశక్తి
మెరసి

పొడిచిన ఆ మొక్క పోటుతో నతడు
మాలెను సరి మత్తకుంజరము వలెను

మండిపడి లేచి ఆ మంత్రమల్లంత	త్రోయుచు వ్రేయుచు తొలగి
ఖండించి వైరుల గదిసె, ఎదురొమ్ము	మీరుచును
గాయాల రక్తము కారె పోలురాజుకు	పోరి రిద్దరును బెబ్బులుల చందమున
కనుగొని భుజశక్తి కలితులై మీరి	పోరుచు చెయిమించి పోలురాజు వేసి
మరిమరి రాజుల మదము లణగించి	వేసిన నా కాల విట్టు డంతటనె
వేలాంబు దరమీరి వేలపై దరమి	వాసిగా కై జారు వడిదప్ప నూకె
కాలవిట్టుని గడచి కలహంబు పూని	తునకలై బల్లల తూరి పొడిచినను
ఏకాంగి వీరులై విభవంబు మెరసి	పొడిచిన బల్లలు వీపున వెడలె
చేకొలది కత్తుల చిమ్ములాడుచును	తరిమి రొమ్ముకు పరుజు తాకి
డాయుచు వ్రేయుచు దంపు దాటుచును	ఎదురెక్కి
కాయుచు చేయుచు కరము కరమునను	

పోలురాజు కాలవిట్టుని సంహరించుట

కరికరి పోలురాజు ఖడ్గ మంకించి	తొండాలు పాదములు తునియలై పోవ
చలమున కర్ణ భూషణములతో	పండగిల బడియున్న భద్ర
కొలది చక్కని మేన కుళ్ళాయి తొడిగి	గజములును
నేలపై పడి దొర్లి నిగుడ ముక్కుంటి	కదిలించిన మెదలక కదలంగ లేక
కాలవిట్టుని శిరము ఖండించి వేసె	చెయిదీసి కూలిరి - వీర - సామంత
వేసిన జూచి దేవేంద్రాది సురలు	వరులు
భూషించి నప్పడు పోలురాజు	గడుసులై ఎదిరించి ఖడ్గాలచేత
ఘనుడు	నడుములు తెగిపడ్డ నాయకోత్తములు
సమరంబు చాలించి సంతోషమునను	శరము లురమున నాటి చచ్చి
కరవాలు భుజమున కదియించి చూచె	చావకను
చెదరక పోలేక చచ్చె తురగములు	

కొరప్రాణముల దన్నుకొనుచున్న
దొరలు

బెట్టుగా ఖడ్గాల పెనగి పోరాడి
కట్టలై కూచిన కల్పలంబులును
తలలూడ నరికిన ధైర్యంబు లుడిగి
బలువుగా రణములో పడిన

మొండెములు

మొండెముల నెడబాసి మరిపెములు
దక్కి

పోలాడు మొండెములు పొర్లాడు తంలు
పిప్పిర్లు గట్టిన పీనుగులమీద
కుప్పలై పడియున్న
గుబ్బగొడుగులును

మెడలును నడుములు మీగాళ్ళు వ్రేళ్లు
తొడలును మడిమెలు తోరభుజములును
పిక్కలూ మోకాళ్ళు పిరుదు

నరములును

నక్కిళ్లు ముక్కులూ నరములును తెగి
పేగులు మాంసంబు పెనగొనియుండి
పోగులై రణమందు భూమిపై నుండె
కండలు రక్తము కల్వలై పార
ఘన భీకరంబైన శాడె నేజాలు
వల్లవుల పోలురాజు వాలంబుతోను
మల్లులొ తిరుమందులు మానవ దొరలు

మొదలైన గోపాల్క మూర్తు

లందరును

కడుపులు రొమ్ములు కంఠములు గాడి
వేగమె రక్తములు వెడలె కండలును .

ఎదురు గాయాతో ఏకాంగి వీరులు
పదపడి రణమందు భాగంబు వెడలి
పాలించి అచ్చోట పాలటి దండు
లీలతో ఆ పంచలింగాల కొండ

చీకాకుగా చేరి చిలకల మర్రి

పరిచి పెట్టినయట్లు బలు మర్రిపొడవు
పూచిన మోదుగలు బూరుగులు నరికి

వేసినట్లెదువంశ వీరు లందరును
ముర్రాట లాడిన మూర్తి వహించి
మర్రికి రక్తము మడుగులై పార
పారేటి రక్తము పాలేట గలిసె

పారంగ యాదవ ప్రభువు లందరును
పడుగు పేకయుగాను పడియుండి
రపుడు

పడి పోలురాజు భూపతి కిట్టులంటి :

“బాణాలు నాటిన పంతంబుదాక
ప్రజలు నిలువరు ఆపదపడి మింక
గాయాలు రొమ్మున గాడ నోర్వజాల
వేవేగ ప్రాణములు విడిచెద” నంటి
మామ పోలురాజు నామాట కిట్లనియె :
‘నీమేను గాయాలు నే మాన్పుతా

ననుచు

వివరించి తనచేతి వీభూది చల్లి
కలిసిపో జేసెను గాయంబులన్ని

మరియు నిట్లని పలికె మమత పుట్టించి: దయననుయ్యిన దాక పఱతు
 “గురువువు నీవు మా కులమున కెల్ల లందరును
 ఎలమి ఆరుదది యేండ్లు ఈ అయిదువలై యుందు రందాక మేము
 భూమినుండి ఇక్కడ మీరాక కెదురు జూచుచు
 తలచి మా యేగురి తనయుల నెల్ల లీంతో నీ పంచలింగాల కొండ
 పిన్నలందరు వారి పెద్దల జేసి నుందుము విచారించ కుండు”మని
 మన్నించి యిక్కడ మా కప్పగించు నాకు
 అంతట నీవు మే మందరము గూడి పొందుగ మరికొన్ని బుద్ధులుజెప్పి
 కంతువిరోధి శ్రీకాంతు పురములకు తన సతీసుతులను తగ మందలించు
 పయనమై పోదాము భక్తి నందరము

పోలురాజు రణరంగమున వరుగుట

అని పలికి మీరు ఆ యలమంచి కరిగి సుదతుఁ తామును చుట్టాల విడిచి
 మేలైన ఈ వార్త మీకు నెరిగించి చెదరక ప్రాణాలు చెల్లించి రపుడు
 అడలకుండని మీరు అందరి కిట్లు వారి నందర జూచి వగపులు మిగుల
 తడయక నాకన్ని దయబుట్ట జెప్పి వగచుచు మిక్కిలి వాపోవుకొనుచు
 మరువకావేళ శివ మంత్రము జదిచి పొగులుచు నందర పోకడజెట్టి
 తరచుగా శివు దలచి దైవమును గోవుల కాపున్న గోపాల్కులు నేను
 గలనె. గోవుల మళ్ళించుకొని క్షణమునను
 వల్లవు లందరు వరుస నీరీతి వేగ నందర మర్థవీటి కేతెంచి
 మల్లులు మొదలు తిరుమందు అయితమరాజుకు ఆడశ్రీలకును
 లందరును ఈ తెరగంతయు నేర్పడ దెలుప
 మొదలైన యావప ముఖ్యు లందరును సిరిదేవి మొదలైన చెలియ లందరును
 పదపడి వీర గోపాల్ వర్గములు చిత్తంబులోపల చింతించి చాల

అగ్నిప్రవేశమున కాయ తపడగ
రమణులకు పోలురాజన్న మాటలను
చెప్పిన నమ్మరు చెప్పంగనేల
అప్పుడే కనపడునని యూరుకుంటి
ఎల్లగా గుండాలు ఏర్పాటుజేసి
వల్లవ శ్రీలకు వరసతో కొన్ని
కోరి తిరుమందుల కొమ్మలకు కొన్ని
ఆరూఢి ద్రవ్వించి ఆ నట్టనడుమ
భేరి గుండమొకటి పెద్ద గావించి
రవులించి రపుడు ఘోరాగ్ని

గుండాలు

వివరించి యాదవ వెలదు లందరును
వచ్చి తమ గుండాలు వరుసన మెచ్చి
'హెచ్చైన గుండము ఎవరి'దని పలుక
తరుణుల కిట్లంటి తార్కాణగాను:
'తల్లిదండ్రుల నెల్ల ధరణిలో గలియ

పనలేదు వీరితో పనిలేదు ఇకను
ఈ నసిగందుల బెంచ నెవ్వరి
తరము
నాచేత గాదని నాకు శిశువులకు
ఇచ్చోట గావించి తీ గుండ మొకటి
శిశువులనెల్ల నీ చిచ్చులో వేసి
శిశువుల పైబడి చెల్లుదు" నంటి
అన్నమాటలకు భూమ్యాకాశ మడచె
ఉన్నంత లోపల నుర్వి దద్దరిల్లె
గుబగుబా నీరుబ్బి గుండాలు నిండె
ఆ బాలలు చూడంగ అగ్ని చల్లారె
అప్పుడు జనులెల్ల ఆశ్చర్యపడగ
చెప్పితిమి ఆ మామ చెప్పినట్లెల్ల
ఆ మాట వినిరేమి అయిదువ లంత
ఏ మాట ఆడక హితవు గైకొనిరి
అంతట వారు మేమందరము గూడి

పల్లికొండ పిన్న మనేనికి బల్లికురువ

వృత్తాంతము చెప్పట

హితమని అచ్చోట వీరులనెల్ల
తర్లించుకొని వచ్చి ఆ బల్లికురువ
ఊరిదాపున దిగియున్న దైవగతి
ఏపున నచ్చోట ఎడగొల్లగాళ్ళు
ఆడాడ వున్నట్టి అంత్రమన్నీలు
కూడి విచారించిరి 'గొల్లభూపతులు
తలచెడి పోలేరు తగిలి యందరును

బలావిడి చెరుకూర పసుల మందలను
నెట్టుకొని బాలకుల నెలతల సొమ్ము
పట్టిదోచగ చలపట్టి పదివేలు
తొట్టుకొని పోని త్రోవ లరికట్టి
ముట్టడిగా నేచి ముసురుకొని చేరి
చీమలు పట్టినట్టు చీకాకు చేసి
తామసులై పట్టి దట్టించి మరియు

పణతుల సొమ్ములు బాల
తొడుగులును
మణులును పశువుల మందలతోటి
నిండిన సిరులెల్ల నివట దిగబెట్టి
పొండి ప్రాణాలతో పోవనిచ్చెదము
పోకున్న ప్రాణాలు పుచ్చుకొని
యెదము
చేకొనియెదము మీసిరులెల్ల ననుచు
వీరులై మామీద విండెక్కు పెట్టి
మీరిన బాణములు మించి వెయ్యంగ
బెగడి బాలకులెల్ల భీతిల్లరంత
మగువలు జడిసిరి మందలు చెదిరె
అంతటయితమరాజు అనిచ్చేయ బూనె

పంతమీరగ నన్ను పలికె నొకమాట
“ఇంతుల గాచి నీ వేమరకుండు
కాలవిట్టుని మీద గడచి పోట్లాడి
అజిలో అరవై య్యారు గాయముల
చాల నొచ్చితివి నా జగడంబు చూడు”
అనుచు విల్లెక్కించి అస్త్రములు పూని
చెణికెను వీరుల చీకాకుగాను
కొదమ సింహము రీతి కోపించి
మిగుల
ఎదిరించి కేకార్చి ఎలగోలు సేయ
నిలిచె నయితమరాజు నిజకార్య
మునను

శ్రీశైలమునుండి గోసంగివీరులు, బొల్లావు బల్లికురువకు వచ్చుట

అంతలోపల మరియు నా శార్య
మొకటి
వంతగా జెప్పెద వినరయ్య మీరు
చాల దయమీరంగ జంగాలవెంట
పొలుపొంద జంగాల-వెంట-
పోయినవారు
పనివడి వైరుల పర్వతానకును
ఘనఘంధరము పోయి మల్లికార్జునుని

“ఓ పార్వతీశ్వర! ఉరగేంద్ర హార!
మా మనవి వినవయ్య మా పాలిదేవ
కరుణా కటాక్షక! గంగాధరుండ!
గిరిజా మనోహర! గీర్వాణ నాథ!”
అని విన్నపము చేయుచు అతిభక్తి
మొక్కి
వినయాన గోసంగి వీరు లిట్టనిరి:
“జగదీశ విముగూడి జంగమయ్యలకు

మతములో జుంకలకు మఱు తోడు
జేసి

నవనంది యంపించె-మీ-నగరికి”

ననుచు

ధవళ శంఖులు చిటితాళములు

మ్రోయ

కణిగి యాగుడి బెదిరె గట్టి శంఖులకు

“ఫణి భూషణుండః నీ భక్తులై నట్టి

జుంకల దెచ్చి మీ సముఖంబునందు

అంగజహరుడ మీ కప్పగించితిమి”

అని యిట్లు ముమ్మాటు అది దెల్పినాను

భవునకు జెప్పిన పలుకకుండినను

కోపించి యప్పుడు గోసంగులనిరి :

“బాపురే మేము మీ భక్తుల దెచ్చి

అప్పగింప వస్తమియ్య అరమర లేక

తప్పేమి మావల్ల దయవుంచు”

మనుచు

ఏగురు గోసంగులు ఎదురొమ్ములాను

వేవేగ కతార్లు వీపున వెడల

పడి మూర్ఛజెందిన పార్వతీ విభుడు

ఆడ ప్రత్యక్షమై అపుడిట్టగనియె :

“పరగ పోలురాజు నా భక్తుండు

గనుక

అరయ నాతని జగడ మాలకింపుచును

ఎరుగని సాహసం జేల చేసితిరి

భక్తుగ మీ ప్రాణాలు సేదదేర్చెదను

కోరుడు వర” మన్న గోసంగులనిరి:

‘ఓ పార్వతీ నాథః ఒక మనవి

వినుము

శ్రీపతిమిత్ర నిర్జిత పుర త్రినేత్ర

రాజశేఖరః రతిరాజ సంహారః

రాజిత గిరిచాపః రమణీయ రూపః

‘మోర దైత్యవిదారః కుధర సమధీరః

శరణుః కరుణ విలాసః శ్రీశైల వాసః

కరకంఠ మాకొక్క కరుణానతిమ్మ

సగర మా పోలురాజు జగడంబు మీరు

అలించితి మంటిరి అదటి విసరంబు

ఏలాగు ఈడేరె ఎరిగించు దేవ”

అనిన వారితో మల్లికార్జు డిట్టనియె :

వినుడయ్య పోలురాజు విక్రమ మంత

సమరంబులో వైరి జనపతుల నెల్ల

క్రమమున పోరాడి కదిసి ముక్కంటి

కాలవిట్టుడు తాను కదిసి పోట్లాడి

తరిమి పోట్లాడి యిద్దరు ధర

గూలినారు

ఆరీతి యాదవులు అరుల మర్దించి

ఘోరాజిలో గూలిన కోపంబుతోను

గోపాలకుల తోటి గోవుల నెల్ల

చేపట్టుకొని వారిని చెదరి పోకుండ

హరిగురువు వచ్చె తా నర్థవీటికివి

సిరులతో మరి ఆడశ్రీ లందదూను

కొనిపోయెనా బల్లికురవ దాపునను

ఘనముగా నేడు గొల్లకాండణగించి చనుదెంచి వచ్చి మీ జంగల దెచ్చి
 కలహించెదరు మీరు గ్రక్కన బోయి మీకప్పగించితిమి మేమందరమును
 కలుసుకొను" డనిన శ్రీకంఠుని కపుడుమగిడి పోదలచిన చూలోన మేము
 గోసంగు లిట్లనిరి కోరిక మీర : సగమైతిమిక నెట్లు సాగి నడచెదము
 "వాసిగలయట్టి యదువంశాధికుండు పరమేశ మేము మీ పాదసన్నిధిని
 రణరంగమున వై రిరాజుల ద్రుంచి పరగ ప్రాణము లిచ్చి పరము
 కనకతో పోలురాజు కైలాస మరుగ కేగెదము"
 హరిగురువు కూడ బోనదియేల మాకు దంటలై యేగురి దండు తామెరసి
 పరగ మీ పన్నిధిని ప్రాణాల జెట్టి వరలుదూసి కతార్లు వురువున ననిన
 గురుతుగా నవనంది కూడ బోయెదము కరుల చందమున ధిక్కరించగాను
 మీరిచ్చినట్టి వరము లివ్వి మాకేల వారి సాహసములు వారి సద్భక్తి
 ఆహూడిగా నొక్క అవసరం" బనిన వారి నిజములు జూచి వామదేవుండు
 తిరముగా నప్పడు దేవదేవుండు వారి కిట్లని పలికె "వద్దు సాహసము
 హరుటిగా వరమిచ్చి ఆలాగె ననిన మీ సాహసములకు మెచ్చితి నేను
 వరముగొని గోసంగులు వాసిగల యదువంశ వల్లభులార :
 వారన్నదమ్ములు చక్కంగ నిచట గోపంగుల కన్న
 తరలి పొందని చెప్పితాము ఎక్కువ ప్రీతివి గావించెద మీకు
 తెగిరపుడు నా దాసురాలైన నవనందిభార్య
 తెగిన యా తెరువెల్ల తెలిసి మసిలినేడు పోదెరువు గానక పుత్రులు దాను
 ముగ్గురు ముమ్ములూ మురిపెమున మీదిక్కు చూచుచు మీరాక గోరి
 పోగ ఏదిక్కు ఎరుగదు ఎదురు చూచెడిని
 ప్లూరునికి సాగిలి అతిభక్తి మొక్క పొండింక మీరు గ్రక్కన
 చరచి ఓదార్చెను శాశ్వతంబుగను గూడికొనుడు
 "కంఠర్పహర విష్ణుకాంత పరమేశ పోరిలోపల మీరు పొలిసితిరై న
 నందివాహన అనాథ భూతేశ కోరిక మీ బల్లికురవ కెప్పుడును

సత్యంబు దప్పక జనలోక మెరుగ చండ పరాక్రమము చేసెద మనుచు
ప్రతిపక్ష వీరులై ప్రబలిన భక్తి వరములు గొని చాల వారిగర్వమున
విడువక యచ్చోట వెలసి యుండెదరు తెలిసి యాముమ్ములాదిగ నైదుగురిని
పుడమి జనపతులచే పూజ గొనియెదరు ఏడెడ్లు బొల్లావు అరిగె నాక్షణమే
పొం'డని చెప్పిన బుద్ధి లోదెలిసి

యుద్ధ వర్ణన

వరునన పక్షులు వ్రాలిన రీతి “నరసింహమూర్తివి నాతల్లి నీవు
స్థిరముగా చుక్కలు తెగిపడ్డయట్లు నీకెదురు ఎప్పుడు నిలిచి రిచ్చోట
పేర్చి వైరుల నెత్తి పిడుగులో యనగ చేకొని నా బాలశిశువుల గాచి
కార్చిచ్చు రిపులపై కదిసెనో యనగ పగవరుల ద్రోలి ఆపద గడుపు”
చేకొని వడివచ్చు సింహంబు లనగ మనుచు
మాకు జూడగ చందమామలో యనగ పొగడిన చెలరేగి బొల్లావు కణగి
రాత్రి పగలనకుండ రణబలాధికులు కదిసిన మార్నేడు ఘనులు
నేత్రోత్సవంబుగా నెలమి రెట్టింప ముమ్ములును
కడువడి నేడెడ్లు ఘన మశానపాగు వేనందిరూపుల వైరి వీరులను
కనుగొని బొల్లావు కల్లందుల కణగి రొమ్మలమీద కణగున నేసె
మారినీడు పరిమార్చి వైరి భూపతుల నెల్లరను
ముగ్గురు ముమ్ములు మొగసి చేతులు పాదాలు శిరములు దునిమి
యందరును వేసినంతట వీరుడై కణసి
వెగ్గలింపుచు వచ్చి కలసిరి మమ్ము ఫణిరాజువలె మశానపాగు కోపించి
కలసిన డనుగొని కాంత సిరిదేవి ఆడజొచ్చిన నందరా గొల్లకాండ్లు
పొలుపొందు వేడుక బొల్లావు జూచి కడుదడి గోసంగులు కత్తుల నరికిరి
కరములు ముకుళించి కదిసి పొడిచి వైరుల జంపి పోగులు వేసి
యిట్లనియ్యె : పొడిచిన వైరుల పొట్టలు చిరిగి

చెదరక పోరాడి చేసిరందరును	పుడవడి ఈపాలి ఏక మపుదాము
వెరచిన ఆ మన్నెవీరు లందరిని	పొరిమార్చి శిరములు గొనిపోదు మని
వెరవకు డని చేయి ఎత్తి మళ్ళించి	తిరిగి
వెన ముందరికి మనము ఇందరము	పేర్కొని రాజులు ప్రిథివి గంపింప
గూడి	గొల్లరాజుల మీద కోపించి వేయ
పసుపుల కాపర్లు పరిణాన మనము	వశము గాకుండగను వసుధేశ్వరులు

మశానపాగు మార్నేడులు కూలుట

మశానపాగపుడు మళ్ళిన రిపుల	ఈరీతి మార్నేడు ఇలమీద వారిగె.
ఎదిరించి కొందరిని ఈటెల గుమ్మె	కనుగొని కోపించె కడు
కదిసి కొందరి జంపి ఖడ్గంబు పూనె	ముమ్ములపుడు
తరిమి కొందరి - జమదాళముల బొడిచె	తూరి తుండెములుగా దొరిలి కొందరిని
తరిమిన వైరులంతట ఎదురెక్కి	పుడమిపై ఎదిరించి పోక ముగ్గురును
కరుకు ఈటెల మొనను కదిసి	ముగ్గురు మూర్తులు మొవకట్టినట్లు
పొడిచినను	కూడిన మన్నీల కుప్పలు పెట్టిరి
ఎడలేని గాయాలు ఏనుగుల వలెను	రూడించి రవుతుల సాగిపోసిన
నడికల్లిలో మీకు నమ్మిన బంటు	సాహసులై చీలిచి సజ్జలతోటి
నిండిన ప్రాణాలు నెరి నప్పగించి	యాదవవీరుల నపుడు దునుమాడి
భండనమున మశానపాగు వడిగూలె	పేరాలు బారుచు బిరుదు బట్టించి
కూలిన మార్నేడు కోపించి అరిచె	ధీరులై రణవీధి తెగి పోరి పోరి.
మేలైన రాజుల మెడలు నడుములును	మొగములు పూరువులు భుజము
కుడి ఎడమగా దిరిగి కూలంగ వేసి	సందిళ్లు
చేకొంది కత్తుల చెదరక దునిమి	పగతు లేసిన వీరబాణాలు నాటి
భూలోక మందరిని భూమిపై గూల్చె	వారిగిరి ముమ్ములు పుర్విపై సుతులు.
ఎదురొమ్ము గాయాల ఇలమీద వారిగి	వారిగిన ఎడ్డును పుగ్రకోపమున

చెరలించి మూకల డీకొని పొడిచి
పలికించి వైరుల పట్టి చెండాడి
మొరయుచు శత్రుల రొమ్ముల గూల
మొడిచి
కరులను పొరిమార్చి కాలరిమూక
ఉరువడి కొమ్ముల నుక్కణగించి

పగతుల తెగసరికి పగవారి నెల్ల
తలపడి చంపంగ ధట్టించి రిపుల
హతముగా మిగిలిన అవసీకు లెల్ల
మదిలోన కోపంబు మంట లెగయంగ
పుడమి చలబడిన దుప్పల గుమ్మినట్లు
ఎడలేక చంపిరి ఏడెడ్డ నపుడు

బొల్లావు యుద్ధము

ఎడ్లు చెల్లిన కోపమెత్తి బొల్లావు
గుడ్లు నిప్పులు రాల గోపించి చూచి
పైగొన్న వీరుల పంతంబు లణచి
గడిమన్నె రాజుల గర్వంబు లణగ
చేరిన రవుతుల శిరములు పగుల
మీరిన కాల్బలము మెదడాడిపడగ
ఎదిరిన బలముల ఎముకలు విరుగ
కదిసిన బలముల కంఠములు దునిమి
విరచించి మన్నీల వెన్నుల విరిచి
పొరిపొరి చెలరేగి భూపతుల నెల్ల
విరిగి పడగా దన్ని వెనక పాదముల
తూరి దొక్కుడుగ మట్టి తునకలు గాగ
వాలంబు శేషాహివలె నుండ ద్రిప్పి
మూలమూలకు ఇమ్ముల బారమోచి
తూలించి కొందరిని త్రుళ్ళడగించి
భూలోక పుతులను పోసిక పట్టి
కొమ్మున గుడ్డెత్తి కొందరిని జంపి

కమ్మిన నెత్తురు కాలువలు మీద
పుడమిపై ద్రొక్కిన బురద గాకుండ
ఏమరక వైరుల నెల్ల బడద్రొక్కి
కాలు తడికాకుండ కదనరంగమున
కాశంగి తలమీద కమలనాభుండు
మట్టి తాండవమాడు మహిమచే మీరి
నట్లు వైరులమీద నాట్యంబు ద్రొక్కె
మందుకు లేకుండ మానవేశ్వరుల
అందరను పడజంపి అపుడు రక్షించి
కదుపులకు మాకునే కడమ లేకుండ
పొదుపు చేసెను మమ్ము బొల్లావు
వీనుడ
ఆలోన అంతట సింహాద్రి భూమికు
కూతురు చిటినూక కొడుకును గాంచి
తనపతి మార్చేని తమరనలేక
ఆనల ప్రవేశంబు కాయ త్రవడును

వరసుతుని బెంచ నెవ్వరి కిత్తుననిన	ఇంతలో మశానపాగు ఇల్లాలు కడిమి
అగుమంచి పెంచుదు ననుచు తావొచ్చె	పంతుగా మారంబ బాలుణ్ణి గనియె
సరగున చట్టవారి చాన తావొచ్చె	కని మశానపాగుతో కడు చావదలచి
ముగ్గురు వాదించ ముదితల జూచి	సిరిదేవి కనుగొని చెలియ మారాంబ
అప్పుడు చిటినూక అపుడిట్టగనియె :	“నా తనయుని బెంచు నాతిరో నీవు
“తెల్లని అక్షింతలు తెచ్చి ముగ్గురికి	నీ తనయులలోన నెమ్మది నొకని
ఇచ్చి బాలునిమీద ఇవి చల్లినంత	గా జూడు పీనిని గరుణతో బెంచు
తగనెవ్వరి చేతి అక్షింతలు పచ్చనైన	చూచి చూడక మనుచు చులకని పనుల
వారి పిన్నవాడు వాడ”ని పలికె	తప్పక మీకు ముందర పనికి వచ్చు
అలాగె ముగ్గురూ అక్షంతలెయ్య	మీబిరుదు లెల్లను మేడినిమీద
అగుమంచి చేతిప్రాలవి పచ్చనాయె	ఘనముగా చెల్లించ గలవాడు వీడు
అయిన పచ్చందుల పోచయ్య అని	బీరనాయుని పేర పెంచుమా వీని”
పేరు పెట్టిరి	అని యిట్లు సిరిదేవి కవు డప్పగించె
అగుమంచి కిచ్చిరి ఆ బాలకూని	

యాదవసతుల సాగుమానములు

మగనితో పయనమై మారాంబ నిలిచె	కొదవేమి లేమి కుండగుండాల కురికి
రమణతో ఎరనూక రాజు కొమార్తె	పతులతో నేగిరి బలములు బెదిరి
ప్రేమతో ఆవుల పినముమ్మి భార్య	ఆరీతి వైరుల నట్లు చెల్లించి
అనముమ్మి భార్యయు అపు డరుదెంచె	చేరి మిగిలిన ఆడసిరులు కదుపులును
నలనూకరాజు కొమార్తె పొటినూక	కదలి వొచ్చితిమి కన మంగళాగిరికి
ఆవుల ముమ్మయ కూతురా భీకరమ్మ	వడి కృష్ణదాటి బెజవాడ కేతెంచి
తగ పయనమై వచ్చె దాడిముమ్మి భార్య	పొడగంటి మచ్చోట భూమండనాథు
ఈ రీతి యేగురు ఈ బలమునను	సాకిరి నరసయ్య, సార్నాల కేశవ,

బోడావుల కనకాద్రి, దండెబోయిన మల్లెబోయిన శరభు, మంధాడి బసువు,
 ఎర్రు, భండారు రిఘుపతి, పల్లెబోయిన
 సాదము నరహరి, సంపత్తి మల్లు, మొసలి,
 భూమాడి గంగులు, బొల్లావు మయిసు, వులిచి నారయ్య, వున్నతి మాధవు,
 వుల్లాకుల రంగన, వుచ్చేసు పోలయ్య, ఈరీతి యాదవులు వీరందరూను
 మేడెబోయిన ఎంకయ్య, మేకల జగ్గు, తలిదండ్రు లందరు దైవమెందైన
 పండెబోయిన పాపయ్య, చట్ట నాగయ్య, కణిగి దుఃఖములతో కలసిరి మమ్ము
 కావిటి లచ్చయ్య, కవ్వల జోగి, వారు మేమచట బెజవాడలో గూడి
 సమిడబోయిన సింగు, తాడిపోయిన వారిచే నలనూకరాజు వసుధేశు మాట
 ఎర్రు, వింటిమి యామాట విను నీవు తెలియ
 గొడ్డటి రంగయ్య, గోపిదేవి చెన్ను,

పల్లికొండ పిన్న మనీనికి నలనూకరాజు వృత్తాంతము చెప్పుట

కంటక రిపురాజు కంఠీరవుండు అప్పడు నలనూకరాజునంద మొంది
 నలనూకరాజు సంతతి కొమరుండు అంత నతని కూలాంగి నలనూకసీత
 కలుగుట కొరకునై కాలకంధరుని సంతోష కార్యముతో చట్టమారంబ
 మరువక బెజవాడ మల్లికార్జునుని పంతుమీరగ వారు వరములు దాల్చి
 వరము వేడెదమనుచు వచ్చి బెజవాడ నెలలు తొమ్మిదిమోసి నిజసుతుల గనిరి
 మల్లేశు బూజించి మమత బుట్టించె కన్నప్ప డంతలో కానకముందె
 మల్లికార్జుడు మెచ్చి “మగవాడు నీకు ఆలోన వేగ దైవానుకూలంబు
 కలుగు”నని ఆ బాల కలలోన జెప్పె చాలక కాబోలు జగడంబు బుట్టె

నలనూకరాజు పులులకు అభయమిచ్చుట

కారణంబున పులులు గ్రక్కున రెండు వేలంబులో నతని వెనక జొచ్చినను వెంట తమకమున వెనువెంటనె తగిలి పరువున నున్న భూపతి వాటిజూడ చనుదెంచి పులులను సరగ నిమ్మనిన నలనూకరాజు భూనాథునితో ననియె: “పులులు ఎచ్చటికిని పోక నావెనుక నిలిచిన గాచితి నే వాటి నిపుడు ఇందరు గలిసి మీరేల వచ్చితిరి పొందు గాదని పని పొండు మీ”రనిన నున్న భూపతి నలనూకభూపతికి తిన్నని పలుకుల తేర్చి యిట్లనియె: “పులిమంచితనములు భూమిలో గలవె పులుల ఎలుగులను పాములను

జూచినను

చలపట్టి పోనీక చంపుట నిజము గోవులు గలవారు కోరి యాదవులు గోవులకు వైరులు కొరగావు పులులు విడువు” మన్న నలనూక విభుడిట్లు

పలికె :

పులులకై నీవింత పొసగింప వలెన

“అవుం పులిజంపునని ఎమంగుమను ఎరిగితే నేమాయె యీరెండు పులులు మరుగుజొచ్చిన వాటి నెట్లు పట్టితు అడ్డమెంతయు లేక శరణు జొచ్చినవాటి చెడ్డతన మెంతురే సీమలోపలను కాకాసురుడు తొల్లి కడు రఘుపతికి చేకొని యెగ్గుసేసి శరణన్న కాచి కాచి రక్షించిన కథ మునుపు వినవె అదిగాక చెడ్డవాడైన శరణన్న మదిలోన గాచిన మగపంత మవును మరియును ఈ పులులు మనకేమి చేసె పురణిలో వీటిని పుట్టించి బ్రహ్మ అవనిపై పనుల నాహారంబు నేసె కమలనాథుడు చేసిన కట్టడి గాక నెరయంగ పులులకు నేరమెక్కడిది హరునకు ప్రాణికోట్లన్నియు నొకటి నామాట విని పొమ్ము నరనాథ నీవు పులుల నిచ్చెడి మాట బొంకు

భూనాథ

భుజకంకణుడ నేను పులులను విడువ’

పులుల కారణముగ నలనూకరాజునకు నున్న భూపతికి యుద్ధమగుట

అన విని కోపించి ఆగ్రహము పూని
ఆ నున్న భూపతి అపు డిట్లగనియెః
‘నీవు గొల్లవు ఏల నీకు పంతంబు
చెల్లును రాజులకు చెల్లు నా’కనిన
ఆ మాటలకు యాదవాధిపుం డపుడు
‘‘తగ నున్న భూమికి రాజువు నీవు
జగతి కంతటికి రాజువు నీవు కావు
ఇరవుగా నన్ను గురుతెరుగవు గాక
ధరణి కంతటికి యాదవరాజు నేను
నీకుతోడుగ నింక నిఖిల భూపతుల
తెచ్చినా నీ కెదురు తీసిపోవుదున
ఏమిటికి కలహంబు-మీ కేల మాతోను
వద్దుపో’మృన్న భూవరుడు కోపించి
‘నీమాత్రమునకునై నిఖిల
భూపతులు
రావలెనె నీ కావరంబు నణంప

నేను చాలుదు నీకు నిలువు’ మటంచు
ఏనుగులు గుర్రాలు ఏకమై నడువ
-ఈర-పరివారములు చాల బలిమితో
నెదిరి
పరిఘలు ఈదెలు బాకు కత్తులును
బలువై న విండ్లతో బాణ జము
దాశములు
తలపడి పోట్లాడి తరిమె యాదవుల
ఈరీతి ఎదిరించి విటతటముగాను
సురియల అంబుల శూలాలచేత
చాపచట్టుగ పోరి సరిచావులు గాను
వారు వీరందరును వసుధపైబడిన
పగమీర నున్న భూపతి మంత్రితోను
జగతి మెచ్చగ పోరి యిట్లు మార్పేడు
అతడు తానిద్దరు అవని గూలినను

నలనూకరాజు వీరమరణమందుట

మదిలోన నలనూక హునవేశ్వరును
నున్న భూపతిమీద నుగ్గునుగ్గుచేయ
చిందుబెందుగ జేసి చీకాశుపరచి
పురజితో వొక జాము పోట్లాట జేసి
ధర గూలిడ్లరు ధారుణీశ్వరులు
తూలిన అంతట గురుతరంబుగను

రమణీయ నలనూకరాజేంద్రు సీత
జతనమై యప్పుడు చట్టమారంబ
పతులతో నరుగంగ పయనమైరంత
తమకించి యెక్కిరి తమకలంబు
లపుడు

నలనూకరాజు కుమారుని వృత్తాంతము

తమకంబుపై సున్న తరుణి సీతకురు
బెజవాడ పూజారి ప్రియముతో వచ్చి
“నిజముగా బెంచెద ఇ”మ్మన్న

సుతుని

పూజారికిని ఇచ్చె పొంతి యా సీత
తేజమున మారంబ తెగువ నిద్దరును
వినుతింప అగ్నిప్రవేశము చేసి
కైలాస మరిగిరి కడమాట వినుము
అంతట పూజారి ఆ సుతుని గొంచు
సంతతికై చాల సంతోషపడుచు
పెంచుచు నొక రాత్రి ప్రేమతో

నడుమ

దంపతు లిద్దరు తగ నిద్రబోయి
సతిపతు లిద్దరు సమసిన శిశువు
బ్రతికియుండ వూరి ప్రజలెల్ల జూచి
“ఇదియేమి చిత్రమో ఈశిశువు తెరగు”
మహిమ మాటలు విని మదిలోన
ఆవూరి చాకిత అపుటిట్టగనియె
“వినరయ్య మొదలను వీని పుట్టుకను
జని కడవల బాసి సరిది వకనాడు
వీధికోకలు వుతుక వేసిన అగ్ని
వడి నేడు వాడలు వరుసతో గాలె
ఇరవుగా వీడు జన్మించిన వెనుక
పురిటికోకలు వుతుక పోగువేసినను

ఆ వస్తువులయందు అగ్ని సంభిల్లి
ఈ వీధివాడలు ఏడునూ గాలె
పుట్టేడు వాడలు పుట్టక ఏడు
వాడలు గాలె నీ వల్లవుంరాజు
పేరుపెట్టక మునుపె పెద్దలను జంపె
పెంచిన పూజారి పెండ్లము తాను
అశ్వీరము పొందిరి ఆ పాపడు వీడు
వలదు వీడుండిన వాడలు పూళ్ళు
చెడిపోవు నీబాల చెడ్డవాడనిన
ఆ చాకిత మాటలు అవునని ప్రజలు
‘వానిచంపగరాదు శిశుహత్య యగును
పోరి పశువులకాళ్ళ పోవలె’ ననుచు

గురుతుగా నా వూరి గుమ్మాన వేసిరి
పయిల కాళ్ళను బోక బాబ్రతికినను
ఆ పయిలకాపరి ఆ బాలను జూచి
చేపట్టి ప్రియముతో శిశువు గొనిపోయె
వాడు మూనాళ్ళకు వసుధపై నీల్గె
నీల్గిన ఆ బాల నిలకడ జూచి
ప్రజలెల్ల జడిసి ఆ బాల గొనిపోయి
మందసములో బెట్టి మరుగుపడ

మూసి

మందసము గొని కృష్ణ మడుగులో

వేసిరి

కని చెప్పగ మేము ఈ మాటలెల్ల

విని కృష్ణ మడుగునకు వేగానబోయి
మడుగులో దిగి వెలికి మందసము

తెచ్చి

తెరచిన అందులో తేటగానున్న
పిన్నవాడిని తెచ్చితిని వాడు వీడె
విండాది గంగల వినుత యాదవుల
బాలల నందరిని పరగ నీడేర్చు
గరిమ వీరందరికి కర్తవాదివిగ
జనులకు చల్లని చంద్రునివంటి
చల్లని వారగుట చల్లవారనగా
మీపోరు భూమిలో మిగుల విఖ్యాతి
బ్రతికిన మీకును బాలయాదవుల
నెనరున కలియును నేటి నుండియును
భారంబు నీ"దని పల్లికొండనిన

ఆమాటకు పిన్నమనాయు డిట్లనియె :

“చీకాకు గాకుండ శిశువులను మాకు
అందరిని గలిపితివి హరిగురువ నీవు
నీవు చేపట్టి కంటికి రెప్పవలెను
కాపాడి మమ్ముల కలిపితివి మాకు”
అని చాల గొనియాడి హరిగురువు

బొగిడి

హరిగురువు చెప్పిన అన్ని వివరములు
వరుసతో విని తెల్లవారిన దాక
పోలురాజు నలనూక భూపాలకుండు
మొదలైన వీరులతో మొనసి

రణమునను

ఖ్యాతికి సచ్చిరి ఘనతకు మెచ్చి
వగచిరి యెంతైన వారు వీరపుడు

బాలరాజులు యలమంచి ప్రవేశించుట

తెగువతో ధైర్యములు తెచ్చుకొని

తిరుగ

మగిడి రందరు ఎలమంచికి వేగ
పొలుపొంద వచ్చి యా పురసమీపమున
బలువైన ధనముతో బలము దిగిరంత
గురులెరిగి వొలురాజు గుణ్ణాల కరిగి
కోడలు సిరిదేవి కొమరగిరిబిడ్డ
ఇద్దరు గుణ్ణాల కిరుగడల నలిచి

కోడలిట్లని యేడ్చె కొమరగిరితోడ

“వల్లాంబ మీతల్లి వలరాజుతండ్రి

వెలది జన్మించితివి ఏగురి వెనుక

తనయులు పుట్టిన దయగల మీరు

ముద్దుగారంబున మరిపెమున బెంచి

పెరిగి అత్తవారింటికి పేరు తెచ్చితివి”

అని యిట్లు సిరిదేవి అడలుచుండగను

గొదకొని అప్పుడు కొమరగిరి అనియె

“మాటల తేటల అటపాటలను
నా ముద్దుగారవము నణగె మీతోటి
వొద్దుచు దుఃఖాన వొడిగట్టుకొంటి
శల్లిదండ్రులు మీరె దై వమిట్టైన
అన్నల జూచి నేనడలుచు వుంటి
అన్నలిట్టేగురు అడవి పాలై రి
ఈలాగు దుఃఖము ఎప్పటికైన
ఏరీతి నణిగేని ఎప్పుడున్నాను”
అని చాల అడలంగ అవుడు సిరిదేవి
చిచ్చకడుపున చేట చెరిగినట్లైన
అడలచు మామకు అత్తగారికిని
ఈవిధమున నప్పు డిట్టనిపలికె :
“ఓ అత్త ఓ మామ ఒనరంగ వినుడు
వినరయ్య విక్రమ వినతప్రతాప
ఘనుడగు వల్లవుల కారణకర్త
సొరిది మీ కడగొట్టు సుతుడు

పోలురాజు

విజయుడై శ్రీశైల విభుని పొడగాంచి
చల్లంగ శ్రీరంగ శాయిని జూచి
కొల్లగా త్రవ్వించె కోరి కావేరి
గట్టు పర్యంతంబు కాలువ త్రవ్వించి
వట్టినేలను పాలు వరద పారించి
ఆవులను కంచిపర్యంతంబు మేపి
భూపతు లెల్లను పోయి చెరుకూరి
మర్రిదావున దిగిరి మందలు తాము
విర్రవీగుఘనున్న వీధి పంశంబు

జంగాల కొరకునై జగదంబు వుట్టి
కదిసిన ముక్కంటి కాలవిట్టునికి
ఎదిరించి అతడిని ఏపణగించి
పరజులు మిత్రులు బంధువులు తాను
సరగ ప్రాణములిచ్చె జంగాల కొరకు
తెరలి శిబి కర్ణల కీర్తి వహించె
శివుడెరుగు నామది చింత యంతయును
ఎవరితోజెప్పుచు ఈ దుఃఖమంత
ఎవరు గలిగేరు నా అడలు వివరింప”
అని అత్తమామలకు అనురాగమునను
మొలకు పయ్యెడకొంగు మొగమున జేర్చి
వొలికేటి కన్నీరు వొత్తుచు బలికె :
“ఆ మొదలు వుట్టింటి అత్తవారింట
గుత్తమైనా గంగ గురుతెరిగినాను
చూచిన వారెల్ల శుభలక్షణాల
సిరిగల యీకాంత సిరిదేవి యనగ
సిరులు చీకటి పాలుచేసె విభాత
హరుడైన ఏగురి అన్నదమ్ములకు
పాయ దెరువులు చేసె బ్రహ్మదేవుండు
సరగున యలమంచి సంపదలు విడిచి
పంపాద్రి కడ కేగి బసవదేవుండు
తెగువతో వొక నోము తెలియక నీవు
నోమని వక నోము నోచెద మనుచు
నోమితిమి మరి నీవు నోమని నోము
నోమినా కొడిలేక నోమిన ఫలము
జేయుచు ప్థాలయనవే అత్తయ్య”

అని చుదిలోపల అడలుచుండగను
 వొడ్డుచు కన్నీరు వాలుకంగ నేడ్చు
 సిరిదేవి దుఃఖంబు చింతగొచ్చినను
 వరస తిరుమందుల వల్లపుల సతులు
 వల్లపుల వనితలు వక్కపెట్టునను
 కన్నుల వుదకంబు కారంగ నేడ్చె
 చన్నుల పైబడి జాలువారంగ
 పేరెన్నికై నట్టె పెద్దగా జేసి
 భూమి ఆకాశంబు పొగలంగ నేడ్చి
 పొలితి తన గుండంబు పొగులుచు గాతె
 రవిలి మండెను అన్ని రాశిగా నుండి
 వల్లభూపతియును వల్లాంబికయును
 తెలివిగా జూచిన దేహాలువేగ
 నీళ్ళలో జూచిన నిండు వెన్నెలవలెను
 కల్ల గాకుండగ కనపడి అచట
 కుళ్ళుచు వలపోవు కూతురు జూచి
 అప్పుడు ఇట్లనిరి అందరు వినగః
 “కూతురా నీమదిని కొడువ లేమిటికి
 పనితరో రావమ్మ వల్లపుల చెల్లి
 ఎండి పండంగను ఎవ్వరు నీకు
 ఎత్తెరగక నీవు ఏడ్చెదవుగాక
 వత్తురే చచ్చిన వారును నీకు
 ధరణిపై అన్నలు తల్లిదండ్రులును
 లేరని మరచి నీవు లేవమ్మ తల్లి
 ఉన్నతంబైనట్టి ఓనర తల్లిదండ్రు
 అన్నలేగురు వున్న అవునమ్మ నీకు

మము మరచిపోవమ్మ మామీది ప్రేమ
 మగువ సిరిదేవిపై మానక చూపు
 వావిరి సిరిదేవి వదినని యెంచకు
 తనర నానతి నీకు తల్లి నాతల్లి
 అదిగాక నీకింక అడలేల మాను
 మదిలోన సంతోషమై యుండవమ్మ”
 అని కొమరగిరి దుఃఖ మపుడు
 చల్లార్చి
 ఘనమైన శోకాన కంగుచునున్న
 కడగొట్టు కోడలిని కరుణతో జూచి
 “పడతి నీకేమిటికి పలుమారు నేడ్వ
 వలదమ్మ సిరిదేవి వలదె నాతల్లి
 వలదె నా వల్లవ వంశతిలకంబ
 వినవమ్మ కోడల వినవమ్మ తెలియ
 వాడలో నాయంట వన్నెవాసిగను
 కోడలవై పుట్టి కొమ్మ నీనుండి
 ఇరవుగా మాకెల్ల ఇహపరము గలిగె
 నెలతరో—వినవమ్మ—తొమ్మిది నెలలును
 మోసి
 కలిమితో కొడుకుల గండురు గాని
 నీవు ఈశ్వరులై ని నిజభక్తి నిలిపి
 కొలది మీరగ పైటకొంగు లోపలను
 కులముద్ధరించిన కొడుకును గంటివి
 పతిపాపనము ఇంక పడిన ఎందులకు
 పతియనుచు లోచింత బాపిన యంత
 పతినమ్మి మ్రొక్కిన పరమపతివ్రతవు

అతివ పతిబాసి నీవు ఆరవైయేండ్లు
బ్రతికి అయిదువగసుచు భామవు నీవు
నీకెవరు సరిరారు నిఖిల భూమిలోన
అరయ తోడికోడండ్రు అయిదుగురు
మీరు

పరమభక్తిని నిన్ను పంపు చేయగను
భావించ ఏగురి బాలలకెల్ల
నీవె తల్లివని నిలిచి వుంటిమిగాని
నీసాటి వత్తురే నెలత లెవరై న
తనయుల నీనుండి తరుణు లెడబాపి
పరమపదముల త్రోవ బయలాయె
తమకు

అదిగాక మరి విను అడలేమి నీకు
బాలలకు మీకు నాపదలు లేకుండ
వదలక కనురెప్పవలె గాచుకొనగ
హరిగురువు వున్నాడు అన్నిటికి
అతడె

అని చాల కోడలిని అవుడు భూషించి
హరిగురువును జూచి అప్పు డిట్లనియె:
“దైవిక మెల్లను తప్పిన వెనుక
నీ వుపాయముచేత నీ బుద్ధివలన
అరయుచు బాలల అతివలతోడ
వరసతోడను చల్లవారితో గలిపి
పోడిగా నొకచోట పొదువు చేసితివి
మరియు వల్లవులు తిరుమందుల కెల్ల
కులముల కెల్లను కులగురువు నీవు

నీసాటి యెవ్వరు నిలిలంబులోన”
అని యిట్లు పల్లికొండ కవుడిట్లు పలికె
నయముతో చల్లిపిన్నమనేని జూచి
ప్రియవాక్యములచేత ప్రేమ నిట్లనిరి:
“చునచునులందరి జూడ మాకొక్క

సరియె
ఘనముగా నందరిని కాపాడుకొనుమ
నీదావున బాలలు నిలిచిరి మీరు
పొదపుట్టకు విరువుపొద దాపినట్లు
అది గనకను మీరు అందరు గూడి
బలిమినుండిన మంచి పని” యని చెప్పె
“మరి విను యింక నొకమాట

వినిపింతు
రాజైన మన పెద్దిరాజును తుండు
భోజుడై కల్యాణపురము నున్నాడు
మన పరాక్రమశాలి కాటమరాజు
వానర మీతో గూర్చుకొని పనులన్ని
చక్కగ రిపులపై చక్కబెట్టెదరు
గ్రక్కున నతనిని గలుపు “కొమ్మనుచు
అని చెప్పి వగవకు డప్పుడు మరియు
మనమలందరినంత మమత దీవించి
ఉబ్బుచ్చజనులెల్ల నొగి తన్ను జూడ
మబ్బుగప్పిన నీడ మాసిన యట్లు
చేకొని వలరాజు, చెలియ వల్లంబ
ఆకారము లణగిరి ఆ మాటతోను
అంతట పల్లికొండ అందఱును జూచి

సంతోషములనూని చనుడు పురికనుచు
 సిరిదేవి మొదలైన చెలియ లందరను
 తల్లిచె భక్తు డయితమరాజు తమరు
 కడలి యలఘంచికి ఘనవేగమునను
 పిన్నమనాయని ప్రియసతి లక్ష్మి
 గోవిందు భార్యయగు కులసతి గంగ
 నారాయణుని భార్య నయముతో సోము
 వరసతో కృష్ణుని వరసతి బామ
 వెంకటాద్రిభామ వెలది వీరమ్మ
 భట్టావుల వల్లభుని భార్య సూరమ్మ
 కరియావుల రాజుభార్య కనకనాగమ్మ
 వీరు మొదలైనట్టి వెలదు లందరును
 నగరు వెడలి వొచ్చిరి నెలతలు కోడండ్లు
 వాడని పద్మావంతి మోములును
 బేడిసలకు బొమ్మబెట్టు కన్నులును
 వడవడ పణుకులు వారు నడుములును
 అడరు జక్కవల కీడైన చనులును
 తడబడుచు కడలెడి స్తంభాల తొడలు
 తొడరి కరులకు లింగ దోలిన నడలు
 తుంగి సింగిణివిల్లు తులదూగు
 బొమలు
 జోకుమ మకరాంకు సురటిలనంగ
 అతివలు సిరిదేవి అడుగుల కొరగి
 మ్రొక్కిన కోడండ్లు మోదంబుతోడ
 గ్రక్కున నందర్ని కమిగిట జేర్చి
 చుట్టల నందర్ని చూచి మన్నించి

దట్టమై ప్రజలెల్ల తనుగాంచి పొగడ
 ఎడలేక సందడి ఇంపొంది మొదలు
 నగరు ప్రవేశించి రందరు తాము
 పరుసతో తమవారి వారి జాగాల
 పరుసతో నెంచి వారందరిని వుంచ
 ఆ రాత్రి వేగిన అట తెల్లవారె
 తాల్మితో నలువురు తమ్ములు తాను
 ప్రేయము తోడుత చల్ల పిన్నమనేడు
 ఘనకీర్తి నిజరాజు కరియావులరాజు
 అతనంతవాడు భట్టావుల రాజు
 శూరులు పోలురాజుసుతులు

ముగ్గురును

అధికముగ గలిగిన యాదవరాజు
 తనయులు హరిగురువు తగిన

పెద్దలును

తెరుగొప్పగా రెండు తెగల

యాదవులు

చేరి యిరుగడల నాశ్రిత

పురోహితులు

బాంధవులు భట్టును పరివారజనులు

గంధర్వ సములైన గాయకుల నటుల

ధీరత తమరంత దేవుని కృపను

సవరాలు ముడిచిన సందువ తెరిగి

చవుక నింపొందిన జముకాణములు

రాయ తివాచీలు రత్న కంబళ్ళు

పల్లికొండసూచనపై అయితమరాజు సింహాసనముపై కూర్చుండుట

పడపులు వారుగులు పరచి వున్నట్టి
ఆ రాచకొలుపు కూటములోని కరిగి
హరిగురువు చెప్పిన ఆవిధము మదిని
తెలిసి అయితమరాజు దిగ్గన లేచి
కడ ముందుగా కొలువుగదై కూర్చుండె
కూర్చున్న నందరు గుజగుజ బోయి
నేర్చునా యితడు వారు నేర్పని బుద్ధి
అని పల్లికొండతో అప్పుడు చల్ల
పిన్నమనాయుడు పిలిచి యిట్లనియె:
“పెద్దలున్నారని ప్రియము చేకొనక
గదైపై కూర్చున్న కారణంబేమి?”
అనిన నామాటలకు హరిగురువు అనియె
“వినరయ్య పోలురాజు వివరించి ఆర్థ
వీటిలోపల నపుడు వివరంబు చేసి
పాటించి యితనికి పట్నంబుగదై
ఆతెరగున నిప్పు డయితమరాజు
మీతలంపెరుగక మెరసి కూర్చుండె”
అనవిని యందరు హావుగాక యునుచు
ఎలమి తమ మనసులో హితవు

గైకొనిరి

ఆలోన మరి మర్దామూర్తి కాంత
నెలమీరి గర్భవిన్నెలు దినదినము

అధికముగా దోచె అప్పుడందరికి
సిరిదేవి మొదలైన సతులతో ననిరి
అపురూపమని తలచి ఆశ్చర్యపడుచు
‘కలలోన పలికినా గంగా భవాని
పలికిన పలుకు నిబద్ధియాయె ననుచు
రమణులు ఆ పెద్దిరాజుల మాట
క్రమమున నిజముగా గైకొన దలచి
పల్లికొండకు చెప్పి పంపిన అతడు
వల్లవాధీశుల వల్లను విన్న
ఘనమైన పంపాద్రి కలవిధము చెప్పి
“రణములోపల పెద్దిరాజుల మాట
అదియు తార్కాణమాయె అమ్మన్న
పలన”

అని పెద్దిరాజులకు అందరు వగచి
చాలించి కొలువును చాలించిరంత
ఆరీతి కొన్నాళ్ళు అరిగిన పిదప
కోరి యాచవులు మరి కొన్ని
దినములకు

చదురున కూర్చున్న సమ

యంబునందు

ఆనాటి దినమున అరుషంబుతోడ
మానిని మరి మర్దమయ్యలు

అమ్మన్న గనె నొక్క ఆడశిశువును
సమ్మతి నామాట సభలోన వచ్చి
హరిగురువు కెరిగించె అతడు

వివరించె

ఆ దివస వారము లంతయు జూచి
“యథార్థమిది యర్థపీఠి శ్రీగంగ
పంశాలు రెంటికి వరకీర్తి చేయ
ఘనముగా జన్మించె ఘనవేగమునను
ఎనయంగ గంగపేరిడు”డని చెప్పె
ఆమాట కందరు యాదవేశ్వరులు

పరమ సంతోషము పరము సిద్ధించు
పల్లికొండను బొగిడి బహు

విధంబులను

“ఇక మాకు ముందరి ఎత్తెరిగి నీవు
సకలమ్ము నడిపించు జనులెల్ల నెరుగ”
అని యాదవాధిపులు అందరచ్చోట
ఏడేండ్లు నిలిచిరి యెలమంచియందు
అంతట నొకనాడు యాదవులకెల్ల
కొలువులో పల్లికొండ గొబ్బిన
నిట్టనియె:

కల్యాణమునుండి కాటమరాజును తీసికొని రావలెనని

పల్లికొండ ప్రతిపాదించుట

“పొందుగా అన్నదమ్ములు మీరు
మేము
కలుసుకొంటిమి గాని కడమయ్యె
నొకటి
తెలియజెప్పెద మీకు తెగువ కల్యాణ
పురములోపల కాటకోదేశ్వరుండు
కరమర్థి నున్నాడు కాటమరాజు
గురుతుగా మీ ఏగుర్ని గురుతెరుగ
డతడు
ఎరగడని మీరు మేమందరము ఎరిగి

తగవెరిగి తేకున్న ధర్మంబు కాదు
తెగువ నందరమును తేబోవవలయు
ఇదిగాక మరియు ఇబ్బోట మనము
కడువులతో నుండ కారణము లేదు
అదిగనక పడమటికి అందరము మనము
కదిలిన జయమవును కాటమరాజును
కలుపుకున్న లెస్సగా నుండు”ననిన
ఆమాట కందరు అరుషంబు నొంది
ధీరులై వొక మంచి దినమొకటి చూసి
కదలి ఖోదమనిరి కడువేగ ధలభి

సింహాద్రిరాజుకొడుకులను యలమంచిలో నిలిపి

యాదవులు బయలుదేరుట

పదపడి యలమంచి పాడుగాకుండి
పరగ సింహాద్రిభూపతికి సీతకును
తనయులై పుట్టిన ధర్మవర్తనుల
వరసతో ఆవుల వొలురాజు మనము
లైన కళమన నపుడు ఆవుల వారి
పూనిక యలమంచి పురములో నిలిపి
కోరికతో నాటి కొలువు చాలించి
అయిదు ప్రౌద్ధులు నిలిపి ఆ

మరునాడు

తాతతండ్రుల పేర ధరణీశ్వరులకు
శీతలంబులు చేసి క్షేమంబుతోడ
పరగ నంబోధి నెడబాసియు వచ్చి
తరలక నిలిచిన తరళాక్షి గంగ
అని పలికి మ్రొక్కుచు హస్తంబు లెత్తి
కొనియాడి పర్వతం గొట్టున జేరి
శ్రీగంగకును భక్తి సేవ చేయుచును
గోగణముల తోడ గొనుచు పోవలచి
కోరికతో వైదికొండ గుడారులెత్తి
బండిపై నెక్కించి భద్రకాళికను
బలములతో గూడ బంధువులతోడ
వేల సంపదలతో విభవంబుతోడ
పెద్దలు గూడార్లు పెద్ద చండులు

పక్షిచాలక మిగుల భరవాసులగుచు
వెండి బంగారములు వెలలేని మణులు
బండ్లవెంటను నడిచె పంపేలు గూడి
బండ్లపై బ్రిద్దులు బాలలతోడ
కడలేని బలముతో కడు వేగమీర
సుందరీ జనములతో సోదరులతోను
మందల దర్శించె మంచి త్రోవలను
కాడు జీవంబుల కడకు త్రోలుచును
ఆరు ఆమడ వెడల్పు అరిటి

పొడువునను

గోకులముతో కదిలి కొమరు దీపింప
కనకాంబరములతో కంపటిబెల్ల
వెంపర లాడుచు వివిధమున వారు
ముంపినట్లుగ జాలి ముచ్చట దెలిసి
ముదముతో యాదవ ముదిత
లందరును

కదిలిరి యలమంచి కడచేసి విడచి
నడిచి రడవి పుడమి నలినలిగాగ
కడగొడి లేకుండ కడుదారి యనుచు
ఎదురెక్కడ లేకుండ వెలితింతగాక
గొదగొని మిన్నెల్ల కావిరి గప్పెను
క్రేళ్ళురికి దాటుచు కేసులాడుచును

కాళ్ళనందెలు మ్రోవ కడుమేర లేక
తాళాలు మిక్కిలి తప్పెట్లు మ్రోవ
కొల్లకాళంబులు కొమ్ము లూదుచును
కలియుచు మెలియుచు గంతు

లేయుచును

తలకొని యాలపదాలు పాడుచును
సరవితో బోలేడు సాలెక్కిఁ బీచు
వర, సర్పవర, భావవరములు దాసి
మేయుచు కొండల మేలుశృంగాత
రాయన తిరుపతి రాజపాండియును
గట్టపుట్టిన చెమట గారంగ జొచ్చి
పట్టి మల్లటించి పడమటి మొకమాయెను
మార్కొండపతి రాజమహేంద్ర

మాదిగను

కోర్కొండ గిరిదాటి గోకులము దిగెను
పట్టినము చని వీరభద్రుని జూచి
ఘట్టిగా నచ్చోట గొతమి దాటి
అచ్చోట నొక పూట ఆందరు నిలచిరి
మచ్చికతో ఆరాత్రి మరి వకబుద్ధి
తలపోసి “పసుల మందలకు

తరుణులకు

అలసటి పడి నడువ అడవుల వెంట
లేడిడ జాడ గొల్లెన బండ్లు నడువ
తోలుదాము అడవిత్తోవ పశువులను
ఎలమి సతులను బండ్లు

పుడమి వైపునను

తెగువడి బెజవాడ తేజస్తుపురము
మందలను అడవిని మన్యాలమీద
జాడల వెంబడి జనమెతక గలదు
నీరును గలదు ఏపెసిడలు గలవు
పుడమి నాత్తోవ యంబడి పోద”

మనుచు

అని బుద్ధి తలపోయ అటు తెల్లవారె
కదుపుల నెల్లను గాయంగ, ముష్ట
పెద్దవిండ్లాకర్ల పెద్దల జేసి
ఘనముగా వక లక్ష కంపటిలకును
పనిబూని వారంత పసుల మందలను
కదిలిరి జలజాకరము కావరము దాటి
గొదగొని యా పాపికొండలు మీరి
భరవాసులై పంచ పర్ణశాలయును

అరయుచు గొతమి అద్దరిద్దరిని
భద్రాచలము రామభద్రుని జూచి
మరి తంతి బలువైన మన్నేలు గడచి
ఘనభూములను దాటి కదుపులు తమరు
చనుదెంచి కాంచి యా జలజాకరములు
వనముల చేతను వసతియై యున్న
రమణమై ఆరుట్ట రమ్యకోనకును
విమలమై యుండంగ వేడుక పడుచు
“పశువులకు మెయ్యంగ పచ్చని

కసువు

మసలి దప్పికి త్రాగ మంచి

పుడకములు

మనము పశువులు వుండ మంచి

గరువులును

కలిగెను ఇచ్చోట కాదనరాదు''

అని గోకులము తమరు అచ్చోట

నిలిచిరి.

ఎనసి వుండిరి వీరి కెదురు జూచుచును

అంత నిక్కడ వల్లవా భూమిపతులు

సంతోష చిత్తులై సంపద బండ్లు

తర్లించి నడిచిరి తా మెదురులేక

మురియుచు గోపాళ మోహములు

వీరు

భటు లారులక్షలు భావముల గొలువ

పటు చిత్రజల్లికి భారజల్లికిని

ప్రజలు వీక్షింపగ బగులు జేకొనుచు

బెజవాడ చని కొండపల్లి దడగడచి

వలను దప్పక వొచ్చి వచ్చి యా

యెదుర

చిలుకలు కోయిలలు చెలరేగి కూయ

తుమ్మెదా గుంపులు దొమ్మిపడగాను

జుమ్మున అరవంగ సొంపు మీరంగ

కలకల నవ్వు శృంగార వనములును

కలువలు పద్మాలు గల కొలంకులును

గలిగి యెప్పుడు ఓరుగంటి చేరువన

కొమరు మిగులగ వుద్దు కొండవీటికి

దండు

ఎల్లమీరుచు చాల విరివి గలిగున్న

వల్లవాధీశుల వైపు గొనియాడి

ఎల్లగా నచ్చోట ఎత్తి గుడ్డార్లు

పట్టు గుడ్డార్లకు పదికోసుల పొడుగు

కొలదిగా నావేళ రెండు పరుగుల మేర

సలుగు చెడ్డును బండ్లు సకల

సంపదలు

నిలిపిరి ఆయేటి నెలవు చేకొనుచు

విరివిగా నచ్చోట విడిమట్ట జేసిరి

మరునాడు లెగిచి శ్రీమంతులై కణిగి

హరిగురువు భక్తుండు అయితమరాజు

కరియావులరాజు మనుడు భట్టావుల

వల్లభన్న

చల్ల పిన్నమనేడు సకల సామంతులు

అధికముగాగల పురోహితులతోను

యాదవాధిపులెల్ల అర్పించి యచట

వనగూడి హరిగురువు వకమాటపలికె

ఓరుగంటి సమీపమున మరియొక యలమంచిలి నగరనిర్మాణము

‘ఏర్పడ మనమీడ యెలమంచి పేర
పాలెంబు గావించ పంత మున్నాది’
అని జెప్పినా విని యాదవాధిపులు
పల్లెకొండన్నట్లు బలవంతులైన
మంచిదిన మొకటి బ్రాహ్మల నడగ

వలెను

ఎంచి వేసిన భంగి నెలసూత్రపట్టి
మేడైన వాడలు మేడలు ఇండ్లు
నాణెంబుగా పెద్ద నగరు లేర్పరచి
అరుగులు సావిళ్ళు అంగళ్లు మిగుల
సొగసైన యా సూర్య సోమ

వీధులును

సొరడి బంచైన రాజుల సొంపుమీర
విరివి గలిగిన మంచి విప్రుల యిండ్లు
తెరగాప్ప శివ విష్ణు దేవళంబులును
ప్రబలిన సంపదలు బలువు మీరంగ
సొగసైన యా మంచి కూద్రవాడలును
పాలెములు ప్రతిలేని బలువై నభటులు
ఇతరముగ జాతులనేకములు గలిగి
మిగుల కోటలు పొడుగు మిద్దె

గోడలును

తగు మంచి తలుపులు ద్వార

బంధములు

సొగసున వాకిళ్ళు సొరడి పరులెల్ల

ఘనమైన సాదన గరిడి సాలలును
తనరెడు మేలు చిత్తరువు చవికెలును
జగతి పూజితమైన సరసమై మిగుల
యాల మగటము గలిగి యలమంచి
పేర

ధర్మమార్గంబున తగ విశ్వకర్మ
నిర్మించినట్లుగా నిలచె నా పురము
కనుగొని యాదవులు ఘనమైన మంచి
దినము చేకొని విప్రదీవెనల చేత
వరసతో తోరణాలు వనరంగ గట్టి
వల్లవాధీశులు వారివారిండ్లు

విరివిగా గృహప్రవేశము లయిరి
తరగని సంపదలు ధాన్యరాసులును
కలిగి మునుపటికన్న కలిమి రెట్టించి
పున్నపుడు ఆహూరి వుదకంబునాను
చెన్నుమీరగ మిగుల శ్రేతంబు వాడ
నాణెంబుగా వీరనాయునిపేర
వోడక ఆయెడుట వుల్లవునివాడ
ఆ రెండు వాడలు ఆ పురంబునను
కోరికతో జూడ కోటలై యుండె
సొరడి రిపులకు తెలియ చూడంగరాదు
అనసలు పనసలు అరటి తోటలును
సనసిన మామిళ్ళ నారికడియములు

పొంకముగ సురపొన్న పోక	ఆ యలమంచిలో నపుడు యదువంశ
బోదెలును	భూపతు లందరు పొసగంగ నుండిరి
తిన్నగా దగినట్టి తీగ తోటలును	ధీరులై వక కొన్ని దినములు ఏలి
గరిమతో మేలు శృంగార వన	అంతట నొకనాడు అరుషంబుతోడ
ములును	పంతుగా దిక్కుల ప్రజలు వీక్షించ
జువ్వలు మర్దులు సోల్పురావులును	అయితమరాజు మొదలైన రాజులును
కలిగి యలమంచికి కడు రమ్య	జయము చేకొని కొలువు చవికెతో
మనుచు	నున్న
వెలయంగ లక్ష్మికి విడిదిపట్టనుచు	సమయంబు గని చెప్ప సమయమిది
కనుపట్టి కర్నూల కటకంబు లెంద	యనుచు
బోరు కలుగుచు జనులు పొగడ	కొమరొప్ప ఆ పల్లికొండ యిట్లనియె
నెన్నుచును	

యాదవరాజులు ఆవుల మందలను చూడబోవుట

“భూలోక మెరుగంగ-చెరుకూర-	ఆమాట కందరు హరిగురువు కనిరి
పోట్లాట చేసి	వీరనాయుని వారి వీరగోసంగులు
నవనంది చెల్లిన నాటినుండియును	వూరికాపుగాను వుల్లవుని వుంచి
మేలైన చెంగలి మేతలు లేక	కదిలె అయితమరాజు కరియావుల
ఆలమందలు క్రేపు లరిసట బొంది	రాజు
ఏమాయెనో మనము ఎరుగంగ	వరసతో భట్టావుల వల్లభన్న కదిలె
వలయు	పేర్మితో తగ చట్టపిన్నమనేడు
శ్రీమంతులై మంద క్షేమంబు తెలియ	తమ్ములు గొలువంగ తా కదలివచ్చె
పోకున్న పాపంబు పుణ్యంబు లేదు	వచ్చె హరిగురువు తన వంశంబు
వేగు ప్రొద్దునలేచి వేగాన గదిలి	తాను
పోవలె నన్నను పొంకంబుమీర’	మచ్చికతో కొలువంగ మందలు చూడ

చనుదెంచి ఈలాగు సకల యాదవులు
సంతు మీరంగ లక్షల తరబడిగ
తాళాలు మేళాలు తప్పెట్లు మ్రోవ
గురుతుగాగ ననేక కొమ్ములు వాగ
అందమై మూడామడ లాప్రొద్దె కదిలి
సరగ నడిచిరి ప్రొద్దుజామున దాక
మందకు జేరి భూమండలము కదల
వంది జనములు చదువ వాద్యములు

మ్రోగ

దారలు తప్పెట్లు తాళ శఙ్ఖములు
భేరినాదములు గంభీరంబుగాను
దిక్కులు పగులంగ తీవ్రమై మిగుల
వక్కు బిగువుతో మ్రోవ వైనవై నాన
ఆమోత వినెను బస్వాదేవు డపుడు
స్థిరముగా విని చాల దివ్యచిత్తమున
తనుజూడ యాదవులు తమరరిగి

రనుచు

ఆకలి దప్పికలు అలిసి మేపంగ
కాటమరాజింక కదిలి రాడనుచు
ఎమ్మెతో నంతయు ఏష్యంబు తెలిసి
వనతంగ మందపట్టుకు వచ్చె బసవన్న
చెలరేగి అరుషంబు చెవులు రిక్కించి
ముందల నడువంగ మూప్రంబు కదలు
పాదాలుగల కొండ ప్రబలి చనుదెంచె
బసవదేవుని చుట్టు బలిసి యిరుగడల
రాణించి లక్షోపలక్ష మందలును

తరుణి కిరీటకంబులు దాచి కప్పంగ
వుప్పొంగి గోపాల్కు లురుపడితోను
గరిమతో ఆ ప్రమథ గణము లందరును
అరయంగ సలుగుచెడ్డులు తన్ను
గొలువ

సొరదిగా నామంచి ససనమానముల
అరయంగ గోపాల్కు లావెంట రాగ
చెలువై న ప్రియముతో చనుగెంచి రంత
వెలయంగ మలి కల్పవృక్ష సంతతులు
వెలలేని యాదవుల వెంటనే తిరుగ
కైలాసగిరి నుంచి కదలి వేగాన
బాలకుం డతనికి బసవరూపంబు
రాదలచి అయితమరాజు మొదలైన
పరగ యాదవులకు ప్రత్యక్షమై గంగ
ఈవిధము చనుదెంచె వినుత

మార్గమున

కొనర కెత్తిన పట్టుగొల్లెన క్రింద
పరిచిన రత్నకంబళముల మీద
పీర తమకముమీద అపుడు బసవన్న
నిలిచెను ఇరుగడల నిలిచెను చాల
చల్లివారి పుల్లెడ్డు మర్లవారి మట్టెడ్డు
వారు ఇద్దరు వచ్చి వరుసను నిలిచిరి
సలుగు చెడ్డును బాల ఎడనందు లేవు
కనుగొని భయభక్తి కడమ గాకుండ
అయితమరాజు మొదలైన యాదవులు
బసవన్న పాదాల పన్నీట గడిగి

తగ గంధపుష్పాక్షతల పూజజేసె
దొరకొని ముసుసాక్షి ధూపంబు లిచ్చి
అలుక దీర వింజామరములు అమరంగ
విసరి

ఓనర నీరీతి సకలోపచారములు
చేసి అయితమరాజు చేరి నుతించె
“శ్రీమహాదేవు డాశ్రిత పారికాత
సోమ జటాజూట సురనందికూట
ఇంద్రాది సేవితుడ వినుత సాహసుడ
చంద్రార్క నలనేత్ర చారు శుభగాత్ర
కైలాస వైకుంఠ కరకంఠ రూప
ఫాలాక్ష శంకరా బ్రహ్మమునింద్ర
నీవు మా మందలో నిజముగా బుట్టి
వావిణింగల బసవ దేవుడవు నీవు
పొసగగా మాచేత పూజలు గొని నీవు
రసికత ముంగల రాజుపదవిచ్చి
మన్నించినను మేము మరి

పొగడగలము

ఎన్నిక చేసిన నీవు ఇంక మోక్షంబు
చలమున మాకిమ్ము సర్వేశ” యనుచు
మనవిగా జెప్పినను మన్నించి నంత
అని చాల వినుతించె అంతట మరయు
తిరుమందు లందరు తిరముగా నుండి
శంఖుచక్రాల గొల్లెన సరగ నెత్తించె

వారుగు తివాచీలు పరచి వుండగను
కడునుండి మందలు కనిపెట్టియుండె
ఇరవుగా కార్యంబు లిన్నియు నెరిగి
వెడలి బొల్లాపు ప్రవేశించె నపుడు
తిరుమందు లందరు ధేనువును చూచి
పాదాలు వుదకములపై బార గడిగి
పచ్చని అక్షింతలు పుష్పాల పూజచేసి
ధూపదీపంబులు తుదిమేర జేసి
రూపించి విష్ణుస్వరూపమై యున్న
బొల్లాపు నప్పడు పొగడంగ సాగె
తాల్మితో పల్లికొండ పుత్రమరాజు
అపుడు

ఇట్లని వినుతించిరి వినులేజితోనుః
“సదమల శుభాకార సమరోగ్రవీర
కమలాక్ష వైకుంఠ కందర్పజనక
నీవు గోరూపమై నిలిచి మాయింట
భావించి సిరులకు పట్టుగమ్మరుచు
దుర్జనుల బట్టి త్రుళ్లణగించి
సజ్జరుల రక్షించి సౌఖ్యంబు లొసగి
కర్తవ్య న నీవు మాకు కడమ నుతిసేయ
మాకు దోపడుగాని మమ్ము
దయజూడు”

అనుచు విష్ణుస్వరూపమై యున్న
బొల్లాపు నప్పడు పొగిడి నుతియించి

ఆవులు పడమటి ముఖమై నిలచుట

వరస తిరుమందులు వల్లవులు ఇట్లు
పరగ బొల్లావుకు బసవదేవరకు
ఏగిన యందాక ఇలవేల్పు వనుచు
జాగరంబులు చేసి నన్నుతి చేయ
ఆ బసవేశ్వరుడు ఆ బొల్లియావు
సొరిదిగా గోపించి సొంపుననున్న
వెలగల సలుగురెడ్డు విడి కోడెలాను
తరువులు లేగలు ముత్తరువులతోను
మరి తెలియజూడని మందలారాత్రి
మసల కన్నీయును పడమటి దిక్కు-
చూడ

జడదారు కోడెలు బసువముద్ర
ఎద్దులును
మరి పొల్లి ఈనని మట్టె ఆవులును
పోతురెడ్డు అంకచూడని భోగపతి
నరాలు
పొసగ సతిపతులు మాసకమ్మలును
సన్యాసి ధేనువులు సమకూడి అన్ని
మస మొకముగాక పడమర చూడ
దొడగె
మావల్ల తప్పేమి మాతండ్రి
పోలురాజు

ఆ లక్షణము చూచి అయితమరాజు
కొలది యెరుగక పల్లికొండ కిట్లనియె :
“తెలివితో శ్రీ బసువదేమునికి నేను
ఏగిన దాకను ఇలవేల్పు వనుచు
చాలవేడిన సరకు చేయనట్లుండె
నాభక్తి గైకొనక నడులింగమూర్తి
పడమర మొకమాయె భక్తవత్సలుడు
ఇదిగాక మరి వినుడి యిక నొకమాట
సలుగురెడ్డును మంచి సంగడావులును
గంగిమైలావులు కపిలి ధేనువులు

చెరుకూర పగరాజుల చాల జంపితివి
భక్తుల కొరకునై ప్రాణంబు లిచ్చి
ధరణి రాజులు మెచ్చ దనరి కైలాస
నగరంబు కరిగిన నాటినుండియును
నేటి పర్యంతంబు నేను బోనాడి
తమవెంట తిరుగక తమను విడిచియును
తమకుగల ఆకలి దప్పికలకును
ఆరయక ఎడజేసి నందుల నేమొ
కూడుకొని బసవన్న గోవు లన్నియును
కోపించె గాబోలు కొడి యెరగజెప్పు”
అని తనను బలికిన హరిగురువు పలికె

కాటమరాజును తోడికొని రావలెనని పల్లికొండ తెలుపుట

“నన్ను అడుగగనేల నా ముద్దుమఱది ధేనువులు తూర్పుదిక్కు మొక
 అన్ని వివరంబు లతడెరిగి వున్నాడు మామై
 యతిరాజమూర్తి మీయన్న భక్తుండు చెంలేగి సంతోష చిత్తార దలచి
 అతడెరుగు ఇన్నియు నే చెప్పెడిదేమి అప్పు డయితమరాజు అన్నదమ్ములును
 అలనాడు ఆవుల వొలురాజు ఆచివ హరిగురువు మొదలై న యాదవాధిపులు
 పల్లాంబ పలికిన పలుకుల కొరకు గోవుల గాచేబీ గోపాల్కులూను
 పాటించి ధేనువులు బసవేశ్వరుండు మలిమంతుడై న భూమడి పోల్చేని
 కాటమరాజు రాకల కెదురు చూసేని కర్తగా జేసి రక్కడి పనులకెల్ల
 అతడు పడమటనుండె ఆ మొకమాయె వల్లవాధివు లెల్ల వచ్చి యలమంచి
 గోవులకు నీ మీద కోపంబు లేదు” పురములోపలకు ఆ ప్రొద్దు వేంచేసిరి
 అని తెలియజెప్పి “మీ ఆందరిలోను ఆ రాత్రి వేగిన అప్పుడు లెగిచి
 ఎరిగి కాటమరాజు నెవరు తేగలరు పురువున కాలరిని వొప్పుగా దీర్చి
 పయనంబు గ“మ్మని పలికె నావేశ కొదవ లేమియు లేక కొలువుకూటమున
 సంతోషమందిరి సకల యాదవులు సకల జనులందరు సౌఖ్యంబుగాను
 ఆమాట కప్పుడు అయితమరాజు కొలువుండి యాదవ కులమెల్ల వినగ
 తెగువ కాటమరాజును తెత్తునని పలికె రాజై న అయితమ రాజశేఖరుడు
 ధీరుడై శ్రీబసవదేవునికి మ్రొక్కె కాటమరాజు నిక్కడికి గొనివచ్చి
 మ్రొక్కిన బసవన్న మన వారివారము మనము వారితో ననుచు
 సుముఖుడగుచు తెలియక హరిగురువు దిక్కు జూచినను
 పురువడి ఖణ్ణెల్లన రంకెలు వేసె తాను భక్తుని జూచి తగ నిట్లుబలికె :

పల్లికొండ భక్తిరన్నను కల్యాణము పంపుట

“నీచేతి పని యిది నీకు దక్కంగ
వారుల చేతగాదు వో ప్రతాపరాయ
కర మర్థిగాని తెమ్ము కాటభూపతిని
వరుసతో బసువదేవర సముఖమందు
ఎరిగి నీ తమ్ముడాడిన మాట నిలుపు
నీవు సుజ్ఞానివి నీతిమంతుడవు”

అని కొనియాడిన హరిగురువుమాటకు
అడుగు దాటక భక్తుడవుగాక యసుచు
చిడిముడిపాటించిత చిత్తమున లేక
తలపులోనను గూడి తగ బంధువుల
జెప్పి

ఎలమితో కొలువు చాలించి యింటికి

నరిగె

తానంత సిరిదేవి తల్లికి జెప్ప
మేనత్త కొమరగిరి మెలతకు జెప్పి
వీరులగు శిష్యులను వెంటబెట్టుకొని
పులితోలు చర్మములు భుజమున వేసి
తలమీద జడలును తాలు తూలాడ
సన్న వలిపెములు కాషాయ వస్త్రములు
వున్నతమైనట్టి యోగవాగ్ములు
తరుచైన రుద్రాక్ష దండలు మెడను
గరిమతో వీభూది కక్షపాలలును
పుష్పమున ప్రేలాడుచున్న లింగాలు

సరవితో భుజముల చక్రాల గుదులు
కప్పెర వకచేత కనక త్రిశూలము
కాలియందెలు ముల్లుముల్లున మ్రోవ
ముదముతో ధరియించె

ముద్రలుదాల్చె

పురణితో మేనున బూదిని పూసె
బిరుదులై అన్నియు భిక్షాటనముల
పరువు లెత్తుచు దూదిపావల మీద
గండగొడ్డండ్లు చేకత్తులు బూని
మిండ జంగములతో మేదినిమీద
జనములు తము జూచి సంతోష

పడగ

చనుదెంచి తటాక జలజాకరములు
వనములు నదులు కేవలముగా దాటి
కనుగొని రంతట కల్యాణ పురము
సలలితంబై నట్టి జంగమ రూపమున
వలనొప్ప శృంగార వనములమీద
కలకల బలుకుచు కనుగొని

చిలకలును

ఫలవృక్షములమీద పక్షులు బలికె
జలకూటముల నీదు చక్రవాకులును
కలికికాంతుల మీరు కలువ

పూవులును

జలపూర్ణమై యున్న జంజాకరములు
చూపట్టి కొమ్మలు చుక్కల లోటి
రాపాడు కోటలు రమణ సగరులు
మేడలు వాడలు మేటి అంగళ్ళు
కూడి సూడిద పసుల కొలువు

సావిత్రి

తోరమగు చక్కని దొంతర ఇండ్లు
హేరాళమై యుండి ఏడు వాడలును
మిరసి తక్కువగాక మీరి వెయ్యారు
సొరిది కనపడు సూర్య సోమ

వీధులును

కంచికి గోరంత కడమగానుండ
అంచితముగ శివుడు ఆసురించినట్లు
భూదేవి మణిమయ భూషణంబునుచు
కాదనక చక్కనగు కల్యాణపురము
భూలోక కైలాస భుజశక్తయనగ
అపురూపముగ జూచె అపుడు

భక్తుండు

మరియును మదిలోన మాటమాటకును
హరహరా శివశివా యనుచుండువారు
జంగంబు లింగంబు సరియొక్క

టనుచు

సంగతిగా జెప్పి చదివేటివారు
ఉరసజ్జు లోపల నున్న లింగాల
కరముల నిడి పూజ గావించువారు
తరుగని విభూతి రుద్రాక్షమాలికలు

ధరియించి శివభక్తి తరుగనివారు
క్షితిని ప్రపంచంబు శివమయంబనుచు
సతులును సుతులును సకలమగు
జనులు

ఈరీతి శివభక్తి వెలితయినవారు
వెదకినను లేక ఏ ఇంటికోపలను
తనువున ఖండాలు తరిగి చిన్నముల
అనుదినము శంభునికి అర్పించువారు
నిరతమెరుగక గుండె నిలదీసిపెట్టి
పరమేశ్వనకు సమర్పణ చేయువారు
చేకొని నాలుక చిగురులు గోసి
శ్రీకంఠునికి భక్తి చెల్లించువారు
కడిమితో చెలరేగి గండకత్తెరల
తడబడక శిరములు తరుగుకొనువారు
తరిగిన మొండేల తలలు అతికించి
మనముగా వీభూది కట్టడివారు
కట్టినను ప్రాణాలు గ్రక్కునరాక
అట్టిట్టుగా వివిధాంగములు దాల్చి
పిక్కలు ప్రక్కలు ప్రేగులు
వొడిసి

ఎక్కువ పావడ లెత్తేటివారు
వారువీరనక పరివారమందరును
తెగువతో వీరుల తెరవునంతంత
ఎక్కడ జూచినను ఎక్కడనున్న
అక్కడ లింగదై అవనిపైచున్న
ఎక్కడ జూచినను యూధవకులము

మిక్కిలి సంతోష మిటులై యచట
కనపడ భక్తితో కల్యాణ బసవ
గుడికేగి మిక్కిలి కోరి నుటించెః
“భక్తజన మందార, భవరోగహర
ముక్తికి గురుతైన మురవైరి మిత్ర,

భూమిధర విహార, భుజగేంద్ర హార,
అమరేంద్ర సగచాప, అతిదయారూప
శమిత సేవకపాప, చంద్రకలాప,
ఫాలాక్ష, శంకర, ప్రణుతి దేవేశ“
అని చాల కీర్తించి అచ్చోటనుంచి

భక్తిరన్న జంగమవేషమున కల్యాణనగరమున

సంచరించుట

వెడలి ముందర గంగవిభుని
మందిరము
కనుగొని పోదమని కదలి యేతెంచి
తను జూచి పురుషులును తరుణీ

జనములు

ఇతడు కేవలమైన ఈశ్వరుడు మనను
బ్రతికించ వచ్చిన పగిది నున్నాడు
పుడమిపై కొంచెరు పొట్టకొరకు
ఉండెదరు వారికి ఒప్పు లేదనుచు
తమ చిత్తములందు తాత్పర్య
ముంచి

బ్రమసి కనుగొని వచ్చి పాచాం

కొరుగ

ఒరిగినవారికి వరుసతో నొసల
తరిమి పాచసభూతి ధరియింపజేసి
తిరమైన తాళాలు తిప్పిర శంఖులును

గరిమతో మ్రోగెడు ఘంటారవములు
చెలిగి పీకెలు పెద్ద శృంగరాదములు
కొంది తుడుములు కాలి కొమ్ములు
మ్రోస

పుడమిలో దగ నెమలిపురి

చామరములు

విరుదులు చాల గలిగి భీకరంబుగను
పట్టి చాలక రాజపథ మార్గమందు
నిండిన వారధి నీరు చందమున
ఆ రాచనగరి సింహద్వారమందు
భోరు కొప్పుచు నిలచి పుడమి

మీరగను

నిలచి యంతట రాజు నెరి చూడగోరె
చొరబడి దర్వాజ చొచ్చి యా యెదుర
కడ దుండుభాలు ఐంగారు స్తంభాలు

చరమణి మయవగుచు చలనొప్పు
కొలుపు
చావడి కరిగి నా సరుగున గంగ
భూపరుడు కొలువుండి పొసగ చూరాన
భక్తుని జూచి యా పరమ పుణ్యండు
భక్తవత్సలుడైన పార్వతీవిభుని
తట్టదేరగ ఇంపు తర్కించి రాత్రి
పెండ్ల మర్పించిన బిరుదు గలవాడొ ?
కొడుకు నొక్కనిగోసి రూరగా పండి
పండిన బోనము వడ్డించి వెనుక
చంచలం బంచక శంకరాద్రికిని
కంచేడు చాడలు కచలించినతడొ ?
వెండికొండదాలకి విరూపాక్షు తరిమి

దండెత్తి తగిలిన ధరణీశ్వరుండొ ?
శాంధవ వతికిని సరివచ్చు ననుచు
అంబలి పోయించిన అయ్య గాబోలు:
మోచాలు కుంచంబు ముదిత
చనుగుబ్బ
మేకపెంజిక లింగ మిదియని గొలిచి
వాసికెక్కిన యట్టి వారిలో నొకడు !
పాసి చనుదెంచెనో భక్తుల భక్తి
చూచి తాననుచు ఇచ్చోటికి మునుడు
పూచిన అల కల్పభూజముల రీతి
ఇచ్చటికి ఏతెంచె నీ వింతతపసి
ఎచ్చటి చారలో యెరుగవలె ననుచు

గంగభూపతి భక్తిరన్నను పూజించుట

గంగభూపతి కొలువు గ్రక్కున లేచి
సంగతితో నెదురుగా జనుదెంచి
చేకొని భక్తితో చేరి భక్తునికి
డాకొని సాగిలి దండంబు బెట్టి
ఆతివలు తాను పాదార్చనలు చేసి
మతినుబ్బి పొగడుచు మాటిమాటికిని
అతని కూర్చుండు మని అతివలు
తమరు
ప్రతిలేని రత్న కంఠశములమీద

చతురుడై కూర్చుండి జననాథు
డనియె
“యతిపతులు మీరు మిమ్మెరిగి
నుతిసేయ
నేరము మీరు మా నేరమెన్నకుడి
నేరంబులెల్ల మీ నేర్పుతో గూడె
నీవు మా నగరికి నేడు వచ్చుటను
భావింప శంభుండు ప్రత్యక్షమగుట
శోభనకర మయ్యె చూడ నా గృహము

నా భాగ్య మీదేరె నాపూర్వపుణ్య భాసురంబుగ యతులు
 ఫలము సిద్ధించె నే పాపనుడ నైతి బ్రహ్మచారులును
 విలసిల్లి నా మదిని వెడలె పాపములు కాశి గయా ప్రయాగల కేశువారు
 అందమై మా వంశమది చాల సిద్ధి తిరుపతి మొదలైన దివ్యదేశములు
 పొందెను మీ కరుణ పొందె"నని ఓరుగాడుచుండెడి తీర్థవాసులును
 పలికి సదమలాకారులు జంగమయ్యలును
 మరియు భక్తునితోను మహిపతి మొదలైన వారలు మూకలు గూడి
 అనియె నీదు ప్రతాపంబు నీ సద్గుణములు
 "స్థిరముగా మీరు ఏ దేశాననుండి నీ దానమహిమల నీదు శివభక్తి
 వచ్చితి రిచటికి వాడై లేమేమి నీదు సద్భావంబు నీ సత్కృతము
 "నిచ్చలంబుగ మాకు నెరిగింపు"మనిక మేదిసీనాయక మేర లేకుండ
 విని భక్తుడపుడు భూవిభుని కిట్లనియె మెండుగా బొగడంగ మిము
 "వినవయ్య రాజు మా వృత్తాంతమెల్ల జూడదలచి
 ఒకదేశమని మాది, ఉనికిడి కాదు. కొండంత ఆశతో కోరి వచ్చితిమి
 సకల దేశంబులు సకల తీర్థములు నిండుమనంబుతో నిన్ను జూచితిమి
 సకల పుణ్యక్షేత్ర సముదాయ మెల్ల దండిగా మాకు నీ దయ చాల గలిగె
 తికమకలు గొని చాల జోకతో విని వచ్చి చూచినందులకు
 తిరుగుచుండుదుము మాకు సరి యెవరు నీ మహిమ
 ఏవారై యెవరు ఏము సీకిరి కెదురెవరు?"
 భావించి విందుము ప్రజలు రాజులును అని వీరు వారును హర్ష వాక్యముల
 ఒనర సంతోషముగ నున్న సమయమున

పాపనూక యాదవగోత్రములు పాడుట

అంతటగంగ భూకాంతుని తనయ
చెంచిత తోడుగా సిరిపాపనూక
ఎంచగ సతులొక్క ఈడుజోడనుచు
కూడి బంగరు పొన్ను కోలాటకాండ్లు
పాడుచు దంపంగ పాపనూకపుడు
తలపోసి కాటభూపాల నాయకుడు
అరి శ్రీకృష్ణని అంశవాడగుట
తొల్లి వ్రేవల్లెతో తోడ కృష్ణనికి
చెల్లెల్లె పుట్టిన శ్రీయోగమాయ
దుర్గ కాటమరాజు లోకబుట్టుగను
అగ్గశమై పుట్టిన అతివ తాననుచు
తలచి మదిలోపల తా దుర్గ గనుక
ఎలమితో ముందరి ఏష్యంటు లెరిగి
ఈ విధమున వచ్చిన యోగివల్లభుడు
భావింప తమ యన్న భక్తుడని తెలిసి
తమ ఉనికి తెలుపంగ తలపోత చేసి
వరుస భక్తునికి వివరమునట్లుగను
సకియ చెంచిత తాను జంగాల చూచి
పాడినట్టుల పాడె బ్రాహ్మణుల కొరకు
పోడిమి వైరుల పొంకచుణగించి
మనులు మెచ్చగ స్వర్గమునకేగె
ననుచు
వనజాక్షి తన తాత పయరాజును పాడె
అధర్మరథేక సింహాద్రి భూపతియు

పరగ నైరులనెల్ల పట్టి వదియించి
పురణితో వైకుంఠ పురమేగ ననుచు
తరుణి తన పెదతండ్రిని తలచుకొని
పాడె
ఈరీతి అంకణా రెత్తి పుట్టిల్లు
వారినెల్లను చాన వరుస పాడంగ
విని రాజు తలచె “సివెంది
యెన్నడును
పనివడి తనవారిని పాడెన్నడును
ఇచ్చోటనే పుట్టి ఇవటనే పెరిగె
ఎచ్చోట ఎరుగదు ఇపుడేల పాడె
ఇది యేమి ముందరి ఏష్యమో”
యనుచు
మదిని తలపోయంగ మమత రెట్టించి
పాపనూకను జూచి భక్తు డిట్లనియె:
“వెందిరో నీపాట విన వేడుకాయె
వనిత ఈ తూరి వినవలె పాడు”
మనిన
ఆ మాట కెంతయు అతివ సిగ్గుపడి
తనపాట మాని అంతఃపురము కరిగె
అరిగి కల్యాణము వారందరు గొలువ
మురిపెమున పెందోట ముద్దమ్మ దేవి
కొలుపున్న కడకేగి కొమ్మ యిట్లనియె:
“చెలియరో వినవమ్మ చెబులతో గూడి

పలుమారు రోకంటి పాట పాడగను
అలరుచు నా జంగమయ్యల గురువు
పిలిచి నాతో చాల ప్రయములు పలికి
పాడినది మరలను పాడుమని అడుగ
పాడక నే సిగ్గుపడి వచ్చినాను”
అమాటకేమనెను అపుడు ముద్దమ్మ:
“పాపమ్మ విను సిగ్గుపడగ నీకేల
నీ ముద్దు పలుకులు నీ పాట వినగ
అయ్యలకు సంతోష మాయె గాబోలు
ఏం వస్తవి పాడు మీతూరి” యనుచు
చాల బుజ్జగించి సమ్మతము చేసి

తలమీద పువ్వుల దండలు చుట్టి
తిలకంబు నొసలిపై దిద్ది పైతుడిచి
పసిమి దేరెడి పట్టుపంచ మొలగట్టి
మిసిమిగల బంగారు మెరుగులు తొడిగి
అంపిన చనుదెంచె ఆ పాపనూక
దంపుచు రోకలి తా చేతబట్టి
మగువలు వల్లవుల మరి తిరుమందుల
తగిలి మునుపటి వరుస తరుణులు
పాడ
విని భక్తుడావేళ వేడుకపడెను
జననాథు డెంతయు సంతోషపడెను.

భక్తిరన్న పెద్దిరాజుబిడ్డలను తనవెంట పంపుమని గంగురాజు నడుగుట

తా బలికె భక్తు “డి తరలాయతాక్షి
ఈ బాల మాబాల విను”మని మరియు
“ఈ బాలకొరకునై ఇట్లు వచ్చితిని
వచ్చినందుకు భాగ్యవశము చేకూడె
ఇచ్చట గనుగొంటి నీ బాల నింక
కనుగొనవలెను మా కాటమరాజును
జననాథ పిలువబంపు సరగున” ననిన
ఆ మాట విని వారి కవసీశు డనియె:
“మీమాట కాదనగ మేము చాలుదుమ
ప్రొల్లెతియను ఈమె తోబుట్టిన యతడు

అరయంగ మీ వారలంటి రిందులకు
తిరముగా మాకు ప్రతిసాక్షి గావాయు
కోరి పెద్దమాదేవి గుణ్ణముదాపు
వరసాక్షి పలికించు వయిపెరిగితేను
పలికించుకొని పొండు బాలలను మీరు
పలికించలేకున్న బాలలనీము”
అన విని భక్తుండు అపు డిట్టులనియె:
“జననాథ వినవయ్య సత్యంబు తలప
కాని పని కేమిటికి గడువ నాడెదము
రానిమ్ము కాటమరాజు నిచ్చటికి,”

అనిన నా భూపతి ఆ మాటలకును
తనవద్ద మంత్రుల తా జూచి పలికెః
“రణవీరుడగు పెద్దిరాజుల సుతుని
మీరెరిగి ఈ కార్యమింతయు జెప్పి
గారవంబున దెండు కాటభూపతిని,,
అని చెప్పి పంపిన ఆ మంత్రు లరిగి
కనుగొని సాదనగరిడి లోపలను
సాము చేయుచునున్న సాహసవంతు
మన్మథాకారుని మంత్రులు చూచి :
“ఓ కాటభూపాల ఓ రాజుతిలక
మీకొరకు ఇప్పుడొక మిండజంగంబు
తలపోయ మిము జూడ

దలచియున్నాడు
పద”మన్న కాటభూపాలకు డవుడు
చెదరక రాజాజ్ఞ చేయంగ దలచి
వరుస నయ్యల జూడవలెనని తలచి
విరివిగా తనవారి యింటి కేతెంచి
వారికందరకును చరుసగ జెప్పి
వారితో గుమిగూడి వచ్చెను సభకు
వినయంబు నేర్పు వివేకంబు మెరసి
తలపడి ఈడు సాదనకాండ్లు తాను
వడివడి పరువళ్ళు ద్రొక్కుచు వారు
బెనికి యాడుచు పెద్ద బెడిసిన రీతి
కదయుచు నట్టిట్టు గమంబు మీర
ఎదురు చూచుచు నచరి పుటమెగచి

దాటుచును

కుదురై న ఏనుగు గున్న చందమున
పొదలుచు చనుదెంచె భూనాథసభకు
చనుదెంచు నప్పటికి సభవారలెల్ల
కనుగొని సంతోషకలితులై చెలగ
జనపతి కా గంగజనపతి యనియెః
“అయ్యలు మావాడవని నిన్ను వీరు
చయ్యన నడిగిన సాక్షిగా నిపుడు
ఇరవుగా జగమెల్ల నెరుగంగ వారు
చెలగి పెద్దమాదేవి చెప్పిన యట్లు
పలికించు మన్న నా పగిదికి నొప్పి
పలికింతుమనిరి ఈ ప్రజలెల్ల చూడ
నిన్ను రమ్మంటిమి సీవును మేము
ఎన్నంగ వీరు మన మేకమై కదలి
కోరి పెద్దమాదేవి గుండము కడకు
చేరంగ వలె”నని చెప్పి అందరును
పురజను లందరును భూమిగలవారు
వరసి ధరణియెల్ల వడలిపడినట్లు
ఆబాలగోపాల మంతయు జూడ
చనుదెంచి అందరు చేరి రచ్చటికి
పొన్నలు తిన్నని పోకమాకులును
గన్నేర్లు చక్కని గంగరావులును
రావులకడ మంచి రావి మర్రిలును
తావులై తులసి బృందావనంబులును
మల్లెలు, విరజాజి మల్లె పొదరిండ్లు
రలిగి గుండముకాడ కడువేడ్కనపుడు
నిలిచిరి ప్రజలెల్ల నిజరూపుగాను

భక్తిరన్న పెద్దమ్మ గుండమువద్ద సాక్షి పలికించుట

వావిరి తన శిష్యవర్గంబు గొలువ
బాలుడు చనుదెంచె భక్తుడు అపుడు
నిలిచి పెద్దమాదేవి నిజగుణ్ణమునకు
దండంబు పెట్టి ప్రదక్షిణము తిరిగి
బండారు కుంకుమబరిణి అక్షింతలు
పువ్వులు కర్పూరం పునుకవిభూతి
మవ్వపు గంబూర మరి ఫలంబులును
వన్నెగల నెమలిపురి విననకర్తృబును
పన్నీరు దొంతులు ప్రబలు దీపములు
అలరుచు ఇవి మొదలైన వస్తువుల
కొలతంతయును లేక గుండంబు మీద
కరుణతో భక్తుండు కానుకబెట్టె
పెద్దమాదేవుల పేరు వచియించి
తద్దయు పేరంటాళ్ళకు తా

పంచిపెట్టె

పిమ్మట భక్తుడు “డో పెద్దమాదేవి
ఈ కాటమరాజు ఈ పాపనూక
మావారలయిన నా మాటనిజమయిన
భూవరుండగు గంగభూనాయకునకు
కాటమరాజునకు కడమ రాజులకు
మేటియగు ప్రజలకు మిగుల
దొరలకును

ప్రత్యయంబగు విధము పాలించు”
మనుచు
సత్యంబు చెప్పుమని శంఖు నాదించె
ఆ శంఖనాదాల కవుడు చెలరేగి
వాసిగ నచ్చోట వారెల్ల జూడ
ప్రభగల గుణ్ణముపై నొప్పమీర
గుభగుభ యెగసెను గుగ్గిలపు పొగలు
పొగ లెగసినంతలో పొంగి కలునండి
యుగ మెరుంగగ ఖణ్ణెల్లని రంకె
వై చె
మెరసి యాకాశమున మేఘాలు
ఉరిమె
వరుస తిన్నని మంచి వాయువులు
విసరె

పూసిన సంపెంగ పొన్న తరువులును
కాసిన మామిట్ల కలసి పెనగూడె
పలుమారు వృక్షాల పైనుండి మరియు
కలకల పక్షులు కలియంగ బలికె
పలికిన విని జూచి ప్రజలెల్ల మెచ్చి
పలికిరి గంగభూపాలు డావేశ
మదిలోన సంతోషమానసుం డగుచు
“చేరి పెద్దమాదేవి చెప్పినయట్లు

కలునంది పలికెను గగనంబు ఉరిమె
వలనొప్ప చల్లని వాయువులు వినరె
కూడెను వృక్షాల పక్షులు పలికె
ఈడేరె నివుడు మాయిద్దరి సందు”

అని యందరు భక్తుని అవుడు
గొనియాడి
తన నగరి కందరితో తాను
యాదవుల
వినయాన గొనిపోయి విడిది గావించి

కాటమరాజు గంగురాజుబిరుదులను స్వీకరించుట

జననాథు డప్పుడు జనులెల్ల మెచ్చ
తనవారి కందరకు తగ బాంధవులకు
ఘనమైన రత్నాల కానుకల నిచ్చి
తన సత్యమెంతయు తప్పక రాజు
ధనధాన్యములును రత్నాల హారములు
మదగజములు తేజీలు మంచి

అందలాలు

మొదలైన వస్తువులు మోదంబుతోను
బలువుగాని వొక్క భాగమిడేర్చి
చలమున తన యింటి సకల

బిరుదులును

ఒప్పుగా గొనితెచ్చి ఒకపాలు చేసి
అప్పుడు వివరించె ఆ గంగరాజు
కాటమరాజుతో గ్రక్కున ననియె:
“మేటిరాజుల గొట్టి మెలకువగ బట్టి
బిరుదుశ్రీ తెచ్చిన బిరుదుల పోగు
వరుసతో నా యింటి వస్తువులెల్ల

ఇరవుగా నొక పోగు పోయించినాడ
ఈ రెంటిలోపల నీ కిష్టమైనది
ఎలమితో ఒకపోగు ఎంచుకొమ్మ”నిన
ఆవుడు కాటమరాజు హర్షంబుతోడ
హృదయమున బిరుదులకు ఉద్ది
యేదనుచు

తన యన్న భక్తుని తప్పక చూచె
చూచిన భక్తుండు చూపులో తెలిసి
తమ్ముని మనసెరిగి తా నిట్లు పలికె
“ఎమ్మెతో ధనములు ఎవరికి లేవు
సరిగావు బిరుదులకు సకల వస్తువులు
వరుస బిరుదులు హెచ్చు వస్తు
వులకన్న

సాని గడియించదా సకల వస్తువులు
పూని ఈ బిరుదులు పుచ్చుకొమ్మ”నిన
“నా మదిని గలయల్లె నా యన్న
పలికె”

అనుచు కాటమరాజు ఆగ్గలంబైన
బిరుదులు చేకొనియె భీకరంబుగను
చేకొన్న బిరుదులు చెల్లించగలడు
కాటమరాజుని గంగభూవిభుడు

మాటమాత్రము లోన మరి బిరుదు
లోసగి

కాటమరాజును కౌగిట జేర్చి
వరుస పేరెన్నికగు వస్తువుల నిచ్చి
నవరత్న కలితమైనట్టి సొమ్ములును
పాపనూకకు చాల భక్తితో నొసగి
పల్లకి ఎక్కించి పాపనూక నొగి
పనిచిన కనక వ్రేపల్లె కేతెంచి
పయనంబు గమ్మని బంధువుల కెల్ల
చెప్పించె అంతట చెవులగోపనకు
చెవుల పావడాలు చిన్నబోకుండ
పిలిపించి భక్తుండు ప్రియముతో
బలికె

“మనమిద్దరము గూడ మనల
కెలమంచి

కదలి పోవలెను ఇక్కడ నుండనేల
పైనంబు గండి మీ పడుచులు మీరు”
అని భక్తుడాడిన ఆ మాటలకును
విని వారు పలికిరి వివరించి తెలియః
“చిను మొదల పెద్దభూవిభుని
కలహమున

ఫిగ్గిరించి రాజుల ఏపణగించి

సొరిది కైలాసము చూరగొనునాడు
ఎదిరిన అతని కడల్ల ఎదురున పడక
తెగువలన్నియు మాని తిరిగి
చనుదెంచి

కలహము మా వడిగలతనముకెల్ల
అపకీర్తి చేసితిమి హాని బొందితిమి
తలయెత్త జాలక తలిగున్న మమ్ము
దైవవశంబున తలవవలెననిన
పెద్దమాదేవులు ప్రియము పోనాడి
కూడనడకతో మమ్ము కొదవ
పోనాడె

ఆడిన తలవంచి అపుడు బాసితిమి
పాసినవారము బంధువుల నడుమ
వాసివన్నెయు దరిగి వసుధ
లోపలను

మీలోన తలయెత్తి మెలగెద మెట్లు
మేము ఎక్కడనున్న మీవార మనుచు
మామీద దయయుంచి మమ్ము
రక్షించు

మాతప్పు లేమయిన మది తలపవలదు
ఘాతుకులము గాము కరుణించు”
మనుచు

అని తెగనాడిన ఆ చెవులవారి
మాటలకెల్లను మరి విచారించి
రాకుండ నిలిపి సరగున వారికిని
కరుణించి భక్తుండు కట్నంబు లిచ్చి

చెవులవారిని నుంచి జయ

ముహూర్తమన

పయనమై కనకరేపల్లె దిగనాడి
కదలిరి యాదవులు కాటమరాజు
మొదలైన వల్లపముగుడ లందరును
గొడుగులు మొదలైన గొప్ప

టెక్కెములు

తుడుములు తప్పెట్లు తోరమై చెలగ
ఎడలేక రణభేరి ఏకమై మ్రోవ
వడి నేడు భేరీలు వాద్యములతోను
ఉక్కుగోరును పెద్ద ఉసురు

గాంబు

వెక్కసంబుగ బండి వీర కొడవలిని
రట్టడి ఘనవీర రాయరంపంబు
గట్టిగా కానుక కత్తులబోను
గరిమనవి మొదలైన ఘనవీర

రాయ

బిరుదులు బట్టించి భీకరంబునను
బలిమితో దీక్కులు పగల

నార్చుచును

కోలాహలంబుగా కొమ్ము లూదుచును
చక్కని ఈటెలు సవరాల విండ్లు
ఒక్కమోపున డ్రప్పుచు ఒగి

నేగుదెంచి

పట్టుచు గట్టుచు పంతమీడెరి

త్రుళ్లుచు నట్టువలు ద్రొక్కుచు

మరియు

వల్లపు లీభంగి వరుసతో గొలువ
కాటమరాజు శ్రీకరమూర్తి యగుచు
తేటతో కలియుగ దేవేంద్రు డనగ
చతురుడై నడువంగ సభయెల్ల జూచి
బల్లిదుడు గంగభూపతి ఎరుకలేక
కల్యాణపురమందు గల రాజులెల్ల
ఏకమైన బిరుదులన్నియు నితడు
చేకొని పోవంగ చెల్లునా యనుచు
తమ సత్తువెరుగక తామసంబునను

అమరిన మన బిరుదు లన్నియు

దొరలు

విడిపింతుమని కూడి వెయివేలు కదిసి
ఆయుధాలు త్రిప్పుచు అపుడు

రా జూచి

మేటి రాజులతోడి మేదినిమీద
కోటి మూకలనెల్ల గూల్చెద ననుచు
పంతాన కాటభూపాల నాయకుడు
పోటునకు నిలచిన పొగడి భక్తుండు
తమ్ముని గనుగొని తా నిట్లు బలికె:
“ఎమ్మెతో నీకెదు రెవ్వరున్నారు
వారు మనను చూడ వచ్చినవారు
కోరి వీరులమీద కోపంబు తగదు
పద”మని తన కక్షపాల వీభూది

కదలి పొండనివేసె గజిబిబి దగిలి   అవుడు యాచవులెల్ల అద్భుతంబంది
రాజులు తమ పరాక్రమములు విడచి   కృపచేత భక్తుని కొనియాడు
జేజేలు పెట్టుచు చెలగి పోట్లాడ   కొనుచు
చేతులాడగ తిరిగి జేజేకులగుచు   గ్రామాలు నడవలు గండశైలములు
భీతిని పొందిరి పృథివిపతులెల్ల

భక్తిరన్న కాటమరాజు పాపనూకలతో

యలమంచి చేరుట

శ్రీమంతులై గడచి సిరిగల ఊళ్ళు   హరిగురువు మొదలైన యాచవులకెల్ల
కొనియాడి ఎలమంచి గొబ్బున వచ్చి   చేతులు మొగడుపు చేసి ఇట్లనియె
చండపరాక్రములు చదురు   “మీ యన్న భక్తుండు మెరసి
మామిడులు   కల్యాణ
గల తోటలోపల కడు వేగ దిగిరి   పట్టణంబున కేగి ప్రజలు మెచ్చగను
ఎలమితోడ గుడార్లు ఎవరెవరి వరుస   పట్టుబడి కనక వ్రేపల్లెలో నున్న
ఎరిగి వల్లపులరాజు ఎత్తించసాగె   వల్లవాధిపులకు వరుస నందరికి
గొప్పయిన గుడార్ల-పసిడి- కుండ   వల్లపాధిప కాట వసుధేశ్వరునకు
లెత్తించి   పల్లవపాణియగు పాపనూకకును
అప్పుడు తనవారిని అందముగ నిలిపి   గంగరాజులచేత కానుకలంది
సరగున భక్తుండు సంతోషమునను   అంపించుకొని వచ్చి అటు తోటలోన
తన తమ్ముడైన ఐతమరాజునకును   వేడుకతో దిగి వేగాన ఇటకు
ఒనర నెరిగించుమని ఒక దూతనంపె   తమరు వచ్చిన వార్త దయతోడ మీకు
అతడు పురమున కేగి అయిత   ఎరిగించుమన్న మీ కెరుగ జెప్పితిని”
భూపతికి   అని విన్నపము జేయ అయితమరాజు

హరిగురువు యాదవులు అతి మోద

మునను

పచ్చిన దూతకు వాయువేగమున

సంతోషమున కట్నాలు చాల

దయచేసి

ఇంతి సిరిదేవికిని ఇల కొమరగిరికి

పంతుమీరగ నేర్పడ నన్ని చెప్పి

పురములోనికి కాట భూమిక్వరుడిని

తోడి తెచ్చుటకునై తొడగిరందరును

పైనమై కాటభూపతి జూడగోరి

అన్నలు తమ్ములు హర్షంబుతోడ

తడవితలేక యాదవ రాజసుతులు

గరిమతో మేన శ్రీగంధంబు పూసి

సరిపెద్ద ముత్తాంబ చౌకట్లు దాల్చి

బలువైన వజ్రాల పదకంబు బెట్టి

తకుకు పసిడి జిలుగు జమ

దాశములును

బెడిదపు వెలగల పెద్ద వజ్రాలు

కడియాలు ధరియించి- వీర-

కంకణంబులును

గరిమతో పచ్చల కట్టుంగరములు

మెరుగు బంగరు కుప్పె పెద్ద కటార్లు

కరముల ధరియించి కడకతో మించి

వరవుతో మిక్కిలి పురమత్తు తోను

సజ్జతో మిక్కిలి సవరించిరంత

తులసిపూసల పేర్లు తోరణంబులును

కలికి తిరుమణి మంచి కావిదోవతులు

చేత బెత్తపుకోలులు- చెవుల తులిచెట్లు

నీతిబుద్ధియు మంచి నిర్మల జ్ఞాన

మాహాధి రూపుగొన్నట్టి చందాన

హరుషించి ముందర హరిగురువు రాగ

చనుదెంచి రందరు శ్మశణములమీద

కొనసాగి మేల్పుట్టు గొడుగుల నీడ

తెలివిగా కొందరు తేజీల నెక్కి-

మరిమరి బిరుదు సామంతు లిరుగడల

వీరనాయకు లిట్లు విరివి చేకొనియు

గొనకొని మిగుల గోసంగులు కొలువ

బలువైన మేఘ డంబరములతోడ

విరివిగా జనుదెంచి వీర నాయకులు

కొమ్ములు తప్పెట్టు కూడినడుచుచును

ఇమ్ముల మ్రోవంగ ఏకమై కదలి

పొదివికొని చనుదెంచ-కాట-భూపతి

చూచి

మదిలోన హర్షించి మరిభక్తుగాంచి

“ఈ వచ్చువారలు ఎవ్వ”రని యడిగె:

భక్తిరన్న కొటమరాజుకు బంధువుల పరిచయము చేయుట

కరమర్థితో నపుడు కాటభూపతికి
గురుతుగా జూపి భక్తుండిట్లు తెలిపె
“వీరు మన యదువంశ వీరవిక్రములు
ఆర్యులు నిను జూడ హర్షంబుతోడ
వచ్చిరి కనుగొను వరుస చెప్పెదను.
ఎంచిన కడకతో యాదవులకెల్ల
గురువితడు మనకును గురుతై న
మంత్ర

వల్లికొండకువాడు పరమ సుజ్ఞాని
అతని సరసనె వచ్చు అమరేంద్ర
భోగి
అతడు యాదవభర్త అయితమరాజు
కల్లరి వైరులకు కంటిలో నెరసు
చల్లభూపతి సుతుడు సమర
విక్రముడు

తరచుగ నలుగురు తమ్ములు కొలువ
బిరుదు వడిగలవాడు పిన్నమనేడు
పరగ సింహాద్రి భూపాలుని సుతుడు
కరమర్థితో పసిడి వింజామరములు
కలిగిన యాతడు కరియాపులరాజు
రఘుణతో యెరసూకరాజు సుతుడు

ప్రమతిందు గొడుగుల పడిగెలతోడ
అతడె భట్టావుల— వల్లభుండు
అనుచుమ్మిరాజు
అతని దాపున వచ్చు అయితవడివాడు
కోరి మీ మేనత్త కొమరగిరిసుతుడు
భూరి విక్రమశాలి పుత్రమరాజు”
అని చెప్పి మరిచూపి అపు డిట్లు
లనియె:

“పొసగ పువ్వులపిన్న బొడ్డు
గంటలును
సొమ్ములు పట్టుగొడుగులు జుమ
జుమలతోను
కొమ్ముల బంగారు కుప్పెలతోను
ముత్యాల చేరులు ముదముతో దాల్చి
ఏడిక పొట్టేశ్శ నెక్కి వేగముగ వచ్చు
వారి జెప్పెద విను వల్లవులరాజు
ఘనమైన పోలురాజు కడగొట్టు
సుతుడు
జననాథుడు ముమ్మయ్య చల్లమనేడు
తనయుడు ఎర్రయ్య ధర్మవర్తనుడు

నలనూక భూపతి నందనుం డతడు
ఎలమితో పెయ్యల ఎర్రయ్య ఇతడు
సిరిగల సింహాద్రిభూపతి కూతురు
కొనియాడు చిటినూక కొడుకు

పోచయ్య

కల్లందుల పోలినేని గారాబు సుతుడు
అతడు మీ ప్రియమైన మేనల్లుడతడు
చూచితివా" యని సొరిది నంతటను

"రావర్కమున సధిరాజులు పొగడ
గోసంగులై పుట్టె గొబ్బున వినుమ'

x x x x x

[ఇక్కడ కొంత గ్రంథము నష్టమైనది]

గంగా కాటమరాజుల వివాహ ప్రయత్నము

"శీతాంశు వసమాల చెలియ గంగమ్మ
కాటమరాజుకై కలిగిన కాంత
పాటించి నాకులము భాగ్య మింతాయె
నేను చేసిన భాగ్య మెవరికి గలదు
పూని కల్యాణ మిప్పుడె చేయు" డనిన
చాల సంతోషించి సకల బంధువులు
తాలిమితో విప్రుల తగవేగ బిలిచి
ప్రేమతో కాటభూపాలుని పేర
కొమరొప్ప నా పెండ్లికూతురుపేర
పొలుపొందుగా రాశి పొంతనముచూచి
కలుషంబు లేకుండ గ్రహ

బలము చూచి

ఒక లగ్న మీడేర్చి ఒనరించు డనిన
సకలంబు వివరించి శాస్త్రపద్ధతిని
ప్రకటించి విప్రులు బలు

ముహూర్తంబు

పొలుపొందగా మాఘ పున్నమనాడు

వెలయంగ నారాత్రి వేకువజాము
మంచిది ఆవేశ మకర లగ్నంబు
శుభకరమైనది శోభనముచేయ
ఉభయంబునకు మంచి ఒనరంగ ననిన
విని యాదవేంద్రులు విప్రుల బొగడి
ఘనమైన వస్తువులు కట్నంబు లిచ్చి
భూసురుల సంపించె పురము లోపలికి
వాసివన్నెయుగల వల్లవాధిపులు
అందరు చెలగుచు అచ్చోట నుంచి
పొందుగా యాదవుల పురము

చనుడెంచి

సొరిది లగ్నము కెదురు చూచు

చుండగను

పురము లోపలనున్న పొలతు

లందరును

కాటభూపతి జూడ కడువేగమునను

నీటుగా సిరిదేవి నెలత అగుమంచి

కొమరగిరి మొదలై న గోపకాంతలును
అలరుదు పల్లకి లందలా లెక్కి-
కడిమితో పల్లకిలు కడువేగ రాగ
ఘనముగా చనుదెంచి కాంతలందరును
అందలాలు పల్లకి లతివేగ దిగిరి
కనుగొని రందరు కాటభూపతిని
కాటభూపతి చూచి కరుణతో లేచి
మగువల నెల్లను మరియు మన్నించి
తగవెరిగి అత్త పినతల్లలకు మ్రొక్కె,
మ్రొక్కిన గనుగొని ముదిత సిరిదేవి
అక్కకొడుకును ప్రియమున

అక్కున జేర్చి

గ్రక్కున దీవించి గరిత యిట్లనియె:
“చెన్ను మీరగ నీదు క్షేమంబు మాకు
తలపోచ చేసి మీ తాతము త్తపలు
పల్లవుల వలురాజు వల్లాంబికయును
తెలిసికొమ్మని రాజును తెలివి మీరంగ
పొలుపొందు వజ్రాంగి పొందదు

నిజము

పుట్టిన పూర్వపు భూములు విడచి
ఎట్టడికి పస్తమి ఏమి నీకొరకు
పచ్చిన మా పుణ్యవశమున నిన్ను
కన్నులు చల్లంగ కనుగొంటి మిపుడు
వంశంబు రక్షింప వలసి యా కృష్ణ
అంశగలవాడ” ఁని అప్పుడు సిరిదేవి
భాషించి యాపై న “పాపనూకెచట

ఉన్నది” యని దాది అన్నమ్మనడుగ
తడయక ఆవేశ తోడుకొని వచ్చి
కోరి సిరిదేవితో గొబ్బున ననియె:

“చెలియ కాటమరాజు చెల్లెలీకొమ్మ
తరుణి పెందోట ముద్దమ్మ నగరునను
ఈడెర్చి పెంచితి వింతగానేను”

అని తెల్పి అందించె ఆ పాపనూకను
అప్పుడు సిరిదేవికి అత్త కొమరగిరికి
మ్రొక్కిన దీవించి ముచ్చట పడిరి
గ్రుచ్చి కౌగిట జేర్చికొని ముద్దులాడి
పాపనూకతో ఇట్లు పలికె సిరిదేవి:

‘సుదతిరో తొల్లికృష్ణుడు దుర్గయున్ను
వదలక యాదవ వంశంబునందు
అలివేణి జన్మించినట్లు మీరిద్దరు
పొలుపొంద మా కులము పుట్టితిరి నేడు
అతిథిరో నీనుండి మీ యన్ననుండి
కలిమి యాదవకులము కడతేరు నింక”

అని అనాగత మెరిగి అపుడు

భూషించె

అంతట కాంతలు ఆ రాజును చూచి
సంతోషచిత్తులై సతులును తాము
“చక్కదనమున పుష్కచంద్రునిబోలు
ఎక్కువకీర్తిచే ఇల చంద్రుడితడు
ఏరాజులైన ఇతని సాటిరారు
ఈ రాజు గంగకు ఈడు జోడవును
గారవంబున నితడు గంగకు సాటి

కాకుండు కూర్చునా కమలసంభవుడు”	సతమతము చేసిరి సతులెల్లగూసి
అన వివి అందరు ఆశ్చర్యపడిరి.	ఇది కారణము లేక ఏల పలికెదరు:
సతు లందలము లెక్కి సంతోషమునకు	అది జూత మిప్పుడు అన నేటి”కనుచు
అంతట నలనన్న ఆత్మననుకొనియె	మరుపక యా మాట మది నుంచు
“పరులకై వైరుల పంతంబు లణచి	కొనియె
ధరణిపై పడియున్న తమ తగ్గడిని	మరి యంతలో చూపు మాన
వెదుక	మరుదెంచ
పోలిని రణరంగ భూమిమీదికిని	అరుషించి పెండ్లికి ఆయత్త పడిరి
గాయాల నెత్తురు గారు పీనుగల	సరవితో వీధుల చక్కంగ
పొర్లించు డాకిణీ భూతాః, చరిమి	శృంగారించిరి
కొరివి భూతాలను కొట్టి భయపెట్టి	అరయ సంతట తోరణంబులు గట్టి
భేతాకుల నదలించి బెదరు పుట్టించి	చీట సంతట పెద్దవీధుల నెల్ల
భీతిల్లక యేడు కుంభినులంత వెచకి	వెలయ కాటమరాజు వీధులదాక
కలను గావిన భద్రకాళితో గడచి	ఘనమైన బిరుదులు వేగమున నెత్తించి
వాదించి గెల్చిన వాటి నన్నిటిని	తరుచుగా పట్టుసంజ్ఞాలు కట్టించి

గంగ అలంకరణ

వరుస సంతట మర్లవారి గంగకును	ఇంపుగా కై సేసి రింతు లందరును.
సరసిజాతులు వేగ సవరింప దలచి	కుసుమగంధికి పెండ్లికూతురు కపుడు
రాజిత రత్నాభరణములు పెట్టి	పొలుపొందు నవరత్న భూషణంబులను
కురులు నున్నగ దువ్వి కొప్పు	అలివేణు లుంచిరి అరుషంబుతోడ
గదియించి	రమణికి పీతాంబరంబు గట్టించి
చేర్చుక్క నిడి పట్టుచీరెయు గట్టి	అమర శృంగారించి రతివ లందరును
ధరణిపై ఋషిస తంకేడు రీతి	కొఱుకొప్పు ఆ పెండ్లికూతురు సపుడు

పల్లకి యెక్కించి పజతు లందరును
గరిమతో సిరిదేవి కరియావుల నాగ
నెరి వల్లభన్నసూర, నేతివారి పోత,
చల్లవారి కోడండ్రు సరగ నేగురును
అందముగ కొమరగిరి అతి

వేడ్కతోను

పందుముల యరణప్ప, పణతి

అగుమంచి

మరియు పన్నిద్దరు మల్లుల సతులు

పరువడి యాదవులు పల్లకి లెక్కి
తెగువ కొందరు పెద్ద తేజీల నెక్కి
దొరలెల్ల పెండ్లికూతురును తోడుకొని
తెచ్చి

భేరీలు మ్రోవంగ పెండ్లరుగుమీద

ఎలమితో దంపతుల నిద్దరిని ఉంచి

అపుడు విప్రులు లగ్నహవనంబు చేయ

ఘనముగా లగ్నాష్టకంబులు చదువ

మరువక శాస్త్ర క్రమంబులు నడిపి

కాటమరాజుకు గంగ పండ్రెండు హస్తములతో

దర్శనమిచ్చుట

పరువడి తలబ్రాలు పళ్ళేల నపుడు

ఇరుగడల బట్టిన ఎలమి దంపతులు

తలబ్రాల దోసిళ్ళ తడబాటుగాక

సలవంద నపుడు సలనన్న చేతి

తలబ్రాలు దోసెడు తరుణితలమీద

చెలువార బోసిన శ్రీకరంబుగను

వెండికి నదిజూడ వీరసేసాయె

వెలది తనచేతి ప్రాలు విభుని

శిరసునను

ఎత్తిన యప్పుడే విభ జెయమనగ

ఎత్తెను పన్నెండు హస్తాలతోడ

కనిపించె నందరి కండ్లకు జూడ

కనిపించి నపుడు కాటమరాజు

చూచి వెరగంది యచ్చోట దలపోసి

కాటమరాజు గంగను గుర్తించుట

“అలనాడు రణభూమి వెదికేటిచేక తలబ్రాల నప్పుడు తరుణిపై పోయ
కలనిలో ఆ రాత్రి గదిసినను గూడి పొలుపొందు పన్నెండు భుజముల
వాదించినట్టి యా వనిత గాబోలు తోను

ఆ రణములో నప్పుడనుకొన్న మాట విరుత ముగతలమీద వీరజడతోఁప
నేడు నిజమాయెనని నిలచె నీ దుర్గ” కనపడి యందరి కనులకు జూపె
మదిలోన నీమె తన మాతయని తలచి కనపడగా వీరగంగ పేరిడిరి

“ఇప్పుడు గట్టిన చేతి ఈ కంకణంబు పేరిడి యంతట పెండ్లికట్నాలు
కడు విప్పనిక ప్రత్యాకాల మున్నాది” మరమైన విప్రులకు గాయకర్పలును
అని తన మనసులో నపుడు తెగనాడి కనక వసంతంబు గావించి మరియు

దొరకబట్టిన తలంబ్రాలు దోసిలివేళ్ళ సువతీమణుల కిచ్చి చుట్టల కిచ్చి
చెదరక మ్రొక్కుగా చేకొను మరుచు అడిగి అడుగుని వారికందరకు నిచ్చి
పూజ పుష్పములుగా పోసె తలబ్రాలు అందరి దీవెనల నందిరి వేగ

గరిమ నంతట చేయగల పెండ్లిపనులు తగ పెండ్లి ఈ రీతి ధర్మమార్గమున
అన్నియు చేకూర్చె నట తేర్చి మరియు జగమెరుగ-కాటమరాజు-జయప్రద
పిన్నలు పెద్దలు పృథివీశ వరులు ము చేసి

కాటమరాజు పగవారిని గెలుచువరకు వీరకంకణము

విప్పననుట

మరువక ఒకనాడు మంచి దినమునను నెట్టిన విడువంగ నిది వేశగాదు
విలివిగా కంకణము విడువ వచ్చినను ఇటు చూచిన బిరుదు విడుచుటగదవే
ఎరిగి కాటమరాజు ఇట్లని పలికె: సరవితో పెండ్లియన సంతోషమెంతో

“కట్టిన ఈ వీరకంకణంబును

పిన్నమనేడు మొదలగువారు పల్లికొండను

అక్షేపించుట

“తాతముత్రాతల తరముల నుండి
మాకందరకు నీవు మంత్రివై యుండి
వన్నెగల మా యిండ్లవరున దప్పించి
చనవున మము నెందు సెలకట్టినీక
కాటమరాజు మన కందరకు పిన్న
వారిని రాజును చేయవలెనని తంచి
తగవు లేకాడితివి ధర్మంబు గాదు
మాట మీయందున దాటమని మేము
వడిగల తనయందు వాసిగల మాట
వరుస యెంతయు లేక వల్లవులు

తమరు

వరలుచున్నారని ఉర్వి లోపలను
ఆవలీవలివారు అందరు జూచి
నవ్వగా పెద్ద పిన్నంజరము లేక
పిన్నను చేపట్టి పెద్దను చేసు
పిన్న చేస్తేవి మమ్ము ప్రియమిత లేక
కొసరక యాదవ కులములలో నీవు

ఎరిగి ఎరుగని భంగి ఏ పనులైన
పరగంగ నీమాట పారెడి ననుచు

చెల్లని పని చేయ చెల్లునా నీకు”
అని చాల దూషింప నా పల్లికొండ
విని కటకట యని వెత కుడువసాగెః
“వీరిట్లు పలికిరి వివరింపలేక
విధివశము గానక వెర్రివారలుగా
నేరంబు నామీద నిలిచె ఏలాగు
వివరింపగా లేక వీరాడినట్లు
త్రైలోకముల వారు తప్పియాడెదరు
నిండు లోకముల నేనెట్లు మెప్పింతు
కుండమూయ మూకుడు కుదురుగా

గలదు

నోరుమూయ మూకుడు లోకాన లేదు
పాయని అపకిరి పాప మింతయును
తరతరంబున నాకు ధాత్రిపై తొల్లి
ప్రకటమౌ ఈ రట్టు బాయుట ఎట్లు?”
అనుచు శ్రీహరి దలచి హరిగురువు

అప్పుడు

తననింద బాయగ తా జూచిపలికెః

పల్లికొండ బసవన్న ఇష్టమును అనుసరింత మనుట

“ఓ రాజ మీకొక్క వార్త జెప్పెదను మీరు కాదన నేను మిము దాటి పోను కాటమరాజు మీకన్న కడు పిన్న సరిరాడు మీతోడ జగమెల్ల యెరుగు నేను ఎరుగన ఏమి నేడు నావలెనె మీరు నన్నెరుగుదురు మిమ్ము

నేనెరుగుదు

వడిగలతనమున వన్నెవాసికిని పుడమిపై మీకన్న పోటరు లెవరు కులగోత్రములు కావు కోరి భాగ్యములు కలుగును తమ పూర్వకర్మవశంబు దాని నెవరెవరికి దైవంబు నొసల వ్రాసినంతేగాని వచ్చునా మిగుల ఏల మీరిన్నియు ఎరిగి యుండియును ఈలాగు అననేల ఇక నొకటి వినుడు పశువులతో మనపాలి దైవంబు

బసవదేవుడు వచ్చి భాగ్యవశమున ఎరిగి మీలోపల నెవ్వరికైన పట్టము గట్ట నమ్మతమోనె మీకు? అని యిట్లు హరిగురువు ఆడు

మాటలకు

విని రాజతనయులు వేడుకపడుచు మరి సమ్మతించిరి మందకు పోవ న్నకల యాదవులంత సంతోషపడుచు

ఇంపుతో కొలువు చాలించుకొని వేగ మరునాడు కాట భూమండలేంద్రుండు ఇన్ని వివరంబులు ఎరుకపడ జెప్పి మందల జూడ శ్రీమంతులై రాజు లందరు వ్రేపల్లె కరుగవలెననుచు కడకతో పయనంబు గమ్మని చెప్పి తెగువతో నా రాజు దేవియైనట్టి

మర్ల వీరగంగ మగువ పాపనూక పసిడి యందలాల పణతులు గొలువ చెలువ మీరగ వచ్చి సిరిదేవి నగర తరుణులనిద్దరిని తగ నప్పగించి హర్షంబులాడుచు యాదవాధిపులు తమ నిజమంత్రులు ధరమీద గొలువ పుర మేలుబడి చేసి భూసురోత్తములు ముందు శుభవాక్యములు ముదమొప్ప చదువ

పెనగి భట్టును తమ బిరుదులు చదువ బలసి కొందరు బారుబారులు సేయ కలకల ధ్వనుల మూకలు చెలరేగ బిరుదులు చదుపుచు భీకరంబుగను గొప్పైన జగజంపు గొడుగునీడలను కడువేగ తప్పెట్లు కంచుకొమ్ములును ఈరీతి కొలువంగ వేగంబె కదిలిరి మరియు కాటమరాజు మరి చల్లభూపతి

ఘనుడు ఆ కాటమరాజు కరియావుల

రాజు

బాలముమ్మయ్య పోవయ్య భట్టావుల

రాజు

మొదలైన రాజులు మోదంబుతోను
 తేజీలు అందలాలు తేజమై మెరసి
 వల్లవులు తిరుమందులు వారు వీరనక
 బహువిధంబుల వీర పరివార జనులు
 తెరగొప్ప యాదవులు తెరువై నయట్లు
 వెరగొంది భూజనులు వినుతి సేయంగ
 లక్షణ మంతులు లక్షలు గొలువ
 లక్ష భూపతులైన లక్ష్యంబుగాను
 అక్షోహిణీశులై యాదవాధిపులు
 దక్షులై గోకులదక్షులై మెరసి
 మరి యేగ యెదురుగా మందకంపటిలు
 సొగసైన పన్నెల సురపీలు విసర
 తలచన్న విడితోపు తలసొతనాలు
 వెండి కట్టమరిన విల్లంబులూను
 ఖండించు చక్రాలు గండగొడ్డండ్లు
 చెక్కెములు పడిగల దేవేంద్రుని

కొలుపున

గ్రక్కున వడిగల గజ్జలు మ్రోవ
 వల్లెతోళ్ళురవడి వంక రుమాళ్ళు
 విరజాజులుమ మేన వీరగంధాలు
 మెలగిన వడిబట్టి మెడ విరిచివెచ్చు
 గొధకొని వెండిగొలుసు జాగిలాలు

తరుముకొని వెనువెంట తరలి రాగాను

బలువైన మూకలు బలములు వచ్చి

ఆవేశ యదువంశ భూపాలవరులు

మరి వేగ అందరిని మన్నించి వేగ

వారు వీరందరును వడి వేగ మంద

కడువేగ ఒకచోట కనుగొని నిలిచి

కూర్చితో నచ్చోట గొల్లెనె త్తించి

గొల్లెనమీద పసిడికుండ తె త్తించి

తివాసి జముకాణాలు తెరగొప్ప పరచి

వేసిన తివాసీలమీద కూర్చుండి

పసులమందల జూచి ప్రబలిన భక్తి

జనవదేవుని పాదపద్మముల కొరగి

భూపతు లెల్లను భూరి విభవముల

గొల్లెనలోపల కొలువు కూర్చుండి

ఆ రాత్రి నిద్రించి అపుడు వేగైన

సూర్యోదయంబునను సొంపుగా లేచి

భానుబింబము జూచి బలము

లందరును

జలకంబులాడి-శుద్ధవస్త్రములు

ధరియించి

భూషణంబులు పెట్టిరి పుడమి

నందరును

గంధంబు కస్తూరి కలయంగ బూసిరి

రాణింప యాదవ రాచకుమాళ్లు

భక్తితో మ్రొక్కిరి బసవరాయనికి

ముమ్మారు సాగిలి మ్రొక్కి-

వినుతించి

వశువుల కన్నిటికి భక్తితో మ్రొక్కి-

కొనరక నందరు గొల్లెనలోన

ఎలమితో కూర్చున్న ఎల్ల యాదవులు

బలములు నిరుగడల బారులు దీర

చూడవచ్చిన ప్రజలు చుట్టు

కొనియుండ

పసులమందలొ నిలచి బసవదేవరకు

చెయ్యెత్తి మ్రొక్కుచు చేరి హరి

గురువు

“శ్రీకంఠః కరకంఠః శివపార్వతీశః

హరిజాననవినుతః వాసవప్రణుత

చరణః చంద్రకిరీటః జగమెల్లనెరుగః

శ్రీకరః జయకరః శ్రీ బసవదేవః

చేకొను నామనవి చిత్తాన నుంచు

మొదలనే పోలురాజు మునువై రిగెలువ

నడిచేటి సమయమున నను బుజ్జగించి

అలసి తన సుతులను అన్నదమ్మలను

తగవెరుగ నందర నొక తావుకు చేర్చి

ఎలమి అరవయ్యేండ్ల కిటకు జనుదెంచి

మమ్ము గలుపుమన్న మహిపాలకులను

తప్పకేగురు అన్నదమ్మల సుతుల

శిష్టుగా నందరను ఒక దరికి జేర్చి

ఇప్పుడు వారిలో నేరాని సురిది

చెప్పిన పగిది నే చేయగా దలచి

కాటమరాజును కనక వశువులకు

మందల తెల్లను మరి రాజు చేయ

అందరకా మాట అరుషంబు గాక

రాజనందను తెల్ల రవ్వగా నన్ను

పోనాడ దొడగిన బొంకు గాకుండ

ఈ బాలరాజుల నిందరను గొని

నీ సన్నిధికి వస్తే నిజలింగమూర్తిః

వీరితో నెవ్వరు యుద్ధంబులోన

పారేటి జలనిధులు పర్యతాలనక

దూరేటి పొదలనక దొడ్ల ముళ్ళనక

కరులనక పులులనక కారడవులనక

తిరిగి మీ వెనువెంట దేశదేశముల

ఎండనక వాననక ఏర్చి తెచ్చితిని

జయము మీవల్లన జపతపం బెరిగి

దయయుంచి ఆకలి దప్పిక తెరిగి

పాలు సీరును వేరుపరచిన రీతి

నీవెరుగనిది లేదు నీలకంఠుండాః

వెరవుతో నొకరిని వీరిలోపలను

వరుస మీ చిత్తంబు వచ్చినవాని

ఒనర చేపట్టుమా ఓ బసవరాయః

నానింద బాపుమా నాగభూషణుడః”

బసవన్న కౌటమరాజును ఆవులరాజుగా ఎన్నిక చేయుట

అని వేడుకొనగను హరిగురువు వేగ
విని బసవరాయుడు వేగ కరుణించి
పుడమిపై ఉప్పొంగి పురము గాదలచి
కాలుదువ్వి ఉరిమినట్లు కణీలున

రంకెవేసెను

ధరణీపై పాదంబు ధర గోరదువ్వి
అవనిపై పాదంబు అట్టిట్టు విడచి
శివమూర్తి సురలోకము చిందు

బెండాయె

చనుదెంచి జనులెల్ల సంబ్రము పడగ
బాలరాజుల నెల్ల పాలించి చూచి
నలనన్నును గనుగొని రాగభూషణుడు
అతని గాంధీర్యము అరని ధైర్యంబు
అతని భుజంబు అతని సాహసము
సూర్యకాంతి మోదమున సురలోక

ఁబంది

బసవన్ను డారని బలిమికి మెచ్చి
మందల నడిపించి మన్నించినాడు
మంద వైరుల మ్రంచి మద ముగించి
కాచుకోగలవాడు గణముల నెల్ల
ఇచ్చగా భువిమేవ ఏదె రస రసము
పొటించి వారిలోపల ముఖ్యుడగుచు

కౌటమరాజును కరుణతో జూచి
రసపాద మాతని తంమీద నుంచి
నిలచున్న హరిగురువు నెరి నతని

శిరసు

తాగట్టుకోగను ధరణీశు తలకు
బాగొప్పగా నపుడు బసువపాదములు
తగ లంకెగా జుట్టి తత్తరపడక
బాలరాజుల జూచి పలికె నొక మాట

“ఓ రాజసుతులార ! ఓ అయ్యలార !

హరనామిదిరి చలదక్షమని నన్ను
కంటిరా మీ మనసు కడమ గాకుండ
వింటిరా నా మాట విను బాలులార !
మానుడికైన మీ మనసులో కొదువ
మీకు ఉందిన మీరు మరి యనకుండ
నేటికి కొదవలన్నిటి వెళ్ళనాడి
కల కొదవలెల్లను కడతీర్చుకొనుడు

పోరు మీలో లేక పులియైన యట్లు
చనుధలో నానింద వాసియుండియును”
అనుచు తెలియగనాడె హరిగురువు
అపుడు

చల్ల పిన్నమనేడు చతురుడై పలికె:

కాటమరాజు శ్రీకృష్ణుని తమకముపై కూర్చుండదగునని పిన్నమ నేడు సూచించుట

“బసవదేవుడు మనకు ప్రత్యక్షవేల్పు తోడాయె మనకు భక్తుండు శివమూర్తి మొదటనే శ్రీవిష్ణుమూర్తివి నీవు తెలియరానివి మీకు తెలుసు ముగ్గురికి తెలియును మీకన్ని తెలియవు మాకు మాకు పతి తెలియదు మరియొకటి
గలదు
కోపగించక పల్లికొండ గొబ్బున వినుమ మనయింట గలదివుడు మంచి

తమకంబు

అది తొల్లి కృష్ణుండు అవనికి దెచ్చె అతడొక్కడేగాని ఆ తమకమెక్క-
ఎలమి నింకెవ్వరు ఎక్కినది లేదు.
వినుడు కాటమరాజు విష్ణ్వంశవాడు అని చెప్పితివి గాన అయిన నాతనికి సొరిది తమకమెక్క చోద్యంబు గాదు తమకముపైన నందరు జూడగాను ఇచ్చట కాటమరాజు నెక్కించితేను ప్రచరించు నాతడే ప్రభువని మాకు పెద్దల మందరము పిన్నవాడనక హద్దుగా నెలమితో నందరము

మొక్కి

కొలచి యాతని మాటకొలది దిరిగెదము”
అనుచు నీరీతి పిన్నమనేడు పలుక విని యాదవేంద్రులు విని సకలజనులు సంతోషచిత్తులై సకల యాదవులు:
“ఇంత ముందరియెత్తు ఎఱిగినయట్టి పండుముల యా రఘుపతి పల్లికొండ ఇది యెంతపని తమక మెక్కించ
గలడు

బలువైన వాడతడు పల్లికొండనగా”

అప్పుడు యాదవులు ఆ బాలరాజు లందరు తెప్పించు మనిరి తమకంబు పల్లికొండప్పుడు బలవంతులైన సమరవిక్రముల గోసంగుల బలచి చెలువైన బోడావుల చెన్నయ్యను బలచి :

“పయనమై నీవు మన పట్నానికరిగి ఇచ్చట బుట్టిన ఇన్ని వివరములు హెచ్చుగా సిరిదేవి కిన్నియు జెప్పి తమకంబు గొనిరమ్ము తడవుచేయకను పొ”మ్మని యంపిన బోడావుల దెన్ను

మూడువేల గోసంగులు ముదమొప్ప

నంత

కూడుకొని తనవెంట కొలచి రాగాను

ఆపొద్దు పట్నాని కరిగె చెన్నుండు

ఇన్ని మాటలు సిరిదేవి కెరిగించి

యపుడు

తా దిరిగి వెళ్ళెదను తమక మిమ్మనెను

దయచేయుమన్నను తరుణి సిరిదేవి

ఘనపీఠ తమకంబు కడువేగ దెచ్చి

గవిసెనలు విప్పించి కడు వేగమునను

పులికాపు చేయించి పూం బూజించి

దివ్యతరముగ ధూపదీపాల నిచ్చి

నైవేద్యములు బెట్టి నగరెల్ల నంపి

బాజా భజించి బలుపడి మ్రోవ

గుబ్బటిల్లగ గొప్ప కుంభాలు పోసి

కోర్కెతో దామెర గొల్ల గోయించి

బలిజల్లి తమకంబు బంపియెక్కించి

సరవి పట్టుగా సెనలు పరగ

మూయించి

సిరిదేవి బోడావుల చెన్నుతో ననియె

“అరుషంబుతో తమక మప్పగించినను

ప్రాణభయంబుగా బండి యిరుగడల

రాణింపుగా నడిచి రాజునన్నిధికి

చోరులకు తెలియగ చూడరాకుండ

వైరుల కనువైన వైపు గాకుండ

కనుకలిగి మార్గమున కదలి

పొమ్మనెను

గొనకొని తమకంబు గొల్బున దెచ్చి

మరివేగ యాదవుల ముందర నిలిపె.

నిలిపిన యాదవులు నేర్పుతో పొగడి

గురుతై న యాదవ కులమువారెల్ల

ఉరవడి బండిపై నున్న తమకంబు

సరగున గవిసెనలు చయ్యన దీసి

ధరమీద కుదురుగా తమకంబు దించి

కాటమరాజుతో గ్రక్కున ననిరి:

తమకము చరిత్ర

“మేటి యీ తమకంబు మించి

సురరాజు

పీటనుండగ తొల్లి వెలయ కృష్ణుండు

పారుజాతము సత్యభామ తెమ్మనెను.

వారిజనాభుడా వనితపై ప్రేమ

గలవాడు గనుక స్వర్గము చూరబట్టి

చలపట్టి దేవతా సార్వభౌముండు

పాళారి నోడించి పారుజాతకము

చేకొన వినతుడై చేరి సురరాజు
ఆదివేల్పు కృష్ణుడని సురలు తాను
పాదంబులకు మ్రొక్కి పరగ నీగదై
సూడిదగా నిచ్చె సురరాజు మొదలు
వాడించి ఈ గదై వసుదేవసుతుడు
ద్వాపరయుగమందు తా నెక్కినాడు
హేరాశముగ కృష్ణు డెక్కిన వెనుక
దీని భుజయంత్రము దేవరవలెను
ఎన్నడైన మరి మెవ్వరెక్కినది లేదు
ఎక్క నెవ్వరితరము ఇది నీకుదక్క
ఎక్కుమా శ్రీకృష్ణు డెక్కినరీతి
పాడియు పంతంబు పరాక్రమంబు
ఈడేరె మరి యేల ఎక్కు తమకంబు
తమక మెక్కిన ముహూర్తంబు తా

నిలుచు

తాతతండుల పగలు తగ దీర్చగలవు
వైరుల తెగటార్చి వరద పుచ్చెదవు
పెంపుతో నీకిరి పృథివివై వెలయు"
అని యాదవోత్తములు ఆత్మవర్గంబు
అన పల్లికొండ నలనన్నకు చెప్పి
సరగున తమకంబు సజ్జా చేయించి
పరువడి తమకంబు పరపు గావించి
మునుకొని ముత్యాల ముగ్గులమరించి
నవరత్న ఖచితమైనట్టి తమకంబు
సవరించి తెచ్చి యా సదురుపై నిలిపి
హరిగురువు రాజుతో అపుడిట్లగనియె

"వినవయ్యా తమకంబు ఇది
మూర్తబలము
ఎడసేయక తమక మెక్కు"మని
పలికె

తడబడక కాట చనుధాధిపు డపుడు
గౌతమీ నదిలోన ఘనతీర్థమాడి
ఎసగ శుద్ధవస్త్రము లేర్పడగట్టి
ఒడలెల్ల భూషణము లొనర ధరియించి
చెలువుగ మేనున శ్రీగంధ మలది
తలదిరుగ పువ్వుల దండలు గట్టి
పరుసగా భూసురచరుల పూజించి
భూది దశదానములు సొరిది నిప్పించి
గురుతెరిగి పదివేల గోవులిప్పించి
వనితలకు భూసురులకు వారువీరనక
కనక వసంతంబుగను పంచిపెట్టి
ఫణిభూషణుండైన బసవదేవరను
ప్రణమించి మరి చాల భక్తితో మ్రొక్కి
బంధువులు బ్రాహ్మలకు భక్తితో

మ్రొక్కి

సరగ హరిగురువునకు సాష్టాంగ

మ్రొక్కి

నయమున ప్రేమతో నందరికు

మ్రొక్కి

ఆవేశ నలనన్న అపుడిట్లగనియె:

'ప్రియమున మీకందె పిన్నవాడను నేను
వయసున గుణమున వడిగలతనమున

బిగువుగా నాకన్న పెద్దలు మీరు
తగవుగా మీరెక్క దగును తమకంట
మిమ్ము గాదని తమక మెక్కంగరాదు
సమ్మతమా మీకు సత్యముగాను'
అన విని యందరా నలనన్నమాట
ఘనుడు పిన్నమనేడు కరియాపులరాజు
అయితమరాజు మొదలైన ఆ బాల
రాజులు
భూతలంబున జనులు పొగడ

నిట్లనిరి:

“విను కాట భూపాల వీరప్రతాప
పెనుగాడ మాకు మీకు భేదంబు లేదు
పరువడి మా మనసు పట్ట నాడితివి
వరుస మాకును నీకు భేదంబు లేదు”
భూమాడి పొలినేడు బుద్ధిమంతుండు
గురుతుగా నాతని గొనియాడి తెచ్చి
సరది కాటమరాజు సముఖాన నిలిపి
హరిగురువు రాజుతో ఆపు డిట్లగనియె:
‘ఎరుగుదువు సకలంబు ఎరుగుదువు
నీవు
ఘనుడ నీవెరుగని ఘనబుద్ధి లేదు
వినుమ నీకొక మాట విన్నవించెదను
జననాథునికి బుద్ధి చాల గలిగినను
ఒనరంగ నీకు మంత్రి ఒకడుండవలెను
చేరి రాజును మంద చనుదెంచిన వెనుక

ఈ రెండు మనసులు మల్లించేటందుకు
పొరినేడనువాడు బుద్ధిమంతుండు
పనిపడి ఇతని చేపట్టుకొని వ్రేలు’
అని అతని జూపిన ఆ కాటమరాజు
చూచిన యప్పుడా చూపుపై బారి
అచ్చోట కనుడిపి కానంగ లేక
కాము డిశ్వరదృష్టి కడతేరినట్లు
భూమాడి పొలినేడు పొలిసె నా క్షణమె
అందుకు వెరగంది అలికి జనులెల్ల
సంతోష పడుచును సకల యాదవులు
అతని కార్యము లన్నియు దీర్చి
అధిక వివరముచేత హరిగురువు కనిరి:
‘ఇక మంత్రితనమున కెవరు గలిగేరు?
ఇక నేను అడిగినను ఎట్లు నిల్చెదరు?
అనవిని పల్లికొండ ఆపుడిట్లగనియె:
‘కనకధన మది అనగ కనక చింతించె
వినుడాతనికి మంత్రి వెదకేరు మీరు
ఘనుడొకడు ముంగల గలుగనున్నాడు
ఆతడితని ద్రిష్టికి ఆగగలవాడు
ఇతరులు నిలువరు ఇతని ముందరను’
అని పల్లికొండ ఇట్లు పలికె నావేశ
వినిపించె నంత ఈ విధమున నపుడు
విని సకల యాదవులు వివరంబు

నొంది

ఒనర యాదవులంత ఒక్కచై యుండిరి

చేకొన వినతుడై చేరి సురరాజు
 ఆదివేల్పు కృష్ణుడని సురలు తాను
 పాదంబులకు మ్రొక్కి పరగ సిగద్దె
 సూడిదగా నిచ్చె సురరాజు మొదలు
 వాడించి ఈ గద్దె వసుదేవసుతుడు
 ద్వాపరయుగమందు తా నెక్కినాడు
 హేరాశముగ కృష్ణు డెక్కిన వెనుక
 దీని భుజయంత్రము దేవరవలెను
 ఎన్నడైన మరి మెవ్వరెక్కినది లేదు
 ఎక్క నెవ్వరితరము ఇది నీకుదక్క
 ఎక్కుమా శ్రీకృష్ణు డెక్కినరీతి
 పాడియు పంతంబు పరాక్రమంబు
 ఈడేరె మరి యేల ఎక్కు తమకంబు
 తమక మెక్కిన ముహూర్తంబు తా
 నిలుచు
 తాతతండ్రుల పగలు తగ దీర్చగలవు
 వైరుల తెగటార్చి వరద పుచ్చెదవు
 పెంపుతో నీకీర్తి పృథివివై వెలయు”
 అని యాదవోత్తములు ఆత్మవర్గంబు
 అన పల్లికొండ నలనన్నకు చెప్పి
 సరగున తమకంబు సజ్జా చేయించి
 పరువడి తమకంబు పరపు గావించి
 మునుకొని ముత్యాల ముగ్గులమరించి
 నవరత్న ఖచితమైనట్టి తమకంబు
 సవరించి తెచ్చి యా సదురుపై నిలిపి
 హరిగుగువు రాజుతో అపుడిట్లగనియె

“వినవయ్యా తమకంబు ఇది
 మూర్తబలము
 ఎడసేయక తమక మెక్కు”మని
 పలికె
 తడఱడక కాట చసుధాధిపు డవుడు
 గొతమీ నదిలోన మనత్తిర్థమాడి
 ఎనగ శుద్ధవస్త్రము లేర్పడగట్టి
 ఒడలెల్ల భూషణము లొనర ధరియించి
 చెలువుగ మేనున శ్రీగంధ మలది
 తలదిరుగ పువ్వుల దండలు గట్టి
 పరుసగా భూసురపరుల పూజించి
 భూది దళదానములు సొరిది నిప్పించి
 గురుతెరిగి పదివేల గోవులిప్పించి
 వనితలకు భూసురులకు వారువీరనక
 కనక వసంతంబుగను పంచిపెట్టి
 ఫణిభూషణుడైన బనవదేవరను
 ప్రణుతించి మరి చాల భక్తితో మ్రొక్కి
 బంధువులు బ్రాహ్మలకు భక్తితో
 మ్రొక్కి
 సరగ హరిగురువునకు సాష్టాంగ
 మ్రొక్కి
 నయమున ప్రేమతో నందరికు
 మ్రొక్కి
 ఆవేశ నలనన్న అపుడిట్లగనియె:
 ‘ప్రియమున మీకంటె పిన్నవాడను నేను
 వయసున గుణమున వడిగలతనమున

కరియావుల రాజు కథ

-; కృత్యాది :-

శ్రీసతీ రమణాయః శ్రీతపారుజాతః   ధీరుడైన సరువధీమణి సవుమిత్ర
 కేశవనాథునికి ఎంమితో మ్రొక్కి   ఆరూఢి పినయెల్లన అతి (ముదంబు)
 వారిజగర్భునికి వందనము చేసి   నను
 శారదను గొనియాడి శంభుని దలచి   కరియావులరాజును ఘనతతో దలచి
 సరిమురి గణపతిని నయమొప్ప దలచి   రంగుగ కరియావులరాజు చరిత్ర
 గరిమతో ఎలమంచి గంగకు మ్రొక్కి   సంగతిగ చెప్పెను శ్రవణానందముగాను
 కొమనాల గోత్రుండు గుణవిశాలుండు   కలియుగ భేతాశుడు, కన్నమాధీరుడు
 కొమరొప్ప యాదవ కుల భూషణుండు   రంపాల కేశవుడు రణశూరులు
 .....   ముగ్గురు

అతనికి కులకాంతయగు చెన్నమాంబ   ఏకాంగి జగడము ఎదిరించి చేసిన
 అంగన చెన్నమాంబకు పరసుతుండైన   ఆ కథ వృత్తాంతము అది యెట్టిదనిన

ఓరుగంటి బాచయ్య యాదవుల యలమంచిని

దర్శించుట

వున్నతంబైనట్టి వుర్లకొండ యలమంచి   బాచయ్య యనువాడు బహు అశ్వగాడు
 ఎన్నికతో అయితమరాజు   వేదాద్రి నరసింహుల వేడుకతో
                                          ఏలుచుండగను   సేవించి
 వోరుగల్లు ఏలేటి వీరప్రతాపుడు   మరల వోరుగంటికి మరి సాగిపోత

పరగంగ యలమంచి పట్టణము చూచి	చల్లవారి గరిడీకి చంద్రకావిపడిగె
తటాకములు మంచి తరుచైన మేడలు	కొమనాలవారి గరిడీకి కీర్తి మొఖముల
చూచి	పడిగె
గోపురములు ఆటకూటములు చూచి	మర్లవారి గరిడీకి పడిగె మువ్వన్నెదాలు
కొల్లారు మిద్దెలు కొలువుకూటములు	తక్కిన గరిడీలకెల్ల తెల్ల పతాకాలు
చూచి	బెక్కెంపు పడిగెలు దేవేంద్రుని
చల్లని చిత్తరువు చవికెలు చూచి	కొలువున
వితగా శృంగారపు వీధులు చూచి	అలుగుల బడబాగ్ని ఆటోతులము...
బహు బంతికూటములు భద్రశాలలు	సింహాల మునిమంద చెల్లించుకొనుచు
చూచి	వారిస్తేను పోనివ్వరు వరుస మన్నీలు
సొంపైన సూర్యసోమ వీధులు చూచి	భుజభుజము వారిస్తేను బుక్కాయి
సున్నపు మేడలు చుట్టుకొల్లాలు	రాలును
ఘనమైన సాధనగరిడీలు చూచి	కత్తికత్తి వారిస్తేను వుక్కుపొడి రాలు
కరియావులరాజు గరిడీకి కంఠీరవము	అటువంటి ఆసహాయ శూరుల చూచి
సింహపడిగె	బాచన ఏమని పలికె నావేళ ?
అయితమరాజు గరిడీకి హనుమంతుని	బిరుదు పడిగెలతోను పెంపుమీరియున్న
పడిగె	ఆరీతి నున్నట్టి అన్నిదినుసు బిరుదులును
భట్టావుల వల్లభన్న భేతాశుని గరిడీకి	వారలవంక చూచి బాచన్న పలికె

బాచయ్య యాదవవీరులకు ఓరుగంటి ముగ్గురు

మాష్టిల వృత్తాంతము చెప్పుట

“ఈరీతి బిరుదులు యాదవులకు	కలరు వోరుగంటిలో కర్కౌటకులు
చెల్లును	ముగ్గురు
ఫీరికి లేదన నొకటి విశ్వాస గలద :	మాష్టిల ముగ్గురు మదోన్మత్తులై
	వున్నారు

కలియుగ భేతాశుడు, కన్నమాధీరుడు
రంపాల కేశవుడు రణశూరులు

ముగ్గురు

కుంభిణిమీద సాధనకాండకు గుండెలో

దిగులనగ

గజబిరుదు వేలాడ కట్టించినారు
బండిబొమ్మలంటేసి పరుజులు చేయించి
గానుగ గరిమెంత కఠారికోల

నారికేడంపు కాయలంటేసి నలభై యారు

మువ్వలు

ఆ కఠారికోలకు అమర గట్టించినారు
పట్టుతాళ్ల గట్టినారు బాగుమీరి

యున్నారు

తోలు మోకులతోను తూగ

వేయించినారు

మంచి మన్నీలకెల్ల వురవని పిడుగుల

మనుచు

కక్కసంబున వేలాడ కట్టించినారు

మనుజేశు జీవునకు పీర్లకు మరణంబు

లేదు

జన్మింతురు నొక కొత్త జన్మాంతరము

తొల్లి

ఘనుడు చాణూరుండు కలియుగ

భేతాశుండు

కలియుగ భేతాశుండు కన్నమాధీరుడు

రంపాల కేశవుడు రణశూరులు ముగ్గురు

బలరాముడై నట్టి భట్టావుల వల్లభన్న

కమలనాభుడై నట్టి కరియూవులరాజు

ఘనుడు చాణూరుండు కలియుగ

భేతాశుడు

కరియూవులచేత మడియ కట్టడి గలదు

రణధీరుడై నట్టి రంపాల కేశవుడు

వల్లభన్నచేత వసుధపై వారుగును

మరియు కరియూవుల రాజుచే

కన్నమాధీరుని మరణంబు అగును

ఇప్పుడు నీవడిగిన ఈ మూర్తఫలము

జయమవును మన కార్యము జనులెల్ల

ఎరుగ"

ఆనిన అయితమరాజు అతినంతసిల్లి

రాజులు పల్లికొండకు రయమున

మొక్కిరి

ఫణిరాజ శయనుండు పల్లికొండ

రఘుపతి

"తీర్థము స్వార్థము తెరగొప్ప మనకు

శంభుని సేవింప సంతోష" మనిరి

"మాష్టిల చూచేంత మనసు యున్నాది

అనివేగమున అందరము మనము

తీర్థయాత్ర మనము తెరగొప్ప

పోవలెను

పోయి వారిని చూడవలెను పుండరీ

కాక్ష

అని విన్నపము చేసి ఆ ఘననాడు

పయనమై వోరుగంటికి పట్నంబు   పచ్చల వడ్డాణము పరగ ధరియించి
                                          చూడ   అన్నలు దమ్ములు ఆత్మవర్గము తాము
 అవుడు సపుటంతి అన్నము భోంచేసి   బాచలు మరుదులు బంధువర్గము తాము
 కర్పూర విడియములు కడు వేడ్క   పల్లికొండ రఘుపతి బంధువర్గంబు
                                          నంది   ఆరీతి భూషణాలు పరగ ధరియించిరి
 పట్టుధట్టిలు వేసి బాగుగా గట్టిరి   ఆరూఢి కదిలిరి అయితన్న కడకు
 పన్నీరు గంధము పైనిండ అందిరి   అడపవారి యల్లారి ఆకుచుట్టియగా
 హస్త కడియాలను అమరిన చవుకట్టు   సాహస మనులంత చాలుగా నిలచిరి
 వేళ్ళ వుంగరాలు వేడ్క ధరియించి   అప్పుడైతమరాజు అందరిని జూచి
 తాయితులు మెడనూళ్ళు తగు మంచి   మనసున వుప్పొంగి మరియు నిట్టనియె
                                          తములు   మావకూళ్ళ మల్లరౌతును మరివేగ
 తుమ్మెద గొలుసులు తోరంపు ముట్లు   పిలిపించె
 చాయగల జంగారు సందిటి కడియాలు

యాదవవీరులు ఓరుగంటి శంభుని తిరుణాలకు బయలుదేరుట

“మానము వోరుగంటికి పోవలె మంచి   వోరుగంటి పట్నమంటే వో రాజు
                                          మంచి అశ్వాలు   వినుమ
 పల్లన కట్టించు”మని పలికె నా రాజు   ఎటువంటి తేజీల ఏరుపరుచవలెను?
 మావకూళ్ళ మల్లరపుతు మర వేగ   అని విన్నవించిన అయితమరాజు
                                          మునను   ‘వినర మావకూళ్ళ మల్లు! వాటి
 కరములు ముకుళించు గ్రక్కున బలికె   వివరంబు చెప్పెను:
 “వో రాజునంధనా! వొక విన్నపంబు

వేదావర్తము లేకున్న, వెన్నున నుడి
లేకుండ

శోకావర్తము గాకుండ, గళావర్తము
గాకుండ

పిండావర్తము గాకుండ, మస్తక
హీనము గాకుండ

వినదంతి గాకుండ, విషదంతి గాకుండ

తెగుబొల్లి గాకుండ, తీసికట్టు గాకుండ
అసునుకుట్టు గాకుండ, కూటావర్తము

గాకుండ

చినదంతి గాకుండ, ధనపల్ల గాకుండ

పింగళి గాకుండ, హీరాళి గాకుండ

శూలకుట్టు గాకుండ, సుంగిడి గాకుండ

పద్మెడనుడి లేకుండ, చొడ్డునను నుడి
లేకుండ

అధికదంతి కాకుండ, వర్జితముఖము
గాకుండ

కొంకిన నుడి లేకుండ, కొరలు

లేకుండ

బూడిద ముక్కు గాకుండ, బుర్ర

ముక్కు గాకుండ

బాషికమునుడి లేకుండ, నెత్తిన నుడి
లేకుండ

కంతాభరణము దేవమణిగల అశ్వాల

పల్లన గట్టించు ఘనవేగిరమున

శౌర్యముగల అశ్వాల చెప్పేను తెండి

ఇంద్రసీలము తెండి, హిమగిరిని తెండి

కుంభిసింహమును తెండి, కుంభిణి తెండి

చోడాణి పంపిన జోగిని తెండి

భేతాళు డంపిన బెబ్బులి తెండి

తేడీల కన్నిటికి తెరగొప్ప మరియు

జల్లులు చవురట్లు చాల శృంగారిండు”

మనెను

అశ్వాల పల్లన గట్టించు మనెను

అయితమరాజు ఆడిన మాటలకు

రయమున అతడు

తేజీల కన్నింటికి వైనవైనాన

వాగి వన్నెతాళు వన్నె చవురట్లు

బాగైన కంతాన బన్నసరములును

పిగిలి తలాటములు బిరుదైన జల్లులు

మేలిమి బంగారు మెరుగు తాయితులు

బాలార్క బింబమైన పక్షిణి నేవళములు

పాలశంఖుల పేర్లు, పసుపు

రుమాలలును

ఎక్కువైన బిరుదులు ఎడమకాలందె

పసుపు పావడలు బాగైన హుమ్మాయి

పిట్టలు

వూరపిడుగులు వుక్కుజీరాలు

తలను బొమిడికెములు తగనొప్ప

ధరియించి

పుత్తమరాజు ఎక్కేటి పువ్వుల నీలనికిని

కప్పుల పల్లెము కంఠపక్కెరయు

ముత్యాల మొఖమడుగు మూడు

మొఖముల అందె

గొప్పైన జల్లులు గొలుసులు ఇరువంక
అయితమరాజు ఎక్కేటి అపరూప

రాయనికి

పైడిది పల్లము పచ్చలది వాగె

రావిరేకలు మంచి రత్నాల భాషికము

మనమైన బాలసిరి జల్లులు

ఆరు మొఖముల ఆ...ధి హనుమంత

కాశ

రంగై న మంచి రావిరేఖలును

వరశక్తి భట్టావుల వల్లభన్న తేజీకి

మెరుగై న నీలాలు మేలువాగె త్రాళ్ళు

పషిణిది పల్లము పచ్చలది వాగె

అట్లుదాడెన్న అశ్వానికి అమరిన

పులితోలు

పల్లము సిరివాగె పషిణి తలాటములు

కరియావుల రాజు ఎక్కేటి గండగత్తెర

తేజీకి

కక్కుల కల్లెము కంచు పక్కెరయు

బిరుదై న జల్లులు పిగిలి కుంచెలును

తక్కిన గుర్రాలకెల్ల తగిన జంజోక

పక్కెర తేజీలకెల్ల పల్లాలు గట్టి

మావకూళ్ల మల్లరపుతు మరివేగ వచ్చి

వేసేగ రాజుకు విన్నపము చేసె;

“అయ్యా! మీరు చెప్పిన ఆసతి విని

పోయి

అశ్వాల నన్నిటి ఆయత్తపరచి

వాస్తీ”నని రాజుకు విన్నపము చేసె

అనిన సంతోషించి అయితమరాజు

ఆ రవుతుకు బహుమానము అతివేగ

నిప్పించి

అయితమరాజు పాలకి అమరంగ

నెక్కెను.

చనువరు లై నవారు సరసను కదిలిరి

పుత్తమాశ్వాల కొందరు వొనరగ

నెక్కిరి

భైరవుడనే తేజీని భట్టావుల రాజు

ఎక్కెను

గండగత్తెరనే అశ్వాన్ని కరియావుల

రాజు ఎక్కెను

గోడిగ నెక్కెను గోవిందు జగ్గన

సారంగు నెక్కెను చక్రిమారయ్య

మించిన అశ్వాలమీద తెగనురికిన

పంచకల్యాణిని ఎక్కెను పయ్యావుల

కోనేరు

చిలుకవన్నె తేజీని సింహంపు నడుపు

పుల్లావుల వెంగళు బోరున ఎక్కెను

కడుమంచి అశ్వాల కంపటిలు ఎక్కిరి

అయితమరాజు పుత్ర మరాజు ఎక్కెటి
అవి రెండు తేజీలు
పల్లకిల ముందర పడివాగె నడువ
నాచకూళ్ల నాయుడు నేతివారి

ముద్దయ్యను
ముమయ్యను పోచయ్యను ముదమొప్ప
పిలచి

“యాదవ బలముతో యలమంచి

పట్నమున
జతనమై వుండు”మని సమ్మతిగ

జెప్పి
వుంచి, సన్నాహముతో వున్నతము
మెరసి

మించిన పడిగెలు మీనుచెక్కెములు
వన్నెగల నేజాలు చిన్ని సురియలును
చేకత్తి మొనలు చిక్కుకతార్లు
పంది వాట్లు చాల బిల్లేలు ఈటెలు
వంకక తోలు ఫిరంగులు వడియ

చక్రములు
బిన్ని సురకత్తులు బిరుసు చక్రములు
బంగారు చాయల బాకు జంజాళములు
ఆమ్ములు తరకసాలు హంసల పంజాలు
ముమ్మరముగ కదిలెను మూకల బారు
పట్టుగల ఆయుధాలు పడిగెల గొరకులు
గండ్రగొడ్డండ్లు గచ్చుటరిగెలును
మేల్తై న సింగిట్ల మెరుగుటమ్ములును

బాధాకత్తులు మంచి భద్రాయుధాలు
దండెత్తె అయితన్న ధర కక్కటిల్ల
వల్లవులు తిరిమందులు వరుసతో
కదిలిరి

వారికంటె ముందు వస్తువభూషణాలు
పేరుసాగి కదిలెను పెట్టెల సొమ్ములు
పెరికెల బియ్యాలు పెద రాగి

శరవలును

కావళ్లతో చమురు కాయకూరలును
కోకల దిండ్లును గుగ్గిలపు పెరికెలును

కోల కతార్లు బోనకావళ్లు
కొం...తమ్ములు గుమ్మతి గుడార్లు

పాలకాయి గుడార్లు పట్టుగొడుగులును
కంచు దివిటీలు గచ్చుటరిగెలును

పషిణి జలతారు పట్టుతివాసీలు కదిలె
పసగల మంచి పండుచేకుల గుజ్జండ్లు

మంచి గంధము పన్నీరు విభూతి
గాజుగిన్నెల నిండ ఆగరు జవ్వాజి

కురువేరు ధవళము కుంకుమపువ్వు
పరిమెళము మంచి బాగుగా నడువ

నరగలు రుంజలు నపిరీలు గిడిగిట్ల
వీరణాలు డోలులు విరివి కైవళ్లు

బలువడి మ్రోయంగ భట్లు పొగడంగ
కదిలిరి యాదవ పతులు కడు

వేడ్కతోను

యాదవపీరులకు శుభశకునము లగుట

గ్రక్కున వారు కదిలి రాంగాను
చుక్కల రాజుమీద ఘోరమాయె

“ఈ శకునపంతంబు ఎటువలె
నుండునో

నపుడు భాసురంబుగ చెప్పవే బావరో! నీవు ?”
అందుకై తమరాజు అడిగె పల్లికొండను “బాలరాజు అయితన్న! ప్రతాపుండు
పండుముల వోబావ పల్లికొండ మనకు

రఘుపతి చాల మంచితన మవును జననాథ !
బలువైన వాయిద్యములు బలములు మనకు,,
తాము అని వేడ్క తానొంది అటు కదిలిపోగా
శుభమూర్తంబు కదలంగ ఘోరమాయె చెలగి సివంగులు రెండు సాహస
నేమి మెరసి

అడిగిన పల్లికొండ అష్టదిక్కులు గ్రక్కున ఆ లేటి కడుపులపై నెగసి
చూచి వుక్కుశించి వొచ్చి వొక మూటి బద్దె
జననాథునికి ఏమి తెలిపి చెప్పెను ? సివంగుల వంక జూచి అయితన్న
చంద్రునిమీది శకునము సంతోషము పలికె

మనకు “ఈ శకునపంతము బావ ! ఎటువలె
అని మహా లెస్సాయె యని అటు నుండును ?,,

తర్లిపోగ “ధరణి ఈ శకునము రగ నొప్పు
ఏడమనుండి కుడికి ఎగబార ధ్వజము వినుమ
ఏగురు బ్రాహ్మలు ఎదురుగా వచ్చిరి ఆ లేళ్ల సివంగులు హతము చేయుటకు
నల్లపక్షులు రెండు నలుమొప్పు దీర్చి కరిచూపుల రాజు మనుడు వల్లిభన్న
తెల్లంగ బూసిన తంగేటి వాలె సరగున మాడ్చిల చంపమన్నారు,,
పాలమోపుగ దీర్చి పచ్చని మాణిక్యము అప్పుడు శకునమని తర్లిపోగాను
గరుటుండు వలపుట గ్రక్కున ఏతెంచె ఆ శకునము చూచి అటు తర్లిపోగాను

అప్పుడు వొక శకునము ఆయె నచ్చోట “నిక్కిమన అశ్వాల వంక చూచిన
ఘటముగా రెండు గండు తుమ్మెదలు నేర్పు విను బావ :
కొదమతుమ్మెద వెగసి గొబ్బున అంబుజనాథుని కృపను ఆది
వొరసి నారాయణమూర్తి :

వాటమున ఈటె వజ్రమున వ్రాలె తప్పక నాతోను తగ విన్నవించు”
వ్రాలిన విధము రఘుపతితో చెప్పెను: అనిన పల్లికొండ అయితమ
“పూసిన వనములు పొంగుచుండంగ రాజుతోను

తేనెలు గ్రోలేటి తేటి తానచ్చి కనుగొని యప్పుడు క్రమమెల్ల
ఆయుధాన నిలిచె అది యేమొ బావ”?: చెప్పెను;
అడిగెను పల్లికొండ అవుడిట్లనియె: “నరనాథ : ఎదురుగా నక్క

“జననాథు : తుమ్మెదశకున మడిగితిని యేతెంచినందుకు

తేటల శకునము తెలివిగా నీకు సరుగున నిక్కి చూచినందుకు
వై నముగ జెప్పెను వల్లవుల రాజు : అలుగుల గద్దెపై నీవు అటువలె
ప్రతాపరుద్రుండు భూపాలుండు మెచ్చి వుండగాను

వీరి సాహసంబు వీరి సత్యంబు ప్రతాపరుద్రుండు భూపాలుండు మెచ్చి
చూతాము అని వారు చోద్యంబుగాను అఖిల రవుతులకెల్ల అలవిగానట్టి
ఘనమై వుక్కుటలుగుల గద్దె పన్నించి ఆ కంచర్లవారి అశ్వాలతోను

గొనకొని గద్దెపై కూర్చుండు మనిన మంచైన వంటరి మావు దాటించి
ముక్కుంటి ఈశ్వరుని మూర్తి కల్లరి అశ్వము కలిగేను నాడు
కటాక్షమున అశ్వము రూపు ఎటువంటి దంచేను

వుక్కుటలుగుల గద్దెపైన ఎక్కుమా వొక చెవులో నలుపు వొక చెవులో
మరిది : తెలుపు

పువ్వుల పాసుపవును భూపాలకుండ :,, మొకబొల్లి ఎకబొల్లి మూతి నలుపైన
అనిన సంతోషించి అటు తర్లిపోగా కుడిచెక్కిట మంచి కుంచెత్తు వలెను
నక్క ఎదురుగ వచ్చి సయము అటువంటి అశ్వము ఆ పురిలోను

తోడ్డుతను అసహాయ శూరులకు అలిపి గాకున్న

వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రునికి వయ్యన
ఇచ్చిని

“అమిత విక్రమశాలి: అయితన్న!
వినుమ

సరువ ప్రతాపరుద్రునికి స్వాధీనము
గాలేదు

ప్రతాపరుద్రుండు భూపాలు మెచ్చి
బంగారు పల్లకి ప్రజల కొందరిని
ముంగామురాలు ముదమొప్ప నిచ్చు
వారిని తోడ్కొని వైశంబే మన పురికి
ఈరీతి వొచ్చేము యదుకులాధీశ:”

ప్రతాపుడు అశ్వాన్ని పాగాన కట్టించి
పైన గోలెముతోను పాలు బోయించి
ఇనుప రాగోలల ఇత్తురు మేత
ముంగలవస్తే కరుచు వెనకవస్తే తన్ను
పైన చెయ్ వెయ్యనివ్వదు పల్లన

అని యిట్లు యాడేడ ఆ శకునపంతంబు
తెలివిగా వానిని తెలుపుచు రాగ
వరుసతో పంచమా వాయిద్యములతోడ
కదిలి పరివారము తమకూడ

కట్టనివ్వదు
చారనివ్వదు వాగెలో చెయ్
వెయ్యనివ్వదు

వేడుకతోను
కదిలిపోయి పట్నాన గ్రక్కున నిలచె
అపుడు అయితమరాజు

అటువంటి అశ్వము ఎవ్వరికి
అలవిగాకున్న
మెచ్చేను ప్రతాపుండు ఇచ్చేను మనకు
పుత్రమరాజపుడు పువ్వుల సీలాన్ని
స్వాధీనంబు చేసేను జననాథ: వినుమ

అన్నదమ్ములును
కపికులేశ్వరుని జూచి కడువేగ
మ్రొక్కి

అపుడు సంతోషించి అరుషంబు నొంచి
ఘనమైన వేడుకతో కదిలి పోగాను
బలువైన బిందెలు పాలకావళ్లు
బాగుగా ఎదురాయె బాలరాజులకు
పాలకావళ్లు వంక పారంగ జూచి

వినయముతో వెయ్యారు విధమున వేడి
అంతట కదిలిరి ఆ మరునాడు
అచోట నిలిచిరి అతి సంబ్రమునను
చేరి యాపురి శంభుని సేవింప
సంగమదేవునికి ఆడ సమారాధన

“పంకజనాథుండ: పల్లికొండ రఘుపతి:
ఎదురుగా పాలకావళ్లు ఏతెంచినందుకు
ఈ శకునపంతాన ఏమి మేలు గలుగు?
రాస్యమున జెప్పవే రఘుపతి సీవు ?”
తన ఘనుసు తెలిసి తగ నానతిచ్చె

చేయించి
బంగారు పువ్వుల పరగ పూజించి
వెయివేల విధముల వినతులు చేసి
గవిచెర్లకు పోయి కదిలి మరునాడు
బావలు మరుదులు బంధువర్గమెల్ల
అవేళ నందరు అచోట నిలిచిరి

అయితమరాజు ప్రతాపరుద్రునివద్దకు భట్టును పంపుట

అప్పుడై తమరాజు ఆ పల్లికొండ గిండి మాధవుండు, అడప కేశవుండు
అపురూప సరస్వతి అనే భట్టును బిలిచి ఇద్దరిని పిలిపించి ఇల నాథుడైన
“ప్రతాప రాజేంద్రభూపాలుని కడకు “యాదవులకడకు మీరు ఎదురుగా
అమిత విక్రమశాలి అయితమరాజు బోయి
యలమంచి ఏలేటి యాదవరాజులము వారిని తోడ్కొని వై శంభె వచ్చి
కులబాంధవులు పల్లికొండ గొబ్బున సూచితమైన జాగ చూపించి మీరు
మరియు చయ్యన ర”మ్మని జననాథు డంపె
సంతోషవినుతులై శంభుని వేడ పంపిన వారిద్దరు భట్టురాజు వెంట
ఎంతయు పస్తున్నామని విన్నవించు” అనోవేగమున వచ్చిరి యాదవుల
మనిరి కడకు

ఆలస్యము శాయక అతివేగమున వచ్చిన అయితమరాజు వారి కందరికి
పొమ్మనిరి తాంబూల కట్నాలు తగువేడ్క నిచ్చె
రాజు అనుమతి గొంచు రమ్మనిన భట్టు ఇచ్చిన గైకొని యాదవులతోటి
సకల జనులు బంధువులు గనుక వచ్చిరి సకల వై భవముతోను
పట్నంబు జొచ్చి భూపాలుని కడ నిలచి అందలాలు పాలకీలు అశ్వాలు
“కుగర మండలాధీశః కువలయాధీశః పరివారము

కాకతి రాజేంద్రః కరుణాసముద్రః కంట్లాలు కోడెలు కావట్లు బరువులు
ప్రతాప రాజేంద్రః పరిపూర్ణచంద్రః పాంచాలిచెరువు వద్ద వై శంభె జూచి
అమిత పరాక్రమశాలిః యాదవ రాజులు గుంటిచెరువుకాడ గొబ్బున జూచి
సంతోషమున దేవుని సేవింప వారు చాలురావుల కాడ చయ్యన దిగిరి
పస్తున్నామని వై శంభె చెప్పిరి” బాలరాజు లబ్ధోట పాలకీలు దిగిరి
అనిన ప్రలాపుండు అపురూప ప్రతాపుని మనుసుల పట్నాని కంపిరి
సరస్వతిని బిలిచి గుడార్లు ఎత్తించిరి గొబ్బున వారు
వేషేగ కర్పూర విడియంబు లిచ్చి పట్టు చివాచీలు పరచిరి వేగ

తివాసీలమీద తిరుమందులు వల్లవులు ఆభరణంబులు మేన అలంకరించువారు
 పల్లికొండ అయితరాజు పరగకూర్పుండి బుక్కాయి గంధము పూసేటివారు
 ఆటపాటల వార్ని ఆడించుకొనుచు సన్నంపు వలిపంబులు సవరించువారు
 భారత పురాణాలు బాగొప్ప వినుచు పక్షిణి పూల సెల్లాలు పైగప్పునారు
 సురరాజు భోగంబు సొంపు తోడుతను ఆయుధంబులు చల్లడాలు అమరించు
 పురాణ సగ్గోష్ఠి పొసగ వినుచుండ వారు

చంద్రుడు గ్రుంకెను చీకటి గృహము అటువలె నంతంత ఆయత్తపడగాను
 చాచెను కడు సాహస ఘనుడైన కరియాపుల

అంతట తెల్లవారె అర్కుడుదయించె రాజు
 ఘన సూర్యుండు పొడిచెను కడు యెట్టి కిస్తీదు లాగు చెలువొప్ప
 తెల్లవారె దొడిగి

అంతట యాదవులు అందరు నెల్ల పట్టుధట్టి కాసె బాగొప్ప గట్టెను
 నీతితో బాలరాజులు పల్లికొండ నిద్ర రంగుగా పచ్చల రత్నాలు దాపిన
 మేల్కొనిరి బంగారు వడ్డాణము బాగొప్ప గట్టెను
 వరుసతో విభూతి వల్లవులు పొందుగా నవరత్నాల భూషణాలు
 ధరియించిరి ధరియించె

మేనున శ్రీగంధం మెత్తేటివారు అందెపెండెము పాదాన అలంక
 హరిచందనం మేన అలదేటివారు రించుకొని
 పట్టుచీరెలు లెస్స కట్టేటివారు గంధము కస్తూరి కలయంగ నలది
 ధవళవస్త్రములు మేన ధరియించివారు చంద్రకావి రుమాలు చెలువొప్ప
 నెరులు నున్నగ దువ్వి నేర్పుతో గట్టెను

శిఖలేసి పరగ భూచక్రాల పచ్చడము గప్పెను

తగధగ మవంగ తగుటు తలచుట్టువారు

కరియావుల రాజు ఒరుగంబ పట్నములోని కేగుట

పైగప్పకొనెను పరగ యాదవరాజు
సురపతిఖడ్గ మనేది సూర్యకఠారి

దీసుకొని

కరిఘటముల వైరు కరియావుల రాజు
పండుముల రఘుపతితో పలికె

నా వేశ :

“పల్లికొండ ఓ బావ పట్నంబులోకి

బోయి

మాష్టిల బోడికెల మాటలనేర్చున

మరియు

కఠాకకోల విడువుమని కని చెప్పి

రావలెను

కాక మనతో అతడు కక్కసాలాడేని

ఏకాంగి జగడాన హింసింతు నతని

వారి పోట్లాట వైయాళిలో చూడు

తీర్థవాసులై తెరగొప్ప మీరు”

అని చెప్పి పల్లికొండకు హస్తము

లెత్తి మొక్కె

తమ్ములకు మరుదులకు తగు

వేడ్కతో చెప్పె

గండగత్తెరనే ఆశ్వాన్ని కరియావుల

రాజు గ్రక్కున నెక్కెను

వేటు రుమాలకుచ్చులు వింజూమరలు

వీవ

కొమరొప్ప జగజంపు గొడుగుల నీడ
పసుపు పావడాలు ముందరపట్టింపుకోని

తన బొడికెలు తాను తగు వెంటతర్లిరి

పరగంగ వోరుగంటి పట్నంబు

జొచ్చెను

అశ్వంబుపై డిగ్గి ఆ పట్నంబు చూచి

మేరువ ఘనమైన మేడలు చూచి

కోటకొమ్మలు చూచి కొత్తడంబులు

చూచి

వాటముగ కట్టిన వంకదారలు చూచి

కనకమేడలు చూచి కవాటములు చూచి

ఘనమైన తోరణ స్తంభాలు చూచి

ఆ సింగమ భేతాకుడు అమరంగ

గట్టించిన

హనుమంతుని చవికెకాడ అశ్వాన్ని

దిగెను

భీకరమనే తేజిని పిల్లబంటుకు చెప్పె

ఆకురుమాలవాడు అందించె విడియంబు

హనుమంతుని చవికెలోను అతిపరా

క్రమశాలి

కూర్చుండె కరియావులరాజు గుణ

విశాలుండు

గంటగాలంబు గజ అంకుశ బిరుదు

వొంటుపడ కఠారి వర్ణించినాడు

బండిబొమ్మలంతేసి పరుజు లున్నావి
తాటిగింజ లంతేసి తరుచైన మువ్వలు
గానుగ గరిమెంతేసి కఠారి
సింగమఘాత జేసె సింగమ భేతాశుడు
నాయొక్క హస్తానికి ఎదురుబంటు

లేడని

కలియుగ భేతాశుడు కట్టించినట్టు
కఠారి కోలచూచి కరియావులరాజు
భేతాశుని శిశువుల జూచి పేర్కొని

పలికె:

“ఓరీ ఇచ్చోట వున్న బోడికలార

ఈ కఠారికోల యెవ్వరు కట్టించినారు?
ప్రతాపుడు కట్టించెనో? మంత్రి

కట్టించెనో?

వర్జితుడు కట్టించెనో? వర్తకుడు
కట్టించెనో
మన్నీడు కట్టించెనో? మాష్టీడు
కట్టించెనో?

లేక వోరుగల్లు యేలేటి వీరప్రతాప
భూపాలుడు గట్టించెనో?

ఏమిటికి కట్టించిరి? ఏమి దీనిపేరు?
తలగడిమి పెండెమో? తాటిపట్టలో లేక
జారగాడివలె బలుగాడితోడి

అమరంగ కొమరకొయ్య లందున్న
దేమొ”

అమరంగ దానిపేరు అడుగంగ సాగె
అడిగిన భేతాశుని శిశువులు అప్పు
డిట్టనిరి:

కలియుగ భేతాశుని బోడికలు తమగురువు

పరాక్రమమును పొగడుట

‘కఠారి కట్టించిన ఘనుని అడిగితివి
ఈ భూమిని యేలేటి వీరప్రతాప
భూపాలుని మాష్టీడు
సీమలో మాష్టీల చెల్లించి చంపితేను
కొందరు మాష్టీలు అతని కోలకింద

వత్తురు

కొందరు మాష్టీలు కోక లందిత్తురు

గరిడికి వుశకెకట్టు తెప్పింతురు
ప్రారిగోడలు బెట్టి అతని పనులు
చెల్లెంతురు
కటారు వేటుకి ఒక శలగ ఈ భంగి
చెప్పె

నూటికి ఒక శలగ వాటముగ చెప్పి
పట్టిన కఠారికోల ప్రజ్ఞకు తెచ్చి

గట్టిగ సింగము భేతాశుడు గండికొమ్మ ముద్దుబాలుడు వొకడు మురిపెగా
 యినాను దొకడు
 అష్టాదశ వర్ణాలవారు అతనిఅజ్ఞకులోనై గద్దరికాదొకడు ఘనసింహ మొకడు
 కసరక అతని కఠారికిందుగ కదలి రంతులభేరి యొకడు, రణశూరుడొకడు
 రావలెను పంచెరి వొకడు బలుదంతి వొకడు
 వెరువక ఈ బిరుదులు విడిపించిన వాని రెక్కలపులి వకడు, రేమంతు వకడు
 మరువక చంపుదు మా తండ్రి ఆన చింతనిప్పు వకడు, శిరసురంపము
 బోడికెల కావలిబెట్టి పోయెను గరిడికి వకడు
 కక్కన రిపులకు కంటిలో నెరసు వింతగా మాష్టిలకు వెన్నుసంపెటవకడు
 వెక్కన రిపులకు వెన్నుసంపెటియు అసహాయ శూరుడు, వకడు హను
 చలమున శత్రువుల సంహరింపగలడు మంతు దొకడు
 చెణికిన మాష్టిలకు శిరసురంప కశినికోత వకడు, కాలయముడు
 మవుతాడు వకడు
 వొరసిన వైరులకు వురవని పిడుగు వుతకమంట వకడు, వురవని పిడుగు
 కలియుగ భేతాశుడు కన్నమాధీరుడు వకడు
 రంపాల కేశవుడు రణశూరులు గాదములో పెనుపాము గట్టినక్క
 ముగ్గురు వకడు
 కుంభిణిమీద సాదనకాండకు గుండెలో వురులతాచు వకడు, గుండెదిగులు
 దిగులు వకడు
 ఎంతవాడు కఠారికోల చూచి ఏమని చేరిన రిపులకు సింహఘాత వకడు
 వర్ణించినాను గుండెగాలము వకడు, దండి శూరుడు
 పంతాన గుండెలు పగలంగ వకడు
 పొడుతురు పిలచి జగడము చేసు పిల్లబంటు వకడు
 ఎప్పటి వార్తలు యిటు మాకు అలుసుల చేసేటి ఆటవాది వకడు
 చెప్పుమని రాజేటి నిప్పు వకడు, రాతిమెరుపు
 మమ్ముల వుంచినాడు మాపేర్లు వినుమ వకడు

నీ పేరు యెవ్వరు? నీది యే భూమి? వొక పట్టు చూచికొమ్మ వారిని
 ఈ పట్టణము వచ్చి యీ బిరుదులు ఆడితివి”
 చూచి అనిన కరియావుల రాజు అట్లన నవ్వె .
 నిలచి పిలచి ఆడిగితివి నీచేత నవునా? భేతాశుని శిష్యులలోను పలికె నా రాజు:
 ఇలమీద కొన్నాళ్ళు నిలవ దలిచేదా?

కరియావుల రాజు భేతాశుని బిరుదుల తొలగింపుమని చెప్పంపుట

“వోరి బోడికలారా: యీ వుర్వి కలియుగ భేతాశుడు కట్టితే మేలాయె
 తోపలాను యలమంచి నేలేటి యాచవులము మేము
 భేతాశుడు మహాశురుడని పెద్దగా పయనమై చూ బావ పల్లెకొండ
 చెప్పేవు రముపతి
 తాడితన్నిన వాని తలతన్నువాడు శంభుదేవుని మేము సేవింప వస్తు
 అటువంటి శునులు జగతిలో గలరు న్నామని
 వేషాలు ఎమైన గ్రాసాలకొరకు అతడు దేవాదిభక్తుడు ఆది
 దేశాలుగల యట్టి తెలిసి చూచినాను నారాయణమూర్తి
 మాష్టిల జోగులు మరి సేవకులు తిరుమణి తిరుచూర్ణముగల దివ్య
 వేషాలు పన్నుకొని బిరుదులు ఎన్నైన తేజుండు
 పెడతట వీవున పెరకట దూలవలెను పుట్టుశంఖుచక్రాల పుట్టినాడతడు
 పుడమి తిరిగి యిటువలె పొట్టపోసు పుండరీకాక్షుని పుటక యట్లవును
 కొందురు తొడిబడి కటారి కిందుగా దూరి
 వచ్చేనై న

కటారి కట్టిన మాష్టినికి ఆయుస్సు
 గ్రుంగు పల్లికొండ పెరుమాళ్లు బంధువులు
 తమరు దేవుని సేవించి తిరిగిపోయిన వెనుక
 కటారికోల తిరుగ కట్టుకుందురుగాని
 గ్రక్కున విడిచి కట్టుకుందురుగాని
 గ్రక్కున విడచి కడబెట్టుమనెను
 “వాయ్యన మీ గురువుకు వొక్క
 మాయైన చెప్పుమనెను
 యలమంచి ఏలేటి యాదవులము
 మేము పుట్టుక యలమంచి పూర్వము
 ద్వారావతియు వసలెడు నందవరము ఏలేటి వలురాజు
 మనమడ సింహాద్రిరాజు కొమరుడ నాపేరు
 సింహపరాక్రముడు పల్లికొండకు మరిదిని భతునికి
 సైదోడను కరిఘటముల వైరి నాపేరు కరియావుల
 రాజు గద్దరి మాష్టిల వైరిఘనుడు నాపేరు
 కట్టిన బిరుదు విడచి కడబెట్టుమనెను
 కలియుగ బేతాళునికి కని చెప్పిరండి”

అని చెప్పి కరియావుల రాజు
 మానుమంతుని చవితెలో నుండె
 అంతట బోడితెలు ఆవార్త గొంతు
 ఎంతయు గరిడికి ఏతెంచి వచ్చిరి
 తమ్ములు బేతాళుడు తమ శిష్యులకు
 నెల్ల నెమ్మదిగా సాదనాలు నేర్పుచుండగను
 గురువు చెప్పిన యట్టి గుణబుద్ధిచేత
 పరిపరి విధముల పట్టి చేసేటివారు
 ఎగసి కుప్పిగంతురు వేసేటివారు
 జగదై త్యులై జారేటివారు
 వంటికత్తి సాధన వడి చేసువారు
 మూట పరువడి చేసి మురిసేటివారు
 లంకాణము సాధన లంఘించువారు.
 కత్తెరడుగులు కట్టేటివారు
 బొబ్బెకోలల ధట్టింపుట ఎగుసువారు
 ఏదుమురాళ్ల గోతము ఎగవైచువారు
 మేలిమి కంబాల మెలిగేటివారు
 అంతట మేడెములో అటు చేయువారు
 బాకు జంజాళముల పట్టి చేసేటివారు
 కదసి జోడు గడలు చేసేటివారు
 చెరిమెన కత్తులసాధన చేసేటివారు
 పట్నకత్తుల సాము పట్టేటివారు
 ఆలాయుధము బాణా కోలలు పట్టి
 అటు సేయువారు

దండి త్రోపులు త్రోయుచు దండములు ఆతడు ఆడిన మాటలు అంతయు
 ద్రోయుచు మీకు
 మత్యకాడిటు మరి పట్టువారు వినిపించ వస్తామి ఈ వార్త మీకు”
 ఆరతి మండంగ ఆర్పు బోడికెలు ఆ మాటకు భేతాకుడు ఆగ్రుడై
 బలెర్చించి గురువుకు పాదాలకు మండె :
 మొక్కి “ఈ మాటలాడువాడు ఎంత వాడో
 అప్పుడు కరియూవుల రాజు ఆడు కాక
 మాటలను వుదయాద్రికి పడమట వుత్తర
 చెప్పిరి గురువుకు చేతులు ముకుళించి: దక్షిణాన
 “వోయి మేదినికొమార: విశ్వ ఎదురు బంటులేడు ఏకడ తనకు
 భుజంగ: శరీర మంతయు జీర చారకుండ
 గజసింహ పరాక్రమ: కలియుగ భేతాశ ఇరవయ్యారు వేల మాష్టిల ఇలమీద
 నీవు కఠారికోలల కట్టించి మొదలు గూల్చి
 ఎవ్వరు పాలించి అడుగంగ వెరతురు మేటి మేటిల్లె మనకు వోడిపోగాను
 వకడు గుర్రమునెక్కి వయ్యన వచ్చి ఎటువంటివాడు ఎదిరించినాడు తాను?
 నీవు కట్టించిన కఠారికోలవంతా చూచి తనవల్లివాడు నా ధాకకు
 నీ సాహసంబు నీ పరాక్రమము నిలువగలడ ?
 ఎరుగంగలేక కులవర్ణముతో వెర్రి గొల్లలు గాక
 నిస్సారపు మాటలు ఫలికెను అతడు పలకనేరక వాడు ఫలికె గాబోలు
 యలమంచి ఏలేటి యాదవులు ఏనుగకు కౌములు ఎంత వచ్చినాను
 పల్లికొండ పొమ్మన్న వెనుకకు పోవునా వెరచి:
 సహింప దేవుని సేవింప వెయ్యవలసిన బిరుదు వేసినాము గాని
 వస్తున్నామనిరి సామజమును నేను సకలజను
 దేవుని చూచి తిరిగి పోయిన వెనుక తెరుగుదురు
 కట్టుకుందురుగాని విడిచి కడబెట్టు దోమమాత్రము వాడు దొడ్డటర నాకు
 ఘనైసు ఎరిగి ఆడినాడో ఎరగక ఆడినాడో

పడుచువాని చంప పాపంబు గాను
 గుణము ఎరుగని గొల్లవాడు గాగ
 పొమ్మనుడి మళ్ళి మాటలు మాని
 వోరి బోడికలార! ఇక నొకవార్త
 చెప్పరా పోయి
 కుడిచేయి వానిది కుఁభిణి
 పిల్లలపిడుగు
 ఎడమచేయి వానిది యముడనుడి వేగ
 బ్రహ్మదేవుడు ఇచ్చిన ఆయుస్సు
 ఆయెనా!
 చేపట్టి అరిచేత చెరచగలవాడు
 పోట్లాట అంటేను కుడుముల ఏట్లాట
 కాదు
 జగడమంటే మడుగు చల్లులాట కాదు
 కరుగు ముద్దలు తిన్న కావర
 మంతయు
 బలుసుకూరయు తిన్న బలిసిన
 మదములు
 పులుసు విరచక పోనియ్యడని
 పల్లదాలు భేతాశుడు పలుకుచున్నాడు
 వోరి బోడికలార వయ్యనే పోయి
 అతనికి ఈ వార్త అంతయు చెప్పడి
 అనిన భేతాశుని శిష్యులు అతివేగమున
 బోయి
 ఆ కరియావుల రాజుతో అప్పడిట్లనిరి:
 “పోయి! సభలోనున్న బాహుబలిశాళి

కలియుగ భేతాశుడు కలహముకు
 అతడు
 వేవేగ నీవార్త ఎరిగించినపుడే
 ఆవును చూచిన పులివలె మహా
 అగ్రు డై మండ
 బంటు ఎదురు లేడు పాలించి
 చూచినను
 ఏనుగతో దోమ ఎదిరించినట్లు
 తాను ఎంతటి వాడు నాథాకకు
 నిలువ?
 కులచర్జములో వెర్రి గొల్లలుగాక
 తమ తల్లితండ్రులు తమ అన్నదమ్ముల
 కలుసుక తన ప్రయాణము
 కాచకొమ్మనుడ
 ఏనుగుకు కొమ్ములు ఎంతవచ్చినగాని
 పొమ్మన్న వెనుకకు పోవున వెరచి
 పల్లికొండ వచ్చేది పెరుమాళ్లు వచ్చేది
 కట్టినకోల విడచి కడబెట్టినన్నాడు
 అని యిట్లు బోడికలు ఆడిన మాటలు
 వినియు
 కరియావుల రాజు కవకవ నవ్వి
 డిగ్గున తా లేచి ధీరుడై నిలచి
 అక్కడ వున్నవారు అందరు వినగాను
 పలికె కరియావుల రాజు పంతంబు
 మెరసి
 వోరి బోడికలార! వోరి ప్లిగురువు

తల క్రొవ్వి, యిటుఫలె ఆడె కాబోలు
పుడమిని ఎటువలె పొట్ట పోసుకోక
బ్రతకనేరక వాడు విశ్వంబులోన
ఎదురులేని చోట ఏగు పజ్రాయుధ

మన్నట్లు

క తారి వేలాడ గట్టించినాడు
ఆడ కట్టితే మేలాయె అవనేలే రాజు
నే విడువుమని చెప్పితే తా

విడువనన్నాడు :

ఏనుగ తానెట్ల? నేను దోమనెట్ల

అయితాను ?

ఏనుగకు కొమ్ములు ఎటువలె వచ్చునో
తన కొమ్ములు వెనుకకు తర్లిపోకుంటే
రాసి కోసివెయ్య నాచేత రంప

మున్నాది

నేనెంత చెప్పినా అతడు నేరడు బుద్ధి
తా నేలకూలకగాని తా విడువడు బుద్ధి
విడువకుంటే మేలాయె వకవిధమున
నేను

విడిపింతు చూడు"మని ఆదివిష్ణుకు

మ్రొక్కి

భుజముపైనున్న భూచక్రాల పచ్చడము
అడపవాని చేతికందిచ్చె నపుడు
చామపూకడియాలు చేతులకు

ఎక్కించె

వైడుత్ర జంజములు బాగుగా వేసి

అందెపెండెము పాదమున అమర

ధరియించి

అంజలిచేసి అనుమంతుని అప్పుడు

ప్రార్థించి

“కపికులాధీశ్వర! కరుణా సముద్ర!

తబిసి మా యాదవ తలగడగుండ

నిలిచి మా కార్యార్థమున నిర్మల

గుణధర

పాతాళలంక పరిపూర్ణకార!

లంకిణి సంహార! లంక నిర్ధామ!

వారధి గట్టిన వాయునందనుడ!

కొమార!

వాయువనందన! సకల వై భోగరాయ!

సాయము గమ్మ"ని అనుమంతుని

సన్నుతి చేసెను

కరియావుల భేతాశుని బిరుదులను తన్నుట

బొల్లావు బసవన్నను బుద్ధిలో దలచి	చివర తునియలై పోయి చిటిగోపు
హరిగురువు పల్లికొండను అప్పుడు	కూటములో పడెను
తలచి	గజ్జెలు పట్టుతాట్ల గలగలా మరుచు
శివగురువును తలచి చివ్వున లేచి	సింగమ భేతాశుడు వుండేడి సింహుల
రెక్కార్చి కరియావుల రాజు రివ్వున	గరిడి
ఎగసి	ఘల్లు ఘల్లున బోయి గరిడిలో పడెను
సాళవ మెలగిన చందాన మెలగి	ముంగల పడిన భేతాశుడు ముక్కరించి
తప్పక దాని బిరుదు తన్నె నా రాజు	చూచెను
కఠారి పూడదన్నె కరియావుల రాజు	కఠారిపద్ధ కావలవున్న బోడికలు
మొగసింహ బిరుదైన హంసార	పరువున ఏతెంచి పరికి రావేళ:
పర్రాకుండు	“వోయి కలియుగ భేతాశ: కన్నమా
ఎగసి తన్నిన కఠారి ఏడుతునియ	ధీరుండ:
లాయె	రంపాల కేశవుండ: రెణ శూరులార:
కఠారి ఏడు తునియలు గజ్జలు వక	కరియావుల రాజు కడు క్రొవ్వినాడు
తునియ	అవుడు మీరు చెప్పిన ఆనతిక్రమమున
పరుజు రెండు తునియలై పడెను	చెప్పిన విని అతడు శీఘ్రమే లేచి
అదాడ	ఘనమైన బిరుదు గజ్జల కఠారికోల
కోటకొమ్మున కొన్నికొత్తళములోకొన్ని	తృణముగా తన్నెను తునియలుగాను
గజ్జెలు తునియలై పోయి ఆ గరిడిలో	ఎగసి తన్నెను కఠారి ఏడు
పడెను	తునియలుగాను
తన్నిన అన్నెన్ని తావుల బడెను	తన్నిన అన్నెన్ని తావుల బడెను

గజ్జలు పట్టుతాళ్లు మన గరిడిలో పడెను తన సేపకులు తాను

అంతట కరియావుల రాజు

తగువెంటనున్నాడు”

హనుమంతుని చవితెలోను అని యిట్లు బొడికలు ఆడిన వినియు

తన తొడ చరచుక తానప్పుడనియె:

భేతాశుడు కరియావుల రాజుతో

యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

“కలిగెరా నాకెదురు కలిగెరా యనుచు మీసములు వెగవేసి మిక్కిలి దువ్వి
 కయ్యంబు సేయను కలిగెరా నేడు ప్రుక్కున శిషువులు తన గరిడికి వెళ్లిరి
 కలిగెరా నేడు నా కఠారికొండి తన కొలువుమొగసాల తగు వేడ్కతో
 కదసి వాని గుండెలు కాడిపార నిలిచి
 పొడుతును వుభయ సమ్మతమనే భట్టును వయ్యన
 కలియుగ నా కఠారి పోతురాజుకూను బిలిచి
 కదసి వాని రక్తము గావుపట్టగలిగె.” అతనితో భేతాశుడు అపుడిట్లనియె
 అనుచు కోపాగ్ని అటు పట్టలేక వోయీ! వుభయ సమ్మతమూ:
 ఎదట వున్న వుక్కుస్తంభము వాయ్యనే పోయి
 పురవడిగ తన్ని వొక్కడు నెక్కటి నా కఠారికోల
 గాజుస్తంభము గుద్దెగణితెలుగాను తృణము మాత్రమున తన్నె తునియలు
 బంగారు స్తంభము పడనై న విరచి గాను
 అంతట కోపము అటు పట్టలేక వాడితోను పోట్లాడవలెను అతనికడకు
 బాకుసాధన చేసి ధైర్యప తిరిగి వేగబోయి
 అంతట కోపము అటు పట్టలేక అక్కడ బిరుదులు అనియేక
 మీగాలి దుమ్ము మింటికి జిమ్ముకొనెను మార్గములు గలవు

భేతాకునితోను పోట్లాడ పయనమైనాడు
వేగంబె మనపురి వెళ్ళిపోకుండ
పచ్చటి బాగాలు పండు తెల్లనాకులు
పట్టుపచ్చడ మిచ్చి పంపె నావేళ
పంపిన కార్యముకు పయనమై భట్టు
అనుమంతుని చవికెకాడికి అతివేగ
వచ్చి

ఆవేళ కరియావుల రాజు అతి

పరాక్రమశాలి

అక్కడ వున్నవారి అందరిని చూచి
ఎక్కడనుంచి వచ్చెనోయి ఇంత

మహాఘనుడు

ఘనమైన గజ్జెల కఠారికోల

తృణమాత్రమున తన్నె తునియలుగాను

అనుమంతు డితడేమొ అనరాదుగాని

ఎన్నినోములు నోపి ఇతని గన్నదో

తల్లి

ఎన్నడు ఎరుగము ఇంత మహాఘనుని

సభవారు అందరు సంతోషపడగ

పుభయ సమ్మతమనే భట్టు వాయ్యన

పలికె :

“వోయి! సభలోనున్న బాహుబలశాలి!

కలియుగ భేతాకుడు కట్టించినట్టి

కఠారికోల శన్నిన మునుని పేరేమి?

భేతాకుడు అతడు బిరుదు మాట్టిడు

చేతికి కన్నులు చెబుచొప్పు గణవాడు

మదగర్వమున ఇంత మాత్రమున వచ్చి

ఎదిరించి రిపుల ఏపణగించువాడు

పొదులుచు ఎరుగని పొట్టకావరమున

కదసిన శత్రువుల ఖండించగలవాడు

ఎంత సాధనకాండకు ఎక్కువైనవాడు

బల్లిదుండైన కలియుగ భేతాకుడు

ఎక్కడ తనకు బంటు ఎదురులేదనగ

కక్కసమున తన్నితివి కఠారికోల,

అ మాట వింటానె అతివుగ్రు డగుచు

సామాజముపై వచ్చు సింహముకై వడి

కలియుగ భేతాకుడు కఠారికట్టి

వైశంబ అతడు వచ్చుచున్నాడు

అతనితో చేటుకై యుద్ధంబు చేసేవా

చయ్యన వకవంక జరిగేవా లేక

ఈ రెండువార్తలు ఇటు మాతు

చెపుమ,

కలియుగ భేతాకునికి కని చెప్పవలెను”

అపుడు కరియావుల రాజు అట్లన నవ్వి

“చెండేసేర మీరు జగతి నందరిని

బంధువులమే గాని మేము పగవారము

గాము

అతడాడిన మాట ఆనతిచ్చితిరి

అతనికి మాతెరగు అంతయు తెలుపుడి

పుట్టుక యలమంచి పూర్వము

ద్వారావతి

వరలెడు నందాపురం ఏలేటి వయరాజు
మనమడను

సింహాద్రిరాజు కొమరుడ నాపేరు
సింహపరాక్రమండు

గద్దరి మాట్టిలవైరి నాపేరు కరియాపుల
రాజు

వెనకటికి భేతాళుని సాధపకు ఏమని
చెప్పగాను

వాలాయముగ తాను పరిసి చూడ
వచ్చినాను

అనువై న ఆయుధాలు ఆమరించుకొని
అనారవేగమున రమ్మనై అలస్యము
శాయక”

అని చెప్పి భట్టుకు అస్తకడియాలిచ్చి
పక్షిణి నేవళములు పట్టపచ్చడము
గప్పి

కర్పూర విడెమిచ్చి గ్రక్కున బంపె
వచ్చి భేతాళునికి వరుసతో చెప్పెను :

“కలియుగ భేతాళఃకన్నమా ధీరః
రంపాల కేశవఃరణ శూరులార :

అవుడు మీరు నాతోను ఆనతిచ్చినట్లు
చెప్పిన విని యతడు సంతోషపడెను

తన వంశావళి తన పేరు చెప్పె
మనసున వకయింత మరి శంకలేక

అనుమంతుని భవికెకాడ అతివేడుకతో
నున్నాడు

పోరి కరియాపుల రాజుతో పోట్లాడుడి
మీరు”

అనిన ముగ్గురు లేచి అతిపుగ్రులగుచు
కట్టాయత్తపడిరాను కదిలిరి

గృహముకు
వచ్చిన భేతాళునికి వనిత చిటిగోపు

పైడిచెంబుతో వుడకాలు పరువున
తెచ్చి

తన విభుని పాదాలు తగనొప్ప గడిగి
పల్లెములో నివ్వాలి పట్టించి చిటిగోపు

తన పురుషుని మోము తప్పక చూచి
ఘనమైన భక్తితో కాంత యిట్టనియె:

“ఎన్నడు లేదు ప్రాణేశఃయింత
కోపంపు :

కన్నులు ఎర్రనై న కడు కోపమునను
సన్నంపు చెమట జారుచున్నాది

నీతి కార్యధురంధరఃనిర్మల గుణనిధిః
అలాగె నాతోను ఆనతిమ్మనిన”

అని యిట్లు చిటిగోపు అడంగ నవుడు
తన సతితో భేతాళుడు తగ

నిట్టులనియె:
“వినవె చిటిగోపు వివరము చెప్పేను

ఎంతవాడు నాతోను ఎదిరించ
వెరచును

భీకరంబులు మాని ప్రయములు
ఫలుకుచ్చు

తన కఠారి కిందుగా తగ దూరి
వత్తురు
కరియావుల రాజుట తగ క్రొవ్విదాడు
ఎగసి తన కఠారిని పూడతన్నినాడు
వాని కావర మణిచి వాని పొడిమార్చి
పూని వాని నా కఠారికి పొలిచేసి
వత్తును
తలగడిగి దీవించి తన్నంపు” మనెను.
ఆ మాట వింటనే అతివ చిడిగోపు
వేవేగ వదనము వెలవెలబోయి
కాళ్లచేతులు ఆడక కడుభీతి నొంది
మాటలు తడబడి మనసు చలించి
తన విభునితో తాను సతి
యిట్టులనియె :
“వినవయ్య ప్రాణేశఃవిన్నవించెదను
చెనికిన మాష్టిల చెలగొనుచు
చంపితివి
పృథివి ఏనూరు కోట్ల భూమండలము
ఎరుగ
ఎదురుబంటు లేడు ఎక్కడనైన
బిరుదుమాష్టిల గొట్టి బిరుదు
విడుపించుకున్నావు
వెయ్యవలసిన బిరుదులు వేసినావుగాని
భుజమున వీరజంజములు భుజగ
తలాటములు
గజాంకుశము సురమాలి జల్లి

ఘంటగాలంబు మన పిగిలిజల్లి
పెద్ద జింజిడిగొలుసు పేరుగల
బిరుదులు
కాలికి వొరియంటి కంచుబొమ్మలును
ఇటువంటి బిరుదులు ఎన్నైన గలిగి
కఠారి వేలాడగట్టింది మొదలు
కఠారి కోలనుండి కయ్యంబు గలిగె
కఠారికోల కట్టింది కంటనమాయె
జనులకు
ఎంతవాడు నీ కఠారికిందుగా ఇటు
దూరి పోగాను
అతడు విరుగ దన్నినాడంటే అనుమా
నమయ్య
ఆ కరియావుల రాజు నీకన్న
అధికుడు కాబోలు
కాకుంటే తాను కయ్యానికి రాడు
హరియ రాజులు వారింట అపతార
మెత్తిరి
ఎంచి చూచినగాని పోరు ఎవ్వరికి
కొరగాదు
కొంచు మాట లాడితినిని కోపంబు
శాయకు
ఆ కరియావుల రాజుకడకు భట్టును
పంపుము
ధరలోన భేతాశ ఘనుడను నేను

నరుడు ఎంతటివాడు నాతోను

ఎదిరించ

భట్టదేవరచేత భయము పుట్ట జెప్పి

నామాట మీరకు నరనాథ నీవు

కాస్తీని కరియావుల రాజును కన్న

వారిని కలియ బొమ్మనుమ

రాచగురువు వలెను రమణతో

నుండు.”

ఆ మాటకు భేతాకుడు అప్పు

డిట్టనియె:

“ఇందుముఖి:చింత నీకు ఇందీవరాక్షి:

పనజాక్షి: ఈ మాట వారగాదు భట్ట

నంప

వెరుపన్న రూపులేని విక్రమశాలిని

వెరుపును భయమును వివరించి

చెప్పేవు

పిడుగుకు వారశూల పృథివిలో గలద :

మానవేశ్వరు లెరుగుదురు మనను

అంతయును

ఎక్కడై న బంటు ఎదురు లేడనగ

యాదవు రై తేమి: ఎవ్వరై తేమి:

అదిమూర్తులు వారికి అటు

సాయమైతేమి:

ఎరగక నా కఠారి విరగ దన్నినవాని

గురిచేసి గుండెలు గుదులుగా పొడుతు

తటుకున వాడంత తర్లిపోక తొల్లి

చిటిగోపు: వేగంబె శిరసంటు తనకు”

అనిన చిటిగోపు అప్పు డిట్టనియె:

“మనవిగ సామెత మార్గంబు చెప్పేను

వో విభుడ: నా మనవి వొగి చిత్తగించు

రామణేశ్వరులకంటె రణశూరులు

గలర?

అంతవారితోను అధికుడై పోరాడి

పంతాన రాఘవుడు పడవేసి చంపె

వేయి హస్తాలుగల కార్తవీర్యుల బట్టి

రయమున ఆ పరశరాముడు త్రుంపడా?

ఎదురుబంటు లేడని యా సింహబలుని

వొడిలించడా భీముడు వసుధలోపలను

ఎంతవారమైన అంతవార మనరాదు

పంతమాడ వలదు ప్రాణేశా వినుము

కాదనక తగ్గవయ్య కలియుగ భేతాళ:

భేతాశునిభార్య చిటిగోపునకు అపశకునము లగుట

అదిగాక నా మనము అనుమానమాయె
ఎన్నడు కల ఎరుగ ఇన్నాళ్లదాక
ఈ రాత్రి కలగంటి నీకు

విన్నవించెదను

వక మదగజంబు వచ్చి మన

పురి జొచ్చి

పొదులుచు ముసిరి పురజనులు

చూడంగ

పన్నెండు కొమ్మల పటావృక్షము తా

గదిసి

కొమ్మలతో తా గ్రుచ్చి కూల్చివేసినట్లు

మూకలై కాకులు ముసురుకొని

వాలినట్లు

మరి వొగ యేనుగ మసలుచు పోగా

ఆరుట్లు కోరాడి అవనిపై కూల్చినట్లు

ఈ కనునపంతంబు ఎటువలె నుండునో:

వొప్పదు జగడము వో ప్రాణనాథ:

“ఇందుకు చింత నీకేటికే ఇందీవరాక్షి

అప్పుడు కరియాపురి రాజు

అన్నదమ్ములు వచ్చిన

కుప్పించి పడదోతు కుంభిణిమీద

భయము నీకేటికి భామ చిటిగోపు:

తడవు శాయక వేగ తల అంటు”మనిన

అనిన మరాడక అతివ చిటిగోపు

మనసునతగ వకమరి శంకలేక

పుట్టిమీది చమురు వొయ్యన దించె

చిట్టిగిన్నెలో బోసి శిరసంట రాగ

దారబంధము తాకి తలవమురు చిందె

“ఇలమీద వొలికింది ఇది కానిశకునము

తప్పదు జగడము వో ప్రాణనాథ:”

ఆ మాట వింటానె అట్లన నవ్వి.

“ఇందుకు భయమేల ఇంతిరో నీకు

అందరు చూడంగ అతనినే పొడిచి

నూనె చిలికించినట్లు వాని చిక్కని

రక్తంబు

బలియిత్తు ధరణికి భామరో: వినుమ:

అటుగనుక నీ మనసులో

అనుమానపడక

తటుకున ఇటు తెచ్చి తల

అంటు”మనెను

మారుమాటాడక మగువ తా లేచి

చిలుకల గద్దెపీట చెలువముగ దెచ్చి

వామాక్షి పట్టుచీర వనరంగ గద్దెను

జిలుగు వన్నెల రవికె చెలువొప్ప

తొడిగె

నెలత తన విభుని శిరసు
నేర్పుతో నందె

కస్తూరితో నలుగులు కడువేగ బెట్టి
అస్తకంకణాల చేత అటుకలదీసి
తడి వస్త్రములు తెచ్చి తనవిభుని

కందిచ్చె

కడవలో వేణ్ణిట్ల కాగులకు పోసి
చన్నీళ్ల కడవ నఖియ తా తేగ
పణతిచేత వూడి భగ్గున పగిలె
పడి వుదకము వరదలై వుర్విపై మీద
చేతికడవ జూచి చిన్నబోవుచును
నాతి యపుడు ప్రాణనాథ నాథునితో

ననియె:

“వినవయ్య ప్రాణేశ: విన్నపము వకటి
చన్నీళ్ల కడవ నే చయ్యన తేగ
వరదలాయె వుదకము వొప్పుచు

జగడము

కరియావుల రాజుతోను కయ్యంబు

వొద్దు”

ఆ మాటకు భేతాళుడు అప్పు డిట్లనియె:

“భామరో: ఈ శకునపంతంబు వినవె
కరియావుల రాజు గుండెలు కాడిపార

పొడుతు

వరదలై వాని రక్తము పారసున్నాది
నీళ్లకడవల శకునము నిజము నామాట
అలివేణి వుతకము అందియ్య” మనెను

పగడంపు పలువరుస పలుగర్ర చేసి
జాలారి బండ ఎక్కి జలకంబు చేసి

బంగారు దొగడల పావాలు తొడిగి
తల ఆర్చి వెనకశిఖ తగనొప్ప వేసి
తెలివై న అరిచేత తిరుమణి చాద

కొద్దిగా చిన్నెల కొమరొప్ప దిద్ది

అద్దములో నీడ అమరంగ చూచి

స్థిరముగ నెలవంక తిరుమణి తీర్చి

నారాయణుని తలచి సూర్యునికి

నయముతో మ్రొక్కి

భోరున అన్నము భోంచెయ్య

కూర్చుండె

పల్కాన అన్నము పణతి వడ్డించె

కాయకూరలు వడ్డించె కాంత తానపుడు

కంద చిక్కుడు పొట్లకాయ కాయ

కూరలును

చయ్యన వడ్డించి పప్పటికె తేగాను

చయ్యన చేజారె

తప్పన పప్పటికె ధరణిపై చిందె

అదిచూచి చిటిగోవు అప్పు డిట్లనియె:

“ఏది చూచినగాని అవుగాని శకునములు

కరియావులరాజుతో కయ్యంబు వద్దు”

అనిన భేతాళుడు అప్పు డిట్లనియె

“అందుకు అనుమానము అతివ నీకేల:

శౌర్యంబు మెరసి సూర్యకవారి కొద్ది

పేరుచెప్పి పొడుతు వాని పెడతట
 వెళ్ల
 పప్పువలె వానిమెదడు పడు భూమి
 మీద
 తప్పదు ఈ శకునము తరుణి
 చిటిగోపు”
 అనిన తన మనసులో అనుమానపడుచు
 వనిత అతనికి నెయ్యి వడ్డించసాగె
 అలాగె వడ్డించగా అతివ చిటిగోపు
 తన శిశువులు భేతాశుడు తగ
 వేడ్కతోను
 కూరగాయతో కొంత పెరుగుతో కొంత
 పూరగాయతో కొంత వొప్పుగా
 భోంచేసి
 వేవేగ చెయిగడిగి విక్రమాశాలి
 బాగై న తివాసిమీద పరగ కూర్చుండి
 వేవేగ కర్పూరవిడియము తెమ్మనిన
 అనిన చిటిగోపు అతివేగవచ్చి
 తాంబూలము కొంచు తన విభుని చేతికి
 అంపించే సమయాన అవుశకునమాయె
 వుమ్మపులుగులు గుండ్రించె వుత్తరపు
 దిక్కున
 పులు గుకూతలు విని పూబోణి పలికె:
 “కష్టము వద్దయ్య కలియుగ భేతాశ
 వుత్తరపురాడ వుమ్మపులుగు పలికె
 “నెత్తురుపంతంబు నేడు నా విభుడ.”
 మదిరాక్షి శకునము పంతంబు వినవె

పరివారము ఎల్లను బలసి చూడంగ
 కరియావుల రాజుతో కయ్యంబు వేళ
 చిత్త విత్తుగాను చిమ్మించి పొడిచినను
 నెత్తురు గ్రక్కుచు అతడు నేలపై
 వారిగేసు
 తప్పదు శకునము తాంబూలము తేవె.”
 అందించె తాంబూలము అతివ చిటిగోపు
 వాసించిన బాగాలు విడియము చేయుచు
 కాశ కట్టుకోసు కడు వేగ లేచె
 “కట్టువర్గము తేవె కట్టుకోవలెను
 ధట్టి ముస్తీదు తేవె తరుణి చిటిగోపు”
 కట్టువర్గములు కాంత అటులేగ
 నేలనుండి గవుళి చివ్వున నెగసె
 గవుళి శకునము చూచి కాంత చిటిగోపు
 వివరించి తన ప్రాణవిభునితో ననియె:
 “కడనుండి కడదాక కాని శకునాలు
 వాలాయముగ ఇది కీడు వద్దు పోకు”
 మనెను
 “చిటిగోపు ఈ శకునము చెప్పేరు
 వినుమ
 తటుకున కరియావుల రాజును ధరమీద
 కూల్చితే
 ఆరువేల వాని బాంధవులు అందరు
 కూడి
 కటకటాయని వగవ కట్టడివున్నది”
 మదిరాక్షి: తెమ్మని మరివేగ నందుకొని

భేతాశుడు యుద్ధమునకు ముస్తాబగుట

మైనపులాగు తొడుగుకొని మట్టకాశ
వేసుకొని

సూర్యపుటము గొణము సురిమావి
జల్లి

పర్మిశిలల పట్టు పడిదశ వేసి
పసుపు దండనూలు బాగుగా చుట్టి
కుసుమపు పూలరుమాలు కొమరొప్ప
గట్టె

బాజుబందులు చేత బిగువార చుట్టె
గాజువేరువలె ఇనుప కడియాలు పెట్టె
వడలగంధము పూసె వాగపట్టెడ వేసె
మెడన పూవులదండ మెచ్చుగా దాల్చి
కనుబొమల నడుమ కస్తూరి దిద్దె

అనియేక ఆయుధాలు అమరించుకొని
వంకతిరుమణిక్తెజారు వలపట గట్టి
చేకత్తి ఎడమచాత చెలువొప్ప బట్టి
కాలికి వొరియెంటి కంచుబొమ్మలును
తగుటి పిగిలి జల్లులు పెట్టి జంజీరి
గొలుసు

దాపట వంకిణి వలపట చిల్లాణము
కడురుమట్టు కత్తిగుత్తి చేతబట్టి
ఫలచేత చక్రము వెన్నెన ఆయుధము

పేగుల రంపమనే పెనుగద్దగోరు
చీకాకు పరిచేటి మోకాటికత్తి
మడిమె తిరుగుడుకత్తి మరి శిలకత్తి
కొమరొప్ప గోరుకత్తి గొడువరికత్తి
అయిదు జానల కఠారి అమరించుకొని
పన్నెండు జానల పట్టాకత్తిపట్టి
మదగజమువలె భేతాశుడు మనలుచు
నిలచె

అతని తమ్ములు ఇద్దరు అతిపరాక్రమ
శాలులు
అతివేగ ఇద్దరు ఆయత్త పడిరి
శిశువు లందరు కావిచల్లాణములు
తొడిగిరి

పట్టునీలి పసుపు కాశలు వేసిరి
కొప్పున గొజ్జంకలు కుళ్ళాయిలు పెట్టిరి
అపుడు ఆయుధాలు అమరించుకొనిరి
చేకత్తులు చక్రాలు చిన్ని సురియలును
బాకులు జంజాళములు బూరదారలును
మొనకత్తి నిముషములు ముసిలి

భిండివాళములు
బిన్ని సురకత్తులు పెద్ద నేజాలు
గద్దరి గొరకత్తులు కోర సురియలును

గుజ్జరికత్తులు కఠార్దు గుమ్మడి

ఈటెలును

చిప్పకత్తులు, నేజాలు, చిక్కుపతాలు

ఆలాయుధములు బాణాకోలలు

అంకనములును

పంకకత్తులు చిరుతకోలలు వొంకిణి

వాలపుకత్తులు

వొంకిణి నేజాలు వాలపు కత్తులు

వొంకిణి నేజాలు వాటుబల్లెలు

బిరుదు కఠారికోలలు బాగైన

బాచికోలలును

అరుదైన ఆయుధాలు అమరించుకొనిరి

భేతాళుని వుభయపార్శ్వముల నిలిచిరి

భేతాళుడు అవుడు పెండ్లి

సన్నాహముతోను

ముంజేత కంకణము ముదమొప్ప

గట్టుక

సేసబొట్టు నుదుట చెలువొప్ప నిమిడి

వకరి యిద్దరిచేత వుల్లెడ పట్టించుకొని

వగనిచేత గరిగె వయ్యన పట్టించుకొని

గౌరికల్యాణము ఘనత పాడుచును

చేరి వుభయకడల సేసలు వేయగ

తన సతిచేతి దీవెన తానందుకోని

ఆ సన్నాహముతో కదిలిరి తన

అనుజులు రాను

ఇల్లు వెళ్లిపోగాను వీధిలోనుండి

భేతాళునికి ఇంగలపు పెంచు ఎదురాయె

పిల్లలు కాట్లాడి భేతాళుని కాళ్లకు

పెనిగె

కల్లగాదు ఈ శకునము కాకవచ్చింది

కరియావుల రాజుతో కయ్యంబు వద్దు

మళ్లి తిరిగి రమ్మని మనవిగా

చెప్పెను

అందుకు భేతాళుడు అప్పడిట్లనియె :

“ఇందుముఖి! ఈ శకునము పంతంబు

వినవె

మారుజాలపు పిల్లవలె మరుగు

చొచ్చినాను

తరిమి కరియావుల రాజును ధరమీద

కూల్చెను”

అని మొరతోవున్న అతివ మాటలు

వినక

తన శిశువులు తాను ఇరుమేల రాగ

పట్టపగలు దివిటీలు పట్టంకుకోని

చేటలతో దుమ్ము చెరిగించుకొనుచు

“ఎడి బంటు తనకు ఎదురేడి”,

యనుచు

“ఎడిరా నాతోను ఎదిరించిన వాడు :

ఎడిరా: కఠారి విరగదన్నిన వాడు :

ఏడిరా కరియావుల రాజు : ఏడివా' :
డనుచు

అనుచు మదగరువమున అటువలె రాగ
వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రునికి వార్త
జెప్పేటివాడు

బచ్చన ఎదురాయె బజారులోను
పట్టుదూ? బచ్చనపైబారె నవుడు
బచ్చన్న కోపించి పలికె నావేళ :
' పోతరమున మేకపోతు తుళ్లె నట్లు
తుళ్లుచున్నావు తుళ్లకు వోరి
కావరమున కన్ను కానకున్నావు
పగలు దివిటీలు ఏమి? బహుచిన్నె
ఏమి ?

చేటలతో దుమ్ము చెరిగించుట ఏమి :
పుల్లెడ ఏమి : నీ వాయ్యారమేమి :
కలహముకు పోవుచు బాషికము

కంకణము ఏమి :
మగువల పెండ్లాడితే మరి భోగముకడ్డు
మొగవాని పెండ్లియాడితే ఏమందురు
జనులు :

చిన్ననాటి పెండ్లి చిటిగోపు నీవు
తలంబ్రాల బియ్యం తగ పోసికాంటిరి
కొరిఎతో తల గోకికొనినట్లు ఎట్లు
వొదిగివూరికే వుండనిచ్చుదు చై వము
ఘనుకురాధీశ్వరు డతడు యాదవరాజు

పిరికి మాష్టిల గొట్టి బిరుదు విడిపించు
కున్నట్లు గాదు
ఆ కరియావుల రాజు నీకు జముకడు
పొమ్మి''

బచ్చనమాటలు బాకులై తగిలె
అనిన భేతాకుడు అప్పుడిట్లనియె
"కానివ్వర బచ్చన్న నీవు కావరపు
మాటలాడితివి

కదిసి కరియావులరాజును కాడిపార
పొడుతును
వాని కండలు రక్తము గావుపట్టి
మెదడు కఠారిపోతురాజుకు మేతగా
బెట్టెంతు

అప్పటికి భేతాకుడని పిలుతువుగాని"
అనుచు ప్రతిజ్ఞల బలికె అవుడు
భేతాకుడు

తన కఠారి పట్టుదారాన ఆయుధము
కొలిచి

బోడికలచేతికి భోరున యిచ్చి
"కరియావుల రాజుకడకైన పోయి

నీవు పొడువు కొలుచుకొని దీచైన
ఆయుధము

సాధించుమని చెప్పి చయ్యన రాండి"

అనిన భేతాకుని శిశువులు అతివేగ వచ్చి
యాదవరాజుతో అప్పుడిట్లనిరి :

“వోయి కరియావుల రాజు : కలియుగ తడవు శాయక తమ ఆయుధాలు

భేతాశుడు

తగను పన్నించుక

తన కఠారి పట్టుదారాన కొలుచుకొని
కురుచ ఆయుధమని నీవు కోసపారేవు

గ్రక్కున మీ గురువును కదలి
రమ్మునుడు”

గాన

అనిన భేతాశుని శిశువులు అతివేగవచ్చి

ఏడు జానల కఠారి ఇటు తెచ్చు

తమ గురువుకు ఆ వార్త తగ

కొ”మ్మనెను

జెప్పగాను

“కలిగితే మేలాయె కలుగ కుంటేను
కలియుగ భేతాశునికదకు బోడిక సంపు

ఆవేళ గండె మాధవుడు అడప

కేశవుడు

ఏడుజానలకన్న ఎక్కువైన కఠారి
ఇట్టివి మా గురువువద్ద ఎన్నైన

ఇద్దరు నట వచ్చి ఇల నాథుని కనిరి

వేవేగ ప్రతాపునికి విన్నపము చేసి

గలవు”

“సకల జననాథ : సంతత

అనిన కరియావుల రాజు అతి

పుణ్యాత్మ :

పరాక్రమశాలి

సకల శాస్త్రపురాణ సంపూర్ణ చంద్ర

తన మనసున వెరువక ధీరుడై పలికె

శంభుని తీర్థము సేవిత మనుచు

“కమలనాథుని కృపను కలిగివుంటేను

వచ్చిరి యాదవులు వసుధ కంపింప

మేరువు తృణము గావచ్చు, తృణము

ఆ యాదవులలోను అతి పరాక్రమశాలి

మేరువయవ్వచ్చు

కరియావుల రాజుట మహాకార్యావాదిట

ఏడు జానలుగాదు ఇక ఏడుజానలు

కలియుగ భేతాశుడు కట్టించినట్టి

కఠారి యిటు తెచ్చుకొమ్మునుమీ :

కఠారివంక చూచి కలకల నవ్వి

అయిదు జానల కటారి ఆయుత్త

ఇలలోన మాష్టినికి ఇది యెంత

తనకు

గర్వమనుచు

అవును భేతాశుడు తనకు

భూపతులు మంత్రులు బుధులు

అన్నగావలెను

జనులెల్ల

తన తలదన్ని పుట్టిన తమ్ముడను నేను ఈ బిరుదు కిందుగా వీగిపోచేసెను

హరివంశముదారము యాదవులము పోట్లాడ అతడు పోవుచున్నాడు”
 మేము అనిన ప్రతాపరుద్రుండు హరుషంబు
 చూడవచ్చి గవునిచూచి మెచ్చును నొంది
 ఎగసి తన్నినాడట ఏడు తునియలుగాను తన మంత్రి వర్గముతో తలపొయ్యసాగె
 అందుకు భేతాశుడు అతిరోష పుట్టి

ప్రతాపరుద్రుడు భేతాశుని, కరియావుల రాజును

తన సముఖమునకు పిలిపించుట

“ఏంటిరా: సభవారు వీరు వారనక ప్రతాపరుద్రుని బలిమిన పోయి
 కంటసమున మాకు కలియుగభేతాశుడు యాదవుల చంపి వారని ఎన్నేరు జనులు
 కట్టరాని బిరుదులు కట్టించినాడు పాశిబెట్టించి అవుపాశి గాకుండ
 ఇతడు కట్టిన బిరుదులు అతడు కడకు పోట్లాడింతాము వారినని పోయి
 పడదన్నినాడు తె”మ్మనెను
 అది యాల కట్టితివని అతని ననరాదు అని ఆనతిచ్చిన అడప కేశవుండు
 ఇది యాల తన్నితివని ఇతని ననరాదు ఘన వేగమున మాష్టిల కడకు నేతెంచి
 కట్టించిన బిరుదులు కడకు పడదన్నిన “భేతాశుడు: మిమ్మున ప్రతాప
 వాని రుద్రుండు
 చూచి భేతాశుడు బిరుదు సూటిగా బట్టి తొలగక వేగమున తోడి తె”మ్మనెను
 నాడు జగతిలో భేతాశుని సాధన యాదవుల మిమ్ము”
 యెక్కువ అని చెప్పుదురు అని మాష్టిలకు చెప్పి ఆ రాజుకడకు
 ముగ్గుచ్చుచుకొని అతని మొనసి అంపి తా కదిలెను అడప కేశవుడు
 శంపితేను కరియావుల రాజు కడకు తానొచ్చి,

“యాద వేష్యరః మిమ్ము నేను అడకు

తోడితెమ్మని

మా మేదిశీశ్వరుడు మమ్మంపినాడు”

అనిన కరియావుల రాజు అతిపరాక్ర
మశాలి

పల్లికొండను అయితమరాజును

వల్లభన్నను

వేగమె రమ్మని విన్నవించె నపుడు

వైశమె కరియావుల రాజు వారిని

రప్పించి

ప్రతాపుని కడకు పంపె ముందుగాను

అంతట ప్రతాపుడు యాదవు లందరికి

పట్టు తివాసీలు పరిపించె నపుడు

కూర్మితో వారిని కూర్చుండ నుంచి

పల్లికొండను చూచి ప్రతాపరుద్రుడు

అప్పుడు ఈరీతి ఆడె నొకమాట :

“ఏ దేశమువారు యాదవులు మీరు :

తెరగొప్ప వస్తిరి తీర్థయాత్ర మీరు

వచ్చి మాష్టిలతో వాడు బెట్టుకొంటిరి

కలియుగ భేతాళుడు కన్నమా ధీరుడు

కల నైన పోరు కావలె నంటారు

కఠారి తన్నిన కరియావుల రాజు

పోట్లాడకగాని పోనియ్యనంటాడు

ఘోదవుల గురునవు ఆదినారాయణు

దవు

నీమి చేయవలెనో ఇప్పుడు ఎరిగించు”

మనెను

అతిధర్మ పరుడైన అ పల్లికొండ

ప్రభుని మనసుకు పల్లికొండ పలికె :

“శాంతిగుణములు గల సర్వజ్ఞ

మూర్తివి

కార్యసాధన ఎరిగిన ఘనుడవు నీవు

కలియుగ భేతాళుడు కరియావు

రాజు

సరిశాయ ఇద్దరు వక్క సమానమే

మాకు

ఇతడు వూరుకుంటే అతడు ఏమీ

అనరాదు

కలియుగ భేతాళునితో చెలిమి

యేమిటికంటె

తెలిపి కరియావుల రాజును తిరుగ

నంపుదుము

కలియుగ భేతాళుడు పోరు

కావలెనంటె

ఇలలోన కరియావుల రాజు ఇతనికి

జంకడు

వద్దని చెప్పడీ వసుధేశ్వరులు మీరు

బుద్ధిమార్గము తెల్ప పెద్దలు మీరు

అనిన ప్రతాపుండు అతిసంతసింఁచి

తన ప్రధానులచేత భేతాకునికి
 తగను చెప్పించె
 ఎంతైన విడువనని పంతంబులాడె
 ఆరీతి పల్లదాలు ఆడంగ వినియు
 అపుడు పల్లికొండ ఆయితమరాజు
 రప్పించిరి కరియావుల రాజశేఖరుని
 కరియావుల రాజు గజకంఠీరవుండు
 సరగున అనుమతుని చవికెకాడనుండి
 కానున్న అందె ఘల్లుఘల్లు అనగ
 బాలపెద్దఃతోను బాలరంబులు వేవ
 వెనక వింజామరలు వేటు రుమాలలు
 వేయ
 ఘాటమైన మంచి గచ్చుటరిగెలు నడిచి
 కలిగె సందడి భట్టు కైవారములు
 సేయ
 విలసిల్లు శృంగారపు వీధుల మెరసి
 కదిలి పచ్చెనపుడె కరియావుల రాజు
 వచ్చిన మాట్టిడు వసుశధ్వేరునికి
 చెప్పె
 “మచ్చరమున వక మేడము మరియు
 పన్నించు
 మేడెములో చొచ్చి మెరసి పోట్లాడు
 తారని
 చూడవచ్చేరు ప్రజలు చోద్యంబుగాను
 ఘాపెవాడ, అనుముకొండ మన్నీలు
 వొచ్చేరు

కట్టడి కరియావుల రాజు పోట్లాటచూడ
 మనుకోటగిరి. ఏజిపేట మగువలు
 వొచ్చేరు
 అంచితముగ వొచ్చేరు అటు వార్ని
 చూడ
 గవెచ్చెర్ల, కొంగివాక మనులు వొచ్చేరు
 రవితేజు ఘనుడైన కరియావుల రాజు
 పోట్లాటచూడను
 చుట్టుపట్లవారు చూడ వొచ్చేరు”
 పురిలోనుకరియావులరాజుపోట్లాడచూడ
 మేడలకు నిచ్చెనలు మెచ్చుగా చేర్చి
 ఆడశ్రీలు కొందరు అటు చూడగాను
 మల్లెసాలలు ఎక్కి మరి మిద్దెలెక్కి-
 మదిరాక్షు లందరు మరి చూడగాను
 ఆరీతి చూడంగ అపుడు భేతాకుడు
 మదగజము రీతి వొచ్చి మేడెములో
 చొచ్చి
 చొచ్చి కరియావుల రాజును చూచి
 యిట్లనియె :
 మచ్చరంబున పిలిచి మరియు
 రమ్మనెను
 పిలిచిన అతడు మహాభీకరముగాను
 కలియుగ భేతాకునితో కయ్యానకు
 పోవుచు
 అమిత విక్రమశాలి ఆ కరియావుల
 రాజు

తమ బావకు దండప్రమాణము లేగ
నమర్పించె.

కన్నుల మ్రొక్కిన కరియావుల
రాజును

మనసున దీవించి మరియు పల్లికొండ
పరమాత్ముడై నట్టి పల్లికొండ దీవెన
వరుసతో కరియావుల రాజుకు

వజ్రాంగిజోడాయె
అంతట కరియావుల రాజు ఆ
మేడెముమీదికి వచ్చె

కరియావుల రాజు వొచ్చెననీ కలియుగ
భేతాళుడు

కత్తుల తోరణము కట్టించె నవుడు
కత్తుల తోరణము కట్టించ చూచి
అటు వకమేడెము అవతలపడ దుమికె
ఎంతై న భేతాళునికి ఎదిరించి నిలిచి
అటువలె నిలిచిన అవుడు భేతాళుడు
పెటపెట పండ్లు పెదములు కొరికె
భేతాళుని గంతులు బెదరంగ నిపుడు
భేతాళుడు వొక బొబ్బ పెట్టన నార్చె

భేతాళునితో పోరనున్న కరియావుల రాజును

చూచి పౌరకాంతలు చింతించుట

అతని డాకలకు అతని ఆర్భటములకు
కాంతలు పురుషులు కరియావుల

రాజును చూచి
“అయ్యయ్యో! బాలకుడా! ఇపుడు
భేతాళుని

కయ్యంబు నీకెట్లు కలిగెరా తండ్రీ!
ఎన్ని నోములు నోమి ఎలనాగ మీ

తల్లి
వోరుగంటి గండికి కోరుబెట్ట కనెను
పున్నమా చంద్రుని పోలికె వున్నాది
నోచిన నోములన్ని వేముల ఫాళాయె

చందమామవంటి చక్కని కొడుక!
వారిస్తే పోట్లాడుదురు వోరుగంటిలోన
ఎరగక మీతల్లి ఎట్లంపెనో కొడుక!

కన్నతల్లి నీకు కాదు కాబోలు
నిన్నంపి కంటికి నిదరెట్లు వచ్చును;
దయలేక మీతల్లి తమ బంధువులు

తాము

కై చేసి నిన్నెట్లు కయ్యానికి పంపిరి;
నీతల్లి చన్నిచ్చి నిన్ను ఈడేర్చి
కలియుగ భేతాళుని కతారిచేత
జాళాచుచుగ బ్రహ్మ వ్రాసె కాబోలు

కాకుంటే తోరణ స్తంభాలకు

కట్టించినట్లు

నిక్కమే తీర్థమనుచు నిన్నంపె

కాబోలు

ఇక్కడి కలహము ఎరుగడు కాబోలు

నీ చక్కదనమును నీ రూపురేఖ

చూచేనని మీతల్లి సంతోషపడునా

కలియుగ భేతాళుని కడు పాపకర్ముడని

ఎరగక తఱారి ఏటు కప్పగించె

ఎన్నెన్ని ప్రాణాలు గుత్త గొనెనో

భేతాళుడు

అన్యాయపు దైవము హతము చేయడు

కాబోలు”

అనుచు ఈ విధమున అడులుచూ

పొగులుచూ

పసితల కన్నీరు వరడలై పార

కూతుళ్ల కన్నట్టి కుసుమ సిరిగంధులు

చేతులు పిసుకుచు చింతింపసాగిరి

కొమాళ్ల కన్నట్టి కొమ్మ లండురును

కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిలసాగిరి

అన్నలు గలయట్టి అతివ లందరునూ

కన్నీరు పెట్టుచు కడు దైవ్యపడుచు

తమలోన దుఃఖించుచు తల్లిడిల్లిసాగిరి

తమ్ములు గలయట్టి తరుణు లందరును

తగనొప్ప దుఃఖించి తల్లడించేరు

“వోరుగంటి శంభుడా వుగ్రమూర్తి నీవు

కలియుగ భేతాళుని కరియావుల రాజు

కడగెలిచి పోతేను కంజాన కోడెల

కట్టేము శంభుడ కడువేగ నీకు

కరియావుల రాజు భేతాళునితో కడు

గెలిచిపోతేను

పందుము సెనగలు పందారము

సేయింతుము

కరియావుల రాజు భేతాళునితో కడు

గెలిచిపోతేను

ఏటేట తీర్థము వచ్చేము శంభుడ

కరియావుల రాజు భేతాళుని కడు

గెలిచిపోతేను

గుడితిరుగ బంగారు గుందుతీగ

తీయింతుమయ్య

కరియావుల రాజు భేతాళునితో కడు

గెలిచిపోతేను

గండగత్తెరతో తలను కత్తిరించు

కునేము

పళ్ళెమున నివ్వాలి పట్టేము మేము”

ప్రతాపరుద్రుని సమక్షమున భేతాళుడు,

కరియావులరాజుల ద్వంద్వయుద్ధము

అనుచు పురకాంతలు అడలంగ మనము కాచుకో యెటువలె నీ ప్రాణి కాచు
పటుగతి భేతాళుడు పన్నెను కఠారి కొమ్మనుచు
కఠారి పన్నుకొని కలియుగ భేతాళుడు కలియుగ భేతాళుడు హుంకరించి
అటు నిటు పరువళ్ళు అంతయు చేసె పొడిచె
పెళపెళ నార్చు పేర్వాలు భాద్రుడు పొడిచిన కనుగొని చేకత్తిన తప్పకొని
వడిచేసి కరియావుల రాజుతో అప్పటప్పటికి వొడిచేసి అదరించి
వెరువక నిలచె పొడిచిన
కఠారి పన్నుకొని కరియావులరాజు తప్పించుక కలియుగ భేతాళుడు తన
గ్రక్కున నిలచె కత్తిచేత
నిలచిన రణరంగ నిత్యకరుణ చూచి ఆరీతి కరియావుల రాజు అవుడు
పలికెనా భేతాళుడు పల్లదా లవుడు: భేతాళుడు
“వోరోరి నాపేరు వాగి చెప్పగాను పోరాడసాగిరి వృథివి కంపింప
ధారుణిలో మాష్టిలు దద్దరిల్లెరు హంకారములు పెడబొబ్బలు
పచ్చిపాలు తాగిన నొచ్చు నోటి అంతింతకూను
వాడవుగాక ఘంకారములు పెట్టుచు చేసిరి యుద్ధంబు
మచ్చరంబున వచ్చి మాపురి చొచ్చితివి తొల్లి మరి దుర్యోధనునితో భీముడుపోరి
కొరివితో తల గోకికొన్నట్లుండె నయట్లు
యెరగక కఠారికోల యెట్లు తన్నినావు కదసి భేతాళునితో పోరె కరియావుల
కలియుగ భేతాళుని కఠారి పాలుగాకు రాజు
ప్రవాతపల ముండంగ వస్త్రవి యిటుకు బిరబిర పొడుచుచు బెరదాటి
నీ శుభవలాలు నీకు సిద్ధించు యోగుచుచు

ధరణి కంపింపగ డాకలు చేయుచు
పరిపరి విధముల పట్టి చేయుచును
శరీరమున భేతాశునికి చెమటలు కురిసె

కలియుగ భేతాశుడు కడు సొమ్మసిల్లి
అలిసి నానాదిక్కుల అటు చూడసాగె
అటువలె భేతాశుడు అలుష వొచ్చి
నొంద

దీటు తప్పినవాని వలె దిక్కులు
చూడంగ

అప్పుడు కరియావుల రాజు ఆ

భేతాశుని చూచి

తప్పక వాని చూచి తా జలికె రాజు:

“కంటి కంటి భేతాశుని కాలి

పరువడి గంటి

కంటి కంటి భేతాశుని కఠారిసాము గంటి

కంటి కంటి భేతాశుని కాలిమెరువడి

గంటి

భేతాశ! ఇందాక పవురుషాలు ఆడితివి

మాతోను ఆడిన మాట లెటుబోయె?

గొల్లవాడని నన్ను పల్లదాలు ఆడితివి

గొల్లవాడను గాను నీపాలిటి పిల్లల

పిడుగును

మధురలో చాణూర మల్లులబట్టి

మద మణచినవాడు మా గొల్లకాడ?

రట్టడి తృణావర్తుల రయమున త్రొక్కి

మట్టగించిన— వాడు మా గొల్లకాడ?

ధట్టించి రాక్షసులనెల్ల ధరమీద గూల్చి

మరి కంసుని గూల్చినవాడు మా

గొల్లకాడ?

అతని వంశము మాది అవని లోపలను

హతము గావించును పల్లదా లాడిన

వార్ని

తప్పక పొడుతును తప్పించుకోర

చెప్పక పొడిచేటి చెయి నాదికాదు

చెప్పి పొడుతును వోరి శవిర్యంబు

మెరసి

చంపక విడువను చలపట్టి నిన్ను”

కరియావుల రాజు కన్నమాధీరుని వధించుట

చేసిన కరియావుల రాజు అతని
చెఱుకులు తప్పి
చూచి కన్నమ దీరుని రొమ్ము సూటిగా

పొడిచె
పొడిచిన కన్నమాధీరుండు పుడమిపై
ఎదురెక్కె

వడియెక్కి మాష్టిడు వచ్చుట జూచి
కేళించి శిరస్సు తన చేకత్తి న పొడిచె
కుంభిణిమీద అతని కూలంగ పొడిచె
కొండవలె కన్నమాధీరుడు కూలె

నచ్చోట
విలవిల తన్నుక విడిచె ప్రాణాలు
ఇద్దరిని పడపొడిచి ఇలమీద కూల్చి
పెద్దగా కరియావుల రాజు పెడబొబ్బ
నారె

కలియుగ భేతాశుడు కన్నమాధీరుడు
చలపోరి కరియావుల రాజుతో సమిసిరి
యిద్దరు
అతని తమ్ముడు రంపాల కేశవుండు
దండిగా కఠారి తీసుక తాకదిలివచ్చెను

ప్రతాపరుద్రుండు వల్లికొండ అయితమ
రాజు,

ప్రజలు చూడంగ పలుకుచు రాగ
గట్టిగా కరియావుల రాజుతో కయ్యానకు
రాగ

భట్టావుల వల్లభన్న చూచి పలికె
నావేశ :

“వోరి: పల్లదములు పలుక
వొప్పదము గాదు
భూవల్లభుని ఎదుట భుజశక్తి మెరసి
బంటు సరిపోయె మరిబంటు అధిక
మాయె

బంటుపంతములు గావు వకరితో పట్టి
పలువురు—పోరాడ భావ్యంబు గాదు
పోరితే మేలాయె పుడమిలోపలను
వారివంశము వారిని వద్దనరాదు
అతని తమ్ముడవు నీవు ఇతని
తమ్ముడను నేను
కయ్యము చేయుము కదసి నాతోను”

అని వల్లభన్న అతివేగ లేచె
అపుడు మేడెము చొచ్చి అతడును
తాను

గజ్జెల కఠార్లు ఘల్లుఘల్లునగ
సజ్జముగ కఠార్లు ఝళిఝళింపుకొన్నుచ్చు

భట్టావుల వల్ల భన్న రంపాల కేశవుని చంపుట

కదిసిరి యిద్దరు కడుసాహసమున వడినార్చ భట్టావుల వల్లభన్నయపుడు
 బిరబిర పొడుచుచు బెరదాటి యెగుచుచు అపుడు ఆ సభవారు అందరు చూడంగ
 చెలిగి లంఘించుచు చేకత్తులు తప్పుచు మాషీలు ముగ్గురు మడిసి రనియేరు
 బలభద్ర రాముడు బలు ముష్టికునితో శంభుడు అటు వారి సాహసము మొచ్చి
 చలమున మధురలో చలపోరినట్లు కుంభిణిపై కురిపించె కుంభవర్షంబు
 పురజనులు మంత్రులు భూపాలు అపుడు ఆ సభవారు ఆశ్చర్యపడిరి
 చూడంగ గుప్పుగుప్పున కొలుపు గొబ్బున లేచిరి
 సరి పరాక్రములంత సాహసము మెరసి వీరప్రతాపుండు వచ్చె గృహముకు
 అటువలె పోరాడి ఆ వల్లభన్న నపుడు
 తన కఠారితో అతని పుదరము వేగంచె యాదవులు వేంచేసిరి తమ
 కాడిపార పొడిచె విడిదికి
 పొడిచిన వడి నెగసి పుడమిపై నొరిగి భేతాశుని శిశువులు బెగడి యాడుచును
 పడి ప్రాణములు విడిచె రంపాల ఆ తావున వుండిరి అతని చుట్టువారు
 కేశవుండు బల్లిదుండై నట్టి భేతాశుని శిశువులు
 ప్రజలు చూడంగ భట్టావుల రాజు అల్లికల్లోలముగా అడలుచు నుండిరి
 రంపాల కేశవుని రణములో కూల్చి అంతపురములోకి ఆ వార్తపోయి

చిటిగోపు విలాపము

ఆవేశ చిటిగోపు అతివలు తాను మండోదరి చెప్పిన మంచిమాటలు
పరుగన నేతెంచి ప్రలాపించుచును వినక
కలియుగ భేతాశుని కడకు తావచ్చి కొండవలె రావణుడు కూలె రఘుపతి
సమర నిశ్శంకరుడు వున్న చందంబు చేత

చూచి కంసుడు సతిమాట కడు చిన్నబుచ్చి
తన విభునిపై వారికి తా బడుకొనుచు చెల్లెలి శిశువుల చెనకి తా చచ్చె తొల్లి
ఘనమైన ఎదురొమ్ము కరములుచూచి అలాగె నామాట అలించి వినక
కనుబొమ్మ చెక్కిళ్లు కనుక గళము మడిసి వి కరియావుల మాధవుని చేత

చూచి తమ్ములు ఇద్దరు నినుగూడి ఇక్కడ
వనజాక్షి ఇట్లని వలపొయ్యసాగె : మడిసిరి

“ఏమి హాంకార : వో భానుతేజుండ : వ్రాతఫలము ఇట్లు వ్రాసెను బ్రహ్మ
వో విక్రమార్కుడ : వో పుడమిన మించినట్లు పోరిన

సాహసఘనుడ : భుజబలమెల్ల

కరియావుల రాజుతో కయ్యంబు తొణికి కరియావుల రాజుచేత
వద్దని త్రుంగెగా విభుడ :

పరిపరి విధముల భాషించి చెప్పితిని శిశువులకు సాధనలు చెప్పిన హస్తాలు
నేనెంత చెప్పినా నామాట వినక వసుధపై విరుగంగ వాలెగా విభుడ :
పూని కరియావుల రాజుతో పోట్లాడి కంబాల మెలిగేటి కడు మంచి

నావు బాహులు

పధియించె నిన్న తడు పధియించగా కుంభిణిమీదను కూలెనా విభుడ :

విభుడ అందరు గుండలయిన అసహాయ

తారబుద్ధులు వినక తమ్మునితో వాలి శూరుడవు

పోరాడి రాముచేత పొలిసెను తొలి

సరిపోరి కరియావుల రాజుచేత

సమిస్తి విగా విభుడ :

చుక్కలరాజువంటి చూడగల మోము

గ్రక్కున కళదప్పి కందెగా విభుడ :

మెరుగు టద్దముల వంటి మేలైన

చెక్కిళ్లు

ధరణి పాలయ్యెనా తగ నేడు

నావిభుడ :

పుత్తడిబొమ్మను బోలు నీమోము

నెత్తురు జారెగా నేడు నావిభుడ :

నీ సాధన మెరువడి నీ భుజబలిమి

భూమి పాలయ్యెగా పొలిసి నావిభుడ :

భేతాకుడు ఇన్నాళ్లు పక్షముగా నీకు

ఈలావున సాయము ఎట్లు

కూడదాయెను :

కాని శకునాన వచ్చి కయ్యంబు చేసి

కరియావుల రాజుచేత మడిసి విగా

విభుడ :

నాకెదురు లేరని నిస్సారము చేసి

అ కరియావుల రాజుచేత

హతమైతివిగా విభుడ :

వొన్నెగల నిగనిగల నీవొళ్ళ జాలి

కుడిచె

అపుడు సీరోను అంతయును జెప్పితిని

నాకల నిత్యమాయె నా ప్రాణనాథ :

పోకుమనగా వొచ్చి పొలిసి వి

నావిభుడ :

పుర్వి ప్రసిద్ధిగా నీపేరు వుండెగా

విభుడ:”

అని అని పలుమారు అతని పేర్కొని

వనజాక్షి మూర్చిల్లి వసుధపై నొరిగె,

చెల్లుగా మాష్టిల చంపి వైచినయట్టి

బలిమెల్ల భూదేవి పాలాయె భేతాళ :

అనుచు ఆవిధమున అతని శిశువులెల్ల

అనియేక విధముల అడులుచు

నుండంగ

అపుడు చిటిగోవు అనియేక తడువున

అగ్గళంబుగ అపుడు అతని

పేర్కొనుచు

ఘనతతో నప్పుడు కాంత యిట్టినియె:

“అతి పరాక్రమశాలి:ఆహవఘనుడ :

అందరివైనట్టి అయ్య భేతాళ:

రాజాధిరాజులు ఇట్లు రమ్మనగా

తేజముగ వెలసిన ధీరుడవు నీవు

నీరూపు నీరేఖ నీచక్కదనము

ధారుణి లోపల దాగెనో విభుండ :

ఛప్పన్న దేశాలలో సాహసఘనుడవని

చెప్పుదురు మాహాత్యము జనులు   వినుతింప సాహస విక్రమశాలి :
                                          ఎక్కువగాను   వింతవానితో పోకున్న తనకు
 కలియుగ భేతాశుడవు కదన వీర   విహితంబు గాదు”
                                          భద్రుడవు

చిటిగోపు సాగుమానము

శిశువులచేత పట్టించె శ్రీఘ్రమే పతిని   పొందుగా అగ్నిలో పురుషుని
 మశానమునకు తన మరుదుల నంపించె   దరికొల్పె
 భూతలంబున చిటిగోపు భూమి   పుణ్యపు నీరాడి భూసురుల సతులకు
                                          తాగొనెను   వస్త్రాలు మాడలు వయ్యన నిచ్చె
 శకరుల బిలిపించి త్రవ్వించె గుండము   జనులెల్ల చూడగ చంపుడు కట్టెక్కి
 చందనపు మాకులతో చితిని పేర్పించి   తన విభునిపై వారిగె తరుణి చిటిగోపు

పాపనూక కథ

-: కృత్యాది :-

శ్రీ మించు గోపికా శ్రీహరికి మ్రొక్కి
భ్రమరాంబ శివులను ప్రార్థన చేసి
తామరసగర్భునకు దండంబు పెట్టి
అమరంగ శారదకు అంజలి చేసి
చింతలపాటి నూకలాంబను చిత్తాన

దలచి

సంతోషమున గణపతిస్వామిని దలచి
ఎలమంచి గంగను ఎదలోన దలచి
కలకంఠి దొనకొండగంగను వేడి
కవిరాజు చౌషధి మనులను దలచి

కదిరిమంగళము చినబసవయ్యనుతుడు
శేషవాల్మీకుడు చెలువొప్ప వెంకటాద్రి
చెలువొప్ప వెంకటాద్రి చెప్పిన కథయు
ప్రజలకు యింపుగా పాపనూక

కథయు

రాజితంబుగ ఈ కథ రయమున

గూర్చి

చెప్పేను వినరయ్య చెవులవంతుగగ
విన్నవారికి సకల విశవములు గలుగు
ధనధాన్య ఆచంద్ర తారార్కముగను

పల్లికొండ దొనకొండలో కొలువు తీరుట

భావించ దొనకొండ పట్నంబులోను
విద్వాంసుడు పల్లికొండ వెలయ

కొలువుండి

అట్టిగాంభీర్యుండు అతి సంభ్రమునను

పుండరీకాక్షుండు బుద్ధులకు పెద్ద
దండనున్న పనులవారిని దాయంగ

నిలిచి

“గోత్రం పెద్దలను గొబ్బున బలుపడి

ధాత్రిలో తమసరి దాయామం నెచ్చె
పనులవారిని బిలుచుక పరుగున రండి”
అని వేగ పల్లికొండ ఆనతి విని

పోయి

రాణివాసమునుండి రాజుల బిలిచేరు
పోణిమితో రేపల్లె బుద్ధిమంతులను
రామకులగోత్రమున రమ్మని పిలిచేరు
ప్రేమముతో అందరిని పేరుపేరునను

“మకటము మల్లయ్య; మల్లె-మల్లయ్య;
నగధీరుడై నట్టి నాచకూళ్ల నన్నయ్య;
పల్లెటోయిన తల్లు; బండారు రామగ;
పుల్లావుల భూపతి; భూమాడి పోలు;
దామసాని దాత్రి; దండెటోయిన

మండలి;

చెమడావుల చెన్ను; చెవుల నారయ్య;
నేతివారి ముద్దయ్య; భ్యాతిగా రండి;
గోవుదార కోన్నయ్య గోదావరి

లచ్చుమయ్య;

శంఖుదార మల్లయ్య; జడదారి భూపతి;
కొంకక రాశయ్య; గోవుదారి తిరుమల;
జెట్టిటోయిన చెన్ను; చెవుల నారయ్య;
మట్టేవుల ఎగ్గెన; పెయ్యావుల

భాస్కరుడు

పెయ్యావుల పాపయ్య; బాగుగా రండి;

పల్లియ్య లింగన; గొరిదేవి సాక్షి

కరివరడు కనకన; గ్రక్కన రమ్మి
తరికోడి ధర్మజా; తమకము దత్తాత్రి;
కొమరాల గోవిందు; కొండెటోయిన
కదిరి;

రామనటోయిన రాగన; రాచూడి
లింగన;

రుద్రాక్ష మల్లయ్య; రుషికంటి
యాదన

భద్రాక్ష బసువయ్య; పల్లెటోయిన
సిద్ధు;

మెరుగోళ్ల పెద్దయ్య; మేకల నారయ్య;
పరువున రారయ్య; పల్లికొండ పిలిచేరు
సాదము నరహరి; జక్కము పోతు;
బుద్ధులకు పెద్దవాడు; బూదావుల చెన్ను;

చల్లవారి నారాయడు; చెవుల
గంగయ్య;

పుల్లాకుల గంగన; పుచ్చ కోనేరు;

వల్లివులు తిరుమందులు పచ్చిరి వేగ

గొబ్బున రారయ్య గోత్రాల పెద్దలు

విభుడు. పల్లికొండ వున్న సముఖానికి

పెద్దల జూచి పల్లికొండ, పేరుపేరున

పిలిచి

వద్దకూర్చుందుమనెను వసునతో నపుడు

కర్పూర బాగాలు గ్రక్కన నిచ్చి

అప్పుడు పెద్దలతోను ఆ పల్లికొండ;

పల్లికొండ పాపనూక వివాహ ప్రస్తావన చేయుట

“విన్నపము చెప్పేను వినరయ్య మీరు తలసాలవద్ద నిలిచి దాడుల బిలిచి
 నన్నము నాగినాయుని కొమారుడు అమరంగ మీరు అంతఃపురమునకు
 నాచకూళ్ల నాయనికి పోయి
 నర్రావుల వారింటి నాతిని మనుషడిగి పల్లికొండబుద్ధి విని బంధువు
 అరుదార కల్యాణము అందించవలెను లందరును
 పరగ నాయడు పెండ్లిప్రాయమైనాడు వల్లవుల నగరికి వచ్చినారనియు
 చదువున సామున సామర్థ్యమునను కర్పూరబాగాలు కాంతలకు నిచ్చి
 మదము ఏనుగరితి మలయుచున్నాడు ఇప్పుడే సిరిదేవికి వివరము చేయు
 ఈడేరి పాప వారియింట వున్నాది మనిరి
 వేడ్కతో పెండ్లి చేయవలయును వేగ వేడ్కతో దాడులు వేగమే పోయి
 పప్పువంటకములు బంధువర్గంబు దండిగా నగరికి తరుణు లేతెంచి
 మెప్పుగా భోంచేయవలెను మనమంత అమ్మకు అత్తకు హస్తములెత్తి
 సిరిదేవి నగరికి శ్రీఘమే మనమూ మ్రొక్కి
 కదలి పోవలెను కడు సుముమూర్త కమ్ముకొని దాడులు కడువేగ జెప్పిరి:
 మిపుడు “ఓ యమ్మ! వినవమ్మ ఒక
 పల్లికొండబుద్ధి విని బంధువు లందరును విన్నపంబు
 ఎల్లండి మూర్తము ఇది మంచిదనుచు రయమున పల్లికొండ రాముకుల
 సంతోషగొనిరి సకల యాదవులు గోత్రము
 అంత సంతోషించిరి అతివేడ్కతోడ వేగమే వచ్చినారు వెలది సిరిదేవి:
 వుల్లాసమున పెద్దలు వుప్పొంగుచు పల్లికొండ వచ్చినాడు పణితి సిరిదేవి:
 వేగమె “నగరు శృంగారిండు నాతులార
 అందరు ఏమి విచారములు లేక అరిగి మీరు”
 భోగభాగ్యము గలిగిన భూనాథు వేగంబే దాడులు విస్మయము పొంది
 నగరికి సిరిదేవినగరంబు శృంగారిండు సాగిరి

జలతారు చీరేలు చందువలు కట్టిరి
స్తంభాల కలకనూలు గవిసెనలు

వేసిరి

చెంబుల పన్నీరు జవ్వాది గలిపి
చల్లిరి లోగిళ్ళ చెంబులతోను
చల్లని వాసన జవ్వాజి వుణుగు
ముమ్మున వాసించు కూజాలలోను
కొమరక్క సిరిదేవి కూటాలనడుమ
కుందనము చెక్కిన కుర్చీలు చవికెలు
పట్టు జముకాణము పరిపించి వేగ
పెద్దల పల్లికొండను ప్రియముతో

రమ్మనుచు

అతి ప్రియముగ దాదులకు చెప్పె
సిరిదేవి

అమ్మసిరిదేవి మాటలకు దాదులు
అతివేగ పోయి

రమ్మని పిలిచిరి రఘుపతి నపుడు
తిరుమందులు వల్లవులు సిరిదేవి

నగరికి

దరవాజ జొచ్చిరి తగ వేడ్కతోను
దండిబలగము జూచి తల్లి సిరిదేవి
వుండిరి అడ్డతెరల చాటున వణిత
లందరును

అల్లుడు పల్లికొండ యాచవులందరిని
కొలుపు కూర్చుండుమనెను గోత్రాల
పెద్దలను

వహిపాలుడై నట్టి మాధవు
దయితన్నను

పిలిపించుకొనిరి ఆ పెద్దలందరును
ఆటపాటల వారు అందరు కొలువ
రేపటి కొలువున రేమంతుని పీఠ
బయట

భూపాలుడై నట్టి భోగదేవేంద్రుడు
పుర్వీశ్వరుడు కొలువై వుండె నావేశ
బారులై చతురంగ బలములు కొలువ
సాటువకెక్కిన సానికూతుళ్లు
భరతశాస్త్రము నెరిగి పాత్రలాదేరు
ధాత్రిశు కొలువున తగ వేడ్కతోను
దండిగా వీడెలు తాంబూరలు

వాసుంచుచు

మెండుగా నెట్టువ మేళములు మ్రోవ
హితులు మంత్రులు పురోహితులు

సేవింప

సతిగూడి రాగముల్ సొరిది పాడగను
బలుమూక లొకవంక బలిసి

కొలువంగ

పటుభేరి మృదంగములు పరిపరిమ్రోవ
నటసతో కొలువున్న సన్నాహంబు
మెరసి

సంతోషచిత్తుడై సకల భోగముల
వంతగా కొలువున్న వేడ్క రంజిల్ల

అంత వేడుకతో నుండె అయితమ
రాజు కొలువున
వితగా ఆటపాటలవారు అవసీశు కొలువ
దొనకొండ మేళంబు దోలువారి

బయ్యసాని
భూనాథు కొలువున భోరు కొలువంగ
సాధనకాళ్ళును బలుజెట్టు కొలువంగ
మేదినీపతులెల్ల మెండుగా గొలువ
భట్టలు చదువంగ బ్రాహ్మలు దీవించ
జెట్టును పెనగంగ చెలువంబు మిగుల
పిచ్చుక బిరుదుపోరు పిగుళ్ళ పోరు
మచ్చరంబున పోక మార్కొనువారు
వెలిచల పోరుపెట్టి వేడుక మించి
తలసాలవద్ద నిలిచి తారసిలువారు
తగళ్ళ పోట్లాట తగ వేడ్కపెట్టి
తెగువతో ఇరువంక కొల్పోటివారు
అంగరంగ వైభవముతో అయితమ

రాజు కొలువున
రంగుగా కరియావుల రాజును మనుడు
దాపల తను దాయతమ్ములు గొలువ
గోపాలవర్గంబు కొలువ ఇరుగడల
అన్నలు తమ్ములు ఆత్మవర్గంబు
వున్నతంబై నట్టి వూడిగంబులును
మన్నీలు దొరలును మంత్రీవర్గంబు
ఇల యేలు వైభవము దేవేంద్రు జోలి
ఇలములు ఇరుగడల ఇలిసి కొలువంగ

సంతోష చిత్తుడై సకల వైభవమున
అంత వేడుకనుండు అయితమరాజు
ఆ సమయమున అమ్మనగరున నుండి
ఎనయంగ కోలవారి ఎలనాగినేడు
వచ్చి కరములు మొగిచి వక వార్త
చెప్పె

"రాజాధిరాజ! రాజశేఖరుడ!
రాజిత గాంభీర్య! రాజ దేవేంద్ర!
కందర్ప జనకుండు పండుముల
రఘుపతి

అందరు పెద్దలు అతిసంభ్రమునను
ఏమి ప్రయోజనమో గాని యడు
కులాధీశ!

అలరంగ పిలుపునుని అంపిరి నన్ను
వేవేగ యిప్పుడు వేంచేయు స్వామి!
బావ వల్లికొండ బంధువు లంపిరి."

కొలువు చాలించెను గోకులాధీశు
కవిగాయక భట్టలు మంత్రులు గొలువ
ఆటపాటలవారిని అందరిని బంపె
సాటువకెక్కిన జాణలు కొలువగా
మన్నీలు దొరలును మంత్రులు గొలువ
పున్నమా చంద్రుండు భూపాలకుండు
అతివేగమున వచ్చె అయితమరాజు
మితి మేరయును లేక మేళములు

మ్రోవ
సొంపుతో తలసాని చొచ్చి రాగాను

కంపింప పెద్దలు గ్రక్కన లేచి
వందనము చేసిరి వయిన వయినాన
అందర్ని కూర్చుండమనెను అయిత
మారాజు

అరలేని భక్తితో ఆ పల్లికొండకు
కరములెత్తి మొక్కె మునుడు
అయితన్న

హరిగురువు పల్లికొండ అతిభక్తితోను
కరుణతోడుత లేచి కమిగిట జేర్చి
చయ్యన కూర్చుండిరి జముకాణముమీద
అయితన్న కొలువున్న యాదవ
మునులు

అదాద కూర్చుండమనెను అయితమా
రాజు

కర్పూరబాగాలు కడు తెల్లనాకులు
అప్పుడు తాంబూలము అందరికినిచ్చి
గోకులపతియును గుణవిశాలుండు
తెగువతో గంధము తెప్పించె మరియు
జవ్వజి కస్తూరి సంఘర్తిగాను
పల్లికొండ పెద్దలకు పశుపతిరాజు
అందరికి నిప్పించె అయితమారాజు
కు స్రరించి అందరిని కూర్చుండనుంచి
“బంధువులు మీరును బలభద్రశయనః
అంబితంబుగ మీరు వచ్చిన పనులు
మాకు ఆనతిమ్మ”నెను
మకటకోట మల్లియ్య మర్ల మల్లియ్య

దిగ్గున తా లేచి చెయ్యెత్తి మొక్కి
“మనవి వినవయ్య! వో మండలాధీశః
మేము వచ్చిన వార్త మీకు విన్న
వింతుము

నచకూళ్ల నాయనికి నలినాక్షి పాపను
అంచితంబుగ మేము అడుగ
వచ్చితిమి”

ఆ మాటలకప్పుడు అయితమారాజు
“అమరంగ కొమరక్క మా(అ) త్త
వుండగను

శ్రీమించు మాతల్లి సిరిదేవి వుండగను
ఆశూడి పనులకు హరిగురువు
వుండగను

సంతరించి యీదేర్చి సరసాక్షులు

బలికి
పంతమాడి తెచ్చి మా(అ)న్న భక్తుడు
లేడు

కుంతనాలమ్మవద్దను మందలున్నావి
అంత కాటమరాజు అన్న విరనన్న
వుండగాను

పాపను వియ్యను వుచితమా తనకు
కొమరగిరి వున్నాది అడగవలె మీరు”
ఆ మాటకు పనులవారు అందరు బోయి
పేరుపేరున కాంతల గ్రక్కన బిలిచిరి
ఎంతైన వేడుకతో యాదవశ్రీల

“ఈడైన వియ్యమా ఇంద్రాక్షి శివరాత్రి వెంగళమ్మ : చెరువాల
 మల్లమ్మ : బుచ్చమ్మ :
 జోడైన వియ్యమా సుందరమించు నాచకూళ్ల నందమ్మ : నేతి ముద్దమ్మ :
 మల్లమ్మ : దాసిన వియ్యమా దాయాదులార
 ముకటకోట మల్లమ్మ : మద్ద ముళ్లారమ్మ : రారమ్మ మీరంత రాముకుల గోత్రము
 ముక్కపద్మ రవణమ్మ : ముత్యంపు చేరువ వియ్యమా జెట్టిబోయిన కొండ :
 బొమ్మ : కొమరగిరి వోయక్క : గొబ్బిన రారమ్మ
 నెరవైన వియ్యమా నేతి మూర్తమ్మ : తామసించక మీరు తర్లి రారమ్మ
 శ్రీమించు వియ్యమా : సీతకు పులిముద్దల దేశమ్మ : భూపతి అక్షమ్మ
 సరివొచ్చు ఇలధరుని చెంగమ్మ : ఇంద్రుని పోత :
 పాయరాని వియ్యమా పండుముల పాప : చంద్రుని చెన్నమ్మ : శంకరుని మల్లు :
 దయగల వియ్యమా దామసాని కనకనందుల కనక : గాలము లింగ :
 తల్లమ్మ : సంగమేశ్వరుని సంగ : సారంగ రాము :
 సరివచ్చు వియ్యమా సట్టు మారమ్మ : పొలితిపువ్వుల బంతి పుల్లాపుల పుల్లు :
 దండిగల వియ్యమా దండెబోయన చెన్నకృష్ణుని చెన్ను : చెవుల నారమ్మ :
 రంభ : పండుముల పద్మక్క : బండారు జంగ :
 పుల్లాకుల భూపతిమ్మ : భూమాడి చెల్లాలా రావమ్మ శంకరుని కొమ్మ :
 పోలు : ఆత్మజంధువులు మీరు ఆవపువ్వుల
 మల్లెబోయిన రామక్క : మాసతి లక్ష్మి : వీరమ్మ :
 ఆవపువ్వుల అమరమ్మ : ఆముర్తపు అంగనలు రారమ్మ అవ్యతుని పేరు :
 చింత : గోవిందుని కోనమ్మ : గొడ్డటి సిద్ధ :
 చెవుల శంకరమ్మ : జెట్టిబోయిన కొండగొడుగు గొల్లమ్మ : గోవుదార
 గంగ : గోప :
 గోవుదార లక్ష్మమమ్మ : గొబ్బిన మాదవుని గవరమ్మ : మచ్చాపుల
 రిమ్మి : కేశవమ్మ :

మల్లెబోయిన మాధవమ్మ: మచ్చేవుల పన్నెండు పాలకీల నడుమ భామ
 కదిరి: యరణప్ప
 ధీమంతుని చెన్ను: దినకరు శోభు: నిండిరి సిరిదేవి నగరంతా నెలత లావేళ
 జొత్తుల జోగమ్మ: దొంతుల పోలు: కొమరగిరి మొదలైన గోపికా శ్రీలు
 చింతల నారమ్మ: శ్రీధరుని సింగు: రమణులు సిరిదేవినగరంత నిండిరి
 భాగీరథుని చెంగమ్మ: పెయ్యావుల ఆరునూరు పెద్దలు అందరు నపుడు
 రంగ: సిరిదేవి మొదలుగా శీఘ్రమే వచ్చి
 జమ్మల సానెమ్మ: సఖియ రావమ్మ: “కొమరగిరి వో యక్క:గోత్ర
 పతిపాల సూరమ్మ: పశుపతి పాప: చింతామణి :
 పురుషోత్తమ కృష్ణమ్మ:బుద్ధుల బూతు: కమనీయ నవరత్న గద్దెపై కూర్చు”డం
 ఎల్లావుల ఎల్లమ్మ: ఎన్నముద్ద చెన్ను: మనిరి
 జిడ్డిబోయిన రొల్లమ్మ: జడదారు కోలు: పిన్నల పెద్దల పిలిపించుకొనిరి
 అవపువ్వల చంద్రమ్మ: చుక్కావుల వద్దనున్న పనులవారు వైశంబె పోయి
 సోము: కల్యాణ పురోహితునికి కరములెత్తి
 తరివారి తల్లమ్మ: జక్కము జన్న: మొక్కి
 శ్రదాక్ష బసువమ్మ: రుద్రాక్ష చంద్ర: బల్లిదులైనట్టి బ్రాహ్మణోత్తముల
 పిన్నబోయిన చెన్ను: ప్రీతితో రమ్మ ఏరువ పురోహితుని ఎలమి రమ్మనిరి
 తగనొప్ప బంధువులార: వో తరుణు పోరాజునాటి పురోహితుని పొందుగా
 లారా : బిలచిరి
 అంచితంబుగ రారె వో అక్కలార: కదలిరి పనులవారి వెంట గ్రక్కున
 సిరిదేవి రమ్మవెను శీఘ్రమే రాండి” యపుడు
 సిరిదేవి కోడండ్రు చిత్తరువు ప్రతిమలు వడివడి తమ ఇండ్లకు వచ్చిరి వేగ
 కొమరగిరి కోడండ్రు కొమ్మలందరును గడియలో బ్రాహ్మణులు గంధమక్షింతలు
 ఎరణపు తల్లింపు యింతి ఆక్కన్న ధరియించి రందరు తగ వేడ్కతోను
 భామ లందరు వచ్చి పాలకీలెక్కి పురోహితు లందరు పూని వేగంబె
 భామలూ లందరు వరుసతోడుతను పంచాంగములు చాత పట్టుకొని వేగ

మించిన వేడ్కతో మెరసి ఏతెంచిరి
ఎండపల్లెయలు ఏగురు పురోహితులు
దండిగా నగురుద్వారంబు జొచ్చిరి.
వచ్చిరి బ్రాహ్మలు వసుధేశు కడకు
బ్రాహ్మలకు దండమని పలికి

రందరును

బ్రాహ్మలు అక్షింతలు పల్లికొండకు
యిచ్చిరి.

ఆశీర్వాదించిరి అయితమరాజును
భూసురోత్తము లయిన పురోహితులకు

నెల్ల

వాసిగా విడియంబు వారి కిప్పించిరి

“గాంభీర్యమైనట్టి ఘనులార వినుడ
పల్లికొండ పెద్దలు పాప నడుగవచ్చి

నారు

పల్లవపాడైన పశుపతి చెల్లెలికి

నాచకూళ్ళ నాయునికి నలినాక్షిపాపకు
మంచి మూర్తము చూడుడా మరి

వేగ మీరు

ఎంచగలిగినయట్టి అగ్రజనులార

వైరివర్గము లేకుండ వరుస నిద్దరికి
అయ్యలార చూడుడా అయిన

లగ్నంబు

పేరుబలము నక్షత్రము పెంపు

మీరగను

వారికి మనకును పరుసతోడుతను

ఇచ్చినవారికి యిలమీద యిపుడు

పుచ్చుకున్నవారికి భూసురులార

అక్షయంబుగ చూడుడా అతిసౌంపు

గాను”

అని యిట్లు అయితమరాజు అడు

మాటలకు

ఘనవేగమున చదివిరి ఘన

అష్టకములు

గిరిజా కొమారుని కీర్తన చేసిరి

వారిజగర్భుని వాణి ప్రార్థించి

వేదమంత్రములు చదివి వేవేగమును

ఆదిలక్ష్మిని స్తుతించి అగ్రహంబు

లిచ్చి

పాపనూకకు నాచకూళ్ళ నాయునికి పెండ్లిపొంతన కుదురునని బ్రాహ్మణులు చెప్పుట

పంచాంగములు చూచి బ్రాహ్మణోత్త
ములు

“అంచితంబుగ మీరు అందరు విచుడ
కొమరగిరి సిరిదేవి గుణమణులార
అమరంగ పల్లికొండ అయితమారాజా
నాయునికి పాపకు మంచిగా క్షేత్రము
వియ్యాల సిరిదేవి వినగాను యపుడు
ఆరునూరు పెద్దలు అందరు వినగాను
కరియావుల రాజు కంపటము వినగాను
భట్టావుల వల్లభన్న ప్రజలంత
వినగాను

తమ్ములు అయితన్న తామంత
వినగాను
సమ్మతంబుగ బలికిరి సభయంత
వినగాను
సరిబలము ఇద్దరికి జననాథ వినుమా

పేరుబలము బాగు బృహస్పతిబలము
లెన్న

చంద్రతారబలము చాలియున్నాది
చంద్రశేఖరుండు జయమిచ్చు మీకు
జన్మనక్షత్రము జాతకము పుటక
ఇల యేలు రాజేంద్ర యెరుగము మేము
వ్రాసింది లేదయ్య ఓ పల్లికొండ”
భాషించి బ్రాహ్మణు పలికినందులకు
పల్లికొండ రఘుపతి పలికె నా వేళ
వల్లవుల పురోహితుడు వంశాబ్ధి
చంద్రుడు

“మాకావర్ణుల మల్లయ్యను మరి వేగ
పిలుపుడి”

అతివేగ పిలిచిరి ఆ పనులవారు
జాతకము చదివెను జనులెల్ల యెరుగ

పాపనూక ఇల్లు వెడలిసచో పుట్టింటి సిరి పోవునని జ్యోతిష్కులు చెప్పుట

“కాటమరాజుపుటక కని వ్రాసినాను   ధరావతి పెద్దమ్మకు ధరణిగండమాయ
 నేటవును నామాట నిఖిలంబు లెరుగ   పొలితి నక్షత్రాన పులి అయి పుట్టెను
 కల్యాణాన బుద్ధెను కాటమరాజు   తల్లిగండాన తండ్రిగండాన
 నల్లనివాడు నీలవర్ణము గలవాడు   ధనముగండాన ధాన్యముగండాన
 కాటకోటి లింగముపేరు కాటమరాజు   గోత్రముగండాన కులముగండాన
 కోటానకోట్టును కొలతురు అతని   యిరవారుల గండాన యింటి జన్మించె
 తాతతండ్రులనాటి తరముగాని పగలు   ధాత్రీశ వకమాట తగనూపు వినుమ
 భూతలంబున రిపుల పరిమార్చు నితడు   ఆ పాప పుట్టిన అయిదు దినములకు
 అప్పుడు వ్రాసినాను అవనెల్ల నెరుగ   మీ అయిదుగురి తండ్రులకు
 పాపను గన్నతల్లి పణతి పెద్దమ్మ   అమ్ములు నాటి
 ప్రేమతో సిరిదేవి పేరుబెట్టింది   చిత్రఖాను సంవత్సరమున కత్తులు
 పల్లవపాణి జన్మంబు ప్రజలార వినుడ   నాటి
 పొల్లుణమాసంబు బహుళ బుధ   చిత్రజల్లుగ పోరి చెల్లి రయిదుగురు
                                          వారమునాడు   బుధవారంనాడు పుట్టెను భూపాల
 నాలుగో గడియ జమిలి నక్షత్రమూన   వినుమ
 పుట్టుక బుధవారమునాడు పట్టపగటివేళ   లేదనరాదు కీడు లెస్సగాధయ్య
 చెడ్డ నక్షత్రాన జన్మించె పాప   యిచ్చిన వారిండ్లు యిలమీద క్రుంగు
 పుడుతానె పాపమ్మ భూమి దన్నింది   పుచ్చుకున్న వారిండ్లు భూమ్మీద
 ధీరుత పెద్దురాజుకు భూమిగండ   కలుసు
                                          మాయ   ఎదురిండ్లు మనవు యేక పుణికె
 అటువెనుక విషపు నక్షత్రమూన   పాపకు
 పుడుతానె పాపమ్మ ధరణి దన్నింది

విధి యంతో బుద్ధైను వినపయ్య
 చెల్లెలు
 మధ్యానాన పుద్దైను మగువ పాపన్న
 కదయ్య నగరు వెళ్ళసీయంగరాదు
 మంచిది గాదయ్య మనువిచ్చినప్పుడు
 కొంచెపడుదురు మీరు గోకులాధీశ
 ఇంటనే వుంచుకోండి యిలువెళ్ళకుండ
 మాటవాసి దక్కదు పెద్దరికము లేదు
 రాజలక్ష్మి తొలుగు నగురెళ్ళినపుడె
 పూజలక్ష్మి తొలుగు ఘట్టింటివారికి
 అత్తవారియిల్లు అభివృద్ధి అవును
 చింతలు తోచును సిరి తొలగిపోవును
 కడపదాటి పోతేను కన్నవారికి

నమ్మిరాదు

పుడమీశ పాపను పుట్టింటనే వుంచి
 ఇల్లటముగా వుంచి యింటనే పెండ్లి
 చెల్లెలు పాపకు పెండ్లిచేయుడి మీరు
 ఇల్లటము వుంచితేను యిచ్చినవారికి
 పుచ్చుకున్నవారికి చల్లగా వుండును

చల్లగావుండును సరిగాను యిండ్లు
 నారికేళములకు నీరు నడిచిన యట్లు
 తిరుమందులు వల్లవులు చిరకాల
 ముందురు”

పౌరోహితుల మాటలకు భూపాలు
 దైతన్న
 “సిరిదేవి ఓ యమ్మ మీ చిత్త
 మేమనుచు

ఏమి ముందరిబుద్ధి యెటువలె
 వుండునో

సోమశేఖరుండు ఈరీతి జేసెను
 పాపను

పాపపు బ్రహ్మదేముడు పాప
 నూకమ్మకు

శాపంబు బెద్దైను చెల్లెలికి తొల్లి
 ఎలమితో నా నగుర యిల్లటముగాను
 చెల్లెలికి పెండ్లి సేయుదు తల్లి
 కొమరగిరి వున్నాది అడుగవలె మీరు”

ముప్పైమూడు నేలకోటలు మూడు వుంతురు యిల్లిటము వుంచు కొమరక్క
గడిదుర్గాలు అనుమానపడవద్దు అక్కరో నీవు”
యెచ్చుగా నాకొమాళ్ళు యేలుచున్నారు అని యిట్లు సిరిదేవి ఆడు మాటలకు
పరగంగ దొనకొండ పారుపత్యమ్ము సిరిదేవి మాటలకు కొమరమ్మ -
సకల సంపారంబులిత్తు శిరసెత్తి చూచి
అరమర లేదు వో అక్క కొమరక్క చిచ్చువలె మండి చేసె కోపమ్ము
పరగంగ చెరుకున పండు పండిన
యట్లు

కొమరక్క నిష్ఠురోక్తులాడి నిరాకరించుట

“ఏమి మాటలాడేవు యీరీతి సిరిదేవి కలవారు కలవారు వియ్యమందితేను
నేరని మాటలాడేవు నీతియు మరచి రేలబూసి తంగీడు వరిగినయట్లు
పడుచు నడగ వస్తేను పంతమాడేవు కలవారు కలవారు వియ్యమందితేను
ఎడపగా కత్తూర్తి మాటలాడేవు పాలలో పంచదార కలిపినట్లుండు
కలిమిగల వారయితే కడు పేదవార్ని కలవారు పేదవారు వియ్యమందితేను
పలుచగా జూతురు బహువిధంబులను నయముతో నల్లచెరుకుగడకు చిరుచేదు
వుదాసిన మాడేవు వుండదగదనుచు పుట్టును
అదిరిపడి అగ్నిలో నెయ్యి జల్లినయట్లు కలవారు పేదవారు వియ్యమందితేను
చేసె కోపంబు కొమరమ్మ యెంతయిన అరిచేతి బెల్లము చిరుచేదులగును
ఏమి మాటలాడెదవు నాతి సిరిదేవి కలవారు పేదవారు వియ్యమందితేను
కలవారు కలవారు వియ్యమందితేను పాలలో పచ్చివిషము కలిపినట్లుండు
కలిమితో కాకర కరనల్లినట్లు న్యాయము గాదు నీకు సిరిదేవి
కలవారు కలవారు వియ్యమందితేను కలిమి బలిమి చేతకలిగినవారు
ఏలాగు నడిచిన యీడు జోడవునా ?

పంచదార పందిట పాలవాన కురిసిన
యట్లు
కొంచవడక మీరు కూడుండరమ్మ.
పేదవారముగాన నీకు ప్రియము
లేదాయె

కాదని నడువను కడవారమటవె
కాకుంటె నీవిత కాకపడనేల ?
నాకు నిఘారంబు వద్దు సిరిదేవి
మావంటి పేదవారు మాకు లేరయిర ?
మీవంటి కలిగినవారు మీకు కలరమ్మ.
చవుక జేస్తేవి నన్ను యీ
సఖవారిలోన

అన్నమారు అని నేను అడుగవస్తేను
చిన్నమాట లాడితివి సిరిదేవి నీవు
అడిగితే యిప్పుడు అయిన కొదవేమి ?
పుడమిని పల్లికొండకు బుద్ధి లేదాయె .
ఏనుగమీది వార్ని నున్న

మడిగినయట్లు
చనువులేని చంక యెక్కిన
సామ్యమాయె నమ్మ
పంపాద్రిలో అన్నలకు పాయడెరువు .
లాయె
పంపు లేర్పడి పోయిరి
పంచకాండాలకు

కొమరక్క తన అన్నలను తలచుకొని వలపోవుట

శ్రీకూర్మము జోయెను సింహాద్రి
అన్న

శ్రీకూర్మ మనియేటి పట్నము కద్దు
ఆ శ్రీకూర్మములోన పెరుమాళ్ళు
అనే దేముడు గలడు

చోరులు దేముని సొమ్ము లెత్తుగపోగా
నంబుల వెనుక వేసుక పోట్లాడి చెల్లెను
సింహాద్రి అన్న

నా సైదోడు ఆక్కడ సమసిపోగాను
సాగెను నీమాట సాగలేదు నామాట

పోకుమన్న కల్యాణము పోయె

పెద్దన్న
కానుపులకొరకు కల్యాణమ్ము బోయిరి
కల్యాణము పోయిన వెనుక కలిగిరి
బాలలు

బాలలు కలుగుతానె బంధువుల
కతియడాయె

కులపగలు గావు అంశకు గోత్రపగలు
కావు
మారాచవారికై మరి దండువెడలి

వారి కేతవరాజు మీద వరిగె పెద్దన్న
నా సైదోడు అక్కడ సమిసిపోగాను
సాగెను నీమాట సాగదు నామాట
ఏనుగనాథు కొండకు పోయెను యర
నూకఅన్న

ఏనుగనాథు కొండపడమట

ఎర్రభూపతి బలముమీద
ఎరుకల యేనాదుల యెనక వేసుకొని
వెంటబడ్డ బెబ్బులిని వెనకవేసుక
మరియు

మంద జొచ్చిన బెబ్బులిని

మళ్లి పట్టియ్యక

రాజరాజు కదసి రాంగ మధ్యకలన

ఏనుగ ఏనుగను ఎదిరించినట్లు

సామజంబులు రెండు సరిపోరినట్లు
చెలగుచు చెండాడి చేకత్తి నపుడు
పుర్విపై పుటమెగసి పురుకున వచ్చి
చిమ్మించి రొదచేసి చీకాకుపరచి
కేడించి యెర్రభూపతి చెయ్యి కళమున

దప్పుక

కదసి యెర్రభూపతి కదనవిక్రమశాలి

చేరి ఫిరంగిన నరికి చేకత్తి ని జాడించె

రెండుపోట్లు నాటి రొదబెట్టుచు ధర

మీద

కదిస్తే జముదాశమున పొడిచి కైవాలె

కమ్మ

సైబోడు అక్కడ సాగిపోగాను
సాగెను నీమాట సాగదు నామాట
నున్నబెజవాడ కొండకు పోయెను నల
నూకఅన్న

నున్నబెజవాడ యేలేటి నూకరాజుల

మీద

కంచుకు పెంచుకు అంకల గాజుకు

సుంకము లేకుండ పోట్లాడి చెల్లె

మాయన్న

నా సైదోడు అక్కడ సాగిపోగాను

సాగెను నీమాట సాగదు నామాట

అన్నలకు తమ్ముడు ఆ పోలురాజు

శ్రీరంగము పోయెను శిముడు

పోలురాజు

అల శిలావంతుల అతివేగమునను

ఎరవొప్ప చోడాని వెట్టికి బద్దె

వెట్టి శాయగలేక యేగురు జంగాలు

పోలురాజు మరుగుకు పొందుగా

వచ్చిరి

మరుగు జొచ్చిన జంగాల మళ్ల

బట్టియ్యక

మందకు వెనుబలిమియైన మసిలి

నాయని బిలిచి

ఏడు ఎద్దుల మరియును కల్లందుల

మరినాయుని బిలిచి

అదివిష్ణు బొల్లావును తోడై న గూర్చి

భక్తితో జంగాల పర్వతం బంపె
చోడాని మూకలు తొడరి మీదికి వచ్చె
మంచుదండి బోయమూక మంద
మీదికి వచ్చె
ఆళ్వాలు ఏనుగులు ఆదికొని దండు
వశువుల మందమీదికి పయనమై
వచ్చిరి
మందమీదికి వచ్చిన బాణములు
మర్రిమీద బడెను
మర్రిమీదికి వచ్చిన బాణములు మంద
మీద బడెను
మందమీద బడిన చిచ్చు చిలకల
మర్రి మీద బడెను
మర్రిమీద బడ్డ చిచ్చు మందమీద
బడెను
గొరిసెలు కాలంగ ధేనువులు
కొమ్ములు వగ్గెను
కొమ్ములు కాలంగ ధేనువులు
గొరిసెలు వగ్గెను
దొడ్డి దేవళము సందున దొడ్డరాజు
యుద్ధము
మంద దేవళము సందున మన్నె
తిరుమందులు వరిగిరి

కొమ్మల పొడవున గోపాలకులు
చెల్లిరి
ఆకుల పర్వంతము యాదవులు
చెల్లిరి
మర్రిపొడవునా పీనుగలు మడియ
పోట్లాడిరి
జంగాలకొరకు మంద లింగవీడు జేసె
బత్తులకొరకై మంద ప్రాణధార పోసె
శిలామంతుల కొరకు మంద శివ
ధార పోసె
వడియబత్తుల కొరకు మంద వరుగ
పోట్లాడి
నా సైదోడు అన్నలు అందరు
చల్లగా వుండేను
సాగును నామాట సాగదు నీమాట
సరిపాలు యిచ్చిరి సమముగా నాడు
నాటి చనుమానము నేడేల వచ్చు
అన్నలు వుండేను నాకెవరు అడ్డ
మాడేరు
మా అన్నలుంటె మిమ్మడగవలెనా ?
అయెను మీకింత అనుమాన మేల ?
ఇంటనే వుంచుకోండి యిలువెళ్ళకుండ

బంటుపంతము గాదు పాప నీయ
కుంటేను

చలిమిడి బలిమిడి చెల్లదెవ్వారికి
కలిమికొంది చిన్నెలు కాదటవె
భువిని”

అని కోపము జేసి కొమరక్క లేచి
గుణమాడుకోపమ్మ కొడుకు.....
పల్లికొండ పెద్దలార పదరయ్య
యనుచు

వైశమే కొమరక్క వారినగరు
వెళ్లిపోగ
మర్లవారి పిళ్ళయ్య మర్ల మల్లయ్య
కు సరించి కొమరక్కను కూర్చుండ
బెట్టిరి

సిరిదేవి అయితన్న చిన్నబోయిరంత
అరయంగ బ్రాహ్మణులు, అడుంగంగ
సాగిరి

“ఇల్లటమంటేను యిన్నినేరములు
చెల్లబో కొమరక్క చేసె కోపంబు
మేనత్తగాగాను మెచ్చక పోయె

తాను యిటువలె పోను ధర్మము
యెట్లు

కాదనరమ్మ మీరు కల్లగలవార్ని
మన రెంకిండ్లవారము లెన్న వుంటేను
నిండిన బలగము యెడబాయలేరు

తల్లిదండ్రులమారు తామని వుంటిమి
పల్లికొండ పాదమూన పాపనిచ్చేను
కొమరక్క యిటువలె కోపంబు జేసె
సీమలో యిల్లటము వుండేది లేదు

ముందర బుద్ధియేమి యెరిగింపరయ్య
పొంగుచు చెప్పరయ్య భూసురులార!
మాతోడి బెరిగిర గురారత్ననిధిని
పుడమిని యారీతి లేదాయె
భూసురులార:

ఇందుకు బుద్ధియేమి యెరిగింపరయ్య”
పండుముల బావతో పరగ అయితన్న
సమ్మతముగా బలికె ధర్మసాక్షిగాను
అమ్మతో వకమాట అనుమానమేల
సమ్మతంబుగా బలికిరి ధర్మసాక్షి
యుగాను

పాపనూకను మేడలోనుంచుమని బ్రాహ్మణులు
అయితన్నకు చెప్పుట

“ఈదేరి పాప వారియంట వుండేను ఎడతెగదు దోషంబు యాదవరాజుకు

కన్నెముదిసి నగర వుంటేను కారాదు
మీకు
కన్నవారికి నమ్మిరాదు కడమేడ
వుంచుడు
నిమళమయ్యేరు సీతియు బోవును
ధర్మవ ర్తనగల తగ రాజుచెల్లెలు

వుసురుమచుచు నగర వుండగా రాదు
కసువుకుప్ప కాలిన కై వడినుండును
అప్పల చెల్లెండ్రకు అతిసొంపు లేదు
ఏప్రొద్దు యెడలేదు మగువ దుఃఖంబు
చెల్లెలిని మేడ బెట్ట"మని చెప్పిరి
బ్రాహ్మణులు

పాపనూకకై అయితన్న దుఃఖించుట

వల్లపుల అయితన్నకు వచ్చె కన్నీరు
గోడుగోడున అడలి అయితన్న
కుంభిణిమీద వరిగె
వాపోవుచు అయితన్న వో చెల్లెలా;
యనుచు
పాపిష్టిదైవము పగవార్ని కలిసె
ఆపడ బెట్టెను అయ్యయ్యా యనుచు
“ఇటువలె వ్రాసెనా ఈశ్వరుడు నీకు
కొమరక్క యిటువలె కోపంబు జేసె
సీమలో యిల్లటము వుంచింది లేదా;
ఇటువలె జెప్పిన వినదాయె కొమరక్క
బావరో వో బావ; బలభద్రశయన;
అనాగతము యేవ్యము అంతయు
తెలుసు
తేటతెల్లముగాగ తెలిసినవాడవు
వినిపించు వో బావ వృత్తాంతమెల్ల

రక్షించ పోషించ రఘుపతివి నీవు
దీవించ బ్రతికించ దేవుడవు నీవు
తల్లిదండ్రులమారు తమ్ముల యీడేర్చి
వల్లపుల తిరుమందుల వరుషతో నీవు
బల్లిదుడ యీవరకు బ్రతికించినావు
ఇల్లట ముంచితే యెంత దోషంబు
రాబోదు వినవ న్యు; రఘుపతి నీకు
అంబా; యని చెల్లెలు ఆడలంగ నేను
మేరువ చందనాలమేడ ఎట్ల పెడుదు
తొలగక తనకును దోషంబు వచ్చును”
అని కరకంఠుని దలచి అయితమరాజు
“ఎనయంగ సదాశివుని ఏమనవచ్చు;
ఎడజేసెను శిముడు ఇందరిలోన
పాపపు దై వంబు పాపనూకమ్మును
కాపాడక పోయెను కనకమేడ బెట్టెను

ఆవులన్న ఎరుకలేక అబ్బుపు

చెల్లెలిని

భావించి మేడబెట్ట భావ్యంబుగాదు

కాటమరాజు ఎరుకలేక కవకమేడ

బెడితేను

మాట తనకు వచ్చీని మాధవునిచేత

తాలిమి గలయట్టి తన చెల్లెలిని

ఏలాగు మేడవుంతు ఎడవాసి చెల్లెలిని

అంత్రమేడ నెట్లవుంతును వో యమ్మ

సిరిదేవి:

కత్తిని ఎరుకలేక కల్యాణపు చెల్లెలిని

తనకు మేడబెట్టేది దర్మంబు గాదు

దొనకొండ వారెల్లదోషమనగాను

బందికాన ఎట్లు ద్రోతు పాపము గట్టుక

అందలాలు పాలకీలు అశ్వములు గలిగి

జాలపాయమ్మున పాపనూకమ్మకు

వాలాయముగ మేడనుండ వ్రాసెను

బహ్మ

అప్పలు చెల్లెండ్లు అందరు గలిగి

నిప్పుల బడద్రోయ విహితమటె తల్లి:

ఏమిమాట జెప్పవు వెలది సిరిదేవి

కటకటా యని పాప కన్నీరుబెట్టగాను

కూటాల దొంతులు కూలక వుండునే

మాతోడ బుట్టినందుకు మరి వేగ మేడ

సదాశిముడు పాపకు సమకూర్చె నేడు

శివ శివ యని పాప శివుని

దూరితేను

దండేల కోకలు తగలబడి కాలు

వుసురుమనగ మేడ వుంచిన యవుడె

వసుధలో వర్ధిల్లదు వో యమ్మ

సిరిదేవి

పాలించి తెచ్చిన బత్తుని ఎరుకలేక

తాలిమిగల చెల్లెలిని మేడబెట్ట దర్మంబు

గాదు

వనర కాశి బోయెను వల్లపుల గురువు

పరిజాన వచ్చి పాప ఏదంటె

ఏనుని జెప్పుమ అమ్మ సిరిదేవి

క్షేమాన వుండగా తెచ్చెను గురువు

ఆతని ఎరికలేక అమ్మ నే వెరుతు

చేతిలో చెయ్యిబెట్టి చెప్పెను నీకు

అత్తకు నీకు అతడు చెప్పి వప్పగించి

పోయె

మతిగల చెల్లెలు మందలించగాను

మందసాన వేయను మందిదటవచ్చు

శివశివ యని పాప శిముని దూరితేను

ఆవులమందనున్న రాజు ఆందోళన

పడిని

ఆవులన్నకు జాబు లంపితే లెస్స

అందరి ఎరుకలేక అమ్మ నే వెరతు

బుద్ధిగల చెల్లెలు పొగలంగ నేను

మంటలో ద్రో మను మంచిదటవే తల్లి: హనుషంబు గాదు తనకు అమ్మ
కాటమ రాజుకు కమ్మలు గ్రక్కన సిరిదేవి”
వ్రాయించి ఆ మాటలకు తల్లి ఆ సుతునితో
మారు జాబులు రాక కాని మాయమ్మ సనెను
వివే

మేడ కట్టించుమని సిరిదేవి అయితన్నకు చెప్పుట

“శ్రీమంతుడ: వినవయ్య చెప్పెద సీకు నిమ్మకించి పుండదు నేడు తన
పుత్రరకాళి బోయెను పుత్రముడు మనసు
గురువు పురోహితుల మాటకు భూమీద
గురువు ఎప్పుడు వచ్చునో కాళ్ళు
ఎరుగంగరాదు నిలువపు కొమార : నేడు తనకనెను
తతికాలమురాక కాని తద్గిరావయ్యె ఎరపుపుట్టింది గుండె ఎమర్ల ముచేత
అన్నాళ్ళు పాపను ఎట్లువుంతాము : కడుపులోపలి దిగులు కడతేరదు
మన్నెడు ఆవులన్న మలమీద తనకు
పున్నాడు కడువేగ అయితన్న కట్టించు మేడ”
కమ్మలు పొయ్యేది ఎన్నడు : అమ్మాడు మాటలకు ఆ రాజునుడు
కనకమేడ ఎన్నడు :

కాటమరాజు అనుమతి కావలెనని అయితన్న పలుకుట

“నమ్మినవారి నిటుచేయన్యాయమాతల్లి: సబబుగా వ్రాసి సరసంబుగాను
అరయంగ మేడబెట్ట ఆది నీతిగాదు మంతచాలమ్మ వద్దను మందలున్నావి
పేరువేళ బట్టి పెంపాయె చేల్లెలు కాంతుంకటివాడు కాటమారాజు
జాబు లంపితేగాని సరిపోదు తనకు అన్నపేరట జాబులు అంపేరు తల్లి”

సిరిదేవి కాటమరాజుకు కమ్మలు వ్రాయించుట

పున్నమా చంద్రుని వంటి పుత్రుని   కొమరగిరి పున్నది అడుగుడని
మాటలకు   పలికె

కరుణతో బిలిపించి కమ్మలు   రఘుపతిమాటలకు రాశ్యము
వ్రాయించె   అడిగితిమి

“శ్రీ పార్వతీదేవి శ్రీగంగ బోలు   భగ్గుభగ్గున మంది పలికె
మల్లప్పగన్నతల్లి మగువ సిరిదేవి   కొమరక్క
చల్లని గోధనసంపన్నుడయిన   మేనవారిని ఇల్లటము మేముంద
సతుల వర్జితుండు సత్యచంద్రుండు   మనుచు
భూనురాశీర్వాద పుణ్యవర్తనడు   వినదాయె కొమరక్క విన్నవించినను
ఐసువన్న శ్రీపాద సేవకుండైన   వినకంటె మేలాయె
గోత్రాభిచంద్రుండు గుణసముద్రుండు   ఇల్లువెళ్ళనీయజేదు
పుత్రుని కాటమరాజును భూపాలవరుని   ఆమెతో అంచేను అలిగిపోయినది
దీవించి వచిన జయరేఖవార్త   ఆ మాటకు నీతమ్ముడు అంపించె
రవితేజు పల్లికొండ   జానులు

రాముకులగోత్రము   పురోహితులు పాపపుటక చెప్పగా
కొమరగిరి అక్కను గోత్రాలపెద్దలు   నేను
నాచకూళ్ళ నాయినికి సలవాడిపాపను   పొరపొచ్చము లేదు భూసురులవద్ద
అడుగంగ వచ్చిన ఆ బ్రాహ్మణు   కన్నవారి గండాన కాంత పుట్టింది
లందరు   అన్నలకు తమ్ములకు అభివృద్ధి
కడప దాటరాదని కళ్యాణపు   సొంపు లేదు
చెల్లని   ఆవులమందకు పురోహితులు అపజయ
ఇల్లటముగాను ఇయ్యవచ్చు ననిరి   మనిరి
పల్లికొండ భనకు భారములేక   నీవు ఏమి బుద్ధి నీతి జెప్పుదువో

మారు జాబులు వ్రాసి
మళ్ళన-పించు”

కమ్మలు వ్రాయించి కాలార్ని బిలివి
పోయి మంతనాకు ప్రొద్దు నీవు
కాలారి మారన్న : గడియలో నీవు
మారుజాబులు తీసుక మళ్ళిరమ్మనిరి
పరువున రావోయి పయనమై నీవు
చేరివచ్చి కాలారి వందనము జేసి
కాలారి పయనమాయె గ్రక్కన

నపుడు

బావ పల్లికొండ బంధువులంత
“ఆవులన్నకు జాబు లంపితే మంచిది
కావలెనని వ్రాసునో కటమరాజు
మేడబెట్టు మనునో మేరగల చెల్లెలిని
ఇల్లటము వుంచుమనునో వివరమైన
చెల్లెలిని

ఈ రెండు వివరములు రేపు
విందాము”

అందరిని పొమ్మనెను అమ్మ సిరిదేవి
బంధువులనందరిని పంపె వారిండ్లకు
నందుల సిరిదేవి నగరువెళ్ళి వచ్చిరి
వామాత్తు లందరు వారిండ్ల కరిగిరి
కొమరగిరి తావున్న గోవింద
మండపముకు

యాదవులందరు వారిండ్లకు చనిరి
గ్రక్కన కమ్మలు కాలారికిచ్చిరి
కడియాలచేత అయితన్న కమ్మలందిచ్చె
హస్తకంకణాలచేత అందెను కాలారి
ముత్యమంత చద్దిమూట అన్నము గట్టిరి
లెక్కబత్యము తీర్చి రేపుమాపటికి
తిరిగి రమ్మనిరి మారన్నను
త్వరితముగాను

కమ్మలు గైకొని కాలారి ప్రయాణము

గడియ అలస్యము శాయక గ్రక్కన
వెడలె

పడమట అరజామువేళ పట్నము
విడివి కదిలె

గంగ దేవళానికి వచ్చెను మనుడు
కాలారి

సప్త స్థానగా గంగసముఖాన నిలిచి

“నమోశివాయ నారాయణాయ
ముదమొప్ప మాకును మొదటి

వేల్పువమ్మ
తొల్లి మా యాదవులకు తోడై వుంటివి
ఆవుల వల్లమ్మ కొలిచిన ఆదిమహాశక్తి
సిరిదేవి కొలిచిన చిత్తరువుప్రతిమ
కొమరమ్మ కొలిచిన కొంగుబంగారము

అగుమంచి కొలిచిన ఆణిముత్యము

గంగ

ఆవులమందకు నేను అరుదెంచి పోయి

ఆవులన్నకు కమ్మకు అందించి నేను

మారుజాబులు గొంచు నేను మరివేగ

వస్తేను

ఎల్లుండి వేళకు దొనకొండ చేరితి నైన

భాగీరథీ! నీకు పారిగొర్ల జంపుదు

పొట్టేళ్లు బోనాలు పొందుగా జేతును”

అని యిట్లు కాలారి ఆ చోటు కదిలెను

అందుండి ఆ మరునాటి పొద్దన

అతిసంభ్రమమునను

వోరుగంటి శంభుని దేవశానికి వాయ్యన

వచ్చెను

సవుసూటిగా శంభుని సవుద్రిష్టిన

నిలిచి

”వోరుగంటి శంభుడా! వో స్వామి నీకు

ఆవులమందకు కమ్మలు అందించి నేను

ఎల్లుండి వెలివేళకు దొనకొండ

పట్నము చేరితి నైన

ముందర మంటపమునకు మున్నూరు

దివ్వెలు

ఎనక మంటపమునకు ఏనూరు దివ్వెలు

ఏప్రొద్దు శివరాత్రి వేడ్క సేవింతు”

అని మ్రొక్కి కాలారి ఆ చోటు కదిలె

మరునాటి అగువున గునుకుపరుగున్ను

తన పొడవు తంగేళ్లు తను దాటుకొనుచు

గునుగు పేరెమున కాలారి గుండ్లకమ్మ

దాటి

కొచ్చెర్లకోటకు గొబ్బున వచ్చె

శితవులు కూసేటి చినలంకలో వెళ్లి

బెబ్బుళ్ళు కూసేటి పెదలంకలో వెళ్లి

చంద్రమాకులలో వెళ్లి సాగెను

కాలారి

చిలకచర్ల పాయ, సిద్ధేశ్వరుని కనుమ

కుంతనాలమ్మ కనుమ, మరికొర్ర

పోలూరు

ఏనూతల పాయ, ఎలుగుల బయలు

చన్నీళ్ళ చెలమలకాడికి మారన్న

చయ్యనవచ్చె

అచ్చట కూర్చొనెను అవుడు కాలారి

దేవుని ఆవులు నీళ్ళకు వచ్చిన

జాడలు జూచెను అన్నకాలారి

మొఖమార్జనము జేసె కాలారి మారు

తిన్నగా తిలకము దిద్దెను నుడుట

ముత్యమంత సద్దిమూట అన్నము

విప్పెమ

మూట అన్నము మూడుపాయలై

వుండె

వకపాయ అన్నము యర్రంగ వుండె

వకపాయ అన్నము పచ్చంగ వుండె

వకపాయ అన్నము భాగాను వుండె

అన్నమువంక జూచి కాలారి
 ఆశ్చర్యపడెను
 చెల్లెటో యీ అన్నము యేమిసేతు
 ననుచు
 వకపాయ అన్నము జలధిలో గలిపెను
 వకపాయ అన్నము పక్షుల కిచ్చినాడు
 వకపాయ అన్నము మత్స్యాల కిచ్చెను
 వకపాయ అన్నము తానారగించెను
 సద్దిదిన్న గుడ్డ జలధిలో గలిపె
 తెల్లని నీళ్ళ చెలమ చేకుల పాయ
 కూరపెంట రాచయముల వద్ద
 రాజుమంద లుండగాను
 ఆవుల జాడలు జూచె అతివేగ కాలారి
 అతివేగమున వచ్చెను ఆవులమందలోకి
 తొంభైకోట్ల నర్రావుల తుల్లమిగ
 జూచె
 ఎనభైకోట్ల నర్రావుల వేగమె జూచెను
 మూడుకోట్ల బోదావుల ముదమొప్పు
 జూచి
 ఆడాడ నిలచి వచ్చె అన్న కాలారి
 బొల్లావు బసున్నను భోరున జూచి
 చల్లవారి పుల్లెద్దును చయ్యన జూచి
 మల్లవారి మట్టెపెయ్యను మరి వేగ
 జూచె
 ప్రొద్దువంక చూడని భోగావతి
 కన్నెల

ఎద్దువంక చూడని యాపారి కన్నెలు
 అంటోతువంక చూడని అన్నెకారి
 ఆవులు
 అడుగుసన్నాలు అద్ది నర్రల జూచి
 పిక్కలు సన్నాలు పిగిలిన నర్రలూను
 కొమ్ములు సన్నాలు గోస నర్రలును
 సన్నాసిఆవులు సలుగు దెద్దులును
 మముచుల మాచకమ్మల మరి వేగ
 జూచి
 ఆవుల పెయ్యల అతివేగ జూచి
 గోవుల గోపాలకుల గొబ్బున జూచి
 నడిమందకు వచ్చే వేళకు నడిరాత్రి
 యాయె
 ఆవేళ కాలారి ఆలోచన జేసి
 ఆవులన్నకు కమ్మలు ఈశేళ
 అందీయరాదు
 రేపు ప్రొద్దున కమ్మలు యితాము
 అరుచు
 ఆరాత్రి కమ్మ చెన్నమనాయునివద్ద
 గ్రక్కున నిద్రించె కాలారి మారన్న
 ఆ రాత్రి ఆవులమందలోన
 కాటమరాజు
 నలభై నాలుగు స్తంభాల నామదీరు
 గుడారు
 ఇరువై న నాలుగు స్తంభాల
 హిమకై తరువు

పదహారు స్తంభాల పందిరిగుడారు
పందిటి గుడారుక్రింద
ముప్పైమూడు స్తంభాల ముత్యాల
పందిరి

ముత్యాలపందిరి క్రీనీడ దేవేంద్ర
అడగు
దేవేంద్ర అరుగుమీద కొలువుదీరి
వుండెను

కాటమరాజు మరది పద్మనాయుడు
భట్టు చదువంగ బ్రాహ్మలు దీవిచ
జట్టు తమలోన సాదనలు చేయ
రంభనాట్యములాడుచు
రమణతోడుతను

ఆటపాటలవార్ని అందర్ని రమ్మని

అంతట రెండుజాములు ఆట
ప్రొద్దుపోయె
కొలుపు చాలించెను కులదీపఘనుడు
జలక మొప్పుగ నాడి శంభుని

పూజచేసి
విమర్శతో రాజు వియ్యాలు తాను
అమరంగ బోంచేసి అందరు లేచి
పరువమైన పువ్వుల పానుపుమీదను
వరుసతో కాటమరాజు వనర నిద్రించె
నీరుబుగ్గ కంటికొనలకు నిద్రమునవచ్చె
కలవలపంటి కన్నులకు కప్పెను నిద్ర
చేమంతిరేకుకన్నులకు చేమనిద్ర
నచ్చెను

వాలారికన్నులకు వచ్చెను నిద్ర

కాటమరాజుకు దుస్స్వప్నమగుట

కలగని మేలుకొనె కాటమరాజు
నడుము నక్కున విరిగి నాయుని
బిలిచె
“నాయుడా వింటివా నా చిన్నిమరది
వో అయ్య వినవయ్య వొక

విన్నపంబు
కటార్ల బల్లావరము: కాణాచి
కా... యప్ప :

గూడూరు భండ, ఆత్మకూరు
బంతులు :

ఆశేటి మరది పద్మనాయుడా :
కులమున యెలమనాయుడ, చెలిమిని
గొల్ల

చెలికాండ్లచి త్రమా : చెరుగునపైడి :
నాదిండ్ల పెండ్లికుమార నా చిన్నమరది
ప్రతిహాలభై రవ, కమలనాథాయణా :

మంతనాలచిలుక, మరది పద్మరామవా : కన్నకల చెప్పసాగెను కాటమారాజు
ఎన్నడు కలగన్న వేగంబె మరతు “ఏమి చెప్పదు నాయుడ యేమందు
ఈరాత్రి కలగంటి యేమి చేయుదు నేను

నాయుడా : మన మందచుట్టార గుడార్లు పన్న
కలగన్నప్పటనుంచి కాలు నేల బొందదు కలగంటి
గుండె పగిలి కడుపువో మన మందలో కోడెలు యెద్దలు

గుబులుకుడిచీని గుంపులుగూడ కలగంటి
తలగడదిండ్లును త్రాచుపాములై ఆవులు పెయ్యలు అడల కలగంటి

పొర్రెను చున మందమీద సన్నని సోనవాన
పరచిన మల్లెలు పాములై పొర్రెను కురువ కలగంటి

ఎడమకన్నదిరెను వెన్ను జాలుపుటైన మన మందకు తూర్పున బిళ్ళలబోడు
కుడికన్ను అదిరెను గుండె జాలిపుటైన పుట్ట కలగంటిని నాయుడా నేను

జాముజాముకు వళ్ళు జాలుపుట్టింది మన మందలో వున్న ఆబోతుచెల్లెలు
తనకు అర్లచ్చ మట్టిపెయ్య

కలగన్నప్పటినుండి కాలు నేలబొందదు మందలోపల వెళ్ళి మళ్ళి మళ్ళి
తనకు కన్నీరు తరగదు నాయుడా” చూచుచూ

అని యిట్లు కాటమారాజు ఆడు ఎదురున్న బిళ్ళలబోడు ఎక్క
మాటలకు కలగంటి

విని యట్లు పద్మరామవుడు ఇట్లని అంతలోనే తాను అశ్చర్యముగాను
పలికె: కల్యాణపు చెల్లెలు కన్నీరుబెట్టు

“బావరో ఓ బావ కాటమారాజా: కలగంటి

ఏమి వార్త వింటివి? ఏమి కలగంటివి తల్లిగర్భమున తాను జనియించి
సీవు కన్న కలలు మాకు జెప్పినను ఎన్నడు నాచెల్లెలి గురుతెరుగను
తెలివిగా విప్పేను తెలిసినట్లుగాను” నాయుడా

అని యిట్లు పద్మనాయుడు ఆడు కన్నెపాయమున కట్టకట సురభి
మాటలకు

బోడెక్కి అంబోయని బోపెట్టి   నాయుడా ఆ కల నాతోను జెప్పుమా”
                                          కలగంటి   అని యిట్లు కాటమరాజు ఆడు
 తోళపు కలగాదు నీకః తోచిన   మాటలను
                                          మాత్రము   నడుము నక్కున విరిగి నాయు
 మన డేరాలచుట్టుక ధేనువులు   డిట్లనియె:
                                          అడిలించి యేమో

పద్మరాఘవుడు కాటమరాజుకు కల విప్పిచెప్పుట

“ఏమి జెప్పుదు బావ యేమందు నేను   మగువల కన్నీరు మడుగులై నిండు
 మనమందకు డేరాలు పన్నినందులకు   మనమందకు తూర్పున బిళ్ళలబోడు
 మన అమ్మ వున్న ధనముకొండకు   పుట్టినందులకు
                                          పడెగదె కలలు   ఆ బోడు మేడకు పడును భూపాల
 మన మందలో ఎద్దులు కోడెలు   చంద
                                          గుంపులు కూడినందులకు   మన మందన వున్న ఆబోతుచెల్లెలు
 గుత్తమైన ధనముకొండ గుండుమూక   అర్థ చామటపెయ్య
                                          లగును   మందలోపల వెళ్ళి మళ్ళి మళ్ళి
 అవులు పెయ్యలు అడిలి నందులకు   చూచుచు
 పాపమ్మ చెలికత్తెలు భామలందరును   ఎదురున్న బిళ్ళలబోడు యెక్కి
 లేతమామిడి చిలక, రెడ్డివారి కొండ,   నందులకు
 కమ్మవారి గౌరమ్మ కాంతలాదిగను   చెల్లెలు మేడయెక్క పంతమున్నాది”.
 ఎంతైన కోమటివారి యెలనాగ   కడువేగ నాయుడు కలవిప్పి నపుడె
                                          మొదలు   తాగన్న కలలు చెల్లెలికి నాయుడా
 చేడెల కన్నీరు చెరువులై నిండును   తార్కాణమాయె
 శ్లోతల కన్నీరు కాల్యలై పారు

నిప్పులలోన నాయుడా నెయ్యి జల్లి
నట్లాయె
తనలోన దుఃఖము తలపోయగాను
కలజెప్ప కలవిప్ప కడు తెల్లవారె
చంద్రుడు గూకెను చుక్కతాళి బొడిచె
కుక్కుటములు యెలుగె త్తి కూసె
నంతటను

కొండతూర్పున నిలచె కోరి
భాస్కరుడు
జనుడుదయాద్రి యెత్తిన యపుడు
యాదపకులపతి మొకమార్జనము జేసి
అతివేగ సంద్య అనుష్ఠానము దీర్చి
తివాసిమీద ధీరుడు కూర్చుండగాను
దొనకొండ కాలారి తురుతురాగాను
రాచమంద కంపటిలు కాలారిని చూచి
రాజుతో చెప్పిరి రాచకంపటిలు
కాలారి వచ్చెనంటేను కాటమరాజు
తమ్ముడు సంతోషపు జాబులు తనకు
అంపినాడనుచు

రమ్మని సెలవిచ్చె రాజునలనన్న
కాలారి మారన్న గ్రక్కున వచ్చె
ఆవులమందరాజుకు అస్తములెత్తి
మొక్కినను
ముకుళిత హస్తదై ముందర నిలచె
కాలారిని జూచి కాటమరాజు:

“దొనకొండనుండి తురుతుగా వస్తవి
ఘనవేగ జెప్పుమా కాలారి నీవు
జేమాన వున్నార ధనముకొండ
రాజులు
సోముకులగోత్రము శుభమై వున్నారా:
బంధువులు అయితన్న పల్లికొండ
రఘుపతి

నందుని సిరిదేవి నాతి కొమరమ్మ
లెస్సగా వున్నార వోయి కాలారి
పోచయ్య ముమ్మయ్య పుత్రమారాజు
అన్నలు తమ్ములు అతిసంబ్రమునను
వున్నార జేమాన వోయి కాలారి
ప్రజలు ధనముకొండ పట్నపు
వర్తకులు
విజయమున మంత్రులు వీరంత లెస్స
వున్నారా ?
చెల్లెలు పాపన్న జేమమా కాలారి
తల్లి నాచెల్లెలిమీద దయవున్నదో
లేదో ?”

ఆవులన్న అందరిని అడిగిన యపుడె
“దేవేంద్ర వైభోగ దినకరతేజ
వినవయ్య ధనముకొండ వీరు వారనక
జననాథ అందరుజేమాన వున్నారు
కడమవార్తలన్ని కమ్ములున్నావి”

కాలారి కాటమరాజుకు కమ్మల నొసగుట

కడువేగ కమ్మల గ్రక్కున నందిచ్చె

లక్కముద్ర కమ్మలు దీసి రాజు

నలనన్న

చంద్రికవాలాకు చయ్యన గీసి

చంద్రశేఖరు జూచి చదివె నావేళ

ధనముకొండ సమాచారపు కమ్మ

చయ్యన చదివె

పరువడి యాకమ్మ పొరంగ చదివె

మనసున వుంచుకొని మాధవుడు రాజు

అమ్మవ్రాసిన కమ్మలకు ఆశ్చర్య

పడెను

పరకార్య మయితేను పల్లికొండ పేరు

నరనాథు అయితన్న నాపేరు వ్రాసు

వ్రాసింది సిరిదేవి వలపోతకమ్మ

తలపోసె నప్పుడు తన మదిలోన

మరివక కమ్మను మరివేగ నందుకొనె

బావ పల్లికొండ బలాధికులును

అరునూరు పెద్దలందరు నపుడు

గోత్రాల పశిణికుండ కొమరమ్మ

గనుక

వెండిది పోగునూలు వెయివేల వర

హోల ముడుపులు గాంచె

పైడిది పోగునూలు పదివేల వరహోల

ముడుపులు గాంచె

నూలుది పోగునూలు నూరువేల వర

హోల ముడుపులు గాంచె

పైడికడియాల చెల్లెలు పాపను

మనుమడగవచ్చిన జాబు మరివేగ

చదివె

కలకల నవ్వెను కాటమరాజు

పుక్కిట కర్పూరతాంబూరము

భూమిపై చెదరంగ నవ్వి

“నాయుడా వింటివా నా చిన్న

మరడి

కన్నెపాయమున నా చెల్లెలికి కంక

ణము కలిగె

కాలిగోరు బోయె కల్యాణము కలిగె

బాసికము కలిగెను బ్రహ్మముడి కలిగె

వాలాయముగ చెల్లెలికి వ్రాసెను

బ్రహ్మ

సతిపతినాయము చక్కనాయె

నాయుడా

కాశికావడి మోసిన కలుగు సొర్లంబు”

ఆత్మ సంతోషమున ఆ జాబు

చదివెను

సుడియవచ్చె మేలుకీడు కానంగలెడ
మరివక కమ్మను మరివేగ నంది
చిటికెనేల యాకమ్మ జిరున దీసి
పెనుబాము యాకమ్మ పేరు సాగదీసి
బంతివెంటను వ్రాలు పారంగ జడివె
పాపను మేడబెట్టమనిన కమ్మను మరి
వేగ జడివె

చదువలేక యాకమ్మ చదురుపై విడచె
కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిలసాగె
యరవలి తగిలించినట్లు యేడ్చెను రాజు
తాచేకు మంటవలె దరికొన సాగె.
మొగిలుమాని సొదవలె పొగలంగ
సాగె

కమ్మలు చదివి కాటమరాజు దుఃఖించుట

“కమ్మలు అనుకుంటి నాయుడా నేను
కమ్మలు కావు నాయుడా: కడలేని

దొనకొండకమ్మలు చదివి చదురుపై
విడిచె

శోకము

పెనగొని దుఃఖము పెళ్లగితె

మొవ్వాకు అనుకొంటి నాయుడా:నేను

నాయుడా :

మొవ్వాకులు కావు నాయుడా:మొగిలి
మాను సొదలాయె

కలగన్నందుకు కమ్మలు వ్రాసినందుకు
తలపోత లాయెను తల్లి చేసిన మేలు

తాచేకు అనుకొంటి నాయుడా:నేను

నాయుడా వింటివా నా చిన్నమరిది :

తాచేకులు కావు తాచుపాము కూనలు

చయ్యన వినరయ్య వక విన్నపంబు

చిట్టకు అనుకొంటి నాయుడా: నేను

వన్నెగా సోమప్ప వరమున బుట్టితిమి

చిట్టకులు కావు నాయుడా ? చీకిమాని

మేము

సొదలు

ఎడలేని శోకము ఇంతచేసెను బత్తుడు

కొటమరాజు పద్మరాఘవునకు కల్యాణనగర వృత్తాంతము చెప్పట

పరిణాన వుండగా తెచ్చి పాపము గట్టు జడజడ కోటివేలు భద్రకాంత లింగాలు
 కొనెను భద్రకాంత లింగాలలో బాబుడు
 మా రాచవారితో మేము వుండితిమయ్య జంగము
 పున్నెగురువు వచ్చి భూమి సంచరించి కంచుగోచి పెట్టినాడు కాలాంత
 కాణాచి సాక్ష్యము కల్యాణమున పుణ్యుండు
 వుంటిమి చెవుల మద్దికాయలు గలిగిన చెన్న
 కాశిబాటలు తప్పించి మాఅన్న సోమలింగము
 కల్యాణము వచ్చినాడు వలచేత గంట డాచేత శంఖు
 కల్యాణపట్టణములోన ఘనుడు కల్యాణపట్నాన భిక్ష మడిగినాడు
 జంగమయ్య అమ్మా! భిక్షమమ్మా! అక్కా
 ఎర్రబొంత జంగాలు వెయ్యిలక్ష భిక్షమమ్మా!
 వెయ్యి కోట్లు తల్లి! భిక్షమమ్మా! తాయీ భిక్షమమ్మా!
 పచ్చబొంత జంగాలు పదిలక్ష పిలిచి భిక్షముబెట్టిన తల్లి పిడికెడు
 పదికోట్లు లింగాల బోలు
 సూది దూరని బొంత సుంకు కోరి భిక్షము పెట్టిన తల్లి కోటిలింగాల
 మోయని జడలు బోలు
 జడజడ కోటివేలు చంద్రకాంత ఇప్పటికి భిక్షము ముందరికి మోక్షము
 లింగాలు ఏవేళ భిక్షము కాదనరమ్మ
 జడజడ కోటివేలు సూర్యకాంత అత్తమామకు వెరచిన అయిదువ
 లింగాలు భిక్షము
 సూర్యకాంత లింగాలలో చూడగల సత్యంబు గలిగినట్టి సఖియలారా!
 జంగము భిక్షము

ఇందుముఖులారః ఇదరమ్మ భిక్షము
మర్మంబు లేనట్టి మగువలారః భిక్షము
సందేభిక్షము సప్తాకోటి లింగాల

ఫలము

దేశాంతికి భిక్షము తేరమ్మ తల్లిః
వల్లవుల వనితలారః తిరుమందుల

కాంతలారః

తేరమ్మ భిక్షము దేశాంతికిపుడు.

పట్టమని భిక్షము బెట్టిన పరమేశ్వరుని
కర్పితమవును

కొమ్మని భిక్షము పెట్టిన కోటియజ్ఞాల
ఫలమవును

భిక్ష మడిగిందేకాని భిక్షమందించి లేదు
అన్న మడిగిందేకాని అన్న మార
గించింది లేదు

వాడవాడలు తిరిగి వచ్చెను బత్తిరన్న
పెందోట ముద్దమ్మ నగరి ముందర
ప్రియముతో నిలిచి

అక్కడ భిక్ష మడగసాగె అన్న
జంగమన్న

తూరుపింటి తుంగభద్రమ్మః
భిక్షమమ్మః

పడమటింటి భాగ్యవతి అమ్మః
భిక్షమమ్మః

ఉత్తరపింటి ఉత్తమురాల అమ్మః

భిక్షమమ్మః

దక్షిణపింటి భర్తదేవతా తాయీః

భిక్షమమ్మః

నడిచి భిక్షము పెట్టిన తల్లి నడలింగాల
బోలు

నారుభిక్షము పెట్టి నన్నంపరమ్మః
ఈతీరుగా భిక్ష మడిగెను ఈశ్వరుడు
భక్తుడు

క్షేమాన మేముంటిమి నాయుడా :

ఇది సిద్ధించుకొరకు

వల్లవుల తిరుమందుల గోత్రాలు

పాప వై నవై నాన

పరిపరి విధముల పాడంగ వినెను

గోత్రాలు పాడంగ గురుతించె గురువు
పెందోట ముద్దమ్మనగరు జొచ్చి
ప్రేమతో బత్తుడు

వట్టివేళ్ళ చవికెలోన వల్లవుల గురువు
పులిచర్మము పరిపించె భూతేశ్వరుండు
తనచేతి గజాశూలము ధరణిపై దించి

అరచేతి కప్పెర అవనిపై దించెను
అక్కడ కొలువుదీరె అన్న జంగమన్న

పెందోట ముద్దమ్మ, పెద్ద గంధావతి,
పుష్పగంధావతి, భూలోకసిద్ధు,
అలుగుల సురాదేవి, అక్కవల్లిభురాలు
పిచ్చుగుంట్ల మహాదేవి, విగుళ్ళ

లక్షుపమ్మ

భూలోక చెంచిత, భూవీరమల్లు

జలప్రావణ గంగు పద్మాల భాగీరథి
కమలాక్షు లేతెంచి గ్రక్కున నిలిచి
అల్లంతట నిలిచి అస్తములెత్తి
మొక్కిరి

వార్ని చూచి బత్తిరన్న వైనవైనాన
దీవించి వీభూతి ధరియించె గురువు
పెంతోలు ముద్దమ్మ పెద్ద గంధాపతి :
ఇప్పుడు పాడిన పాటలు మళ్ళి

పాడించమనెను
పాడిన పాటలు మళ్ళి పాడుమన్నవుడే
నాగుబామువంటి నడుము నక్కున
విరిగి

తనచేతి రోకలి ధరణీపై విడచి
వావారి లోపలికి వైదొలగి పోయె
వావారి లోపలికి పాపమ్మ
వైదొలగిపోయె

అప్పుడు మారాచ గంగన్న ఆడె
నొకమాట
రాచబాలల బట్టి పాటలు పాడుమనేవు
మాపాలి గురువా : నిన్నుమారాడ

వెరతుము
పరదేశివి నీవు రాచబాలలు వారు
అన్నము వస్త్రము అడగవలె గాని
శిముడు సిరితొండ నడిగినట్ల

నరమాంస మడుగు
భేళుము నీకు మేము శరణార్థి యనెను

అని యిట్లు మారాచ గంగన్న
ఆడుమాటలకు
పెందోట ముద్దమ్మ పేర్కొని బలికె
ఆడవారి తోడబుట్టు అన్న జంగమన్న
పాడవే పాపమ్మ నీకు భయమేమి
యనెను

పాడిన పాటలు మళ్ళి పాడించె
సువ్విపాట

రఘుపతి పల్లికొండ రాజులకు గురువు
నా భాగ్యవశమున రాగానె జూతు
శంఖు చక్రాలుండి సేనాధిపతులైన
పంకజ వల్లభులు పనిబూనిరాను
పచ్చల పాలకీలు పైడందలాలు
విచ్చైన సహోదరుడు యర్రయ్యారాను
బవిరి గడ్డము మంచి పక్షిణి బల్లెలు
రఘుపతి పెద్దబావకు రాచబిరుదులును
నందిట రుద్రాక్ష శంఖుగంటలును
నందుల పుణ్యగురువుకు నాయుంటు
విందు

పూసిన వీభూతి పులితోలుకాశ
పుణ్యగురువు భత్తిరన్న రాగనే జూతు
దాయాదుల మీదనే దయగలవాడు
మాయన్న పర్వతాల మల్లప్పరాజు
దేవపూజ గలయట్టి దేవశాంతి గురువు
శివపూజ బత్తిరన్నకు చెల్లెలననెను
పల్లవ గోత్రాల వంశతీలకుండు

వాలుజడల బత్తిరన్న వచ్చెనని విందు
ఎలమంచి ధరావతి ఏలు తాత

వలురాజు

వల్లవభూపతి వార్ని పాడుదును
వివరము గలిగిన వో యింతులార :
రవిచంద్రులను బోలు రాజులకు

ప్రేమ

ప్రేమతో సింహాద్రి పెదతండ్రి తనకు
ఆవ్వమాంగణ వల్లమ్మ అతివ

మాయెడల

సిరిగలుగు సింహాద్రిసీత మరిది

కూతురను

భూమెల్ల తాల్మితో పుత్రులను గర్న
కొమరగిరి మేనత్త కోడలను నేను
సిండు బుద్ధి గలయట్టి నీరజానేత్రి
దయగలుగు కొమరగిరికి

తమ్మునికూతురను

నా తండ్రితమ్ముడు నలనూకరాజు
భక్తితో నలనూకసీత బావకూతురను
రాజైన యరనూకరాజు మా

పినతండ్రి

ఆరాజు యరనూకసీతకు

అప్పకూతురను

ఆ రాజుకు తమ్ముడు ఆవుల

పిన్నయ్య

స..... పెద్దలు సప్ప .....

ఆవుల పోలురాజు పిన్నకూతురను
దేవతాపుత్రుల తెలివితో గన్న

నావాడ పినతల్లి నర్రావులనూక

తరివారి తిరమందుల దామసానివార్ని

మరువక పాడుదును మామలందరిని

చంద్రుని కళలను సింహబిరుదులూను

అందరిలో కరియావుల మాయన్న

బాడెను

నా తోడ బుట్టిన నలనన్న నీకు

నీతోడ సోమప్ప నీకు చెల్లెలను

మార్కొన్న శత్రులకు మహిపతిరాజు

కరుకు శాత్రులను ఖండించగలిగిన

వల్లవుల వారింట వజ్రాయుధమైన

కళల చంద్రునివంటి కాంతిగలరాజు

బెజవాడ పెట్టుదాడి పెయ్యలెరణయ్య

విజయుడు నాయుంట విందారగించు

పుట్టుబోగావతి పట్టపురాజు

కట్టాణి ముత్యముల కమ్మలే పంపు

కనక అందలాలు కాలిబలములును

తన యింటికి అయితన్న ధరణీశ రాను

పచ్చల కంఠము ఆ బాలలు గొలువ

రాచవిందుకు ముమ్మన్న రాగా నేజూతు

ఆర్ధు మామలకు గార్వటట్లుండు

పోరుమామిడిపండు పోచయ్య రాను

వెన్నెల చీరెలు వెండిబొమ్మలును

అన్నకొమార్తె సీరిగీరమ్మ ఆడిరా
జూతు
కలువపువ్వుల వంటి కాంతి గల అప్ప
ఆడతోడు అగుమంచి అనగ నే విందు
ఏడు తరాల వారిని ఎతకి పాడె
పాపన్న
అయ్యవంకవారిని అందరిని పాడె
దయతోను బాడెను నా చెల్లెలు తల్లి
దండ్రులను
అందలాలవారు అశ్వాలవారు
నందులచెరువు వెనక మూకలెవ్వరివి ?
వల్లవుల పెద్దరాజు ఎనిత పెద్దమ్మ
చెలియరో కైలాసము చేరుచున్నారు
వృక్షాల పొడుగున మండేటిమంట
విచిత్రముగ పెద్దమ్మకు వింజామర
ములును
తరువుల పొడుగునా మండేటిమంట
తరుణి మాపెద్దమ్మ తలమాలసేన
పన్నారు దొంతులు పద్మమంచములు
యల్ల...డాలు యలమంచి పెద్దమ్మ
ఎర్రఘంటలోన ఎగిసేటి మిణుగురులు
అవి యేమొ పెద్దమ్మకు
అక్షింతలాయె
నిప్పులలోపల నిద్రించు తండికి
పుష్పాల బంతాయె పొలతి పెద్దమ్మ
వకుసతో గోరాలు వై నవై నాలుగా

పాడెను నాయుడాపాపన్న నాడు
కల్యాణాననుండి కానక చేటుకు
వల్లవుల గోత్రాలు వరద కలియ
పాడింది చెల్లెలు
తిరుమందుల గోత్రాలు తీర్చి నెలగలచి
కురుక్షేత్రముగ నేలకూల పాడింది
చెల్లెలు
పండుములవారి గోత్రాలు పందిటి
పాలుగాను
అందరిని యాల పాడింది ముందెరుక
లేక
భూమినలెని చేటు నాయుడాపుట్టుట
ఎరుగక
కొమనాలవారి గోత్రాలు
కొల్లపాలుగాను
కల్లందులవారి గోత్రాలు కల్లుగా బాడె
పులిముద్దులవారి గోత్రాలు భూమి
పాలుగా పాడెను చెల్లెలు
తరువు నరికి మీదికి తా వేసికొవెను
ఎరుగక పాడెను గోత్రాలు యాల
పాటను నాయుడా :
ఎక్కిన కొమ్మ నిరిగె ఏమందు
నాయుడా :
పట్టిన కొమ్మ విరిగె వో
పద్మనాయుడా :

అత్తవారికి పుట్టింటికి కాని అక్కపక్షి
అయెను చెల్లెలు
సంతోషమున బాడెను ఆనయంబు వేశ
అంతట బత్తిరన్న అక్కడికి వచ్చెను
ముద్దమ్మ ఎదురుకొని ముదితలు తారు
పదివేల విధముల పాదములు గడిగి
మహిసాక్షి ధూపములిచి మంచిమాట

లాడి

అయ్యను కూర్చుండబెట్టి ఆరగించు
మంచేను

అపురూప దేశాంతి అప్పుడన్నమాట
పాప నా చెల్లెలు బలగముగలవారు
తమ్ముడు కాటమరాజు తనవారు వీరు
అమ్మపరులు కారు తనకైన తోడమ్మ
దేశాంతి యని మీరు తెలియక

పోనాడవద్దు

పోషించి వార్ని నేను తోడుకపో

వచ్చినాను

అనిన కల్యాణపువారు ఆగంబుగాను
విని విని విధియేమి విచిత్రమనుచు
పరదేశులు మీరు రాచబాలలు వారు
మరచి వచ్చి నీవు మావారు అనుట

మంచిపని కాదు

రాచకొమారుని రాచకొమార్తెను

నీకు చెల్లెలు అనకు గురువా నీతి

గాదయ్య

పట్టువస్త్రము లడుగు పదార్థము లడుగు
రాచబాలల అడుగకు రమణతో నీవు
బాషించి పలికేది ప్రమథుడవుగాక
మాపాలి గురువవని మారాడ

వెరతుము

పాపము గడించు భక్తులము మేము
అడివస్తువ మేము అర్పించవలెను
అడగరాని వస్తువలు అడగకుమయ్య
మాయా సిరితొండనివలెనే నరమాంస

మడుగు

చేయింతు మిప్పుడే శరణార్థి మీకు
ప్రాణమడిగినా యిత్తుము పరమేశ
మీకు మరి నీవు భూషణములు

మరువక అడుగు

వడలి చర్మము గనక వలచి

యిమ్మన్న

వోడక యిత్తుము వొప్పుకోవయ్య

వారు మీవారనుట వరుసగాదయ్య

వారును మేమును మీవారమే

కామ

అప్పుడు వారన్నమాటలకు అన్న

బత్తిరన్న ఏమనెను:

అప్పు: మీరు పుణ్యాత్ములు అవుగాక

యేమి:

నాతి పెద్దమ్మ నాతల్లి సిద్ధంబుగాను

తండ్రి పెద్దభూపతి ధర్మసాక్షిగాను

కాదని మముబాసి కల్యాణము
వచ్చెను మాతండ్రి
సంతానము గలిగిన వెనుక చని
పోయినారు

ఇంతలంతలవారిని ఈడేర్చవలె
ననుచు
సంతతివారము నాసైదోళ్లు వీరు
దాయాదిబలగము వీరు నాతమ్ముడు
రాజు

పాయరాని నీళ్ల పాలకులు వీరు
పాప నాచెల్లెలు బలగమునారు
అమ్మ! పరులుగారు తనకు ఆయిన
తోడమ్మ
ఎంతైనగాని ఈ బాలల విడిచిపోనమ్మ
కాంతసోముని తోడు గట్టిగా ననెను
అనెను భక్తిరన్న అతివేగమునను
కల్యాణపట్టణమంతా గగ్గోలుపదెను
పాలుపెట్టి తగువుగూర్చి భక్తిరన్నవార్ని
పరగ రమ్మనెను

యాడ వరాజు ఆ కాటమరాజు
విధము తొల్లి చెప్పిన వివరము
వినగదరయ్య మీరు
వీరితండ్రి పెద్దిరాజు వీరకుంభిణిమీద
చేరి పగవారితో చెల్లినవెనుక
తన ప్రాణవిభునిమీద తల్లి పెద్దమ్మ
గొనకొని నిప్పులు గుండానకు ఖోవుచు.

ఏడేండ్ల కాటమరాజును వినాళ్ల పాపను
ఁడిబరచి యెత్తుక వప్పగిస్తాను
అయిదుగురు అన్నదమ్ములు యాదవ
రాజులు
పెద్దవాడు సింహాద్రిరాజు ఆ
పెద్దభూపతికి
యదుకుల్వేరుండు యరనూకరాజు
నలనూకరాజు పోలురాజు నామరుదులు
వీరు

వల్లవగోత్రము వంశమువారు
వలరాజుసంతతి వారమని వచ్చి
బాలల నిమ్మని పట్టిరా మిమ్ము
తా మణిగిన గుండేన అగ్గి పుట్టించి
తాను సాక్షి పలికించి తగవు మెప్పించి
కలుపొన్న పూయించి కలుకోడి
కూయించి
కలునంది రంకె గ్రక్కున వేయించె
నైన

మద్దులు మారేళ్లు మరి సాక్షి
ఇప్పించెనైన
వారికి ఇమ్మనె బాలల వో పుణ్యమూర్తి
అని గురికొంట్లు చెప్పి పెద్దమ్మ
నాడు గుండాన బడెను
వీరు మావారన విచారమెట్లు?
అన్నదమ్మ లయితేను అనువాలేది?
చిన్నబాలల మేము నీచేతి కెట్టిత్తుము?

నీవెవరు వారెవరు నీలకంఠుండ?
భావ్యమా ఉచ్చట బాలల నడుగ?
పాలు గెలిపించు మరుపు బుట్టించు
అడిగిన గురికొట్టు అవి మాకు

జెప్పితేను

ఇట్లైతె బాలలను ఇచ్చేము మేము
అని కల్యాణమువారు అడిగిందులకు
చనిపోయినవారిని సాక్షి పలికించు

మంటేను

పకపక నవ్వి భక్తిరన్న యిట్లు పలికె:
చక్కని పెద్దమ్మను సాక్షి పలికించి
గ్రక్కని బాలలు తాను కదిలి

పొయ్యేదనుచు

యలమంచి పెద్దమ్మ యేచునెను

మితోను

పలికింతు గురికోట్లు ప్రజలారా వినుడ
కరకంఠ పురమైన కల్యాణమందు
గురువారమునాడు గుండంబుకాడ

పులితోలు చర్మము భూమీద పరచి
జపములు జేసెను భక్తిరన్న శంభుని

దలచి

శివపూజ జేయుచు శిశువులు దాను

అది విని కల్యాణమంత తీర్థమని

చూడ వచ్చిరి

మధులు పలగొని భక్తిరన్న మారేళ్లు

తిరిగెను

అంతయు భస్మాంగము తరువులకు

అలిదె

కలకోడి కలపొన్న కలనంది కపుడు

తెల్లని విభూతి దీవించి పూసెను

అలింగము జేసి అక్షింతలిచ్చె

కలంపూరి శంఖులు వాయించు

గంటలు

మహి సాక్షిధూపములు

మంగళార్తులును

అయ్యగుండమువద్ద అక్షింతలు వేసె

పువ్వుపుగుండాన పూలు పరిపించి

తనయుడా తండ్రికి తద్దినం జేసె

దండి వక్కప్రాప్త తానుండె ఏచాళ్లు

మండలి మెరుగ జంగమార్చిన జేసె

తరువులు మద్దులు తావులు దర్లవు

పలుకవు మారేళ్లు పసలేదు సాక్షి

పలుకని కారణము పరగంగ

వినవయ్య

పలికితిమైన గురువు బాలల

దోడుకపోయి

జన్మదేశము బాలలు కడ

అయిరి అనుచు

బాలలు కల్యాణము బాసిపోయేరు

అనుచు

పలుకదాయెను మామీద పక్షంబు

గలిగి

కన్నవారిని కలుసుక బాలలు
కడతేరలేరనుచు

అన్నగూడి పలుకక అలిగి
పూరకుండెను తల్లి

యతి పట్టభద్రుండు మాఅన్న
భత్తిరన్నతో

గతాయేష్య మెరిగి కలపొన్న
పుయ్యదు

కూతురు పాపమ్మకుమారి వీని
యనుచు

గోపాంగణాశ్రీ అయిన మాతల్లి
పెద్దమ్మ

మాట్లాడదాయెను మాతల్లి పెద్దమ్మ
ఆకాశమే యిల్లు పాపకు అలమట
యనుచు

సకలబుద్ధులు తెలిసిన తరుణి పెద్దమ్మ
వల్లవుల భత్తిరన్న అందరు చూడంగ

సోమవారమునాడు చోద్యంబుగాను
కల్యాణపు ప్రజలు కమ్ముక చూడగ

గంటలు శంఖులు కలసినమోత
మింటికి ధ్వజమెత్తి మిగుల వడినంట

అలాపన జేసెను అమ్మగుండమువద్ద
తమసంశయ పెద్దల తలిభెను

భత్తిరన్న
ఫలరాజు మనమలము వల్లవుల

తండ్రి

మీతమ్ముడు పోల్ రాజుకు తనయుడ
నేను

మా తల్లి పెద్దమ్మకు మరిదిపుత్రుడ
నేను

భత్తుడు నాపేరు పలుకవే గురులు
తిరుమందులకు వల్లవులకు

దీక్షమోక్షములకు
గురుతులు పలకవే తల్లి గురువు నే

వస్తి
పచ్చనందుల కప్పెరలో

భస్మాంగమంది
కొంచక గంధమః మీదగుప్పె విభూతి

ఓంకారము చేసి అదలించి గురువు
దీంకార రజమెత్తి వలపోవగాను

కలకోడి కూయదు కలనంది

రంకెవెయ్యదు
కలపొన్న పూయదు కదాపు తరువులు

కల్యాణపు ప్రజలు గంగురాజు

మొదలై నవారు

అల్ల భత్తిరన్నను జూచి అప్పడిట్లనిరి
నందుల పుణ్యగురువాః నరసాక్షి

కాదు
నంది రంకెవెయ్యదు నయము

లేదనుచు

కలకోడి కూయద గంటలు పలుకవు

కల్లలాయెను సాక్షి కరకంతునిభయః

పొగలదు గుండము పొన్న పూయలేదు పరిదేశినిగాను నీ బాలలమే తండ్రిః
 తగువేళ నవ్విరి తమలోన తమరు అరిచేతి పుష్పమువలెను అవులన్నను
 పలికించి చూడుమనిరి భత్తుని పోషింతు
 అపుడు నాచెల్లెలిని నాకప్పగించు నమ్ము
 వారన్న మాటలకు భత్తిరన్న నామాట
 ఆగుడై యపుడు వాంధ వున్నది నాకొప్పగించు
 అలించి దేవతల నందరిని దలచి ననుగన్న తల్లి
 గంగాధరుండు వీరకప్పెరచేత పలికితే పలికినట్లు పలుకకుంటిరై న
 విరివిగా బట్టి తల్లిగుండమువద్ద తనయుని ప్రాణము
 రంగుగా లింగాలు రంతుగా మ్రోవ తానొప్పగింతు
 తనదు శూలము బూని తప్పక గండక తైరలోన శిరసు వుత్తరించి
 గుండంబు తనగుండెలు ధూపంబు గప్పన
 తప్పక గుండంబు తలగడ నిలచి వేయింతుననుచు
 ఇందరితోడ పలికె ఈశ్వరుడు భత్తుడు అని తనచేతనున్న బంగారము గజా
 పెదతండ్రి పెద్దయ్య పెద్దమాదేవులు శూలము
 అదేమొ పలుకరు అలుకేల మీకు వింటికి ఎగవేసె భత్తుడు
 వహిబడి కల్యాణము మీరు చచ్చెడి శూలానికి తన వక్షస్థలము
 వచ్చేటినాడు వడ్డెను
 దయతోను మాతల్లి తననెత్తుకొనెను చక్కగా శూలము ఎదమధ్యను
 భత్తుని ఇచ్చెను బ్రతికించుకొమ్మద్దై మొనను నిలచె
 వో తల్లి నాడు నన్ను వల్లక వస్త్రీరి అక్కడ గురికోట్టు అనన్తెల్లి ఎరుగ
 నాడే వల్లవచ్చినాము నేడే కరియ బసవన్న రంకె ఘనతగా వేసె
 అనుచున్నావ ? అయిమేరువలన్ని అట్టిట్టు కదిలె
 పాలు గెలిపించు తండ్రి పగవాడనా కల్యాణమంతయు కలవలపడెను
 నీకు బడబాగ్నిలో తామరలు పరగ
 పరదేశి జంగమని ప్రజలు నవ్వేరు వానించె

విరివైన కలపొన్న వికసించి పూచె
ధరా మిన్న ఆకాశము తాళసంగతి

మ్రోగె

కోడి గుర్రోయని కూసె కలకోడి
అక్కడ కలభేరి అవును అవునని

మ్రోగె

సాక్షికి మద్దలు కదిలె చాపకట్టగాను
వృక్షములు వేళ్ళతో విర్రవీగుచును
కల్యాణము జెదిలె కదిలెను తరులు
సాలుగా నిలచెను సాక్షులు బలికె
శోభనాల గుండము ఆగుబ్బుగాను
గుభగుభ యెగిసె గుగ్గిలపు పొగలు
మంచిగంధము మాకులనడుమ/అంచి

తముగాను

పక్షమున పెద్దన్న పణి పెద్దమ్మ

నిలచి

హస్తకంకణాల చెయ్యి అంది

లేవనెత్తి

వో పుణ్యమూర్తి! మా పుణ్యగురువ!

మా పుణ్య మీదేరె మముగన్నతండ్రి

నీవు రాగానే కలిగె పుణ్యంబు మాకు

నీ చెల్లెలు పాపనూకమ్మకు నీ

తమ్ముడు కాటమరాజుకు

ఎలమి నీవే దిక్కు వో ఈశ్వర

మూర్తి!

నయముతోడుత నీవు నడుపుము

తండ్రి

పల్లికొండను నమ్మి భత్తుడా నిను

నమ్మి

ఈలాగున నీకు ఇస్తామి బాలల

ఈడేర్చుమీ నీవు ఇద్దరి బాలల

ఎడముగా చూడకుమను ఏరాలిబిడ్డలని

సంతానముకొరకు కాంతసోముడు

వున్న

కాంతసోముడు వున్న కల్యాణమునకు

రాగాను ఆ పోలురాజు నూకమ్మ

అంగనామణితోను హస్తములు

మొగచి

పొల పొల పొక్కి అడలి సిరిదేవి

చాల మనవులు చెప్పి సమ్మతజెట్టి

పుడమిలో తానుగన్న పుత్రుల నిచ్చి

కూడిరి చుట్టాలు కలకోటి బాంధవులు

నాకు ప్రియములు జెప్పె నర్రావుల

నూక

ప్రాకటముగ వినక పట్టక వస్త్రమి

అరుళము బోయెను అన్న మీతల్లికి

పేరుజెట్టితి ఈ పాపకు ప్రియము

తోడుతను

నర్రావుల నూకపేరున పాపనూక

సిరిదేవికి ఈ మాటచెప్పి వప్పుగించు.

పెద్దతండ్రియిల్లు నిలుపు పేరు
 నీదనుచు
 అదృశ్యమై పోయె ఆరెను గుండము
 కల్యాణము దేవగిరి గంగురాజు
 మొదలైనవారు
 బాలలు మీరు వో పరమేశ్వరుండః
 ఇతని సత్యము గంటిమి ఇతడే
 ఈశ్వరుండు
 ప్రత్యక్ష వేల్చితడె పరమేశ్వరుం
 డితడె

అని చెప్పి ముద్దమ్మ మము
 వప్పగించె
 చరణములకు వరిగి చెప్పి వప్పగించె
 నాడు మీపెద్దమ్మ నా కొప్పగించె
 నేడు నీకొప్పగించ నేనెంతదానః
 లక్ష కంపటము లక్ష గోకులము
 లక్ష సిద్ధులలోన రక్షించు మనుచు
 పాపన్న సంగటన వచ్చిన పణతులకు
 నెల్ల

దాపు నీవే సుమ్మి ధర జేర్చవయ్య
 దయతోడ గురువుకు తగ నొప్ప
 గించిరి
 నయముగా గురువునకు సమస్కరించి
 రంత

కందువతోన ఆ కాటమరాజును

ఘన పాలకి ఎక్కించి కరుణ
 తోడుతను
 అందలము లోపల పాపను అతి
 మోదమున నుంచి
 భీకర ముద్రపెట్టెలు బిరుదు
 వాయిద్యములు
 మూకలై వారును ముందర నడువగ
 సరికొండ పడమట తూరుపు దిక్కున
 తూరుపు చింతల తురంగిల బైట
 తురువుగుర్రము అడ్డమాయెను
 నాయుడాః

పరమేశు కెవ్వరు ఈ బాలల నిచ్చుట
 బాలలు కల్యాణము ఎడబాసిరనుచు
 మరపించి రప్పించి మమతబుట్టించి
 కొంచుపోయెను బాలల ఎవ్వడో
 జంగము
 వన్నెలక్షణ గుర్రాలతో వైబడి వచ్చి
 అరునూరు గుర్రములవారు అప్పు
 డెదిరించి

అల్లరిమూకలు ఆయుధాలవారు
 ఏనుగబారులు ఎంతయు కదిసె
 గీపెట్టి ఏనుగలు గిర్రుమని కదిసె
 గుర్రపు పముజులు గుప్పించి దుమికె
 పొడువు పొడువుమని పోట్లాడి నిలచిరి

ఏదిక్కు చూచినా దళములు ఎడ
యేమిలేక
భక్తిరన్ మీదికి కదిసె బహుళమైన
దళము

చాల ద్రవ్యము మాకు సమకూడె
ననుచు

పశువుల కొల్లలాడ బాగాయె ననుచు
వడియల జంగాలతో పోరేము అనుచు
అంది జగడము చేయు అశ్వముల
నెక్కి

బంధు సహోదరు బలముల మీద
నలనన్న మొదలై నవారు నందుల
పుణ్యగురువు

శూలము యుగిపించె అన్నబత్తిరన్న
అందరు యాదవులు ఆర్చుచు
ఎదురెక్కి

చంద్రవంక గొడ్డండ్ల చెండు
బెండాడి

భత్తుడు గోరంత భస్మాంగమేయ
చిత్తశానవలె చిత్రబాణాలు తగిలె
బొబ్బలు బెట్టచు తల్లడబొంది
వకకొంత విరిగిరి వకకొంత వరిగిరి
విడిచిరి ప్రాణాలు విడిచిరశ్వాలు
పడివాగె తేజీలు పరువడి నడిపించి
ముదమొప్ప నాకాశ ముస్తీదుతోను
ముదవ వీరవరులు వేడ్కతో నవుడు

ఎలమితో కల్యాణము ఎడబాసి మేము
కల్లరివైరుల కడకు బోదరిమి
మదహస్తి రవుతుల మన్నించి
గురువు

కవులు ఇచ్చి తెచ్చెను కరకంఠ
మూర్తి

చత్ర చామరములు ఆలవట్టములు
గొడుగులు అందలాలు గుర్రముల
వారు

విడువక కొలువంగ ఈశ్వరమూర్తి
వరుసతో పంచమహా వాయిద్య
ములతోను

కరుణతో భక్తిరన్న మమ్ము కాపాడు
కొరకు

విశ్వనాథుడు ఎలమంచిని విడిచె
సంపదలు

బసువవాహనుండు ప్రజలకు
నాయకుండు

పల్లెకొండ అయితన్న బాలరాజులును
మాతల్లి సిరిదేవి యలమంచివారు
కొమరగిరి మొదలై న గోపికా శ్రీలు
తమరంత యెదురుకొని తగ వాద్య
ములతోను

నిండు ఏగురు వచ్చి నివాళ్ళ యిచ్చిరి
కడలేని దయతోను కడు వేగమునను
కమిగిట జేర్చిరి కన్న బంగమును

అయ్యవంకవాణ్ని గలిపె ఆత్మ
చల్లనాయె

సైదోళ్ళ గలి సీమి సంతోషమాయె
గురువు తల్లిని బిలిచి కూర్మితో
జెప్పెను

మరువకు నామాట వో తల్లినీవు
కారణజన్మమందె కాటమరాజు
హరుడె నిజము, అయితన్న కల్ల
అమ్మా! పాపనూక నిజము,
అగుమంచి కల్ల
నమ్మించి తెచ్చినాను నామాట వినుము
పెద్దమ్మ కని పాపపేరు పెట్టింది
వద్దికై వుండమని వప్పగించె తల్లికి
మామట ఈశ్వరుని మాట విని తల్లి
చేరవచ్చిన తావు చేట్టాయెను నాడు
పరగ దొనకొండ అయితన్నకు
పట్నంబు గట్టిరి

ఆరుట్లకోనను తనకు ఆవులమంద
పట్నమాయె
నేను ఏమందును నిన్ను వో నాయుడా!
అగుమంచిని మనువిచ్చిరి ఆయిన
తావులకు
అం తమేడను చెల్లెలిని అడలంగ
జేసిరి

గురికుంట్ల చిలికించి గురువు తా దెచ్చి

ప్రేమతో దెచ్చి మమ్ము భత్తుడు
పేరాపన జేసె

దయలేక చెల్లెలిని తల్లి సిరిదేవి
తాల్మితో మేడబెట్టుమని చెప్పె తల్లి
సిరిదేవి

ఎలమంచిచెల్లెలు ఎతకుడును నాయుడా
ఘనముగా బుట్టి మేము గారమున
బెరిగి

కనకమేడనుండ కట్టడి కాబోలు
భోగాన బెరిగిన చెల్లెలు పొడుగు
మేడమీద

అగ్నాత వాసమునుండ చెల్లెలికి
వ్రాసె కాబోలు

తనతోడ బుట్టినందుకు ధ ము
కొండలోన

కనకమేడనుండ కట్టడి కాబోలు
కొండమీద వుండిన కోకిల చందాన

వుండజేసెను కొమరగిరి వో పద్మ
నాయుడా:

వరసతో ధనకొండ వల్లవుల జూచి
ఎరుగక సిరిదేవి యింతజేసెను
నాయుడా

ఏరాలి బిడ్డలము గాన ఏరుబందము
జేసె

పడవేసె మంటరో పాపపు తల్లి

కడవారుగారు కల్యాణము

వియ్యకపోను

తన కలిమి పొయ్యానని తలచి

మేడబెట్టె

చనవు లేక చెల్లెలు సమిసెను

నాయుడా:

ఇనకలో కురిసిన ముసురువాన

వలెను

వాసిగల చెల్లెలిని వగ్గాన దోసిరి

మేనత్త కొమరగిరి మెడబలి చూచక

ఇల్లటము వుంచితే ఏమాయె తనకు

కొల్లారు మిద్దెలన్ని కొల్లబొయ్యానో

చెల్లెలిని మేడబెట్ట చేతురుగరైరి

కలకాలము పాప కన్నీరుబెట్టితేను

సిరి తొలగునుగాదె చిన్ని నామరది :

సదాశివుడింత జేసెను నాయుడా

వొక్కతే చెల్లెలు వో పద్మనాయుడా :

పెక్కు రేగులలోన వక్క జిల్లేడు

విరిగిన చందమాయె నా చెల్లెలిబ్రతుకు

అప్పుల చెల్లెండ్ర అందరి నెడబాపి

వొప్పుగా మేడమీద వుంచెను సిరిదేవి

మునుకొని దుఃఖాన మునుగుచు

నుంచేను

తన సరివారెల్ల ధనముకొండలోన

నవ్వుచు వుండేటి నాతులజూచి

శివశివ యని పాప శివుని దూరిని

బావల మరుదుల బంధువుల దలచుక

కనకమేడమీద నుండి కన్నవార్ని

దలచుక

ఎన్నరాని దుఃఖాన ఎప్పుడు చెల్లెలు

అన్నల దలచుక అడలకుండీన:

మేలు గ్రహించి అయితన్న

మేడవద్దంచే

ఏమి జేసును తల్లి వెలది సిరిదేవి:

పల్లికొండ రఘుపతి పాపము వద్దంచే

పాపను మేడబెట్టునా పాపపు తల్లి :

ఇల్లటము వుంచక వారు ఎర్రి

తలపెట్టిరి

ఆపద బెట్టిరి అయ్యయ్యో :

నాయుడా:

పెందోట ముద్దమ్మ పెద్ద గంధావతి

అనుదినము బెంచెను అక్కమాదేవులు

తల్లిదండ్రాజులు చనిపోయినవెనుక

మల్లెల మహాదేవి మగువ తా బెంచె

వారిని తలచుక చెల్లెలు

వలపోవకుండీన

కడు ఏడు మేడల కనకమేడ

మీదనుండి

వుడుగరాని దుఃఖాన వోర్వంగలేక

గార్వపు చెల్లెలు కన్నీరు బెట్టినాను

తగులును సిరిదేవికి తన చెల్లెటి

వుసురు

ఎరిగివుండు నాయుడా ఏడాదికాడికి
మరువక నాయుడా! నేనాడిన మాటలు
సీతవుసురు లంకకు తగిలి సిద్ధముగ
చెడెను

ఆరీతి అవును అమ్మ వున్న
ధనముకొండ

పాపవుసురు తగిలి భస్మమై పోవును
ద్వాపరమందు దేవకివుసురు తగిలి
మధురంతా హతమై పోయెను
నాయుడా :

సతిపతు లిద్దర్ని సంకెళ్ళు వేసి
చెల్లెలిని యమబాధ బెట్టించె కంసుడు
మధురాయె ధనముకొండ మరి
కంసుడు అయితన్న

సిద్ధము దేవకి నా చెల్లెలు పావ
సత్యముగల చెల్లెలు సరగ
దొనకొండలో

సతిపతు లిద్దరూ శపించినపుడె
సముద్రము ఎండినట్లు సిద్ధమగును
ధనముకొండ

ఏటిమీద ఆరునెలలకు యాదవులకు
చేటుబుట్టును

పోవును ధనముకొండ బొగ్గుల గలసి
చావు నిత్యమని ఎరగదు తల్లి
కటువుగా కట్టిన కనకమేడమీద
నుండి

సూటిమాటికి నాయుడా! మమ్ముల
దలచుక

అందరిని దలచుక అడలకుండిన ?
వల్లవగోత్రాలు పంశ యముగాను
చెల్లెలు పాపమ్మ శపించకుండిన ?
వింతవారిని చూచినట్లు తల్లి వేడుక
చూడదాయె

ఎంత జేసెను తల్లి ఈరీతి చెల్లెలిని ?
సిరిదేవి సిస్టిపై చిరకాలముండి
ఏరువలు చల్లంగ ఏలితే చాలు
ఆపద వచ్చెను చెల్లెలికి
అనుభవించకతీరదు”

అప్పుడు పద్మనాయినితోను ఆ
రాజునుడు
తలపోత శాయంగ తా బలికె
నాయుడు :

పద్మరాఘవుడు కాటమరాజును ఓదార్పుట

“కులపావనుండ : యాదవ వల్లవులరాజ కమ్మలు వయ్యన వ్రాసి
 గుణశేఖరుండ : పంపించ వలెగాక పరితాపమేల ?
 పలికి జొంకని యట్టి బసవశంకరుడ : శివుడు వ్రాసిన వ్రాలు సిద్ధమగునుగాని
 నలనన్న వినవయ్య నా విన్నపంబు తప్పించగలరట్టి ధరణీశ వినుమ
 ఎవరిని దూరిన యేమి చేయగలరు ? సతులవర్జితుండః సంగ్రామ విజయః
 ఆవులన్న : పాపమ్మ అంశ యింతేను యతిపట్టభద్రుండః ఏల దుఃఖింప
 బ్రహ్మ వ్రాసివుండగా భతుడేమి చాటువకెక్కిన సత్యచంద్రుండ
 జేసును ? రఘురామ చంద్రుండః రాజ,
 నీ తమ్ముడేమి జేసును, నీ తల్లెమి నలనన్న
 జేసు ? పనిలేదు దుఃఖింప బాగుగాదయ్య
 పల్లికొండ యేమిజేసును, దేవతల విడిముక్కు జెప్పెద నీకు
 బంధువు లేమిజేతురు : నామాట వినవయ్య నరనాథచంద్రః

హరిశ్చంద్రుని చాటువ

కృతాయుగమునాడు కులములో నతడు మాలని వెను వెంట మధుమాంస
 హరిచంద్ర మహారాజు అందరిలోన ఘటము
 కులసతి నొకచోట కొడుకు నొకచోట కావడిగ మోయంగ కరుణించి యంత
 తాను పకచోటను ధరణీమీదటను కావడిగా మోసె గౌరీశ్వరుండు
 పీఠజాహువును కొలిచిన విధమెల్ల వారికి బ్రహ్మ యిటువలె వ్రాసె
 విన్నపము పశుపతిరాజు

శ్రీరాముని చాటువ

క్రితాయుగమునాడు దేవతలతోను

శ్రీరామచంద్రుండు సీతయు దాను

హరణ్యమందున అటు వుండగాను

మాయామృగంబును మరి వేగ బంపె

మోసము చేయించ ముదమొప్ప

రావణుడు

పరణశాలను లక్షమన్నను పదిలాన

వుంచి

విల్లునంబులు బట్టి వేవేగ రాము

ధనుర్బాణము దొడిగె తా కదిలె

నపుడు

దవ్వన యా మృగమును తరుముక

పోయె

పోగాను శ్రీరామ భూపాలకుండు

ఎంతసేపాయెను ఇదియేమొ

లక్షమన్న

వేగంబె బోయి మీయన్నను కలసి

రమ్మని

సెలవు యిచ్చెను వేగ శ్రీరాముసీత

అమాట విని పోయె ఆ లక్షమన్న

తల్లెను అరణ్యముకు దాసి పోగాను

వచ్చి యా వునకులు వనతంగ జూచి

మాయవేషము చాల్చి మరియు

రావణుడు

జటావల్కలములు తెరగొప్ప

ధరియించి

వచ్చి పరణశాల వాకిట నిలచి

చెరబట్టి రావణుడు సీతను అపుడు

రథముపై నిలిపెను రావణేశ్వరుడు

అకాశ పీఠిన ఆ రథము దోలె

వచ్చెను లంకకు వాయువేగమున

నించెను లంకలో నిమిషమాత్రమున

మాయామృగంబును మరి వేగ జంపి

రామాలక్షమలు పరణశాలకు తర్గిరి

పరణశాల శ్రీరాము పారంగ జూచి

ఇది యేమి సోద్యమో విను

లక్షమన్న

ఇది యేమి మీ వదిన యిచ్చట లేదు

అ పలికి రాముడు అటు మూర్ఛ

పోయె

తప్పక జూచి యా తమ్ముని బిలిచె

కీ యన్న మూర్ఛిల్లి వగవ సీతేల

ఎన్నుళ్ళు కాచెనో యెరుగము మనము

ఇట్లరము లేకున్న యిచ్చటికి వచ్చి

కొంచుపోయెను యెవ్వడో కూరుడై
వాడు

రాక్షసుల మాయలు నష్ట కానరాదు
ముదమొప్ప అపకీర్తి మూడు
లోకములను

ఎరిగి యెరుగక జేసి యెవ్వడోగాని
మహాలక్ష్మి మహిమ యెరుగంగలేక
కావరంబున వాడు కానకపోయె
సీచేత వాడును నేడు హతమగును
శ్రీరాము వినవయ్య సీతను దెత్తు
అని పలికె లక్షుమన్న ఆ
వివరమంత

ఓ బావ నలనన్న వగవ పనిలేదు
ఎంతవారై న ఆ విధిని పడకిపుడు
కని నడచిన వారెవ్వరు కాటమరాజు :
లక్ష కొడుకుల గన్న రావణుడేడి ?
లక్ష కొడుకులు ఏరి ?

రావణుండేమాయె?
లంకాయె ధనముకొండ రాజు
వినవయ్య
మేడబెట్టలే కీడు పోదు

ధనముకొండకు
కీడు దగిలి ధనముకొండ ధూళి
అయిపోవును.

ద్వారక ముణిగినట్లు దొనకొండ
ముణుగు

అగ్గిచేత ధనముకొండ హతమై
పోవును”

అని పలికె నాయుడు ఆ రాజుతోను.
మారుమాట జెప్పెను మాధవుడు
రాజు :

“ధైర్యము నిలువదు తనకు ఓ
నాయుడా :
రాతజేసిన గుండెచే రాక దుఃఖంబు
చెల్లెలిన తలుచుకుంటే చెదరు తన
మనసు
తల్లడించెను గుండె తనకు వో
నాయుడా :

నిలుపలేను దుక్కము నేనేమి సేతు
సావు పుట్టుక రెండు సకల
జనులకును
అందరు ఎరుగుదురు అగును వో
నాయుడా :

ధర్మశాస్త్రములు తగనొప్ప యిప్పుడు
చెప్పేవారేగాని తెలియ దెవ్వరికి
వినలేద నాయుడా వివరంబుగాను
భారత భాగవత రామాయణ

ప్రబంధములు చదివి
తెలిసి తెలియనియట్టి తిక్కజీవులకు
ధర్మంబు తెలియక ధైర్యంబు
నిలువదు
పట్టలేను దుఃఖము పాపను దలచితేను

ఇప్పుడు నాయుడా నీవు యెంత
జెప్పినను
తప్పుదు దుఃఖంబు తనకని బలికె
పరవారి కెవ్వరికి పని లేదు
నాయుడా :

వద్దనవచ్చునా వో పద్మనాయుడా :
అన్నతమ్ములెవ్వరు నాయుడా
అన్నతమ్ములెవ్వరు నాయుడా

ఇద్దరము మేమును వినవయ్య
నాయుడా :

ఎంత జేసెను తల్లి యేమి సేతును
నాయుడా :

వింటివా దుఃఖంబు వినవయ్య
నాయుడా :

ఇందరి నెడబాపి యెంత జేసెను

శివుడు

చలపట్టి యాబ్రహ్మ చంపకపోయె
ఒకనాడు రెన్నాళ్ళు వగతునా తాను
ఎంత జేసెను శివుడు యేమనవచ్చు :
తప్పుదు దుఃఖంబు తలపోతజేసె :
బ్రహ్మ తా వ్రాసి పగవార్ని కూడె :
వద్దచు వుండును వో పద్మనాయుడా :
ఎడలేని దుఃఖము ఎంత జేసెను

శివుడు

తెల్లెలి దుక్కము ఏమి జెప్పుదు

నాయుడ :

అన్నలని చేల్లెలు అడలకుండీనా :
యమపురిలో ద్రోసిరి యేమి సేతును
నాయుడా :
యేరుబంధమున బందిగములో వేసిరి
పాపనూకమ్మును

కడుపునిండ బిడ్డలగన్న సిరిదేవి
పాపము గట్టుకొనెను పణితి సిరిదేవి
పొంగుచు నెరిగెను కొలుపులోనుండి
ఎరిగి పడుజేసిరి యేమి జేతు

నాయుడా :

యేరుబంధమున గండపు పాప
నగరున వుండరాదనుచు

పనికింది సిరిదేవి పగదానివలెను
ఆ తల్లిమాటలు అతికిడువలేక
మాయజేసె చెల్లెలిని మరివేగ

అయితన్న

నేర్చున తల్లికి జెప్పను న్యాయము
గాదనుచు

పగ వారైరి వారు పాపకు నాయుడా :
గం గురాజునగర మేము గార్వమున
వుంటిమి

ఎ. కనీడకన్న యెరుగక వుంటిమి
చలపట్టి బత్తుడు మమ్ము చంప

దెచ్చినాడు

తల్లికి వప్పగించి తా కదలిపోయె

ఎంత కీడు చేసెను ఏమి సేయుదు   అన్నింటి కెరువని అగ్రజనులు వారు
                          నాయుడా:   వేద బ్రాహ్మలు వారు వేదములు
 పల్లికొండ రఘుపతి బంధువులు తాను   చదివి
 పట్టి చెరలో ద్రోసిరి పాపను   అందరు గుమిగూడి అప్పుడిట్లనిరి
                          నాయుడా:   ఓ యమ్మ సిరిదేవి వమ్మదని
 అన్నలు తమ్ములు అయితమారాజు   పలికిరి
 వగ్గాన దోసిరి వో పద్మనాయుడా:   మేడబెట్టక కాని కీడు బాయదనిరి.
 పల్లికొండ బావై పాపనూకమ్మను   గండపు పాప మీకు కారాదు యనిరి
 పులిబోన ద్రోసెను భూమెల్ల యెరుగ   అని యిట్లు బ్రేహ్మలు అందరు
 ఈరీతి పెద్దలందరు విప్రలతో   జెప్పినను
                          జెప్పిన   ఈ పాప పుట్టినేల: యిండ్లు చెడనేల:
 విప్రులందరు గూడి వినవోయి   అందరిని పిలిపించి అపుడు
                          నాయుడా:   తలపోసి
 పరశురాముని నాడు భంగపరపించి   తనకు వమ్మిరాదని తల్లి సిరిదేవి
 ఎంతజేసిరి నాయుడా యా బ్రాహ్మ   కనకమేడ నుంచెను కాంత సిరిదేవి
                          లందరును   ఎట్లు వోర్తును నాయుడా మాకెవ్వరు
 కర్మానికి వెరువని కట్టిక   దిక్కు?
                          బ్రాహ్మలును   యమురాలు కొమరక్క- యెంత
 వేదశాస్త్రములు వారు ఎంత చదివినను   మాయ వన్నెను:
 పాపహేతువు మాటలు బాగుగ   బిడ్డలు లేనట్టి గొడ్డాలివలెను
                          జెప్పిరి.   ఈరీతి జేసెను వినవయ్య నాయుడా:
 పాపానికి ఒడిగట్టిరి ఆ బ్రాహ్మ   ఎంత దుఃఖపడ్డ మాకు యెవ్వరు
                          లందరును   దిక్కు-
 కలిమిలేములు జెప్ప వానికి కారణ   దిక్కులేని చెల్లెలు దుక్కపడితేను
                          మేమి:   ఉండదు ధైర్యము ఓ పద్మ
 బ్రహ్మత్య జేసేటి బ్రాహ్మలు వారు   నాయుడా:”

అని పలువరించు హా చెల్లెలాయనుచు
ఓహో యని చెల్లెలికై వగవంగ

సాగెను

నెత్తి ధరణిపై గొట్టి నేలపై వరిగె
రొమ్ములు గుద్దుచు రోషంబుతోను
చేతులు పిసుకుచు దేహంబు మరచి
నేలలు పుణుకుచు నిట్టూర్పు

లూర్పుచు

బాలరాజు శోకాన ప్రలాపింపగాను
కడలేని దుక్కాన కన్నీరు పెట్టె
నడుమ నెక్కున విరిగె నాయన

కపుడు

ఎడమబరి నల్లగుండె ఏడు

వప్పులాయె

హాయని చెల్లెలికై అడలుచు రాజు
కొండలు ధ్వనులిచ్చి గుబ్బటిలినట్ల
సముద్రము గుబ్బటిల్లి తల్లడిల్లినట్ల
కావుకావున ప్రలాపించె కాటమారాజు
“కల్యాణము విడిచిననుండి కానను

చెల్లెలిని

పన్నెండు వేండ్లాయె దొనకొండ

పట్నంబు గట్టి

పదమూడో యేట మేడకు పైనంబు

గలిగె

ఏంటిమీద ఆరునెలలాయె యెడబాసి

చెల్లెలను

సన్నాసిచెల్లెలు నాయుడా శపించి

నపుడె

అదృశ్యమై ధనముకొండ అగ్గిబడి కాలు

ఇంత మాత్రానికి ఏమిటికి చింత

పంతము బలికెను పణతి సిరిదేవి

భాగ్యభోగ్యులు పట్నంబు గలిగి

అందఱాలు పాలకీలు అశ్వములు

కలిగి

ధనధాన్య వస్తువలు దండిగా గలిగి

తామరతంపమై దండిగా మీరు

ఉండవలె సిరిదేవి పుర్విలో మీరు

సన్నాసులమై మేము ఉండంగ తాను

ఓర్వలేక

చేయను యింతపని చెల్లునా తనకు

సాంబ్రాజ్యము గలిగిన తల్లి సిరిదేవి

దుర్యోధనుని చాటువ

అన్నల తమ్ముల అందరిని యెడబాపి కట్టి కుడుపకపోదు మనత వో
 ద్వాపార యుగమండ దురియోధ నాయుడా
 నుండు మాతల్లి సిరిదేవి మమ్ము గేలిజేసి
 నూర్గురు తమ్ములు నూచొక్క ఏమి సేయ దలచిందో యెరుగము
 తనయులు నాయుడా
 ఇరవైయొక్క లక్ష బంధువర్గంబు ఇంతకంటె తల్లి యిక యేమి జేసు?
 ఇలపీద గూల్చి కటకట మాచీద కరుణ యింతలేక
 ఆరుకోట్ల నియోగుల హతము నాచునె చుచు దేని క్షుణ్ణివొందీగ
 సేయించి తల్లి ?
 పద్దెనిమిది కోట్ల మటమర్దనుల ఎన్నాళ్ళు బ్రతుకునో యెరుగము
 భగ్గుంబు జేసి నాయుడా''
 పదకొండు అక్షోణీబలము భస్మంబు అని యిట్లు శోకించి ఆ రాజునుడు
 జేసి నాయనిమందర నటు అదై ర్యపడెను
 ధర్మరాజులకు తాను భూమి జలజల కన్నీరు జారంగసాగె
 పంచీయ్యక దేహంబు బడలెను తేజంబు దప్పె
 లక్కయిండ్లు కట్టించి రాజులకు నెల్ల ముచ్చమణిగి రాజు మూర్ఛ తా
 ధర్మరాజుల నుంచి ఆ యిండ్లు బోయె
 తగలబెట్టించె మరులు కూలాదంగ నేలపై వరిగె
 కృష్ణాసహాయముచేత గెలిచిరి వారు పొర్లి పొర్లి యేడ్చుచు వో చెల్లెలా
 దుష్టుపనులు చేయించ దుర్యోధనుండు యనుచు
 ఏమి కొంచుపోయె నాయుడ యిల ''తల్లిదండ్రీ వుంటేరు తనకేల యీ
 మీద నతడు దుఃఖము
 ఎవ్వరు పాపంబు ఎంత జేసినను

వుండలేదు దుఃఖము వో పద్మ   ఆకాశవాణి వో యమ్మ భూదేవి
                                          నాయుడా:   కర్ముల కన్నుల కానరా మీరు
 చేకొని శివుడంత బ్రహ్మ.....   అని పలువరించుచు హా చెల్లెల్లా:
 సకల విధముల మాకు సర్వేశ్వరుండు   యనుచు
 మామీద దయలేక మమ్మింతజేసె   వరిగెను ధరమీద వల్లవులరాజు
 ఇకనేమి అనవచ్చు"నని విధిని మీద
                                          దూరె

దేవతలు కాటమరాజుతో చెల్లెలిపై ఆశ విడువుమని చెప్పుట

వేయి శిరసులు రెండువేల   వగవద్దు వో రాజు చెల్లెలికి వాంఛలు
                                          జిహ్వలు గల   విడువు"

అదిశేషునిమీద అటు పవళించియున్న   అని యిట్లు దేవతలు అంతయు జెప్పి
 వచ్చెను శ్రీహరియు వాసుదేవుండు   అమరలోకమునకు అటు బోయిరంత
 చతుర్ముఖములు గల శంఖచక్రాల   తెప్పరిలి యా రాజు దిగ్గన లేచి
                                          స్వామి   పద్మనాయునివంక పారంగ జూచి
 ఇల వినోదంబున నిలచి తా జూచి   మరిది మీదను చెయ్యి వేసి మరి
 నాగకంకణుండు వచ్చె నంది   కమిగిలించి

                                         వాహనుడు   "నీలవంటి ప్రధానివి నీవు వో
 బాగుగా నచటకు ప్రమథులతోను   నాయుడా :

అంతలో బ్రహ్మ తా హంసవాహన   ఎన్ని జూచినగాని యెవ్వరు లేరు"
                                          మెక్కి-   అని యిట్లు భూషించె ఆ రాజునుడు
 లేజంబున వచ్చెను దివినుండి యపుడు   రాజును నాయుడు అటు గారవించి
 "విసవోయి కాటమరాజు: వితరణకార   "రాజు మహారాజు: రాజు మార్తాండ
 పీరుడవు శూరుడవు వినవోయి రాజు:   రాజు వినవ మ్యు వో రఘునామచంద్ర

అయ్యోధ్య రాముడవు అదివిష్ణుడవు కర్మదోషములు అంబితముగనైన
వల్లవుల వో రాజు : వంశాబ్ధిచంద్ర బోయె”
నిండి ఘనమాయెను నేడు నా అయ్య అని యిట్లు ప్రార్థించి ఆ పద్మనాయుడు
చేసిన పాపము చెల్లె గో రాజు

పద్మరాఘవుడు కాటమరాజుకు తన వృత్తాంతము చెప్పుట

“వగవద్దు చెల్లెలికి వ్రాతఫల మింతే కటార్ల జొల్లవగము కాణాచి మాకు
నీ దుఃఖము రాజా నీవు చెప్పితివి నాదిండ్లకాడ నా పెండ్లి అయిన
నా దుఃఖము చెప్పేను నలనన్న! పిమ్మటను
వినుము: నలభై రలుగురు సంగడిలు నన్ను
ఏలూరు దొందలూరు ఏలితిమి మేము కొలిచి రాగాను
బంతులూరు వింతలూరికాడ బంతు వెలయ దెబ్బదిరెండువేల గోత్రాల
లాడుదుము గోత్రాలవారు నన్ను కొలిచి రాగాను

పద్మరాఘవుని చూచి ఆవులు బెదరిపోవుట

నల్లచెరువున నేను స్నానంబు లాడి పెనుగుంపులై ధేనువులు బెదరి పోగాను
సూర్యప్రార్థన జేసే సమయంబునందు తొక్కులాడె పశువులలో తొంభన్నూరు
అన్నంద గోత్రము అది కానవచ్చె లేగలు చెల్లె
నిత్యమని ఆ చెరువు నీళ్లకు వచ్చెను అరిచి యా పశువులు అడువులు పట్టి
గుభగుభ బెదిరెను కుర్రనర్రావులు సురభులు నీళ్ళ చూడక స్రుక్కి-
సుభులు నీళ్లవంక జూచి సుర్రున పశువులును
స్రుక్కి పుడిసెడు నీళ్ళను పుచ్చుకోకపోయె.

ఈ పశువులు నీళ్ళు తాగని పాప   “వన్నెవన్నె తెల్లని వస్త్రములు చూచి
 మేమనుచు   పెనుగుంపులై ధేనువులు బెదరె
 మాకు కలిగిన గురువును కమలనాభుని   కాబోలు
 గ్రక్కున బిలిచి   అని మరుగుబెట్టి కమలనాభుడు
 “పశువులు నీళ్ళు తాగక పోయిన   మందలించగను
 పాపము ఏమయ్యి ?   మరుగు లేకుండ చెప్పవయ్య మాస్వామి
 మాకు తెలియజెప్పు మా పాలి గురువ?”   నీవు
 అనాగత ఏష్యము తెలిసిన ఆ కమల   ఏమి చెప్పుదు నాయుడా : ఏమందు
 నాభుడు   నిన్ను :
 మనసున తలపోసి మరియు నిట్లనియె

పద్మరాఘవుని తాత నానినాయుడు గోహత్య చేయుట

అలనాడు మీతాత నానినాయుడు   పట్టుకాల్కుకు సురభి ప్రాణంబు లిచ్చె
 మీఅవ్వ నాగమ్మ   ఆ హత్య మీయింట విడువక వుండె
 గ్రహణకాలమందు గంగానదిలోన   ఆ హత్య బాపేటందుకు మీ తండ్రి
 సతిపతు లిద్దరూ వక్కవలువ గట్టి   విప్పర్ల పోతినాయుడు
 సరిగొగ లాడేటి సమయంబునందు   విప్పర్ల గోత్రము విద్ధి పొందించే
 గంగిగోవు అక్కడికి నీళ్ళకు వచ్చెను   ననుచు
 మీ తాతపైన వున్న పట్టుపచ్చడము   వేగంబె వెండిగోవుల వెయివేలు
 అచ్చమైన గంగమైలావు ఆ పచ్చడము   చేయించినాడు
 చెరుగు తా నమిరె   పైడిగోవుల పదివేలు చేయించినాడు
 అంతట మీతాత చంద్రాయుధము   వేయింటికి బ్రాహ్మల వేగమె పిలిపించె
 తీసుక   వరహాలు మాడలు వందలకొలది
 గంగిగోవును రెండు తునియలుగా   ధారబోసి గోవుదానంబు లిచ్చె
 నరికె   బ్రాహ్మణుల హస్తాలలోన

పైడిగోవుల వెండిగోవులు బాగుగా	ఆ హత్య మీనగర నిత్యమై వున్నది
నుంచిరి	మూడు తరములనాటి హత్య
వుంచిన గోవుల బ్రాహ్మలు వైనాన	ముణుగుడు నున్నది
జూచిరి	తాతనాటి గోహత్య తగిలెను మీకు
పచ్చిరక్తము పశువుల మొండెములై	ఏనుగకొండములావు పాపము వేగుచు
పారాడ సాగె	నున్నది
దానములు బ్రాహ్మలు ధరపై విడిచిరి	ఆ పాపము ఎటువలె బాసును అయ్యా:
హరహర యని బ్రాహ్మలు ఆందోళ	తనకు:
పడుచు	అని యడిగిన కమలనాభుడు
శివశివ యని బ్రాహ్మలు చింతింప	అతి వేగ బలికె:
సాగిరి	

కాటమరాజు అవుల మందను నేవించుమని పద్మరాఘవునకు
గురువైన కమలనాభుడు చెప్పుట

“వివశయ్య నాయుడా! వివరంబుగాను	సతుల వర్ణించి సన్నాసిపట్నము
చాల గోవులుగల రాజుతోడ	గట్టుకొని
కలియ నంగడంబు చేసివైనాను	పశువుల రక్తము రక్తపాలేరుకై
అంటోతులనెల్ల తండ్రిగా భావించి	తొట్టి పారిన నాటికి
అవులనెల్లను తల్లిగా వర్ణించి	సత్యము పాతాళము చదరంగ
అవులలో వున్న కోడెలు అన్న	పాలేరు
తమ్ములమారు	నిత్యము ఎరగడ్డపాడు నిజము
అవులలో వున్న పెయ్యలు అప్ప	లింగాలకొండ
చెల్లెండ్రమారు	దాక్షలు ఎరగడ్డపాడు దండునిల్య
బ్రాహ్మగూరివారు నీకు సైదోడుమారు	లింగాలకొండ

గొడ్డుటావుల పాలు పితుకుమని కాటమరాజు

పద్మరాఘవు నాజ్ఞాపించుట

వకనాటి దినమున వనరంగ నీవు	సురభిధేనువ రావె: సుదతిరో రావె:
మందముచ్చుల మాచకమ్మల మరి	గరుటువితల్లి రావె: గంగానది రావె:
వేగ నీవు	పాలవెల్లి రావె: పాంచాలి రావె:
ప్రొద్దువంక చూడని భోగావతి	చాల కొడుకుల తల్లి ధర్మదేవత రావె
కన్నెల	కంచికామాక్షమ్మ రావె: గవరి
ఆబోతువంక చూడని అన్నెకారి	దేవమ్మ రావె:
ఆవులను	తొలుచూలు కొడుకుతల్లి రావె: దొడ్డి
తాడుకోల ఎరగని ధర్మసురభులను	గంగ రావె:
గరుటు ఎరగనియట్టి కుచ్చితపు	రా : మందమారుతి రావె: రా :
నర్రావులను	ముద్దువెన్నెల:
అపువంటి ధేనువుల పాలు పితక	రాజుల చెల్లెలా రావె: రాజహంస రావె
మంటివి నన్ను	పేరు కత ఆవుల పేరుపేరున
మరుపుచు ధేనువుల మందలో నిలచి	పిలిచితి
పేరైన ఆవులను పేరుపేరున పిలిచి	

పద్మరాఘవుడు గొడ్డుటావుల పాలు పితుకుట.

ఆ లేగకు అతల్లి అలుముకున్నట్లు	ఆరుకాగుల పాలు అతివేగ పితికి
గొడ్డుబోతులు గోవుకర్రలు	మూడుకాగులకు ఆ పాలు ఇగుర
మందముచ్చులు మాచకమ్మలు	కాపించి
అట్లుకొని ధేనువలు పాలీయసాగెను	పాలు అన్నము భోంచేయజెట్టి

పాయరాని సంగడం పట్టితి నేను.

నీ తోటి సంగడానకు నేనేల వస్తే

నాభార్య మీమేనత్త కొమరక్కయింట

కోటరికము చేయనేల బావ కాటమరాజు :

మారుజాబులు వ్రాసి పంపుమని పద్మరాఘవుడు

కాటమరాజుకు చెప్పుట

శివుని వ్రాతకు మారు చింతింపరాదు

బ్రహ్మవ్రాతకు మారు పలుకంగరాదు

ఎంత చింతించిన వెలితనము బావ

మారుజాబులు వ్రాయించి

మళ్ళనంపించు

వారిమీద భారముంచి వో నలనన్న

నీవు

సర్వకాలము సర్వేశ్వరుని దూరితేను

పూర్వకృతము తనను పొందకపోదు

వెనక జేసిన ఫలము ముందుండగాను

అందరిని దూరితే అవున వో బావ

భానుకులాధీశ పట్టాభిశేఖర :

దొడ్డు కొండవారిని దూర పంతులేదు

నొసట వ్రాసిన వ్రాలు నేడు.

పోదయ్యె;

విచారపడవద్దు విధి గెలువరాదు

గోకులరక్షకుండ : కులవర్ధనుండ

లోకాన కొడువలు నోచిన వారికి

అనుభవించక తీరదు హరిహరారుల

కైన

భూనాథ వినవయ్య పుడమిలో

జనులకు

కీర్తి వచ్చినను ఆపకీర్తి వచ్చినను

అనుభవించక తీరదు అధికులకైన

శ్రీలకు పురుషులకు చింతింపనేల

నీళ్లుమీటిటి బుగ్గనీరు చందమున

ఎంచనేమి వుండాది ఇలమీద నెవరు :

కాటకోటేశ్వరుని వరము కొమారుడవు

కాటమరాజు

సాటువకెక్కిన సత్యచంద్రుడవు

జగములో నీకీర్తి జను లెన్నగలరు

వగవద్దయ్య చెల్లికి వాంఛ పనిలేదు

వుత్తర యెలమంచిని వుంటిమి

కొన్నాళ్లు

తమకాలము వచ్చె దక్షిణదేశానకు

వ స్తిమి

వచ్చినామని బావ వగవ పనిలేదు

ఆపద వచ్చిన హరిహరులకు తీరదు

చింతించ నీకేల శంభుడవు నీవు

ముదమొప్ప ఈరీతి ముందర ఎరిగి

ఉదయాద్రి సాక్షిగా వుంచేది లెస్స
వేయగర్భములందు వెడలి జన్మింలి
దయగలిగి వుండగా తల్లికై తేను
పిన్నల పెద్దల నెరిగి పెంపొంద నీవు

మాధవుడ : కమ్మలు వ్రాయించి
మళ్ళిపంపించు
రాఘవుని మాటవిని రాజు నలనన్న
వేవేగ కమ్మలు వ్రాయించె నపుడు

కాటమరాజు సిరిదేవికి తిరుగుకమ్మలు వ్రాయించుట

“శ్రీగంగ పార్వతి సీతకు సరియైన
శృంగారలక్ష్మికి చెలువంబు మిగుల
సత్యభామా చంద్ర సాదైన తల్లి
నిత్యము జంగమార్చన నెమ్మది

చేయించు

కొమరగిరి సిరిదేవి గుణామలుల

కవుడు

అతుల సత్యవ్రతులకు ఆ రాజుఘనుడు

తల్లికి మేనత్తకు దండంబు బెట్టి

తల్లిరో ఈవరకు తాను క్షేమంబు

పల్లికొండకు సాష్టాంగము పదివేల

మనువులు

వల్లవగోత్రాల వసుధేశులకు

అన్నలకు తమ్ములకు

అయితమారాజుకు

పన్నుగా దీవించి పంపిన కమ్మ

గట్టిగా ఈమాట గైకొని వినుడ

పట్టభద్రుడు అయితన్న పల్లికొండ

గాక

అయ్యలమాట నొమలంబు పున్నాది

దయగల సిరిదేవి తల్లి తానెరుగు

చెల్లెలిమాట నన్నడుగ చెల్లునా మీకు?

తలిపోసి నన్నడుగ ధర్మమా మీకు :

ఎక్కువ మీకన్న ఎరుగుదనా తాను:

తమను తీర్చినట్టి తల్లివి నివు

పుణ్యపాపంబులు భువిలోన గలవు .

కడవారము కాము కలిసినవారము

ఏమి కార్యమైన ఎరుగరా మీరు :

సమముగా నందరిని సాకేటి భారము

తల్లి నీకే తెలుసు ఆ ధర్మాధర్మంబు

చెల్లెలిని మనువిచ్చినా మీరే మన్నించినా

మీరే

మేడబెట్టినా మీరే మేలు గ్రహించినా

మీరే

కల్లలాడిన మీరే కడమేడ బెట్టిన మీరే

అలుగుల పాకనాట ఆవుల మేపిననాడు

కరుణించినా మేలె ఖండించినా మేలె

కాయా కొడవలి మీచేతి కప్పగినాను

కరుణించి మీరందరు ఆ కాయ
కాచినా మేలె
తతికొని ఆ కాయ తరిగినా మేలె
కీర్తులు అపకీర్తులు అమ్మకయితన్నకు
ఆమీద పనులన్ని హరిగురువు ఎగుగు
తానేమి చెప్పదు తమరు వుండంగ
మాటవాసి కొమరక్క మా అయ్యల
మారు
కాటమరాజు ఈపట్ట కడజేసె ననుచు
నిండు ఏగురు నామీద నిహారమేల
గండపు పాప నగర వుండరాదనుచు
అందరు మీరు అనగాను అపుడు
అల సూర్యుడు చంద్రుడు అవనియు
మిన్ను
కలంతకాలము కలియుగములోన
చల్లగా మీరుండిరై న చాలునే తల్లి:
ఎనయంగ వో తల్లి వివర మింతేను”
అని కమ్మలు వ్రాయించి కడు
వేగమునను
కాటమరాజు ఆ పద్మనాయుడును
ధరణియించి లేఖను ధరణిపై వరగిరి
మారుకమ్మలు వ్రాయించి మాధవు
డవుడు
గారవించి కాలారికి కట్టుంబులిచ్చి
తళిరీబు లిప్పించి దయజేసి రాజు
బసువన్న ఆవులు పరిణాన వున్నావి

క్షేమమని ఈవారై చెప్పమా కాలారి
తమ యోగక్షేమంబు తగ విన్నవించు
గొల్లలు కంపటిలు గోవులు లెన్న
వున్నావి
బొల్లావు ఎద్దులు క్షేమమని చెప్పమా:
చల్లవారు క్షేమమని చెప్పమా కాలారి
చాల విన్నపములు తల్లికి సమర్పణము
గాను
కాలారి నీవు చెప్పమని కమ్మలందిచ్చె
కడువేగ కాలారి కదిలెను వేగ
ధనముకొండకు కాలారి గ్రక్కన
కదిలె
ఆవులమందనుండి అరుదెంచి కాలారి
మెండుగా ధనముకొండకు మెగసి
యేతెంచె
మండలపతియైన మాధవుడయితన్నకు
అతివేగ చెప్పిరి అరకార్లు పచ్చి
ఆవులమందనుండి కాలారి
అరుదెంచినంట
భయభక్తితో అయితన్నపరగంగ లేచి
జయరెక్కా ఎందుకొనెను జగదీశు
డవుడు
కన్నుల అద్దుకొనెను ఘనుడు
అయితన్న
బాలసరస్వతి అనే కరణాన్ని
గ్రక్కన బిలిపించె

అందించె జాబులు అతిసంక్రమనను
బంధువులందరిని పరగ బిలపించి

కొమరగిరి సిరిదేవి కొలువుదీరి

వుండగాను

అందరు వినగాను అప్పుడు చదివెను

కాటమరాజు కమ్మలను సిరిదేవి చదివించుకొనుట

“శ్రీగంగ పార్వతి సీతకు సరియైన
శృంగారలక్ష్మికి చెలువంబు మిగుల
అలర సత్యభాషకు సాచైన తల్లి
నిత్య జంగమార్చన నెమ్మతిగ

జేయించు

కొమరగిరి సిరిదేవి గుణామఘలకూను
అమర సత్యవ్రతులకు ఆ రాజఘనుడు
తల్లికి అత్తకు దండంబు బెట్టితి
తల్లిరో ఈవరకు తాను క్షేమంబు
పల్లికొండకు సాష్టాంగములు పదివేల

మనువులు

వల్లవగోత్రాల వసుధేకులాకు
అన్నలు తమ్ములు ఆయితమారాజుకు
పన్నుగా దీవించి పంపిన కమ్మ
గట్టిగా ఈమాట గైకొని వినుడ
పట్టభద్రుడు అయితన్న పల్లికొండగాక
అయ్యలమారు కొమరక్క మాయత్త

వున్నాది

దయగల సిరిదేవి తల్లి తానెరుగు
చెల్లెలి మాట నన్నడుగ చెల్లెన మీకు;

తలపోసి నన్నడుగ ధర్మమా మీకు;
ఎక్కువ మీకన్న ఎరుగుమన తాను;
తమకందరికి నీవు తల్లి వో యమ్మ;

పుణ్యపాపంబులు భువిలోన గలవు
కడవారము గాము కలిసి సవారము

ఏమి కార్యమైన ఎరుగరా మీరు ?

సమముగా అందరిని సాకేటి భారము

తల్లి నీకే తెలుసు ఆ ధర్మాధర్మంబు

చెల్లెలిని మనువిచ్చినా మీరె; మన్నించినా

మీరె :

మేడబెట్టినా మీరె; మేలు గ్రహించినా

కల్లలాడిన మీరె; కడమేడ బెట్టినా

మీరె :

అలుగుల పాకనాట ఆవుల మేవిననాడు

కాయా కొడవలి మీదేతి కప్పగించినాను

కరుణించినా మేలె ఖండించినా మేలె

కరుణించి మీరందరు ఆ కాయ

కాచినా మేలె

తతిగొని ఆ కాయ తరిగినా మేలె

కీర్తులు అపకీర్తులు అమ్మవి

అయితన్నవి

ఆమీద పనులన్ని హరిగురువు ఎరుగు
తానేమి చెప్పుదు తమరు వుండంగ
మాటవాసి కొమరక్క మాఅయ్యల
మారు

కాటమరాజు ఈవట్ల కడజేసె ననుచు
నిండు ఏగురు నామీద నిఘారమేల ?
గండపు పాప నగర వుండరాదనుచు
అందరు మీరు అనగాను అపుడు
అల సూర్యుడు చంద్రుడు అవనియు
మిన్ను
కలంత కాలము కలియుగములోన

చల్లగా మీరుంట్టిరైన చాలునే తల్లి!
ఎనయంగ వో తల్లి: వివర మింతేను"
అని యిట్లు కమ్మలు అప్పుడు
చదివిరి

మెచ్చిరి రాజును మేలు మేలనుచు
రక్షకుండు ఇంతటి రాజు లేడనిరి
సంతోషమందిరి సకల జనులెల్ల
ఇంతటి రాజు ఇలలోన లేడనుచు
నర్రావుల సిరిదేవి నతివేగమునను
ఏరువలు చల్లంగ ఏలామనిరంత
తన కొమారుని బిలిచె తల్లి సిరిదేవి

మేడ కట్టించుమని సిరిదేవి అయితమరాజు నాదేశించుట

పున్నమాధిచంద్రుడ: భూమేలు రాజు:
విన్నపము జెప్పేను వినవయ్య రాజు:
మహిలోన పాపకు మంచిమూర్తమున
కట్టించు అయితన్న గ్రక్కున మేడ
వెట్టి ఏమనవద్దు వేడుకమేడ
పిలిపించు రెడ్లను ప్రియముగా జెప్పి
అలరంగ భోంచాయ అన్నంబు పెట్టి
తళిరిబు లిప్పించి సంతోషపరచి
శశిమించు చందనపు చావ. కూర్పాలు
కనకమేడ గట్టించు అయితన్న కడు
సొంపుగాను

మరమైన వృత్తాలు గ్రక్కున తెప్పించి
మేడినీశ్వరుని చెల్లెలికి మేడగట్టించు
మరి తల్లి మాటలకు మండలేశ్వరుడు
కృపనందుల సిరిదేవిని కోపమేల
తనకు

శ్రీ పతి పోలురాజు సిరిదేవి వినుమ:
జుద్ధిమంతులగన్న పొలతి సిరిదేవి
కందుకూరి కాపులతో కన్నతల్లి:
వడబరచి తెచ్చినాను వోరుగంటి
కాపుల
చారు ఏమందురో వో యమ్మ సిరిదేవి

నమ్మించి తెచ్చినాను నాతివాడ కాపుల
ఎంతయు నమ్మించినాను ఏరువరెడ్డ
గడిభూమి కాపులకు కవులిచ్చినాను
నడిభూమి కాపుల నమ్మించినాను
కోటదూపాటి కాపుల గుణమాడి

తెచ్చినాను

వెట్టి యేమిలేకుండ ఇచ్చినాను కవులు
ఆడిన మాట తప్పలేను అమ్మ సిరిదేవి
ఆడాడ కాపులు ఆడుకొనేరు
బదులుమాట నీకు ప్రతిజెప్ప వెరుతు
సూధవుని గన్నతల్లి మరి వేగమునను
పేరుపేరున కాపుల పిలుపించు మని
పలికె

అనిన ఆరీతి పనులవారు అతివేగ

పోయి

ఏరువరెడ్డను ఎవ్వరెవ్వరిని
పిలిచిరి కాపుల పేరుపేరునను
కల నైన బొంకని ఘనశూరులారః
కంభము గంగిరెడ్డి, కాకర్ల పోతిరెడ్డి
కంభిరెడ్డి దాసరి, ఘనులార రమ్మ
పొట్టపాడి పొదిలె పొన్నారెడ్డి
కనిగిరిమాధిరెడ్డి, ఘనవేగ రండిః
వడ్డాల బసిరెడ్డి వోరుగంటి

నరసారెడ్డి

కడువేగ రారయ్య కాపులార మీరుః
నాతివాడ పెదకాపు, నల నాగిరెడ్డి

ఎంతైన ఏరువ ఎలమంచి పెదకాపు
అయిన

అక్కిరెడ్డి మాదిరెడ్డి అమ్మసిరిదేవి
పిలిచీని

గ్రక్కున రారయ్య కాపులారమీరు
అని యిట్లు పనులవారు ఆడు

మాటలకు

విని యపుడు కాపులు ఇట్లని పలికిరి

ఇంతకాలమాయ చాల మాయ

ఎన్నడు అయితమరాజు పిలువ

నంపలేదు

అన్ను లేకుండ పన్ను లేకుండ

కలుపునముడు లేకుండ కాయకూరలు

లేకుండా

వెట్టిలేకుండ కొట్టుము లేకుండా

ఏకచక్రముగా భూమి అయితన్న

ఏలుచునుండె

కవులిచ్చి తెచ్చె ఘనుడు అయితన్న

నేడేమి పని గలిగె తెస్సాయె పనులుః

అని యిట్లు కాపులు అతివేగమునను

ఏలికి వేయివరహాల జాలెలు

పాలికి పదినుార్డు వరహాల జాలెలు

పరకకు అరునూరు ముడుపులు

గొంచూను

పనులవారి వెంట ప్రజలు అందరూను

చనువున సిరిదేవి సమఖాన నిలచిరి

కాపుల నందరిని గ్రక్కున నపుడు	పేసిన నేతులు బెల్లపుచారులు
వొప్పుగా కూర్చుండ మనెను వల్లపుల	వాసిగల సిరిదేవి వారికి అన్న
సిరిదేవి	మొడ్డించె
వయ్యన భోంచాయ మని చెప్పెను	భోంచాయమని సెలవిచ్చె పొలితి
వామాక్షి యపుడు	సిరిదేవి
వచ్చిరి అంతట వైనవైనాన	భోంచేసి కాపులు పొంగుచు లేచిరి
అరిటాకు నవితెలు ముందర నిడిరి	వీభూతి పూయించె పొలుపు మీరంగ
రసిరసాసావిష్ట రాజాన్నములును	పట్టుపచ్చడములు కాపులకు పైబార
పరమాన్నములు కూరగాయలు	గప్పించె
బహు పిండివంటలు	భ్రాంతిబడి విడియంబు ప్రజలకు
అరిసెలు పెనరుబప్పు అల్లముమొదలు	నిప్పించె

మేడకట్టుడని సిరిదేవి కాపుల నాజ్ఞాపించుట

ప్రజలారావినరయ్యపాపవృత్తాంతము	వెండిస్తంభాలు దెప్పింతుము వెలది
విన్నాగుగద మీరు వివరమంతయును	మేడకును
మేనమామలు అందరూ ప్రజలార	పైడిపట్టెలు దేచ్చేము పాపమేడకూను
వినుడ	కెంపులు పచ్చలు మేపైన మాని
మీ మేనకోడలికి మేడ కావలెను	కెక్కుములతోను
ఏమైన ఇది మీకు వెట్టికాదయ్య	వెండిబంగారముతో మేడ వేరు
బాంధవులు మీరంత ప్రజలు	పరచేము
అందరును	వెండి సిరిదేవి
కందువతో మేడ కట్టించరయ్య	అని యిట్లు కాపులందరు ఆడు
అని యిట్లు సిరిదేవి ఆడుమాటలకు	మాటలకు
వినయమున కాపులు ఇట్టని పలికిరి:	మాకులు కావలెను మా యన్నలార

చేకొని తెప్పించరయ్య శావమాకులును కాశల వడంగుల గ్రక్కున బిలిపించి
ఎలికొండ యేపెలు సలికొండ తళిరీబు లిప్పించి తల్లి సిరిదేవి
సందనాలు కొపులు మీరు కలసి కలప
తెప్పించమని చెప్పె తల్లి సిరిదేవి పట్టించుకోని
వప్పిరి ప్రజలందరు వుడగరుగప్పుక రేపట మాపట బండ్లు ధనముకొండకు
బండ్లకు ముస్తీదు జేసి పయనమైరంత మళ్ల రమ్మనెను
ఇండ్లలోపలి కలప వెళ్లదీయించి

కలపకై అడవులకు బండ్లు బయలుదేరుట

గుర్రము గొడుగుగలవాడు గుండోజి మెండుగా శిలలు బండ్ల కమరించి
బ్రహ్మ బలువైన గొడ్డండ్లు పదినుార్లు వెంట
అందలము కానుదిష్ట గలవాడు అల కడు సన్నబియ్యము పట్టిరి గోనెల
గోజీబ్రహ్మ ఆడాడ దినదినము భత్యము అమరించి
నందుల సిరిదేవి నగరు వెళివచ్చె వేగ
సోముల పెద్దబయట సొరది బాడిశలు గొంచు వడ్లంగులు పయనమై
కొలుములు జెట్టిరి వచ్చిరి
ఆమనిగా బండ్ల నమరించసాగిరి పొడజాల బూదమట్టెద్దుల బండ్ల
ఇరుసులు పోయిన బండ్లకు ఇరుసు కేర్పరచి
లమరించిరి ఎర్రవి పుల్లవి ఎరజాల మట్టెద్దులు
చొమ్ములు పోయిన బండ్లకు చొమ్ము కొమ్ములు సన్నాలు గొజ్జంగి నర్రలు
లమరించిరి అడుగులు సన్నాలు అదివరెద్దులు
కమ్ములు బోయిన బండ్లకు కమ్ము ఎరజాల బూదమట్టెద్దుల బండ్ల
లమరించినారు కేర్పరచి
బలువైన నగలు బండ్ల కమరించి అతిసౌంపుగా ఎద్దులను
పలకలు జెక్కించి పరపించి వేగ ఆభరణములును

వన్నెగా భూషణములు వైనవైనాన
ధరియించిరి కొమ్ములకు

బంగారుకుప్పె లమర్చి
రావిరేక గొలుసులు రత్నాల జోళ్లు
చిన్నవి గంటలు శిలమోరతాళ్లు

పక్కెర బొడ్డుగంట పైమెత్తజాలు
రావిరెక్కలకు రత్నాల కుచ్చులు
కేశబందు పద్మెట్లు బిరుదు కాశలును
పురస్థలము తిరుగాడ పురిగజ్జపేర్లు
గంగడోలు తిరిగిరాను గంటలపేర్లు
మోపురము తిరుగార మువ్వలపేర్లు
నాలుగు పాదములకు నాగుటందెలును
శృంగారించి ఎద్దులకు సొంపు మీరంగ
వితరణచతురుడై వీడ్కంటు లిచ్చి
ఎనయంగ మనయింట ఎన్నగల

ఎద్దుల

కనుగొని తెప్పించి కాండ్లు గట్టించి
చయ్య బండ్లను సాగించు మనియె
అని వీడుకొల్పిన నంతలో వారు
పేరుపేరున ఎద్దుల పిలిచి రీరితి
అందెల బసువన్నుఁ ఆదినాథుండఁ
నందుల పిడిగంట నాగవాసయ్యఁ
గోవుల విటకాడ గోగు బయ్యన్నఁ
వంటరి పులిజంకు వర పెరుమాళ్లుఁ
కట్టని కలకొట కలునంది వేగఁ

అకళంక కగ్నాతుడా! అంజుధిశయనా!

బిరుదు గరుత్మంతః భీముని గజసుః

గోవర్ధనాచలః గోపాలదేవః

కరినంది బసువన్నః కంచి వరదప్పః

నెల బాలచంద్రుడః నీలవద్దుండః

జల్లుల ధర్మజః జయ కంఠనాథః

వైకుంఠవాసుడః వాసుదేవయ్యః

పుట్టల భూపతిః పులులకు పెద్దః

ఇంద్రుని వజ్రమః ఇప్పగిరీశః

గోగు భైరవమూర్తిః గోవింద రాజః

చెంచుల వోబయ్యః చెన్నమల్లయ్యః

కంచి యేకాంబరః కాళికనాథః

మధురాపురీ ప్రియః మహా నందినాథః

కాముడః సోముడః కాయజవరదః

రాముడః భీముడః రంకెల నలుగః

ఇటువలె బిబిచితే నేర్పు మీరంగ

వచ్చిన ఎద్దుల వరుసతో జూచి

వన్నెల గురుతులు వడి జెప్పికొనుచు

నెత్తురు కొమ్ముల నేలైన ఎద్దుల

గణుపతోక ఆమంచి గరుడ బొల్లెద్దుల

అచ్చుగా కరివన్నె లమరిన ఎద్దుల

మూపురంబులతోడ మొనసిన ఎద్దుల

నుదుట చుక్కలుగల నునుపైన ఎద్దుల

తెల్లని వన్నెల తెలివైన ఎద్దుల

పచ్చని వన్నెల ప్రబలిన ఎద్దుల

ఇటువంటి ఎద్దుల నేర్పడ బలచి

గంటలు గజ్జెలు ఘల్లుఘల్లున మ్రోయ

గణగణ మ్రోవంగ గ్రక్కున దెచ్చిరి అన్నిదిక్కుల బండ్లు అధిగొని వచ్చె
 కాండ్లును గట్టిరి ఎద్దుల వేగ ధనముకొండ బండ్లు తర్రెను వేగ
 మోకులు బంధించి ముందుగా నపుడు మోయాను జేసిరి ముస్తీదుగాను
 పంచవన్నెల మాడు పైబార తివిచె ఏయించి ఏనూరు దున్నెలు ఎగ
 కంజము దర్జించె కమలనాథుండు దోలించిరి
 మర్రివేములపాట మండలేశ్వరుడు ఏయించి ఏనూరు కొమ్ముతగుళ్లు
 గునుగు మద్దనులతో గుమ్మడిపాట ఎయించి ఏనూరు గొడ్డుగొల్ల ఎగ
 నుండి కదలి దోలించి
 అంతట కొందరు కాపులు అతి బండ్లకు బారికరతను పరగంగ ఆపుడు
 సంబ్రమునను దండెబోయిన ఎర్రును దాయంగ బిలచి
 ఎడములేక బండ్లకు ఎద్దుల గట్టిరి మండలేశ్వరుండు మాధవుడయితన్న
 పయనమై అందరు బండ్లు సాగదోలిరి పరగంగ వుదయరాగ పట్టుపచ్చడము
 పొట్టపాటినుంచి మున్నూరు బండ్లు కప్పి
 పొదిలెనుంచి తర్రెను నన్నూరు బండ్లు తెరగొప్ప వకమంచి తేజీని ఇచ్చి
 పొతకము బండ్లు పొందుగా దర్రె బండ్లవెంటను నీవు పయనమై పొమ్మని
 కందుకూరి బండ్లు కదిలె నావేశ చండ్ల ఈచెలవార్ని వెంటనే పొమ్మని
 కాకర్లబండ్లు కడువేగ కదిలె వేగంబె పంపె

బండ్ల ప్రయాణము

దండెబోయిన ఎర్రయ్య తా కదలివచ్చె పరమట ఆరజాము పొద్దున పయనమై
 ఎడములేక బండ్లకు ఎద్దుల గట్టిరి బండ్లు
 బారుసాగి నడిచిరి ప్రజలును బండ్లు చాకిచెర్లకు వెళ్లి సాగెను బండ్లు
 ముద్రాచి చింతకాడ కూడిపారెను బండ్లు వేడుకతో బండ్లు ఇండ్లచెరువున నిలచె

విగ్నేశ్వరుని జూచి వేడంగసాగెను
ఆగణిత శివపుత్రః అమరుల మిత్రః
గురువపు నీవు గుఱ్ఱరూపమున
పార్వతీ వరపుత్రః పశుపతి నేత్రః
ఎలికవాహన మెక్కి ఇలలోన నిక్కి
పలుకు విద్యల సార్థ ప్రత్యక్షమూర్తి
మలకుపోయిన బండ్లు రేపట మాపట
మల్లివస్తేను
వుండ్రాట్లు బోయింతు వో స్వామి నీకు
సెనగల పండేరము సేయింతు నీకు
అని మ్రొక్కిరి కాపులు అందరు

ఎర్రయ్య
బండ్లు అచ్చోట నుండి బహువేగ తర్లి
మరునాథు ఆ బండ్లు మార్కా

పురమున నిలిచె
చేతి సన్నుతిచేసి చెన్నరాయలకు
కోదండ రఘురామః గోపాలమూర్తిః
మాధవ శ్రీకృష్ణః మాయా వివోదః
పర బ్రహ్మవు నీవు బ్రహ్మాండము
నీవు

నారాయణోద్ధారః నరసింహమూర్తిః
మలకు పోయిన బండ్లు ధనము
కొండకు మళ్ళి వస్తేను
చెలువంబుగా నీకు సేవ జేయింతు
అని మ్రొక్కిరి కాపులు అచ్చోట

తర్లిది

బొడ్డుచెర్ల బూదనపాట నిలిచెను
బండ్లు
అంజలి జేసి మ్రొక్కిరి అంజ
నేయునికి
అంజనీదేవి పుత్రః హనుమంత వీరః
సంజీవి దెచ్చిన సాహసఘనుడః
భీతిల్లగా లంక భస్మంబు జేసిన
నీతిగల హనుమంతః నీవాడ నేను
మల పర్వతాలకు పోయిన బండ్లు
ధనముకొండకు వెళ్ళి వస్తేను
ఆకుపూజ గప్పింతు అంజనేయ నీకు
అని మ్రొక్కి బండ్లు అచ్చోట తర్లి
తర్లుబాటును నిలిచె ధర్మజుడు

ఎర్రన్న
నాగవారపమ్మను నరనాథు వేడె
జగమెరుగ నిజరాణి జమదగ్నిరాణి
భూకాంతపై కొంత భూలోక మాతః
ఏకముగ వెలసిన ఏకవీరాంబః
కాకితరాజుల గర్వంబు లణచి
పూజచేసిన వార్ని పోషింతువమ్మః
ఆవిశక్తి నీవు అమ్మ శరణార్థిః
మలకు పోయిన బండ్లు మళ్ళి వస్తేను
కలకంఠి జాతర ఘనతతో జేతు
అని మ్రొక్కిరి బండ్లు అచ్చోట
తర్లించి
ముదముతో చవునేము ముందర నిలచి

నారసింహుల చూచి వేడె ఎర్రయ్య
పరగంగ ప్రహ్లాదుకు ప్రత్యక్షమైతివి
హిరణ్యాక్షుని చీరి ఇలమీద వెలసి
మకరిని ఖండించి మత్తే భము కాచిన
సకల జీవ పరమూర్తి : శరణయ్య

నీకు

మలకు పోయిన బండ్లు మళ్ళి వస్తేను
చెలువంబుగా నీకు సేవ జేయింతు
అని మ్రొక్కిరి వేగ అచ్చోట దర్శిరి
కంభాన నిలిచెను ఘనుడు ఎర్రయ్య
వీరభద్రుని జూచి వేడెను తాను
వీరభద్రావతార : విధి గర్వదూర :
మలకు పోయిన బండ్లు మళ్ళి వస్తేను
వీభూతి ధారణ సేయింతు నీకు

అని మ్రొక్కి బండ్లు అచ్చోట తరై
కలుపొన్న నందుకూర కలిసె

నంతటను

పోతురాజును జూచి పొగడంగ సాగె
భూతకోట్లకు వైరు : పోతుల రాజు :
అక్కలకు తమ్ముడా : మిక్కిలి

పోతన్న :

మలకు పోయిన బండ్లు మళ్ళి వస్తేను
పొలుపు మీదగ యాట బోనము

జేయింతు

అని మ్రొక్కి బండ్లు అచ్చోట దరై
ధూతముని ధర తల్లిడిల్లంగ

గుమ గుమ ధ్వనులతో గుబ్బటిల్లంగ
వాగనక మిర్రనక వచ్చెను బండ్లు
త్రోవల చెట్ల నరికి త్రోలిరా బండ్లు
పరమట ఆరణ్యము ప్రొద్దున అర్ధ
వీడును జేరిరి

కనుగొని గంగకు కతము లెత్తి

మ్రొక్కి

మంగళమూర్తిని మరిమరి వేడె

నపుడు

ఆదికాలమునాడు హరిహరులచేత
పూజలు గొంటివి పొలుపు మీరంగ
గొల్లలు కొలిచిన కోమలి వీరగంగ :
తొల్లి మా యాదవులకు తొడైన
తల్లివి

ఆవుల వల్లమ్మ కొలిచిన ఆది
మహాశక్తి :

సిరిదేవి కొలిచిన చిత్తరువు ప్రతిమ ;
కొమరమ్మ కొలిచిన కొంగు

బంగారము :

అగుమంచి కొలిచిన ఆజీ ముత్యపు
గంగ :

మలకు పోయిన బండ్లు మళ్ళి వస్తేను
బోనాలు పొంగళ్లు పొందుగా

జేయింతు

బారిగొడ్ల పొడిపింతు భాగీరథి నీకు

అని మొక్కి బండ్లు అచ్చోట
దర్శెను

తెలతెల్ల వారంగ తెరువుసాగి నడిచెను
చల్లని పయనాన సరసంబుగాను
ప్రొద్దున ఆ బండు బొల్లువల్లె జేరె
నల్లకొండలకు వెళ్ళి నడిచెను బండ్లు
బంగారు కురువన బండ్లు వేవేగ

వాగనక మ్రనక వచ్చెను బండ్లు
శృంగారముగ గుండ్లమఱ చొచ్చిరావేశ
ఎల్లావుల చెలికెలోన విడిచిరి బండ్లు
మెల్లనే చేలవెంట మేపిరి ఎద్దుల
మాపటికి అందరు మట్టుపడి యుండిరి
మల్లమ్మకు కుంభాలు ఆ దుప్పటికి
పోసిరి

బలిజల్లి మంకు బారిగ్రారెం కోసిరి
గుడార్లు ఎత్తించిరి పర్వతాల ఎత్తు
కొదువ లేకుండ

కొలువుగుడారున కూర్చుండి యపుడు
కాపుల ఎర్రన్న గ్రక్కున పించి
రారయ్య కాపులారః నానిమేడతును
తెగువతో నరుకుడి దేకుమాకులును
ఎక్కువతో నరుకుడి వేగిమాకులును
ఎర్రయ్య సెలవిచ్చినప్పుడే వేగమే
కాపులు

గుండ్లమల ఎక్కిరి గొబ్బున కాపులు
వాటముగ జూచిరి వై నవైనాన
తేటపారుగ జూచిరి శలుగు వృక్షాలు
తెగువతో నరికిరి టేకుమాకులును
డికొని వచ్చి కాపులు చేలలో జేర్చి
ఏపెలు పనసలు హేరాశముగ
నరికిరి

కుదురైన మంచి కూచలదనములు
 పెద్దమాకులు నరికిరి పెంపు మీరగను
 వొత్తైన బీళ్లు తరువులు నరికి
 వాగుల పరిణీన వేగిక మాకులును
 గంధపుమాకులు పొందుగా నరికిరి
 మనసింహములు వున్న కోనలు జొచ్చి
 తొండలమీది మాకులు గొబ్బున నరికి
 వంతుమీరగ నరికిరి బారపడ్డెలును
 జొటకరి మాకులు పొందుగా నరికిరి
 విరివిగా నరికిరి స్తంభాలు వెన
 దీసి నట్లు

సరిగొండ చందనాలు చయ్యన
నరికిరి
గుండ్లమల గుంపెనలు గురుడుగా
నరికిరి

ఎక్కిపోయి నరికిరి ఏగి స్తంభాలు
దిగివచ్చి నరికిరి దివ్వె స్తంభాలు

తిప్పల పొడువున వేసిరి తెప్పలుగాను మోయిన జేసిరి ముస్తీదుగాను
 బండ్లకు సూటిగాను పారజెక్కించి అప్పుడు కాపుల అతివేగ బిలిచి
 ఆరజెక్కి స్తంభాలు ఆయత్తపరచి కాపులతో ఎర్రన్న గ్రక్కన బలికె
 బలువైన స్తంభాలు బండ్లపై జేర్చిరి

స్తంభపు మ్రానుకొరకై కాపులు వెదకుట

వినరోయి కాపులార! మా యన్నలార! ఏవూరు? ఏభూమి? మీరు ఇచ్చటికి
 వంటి స్తంభము మేడకు వనరంగమీరు రాను
 చక్కని స్తంభము చయ్యన వెతకి ఏమి పనికి వస్తిరి ఎరిగింపరయ్య? :
 వనరంగ నడుకుడి వామాక్షి మేడకు అప్పుడు ఎర్రయ్య అతివేగ పలికె :
 ఎర్రయ్య చెప్పిన మాటలు కాపులు వినవయ్య చెంచుపోతినాయుడా!
 వేగంబె వినిరి వివరంబుగాను

భోంచేసి కాపులు పొంగుచు లేచి కల్యాణపురాజు చెల్లెలికి కాంత
 వాసెన మాను వనరంగ వెతకిరి పాపమ్మకు
 గట్టలోపలి కొండగవులెల్ల వెతకి వొంటి స్తంభముమేడకు వొయ్యనమీరు
 చెట్టలోపలి కొండసెలలెల్ల వెతకి చక్కని స్తంభము చూపవలెను మాకు
 ఎందు వెతకిన విషము ఏర్పడక విని చెంచునాయుడు అవెబార్లున ఆదలి
 పోయె పాపపు బ్రేహ్మదేవుడా పాప
 చెంచులున్న కోనలు శ్రీహూన జొచ్చిరి నూకమ్మను
 కాపులజూచి చెంచులు గభగభా చేరి కాపాడకపోతివి కనకమేడ వ్రాస్తీవి
 విల్లునంబులు వెక్కుపెట్టి ఆవులన్న చెల్లెలికి అంత్రమేడాయెనా!
 వేయను గమకించి వేగంబె వచ్చిరి కాచేని చెల్లెలికి కనకమేడాయెనా :
 వచ్చిన చెంచుల కాపులు వైనాన జూచి అని యిట్లు చెంచునాయుడు అడలంగ
 రయ్యను చూచి ఏమని పలికిరి? నపుడు

విని యపుడు ఎర్రన్న ఇట్లగని పలికె వగవకు చెంచునాయుడా : వగవకు
దుఃఖము నీకేల చెంచునాయుడా: మని

దుగదాయ మేల: కర్పూర తాంబూళము ఇప్పించె
చింతింప నీకేల : శివుని దూరనేల : తగ వేడ్కతోను
మసిబొట్టు కాగాను మాపితోపోవునా? దిట్టమైన మాను తేటబడ జూపుడి మాకు
కాటికచుక్క కాగ కడిగితే పోవునా : ఆ మాటలకు చెంచుపోతినాయుడు
బ్రహ్మవ్రాతకు మారు పలుకంగ రాదు అతివేగమునను

చెంచునాయుడు స్తంభపుమాను చూపించుట

ఎర్రమలకు పంపెను ఏడువేల చెంచుల బిట్టు జీనువాయ పొట్టిపిట్ట
పచ్చమలకు పంపెను పదివేల చెంచుల నెట్టుకొని వుండేటి నెరవైన తరువు
నల్లమలకు పంపెను నాలుగువేల కబోదపక్షులు కలిగున్న తరువు
చెంచుల గంధంగి పొన్నంగి గూబ గండంగి
ఆరూఢిగా వెతకిరి ఆ చెట్లు పెద్దమలను కల్లేడు లావుక కలిగున్న తరువు
అకుల సన్నాలు అందమైన విక్షము అప్పడు కాపులు అర్పించి మాను
కొమ్మలు సన్నాలు గోబుణ్ణి తరువు ఎనభై ఎనిమది మూళ్లు కొలిచిరి
ఆకులు సన్నమైన ఆడవిక్షంబు ఎక్కిపోయి మాను
కొమ్మలు సన్నమైన కోడెవిక్షంబు ఏగి నరుకంగాను ఎటుగాను వారుగునో
కాపులు ఎర్రన్న కడువేగ చూచిరి అమ్మ యేలు ధనుముకొండలోన
అశ్చర్యపడిరి ఆ మాను చూచి వనదేవతని చాల వర్ణించవచ్చును
ఏగి యెక్కడ బెరిగె? ఏమాన వచ్చు? పోగువారి మాను పోతుకాలు జుట్టి
భూకాంత వాసిని పుట్టింది తరువు కుంభాలు పోసిరి కూర్మితో నపుడు
ఇంజాద్రి గిరులకు ఈడైన తరువు వరికూటి కుంభాలు వాముల పొడవు
పెంజెర గున్నలకు పెనుబాములకును జొన్నకూటి కుంభాలు చొప్పవాముల
తాచులకు నాగులకు తావైన తరువు పొడవున

ఆరికికూటి కుంభాలు అడ్డతిప్పల వేయిన్ని ఏనూరు కొమ్ముతగుళ్లు
 పొడవు వేయిన్ని ఏనూరు గొడుగొర్ల వేగ
 కొర్రకూటి కుంభాలు కొండల సాధించి
 పొడవున బారిగొర్ల పొడిపించి బలి జల్లిరపుడు
 పోయించి రప్పడు పొంతుగా వారు నరికిరి కొమ్ములు సరసంబుగాను
 వేయిన్ని ఏనూరు దున్నల వేయించి నాలాగుదిక్కుల జేరి నరుకంగ సాగిరి
 రపుడు

మాను నరుకగా రక్తము కారుట

మల్లడించి యా మాను మంటలై మండె ఎర్రన్న ఈ కర్మము చూడలేము
 భోపెట్టి యా మాను భూమి దద్దరిల్లె అని యిట్లు కాపులు ఆడుమాటలను
 కాటుకాటున రక్తము కమ్మంగసాగె చాపకట్టిగ నేల సరసముగా పడెను
 చెట్టున నిప్పులు చెదరంగసాగె భోపెట్టి యా మాను భూమిపై వరిగె
 కొడుకులు గలవారు మానివంక జూచి వుత్తరాన ఆ మాను వుర్విపై వరిగె
 గోడుగోడున అడలి కుమలంగసాగిరి భీతిల్లి కాపులు ప్రియముతో నడిగిరి
 కూతుళ్ల గలవారు కుమారిలసాగిరి కాటు కాటుకు రక్తము కమ్మిన
 నరికేటి గొడుండు ధరణిపై విడచిరి వివరమేమో ?
 ఇదియేమి చోద్యము ఎరకొన్న మేము చెట్టున నిప్పులు చెదిరిన వివరమేమి ?
 ఎన్నడు ఎరుగము కనిపెంచేవారము ఎర్రయ్య కాపులతోను ఇట్లని పలికె:

ధనముకొండ నాశనమగునని ఎర్రయ్య కాపులతో

చెప్పుట

కాటుకాటుకు రక్తము కమ్మినందులకు తమ్ములు పోట్లుబడి తమకాలకు
 అన్నలు పోట్లుబడి అందలాలకు వారుగుదురు
 వారుగుదురు అంభోయని మాను అరిచినందులకు

ప్రాణముగల పరియంతం పాపకు నేడు కంచెంత ధనముకొండ కాలిపోవునయ్య
 కడలేని దుఃఖమున పాప కడతేరదనెను పాలవెల్లిగోత్రము బసువశంకర
 భోపెట్టి యా మాను భూమిపై బిరుదు
 వారిగినందులకు పాలీట వరగవలసిన పంతు వున్నాది
 పాపకు దుఃఖము ప్రజలార : వినుడు అచ్యుతగోత్రము ఆదినారాయణ
 వొంటిగా ఆ మాను వారిగినందులకు వంశము
 ఏటిమీద ఆరునెలలకు యాదవులకు పాలేట వరగవలసిన పంతువున్నాది
 చేటు బుట్టును అల్లివాగు నెల్లివాగు నెరానేరేళ్ళ వాగు
 చెట్టున నిప్పులు చెదరినందులకు పాలేటి సంగాన రక్తం పారవలసిన
 అదృశ్యమై ధనముకొండ అగ్గిబడి కాలు పంతు వున్నాది
 సిరిదేవి చిత్రకూటాలు చిచ్చులుబడును ఏమి సేయుదు కాపులార! యేమందు
 కొమరక్కూటాలు కొల్లబోవునయ్య నేను
 అగుమందికూటాలు అగ్గులై మండు పుణ్యపాపములు సిరిదేవికెగాని
 లక్కసిరికూటాలు రాచలోగిళ్లు మనకు పనిలేదనెను అవుడు యెర్రన్న
 ధూళియై పోవును ధనముకొండ అంత అని యిట్లు యెర్రన్న ఆడుమాటలకు
 అగ్గిబడి ధనముకొండ హతమై పోవును కాపులందరు విని గ్రక్కున లేచి
 కల్యాణపు చెల్లెలి కనుకమేడ కాలి బాడిసెలు గొంచు వడ్డంగులు
 హతమై పోవును పయనమై వచ్చిరి
 కల్యాణపు చెల్లెలి కనుకమేడ కాలి సవుపానముగ మాను చక్కగా దీర్చిరి
 కటకటా యని పాప మేడ మీద ఆరజెక్కి పనులవారు ఆయత్తపరచి
 కాలీని వినుడ జారకుండ మాను బండ్లపై జేర్చిరి
 బొగ్గుల గలసిపొయ్యాని ధనముకొండ వనర తొంభన్నూరు బండ్లమీద
 గుత్తమైన ధనముకొండ గుంపులు స్తంభము వనరుగా
 గూడు నిలపిరి

బండ్ల తిరుగు ప్రయాణము

గుండ్లబ్రహ్మేశ్వరుని బోనాలు బోసిరి
ఎడములేక బండ్లకు ఎద్దుల గట్టిరి
బారుసాగి నడచిరి ప్రజలును

బండ్లు
కూతలు జేసిరి గుండ్లమల దిగిరి
త్రోవల చెట్లు నరికి తొలిరా బండ్లు
వాగనక మిర్రనక వచ్చెను బండ్లు
బంగారముకురువ దాటి బండ్లు వేవేగ
పడమట అరజాముప్రొద్దు అర్థపీడు
ధనముకొండ పడమట నిలచె

కనుగొని గంగకు కరములెత్తి

మ్రొక్కిరి
పొంగుచు నందరు గంగకు బోనాలు

బెట్టిరి
కాపులు యెర్రన్న కడు వేడ్కతోను
భోజనము చేసిరి పొందుగా నవుడు
ఎడము లేక బండ్లకు యెద్దుల గట్టిరి
బారు సాగి నడచిరి ప్రజలును బండ్లు
కలపోన్న కందుకూర కలసిరంతంత
పోతురాజుకు యేట బోనము చేసిరి
అచ్చోట దర్ల బండ్లు ఆదికొని వచ్చె
కంభాన నిలచెను మనుడు ఎర్రన్న
కంభాము పీరభద్రుని జూచి వేడె

యర్రయ్య

వీభూతి తారణ జేయించె నవుడు

పండుము సెనగలు పలారము
సేయించె

ఆడ నుంచిబండ్లు అచ్చోట దర్లె
ముదముతో నవునేరు ముందర నిలచె
నారసింహ్యాల జూచి నరనాథు వేడె
చెలువముతో నారసింహ్యాలకు సేవ
జేయించి

ఆడ మ్రొక్కిరి బండ్లు అచ్చోట
దర్లెను

బోడుచర్ల భూపనపాట నిలచెను

బండ్లు

అంజలి చేసి మ్రొక్కిరి

అంజనేయునికి

ఆకుపూజ గట్టించె అంజనేయునికి

ఆడమ్రొక్కిరి బండ్లు అచ్చోట దర్లిరి

తర్లబాటను నిలచెను ధర్మజుడు

యెర్రన్న

నాగవారపమ్మను నరనాథు వేడె

కలకంతి జాతర ఘనతతో జేసిరి

మదిని గంగ వచ్చు మరి గుండ్లకమ్మ

కాపులు యెర్రన్న గ్రక్కన

స్నానంబు జేసి

పొంగుచు నందరు భోజనము చేసిరి

ఆడనుంచి బండ్లు అచ్చోట దల్లెను
మరివేగ యా బండ్లు మారుక

పురమున నిలచె

చేరి సన్నుతి చేసిరి చెన్నరాయలకు
చెలువముతో చెన్నరాయలకు సేవ

జేయించి

అనిమొక్కి బండ్లు అచ్చోట దల్లె
వేడుకతో బండ్లు విండ్లచెరువున నిలచె
విఘ్నేశ్వరుని జూచి వేడె యెర్రన్న
ఉండ్రాళ్ళు బోయించె

విఘ్నేశ్వరునికి

పండుము సెనగలు పలహారము

జేయించె

ఆడనుండి బండ్లు అచ్చోట దల్లె
సాకివర్లకు వెళ్ళి సాగెను బండ్లు
ముందరి బండ్లు మునిముందున నిలచె
అందముగ కొన్నిబండ్లు

అతివేగమునను

కుబేరుని చింతకాడ కూడి పారెను

బండ్లు

పెయ్యలతిప్పముందర పెద్దాదిబయట
అదిగొని నిలచెను ఆ బండ్లు వేగ

బండ్లు ధనముకొండ ప్రజలు చూడంగ
దండబోయిన యెర్రయ్య తా కదలి

వచ్చె

మండలేశ్వరునితో మరి విన్నవించె
మాకులు దెస్తిమి మమ్మేలు రాజు
అన్నంత సంతోషపడె అయితమారాజు
మెచ్చెను యెర్రయ్యను మేదిసిశ్వరుడు

ఇప్పించె సొమ్ములు వివరంబుగాను

చయ్యన ఇప్పించె వసుధేశ్వరుండు

వేడ్కతో సిరిదేవి వివరించి పలికె

వినవయ్య కొమార అయితమారాజు :

మానులు వచ్చెను మరి వినవయ్య

కట్టించు అయితన్న గ్రక్కన మేడ

అని పసులవారిని అతివేగ బిలచి

కాశరి వుప్పర్ల గ్రక్కన బిలచి

వాసిగా విడియంబు వారికిప్పించి

కట్నాలు ఇప్పించె ఘనుడు

అయితన్న

పట్నానికి మించుగా పాపకు మేడ

కట్టించవలె మీరు కడువేగమునను

భూమండలముమీద భూజన్లు లేరుగ

వాడవాడలు చాటించి వారు వీరనక

డికిరిబయట ఒంటి స్తంభపు మేడ నిర్మాణము

మేరువు పొడువున మేడ కట్టించవలెను దినశుద్ధి బరచిరి దైవంబు సాక్షిగను
 పురోహితుల మంత్రుల పెద్దల శుక్రవారమునాటి దినము చేపట్టి
 బాంధవుల బలచె విక్రమాశాలులు వీరనాయకులు
 ధారుణీశ్వరుండు తావు చూతమనుచు కాసెల పద్దంగుల ఘనత వుప్పర్లకు
 పయనమయిరప్పుడు బాంధవులు వాసిగా విడియంబు వారికిప్పించె
 తాము అష్టదిక్కులు చూచి అమరంగ
 పంచ మహావాయిద్యములు పరిపరి మరియు
 మ్రోవ కైవారము గట్టిరి గచ్చుబెందలితోను
 కొంచక యాదవ గురుతయిన పెద్దలు సృష్టిగా మేడగట్టిరి శ్రీపతిచెల్లెలికి
 అందరు వచ్చిరి అతిసంబ్రమునను అయిదు నిలువుల లోతు అడుగేరుపరచి
 నల్లజెరువుకు దక్షిణాన నగరికి శనివారమునాడు సేనలు గూడి
 పడమట ఘనరాజు చెల్లెలికి మేడ కట్టించసాగిరి
 మెల్లనె చూచేరు మేడకు తావు ఆదివారమునాడు అంతరువు లమర
 పెయ్యల తిప్పకు తూర్పున పెద్దాది మేదిసీశు చెల్లెలికి మేడగట్టెడ
 బయట సోమవారమునాడు సొబ్బజాలు దీర్చిరి
 ఆ పణిమేడకు అరువు చూచేరు సోమనూత్రము నల్లజెరువుకు చూపిరి
 పాలగుంట నట్టిబయట పాపన్న మేడ మంగళవారమునాడు పట్టుక
 పాలించి స్తంభము ప్రతిష్ఠ జేసిరి ప్రమాణము డిగ్గిరి
 వినయముతో నందరు వెలదిమేడకును

చుక్కల పొడుపున నిలిపిరి మేడ

విస్తీర్ణమైనట్టి వెలది మేడకును

సన్న విసుక సున్నము

సందుసందులాను

వన్నెల గూర్చిరి వరుస నంతంత

ఆరచెక్కిన స్తంభాలు అమరంగ

నంత

శార్దూలముల మంచి శరభసింహముల

మలచిరి

శరభ శార్దూల గండభేరుండముల

వ్రాసిరి

పొందుగా ఆట్లాడ చెల్లెలికి బోదెలు

తీర్చిరి

చక్కని కంబాలు నవునూడిగాను

మిక్కిలి తాపిరి మేలైన మజులు

బార పట్టిల వెంట పావురాయిలు

వ్రాసిరి

తోరముగ కంబాల దుప్పులమర్చిందిరి

దంతపు తలుపులు ద్వారబంధముల

వంతగా రత్నాలు వేడక్కతో దాపిరి

చిత్తర్వు మేడకు విచిత్రముగాను

మత్తేభములు వ్రాసిరి పాపమేడచుట్టు

కలియుగమున నిలిపిరి

చొంటి స్తంభముమేడ

లక్షజనుభముల రంగైన మేడ

తీక్షణులుగ మంచి చిలుకల వ్రాసిరి

వకయంతర్వ్య గట్టిరి వారలు దీర్చిరి

ఆడాడ వ్రాసిరి అంచపక్షులను

రెండో యంతర్వ్య గట్టిరి రేఖలు దీర్చిరి

మెండైన యేనుగులమేడను వ్రాసిరి

ఆడాడ వ్రాసిరి యిక్రికొదమలను

వనరంగ గట్టిరి వాకిళ్ళు దీర్చిరి

మూడో యంతర్వ్య గట్టిరి ముత్యాలు

దాపిరి

దండైన వజ్రాలు తళుకులు జెక్కిరి

మెండుగా జెక్కిరి మెరియ వాకిళ్ళకు

నాలుగో యంతర్వ్య గట్టిరి

నాతిమేడకును

నల్లచెరువు యాడ, నడిమేడ యాడ

నల్లచెరువు నీళ్లు పైమేడకు రా

దీర్చినారు

అలివేణిమేడ గట్టిరి అంతస్థులు దీర్చిరి

ఐటో యంతర్వ్య గట్టిరి అష్టదిక్కులు

కానరాగాను

కైవారము గట్టిరి గవాక్షులు నీర్చిరి

ఆరో యంతర్వ్య గట్టిరి ఆడప్రతిమలు

చకోరములు వ్రాసిరి

ఏడో యంతర్వ్య కట్టిరి యిక

చాలుననిరి

చేకొని చూచిరి చెల్లెలిమేడ

చూడ చోద్యమైన సొంపైన మేడ

పాప వుండే అంతరువ పక్షిజలపోత

గోపురములు గట్టిరి పషిణికుండ

తెత్తిరి

పూబోణి మేడకు పుత్రశ్శి చెక్కిరి

తళుకు తళుకున మెరియ దింతపు

తలుపులమరించి

పగడపు గవాక్షులు బాగుగా దీర్చిరి

నిగనిగ మనియేటి నీల స్తంభాలు

దిగదిగ మనియేటి దివ్వె కంబాలు

పొందుగా గట్టిరి చెల్లెలికి భోజనపు

శాలలు

సందువ పరుదాలు సందుగా గట్టిరి

సంగతిగల రాజు చెల్లెలికి స్తంభాల

సొంపైన

రత్నాలు కెంపులు దాపిరి

రమ్యంబుగాను

చెలువముతో గట్టిరి చిత్తరువుమిద్దె

ఆవులన్న చెల్లెలికి అమరికగాను

భవంతి మిద్దె గట్టిరి పందలు విడిచిరి

పచ్చలు దాపిరి పషిణి కంబాలకు

పొచ్చెచ్చిన సున్నపు గచ్చు చేయించిరి

వన్నెగా బంగారు వున్నతముగాను

పన్నుగా ఎత్తిరి బంగారముకుండలు

పావమేడచుట్టు పగడాలు దాపిరి

దాత్తిపై మేడకు ద్రిష్టికుంభాలు

అష్టదిక్కుల బోయించిరి అమరంగ

నంత

ద్రిష్టి తీసిన మేడ తేజాబు లమర

హరిహరులకు సమము అనవచ్చు.

మేడ

దీపింప సొంబాణి ధూపములు వేసిరి

కల్యాణపు చెల్లెలి మేడ కనకాద్రికి

సాటి

వేళమె పనులవారు వేగమే వచ్చిరి

చల్లని వట్టివేళ్ళ చవికతో వామాక్షి

తాను

కొలువై వుండగాను గొబ్బున వచ్చి

వల్లపుల సిరిచేవికి పందనము చేసరి

ఆరునూరు పెద్దలు అయితమరాజు

కురివెలు చవికెతోన కొలువై వుండ

గాను

మేలైన చెల్లెలికి మేడ గట్టితిమి

అందముగా ఆది యేడు అంతరువుల మేడ

బంధజనపోషణాపట్టాభిశేఖరః

అనిన పనులవారిని మెచ్చి అయితమా

రాజు

ఘనమైన భూషణములు కట్నాలు

ఇప్పించె

అయితన్న తమ తల్లితో

అప్పడిట్టనియె

వో యమ్మ మేడ వుర్వి గంపింప

కమ్ముక పనులవారు కావించినారు

సీమలో అపకీర్తి సిద్ధముగ నీకు
వెలిసె

కొమారుని మాటలకు కృప నందుల
సిరిదేవి

పెద్దలతోడను అప్పు డిట్లనియె
చిత్రారుమేడలోన జననాథుడెల్లెలు
నిత్యముగ పాపన్న నిద్రపోగాను
పాపను నిద్రలేపను ఎవరిని పంపవలె
ననిరి

గోపకాంతల బంపితే కోపగించీని
దాదుల బంపితే దైన్యపడిని
ఆవులన్న వీరగంగను అంపవలెననిరి
దేవతాశీలకు తెలివైన వీరగంగ
పకుపట్టభద్రుని పణతి వీరగంగ
దశరాజు ఆవులన్న తరుణి వీరగంగ
మన్నెరాజు ఆవులన్న మర్లవారి గంగ
శ్రీరాముడావులన్న సీత వీరగంగ
రఘురాము డావులన్న రంభ
వీరగంగ

పరమాత్ము డావులన్న పణతి
వీరగంగ

కట్టమీద నల్లమొయిలు కాటమ
నలగంగ:

పనిబూని నీవు బోయి పాపను నిద్ర
లేపి

ఘనవేగమున తోడుక రావమ్మ
గంగరో నీవు

సిరిదేవి మాటలకు శీఘ్రాన లేచి
కట్టిన మాందూళి పట్టుకాలవ
కాళ్ళకు పెనగొనగా
చెంగల్వలు కొప్పువూడి చెంప
తూలాడ

మల్లెల కొప్పు వూడి మంచి తామరలు
చింద
అటునిటు ముత్యాల హారములు జార
అడుగులు తడబడి అందెలు మ్రోవ
కడు భీతినొంది గడగడ వణుకుచూను
వెలది కొప్పువీడి పిప్పమీద జార
తులకింప వెంట్రుకలు తుళ్లాడగాను
పెదవులు తడిచిక భీతి తా నొంది
పాదముల వుండేటి బంగారము
అందెలు

ఘమ్మున మ్రోవంగ గ్రక్కున
వచ్చెను గంగ

వీరగంగ పాపనూకను నిద్ర లేపుట

వావారిలోన పయ్యన నిలిచె గంగ
కురివెలు చవికెలోన గొబ్బున

అప్పుడు

నిక్కముతో పాపమ్మ నిద్రబోగాను
ముత్యాలు చెక్కిన ముక్కాళిమీద
అలర కొలువుదీరి కూర్చుండెను

మగువ వీరగంగ

కొలుకుల కన్నీరు గోళ్ల జిమ్ముచును
పురమున చెయివేసి వూది వూదిలేపె
కడియాఁచేతను కదిలించి లేపె

అంతట నిద్రమేలుకోదాయె అలివేణి

పాపన్న

భక్తిగల మరదలాఁపాపఁలేవమ్మ;

ఉత్తముల చెల్లెలాఁ పాప లేవమ్మ;

మాధవుని చెల్లెలాఁమగువ లేవమ్మ;

అంటేను మేలుకోదాయె అలివేణి పాప

చెట్ట ఎరుగక నిద్ర ఏల పొయ్యేవు

పుట్టిన నీవిత భోంచేయ గలిగె

నీనిద్ర నీరాయె లేవె నీరజగంధిః

మదిరాక్షి పాపమ్మ;మగువరో లేవె

సంతోషపు నిద్రటే సకియరో పాప

ఇంత నిద్ర నీకు ఏల లేవమ్మ;

నీభోగము పొల్తాయె పొలతి పాపమ్మ

సంగ్రామవిజయుని చెల్లెలాఁ చాలునిక

నిద్ర

ఎలచాగ నీనిద్ర ఏల లేవమ్మ

సుఖమైన నిద్రటే సకియరో నీకు

మేడ గట్టించినారు మేరుచందనాల

ఆమీద నిన్నువుంచ మీయమ్మ

నీరిదేవి పిలిచేని

అంటేను పాపమ్మ అదిరిపడి లేచె

గ్రక్కన పాపమ్మ కనువిచ్చి చూచె

కన్నెత్తి మర్దవారి గంగవంక మరి

వేగ చూచె

వున్నతముగ వదినెను చద్ద కూర్చుండ

మనెను

కర్పూరవిడియంబు లిచ్చి మేన

కస్తూరి బూసె

ముచ్చటైన వార్తలు ముద్దుగ నడిగె

కలకంఠి పాపమ్మ గంగతో ననెను

ఎన్నడు పిలువరావు ఏమి వీరగంగ

అప్పుడు వదినెతోను ఆడ నొకమాట

చూయన్న కాటమరాజు

ఆవులమందలో నుండి

అరుదైన సొమ్ములు అంపితే తెస్తావా
ఏమి సొమ్ములంపెను వదినె వీరగంగ
బోయమలను ధేనువల మేపి

మాయన్న

బోయవారి సొమ్ములు తనకు

అంపినాడ :

చెంచుమలను ధేనువల మేపి మాయన్న

చెంచువారు గట్టేటి పారుటాకు చీరెలు

మాకు అంపినాడ :

పాలమలను మాయన్న ధేనువల మేపి

పాలపండ్లు పనసపండ్లు మాకు

అంపినాడ :

కొమ్మ పనసపండ్లు గుండు నెమణాలు

వేరుపనసపండు వెలలేని సొమ్ములు

ముంగామురువుల తీగె, ముత్యాల

సరులు

చేతుల బంగారం గాజులు చిలకల తాళి

బంగారిగాజులు పాపటబొట్టు

అసియాడు నడుముకు అమిరిన

వడ్డాణం

బవిరెలు కంఠెండ్లు బన్నసరులూను

ఏమి సొమ్ములు పంపె వదినె వీరగంగ

పచ్చల కడియములు బాంబూరి

దండలు

కూర్చిన ముత్యాలు గుండునెమణాలు

పెచ్చైన సొమ్ములు అంపితే తెస్తావా?

అమ్మను, కానకుడ తెస్తావదే. వదినె?

వున్నతముగా నీ నగర వుంచలేవైతివి

పనియేమి కలిగెనో పలుకరించ తల్లికి:

పన్నుగా నీవు వచ్చిన పనియేమి

జెప్పవమ్మ

మరదలి మాటలకు మర్లవారి గంగ

అష్టదిక్కులు జూచి అరుదైన

మాటాడె

నీ సొమ్ములు చూరబోయె పాపమ్మ

నీ సొంపు కొల్లబోయె పాపమ్మ

కమ్మకొని నీ సొమ్ములన్నీ కాలె

లేవమ్మ

మునుకొని నీ సొమ్ములన్నీ ముణిగె

లేవమ్మ

మంటలో నీ సొమ్ములు మటుమాయ

మాయె

పొగలోన నీ సొమ్ములు పొలిసె

లేవమ్మ

పాప నీ సంతోషము పాడాయె పదవె

పాపానకు నోచినావు పాపరో నీవు

చేపట్టి నిరిదేవి చిచ్చులో నిన్ను

దండిగ ద్రోయను తలచి పున్నాది

అంటేను పాపమ్మ ఆశ్చర్య పడెను

ఏమి చెప్పితివి వీరగంగ! ఎన్నడు

వినలేదు :

ఆ మాటలకు వీరగంగ అడులుచు

బలికె

వీరగంగ పాపకు మేడవృత్తాంతము చెప్పుట

మేడ గట్టించినారు మేరువచందనాల   ఎన్నడు ఈవార్త వినలేదు గంగ
                                          పొడవున   ఈపనులు వినలేదు వివరమంతయును
 ఆమీద నిన్నుంచ మీ అమ్మ పిలచిని   కన్నీళ్లు కురువంగ కాముని వీరగంగ
 భామరో! యిప్పుడు ప మనమై రావె   చిన్నమరదలితోను చెప్పంగసాగె
 ఆమాటల కప్పుడు పాప   శిరసంచి నిన్ను సిరిదేవినూకాంబ
                                          ఆదోశపడెను   పరగంగ మేడకు పంప బిలచిని

పాపనూత దుఃఖము

అంచేను పాపమ్మ ఆదోశపడెను   పూజకు విక్కిలి నడచునా తనకు?
 కంటకంట పుట్టెడు కన్నీరు నించె   తప్పునా వీరగంగ! తానెంత
 ప్రలాపించుచు పాప తనభాగ్య   వహించిన?
                                          మింతేను   వొప్పుగా బ్రెహ్మదేవుడు వ్రాసిన
 పొలపొల పోవుచు పొగలి దుఃఖాన   వ్రాలు
 నేనేమి సేతును? నాకెవరు దిక్కు?   అతికిడు వచ్చును హరిహరులకైన
 ఎవరిని దూరుదు? ఎవ్వరున్నారు?
 తాను నోచిన నోము తనకు సిద్ధించె   వెతపడి యిక్కడ ఎంత దూరినను
 శిముడు ఈరీతి జేసెను తనకు   తల్లిదండ్రీ వుండంగ దయవచ్చు
                                          నేల ?   నటవె ?
 అమ్మలేక అయ్యలేక అడలంగసాగె   తల్లిడించగ ఎవరు మాపేరు వదినె?
 బ్రెహ్మ వ్రాసిన వ్రాతకు పలుకంగ   పిన్నమ్మ ఏమి జేసినా పడక
                                          నేల ?   తీరదమ్మ :
 హర్షకాలము పుట్టినయప్పుడు   మాధవుడు వుండంగ మందలించనేల ?
 తాను జేసిన పూజ తప్పునా తనకు?   అయితన్న సిరిదేవి ఆలోచన జేసి

బయలుపుచ్చక పోయె పల్లికొండ	మదిరాక్షి పాపమ్మ, నుర్లవారిగంగ
రఘుపతి	కొదవలేని దుఃఖాన తల్లికొలువులో
ఎరగరరచే మీరు ఎరణప్ప	నిలిచిరి.
మొదలుగాను	కులకోటి బాంధవులు కొలువై
అరుధాంగ లక్ష్మి ఆక్క- కొమరక్క-	వుండగాను
విచారము గాబోలు వదినె వీరగంగ	వల్లపుల సిరిదేవికి వచ్చి యాపాప
వల్లభన్న, కరియావులరాజు, ఘనుడు	అలివేణి తామ్రమొక్కి అపుడు
అయితన్న	కూర్చుండి
పోచయ్య, ముమ్మయ్య, పుత్త మారాజు	కొలకుల కన్నీరు గోళ్ల జిమ్ముచును
ధనముకొండపెద్దలు, తల్లి సిరిదేవి	వెతపడి దుఃఖమున వేగమే తండ్రిని
ఎడపక విచారము ఇంతచేసిరి వదినె:	మదిలోన దలచుక మల్లడించసాగె
అని యిట్లు పాపమ్మ అడలుచు	తల్లిని దలచుక దరికొనసాగె
దుఃఖాన	తలవంచి నప్పుడే తరుణి కన్నీరు
కన్నులనీళ్లు కాల్యలై పారె	జూలువారి నరీతి ధరమీద కురిసె
చిన్నబోయి పాప సిరిదేవి	కురువంగ చూచెను కృప నందుల
సముఖమాయె	తల్లి

సిరిదేవి పాపనూకకు ధైర్యము చెప్పుట

నారీమణి పాపనాతల్లి నీకు	వమ్మదని చెప్పంగ మేడ
పగవ నీకేల? దుఃఖము వచ్చిన	వుంచబడెగాక
కొదవేమి?	పాప నీవు మాకు పగదానివటవో!
పలుకఁచ నీవద్దను పాటలు బాడను	కోపము శాయకు కూతురా నీవు
బ్రహ్మణ సతుల పంపెను తోడు	పాపురాయలు పక్షులు పాప నీవెంట
సాంబ్రాజ్య పదవితో సకల నేర్పులను	కాఫిలి వుంచేను కన్నీరు బెట్టుకు

హంసల కోవిలల అంపేను తల్లి
 షేమము నీవార్త చెప్పేటందుకును
 అంపుచున్నాను మెడకు మాయమ్మ
 దుఃఖింపకు

కమ్ముకొని మేడచుట్టు కావిట్ల
 వుంతును
 సకియల నుంచేను సరసముగా నేను

పగలు రేయు నిన్ను పరమాచితె
 తీసుకుందు
 మరచి వుండను నాకు మనుసెట్లు
 వుండు?

వెరవు కూతురా! వెరవు నీకేట!
 అమ్మరో నీకు అన్నప్రాణాదులు
 బ్రహ్మణ అతివలచేత అంపింతు నీకు
 సిరిదేవి మాటలకు సిరసెత్తి చూచి

పాపనూక గోడు

మారుమాట సీతను మందలించ
 వెరుతును

వంటిగా మింటను ఎవరమ్మతోడు?
 అంటివి మాటలు అమ్మ సిరిదేవి
 అంపుచున్నానంటివి అన్నము నీవు
 ఇంపుతో అంపంగ ఇండినటవే

అన్నము
 తనతోడి చెలికత్తెలు ధనముకొండలో
 వుండగాను

తనకు తోడెవ్వరు తల్లి సిరిదేవి ?
 పురహరుని దయ తప్పె తనపూజ
 ఇంతేగాక

మీరేమి జేతురు నా కర్మఫలము ?
 తనకర్మ మీరీతి వుండగాను తమ
 మేడ బెట్టితిరి

పూర్తిగా కాటమరాజుతోడ పుట్టినందు
 లకు

వగవ కారణమేమి వో యమ్మ
 సిరిదేవి!
 పగవారమైతిమి నీకు బంధువులము
 కాము

తల్లివెనక తల్లివని చాల నమ్మితి నమ్మ
 చెల్లబో ఈరీతి చేసేది యెరుగ!
 అక్కన్న మీది దయ అమ్మ నామీద
 వక్కనాడైనను వుంచకపోతివి:
 ఆడ ఎడరున్నారూ! అడివిపుట్టుక నాది:
 చెడ్డవారముగాగ ఇంత జేస్తేవే తల్లి:
 పంతమాడి తెచ్చిన మాయన్న భక్తుడు
 లేడు

పగవారి బిడ్డలమంటూ పాపము గట్టు బుద్ధులు జెప్పను పోషించను నీవు
 కొంటిరి వలపక్షపు తల్లివైతివి వో యమ్మ
 ఇంతకు నోచుకుంటిమి వో యమ్మ నీవు:
 సిరిదేవి: విని తల్లి మదిలోన విచారముతోచి
 కద్దటే యింత పాపము కాంత వున్నతముగా పాపను పూరడించసాగె
 సిరిదేవి పలువరింపుచు తల్లి పాపపైమీద వరిగ

పాపనూకకు శిరసంఘటకు సిరిదేవికోడళ్ళు

నిరాకరించుట

కొలుపులలో తనకోడండ్ర గొబ్బున చిత్తములో పాపకు చిచ్చులై మండగా
 బించి పాపకు శిరసంఘట భావ్యంబు గాదు
 అరదేతి దేవపూజ ఆరువేల ప్రాణ ఆ పణతి మాటలకు అమ్మ సిరిదేవి
 లింగము మరివక కోడలిని మరివేగ పిలిచె:
 ముంజేత దేవపూజ మూడువేల ప్రాణ కమ్మలు కంకణములు కడునొప్పు
 లింగము ధరియించి
 శిరసెల్ల లింగాల శివభక్తురాల: కరకంఠు చీరెలు కట్టుదువు
 పచ్చాకు బొట్ట పెట్టి భక్తుని నల్లమేడ: కరియావులనాగ :
 మెచ్చగా మరదలికి శిరసంఘటమ్మ తరుచై న సొమ్ములు బెట్టే తరుణి
 కొలుపులో వున్న కోడలు గొబ్బున లేచి రావమ్మ :
 అత్తరో వినవమ్మ : ఆమెను అంట వురువున రావమ్మ పాపశిరసంఘట
 దోషంబు కొలుపులో వున్న కోడలు గొబ్బున లేచి
 వుత్తరకాశి బోయిన వుత్తముని అత్తకు మ్రొక్కి అమరంగ జెప్పెను:
 తోడబుట్టు ముత్యాల ఆ కురులు ముడివిప్పనేర
 కాళాత్ర బోయిన ఘనుడు తేబట్టి పగడంపు ఆ కురులు పట్టి అంటనేర

మతిగల చెల్లెలు మాధవుని మారు
అతివేగ శిరసంట అత్త నే వెరతు :
మరివక కోడలిని బిలిచె మగువ

సిరిదేవి

వైనవైన సొమ్ములు బెట్టుదువు

వల్లభన్నసూర :

రావమ్మ కోడలా రా చిలుకబొమ్మ :

సిరిగల పాపమ్మకు శిరసంటవమ్మ :

కొలువులో వున్న కోడలు గొబ్బునలేచె

అత్తకు మ్రొక్కి అప్పు డిట్లనియె :

పెదమామ కూతురిని అంట దోషము

అత్త

ఆమెకు శిరసంట అత్త నే వెరతు

ఆ పణిమాటలకు అమ్మ సిరిదేవి

మరివక కోడలిని బిలిచె మగువ

సిరిదేవి

నెలతీరు బొట్టు పెట్టుదువు నేతివారి

పోత :

రావమ్మ కోడలా రా చిలుకబొమ్మ :

సిద్దల నూనెలు చిట్టిగిన్నెల వొంచి

భక్తితో మరదలకి శిరసంటవమ్మ :

కొలువులో వున్న కోడలు గొబ్బున లేచి

తరుచైన ఆ కురులు తానంటలేను

పట్టపురాజు చెల్లెలు పాపనూకమ్మను

పట్టి శిరసంట పాపమే అత్త :

అని యా కోడలు కడకు వైదొలిగి

మరివక కోడలిని బిలిచె మగువ

సిరిదేవి

ఏరువ రామచిలక : ఎరనన్న భయ్య :

మరివేగ శిరసంట మాయమ్మ రావె :

కొలువులో వున్న కోడలు గొబ్బున లేచి

అత్తగారికి మ్రొక్కి అప్పు డిట్లనియె

సన్నాసి పట్టపురాజు సైదోడు పాపకు

వున్నతముగ శిరసంట అత్త

నే వెరతు :

మరివక కోడలిని మరి వేగ బిలిచె

రంభ పుత్తశిబొమ్మ : రా చిలుక

కొమ్మ :

వరుసతో మమ్మన్న ఇల్లాల రమ్మి :

ముత్యాల సొమ్ముల బెట్టుదువు

మమ్మన్న చినమల్లు :

సిరజాక్షిపాపకు శిరసంటరమ్మ :

కొలువులో కోడలు గొబ్బున లేచి

అత్తరో : నీకు మ్రొక్కేను

అమ్మరో : వినవె :

కల్యాణపురాజుచెల్లెలు కాంత

పాపమ్మకు

హస్తాల శిరసంట అత్త నే వెరతు

మరివక కోడలిని మరివేగ బిలిచె

మన్నెరాజశ్రీల మర్లవారి గంగ : అత్తాడుమాటలకు అతివేగ లేచి
పులితముగ పాపకు శిరసంటవమ్మ : అవులన్న వీరగంగ అప్పుడిట్లనియె :

వీరగంగ పాపనూకకు శిరసంటుట

దేవుని ప్రార్థించి దైవంబు నేడి బాసికము గలిగె బ్రహ్మముడి గలిగె
పాపనూకమ్మకు మీరు పనిలేరివారు బాలాయముగ నీకు వ్రాసెను బ్రహ్మ
నేను తప్పించుకుంటేను తనకు పోరాదు సతిపతి నాయము చక్కనామెను
పప్పుగా శిరసంట వచ్చెను వీరగంగ వదినె
బంగారముగిన్నెలో నడురు గొట్టోని కాశికావిడి మోసినంత కలుగు
సంగతిగా దెచ్చెను సంపెంగనూనె సొగ్గంబు
తరుణివంక జూచి దైన్యపడి గంగ బాల పాయమున నీకు వ్రాసెను
అప్పుడు వీరగంగ అతివేగమునను బ్రహ్మ
తలనెరులు ముడివిప్పి దైన్యపడి గంగ నాకు నీకు సాటి అవునా వదినె ?
కొలుకుల కన్నీరు గోళ్లజిమ్ముచును అనిన వీరగంగ ఆందోళపడెను,
నీ నోము నా నోము నేడు వకటాయె దాసికము గట్టి బ్రహ్మముడి వేసింద
పనికిరాని బూరుగఫలమాయె కాని

గదవమ్మ : భావించి మీ యన్నను చూడలేదమ్మ !
దిక్కు నీకు ఎవ్వరు ? దేవుడే తోడు : కాలుతొక్కి తన చేతి కత్తికి
ఎక్కడి తల్లితండ్రీ : ఎక్కడి తలంబ్రాలు పోసిందేకాని
అన్నలు : కన్నెత్తి మీ యన్నను చూడలేదమ్మ !
మక్కువ వీరగంగ మగువ మాటలకు అప్పటి ఋణము ఆ విధమున నుండె
గ్రక్కున పాపమ్మ గంగతో ననెను ఇంకా వక ముచ్చట చెప్పేను
చక్కని అవులన్న సతి వీరగంగ : వినవమ్మ నీవు
కలిగినే వీరగంగ కంకణము నీకు దక్షిణ దేశానకు మందలు తర్లి
కాలిగోరు పోయె కంకణము గలిగె పోయేటి నాడు

ఆరవెల్లికాడ అతి రాచకుంభాలు

పోయించినాడు.

కొర్రకూటి కుంభాలు కొండల

పొడవు

వరికూటి కుంభాలు వాముల

పొడవు

జొన్న కూటి కుంభాలు చొప్పవాముల

పొడవు

ఆరికెకూటి కుంభాలు అడ్డ తిప్పల

పొడవు

కుంభాలు పోయించె కులదీపమనుడు

అతివేగ ధనముకొండనున్న ఆండ

శ్రీరెల్ల

అవుల మందను చూడను అందరు

పోగాను

వారితో కూడాను తాను వయ్యన

బోతి

మీ యన్నను చూడవలెనని అతి

ప్రేమతో పోతినమ్మ :

పాపపు బసువన్న నా పాలాటి

వాదాయెనమ్మ

రాజును రాఘవుని వర్ణించేటి వేళ

ఇద్దరి నడుమ బసువన్న అడ్డము

వచ్చెనమ్మ :

గోవుతము మింటికి ఎగబెరిగె నమ్మ

గొగగడోలు భూమికి దిగబడె నమ్మ

ఎటు మళ్ళి చూచినా ఆ బసవన్న

అడ్డమే వచ్చెనమ్మ :

ఆడ మీ అన్నను చూడను రుణము

లేదాయె

అని యిట్లు వీరగంగ ఆందోళ

పడెను

శిరసంటు వో గంగ చింతించనేల :

తలకురులు ముడివిప్పి తరుణి

వీరగంగ

తుమ్మెద రెక్కలబోలు కొమ్మ

తలకురులు

కమ్ముక శిరసంటె కదసి వీరగంగ

గజరాజు చెల్లెలికి కాముని వీరగంగ

తెగువతో శిరసంటె దేముని వీరగంగ

సున్నంగ తలకురులు దువ్వి

నూనెముడి వేసి

సమురు చేతను ముఖము చయ్యన

డుడిచి

మగువ లండరు వచ్చి మరి గుంపులు

గూడి

శృంగారపు తోటలో రంగు మీరంగ

అంగనలు జాజికాయ అట్టికెల నలిచిరి

అతివేగ సీకాయ అందమైన పసుపు

వేడ్కతో పాపకు పెట్టిరి నలుగు

చేకొని పన్నీరు చెంబులతో నిచ్చిరి

గ్రక్కన జలకమాడె కాంత

పావమ్మ :

పాపనూకను అలంకరించుట

తెల్లని వస్త్రమున ద్రేహంబు తుడిచి	ముంగా మురువుల తీగె ముత్యాల
కలకంతి వస్త్రము గ్రక్కున గట్టి	బొట్టు
సంగతిగా వ్రాత పెన్నె చీర తా గట్టి	శృంగారించి రంత పాప చెలికత్తె
అంగనామణికి ఆతిసౌంపుగాను	లందరు
గంధ కస్తూరి ఘృత పరిమెళములు	చెక్కిన మాణిక్యాలు చేమంపు
అందముతో నలదిరి అతివేడ్కనపుడు	కడియములు
తిన్నని తిలకము దిద్దిరి నుదుట	ఎక్కువగా మంచి హేమంపు
పట్టు చీరయును బాగుగా గట్టిరి	మణులు
మల్లెలు మొల్లలు మరి విరజాజులు	పచ్చల కడియములు బాగైన
అందమైన మొగిలి రేకులు అమరిన	సొమ్ములు
సంపెంగలు	కూర్చిన ముత్యాలు గుండు
తలనిండ ముడిచిరి తరుణి	నెమణాలు
పాపమ్మకు	చేతుల బంగారి గాజులు, చిలుకలతాళి
ఆవులన్న పీరగంగయు అతివ	అరుదె న బంగారు అందె లమరించెరి
లందరును	సందిట జాజిబందులు సరసముగ
కస్తూరి గంధము గ్రక్కున నలదిరి	గట్టిరి
విస్తీర్ణమైనట్టి వెండి కన్నులకు	ఘనమైన ముత్యాల కమ్మలు బెట్టిరి
కాటుక దీర్చిరి కాంతకు నపుడు	గొప్పైన సొమ్ములు గోమేధికములు
అత్యనేణి పాపమ్మకు అందమైన	జమిడి ముత్యాల దండలు చయ్యన
సొమ్ములు	వేసిరి
ఆభరణములు దెచ్చిరి అమ్మనగరు	వైనవై నపు సొమ్ములు వనరంగ
నుంచి	ధరియించిరి
ఆబ్బరపు చెల్లెలికి అమరంగ	శృంగారించుక పాపచెలికత్తె లందరు
ధరియించిరి	పయనము జేసుక పజ్జతు లందరును

అందముగ శిరిదేవి ముందర నిలిపిరి   అష్ట అవిశ్వర్యం గలిగిన
 అబ్బరపు కూతుర్ని అమ్మ తా జూచి   అయితన్న తల్లి
 నిబ్బరముగ తల్లి నివ్వాలి దెప్పించి   బుజ్జగించి పాపను భూషించె తల్లి
 గొబ్బన పట్టించె కూతురికి అపుడు   సజ్జన బుద్ధులు చెప్పె సఖియ
 ద్రిష్టి తీయించెను తెలివిమీరంగ   వీరగంగ
 మిత్రి దీయించెను మిగుల సొంపుగను   భక్తిగల మరదలిని భక్తితో నీవు
 అప్పుడు సంతోషించి అమ్మ సిరిదేవి   పొత్తుల బెట్టుక భోంచాయవమ్మ
 కొమరగిరి అక్కతో గొబ్బన పలికె   ఆరగించను కూర్చుండిరి
 ఇదే సంబరము ఇదే శోభనమనుచు   అతిథిలందరును
 ఇదే పెండ్లి పాపకు ఇంతి కొమరక్కః   ఆరుధాంగలమ్ములు అప్పలు చెల్లెండ్లు
 ప్రేమతో పాపకు ఇదే పెండ్లియనుచు   యరణప్ప, తల్లిప్ప యింతి అక్కన్న
 అక్కరో నీ మనుసు వక్కచైతేచాలు   సిరిదేవి కొమరక్కను శిరసెత్తి
 భోంచాయ మని చెప్పె పొలతి   జూచి
                                          సిరిదేవి   నీరాడు అవిసినట్లు నిండె కన్నీరు
 వాసిగల తిరుమందులు వల్లవలకూను   గోడుగోడున అడలి పాప
                                          కోపానపలికె:

పాపనూక గోడుగోడున ఏడ్చుట

నన్ను గన్నతల్లి : నాతి సిరిదేవి :   ఈరీతి చేయను విహితమచె తల్లి
 కానక వస్త్రని కల్యాణాననుచి   తరమునాటి బంధువుల దాయాదుల
 మీలోకి వచ్చినందుకు మేలు   బాసి
                                          గ్రహించకపోతివి   వగలంగ మేడను వుంచేవు తల్లి :
 తాలిమితో మేడబెట్ట తలిస్తేవే తల్లి :   బ్రాహ్మల మాటలకు బందిగాన
 పురోహితుల మాటలకు పులిబోన   దోస్తీవి
                                          దోస్తీవి

ప్రలాపించంగ మేడబెట్ట భావ్యమటె
తల్లి :
అన్నల తమ్ముల అందరి నెడబాసి
ఆపదబెట్టేది మీకు న్యాయమటె అమ్మ

సిరిదేవి :
కరుణ యింతయు లేక కనకమేడ

నుంచేది
ఎంత దయ లేదు వో యమ్మ

సిరిదేవి :
ధనముకొండవారిని దాయాదుల బాపి
చిచ్చులో ద్రోయను సిరిదేవి నీకు
వప్పితమాయెనా వో యమ్మ నీకు
ఏరాలి బిడ్డలము గాగ ఏరుగా

జూ స్తివి
పాలివారి బిడ్డలముగాగ
పాయదెరువులు జే స్తివి
చెరబందికమున యాల దోసెదవు

తల్లి :
దాయాదిబిడ్డలము గాగ దయ
యింతలేక
పాయదెరువులు చాయ పాపమే తల్లి
బావబిడ్డయని భక్తి ఇంతలేక
అడలంగ మేడబెట్ట ఆది నీకు

మంచిదా ?
అక్కన్న మీది దయ అమ్మ నామీద
వక్కనాడైనను వగవవే తల్లి :

కడవారి మాటలకు కనకమేడ బెట్టేది
వరలంగ ఆకాశమున వుంచేది మేల ?
అన్నకు అడివిల్లాయె తనకు
ఆకాశమాయె

చెట్టే చుట్టాలు మాకు ఈ గట్టు
బాంధవులు

ఆకాశమే తండ్రి: అవనియే తల్లి :
మానులే అయ్యలు మరి వేగమునను
కంబస్తంభాలన్ని కనకమేడతోడు
మేడనున్న దూలాలు మేన తల్లమారు
అన్నదమ్ములా లేక అప్పలు లేక
దాయాచి బలగము దగ్గర లేరమ్మ
అడలు నీకు లేదాయె అమ్మ సిరిదేవి
మాకీడు మామేలు మరి వేగ నీవు
దాచలేనయితివి తల్లి సిరిదేవి
పేరుబెట్టినందుకు పెద్దమాదేవులు
బూరుగమాని చందమాయె తల్లి

సిరిదేవి
అని యిట్లు దుఃఖపడి అలివేణి పాప
తన దుఃఖము తానిట్లు పలికె
కొమరగిరి అత్తను, జూచి కొంతసేపు
అడిరె
కొమరగిరి వో యక్క గోత్ర
చింతామణి

తండ్రిలేడని నిన్ను తగ నమ్మివుంటి
మండువేసంగిలో మంటిలో ద్రోయ

వసితమాయెనా వో యమ్మ నీకు
మూలవున్న వారిని ముంగిళ్ళ వేస్తీరి
యోల కట్టుకుంటివి అత్తా యింత
దోషంబు

పల్లికొండకు యేమి పాపంబు జేస్తీమి
చెల్లంబో మా బావ యింత జేసేది
యెరుగ

పెండ్లి లేకుండెమానె ప్రేమతో మిమ్ము
ఇందరిని మా పెట్టుక వుండలేనయితినా
అర్థ పెంటరణములో మాఅయ్య
పెదయ్య
దురముతో పగతుల తునీయలుగ
నరికి

అరిమాని పీర వైయాలి బయట
సరసముగ చెల్లెను మాతండ్రి పెద్దయ్య
మాయన్న కాటమరాజు ఏడేడ్లవాడు
తండ్రి చెల్లెనందేను దైన్యపడక పోయె
పోయి రెణమెలెకి తండ్రి పొందుగా
గనుగొనెను
అచ్చటనుండి తమతండ్రిని అతివేగ
దెచ్చెను

అచ్చుగా మాతండ్రిని ఆ తల్లి
వెడికిదెచ్చెను
వచ్చిన పురుషుని మా తల్లి వయ్యన
జూచి

కలకల నవ్వుచు కాంత యేతెంచె
కుంకుమ వసంతము కొల్లలాడుచూను
పొంకముగ తముకమెక్కి పొలితి
పెదమ్మ

చిచ్చుల కాయతపడెను తల్లి పెద్దమ్మ
పున్నెపు నీరాడి పొలితిపెద్దమ్మ
పొందుగా తన వళ్ళ పోలెమంతయు

దీసి
బ్రాహ్మణసతులకు పంచిపెట్టెనమ్మ
పసుపురవికె తొడిగి పట్టుచీర గట్టి
యెసగంగ కాటమరాజును తెట్ట
బట్టుకొనెను

వడి బాలగిన్నెవలె నన్ను వడిజార
గట్టుక

మడమెతో పురుషున వచ్చెను
మాయమ్మ పెద్దమ్మ
కుడిబెయ్యి లోగాను గుండంబు చుట్టి
ప్రదక్షిణము తిరిగె పజతిపెద్దమ్మ
దాయంగ బలచెను తరుణిపెద్దమ్మ
మారాచ అప్పకు మమ్మప్పగించె
నయమెరిగి గుండాన నన్ను

వెయ్యదాయె
పుట్టగానె నన్ను పుడిమి చంపదాయె
కర్ముడు బ్రహ్మదేవుడు కట్టడి జేసె
గాబోలు

గుప్పున గుండాన నన్నెల వెయ్య
దాయె

పద్దవారికి నన్నెల వప్పగించిపోయె
కల్యాణాన మాపేరు హతమణిగి
పోతేను

ఎల్ల లోకములకు ఏలికగాను
తల్లిపుట్టిలు దనులేని తోడు
మల్లడ గొనగాను కల్యాణాన మమ్ము
వప్పగించె

అద్దము నిమ్మపండు అగ్గిలో వేసినట్లు
నయమెరిగి గుండాన నన్న వెయ్యక
పోయె

నమ్మించి వారిచేతికి మమ్ముల యిచ్చి
సభవారికి మ్రొక్కి సకియ పెద్దమ్మ
నిప్పులగుండాన గుప్పున దుమికి
ఆగ్గలపాలయి నాడు హతమాయె తల్లి
తల్లిదండ్రీలేని బాలలని దయయుంచి
మమ్ము

కల్యాణపువారు మమ్ము కరుణతో
బెంచిరి

కానివారు మేలైరి కాంత కొమరక్క
తండ్రీ చనిపోయిన మాకు తల్లయిన
వుండవలెను

తల్లి చనిపోయిన తండ్రయిన
వుండవలెను

తొల్లిటి దోషంబు మాకు తోడ సిద్ధించె
కులకోటి బాంధవులతో కూర్చుట్టా
లలోన

యేరుబందము చేస్తే వి వెలది
కొమరక్క

యెండనీడకన్ను యెరగక వుంటిమి
పాపాత్ముడు భతుడు దెచ్చి మమ్ము
పలాములు జేసి

కుందెనలో పరిప్రాలు గుప్పించి పోసి
కలికిచందనమనే గజము చయ్యన
దీసుక

అందరి గోత్రాలు అతివేగ బాడిరి
కాశినుండి వచ్చెను మరుడు భత్తిరన్న
పాడిన పాటల బాగుగా వినెను
గురుతించి గరువు గొబ్బున నిలచి
సాక్షులు పలికించి సభను మేప్పించి
బ్రతికించేనని తెచ్చి పాపము గట్టు
కొనెను

వాదించి తెచ్చి పగవారికి వప్పగించె
యాలపోయెను తాను వుత్తరకాశి
వప్పగించినందుకు మీరిందరు గూడి
నట్టేట పుట్టిమించితివి నాతి సిరిదేవి
చుట్టాల బాండవుల చూచినందులకు
ప్రాణంపదంబైన బంధువులు మీరు
చెదరినవారిని చేపట్టరైతిరి

ఇంగలాన దోస్తిరి మీరిందరు గూడి
మాయన్న కాటమరాజును మరివేగ
మీరు
అవులమందపట్నము గడితివి
అన్యాయపు తల్లి

నీవయిన వొకమాట జెప్పవయితివి
అత్త
కన్నవారు గారైరి కటికవారైతిరి
పాలుగెలిపించి తెచ్చి పగవారి
కప్పగించె
తెచ్చినవారికి తనకొలలు గుప్పున
దల్లిరి

పాపనూక బంధువర్గమును శపించుట

పుత్తరకాళిలో మాయన్న వుడిగెనని
విందునా,
మాయన్న భత్తుచేతి కప్పెర
చప్పులై వరిగెనని విందునా
వో యత్త కొమరక్క మాయన్న
భత్తుడు
పుండేటి వియాతి మండువాలన్ని
పాడుబడ్డాయని యెన్నడు విందునే
వో యత్త కొమరక్క వనరంగ నేను
కవకొని మాయన్న పుండే మహలు
ఎన్నడు కాలెనని విందునే అత్త
కొమరక్క

సారంగమతమంత సద్దణిగెనని
విందునచే నాతల్లి సిరిదేవి
సిరిదేవి నీచగరు చిచ్చుతగులుక
మందంగ జూతునా మహామీద నేను

కొమరమ్మ కొలువుకూటాలు కొల్ల
బోయెనని విందునా
అగుమంచి పుండేటి ఆటకూటాలు
అగ్గులు తగిలి మండి
సిరిగిరమ్మ పుండే చిత్రకూటాలు
చిచ్చుల దగిలి
కులకోటి బంధువులు కూరిమిచుట్టాలు
యెన్నగ బంధువులు యేకమై వారు
కంచెంత ధనముకొండ కాలిపోగా
జూతునా వో కన్నవార
పుత్తమమైన ధనముకొండ రుత్తమయి
పోగాను

కన్నలార జూతునా వో కన్నవార
గుండపు ధనముకొండ గుంపులు కూడ
గాసు
యెన్నడు జూతునే యరణప్ప నేను

అంతలో యరణప్ప ఆడె నొకమాట
తిట్టకు తిట్టకు చెల్లె అన్నల దీవింప
వమ్మ

అన్నల దూరితే అవునబే చెల్లెలా
అన్నల దీవించిన మనకు అభివృద్ధి
యవును

ఆ మాటలకు పాప ఆందోళనపడెను
అన్న లెవదున్నారు ఆకాశపక్షికి
మా యన్న గారికి అందరికి యెరగడ్డ
పాట

ముమ్మయ్య, పోచయ్య,
పుత్రమారాజుకు,

అయితన్న, కరియూపులరాజుకు,
ఘనుడు వల్లభన్నకు, బాలరాజులకు
పోట్టుబడి పాలేట వరిగిరన్నవార్
యెన్నడు విందునే యరణప్ప నేను
మా పెదబావ పల్లికొండ యెక్కేటి
శంఖు

చక్రాల పాలికి కుప్పలుగ విరిగి
తెప్పలుగ రక్తాన తేలెనన్న వార్త

యెన్నడు విందునే యరణప్ప నేను
వడినగార్లందరు పట్టుచీరలమీద
పట్టుచీరలమీద పసుపుచీరలు గట్టుక
యెసగంగ గుండాలను యేగంగ

జూతునా

అని యిట్లు దుఃఖించి పాప అవనిపై
వరిగె.

బావ పల్లికొండ బాంధవు లందరును
అన్నలు తమ్ములు అందరు వేగ
అందరికి ఆందోళము వచ్చి అప్పు

డిట్టనిరి:

శాపంబు బెట్టేరు చెల్లెలు అనుచు
భూపాలు డయితన్న పుత్రమారాజు
కరియూపుల రాజు ఘనుడు

ముమ్మన్న

అందరికి దుఃఖము అవని కంపింప
తామరాకులో శిశువలె తల్లడించిరి వారు
కొమరక్క సిరిదేవి కొంతసేపు

అడిలిరి.

రాముకుల గోత్రము రమణు లందరును
వలపోవుచు దుఃఖాన వాపోవ సాగిరి.

పాపనూకను మేడలో ప్రవేశపెట్టుట

ఇక ఆలసించగరాదు అమృత
గడియందు

పాలవెల్లిగోత్రము పాపనూకమ్మను
పయనమై మేడకు పదమనిరంత

వైనవైనాన వచ్చిరి వల్లపుల కాంతలు
ఆదివారము అమావాస్యనాడు
అప్పలు చెల్లెండ్లు అమ్మ సిరిదేవి
పదమని పాపను పయనము జేసిరి.
దండయిన సొమ్ములు దట్టమయిన
చీరలు

మెండుగా పెట్టెల నింబిరంతటను
బచ్చెనపెట్టెలు పాపవెంట నడిచిరి.
పాలకిలోపల పాపనుంచుకొనిరి
మేదిని చెల్లెలిని మేడకు పంపను
మాధవుం డయితన్నను మరి పల్లి
కొండను,
సిరిదేవిని, కొమరక్కను, శీఘ్రమే
జూచి

చెల్లెలు అందరికి చెయ్యెత్తి మ్రొక్కె.
పాలకి యెక్కెను పాపనూకమ్మ.
పాపను చూడను ప్రజలంత వచ్చిరి
చుట్టువూళ్ళవారు చూడవచ్చినారు
పాపచెలికత్తెలు బాగుగా వచ్చిరి.
బ్రాహ్మణవారి పద్మక్క, బలిమి
శివక్క,

రాచవారి రంగమ్మ, రమణి
యెలమక్క,
యెంతయిన కోమటివారి యెలనాగ
మొదలు
ఫణతులు పాపమ్మను అలివేగమునకు

పట్నము వెళ్ళిపచ్చె పాపనూకమ్మ
పండిన పనసలు, పాలమాని బయట
పల్లకి దిగెను పాపనూకమ్మ
కన్నవారందరిని కన్నుల జూచి
అందరు వుండండి అమ్మలార మీరు
బంధువులందరు పరిణాన వుండుడి
కీడు మేలు భోంచేసి కీర్తులు దెచ్చుక.
పిన్నల పెద్దల పిలచి తానంపె
చెలికత్తెల నందరిని పాప చెట్టాపట్ట
పట్టుక
చెలికత్తెల తిరుగనంపె, చెప్పెనందరికి
పదివేలకు దీరిన పాలమాని నిచ్చెన
వెయివేలకు దీరిన వేగిమాని నిచ్చెన
నిచ్చెనలు జేర్చిరి వెలదిమేడకును.
పక్కనుంతురువ యెక్కిరి
వామాక్షులు తాము
చేకొని దుఃఖాన చేడెలందరును
తలనెరులు వీడంగ నిలిచెను పాప
మర్లవారి మల్లమ్మను జూచి
మందలించసాగెను.

రెండో యంతరువు యెక్కిరి
రేమంతుని వీరబయలు జూచిరి.
నిండిన దుఃఖాన నెలత లందరును
తల్లడించసాగిరి దామసాని తల్లమ్మను
జూచి

మూడో యంతరువ యెక్కిరి
ముదితలందరును

వజ్రపు తళులు మెరుపులు జూచి
ఈకాలపు విశ్వబ్రహ్మ వీడెంతవాడో
గాని

సూత్రాన గట్టినాడు సుదతికిమేడ
వట్టించి కట్టినాడు వంటిస్తంభముమేడ
తమ తల్లిని తలచుక తలపోయసాగె.

నాలుగో యంతరువ యెక్కిరి నారీ
శిరోమణులు
నల్లచెరువునీళ్లు అవుతుకాణ సూత్రము
జూచిరి.

ఇది చోద్యమనిరి యింతు లందరును
పులిముద్దుల దేశమ్మను జూచి
పోగలంగసాగె

అయిదో యంతర్వ యెక్కిరి
అతివలందరును

అష్టదిక్కులు చూచి అంసలజూచి
ఆయితన్న ధనముకొండ అంగళ్లు
చూచి

మకటకోట మల్లమ్మను చూచి
చెల్లెలు మందలించసాగె

ఆరో యంతర్వ యెక్కిరి
అతివలందరును

ఆడప్రతిమల చూచిరి చకోరముల
చూచిరి.

అడాడ వ్రాసిన అంసల జూచిరి.
వై నాన వ్రాసివుండిన వల్లపుల తండ్రి
గారిని

సిరిగలవాడు సింహాద్రిరాజు
ఆడ పెదతండ్రిని జూచి ప్రేమతో
బలికె

యిలలోన తండ్రి మమ్ము యిరిది
జేసి

పాపాత్మురాలి మేడన యాల
వెలస్తిరి ? మీరు ?
అని యిట్లు కొంతసేపు అడలంగసాగె.

పెద్దెల సొమ్ములు పెద్దలందరూను
ఆ యంతర్వన అతివెలు వుంచిరి.
ఆరో యంతర్వ అవులన్న కెదురు
ఏడో యంతర్వ యెక్కిరి

వెలదులందరును
పగడంపు చిత్తారు బాగుగా చూచిరి.

భవంతి మిద్దెపంచలు చూచిరి.
తండ్రి పెద్దయ్యను, తల్లి పెద్దమ్మను,
అచ్చట వ్రాసినారు అమరంగ
మేడను.

వారిని చూచి కొంతసేపు
వలపోవసాగె.

నిమ్మళించి అందరు నిలచి
కూర్చుండిరి.

పందముల యరణప్ప పైడివారితల్లి
అందరు పెద్దలు అంత నిట్లనిరి;

క రి యా వు ల రా జు క థ

[ప్ర త్యం త ర ము]

.....
 .....
 .....
 .....

ఓరుగంటి రాయబారులు యాదవులకడకు వచ్చుట

విని యపుడు వోరుగంటి రాయబారులు వక్క గెడియారమండు మీరు

ఇట్టగని పలికిరి

వాయించినందులకు

“వక పనికి మేమొచ్చి వకటడుగరాదు తమికెరు వోరుగల్లు తారుమారాయె

మేము వచ్చిన వార్త మీకు

అదిరిపడి వోరుగల్లు అట్టట్టు కదిలె

విన్న వించేము

వుక్కు కోటలు తర్లటించి వూగె

మేము వచ్చిన పనులు మీకు

వోరుగల్లు

సమకూడినస్తే

రాతి కోటలు తర్లటించె రాజులు

అటుతరువాత బహుమానం

బ్రెమసినారు

అడిగేముగాని

పుట్ట కోటలు తర్లటించె భూపాలకులు

మీరు వచ్చి నిన్నటి తీనం వుదయ

బెడరినారు

కాలంబునందు

పట్టపగలు మిట్టి మధ్యాహ్నము వేళ

మీ సంపద గుడ్డార్దులోను

వాసులు వోరుగల్లు వలసలు తీసె

మీరు కదిలించిన కంచు రెణభేరీలు

తామరాకులో నీళ్ళు తర్లటించినయట్టు

రాయరణభేరీలు ఈ రంగమధ్యమునను

తర్లడంబొంది వోరుగల్లు దరికొని

మూడు వందల రెణభేరీలు వక్క

సాగె

ముమ్మరంబునను

పగరాజు వచ్చెనని పొరుషంబు మించి

కత్తులు యుళిపించి ఖడ్గములు పట్టి సూత్రాన వోరుగల్లు చూత వచ్చినారో?
 మీసములు వడిద్రిప్పి మిణుకుచున్నారు కవుతుకాన వోరుగల్లు కట్టుకో
 మీరు ఏ సీమరాజులో? ఏ వచ్చినారో?
 భూమివారో? పంతాన వోరుగల్లు హడుకాయ
 ఏ రాయ కళింగాలవారో? ఏ రత్న వచ్చినారో?
 కళింగాలవారో? దోషాన వోరుగల్లు దోసకపో
 కంచు కళింగాలవారో? గజా వచ్చినారో?
 కళింగాలవారో? శంభుని తిరుణాల సెల్లింప
 మీ కులావళి మీ గోత్రావళి మా రాజు వచ్చినారో?"
 తెలిసి రమ్మనెను అని యిట్లు వోరుగంటి రాయబారులు
 మీరు యాల భూములు లేక ఎక్కను ఆడు మాటలు విని
 అశ్వాలులేక అపుడు గొల్లరాజులవారి భట్టు
 మన్యభూములు లేక మన్యదళాలు లేక విట్టగని పలికె
 మా మన్యభూములు మీరు యాల
 వచ్చినారో?

శంభుని తిరుణాల చూచుటకు వచ్చితిమని యాదవులు

ఓరుగంటివారికి చెప్పుట

“మా కులావళి మా గోత్రావళి పూర్వాన క్రిష్ణమ్మకు పుట్టింటి ఘనులు
 మా వంశావళి మా నామావళి గోవర్ధనగిరి పర్వతం కొండ
 వినరయ్యమీరు గొడుగు చెల్లించుకొన్న గోపాలకులు
 నీరి వింటిపేరు ఆవులవారు యయాతి కులసంతతి యదువంశము
 అచినారాయణ బిరుదుగలవారు మాధి
 అచ్యుతగోత్రము అరిముని మనములు

కాయ వారి మందలో కాచివున్నాది
పండు వారిమందలో పండివున్నాది
కాయపండు తరగను మనవద్ద
కర్తలున్నార :

పప్పు అప్పకాలకు పనికొచ్చే
బ్రహ్మలున్నారు
తెగువతో వచ్చేటి తుపాకిగుండ్ల
విరజాజి మొగ్గలు వేట్లాడగాను
రారాజు కొమారుడు భోగదేవేంద్రుడు
కలిమెంత బలిమెంత ఆ రాజు

కపటమది యెంత
అదురు బెదురు లేక ఆ రాజునుడు
ఆలుగుల పారాలో అతడు వున్నాడు
వారి తండ్రిగారు పెంచినారట
వైరముగల బంటు
మతంగి బంటు వక్కాడు మన్నీడు
బీరన్న
మడికాలికి సాలపు మన్నెదకాలు
యలమంచి తుమ్మపూడి ఏలేటివారు
గొల్లరాజులు వారు గోయింద

మూర్తులు”
అనిన వోరుగంటివారు అశ్వున నవ్వరి
సప్పజేసుక నవ్వరి సప్పట్లు గొట్టిరి
గొల్లవారు అనగాను కొట్టినపిండి
అంటిది

గొల్లవారు అనగాను గోగుమీద బచ్చలి
అంటిది
వూరులోపల మాను వుండు
చందమాయె
అణకములో పోక వుండుచందమాయె
చిక్కములో పిట్టవలెను చిక్కిరి మనకు
వంటయింట్లో కుందేలు మనకు వుండా
చందమాయె
చిక్కిరి గొల్లరాజులు మనకు దక్కె
భూషణాలు

పెద్దలనాడు వోయిన బిరుదులు
బిరుదావళ్లు
చిన్నలనాడు మన దివాణమునాడు
కదలివచ్చి వున్నవి
మన దివాణము వచ్చిన బిరుదులు
మళ్లి పోనియ్యరాదు
వుదయాన బారులు వెయ్యేరుపరచి
కదసి గోసంగిబలము కల్లుగా జంపి
మరిపోయి గొల్లరాజుల మంద
చుట్టుకొని

చెరా చూరగా బట్టి ఎనగంగ
వోరుగల్లు
ఎనగంగ వోరుగల్లు ఏలనేవలయు
అని కోకలు గిరదాయించి వారిమీద
కోపంబు జేసిరి

పట్టాభిరుద్రుడు యాదవులను మోసము చేసి చంపనెంచుట

అ తట పట్టాభిరుద్రుడు ఆడె నొక కోటలోకి వాకరాకరిని రప్పింతు నేను
మాట కోటలు పధ్నాలుగు కొత్తశంబులు
అంత వారు తామవుదురోయి అన్న లార వాకలక్ష
మీరు అరవయ్యారు గమ్యు ముప్పైమూడు
వార్ని వైరంబు చేసి మనము దిడ్డిగంతలు
జయించలేము తక్షణంబున తలుపులేయండి
నామాట వినరోయి నా యన్నలార : కోటలోపల వార్ని పరిమార్చవలెను
వారి కులావళి వారి గోత్రావళి మనకు అని ఎక్కడవారిని అక్కడ
తెలిసింది సద్దణిచిరాడు
మన కులావళి గోత్రావళి వారికి అంగిరేకుల మారన్న ఆడపకేశవుడు
తెలిసింది రాయశృంగావళి భట్టును రమ్మని
పిలిచె

పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులను ముగ్గురిని మాత్రము కోటలోనికి రమ్మనుట

“వినరోయి రాయబారులార : ముదమొప్ప ముగ్గురు రాయమాన్య
వీరశూరులార : కొమాళ్లను
నన్నజంబుల వీరబయలు మీరు మన పట్నానికి తర్గిరమ్మనుడ
చయ్యన బోయి రూకలు ఎచ్చుగా బోసి గుళ్లకట్టించి
శంభుని తిరణా సేవించవలెనంచే నాము

గుడిమీద పుణ్యంబు గొల్లరాజులది
 ఎచ్చె చైన పుణ్యంబు గొల్లరాజులది
 కానవచ్చిన పుణ్యంబు గొల్లరాజులది
 కానరాని పుణ్యంబు కడమంత మంది
 మీకు మాకు వక వైరవర్గములేదు
 వో పెద్దలార :

మీ యలమంచి పట్నంబు మాది
 మా వోరుగంటిపట్నంబు మీది
 వాదు భేదము లేదు వో యన్నలార :
 ముదముతోడుత వచ్చి మీయ ముగ్గురే
 వచ్చి

శంభుని తిరుణాల సేవించమనుడి
 ఇంతకు మినహాగ మీదకాలకు
 విడుదులు చాలవు మన పట్నంబులోన
 అశ్వానికి రౌతు గరిడికి బంటు
 చెదురు సింహాసనానికి పట్టపుదొర
 కదిలి రమ్మనుడి వార్ని మీరు
 గ్రక్కున బోయి

అని యిట్లు పట్టాభిరుద్రుడు
 ఆనతిచ్చినను

ఆ మాటలకు రాయబారులు
 అతివేడ్కతోను
 సన్నజంబుల వీర బైటకి చయ్యన
 వచ్చిరి

అయితమరాజు గరిడికి అతివేగ
 వచ్చిరి

పదివేల విధముల ప్రస్తుతి చేసిరి
 “వినవయ్య మా మనవి వీరకోంకార :
 మా పనవి చేకొని మమ్ము రక్షించు
 పనిబడి చెప్పేను పాలింపవయ్య
 నిన్న మీరు వేయించిన రాయరణ
 భేరిల మోతలకు

తమికెను వోరుగల్లు తారుమారాయె
 రామరాకులో నీళ్లు తల్లటించినయట్లు
 మీరు శంభుని తిరుణాల సేవించినట్లు
 అశ్వానికి రౌతు గరిడికి బంటు
 సదురు సింహాసనానికి పట్టపుదొర
 ముదమొప్ప ముగ్గురు వచ్చినట్లయితే
 మీరున్ను మేమున్ను కలసి మెలసి
 శంభుని తిరుణాల సేవించి మీరు
 తీర్థవాసులై మీ యలమంచిపట్నానికి
 తిరిగి పోయ్యేరుగాని
 ఈ వార్త మా పట్టాభిరుద్రుడు మీతో
 విన్నపము శాయమనెను

మీకు మాకు వక వైరవర్గము లేదు
 వో రాజులార :

సంపద గుడార్లు మావి, వోరుగంటి
 పట్నము మీది.”

అని యిట్లు రాయబారులు ఆడు
 మాటలకు

ఆ వార్తలకు పల్లికొండ అప్పు
 డిట్లనెను

“అటువలెనే ముగ్గురు శ్రయిమూర్తుల
వలె

మీ పట్నానికి తర్లివచ్చేము గాని
పుండుగల ఎచ్చరికతో వారిని
పుండమని చెప్పుడా!”

అని నోరునొక్కించి నోట్సిండా
చక్రాంగిరూకలు పోసి
దీవించి రాయబారుల తిరుగ నంపించిరి
ఎర్రంగ పండిన కొర్రెన్నువలె
అయితమ రాజు తల వాలవేసెను
తమలపాకువలె అయితమరాజు తల
వాలవేసెను
అది చూచి పల్లికొండ ఆడె నొక
మాట

“వల్లపుల నామరిది:పలురాచమరిది:
చెవున ఇల్లుగట్టుక చెప్పితి నోయి

మరిది
చిలుకవలె బుద్ధి నీకు చెప్పితి నోయి
మరిది
వోడుగంటి ప్రయాణము మనకు వమ్మి
గాదంటి

నామాట కడద్రోసి నీవు కదిలి
వచ్చినావు
వచ్చినందుకు మనకు జయమేగాని
అవుజయము లేదు

ఏనుగకు కొమ్మువస్తే ఎనక్కితోస్తే
పోవునా ?
మసిబొట్టు కాగాను మాపితే పోవునా ?
నొప్ప వ్రాసిన వ్రాత నేడు పోదయ్య
బ్రహ్మవ్రాతకు మారు పలుకంగరాదు
దూరంగ వుంటేను పిరికితనము
పుండవలెను
దగ్గిరికి వొచ్చినప్పుడు పొడిచిన
పొడవకున్న
బంట్లోతు మర్యాదగా బంటు
పుండవలెను
అని యిట్లు పల్లికొండ ఆడు మాటలకు
“వినవే వో బావ:నా విన్నపము నీవు
తరాతరము మా తాత తండ్రుల
తరము

భట్లకు బ్రాహ్మలకు
ప్రాణమియ్యవలెను

శరణం అంటే కాయవలెను
అభయం అంటే ఎనక ఏనుకోవలెను
సెరలు బట్టినవార్ని సెరలు విడిపించ
వలెను
నారు పుపకారమునకు పోరు పుద్ధరించి
నారు
జపములు తపములు సిద్ధించు మనకు
అందుకు సందేహము అనుమానమేల?

పోట్లాట అంటేను కోటిలాభమందు
కలహానికి కాలమిత్రుడని అందు
చావు అంటే చావుకు సంతోషపడుదు
చావనివాడు ఎవ్వడు

ఈ జగతిలోపలను

పుట్టినపుడే బ్రహ్మ గిట్ట వ్రాసినాడు
వాడు పొడుస్తాడు గెలుస్తాడని

భయపడలేదు

వాడు బలవంతుడని నేను

భయపడలేదు

అస్తులు బాలలు అడగ్గీలతోను
చిన్నవారు బాలలు శిశువులతోను
మూసిన గముళ్లు ముంజేతులిచ్చి
పసిబిడ్డలకు సన్నబాలిచ్చుకొనుచు
విలుతీర్థము వస్తినే బావ పల్లికొండః
ముదమొప్ప ముగ్గురు రాయమాన్య

కొమాళ్లు

వారిపట్నానికి తర్గరమ్మన్నారు
ఎవ్వరు పొయ్యేరు ఎరుగింపు బావః
సంపద గుడార్లుకాడ ఎవ్వరు ?
వారి పట్నానికి ఎవ్వరు?"

అని యిట్లు అయితమరాజు ఆడు

మాటలకు

విని యపుడు పల్లికొండ చిట్టగని పలికె

“అశ్వానికి రోతు నా తమ్ముడు

పు త్తమరాజు

గెరిడికి జంటు సీ తమ్ముడు

కరియాపులరాజు

పుగ్రగిరి రాయసింహాసముసకు

అధిపతివి నీవు

మీరు ముగ్గురు బోయి శంభుని

తిరుణాల సేవించి రండి”

అని యిట్లు పల్లికొండ ఆడె నొక

మాట

విని యపుడు అయితమరాజు ఇట్లుగని
పలికె

“ముదమొప్ప మేము ముగ్గురు

తర్లిపోయెము బావ

శంభుని తిరుణాల సేవించగలము

కావలసిన పనులెల్ల కాచునేము

నీవురాని కార్యాలు మాకు పక్క-చైన

సమకూషివచ్చునా?

ఆ మాటలకు పల్లికొండ ఆడె

నొక మాట

పల్లికొండ, అయితమరాజు, పుత్తమరాజులు కోటలోనికేగ

నిశ్చయించుకొనుట

“నేను వాచ్చేను వోరుగంటికి

పదవయ్య మరిది

అధిక సంతోషమాయెను అయితమ

రాజుకు

“నీవు నేను వోరుగంటికి తర్లిపోతేను

సంపద గుడార్లుకాడ కాసి వుండేటి

బంటు ఎవరయ్య?”

“ఎనవయ్య నా మరది నీకు

విన్నవించేను

బుద్ధిగల నా తమ్ముడు పుల్లావుల

కేశవయ్య

కాంతి గలిగిన నీ తమ్ముడు

కరియాపులరాజు

ఈరిద్దరికీ గుడార్లు ఇల్లడిజేస్తేను

మన ఇద్దరూ గుడార్లుకాడ మరిది:

పున్నట్లే

పదివేలు వొచ్చినా పర్వా శాయరయ్య

నూరువేలు వొచ్చినా వెనక

తియ్యరయ్య”

అసిన మాటలకు అయితమరాజు

అదె నొకమాట

“బుద్ధిగల నీ తమ్ముడు పుల్లావుల

కేశవయ్య

నీ మాట వినును నిదానముగల రాజు

నీ తమ్ముడు నీ ఆజ్ఞ మీరడు

నా తమ్ముడు కరియాపులరాజు

మహా కర్కృటకుడు

నా మాట వినడు నా బుద్ధి వినడు

కచ్చకు కాలు దువ్వు నా కరియాపుల

రాజు

పొద్దేడు కలహములు పొద్దేడు

జగడములు

పొద్దేడు కలహములు లేకుంటే

నా తమ్మునికి భోజనము అరగదు

అటువంటి కాలాంతకుడు

నా తమ్ముడు కరియాపులరాజు

ఎదట నిలిచి మాట్లాడను వెదుతునే

బావ!”

అనిన మాటలకు పల్లికొండ అప్పు

డిట్టనియె

“నీ బుద్ధి నీ మాట వినకపోతే

నా బుద్ధి నా మాట వినకపోయ్యేనా?

పోదాము రావయ్య: కరియావులరాజు
కొలుపుకు”

ఆకులా పోకలు అగరు జవ్వాజి

గంధము కస్తూరి గాజుగిన్నెలతోను

రంపాన తరిగిన రామగిరి వొప్పలు

పుల్లిపూ శాల్యలు వుడగరుల

గప్పించుకొని

దుత్తెడంతేసి దూదిపావాలు తొడిగి

పషిణిబెత్తము వక చేత పట్టభద్రుడు

పల్లికొండ అయితమరాజు

పయనంబులైరి

కరియావులరాజు కొలుపుకు కదలి

తా వచ్చిరి

కరకంచు గుడార్థులోను

కరియావులరాజు

పుల్లావుల కేశవయ్య బుద్ధిగల మరిది

బారాపగడసాల పందెముపట్టె

అడగాను

అడేటి పగడసాల పట్టె చాలించి

కాలినడల పట్టపు దొరలు కదలివచ్చేటి

రాకలు కన్నుల జూచెను కరియావుల

రాజు

తిమరుచు లేచెను ధీరత సింహంబురీతి

“పుల్లావుల కేశవయ్య: నా బుద్ధిగల

మరిది

ఏమి కార్యమొగాని ఎరుగంగ రాదు

గుడార్లును కిట్టాకదాన మను గుడారు

పున్నది

ఏది సుద్ది ఏది వార్తి మనసు

తెలి సుకపోయె

వరసి వక రాజు వాడుకు వచ్చెనో

కదిసి వక రాజు కయ్యానిక వచ్చెనో

కాలినడల పట్టపు దొరలు కదిలి

వొస్తువు మురు

మనకు నదురు సింహాననము చెల్లదే

మరిది:

అని చదురు దిగ్గున లేచి చవుకొండె

రాజు

“ఇప్పుడు నేబోయి ఇంగ్రాదిహురుడై

వోరుగల్లు నేజొచ్చి వానిహాడ శోధింతు

గవిలికొండ నే జూచ్చి వాని కావులు

శోధింతు”

అని యిట్లు కరియావులరాజు ఆడు

మాటలకు

దాదాసి పెద్దలు దగ్గిరికి వచ్చి

ఎదురేగి బాలలు ఏతెంచి వారు

అల్లడజేసి వారు అయితమరాజుకు

మొక్కిరి

పల్లడజేసి వారు బావ పల్లికొండకు

మొక్కిరి

ముకుళిత హస్తులై రాజు ముందర

నిలిచిరి

వచ్చిన బాలరాజుల వనర దీవించిరి పల్లికొండ ఎదురొమ్మ బూరుగుదిండ్లు
 వురువాన ఎత్తి దరిజాన దించి గావించి
 చెక్కిళ్లు తా రెండు చేర్చి ముద్దాడి చయ్యన కరియాపులరాజును చదురు
 కరియాపులరాజు వుండేటి కరకంచు మీద వుంచి
 గుడారు పల్లికొండ అప్తైన పరిమళామలూను
 కరకంచు గుడారుకు తగ దర్తి వచ్చిరి కరియాపులరాజుకు గంధంబు నలది
 అచ్చట కొలువు అయిరి అతిసంబ్రము వులిపూళాల్వలు వుడగరులు గప్పి
 నను తాంబూలం యిచ్చెను తగు
 పల్లికొండ పెనుతొడలు సదురు వేడ్కతోను
 గావించిరి

కరియాపులరాజు, పుల్లూవుల కేశవయ్యలను సంపదగుడార్లకు కావలి యుంచుట

“సింహాద్రిరాజుకొమార! మొగసింహపు వోరుగంటికి రమ్మని వచ్చి రాయ
 రాజు: బారులు
 పిన్నమామలకు అల్లుడ! బిరుదుగల రాయబారులు వచ్చి చెప్పిపోయినారు
 రాజు: చెప్పి పోయిన వెనుక మనము
 పెద్దమామలకు అల్లుడ! పేరుగల రాజు: తామసింపరాదు
 లేతమామిడి చిలుక! లేదోట మొలక! మీ యన్న అయితమరాజు,
 విసవయ్య నా మాట సీకు నాఁమ్ముడు పుత్రమరాజు
 విన్నవించేను నేను వోరుగంటికి తర్లిపొయ్యేము
 ముదమొప్ప ముగ్గురు రాయమాన్య పాఠికిలు ఉన్నావి పశువు లున్నావి
 కొమాళ్ళ ఆడవారు వున్నారు, అర్థమున్నాటి.

ధనధాన్య వస్తువలు దండిభాగ్యం

వున్నాది.

పదిలాన కాపాడు నా చిన్నమరది."

అని యిట్లు పల్లికొండ ఆడు మాటలకు

విని యపుడు కరియాపులరాజు

అగ్రుడై మండి

సౌకశించి రాజు చదురు దిగ్గున లేచె

మండికాలిమిద మడిమలు తిరుగుకోని

తండ్రి సింహాద్రిరాజుపట్టిన

మూడుజానల ముప్పిరి సురియ

నడిమేలు వుంగరమునందున్న సురియ

ఆరాటమున తాను అందుకొని సురియ

పల్లికొండను జూచి పట్టెను అస్తంబు

కు స్తరించి మరిదిని కూర్చుండనుంచి

మరిదిమీదను చెయివేసి మరి కౌగిలించి

"అందరు విసగాను బావ

ఆడితివి మాట

మరివొక రైతేను మామాట వినవే

తలతెల్ల గుట్టలుగ తరుగుడునే బావ

చెల్లనా దేవేంద్ర దేవతల కైన

మందలాదేవితమ్ముడా మా మాట

వినవె

అలనాడు మాతండ్రి అతిపుణ్యశాలి

వారది చెరకూర వరగిననాడు

ఏడనూర్ల రెండు సింహతలాటాల

బిడ్డరులు

గుడారు బోకావిళ్లు

సామిన గుర్రాలు సౌరాజ్యములు

పెట్టెల్లో సొమ్ములు పెద్దగుర్రాలు

అయిదునెలల బాలలు

ఆరునెలలు బాలల

పదినెలల బాలలు పట్టి యీడేర్చి

ఇంతలంతల వారిని యీడేర్చి

నీచేతికి అందించి నీకు వప్పగించి

అలనాడు మాతండ్రి అదృశ్యమాయె

గిన్నికూటి బాలకు గీము

ఏరువరచినావు

వల్లపులవారి యింట వనితలు

జన్మించినాను

తిరుమందుల వారికిచ్చి శ్రీకల్యాణము

అందించినావు

తిరుమందులవారి యింట దివ్యగోపికలు

జన్మించినాను

వల్లపుల వారికిచ్చి శుభశోభనములు

గావించినావు

పరస ప్రమాణం తిప్పకుండ

వడుగులు పెండిండ్లు గావించినావు

నాటినుండి నేటిదాకాను

నాస్వామి నీవు

పెంచి యీడేర్చి పెండిండ్లు జేసినావు

ఆ మందమేళము చాత యింతలేసి

మాటలాడితివి

మరి వక రైతేను మాట్లాడగలరా ?
ఇప్పుడు నేబోయి ఇంద్రాది శూరుడవై

పెద్దమామలకు అల్లుడా! పేరుగల
రాజు :

నేను
వోరుగల్లు నే జొచ్చి వానివాడ
శోధించి

వినవయ్యనా మరిది నీకు విన్నవించేను
అశాకమున వక రాజుకు అర్జువంచ
రాదు

పొనగల్లు నే జొచ్చి వానిపట్నము
శోధింతు

సావిడిన వక రాజుకు సలాము
శాయరాదు

గవిలికొండ నే జొచ్చి వాని గవులు
శోధింతు

యలమంచిపట్నము యేలితిమి
యిదివరకు

వరసి భేతాకుని చంపి వాడు యిప్పుడు
తుడుస్తునే బావ :

వోరుగంటి శంభుని తిరుణాల మనము
సేవించ వస్తామి

భేతాకుని పొడిచిన పోటు
గుండె గుండా దూరి వెళ్ళివస్తునే బావ:
వోరుగంటిదళాలు తెచ్చి మీ వలసమీద
విడుతునే బావ:"

ఆడశర మొగశర శరానూరగా
కొల్లబెట్టి
పారిపోయి కొందరు వలసగాడేరు
రచ్చను మనమాట యిచ్చనాడేరు

అని యిట్లు కరియూవులరాజు
ఆగుడై మండెను
నిప్పువంటి రాజువద్ద నీరువంటి ప్రధాని
పల్లికొండ

సభయందు మనమాట సౌకజ్యేసేరు
పాలకీలు కొల్లబోయినా పశువులు
కొల్లబోయినా
అందలాలు కొల్లబోయిన అర్థము

అగ్గివంటి రాజువద్ద అమృతమువాడు
పల్లికొండ

కొల్లబోయిన
మీవంటి రాచకొమాళ్ళకు అపకీర్తిగాక

చదురు దిగ్గన లేచి చయ్యన వచ్చి
వురువార యెత్తి దరిజాన పిలిచి

మావంటి స్థిరమందులవారికి మరియేమి
లేదు

కుస్తరించి రాజును కూర్చుండ నుంచెను
పిన్నమాడలకు అల్లుడా! బిరుదుగల

ఆ మాటలకు కరియూవులరాజు తల
వాలవేసె

“సురియను గుడార్థకాడ వుంచి
వారలు వోరుగంటి తర్లిపోతేను
వారల మీదికి వక రాజు వాడుకు
వస్తేను

సురియలేని వారకు ఏపాటి కాంతి
వుండునే బావ”

“సీవు సురియవంటివాడవు కాగానే
మరది

గుడార్థకాడ వుంచగలిగింది
మేము వారలుకాగానే మరది
వోరుగంటికి తర్లిపోయేది”

“చంద్రుని గుడార్థ కాడ వుంచి
సుక్కలు వోరుగంటికి తర్లిపోతేను
చంద్రుడు లేని సుక్కలకు ఏపాటి
కాంతివుండునే బావ!”

“సీవు చంద్రుడంటి వాడవు కాగానే
మరది

గుడార్థకాడ వుంచగలిగింది
మేము చుక్కలు కాగానే మరది
వోరుగంటికి తర్లిపోయేది

“ఎన్ని దినములు చూతు బావ : ఎన్ని
గెడియలు చూతు బావ!”

“మూడు దినములు చూడు మరది,
మూడు గెడియలు చూడు మరది
అయిదు దినములు చూడు మరది,
అయిదు గెడియలు చూడు మరది”

“మూడుదినములు చూడనే బావ,
మూడు గెడియలు చూతుగాని

అయిదు గెడియలు చూతుగాని,
అయిదు దినములు చూడను బావ
ఏడు దినములు చూడను బావ, ఏడు
గెడియలు చూతునుగాని

ఎనిమిదో గెడియకు రాకపోతిరైన
తొమ్మిదో గెడియ సొరిది చొచ్చేటివరకు
వారలు బోయిన జాడన సురియవంటి
వాడు

సురియవంటివాడు శూరుడు వచ్చేసి”

పుల్లావుల కేశవయ్యకు కలియావుల
రాజుకు

సన్నజంబుల పీఠయట గుడార్థకాడ

ఇల్లడజేసె బావ పల్లికొండ	కదసి వక రాజు కయ్యమునకు .
పాలకీలు వున్నావి పశువులు వున్నావి	వచ్చును
ధనధాన్య వస్తువులు దండి భాగ్యం	పెనగి వక రాజు పెనుపోరుకు
వున్నాది	వచ్చును
నిండిన సంపదలు దండి భాగ్యములు	వరసి వక రాజు వాడుకు వచ్చును
సన్నజంబుల వీరబై ట సంపద గుడార్లు	నన్ను కాదని వుండు నా చిన్నశురది
చాల వున్నావి	వయిగోపరాజులు వయికొని వచ్చిన
ఆడవారున్నారు, అర్థం వున్నాది	నన్ను కాదనివుండు నా చిన్నమరది"
బాలబుద్ధులు విడచి బంధువు	అని పిలచి బుద్ధులు చెప్పి ప్రియములు
పోషించు	నొసగి

యాదవవీరులు ఓరుగంటి శంభుని సేవింప బయలుదేరుట

ఆడనుండి అయితమరాజు తగదర్లి	వదలక శివలింగ వస్త్రాలు మొదలు
వచ్చి	గంగమైలావులు కోడెలు కదిలె
స్వామికి వస్తువాహణాలు తర్లించుకోని	స్వామికి కానుకమాడలు తర్లించుకోని
మూడు లక్షల వరహాలు మూడు వేల	పాలాభిషేకానికి పశువులు కదిలె
ఆవులు	స్వామివస్తువాహణాలు తర్లించుకొని
మూడు పోతుబెద్దలు మున్నూరు	అయితమరాజు యెక్కెను అంసలపల్లికి
కోడెలు	పల్లికొండ యెక్కెను పచ్చలపల్లికి
పండుము బంగాలి పువ్వులు స్వామి	పుత్తమరాజు యెక్కెను పూవల
పాదకానిక కదిలె	నీలాన్ని
ఏడుకట్ట బిల్వపత్రి యేడుము	
మహిసాక్షి	

పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులకొరకు అలుగుల సింహాసనము నేర్పాటుచేయుట

<p>వోరుగంటి పట్నానికి వచ్చేచివరకు వోరుగంటివారు, పానుగంటివారు గవిలికొండ వారు, గవిచెల్లవారు గబ్బివిరోధులు, హజ్జారము కొలువుచావడి ముందర మూడు నిల్వలలోతు క్రుంగ తొవ్వించి అలుగులు మీదుగాను, పరుజులు కిందుగాను అలుగుల వీరధర్మ సింహాసనము మైదుగావించి అలుగులమీద మంచి నన్నజముకాణము పరచి మల్లెలు మొల్లలు మంచి విరజాజులు చామంతి రేకులు చెండుమల్లెలూను పువులతో ధర్మ సింహాసనము మైదుకావించి వీనుగుపొడువు అడ్డతెర పట్టించినారు పదహారుమంది మంచి బోడితెల కావిళ్ళు పెట్టించి వోరుగంటివారు యెవ్వరైన పచ్చి పువ్వల ధర్మసింహాసనము యెక్కి జాన్మసాతర్థోను దుముకపోతారని</p>	<p>కావిలవాడికి కని చెప్పినారు. ఎర్ర గొల్లరాజులు యేరి యేరనుచు ఎర్ర గొల్లరాజులు యింకా రాకపోయిరి శంభుని తిరుణాల చాలునని మళ్ళి తిరిగి పోయినారేమో ఎల్లజేనుగుమీద రయితాంగ మాయెను పట్టాభిరుద్రుడు పుట్టకోట బయటికి భూపతి ఎదురేగి వచ్చెను సాదండ పాలకిలు తగ్గించినారు పట్టపేనిగెను దిగెను పట్టాభిరుద్రుడు స్తీరమందలవారు దిగిరి పాలకిలు జముకాణము పరపించి చదురు వీరుపరచి వారిచేతి తాంబూలం వీరందుకొనిరి వీరిచేతి తాంబూలం వారందుకొనిరి అంతట పట్టాభిరుద్రుడు ఆడె నొకమాట “మీరున్ను మేమున్ను గోత్రదాయాడులము ఆవులపోలురాజు మాకు అయ్య గావలెను</p>
---	---

అయితమరాజు మాకు అన్న గావలెను వోరిగంటి పట్నానికి వొచ్చిరి రాజులు
 స్త్రీరమందుల పల్లికొండ మాకు బావ అజ్ఞారం సావిడికి అతివేగ వొచ్చిరి
 గావలెను పువల సింహాసనముకాడ నిలిచిరి
 పుత్రమరాజు మాకు మరది గావలెను” రాజులు
 అని ఇరసక్రమాలు అటు తెలుపుకోని అంతట పట్టాభిరుద్రుడు ఆడె నొక
 సౌదండ పాలకిలు తర్గించుకోని మాట

పట్టాభిరుద్రుడు యాదవవీరులతో కపట పీఠితో
 మాటలాడుట

“వినవోయి బావ : బావ పల్లికొండ : ఏడుగడియలు వోరుగంటి పట్నము
 వినవోయి అన్న : అయితమరాజు : ఏలినాడు
 శివనందులగలవాడు శిముడు పోలురాజు మగిడి వారిపట్నానికి పోయిన
 దేవపూజలు గలవాడు దేముడు నాటినుండి
 పోలురాజు అటువంటి పోలురాజు ఎక్కిన
 మనతండ్రి పోలురాజు మనభూమికి సింహాసనము
 వచ్చిననాడు మేము ఎక్కరాదనుచు
 ఈ పూవుల వీరధర్మ సింహాసనము ఈతీరున పూవులతో పూజ
 ఎక్కి చేస్తూవున్నాము

సింహాసనముపై కూర్చుండుడని పట్టాభిరుద్రుడు
 యాదవవీరులను ప్రార్థించుట

వారిసంతతి మీరు తర్గి వచ్చినారు ఈ పూవుల వీరధర్మ సింహాసనం
 ఎక్కి

అయితమరాజు ఓరుగంటి సింహాసనమెక్కి ధర్మ పరిపాలన చేయుట

<p>పగవారి భూమంత ప్రతిపాలిస్తూ వున్నారు </p> <p>విప్ర మానేలు పురోహిత మానేలు రెడ్డిమానేలు తలారిమానేలు </p> <p>పగవారి భూమంత పట్టిస్తూ వున్నాడు ధారాగ్రములుగా ధర్మజుడు అయితన్న </p> <p>పూళ్ళు పూళ్ళుగానే పల్లెలు పల్లెలుగానే పట్నాలు పట్నాలుగానే పట్టిస్తువున్నాడు </p> <p>ధారాగ్రతములు పట్టిస్తువున్నాడు ధర్మరాజు అయితన్న </p> <p>కాయకూరలు లేక కలుపుసముద్ధు లేక కావితీ రుసుములేక కరిణీక వర్తనలేక </p> <p>ఏట్టికొట్టుంబు ఏమిలేకుండ ఏకచక్రాధీశ్వరుడై ఏలెన భూమి </p> <p>ఆ పట్నము ఏలేటి సవరణ జూచి అంతట పట్టాభిరుద్రుడు ఆలోచన </p> <p style="text-align: center;">చేస్తూవున్నాడు</p>	<p>ఇంతకూ గొల్లరాజుల హరిమొన శయరాదు </p> <p>ఇప్పుడు గొల్లరాజుల హరిమొన చేస్తమైన </p> <p>మన పట్నానికి మోసమొచ్చునో మనకు మోసమొచ్చునో </p> <p>ఇంతకు గొల్లరాజుల గుట్టగా పోనిస్తమైన </p> <p>మన పట్నానికి జయమాను! మనకు జయమాను </p> <p>అని యిట్లు పట్టాభిరుద్రుడు అనిన మాటలకు </p> <p>దాడికోరువాడు గతిలికొండ నలసింగిరాజు తగ దర్శివచ్చి </p> <p>పట్టాభిరుద్రునితో ఆడె నొకమాట</p>
--	---

ఓరుగంటివారు యాదవవీరులకు విషాన్నము పెట్ట దలచుట

“వుక్కుటలుగులు గాగ వారికి	పరమాన్నములు కూరకాయలు బహు
సహాయమైవచ్చెను	పిండివంటలు
వారికి విక నొక్క సూత్రమున్నది	అరిసెలు పెనలపప్పు అల్లము
రూక రూకెత్తు విషాలు గొని	మొదులు
వీరావులవారి దిమాణమందు విందు	పేరిన నేతులు బెల్లపు చారులు
కావిస్తీమైన	వీరావులవారి దిమాణమందు
విషాలు బోంచేసి గొల్లరాజులు	కాలకోటి విషాలతో అన్నము
విడుతురు ప్రాణాలు	కావించినారు
అని యిట్లు నలసింగిరాజు ఆడె	కజ్జాయముతో అన్నము కావించినారు
నొకమాట	కూరకాయల్లో విషాలు కుంచెరుగుతో
రూక్కు రూకెత్తు పావుకు పావెత్తు	విషాలు
మాడకు మాడెత్తు వరాకు వరావెత్తు	కాలకోటి విషాలతో అన్నము
వరాహాలు ఎచ్చుపోసి విషాలు గొనిరి	కావించినారు
మీగడ పెరుగులు మిరిపాంబరములు	విషాలకు ప్రాణం వున్నదో లేదో
కమ్మని కజ్జాయము పిండివంటలును	అని
రసిరస సావిత్త రాజ అన్నమూలు	ఎలక్కాయంత అన్నము ముడి
	గట్టించినారు

విషాన్నము తిని పట్టాభిరుద్రుని పట్టపుటేనుగు చచ్చుట

ఏడు తరాలనుండి పట్టాభిరుద్రుని	ఏనుగతోందానికి అన్నము
తొలుపున వున్నది ఎల్లచేనుగ	అందించినారు

తొండొన దీనుక ఏనుగ

భుజియించగాను

ఎలికొండ పర్వతంవలె ఏనుగ కూలె

తన్నుక తన్నుక తాను పొర్లాడి
కన్నులప్రాణము గ్రక్కున విడిచె
అంతట వోరుగంటివారు గట్టున

నవ్విరి

సప్పట్ల గొట్టిరంత జాతకము లాడిరి
ఎలక్కా యంత అన్నము తిని ఏనుగ

కూలె

విషాలు బోంచేసి గొల్లరాజులు

విడుతరు ప్రాణాలు

చిక్కిరి గొల్లరాజులు మన చేతులో

దక్కె భూషణాలు

అని యిట్లు పట్టాభిరుద్రుడు నలసింగి

రాజు ఆలోచన జేసిరి

వంటయింట్లో కుందేలు మనకు

వుండు చందంబాయె

అని యిట్లు వోరుగంటివారు

ఆడు మాటలకు

అజ్ఞారము కొలువు చావిడికొచ్చెను

పట్టాభిరుద్రుడు

“వినలె వో బావ! బావ పల్లికొండ :

వినవే వో యన్న! అయితమరాజా!
ముందు మీ పెద్దలూ మా పెద్దలూను
వీరావులవారి ధిమాణమందు

పుల్లకూర అన్నము బోంచేసినారు

ఇప్పుడు మీరున్ను మేమున్ను
సవరింతిగా అన్నము బోంచేయవలెను

అని యిట్లు పట్టాభిరుద్రుడు అనిన

మాటలకు

అంతట పల్లికొండ ఆలోచనచేసి

పగవాడు అన్నము పెట్టుతామంటేను
బోంచేయవలెను

అని చదురు గుప్పన దుమికిరి

ముగ్గురురాజులు

వీరావులవారి దిమాణానికి తగదర్చి

వచ్చిరి

ఓరుగంటివారు దివాణము వాకిండ్లముందు కావుపాతర్లు

త్రవ్వించుట

వీరావులవారి దిమాణానికి ఏడు

దరవాజులు గలవు

ఏడు దరవాజులుకాడ ఏడు

కావుపాతర్లు తొవ్వించినారు

అస్తకాండేల పరిగిన మేనమామల
దలచినాడు

కాండ్యాన వరిగిన కన్న తండ్రిని
తలచెను

దూర్వాసు మహాముని శాపముచాత
త్రుశ్శితిరి మీరు

నీరు తుంగయు చాత మీరు
నిర్మూలమయితిరి

తొల్లి ద్వారకాపురము నేలిన
దోర సైన్యములార

పగవారి భూమిన మీరు మాపాల
రావలెను

అని బొల్లావు బసవన్నను భోరున
తలచెను

శ్రీకృష్ణరాయుణ్ణి ముందుగా వేడి
కంసబాధలు పడలేక కడు

వేడ్కతోను
రేపల్లెవాడలో దాగేటినాడు

బూతకి జనుమొనలను విషాలు గొండు చదురు
సింహాసనానికి వారు తర్లి

కాలకోటి విషాలు చప్పులకు
కూర్చుకొని

వలవేసి రేపల్లెవాడ శోధించి
చన్నిచ్చి నిన్ను చంపవలెనని

వచ్చిననాడు
నీకు విషాలు విరిగి అమృతాన ఎట్లా

కలసివచ్చెనో
ఆవిధాన మాకు విషమిరిగి అమృతాన

కలసిగావలెను
అని తనమెడనున్న తొలసి వనమాల

ముమ్మారు చెంబులో యించి ముమ్మారు
అన్నముమీదను ప్రోక్షించినాడు

విషాలు విరిగి అమృతాన కలసివచ్చెను
వారికి

అన్నము బోంచేసి అస్తములు కడిగిరి
వయ్యన ఎంగిళ్ళు వడిచిన వెనుక

తాంబూలం అందరికి తగవేడ్కతోను
అందిచ్చిరి

వాస్తూవున్నారు

కావుపాతర్లకు కావలియున్న బోడికలు తామే

అందుకూలుట

వారు వచ్చేటి సింహరాకడ చూచి
కావుపాతర్లకాడ కావుట్లు వున్న
బోడికెలు

వారివారి కావుపాతర్లో వారు
దుముకుతున్నారు
సందుగొండులు జరగబోయినను

తలుపురెక్కలు తగిలి తలలూడి
మొండెములు

ఏటుపోటు లేక కత్తినదుకు లేక
వొక్కొక్క ధరవాజాకాడ

పదహారుమంది బోడికెలువారిగిరి
అడనుండి గొల్లరాజులు పువ్వుల

వీరధర్మ సింహాసనానికి
ధర్మ సింహాసనానికి తగదర్లి వచ్చిరి
సింహాసనమెక్కిరి ముగ్గురు రాజులు
అంతలో పట్టాభిరుద్రుడు

అలోచనపడెను
“పెద్దలనాటి వుక్కుటలుగులు వూరికే
పోయె
ఏడు తరాల నుంచి వున్న ఎల్లిచేనుగ
వారిగ

ఇంతకు గొల్లరాజుల హరిమొన
చేస్తమైన

మనకు మోసమొచ్చునో మన
పట్నావికి మోస మొచ్చునో”
అని యిట్లు పట్టాభిరుద్రుడు అనిన
మాటలకు

గవిలికొండ నలసింగరాజు వగ
దర్లివచ్చి

“వినవోయి పట్టాభిరుద్రుడ : నా
విన్నపము నీవు

అమరులే యాదవులై పుట్టినారు

సురులే గొల్లలు సురకాంతలే
గోపికాశ్రీలు

పంచమహావేదములు కామధేనువులై
పుట్టెను

వేదాలే కామధేనువులు వేదసాధము
లేగలు

అదివిష్టువు వారి మందలో అపు
అయిపుట్టెను

మల్లికార్జుని కౌడె మచ్చలబసపన్న
పుట్టి వున్నది

మంచిమంచి మలలు జొచ్చి
మదనమైన వేళ్లు

తెచ్చి నమిలి మింగిన గొల్లరాజులు
వారు

శీతాకాలం ఆర్లెల్లు వారిమందలు
కొండలు కురిగిరి పర్వతాంధుండు
పుండును

వేళకు వారికి భోజనము అమరక
చెట్టుకు బొక్కెడాకు చెలమకు
గుక్కెడు నీళ్లు

తాగి బడికిన గొల్లరాజులు పీరు
ఏ చెట్టాకుబలమో ఏ చెలఃకుశ్శ
బలమో

వారికి విషాలు విరిగి అవలూన
కలసి వచ్చింది

వారికి ఇక నొక్క సూత్ర మున్నది

వారు ముగ్గురున్నారు	వోరుగంటినిగల మంగలకత్తులు
వకడు అసాయశూరుడు ఆజానుబాహు	దెప్పించినారు
డాకడు	కొత్తసానలు బట్టించి కత్తులు పల్లడా
అలోచనపరు డాకడు	గావించినారు
వాణ్ణి గనుక మన వుక్కురెక్కల	ఈకె ఈకె సందునా రెక్క రెక్క
గరుడా గంధర్వ తేజీమీద	సందునా
ఎక్కిస్తమైన	మంగలకత్తులు దాపించినారు
ఏడుఏడు సముద్రాలకు ఎగిసి	జాతుమెత్త పల్లము చీకుది కళ్లేము
ఎగిసి ఎక్కడనై నా ఎళ్ళి వస్తాది	ఎక్కినపుడు పల్లము జారిపోవలెను
వాటికి తలుపుదీసిన తెరవోను	కళ్ళెము తెగిపోవలెను
సన్నజంబుల పీరబయలు"	కత్తికొక కండగాను కొండవతె
అని యిట్లు నలసింగిరాజు ఆడు	ఆ రాజు
మాటలకు	మన కండ్ల ముందరనే కూలి
	పోవలెను

ఓరుగంటివారు యాదవవీరులను గరుడాగంధర్వ

తేజీఅశ్వాన్ని ఎక్కుమనుట

అని అశ్వాన్ని శృంగారించినారు	అని యిట్లు పెల్లకొండి ఆడు
వోరుగంటివారు	మాటలకు
అశ్వానికి రోతు ఏడి ? హరిగురువు	పదహారుమంది బోడికలు
పల్లికొండ ?	పట్టుతాళ్లతో అశ్వాన్ని పట్టించుకోని
అశ్వానికి రవుతు నా కొలువున	మోకాళ్లతో అశ్వాన్ని నడిపించు
వున్నాడు	కొండల
అశ్వాన్ని దెప్పించు అజారముసావిడికి	

అజారము కొలువుకు అశ్వాన్ని
దెచ్చిరి.
అశ్వాన్ని కన్నుల జూచెను
హరిగురువు పల్లికొండ
నలుగుల్లో కూర్చుండే నా చిన్న
తమ్ముణ్ణి

లేలేమ్మంటే ఏమి కోపమొచ్చునో గాని
మంచితనానికి లేలేమ్మన్న కోపమేను
చెడుతనానికి లేమ్మన్న కోపమేను
అని తమ్ముని మొకారబిందము!
తప్పక చూచెను

అశ్వమునెక్కుటకు పుత్తమరాజు సిద్ధమగుట

అన్న చూచిన చూపులకు పుత్తమ
రాజుకు తన ఆత్మయందు తెలిసి
తిమురుచు లేచి పుత్తమరాజు ధీరత
సింహమురీతి
లగువు చల్లడము బిగువుగా

దొడిగినాడు
కనక పూవల దట్టి కాశగా గట్టి
వలపట పైడికుప్పె వంకిమర జెక్కి-
దాపట పైడికుప్పె జముదాశము
తొడిగి

చంద్రకావి రుమాల చాతబట్టినాడు
అన్నకొలువుకు పుత్తమరాజు ఆధికోని
వచ్చె
మరి రెండు అస్త్రాల మనిమికి నిలబడి
'వినవో! వో' యన్న! అన్న పల్లికొండ!

పగవాడి తేజికడకు పాలుపడి పోతాను

ఏడుగెడియలకు వస్తునే అన్న
పల్లికొండ:
ఏడుగెడియలకు నేను రాకుంటి నైన
నాకు ఎత్తించివుండేటి కత్తుల గుడారి
మీద

కాకులు మూకలై పురులాడునన్న
చేకొని పుత్తమరాజు అశ్చర్యమీద
చెల్లెనని మన్నించవన్న!
అదిగాక నేను ఎక్కేటి ఇంద్రనీలము
పున్నది అన్న:

నేను ఎక్కేటి పువ్వలసీరిము వున్నాది
పదిలముగా నీతావున భద్రము
శాయవన్న:
నీతావున తేజీని భద్రము
శాయలేకుంటే

1. ముఖారవిందము

సన్నజంబుల వీరజయిటికి
కరీయాపులరాజు కొలువుకు పట్టి
పంపించవన్న
అడకు పంపించను నీకు ఎడము
లేకుంటె

నీచాత వుండేటి మూడుజానల
ముప్పిరి సురియతోను
ఏటారు తునియలుగా అశ్వాన్ని
తెగటార్తువుగాని
పగవాడిచాత అశ్వము పట్టుబడితేను
మన పంశానికి తక్కువ మన

సూరోత్మానికి¹ తక్కువ
మన బంటోతు మర్యాదకు తక్కువ
చేతిలో చెయ్యిబెట్టి అశ్వాన్ని చెప్పి
వప్పగించె
చెంబులో వుతకంబు చాత ప్రోక్షించి
పగవాడి తేజీకడకు పాలువడి వద్దెను
కుడిచెయ్యి లోగాను వలంపూరి
తిరిగెను

వారి పోసి అశ్వానికి వందనము చేసి

“వుక్కురెక్కల గరుడ
గంధర్వ తేజి:

వినవో పగవారి అశ్వమా:
నీలో ఎంత సూరింతము²న్నదో
నీలో ఎంత పరాక్రమున్నదో
నీలో ఎంత కోపమున్నదో
అంత పరాక్రం నామీద వుండ

జూపుడువుగాక
ఇతరమైన పిరికిపట్టు పట్టడా³కనెను
అని అశ్వాన్ని ఎడెను పుత్తమరాజు:
అంకెములో పాదము

కుదరదొక్కినాడు
కుడి అంకెములో పాదము కుడితి

కుదరక తలకె
పదారుమంది బోడికలు పట్టుతావు అడ
సళ్ల విడిచినారు

రెపరెపా అశ్వము రెక్కలు వార్చి
నాడి

సురగాలికి వొగురాకు ఎగురు
చందమున

ఎగిరెను అశ్వము సతావడు యోజనముల
పొడుగు

అంబరీదులకు³ పోయిన తర్వాత

1. శూరత్మానికి 2. శూరత్వము

3. అంబరవీధులకు

పుత్తమరాజు అశ్వమునెక్కుట

కుడి అంకెము పాదము కుదర	నటునాలుగు సముద్రాలు
దొక్కినాడు	వక్కరివ్వున తిప్పకొచ్చె
ఎక్కినపుడు చూచినారు వోరుగంటి	అందున వదలడు పుత్తమరాజు
వారు	బల్లివలె ఎన్నున పాకెను రాజు
ఎగిరినప్పుడు చూడలేదు	తనచేతి కంసి దీసుకొని
వడివడిచి తొలకరి మెరుపాయె	చెట్టి చెట్టిన చెటించెను రాజు
అశ్వము	అలసి సొలసి తేజి అపుట్టెడాయె
తనచాత కంసి దీసుకొని	మొయిటలో సిట్టత్రాగె మొక్కశపు
చట్టిన చట్టిన చెటించగాను	తేజి
గిరగిర తిరిగెను అశ్వము కిందు	పంబగాళ్లతో అశ్వము పాతుకొని
మీదుగాను	నిలచె
గతిని కుమ్మరిసారెవలె తిరిగెను	కొండవల ఈ రాజును ఇక్కడ
అశ్వము	కోలుపుచ్చలేము
	అని అశోనచ చేసి రెక్కల తేజి

అశ్వము పుత్తమరాజును సప్తసముద్రాలు త్రిప్పుట

తూర్పుసముద్రాలకు ఆవుతల పాల	గండు తుమ్మెదలు ఏనుగను ఏనుగ.
సముద్రము కడ్డు	మీది మాట్టిణి
పాలసముద్రాల జివ్వెగెడ్డన	చిల్లమేలకు తన్నుకపోవును
గండభేరుండాల పములు గలవు	అటువంటి గండభేరుండాలకు గండు
	తుమ్మెదలకు

పిల్లమేతలకు ఇచ్చిపస్తును
 ఈ పుత్రమరాజును
 అని తూర్పుసముద్రాల బాటలు
 పట్టెను రెక్కల అశ్వము
 అశ్వము ఆలోచన పుత్రమరాజుకు
 తన ఆత్మమందు తెలిసి
 తన పాలపూరి మెట్ల చెన్నురాయుని
 భజన జేసినాడు
 వో హో నిటనకూరి శ్రీచెన్నకేశవ
 నమ్మినాను నీ నామము
 నమ్మినాను నీ నామము పట్టినాను
 నీ పాదము
 పట్టినాను నీ పాదము పెట్టినాను
 నీ తిరుమణి
 నారాయణ నీ తోటి నామము చేసి
 నియ్యదు దివ్యైతిరుమణి
 నీవు యిచ్చిన ప్రాజ్ఞాలు నీకు
 వప్పగించెదను
 అని యిట్లు పుత్రమరాజు ఆత్మ
 తలపోయగాను
 తూర్పుసముద్రాన ప్రత్యక్షమై
 వున్నాడు
 పుత్రమరాజు ఆలాపన పూరిమెట్ల
 చెన్నుడికి
 సన్నప యేఱునాడమై యీనుల
 బడ్డాది

నా వరాన పుట్టిన వరపుణ్య చిలుక
 నా కుమారుడు పుత్రమరాజుకు
 ఏమి ఆపద వచ్చెనో! ఏమి ప్రాజ్ఞానికి
 వచ్చెనో!
 నన్ను భజన చేస్తూ వున్నాడు అని
 పచ్చని చిలుక రూప మెత్తి రివున
 వచ్చి
 రాజుకుడిభుజమున వ్రాలె
 పూరిమెట్ల చెన్నురాయుని కులాంగి
 పషిణి తుమ్మెదరూప మెత్తి
 రివున వచ్చి యెడనుభుజమున వ్రాలె
 ఎత్తి ఏడు మణువులు అశ్వముమీద
 ఏసినట్టాయె
 ఏడుకొండలు దీసి అశ్వముమీద
 ఏసినట్టాయె
 తూర్పుసముద్రాలకు పోయేటి
 రెక్కల అశ్వాన్ని
 వాగములో చెయివేసి వోరుగంటి
 బాటలు చూపెను
 దాని కండలు గుండెలు కసిగండ
 లాయెను
 గుండెలు పేగులు పగిలి గుమ్మిడి
 దబ్బలవలె కుదపలు
 వోరుగంటి పట్నాన దుముకుతున్నవి
 ముక్కున కండను ముకినెత్తురుబ్బి
 ఏనుగుతొండము లావున రక్తధారలు

భూమికి బోకిస్తు వున్నాది
 టంగువారు బిగువ పటమోపున
 వోరుగంటికి అశ్వము పస్తువున్నాది
 వోరుగంటివారు పానుగంటివారు
 పట్టాభిరుద్రుడు గవికొండ
 నలసింగిరాజు
 అలోచన చేస్తువున్నారు
 కొండవల యీ రాజును ఎక్కడనో
 కోలుపుచ్చి వస్తు వున్నాది
 ఏ వరకాన ఏసెనో, ఏ వాగున
 ఏసెనోకాని
 ఏ మానిమీద ఏసెనో, ఏ మండ మీద
 ఏసెనో
 ఆ రాజు కండలు గుండెలు దుముకు
 తున్నావి
 ఆ రాజు రక్తధారలు భూమిమీద
 దుముకుతున్నావి
 వాడు వక్కడే వుండింది అసహాయ
 శూరుడు
 అలోచన తెలిసినవాడు ఆజాన
 బాహుడొక్కడు
 ఆ వొక్కడు తేజిమీద చెల్లి
 పోయినాడు
 ఇక తలుపుతీసిన తెరపు సన్నజుంబుల
 వీరబయలు

ముగ్గుర్లో పకడు పోయె, యిద్దరు
 ఇక్కడ చిక్కిరి
 ఎదిరించే బంటు లేడు, నదరాన జెట్టి
 లేడు
 సన్నజుంబుల వీరబయలు అని
 చరాసూరగా
 సన్నజుంబుల వీరబయలు కొల్లబెట్ట
 వలెనని
 ఆయుధ ముస్తీబు అవుతు వున్నారు
 వోరుగంటి వారు
 అ సమయమున ఏడు గెడియలు మిఠ
 వుంచి పుత్రమరాజు
 ఆరో గెడియకు అశ్వాన్ని అజ్ఞారాన
 దుమకించె
 అన్నకొయివుకు పుత్రమరాజు అదికొని
 వచ్చెను
 అలస్తీవో తమ్ముడా! సొలస్తీవో
 యసనుచు
 తన చాతవున్న చంద్రకావి రుమాల
 తొను చిరిచెమటలు తుడిచి
 కుస్తరించి తమ్ముణ్ణి కూర్చుండనుంచి
 పదహారుగుండి బోడికెలు వచ్చి
 అన్నాన్ని బుప్పేటివరకు

పుత్త మరాజును మోయలేక ఉక్కు-రెక్కల

అశ్వము చచ్చుట

తన్నుక తన్నుక తాను పొర్లాడి   ఏ ఆరవై ఆరు కరపట్నాల వారు
 కన్నులప్రాణము తేజి గ్రక్కన   వచ్చిన
                                  విడిచె   ఏ గుప్పెయూడు మన్మసావిశ్వవారు
 విలవిల తన్నుక అశ్వము విడిచె   వచ్చిన
                                  ప్రాణాలు   ఏ కంచు కణింగాల 'వారుచచ్చిన
 మక్కువతో పట్టాభిరుద్రుడు మం   ఏ గజా కళింగాలవారు వచ్చిన
                                  ముసుకు పెట్టెను   ఏ రాయకణింగాలవారు వచ్చిన
 తలుపు తీసిన తెరవాయె వోరుగంటి   ఏ రత్నకణింగాలవారు వచ్చిన
                                  పట్నంబు   ఆ తేజివార్త వింటేను
 అప్పుడు పట్టాభిరుద్రుడు గోడుగోడున   పడిగుడిగి వారి మంచిరాన వుండంగ
                                  అడిలె   సాగిరి
 ఏడునెల్ల పిండాన్నితెచ్చి   వోరుగంటి మీద కత్తి వెతనే
                                  ఎత్తిపెంచితిని   వెరుతురు
 పాలు తాగేనాడు పాలు పోసి సాకితిని   సాడికోరు చెప్పిన నలసింగి
 వుగ్గు తాగేనాడు వుగ్గు పోసి సాకితిని   రాజుకున్ను
 కూడు తినేనాడు కూడు పెట్టి సాకితిని   యలమంచి గొల్లరాజులకున్ను
 సాధ్యానికి రాని కులపగలు నా   బారిగొరె ఆయెను నా రెక్కలతేజి
                                  రెక్కలతేజి సాధ్యానికి తెచ్చును   ఏడుతరాలనాటి ఎల్లతేనుగ వరిగ
 ఏ డెల్లెయేడు దేవదుర్గాల వారు   వోరుగంట నగుర వున్న వుక్కు-
                                  వచ్చిన   సురియలు అన్ని పాడాయె

సీవ భూములు అన్ని ధారాగ్రతాలకు   అని గోడుగోడున పట్టాభిరుద్రుడు
                                          పాయెను   ,   గోడు కుడవసాగెను
 ధన కళిజాలు ధాన్య కళిజాలు   కుడికడి వుతకము కుంభద్వార
                                          ధారాగ్రతాలకు పాయెను   మాయెను
                                          ఎడమకంటె వుతకము ఏరులై పారె

పట్టాభిరుద్రుడు శంభుని సేవకు యాదవవీరులకు సెలవొసంగుట

<p> వో వో యని పట్టాభిరుద్రుడు వలపోవ సాగె సచ్చిన తన సౌధాగ మృతము గావలె జరిగిన తన సౌధాగ బ్రతకవలె సాడికోరు మాట లినరాదు వింతకు గొల్లరాజుల హరిమొన శాయరాదు యలమంచి గొల్లలకు శంభుని తిరుణాలకు శలవు శలవు అని పలికె శలవన్న తర్వాత కూలిసింహాసనం మీద కూర్చుండ తగదని పట్టాభిరుద్రుడు యిచ్చిన శీకాయ వుంగరము, పట్టపు కత్తి చాడి చదురుమింద పారవైచినారు చదురు గుప్పన దుమికిరి ముగ్గురు రాజులు </p>	<p> స్వామికి వస్తువాహనాలు తర్లించుకొని సన్నుత వీధులగుండ రాజులు తర్లి వస్తువుండగాను అలనాడు మార్గొండల మునేశ్వరుడు శాపదత్తము బాత గచ్చగోరింత కదనల్లి వున్నది శివుని గాలిగోప్రాలు కానరాలేదు పేముబైత్తము పెనగొని వున్నది శివుని గాలి గోప్రాలు కానరాలేదు మూడువేల కామాటాన్ని ముందర విడిచినాడు గచ్చగోరింత కడబడ శోకిస్తు వున్నాడు అయితమరాజు పోయినంతదూరము మారుకొండల మునేశ్వరుడు శాపము తొలగి పారిపోతు వున్నాది </p>
--	---

యాదవవీరులు శంభుని సేవించుట

శంభుని దేవళం ద్వారంబు జొచ్చిరి గుగ్గిలపు పొగలు గుళ్లకెగదట్టె
 పదివేల విధముల శివుని కర్పూరపు మంటలు గాలిగోపాలు
 అయితమరాజు ప్రార్థన శాయగాను దాటె
 తొలగెను దోవములు వచ్చె పుణ్యములు కానుకమాడలు పోయించినారు
 యాపకాయంత లిగ్గిమై వోరుగంటి స్తంభాన కోడెల కట్టించినారు
 శంభుడు పాలాభిషేకానికి పప్పువుల తోలిరి
 అయితమరాజుకు ప్రత్యక్షమాయె మూడు లక్షల వరహాలు ముడుపులు
 పానవట్టముతోను పరమేశ్వరుని యెత్తి చెల్లించిరి
 యేదంచు జనుకాణము వెలయ మూడు వేల అవుల దేవశానికి దోలిరి
 పరపించి మందర మండపమున మున్నూరు
 జముకాణముమీద శంభుని నుంచి దివ్వెలు ఎత్తించినారు
 హోమ కలశములతోను అగ్నిములు ఎనక మండపమున ఏనూరు దివ్వెలు
 దెచ్చి ముట్టించినారు
 అమరేశ్వరునకు జలకంబు లార్చి నడిమి మండపాన నున్నూరు దివ్వెలు
 సాంబ్రాణి ధూపములు చయ్యన ఏప్రొద్దు శివరాత్రి భాగారము
 వేసిరి ఏడ్కతో సేవించి
 పాతపూజలు దించిరి పరమేశ్వరునకు నందుల నిలిపినారు సందుసందులాను
 కొత్తపూజలు జేసిరి కొమరప్ప ఆలాటి వడబడికెలు అలనాటి
 శంభునికి మొక్కుబళ్ళు అటుతీర్చినారు
 కట్టించిరి వస్త్రములు మనత తోడుతను తీర్థ ప్రసాదాలు అందిరి వల్లవుల
 సాంబ్రాణి పొగలు సౌమండలాలు అయితమరాజు
 గప్పెను

సీతకుందుల పల్లికొండ, పుత్రమరాజు ఆ రాత్రి శఙ్ఖుని దేవశాన
తోజనాలు జేసిరి పొందుగా నపుడు నిద్రించినారు

కరియాపులరాజు తమవారిని వెదకికొనుచు బయలుదేరుట

తల్లవ తెల్లవారి బాలసూర్యుడు	అడవారు వున్నారు అర్థమున్నాది
పుదయించేవరకు	నిండిన సంపదలు సన్నజంబుల
సన్నజంబుల వీరబయల్లకు తరలి	వీరబయట వున్నావి
వచ్చేటివరకు	పదిలాన కాచుకుండు నా చిన్నమరిది:
సన్నజంబుల వీరబయట	చుట్టు పగవారు నడమ వోరుగల్లు
కరియాపులరాజుకు	వోరుగంటి సరసన మన
ఇచ్చిన మితము అటు తప్పిపోయె	వలసలున్నావి
తిమరుచు లేచెను దీరత సింహంబురీతి	వరసి వక రాజు వాడుకు వచ్చును
బుద్ధిగల నా మరిది: పుల్లావుల	కదిసి వక రాజు కలహానికి వచ్చును
కేవలయ్య:	పెనగి వక రాజు పెనుపోరుకు
వోరుగంటి ఏమి కాగాక పనులు	వచ్చును
ఆయనో యెరుగ	నన్ను కాదని వుండు నా చిన్నమరిది:
ఏమి దుష్కారములు నడిచెనో యెరుగ	అని పుల్లావుల కేవలయ్యకు
ఏమి కలహాలు పుట్టెనో తెలియలేదు	సన్నజంబుల వీరబయలు విల్లద'జేసె
వారలు పోయి వోరుగంటి పట్టుబడ్డారు	సెంబుతో ¹ ఘనకంబు శాత ²
వారల శేషకొచ్చెను వో చిన్నమరిది:	ధూపంబు
పాంటీలు వున్నావి పడుపు లున్నావి	పిల్లబంటును పిలచి భీకర తన లేజీని
తనదాత్య వస్తువులు దండిభాగ్యం	తేతెమ్మని విన్నవించె

పున్నాతి

1. ఇల్లద, 2. చెంబు, 3. జేత

పదహారుమంది బోడికెలు పరువున

వచ్చి

పట్టతాళ్లతో అశ్వాన్ని తెన్న

బింధించుకోని

మోకాళ్ళతో అశ్వాన్ని నడిపించుకోని

కరియావులరాజు సముఖానికి

అశ్వాన్ని దెచ్చిరి

కుడిచెయ్యి లోగాను వలంపూరి తిరిగి

వారు పోసి అశ్వానికి వందనము జేసి

అంకెములో పాదమేసి అశ్వాన్ని

యెక్కెను

ధమ్మన కరియావులరాజు

దాల్గడ యెత్తించినాడు

ఫెట్టన కరియావులరాజు పెట్టు ముట్టిం

చినాడు

వట్టిమందు బోసి పెట్టు కాలించె

గుబుల్ గుబుల్ మని మందు పొగ

గుప్పించగాను

మందుపొగలో అశ్వాన్ని మరియు

దుమికించె

దుమికించె అశ్వాన్ని దుమ్ములు యెగర

దుముకు జజౌకు అశ్వాన్ని దుమికించు

కొంటు

మచ్చరమున తేజీని మసిలించుకొంటు

పొడదుప్పి పిల్లవలె పొదిలించుకుంటు

మచ్చల మేకపోతువలె మసిలించు

కుంటు

ఆడ ఆడకు తేజీని ఆడించుకొనుచు

కచ్చకు కాలుదువ్వుతు వస్తువున్నాడు

కరియావులరాజు

ఏ పాలిగాడు కండ్లబడిన ఏ పాలికాపు

కండ్లబడిన

ఏ పసలవాడు కండ్లబడిన

కొట్టి పేనబోరు పెట్టవలెననుచు

అని కరియావులరాజు కదిలి రాగాను

పాలిగాడు కండ్ల పడలేదు,

పసలగాడు కండ్ల పడలేదు

పాలికాపు కండ్ల పడలేదు

సీమకు దొడ్లవాడు సింగమ

భేతాకుండు

సింగమభేతాకుండు వేయించిన చిన్న

పువ్వులతోట

రాజు వచ్చేటి రాధారికి అడ్డముగా

వుండెను

తోటకాడ ఏ విధాన వున్నదంటేను

గురువు బేతాకుడు తోటకు యేతాలు

యెత్తెటివారు

గురువు బేతాకుడుకి పువులు కోసేటి

ఘాధు

గురువు బేతాళునికి పువులు చెండ్లు పెనిగెరా పెనుపోరు యీ పూపల
 కట్టేటివారు తోటలోను
 ఆ పూల తోట జొచ్చి రాజు అక్కన అని కంచెవార అశ్వాన్ని గ్రహ్మన
 సవ్వె నిలిపినాడు
 కలిగెరా కయ్యము పెనిగెరా పోరు

శంభుని సేవకు పువ్వుల నిమ్మని కరియాపులరాజు
 బేతాళుని తోటకాపరుల నడుగుట

వోరి తోటబోడికెలార: వోరన్నలార : అదిరిపడి బోడికెలు ఆకాశమందిరి
 నా కన్న చిన్నలారా: నా తమ్ములార: మిట్టిపడి బోడికెలు మిన్ను
 నాకన్న పెద్దలార: నా యన్నలార: అందుకొనిరి
 పువ్వులకు నేను మహ యేడుకకాణ్ణి ఎవడోకాని వంటిగుర్రపు రవుతు
 వోరన్నలార: వక్కడెవడయా వచ్చి
 అదిగాక శంభుని తిరుణాల పువ్వుల తోటకాడ మహ
 సేవించపోతాను కేరుచున్నాడు
 శంభునికి వక చెండు నాకు వక మాటకుమాటకు రారా పోరా అనే
 చెండు వాక్యమే కాని
 నాకు వక చెండు, నా అశ్వానికి వక ఇతరమైన మాటలు లేవు ఆ రాజుకు
 చెండు బేతాళుడు తోట వెళ్ళింది మొదలు
 పూవుల చెండు కట్టి యిమ్మనెను మనము కావలి కాసింది మొదలు
 అని యిట్లు కరియాపులరాజు మన తండ్రి బేతాళుని పరాక్రము
 అడినందులకు చూచి

మనముల రారా పోరా అని పిలసింది దీనికి కొరత యేమి వోరన్నలారా;
 లేదు చెప్పగ వినలేదేమో ఆ రాజుకు
 అని యిట్లు కొందరు బోడికెలు చెవుల పండువుగాను
 కంటసము లాడిరి బేతాళుడు వేయించిన పూవల తోట
 అందులో కొందరు బోడికలు వై నము ఆ రాజుతో జెప్పి
 యిట్లగని పలికిరి బేతాళుని పరాక్రము! బేతాళుని
 రారా పోరా అంటేను మన వాసి పటోతాపము²
 తరగదు ఆ రాజుతో చెప్పి, వచ్చిన దోవ
 రారా పోరా అంటేను అన్నతమ్ముని పట్టుక తర్లి పొమ్మునుడా;
 మారు దాదాసి బోడికెలు దగ్గరికి వచ్చిరి
 రావోయి పోవోయి అంటేను
 బావమరదుల మారు

బేతాళుని బోడికలు కరియావులరాజుకు పువ్వుల నియ్య నిరాకరించుట

వంటిగుర్రపు రపుతువు, వక్కడవు చావు నీకేల? చాలు పోవయ్య;
 రాజు! వచ్చిన దోవ బట్టుక నీవు తర్లి
 పసిబిడ్డ బాలుడవు, బాలరాజువు నీవు పోవయ్య :
 ఈ తోట పువ్వులు అడగ నీకేల? తూర్పున వున్నాడు: తుమ్మి బళవి
 వాడు నీకేల? వద్దు పోవయ్య: రాజు

శంభుని తిరుణాల సేవించ వచ్చును
తోట వరుసుక వచ్చును, తోట

వరుసుక పోవును

ఆ రోజు యీతోట పువులు

అడిగింది లేదు

ఇందమని యీ తోట పువులు

మేము యిచ్చింది లేదు

పడమట వున్నాడు బళ్ళాని రాజు

శంభుని తిరుణాల సేవించ వచ్చును

తోట వరుసుక వచ్చును, తోట

వరుసుక పోవును

ఆ రోజు యీతోట పువులు

అడిగింది లేదు

ఇందమని యీ తోట పువులు

మేము యిచ్చింది లేదు

వుత్తరాన వున్నాడు వురి బీమరాజు

శంభుని తిరుణాల సేవించవచ్చును.

తోట వరుసుక వచ్చును తోట

వరుసుక పోవును

ఆ రాజు యీతోట పువులు అడిగింది

లేదు

ఇందమని యీ తోట పువులు మేము

యిచ్చింది లేదు

దక్షిణాన వున్నాడు ధర్మచోదాని

శంభుని తిరుణాల సేవించ వచ్చును

తోట వరుసుక వచ్చును తోట

వరుసుక పోవును

ఆ రాజు యీతోట పువులు అడిగింది

లేదు

ఇందమని యీ తోట పువులు మేము

యిచ్చింది లేదు

బేతాలుని పరాక్రము బేతాలుని

పటోతాపము తెలిసి

వచ్చిన దోప బట్టుక వారు తర్లి

పోయినారు

పువులు చాలు నీ పుణ్యము చాలును

నీవు వచ్చిన పని చూచుక తర్లి

పొమ్మనిరి

కరియాపులరాజు బోడికలను పడగొట్టి

పూలు కోయించుకొనుట

ఆ మాటలకు కరియాపుల రాజు

ఆగ్రహించి

తెల్లని కన్నులకు తెచ్చె రక్తంబు

వెండి గాచి సెవల్లో* పోసినట్లాయె

చెవులలో

గుప్పించి కూలాల గుమ్మినట్లాయె
తరమి శేవుని తోక త్రొక్కినట్లాయె
కాలు సయిగజేసి అశ్వాన్ని కంచె

దుమికించె

పదహారుమంది బోడికెల పట్టి
వక్క పెడచాత వినరె
నెత్తురు గ్రక్కుచు బోడికెలు నేలపై
వరిగిరి

కళదెలిసి బోడికెలు గ్రక్కున లేచి
మరి రొండు అస్త్రాల మనిమికి

నిలిచిరి

తన దగ్గర వున్న పిల్లబోడిక చాత
నెటు నెట్లుమని మెడబట్టి నెట్టించినాడు
పోయి మీయబ్బ బేతాకునికి

చెప్పకొమ్మనెను

అందరిని పువలతోట గమిని యెల్ల
నెట్టించినాడు

తన దగ్గర వున్న పిల్లబోడికె చాత
కంటికి కోరిన పువులు కోయించినాడు

గుణము శాలలు మంచి గుఱ్ఱమాడి
కింద

రత్నకంబళి పరచి

రత్నకంబళి మీద పువులు రాసి
పోయించి

ముదమొప్ప అ రాజు మూడు
చెండ్లు తా గట్టె
తన అశ్వానికి చెండు తన

ఆయుధానికి చెండు

వోరుగంటి శంభునికి వక చెండు
మూడు చెండ్లు గట్టి కడగ వర్జించి
చిక్కి మిగిలిన పువులు పాస్పుగా
బోయించి

అశ్వాన్ని సవారి విడిచె నారాజు

పుప్పనీళ్ళ బావులు వుత్త
ద్రొక్కించినాడు

మంచినీళ్ళ బావులు మ్రగ్గ
ద్రొక్కించినాడు

బేతాకుని పువ్వులతోటను కరియాపులరాజు ధ్వంసము చేయుట

పొన్నలు, పొగడలు, పోకవృక్షాలు.
అరటి, కొమ్మపనస, అల్లనేరేడు

మోదుగ, కలజువ్వి. మొగలి' సంపంగి
నారికేళపు వృక్షాలు, దేవదారి, వారిజము
దేవకాంచనము

దానిమ్మ, గజనిమ్మ, ద్రాక్ష, రుద్రాక్ష' గరడి మొగసాల గమిని ముందర
 మందార, బూరుగ, మహిసాక్షి తరులు నిలచి
 మారేడు, వెలగ, కణగి, చింతయు' అగ్గులు గురియించు బోడికెలు అడి
 మోము రొకమాట
 బొండు మల్లె, లన్నిట బొగ్గుల చదువేలః బేతాళుసాము నీకేలః
 గలసెను ఇద్దేలఃబేతాళఃబుద్ధి నీకేలః
 గుఱ్ఱమావిట్ల నేల కూల త్రొక్కించి పంజబంటుకు నీకేల బవిరి గెడ్డంబుః
 మారేట్ల నేరేట్ల మట్టిపాలు జేసి కోనబంటుకు నీకేల తోరమీసంబుః
 శ్రీరామ సూర్యవనము చిందిందులాయె రోతబంటుకు నీకేల రొమ్మున
 ఎలరేగి యేడు చాట్ల దున్నిన జంజంబుః
 దుక్కివతెను పిరికి బంటుకు నీకేల తోడుపు
 తోట నేలపాలు జేసె జముజాలిః
 ఎనకటికి తొలకరించి వానలు గురిసి యవ్వడోకాని వంటిగుర్రపు రవుతు
 ఏర్లు విడిచి విగిరించి పూవులు పూసి వక్క డే వడియ
 పువులు బేతాళునికి తర్లిపోతాయని వచ్చి నీ పూవల తోటకాడ
 చిక్కి మిగిలిన మొక్కలు వేళ్లతో కేరుచున్నాడు
 తీయించి భేతాళుని వారమందే బెదరించినాడు
 పడమట గెడ్డపై వేయించె రాజు గొప్పమాటలు అడితే మమ్ముల కొట్ట
 అశ్వాన్ని గుఱ్ఱమామిగికింద లాయాన పచ్చినాడు
 కట్టించె అని యిట్లు బోడికెలు ఆడు మాటలకు
 పువ్వుల పాన్పుమీద పవళించె రాజు అదిరిపడి బేతాళుడు అకాశ ముంచెను
 పదహారుమంది బోడికెలు వోరుగంటి మిట్టిపడి బేతాళుడు మిన్నందుకొనెను
 పట్నానికి తర్లి పోయినారు కొలువులో కొందరిని కొట్టి దుమికించి
 బేతాళుడు సాముచేసేటి గరడి పురువున పందిట్ల వూచి పడదోసె
 మొగసాల జారుబండన జారి జీరుబండన నిలచి

జీరుబండన జారి జారుబండన ద్రొక్కి చెక్కిళ్లు మీటితే తేనె తొలికిని
 తొమ్మిది మూళ్లది తోడుపు జముజాలి నొసలు మీటితే బాలుడికి చిన్నప్పుడు
 కరువాలు వరదీసి కత్తి జిగిపించె తాగిన వసలు గారీని
 కలిగెరా నా సురియకు నరామాంసంబు పసిబిడ్డ బాలుడు ఆ బాలరాజు
 నేడు వడసి పట్టుకుందే వక చేతిలోకి
 వాడు ఏ రూపు ఏ రేక చాలడయ్య
 ఏ చక్కదనము ఎనకటికి నీచేత ఏమి వుపద్రవం
 ఏ ప్రాయము గలవాడు ఎగిరింపు వచ్చునో యనుచు
 మనిన నీ తావుకు వచ్చి మనవి చేసినాము
 ఎంచంగ పెంచంగ ఏడేళ్ల బాలుడు అని యిట్లు బోడికెలు ఆనతీయగాను
 పక్కలు మీటితే వానికి పాలుగారీని

కరియావులరాజును పట్టి తెమ్మని బేతాళుడు

బోడికల నాజ్ఞాపించుట

ఎత్తి తే సరిసమానమైన వారిమీద నాలుగు ప్రాణాలు నా తోటకాడ
 కత్తి యెత్తవలెను పప్పుగించండి
 పసివానిమీద కత్తి ఎత్తేది ధర్మంబు వొంటి వూపిరితోను తలకాయ చిక్కి
 గాదు వుండేటట్టుగా తాపము సేయుడా
 పసికాయ కొరికితే ఫలమేమి లేదు వాడి శిరసుమీద నా పాదాలు వుంచి
 ముదురుకాయ కొరకవలెను ముచ్చట శ్రీరామ మాల్యవనానికి నేను తర్లి
 తీరవలెను వచ్చేను
 పండుకాయ కొరకవలెను దాని ఫలము ఏడు సెలవులిచ్చి ఎర్రపోగులు ఇచ్చె
 చూడవలెను మూడు సెలవులిచ్చి తన వేలి ముద్దు
 వానికి పంచయిదు ప్రాణాలు గలవు టుంగర మిచ్చె

తాంబూల మిచ్చి బోడికల తర్లి
 పోమ్మనెను
 ఆడనుండి బోడికలు అతివేగ వచ్చిరి
 ఏదుల పోలిసెట్టి యింటికి ఏతెంచి
 వచ్చిరి
 శీకాయ వుంగరము లక్కడ
 కుదవుంచినారు
 తాంబూలమందిరి తగ వేడ్కతోను
 ఆడకాడకు బోడికలకు మరో
 ఆలోచన పుట్టెను
 రాగాను రాగాను బోడికలకు మాటలె
 మెండామె
 అందులో కొందరు బోడికలు
 ఆడిరొకమాట
 ఇనరోయి తమ్ములార! నా
 యస్మలార !
 బేతాకుని తోట వేసిందిమొదలు మనము
 కాసిందిమొదలు
 ఎన్నడు గజనిమ్మ వృక్షము పూత
 పుయ్యలేదు
 కాయ కాయలేదు పండు పండలేదు
 పండు పండలేదు మన ఫలానికి
 రాలేదు
 నేటికి పూతపూసి, కాయ కాసి, పండు
 పండింది

ఆ పండును వకరిని కాదని వరరు
 ముచ్చలించకుండ
 వకరిని కాదని వకరు దొంగిలించరాదు
 వకరిని కాదని వకరు అటవరించరాదు
 పకరిని కాదని వకరు ఆరగించకుండ
 బ్రాహ్మణి పాదములు ముట్టి బలిపీట
 గొట్టిరి
 బాస ప్రమాణాలు చేసుకున్నాను
 వాని శిరస్సునకున్న కిగీటము
 మారి స్తిమయిన
 వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని తూర్పు
 వోవన పంపించి
 వోరుగంటి పట్నము దొరతనము
 శాయగలము మనము
 ఆ రాజు బుజమున వున్న భుజకీర్తులు
 మారి స్తిమైన
 పన్నెండువేల సిబ్బంది మనముల
 పట్టి కొలిచేరు
 ఆ రాజు ఎండుత్ర¹ పై డుత్ర²జంజాలు
 మారి స్తిమైన
 ఇరువయినాలుగు వేల శివ్వింటిలవారు
 మనముల పట్టి కొలిచేరు
 ఆ రాజు అయిదువేళ్ల వుంగరములు
 అ స్తకడియాలు మారి స్తిమైన

అరవై వేల గై జీతము అండబాయక	చిన్నలనాటి మాల్యవనము
యందురు	చిందిందులాయె
ఆ రాజు చిటికినేల వున్న శీకాయ	పడమటగాలికి పూవల తోట రవదూశి
వుంగరము మారి సీమైన	యెగురుతున్నది
అలుబిడ్డలు గలవారికి అరవై అయిదు	కన్నులార చూచిరి పదహారుమంది
వేలకు గ్రాసానకు చాల వున్నది	బోడికలు
అని యిట్లు బోడికలు పూవుల తోట	ఎదానవున్న నల్లగుండెలు బోడికలకు
కాడికి వచ్చిరి	ఏడుదబ్బలై పగిలి
పువ్వులతోలు బోడికలు కన్నుల జూచిరి	రాజు పవళించి వుండేటి గుఱ్ఱమామిడి
అల్లకల్లోలమై పూవలతోట అసని	కాడికి తగ దర్లి వచ్చిరి
కృంగింది	త్రుళ్లిపడి మేలుకొని రాజు తునియుడై
తరాలనాటి పూవలతోట ధరణి	లేచి
పాలాయె	చానాసేపు నిద్రబోతిమే యనుచు
పెద్దలనాటి పూవలతోట పెనురవ	అల్లంత ప్రొద్దున ఆరిజాము వేళ
ధూళి యెగిరి	కొండంత ప్రొద్దున గోత్రాది వేళ
	మాయన్న సముఖానకు పోవలెననుచు

బోడికలు కరియోవులరాజుతో కయ్యమునకు సిద్ధమగుట

అంకెములో పాదమేసి అశ్వాన్ని	“వచ్చినందుకు పోయినందుకు గురుతు
ఎక్కబోగాను	వుండవలెను”
కణ్ణములో చెయివేసి బోడికలు	అని యిట్లు బోడికలు ఆడుమాటలకు
కదలకుండ బట్టిరి	

“ఏమి గురుతు వుండవలెనోయి
వోరన్న బోడికలార?”

“ఈడైన పందెము మాకు ఈడు
కట్టవలెను,
జోడైన పందెము మాకు జోడు
కట్టవలెను”

“ఏమి పందెము వొప్పమంటారోయి
వోరన్న బోడికలార?”

అనిన మాటలకు బోడికలు
అప్పుడిట్లనిరి

“పిడుగుద్దులాటకు వచ్చేవా వో
బాలరాజు?

వంటరి జగడానికి వచ్చేవా వో
బాలరాజు?

దొమ్మిపోట్లకు వచ్చేవా
కరియాపులరాజు?

కత్తిసాధనకు వచ్చేవా
కరియాపులరాజు?

గరిడి పరువడికి వచ్చేవా వో
బాలరాజు?

పిల్లపట్టుకు వచ్చేవా వో బాలరాజు?”
అని యిట్లు బోడికలు ఆడు మాటలకు

ఆ మాటలకు కరియాపులరాజు
అప్పుడిట్లనియె.

“పిడుగుద్దులాట అనేది నేను చూడనే
లేదు

వంటరి జగడ అనేది మా వంశాన
లేదు

దొమ్మిపోట్లు అనేది ఆ దోవ నాకు
తెలియదు

కత్తిసాధన అనేది నాకు కలలోన
లేదు

గరిడి పరువడి అనేది ఆగాయకము
నాకు తెలియదు

పిల్లపట్టు అని వకటి చెప్పితిరి మీరు
మీరు చెప్పిన పంద్యములు నాకు

వక్కటి తెలియలేదు
పిల్లపట్టు అనేది కొంచెము తెలిసి

తెలియక వున్నాది
అది యెట్లాగు అంటేను, మేము

కొలాన గొల్లవారము
శీతకాలము ఆరునెలలు మా మందలు

కొండలు కులగిరి పర్వాతాల యందు
వుండును

ఎండకాలము ఆరునెలలు మా మందలు
వూరిదావున వుండును

ఇంటికాడ నుండి మందకాడికి
పోదును

వంగి జవురునుంటె అయిదారు పిల్లలు
చిక్కును

మా మందకాడనుంచి మా యింటి
కాడికిన్ని

మా యింటికాడనుంచి మందకాడికిన్ని అంత రొట్టా ఖర్చుచేసి ఈ అశ్వాన్ని
 వక సంకన ఆయిదుపిల్లలు వక కొన్నాడు
 సంకన ఆయిదుపిల్లలు తల్లి దండ్రు మాటలినక భూమ్మీద
 రోషాన బట్టుమను రొమ్ము నారుపిల్లలు తల్లి వచ్చినాడు
 పదహారు పిల్లల పట్టి మోసుంటేగాని పూవల తోటకాడ మన చేతులో
 ఇతరమైన పిల్లపట్టులు నే నెరగ" ననెను సచ్చటకొరకు
 'గొల్లడు గొల్లడు' అని బోడికలు బ్రహ్మ వ్రాసెనేమో
 గల్లున నవ్విరి యీ బాలరాజుకు"
 సప్పట్టు గొట్టిరంత జాతకము లాడిరి అని యిట్లు బోడికలు ఆలోచన చేసిరి
 "పూరులో మాను మనకు వుండు "ఆ పిల్లపట్టు పట్టు తావమాకు సెలవు
 చందమాయె ఇస్తావా?" అనిరి
 అణకములో పోక ఆయె నీ రాజు "చిన్నప్పడు పట్టిన పట్టు నాకు తెలిసి
 చిక్కములో పట్టవలెను చిక్కెను తెలియక వున్నాది
 గొల్లరాజు 'తిరుగార మకరపట్టు' పట్టు"మనె
 చిక్కెను గొల్లరాజు మన చేతులో రాజు
 దక్కె భూషణాలు కాలుసయిగ కనుసయిగ జేసుకున్నారు
 వంటింట్లో కుందేలు వుండు పట్టిన పట్టుతోనే యీ రాజు ప్రాణము
 చందంబాయె గడచి పోవలెను
 ఎమ్మెలకు బెట్టినాడు ఇన్ని ఈ రాజు వల్లనున్న సొమ్ములు మనకు
 భూషణములు దక్కెలు కావలెను
 కలిగి వుండంగ బెట్టినాడు ఇతడు అని 'తిరుగార మకరపట్టు' అనే
 గంపెడు సొమ్ములు పిల్ల పట్టు పట్టిరి గొల్లరాజును
 తల్లిదండ్రులకి యీడు వక్కడే హరి అనలేదు, శివా అనలేదు
 వసిగొయ్య నారాయణ అనలేదు నరసింహ
 మందకాడ బెట్టినారో యే బందికాడ అనలేదు
 బెట్టినారో అమ్మా అనలేదు అబ్బా అనలేదు

తనపాలి కాగొర్ల తెలుగురాయుణ్ణి
మతిని దలచినాడు

పులి దాకిన గూటము వలెను పూగ
కుండాను

మలచి వేసిన రాయివలె మాట్లాడ
కుండ

కదలక మెదలక కాళ్లాడకుండ

పూరికే వుండెను ఆ బాలరాజు
వారు పట్టిన వక మకరపట్టు బిగువుకు

వారి వారి శరీర రోమాలగుండా

చిల్లుచిల్లున రక్తము చిమ్మించి పారె

వారి వారి చేతులు బిగువులు బిట్టినావి

వారి వారి పట్లు వారు సట్లు బడచినారు

నరుడు గాడురా యీడు

నరపెరుమాట్లు ఏమో

నరుడు గాడు యీడు

నరసింహమూర్తి

గొల్లడు గాడు యీడు

గోపాలకృష్ణుడేమో

గొల్ల గాడురా యీడు

గోయిందమూర్తి

ఈ రాజుచాత వక బాస

ప్రామాణకము

తీసుకోక యితని జోలికి పోరాదు

అనుచు

ఎదురేగి ఏడు అడుగులు ఏతెంచి
వచ్చి

మరి రొండు అస్త్రాల మనివంకి నిలచి
బోడికలు ఆడి రొక మాట

“వినుమీ వో బాలరాజు! విక్రమశాలి!
మీకు ప్రాణానికి వస్తేను మీరు ఏమన

వలెను?

మాకు ప్రాణానికి వస్తేను మేము
ఏమనవలెను?”

అని యిట్లు బోడికలు ఆడు మాటలకు

“నాకు ప్రాణముమీదికి వస్తేను

ప్రేవుప్రేవు అందును

నాపట్లు సల్లరేయి నాయన్నలారా:

మీకు ప్రాణానికి వస్తేను ప్రేవుప్రేవు
అనుడి

మీపట్లు సల్లువిడిచేసు నిజముతా నేను”

అని తలమీద సెయ్యి వుంచె

ఆ బాలరాజు

సత్యంబు జేసెను ఇక తప్పదు రాజు

అని తిరుగార మకరపట్టు పట్టిరి

రాజును

ఎడమ అస్త్రము ఎడమ పాదము

ఎలిగడ వుంచినాడు

కుడి అస్త్రము కుడి పాదము లోగడ

వుంచినాడు

అస్త కాండ్యాల చెల్లిన వారి అయ్యల
దలచినాడు
మేడేన వరిగిన మేనమామల
దలచినాడు

బొల్లావు బసవన్నను బోరున దలచె
తనపాల కాగొర్ల తెలుగురాయుణ్ణి
భజన జేసినాడు

కరియావులరాజు బేతాళుని బోడికలను చంపుట

కుడి సంకన అయిదుగుర్ని కుదరంగ
బట్టి

జల్లున బోడికల ధరణిపై విడిచె
పడమట తలవాలుగ బోడికల

ఎడమ సంకన అయిదుగుర్ని
ఏడకతో జేర్చి

పండబెట్టినాడు
వుంచి జోలలు పాడి వొచ్చి

రోషాన జేర్చెను రొమ్ము నాగుర్ని

జోగొట్టగాను

తల్లిదండ్రుల చేసిన దత్తంబు వలన

ఈ పూవలతోట ఏసింది మొదలు

ఆలుబిడ్డలు చేసిన అదృష్టంబు వలన

మీరు కావిలి కాసింది మొదలు

సందు సంకశుండ వక బోడికను

మీరు కంటార నిద్ర ఎరుగరు మా

జారవిడచినాడు

యన్నలార :

పదియేను మందిని పట్టుబట్టివరకు

కరియావులరాజును చంపేటి వరకు

వారి యెముకలు విరిగెను, గుండెలు

కంటికి నిద్ర మీకు పట్టక పోయెనా?

పగిలెను

కరియావుల రాజును చంపితిరి మీరు

మ్రేవు మ్రేవు అనే కూత మరి

ఇకనైన కన్నులార నిద్రించండోయి

వెళ్ళకుండ

వో రన్న బోడికలార

ములక్కాయలు వలె గుడ్డు

అని పూచి జోలలు పాడి, పూచి

వెళ్ళనొక్కినాడు

జోకొట్టగాను

పెరుగు బుడ్లువలె శిరసులు పగల

పదియేను మందిని పూవల తోటలో

వ తినాడు

బోడికల గోరీలు పెట్టించినాడు

సందు సంకగుండ చక బోడికను
జారవిడిచినాడు
ముందర వున్న మెడపూస ఎనక్కు
ఓప్పినాడు
మీ యబ్బ బేతాకునితో

జెప్పకొమ్మనెను
స్తానమాడు జలధిలోకి తాను
పోయినాడు
స్తానమాడి రాజు చెంగావి ధోవతులు
కట్టి

అంకెములో పాదమేసి అశ్వాన్ని
ఎక్కెను
కాలు నయిగజేసి అశ్వాన్ని కంచె
దుమికించె
వాగెతాళ్లు జవురించి వోరుగంటి బాటలు
చూపెను అశ్వానికి
వోరుగంటివారు పానుగంటివారు
గవిలి కొండవారు గవిచెర్లవారు
వై యాలు తోలేటి వై యాలు

వీరబయటికి
వీరబయటికి విడిచెను అశ్వాన్ని
మింటికి రవధూళి జంటగా గమ్మె
ముత్యాల అంగళ్లమీద ముంచె
రవధూళి

వజ్రాల అంగళ్లమీద వాలె రవధూళి
పగడాల అంగళ్లమీద పట్టె రవధూళి

రత్నాల అంగళ్లమీద వాలె రవధూళి
చేడెల జల్లిపాపట్లమీద చేనె రవధూళి
కాంతల కొప్పులమీద కమ్మె రవధూళి
వోరుగంటి సోరంగంటిగంటి వొచ్చె
రవధూళి

బేతాకుడు సాము జేసేది కత్తుల
గెరిడికి కమ్మె రవధూళి
రవధూళె కాని రాజును కానరాలేదు
మహాంధూళె కాని మన్నుతుని
కానరాలేదు

వోరుగల్లు ఏలేటి పట్టాభిరుదుడు
వాన గాలి లేని వట్టి రవధూళి కప్పిన
కారణమేమో
వాయువేగముర బోడికను కోటబురుజు
ఎక్కి చూడమన్నాడు

“వాన గాలి లేదు శట్టి రవధూళికాని
రవధూళికాని రాజును కానరాలేదు
మహాంధూళికాని మన్నుతుని
కానరాలేదు”

అని యిట్లు బోడిక అతివేగ జెప్పెను
ఆడనుండి కరియాపులరాజు అతి
వేడ్కతోను

శూరుల గమినికాడికి అశ్వాన్ని
సూత్రానపట్టి విడిచినాడు
చక్కవలె విడిచెను చక్కని అశ్వాన్ని

చెక్కిళ్లు తా నొక్కి చేరి ముద్దాడె
కంతంబు తా గొట్టి కడు మెచ్చుకొనెను
నాకు తెలియని ఏకాంతము నీకు

తెలిసెనే జక్కిదేవతా :

నాకు తెలియని మనోభావము నీకు

తెలిసెనే జక్కిదేవతా:

నాకు తెలియని ఆలోచన నీకు

తెలిసెనే జక్కిదేవతా:

శిరసున సింహకిరీటము గల రాజును

నేను

పగవాడి బిరుదుకింద దూరి పోతూ

వుంటిని

అని తనదగ్గర వున్న పిల్లబంటును

పిలిచి

అనుమంతుని దేవళాన అశ్వాన్ని

కట్టివేయించె రాజు

వోరుగంటివారు పానుగంటివారు

పగడసాలాడేటి పగడసాల సావిత్తకు

వచ్చెను

వారితో పందెము వప్పె నారాజు

వొకడు చెరిచిన వారిని వోడనే దోతె

“వినరోయి అన్నలార! నా యన్నలార!

గమిడిన కట్టివున్న చాని పేరేమి ?

అలగుడి కాదు, పలిగాడి కాదు

కొత్తగా గట్టిన మరిపేటి కోడెల

గాడి కాదు

తలుపు పలకలు గాను, దారబంధాలు

కాదు

బోనగిరి కొయ్య కాదు బోనకావిడి కాదు

గొంకబెమరు కాదు కోళ్లదెమరు కాదు

కుక్కబెమరు కాదు నక్కబెదరు కాదు

గమిడిని కట్టివున్న చానిపేరు చెప్పమని

పలికె

దానితో పోకేలనయ్య? దానితో

పొందు నీకేలనయ్య?

దానితో మాట నీకేలనయ్య?

ఆడుమా పగడసాల ఆడుమని

పలికిరి

అదికాదు అన్నలార నాచునవి వినుడః

మాయన్న అయితమరాజు, మాబావ

పల్లికొండ

నామరది పుత్తమరాజు

శంభుని తిరుణాల సేవింప

పోయినారు

వారి తావుకు నేను తర్లిపోవలెను

దానిపేరు నాకు చెప్పమని పలికె

దానిపేరు మేము చెప్ప వెరుతుమయ్య

దాని కట్టించినచాని పేరు చెప్ప

వెరుతుమయ్య

ఆ గమినికాడ వున్నారు

పదహారుమంది బోడికలు

వారి తావుకు పోయి అడుగునుని
పలికిరి

ఆడనుండి కరియావులరాజు

తగదర్లి వచ్చె
శూరుల గమినికాడ శూరుడై నిలచె
రారోయి నాకన్న చిన్నలార:

నా తమ్ములారా:
నాకన్న పెద్దలార: నా యన్నలార: :
తాంబూలమిస్తాను తర్గిరమ్మనెను
గయ్యాళి కాడయ్యె కరియావులరాజు
వద్దికతో బోడికల దగ్గరికి బిలిచి
దాదాసి బోడికలు దగ్గరికి వచ్చిరి
కుస్తరించి బోడికల కూర్చుండమనెను
“తాంబూల మిచ్చెను తగవేడ్కతోను
గమిడిన కట్టివున్న దానిపేరు
చెప్ప”మని పలికె

“దాని పేరు అటువెనుక చెప్పేము
కాని
మాపేరులు ముందర అడగక పోతివి
రాజా:”

“అయితే మరియేమాయే పిపేరులు
చెప్ప”మన్నాడు

“మా తల్లిదండ్రులు పెట్టిన
నామములు చెప్పమంటారా:
మా బేతాకుడు పెట్టిన నామములు
చెప్పదుమా మేము”

“మీ తల్లిదండ్రు పెట్టిన నామములు
కడగ వర్జించి

మీ సింగమబేతాకుడు పెట్టిన
నామములు చెప్ప”మన్నాడు

“దాలికాడ మొద్దు వక్కాడు,
దయ్యాల గంప వక్కాడు,
పలికికాడ చేట వక్కాడు, వల్లకాడు
వక్కాడు,

కాలికాలని కట్టికొరవి కరిమొద్దు
వక్కాడు,
రేమంతుని నెత్తిపిడుగు రేచుకుక్క
వక్కాడు

మదురు గోడమీద బోలె వక్కాడు,
మంగలవు పెంకు వక్కాడు,
వోరుగంటి కోటచుట్టు మేటివంటి
నక్క వక్కాడు,
ఏగుచుక్క వక్కాడు, పగులుచుక్క
వక్కాడు,

శిశ్మలో ముట్టు వక్కాడు, నిబ్బరపు
తునక వక్కాడు

పందిరిమీద గుండు వక్కాడు, ప్రేబడ్డ
పిడుగు వక్కాడు

కలిగింది కలిగినట్లు చెప్పేటందుకు
నాపేరు కిన్నబోడికను”

అనియిట్లు బోడికలు అనిన మాటలకు

“మీ బేతాళుడు మహా దొడ్డవాడు

సరిపెన గొలుసులు సమిడి

४२५

చౌమ్మలూను

విహితమైన పేళ్ళు వహించినాడు

వాదించి కటారుకు వాల, బెట్టించినాడు

గమిడిన కట్టివున్న దాని పేరేమి?"

పూజించి కటారుకు పువ్వులు

“గానిగ కలమాను చెక్కించి గజ్జల

వేయించినాడు

కటారి చేయించినాడు

తన యింటి మొగసాల కాదు తన

బండిబొమ్మలు చెక్కించి పరుజులు

యింటి తరుసాల కాదు

అమర్చించినాడు

అష్టాది వర్ణాల రాజులు వచ్చేటి

తాటికాయలకై న తరుచె న మువ్వలు

ఆదిమార్గాన

ఏనుగతలబంతేసి యేకాంధ మువ్వలు

తొరణ సంభాన విరుదులు తూలాడ

నారి కేశపు కాయలంతేసి

ప్రేమించినాడు

నలభైనాలుగు మువ్వలు

కరణ కఠోరమైన దిరుదు తూలాడ

గంగగాఁము గజ్జె అంకించె బిరుదు

వేయించినాడు

సాధనకాండకు మంచి సరిపెన

వున్నాడు బేతాళ పుచితంబుగాను”

గొలుసు

అని యిట్లు బోధికలు ఆడు మాటలకు

జేతాశుని బిరుదులు తొలగించుడని కరియావులరాజు

బోడికలతో చెప్పుట

“గడియసేపు ఆ బిరుదులు కడగ

సీచుడు కట్టిన బిరుదుల కింద దూరి

వర్షించుడా!

పోరాడు”

నేను పోయిన తర్వాత మీరు తిరుగ

అని యిట్లు క రి యావులరాజు ఆడు

కట్టుకుంచురుగాని

మాటలకు

శిరస్సున సింహకిరీటము కలిగిన

రాజ్యము పట్ల

“అబ్బబ్బా, ఏమాటన్న
చెప్పుదువుగాని ఆమాట
చెప్పవద్దు” అనిరి.

“మాతండ్రి బేతాకుడు సెలవులేక
బిరుదులు యిప్పు వెరుతుము, తిరుగ
కట్టా వెరుతు” మనిరి

“సింగమ బేతాకుడికి చిన్నతమ్ముడిని
ముచ్చగా శూరుడికి ముద్దుతమ్ముడిని
కన్నమా ధీరుడికి చిన్నతమ్ముడిని
రంపాల కేశవయ్యకు రాయతమ్ముడిని
మీ తమ్ముడు కరియావులరాజు

వచ్చి వున్నాడు
శూరుల గమనికాడ నిలచి వున్నాడు
మీరు కట్టిన బిరుదులకింద దూరి
పోరాదని

గడియసేపు ఆ బిరుదులు కడగ
వర్జించుమన్నాడు
నేను పోయిన తర్వాత తిరుగ
మారుకట్టుకుందురుగాని

ఈ వార్త గురువు బేతాకునితో
విన్నపము సేయు”మని పలికె
బేతాకుని తావుకు బోడికల అంపించె
రాజు

ఆడకాడకు బోడికలకు మహా
ఆలోచన పుట్టెను
బేతాకుని బిరుదులు కట్టిం ? మొదలు

మనముల ఇక్కడ కావలి పెట్టింది
మొదలు
అన్యము చూడలేదు వక పుణ్యము
చూడలేదు

తేరులు చూడలేదు, తిరుణాల
చూడలేదు

బేతాకుడు ఇందమని చెప్పటమేగాక
ఇక్కడ మనముల కావిళ్ళు
పెట్టింది మొదలు
మనము కన్నులార చూడలేదు
ఇప్పుడు ఈ రాజుకున్నూ బేతాకుడికిన్నీ
విరుద్ధాలు పొందించి గొప్ప గుడి
గోప్రాలు యెక్కి-
వీరి యుద్ధము ముగియ కన్నులార
చూడవలెను”

అని బేతాకుడు సాము చేసేటి గెరిడి
గమని మొగసాల నిలచి

“చాలించు, చాలించు బేతాకునీ
చదువులు మాను

సాములేల బేతాకునీ సాహసంబేల?
విద్యలేల బేతాకుబుద్ధి నీకేల?
పంజబంటుకు నేకేల బివిరిగడ్డంబు?
కోనబంటుకు నీకేల కోరమీసంబు?
రోతబంటుకు నీకేల రొమ్మున
జంజ్యము ?

పిరికిబంటుకు నీకేల తొడుపు

జముజాలి ?

ఎవ్వడోకాని వంటిగుర్రపు రవుతు

వక్కడే వడియ

పసిబిడ్డ బాలడు ఆ బాలరాజు వచ్చి

శూరుల గమనికాడ నిలచి వున్నాడు

విడుపు, కడగావించు అనే వార్తలే

గాని

ఇతరమైన మాటలు లేవు ఆ

రాజుకుగాని

అదేమయ్యా అంచేసు మమ్ముల

అదిలించినాడు

గొప్పమాట లాడితే మమ్ముల కొట్టి

వచ్చినాడు"

అని యిట్లు బోడికలు ఆనిన మాటలకు

బేతాశుడు కరియావులరాజును తిరిగి పొమ్మనుట

"పువ్వులతోటలో కేరిన గొల్లడు వీడు

వాడు గొల్ల మెండేమెండు గుణములు

రొండు

ముద్రపాలు తాగిన మూర్ఖపు గొల్ల

మూర్ఖున వక మాట అడె కాబోలు

పచ్చిపాలు తాగిన పౌరుషపు గొల్ల

పవురుషాన వక మాట అడె కాబోలు

కాంగుబాలు తాగిన కావరపు గొల్ల

కక్కసాన వక మాట అడె కాబోలు

మహామర్కటము భుజంగముచెత్త

నాకు పర్వకాదు

ఉగ్రసింహముకోర ఊప తన వశమా?

బెబ్బులిమాసాలు పెరక తన వశమా?

కొండమీద పీడుగు పడి గోత్రించి

నట్లు

చెండాడి యాదవుఁ పట్టేది

యెరుగడేమో

తిరుణాల చాలును ఆ రాజును తిరిగి

పొమ్మనుడా

వాడు తనకేలను వద్దు పొమ్మనుడా

పుణ్యము చాలును ఆ రాజును మళ్ళి

పొమ్మనుడ

గట్టిగ తిరుణాల కావలెనంచేను

తీరుల గెమినిగుండ తిరిగి రమ్మనుడ

తీరులగెమినిగుండ తిరిగి రాలేకపోతె

నక్కవలె నాబిరుదుకింద నక్కి

రమ్మనుడ

నక్క ఏమైన నారసములాడినా

కక్కింతు రక్తము గమినిముందరను

ఈగవలె నా బిరుదుకింద యీగి
రమ్మనుడా
ఈగ యేమైన యీరసము లాడిన
ఇలలోన చంపుదు కదలకుండాను
జిల్లివలె నా బిరుదుకింద బాగి
రమ్మనుడి
దోమవలె నా బిరుదుకింద దోగి
రమ్మనుడి
లేకుంటే ఆ రాజును వచ్చిన దోవ
పట్టుక తిరిగి పొమ్మనుడా”
అని యిట్లు బేతాళుడు ఆనతియ్యగామ
ఆడనుంచి బోడికలు శూరుల గమిని
కాడికి తరలి వచ్చినారు
కరియావుల రాజు కొలువున గ్రక్కున
నిలచిరి
“వినవయ్య కరియావులరాజు మా
విన్నపము నీవు
నీవు ఎంతమాట సెలవిచ్చినావో
అంతమాట
మా తండ్రి బేతాళునితో మనవి
చేసినాము
పువ్వులతోటకాడ కేరిన గొల్లవు
నీవన్నాడు
నీవు గొల్ల, నీకు మెండేమెండు
గుణములు రెండన్నాడు

ముద్రుపాలుతాగిన మూర్ఖపు
గొల్లవన్నాడు
మూర్ఖాన వక మాట అడితివన్నాడు
పచ్చిపాలు తాగిన పొరుషమన్నాడు
పవురుషాన వక మాట అడితివన్నాడు
పొంగుపాలు తాగిన పోసరమన్నాడు
పోసరమున వక మాట అడితివన్నాడు
కాంగుపాలు తాగిన కక్కన మన్నాడు
కక్కసాన వక మాట అడితివన్నాడు
వేడిపాలు తాగిన వేగ్రమన్నాడు
వేగ్రాన వక మాట అడితివన్నాడు
మహామర్కటము, భుజంగము, చెత్త,
తనకు పర్వకాదన్నాడు
పు. గసింహపు కోర వూప నీవశము
కాదన్నాడు
బెబ్బలి మీసాలు పెరక నీవశము
కాదన్నాడు
కొండమీద పిడుగుపడి గోత్రించినట్లు
చెండాడి యాదపుల పట్టేది
యెరుగవన్నాడు
తిరుణాల చాలును నిన్ను తిరిగి
పొమ్మన్నాడు
వాదు నీకేలను వద్దు పొమ్మన్నాడు
పుణ్యము చాలును నిన్ను మళ్ళి
పొమ్మన్నాడు

గట్టిగా తిరుణాల కావలెనంటేను

తీరుల గెమినిగుండా తిరిగి

రమ్మన్నాడు

తీరుల గెమినిగుండా తిరిగి రాలేకపోతే

నక్కవలె వాని బిరుదుకింద నక్కి-

రమ్మన్నాడు

నక్క యేమన్నా నారసము లాడిన

కక్కింతు రక్తము గమినిముంద

రన్నాడు

ఈగవలె వాని బిరుదుకింద యిగి

రమ్మన్నాడు

ఈగ యేమన్నా యీరసము లాడిన

జలలోన చంపుదు కదలకుండ

నన్నాడు

బల్లివలె వాని బిరుదుకింద బాగి

రమ్మన్నాడు

దోమవలె వాని బిరుదుకింద దోగి

రమ్మన్నాడు

లేకుంటే నిన్ను వచ్చినదోవ పట్టుక

తిరిగి పొమ్మన్నాడు”

ఆ మాటలకు కరియాపులరాజు

అప్పుని సవ్వె

“వినరోయి వోరుగంటి

వీరపరివారూ

తానెంత నేనెంత, తగదు

పొమ్మనరాదా

ఇంతేసి పల్లవాలు ఆడ తనకేల?

వాడు గొల్ల మెండేమెండు గుణములు

రొందు అన్నాడా,

మాకులమెరిగి తిట్టిన కోపము లేదు

పచ్చిపాలు తాగిన పౌరుష మన్నాడా?

మా తల్లిగర్భమందు జన్మించిన

నాటనుండి

పచ్చిపాలు, కాంగుపాలు, వేడిపాలు

తాగి బ్రతికినవారము

వాడితల్లి గర్భమందు జన్మించిన

నాటనుండి

జంతువుపాలు తాగి బ్రతికినాడేమో

కరియాపులరాజు బోడికలకు మహామర్కటం

చాటువ చెప్పుట

మహామర్కటం, భుజంగము చెత్త

వాడు నాకు పర్వకాదన్నాడా

మహామర్కట మంటేను కోతికి

బడును

కోతి అనగాను అనుమంతుడు గాడా   అంతకు ప్రతిబంటు అవుదు నాపేరు
చూచి రమ్మన్న లంకాపురిపట్నము   చెత్త అంచేను పూరికి బడును
                                         కాల్చి మూటగట్టి   ఆ పూరి ఆ గోవు ఆరగించలేదా ?
వనమెల్ల పెకలించి వనపాలకుల జంపి   అంతట ఆ యావు పాలివ్వలేదా ?
అక్షయకుమారుని హతము గావించి   అలర దేవేంద్ర దేవతలకు అర్పితం
సీతమ్మవారికి ఆనవాలు చూపి   కాలేదా?
రామలక్ష్మణులకు వర్తమానము   అంతవానిని నేను కాలేసురన్నా
                                         చెప్పిన అనుమంతుడు గాడా?   అంతకు ప్రతిబంటు అవుదు నాపేరు
అంతవానిని నేను కాలేసురన్నా   వుగ్రసింహము కోర వూప నావశము
అంతకు ప్రతిబంటు అవుదు నాపేరు   కాదన్నాడా?
భుజంగం అంచేను పాముకు బడును   రాచి కొయ్యను నాచేత రంపమున్నాది
ధరణెల్ల మోసెను ధర కక్కటిల్లి   బెబ్బులి మీసాలు పెరక నా వశము
విష్ణుకు పాన్పాయె, ఈశ్వరునికి   కాదన్నాడా?
                                         భూషణమాయె   కాల్చి కమిలించ నాచేత కట్టికొరివి
అంతవానిని నేను కాలేసురన్నా   వున్నాది

కరియావులరాజు బోడికలకు నక్కచాటువ చెప్పుట

నక్కవలె వాని బిరుదుకింద నక్కి   నక్క యేమైనా నారసములాడిన
                                         పొమ్మన్నాడా?   కక్కించే మన్నాడ రక్తంబు
                                         గమిడిముందరను?

నక్కకు వచ్చిన వృత్తాంతము   యాపకాయంత లింగము కోరి వస్త్రీని
 వినఁగోయి నాయన్నలార   విని యపుడు ఆ బ్రహ్మ యిట్లగని
 నక్కనారాయణుడు హరిభక్తి   పలికె
 శివభక్తి ఆచారభక్తి   హరిహరదులకు అలివిగాని పదవి
 కోరి బాగుగా వచ్చెను   సురులకు ముక్కోటి దేవతలకు
 బ్రహ్మపట్నానికి   సూక్ష్మమైన పదవి
 వో హో బ్రహ్మదేవుడా!   సూర్య చంద్రాదులకు సూత్రమైన
 వో స్వామినాథా!   పదవి
 చతురుముఖములు గల శారదాపతిని   యతులకు యేకాంగులకు
 అంసవాహనము నెక్కిన అయ్య   యోగ్యమైన పదవి
 శరణార్థి   గరుడ గంధర్వాదులకు మనమైన
 నా మనవి చేకొని నన్ను రక్షించు   పదవి
 అని యిట్లు నక్కనారాయణుడు   పొట్టపట్టా నట్రకాయలు బక్షించే
 అటు వేడగాను   నక్కనారాయణుడికి
 నక్క నారాయణతో బ్రహ్మ అడె   యోగ్యత మవునే నక్కనారాయణా
 నొకమాట   కల్గిమాటలు నీవు కానకాడితివి
 ఏమి పనికి వస్త్రీవి ఎరిగింపమనిన   గోరంత తిరుమణి మాడంత
 వినవయ్య వో స్వామి నీకు   రుద్రాక్ష
 విన్నవించేను   యాపకాయంత లింగము
 హరిభక్తి శివభక్తి ఆచారభక్తి   నక్కనారాయణా నీకు అందరాని
 గోరంత తిరుమణి మాడంత రుద్రాక్ష   పదవి

అని మనవి చేస్తేగాని యిప్పు డే
మాయెను?"

"నీ నీచపు మాటలు నాకు తెలుసును
నేను యిచ్చిన శివపూజలు నాకు

యి"మ్మని పల్కగాను

"నీవు ఏమి సెలవులు యిస్తువో అని
ఆ వస్తువులు మనవి చేస్తేగాని
యిప్పుడేమాయెను?

నీ సెలవు ప్రకారం జరుపుకోగల
వాడిని"

ఆ మాటలకు బ్రహ్మ యోచన చేసి
వీని భక్తి కనవలెనని మనసుతో

వ్రుంచి

"పండ్లు ఫలాదులు కాయకసురులు
చక్కగా భోంచేసి సంతన... సేలిపి
చిరకాలజీవిగా చక్కగా వర్తిల్లు
చక్కగా వర్తిల్లు నక్కనారాయణా!"
సంతోషమునను భక్తిచేత

నక్కనారాయుడు

బ్రహ్మలోకమునుండి బయలుదేరాడు
బ్రహ్మ వరము తీసె పండ్లుఫలాదులు
కాయకసురులు కందమూల

ఫలాదులు

తన కర్మవశమున యొక్కడా యేమీ
దొరకవాయె

కొండలు కులగిరి పర్వతములు తిరిగి

మలలు మాల్యవంతములు తిరిగి
నల్లమల ఎర్రమల పచ్చమల

. తిరిగి తిరిగి

అలసి సొలసిపోయె నక్కనారాయణ

"వుండి వుండి నాప్రాణానికి యెసరు
పెట్టుకొంటిని

హరిభక్తి కోరినందుకు ఆహారం
లేకనేపోయె

శివభక్తి కోరినందుకు శివుడు
చింత కలగజేసె

ఆచారము కోరినందుకు అనాచారం
కలిగెను"

అని మనుసున తలపోసి మరి

దుఃఖమునను

పక్క పూపిరితోను నక్కిన
మానికింద పడెను

అంతట ఆ బ్రహ్మ మాయవేషమున
చచ్చిపోయిన గంగగోవు రూపమున

పడి వుండెనంత

అకలిచేత నక్కనారాయుడు

అసురుసురు అనుచు

సొక్కుతు సోలుతు లేచి

నక్కనారాయణ

తూర్పు దక్షిణం వుత్తరం చూచె

ఏమీ కానరాదాయె నక్కనారాయుడికి

పడమటి దిక్కుచూచె పడివున్నాది
అవు

నక్కనారాయుడు చాల
సంతోషపడెను

దేవపూజ చూసి దేవుడు మెచ్చె
శివపూజ చూసి శివుడు మెచ్చె
హరిపూజ చూసి హరిహరుడు
మెచ్చినాడు

ఆచారము చూసి ఆమరులు
మెచ్చినారు

అందున మనకు ఆహారం కలిగె
అని నక్కనారాయుడు ఆవుదగ్గిరికి
వచ్చె

నాలుగు ప్రక్కలు చూచి తోక
మూచూచె

చాల సంతోషపడెను
నక్కనారాయుడు

గోరంతతిరుమణి గరుకులరాతికి
రుద్దెను

మాడంత రుద్రాక్ష వృక్షమునకు
గట్టి

యాపకాయంత లింగందీసి నీళ్ళలో
వేసె

చచ్చిపోయిన ఆవు తలగడల నిలచి
ఆడె నొకమాట

“సొర్గలోకము చేరిన ఆవుగనకై తే
వకచెవు తాటిస్తుంది

సొర్గలోకము చేరని ఆవుగనకై తే
రెండుచెవు లాడిస్తుంది.”

నక్కజి త్తున పలికె నా యావుతోను
మాయకు లోబడి ఆవు వకచెవి
తాటించెను

తాటించినప్పుడు అల్ల పుట్టుదుమికి
ఆడె నొకమాట

“నాడు తెలియక మోసపోయి వుంటి
నేడు తెలిసి మోసపోతు వుంటి”

అని నక్కనారాయణ గొప్పగొప్ప
అడవుల దోవలు బట్టెను.

అప్పుడు బ్రహ్మ ఆవురూపము విడచి
తనరూపు గై కొని

నీచవు జాతి సాంగత్యము నీరుగట్టిన
మూట

పామరుల మాటలుఫలము బూరుగ
జూచి బ్రమసినట్టు

గుణహీనుల పొందు గొడ్డుగోవుల
పాలు కోరినట్టు

గోరంత తిరుమణి మాడంత రుద్రాక్ష
యాపకాయంత లింగము

యిట్లె యిమ్మనె బ్రహ్మ

ఆ వాక్యములకు నక్క మలల

మాల్గవంతములను

లగువులు యేస్తూ ముందర పోతూ

పున్నాది

చీమలు దూరని చిట్టడవి దాటెను

కాకులు దూరని కారడవి దాటెను

ఏమీ దూరని యెంపళ్ళు దాటెను

చందన, ఖర్జూర, జంబు, జంబీర

మందార, బూరుగ, మహిసాక్షి తరులు

మద్ది, పాలయు, గొట్టి, మారేడు,

వెలగ

వద్ది, పాపట, జమ్మి, మిలిండ,

పూదగ,

పుండ్ర, చండ్ర, కొండగోగు,

వాకలియు,

కోరింద, ముష్టియు, పేనుబెత్తెలు

పుండ్రే

అరణ్యములో నక్క పోతూ

వుండగాను

కోరిందముల్లు తగిలి కొనగుడ్డు

చొనకారి పోయె

గిర్రున తిరిగి నక్క గుడ్డికన్ను

మూసుకొని

మంచికన్ను చూపున

మందలించసాగెను

“ఏవూరు సీవూరు యింత దూరంబు

కాలముకాక, పిట్ట మనిషి రానిచోట

ఏమి తప్పు చేస్తేవి

యెరిగింపవయ్య?”

అందుకు బ్రహ్మ అట్లన సవ్వ

“నాలుగుకాళ్ళ జీవాలలోకి నక్క

మహా దుక్కురి

రెండుకాళ్ళ జీవాలలోకి కాకి మహా

కల్లరి

దీనితో పోరు పౌరుషము మనకేల?”

ననుచు

మనసున వుంచెను ఆ బ్రహ్మదేవుడు

అంతట నక్కనాగాయుడు

గోడుగోడున పొగిలె దుఃఖాన

నక్కదుఃఖము చూచి బ్రహ్మ

ననుచున పలికె

“దుఃఖము నీకేల? మనదాయ మేల?

గోరంత తిరుమణి, హడంత రుద్రాక్ష,

యాపకాయంత లింగము యిస్తే

మేము పోతాము”

అందుకు నక్కనాగాయుడు బోరున

పలికె

“తరాతరము మా తాతతండ్రుల

తరము

వక్కకంటి చూపేగాని రెండుకన్నుల

చూపు లేదు

నా తరము మరియును ఏడు
 దినములనుండి
 నా నయనము చెడి ఈ పొదలోను
 వున్నాను
 గోరంత తిరుమణి, మాడంత రుద్రాక్ష
 యాపకాయంత లింగము నాకేడిది?
 అని గుడ్డికన్ను మూసుకొని
 మంచికన్ను చూపె
 కుడికంటి వుతకము కుంభద్వారములై
 పారె
 ఎడమకంటి వుతకము ఏరులై పారె
 వో వో యని నక్కనారాయణుడు
 అడలంగ జూచి
 “గుడ్డినక్కను నేను గుర్రెరగనయ్యా
 మంచినక్కకు యిస్తి మాడంత
 రుద్రాక్ష”
 అని బ్రహ్మ అదృశ్యమాయె
 బ్రహ్మలోకమునకు
 అంతట పరమట దేశాన శాంబ్రము
 వచ్చెను
 వాన పరుషములు లేక చెరువులు
 గుంటలు
 కాల్యలు పైరులు పంటలు నీళ్ళు లేక
 శాంబ్రము దొణికి
 నక్కనారాయణికి భోజనము
 లేకపోయె

తూర్పురాజ్యమున నెలకు మూడు
 వర్షాలు కురిసి
 చెరువులు నిండి గుంటలు నిండి
 కాల్యలు పారి
 చెరువులకిందను మాగాణములు పండి
 సుష్టుగా నుండెను తూర్పురాజ్యంబు
 తల్లివండ్రుల విడచి దాయాదుల
 విడచి
 అన్నదమ్ముల విడచి ఆత్మబంధువుల
 విడచి
 పెండ్లాలు బిడ్డల విడచి తాను వుండే
 స్థళగృహములు విడచి
 వాన కురిసిన దేశానకు వచ్చెను
 నక్కనారాయణ
 పదికాళ్ళ జీవాలు పాతాళ మృగములు
 పట్టి భక్షించి కందమూల ఫలాదులు
 తిని
 పొట్టపట్ట యేరుక తిని చెరువునీళ్లు
 తాగి
 ఆకలి దాహము తీరి అలసట మాని
 సరిగొట్టిన నారకట్టవలె నక్క తా
 బలిసె
 కరువు శాంబ్రము తీరెను
 నక్కనారాయణికి
 చల్లని శ్రీపొన్న వృక్షానికింద
 నిద్రపోతుండెను

నక్కనారాయణ ఆన్నలు తమ్ములు
ఆలుబిడ్డలు

కలలో మనసుకు పొడగట్టిరి
కలవరించెను తమవారిని

కలియబోదామని
కదిలెను నక్కనారాయణ తమ

చేశమునకు
మలలు మాల్యవంతములు మరివేగ

దాటిరాగాను
మలలో వున్నాది మగసింహ మొకటి

ఏడుదినముల నుండి ఆహారము లేక
ఏమీ దొరకక ఎతుకుత వస్తూవున్నాది

నక్కనారాయణ ఎదురాయె
నట్టడివిలోన

సింహాన్ని చూచి నక్కనారాయణ
నెత్తిన తాటికాయ పడిన చంధాన

కాళ్ళాడక నక్క గడగడ వణికి
తన పాలిటి శ్రీహరిని దలంచి

అవుడై ర్యమున బలికె ఆ
సింహముతోను

“దండమో సింహాలబావ: దండ”మని
పలికె

శిరిస్సు సాష్టాంగముగా పొర్లి
దండములు పెట్టి

“వుండి వుండి నా పాదాలు వులమంట
లెత్తె

చూచి చూచి నా నయనము చెడెను”
అని

కోరిందముల్లు తగిలిన గుడ్డికన్ను
చూపెను

నక్కను చూచి సింహము నాలుకలు
గోయుచు

పోకుండ నక్కను పొట్టలో
ఏనుకొందు ననుచు

వుండెను సింహాబు వుదరంబుతోను
సింహాన్ని బొంకించి తమవారిని

చేదురుననుచు
ఆలోచన చేసి నక్కనారాయణ

అప్పడిట్లనియె :
“నన్ను భక్షించిన నీ ఆకలి తీరదు

బావరో వినుమ :
నాకన్న దొడ్దది నీకన్న దొడ్దది

నీలగిరి మృగము పాడుబావిలోను
నిద్రబోవుచున్నాది

దాని తలకాయ నాకివ్వండి
గుండెలు మాంసము గురుతుగా మీకు

పోదాము రావయ్య వో స్వామినాథ :
ఆశ వుట్టి సింహము అప్పడిట్లనియె:

“నమ్ముదున నీమాట
నక్కనారాయణ”

చిక్కెను సింహము మన చేతిలోన
దక్కెను కండలని నక్కనారాయణ

“వో సింహాబావ! కల్ల కాదు ఈ
భూదేవితో”డని

తన శిరస్సు భూమ్మీద

టొక్కుటొక్కున టోకించె నపుడు
నమ్మెను సింహము నక్కటక్కులకు
అబద్ధమైతే అక్కడనే నక్కను

భక్షింతు ననుచు
ముందర పవరా! నక్కనారాయణ
నీవు

నక్క ముందర సింహము వెనక
పాడుబావికాడికి వచ్చిరి

బావి బారెడు దూరము వుండంగానే

“వోంఱు సింహాల బావ! వో
మేనమామ!

సింహగాలి మహా దొడ్డది అన్నారు
నీవు ఇంతటనే వుండు నేను

వుండజూచి వచ్చేను”

సింహము నిలచెను నక్క బావికాడికి
వచ్చెను

తూర్పువొడ్డుకు వచ్చి నక్క
తొంగి తొంగి చూచె

పొద్దుకు ఎదురు నీడ కానకపోయె

పొద్దుకిందుగా వచ్చి మెట్టుమీద
కాలు వూనతోక్కినాది

తోక జల్పించి వొళ్ళు జుంజరించి
చెవులు బిక్కరించి పళ్ళు యాలకించి

కండ్లు వురిమి చూచి బావిలో
తొంగి తొంగి చూచె

నగముబావికి సరిపోయె దాని నీడ

కొండవలె సింహరాజును బావిలో
ఇరగదొయ్య గలనని

సింహముకాడికి నక్క తర్లి వచ్చినాది
“ఇప్పుడిట్లు నీలగిరి మృగము

నీళ్ళపైన మేస్తూ పున్నాది బావ!
నేను ఎట్టు పోయి చూస్తినో

అట్లనే నీవు పోయి చూడమనెను”
సింహాలరాజు బావికాడికి వచ్చి

మెట్టుమీద కాలు వూనదొక్కి
చెవులు బిక్కరించి తోక జల్పించి

వొళ్ళు జుంజరించి గుడ్లు దిక్కరించి
పండ్లు యాలగించి బావిలో తొంగి

చూచేటప్పటికి

తననీడ తన కన్నులకు మహా
దొడ్డమృగముగా వుండెను

“వున్నాదోయి నక్కనారాయణా!”

“అహా సద్దుశాయకు బావ!
నీ అలుకుడు విని అది లోపలికి పోతే

నన్నుపట్టి భక్షింతామని వున్నావ నీవు?
ఎనకకు ఏడడుగులు వచ్చి

ముందరికి మూడు లగువులు వేసి
బావిలో గుబుళ్ళున దుమకపయ్య!”

నక్క చెప్పినట్టు బావిలో సింహము
గురుశున దుమికెను

ఆదరి ఈదరి గెడ్డ లెస్సగ
పట్టుకున్నాడు

పట్టుచిక్క సింహరాజు
“నమ్మితిరో నక్కనాయనా:

నమ్మంగనే నిన్ను, నాలుగు
దోవలు చేసింది”

“నమ్మితే ఏమాయె నా మేనమామ:
అగెడ్డ ఈగెడ్డ లేసుకొట్టుకోలేదా:

కండలు గుండెలు నీకు కనిగండలు
కాలేదా :

ఆలుబిడ్డలమీద ఆశల విడిచి

హరిహరో యశుడు
అడుగుజూరవయ్య:

నీకు హరిపురము గలుగును

నన్ను నమ్మినవారికి నరరొకము
లేదు

నన్ను నమ్మినవారికి నాగరొకము
లేదు

మోక్షలోకము వారికి మొదసి
పుంజనంబు”

బావిగెడ్డన నక్క గంతులు వేసి
వూల తావేసి

తనకులము చారందరు గుంపులు
గూడిరి

తానే చక సింహము నేనే చక నక్క
నక్కచేతిలో సింహము చిక్కింది

ఎరుగడేమో:

అంతవాణ్ణి నేను కాలేసురన్న
అంత ప్రతిబంధు అప్పుడు నాపేరు

కరియాపురాజు పోడికలకు ఈగచాటువ చెప్పుట

ఈగవలె వాని బిరుదుకింద ఈగి
రమ్మన్నాడా:

ఈగకు వచ్చిన వృత్తాంతము విన్నారోయి
నా అన్నలారా:

చెంచుల వొళ్ళెమ్మ చెంచుల

పోతినాయుడు

కొండపుట్టగానే చెంచుల

పోతినాయుడు పుట్టెను

పోతినాయుడు పుట్టగానే కోన పుట్టింది
ఆ కోన పుట్టగానే చెంచుల వొళ్ళెమ్మ

పుట్టింది

చెంచుల పోతినాయుడికి వొళ్ళెమ్మకు

సంతానము లేక వారు చాల దుఃఖమున తేనె తాగిన బాలుడు నానాటికి తీసి
 రాయిగాని రాయంతా శిలగాను నోమి చిక్కిపోతాడు
 చెట్టుగాని చెట్టుతా పత్నిగా పోమి వకనాటి దినమందు చెంచుల వల్లెమ్మ
 నిండుబిందెలు నోమి నారేళ్లు నోమి “నా వున్న పెన్నెలా; నా జోడుకోడె;
 ఎక్కిపోయి కొన్నాళ్లు ఏలేళ్ళరములు కలవల చెలికాడా; కాంతిగల రాజు;
 నోమి లేకలేక కన్నాము శోకరక్షకుణ్ణి
 దిగివచ్చి కొన్నాళ్లు దీపాంత్రాలు నోమి గోడుండి కన్నాము గోవు అవుకోడెను
 గంగవుతకాలు కలపొన్నలకు నోమిరి తేనె తాగిన బాలుడు చిక్కిపోతాడు
 చిన్నేటి వుతకాలు పెన్నేటికి నోమిరి నూనె తాగిన బాలుడు నునుపు
 పెన్నేటి వుతకాలు చిన్నేటికి నోమిరి పెరుగును
 ఎందునా వారికి గర్భం ఫలించక తేనెకు నూనెకు సరిమార్చుక ర”
 పోయె మృతనెను
 సగముప్రాయము పోయెను సంతానము అంతట పోతినాయుడు అతి
 వుడిగెను వేడగతోను
 వక వక వెంట్రుకా నెరసె వట్ల రొండు కొడుములకు తేనె పోసుకొని
 రవిదీసె పారుటాకు పోసి వాసెనలు కట్టి
 అంతట గోడిక ఈశ్వరుని కొలిచి ఎదురుచచ్చె గోటికావిడిగా గట్టెను
 పూజచేసె ఏట జాగిలన్ని ఎంటబెట్టుకొని
 గోడిగఈశ్వరుని వరాన పుత్రుండు చిలకల మలబాకు మొలర వేసు
 గలిగె కొనెను
 ఆ కొండగృహములో వుండే ఆ జమదగ్ని పట్నానికి తర్లి వచ్చినాడు
 చెంచువారికి సందులా గొందులు పీఠులు బజార్లు
 ఆముదము లేదు నూనె దొరకదు ఎరుకల బాసన ఏనాది బాసన
 తలకు తేనె, వొళ్ళకు తేనె, కడుపుకు మధువో మధువో యని మధువమ్మ
 తేనె, పైకి తేనె సాగెను
 తేనెతో కొన్నాళ్ళు కాలము గడుపుచు మధువయింది ఎవరికి తెలియంగలేక
 నుండిరి పిలిచింది లేదు వకరు అడిగింది లేదు

ముయ్యేడు వీధులు తిరిగి చాలించి
కులగిరి పట్నానికి తర్లి వచ్చినాడు
కులగిరి పట్నం ముయ్యేడు వీధులు

తిరిగి

బాజారమ్మ లే మధువు మధువు అని

అమ్మతా వచ్చె

చదువు శాస్త్రములు చదివినాడు

యామల పోలిసెట్టి

మధువు అంటేను ఏనాది బాసన తేనె

అనుకొని

తన దివాణముకాడికి పిలిపించెను

చెంచుల పోతినాయుని

ఈ తేనెకావిడి ఇక్కడ దించమన్నాడు

హరుటాకుల వాసెనలు ఇప్పమన్నాడు

తేనె పలచంగా వున్నదో చిక్కగా

వున్నదో అని

గోటి పెనికిన తీసి గోడకు మీచెను

చుక్కవలె ఆ తేనె చక్కగా నిలచె

ఆ తేనెకు వక ఈగ వాలె

ఈగకు ఈగపులి పొంచె

ఈగపులికి పరడ పొంచె

పరడకు బల్లి పొంచె

బల్లికి ఎలుక పొంచె-

ఎలుకకు యామల పోలిసెట్టి

పునుగుపిల్లి పొంచె

యామల పోలిసెట్టి పునుగుపిల్లికి

చెంచుల పోతినాయుని జాగిలము పొంచె

ఈగను ఈగపులి చంపె

ఈగపులిని పరడ చంపె

పరడను బల్లి చంపె

బల్లిని ఎలుక చంపె

ఎలుకను యామల పోలిసెట్టి పునుగు

పిల్లి చంపె

యామల పోలిసెట్టి పునుగుపిల్లిని

చెంచువారి యాటజాగిలము చంపె,

దినము వకటింటికి నూరువరాలు

పునుగాటి తెచ్చును నా పునుగుపిల్లి

అటువంటి పిల్లిని యాటజాగిలము

చంపెనని

తూచేటి తూనికకట్టె తీసుకొని

యాటజాగిలాన్ని తరిమి తరిమి

కొట్టంగసాగె :

“వినవయ్య యామల పోలిసెట్టి నా

విన్నపము నీవు

కొండగృహములలో వుండే చెంచు

వారము మేము

యాటజాగిలము మాకు తోడు

మేము యాటజాగిలానికి తోడు

యాటజాగిలాన్ని కొట్టవద్దరయ్య :

నల్లమలకు పోయి నాలుగువేల

పునుగుపిల్లులు తెచ్చి ఇచ్చెను

ఎర్రమలకు పోయి వీడువేల పునుగు
 పిల్లల తెచ్చి యిచ్చేను
 పచ్చమలకు పోయి పదివేల పునుగు
 పిల్లల తెచ్చి యిచ్చేను
 అని కోపము చల్లార్చెను యామల
 పోలిసెట్టిని
 దిమాణముకాడ కూర్చుండ బెట్టుకొని
 తేనెకు నూనెను సరిమార్చుకుంటూ
 వుండిరి
 ఆ సమయమున యాటజాగిలము
 వచ్చి
 చెంచుల పోతినాయుని తొడలమీద
 ఆదమరచి నిద్రపోతూ వుండెను
 తూచేటి తూనికకట్ట తీసుకొని
 యాటజాగిలాన్ని అట్టే కణతలకు
 పట్టికొట్టెను
 విలవిల తనుక యాటజాగిలము
 విడిచె ప్రాణములు
 చెంచుల పోతినాయుడికి వుగ్రకోపంబు
 వచ్చెను
 మొనసి కోమటిబుద్ధికి ఇంత
 పోసంబు లేదు
 ఇంత మనివి చెప్పి సముదాయిస్తే నేను
 రాజు మొకమున పొడవగా రాని
 కోపంబు
 ఈపు పొడవగా రాదు అని

అన్యాయముగా నా యాటజాగిలాన్ని
 చంపితివి నీవు
 అని చిలకలమొలబాకు చిలుకు ధట్టించి
 యామల పోలిసెట్టి ఎదరామ్మున
 బొడిచె
 దూదిపాన్పువలె వాడు భూమ్మీద
 దుడ్డున పడెను
 బజారమ్మడె చెంచులపోతినాయుడు
 తర్లిపోతూ వుండగాను
 యామల పోలిసెట్టిభార్య లక్ష్మిదేవమ్మ
 అంగడికాడికి తర్లివచ్చినాది
 తమపురుషుడు పడివున్నపాటు కన్నుల
 జూచెను
 మొర్రోయని లక్ష్మమ్మ వీడ్పంగ
 సాగెను
 ఇంత అన్యాయముగదా ఈ
 కులగిరిపట్నమందు
 ఇంత దిక్కుదెస లేదా ఈ కులగిరి
 పట్నాన
 అని యిట్లు లక్షువమ్మ అరవంగసాగె
 కో అంటే కోటికి కూడిరి కోడెకోమిట్లు
 వారి వారి ఆయుధములు వారు
 అందుకొని
 సంచులు, అడ్డలు, పళ్లు, ఎంచెంచి
 కొలిచేటి పిచ్చమానికలు

తూచేటి గుండ్లు చూనెకట్టెంతో

చెంచువాణ్ణి చూసే కొట్టిరి

అడ్డలతో చెంచువాణ్ణి అణగ గొట్టినాడు

మూకలతో చెంచువాణ్ణి మగ్గరే

కొట్టిరి

పట్లతో చెంచువాణ్ణి పన గొట్టినారు

సంచులతో చెంచువాణ్ణి చావగొట్టినారు

చెంచులవాడిని చూటకాగిలాన్ని

కాలి వరియెంటిగట్టి గవినకవతల

వేసిరి పానుబావిలోన

అంత వొట్టెమ్మ మూడు గెడియలు

చూచెను

మూడు దినములు చూచెను

మూడు గెడియలకు రాకపాయ

మూడు దినములకు రాకపాయ

ఏది సుద్ది ఏది వార్త తెలియక పాయ

ననుచు

దాసాని పువ్వులు కోసి గంపకు

పెట్టుకోని

పొడుగాటి ఎదురుచట్టెకు కుమారుని

పుయ్యాలతొట్టె తగిలించి

పువ్వులమ్మలా వచ్చెను పూబోణి

వొట్టెమ్మ

కులగిరి పట్నానికి తర్లి వచ్చినాది

మగువలు నీళ్ళకు వచ్చేటి నీలాటి

రేవుకు తర్లివచ్చినాది

యాల పన్నిపల్లు ఈ అన్యాయారి

పట్నానికి :

ఎవడో నిన్ను చూచామ్మ మువ్వ

మమవో మమవో యని పండువమ్మతా

పచ్చె

కో అంటే కోనికి చూచినారు రోదె

రోమట్టు

యాటకాగిలాన్ని చెంచువాణ్ణి

చావగొట్టి పాడుబావిలో అటు

వేసినారు

అని యిట్లు ఆ మగువలు

ఆరదిచ్చగాను

దాసాని పువ్వులగంప ధరణిపై విడచి

గుప్పగుప్పన రొమ్ము గుమ్మక ఇంతి

కొవ్వాడి వెంట్రుకలు కొట్టుమిట్టాడ

ఆహా యని పురుషుపైని మోహమునను

కుండల ఆమంబు కుమిలిప యట్లు

కుమ్మరాము చిచ్చువలె కుమారిలసాగె

తన పుణ్యపురుషుని కడకు తగ

దరలివచ్చె

బావిలో పడివున్న పురుషుని జూచి

పడి పొర్లాడుచు పణలి మూర్చిల్లె

నేలపై పురుషుని పెట్టి నెలత

భ్రమజెందె

వాలుకన్నుల నీళ్ళ వరదలై పారె

కుడిచెయ్యి లోగాను తన పురుషునికి
వలంపూరి తిరిగి
తొణకి తమ పురుషుని తొడల
జేర్చుకొనెను
వో హో యని వొళ్లెమ్మ వలపోవ
దొడిగె
కొండ గృహములలో పుట్టి
మలల మాల్యవంతములలో పెరిగి
ఈ కులగిరిపట్నమందు కోమట్ల
చేతిలో
చావను వ్రాసినాడా బ్రహ్మ ?
.....
.....నో కొడుకును
అని గంధపుచెక్కలు తెప్పించి
కాష్టము ఏరుపరిచి
పురుషుణ్ణి యాటజాగిలాన్ని దహనము
చేపించె
ఆడనుంచి చెంచుల వొళ్లెమ్మ
నల్లమలకు వచ్చెను నాలుగువేల
చెంచుల గూర్చెను
ఎర్రమలకు పోయి ఏడువేల
చెంచుల కూర్చెను
పచ్చమలకు పోయి పదివేల చెంచుల
కూర్చెను
చెంచువారి దండు ఎంటబెట్టుకొని
కులగిరి పట్నానికి తర్లివచ్చెను
చెంచుల వొళ్లెమ్మ

“వినరోయి అన్నలార:నా
తమ్ములార:
చీరగట్టిన ఆడకూతురు మనకు
తోబుట్టుమర్యాద
మొలతాడుగట్టిన మొగవాడు మనకు
బావమరిది మారు
మొలతాడు గట్టిన మొగవాడు లేకుండ
ఏరు పడకలు ఏరినట్లు ఏరవలె మీరు”
అని చెంచువారి దండుకు సెలవు
ఇచ్చినాది
గోయిందా యని కులగిరిపట్నం
కోటలు జొరబడిరి
సందుగొందులు చాట్లు జొరబడిన
ఎందెందు జొచ్చినా ఎతికి పోనీక
లుంగల బొడిచిరి కత్తులతో నరికిరి
మొలతాడు గట్టిన మొగవాడు
ప్రాణలింగమాయె
ఏడుపుట్ల నల్లగాజులు ఏడుపుట్ల
నల్లపూసలు
ఏడుపుట్ల లక్కాకు ఈ
వక్కడినవారమందు
నీలాటి రేపులో ముండమొయించె ఆ
ఈగ కాదంటవయ్యా
అంతవాణ్ణి నేను కాలేమరన్న
అంతకు ప్రతిబంటు అవుదు నాపేరు

కరియావులరాజు బోడికలకు బల్లిచాటుప చెప్పుట

బల్లివలె వాని బిరుదుకింద బాగె

రమ్మన్నాడా :

బల్లికొచ్చిన వార్త వినరా

నాయన్నలార :

కాళ్ళచేతులు లేని ఎర్రగగిత జోరీగల

బండ్రోతు

దినము వకింటికి గుక్కెడు రక్తం

బొక్కెడు కండ

అహారం తెచ్చి పెట్టతూ వుండెను

జీవరాసులు గోవులు మేకలు

పశువు లన్నియును పూర్ణివ మాయె

వకనాటి దినమందు మనిషిరక్తమున్ను

మనిషికింద తెచ్చియిచ్చెను

వుప్పవులును తినేటి శరీరం

మహారుచిగా నుండును

“వినవో జోరీగ బండ్రోతు :

ఇన్నాళ్లు తెచ్చినది

చప్పిడి రక్తం చప్పిడి మాంసం

ఈనాడు మహారుచిగా వున్నది

ఇకమీద ఇటువంటి మాంసం

ఇటువంటి రక్తం తెమ్మని పలికె

“అట్లానే తెస్తాను సామీ” యనెను

జోరీగబండ్రోతు

శర్లిపోతూ వుండెను జోరీగ

బండ్రోతు

బల్లి దరవాజాలో కాచుకొని వుండెను

“నీమోయి జోరీగబండ్రోతు :

నిరవిర పొయ్యేవు :

“దొరవారి భోజనానికి నరులరక్తం

నరమాంసం

కొంచుకపోతూ వున్నాను”

“నాకు వినపడలేదు, ఇంకిట్ల వచ్చి

చెప్ప”మన్నాడు

వక అడుగువచ్చి మాటచెప్పెను

“పెద్దమనుష్యుణ్ణి, వినబడలేదు

చెవుకాడికి వచ్చి చెప్ప”మన్నాడు

చెవికాడికి వచ్చి చెప్పబోగాను

జోరీగను బట్టి నోచ వేసుకొనెను

నరుల బతికించిందే బల్లి కాదంటయ్యా?

అంతవాణ్ణి నేను కాలేసురన్న

అంతకు ప్రతిబంటును అవుదును నేను

చీమవలె వాడి బిరుదుకింద చేరి

రమ్మన్నాడా :

చీమపేరు గట్టిగా వినరా

సీమభూములను

.....
 అని యిట్లు కరియావులరాజు
 ఆనలేయగాను
 అనుమంతు సంజీవరాయుడు
 దేవళానికి తర్లివచ్చినాడు
 “వినవయ్య సంజీవి దేవపుత్ర!
 అనుమంతువీ!
 సంజీవి తెచ్చిక సాహసమనుడ
 అనుమంతుని వంశమువాణ్ణి నేను
 అనుమంతా! నీవాడను నేను
 నీచుడు గట్టిన బిరుదులు నీమీద
 నీడలు పారుతున్నావి
 నీవక్క బాహుబలిమిన వక్క లగువు
 సత్తవ

నాకు ఇచ్చినట్లు అయితే
 నీచుడు గట్టిన బిరుదులనీడలు
 విడిపిస్తా” ననెను
 అని యిట్లు కరియావులరాజు
 అంజనేయుని వేడెను
 అనుమంతు సంజీవరాయుడి మోహ్రాన
 పున్న
 పువ్వులతోమాల రాజుకుడిబుజమున
 వ్రాలె
 అనుమంతు లగువు చిక్కెను రాజుకు
 ఆడనుండి కరియావులరాజు శూరుల
 గెమినికాడికి వచ్చెను.

కరియావులరాజు బేతాళుని బిరుదులను విరుగదన్నుట

“వినరోయి వోదుగంటివార! వీర
 పరివారమా!
 కత్తిన కోసిననియేరు, కటారున
 పొడిచి నేలతోసీ ననియేరు
 ముడియిప్పి నేలతోసీ ననియేరు
 బేతాళుడు కట్టిన బిరుదులు కముజు
 కావలెను
 నా యెడమకాలి బొప్పేలు వక్క
 డేగ కావలెను

బేతాళుడు కట్టించిన బిరుదులు వక
 సాతికొంగ కావలెను
 నా యెడమకాలి బొప్పేలు వక్క
 సాల్వ కావలెను”
 అని అస్తకాంధ్యాల చెల్లిన వారి
 అయ్యల దలచినాడు
 మేడేన వరిగిన మేనమామల
 దలచినాడు

కాండేన వరిగిన కన్న తండ్రిని   గుంటచెరువున వక మువ్వ,
                                          తలచినాడు   గుప్పెలిపున దురులె
 బొల్లావు బసవన్నను బోరున తలచి   గుంటిచెరువు పచ్చాలు రల్లపిల్లనొకరి
 తనపాలి కాగొర్ల తెలుగురాయుణ్ణి   దేరాళుడు సాము జేసేది చిత్తు
                                          మతిన వేడినాడు   గెరిడిచో వకమువ్వ గిల్లున వదెను
 ఎగసెను కరియాపులరాజు సతావడు   వోరుగంటి పట్టాచిరుదుని
                                          యోజనాం పొడుగు   సమీకున వక మువ్వ బల్లుచువెను
 సాతికొంగమీద సాల్వ సంధించిపట్టు   సాపసుట్టుగ వాడి చిరుదులు
 కముజుమీద డేగ వడిసిన రీలి   ధరణిపై వ్రాలె
 తన్నెను వాని బిరుదులు తావులు   ఆడ కావిట్ల పున్న చోడికలు
                                          తర్ల లేకుండ   విరిగిన రునచలు ముడిచులు మోపులు
 ఏనిగ తలకాయలంలేసి చిరుమ   గట్టుకొని
                                          మువ్వల ఎగర తన్నినాడు   దేరాళుడు సాముచేసేటి గెరిడి
 గానిగ కలమానులంతేసి గజ్జెల   మొగసాల
                                          కటారు విరగ తన్నినాడు   గెరిడిమొగసాల గెమినిముందర
 నూనూలు మోకులు తెగి నుగ్గునుగ్గు   పేసితి
                                          లాయె   “చాలించు చాలించు బేతాళ: నీ
 తోలుమాకులు తెగి తొందుకులాయె   చదువులు మాను
 వినప గొలుసు తెగితెగి విరిగె   ఏరసాలు ఆడితివి బేతాళ: ఇదిగో
                                          కతారు   చిరిగె కటారు
 బారిమోకులు తెగిపడె భూమిమీద   పవురుషాలు ఆడితివి బేతాళ: నీ
 సాపసుట్టుగ వాడి బిరుదులు ధరిణిపై   బలుచిన్నె తొలిగె
                                          వ్రాలె   తన్నెను నీబిరుదులు తావులు తట్టు
 ఈదిన వక తునక విరుసున వక   లేకుండ
                                          తునక   సాపసుట్టుగ నీబిరుదులు ధరణిపై
 సదుర్న వక మువ్వ సావిడిన వక   వ్రాలె”
                                          మువ్వ   అని యిట్లు బోడికలు ఆడు మాటలకు

బేతాళుడు కరియావులరాజుతో పోట్లాటకు సిద్ధమగుట

పెటపెట దంతములు పెట్టార్చి

కొరికెను

అదిరిపడి బేతాళుడు ఆకాశమవెను

మిట్టిపడి బేతాళుడు మిన్నందుకొనెను

కొలుపుతో కొందర్ని కొట్టి

దుమికించె

పురువున పందిళ్లు వూచి పడదోచె

జారుబండన జారి జీరుబండన నిలిచె

జీరుబండన జారి జారుబండన నిలిచె

తొమ్మిదిమూళ్ళది తొడుపు జముజాలి

కరువాలు వారదీసి కత్తి జళిపించె

అప్పుడు బేతాళుడు ఆడె నొకమాట

“కలిగెనా నా సురియకు నరా

మానంబు నేడు

బిరుదును తన్నినవాణ్ణి ఎక్కడికి

పోకుండనైన

కనిపెట్టుక నుండుదా మీరు

మాతల్లి దిరూజానికి పోయి

సెప్పునుకొని ద్ధానికి నేను తర్లి వస్తాను”

అని పట్టు బేతాళుడు ఇరిగిన తునకలు

మొక్క మోటులు కత్తు గెమిడికాడ

కట్టించె

తల్లిదిరూజానికి తర్లి వచ్చినాడు

ముందర దరవాజాకాడికి వచ్చేటప్పటికి

ముత్యాల ఆరతులు తెచ్చిరి

ఎనక దరవాజాకాడికి వచ్చేటప్పటికి

ఎర్రకూడు తీసినారు

మూడో దరవాజాకాడికి వచ్చేటప్పటికి

మిత్తికూడు తీసినారు

నాలుగో దరవాజాకాడికి వచ్చేటప్పటికి

పచ్చకూడు తీసినారు

అయిదో దరవాజాకాడికి వచ్చేటప్పటికి

మగువలు ఆరతులు పట్టిరి

తల్లితావుకు వచ్చెను ప్రదక్షిణము

తిరిగి

తల్లికి పడి సాగిలి మ్రొక్కి

మరిరెండు అస్త్రాల మనిమికి నిలిచెను

కొమారుని మొకారబిందము తల్లి

తప్పక చూచెను

“సిరిగల మొకారబిందము సిరులు

తొలగినాది

కాంగల మొకారబిందము కళలు

తొలగినాది

పడిగల మొకారబిందము వసివాడ్లు

వాడినాది

ఎవ్వరితో యుద్ధం నొప్పితివి కొడుకా?

ఎవ్వరితో కార్యం వాప్సితీవి

కొడుకా ?”

అని యిట్లు లింగమాదేవి

అడిగినందుకు

“దక్షిణాది నుంచి కరియాపురి నేనాగ

తన్మ్య చచ్చివారి

కన్యను పెండ్లాడ కదిలి పోవలెను

దీవించి నను బంపు ధీరునిమీదికి

అక్షించి ననుబంపు అమరునిమీసకి”

అని యిట్లు బేతాళుడు అనిన

మాటలకు

బేతాళునితల్లి గొల్ల వారితో విరోధము వద్దని
కొడుకుకు చెప్పుట

కాంగ్రెస్ కోమర : నేనొక్క కాని

తంగుంటి

పు తరాది నుంచి వాక కొమ్ముపేనుగ

వచ్చి

దక్షిణాదినుంచి వాక కొమ్ముపేనుగ

పచ్చె

రెండు వేనుగులు నడివీధిలో గిరిబడె

దక్షిణాది కొమ్ముచేనుగ వు తరాది

కొమ్మ పేనుగను

కుంభ స్తలమున జొడిచి కూలంగ

தேர்வு

వల్ల కాదు పోట్లాడ వద్దురా కొడుకా :

గొల్ల వారితో విద్రము వద్దురా కొడుకా!

గొల్లవారితో జగడము వొద్దురా

కొడుకా:

గొప్పవారితో పోరు వాద్దురా కొడుకా!

ఎలమంచి గొల్లలు కొడుకా!

ఎడెముచ్చరీలు

పంపాక్షిగొల్లలు కొడుకా :

పట్టుమచ్చగీలు

ద్వారావతిగొల్లులు కొడుకా:

తావుమచ్చరీలు

వడ్డార మంటేను అడ్డాము నడుతురు

చలమంచేను చటాత నార

శీర్షిక

మేకపెంటిక దీవి గన్న రాజులు వారు

మన పానుగంటికి పరదక్షిణాన

శనేశ్వరుడు అనే చట్టబండకింద

రాజనం మేసేటి రాజనం కోడిపుంజు

భండారు

పంటవారి చిన్నది

భామనాయకురాలితో

కోడిబందెము వొప్పెను

బ్రహ్మనాయుండు

జెట్టిపెరుమాళ్లు చెవులగోపన్న

ఇద్దరూ వచ్చి

పురవాళ్లు వేసి గుండు పుల్లదీసినారు

తలకోలలు వేసి గుండు తర్లదీసినారు

కలకోడి పుంజును కాంచక

పోయేటినాడు

మీతండ్రి రాయబేతాళుడు దళములు

తీసుకొని

రాళ్ళదిడ్డి బైరావ' అనే

రాతికనుమకాడికి అడ్డముపోయెను

కత్తిన నరుకలేదు కటారున

పొడవలేదు

వలచాత వొందుకొని దాచేత మర్దించి

ధరణిపై త్రోసినారు

అటువంటి వారితో యుద్ధం వద్దురా

కొడుకా?"

అని యిట్లు లింగమాదేవి అనిన

మాటలకు

"అంపినా నేను పోదును అంపకున్నా

నేను పోదును"

అని యిట్లు బేతాళుడు అనిన

మాటలకు

భార్యఅనుమతి గైకొని యుద్ధమునకు పొమ్మని బేతాళునికి తల్లి చెప్పుట

"ఎసరా: నా కొమార: విన్నపము
నీవు

పెండ్లి ప్రయోజనము కాకముందు

తల్లితండ్రి దీవెన

పెండ్లి అయినతరువాత నీకు

కులాంగనదీవెన

మగువ చిటిగోపు తావుకు తర్లి

పొమ్మనెను

అడనుంచి బేతాళుడు చిటిగోపునగరికి
తర్లివచ్చినాడు

ఘంగళారైలు తీసుక మగువ

చిటిగోపు

దరవాజాకాడికి ఆ రైలు తెచ్చెను

ఆ రైలు వట్టించె అతి వేడ్కతోను

పురుషుని ముకారబిందము తప్పక

చూచెను

చారెడు బియ్యము చేటకొమ్మన
బోసుకొని

కత్తుల గెరిడిలోను కరియపులరాజు
శిరసు

బేతాళుని వంటకు దంచబోగాను
కాకిమూకలు గూడి బియ్యము కవురు
లాడి పోయె

గాజు స్తంభానికి వేసి నొక్కిన వెనుక
వాని తలమెదుడు మూడు కుప్పలై
నిలుచు పంత్తమున్నాది'

“వల్లకాదు పోట్లాట వద్దు ప్రాణేశ!”

వంటచేయ చిటిగోపు వర్జించినాది

“కరియపులరాజు బలగము కాకిగుంపు
కడ్డు

పుట్టమీద నూనె సిద్దెలకు వంచి
సిద్దెలనూనె సిరిగిన్నెలకు వంచి

కాకులకు కూడువేసి వారు కన్నీరు
పెట్టేరు”

సిరిగిన్నెలో నూనె శిరసు అంటపోగాను
దారబందము తాకి తలవమురు ఓందెను

కడిగి గాలించి బియ్యము చంటశాయ
పోగాను

‘వల్లకాదు పోట్లాట వద్దు ప్రాణేశ
అనేకవిధముల అవుశకున మాయె’

వకపక్క వుడికి వకపక్క వుడకక
ముప్పాలు బియ్యమై పోయెను వంట
పప్పుచట్టి పగిలి మూడు కుప్పలై
పడెను

అని యిట్లు చిటిగోపు ఆడు మాటలకు
‘కత్తుల గెరిడిలో వాని శిరస్సు

పుత్తరించిన వెనుక

వాని రక్తంబొట్టు నేల బడను పంత

“వల్లకాదు పోట్లాట వద్దు ప్రాణేశ!”

మున్నాది'

‘వినవె చిటిగోపు : నీకు విన్న
వించేను

చిటిగోపుహితవు వినక బేతాళుడు పోట్లాటకు బయలుదేరుట

అని యిట్లు బేతాళుడు అనిన
మాటలకు

అన్నము భోంచేసి హస్తములు కడిగి
వయ్యన ఎగుళ్లు వడచిన వెనుక

అందముగా అరిటాకు మందర నిమిడి

లగువు చల్లాడము బిగువుగా

అన్నము వడ్డించె అతివ చిటిగోపు

తొడిగినాడు

శిరసున కట్టినాడు కిసురుకత్తులును

రొమ్మున కట్టినాడు రోషవిష్ణు

కత్తులూను

ఈపున కట్టినాడు విసురు కత్తులూను

ముంజాత కట్టినాడు కురచ బాకులూను

మోకాలు కట్టినాడు మోపుదిడ్లు కుత్తులు

వకచెంప వెంట్రుక దిగ గొరిగించినాడు

పసుపు పూసి కుంకముబొట్టు

పెట్టినాడు

వకచెంప శ్రీరూపు వకచెంప పురుష

రూపు

ఏదుపందిరూపు వేషమేసినాడు

దట్టెముఠై రెండు ఆయుధాలు

ధరియించినాడు

తన దగ్గరవున్న పిల్లబోడికలకు

మీసాలు దిగ గొరిగించినాడు చీరలు

కట్టించినాడు

పసుపుబూసి కుంకము బొట్టు

పెట్టించినాడు

అరివేణిబుడ్లు వారిచేత అందిచ్చినాడు

ఇరుపార్వాలా గౌరికల్యాణం

పాడించుకుంటూ

విసురిసురు కోపాన వీథులకు వచ్చెను

సాములు పరవళ్లు చేస్తూ భేతాకుడు

సాగివస్తూ వుండెను

ఏడి కరియాపుల రాజు? ఏడి ఏడి?

యనుచు కలవరిస్తూ వచ్చెను

తిమురుచూ లేచెను కరియాపుల రాజు

ధీరత సింహమురీతి

ఎదురేగి ఏడు అడుగులు ఏతెంచి

పోయెను

ఏడి ఏడని నీవు కలవరిస్తూ వచ్చినావు

ఏడిది ముట్టరాదు ఉడుకుది అంఃరాదు

ఏడిదిగాక నీపాలిటి కరియాపుల రాజు

నద్ది అనుకుంటేవా ?

అని యిట్లు కరియాపులరాజు అనిన

మాటలకు

ఎదురొమ్మున వున్న నల్లగుండె ఏడు

దబ్బలై పగిలె

అప్పుడు భేతాకుడు ఆడె నొకమాట:

'సింహరాహు గలవాడు కరియాపుల

రాజు

పంజమాటలు అడి నన్ను పారి

పొమ్మనక

సింహముముందర తెచ్చి

తోస్తీరా నన్ను

కోసమాటలు అడి నన్ను పారి

పొమ్మనక

రోషాలు ఎక్కించి బాలుడంటిరి మీరు'

అని యిట్లు భేతాకుడు బోడికలమీద

దూరెను

అప్పుడు భేతాకుడు ఆ కరియాపుల

రాజు

అన్నలు తమ్ములుగా భావించుకొనిరి

బేతాళుడు కరియావులరాజు ద్వంద్వ యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

<p>“యాడ పోట్లాడదాము తమ్ముడా: కరియావుల రాజు ?”</p> <p>“అన్నవు నీవు ఎక్కడ సెలవిస్తే అక్కడ నే”ననెను</p> <p>“ఈధిన పోట్లాడదామా కరియావుల రాజు ?</p> <p>“ఈధిన పోట్లాడితే ఇల్లాళ్లు మెచ్చరు”</p> <p>“చదుర్న పోట్లాడదామా కరియావుల రాజు ?”</p> <p>“చదుర్న పోట్లాడితే సభవారు మెచ్చరు”</p> <p>“రచ్చన పోట్లాడదామా కరియావుల రాజు ?”</p> <p>“రచ్చన పోట్లాడితే రాజులు మెచ్చరు”</p> <p>“బజార్న పోట్లాడదామా కరియావుల రాజు ?”</p> <p>“బజార్న పోట్లాడితే బావలు మెచ్చరు”</p> <p>“ఎక్కడ చెప్పినాను అక్కడ వోక్షములు తెస్తూన్నావు</p> <p>ఇక యాడ పోట్లాడదాము కరి యావుల రాజు ?”</p>	<p>“కోటి గెరిడిలలోను మేలైన గెరిడి కతుల గెరిడిలో వక చెయ్యి ఇచ్చేను పదర !”</p> <p>కత్తు గెరిడి అనగాను బేతాళుడు గల్లన నవ్వెను</p> <p>ఏక త్రి సందునైనా తొలగదోసి సంహారం చేస్తానని ధైర్యము</p> <p>పుట్టెను</p> <p>బేతాళుడు ముందర రాజు వెనక వీధిఁమిడి తర్లి వస్తూ వుండగాను వోరుగంటి ప్రజలు వో వో అని అడలంగ సాగిరి</p> <p>కూతుళ్లు గలవారు రాజును చూసి కుమారిల్ల సాగిరి</p> <p>కొడుకులు గలవారు రాజును చూసి గోడున అడిలేరు</p> <p>సూర్య చంద్రులకు వోక్షము వున్నాది ఈ రాజుకు వోక్షము లేదు</p> <p>రామ లక్ష్మమణులకు వోక్ష మున్నాది ఈ రాజుకు వోక్షము లేదు</p> <p>కంచమున కుడిచి వారితల్లి మంచాన పడినా</p>
---	---

మల్లెల పాన్పుమీద వారితల్లికి

మనసెట్లు పొందెను :

ఏటి ఇసుక నైనా ఎంచంగవచ్చును

బేతాకుడు చంపిన మాష్టి నెంచంగ

రాదు

తల ఎంట్రికలైనా ఎంచంగ వచ్చును

బేతాకుడు చంపిన వారిని ఎంచంగ

దాదు

మింటిమీది చుక్కలైనా ఎంచంగవచ్చు

బేతాకుడు చంపిన వారిని ఎంచంగ

రాదు

అకాశవాణి మింటికి ఎగదియ్యరాదా

ఈ రాజును :

భూమమ్మ పొయిచ్చి కొంచక పోరాదా

ఈ రాజును :

“అక్కలారా : నా చెల్లిండ్లలారా :

అలివేణులారా :

దుఃఖము నీకేల? దుగుదాయ మేల :

చింతింప నీకేల? శివుని దూరనేల ?

గడియకెల్ల కత్తుల గెరిడిలో బేతాకుని

పొడిచి

కొవ్వల కండలుగా భూతాలకు విందు

పెట్టి

గెరిడెల్లి వచ్చేటి రాజును నేను”

అని సకల జనులకూ శోకము

మాన్యెను కరియావుల రాజు

దేతాపడు ముంచర రాజు వెనక

కత్తులగెరిడితాడికి రల్లి వచ్చినారు

“పదవోయి కరియావులరాజు

గెరిడిలోకి నీవు”

“నీవు ముంచర ప పయ్య నేను

వెనక నచ్చేను”

అని యిట్లు రాజు ఆగు మాటలకు

తాను గట్టిన బిరుదుకింద తాను

సిగ్గుపడక దూరెను బేతాశ

అనుకుంటు లగువుజేసి కరియావుల

రాజు

కత్తుల గెరిడిలో గట్టిన ఎగిరి

దుమికెను

కోటానకోట్లు ఆ గెరిడిలో కోర

దానవులు

కరియావుల రాజుమీదికి గ్రక్కున

వచ్చిరి

ఎడమచేత మర్దించి ధరణిపై

వొంచినాడు

గడియసేవు నిదానించుడి భూత

రాక్షసులార :

బేతాకుని పొడిచి కొవ్వల కండలుగా

బూతాలకు ఇందుపెట్టి

గెరిడెల్లి పోయేను అని యిట్లు

బూతాలకు ఆనతి జెప్పెను

అప్పుడు బేతాళుడు నాలుగు అల్లలు
గీసె

తమ్ముడా : కరియావులరాజు అల్ల
వొప్పకొమనెను

నీవు అన్నవు ముందర వొప్పకుంటే
చిక్కి మిగిలిన అల్లలు నా పాలు

అనెను
వుత్తరపుతట్టు అల్ల వొప్పకొనెను

అన్న బేతాళ
అప్పుడు కరియావులరాజు ఆళ్లున నవ్వి

“నాలుగు అల్లలు వుండంగ బేతాళ :
వుత్తరిపు అల్ల వొప్పకుంటివి :

వూరికి వుత్తరాన కాడు అన్నారు
కాడు వొప్పకుంటివి నీకు కాడే

గెతి గదర : ”
“నీవి ఎన్ని అస్త్రాలు : ఎన్ని

ఆయుధములు : ”
అని అడిగెను బేతాళుడు

“నీవు అన్నవు ముందర జెప్పితేను
అటువెనక చెప్పతా” ననెను

“నావి ధట్టెముపై రెండాయుధాలు
మూడు అస్త్రాలు

తొమ్మిదిమూళ్లది తొడుపు
జముదాళి వకటి”

అని యిట్లు బేతాళుడు ఆడు మాటలకు
“వినరా! బేతాళ! విన్న పము నీవు

దేవేంద్ర దేవతలు అష్ట దిక్పాలకులు
ఇచ్చిన అస్త్రాలు రెండు

మాతండ్రి సింహాద్రినాటి మూడు
జానల ముప్పిరి సురియ వకటి

నీవక్క అస్త్రము నీవక్క సురియ
నామీద వుండజూపు “మన్నాడు

“ముందర ముప్పైమూడు ఆయుధాలు
మూడు అస్త్రాలు

నామీద వుండ జూపు” మన్నాడు

పోట్లాట

బాకు సాధన పరువళ్లతోను
కరియావులరాజు మీదికి కదిసెను

బేతాళ
ఎదురొమ్మున బొడిచెను రాజును

బేతాళుడు

అల్లేవేసి కటారు అటుఎగర జిమ్మె
పోటులేదని మచ్చపుటమ తానెగసి

శిరుసున కట్టివున్న కిసురుకత్తులు
తీసినాడు

ఘాత మీదను ఘాత గగ్గోలుపరచి

కరియావుల రాజును గరీన పొడిచె
 ఎడమచేత కత్తులు ఎగరదట్టి వేసె
 పోటులేదని మచ్చపుటము తానెగసె
 ఈపున కట్టివున్న ఇసురుకత్తుల
 తీసినాడు

దక్షిణంపున్న కరియావుల రాజును
 వుత్తరం తోలినాడు
 కరియావుల రాజును కటారున

పొడిచినాడు
 ఎడమచేత కటారు నెగదట్టినాడు
 రొమ్మున గట్టివున్న రోషబిళ్ల కత్తులు
 తీసినాడు
 వుత్తరంపున్న కరియావులరాజును
 దక్షిణం తోలినాడు

కరియావుల రాజును ఘల్లున పొడిచెను
 ఎడమచేత కత్తులు ఎగర తట్టినాడు
 పోటులేదని మచ్చపుటము తానెగసె
 ముంజేత గట్టివున్న మురుగుబిళ్ల
 కత్తులు తీసినాడు

దక్షిణంపున్న కరియావులరాజును
 తూర్పు దిప్పినాడు
 మాతజేసి కరియావుల రాజును ఘల్లున
 పొడిచినాడు

ఎడమచాత కత్తులు ఎగర తట్టినాడు
 మోకాటికి కట్టివున్న మోపుదిండ్ల
 కత్తులు తీసిరాడు

మాతమీదను మాత గగ్గోలుపరచి
 కరియావులరాజును పక్కన
 పొడిచినాడు
 పక్కన పొడిచినకత్తులు కడబడ
 జిమ్మినాడు

పోటులేదని మచ్చపుటము తానెగసె
 తొమ్మిదిమూళ్లది తొడుపు జముదా?
 తీసినాడు

సాములు చేయుచు పరువళ్లతోను
 నాలుగు మూలల తిప్పెను
 కరియావులరాజును
 కత్తులగెరిడి కనబడకుండాను
 రవధూ? ఎగిరెను

ఎర్రగావు కప్పెను కత్తుల గెరిడంతా
 వోరుగంటి ప్రజలు బేతాకుని
 బోడికలు

గొప్పైన గుడిగోప్రాలు ఎక్కి కోట
 బురుజులు ఎక్కి
 బేతాకుని విధము చూస్తూ వున్నారు
 రవధూ? ఎగిరెను రాజును

బేతాకుడును కానరాలేదు
 అప్పుడు బేతాకుడు ఆడె నొకమాట
 "నాదట్టి ముప్పైరెండు ఆయుధాలు
 అయింది

మూడు అస్త్రాలు అయింది
 నీ వక అస్త్రము నీవొంటి సురియ

నామిద వుండజూప"మనెను
 "వినరా! అన్న బేతాళ! నీవలె ఎడమ
 దట్టెమున చూపి
 కుడిదండెమున జూపే రాజులము
 గాము
 కుడిదండెమున జూపి ఎడమన జూపే
 రాజులము గాము
 సూర్యచంద్రులకు వోక్షము వున్నాది
 నా అస్తానికి వోక్షము లేదు
 రామలక్ష్మమణులకు వోక్ష మున్నాది
 నా అస్తానికి వోక్షము లేదు
 నడిమేలు వుంగరమునందుల నల
 సురియ వస్తాది

సూసి తప్పించుకోరా అన్న బేతాళ!
 పుడతానే పుట్టింది నొవ్వు సుక్కబొట్టు
 వకటి
 పుట్టుచుచ్చకు నా సురియ మసులు
 చున్నాది
 సూటిగా బెట్టింతు నీనొవ్వు సుక్క
 బొట్టు వకటి
 నీ సుక్కబొట్టుకు నా సురియ
 మసులుచున్నాది
 అని ఎడమకాలి బొచ్చేలు దుమ్ము
 ఎగరజిమ్మినాడు
 బేతాళుడి నొవ్వుదుమ్ము చుక్కవలె
 నిలిచె

కరియ్యావుల రాజు భేతాళుని వధించుట

ఘాతమీదను ఘాత గగ్గోలుపరచి
 ఎడమపాదమున బేతాళుని కుదర
 దొక్కినాడు
 బేతాళుడి సుక్కబొట్టుకు సురియ
 సురియ సూటిగా విడిచినాడు
 పొడిచెను కరియ్యావులరాజు పోటు
 గెండిగుండ ఎళ్ళివచ్చె
 మతిదప్పి బేతాళుడు మానె
 కరియ్యావుల రాజుమీద వరగ
 బోగాను

దాచేత మర్దించి ధరణిపై తోసెను
 మూడు దోసిళ్ల రక్తము ఎత్తి
 వోరుగంటి శంభునికి కానుక
 బెట్టినాడు
 కొలువుకండలుగా భూతాలకు
 సెలవిచ్చినాడు
 వోరుగంటి ప్రజలు బేతాళుని బోడికలు
 బేతాళుని వరసవార్లు బేతాళుడు
 వరగగాను
 అతిక సంతోషమున అక్షున నవ్విరి

మరి మూడడుగులు రాజు	వాడి శిరసు పగిలి మెదుడు కుప్పలుగా
మొనసిరాగాను	పడెను
వాడిగల తమ్ముడు రంపాల కేశవయ్య	ముగ్గురి మాష్టిల కొట్టెను వక్క
రాయబేతాకుడు	ముమ్మరమ్మునను
“మా యన్నల ఇద్దర్ని చంపి నీవు	ఆడనుంచి కరియావులరాజు తర్లి
ఎందుబోతావు:	వాస్తూవుండగాను
తిరుగు నామీదికి యుద్ధానికి	స్తానమాడు జలధిలోకి తానుపోయినాడు
తిరగమన్నాడు”	స్తానమాడి రాజు ధవళవస్త్రము గట్టి
కన్నుల చూచెను కరియావులరాజు	పీఠాది పూసెను ఆ రాజునుడు
చెయ్యి బట్టక వాడి నెత్తిన గుద్దగాను	సంతపిండులగుండా రాజు
జానెడు పొడుపు నాలిక తెరిచెను	తర్లివచ్చినాడు

కరియావుల రాజు శంభుని సేవించుట

శంభుని దేవళానికి చేరంగ వచ్చెను	పిల్లబంటుని పిలిచి భీకరంబున
ప్రదక్షిణం తిరిగి పరమేశ్వరు చూచి	తన తేజీని తెమ్మని విన్నవించెను
శంభునికి శివపూజలు కావించినాడు	కరియావుల రాజుకొలుపును ఆశ్వాన్ని
పండుము సెనిగెలు పలారము	తెచ్చెను
చేయించె	ఆశ్వాన్ని ఎక్కెను ఆ రాజునుడు
శివపూజలు చేసి శివుని మెప్పించి	ఈదులు బజార్లు విడిబడి రాజు
అన్నలు పోయిన దోవ తమ్మునికి	సన్నజంబుల వీరబయటికి తర్లి
తెలియక	వచ్చినాడు
అనుమంతు సంజీవరాయుడు దేవళానికి	తమకు ఎత్తించి వుండేటి కరకంచు
తగ దర్శివచ్చె	గుడారులో కొలువుదీరినాడు
అంజలి జేసి మ్రొక్కె ఆంజనేయునికి	అంతట వారుగంటివారు
	పానుగంటివారు

గవిలికొండవారు గవిచెర్లవారు
కొలువుచావిడిగా కొలువై కూర్చుండిరి

ఆ పట్నము ఏలేటి పట్టాభిరుద్రుని
కొలువుకు పిలిపించుకొని
అందఱుగుమిగూడి ఆలోచన చేసిరి

పట్టాభిరుద్రుడు కరియావుల రాజుపై అయితమరాజుకు పితూరీ చెప్పుట

“భూమిలో యాదవులు పుణ్యాత్ములని మా పట్నమంతా రూఢిపరచి
చెప్పుదురు మీ తమ్ముడు కరియావులరాజు
శరణంటే కాస్తురు అభయమంటే తర్లివచ్చినాడు” అని
వెనకేసుకొస్తురు నెత్తురు తడిసిన కోకలు హఠాఁగ
శరణంతా బిరుదులు వారిమందన చేత
చెల్లివున్నాది అని చెప్పుదురు సన్నజంబుల వీరబయటికి
తిరుణాళ్ళని మాభూమికి మీరు అంపించినారు
తర్లివచ్చినారు ఆడనుంచి హఠాఁగ్లు తగ దర్లివచ్చిరి
తిరుణాళ్ళ సేవించి మీరు తిరిగి అయితమరాజు కొలువుకు అతివేగ
పోకుండ వచ్చిరి
మీతమ్ముడు కరియావుల రాజు నెత్తురుకోకలువారు అయితమరాజు
అనేవాడు వచ్చి ముందర వుంచిరి
మా పట్నమంతా అల్లకల్లోలము చేసి నెత్తురుకోకలు చూచి రాజు ఆగ్రుదై
బేతాళుడు కట్టించిన బిరుదులు మండెను
వేగిరం తన్ని కన్నుల కోపంబు గడలుకొనంగ
ముగ్గురు మాఙ్జీలను పక్క భగ్గుభగ్గున మండి పల్లికొండను పిలిచె
ముమ్మరంబున జంపి

అయితమరాజు కరియావులరాజునుచంపుట కాజ్ఞయొసంగుట

“వినవే విధముల ఇలగురువ : చంపుమనేవు మరిది ముందువెనుక
ఇల్లటను అల్లుడా : తెలియక :
పందముల పల్లికొండ : బంధు కరియావుల రాజును చంపుమంటిని
సహోదరుడ : నా చిన్నమరిది :
నా తమ్ముడు కరియావులరాజు ముందువచ్చే యోచన తెలియక పోయె
అయినచోట వాడు కానితనము నా చిన్నమరిది :”
తెస్తాడు అని యిట్లు పల్లికొండ ఆడుమాటలకు
కలహము లేనిదోట కలహము ఆగ్రగృడై మండి అయితమరాజు ఆడె
తెస్తాడు నొకమాట
పోరు లేనిచోట పోరు తెస్తూవున్నాడు చేసెను కోపంబు శంకలేకుండ
జగడము లేనిచోట జగడము తెస్తాడు “నెత్తురు కోకలు వోరుగంటికి
ఎన్నాళ్లకై నా మనకు మోసమేను మన అంపించవే బావ
పట్నానికి మోసమేను” లేకుంటే బావ పల్లికొండ : ఆయుధం
అగ్గులు గురియుచు బిగ్గుబిగ్గున మండి మీద ప్రాణం వొప్పిస్తూ వున్నాను”
“ఈ రాజును పెట్టుకొనేది అగ్గులు “వల్లవుల నా మరిది! వలరాచమరిది:
వాడిగట్టినట్టు మీకు పట్టపుదొరలకు ఇంత కోపంబు
బావ రావే పల్లికొండ : కరియావుల యాలి :
రాజును చంప మేము ఏమి శాయగలము ?
నెత్తురుకోకలు వోరుగంటికి మంచి”దని వప్పుకొనెను మరి
అంపించు బావ :” పల్లికొండ :
ఆ మాటలు విని పల్లికొండ బిగ్గుబిగ్గున ఆడనుండి వచ్చెను మరి పల్లికొండ
మండి ఆడె నొకమాట ఏడు నిలువులలోతు కావుపాతర
“వినవయ్య నా మరిది! అయితమరాజు కావించినాడు
పగవారి మాటలు విని నీ సైదోడును

అశ్వనికి గెడ్డి కవళం ఆ కాపు

పాతరలో కావించినాడు

ఆ రాజుకు అన్నములు ఆ కాపు

పాతరలో వుండెను

ఆ కాపుపాతరమీద పలకలు

పరిపించినాడు

కరియావుల రాజుకొలుపుకు వచ్చెను

దావ పల్లికొండ

“మా మనవి చేకొని మమ్ము

రక్షించవయ్య

పిన్నమామలకు అల్లుడా : విరుదుగల

రాజ :

నిన్నటి దినము మేము వోరుగంటికి

పోయిన వెనుక

మరిదీ : కరియావుల రాజు : సన్న

జంబుల వీరబయలు విడిచి

వోరుగంటికి వచ్చినారని పట్టాభి

రుద్రుడు కమ్మలు పంపెను

కమ్మ చదుకగాను వోరుగల్లెలా

అలాకు పరచినట్లు వుండెను

అంతట మీయన్న అయితమరాజు

కొలుపుకు

వోరుగంటివారు పానుగంటివారు

గవిలికొండవారు గవిచెర్లవారు

నెత్తురుకోకలు అంపించినారు

అది చూచి మాయన్న అట్లుదై నుండి

వల్లపుల నా మరిది : పల్లరాచమరిది :

కాకులు దూరని రాచవలలోను

వీములు దూరని చిట్టచవిలోను

నిను చంపి నెత్తురుకోకలు

వోరుగంటివారికి అంపించమన్నాడు

ఎంత దెప్పిన వినలేదు మీయన్న

అయితమరాజు

నా మనవి నీవు చిత్తగించినట్లు నీ

వీరుగెదియలు నిన్ను కాపుపాతరలో

వుంచి.

ఎనిమిదో గెడియకు మరిది

కరియావులరాజు

మీ అన్న అయితమరాజుకొలుపుకు

నిన్ను తెచ్చేను నా చిన్నిమరన

అని కరియావుల రాజుకు మంచి

దెప్పినాడు

కోపమున లేచి కరియావులరాజు

అగ్రుడై మండెను

తెల్లని కన్నులకు తెచ్చి రక్తంబు

గరగర అంబులు నాదీసట్లాయెను

అంతట దావ పల్లికొండ అడె

నొకమాట

